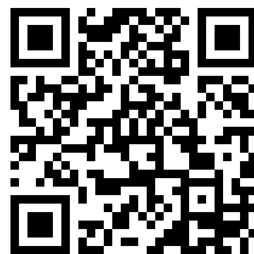

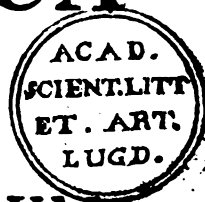

Ex Libris
Petri Adamoli
Regi à Consiliis, à portubus,
pontibus, transitibus que
urbis Lugdunensis ac
veteris Provinciæ, Summi
·17 33·

IACOBI BRVCKERI

REG. SOC. SCIENT. BEROL. MEMBRI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

A

TEMPORE RESVSCITATARVM
IN OCCIDENTE LITERARVM
AD
NOSTRA TEMPORA.

TOMI IV. PARS I.

LIPSIAE

APVD BERNH. CHRISTOPH. BREITKOPF.

MDCCXXXXIII.

PRAEFATIO.

Tandem densas, quas dumeta seculorum barbarorum oculis obiecerunt, tenebras, et impeditas aeui medii syluas eluctati, in patentiores Te, campos et iucundiorem lucem, Lector beneuole, deducimus, historiam pandentes philosophiae, quae post resurgentem literarum honorem e puluere et squalore protracta pristinum decus recuperare coepit. Ea cum vel sectaria fuerit, vel eclectica, periodus haec philosophicae historiae tertia in duas partes diuidenda fuit, quarum priorem hoc volumine comprehendimus, et quicquid sectaria methodo philosophatum est, Lectori conspiciendum dedimus.

dimus.

dimus. Omnes autem, quae renouatae sunt sectas ita descripsimus, vt philosophorum consilia, rationesque, quibus permoti ad hanc anchoram confugerunt, patescerent. Ipsam quoque celeberrimorum virorum, qui de philosophia meruerunt, historiam eodem, quem initio ingressi sumus, tramite decurrentes enarrauimus, vt potissimum Lectori constaret, quo pacto philosophiam adiuuerint, quid in ea praestiterint, quae circumstantiae in placita eorum hypothesesque deamatas influxum habuerint, quaeque fuerint rationes arcanae, quibus systemata delecta confirmarentur. Idem de illis annotatum a nobis est, qui dum sectariae viae ineptias effugere voluerunt, in deuia inciderunt, a philosophiae verae regia, quam pandit via, prorsus seducentia, qualia sunt scepticismus, et philosophia illa fanatica, quae se theosophicam et diuinam iactare solet. Ita vero innumerae obseruationes enatae sunt, quae alibi frustra quaeruntur, ad formandum autem intellectus iudicium, eiicienda praeiudicia veritati inimica, et detrahendam pseudo-philosophiae laruam quam maxime conducunt. Cum autem recentior quoque historia philosophica cum literaria arcte cohaereat, nihil praetermisimus, quod lucem accendere Lectori posset, reliqua,

liqua, quae vel exercitato iam nota sunt, vel vbique inueniri possunt, ideo omisimus, ne in infinitum excresceret prolixa tractatio. Et fontes quidem, vnde omnia hausimus, eadem, qua hactenus vsi sumus, fide indicauimus, abstinuimus tamen a cumulandis scriptoribus, qui cateruatim recentiorem eruditorum historiam persequuntur, iis praecipue, qui in omnium manibus sunt, nihil autem noui afferunt, quos tum demum adduximus, vbi singulare quid exhibent, aliis non obseruatum. Qui vero copiosiora cupit, is facile iis sitim restinguet, quae in Germanico opere, iuuentuti consulturi coaceruauimus. Eorum vero, quorum fontes rarissime occurrunt, quotquot nobis consulere licuit, (qua quidem felicitate frequenter sumus gauisi) accuratam dare notitiam studuimus, quo pacto ex rarissimis operibus virorum celeberrimorum satis amplas recensiones dedimus, quia ex mille lectoribus vix vni vel occasio vel tempus suppetit illa consulendi. Illud vero veritatis studium et fidei historicae candorem eum attulimus, quem legis instar in toto opere nobis constituimus sequendum. Quare a pristina sententia toties recedere non erubuimus, quoties veritas poscebat, et noua lux, quae nobis orta est, iubebat.

 Melio-

Meliora enim edoctos sententiam mutare nos eo minus pudet, quo minus haec sacra aliter non constant, et nos humanae sortis ex aequo sumus memores. Plura de hac tractatione dicere, lectoremque morari opus haud est, cum in limine dicendorum διατύπωσιν exhibuerimus. Si quid in his recti dictum est, fauorem petimus, si quid sinistri errorisque admiserit humana fragilitas, veniam expectamus. Scrib. Kaufbyrae Calend. Septemb. A. S. R.

cIↄIↄCCXLIII.

IACO-

IACOBI BRVCKERI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

A

RESTAVRATIONE LITERARVM AD NOSTRA TEMPORA.

TOMVS IV.

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE PERIODVS TERTIA,

A RESTAVRATIONE LITERARVM AD NOSTRA TEMPORA.

PARS PRIMA, DE STVDIO PHILOSOPHIAE EMENDANDAE SECTARIO.

LIBER PRIMVS. DE PRIMIS CONATIBVS RESTITVENDAE PHILOSOPHIAE.

CAPVT PRIMVM, DE VIRIS DOCTIS, QVI DE EXTERNO PHILOSOPHIAE HABITV EMENDANDO RESTITVENDOQVE SOLLICITI FVERVNT.

§. I.

Atram tandem, quae ingenia philosophantia per omne fere aeuum medium presserat, noctem euasimus, superatisque non sine taedio et molestia dumetis labyrinthisque, quos philosophi scholastici struxerant, in patentiores tandem campos penetrauimus, iucundiorem iam porro philosophiae historiam enarraturi, et pulchriorem eius faciem nitoremque elegantiorem ostensuri. Nempe quamuis omnis fere orbis philosophicus squalore barbariei, quae vbique regna- *Ordo tractationis.*

A 2

regnabat, iaceret obrutus, ita vt ſpes emergendi eſſet tantum non prorſus nulla; miſerta tamen humani generis diuina prouidentia, de reſtituendo hoc, quod hominibus philoſophia offert, beneficio maximo cogitare coepit, idque egit, vt priſtinus honos reſurgere, et lumen veritatis, quod tanta hactenus caligo preſſerat, radios iterum ſuos ſpargere inciperet. Id quod tamen non ſimul vnoque emendationis actu factum eſt, ſed, vt orientem ſolem praenuncia lucis aurora ſolet praecedere, ita pedetentim quoddam prius elegantiorum literarum exortum eſt diluculum, coeperuntque humaniores literae, deterſo ſqualore priſtinum nitorem reſumere, ſicque viam parare, qua ad penitiorem philoſophiae cognitionem et reſeranda eius adyta, tot hactenus barbariei ſpinetis obſita et occluſa aditus pararetur, comerenturque ingenia atque excitarentur, vt contemto ſqualido philoſophiae ſcholaſticae habitu pulchrius philoſophari auderent. Et exortus quidem ſeculo XIII nouus quidam in orbe philoſophico heros eſt, fama illuſtri ad noſtra vsque tempora celebratus, qui proſtratam philoſophiam humo tollere, nouamque veritatis inueniendae artem inueniſſe coelitus edoctus videri voluit; nempe Raymundus Lullius, noua arte ſua diu celeberrimus. Verum multum eum mouendo parum promouiſſe, nihilque attuliſſe, quo philoſophia adiuuari poſſet, in ſequentibus ex inſtituto dicemus. Aliter itaque rem aggrediendam eſſe rati viri doctiſſimi, quos Lulliana barbaries non minus offenderat, quam ſcholaſtica, de purgando ſermone, reſtituendaque humanitatis, Graecae imprimis Latinaeque linguae literatura ſolliciti eſſe coeperunt, ſperantes fore, vt hoc pacto claues philoſophantium manibus traderentur, quibus ornatiori habitu magisque praeparato ingenio philoſophiae veteris penetralia adire ipſosque Graecos veterum Latinosque fontes conſulere poſſent. Hos quidem philoſophos fuiſſe, dici non poteſt, neque tamen in hiſtoria reſtauratae philoſophiae omitti indicti poſſunt, quia ſine eorum opera philoſophia ſitu obducta et in ſqualore puluereque abiecta manſiſſet. Quamuis id virorum nunquam ſatis laudandorum conſilium quoque fuerit, elegantiam literaturae Graecae Latinaeque ad philoſophiam transferre, in quo tamen voluntate magis quam euentu felices fuiſſe praedicandi ſunt.

Summa conatuum ſec. XIV et XV, de reſtituenda philoſophia.

§. II. Fauſtum nacta res ea eſt auſpicium ſeculo XIII, curam in eo ponentibus Dante Aligerio eiusque diſcipulo, Franciſco Petrarcha, vt nugari orbis literatus atque deſipere deſiſteret, priſtinumque literarum honorem, quaeſitis veteris Graeciae et Latii decoribus reſumeret, ita vero praeparata ad philoſophiam ingenia felicius tantam rem aggrederentur. Quo in conatu alacri animo et iunctis eos paſſibus ſecuti ſunt innumeri viri eruditi, qui ex horum diſciplina prodierunt. Quae tamen omnia, cum momentum in hiſtoria philoſophiae reformatae nonnullum habeant, poſtea prolixius exponemus, poſtquam generalem prius philoſophicae hiſtoriae, ad ſeculum XVI decurrentis enarrationem, dederimus, laboresque

que virorum praeſtantiſſimorum de reuocando hoc humani generis Palladio delineauerimus. Multum vero ad iuuanda haec doctorum virorum conſilia attulit MANVELIS CHRYSOLORAE aduentus ex Graecia in Italiam, quem hoc loco eo minus negligere nobis licet, quo magis ei potiſſimum acceptum referendum eſt, quod Graecae linguae cognitio, quae hactenus tantum non omnis interciderat, reſurrexerit, et eo docente iuuanteque ingenia optima didicerint cum Graecis philoſophis loqui, eorumque ſcripta conſulere. Is gente Romanus, patria Byzantinus [a], cum domi optimis artibus enutritus eſſet, premente Orientem Baiazethi Turcarum imperatoris metu a Ioanne Palaeologo Andronici iunioris filio ad totius Europae principes Chriſtianos anno cIↃCCCLXXXVII auxilii contra Turcas implorandi cauſſa miſſus eſt. Graecia vero praeſenti metu liberata, quod Baiazethum viuum cepiſſet Tamerlanes Tartarorum imperator, in Italia pedem fixit, et Venetiis primum, mox Florentiae atque Romae, tandemque, parario Galeatio principe, Ticini Graecarum literarum ſtudium [b], ſeptingentis plusquam annis hactenus in Occidente neglectum feliciſſimo ſidere ſuſcitauit, diſcipulos nactus magni ingenii et inſolitae poſtea doctrinae Franciſcum Barberinum, Franciſcum Philelphum, Poggium Florentinum, Leonardum Aretinum, Strozzium Franciſci, Guarinum Veronenſem, Petrum Paulum Vergerium, Albertum Rubeum, Philippum Vgolinum, Leonardum Iuſtinianum, Andream Dominicum Florentinum, Ambroſium Camalduenſem, Antonium Corbinellum, Iannotium Mannetum aliosque. A quo ingeniorum optimorum agmine, per Italiam Graeca literatura reſuſcitata eſt librique Graecorum philoſophorum ex puluere iterum protracti lectique ſunt. Tandem anno cIↃCCCCXIV Conſtantiam viſendi concilii cauſſa aduolans [c] ſequente anno viuis ibi ereptus eſt, vbi quoque eius epitaphium legitur [d]. Hic quamuis philoſophum egiſſe non legatur, minime tamen dubitandum eſt, quin more gentis ſuae, apud quam vsque ad captam Conſtantinopolin philoſophiam regnauiſſe ſuo loco *Tomo ſuperiore*, probauimus, Graecanicae philoſophiae quoque praecepta diſcipulis tradiderit, Italisque, eius ductu Graecam literaturam noſſe cupientibus Graecos quoque philoſophos, maxime Platonem et Ariſtotelem, quorum ſumma inter Graecos tum erat

Manuel Chryſoloras.

 exiſti-

a) Plura de Manuele Chryſolora dabunt PAVL. IOVIVS Elog. c. 23. BVLLART. Acad. ſcient. T. I. p. 265. LAMBECIVS Bibl. Vindob. L. VI. p. 276. et qui ſcripta eius enarrarunt WHARTON ad Caue p. 53. OVDIN. de S. E. T. III. p. 1232 ſq.

b) Ideo memoriam Chryſolorae, quod a. 1390. Graeca ſtudia in Occidente ſuſcitauiſſet primus Helmſt. 1718. 8. recoluit Cl. HERMANN. VON DER HARDT.

c) Conf. IDEM Proleg. ad concil. Conſtant. p. 10. LENFANT Hiſt. Concil. Conſtant. L. II. p. 125.

d) Citati, FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. X. p. 392. Cum Ioanne et Demetrio Chryſoloris confundendus non eſt, quod accidit IAC. PONTANO not. ad Phranzam p. 242. qui obſeruat quoque, fuiſſe Manuelem ſocerum Franciſci Philelphi. Sed nec Ioannes Palaeologus Manuelis filius, qui ab anno 1419. ad 1445. imperium obtinuit, cum ſeniore Ioanne Palaeologo, qui anno 1357. ſolium occupauit, defunctus anno 1384. miſcendus eſt. Non enim ille, ſed hic noſtrum in Occidentem ablegauit, conf. PETAV. Rationar. temp. L. IX. c. 7. p. 632. Offendit ad hunc lapidem VOSSIVS de Hiſt. Graec. L. IV. c. 19. p. 492. qui Chryſoloram anno 1440. vixiſſe perperam tradit.

existimatio commendauerit. Certe discipulos eius non hos modo Graecos philosophos, sed omnem quoque philosophiam Graecanicam consuluisse, vel vnius Ambrosii Camalduensis [e] exemplo discimus, qui Diogenis Laërtii librum *de vitis philosophorum* hactenus plerisque ignotum Latinum fecit [f], sicque Graecanicae philosophiae historiam Occidentis eruditis aperuit, meliorem quoque philosophandi viam, apertis philosophicae historiae fontibus, monstrauit. Chrysolorae vestigia presserunt Graeci alii, quos Constantinopoli a Turcis anno clↃCCCCLIII capta furor hostis patria eiecerat et in Italiam disiecerat. Ita enim dum cum Musis suis sedes alio sub sole calentes quaerebant in Occidentis regionibus, praecipue vero in Italia locum exilii tutum inuenerunt; cumque honos iam tum elegantioribus literis haberi coepisset, in academiis consederunt, et cum reliqua literatura philosophiam quoque, domi cultam docuerunt [g]. In quibus recipiendis parandoque meliori literaturae ipsique philosophiae paulo laetiori vultu emergenti asylo diligentem atque valde laudabilem operam posuerunt principes Italiae, de promouenda eruditione inter se honestissima aemulatione contendentes. Inter quos tamen nulla gens laudem consecuta est maiorem, et de philosophiae incrementis augendis illustrius meruit, quam Mediceorum familia, et Nicolaus V, P. M. Et vtriusque quidem historiam ex instituto tradere ab hoc loco alienum est, videndique, qui Florentinam historiam enarrauerunt, MACHIAVELLVS, VARCHIVS SEGNIVS compluresque alii, itemque historiae pontificiae scriptores, qui Nicolai V. et Leonis X. ex Mediceorum gente res exposuerunt, vt historiae literariae inter Italos scriptores taceamus. Non tamen silentio praeterire institutum nostrum permittit, qua ratione et illustrissima illa domus, et Nicolaus V. philosophiae culturam elegantiori studio suffultam promouerint. Laurentius Medices enim adeo eruditionis omnis, et cuiuscunque generis literarum patronus esse, maximis, quibus valebat, opibus connisus est, vt communi doctorum suffragio eruditionis pater dici meruerit [h]. Graecos enim patria extorres, et nonnisi ingenii opes secum afferentes beneuole excepit, fortunarum sedes iis comparauit, re et consilio eos adiuuit, reliquisque Italiae principibus commendauit, huncque optimarum literarum amorem ad filios et nepotes propagauit. Qui vt, quantum posset, renascentibus literis et imprimis resurgenti philosophiae manus opitulatrices porrigeret, Ioannem Lascarim in Graeciam misit, vt optimos vetustissimosque scriptores Graecos magno aere redimeret: qui egregiam quoque huius generis supellectilem in Italiam adportauit, hodie quoque summo ornamento Florentiae superbientem. His subsidiis paratis excitauit magnus literarum stator viros

Graeci ex Oriente in Italiam capta CP. profugi.

Medicea familia philosophiam et literas promouet.

e) Videndus de eo FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 218. et quos laudat.

f) Videndus de huius versionis historia FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. III. p. 603 sqq.

g) Hos non melius nosse dabitur Lectori, quam ex virorum doctorum illius aetatis epistolis, passim editis, quae laudabili consilio iam iunctim in Italia eduntur.

h) Conf. NIC. REVSNERVS in iconibus literis claror. viror. F. 6.

viros doctissimos, vt manus emendandis scientiis admouerent, et non gratia tantum et commendatione, sed muneribus quoque et aere illis animum addidit. Inter quos Marsilius Ficinus, Angelus Politianus, Demetrius Chalcondylas, Ioannes Picus aliique, quorum in sequentibus fiet mentio, eius beneuolentiam prorsus insignem experti sunt, eamque in dedicationibus librorum suorum ad Maecenatem suum dignis extulerunt praeconiis. Tanti vero Musagetae, maximique, qui nonnemini [i] audit, ingeniorum liberalium educatoris studium atque beneuolentiam non solas humanitatis literas, sed ipsam quoque philosophiam complexam fuisse, nemo certior testis est, quam Marsilius Ficinus, qui cum Platonicam philosophiam magna diligentia exornasset, non modo summis a Laurentio beneficiis affectus est, sed tantum quoque in eo philosophiae ardorem accendit, vt teste ANG. POLITIANO [k] duobus circiter ante obitum suum mensibus destinauerit, reliquam aetatem in philosophiae et literarum studiis cum Politiano, Ficino et Mirandulano procul ab vrbe et strepitu consumere. Quem philosophiae, maxime Platonicae, amorem, tota ferme gens Medicea nutriuit, magnoque eius emolumento atque incremento demonstrauit. Id quod magnifica oratione prosequitur dignisque extollit laudibus MARSILIVS FICINVS [l], testatus, *Cosmum*, *Laurentii auum, Platonicam lucem religioni valde salutarem a Graecis ad Latinos propagare contendentem, ipsum intra suos lares educatum huic operi destinauisse: Petrum autem eius filium conatum probauisse, et post eius mortem Laurentium et religionis cultorem, et philosophiae patronum ipsum ad inceptum omni auxilio et fauore reuocauisse.* Quae in sequentibus quoque explicat, et *Laurentium Platonice tum discendi, tum bene viuendi cupidum, mirumque in modum ad haec omnia voluntate propensum, ingenio promtum, studio eruditum extollit.* Alia ex virorum doctorum illa aetate patrocinio Mediceae familiae gaudentium scriptis facile colligenda praeterimus, cum haec sufficiant ad intelligendum, illustrissimam gentem ad philosophiae reflorescentis incrementa plurimum contulisse. Idem de Nicolao V. P. M. qui Romanae sedi ab anno cIↃCCCCXLVII praefuit, dicendum. Is enim cum et ipse Graece doctus esset, et Graecam literaturam impense amaret, magno autem fauore Aristotelem prosequeretur, cum ipsam Aristotelis lectionem probauit, tum de noua versione, meliori illa, quae Aquinatis cura confecta erat, sollicitus fuit. Rem ita enarrat BESSARIO Cardinalis [m]: *Ita in Latinum verterunt veteres Aristotelem, vt opus fuerit, sanctissimum ac clementissimum dominum Nicolaum V, pontificem maximum, qui omnis scientiae, omnis diuinae humanaeque sapientiae doctissimus in apostolicam sedem conscendit, quique vt loco et dignitate, ita philosophia, theologia, et omni optimarum scientiarum genere principatum obtinet, viros eligere vtriusque linguae peritos, qui omnes fere Aristotelis libros in latinam verterent orationem.*

Nicolaus V. P. M. Aristotelicae philosophiae patronus.

i) IDEM loc. cit.
k) Epist. L. IV. p. 153.
l) Dedic. versionis Platonis.
m) Dedic. versionis Metaphysicorum Aristotelis.

nem. Quod dum laudat in summo pontifice Bessario, perperam ille institutis decretisque Gregorii P. M. qui corrigendos et emendandos esse Aristotelis libros praeceperat, opponitur a Io. LAVNOIO [n], Gregorius enim ad solam Parisiensem scholam respexit, et in ipsa Italia iam ante ista tempora maxima fuit Aristotelis auctoritas, vt suo loco probatum. Hoc itaque patrono iubente fauenteque Georgius Trapezuntius, Theodorus Gaza, Ioannes Argyropulus, Bessario, Laurentius Valla aliique in restituendo vertendoque Aristotele fuere diligentissimi [o]. Quod exemplum imitati principes alii, eandem in rem symbolam contulerunt suam. Sane de Alfonso Aragoniae rege idem praedicat BESSARIO [p]: *Eum non armis solum, et tot tantisque victoriis, quibus immortalem sibi gloriam comparauerit, contentum; litteris quoque modo diuinis, modo gentilibus, et his cum ad sapientiam, tum ad eloquentiam conducentibus, non in pace solum, verum etiam in medio bellorum feruore incumbere; et ita incumbere, vt cum summus sit in armis, summumque in re militari locum teneat, dubium sit huiusmodi rebus studentibus, quonam magis excellat, armisne, scientia, potentia, an sapientia. Eiusque rei argumentum esse, quod ipsum, vt librum metaphysicorum Aristotelis sibi Latinum faceret, efflagitauerit.* Ita vero factum, vt inter barbaros Scholasticorum strepitus canora tandem philosophiae vox audiri inciperet, et castius philosophari elegantiora auderent ingenia. Quae cum ab antiquissimo tempore non aliam, praeterquam sectariam, cognouissent philosophiam, ad restituendam nitori suo Platonicam et Aristotelicam philosophiam magna contentione se accinxerunt. Qua in re plurimum Graecorum exulum valuit opera. Hi enim cum domi partim Platonicam, vel Alexandrinam potius philosophiam, partim Aristotelis sapientiam didicissent, suo exemplo atque institutione Latinis auctores fuerunt hanc philosophandi rationem imitandi. Platonicam enim philosophiam, qualis ex Ammonii Plotinique schola ad Christianos dimanauit, pauci antea inter Latinos, vti suo loco dictum, nouerant, quique eam intelligebant, ad quandam melioris et cordatioris theologiae faciem effingendam reuocauerant. Graeci autem, cum in aula regnaret Aristoteles, cui et praefectus philosophis, et reliqua philosophantium turba seruiebat, vt in *superiori Tomo* demonstratum, Platonem reformatum intra monasteriorum claustra receperunt, in quibus hoc duce altius et succulentius de diuinis philosophari monachos posse, sibi persuadebant. Qui theologiae, quam vocant mysticae, vel rectius Platonicae, amor, seculo XIII et XIV multos inter Graecos produxit, hac ratione de diuinis praecipientes, et Platone, vel potius Pseudo-Dionysio duce ex Ammonii schola theologiam et philosophiam suam incrustantes, cuius rei specimen esse possunt Georgii Cyprii et Georgii Pachymeris commentationes in Dionysium. Id quod nemo mirabitur, qui Graecorum ingenium nouit, vanum

n) De fortuna Aristotelis in academia Parisiensi c. X. p. 224 seq.

o) Conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. II. p. 172.

p) loc. cit.

num et enthuſiaſmo aptum, maxime vero otium illud reputat, quo in monaſteriis fruentes inanes homines ad eiusmodi nugas abutebantur. His itaque philoſophandi laboribus diſtrictos occupauit armorum Turcicorum ſtrepitus, et furor barbarae gentis literisque honorem pretiumque nullum ſtatuentis, ſedibus ſuis eiecit, et per Occidentem diſſipauit. In Italiam itaque profugi philoſophi Graeci, pars Ariſtotelem, quem ipſum hactenus praeceptoribus vſi Peripateticis iunioribus legerat, attulit, et Latinis ingeniis falſam quandam philoſophiam Ariſtotelicam hactenus profeſſis commendauit, effecitque, vt haec quoque ſuis vti oculis, ipſumque Ariſtotelem legere, quam a Scholaſticis et Arabibus naſo duci mallent. Pars vero Platonem, religionis obtentu et diuini cultus, quem mirifice promouere Platonicam philoſophiam iactabant, colore vehementer extollebat, et haud paucos, quos regnantis Auerroiſmi impietas offenderat, in partes pertrahebat ſuas. Et ita quidem euenit, ut praeter Scholaſticorum gregem, qui ſtrepere more ſuo, pulchreque ineptire pergebat, duo, in Italia philoſophantium agmina, prodirent, quorum alterum Ariſtotelem γνήσιον excolebat, alterum adhaerebat Platoni reformato. Id quod more quidem ſcholae Alexandrinae quae inter vtrumque philoſophum pacem et amicitiam nexuerat, animorum et opinionum concordiam gignere debuerat, ſed aliter res cecidit; ſecedentes enim in inimica caſtra, bellum grauiſſimum excitarunt ſibique inuicem tela incruenta intentarunt Ariſtotelici et Platonici. Quos cum luctari cum vmbra nonnulli cernerent, priſtinum ſyncretiſmum reuocauerunt, tentaturi, vtrum ita pax orbi philoſophico reſtitui poſſet. Et haec quidem generalis philoſophiae a ſeculo XIV. emendari in Italia coeptae facies eſt, vsque ad ſeculum XVI, quo cum doctrinae repurgatae puritate clarior quoque vbique locorum lux philoſophiae affulſit. Ordo iam poſtulat, vt enucleatius ea tradamus, ſine quorum notitia manca eſt ſeculi XIV et XV hiſtoria philoſophica.

Primus philoſophiae reformator Raym. Lullius.

§. III. Primum, qui nouum quid in philoſophia molitus fuerit, RAYMVNDVM LVLLIVM fuiſſe, ſupra diximus. Magna fuit, vt ipſius de ſe hominis opinio, ita et multorum de arte philoſophica rationalive, quam inuenit, exiſtimatio; totaque eius vita, quam praeter alios [q], qui eius res commemorarunt, CAROLVS BOVILLVS [r] ſcripſit, parado-

q) Pleroſque, qui Lullii literariam hiſtoriam tetigerunt, nominauimus in Germanico Hiſt. phil. opere T. V. p. 1346 ſeqq. quos non repetimus. Addi tamen poſſunt, quos adduxit celeberrimorum virorum NIC. HIER. GVNDLINGII Hiſtor. erud. T. II. p. 1775. et IO. ALB. FABRICII Bibl. Lat. med. T. IV. p. 864. diligentia, et inter eos imprimis videndi LVC. WADDINGVS Annal. Ord. Minor. T. III. ad an. 1275. 1287. 1290. 1293. 1295. 1315. I. BAPT. SOLERIVS Act. SS. T. V. Iun. 30. p. 633. ſeqq. vbi vita eius a coaeuo ſcripta exhibetur.

r) Inter eius opuſcula Pariſiis apud Badium Aſcenſium 1514. 4. edita legitur quoque vita Raemundi Lullii eremitae. Non negligendus, vt hoc obiter moneamus, Carolus Bouillus in Hiſtoria renaſcentis philoſophiae eſt, eo quod a trita via diſcedere inter primos auſus ſit. Fuit is Gallus ex Samarobrina Veromanduorum metropoli, vixitque exſpirante ſeculo XV, et deinceps, atque philoſophiae et matheſeos peritia clariſſimum nomen conſecutus eſt. Prodiit ex ſchola Iacobi Fabri, cuius tamen, Ariſtotelem potiſſimum ſequentis veſtigia deſeruit, ingenium nactus

radoxae, et in philosophiae historia consideratione non indigna. Quam tamen fabulis commaculatam fuisse, vt nempe τὸ θαυμαστὸν more aeui medii eius historia referret, non inepte iudicauit Cl. DVPINIVS. [s] Nam et ipsa ingenii Lulliani phantasia exorbitante animati indoles vere phantastica fuit et ad paradoxa sibi imaginatione fortiori commota concipienda prona: et temporum eorum ars atque consuetudo fuit, incredibiles excogitare rerum circumstantias, et inepta miracula de iis praecipue fingere, quos inter coelites referri cleri intererat. Vnde naso opus est in examinanda Lullii historia, nec fides facile danda, nisi vbi aperta rerum loquuntur testimonia. Narrabimus tamen, quae de paradoxo hoc philosopho tradi solent, vt hac quoque ratione medii aeui genius a cauto Lectore dignosci queat.

Lullii vita. §. IV. Natus est RAYMVNDVS LVLLVS, siue LVLLIVS ex Raemondo Lullo, patre clarissimi sanguinis Barcinonensis viro, comite regis Iacobi in occupanda Maiorca; matreque nobilissimae domus comitum Herilium, editus in lucem in Insula Maiorica apud Baleares in vico S. Michaëlis, anno cIↃ CCXXXIV. Ita quidem plerique tradunt, et inter eos, qui IOANNIS DANETI *Historiam Balearem* continuauit. Maioricamque historiam idiomate Hispanico enarrauit VINCENTIVS MVTVS [t]. Alii tamen obscuris parentibus ortum fuisse contendunt, quos non audiendos esse, facile concedi potest. Iuuenem spe quaestus mercaturam coluisse nonnulli perhibent, meliori fide alii in aula Maioricae regis militasse dicunt, ibique seneschallum quem vocant, regis Iacobi factum asserunt: id quod originibus eius satis apte respondet. Quod vbi verisimile esse, supponimus, recte inde concludimus, ad honestarum artium studia, sine quibus in aulis haud facile licet emergere, iuvenem animum applicare fuisse iussum. Sed cum inclinationem temperamenti ad voluptates procliuis sequeretur, posthabitis exercitationibus, quibus animus formari solet, ad corporis curam et armorum exercitium conuersus, totusque impuris amoribus occupatus est, inque meditandis in Eleonoram amicam, quam vehementer deperibat, versibus tempus omne consumsit. A qua tamen insania casu quodam inopinato sanatus est, ipsa quae vulnera illi fixerat, muliere, medicinam vesano iuueni suppeditante. Cum enim amicam ad templum euntem presso pede secutus in eius obtutibus

nactus vere paradoxum et interdum ecstaticum. Cui multa singularia et insolita placuisse, ob dictas equidem caussas mirandum haud est. Ea in scriptis philosophicis apud Henr. Stephanum auum Par. 1510 editis passim dispersit. Ad peculiares eius hypotheses pertinet, quod diu ante Leibnitium intellectum non hominis tantum, sed et angelorum, specularem naturam habere peculiari libro asseruerit; statueritque, orbem solis verum esse mundi medium, et terram ac firmamentum in extremis versari: mundum esse animal, cuius sensus in sole et planetis, imaginatio in stellis consistat: animam esse substantiam vnitrinam, tribus circumuallatam orbibus, proprio intellectuali, corporeo, et mundano: materiam totam simul esse creatam et elementatam etc. Multa a Pythagoreis et Platonicis transsumsit. De scriptis eius vid. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 923. sqq.

s) Nouv. Bibliotheque des auteurs ecclef. T. XI. p. 59 seq.

t) Hist. Balear. s. Regum Maioricae Hispanica lingua edita, ex qua compendium vitae Lullianae exhibet OL. BORRICHIVS de Orig. et progressu Chemiae p. 129. seq.

bus altius oculos fixiſſet, totusque in ea contemplanda haeſiſſet, inuitatus ab Eleonora in conclaui comparuit, ſpe laetus fore, vt libidinem affatim reſtingueret. At illa cum delicias factura putaretur, recincto pectore mammas furenti iuueni oſtendit cadauerоſas et maligno vlcere putridas, ſubiectumque pectus horrendo carcinomate obſeſſum. Quo conſpectu, quaſi inferni imagine, attonitus obſtupuit, mentique quaſi fulmine tactus non niſi in tenebris ſolatium inuenit. Mutandas itaque vitae rationes emendandumque animum eſſe ratus, in eremum ſeceſſit, relictisque aulae illecebris ſibi viuere, lachrimisque priſtinam eluere ſtultitiam conſtituit. Cum autem altius voluptatum vanitatisque aulicae imago inhaereret animo, miraculo ad meliorem frugem et victoriam reportandamque ductum fuiſſe perhibent, qui humana maiorem nobis eius vitae ſcenam inſtruunt. Narrant enim comparuiſſe Raymundo imaginem Saluatoris cruci affixi, eumque ſuauiter compellatum ad ſui imitationem fuiſſe exhortatam, ea efficacia, vt iam vltro vanas voluptates contemneret, et incitamenta malorum ex animo omnia ſponte reiiceret, facultates pauperibus diſtribueret, totusque precibus pro emendanda conuertendaque ad veram ſapientiam mente ſe traderet. ᵘ Quod qua fide tradatur, lectoris eſto iudicium, nobis monere ſufficit, eiusmodi apparitiones Crucifixi aeuo medio haud raro fuiſſe confictas, cum vix aliud quicquam auctoritatem et opinionem ſanctitatis maiorem conciliaret, cuius rei teſtem eſſe volumus Thomae Aquinatis et Bonauenturae hiſtoriam. Mendicantes enim ordines, cum inuidia nouitatis apud reliquos premerentur, his potiſſimum commentis in ſeculo valde credulo et ad recipiendam miraculorum fidem maxime prono ſibi exiſtimationem comparauiſſe, certiſſimus teſtis eſt hiſtoria eccleſiaſtica. Vt vero, quem pro Dei gloria conceperat, feruorem animi ſequeretur, doctrinae Chriſtianae inter infideles, praecipue Muhammedanos, propagandae ardore flagrare coepit, eumque in finem, quae hactenus neglexerat, ſtudia recolens, quamuis triginta, vel, quod alii volunt, quadraginta annos natus, grammaticam didicit, coëmtoque, qui Arabicam linguam tenebat, ſeruulo, eo magiſtro illam haurire coepit. Mala tamen fide a ſeruo punitum tantum non interfectum fuiſſe Pariſiis, ſunt, qui referunt. Tum capto conſilio innumeros libros lingua Hiſpanica, Latina et Arabica euulgandi, iterum in deſertum anno cIↄccLXXV abiit, totusque precibus, ieiuniis, lachrimis aliisque poenitentiae exercitationibus per ſeptem menſes vacauit. Et tum iterata, aiunt, vice illi Dominum ſpecie ardentis Seraphini comparuiſſe, iuſſiſſeque, vt artem communem ſiue vniuerſalem omnium ſcientiarum conſcriberet, ipſi quoque tantae molis opus dictauiſſe. Alii tamen quibus non tam facilis ad credendas ineptias animus eſt, in hac ſolitudine hominem fanaticum artem iſtam vel proprio marte meditatum eſſe, vel ſurreptam, quod nonnulli volunt, Arabi cuidam ˣ excoluiſſe,

 et

u) C. Bovillvs l. c.

x) Nomen eius Abenezron. Navdaevs Apolog. magiae accuſat. c. 14. p. m. 265. qui prouocat ad Petr. Montvvm de vnius legis veritate L. V. c. 53. fidem eius deſiderante Morhofio Polyhiſt. lit. T. I. c. 5. p. 352.

et vt ſibi fidem atque nouo inuento venerationem atque auctoritatem conciliaret, eiusmodi apparitiones pia fraude commentum fuiſſe contendunt. Id quod a moribus quidem impoſtorum non abhorret, qui plerumque diuinas reuelationes iactare ſolent; fieri tamen quoque potuit, vt non ipſe quidem Raymundus, ſed ſequentium temporum homines, ciues potiſſimum Maioricae, quorum intererat, vt ex ſanctis viris Lullus fuiſſe crederetur, eiusmodi fabulas excuderint. Certe inter nugas otioſas has narratiunculas referendas eſſe, nemo temere negauerit, qui norit, quid diſtent aera lupinis. Ita vero infuſo diuino lumine ditatus Aragoniae regi Iacobo perſuaſit, vt luculentum in Maiorica inſula monaſterium erigeret, reditibusque lautis inſtructum tredecim fratribus Ordinis Minorum, cui Lullus fauebat, traderet, ea lege, vt Arabicum ibi ſermonem edocti ad conuertendos Muhammedanos ſe praepararent. Mox Romam ad Honorium IV. P. M. circa annum cIↃ CCLXXXVII profectus idem inſtitutum papae commendauit, vt eiusmodi Orientalium linguarum ſcholae vbiuis eum in finem in coenobiis excitarentur. Vbi cum contemneretur, Pariſios, Montem Peſſulanum, Genuam petiit, et tum linguarum Orientalium ſtudium vrgere, tum nouam artem publico praeconio vendere coepit. Eius vero cum publice praelegendae veniam Romae fruſtra expetiuiſſet, itineri ad infideles ſuſcipiendo ſe accinxit, et Aſiae atque Africae loca celebriora peruagatus, Tuneti diſputatione cum Saracenis inita periculum mortis ſubiit, ſacerdotis cuiusdam Arabici precibus aegre liberatus, ea tamen conditione, ne ſub mortis poena in Africam vnquam reuerteretur. Neapolin itaque ex Africa ſoluens, artem ibi ſuam docuit, vſque ad annum cIↃ CCXC, quo Romam, indeque Genuam profectus, ibique exaratis libris quam plurimis aliquandiu commoratus eſt. Quod ſi MVTO y) credendum, eius diligentia ſtudioque laudabili inuitata nobilitas Genuenſis pecunias ipſi obtulit ad iter in terram ſanctam ſuſcipiendum neceſſarias, de quo tamen vehementer dubitamus. Non enim in Palaeſtinam, ſed Maioricam ad regem, et dehinc Pariſios abiit artem ſuam iterum praelecturus. Vbi tamen paucos eum diſcipulos reperiſſe oportet, nam mature in patriam rediit, ibique cum Iudaeis et Saracenis diſputauit; in Cypro Inſula Neſtorianos et Iacobitas oppugnauit, venenumque ab iis propinatum aegre euaſit. Artem itaque nouam cum inuidia vbique contemtuque premi cerneret, cupido iterum animum inceſſit apud Saracenos in Africa fidem Chriſtianam propagandi. Ibi Bungi lapidibus a Saracenis impetitus vix ſe eripuit, et in carcerem coniectus ſqualidum, non niſi Genuenſium mercatorum precibus liberatus eſt. Redux itaque in Europam, amiſſa in naufragio ſupellectile libraria, ad expeditiones ſacras occupandamque terram ſanctam populum cohortatus eſt, et a matronis quidem Italiae eum in finem magnum nummorum aceruum corraſit, a Clemente V, P. M. autem, quem Auenione adierat, rogaueratque, vt bellum ſacrum ediceret, contemtus eſt: nec meliorem ſuc-

y) Hiſt. Balear, l. c. BORRICHIVS loc. cit.

successum in concilio Viennensi res ista habuit, cum et linguarum Orientalium seminaria exstruenda commendasset, et bellum contra infideles suasisset, et vt damnarentur libri Auerrois, qui auide eo tempore legebantur, rogauisset. A concilio itaque ad reges Europae eandem ob caussam conuersus, aulas regum Hispaniae, Galliae, et Britanniae peruagatus est. Et in aula quidem Angliae regis Eduardi artem chemicam professum ingentem vim auri ope artis istius regi ad sacram expeditionem suscipiendam obtulisse, nonnulli referunt [z], contenduntque, ex hoc auro chemico certum nummorum aureorum genus, quod rosati nobilis nomen gerit, cusum fuisse, pilasque huius opera aeneas in aurum conuersas in atrio regis Britanniae fuisse asseruatas. [a] Valde pro huius narrationis veritate pugnat OLAVS BORRICHIVS, [b] vehementer in Mutum insurgens, quod istam artem chemicam Lullum exercuisse, rationibus vsus plurimis negauisset; qui etiam fidem traditioni habet quae Lullium in fine vitae ab Arnoldo Villanouano eam transmutandorum metallorum scientiam didicisse perhibet. Valde tamen veremur, vt cautis Lectoribus eius rationes faciant satis, cum et testamentum Lullii, in quo id artis miraculum perpetratum asseritur, fidei sublestae valde suspectum sit, et Lullii tempora totumque iter Anglicanum cum rationibus chronologicis non cohaereant, quod fuse demonstrauit LVCAS WADDINGVS; [c] aurea vero moneta illa, quae rosatus nobilis vocari solet, et ex hoc auro obryzo cusa dicitur, post Lullii demum tempora edi coeperit: reliquae vero rationes Borrichii solum eorum rumusculum supponant, quorum interest, haec vera esse. Vnde non inuiti eorum subscribimus sententiae, qui totam narratiunculam explodunt, et inter fabulas medii aeui referunt, ipsam quoque eius peritiam artis chemicae negantes, inter quos Waddingus, vt famae Lullii consulat, contendit, totam illam librorum chemicorum farraginem, quae Raymundo Lullio tribui solet, Raymundo Neophyto deberi, Lulliumque adeo istis nugis non desipuisse, vt in scriptis potius genuinis salse Alchemistarum stultitiam derideat. Quae omnia operose excutere, nostri instituti non est, et ad specialem historiam artis chemicae qualem hactenus desideramus, pertinet, infra tamen adhuc quaedam de ea re dicemus. Tandem relicta anno cIↃCCCXIV vxore, tertium Franciscanorum ordinem suscepit, vehementique martyrii desiderio aestuans in Africam denuo traiecit, Saracenos ad fidem Christianam perducturus. Quae res pessime illi cecidit: Tuneti enim, vel quod alii volunt, Bugiae carceri mancipatus et exquisitissimis cruciatibus affectus est. Semianimis manibus tortorum a Genuensibus mercatoribus ereptus et in nauem delatus in conspectu patriae spiritum reddidit, anno cIↃCCCXV. Tum cadauer exanime Maioricam delatum magnoque propter martyrium cultu honoratum,

z) IMPERIALIS in Museo Hist. p. 13. ROB. CONSTANTIN. Nomenclat. Med. BORRICHIVS l. c. et quos laudat.

a) WHARTON loc. cit. qui tamen fidem rei denegat.

b) loc. cit.

c) loc. cit.

ratum est, sancteque habita eius memoria a Maioricensibus: quemadmodum etiam eruditionis opinio Academiae Lullianae originem dedit, magnis ornatae priuilegiis regum Hispaniae, Alphonsi primi, Ferdinandi catholici, Caroli V. Philippi II. Philippi III. et Caroli II. Inexpugnabilem hominis diligentiam pectusque inexhaustum laboribus produnt tum plurima, quae vagabundus suscepit itinera, tum magna librorum multitudo, quos ex parte, non tamen omnes recensent HENR. WHARTONVS [d] NICOLAVS ANTONIVS [e], LVCAS WADDINGVS [f], et qui chemici argumenti ei tribuuntur ABR. MERCKLINVS [g]. Quidam CCCC. numero fuisse perhibent [h], alii ad quatuor millia extendunt. Non tacendum tamen suspicari nonnullos [i], pleraque scripta, quae eius nomen prae se ferunt, ob viri celeberrimi famam a Carolo Bouillo, Iacobo Fabro et Henrico Cornelio Agrippa illi fuisse supposita, certe multa alium parentem agnoscere, vix negari posse videtur. Facile ex hac breui vitae Lullianae historia intelligi potest, fuisse hominis huius characterem prorsus singularem, paradoxum, mixtumque, vnde mirum non est, in tam contrarias de eo sententias viros doctos fuisse delapsos [k]. Quibusdam enim admirandi ingenii homo vir beatus et tantum non sanctus, martyrioque venerabilis audiit, eiusque eruditio et imprimis acumen philosophicum maximorum virorum ingenio praelatum est. Vnde non suo tantum tempore doctor illuminatissimus appellatus est, sed ad nostra vsque tempora inuenti quoque sunt, qui Lullium Cartesio aliisque summis viris praeponerent [l], totusque in eo est LVC. WADDINGVS, vt pietatem, zelum, doctrinam eius depraedicet, et in beatorum albo reponat. Alii vero contraria omnia de eo iudicantes, abiecte satis de Lullio sentiunt, in quibus BZOVIVS [m] haereticis, nugiuendulis, histrionibus, circumforaneis eum aggregat, damnatosque ab ecclesia errores eius fuisse monet [n]: notumque illud poëtae [o]:

Qui Lulli lapidem quaerit, quem quaerere nulli
Profuit, haud Lullus, sed mihi nullus erit.

Nobis, si quid decernendum, laudandum quidem videtur Lullii ingenium capax, amplum, igneum, nec eruditione sui temporis destitutum, quamuis eam sero acquisiuisset, sic vt eminere inter viros doctos potuisset, si iudi-

d) ad Caue. loc. cit.
e) Bibl. Hisp. vet. T. II. p. 84.
f) Loc. c. p. 896. noua editio a multis iam annis promissa a V. C. IOANNE BVCHLERIO, vid. Mem. de Trevoux 1722. p. 2023.
g) Loc. cit. add. BORRICHIVS in conspectu scriptorum chemicorum §. 23. sqq.
h) WADDINGVS loc. cit.
i) Vid. LINDENIVS et MERCKLINVS loc. cit.
k) Iudicia eruditorum de Lullio vid. apud THOM. POPE-BLOVNT. Cens. cel. Auct. p. 420. et MORHOFIVM loc. cit.
l) Id de comite Ioerger, refert LEIBNITIVS Epist. ad Remundum, Recueil de div. pieces T. II. p. 163.
m) In Annal. ad annos citatos.
n) Factum id a Gregorio XI. deferente errores eius quingentos Nicolao Eymerico, vid. QVETIF de Script. Domin. T. I. p. 714. Io. MARIANA L. XV. c. 4. MIRAEVS Auct. c. 393. p. 71. NAT. ALEXANDER H. E. T. VII. p. 115. edit. fol.
o) LANSIVS Consult. p. 377.

iudicii vis accessisset satis magna, subactusque doctrina animus modum statuere imaginationi extra orbitam haud raro vaganti nouisset. Verum magnam iudicii inopiam atque paupertatem quandam Lullium pressisse et tota vitae eius vagae historia testis est, et scripta eius genuina loquuntur, et inepta martyrii affectatio prodit; immo ipsa ars Lulliana tantopere multis depraedicata sobrie sentientibus demonstrat: quare non improbandi [p] sunt, qui ingenium ei phantasticum tribuunt, quod foecundissimae legibusque solutae imaginationis ardore eruditioni eius obfuit, ex quo euenit, vt multa scriberet et ageret, quae stulti potius, quam sapientis esse, videbantur. Ex quo facile iudicari potest, quem locum inter philosophos tueatur, quem ei vindicare videntur et ars chemica, mutandorum metallorum si fabula vera, perita, et ars illa magna, quae ab eo Lulliana appellari solet, neutra tamen talis est, vt philosophi magni characterem ex ea tueri queat.

Lullius an chemicus?

§. V. Et artis quidem chemicae, vel potius metallorum transmutandorum peritiam physicam Lullium habuisse, partim ex inuentione vini adusti, quam ei tribuunt [q], partim ex adducto supra exemplo parati ingentis acerui auri ex viliori metallo, partim ex lapide philosophico, quem possedisse dicitur, exque medicina vniuersali, qua aetatem ad CXLV annos prorogauerit, probare contendunt, qui huic arti ex Lullii exemplo praesidium quaerunt. Quibus quid responderi debeat, ex supra dictis iam notum esse potest. Quaecunque enim ei tribuuntur chemica, incertissimum est, annon ad Raymundum de Terraga pertineant [r], vel ab otiosis hominibus Lulliano nomini sint supposita? cum reuera eiusmodi notitiam chemicam habuisse Lullium, rationibus, quae id euincant, idoneis nondum demonstrauerint, quibus ista placet opinio. Quibus vero difficultatibus prematur traditio de mutato metallo in Britannia, supra iam diximus, quae hoc loco repetenda non sunt. Nec sufficit, quod facit BORRICHIVS [s], colorem ex male cohaerentibus quibusdam narratiunculis fabulae quaerere, sed qui ista probare satagit, eum testes fide dignos et coaeuos fraudisque et credulitatis non suspectos de tam insolita et incredibili re producere oportet, quales non esse Robertum Constantinum, Zwingerum, Dickinsonum, ipse forte concesserit, qui ad eos prouocat Borrichius. Illud sane omnem rationum phalangem euertit, quod ipse scripserit [t]: *Elementatiua habet veras conditiones, vt vna species se non transmutet in aliam, et in isto passu Alkymistae dolent, et habent occasionem flendi;* et alio loco: *orbis docet aurum chymicum non esse nisi apparenter aurum.* Vidit Borrichius vim horum verborum, ad euertendam omnem, quae Lullio tribuitur, alchemiae peritiam necessario facientium, quam cum negare non posset,

p) MOSHEM. Hist. Christ. sec. XIV. P. I. c. 1. §. 5. p. 777.

q) CONRING. apud POPE-BLOVNT. loc. cit.

r) Vid. NAT. ALEXANDER loc. cit. dictus est Neophytus, quia ex Hebraeorum Rabbino Christianus factus est.

s) loc. cit.

t) Art. magnae P. VIII. S. II. c. 52. p. 453. edit. Argent.

poſſet, cauillatione quadam vſus eſt, cauſſando [u]: *Lullium non niſi poſt editos libros quam plurimos, non niſi vltimis vitae annis ad magiſteria chemicarum intima penetraſſe, ab Arnoldo Villanouano rectiora ipſa* αὐτοψίᾳ *edoctum. Nec ſcripſiſſe aliud, quam quod ſano intellectum ſenſu nullus chemicorum inficias iturus ſit: nempe ſpecies metallorum vere transmutari non poſſe, niſi in primam prius reducantur materiam; aurum vero chemicum mentiri, valere tantum de adulterinis pſeudochemicorum fraudibus.* Quae tam docto viro hypotheſeos gratia ita diſputanti non excidiſſe optamus, adeo futilia ſunt, et ad verba Lullii plane non quadrant. Ea enim clariſſime docent, mentem Lullii eam eſſe, elementatiuorum eam prorſus naturam eſſe, vt mutari nequeant [x], idque intelligendum eſſe de mutationibus, quas Alchemiſtae iactant, quos ideo friuole agentes fruſtraque in re impoſſibili operam perdentes dolere plorareque iubet. Qui itaque in eo potiſſimum puluerem et carbones perdunt, vt metalla prius in materiam primam redigant, eos ob naturam et conditionem elementatiui fruſtra agere Lullius pronuntiat, adeoque in altero quoque loco de omni chemicorum conatu aurum producendi ex viliori metallo, neceſſario intelligendus eſt. Id quod omnes cauillationes Borrichii vno ictu poſternit. Senem vero Lullium ab Arnoldo Villanouano hanc artem didiciſſe, idoneis prius teſtibus, quibus deſtituitur vir doctus, probandum eſt, incertumque demonſtrat per multo incertius, ſapitque fabulam huius furfuris hominum, qui vt auro viros potentes emungant, magnorum virorum nomina inaniſſimae arti praetendunt. Ex his vero corruit quoque fabula de lapide philoſophico, et medicina vniuerſali, aetateque Lullii prorſus inſolita. Eum enim aetatis anno octogeſimo obiiſſe, ex ſupra dictis conſtat.

Ars magna Lullii.

§. VI. Meliori iure inter philoſophos ſummum locum meruiſſe videri poſſit Lullius, ſi multos viros doctos audiamus [y], quibus arte iſta noua, humanum ingenium ad vniuerſaliſſimas notiones earumque combinationem, et eius artificio ad inuentionem et amplificationem cuiuscunque generis veritatum omnium perduxiſſe, et inſtrumentum exhibuiſſe viſus eſt, quo compendiaria via ad ſummam ei eruditionem exiguo tempore graſſari liceat. Qua de re inuidenda prorſus elogia artis huius fautores ei tribuunt, exemplisque probare contendunt, viros quosdam magnos incredibili temporis breuitate eius ope ad ſummum doctrinae faſtigium pertigiſſe. Vnde non nemo [z]: *Tanta eſt Lullianae artis vis, tanta efficacia, vt hac vna inſtructus reliquas haud difficili labore comparare, hoc efficere queat, vt alios ſui in admirationem traducat, et tanquam albae, quod aiunt,*

u) De mirabilibus orbis.

x) Ratio eſt, quia elementatiua ſecundum Lullium principia naturalia ſimplicia, comprehendunt, quae mutari nequeunt. Vid. l. c. p. 23.

y) Conſulendus hic imprimis MORHOF. l. c. et quos laudat. Inter eos praecipue notandus IO. HENR. ALSTEDIVS, cui debemus clauem artis Lullianae et verae Logicae. Arg. 1609. 8.

z) Qui dedicationem operibus LVLLII ad artem vniuerſalem ſpectantibus, cum Comm. AGRIPPAE et IORDANI BRVNI Arg. 1598. 8. editis praefixit.

aiunt, gallinae filius in omnium ore verſetur. Teſtantur hoc tituli cumprimis literarii a regibus potiſſimum ob hanc ipſam Raymundo Lullio exhibiti: tantae enim ſuo fuiſſe aeuo auctoritatis atque exiſtimationis legitur, vt iuſtiſſimi Arragonum reges eum in priuilegiis eidem conceſſis, magnum in philoſophia magiſtrum et mirandarum artium, et ſcientiarum auctorem nominarint. Planum id ipſum faciunt variis in nationibus varii: in Italia Petrus Daguinus, Mediatus et Iacobus Ianuarius; in Hiſpania Ferdinandus Corduba, Petrus Iacobus Faber Stapulenſis, et Carolus Bouillus in Gallia; in Germania Andreas, Petrus, Iacobus, fratres germani, natione Friſiones, cognomine Canterii, alibi alii [a]*: qui omnes vel exiguo temporis ſpatio, etiam in conſtanti aut decrepita conſtituti aetate a literis alias alieni prorſus, vel etiam in pueritia et iuuenilibus annis huic arti Lullianae vnice cum incumberent, in ſtuporem quaſi, non dicam admirationem alios deduxerunt.* Addi his poteſt apud Maioricenſes et Barcinonenſes auctoritate regia loco Ariſtotelis Lullianam artem introductam, egregia regum Hiſpaniae priuilegia meruiſſe, vt ſupra iam dictum [b]. Tantaque Artis huius multos cepit admiratio, vt magni quoque viri eam vehementer commendarent, ſuisque illuſtrarent commentariis, inter quos HENRICVM CORNELIVM AGRIPPAM [c] et IORDANVM BRVNVM NOLANVM [d] ideo nominamus, quod ingenii παραδόξου celebritate commentis his famam conciliauerint: alios de hac arte meritos enumerat D. G. MORHOFIVS [e], quem exſcribere hoc loco non licet. Neque tamen eruditos omnes Artis ſubobſcurae et magno hiatu nihil dignum praeſtantis ſplendor ita occaecauit, vt magnificum crederent, quod intelligi difficulter poteſt; ſed perſpexerunt probe magna et acuta ingenia, plus oſtentationis ineſſe arti huic, quam doctrinae. Recteque, niſi fallimur, carpunt, quod mera aenigmata offerat, nocte quaſi atra cincta, tenebrisque obruta, quae ſi diſpellantur, pro theſauris inueniantur carbones. Non negat hoc MORHOFIVS [f], licet pretium iſti arti ſtatuerit haud exiguum, faſſus, *tantis nebulis omnem illam Artem, quatenus ex Lullio deducitur, inuoluere eius magiſtros, vt nec Oedipus ipſe coniectando aſſequi poſſit.* Id quod diffiteri non potuit, quem alterum ingenio Lullium recte vocaueris, Brunus Nolanus, cuius de occulta hac arte verba excerpſit MORHOFIVS [ff], quem vide. Vbi vero tenebrae diſpelluntur, parum viri oculati inueniunt, quod pretium mereatur, cum, quaecunque philoſophantium obiiciuntur ingeniis, merum imaginationis emotae luſum, exhibeant, quae vbi allegoriis inſanis,

a) Conf. HORNIVS Hiſt. phil. L. VI. c. 10. p. 318. MORHOF. l. c. p. 369.
b) MARIANA l. c. MIRAEVS l. c.
c) Debemus ei Comm. in artem breuem R. Lullii, l. c. p 810. ſeqq.
d) Scripſit is et Specierum Scrutinium, et Lampada combinatoriam, ib. p. 685. ſqq.
e) loc. cit. Inuidendis is Lullium in dedicatione ornat elogiis. Idem praeſtat in dedicatione Agrippa, qui tamen more ſuo de Van. Scient. „hanc artem ad pompam ingenii et oſtentationem „eruditionis potius, quam ad comparandam do„ctrinam valere, ac longe plus habere audaciae, „quam efficaciae" pronunciat.
f) loc. cit. p. 369.
ff) Ibid.

nis, (qui praecipue mos Bruni fuit, hominis imaginationis oestro furentis) vestiuntur, magnificum quid promittunt, nudata his vestibus nihil nisi externas quasdam notionum relationes et combinationes vniuersalissimas porrigunt, leuem scilicet mercem, et ad ipsam rerum naturam attentorum labore et meditatione indignam. Vnde acutissimi VERVLAMII g sententia: *Nonnulli viri magis tumidi, quam docti insudarunt circa methodum quandam, legitimae methodi nomine haud dignam, cum potius sit methodus imposturae, quae tamen quibusdam ardelionibus acceptissima procul dubio fuerit. Haec methodus ita scientiae alicuius guttulas aspergit, vt quis sciolus specie nonnulla eruditionis ad ostentationem possit abuti. Talis fuit ars Lullii, talis typocosmia a nonnullis exarata, quae nihil aliud fuerunt, quam vocabulorum artis cuiusue massa, et aceruus, ad hoc, vt qui voces artis habent in promtu, etiam artes ipsas perdidicisse existimentur.* Non poterit de re ipsa iudicare, et de dissidentibus inter se virorum eruditorum de hac Arte opinionibus sanum formare iudicium, nisi quis ipsa Artis huius discat principia, et in quo illius mysteria sita sint, intelligat. Ast hoc laboris ingrati et inutilis prorsus opus est. Vnde lectoris quoque patientia abuti, et quos fumos Lullius vendiderit, hic prolixe exponere, nefas esse putamus. Enarrabimus tamen paucis, quae summa rei sit, ne inuidisse in ipso historiae reformatae philosophiae vestibulo curioso Lectori diuitias videamur, quibus tot viri magni pretium statuerunt haud infimum. Nempe non ad ratiocinandi artem haec scientia pertinet, sed ad differendi, neque ad iuuandum iudicium, sed firmandam memoriam, et regendam in certa quadam via imaginationem. Quamuis enim ad rationalem philosophiam plerique eam sectatores retulerint, et ideo more suo *Logicam venatoriam*, quae mediorum terminorum artificium et inuentionem ista arte duce perquirit, instituerit BRVNVS, nihil tamen agunt aliud, qui ista nobis pro thesauris vendunt, quam vt generales illas relationum et combinationum classes, genera modosque ad logicas regulas ἕκοντας, ἄκοντας adplicent, mirisque et ineptis prorsus allegoriis vestiant. Pari enim ratione ad alias quoque scientias Ars illa adhiberi potest, et ad ipsa sacra theologiae capita ipse adhibuit Lullius. Ex quo intelligitur, Artis huius vsum plane nullum esse iis, qui disciplinarum, de quibus tractare volunt, praecepta non tenent, et ad meras vitilitigationes redire omnia, nisi ex domesticis scientiarum fontibus instruantur. Id quod ex generali artis huius typo intelligitur, cuius summa est, terminos generalissimos scientiarum omnium, maxime, logicae, metaphysicae, ethicae et theologiae ex locis propriis sublatos in commune quasi Artis huius vniuersalis horreum congerere, eorumque nexum, combinationem, relationes, respectusque per qualitatum, modorum, praedicatorum, similitudinum, contrariorum, affectionumque reliquarum considerationes definire, vt inde nouae exoriantur detegantur-

que

g) De Augment. Scient. L. VI. c. 2.

ad p. 19.

Fig. I.

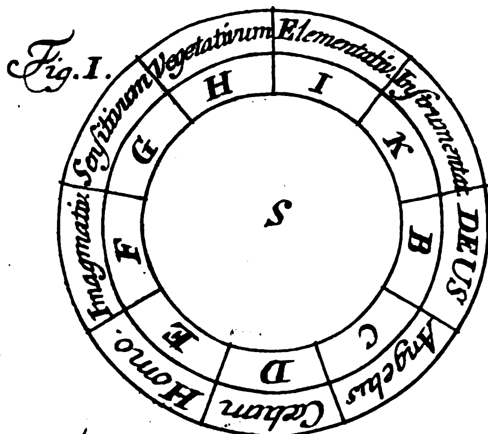

Fig. II.

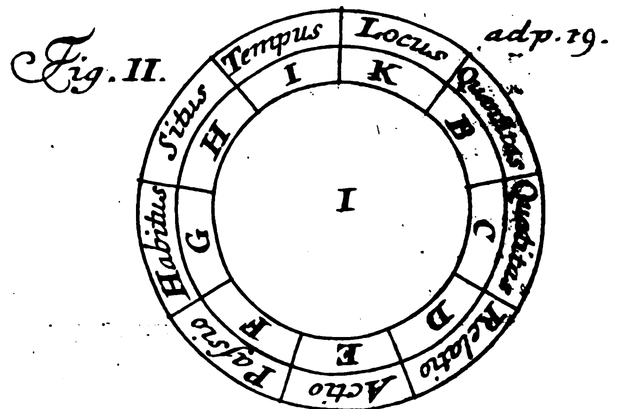

Fig. III.

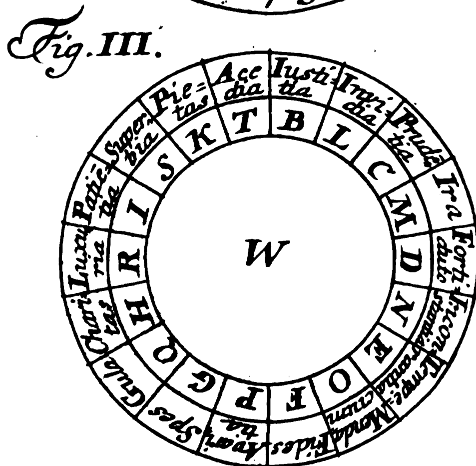

Fig. IV.

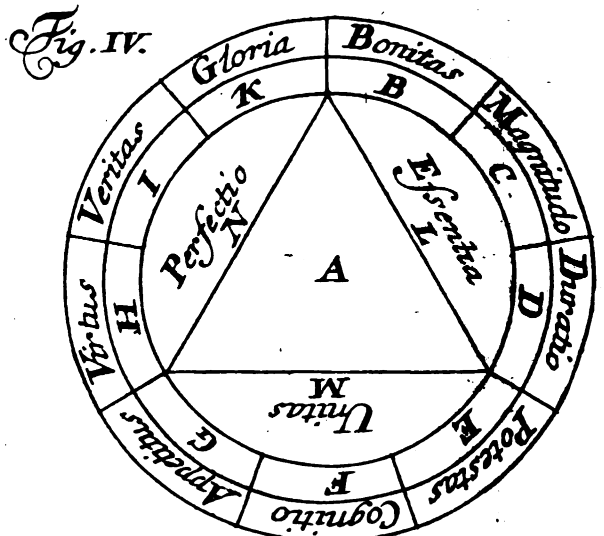

Fig. V.

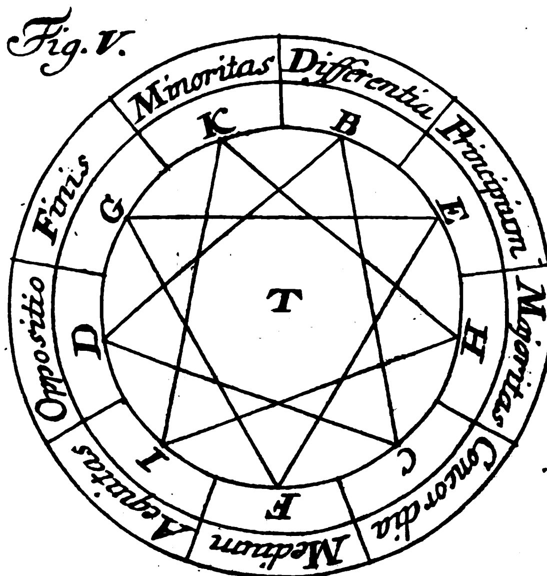

Fig. VI.

que ideae, et amplificentur ſcientiae. Hunc in finem, imaginationis ope in ſubſidium aduocata, certas quasdam cameras areasue alphebetarias conſtruit, in quibus caue, putes nexum quendam naturalem deprehendi, cuncta enim ſolo arbitrario imaginationis luſu inter ſe conſtant. Ponit itaque Lullius primo quidem alphabetum huius artis, vt per ipſum poſſint fieri figurae miſcerique principia et regulae ad inueſtigandam veritatem. Illud ab A. ad K. extenditur, affixasque ſibi habet notiones vniuerſales, hoc modo:

Alphabetum ſeu principia Artis magnae ſunt aut

		A (1. Eſſentia 2. Vnitas 3. Perfectio)	B	C	D	E	F	G	H	I	K
Praedicata	Abſoluta		Bonitas	Magnitudo	Aeternitas ſeu Duratio	Poteſtas	Sapientia	Voluntas	Virtus	Veritas	Gloria
	T. Relata ſ. Reſpectus		Differentia	Concordantia	Contrarietas	Principium	Medium	Finis	Maioritas	Aequalitas	Minoritas
Q.	Quaeſtiones		Vtrum	Quid	De quo	Quare	Quantum	Quale	Quando	Vbi	Quomodo Cum quo
S.	Subiecta		Deus	Angelus	Coelum	Homo	Imaginatio	Senſitiua	Vegetatiua	Elementatiua	Inſtrumentatiua
V.	Virtutes		Iuſtitia	Prudentia	Fortitudo	Temperantia	Fides	Spes	Charitas	Patientia	Pietas
V.	Vitia		Auaritia	Gula	Luxuria	Superbia	Acedia	Inuidia	Ira	Mendacium	Inconſtantia

His ſuppoſitis quinque potiſſimum figuras circulosue conſtituit, duos ſubiectorum, duos praedicatorum, vnumque, qui claues eorum complectitur. Circulus ſubiectorum eſt vel minor vel maior; minor immobilis eſt, ſubſtantiasque exhibet nouem claſſibus comprehenſas, vid. Tab. adiecta Fig. I. His enim nouem claſſibus quodcunque ſubiectorum genus comprehendi Ars haec ſtatuit. Cum autem inter elementatiuum et inſtrumentatiuum diſtinguendum ſit, eo quod elementatiuum eſt, quod ſolum habet eſſe ſubſtantiale; inſtrumentatiuum autem, quod habet ſuum eſſe in alio, vt in principali ſubiecto; hinc huius iterum reſpectum vel naturalem vel moralem eſſe definit. Et naturaliter quidem nouem praedicamenta accidentis conſtituit, quibus alter ſubiectorum circulus, qui mobilis eſt, illique inhaeret, conficitur, vt Fig. II. expreſſum. Moraliter autem illud conſideratum accidentia moralia complectitur, nempe nouem virtutes et nouem vitia, vt ex Fig. III. diſci poteſt. Hac ratione ex Alphabeto illo Cabbaliſtico artis magnae deſumtis circulis ſubiectorum plane omnium eſſen-

 tias,

tias, qualitates, affectiones et relationes comprehendi poſſe Lulliana Ars ſtatuit, quae proprias ita ſubiecto cuiuis ſedes ſe deſtinaſſe ſomniat, facile in quocunque argumenti genere inueniendas. Praedicatorum ſimilis apud Lullium eſt ratio. Illa enim vel abſoluta vel relatiua ſunt: et iſta quidem tribus tantum capitibus comprehenduntur, eſſentia, vnitate et perfectione, quae tamen triangulari diſtributione in nouem iterum claſſes diſpeſcuntur, vt ex Fig. IV intelligitur. Ex connexione vel combinatione autem ſubiectorum cum praedicatis mediantibus his circulis exoriuntur propoſitiones et axiomata, quibus has auctor artis regulas conſtituit: talia eſſe praedicata, qualia permittuntur a ſuis ſubiectis: verbaque intelligenda eſſe, ſecundum ſubſtratam materiam. Hos vero terminos praedicatorum in tota latitudine ſua accipiendos eſſe, res ipſa loquitur, vnde termini quoque cognati et repugnantes ſub iis comprehenduntur, quorum indices huius artis auctores conſtruere ſolent. Vt taceamus formas praedicatorum, ideo a Lullio excogitatas, vt modificationes praedicatorum, per quas conditionatur ſubiectum, id eſt, amplificationem eorum oſtenderet. Circulus praedicatorum reſpectiuorum nouem quoque claſſes exhibet Fig. V delineatas, quae ad triplicem rem quandam exhibendi viam definitionem, diuiſionem et collectionem reſpiciunt, vnde triplex illa triangularis figura, reſpectusque exſurgit. His tandem adiicitur circulus compoſitus ex quaeſtionum formis, et reſponſionum regulis, quae clauis inuentionis eſt, eo quod nexum ſubiecti et praedicati indicat; hic nouem quoque claſſibus nouem quaeſtiones complexis inſtruitur, vt ex Fig. VI diſcitur, eaeque quaeſtiones ad circulos ſubiectorum et praedicatorum ita adplicantur, vt inde axiomata, definitiones et collectiones eliciantur. Quae omnia fundamenti loco poſita fertiliſſimum imaginationi campum exhibent, prolixas terminorum vniuerſalium combinationes excogitandi, quas longa ſerie, et difficilibus figurarum et gryphorum ſimilitudinibus explicant, qui his myſteriis enucleandis inſudarunt. Quae tamen omnia hoc loco enarrari nec poſſunt nec debent, facileque apud ipſos auctores, et ALSTEDIVM [h] praecipue, qui ſatis luculentus eſt, inueniri poſſunt, vt alios taceamus. Facile vero ex breui hac fundamentorum Artis Lullianae delineatione intelliget Lector, qui naſo non caret, aut inanem eſſe omnem hanc Artem fumosque illos vendere, qui magnifica de ea promittunt, aut ſupponere eam, artium et ſcientiarum fundamenta, axiomata atque regulas ipſamque rerum naturam iam notam eſſe, qualem qui habet eruditionis perfectionem, carere illa Arte facile poteſt. Neque vero ex ipſa rerum indole, eiusque cum rebus aliis combinatione has regulas deducit, ſed ſolo arbitrario imaginationis luſu vſa, dum quaedam nobis notionum vniuerſalium repoſitoria exhibet, ſoccum adaptat cothurno, et nec iudicium iuuat, nec veri a falſo diſcrimen oſtendit, ſed ſi modo vſum

h) Loc. cit. Ipſa enim Lullii Ars magna, edita Argent. 1598. 8. ſpiſſo volumine inſuperabili laborat obſcuritate, et ſine taedio legi non poteſt. Agrippae Brunique commentarii autem difficiles nugas exhibent Siculasque gerras.

vſum habet, iis, qui ſcientiarum praeſidiis inſtructi iam ſunt, indicis alicuius generalis nec accurate nec plenarie ſatis confecti inſtar eſt, vt ſubeant facilius memoriam generales illae ſubiectorum, praedicatorum et relationum notiones atque termini. Vnde non plane negamus, quod poſt LEIBNITIVM [i] contendit quoque MORHOFIVS [k], ad artem ex tempore diſſerendi haec myſteria aliquid conferre, ſed haec potius Quirino Kuhlmanno, qui ingens Lullianis inuentionibus pretium ſtatuit [l], ſimilibusque ἐνθουσιαζομένοις vſum praeſtare poſſunt, quam ſobrie philoſophantibus et ratiocinantibus. Quisquis enim ipſa Artis huius fundamenta conſiderat, palpabit, nec adaequatam ea notionum generaliſſimarum diſtributionem comprehendere, nec talia afferre, de quibus veritatem ſitientes ſolliciti eſſe debent, qui non ad ideas generales, ſed ſpeciales, proprias et domeſticas reſpicere ſolent. Tacemus, eos, qui viuido imaginationis ſplendore deſtituti ſunt, confundi magis obſcuris Artis huius ſymbolis, quam iuuari; qui vero hac ingenii dote non priuantur, ſine ea facile in nexum et combinationem ſubiectorum et praedicatorum atque relationum penetrare poſſe; ſic vt idem prorſus et meliori quoque iure de his Lullii myſteriis pronunciari poſſit, quod de topicis prudenter iudicauit auctor *Artis cogitandi* [*]. Plura addere de re exigui, ſi verum dicendum, momenti, opus haud eſt.

Elegantioris literaturae et philoſophiae primus reſtaurator Dantes Aligerius.

§. VII. Volutauit ſe Lullius in Scholaſticorum coeno, vnde comtiorem, quam ea tempora patiebantur, foetum producere non potuit, et pleni ſunt barbarie medii aeui eius libri. Mirum itaque non eſt, parum placuiſſe Lullium ingeniis elegantius quid ſpirantibus, quae iucundiora et humanitati magis apta exoptabant. His ducem ſe praebuit DANTES ALIGERIVS, natus Florentiae anno MCCLXV, quem primum reſtitutae elegantioris literaturae parentem, et ſuſceptarum, quae in exilio oberrabant, Muſarum Platonicarum tutorem recte dixeris. Non enarrabimus viri omnium primi, qui de literis humanioribus, et eloquentia imprimis atque poëſi tum Hetruſco tum Latino ſermone meruere, vitam, a LEONARDO BRVNO ARETINO, CHRISTOPHORO LANDINO, CRESCIMBINO [m], IO. PAPYRIO MASSONO [n] aliisque [o] expoſitam, quam alibi quoque [p] ὡς ἐν συνόψει retulimus, nec de eius meritis, virtutibus et vitiis, quibus et in vita, et in ſcientiis, maxime celebratiſſimo dramate ſatyrico *de coelo, purgatorio et inferno* illuſtre nomen meruit, diſſeremus: haec enim alterius loci ſunt, et a viris doctis paſſim [q] accurate excuſſa, ſed id tamen hoc loco moneri inſtitutum praeſens poſtu-

 lat,

i) De Art. combin. p. 33. et Recueil des pieces de la Phil. T. II. p. 164.
k) Loc. cit.
l) Apud EVNDEM loc. cit.
*) P. III. c. 17. p. m. 420.
m) Hiſtor. poëſ. Ital. p. 90. et 288. ſeqq.
n) T. II. Elog. p. 15 ſqq.
o) Leonardi Bruni vitam Dantis edidit FRANC. REDI 1672. 12.
p) In Germanico Hiſt. philoſ. opere T. V. p. 1364 ſeqq.
q) Vid. BVLLART. Acad. des ſciences T. II. p. 307. BAYLE Dict. T. II. Art. Dante p. 243. IVLIVS NIGER Hiſt. Script. Florentin. p. 143.

lat, Dantem non modo elegantioribus literis, in iuuentute excultum fuisse, sed ex veterum quoque lectione subactum in philosophia iudicium retulisse. Quae caussa fuit, cur TRITHEMIO [r] visus sit *philosophus et poëta nulli sua aetate inferior, ingenio sublimis et clarus eloquio, disputator omnium acutissimus.* Cuius eruditionis philosophicae specimina haud vulgaria laudato dramati inseruit, quam *triplicem comoediam Platonicae eruditionis lumine perillustrem esse*, iudicauit PAVLVS IOVIVS [s]. Auctor quoque est BOCCATIVS [t], quem sequuntur PAPYRIVS MASSONVS [u], IS. BVLLARTIVS [x] et GABR. NAVDAEVS [y], ciuium inuidia exulem ad Parisienses abiisse, ibique physicis et theologicis studiis deditum acerrime cum aliis conflixisse. Ita vero Boccatius: *Fuit inter ciues suos egregia nobilitate verendus, et quantumcunque tenues essent illi substantiae, et a cuna familiari, et postremo a longo exilio angeretur, semper tamen physicis et theologicis imbutus vacauit studiis, et adhuc Iulia fatetur Parisius, in eadem saepissime aduersus quoscunque dimicauisse.* Id quod ad iuueniles quidem annos magis, quam ad exilii tempus pertinere facile concedi potest P. BAYLE [z], qui de iis hoc Dantis annis intelligit, quibus sub Bruneto Latino [a] physicam et mathesin Parisiis didicit; verba enim Boccatii aliud non euincunt: illud autem ex iis verbis manifestum est, Dantem in mysteriis philosophiae fuisse versatissimum, tempusque iis in exilio quoque triuisse. Ille autem cum nouum emendandi sensus literarii exemplum suis esset, ciuesque primus quasi ex squalore barbariei, quae tum longe lateque regnabat, ad humanitatis studia reuocasset, miscendo iis philosophiam, non illam ineptam et strigosam, quae tum in scholis personabat, sed amoenam et nitidiori habitu se commendantem, recte inter reformatores philosophiae refertur, quamuis pauca in ipsa philosophia praestitisset. Valuisse tamen aliquid in argumento philosophico serioque *Quaestio* eius *de natura duorum elementorum aquae et terrae* [b] satis prodit.

Franciscus Petrarcha.

§. VIII. Ex Dantis schola illustre Italiae sidus, FRANCISCVS PETRARCHA prodiit, cuius potissimum eruditionis radii tenebras seculi XIV dispulerunt, et diem literis atque elegantiori philosophandi rationi reddiderunt. Eum inter philosophos huius aetatis referendum esse, vel vnius TRITHEMII [c] testimonium euincit, cui Petrarcha audit *philosophus, rhetor et poëta celeberrimus; qui humaniores disciplinas post longa silentia mortuas ab inferis reuocauit ad superos, non minus sancta conuersatione, quam scientia clarus emicuit.* Cui iudicio longe verissimo suc-

r) Cat. S. E. c. 546. p. 131.

s) Elog. c. 4. p. 19. conferenda erudita praefatio nouae dramatis huius editioni a Cel. IO. ANT. VOLPI 1720 curatae praemissa.

t) De Genealog. Deor. L. XV. c. 6.

u) loc. cit. x) loc. cit.

y) Addit. ad Histor. Ludou. XI. p. 175. 176.

z) loc. cit. not. K. p. 246.

a) De hoc Dantis et Guid. Caualcantis praeceptore qui in patria Florentiae obiit 1295. libroque de Vitiis et virtutibus, et Compendio ethices Aristotelis inclaruit vid. IVL. NIGER de Script. Florent. p. 112. MICH. POCCIANTIVS de Script. Flor. p. 33. 44. BAYLE loc. cit. p. 246.

b) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. Med. T. II. p. 39.

c) De S. E. c. 622. p. 147 seqq.

ſuccinit quicquid literarum elegantiam nouit et amat, vt ex cenſuris celeberrimorum virorum a THOMA POPE-BLOVNTIO [d] et MARTINO HANCKIO [e] collectis, diſci poteſt, quibus, ſi id ageretur, ingens addi poſſet aceruus. Quanquam ſeuerum Petrarchae cenſorem nuper egit doctiſſimus NICERONIVS [f], cuius tamen acerbitate non mouebitur, quisquis cogitauerit, eos quoque heroës eſſe, qui glaciem frangere, audereque aliquid magni ſuſtinent, quamuis omne punctum non ferant. De vita viri ſummi prolixam heic loci commentationem annectere, eſſet extra oleas vagari; ſolet ea ab iis commemorari, qui humaniorum diſciplinarum hiſtoriam exponunt, qui adeundi nominati a praeſtantiſſimo FABRICIO [g], aut videndi, qui ex inſtituto vitam celeberrimi literarum reſtauratoris deſcripſerunt, HIERONYMVS SQVARZAFICHVS [h], ANDREAS SCHROEDERN, aliique. Ipſe de ſe ſtudiisque ſuis paſſim in epiſtolis [i] quaedam memorauit, addidere multa interpretes Italicorum eius poëmatum [k], hiſtoriaeque literariae ſcriptores, qui cum in omnium manibus ſint, facile conſuli poſſunt [l]; ſuccinctam quoque de eius vita hiſtoriam nos alibi * exhibuimus. Nobis hoc loco notaſſe ſufficit, exortum eſſe bonis literis hoc ſidus Aretii parentibus Florentinis anno cIↃCCCIV, inque adoleſcentia humanitatis logicaeque praeceptis imbutum Dantem Aligerium tandem praeceptorem fuiſſe nactum, quo duce ſterquilinium ſcholaſticae eruditionis contemnere, et elegantiorem literaturam diligere didicit: conuerſum deinde ad legum ſtudium, cum barbaries, quae iſtam quoque ſcientiam eo tempore obſidebat, infenſum illud elegantiſſimo ingenio reddidiſſet, inuito licet parente ad eloquentiae, poëſeos et hiſtoriae culturam feliciſſimis conatibus animum applicuiſſe. In itinere porro Gallico et Italico hanc praeſtantiſſimarum ſcientiarum curam non depoſuiſſe, poëticae imprimis facultatis praeſtantia adeo inſignem, vt in Capitolio Romano a gubernatoribus vrbis hedera, myrto, et laurea poëtica ſolennitate publica et illuſtri condecorari meruerit. Poſt varias vero fortunae et commorationis viciſſitudines et ſeceſſum praecipue Gallicum in valle amoena, quam Clauſam vocant, poſtquam beneuolentiam ſummorum principum expertus fuiſſet anno cIↃCCCLXXIV rebus humanis ereptum eſſe, relicta ſummae eruditionis et cordatae quoque pietatis fama apud poſteros. Huic potiſſimum reſtitutam ciuitatem debet ſermo Latinus hunc parentem genuinum agnoſcit poëſis Italica: hunc hiſtoria habuit promumcondum feliciſſimum, hunc mores ſeculi corrupti viderunt cenſorem imperterritum, quae omnia, vt illi immortalem pepererunt gloriam, ita ſuis quaeque locis

d) Cenſ. Celebr. Auctor. p. 432.
e) De Roman. rer. ſcriptoribus P. II. c. 42. p. 194.
f) Memoires T. XXVIII. p. 366 ſeqq.
g) Bibl. Lat. Mediae T. V. p. 675 ſeqq.
h) Saepius praefixam Petrarchae operibus ſeparatim vulgauit IO. HENR. ACKERVS Rudolſtadii 1711. 8.
i) Epiſt. Sen. L. XVIII. L. XV. Ep. 5. XVI. 1. L. I. Epiſtol. Carm. ſcript.
k) IO. MAR. CRESCIMBINVS Hiſt. poëſ. Ital. T. IX. p. 133 T. XV. p. 274 ſeq.
l) IOVIVS Elog. p. 12. N. C. PAPADOPOLI Hiſt. Gymnaſ. Patau. T. I. p. 280.
*) In Germ. H. Ph. Op. T. V. p. 1368.

cis a viris doctis enarrata quaeri debent [m]. Nobis in philosophiae resurgentis historia virum summum negligere non licet. Quamuis enim strigosam et barbaram Scholasticorum sui temporis philosophiam perosus, in quisquiliis logicis, et metaphysicis tempus non perdidisset vir maioribus et pulchrioribus ingenii monumentis condendis natus; moralem tamen philosophiae partem, iunctis philosophiae et eloquentiae viribus exposuit, et praestantissima morum praecepta, dulcissima verborum elegantia animis inculcauit. Testes eius rei damus libros eius morales, *de remediis vtriusque fortunae*, *de vera sapientia*, *de contemtu mundi*, *de republica optime administranda et de virtutibus et officio imperatoris*, *de obedientia et fide vxoria*, *de auaritia vitanda*, et qui primo loco ponendus est, *de sua ipsius et aliorum ignorantia.* Non hic arida ineptarum, et ad animum emendandum minime proficuarum disputationum deserta inueniuntur, sed horti florentissimi, elegantissimarum obseruationum ex omni literatura decerptarum floribus referti. Immo cum plurima quoque historica et poëtica pepererit foecundum Petrarchae ingenium, in illis quoque philosophiam non neglexit, et ab eius se praesidiis imparatum pectus non habuisse, ostendit, vt vel ex uno *rerum memorandarum* opere ad imitationem Valerii Maximi scripto intelligitur. Recte id intellexerunt discipuli eius, inter quos IOANNES BOCCACIVS [n] ita de eo: *Homo est coelesti ingenio praeditus et perenni memoria ac etiam facundia admirabili, cui familiarissimae quarumcunque gentium historiae sunt, sensus fabularum notissimi, et breuiter, quicquid philosophiae sacro iacet in gremio, manifestum est.* Dignum vero obseruatione hoc loco est, Petrarcham, cuius exemplum alii innumeri secuti sunt, qui de restituendis literis meruerunt, historiae quoque veteris philosophiae fuisse peritissimum, eaque in reuocanda disciplina elegantiore pariter atque seueriore felicissime fuisse vsum.

Discipuli Petrarchae.

§. IX. Ex Petrarchae officina, fauente diuina prouidentia plaudentibusque literis ingeniis aperta prodiit, quicquid fere inter restauratores elegantioris literaturae seculo XIV et XV referri solet. Tum enim barbariei bellum indici coeptum, tum postliminio receptae, quae hactenus in exilio oberrauerant Musae Atticae, tum Latino sermoni honor habitus, tum restituta eloquentia et poësis, et quod maximum beneficium merito reputari debet, tum ineptae philosophiae nuditas detegi coepta, et in ruborem dari. Intelliget ex his lector, non philosophos quidem nos hoc loco enarrare, sed literaturae elegantioris professores; adeoque eorum historiam alium locum aliosque commentarios poscere. Non tamen sicco praetereundi pede sunt in hac nostra tractatione, eo quod non modo illis acceptum referri debet, quod tandem nugari, in philosophia quoque, intellectus humanus desierit: sed et fuerunt inter eos, qui philosophiam sobria magis ratione tetigerunt. Inter hos, qui Petrarcham ipsum audiuit, et

m) POPE BLOVNT. p. 432. VOSSIVS de Hist. Lat. L. III. c. 1. p. 524. MART. HANCK. de Rom. Rerum. Script. P. I. c. 42. p. 194 seqq.

n) In praef. operis de Genealog. Deor.

Ioannes Boccacius.

et ad meliorem disciplinam formatus est, referendus est IOANNES BOCCACIVS Certaldi in Tuscia anno M CCCXIII natus, denatusque anno MCCCLXXV, genere humilis, ingenio nobilissimus, liberalis doctrinae atque eloquentiae, quas a Petrarcha didicerat vindex strenuus, elegantiae Etrusci sermonis assertor summus [o]. Is Graecam linguam a Leontio Pylato Thessalonicensi, qui in gymnasio postea Florentino eam docuit, Latinam a Petrarcha didicit, cuius tamen in scribendo elegantiam Latinam non assecutus est. De quibus eius eruditionis speciminibus virorum doctorum iudicia post THOMAM POPE-BLOVNT [p] collegit PETRVS BAYLE [q] qui videndus, cum ad nostram ea rem non pertineant. Cum autem philosophiam non neglexerit, merito eius hoc loco facienda est memoria. Teste enim TRITHEMIO [r] *fuit vir in secularibus literis omnium sui temporis facile doctissimus, et diuinarum scripturarum non ignarus, poëta, philosophus et astronomus* [s] *celeberrimus, ingenio subtilis et eloquio disertus.* Specimen philosophicae cognitionis et historiae quoque veteris philosophiae dedit in libro *de Genealogia Deorum*, in quo fabularem Graecorum philosophiam reserare conatus est. Quamuis enim in interpretandis fabulis saepe nimium frigidumque esse, forte non praeter rem, ei obiecerit LVDOV. VIVES [t], recte tamen is ipse addit, *felicius eum in isto labore fuisse versatum, quam illo erat seculo sperandum.* Neque tamen suo omnia haec arua arauit vitulo, sed PAVLI DE PERVSIO libro *Collectionum* [u], vsus est, ipso non diffitente, vnde ab intentato plagii crimine recte eum absoluit PETRVS BAYLE [x]. Alias eius lucubrationes tum Latinas tum Etruscas, a vitae eius et historiae literariae enarratoribus, quos alibi nominauimus [y], et imprimis a diligentissimo FABRICIO [z] enumeratas, hic, vbi alia agimus, praeterimus, nec de *centum nouellarum relationum* opere, quod *Decaëmeri* inscripsit, quodque eius famam nonnihil coinquinauit, aliquid addimus, lectorem ad P. BAYLE [a] dimittentes, qui iudicia eruditorum de hoc libro collegit. Boccacio iungimus LEONARDVM BRVNVM, a patria ARETINVM dictum, et cum Petro Aretino, mordacissimo satyrico, vt a THOMA POPE-BLOVNT [b] factum, non confundendum. Is cum Graecam literaturam a Chrysolora didicisset, in liberali autem doctrina magnam duce Colucio Salutato industriam collocauisset, apud pontifices maximos sui temporis, tandemque Florentiae plurimum valuit, magnusque meritis

Leonardus Brunus Aretinus.

de

o) ERYTHRAEVS Pinacoth. III. p. 219.
p) p. 437 seqq.
q) Dict. T. I. Art. Boccace p. 582 seqq.
r) Cat. S. E. c. 647. p. 152.
s) Melius Geographum dixeris, ob librum de montibus, syluis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis, paludibus et maribus.
t) De Trad. disciplinis L. III. p. m. 296.
u) TRITHEMIVS l. c. c. 634. p. 148. conf. FABRICIVS Bibl. Lat. Med. T. V. p. 644.
x) l. c. not. K. conf. VOSSIVS H. L. L. III. c. 1. p. 525.
y) In Hist. Phil. Germanice edita T. V. p. 1375.
z) Bibl. Lat. Med. T. I. p. 682 seqq.
a) l. c. not. L. Inde libri de tribus impostoribus auctor nonnullis perperam habitus, vid. MONNOYE T. IV. Menag. p. 406. 414.
b) p. 453.

de Graecis et Latinis literis anno cIↃCCCCXLIV obiit, inter praestantissimos referendus, qui post foedam barbariei noctem lucem accenderunt melioribus literis. De quibus tamen eius meritis in rem humanitatis literariam illi adeundi sunt, qui res eius et scripta enarrarunt[c]. Locum vero ideo in hac virorum doctorum, quos enarramus, serie exposcit, quia testibus TRITHEMIO[d], FLORIDO SABINO[e], et IAC. PHILIPPO BERGOMATE[f], in philosophia quoque non infeliciter versatus fuit. Quo praesidio ornatus et instructus ad vertenda Xenophontis, Platonis et Aristotelis scripta animum applicuit. Laudat praecipue id IOVIVS[g], quod *eius incomparabili beneficio, morales Aristotelis libros optima fide traductos legimus;* quemadmodum *commentarium* quoque *in libros Aristotelis oeconomicos, et Introductionem in eius moralia,* Venetiis editam[h], reliquit.

Angelus Politianus.

§. X. Medio seculo XV, anno cIↃCCCCLIV, editus est ANGELVS CINVS, a patria Hetruriae oppido POLITIANVS dictus, vel hoc nomine nobis non tacendus, quod cum Pico et Ficino praesidio Mediceae domus nixis plurimum ad promouendam philosophiam veterem eruendosque pristinos eius sensus contulit. Vitae eius enarrationem post alios dedit WERNERVS IACOBVS CLAVSIVS[i], qui cum THOMA CRENIO[k] aliisque multis fuse a nobis alio loco[l] adductis est videndus. Memoriam autem in historia philosophica commendauit suam, quod Pico atque Ficino in reuocanda philosophia Platonica auctoritate domus Mediceae opitulatricem manum porrexit, et ad explananda felicius Aristotelis placita, Alexandri Aphrodisaei *solutionem super nonnullis dubitationibus physicis* ex Graeco traduxit, et vt Stoicae ethicae mysteria Latinis hactenus tantum non prorsus ignota vulgaret, Epicteti *Enchiridium* Latinum fecit: quam quoque operam praestitit Platonis *Charmidi de temperantia*[m]. Ex quibus eius lucubrationibus luculento exemplo patet, doctissimorum virorum ea aetate industriam in eo potissimum fuisse versatam, vt veterem philosophiam postliminio reducerent, scripta philosophorum Graecorum suis notiori lingua legenda darent, sicque humanitatis studia cum philosophia iucundo vtilique labore iungerent: id quod veros nobis characteres virorum summorum refert, qui in hoc resurgentis literaturae diluculo de philosophia mereri coeperunt. Eadem aetas tulit HERMOLAVM BARBARVM, Francisci filium, in hoc quo-

Hermolaus Barbarus.

que

c) Vid. quos nominauimus l. c. p. 1377. add. IVL. NIGER. de Script. Florent. p. 119. Giornali dei liter. d'Ital. T. IX. p. 201. FABRIC. l. c. T. I. p. 797 seqq.

d) De S. E. c. 784. p. 173.

e) Aduersus calumniatores Lib. I.

f) In Chron. Supplem. ad A. C. 1416.

g) Elog. c. 9.

h) 1550. Vitam Aristotelis nondum editam scripsisse refert CAS. OVDINVS de S. E. T. III. p. 2386.

i) Magdeburg. 1718. 8.

k) Praef. ad Angeli Caninii Hellenismum p. 19. Animadu. Philolog. P. III. c. 2. p. 28.

l) Loc. cit. T. V. p. 1379. inter quos imprimis BAYLE Dict. T. III. art. Politien. p. 768. et Cel. HENR. BRENCMANN. Hist. Pandect. Florent. p. 306. Eloges de Thou et Teissier T. I. p. 168. videndi.

m) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. Med. T. I. p. 263.

que albo eorum, qui elegantiorem disciplinam colentes de philosophia simul meruerunt illustris. Is enim cum praecoci ingenio vteretur [n], et octodecim annos natus, vt ipse refert, libros scribere coepisset, decimo nono aetatis anno Themistii commentarios Latinos fecit, vigesimo quinto Aristotelis rhetoricam, vigesimo octauo Dioscoridem, trigesimo opera Aristotelis rhetorica. Quae eruditionis eius, maxime Graecae, praestantia fuerit, qua artis criticae peritia et audacia claruerit, quibus honorum fastigiis elatus, et inuidiae conatibus deiectus sit, quem ecclesiasticae purpurae honorem ei pontifex maximus destinauerit [o], et quae alia sunt, quibus celebre eius in eruditorum historia nomen est, hoc loco, vbi breuitatem sectamur, non tangimus, legenda apud eos, qui res eius literarias tetigerunt [p]. Illud autem omnino commemorandum nobis est, egregie Barbarum meruisse de philosophia Graeca, maxime Aristotelis, cuius operum versionem integram diu meditatus est. Multa tamen eius scripta vt Themistii quoque, paraphrasibus illustrauit. De quibus eius lucubrationibus digna sunt, quae legantur verba PETRI ALCYONII [q]: *Itaque plura scripsit biennio exul, quam XX ante annis, cum patria frueretur, et honoribus illius florentissimus esset, Recognitionem erratorum Pliniani codicis, Explanationem librorum de anima Aristotelis, cum iam ante eiusdem philosophi libros talis argumenti in Latinum conuertisset, et XVI libros de ratione disserendi (veteres Peripatetici organon eos appellant) et quinque rhetoricos, et vnum poëticum, octoque Dioscoridis medicos, quos alio etiam opere instruxerat, quod Corollarium inscribebat. Adiecerat quoque pulcherrimam expositionem ad libros analyticos posteriores Aristotelis ante in Latinum translatos. Et haec quidem omnia adhuc diligentissime asseruari vidi a fratribus illius, cum sedecim abhinc annos Venetiis Bibliothecam illius excuterem: atque incredibili sum laetitia elatus, cum cognoui, doctissimi, amicissimique hominis elucubrationes non intercidisse, quod ne euenisset, magnopere verebar, cum in suburbano Oliuierii Caraphae, collegae mei ex pestilentia obiisset,* (anno CIↃ CCCCXLIII) *et domestici intimique familiares fuga saluti suae consuluissent, omniaque, tanquam bona caduca, in medium reliquissent. Sed eius generis scripta ab interitu et furto vindicata fuisse narrabant Zenotelis cuiusdam opera, quem ille habebat ad manum. Solebat autem persaepe mihi recitare, quae ex Aristotele faciebat Latina, iudiciumque exquirebat meum, quod sic tamen interponebam, vt perspicere posset, placere mihi suam industriam, et Peripateticae disciplinae intelligentiam, quae pernecessaria est homini in tali scribendi genere versanti: non satis autem probari dicendi rationem,*

 nem,

n) Conf. BAILLET. de pueris praecocib. p. 91 seqq.

o) Falsus enim est TRITHEMIVS de S. E. c. 878. p. 209. qui Cardinalem fuisse putat, cui purpuram modo destinauit Alexander VI. vid. Giornal. de Ital. T. III. p. 52. XXVIII. p. 159.

p) NIC. COMN. PAPADOPOLI Hist. gymnas. Patau. T. II. p. 28. et quos in Germ. H. P. opere T. V. p. 1381. nominauimus.

q) De exilio L. I. p. 60 seqq.

nem, qua in sententia Aristotelica exprimenda vtebatur: sed hoc illius aetatis fuit vitium, vt a puritate Latinae linguae abhorreret. Ad quem locum Alcyonii de philosophicis Barbari laboribus ea consuli cupimus, quae notauit I. A. FABRICIVS [r]. Ceterum adeo difficilem in interpretando Aristotele nonnulli fuisse volunt, vt daemonem de significatione vocis entelechia interrogauerit. Tradit id PETRVS CRINITVS [s] his verbis: *Et reuera perexilis vocula daemonum et exigua est: quod olim noster quoque Venetus Hermolaus dicebat, vocem se daemonis pertenuem et paene subsibilantem audisse, qua ille de Aristotelis entelechia interrogatus sibi ipsi et Georgio Placentino responsitauit.* Cuius fides sit penes auctorem. Addi his tertius potest POGGIVS BRACCIOLINVS, discipulus Ioannis Rauennatis, Manuelis Chrysolorae et Collutii Salutati, quamuis is lepido magis ingenio, quam philosophiae cognitione nomen meruerit, de cuius rebus literariis, praeter eos, quos in Germanico Historiae philosophicae opere [t] laudauimus, videndi viri magni nominis, IO. BAPT. RECANATVS [u], IACOBVS LENFANTIVS [v], ALB. HENR. SALLENGRE [w], IO. ALB. FABRICIVS [x], et NICERONIVS [y]. De libris vero eius moralem philosophiam illustrantibus consulendi IVL. NIGER [z] et IO. FABRICIVS [a].

Poggius.

Franciscus Philelphus.

§. XI. Eandem viam in coniungenda cum philosophia disciplina liberali et humanitatis literis tenuit FRANCISCVS PHILELPHVS, Ioannis Chrysolorae, qui post iter ad Graecos, Latinas Graecasque literas Bononiae, Romae, Mediolani, Florentiae, Patauii et Mantuae, vna cum philosophia morali et eloquentia docuit, et illustre nomen, inter restauratores literarum meruit, de cuius rebus praeter ipsum passim in epistolis, et IOVIVM [b], BERGOMATEM [c] aliosque consulendi sunt IO. HENRICVS FOPPIVS [d], NICERONIVS [e] et IO. ALB. FABRICIVS [f], quosque hic porro in partes vocat, qui quoque de ratione eius scribendi, de poëtica facultate, et scriptis historicis differunt, de quibus praeter iudicia eruditorum a POPE-BLOVNTIO [ff], collecta conferendus BERNARDVS MONETA [g]. Nobis eius hoc loco mentio facienda est ob librum *de morali disciplina*, quem Aristotelem secutus conscripsit: tum ob *libros duos Conuiuiorum*, quos, qui in eos praefatus est, LVDOVICVS VIVES valde laudat ab historiae et antiquitatum atque philosophiae cognitione. Vnde TRITHEMIO [h] quoque a philosophiae peritia impense-

r) Bibl. Lat. Med. T. I. p. 457 seqq.
s) De honesta discipl. L. VII. c. 11.
t) T. V. p. 383.
u) In vita Poggii praemissa eius Hist. Florent. et in Obseruationibus criticis ad Poggiana.
v) Ei debemus Poggiana, Amst. 1720. 8. edita.
w) Memoires de literature T. II. Art. 1 seq.
x) Bibl. Lat. Med. T. V. p. 890.
y) Memoir. T. IX. p. 128 seqq.
z) Hist. Script. Florent. p. 473 seq.
a) Hist. Bibl. Fabric. P. III. p. 320.
b) Elog. c. 17.
c) Cont. Chronic. L. XV.
d) Is vitam Philelphi ex eius potissimum scriptis collectam et accurate conscriptam inseruit Miscell. Lips. T. V. p. 322 sqq.
e) Memoir. T. VI. p. 71.
f) Bibl. Lat. Med. T. V. p. 845.
ff) Cens. Cel. Auct. p. 471 seqq.
g) Menag. T. IV. p. 232 seqq.
h) Cat. S. E. c. 855. p. 203.

impense commendatur, qui filium quoque eius Marium, qui Venetiis et Mantuae philosophiam et eloquentiam docuit, ob philosophicam eruditionem valde extollit [i]. Idem de PETRO PAVLO VERGERIO praedicat TRITHEMIVS [k], quem *non modo virum in diuinis scripturis studiosum, verum etiam in secularibus literis eruditissimum, philosophum et rhetorem celeberrimum* vocat, concinente RAPH. VOLATERRANO [l], aliisque quorum ille Iurisconsultorum suo tempore eloquentissimum et simul philosophum vocat, hi multi in eius laudibus sunt, videndi apud VOSSIVM [m], P. BAYLE [n] aliosque. Inter eius scripta libellus quoque est, *de ingenuis moribus* [o], quo haud contemnendum specimen exhibuit, quae ei de philosophia insederit sententia. Dum enim iuuentuti morum et honestarum disciplinarum praecepta tradit, ita institutionem hanc discipulo commendat, vt pateat, humani eum animi naturam, mores, inclinationem, vitia, emendationem ita perspexisse, vt accurata inde philosophiae moralis cognitio istis, quibus viuebat, temporibus, prorsus insolita et peregrina illi adfuisse censeri queat. Maxime vero commendandus est libellus vtilissimus eo quoque nomine, quod disciplinarum iuueni tradendarum ordinem instituit optimum, et viam praeparat, vt philosophia non ad ostentationem, sed ad vsum animi muniri queat. Quare non moralis tantum doctrinae culturam vehementer illi inculcat, eamque historiae luce collustrare iubet, sed et naturalem scientiam; *eo quod intellectui humano consona atque conformis sit, per quam naturalium rerum animatarum inanimatarumque principia passionesque et eorum, quae coelo et mundo continentur motuum ac transmutationum caussas effectusque cognoscamus.* Ita vero his praeceptionibus ingeniorum delectum per varias classes adaptat, vt iucundissimum sit videre, quas sibi philosophia magis sobria in ipsa παλιγγενεσίας suae infantia vires acquisiuerit. Addimus Vergerio IANNVTIVM MANETTVM Florentinum, is enim tum *Isagogen Porphyrianam* noua veste latina donauit, idemque libris *Categoriarum* Aristotelis praestitit, tum Socratis atque Senecae vitam descripsit [p], luculento exemplo, viros doctos Italiae tempore renascentium literarum philosophicam historiam ad praeparandos ad philosophiae culturam animos adhibuisse.

Petrus Paulus Vergerius.

Iannutius Manettus.

§. XII. Altius seculo XV in philosophiae mysteria penetrauit NICOLAVS CVSANVS, a patria Cusa, vico Mosellae in Treuirensi dioecesi proximo, vbi ineunte seculo hoc obscuris originibus in lucem editus est, dictus. Is tantopere naturam largissima ingenii munera distribuen-

Nicolaus Cusanus.

i) TRITHEM. loc. cit. c. 856. p. 204.
k) c. 761. p. 178.
l) Anthropol. L. XXI. p. 775.
m) De Hist. Lat. L. III. c. 5. p. 553.
n) Dict. T. IV. art. Vergerius p. 430.
o) Primam editionem nominat Ven. 1502. P. BAYLE l. c. not. B. est autem inter recula nostras alia prior Ven. 1497. 4. cum comm. Ioannis Bonardi presbyteri Veronensis et Liniaci professoris.
p) VOSSIVS de Histor. Lat. L. III. c. 7. p. 581. Vtebatur vero fauore Nicolai V, P. M. qui valde Peripateticam disciplinam omnemque literaturam elegantiorem commendabat viris doctis, promouebatque. Is Ianettum equitis dignitate auxit.

buentem beneuolam expertus est, vt in omni genere eruditionis, theologiae, iurisprudentiae, philosophiae, et mathefeos maxime excelleret. Cumque et mentis acies, et experientia accessisset, quibus animi virtutes iunxit pulcherrimas, ex doctore theologiae episcopus Brixiae, tandemque Cardinalis factus est, defunctus anno cIↃCCCCLXIV. Non tangemus lites eius cum Sigismundo Archiduce Austriae [q], vel quas partes ille in concilio Basileensi secutus fuerit, et dereliquerit postea; alium enim ista locum postulant, et in historia sacra et literaria scriptorum ecclesiasticorum tradi solent [r], sed monemus modo, virum acutissimum profundam philosophiae suo seculo melioris et magis sobriae cognitionem prodidisse. Non prouocabimus ad TRITHEMII [s] testimonium, valde eius eruditionem theologicam, philosophicam et mathematicam extollentis, sed ipsius libros testes esse volumus, omni exceptione maiores [ſ], magnisque eruditorum elogiis, ex parte a THOMA POPE-BLOVNTIO [ſſ] collectis probatos, quamuis in iis perspicuitas interdum desideretur, quod tamen subtilissimas meditationes prosequenti facile condonari potest. In iis id praecipue obseruandum est, virum profundi iudicii, et insolitae in rebus quoque physicis et mathematicis eruditionis, considerata humani ingenii imbecillitate, et ferociente suae aetatis scholasticorum philosophorum de quocunque argumento etiam difficili et obscuro disputantium superbia modum ingeniis posuisse, editis libris tribus *de docta ignorantia praecisionis veritatis inattingibilis*, quos quoque *Apologia contra Ioannem Venechum* defendit. In his vero libris adeo humani intellectus vires deprimit, vt paene in Academicorum partes transeat, vnde *de coniecturis* quoque libros duos edidit, demonstraturus *omnem humanam veri positiuam assertionem esse coniecturam.* Sed in aliis quoque scriptis insolitam philosophiae cognitionem prodidit, difficillimas metaphysicae veritates enucleans; disputauit enim *de sapientia*, *de mentis natura*, *de speculanda veritate*, *de possibilitate*, *siue materia vniuersi*, *de speculo intellectuali*, *per quod res cognoscimus*, *de venatione sapientiae*, *de apice theoriae et* similibus; vt taceamus scripta mathematica, magnam ingenii aciem prodentia, de quibus scriptores historiae literariae, et inter eos WHARTONVS [t], FABRICIVS [u], VOSSIVS [v], videndi.

Donatus Acciaiolus.

§. XIII. Ioanne Argyropulo praeceptore Graecam linguam et humaniores literas cum philosophia Aristotelica iungere didicit DONATVS ACCIAIOLVS, siue ACCIEVOLVS, Florentinus, vir magna eloquentiae rerumque gerendarum peritiae laude inclytus. Illi praeter *Vitam Caroli M.* et *Vitarum Plutarchi* paraphrases nonnullas, de quibus Vos-

SIVS

q) Vid. TRITHEM. Annal. Hirsaug. P. II. p. 439. Gundlingiana XIII. p. 265.

r) Domui hospitali in patria excitatae diuitem librorum supellectilem donasse refert TRITHEMIVS c. 804. p. 187.

s) Loc. cit.

ſ) Vltima editio prodiit Baf. 1565. fol. quam diligenter recenset FABRICIVS loc. cit. T. I. p. 1239 seqq.

ſſ) p. 467.

t) Ad Caueum p. 105.

u) Loc. cit.

v) De Hist. Lat. L. III. c. 6. p. 563. de Scient. Mathem. p. 62. 63.

IVS [w] videndus, debemus *Commentarium in Aristotelis libros ethicos politicos*. In eo tamen, ex lectionibus praeceptoris Argyropuli professe, nec ipse negat, a plagio ideo, cuius nonnulli illum accusant, abluendus [x]. Idem seculum produxit IOANNEM IOVIANVM PONTANVM, inter oratores, poëtas criticosque seculi XV, virum summum. Qui vel ideo notandus est, quod teste BALTHASARE BONIFACIO [y] *suauis poëta, acutus criticus, ethicus, historicus, astrologus doctus et disertus, nullo praeceptore aut ad carmen componendum aut ad philosophiam ediscendam, aut ad coeli significationes intelligendas institutus fuerit, sed insita vi animi lectioneque assidua sibi haec omnia comparauerit*. Parum tamen, quod momentum singulare habeat, in philosophia praestitit, quamuis eum isto nomine laudet BAILLETVS [z], cum Aristotelem more reliquorum interpretandum magis, quam excutiendum sibi sumserit. Idem sectatus iter est APOLLINARIS OFFREDVS, medio seculo XV clarus, quem et salutaris artis peritia, et philosophiae Aristotelicae cognitio fecit celeberrimum. Is tanta felicitate Lycei doctrinam perspexisse credebatur, vt Aristotelis anima, et Peripateticorum deliciae appellaretur. Quae caussa fuit, cur commentarii eius in libros *de anima* et in *Analytica posteriora* magnam ea aetate auctoritatem obtinuerint [a]. Praeter hos ingens adhuc aceruus eorum est, qui stellarum exorientium instar dispellere tenebras, quas barbaries per tot secula induxerat, et reuocare literarum lucem felicibus auspiciis conati sunt, hincque de ornatiori quoque philosophiae cultu fuere solliciti, inter quos, si vel solam respicias Italiam, celeberrimum nomen extulerunt Leonardus Iustinianus, Bartholomaeus Facius, Matthaeus Palmerius, Carolus Aretinus, Ioannes Aretinus Tortellius, Andreas Dominicus Floccus, Franciscus Contarenus, Ioannes Antonius Campanus, Petrus Candidus December, Blondus Flauius Foroiuliensis, Antoninus Florentinus, Nicolaus Perottus, Aeneas Syluius, postea dictus Pius II. P. M. Palladius, Fuscus, Franciscus Dietus, Georgius Merula, Iacobus Piccolominaeus, Augustinus Patricius, Christophorus Persona, Iacobus Bracciolinus Poggii filius, Bernardus Iustinianus Leonardi filius, Alexander ab Alexandro, Ioannes Baptista Fulgosus, Iulius Pomponius Laetus, Iulius Pomponius Sabinus, Bartholomaeus Scala, Antonius Galateus, Marcus Antonius Coccius Sabellicus, Ioannes Baptista Mantuanus, Philippus Beroaldus, Accius Sincerus siue Iacobus Sannazarius, Marcus Musurus, Bartholomaeus Fontius, et cetera caterua, quae seculo XV ad vindicandum literarum honorem surrexit, quos, serius licet, imitata est Gallia, Britannia et Germania. Nemo enim horum ita humaniorem disciplinam tetigit, vt philosophi-

Ioannes Iouianus Pontanus.

Apollinaris Offredus.

w) loc. c. L. III. c. 8. p. 614.
x) Vid. CONRING. Intr. in Polit. Arist. p. 649. THOMAS. de Plagio p. 153. BAYL. Dict. T. I. Art. Acciaioli not. B.
y) Hist. Ludicr. L. XV. c. 5.
z) Jugemens des Savans T. II. P. I. p. 95. conf. BLOVNT. p. 500. THEISSIER Eloges T. I. p. 178. IOVIVS Elog. c. 47. p. 109.
a) GHILINI Theatr. vir. erud. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 11. p. 56.

ſophiam prorſus negligeret, eamque ex ipſis Ariſtotelis, et interpretum Graecorum fontibus diſcere nollet. Quo labore eo facilius defuncti ſunt, quo meliorem Graecae linguae, et antiquae hiſtoriae, etiam philoſophicae, ex lectione veterum auctorum comparatae habebant notitiam, ſine qua in explicando Ariſtotele fruſtra deſudatur. Verum de his prolixius agere, nec locus et inſtituti ratio, nec ipſum rei argumentum patitur, quod ad vniuerſalem literarum renaſcentium, praecipue elegantiorum et humanitatis diſciplinarum hiſtoriam pertinet. In quem campum egredi prolixius, eſſet extra oleas vagari, moramque in tam longo, quod ſuſcepimus itinere, ſine neceſſitate, nectere. Facile plura diſcent, qui haec noſſe cupiunt, ex notiſſimis, quae hiſtoriam literariam huius ſeculi explicant monumentis [b].

§. XIV. Eximendi tamen ex hoc agmine, quos ſicco praeterire pede licuit, eruditorum, qui de reſtaurandis literis meruere, Laurentius Valla et Rudolphus Agricola, eo quod ſcholaſticomaſtigas ſe praeſtiterunt, horumque philoſophorum barbariem, futilitatem, inanes garritus, et pſeudo-philoſophiam omnem fortiter exagitarunt, quamuis in purgando potius Augiae ſtabulo, quam inſtruendo nouo philoſophiae palatio fuerint felices. *Laurentius Valla.* LAVRENTIVS VALLA patricius Romanus, theologiae doctor et canonicus S. Ioannis Lateranenſis fuit, natus anno cIↄCCCCXV, denatus quinquagenarius cIↄCCCCLXV, Cal. Aug. vt eſt in epitaphio, quod extat apud FR. FABRICIVM [c]. Vnde erraſſe cenſendus eſt TRITHEMIVS [d], qui *hunc grammaticorum principem, philoſophum, rhetorem et theologum praeſtantiſſimum, ingenio ſubtilem, acrem et vehementem, Latinam eloquentiam Graecae praeferentem claruiſſe in concilio Conſtantienſi perſonaliter*, ſcripſit. Anno enim cIↄCCCCXIV, quo coepit illud concilium, Valla nondum natus fuit. Hunc dum ſequitur CONR. GESNERVS [e] non iniquam incurrit cenſuram P. BAYLE [f], venia tamen dignus, quod a Trithemio ſeductus ſine dubio verum Vallae natalem ignorauerit. Hunc infelicium literatorum exemplum recte dixeris. Cum enim ingenio eſſet acerrimus, ſtilo vero audax et acerbus, magnoque animo in temporum ſuorum barbariem inſurgeret, eo quod ornatiorem ipſe literaturam didiciſſet, et ſcriptis quoque ſpargere cuperet, nulli vel aetati vel conditioni hominum parcens, omnes, quotquot ipſi diſplicuerant, inſectatus eſt, et imprimis maiori, quam ferre poterat illa aetas, libertate, cleri vitia, ignorantiam, barbariem, ſcelera ſugillauit, adeo vt nec Romanae curiae parceret, auderetque Conſtantini M. donationem in dubium vocare. Quo piaculo commiſſo, Roma excedere coactus eſt. Exilii tamen locum et aſylum inuenit exoptatiſſimum apud Alphonſum V. Aragoniae, Neapolis et Siciliae regem, principem doctrinae doctorumque viro-

b) Imprimis conſulenda FABRICII Bibliotheca mediae Latinitatis, qui pleroſque nominat, ex quibus de horum heroum in literis hiſtoria literaria, plura hauriri poſſunt.

c) In Roma .p. 183.

d) De S. E. c. 750. p. 174.

e) In Bibliotheca p. 477.

f) Dict. T. IV. art. Valla, not. A. p. 418.

irorum amantem, qui quinquagenarius a Valla Latinam linguam didicit. 1 hac aula cum commode satis viuere posset, linguae petulantia et cala-ii acerbitate, contradicendique pruritu nouas sibi inimicitias conflauit, um viuendi differendique prudentia destitueretur. Cuius exemplum esse potest, quod negando symbolum apostolicum a legatis Christi collectum sse, idque pertinacius defendendo salseque communem traditionem ri-endo, inquisitorum attentionem irasque in se concitauerit; quibus factum, vt heterodoxiae accusaretur, et inter alia culparetur, quod de praedicamentis aliter statueret, quam solet catholica ecclesia. Quamuis autem catholice se sentire de omnibus, quae ecclesiae Romanae placent, haud semel declararet, exacerbata tamen monachorum ira sedari non potuit, vt non damnaretur, vixque rogum Alphonsi regis patrocinio et Vernandi Cordubensis, quo amico vtebatur, cura precibusque euasit; ad palinodiam vero adactus scopis in monasterio fratrum Iacobitarum, qui ex Dominici familia erant, caesus est. Quamuis, vt ingenue, quid nobis verisimile videatur, dicamus, vix credibile sit, in tanta regis gratia, qua is fruebatur, publicum supplicium virum ecclesiastica dignitate fruentem pertulisse, nec inepta sit suspicio, Poggium, qui primus ista narrauit, ex ingenio, vt Vallae more suo contumeliam attraheret, haec confinxisse [ff]. Fieri tamen potuit, vt intra priuatos claustri parietes eiusmodi fustigationem a manibus inquisitorum passus sit; quae enim horum hominum violentia fuerit, abunde notum existimamus. Cautius itaque mercari edoctus Valla, pontificis Romani gratiam aucupari constituit, eo euentu, vt amicorum ope reconciliatus summo episcopo secretarii, quem vocant munere, stipendioque augeretur, data simul potestate publice legendi. Quo in munere tandem decessit eo anno, quem supra diximus. Quanta is felicitate et accuratione barbariem sermonis profligauerit, (qua simul philosophiae barbariem pelli posse recte viri docti illius aetatis statuebant) hoc loco prolixe exponi nec potest, nec debet, dabuntque affatim, qui historiam criticam Latinae Linguae exhibent, vel iudicia auctorum de Valla suppeditant [g]. Vnus ERASMVS [h], omnium instar erit, fassus, *eum summa industria, summo studio, summis sudoribus barbarorum ineptias refellisse, literas pene sepultas ab interitu vindicauisse, prisco eloquentiae splendori reddidisse Italiam, doctis etiam id praestitisse, vt posthac circumspectius loqui cogantur.* Fatendum tamen, desiderasse interdum viros doctos [i] in scriptis eius historicis illas elegantias sermonis, quas ipse integro commentario commendauerat. Graecorum quoque librorum versiones (inter quas NICEPHORI BLEMMIDAE *Epitomen physicae* fuisse, auctori suo surreptam, alibi diximus) parum accurationis cognitionisque linguae Grae-

ff) Ita fuse rem narrat BOXHORNIVS Histor. vniu. p. 953. ex quo repetit BAYLE l. c. not. E. qui recte illum notat, quod testem non adduxerit.

g) POPE-BLOVNT p. 463 seqq.

h) Epist. L. VII. 7.

i) IOVIVS Elog. c. 13.

Graecae prae se ferunt [k]. Vt taceamus, mores intolerabiles [l], et acerbitatem in quoscunque viros doctos etiam magni nominis, cum veteres, ipsumque eloquentiae Latinae parentem Ciceronem, et in philosophia Aristotelem *, tum recentiores, Bartholomaeum Facium, Antonium Panormitanum, Benedictum Morandum, Antonium Raudensem, et praecipue Franciscum Poggium, famam et eruditionem eius valde conspurcauisse, animique impotentiam, spiritu contradictorio se prodentem, ostendisse, nec alius forte fons fuit, ex quo inuectiuas in barbariem Scholasticam hausit: quas contra ipsum Christum impudenter dispersisse nonnulli volunt [m]. Id quod tamen aduersariorum magis accusatione [n], quam rei veritate niti videtur, vt omnis illa, quae de eius atheismo agitatur quaestio [o]. Hinc de illo viuis erepto hoc passim disseminatum epitaphium [p]:

Nunc postquam manes defunctus Valla petiuit,
Non audet Pluto verba Latina loqui.
Iuppiter hunc coeli dignatus parte fuisset,
Censorem linguae sed timet esse suae.

Quam inimici alicuius (Poggium non nemo [q] auctorem suspicatur fuisse) satyram esse, quilibet videt. Non vero soli linguae Latinae puritati acerrimum se Aristarchum Valla praestitit, sed quo nomine eum quoque hoc loco commemorauimus, philosophiae vindex esse voluit. Inter scripta enim Vallae a WHARTONO [r], et accuratius, ab OVDINO [s] recensita, sunt quoque libri tres *de dialectica*, in quibus Scholasticorum dialecticam probe depexuit, tritamque dialecticae viam ab Aristotele institutam relinquere conatus est. Quod occasionem dedit Iacobo Carpentario obiiciendi Petro Ramo, multa eum ex Valla fuisse mutuatum [t]. Ita v. g. reiecta praedicamentorum decade, triadem tantum inducit, tertiamque syllogismi figuram explodit [u]. In quo labore felicior fuit in tangendis, quam sanandis Dialecticorum vlceribus. Vnde VIVES [x]: *Laurentius Valla aggressus est reconcinnationem facere Dialecticae, in qua dissentit ab Aristotele, et Peripateticis veteribus ac nouis. Monet in quibusdam neutiquam praue, etsi ea sunt perpauca et in plerisque labitur, vt fuit vir ille vehemens, et ad faciendum iudicium praecipitatus. Non solum in re dialectica falsus est, sed in philosophia, nam hanc quoque attingit, et quod magis mirere, in praeceptis Latinae linguae. Sed non minus illic improbando aberrauit, quam in elegantiis et inuectiuis.* Praeter diale-

k) HVETIVS de clar. interpret. p. 211.
l) Conf. Io. IOVIAN. PONTANVS de Serm. L. IV. c. 6.
*) VOSSIVS de Nat. et constit. rhetor. p. 48.
m) Ibid. n) Conf. BAYLE not. I.
o) Vid. REIMMANN. Hist. Ath. S. III. c. 3. §. 17. p. 350.
p) Id iam apud Wimphelingium, Trithemium et Paulum Langium occurrere obseruat Cl. HEVMANNVS Act. phil. Vol. III. p. 968.
q) Memoires de literature T. II. P. I. p. 50.
r) Ad Caueum p. 99.
s) De S. E. T. III. p. 2440.
t) HORNIVS Hist. philos. L. VI. c. 11. p. 320.
u) Tantum sibi tribuisse Vallam, vt palam diceret nullam esse Logicam praeter Laurentianam, PONTANVS loc. cit. refert.
x) De causs. corr. art. L. III. p. m. 130.

dialecticam moralem quoque philosophiae partem tetigit, editis libris tribus *de voluptate et vero bono*, in quibus ad Epicuri hortos transiit, non sine magna famae suae contumelia. Indici enim expurgatorio adscriptus liber est opusque habuit, quod GESNERVS [y] scribit, *edita Apologia pro se et contra calumniatores, defendere se suaque scripta, et praecipue quod voluptatem statuerit summum bonum, virtutes ancillas esse voluptatis, prudentiam non a malitia, nihil amari propter aliud, nec propter se, praescientiam non obstare arbitrii libertati.* Quod postremum in tractatu *de libero arbitrio* Boëthio opposuisse obseruauit vir summus, G. G. LEIBNITIVS [z]. Ex dictis autem manifestum est, non defuisse quidem Vallae animum a Scholasticorum via recedendi, eamque damnandi, ausum quoque fuisse, aliam et meliorem dare, viribus tamen imparem se demonstrasse, et conatui euentum non respondisse. Plura de Valla, quae huc non pertinent, dabunt P. BAYLE[a], MART. HANCKIVS[b], THOMAS POPE-BLOVNT[c], aliique.

§. XV. Quod tot viri docti in Italia praestiterunt, id suscipiendum sibi in Germania ratus est RODOLPHVS AGRICOLA, quem primum philosophiae et literarum elegantiorum inter Germanos reformatorem fuisse, recte dixeris. Natus est [d] ex nobili inter Frisios familia in pago Bafflou prope Groningam anno MCCCXLII. In ipsa infantia praeclari ingenii specimina cum dedisset, facile in ludo literario commilitones etiam aetate maiores, discendo praecurrit. Magna alacritate in primo studiorum stadio vsus, cum in rudimentis literarum abunde profecisset, in bonarum artium emporium, quod Louanii est, missus est. Ibi ex more seculi Aristotelicam dialecticam, qualem scholastica diligentia tradebat, didicit, et a praeceptoribus dicta non auribus modo percepit et animo, sed in aduersaria quoque retulit, vt firmius inhaererent memoriae. Cum autem purioris sermonis Latini nitorem ab Italis restitutum meliora ingenia nonnulla inter Belgas quoque deamare coepissent, squalorem sui temporis perosus, Cicerone et Quinctiliano, dicendi magistris vsus est, quodque reliquum erat temporis, a philosophicis exercitationibus, eloquentiae studio tribuit. Vt autem animum in dialecticis exerceret, scholasticis quoque disputationibus diligenter vacauit, laudatus admodum, quod et accurate et acriter, et summa arte, in quaestionibus proponendis enucleandisque, item sedato animo et ore verecundo fuerit versatus. Cumque iam tum multa ipsi de Scholastica philosophia subnascerentur dubia, eorum labyrinthis exponendis haud raro praeceptoribus *Rudolphus Agricola.*

 gra-

y) In Biblioth. p. 478.
z) Theodicée p. 605.
a) Loc. cit.
b) De Rom. Rer. Script. L. II. P. I. c. 11. p. 116.
c) Censf. Cel. Auct. p. 463.
d) Videndi de celeberrimo viro MELCH. ADAMI Vit. philos. p. m. 13. BAYLE Dict. T. I. art. Agricola p. 102. Vitae professorum Groeningensium BENTHEM. Stat. Eccles. et Scholast. Patauorum P. II. c. 4. §. 10. p. 187. TRITHEMIVS Cat. S. E. c. 870. p. 206. et historiae liter. scriptores plerique, MIRAEVS VAL. ANDREAE, HENDREICHIVS, GADDIVS, WHARTONVS, in libris notissimis.

grauis fuit, cum sibi ista eximi petiuisset. Ita philosophiae, qualis eo tempore regnabat, atque humaniorum disciplinarum praesidiis abunde munitus, summos in philosophia artibusque honores Louanii a praeceptoribus obtinuit, tanta mox hunc honorem sequente nominis fama, vt munerum conditiones adipisci potuisset honestissimas, nisi ad maiora et excelsiora adspirasset. Itaque optimarum artium atque scientiarum cognitioni indies magis acquirendae intentus, et Gallicam linguam didicit, et musices, itemque scribendi, pingendique artificium pernouit, et quaecunque honeste sciri possunt, perquirere sategit, vitam simul iungens honestam et a iuuentutis vitiis, quibus plerumque scholae publicae pollui solent, sibi cauens sedulo. Ita vero studiorum cursu quem Louanii ingressus erat, absoluto, ad lautiores eruditionis diuitias sibi acquirendas iter literarium instituit, et primo quidem in Galliam, deinde in Italiam abiit, quo loco literas Graecorum potissimum exulum opera hoc tempore refloruisse, et a viris eruditissimis magnis conatibus reuocatas cultasque fuisse, in antecedentibus diximus. Commoratus autem Ferrariae vno atque altero anno, nimirum cIↃCCCCLXXVI et sequenti, et ducis Herculis Estiensis gratia, et literatorum, ipsarumque literarum frequentia gauisus est. Maxime vero ibi Theodorum Gazam, Aristotelis scripta, alia, quam solebant Scholastici via enarrantem audiuit, et in dissertationibus atque orationibus habendis adeo excelluit, vt fastidienti Italiae et eruditum sermonis genus, et actionis venustas in homine Germano placeret. Strozzae quoque atque Guarini amicitia vsus, abunde ex eruditione eorum in philosophia profecit. Ita spoliis Italiae onustus in patriam rediit, in qua amplum ei munus et stipendium (quod et Nouiomagi factum) parabatur. Sed cum literis in otio viuere mallet, negotiorum publicorum strepitum auersatus est. Vsa tamen eius consilio patria est, eum enim ad aulam Maximiliani I. ablegauit, maiori apud imperatorem felicitate, quam grato a ciuibus exhilaratum animo. Neque tamen summorum virorum, quam in aula imperatoris contraxerat, amicitia compelli potuit, vt in familiam aulicam, lautissimis conditionibus et stipendio honestissimo inuitatus transiret, metuens fore, ne in illo aulae tumultu detrimentum Musae suae paterentur. Vnde nec Antwerpiae oblatum accepit munus, scholaeque gubernationem, maluitque sibi viuere suoque genio. Frequenter enim loca mutabat, gaudebatque itineribus, in quibus tamen tanta illi inerat studiorum contentio, vt Plinii senioris historiam, et iunioris epistolas nunquam e manibus dimitteret, Quinctiliani institutiones a se descriptas assidue manibus versaret, Platonisque et Ciceronis excerpta quaedam semper secum haberet. Hac enim portatili bibliotheca in itineribus vtebatur, reliqua supellectile libraria apud amicos relicta e). Tandem fama eruditionis eius in aulam Palatinam ab episcopo Wormatiensi Ioanne Camerario Dalburgio anno cIↃCCCCLXXXII, vel vt alii volunt, cIↃCCCCLXXXIV, delata, a viro

e) De Monnoye apud Bayle loc. c. not. D. p. 102.

a viro promouendarum literarum cupidissimo [f], qui eum in Graecis praeceptorem habuerat, ad humanitatis disciplinam Heidelbergae docendam vocatus est. Quae vocatio displicebat quidem initio homini, suo potius quam aliorum arbitrio viuere gestienti, morem tamen tanto literarum patrono gessit, et ad eum concedens Heidelbergae in aedibus Theodorici Pheningeri [g], viri eruditi et nobilis liberaliter habitus vixit; ab ipso Palatino electore Philippo clementer exceptus. Ibi electoris iussu librum *de quatuor monarchiis* conscripsit [h], eo euentu, vt ab omnibus labor iste probaretur. Apud Vangiones quoque publice docuit in frequenti auditorio; quo tamen in loco ingrato labore Rudolphus perfunctus est, eo quod scholasticas modo dapes more istius temporis auditores affectabant, hisque cauillationibus intenti humanitatis studia, quibus ille vehementer delectabatur, negligebant. Emendare itaque literarum sensum, et ad meliora admittenda praeparare animos auditorum summa ope connisus est, habuitque orationes praeclaras, non ad iuuentutem modo studiosam, sed ad summos quoque rerumpublicarum principes. Disputando vero et iudicii aciem, et eruditionis copiam et disciplinae elegantiam demonstrauit, ipsoque Aristotele consulto, accuratius de Peripatetica disciplina statuere Germanos docuit [i]: adeo vt praeceptoris instar ab aliis consuleretur. Rari quippe tunc erant codices Aristotelis in Germania, et in paucorum manibus; quos, maxime eum, qui de animalibus agit, cum ipse in Italia sibi acquisiuisset, gratissimum fuit philosophantibus, de intimiori Stagiritae sensu ex ipso Aristotele erudiri. Ita vero tum in philosophia, tum in iure ecclesiastico et ciuili oraculi instar, quod consuleretur, habitus est, et responsiones non barbaro inutilium tricarum squalore obduxit, sed humanitatis elegantia ornauit, et quasi condiuit. Annos iam XL natus linguam Hebraicam a Iudaeo quodam discere aggressus est, quae primum ei plurimum negotii, vt ipse fassus est, exhibuit, sic vt sibi videretur cum Antaeo luctari, quas tamen difficultates, isto praeceptore praeeunte, paucis mensibus superauit. Hunc Iudaeum solius Rudolphi caussa Dalburgium domi suae aluisse testatur VALERIVS ANDREAS [k]. Recte tamen obseruatum P. BAYLE [l], nimium esse VOSSIVM [m], affirmantem, Agricolam fuisse Hebraice doctissimum. Quamuis enim praecepta linguae huius satis accurate teneret, patet tamen ex epistola quadam Agricolae ad Ioannem Reuchlinum data [n], vltra mediocritatem eius cognitionem non

 profe-

f) De literatissimo hoc episcopo magnoque eruditorum inter Germanos Moecenate vid. IO. HENR. MAII Vita Reuchlini p. 189. NIC. HIER. GVNDLINGII Obseru. sel. p. 19. 21. Erat autem Cancellarius Electoris, antequam episcopali sedi esset admotus.

g) ADAMI l. c. Plieningium vocat, SECKENDORF. Histor. Lutheranismi L. I. §. 70. p. 107. Ipse in epistolis ad Reuchlinum se vocat Theodoricum de Pleningen. D. et militem auratum p. m. 20. Eum Agricola nominabat in epistolis Plinium suum.

h) Vid. VOSSIVS de Hist. Lat. L. III. c. 6. p. 566.

i) Id in dogmate de animae immortalitate luculenter ostendit, demonstrans ex Aristotele, intellectum diuinum, immortalem extrinsecus aduenire, vid. ADAMI l. c.

k) Bibl. Belg. p. 798.

l) Loc. cit. not. E.

m) Loc. cit.

n) p. m. 54.

profecisse. Habuit tamen ex hoc linguae sanctae studio illam vtilitatem, vt sacrarum doctrinarum desiderio flagrans purioris lucis radiis collustraretur, et ad pietatem laudatissimis accenderetur igniculis, quibus egregie instructus corruptelas ecclesiae tum regnantes inspexit. Anno clↃCCCCLXXXV febri correptus, prius, quam medicorum auxilia aduocarentur, inter pias preces et constantem Christianae professionis fiduciam animam creatori reddidit, in habitu Franciscano sepultus. Vxorem nunquam duxit, auersus, vt ipse ad Reuchlinum scripsit[o], ab eo consilio, *non incommodis rei vxoriae, quae multi* κακότεχνοι *multis verbis prosecuti sunt; sed deterruit eum potius genus vitae et animus leuissimis etiam curis impar*, καὶ φιλισυχόν τι τῆς φύσεώς σου ἦγε μᾶλλον ἀπραγμοσύνη καὶ ὡς ἀληθέστατον εἰπεῖν βαθεῖά τις ῥαθυμία τοῦ βίου. Quod specimen esse potest, voluptatis honestioris curam inter impedimenta matrimonii interdum debere referri. Habuit amicos, praeter Wormatiensem episcopum, Adolphum quoque Occonem I. episcopi Augustani medicum, quem bibliothecae suae haeredem scripsit, vt alibi [p] memorauimus; tum Wesselum Gansfortium, quo iuuenis vsus est, Rudolphum, Langium, Alexandrum Hegium, Ioannem Reuchlinum, aliosque resurgentis inter Germanos eruditionis vindices. Quorum amicitiam ei comparauit eruditio sui temporis indole inter Germanos longe maior, mascula et singularis, qua praeter musicam, poësin, eloquentiam linguaeque Graecae et Latinae peritiam in philosophia quoque excellebat, hacque doctrinae praestantia virorum doctissimorum elogia merebatur. Quae cum collecta exhibeant THOMAS POPE-BLOVNT[q], et G. I. VOSSIVS[r], hoc loco, ne nimii simus, non exscribimus. Vnius ERASMI iudicium sufficit, ita de Agricola differentis[s]: *Quem ego virum, totius cum Germaniae tum Italiae publico summoque honore nomino; illius, quae genuerit; huius, quae literis optimis instituerit. Nihil enim vnquam hoc Cisalpinus orbis produxit omnibus literariis dotibus absolutius, absit inuidia dicto. Nulla erat honesta disciplina, in qua vir ille non poterat cum summis artificibus contendere. In carmine Maronem alterum dixisses: inter Graecos Graecissimus; inter Latinos Latinissimus. In oratione Politianum quendam lepore referebat, maiestate superabat. Oratio vel extemporalis adeo pura, adeo germana, vt non Frisium quendam, sed vrbis Romanae vernaculum loqui contenderes. Eloquentiae tam absolutae parem adiunxerat eruditionem, Philosophiae mysteria omnia penetrauerat. Nulla pars musices, quam non exactissime calleret. Extremo vitae tempore ad literas Hebraicas ac scripturas diuinas totum animum applicuerat. Atque haec conantem fatorum inuidia virum terris eripuit, nondum annos natum XL* (rectius XLIV.) Ex dictis vero liquet, non ob literarum tantum humaniorum vindicatum inter Germanos restitutumque honorem, verum etiam ob philo-

o) Loc. cit. p. 55.
p) In Historia vitae Occonum c. I.
q) Censſ. p. 479.
r) Loc. cit.
s) Chiliad. Adag. Cent. IV. p. 415. Edit. Froben. in Veneta enim Manutii ista deleta sunt.

philosophiam à barbarie Scholasticorum assertam Agricolam immortale nomen meruisse. Extat eius exemplum inter scripta illius ab ALARDO [t] edita libri *de dialectica inuentione*, iuxta genuina Aristotelis principia scripti; qui quamuis Augustei seculi nitorem non referant, vt doctissimo MONETAE [u] obseruatum, et ordinis tamen dictionisque perspicuitate et raciocinandi accuratione scholasticas nugas infinitis parasangis superant. Vnde RAMVS [x] pronunciauit: *Rodolphum Agricolam primum omnium post beata Graeciae et Italiae tempora eximium illum Logicae facultatis vsum reuocauisse, vt iuuentus a Poëtis et Oratoribus disceret non solum pure loqui et ornate dicere, sed de propositis rebus acute cogitare, prudenterque iudicare.*

§. XVI. Chrysoloram, hominem Graecum inter primos fuisse, qui soporem Occidentis partibus excusserunt, et ad resumendas in literis elegantioribus vires excitarunt, supra diximus; huncque dilapsis Constantinopoli a Turcis capta Graecis exemplum fuisse, ad Italos aufugiendi, et doctrinae spolia secum allata vendendi ostendimus. Horum itaque Graecorum opera in restituendo philosophiae nitore iam porro consideranda est. Inter eos primus fere nominandus est IOANNES ARGYROPYLVS, Constantinopolitanus, cuius exilium Mediceae familiae beneuolentia leniuerat [y]. Cum enim fugatis Musis Graecis in Florentina vrbe appulisset, a Cosmo Medice benigne exceptus, et ob egregiam literarum Graecarum atque philosophiae peritiam institutioni literariae Petri filii atque Laurentii nepotis satis lauto stipendio praefectus est, qua occasione Graecas literas et philosophiam ab eo didicit, quicquid tantis eruditionis statoribus fauentibus ad meliorem disciplinam adspirabat. Hinc in philosophia discipulum quoque habuit Angelum Politianum, vt ipse POLITIANVS [z] scribit, et vix adhuc puberem Laurentium dialecticis imbuit, eaque philosophiae parte, qua de moribus praecipitur. Qui et sapientiam eius decretorum, disciplinarumque cunctarum, quae encyclicae vocantur, extollit. His Mediceae familiae fauoribus adiutus, ad vertendos Aristotelis libros physicos et ethicos animum adplicuit, quod saxum cum similiter volueret Theodorus Gaza, eam, quam ipse susceperat, versionem igni tradidisse dicitur, ne Argyropylo obesset. Valde vero nationis suae moribus deprauatus fuit; non inuidus modo et difficilis in communicanda cum Latinis doctrina sua, sed et ineptus Ciceronis contemtor, quem et philosophiae et literarum Graecarum ignarum fuisse pertinaciter contendit [a]. Neque vita satis philosophum egisse, IOVIVS [b] aliique auctores sunt; qui testantur, vini et cibi aeque auidum et capacem, et multo abdomine ventricosum immo-

Graecorum in restituenda philosophia apud Latinos partes.

Ioannes Argyropylus.

t) Colon. 1539. II. Vol. 4.

u) Apud BAYLE l. c. not. N.

x) Or. de coniungenda eloquentia cum philosophia.

y) Vid. BVLLART. Acad. Scient. T. I. p. 269. NIC. COMN. PAPADOPOLI Hist. Gymn. Patau. T. II. p. 179 seq. IOVIVS Elog. c. 37. BAYLE Dict. T. I. Art. Argyropule p. 308.

z) Miscell. Cent. I. c. I.

a) Ibid. loc. cit.

b) loc. cit.

immodico melopeponum vſu autumnalem ſibi accerſiuiſſe febrem, atque ita ſeptuageſimo aetatis anno (MCCCCLXXXVI) rebus humanis ereptum eſſe. Factum id Romae, quo ſe, vaſtante Hetruriam peſte, anno MCCCCLXXX verterat, a pontifice philoſophiam Ariſtotelis primus publico ſtipendio docere iuſſus. Inter interpretes Ariſtotelis haud obſcurum nomen profeſſus eſt; ſcripſit etiam praeter verſiones laudatas *Commentarium in Ethicam Ariſtotelis*, *et Solutiones quaeſtionum, quas propoſuerunt philoſophi et medici quidam ex Cypro inſula*, de quibus aliisque eius ſcriptis videndi VOSSIVS[c], LAMBECIVS[d], FABRICIVS[e], OVDINVS[f] aliique, qui res eius tetigerunt. Huius potiſſimum auctoritate, qua in domo Medicea, poſteaque Romae, valebat, eius conterranei quoque excitati ſunt, vt Graecam literaturam et philoſophiam domi excultam, Italis explicarent. Non enim in ſolis literis Graecis tradendis haeſerunt, et philoſophiam neglexerunt, quod illi Graeci fecerunt, qui ex Graecia profugi ad Pariſienſes Muſas diuerterunt, Georgius Typhernas, Georgius Hermonymus, ſiue Charitonymus, Tranquillus Andronicus et Ioannes Laſcaris[g], quos inuidia profeſſorum Pariſienſium impediuiſſe videtur, quo minus emendandae philoſophiae fortem ſatis et audacem manum admouerent, quod Iacobum Fabrum Stapulenſem primum in Gallia ſuſcepiſſe, in ſequentibus dicemus. Graeci autem, qui in Italia conſederunt, cum philoſophiae Graecanicae honorem haberi cernerent, magnis conatibus in philoſophiam incubuerunt. Idque duplici ratione factum eſt. Quidam enim, qui domi in monaſteriis Platonicam philoſophiam didicerant, qualis ex Ammonii et Plotini ſchola per Origenis diſcipulos ad Graecos Chriſtianos peruenerat, idem ſyncretiſticae philoſophiae genus omnibus viribus commendare vulgareque contenderunt. Qui cum Mediceam gentem ſibi fauentiſſimam experti eſſent, cum illam in partes pertraxerunt, tum ex familiae huius alumnis, Marſilium Ficinum et Ioannem Picum comitem Mirandulanum ad Platonicae philoſophiae, (quam Alexandrinam vel Ammoniam melius dici, et ſyncretiſticam fuiſſe, ſuo loco docuimus) amorem ſtudiumque perduxerunt, in quorum numero poſt Georgium Gemiſtum Plethonem, Beſſario Cardinalis et Michaël Apoſtolius eminuerunt. Alii autem Ariſtotelem in aula Byzantina cultum ſuo inter Italos nitori reſtituendum eſſe rati, eius libris explicandis illuſtrandisque inſudandum, et pro eius auctoritate decertandum ſibi eſſe ſtatuerunt, id quod bellum aliquod excitauit philoſophicum. Et haec quidem fata philoſophiae in altera ſeculi XV parte in Italia fuere, quae iam porro nobis accurate enarranda ſunt.

CAPVT

c) De Hiſt. Graec. L. IV. c. 19. p. 493.
d) De Biblioth. Vindobon. L. VI. p. 278.
e) Bibl. Graec. Vol. X. p 278.
f) De Scrip. Eccl. T. III. p. 2610.
g) Vid. NAVDAEVS Addit. ad Hiſt. Ludov. XI. c. 7.

CAPVT II.
DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE PLATONICAE.

§. I.

Platonicae philosophiae restaurationem Graecis in Italia exulantibus debemus. GEORGIVS GEMISTVS enim, qui et PLETHO dicitur, (quod vtrumque plenitudinem et abundantiam denotat [a]) vir Graecae, imprimis Platonicae, philosophiae peritissimus, primus fuit, qui Alexandrinorum Platonismum, quem nemo fere inter Latinos, praeter Ioannem Scotum Erigenam, pernouerat, in Italia produxit in lucem, et occasionem dedit Platonicam sectam resuscitandi confirmandique. Patria Byzantinus fuit, dies autem natalis incertus est. Illud ex SYLVESTRIS SGVROPVLI testimonio [b] constat, ipsum duodecim annis ante concilium Florentinum sub Eugenio IV, anno MCCCCXXXVIII apud Michaëlem Palaeologum Graecorum imperatorem et gratiosum et admissionis intimae fuisse, ab illo in magni momenti negotiis consultum. Dicto autem concilio, cum aliis Graecis, Theodoro Gaza, et Bessarione, cuius ille praeceptor fuit, interfuit, Graecorum partibus, qui vnionem cum Latinis auersabantur addictissimus, eo quod horum artes et potentiam nosset, et reformidaret, vt ex monitis eius ad imperatorem Graecum a SGVROPVLO relatis constat. Vnde errat FRANCISCVS PAGI [c], qui neminem ex Graecis in eo concilio vnioni se opposuisse tradit praeter Antonium Heracleensem, Marcum Ephesium, Dositheum Monembasiensem, Sophronium Anchialensem, et in fine solum Marcum Ephesium. Postea tamen patria pulsus cum necessitas eum coëgisset ad Latinos confugere, eorum partes amplexus est, easque scripto contra Manuelem Malaxum libro *de processione Spiritus S.* defendit. In Italiam delatus ob eruditionem prorsus singularem, et imprimis philosophiam maximi habitus est. Audit enim Antimacho apud L. GYRALDVM [d], *vir, quem non solum Graecia, sed vniuersus fere terrarum or-*

Georgius Gemistus Pletho.

a) Gemistus enim a γεμίζω formatur, vnde perperam a quibusdam Gemistius scribitur, Pletho, a πλήθω. Cur vero patrium Gemisti nomen cum Plethonis appellatione commutauerit, obscurum est. Plerique Georgium Chariandrum apud L. ALLATIVM de claris Georgiis p. 741. ed. Fabr. secuti, ideo Plethonem dictum fuisse volunt, quasi Platonis, eo quod Platoni philosophorum principi maxime accederet: id quod etiam ab aduersariis velut arrogantiae specimen illi obiectum est. Non tamen satisfacit haec coniectura Cl. HEVMANNO Act. phil. Vol. II. p. 539. not. c. nec nos certiorem coniecturam habemus.

b) Hist. Concil. Florent. S. VI. c. 80. cuius locum integrum exhibet OVDINVS T. III. p. 2348.

c) Breuiar. gestor. pontific. Roman. P. IV. p. 605.

d) Dial. II. de poët.

orbis ob variam atque multiplicem diuinarum humanarumque rerum ſcientiam admiratus eſt, eo quod Platoni philoſophorum principi atque Ariſtoteli Graecorum et Latinorum omnium conſenſu proxime accederet. Inde factum, vt cum Platonicam philoſophiam reſtituere conatus eſſet, magna eius in illa re eſſet auctoritas, quae in cauſſa fuit, cur difficili de praeſtantia et vtilitate philoſophiae Platonicae, eiusque praerogatiua prae Ariſtotelica, controuerſiae implicaretur, cuius ſummam poſtea enarrabimus. In hac lite acerbum ſe atque contentioſum praeſtitit, quare arrogantiae et ſuperbiae crimen ei ab aduerſariis obiectum eſt. Rediiſſe Conſtantinopolin nonnulli incerta fide tradunt, illud dubio caret, et ex GEORGII TRAPEZVNTII [e] verbis ſatis certum eſt, in Peloponneſum poſt concilium rediiſſe, ibique ante captam Conſtantinopolin, fere centenarium obiiſſe. Vnde haud improbabilis coniectura eſt, Plethonem breui, poſt concilium Florentinum, tempore obiiſſe. Quo vero anno, incertum, vt recte WHARTONO [f] obſeruatum, qui enim obitum eius in annum MCCCCXL ponit OVDINVS [ff], teſtem adduxit nullum, nec Allatius emortualem eius diem notauit. Cum autem magna apud ſuos viuus inuidia flagraſſet, quam ei tranſitus ad Latinos comparauiſſe videtur, tantopere in eum furor Graecorum exarſit, vt ne quidem poſt fata quieſcere potuerit. Librum enim eius *de legibus*, in quo imitatus Platonem philoſophicam rempublicam finxerat, velut impium atque ſcandalo plenum, et a Chriſtiana religione non ſine blaſphemia abhorrentem vltricibus flammis addixit Georgius Scholarius, vel, quo nomine etiam venire ſolet, Gennadius patriarcha Conſtantinopolitanus. De quibus tamen libri famaeque eius fatis quia infra melior dicendi locus erit, heic alia non cumulamus. Inter eruditiſſimos gentis ſuae viros, numeratum fuiſſe, et omnigenae eruditionis laude inclaruiſſe, negari nequit, quanquam alia omnia nobis perſuadet Scholarius eius aduerſarius, et craſſam ei ignorantiam obiicit. Parum enim ponderis habet Scholarii, vt Manuelis Malaxi, teſtimonium, quorum vterque cum aduerſum inimicumque erga Plethonem animum fouerit, eius famae atque exiſtimationi derogare quouis modo contendit. Aliter Beſſario, et qui ipſi eius partibus refragati ſunt Trapezuntius et Gaza, eruditionis eius praeſtantiam libere confeſſi [g]: quam in eius ſcriptis quoque a partis ſtudio alieni lubenter agnouerunt [h]. Nec certiores eruditionis eius teſtes ſunt, quam libri ipſius cum hiſtorici, tum philoſophici, accurate ab ALLATIO a FABRICIO [i] aucto, et ab OVDINO [k] recenſiti; in quibus late regnat veteris philoſophiae Graecae omnis, praecipue Alexandrinae, cognitio, qua in abditiſſima eius myſteria mire penetrauit; ſic vt vtiliſſime eius ſcripta ad explicandam hanc philoſo-

e) De comparat. Plat. et Ariſtot. L. III. c. penult. conf. ALLATIVS de Georgiis p. 751. BOIVIN Memoires de literature de l'Academie des inſcriptions T. II. p. 780.
f) Ad Caueum p. 94.
ff) Loc. cit.
g) Vid. ALLATIVS loc. cit.
h) Vid. AD. OCCO et HIER. WOLFIVS ad libellum de virtutibus, CANTERVS ad finem Stobaei p. 210.
i) Bibl. Graec. Vol. X p. 740 ſeqq.
k) Loc. cit.

losophiam adhiberi queant. Neque tamen ab aliarum quoque sectarum doctrina vacuum seruauit animum, sed vbique accuratam eruditionem prae se fert. Leguntur inter scripta eius philosophica *Tractatio de virtutibus*, *Liber de differentia Platonicae et Aristotelicae philosophiae*, *Commentarius in oracula magica Zoroastris* Commentarius *in voces Porphyrii et decem categorias Aristotelis*, *Explicatio in analytica Aristotelis*, *Demonstrationes naturales de Deo*, *et libri de legibus fragmenta*, de quibus consulendi, qui eius libros enarrarunt [l]. In libello *de virtutibus*, quem STOBAEI eclogis physicis [m] adiecit G. CANTERVS, et separatim edidit ADOLPHVS OCCO III. cum versione Latina [n], Platonicorum Alexandrinorum vestigia premit, virtutemque, definit, esse habitum, quo boni sumus, id est, si sequamur Deum, quantum ab hominibus praestari potest: quatuor autem virtutum classes constituit, prudentiae, iustitiae, fortitudinis et temperantiae, quarum cuilibet tres alias subordinat, ita vt duodecim exsurgant virtutes, pietas, prudentia naturalis, et consilii recti facilitas; sanctitas, prudentia ciuilis, benignitas; animi facilitas, generositas, mansuetudo; moderatio, liberalitas, morumque elegantia. In *expositione* vero *oraculorum magicorum Zoroastris*, quam fragmentum esse libri *de legibus*, eleganter coniicit FABRICIVS [o], duodecim articulos fundamentales religionis Platonicae exhibet, et concinnum praecipuorum dogmatum Alexandrinorum compendium enarrat. Cuius summam cum *Tomo primo* [p] iam legendam exhibuerimus, ibi dicta hoc loco repetere opus haud est. Ex hoc vero Zoroastreae, vel Platonicae magis philosophiae compendio, rerum intelligens, facile cognoscit, Plethonem Ammonii Plotinique scholae tenaciter adhaesisse, nec errores euitauisse, quos illa fouerat. Id quod aduersariis occasionem dedit, de impietate eius querelas grauissimas effundendi. De aliis eius scriptis ad historiam Graecam pertinentibus, historiae eius literariae scriptores videndi.

§. II. Moderatius Platoni adhaesit, et ita pro eius philosophia ab Alexandrinis reformata pugnauit, vt tamen nec Aristotelicam philosophiam contemneret, nec in Christianam doctrinam peccaret, BESSARIO Graecorum exulum, qui seculo XV in Italia consederunt facile doctissimus, cuius res literarias praeter scriptorum ecclesiasticorum et historiae cardinalitiae enarratores [q], multi alii tetigerunt, qui historiam eruditionis exposuerunt [r]. Panegyrica vero oratione eum laudauit PLATINA. Vt taceamus, qui res ecclesiae seculi XV [s], et concilii Florentini historiam recensuerunt, quos hoc loco nominare omnes, nihil attinet. *Bessario.*

F 2 Fuit

l) LAMBECIVS de Biblioth. Vindob. L. V. et VII. m) p. 233 seqq.
n) Vid. Nostra historia vitae Occonum. c. III.
o) Loc. cit. p) p. 1073 seqq.
q) LVDOV. DONIVS DATTYCHI Hist. Cardinal. T. II. p. 126.
r) BVLLART. Acad. Scient. T. I. p. 9. BOISSARD. Imag. T. I. p. 136. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. X. p. 401 seqq.
s) TRITHEMIVS c. 821. p. 195. MIRAEVS in Auct. c. 459. p. 85. POSSEVINVS Appar. T. I. p. 219. DVPINIVS Nou. Bibl. Eccl. T. XII. p. 122.

Fuit patria Trapezuntinus, discipulus Georgii Gemisti Plethonis, vt supra dictum. Iuuenis ordini sacro, a Basilio instituto nomen addixit, vbi cum doctrinae, ingenii morumque laude valde inclaruisset, tandem circa annum cIↄCCCCXXXVI e monasterio eductus et ad archiepiscopalem sedem ecclesiae Nicaenae euectus est. Tanta autem eruditionis et prudentiae eius fuit apud Manuelem Palaeologum, imperatorem Graecorum, opinio, vt eum reliquis, quos ad concilium Ferrariense et Florentinum mittere in animo habebat, legatis adiungeret, cum Latinis theologis de vnione inter Graecam et Latinam ecclesiam ineunda consultaturum. Ibi et eruditionem et prudentiam vehementer Latinis probauit, tanta eloquentiae qua valebat, arte, satagens, vt vnionem Graecis persuaderet, vt non erubesceret, *ex libris, quibus maxime fidebant Graeci, argumenta ad Latinos submittere, pia fraude veritati suffragatus, et admonere, quibus viis deberent insisti*, quae verba sunt CARDINALIS PAPIENSIS [f]. Qui addit: *Arguisse suos, errorem, quo laborarent, demonstrauisse, ad meliora imperatorem fuisse adhortatum, eius denique diligentia totam disputationem fuisse finitam, fidemque Graecam Latinae vnitam.* Quod vtrum verum sit, quemque exitum habuerit, in sacra ciuitatis Christianae historia enarrandum est, et huc non pertinet. Illud vnum addimus, magnam inde concertationem exortam fuisse inter Bessarionem et Marcum Ephesium, qui et ipse inter legatos fuerat, indeque complures ex vtraque parte enatos fuisse libros, ab iis enumeratos, qui res literarias Bessarionis exposuerunt. Post reditum Constantinopolin ab imperatore Ioanne patriarcha quidem CPolitanus designatus est, valde vero offenderat Graecorum animos, eo quod versipellis homo mollius ideo pedem cum Latinis conseruisse videretur, vt pontificis Romani gratiam aucuparetur, et Latinis palpum obtruderet. Quare vehementer a Graecis increpitus et proditae ecclesiae Graecae accusatus dignitatem patriarchalem obtinere non potuit. Deserta itaque ecclesia Graeca ad Latinos transiit, et in Italiam soluens a pontifice maximo Eugenio IV. et dignitate cardinalitia et diuitiis auctus atque cumulatus est. Successor autem Eugenii Nicolaus V, qui viris doctis valde fauebat, eum episcopum Tusculanum constituit, simulque legatum Bononiensem; Dominici vero et Francisci sodalitiis protector datus est, et summa auctoritate in aula Romana vixit: sic vt a Pio II. legatus ad imperatorem Fridericum, et rempublicam Venetam mitteretur, vt eis validissima, qua abundabat, eloquentia bellum sacrum aduersus Turcas persuaderet. Cumque patriarchali dignitate apud Constantinopolitanos, suo quidem commodo, excidisset, quia hoc pacto miserabilem vrbis expugnationem et direptionem mature abiens euasit; vt honoris huius reparationem haberet a Paulo II. anno cIↄCCCCLXIII, in Isidori cardinalis titularis patriarchae CP. locum suffectus est, et post Pauli excessum ex hac vita omnium votis ad pontificatum

f) Epist. 127. apud OVDIN. de S. E. T. III. p. 2411.

catum supremum expetitus, fatali quodam casu dignitate excidit ſſ). A Sixto IV ad Ludouicum XI missus, cum literarum magis, quam aularum scientiam haberet, infecta re non sine rubore redire coactus est. Id quod adeo senem afflixit, vt in itinere morbo corriperetur, Taurinique decumbens, cum Romam tamen repetere vellet, Rauennae annos natus septuaginta septem, anno cIↄCCCCLXXII, decederet, Romae in basilica SS. Apostolorum sepultus. Romae quidem in aula viuens, non tamen Romano sed Graeco more vixit, seruata barba, vt ex eius effigie constat, quam exhibet PETR. LAMBECIVS t). Valde vero de renascentibus literis, et imprimis de philosophia Platonica diuersa ratione meruit. Nam conterraneos Turcarum crudelitate patria pulsos et per Italiam palantes, extorres patria, beneuole excepit, consilio, re, commendatione adiuuit, deque muneribus publicis eis prospexit, sicque Graecam eruditionem inter Italos disseminauit. Romae vero doctissimos sui temporis viros, Georgium Trapezuntium, Theodorum Gazam, Argyropylum, Plethonem, Philelphum, Blondum, Poggium, Vallam, Campanam, Platinam, et qui ipsi a secretis fuit, Nicolaum Perottum secum frequenter habuit: quos et eruditissimis colloquiis pauit, et instructissima bibliotheca adiuuit. Eam ex Graecia aduectam ingentibus sumtibus auxerat, eique Marcum Antonium Sabellicum, virum maxime doctum praefecerat, quam quoque moriens testamento ecclesiae S. Marci apud Venetos legauit, de quo legato eius *epistola ad Christophorum Morum, Venetorum principem* u) videnda. Ea hodie quoque isto in loco inter κειμήλια literaria Venetae reipublicae superbit v). Maxime vero elegantissimam eruditionem magno librorum theologicorum et philosophicorum quos scripsit, numero demonstrauit, quorum tum editorum, tum msc. indicem, cum texuerint OVDINVS et FABRICIVS w), ad eos Lectorem breuitatis caussa ablegamus. Regnat in his scriptis eius philosophicis philosophia Platonica, qualem ad captam vrbem CP. inter monachos Graecos obtinuisse in antecedentibus diximus. Quae cum syncretistica esset, Platonique attemperare vellet Aristotelem, ipse quoque Bessario eandem inire viam conatus est. Cumque acerrime Graeci de Platonis et Aristotelis philosophia disputarent, auctoritate et eruditione sua ita vsus est, vt hanc potissimum controuersiam amice dirimere tentaret. Georgio Trapezuntio tamen, vehementer Aristoteli obtrectanti se opposuit, edito *aduersus calumnia-*

 torem

ſſ) Nempe cum plerorumque cardinalium sententia in Bessarione eligendo conspirauisset, quidam eum conuenire cupientes ea de re, a Nicolao Perotto arcebantur, caussante, quod studiis iam suis esset intentus. Quo offensi mutatique cardinalium collegio persuaserunt, vt Franciscum de la Roueres Sixti IV. nomine eligerent. Eo audito Bessario dixisse fertur: O Perotte, Perotte, intempestiua tua sedulitas hodie mihi tiaram, tibi galerum ademit. IOVIVS l. c. MENAGIANA T. I. p. 136. T. IV. p. 117.

t) l. c. p. 274. Is 1473 obiisse Trithemium secutus perperam asserit. Eius vestigia pressit OVDINVS loc cit.

u) In Epistolis Philologicis a GOLDASTO editis p. 500. Edidit quoque separatim cum praef. H. CONRINGIVS Lips. 1674.

v) MABILLON Iter Ital. p. 33. MONTFAVCON Diar. Ital. p. 41. Io. PHIL. THOMASSIN. Cat. Bibl. Venet. p. 35.

w) loc. cit. add. WHARTONVS et GERIVS ad Caueum p. 92.

torem Platonis (nomine enim eum compellare, amicitiae cauſſa ſubterfugiebat cardinalis) libro. Illum renouatae Platonicae philoſophiae compendium elegans et eruditum recte dixeris, cum pleraque capita ſcholae Platonicae reformatae et ad ſenſus Ammonianos et Plotinianos emendatae iucundiſſima et doctiſſima tractatione enarret, dignus qui recudatur, cum rarior hodie occurrat. Nam licet Trapezuntium, qui vehementer Platoni obtrectauerat, ſibi refutandum ſumſiſſet, adeoque eundem diſſerendi ordinem, quem ille inſtituerat, tenuiſſet, omnem tamen doctrinam Platonicam largiſſima luce perfudit, et huius philoſophiae notitiam maxime adiuuit. Dedimus alibi* libri rari, editioniſque ſplendidae, quae prima fuit, recenſionem, quam hoc loco non repetimus. Operae tamen pretium eſt, verbis paucis oſtendere, quibus potiſſimum capitibus Platonicae philoſophiae hiſtoriae lucem accenderit. Nempe, vt calumnias Trapezuntii retunderet, initio quidem, magnam, quam inter P P. et in eccleſia obtinuit, Platonicae philoſophiae auctoritatem exponit, et ignorantiam Platoni obiectam refellendo, de arcana Platonis methodo a Pythagoreis deſumta, deque horum ſacro ſilentio multa egregie cumulat, et quod inter methodum interiorem et exteriorem diſcrimen apud veteres interceſſerit, explicat. Tum quas potiſſimum diſciplinarum partes Plato tetigerit, oſtendit, et quantae eius vires in eloquentia fuerint luculentis exemplis demonſtrat, euincitque, in eo ſtudio Platonem Ariſtoteli praeſtare. Idem de dialectica manifeſtum facit, et quam dextre Plato eius artificio vſus ſit, et Ariſtoteles eum demum fuerit ſecutus, probat. De naturali vero Platonis philoſophia diſputaturus, in eo potiſſimum eſt, vt demonſtret, nominibus magis quam rei ipſa differre philoſophum vtrumque, recte quoque monet, a nemine eorum phyſicas tractationes intelligi poſſe, matheſeos imperito. In theologia agnoſcit cardinalis Dionyſii cum Platone conſenſum, eum vero auctorem genuinum fuiſſe apoſtolorum diſcipulum communi ſuorum praeiudicio faſcinatus ſtatuit. Et ita tandem, quam egregie in matheſi valuerit Plato, explicat, ſic vt a peſte liberandae patriae occaſionem oſtenſa duplicatione cubi, nactus ſit. Neque hoc pacto pro Platonica philoſophia ſatis decertatum eſſe ratus, Platonem quoque contendit aptius pulchriusque conſpirare cum religione Chriſtiana et ad huius confirmationem adhiberi, quam Ariſtotelem; quamuis nec ſe Ariſtoteli in eccleſia recepto male velle, nec probare Platonis omnia, ſemel iterumque moneat. Qua ratione conſenſum Platonis cum Chriſtiana religione docere ſatagit, et de diuinitatis gradibus, de mente, de demiurgo, de numero ternario multa docte congerit, licet candide fateatur, nec Platonem nec Ariſtotelem vbique cum ſacris dogmatibus conciliari poſſe. Hunc vero deterius de Deo ſenſiſſe, et πολυθεότητι multo magis, quam illum fauiſſe, haud proletariis argumentis oſtendit. Maxime vero Ariſtotelis cauſſam in dogmate de rerum

x) Hiſt. philoſ. Germanico idiomate ſcriptae T. V. p. 1504. *) Editio prima nascentis typographiae ſpecimen elegans Romae ſine mentione anni prodiit cura Conradi Sweynheim et Arnoldi Pannartii typographorum, fol.

rerum productione, comparando vtriusque philosophiae placita iugulat: Platonemque Stagiritae vel eo nomine praeferendum esse statuit, quod ille animae immortalitatem tradiderit, mundique ortum atque conseruationem a voluntate et bonitate Dei deriuauerit: cum e contrario Aristoteles materiam mundumque aeternitate donauerit. Quo loco subtiliter et acute recentiorum Platonicorum placitis de materiae origine ex Deo vsus, propius eorum opinionem abesse a cosmogonia Mosaica pronuntiat: Aristotelem autem, mundum non ex non-ente, exque sola demiurgi voluntate deriuauisse docte contra Georgium probat, eo quod Aristoteles in aeternis caussam agentem admiserit nullam. Simili ratione de anima disputat, et quis motus eius apud Platonem sit explicat, ostensa Aristotelis de anima, Alexandrique et Auerrois opinione de intellectu vniuersali. Qua occasione celebratissimas Platonicorum et Aristotelicorum disputationes de mundi anima, de loco eius inter intelligibilia, de praeexistentia eius, et transmigratione et similibus fuse tangit, prouidentiamque Dei a Platone assertam, ex Aristotelis vero sententia incertam dubiamque esse ex adductis vtriusque philosophi locis colligit. Fati porro doctrinam contemplaturus Chaldaicum a Platonico differre monet, et non hoc quidem, illud vero libertati animae derogare contendit, Aristotelem de fato obscurum esse monet. Maxime vero prolixa dissertatione principia Platonis physica de ente infinito, finitoque, mobili et immobili, deque rerum elementis exponit, et quae contra Platonem Trapezuntius obiecerat, retundit, frustraque orthodoxus sensus Aristoteli tribui, manifestum facit. Qua occasione docte cardinalis in mentem Aristotelis de serie caussarum et connexione mundi cum caussa prima inquirit: et quae vitae atque innocentiae morum Platonis obiici solent, discutit. Quae omnia ab historiae philosophicae discendae cupido in ipso Bessarionis libro merentur legi, et cum ipso Platone et Aristotele, et quos Bessario imprimis consulerat, vtriusque interpretibus Alexandro, Themistio, Plotino, Iamblicho, Proclo et similibus conferri, qua ratione physiologiae Peripateticae et Platonicae peritus non sine iucunditate intelliget, qua potissimum facie Platonica philosophia seculo XV inter Italos reuixerit, quibusque principiis instructa fuerit, quae inde enata est, Academia noua. Florentiae, auspiciis Mediceis, parentibus Ficino et Pico adolescens. Sed vt a digressione satis longa ad propositum reuertamur, factis quoque translationibus veterum philosophorum de philosophiae Graecae restitutione mereri sategit Bessario. Elegantissimum enim XENOPHONTIS librum *de dictis et factis Socratis* Latina ciuitate donauit; quam operam quoque praestitit *metaphysicae* Theophrasto perperam tributae, itemque libris *metaphysicorum* Aristotelis. Trapezuntium quoque malam edidisse librorum PLATONIS *de legibus* versionem demonstraturus, *Correctorium interpretationis librorum Platonis de legibus a Georgio Trapezuntio compositae* vulgauit. Laudat impense hanc cardinalis industriam et dexteritatem in vertendis Grae-

cis philoſophis PETRVS DANIEL HVETIVS [y], qui eum *principem inter Graecos in Italia literarum vindices* vocat, iudicatque, *ſi ſingularem eius in conuertendis Graecis et plane admirabilem induſtriam fuiſſet proſecuta poſterior aetas, et pari interpretationum ſalubritate contenta ab intemperanti licentia ſeſe abſtinuiſſet, neque linguae Graecae ignaros homines tam ſaepe in errorem illecturum fuiſſe interpretum perfidiam, neque nobis in eiusmodi libertate coërcenda, et apertiſſima re argumentis et exemplis demonſtranda nunc futurum laborandum.* Fatemur autem, parum accurate nobis hoc Huetii iudicium videri, ex ipſis Beſſarionis interpretationibus edocti, verborum eum quidem proprietatem reſpexiſſe, attentum autem ad Graeci ſermonis ſignificationem, de Latinae dictionis perſpicuitate parum fuiſſe ſollicitum, adeoque ineluctabili haud raro obſcuritate laborare. Quod ne in tanta viri ſummi, quam nactus eſt, auctoritate confidenter nimis dixiſſe videamur, in fine paginae luculentum exemplum adducimus [z]. Deliteſcunt etiam inter codices mſc. varia ſcripta Beſſarionis luce haud indigna, et inter ea, *Quaeſtiones metaphyſicae ex philoſophia Platonica, ad Georgium Gemiſtum Plethonem*, de quibus aliisque eius opuſculis ineditis conſulendus eſt, qui diligenter ea recenſet CASIMIRVS OVDINVS *.

Medicea familia Platoniſmi patrocinata.

§. III. Platonica philoſophia Plethonis ſtudio Florentiae introducta maximo Mediceae gentis patrocinio gauiſa eſt. Cum enim Coſmus, Petri parens, et Laurentii auus valde illius admiratione eſſet captus, huncque filius atque nepos imitarentur, dici non poteſt, quanto in hanc philoſophiam ſtudio eruditi nonnulli incubuerint. Inde enata noua illa Platonicae diſciplinae academia eſt, quae auſpiciis Mediceis ſeculo XV laetiſſime floruit. Dignus ea de re eſt, qui audiatur FICINVS **, eo quod renaſcentis inter Florentinos Platoniſmi originem et progreſſum luculenter enarret. Is ita de hac re diſſerit: *Magnus Coſmus ſenatus conſulto patriae pater, quo tempore concilium inter Graecos atque Latinos ſub Eugenio pontifice Florentiae tractabatur, philoſophum Graecum, nomine Gemiſtum, cognomine Plethonem, quaſi Platonem alterum, de myſteriis Platonicis diſputantem, frequenter audiuit. E cuius ore feruenti ſic eſt afflatus protinus, ſic animatus, vt inde Academiam quandam alta mente conceperit, hanc opportuno primum tempore pariturus. Deinde cum conceptum tantum magnus ille Medices quodammodo parturiret, me electiſſimi medici ſui Ficini filium adhuc puerum tanto operi deſtinauit, ad hoc ipſum educauit indies; operam praeterea dedit, vt omnes non ſolum*

y) De claris interpret. p. m. 293.

z) Dedimus ſuperiori Tomo inconditae verſionis Auerrois exemplum ex Metaphyſ. L. I. c. 6. Hunc vero locum ita vertit Beſſario: „Poſt dictas „philoſophias diſciplina Platonis ſuperuenit, in „plerisque quidem iſtas ſecuta, quaedam autem „etiam propria vltraItalicorum habens philoſophi„am. Cum Cratylo enim ex recenti conuerſatus, et „Heracliti opinionibus aſſuetus tanquam omnibus „ſenſibilibus ſemper defluentibus, et de eis non „exiſtente ſcientia, haec quidem etiam poſtea ita „arbitratus eſt". Haec an vel Graecum textum exhauriant, vel Latine ſatis et perſpicue dicta ſint, Lector iudicet.

*) Loc. cit.

**) Praef. in verſionem Plotini.

ſolum Platonis ſed etiam Plotini libros Graecos haberem. In hac academia complatonicum, vt ait, habuit Picum Mirandulanum et Philippum Valorem, quem alio loco [a] vehementer Laurentio commendat, eumque a Platonico honore laudari affirmat, dignumque habuit, quem ad Matthiam Coruinum, Hungariae regem [b], ipſe expetitus [c] ablegaret. Ipſe tamen MARSILIVS FICINVS primum in hac academia Platonica locum obtinuit, qui cum inter celeberrimos, qui has partes ſecuti ſunt, philoſophos numerari meruerit, paulo pleniorem hoc loco vitae hiſtoriam poſtulat. Quam cum ſcripſerit Dominicus Mellinus, dolendum admodum eſt, quod IVLII NIGRI teſtimonio [d] ſcimus, nihil eius eſſe editum. Egregiam itaque praeſtantiſſimus Io. GEORGIVS SCHELHORNIVS, multis elegantiſſimae eruditionis ſpeciminibus memorabilis, quem honoris et amicitiae cauſſa nominamus, operam poſuiſſe recte iudicatus eſt, quod tantae famae philoſophi vitam plenius enarrauerit. Ad quem breuitatis cauſſa eo magis prouocare licebit, quo magis in omnium, qui literarum ornamenta amant, manibus ſunt *amoenitates* eius *literariae* [e]. Natus eſt Ficinus Florentiae anno MCCCCXXXIII, XIII Cal. Nou. patre genitus Medico Coſmi Medices vt ex dedicatione Plotini conſtat [f]. Eo potiſſimum tempore editus in lucem, quod ipſe ſibi gratulatur [g], *quo tanquam ſeculo aureo liberales diſciplinae ferme iam extinctae, Florentiae quoque in lucem reduxerat.* Suſcitauerat tum literarum amorem, et ingentibus praeſidiis ornauerat domus Medicea, vt ſupra dictum, comparata per Ioannem Laſcarim inſtructiſſima bibliotheca, et conſilio imprimis capto Platonicam philoſophiam reſuſcitandi. Huic itaque fini obtinendo [h], cum Platonis et Platonicorum libros Latinis auribus legendos exhibendos eſſe Coſmus Medices iudicaret, adoleſcentem quendam indolis erectae et ingenii haud proletarii ad hunc ſcopum educandum ratus, Marſilium puerum, ei rei deſtinauit, eo quod intellexiſſet, affatim dotium ad eam rem neceſſariarum Ficinum accepiſſe. Tanto itaque patrono curante fauenteque, ſumtusque munifice praebente doctiſſimorum virorum inſtitutioni traditus et ab iis potiſſimum in veterum ſcriptorum, maxime Platonicorum, lectione exercitatus eſt. Inter has curas et inſtitutionis induſtriam non tam elegantiorum literarum pulchritudinem, qua parum Ficinus valuit, quam veteris eruditionis et philoſophiae cognitionem ſupra modum Marſilius adoleſcens adeptus eſt, lectis, quos Coſmi liberalitas ſuppeditauerat, Platonis, Plotini, Procli, et Platonicorum aliorum libris. His et theologiae, et, quod pater imprimis vrgebat, medicinae ſtudium iunxit [i], muſicam more Pythagoreo et Platonico non neglexit [k], tanta

Marſilius Ficinus.

a) Praef. Verſ. Platonis.
b) L. III. Epiſt. p. 76 ſq.
c) L. VIII. p. 152.
d) Hiſt. Script. Florent. p. 398.
e) T. I. p. 18 ſeqq. Eum ſecutus eſt NICERON. Memoires des hommes illuſtres T. V. p. 214 ſeqq.
f) Add. Epiſt. L. IX. p. 162.
g) Ibid. L. XI. p. 186.
h) Praef. Plotini.
i) Ep. Lib. I. p. 21.
k) Ibid. p. 24.

tanta animi contentione, vt temporis parsimoniam ad studia colenda vnice referret. Factum inde est, vt praecoces ingenii excellentissimi, et industriae incomparabilis fructus referret [l], et ad difficillimos auctores Platonicos vertendos illustrandosque animum applicare posset. Cuius specimen esse potest, quod, vt ipse scribit [m], *Argonautica* et *hymnos* Orphei et Homeri atque Procli, *theologiam*que Hesiodi adhuc adolescens, sibi soli transtulerit, et puer fere in Lucretium commentatus fuerit: quas tamen ingenii primitias aetate maturiore displicentes igne postea deleuit. Qua vero ratione in iuuentute Platonicam disciplinam excoluerit, ita narrat [n]: *Anno salutis humanae MCCCCLVI, quo ego quidem annos aetatis agebam tres atque viginti, primitias studiorum meorum auspicatus sum a libris quatuor institutionum Platonicarum, ad quas quidem componendas adhortatus est Christophorus Landinus amicissimus mihi, vir doctissimus. Cum autem ipse et Cosmus Medices perlegissent eas, probauerunt quidem, sed vt penes me seruarem, consuluerunt, quoad Graecis literis erudirer, Platonicaque tandem ex suis fontibus haurirem. Eas enim partim fortuita quadam inuentione, partim Platonicorum quorundam Latinorum lectione adiutus effeceram. Platonem deinde Platonicosque Graecos aggressus, institutiones illas paulatim libris sequentibus emendaui.* Ita vero factum, vt mature masculam prae se eruditionem ferret, et patronis suis ex Medicea gente maximopere commendaretur, qui non modo beneficiis eum cumularunt, sed familiaritate quoque dignati sunt. Scribit ipse [o], *se cum Cosino annos plures, quam duodecim feliciter philosophatum esse, tam acutum eum fuisse in disputando, quam prudentem et fortem in gubernando. Multum se equidem Platoni debere, sed Cosmo non minus. Solonem philosophum imitatum, cum per omnem vitam vel in summis negotiis philosophatus esset, illis tamen diebus, quibus ex hac vmbra migrauit ad lucem, quam maxime fuisse philosophatum, decessisseque, praelecto Platonis libro de vno rerum principio ac summo bono.* Ita in illustrissima societate philosophiae Platonicae operam nauans, cum exemplo, cohortationibus et beneficiis calcaria subderentur, magnis passibus ad summam in hoc eruditionis genere cognitionem cucurrit: suisque studiis intentus, de vitae necessariis parum fuit sollicitus. Cum enim familia praeter nepotes et neptes nulla vrgeretur, facile fuit, ex sacerdotii, quod nactus erat reditibus viuere. Quae alia desiderabat, Mediceorum suppeditabat munificentia. Adeo vero philosophum in his quoque beneficiis parce fruendis se gessit, vt ad Philippum Valorem scripserit [p], *domesticos suos, qui ipsi multi sint, multumque molesti, quoniam neque philosophici, neque philosophico victu supellectilique contenti frequenter obiicere: ceteros Mediceae domus clientes atque clientulos paucis annis inde quam plurimum accepisse, me vero amplissimae huius familiae familiarissimum, ac vt ita dixerim, clientissimum mul-*

l) Conf. Amoenit. lit. I. c. §. 7. p. 36.
m) Ep. L. XI. p. 180.
n) In Epistola ad Phil. Valorem L. XI. p. 177.
o) L. I. p. 9.
p) L. XI. p. 186.

multis annis reportasse non multum. Quibus addit, se gratis accepisse, alios precario, et accepisse se, quantum voluisset, si modo petiisset. Mirum itaque non est, in tam ampla magnae domus beneuolentia minime lautam fuisse Ficini fortunam; qua de re legenda sunt, quae diligenter congessit Cl. SCHELHORNIVS [q]. Multum vero ad hanc eius arctam rem domesticam contulere, fata Mediceae gentis, Laurentio Medice anno M CCCC LXXVIII Florentia eiecto et a Sixto IV anathemate percusso [r]. Vt taceamus, nec ex medica praxi rem sibi fecisse Ficinium, nec lautis stipendiis ecclesiasticis instructum fuisse, valdeque pressisse eius fortunam aduersarios [s]. Quas tamen aerumnas dispulit Ioannis Medicis cardinalis beneficentia, cuius cura canonicatu auctus est. Docuit etiam philosophiam Florentiae publice, vnde factum, vt discipulos educaret, magna postea eruditionis laude celeberrimos, inter quos fuere summi viri Angelus Politianus, Benedictus Accoltus Aretinus, Ioannes Caualcantes, Antonius Calderinus, Michaël Mercatus, et ex Italorum gente alii quoque [t]. Et haec eruditionis eius celebritas vsque ad Germanos penetrauit, et Platonicam ibi philosophiam disseminauit, vt infra in vita Reuchlini dicemus. Tantaque fuit Germanorum in Ficino fiducia, vt nobilem iuuentutem eius fidei traderent, et ad discendas literas elegantiores, ad eum Florentiam mitterent: quos iuuenes paterno complexum fuisse animo, ex literis Ioannis Straehleri, post ista tempora triumuiri foederis Sueuici, et ICti Vlmensis, constat [u]. Eadem eruditionis praestantia viris summis atque principibus Ficinum commendauit, gratiosum apud Innocentium VIII, Matthiam Coruinum Hungariae regem, Bessarionem, Franciscum Saluiatum, Iacobum Papiensem, Raphaëlem Riarium Cardinales aliosque, fuse nominatos a doctissimo SCHELHORNIO [x], qui videndus. Ex his vero vita philosopho digna, quam Ficinus vixit, intelligi potest, quam procul ab ambitione et auaritia, in praediis a Medicibus sibi donatis ita triuit, vt non otio, sed confabulatione philosophica cum amicis, vel meditationibus vires publico docendi munere consumtas reficeret. Et his quidem montis Vecchii, Maianique, Celani et Caregiani agri secessibus tot libri Ficini debentur, quos sine sacro ruris silentio in tam profunda argumenti obscuritate non peperisset Ficini ingenium. Sed et inter amicorum confabulationes in hac otii sui solitudine de philosophia Platonica plerumque disserebat, proditque ipse, ad Petrum Medicum scribens [y], *se in agro Caregio cum Laurentio Medice deambulantem, multa cum eo mysteria Platonis vltro citroque fuisse interpretatum.* Immo solus cum esset [z], non

q) Amoen. lit. loc. cit. §. 10. p. 46 seqq.

r) L. VI. p. 116.

s) Conf. SCHELHORNIVS l. c. p. 48. 49.

t) Diligenter eos enarratos vide l. c. §. 13. p. 52 sqq.

u) Epist. Cl. Vir. ad Reuchlinum p. m. 5. b. Ex eo loco apparet in Graecis eos ipsum Ficinum, in Latinis literis habuisse Christophorum Landinum praeceptorem, praelegentem Horatium et Ciceronem. Vsos quoque eos esse Lippi et Politiani in vtraque lingua praelectionibus, et Pico in Philosophia. In hac epistola Ficinum patrem nostrum vocat Straehlerus. De hoc vero viro vid. SCHELHORN. l. c. p. 56.

x) §. 15. p. 56 seqq.

y) L. I. p. 30.

z) L. V. p. 100.

non tam animum remittebat, quam intendebat, ratus *solitudinem philosophantibus non tam remissionem mentis quam intentionem esse et solere et debere.* Mirum autem, virum tantilli corpusculi, vt vix iustae magnitudinis viri lumbos attingeret [a], et perpetuo cum aduersa valetudine colluctantem [b], tantae molis saxum, quale trahebat philosophia, quam excolebat, Platonica voluere potuisse. Temperamento vsus est melancholico, quam animi complexionem velut rem amarissimam ipse accusat, et a constellatione sua more huius aetatis plurimum astrologiae tribuentis, deriuat [c]. Nec male eum coniecisse, et corporis incommoda, ex hypochondriaco affectu coorta, et animi virtutes atque vitia comprobant. Fuit enim animo leni, moderato, ac mansueto, qui haud facile vel verbulo aliquem lacesseret, clamoresque de re vlla tolleret. Vnde aequissime dissentientes a Platone tulit, quamuis superstitiose plane Platonem coleret [d]. Temperantiae quoque et sobrietati deditissimus, hoc potissimum fulcro nutantem valetudinem sustentauit. Diligentia autem maxima vsus improbum laborem summa superauit patientia. Pietatem quoque excoluisse, et a nimio philosophiae amore ad religionis curam Sauanarolae concionibus et eloquentia permotum fuisse nonnulli referunt [e]. Eadem vero complexionis animi et temperamenti ratio vitiorum quoque intellectus atque voluntatis occasionem ei aperuit patentissimam. Accurato enim destituebatur iudicio, quo si fuisset instructus, facile a superstitioso Platonismi Alexandrini amore, quo nihil in philosophia vnquam fuit ineptius, sibi cauisset, et felicius in pudenda sectae huius somnia et inania φιλοσοφέμενα penetrasset. Ast ab his praesidiis non satis instructus dici non potest, quam egregie nugetur, et huius furfuris philosophastros non super omnes modo philosophos extollat, sed paene diuinos faciat. Cuius insaniae exempla esse possunt praefationes in Platonem, Plotinum, Iamblichumque, quibus reuera delirat. Nec ingenii cultioris ornatu et luce quadam elegantiore enituit, prodit enim dictio confusionem quandam, et ab elegantia destituitur, recteque obseruatum CLAVDIO VERDIERIO [f], *deesse stilo eius affectuum vim, leporem, venustatem, elegantiam, argutiem, acrimoniam, dignitatem.* Factum autem ista animi dispositione, vt Enthusiasmo Alexandrino mirifice faueret, et Platonicorum recentiorum somniis fidem adhiberet certissimam. Quam ineptientis ingenii labem et credulitatem philosopho indignam detestabili superstitione demonstrauit, qua apparitionibus, insomniis, ominibus, mirum quantum, tribuit, et maximas rerum ciuilium mutationes nescio quibus imaginationis terriculamentis significari, vel siderum positionibus et apparitionibus praedictas fuisse, indigna philosopho ratione contendit. Quis enim a philosopho

a) IOVIVS in Elog. b) L. IV. p. 85.
c) Ep. L. III. p. 70. De vita sana c. 10. SCHELHORN. loc. cit. §. 17. p. 69.
d) Laudabile exemplum habes in Epist. ad Hermol. Barbarum L. VIII. p. 145.
e) WHARTON. ad Caueum p. 112. DVPIN. Bibl. Eccles. T. XIV. p. 111.
f) Apud POPE-BLOVNT. Censf. Cel. Auctor. p. 493.

sopho sani rectique iudicii expectet dici [g], *Laurentii Medicis animam exspirantem laetum aetherem excepisse, grandiore stella, in Laurentiana tecta cadente, mirisque flammis ex alto in Caregianis agris coruscantibus? Et biduo ante obitum Iouem rubente dextra sacras iaculatum arces terruisse vrbem mox orbam tanto patre futuram.* Alia, ne instituti transiliamus limites, praeterimus, lectoremque ad librum eius *de vita coelitus conseruanda* dimittimus, in quo magno studio huiusmodi ineptias tradidit. Fecit haec superstitio, quam potissimum in isto libro prodidit, vt male passim audiret, opusque haberet amicorum, praecipue Hermolai Barbari, opera se excusare. Immo ista quoque caussa potissimum fuit, cur criminis magiae suspectus factus sit. A quo docta quidem apologia eum liberare fategit eruditissimus SCHELHORNIVS [h], ita tamen, vt recte eum anilis superstitionis reum agi, vltro concedat. De quo aliter pronunciari quoque non potest, si ipsa illa fundamenta considerentur, quibus in isto libro vsus est, et medicas quoque consultationes inaedificauit [i]: *Mundum esse animatum, esse quasdam veluti escas, quibus animati mundi et stellarum munera allicere possint mortales sibique vendicare: inter animam mundi et corpus eius inesse spiritum, eumque necessario requiri tanquam medium, quo anima diuina et adsit corpori crassiori, et vitam eidem penitus largiatur. Hunc mundi spiritum, sibi fauentem reddendum illi esse, qui sanus esse cupiat etc.* Non haec noua quidem sunt, et a Ficino excogitata, sed dudum a Platonicis Alexandrinis tradita, ex quorum lacunis Ficinus totus in eorum castris insaniens hausit. Ab omni vero iudicii et philosophiae accuratione esse remotissima, nemo forte hodie, in tanta philosophiae luce, negauerit, cui sanum est sinciput. Dedit tamen postea Ficinus manus Politiano et Pico astrologiam oppugnantibus [k], sed, quod suspicamur, metu magis, quam rationibus conuictus. Porro ad haec temperamenti Ficini vitia referenda est pudenda adulatio et humi repens studium gratiam potentium aucupandi. Non adducemus turpissimae rei exempla, legent ea, qui volent, apud SCHELHORNIVM [l]; facile autem concedet, quisquis philosophiae pretium statuere nouerit, hos mores philosophum prorsus dedecere. Nec aliunde, quam ex ista animi complexione deriuandus est, meticulosus, quem haud raro Ficinus prodidit, animus, impietasque quaedam sibi hominum fauorem et beneuolentiam conciliandi, quae non erubuit sacrorum oraculorum effata ad profanam allegoriam transferre. Quanquam et ineptus ille Platonis amor eum interdum ita delirare coëgit, cuius exemplum ex *Plotini praefatione* adducit SCHELHORNIVS [m], quod tamen in Basileensi editione aliter se habet, et ob impietatem emendatum esse videtur. Addimus his vitiis temperamenti iniquitati adscribendis spiritum sectarium in Platonis et Platonicorum admiratione insanum in modum desipientem, cuius generis

g) Praef. in Plotinum. h) Loc. c. p. 119 seqq. i) Prolixius haec explicat ex isto libro SCHELHORNIVS l. c. p. 126 seq.

k) Ep. L. XII. p. 194. l) §. 19. p. 78. 79. m) p. 80.

neris exempla pluſcula congeſſit cl. SCHELHORNIVS [n], inter quae lepidum eſt, quo Socratem Chriſtum praeſignificauiſſe, ineptius dicam an imprudentius aſſeruit. Nos vnum adducimus, a viro doctiſſimo omiſſum, quando in *Dedicatione verſionis dialogorum Platonis*, Platonicam philoſophiam commendaturus ſcribit: *Nolite, precor, antiquam ſalutaremque doctrinam, heu iam diu nimis oppreſſam, nuper autem in lucem, diuina prouidentia prodeuntem, inſequi crudeliter et opprimere, ne forte, quam Deus omnipotens vult vbique viuam, mortalis homo fruſtra perditam velit. Dextera enim domini fecit virtutem, dextera Dei iam exaltauit eam, non morietur, ſed viuet, et enarrabit opera Domini.* Verum de his omnibus rectius ipſe iudicabit lector, ſi cum cura libros eius euoluerit, quorum recenſum dant, WHARTONVS, IVLIVS NIGER, SCHELHORNIVS, NICERONIVS [o] alii. Pleraque eius ſcripta duobus voluminibus excuſa a Baſileenſibus [p]. Inter ea praeſtant verſiones Platonis et Plotini, improbi moleſtique laboris, multorumque annorum opus, quo de philoſophica hiſtoria ipſoque Platoniſmo egregie meruiſſe cenſendus eſt: praeſertim cum ſcriptis introductionibus et commentationibus obſcuram Platonis, et imprimis Plotini, philoſophiam illuſtrare ſit aggreſſus. Inde magna Ficino nominis enata celebritas, qua praeferri Ioannis Serrani diligentiae meruit [q]. Fatendum tamen, vtramque verſionem minus feliciter Ficino cecidiſſe. Obſeruatum id iam P. D. HVETIO [r], *Nannium* reprehendenti, *quod Marſilium Ficinum religioſum et fidelem interpretem, dixerit, ſummaque cura verbis inſtitiſſe, ſententiam quoque reddidiſſe, in indole vero defeciſſe: ſe enim aliter iudicare ait, nam verborum quidem curam negligere Ficinum, ſententias dilatare nonnunquam vel contrahere.* Nec hoc ſolum deſiderandum, ſed ipſa quoque fidelitas; dum Platonem ita ſaepe vertit, non vt eius mens poſcit, ſed vt ipſi viſum, vt iam alibi notauimus [s], dudumque in eo deſiderauit IO. BAPT. CRISPVS [t]. Cuius potiſſimum cauſſa nobis, qui toties Ficinum cum ipſo Platone et Plotino comparauimus, eſſe illa videtur, quod recentioris magis quam veteris Platoniſmi gnarus, Platonem ipſum cum Platonicis Alexandrinis loqui coëgerit. Acceſſit maius impedimentum, ineptum ſcilicet praeiudicium, Platonis Plotinique ſcripta veram diuinamque philoſophiam complecti, et ſatis amice cum reuelatis conſpirare dogmatibus. Quo errore impeditus vertit vtrumque philoſophum non vt debuit, ſed vt voluit, et alienos illis ſenſus haud raro affinxit. Cuius exempla plurima adduci poſſent, ſi id locus pateretur, facile vero Platonicae philoſophiae gnarus ea deprehendet. Neque tamen recentiorum quoque Platonicorum placita accurate ſatis vbique aſſecutus eſt, et multa ignorauit; quae ne fruſtra ſe in hoc ſaxo voluendo per omnem vitam ſuam deſudaſſe

n) Amoen. liter. §. 20. p. 81 ſeqq.
o) ll. cc. p) 1561. fol.
q) Videnda elogia collecta a BLOVNTIO l. c. MAGIRO Eponymol. crit. p. 349. SCHELH. l. c.
r) De clar. interpret. p. 295.
s) Hiſt. de ideis Sect. I. §. 3. p. 33.
t) De Platone caute legendo Diſtr. II. L. 6. p. 270. ipſeque PICVS de van. Aſtrol. L. V. c. 6.

dasse videretur, allegoriarum machinis torsit et in alienos sensus rapuit. Tacemus affectatam obscuritatem praecipue in Plotino, qua philosophum in se difficilem et latentibus sententiis obscurum nouis tenebris inuoluit, et metaphysicum scribendi genus, breue, concisum, abstractum, Latino sermone infeliciter haud raro imitatus est. Idem de versione *Eclogarum Iamblichi*, *Procli*, *Porphyrii*, *Synesii*, *Pselli*, *Alcinoi*, *Speusippi*, *Mercurii Trismegisti* dicendum, quas, melius fecisset, si dedisset integras; discerptas enim haud raro ex naturali scriptorum significatione in peregrinos sensus rapuit. Similem operam Dionysio Areopagitae praestitit, nempe dignis eius labris lactucis. Alias, quibus Platonicam philosophiam explicare conatus est, commentationes tacemus. Obiit in Coregianis agris febri correptus anno clↄCCCCXCIX, annos natus LXVI [u], variis epitaphiis a viris doctis ornatus. Inter quae POLITIANVM auctorem habet sequens:

Mores, ingenium, Musas, sophiamque supremam,
Vis vno dicam nomine? Marsilius.

Ex hac breui Ficini vitae historia cuilibet mediocriter attento constare arbitramur, non defuisse Ficino doctrinam, et meruisse eum laudes, quas ei ob eruditionem detulit virorum doctorum censura. Ast negari quoque non potest, inter philosophos virum hunc, qui totam vitam suam philosophando consumsit, humilem omnino locum obtinuisse. Id quod et animi conditio supra exposita, et philosophandi ratio, praeiudiciis et superstitione corrupta, ipsumque philosophiae genus cui se tradidit, recte rem aestimantibus manifestum facit. Quod si itaque fatendum quod res est, non tam mirum videri debet, quam visum est G. I. VOSSIO [x], Viuem inter philosophastros Ficinum retulisse. Parum enim ex iis animi atque ingenii dotibus retulit, quae ad verum Philosophum requiri solent. Immo nec Platonicam philosophiam veram illam, quae in veteri Academia personuit, resuscitasse dicendus est. Totus enim iuniorum Platonicorum nugis captus fingit, refingit mutatque Platonem, prout visum est. Hoc vero commilitone in Platonica philosophia excolenda vsus est Picus, hunc praeceptorem habuere Reuchlinus et Agrippa, a quibus Platonica philosophia propagata est. Quam itaque illa fortunam post renatas literas fecerit, ex his omnibus nemo non intelligit.

§. IV. Iunxit socias cum Ficino in excolenda resuscitandaque philosophia Platonica manus IOANNES PICVS MIRANDVLAE DOMINVS ET CONCORDIAE COMES AC PRINCEPS, vir et sanguine et literis illustrissimus, adeo vt communi suffragio Phoenix [y] ingeniorum secu- *Ioannes Picus.*

u) Errant itaque, qui 1483 annos 71 natum decessisse tradunt. Quae de pacto apparitionis post mortem cum Michaële Meranto inito et adimpleto narrari solent, ea apud BARONIVM An. T. V. ad an. 411. legi possunt, et excussit ea Io. FRID. MAYERVS in diss. prael. de pacto apparitionis post mortem. Nos Lectorem monemus, prius de veritate rei dispiciendum esse.

x) De Scient. Math. c. 35. §. 47.

y) Conf. quae affert Io. MOLLERVS Homonymoscop. p. 883.

feculi fui dici meruerit. Eius vitam, ex fratre nepos Ioannes Franciſcus Picus ſcripſit, praefixam eius operibus, et inſeruit quoque *vitis* a ſe *ſelectis* GVIL. BATESIVS [z], excerpſit autem Io. FR. BVDDEVS [a]. Alios magno numero, qui res eius literarias tetigerunt, nominauerunt Hamburgi literati decora, nuper eheu! amiſſa, Io. ALB. FABRICIVS [b] et Io. CHR. WOLFIVS [c], qui videndi. Cum illuſtriſſimas haberet origines, maioribus iam ſeculo XII ſummis dignitatibus fulgentibus, animi tamen nobilitate magis illuſtratus eſt. Patre natus eſt Ioanne Franciſco, qui eum anno M CCCC LXIII genuit. Puer admodum excellentiſſimam ingenii diuini vim prodidit, quam parens diligenti inſtitutione augeri excolique curauit. Quo factum eſt, vt mature et in ipſa adoleſcentia eloquentiae atque poëſeos praeſtantia eniteret. Quartum et decimum aetatis annum agens Bononiam ad diſcendam iuris pontificii diſciplinam miſſus eſt; quod tamen per biennium probe inſpectum, vehementer ei diſplicuit, eo quod id meris traditionibus incertiſſimis niti perſpexiſſet. Edito itaque diligentiae et profectuum ſpecimine ad excolendam philoſophiam ſe contulit, resque diuinas et humanas omnes explorare cum cauſſis ſuis contendit. Quem in finem ſuſcepto per Italiam atque Galliam itinere literario, praeſtantes vbique viros audiuit, interrogauit, quaerendoque examinauit quaſi probauitque, et omnis, quae tum perſonuit, philoſophiae myſteria didicit. Viuis autem praeceptoribus iunxit mortuos, lectisque libris ſcriptorum Graecorum, Latinorum, Arabum et Iudaeorum philoſophicis, iuuenis eam ſibi eruditionis copiam in theologia et philoſophia, linguisque Hebraica, Chaldaica, Arabica, Graeca et Latina comparauit, vt omnes in admirationem ſtuporemque verteret, ſuique temporis exemplum vnicum et aetatis iſtius miraculum haberetur. Ita conſumto in his literis et philoſophia ſeptennio, publico quoque ſpecimine innoteſcere orbi literato et philoſophico conſtituit. Humanae itaque, quod nepos fatetur, laudis et gloriae cupidus, Romam migrauit, ibique nongentas de Dialecticis, et mathematicis, de naturalibus diuinisque rebus quaeſtiones propoſuit. Eas non ex Scholaſticorum modo gazophylaciis, ſed ex Arabum quoque Graecorumque, et Chaldaeorum atque Cabbaliſtarum ſcriniis ſe hauſiſſe gloriatur, reſpiciens potiſſimum ad recentiorum Platonicorum dogmata, Zoroaſtris, Mercurii, Orphei, Pythagorae nomen prae ſe ferentia. Extant illae concluſiones nongentae, praecipuos theologiae locos, et pleraque, in quibus philoſophorum omnis labor et ſtudium cernitur, exhibentes inter opera eius [d], ex quibus patet, deſumſiſſe eas Picum ex Alberto, Thoma, Franciſco, Henrico Gandauenſi, Aegidio Romano, Averroë, Auicenna, Alpharabio, Iſaaco Narbonnenſi, Abumaron Babylonio, Moſe Aegyptio, Mahumeth Tolletino, Auempace, Theophraſto, Ammonio, Themiſtio, Plotino, Adelando Arabe, Porphyrio, Iamblicho, Proclo, Pythagora, Chaldaeis theologis, Mercurio

z) p. 90.
a) Introd. in philoſ. Hebraeor. p. 90.
b) Bibl. Lat. Med. T. IV. p. 535.
c) Ad PAVLI COLOMESII Italiam Orientalem p. 10 ſeqq.
d) p. 48.

rio Trismegisto et Cabbalistis. His subiunxit conclusiones secundum opinionem propriam. Has conclusiones in omnibus Academiis Europae celebrioribus affigi publice curauit, eos prouocans, sumtusque itineris praestare promittens, qui de iis disputationem cum ipso publicam Romae inire vellent. Non respondit tamen ambitiosi iuuenis desideriis euentus, cum enim pleraeque illae conclusiones, eae potissimum, quas secundum opinionem propriam attexuerat, peregrinum quid sonarent, et inaudita hactenus prae se ferrent dogmata, obscurissimum autem argumentum a nemine intelligeretur, coepit de doctrina suspectus esse. Accessit eruditorum inuidia, quae ferre non poterat, iuuenem viginti quatuor annorum omnem orbem eruditum in arenam prouocauisse. Cumque magiam quoque naturalem ab impia et scelesta distinguere conatus esset, cessit ea res illi in opprobrium, auxitque suspicionem heterodoxiae; quo factum est, vt tredecim conclusionibus haereseos nota inureretur, ipseque Picus prohiberetur, quo minus eas Romae publica disceptatione defendere posset. Ab ea labe scripta *apologia* [e] se defendit, in qua, referente biographo, *luce clarius conspici datum est, non tantum conclusiones Cabbalisticas catholicos potuisse recipere sensus, quam illos, qui primum adlatrauerant, insolentiae et ruditatis coarguendos esse.* Subolebit ex his verbis lectori, rerum non ignaro, qualem philosophiam barbaricam, Aegyptiacam, Cabbalisticam, Chaldaicam Picus sectatus fuerit, illam nempe, quam pia fraus vetustissimis nominibus supposuerat, vt veritati religionis aptius suffragarentur. Qualia tamen dogmata, licet ecclesiae et pontificis iudicio submitteret, ferre non potuit Innocentius P. M. omneque istud disputationis consilium euertit. Ipse vero Picus, vbi paulo magis iuuenilis ardor deferbuit, ad saniora animum aduertens salubriora consilia secutus est, et posthabitis gloriae et voluptatis, foeminearumque blanditiarum illecebris, totum se ad Dei gloriam et ecclesiae vtilitatem promouendam amplificandamque conuertit, et iuuenilia scripta Vulcano tradidit, interque ea elegias quoque quibus amores suos cecinerat, combussit. Tum sacrarum literarum studium ardentissima contentione complexus, ad veritatis Christianae defensionem contra Iudaeos et Muhammedanos animum reuocauit. Hebraica oracula cum Graecis et Latinis contulit, astrologorum vanitatem magna eruditione explosit [f], et infidelium atque haereticorum impietatem refrenare fategit. Tanto vero pietatis ardore flagrauit, vt deposita principatus sui et regiminis cura anno cIↃ CCCCXCI. facultatum partem magnam pauperibus distribueret, et in solitudinem praedii alicuius secederet, piis meditationibus vacaturus. Tantopere vero circa vitae finem pietate se tradidisse nonnulli referunt, vt facultatibus omnibus pauperibus erogatis con-

e) Opp. p. 76.
f) Extant contra Astrologos, siue in Astrologiam diuinatricem disputationum Libri XII. Opp. T. I. p. 278.

constituerit nudis pedibus per orbem obambulare Christum praedicaturus. Sed obstitere vltima eius fata, quae vix XXXII annos natum [g] humanis rebus anno cIↃCCCCXCIV, XV. Cal. Dec. eripuerunt. Nactus erat corpus venustate decorum et dignitati, quam tuebatur Picus, par, ingenium autem magnum, excellentissimumque, quod non nisi summa, quamuis honestissima, spirabat, vnde animum quoque aluit gloriae vehementer appetentem, quem vero annis paulo maturior valde demisit, et ad humanitatem, et modestiam vanitatisque humanae agnitionem prudenter pieque composuit, ex qua laudabili contentione scripta quoque theologica prouenerunt. Laudatissimo enim conatu philosophiam a speculatione ad animi emendationem traduxit. Talis cum esset, mirum non est, inuidendis eum elogiis prosecutos fuisse viros in literis summos, quorum loca, cum adduxerint THOMAS POPE-BLOVNT [h] et PAVLVS COLOMESIVS [i], ad eos lectorem remittimus. Vnus POLITIANVS, vir doctissimus, qui Picum intus nouit, et in eius quoque contubernio haesit, sufficiat, ita de Pico pronuntians [k]: *Princeps hic nobilissimus, vir vnus an haeres potius omnibus fortunae, corporis animique dotibus cumulatissimus, vtpote forma pene diuina iuuenis et eminente corporis maiestate perspicacissimo ingenio, memoria singulari, studio infatigabili, tum luculenta vberique facundia: dubium vero iudicio mirabilior, an moribus. Idem totius philosophiae consultissimus, etiamque varia linguarum literatura et omnibus honestis artibus supra veri fidem munitus, atque instructus: denique vt semel complectar, nullo non praeconio maior.* Nos praetermissa reliqua eius eruditione, quae ad nostrum institutum non spectat, eius tantum philosophiam consideramus, quam se, ex Chaldaeorum, Zoroastris, Mercurii Trismegisti, Orphei, Pythagorae et Cabbalistarum fontibus hausisse gloriatus est, vt supra dictum. Nec negari potest, legisse eum libros nonnullos Cabbalisticos, tum omni orbi philosophanti, praeter paucos quosdam Iudaeos, qui arcanam seruauerant hanc philosophiam suam domesticam et esotericam, ignoratos, exque iis multa decerpsisse. Dolendum autem et huius potissimum furfuris philosophiae genus illum elegisse, et deceptum ab impostoribus libros suppositios, vel interpolatos et nefaria fraude ad Christiana mysteria attemperatos accepisse, vt eum pecunia emungerent. Tales enim LXX. libros Cabbalisticos fuisse, quos non mediocri impensa a Iudaeo quodam Siculo sibi comparasse PICVS scribit [l], eosque Esraiticos esse sibi persuasit, quorumque catalogum a IACOBO GAFFARELLO vulgatum recudi fecit IO. CHRISTOPH. WOLFIVS [m], suo loco, vbi Iudaicam et Cabbalisticam philosophiam enarrauimus, iam ostensum est; nec dissenti-

g) XXXIII. annos perperam ponit COLOMESIVS l. c. Epitaphio eum refutante. Conf. CRESCEMBINI Hist. poës. Ital. P. V. L. II. p. 95.
h) Cens. Cel. auct. p. 497.
i) loc. cit.
k) Miscell. Cent. I. c. 100.
l) In Apologia p. 82.
m) Ad calcem T. I. Bibl. Hebr.

dissentiunt viri docti, RICH. SIMONIVS [n], IO. SELDENVS [o], et plerique, qui has literas et philosophiae hoc genus intelligunt. Quodsi dicendum, quod res est, Asiaticae et Alexandrinae philosophiae iactantia Picus deceptus est. Eam enim, qualem postea Platonici in systematis ordinem duce Ammonio redegerunt, Chaldaicas, Aegyptiacas, Orphicasque origines mentitam fuisse fuse accurateque suo loco demonstrauimus, et ex his quoque lacunis Cabbalisticam illam Iudaeorum philosophiam haustam fuisse, palam fecimus. Haec cum ignoraret Picus, qui, conditione sui aeui ita ferente, philosophicae historiae lumine non erat collustratus. Platonicae, et Orientalis siue Asiaticae philosophiae somnia pro veteribus Chaldaicis et Aegyptiacis habuit, sibique caro pretio vendi passus est. Quibus aliud accessit malum; cum enim, qui fumos illi vendere cupiebant, impostores nossent, Picum veterem philosophiam ad tuendas religionis Christianae veritates transferre cupere, deliria ista Orientalia et Platonica ad Romanae ecclesiae placita accommodarunt emendaruntque, et ita duplici fraude Picum circumuenientes, pecunia fraudulenter emunxerunt. In quas casses incidisse Picum mirum non est, cum in Academia Medicea, Platonismum recentiorem didicisset, et cum Cosmo atque Ficino toties Platonice fuisset philosophatus. Quod qua ratione facere Picus coeperit, ex FICINI *Praefatione in Plotinum* disci potest, qui hunc Platonicae philosophiae amorem in Pico, more suo, coelitus euenisse iudicat. Peius tamen, quam ipse Ficinus, in explicando Platonismo Picus aberrauit. Eius enim theses Cabbalisticas, quas ex operibus eius rarius obuiis repetiit B. BVDDEVS [*], intuenti, ad oculum patebit, ignorasse Picum, quid sit Cabbala, quodque philosophiae genus illa constituat. Definit enim Cabbalam practicam ita, vt dicat esse, *quae practicat totam metaphysicam formalem, et theologiam inferiorem;* ita vero practicam Cabbalam cum theoretica mire confudit. Pari ratione Cabbalam literalem et exegeticam cum philosophica vel metaphysica miscet, vt ex his eius thesibus [p] est apertissimum. Quod vero maius et fere intolerabile est, praepostero sacrarum doctrinarum cum Cabbalisticis comparandarum et conciliandarum studio seductus, vbique miscet quadrata rotundis, sana venenatis, pulchra deformibus [q]. Hac vero ratione, cum Cabbalisticae philosophiae mysteria ab eo didicerint, qui ipsum Picum in Italia audiuit Ioannes Reuchlinus, quemque commentatorem habuit Angelus Burganouensis aliique Cabbalisticae philosophiae sectatores, quos in sequentibus nominabimus, corrumpendae huius philosophiae, et adulterandorum verorum dogmatum auctor, extitit. Idem in philosophia, quam secutus est, Platonica praestitit: Syncretismo enim pestilenti, quem recentiores Platonici introduxerant, et Graeci exules in Cosmi domum et ad ipsum quoque Ficinum perduxerant, correptus, et lepido seductus praeiudicio, veram et diui-

n) Epist. Sel. T. II. p. 178.
o) De synedriis L. II. c. 16. §. 7. p. 417 sq.
*) loc. cit.
p) Th. 7. 14. 15. 16. 21. 22. 23. 32. 41. 43.
q) Vid. Th. 14. 16. 19. 20. 21. 27. 33. 45. 46. 47. 51. aliaeque.

diuinam philosophiam Platonismum exhibere, Platonicorum placita Mosi aliisque viris sanctis tribuit, et vt semel complectamur, inepte miscet omnia, et Cabbalistica, Pythagorica, Platonica, Aristotelica, Iudaica, Christiana inter se misere confundit [r]. Id quod in *Heptaplo* eius, siue commentario in Genesin, desiderasse, sibique indicasse Aloysium Lippomannum, Veronensem episcopum, narrat SIXTVS SENENSIS [s], *nempe se in consulendis et coniungendis auctoribus in catena sua, ideo Pici rationem nullam habuisse, quod existimauisset, nihil se eius opera indigere, cum animaduertisset, Picum in hoc tantum vnum incumbere, vt Platonicas cogitationes, vel suas potius phantasias verbis ac dictis Mosaicis exprimeret.* Idem de syncretismo iudicandum, quem inter Platonem et Aristotelem instituit. Refert enim nepos, scripsisse Picum *de concordia Platonis et Aristotelis.* Illud tamen opus haud prodiit, et cum aliis multis a praematuris eius fatis suppressum est. Cuius sine dubio titulo nituntur, qui narrant, ostendere voluisse Picum, eandem in omnibus fuisse mentem Platonis et Aristotelis. Quod equidem mirandum non est, cum Platonicorum recentiorum ille semper mos fuerit, Picus autem, teste POLITIANO [t], primo quidem Aristotelem secutus sit, et ab eo demum ad Platonicos transierit. Quod sectae nomen ille iure suo meretur [u], quamuis multi [x] eum inter Cabbalisticae philosophiae sectatores referant. Ex dictis enim constat, vtrumque sectae genus amice conspirauisse, ex iisdem scilicet fontibus haustum. Pertinet enim Picus, sic accurate dicendum, inter syncretistas recentioris aetatis, quae philosophiae pestis a Platonicis Alexandrinis ad Christianos Orientales, et ab his ope Pseudo-Dionysii ad Occidentales scripsit, inter quos post Plethonem et Bessarionem in ea statuminanda diligentissimi fuere Picus Mirandulanus atque Ficinus, a quibus ad alios transiit. Haereditate a patruo hoc philosophiae studium accepit IOANNES FRANCISCVS PICVS Mirandulae dominus et Concordiae comes ac princeps, filius Galeotti, qui a fratre Ludouico pulsus, restitutus duabus vicibus tandem cum filio Alberto a Galeotto, Ludouici fratris filio capta nocturnis insidiis arce ad imaginem Saluatoris cruci affixi prouolutus interfectus est [y]. Ex cuius scriptis cum patrui operibus editis [z] liquet, eius illum vestigiis in philosophia quoque strenue institisse; defendit quoque patruum, cum eius *de vno et ente* librum aggressi essent Ioannes Franciscus Antonius comes Fauentinus, et Antonius Fauentinus philosophus. Eius vero libros duos *de studio diuinae et humanae sapientiae* separatim recudi fecit I. FR. BVDDEVS [a]. Minus tamen ad Ioannis patrui gloriam adspiranti Mineruam

Ioannes Franciscus Picus.

satis

r) Vid. Th. 29. 58. 63. 64. 68.
s) Biblioth. S. L. IV.
t) In Epist. p. 326.
u) Hinc complatonicum suum nominat FICINVS l. c.
x) MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 7. p. 38. BVDDEVS Obs. ad Hist. phil. c. VI. §. 3. p. 372. §. 7. p. 392.
y) COLOMESIVS l. c. p. 46. N. C. PAPADOPOLI Hist. Gymnasii Patauini T. II, p. 46.
z) Basil. 1573. 1601. fol.
a) Hal. Sax. 1702. 8.

fatis arrififfe, iudicat P. IOVIVS [b]. A philofophiae vero praefidiis ad vitam rectam et exilii confolationem adhibitis eum valde laudat PETR. ALCYONIVS [c], eo quod *commentando, fcribendo, docendo amiffi principatus dolorem leuauerit, et in philofophia quafi tabernaculo vitae fuae collocato, oftenderit, plus a virtute fibi datum effe, quam fuiffet a fortuna ablatum.* Aliorum iudicia de eo videnda apud PAVLVM COLOMESIVM [d], et eos, quos laudat IO. CHRISTOPH. WOLFIVS [e].

* *

CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIAE ARISTOTELICAE GENVINAE RESTAVRATORIBVS.

§. I.

Ariftotelicae philofophiae fata tempore renafcentium literarum *capite huius libri primo* iam ex parte tetigimus. Nempe refurgente Graecae linguae vfu et cognitione viri docti, quos barbaries Scholaftica offenderat, quique Latina lingua purius loqui didicerant, in id fuere connifi, vt, cum Scholaftica natio Ariftotelem creparet, inconditis verfionibus vfa, ipfi non tam rationem philofophandi commutarent, quam externum potius habitum, qui fqualidus hactenus et pannofus fuerat, emendarent et comtiorem redderent. Parum tamen profeciffet ifta induftria, nifi raritati operum Ariftotelicorum occurriffent viri principes, qui ex Oriente eius Codices magnis fumtibus arceffiuerant, virisque doctis et Graecae linguae gnaris interpretandos tradiderant. Quo nomine imprimis immortalem gloriam confecutus eft Nicolaus V, P. M. qui quam ampliffime Mufis philofophicis fauerit, et beneficiis, muneribus, ftipendiis viros doctos adiuuerit, maxime vero Peripateticam philofophiam, curata noua Verfione Ariftotelis a viris doctiffimis facta, promouere fategerit, fupra iam ex parte dictum eft, paffimque a viris eruditis annotatum [a]. Hoc principe ἐργοδιώκτῃ cum vbique in interpretando Ariftotele diligentiam atque induftriam viri doctiffimi probarent, factum eft, vt textus Ariftotelis genuinus accuratius infpici inciperet. Et huc tota illa caterua eorum virorum doctorum referenda eft, quam inter reftauratores elegantiorum literarum fupra produximus. Cum autem fumma obfcuritate laboraret Ariftoteles, et a plerisque difficulter intelligeretur, ad interpretes

Fata refurgentis philofophiae Ariftotelicae genuinae.

b) In Elog. et apud COLOMES. l. c.
c) De Exilio p. 45.
d) Loc. cit.
e) Ad loc. c. Colomefii.

a) Legenda eius vita, a IANNOTIO MANNETIO libris quatuor enarrata, vbi eius nobis, quod promifit, copiam fecerit praeftantiffimus MVRATORIVS.

pretes recurrit, quicquid Peripatetice philoſophari coeperat. Hactenus autem, quicunque de Ariſtotelis mente inter Scholaſticos ſolliciti fuerant, Auerroëm Ariſtotelicae philoſophiae interpretem fuerant ſecuti. Quem cum velut barbarum elegantiora contemnerent ingenia, illa ad Alexandrum Aphrodiſaeum recurrebant, quem omnium optime et accuratiſſime Ariſtotelem fuiſſe interpretatum, communis in Lyceo ſemper fuit ſententia. Vterque Peripateticae philoſophiae anteſignanus multa quidem eam luce colluſtrabat, ſed impietatem quoque, quam Ariſtotelis phyſiologia fouet, maxime in dogmata de natura animi immortali prodebat. Alexander enim mortalem hominis animam eſſe ſtatuebat, Auerroës immortalem quidem, ſed vnam tantum, intellectum nempe aliquem vniuerſalem eſſe aſſerebat, ex quo omnes numero homines participent. Quam opinionem iam Thomae Aquinatis tempore inualuiſſe et refutationem ei extorſiſſe in *ſuperiori Tomo* oſtendimus. Ab eo tempore autem Auerroiſtica ſecta, quam ſeculo XIII quoque Lullius ſcriptis et voce ſugillauit, in Italia vehementer inualuit, ſicque vtraque ſchola, Alexandrea et Auerroiſtica ſeculo XV Peripateticam philoſophiam magna inuidia cumulauit. Cui malo obuiam eundum ratus Leo X, P.R. et quod ille congregauerat concilium Lateranenſe, Auerroiſticam doctrinam tanquam impiam et Chriſtianae religioni inimicam damnauit. Adſcribemus verba bullae integra, cum plurimum ad intelligendam Peripateticae philoſophiae hiſtoriam ſeculo XV faciant. Ea vero haec ſunt. „Cum diebus noſtris zizaniae ſemi„nator nonnullos pernicioſiſſimos errores in agro domini ſeminare ſit au„ſus, de natura praeſertim animae rationalis, quod videlicet mortalis ſit, „aut vnica in cunctis hominibus, et nonnulli temere philoſophantes ſecun„dum ſaltem philoſophiam verum eſſe aſſeuerent; contra hoc approbante „ſacro concilio, damnamus et reprobamus omnes aſſerentes, animam „intellectiuam mortalem eſſe aut vnicam, in cunctis hominibus; aut hoc „in dubium vertentes: cum illa non ſolum vere per ſe et eſſentialiter hu„mani corporis forma exiſtat, ſicut in canone felicis recordationis Cle„mentis Papae, quin et praedeceſſoris noſtri in generali Viennenſi conci„lio edito continetur, verum et immortalis, et pro corporum, quibus in„funditur multitudine ſingulariter multiplicabilis et multiplicata, et multi„plicanda ſit. Cumque verum vero minime contradicat, omnem aſſer„tionem veritati illuminatae fidei contrariam omnino falſam eſſe defini„mus, et vt aliter dogmatizare non liceat, diſtrictius iubemus. Omnes„que huiusmodi erroris adſtrictionibus inhaerentes velut damnatiſſimas „haereſes ſeminantes per omnia, vt deteſtabiles et abominabiles haereti„cos et infideles, catholicam fidem labefactantes vitandos et puniendos „fore decreuimus. Inſuper omnibus et ſingulis philoſophis in vniuerſita„tibus ſtudiorum generalium et alibi publice legentibus diſtricte praecipi„endo mandamus, vt cum philoſophorum principia aut concluſiones, in „quibus a recta fide deuiare noſcuntur, auditoribus ſuis legerint, ſeu explicaue-

„plicauerint, quale hoc de animae mortalitate aut vnitate, et mundi aeter„nitate, ac alia huiusmodi teneantur eiusdem veritatem religionis Chri„ſtianae omni conatu manifeſtam facere, et perſuadendo pro poſſe docere, „ac omni ſtudio ad philoſophorum argumenta pro viribus excludere ac „reſoluere. Ordinamus etiam, ne quis in ſacris ordinibus conſtitutus phi„loſophiae aut poëſeos ſtudiis vltra quinquennium poſt grammaticam et „Dialecticam, ſine aliquo ſtudio theologiae aut iuris pontificii incumbat. „Datum Romae in publica ſeſſione in Lateranenſi SS. Baſilica ſolemniter „celebrata, anno M D XIII, XIV Kal. Ian. pontificatus noſtri anno primo. Pertinere hanc pontificis bullam, cui ſubſcripſit Petrus Bembus Cardinalis, non ad initia modo ſeculi XVI, quibus Achillinus, Pomponatius, Portius hisque ſimiles in his impiis dogmatibus aſſerendis ſtrenui erant, ſed ad ſeculum XV quoque, et vtramque ſcholam Alexandri et Auerrois reſpexiſſe, ex Ficini verbis oppido memorabilibus [b] intelligitur, qui de ſuo tempore ita: *Totus ferme terrarum orbis a Peripateticis occupatus in duas plurimum ſectas diuiſus eſt, Alexandrinam et Auerroicam. Illi quidem intellectum noſtrum eſſe mortalem exiſtimant, hi vero vnicum eſſe contendunt: vtrique religionem omnem funditus aeque tollunt, praeſertim quia diuinam circa homines prouidentiam negare videntur, et vtrobique a ſuo etiam Ariſtotele defeciſſe.* Et haec cauſſa quoque eſt, cur impietas, ſurgentibus elegantioribus literis inter Italos vires ſumſerit, lateque fimbrias dilatauerit ſuas. De qua tamen re prolixius disquirere, huius loci non eſt, conſulique debent, qui ex inſtituto atheiſmi hiſtoriam cauſſasque expoſuerunt Iacob. Thomasivs [c], Iac. Frid. Reimmannvs [d], Io. Fr. Bvddevs [e]. Vna phyſiologici ſyſtematis, quod Ariſtoteli placuit conſideratio, ſatis euincit, aliter euenire in Peripateticiſmo genuino reſurgente non potuiſſe. Huic itaque malo vt obuiam irent viri docti, de remediis cogitarunt. Et alii quidem Platonicam philoſophiam huic veneno opponi antidotum poſſe iudicabant, rati, quod Ficinvs [f] ſtatuit, *tam diuulgatam impietatem, tamque acribus munitam ingeniis ſola quadam ſimplici praedicatione fidei apud homines non poſſe deleri, ſed maiori admodum opus eſſe poteſtate, id eſt, vel diuinis miraculis vbique patentibus, vel ſaltem philoſophica quadam* religione, philoſophis eam *libentius audituris, quandoque perſuaſura.* Hanc philoſophiam religioſam, impietati mederi aptam Platonicam eſſe cenſebant. Alii vero, qui Ariſtotelicam philoſophiam non oderant, eam vel cum Platonica coniungi, illique attemperari poſſe et debere ſtatuebant, quod Picum affirmauiſſe, in antecedentibus diximus: alii recte minus Ariſtotelem explicatum eſſe contendentes, magis ſobrie in eo interpretando verſandum eſſe contendebant. Quo in numero Plethonem fuiſſe Ficinvs [g] tradit, quem, ſed minus Platonice, ſecuti ſunt ex Graecis

b) Praef. in Plotinum.
c) De cauſſis Atheiſmi inter praefationes p. 407.
d) Hiſt. Atheiſmi S. III. c. 4. §. 2. p. 352.
e) Theſ. de Atheiſmo c. I. §. 24.
f) loc. cit.
g) Ibid.

cis exulibus Theodorus Gaza, Georgius Trapezuntius, Georgius Scholarius. Qui cum inter Aristotelicos seculi XV singulare sibi nomen acquisiuerint, et de Aristotele pulcherrime fuerint meriti, cum Platonicis quoque manus pro Aristotelis auctoritate conferere non dubitauerint, iam porro nobis considerandi sunt.

Theodorus Gaza.

§. II. Inter Graecos exules, qui inter instauratores literarum in Italia referuntur, magnam nominis celebritatem sibi acquisiuit THEODORVS GAZA, vir doctissimus, et philosophiae, medicinae, theologiae atque elegantiorum literarum peritissimus. Fuit is patria Thessalonicensis et, teste IOVIO [h], Amurathe Graeciam omnem victricibus armis quatiente, ad Italos confugit; vnde errant, qui capta demum Constantinopoli in Italiam emigrauisse tradunt [i]. Ibi a Bessarione Cardinale humanissime exceptus et presbyter ordinatus est. Latinas autem literas eodem IOVIO narrante, a Victorino Veltrensi didicit, quem admirabilem virum in iis, quae ad Latinitatem pertinent, Georgius Trapezuntius praeceptorem quoque habuit [k]. Eo magistro *vsque adeo copiose et diligenter Latinas literas didicit, vt longe omnium latinissime scriberet, nec plane dignosci posset, an exactius et certius ab eo Latina Graece, an ipsa Graeca Latine verterentur*, quae verba sunt ipsius Iouii. Neque tamen in solo literarum humaniorum studio haesit, sed ad ipsam quoque philosophiam industriam suam transtulit, et imprimis Peripateticam philosophiam excoluit. Cuius diligentiae specimina sunt versiones librorum Aristotelis *de historia animalium, et problematum* Theophrasti *de plantis*, aliaque [l], in quibus ita Latini sermonis curam habuit, vt ipse fateretur, se illos libros non minus eleganter Latine expressisse, quam Aristoteles Graece scripserit. Laudat quod Iouius, *quod Romanae linguae facultatem, quum noua vocabula solerter effingeret, audaci sed generosa translatione locupletauerit*; qui et alio loco [m] notat, *Plinianorum verborum obseruatorem atque imitatorem diligentissimum fuisse.* Non tacendum tamen, licet inter optimos interpretes numerari meruerit [n], offendisse viros doctos, et philosophiae studium et Graecae linguae indolem, quod vtrumque nimis, vbi sua dat, regnare olim iam notauit magnus ERASMVS [o]. In quibusdam etiam illum lapsum esse, nonnullis obseruatum, quae caussa est, cur versiones eius postea temporis ab aliis passim emendatae sint [p]. Valde vero istis laboribus se viris summis, maxime Bessarioni atque

h) In Elog. c. 26.

i) Id OVDINVS vult de S. E. T. III. p. 2540.

k) De docto hoc viro, de quo in monumentis eius temporis altum silentium esse dixit FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. IX. p. 192. not. h. ipse postea quaedam tradidit memorabilia in Bibl. Lat. Med. T. III. p. 76. not. a.

l) Vid. IDEM Bibl. Graec. l. c.

m) De piscibus L. I. c. 4. apud POPE-BLOVNT Cens. p. 474.

n) Vid. quos laudat IDEM l. c. et HVETIVS de claris interpret. p. 219.

o) In Ciceroniano p. 160. „Theodorus Gaza „Aristotelem, quam Ciceronem exprimere ma„luit, quo non alius felicior, siue vertat Grae„ca Latine, siue Latina Graece. Cum sua lo„quitur, duo quaedam obstrepunt delicato lectori, „philosophiae studium, in quo totus erat et illud „γνήσιον Graeci sermonis, quod Latine loquen„tes sequi solet, ac vix vnquam dediscitur.

p) Conf. quae notat FABRICIVS l. c. not. c.

ni atque Cosmo Medici commendauit, quo auctore quoque versionem librorum Aristotelis eum suscepisse, ne vero Argyropuli versioni sua interpretatione detraheret, eam deleuisse, supra memorauimus. Vterque gratum se ei praestitit: hic enim beneficiis illum auxit, ille sacerdotio in magna Graecia. Ex quibus prouentibus commode viuere potuisset homo frugali et philosophica vita contentus, et a voluptatis et luxuriae profusione alienus, nisi neglectis rationibus oeconomicis omnes reditus rapacibus Graeculis et Brutiis demandasset [q]. Ita enim neglecta re familiari in paupertatem et inopiam redactus est. Quam vt leuaret, *Historiae animalium* Aristotelis versionem tanto studio confectam et in membranis accurate perscriptam Sixto IV, P. M. inscripsit, et munus ei obtulit [r]. A quo cum pingue munus et lautiorem fortunam sperasset, spe deceptus sua, quinquaginta tantum aureos praemium retulit, cum se totum inauratum iri a pontifice expectasset [s]. Qua de re tantam indignationem concepit Gaza, studiorum suorum deplorata fortuna, quod tam parca lucubrationum suarum merces esset, vt numos in Tiberim proiiceret [t], moestus ad Brutios suos reuertens, vbi quoque fame periisset, nisi Ferrariensis ducis munificentia paulisper fuisset sustentatus, vt narrat THOMAS DE PINEDO [u]. Breui quoque post, aegritudine et moerore confectus anno MCCCCLXXVIII, non Romae quidem, vt nonnullis [x] visum, sed in Brutiis [y] senex obiit, relicto non auaritiae quidem, indignationis tamen et sortis aduersae exemplo memorabili. Fuit, consentientibus virorum doctorum iudiciis non solum grammaticus, sed philosophus quoque celeberrimus, immo VOLATERRANO [z] iudice, in eloquentiae, philosophiae et medicinae studiis huius seculi facile princeps, Peripateticae autem doctissimus, vt ex iis constabit, quae infra de Peripateticorum contra Platonicos litigiis dicemus.

§. III. Eandem cum Theodoro Gaza viam ad excolendam Peripateticam philosophiam ingressus est GEORGIVS TRAPEZVNTIVS, vir eleganter doctus, de cuius rebus ad literas spectantibus, post vitam eius a FERNANDO ALPHONSO HERRERA [a] scriptam, videndi IOVIVS [b], ALLATIVS [c], PAPADOPOLI [d], NICERONIVS [e], et aucto- *Georgius Trapezuntius.*

q) IOVIVS in Elogiis loc. cit.

r) Iusserat hanc versionem eum conficere Nicolaus V, cui etiam inscripserat. Eo autem defuncto cum ad successorem dissimilem se conuertisset, spe falsus est.

s) Varie rem narrant viri docti, vid. LEON. COZZANDVS de magist. antiq. phil. L. I. p. 119. IO. PIER. VALERIANVS de literat. infelicit. L. II. p. 259. THEOPH. SPIZEL. Literat. felic. p. 895. IOVIVS l. c.

t) Dixisse refert IOVIVS: „Effugere hinc libet, „postquam optimae segetes in olfactu praepinguibus asinis sordescunt.

u) Ad Steph. Byzantin. p. 306.

x) TRITHEMIVS de S. E. c. 848. p. 202. et post hunc Palmerius, Boissardus, alii.

y) IOVIVS loc. c. VOLATER. L. XXI. p. 775. quos plerique sequuntur.

z) Loc. cit.

a) Praefixa est libris V. Rhetoric. editis Complut. 1511. fol. Vitam Georgii quoque eius Dialecticae praefixit IOANNES NOVIOMAGVS.

b) In Elog. c. 25.

c) De claris Georgiis §. 50. p. 721. ed. Fabr.

d) Hist. Gymnas. Patauini T. II. p. 18.

e) Memoires des hommes illustres T. XIV. p. 328.

et auctores Ephimeridum literariarum ab Italis ſcriptarum [f], vt alios taceamus, alibi [g] a nobis adductos. Fuit is quidem patria Cretenſis, quo loco anno MCCCXCVI, prid. Non. Apr. natus eſt: Trapezuntius autem dictus eſt, quia ad Trapezuntem Cappadociae vrbem paternum genus referebat. Forte, (quod et Andream Eudaemonem Ioannem feciſſe, legimus [h]) ideo Cretenſis dici noluit, quod Cretenſes male audirent, idque dudum ſuſpicatus eſt LILIVS GYRALDVS [i]. Is tempore Eugenii IV, P. M. quo Florentinum concilium celebratum, et de concordia inter Graecos et Latinos ineunda deliberatum eſt, in Italiam venit, et Venetias primo, dein Romae pedem figens, rhetoricam et philoſophiam docuit; gymnaſio praefectum fuiſſe tradit G. I. VOSSIVS [k], aliis tacentibus [l]. Poſtea a Nicolao V, qui eruditioni Georgii ob peritiam Graecae literaturae et philoſophiae Peripateticae mire fauebat, ſibi ab epiſtolis eſſe iuſſus eſt, id quod ab Eugenio iam factum eſſe, perperam tradit H. WHARTONVS [m]. Anno MCCCCLXV Conſtantinopolin venit, paulo poſt redux iterum. In quo itinere de martyrio Andreae de Chio, quod hoc anno ſubiit, commentandi occaſionem nactus eſt. Vehementer autem non complexus modo eſt Ariſtotelem, ſed eius quoque partes non minore acerbitate et vehementia eſt tuitus, eamque ob rem magna dicacitate et indigna philoſopho rabie conterraneos ſuos, qui Platonem venerabantur, eiusque philoſophiam magno ſtudio colere coeperant, aggreſſus eſt. Quem dentem caninum cum non modo in Platone, ſed omnino omnibus, quotquot ei pretium ſtatuebant, figeret, ſummam omnium inuidiam meruit, et perſecutionem quoque potentium, quos tunc valde Platoni fauiſſe, ex ſuperiori capite conſtat, ſibi contraxit, ipſique Nicolao V, maximi quidem Ariſtotelem facienti, verum Platonem quoque colenti, diſplicuit, et imprimis Beſſarionis in ſe calamum concitauit, qui eum ſub calumniatoris Platonis nomine fortiter refutauit, vt ſupra dictum [n]. Ita vero dum inuidiam et inſidias cultorum Platonis euitare nequit, praeſidiis ad ſuſtentandam vitam illi vbique apud potentiores intercluſis miſere vitam agere coactus eſt. Et ſuccubuiſſet fatorum aduerſitati, niſi, quod ipſe filius Andreas refert, Alphonſus V. rex eum Neapolin aduocauiſſet, et exhibito honeſto ſtipendio, clementer eum habuiſſet [o]. Falſum itaque eſt, quod WHARTONVS [p], narrat, poſt Eugenii mortem Alphonſum regem eum Neapolin accerſiuiſſe, et lauto admodum ſtipendio honeſtauiſſe. In ea tamen, quam regis gratia ipſi parauerat, felicitate, infelici fato vſum eſſe, ſunt qui narrent,

f) T. XVI. p. 414 ſeqq.

g) In Hiſtor. philoſ. Germanice ſcripta T. V. p. 1473.

h) Vid. Is. CASAVBONVS Exerc. Antibar. l. c. 4.

i) De poëtis ſui temporis L. II. p. 63.

k) De Hiſt. Lat. L. III. c. 5. p. 599.

l) Praeter IACOBVM GORDONIVM in opere Chronolog. apud IOVIVM loc. cit. et Io. NOVIOMAGVM loc. cit.

m) Ad Caueum p. 97.

n) Idem factum, in libro de natura et arte aduerſus Trapezuntium et Plethonem pro Theodoro Gaza, vid. FABR. Bibl. Graec. Vol. X. p. 722.

o) Vid. VOSSIVS l. c.

p) loc. cit.

rent [q], tradentes: ingenii monumenta multo elucubrata labore pontifici maximo eum obtulisse, ratum, lautum aliquod praemium se relaturum esse, accepta vero centum tantum ducatorum mercede, spei frustratae dolore accensum et auaritiae pontificis indignatione commotum, pecuniam in Tiberim abiecisse, addita exclamatione: Periere labores, pereat et ingrata merces! ita vero aegritudine consumtum fuisse, vt in grauissimum morbum incideret; ex quo cum reualescere coepisset, pueriliter tamen delirasse. Fatemur autem, valde nobis suspectam esse hanc narratiunculam, eo quod Iouius, qui diligenter huiusmodi circumstantias enarrare solet, eam taceat, quamuis eum in senectute repuerascere coepisse tradat; et verisimile est, quod Gazae obtigit, ad Trapezuntium ob similem fortunam fuisse relatum [r]. Illud verum, morbo correptum in exacta senectute amissa memoria miseram traxisse vitam. Narrat enim RAPH. VOLATERRANVS [s], qui eundem ante amissam memoriam iam senem docentem puer audiuerat, in vrbe solum, detrito pallio, pileatum et nodoso scipione iamiam ruituri corporis membra sustinentem aberrauisse. Obiit, quod Genebrardus et Gualterus IOVIO et ALLATIO [t] laudati volunt, anno MCCCCLXXXVI, FABRICIVS [u] autem diem obiisse obseruat extrema senectute post ademtam prius omnium rerum propriique nominis memoriam Romae anno MCCCCLXXXIV, ante XII Aug. Cuius hanc rationem affert: Eo die Sixtum IV rebus humanis exemtum esse, cui Andreas, filius Georgii Trapezuntii, dicans Almagestum Ptolemaei a patre versum, negauerit patrem morte praeuentum facere hoc ipsum per se potuisse. Virum fuisse doctissimum veterisque literaturae Graecae peritissimum inter eruditos conuenit, quorum iudicia de Georgio collegerunt THOMAS POPE-BLOVNT [x], et ALLATIVS qui videndi. Et POLITIANVS [y] quidem vehementer eum laudat, et Gazae quoque praefert, aliorum vero iudicio [z] illi multo inferior est. Valde etiam eum contemnunt aduersarii, inter quos Nicolaus Perottus indignis modis et conuitiis insolitis eius famam proscidit, cuius verba apud ALLATIVM [a] legi, quam heic cum taedio lectoris exscribere malumus. Illud autem negari non potest, in versionibus veterum auctorum Graecorum, etiam philosophorum (nam Platonis libros *de Legibus* Nicolai V iussu et Aristotelem *de animalibus* ex Graeco conuertit) nec eruditionem, nec diligentiam et attentionem, nec fidem satis demonstrauisse, et quod imprimis in Eusebio vertendo ausus est, multa ex ingenio adiecisse, mutauisse, omisisse, et boni interpretis officium saepe migrauisse [b]. Quae caussa est, cur miretur

q) Vid. citati.

r) Addi his potest, filium eius Andream cum papae Sixto IV Almagestum Ptolemaei a parente editum obtulisset, scripsisse idem patrem voluisse facere. At si ita ingrata fuisset pontificis auaritia, et eam tantopere Georgius doluisset, non iterato consilio vltimum opus suum illi inscribere constituisset.

s) Anthropolog. L. XXI.

t) ll. cc. hos plerique sequuntur.

u) Bibl. Lat. Med. T. III. p. 106. conf. Giorn. dei lett. d' Italia T. XVI. p. 422.

x) Cens. Cel. Auct. p. 460.

y) Miscell. c. 90.

z) Vid. VOSSIVS Inst. Orat. L. I. c. 3.

a) Loc. cit. p. 734.

b) Conf. praeter adductos FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. VI. p. 36.

tur HVETIVS [c], *Georgium Trapezuntium Bessarionis familiarem, et asseclam, tam illustri exemplo minime adductum intemperantissime luxuriasse; cum praesertim in physicis vel theologicis interpretandis fere versatus sit, quales res dicere ornate velle puerile est, plane autem et perspicue docti et intelligentis viri.* Longe vero detestabilior fuit in viro per omnem vitae aetatem in literis et philosophia versato, animus maledicus, mordax et dicacitate molestus, qua et amicis et sibi ipsi nocuit, famamque eruditionis suae vehementer conspurcauit. Quam animi eius malitiam linguaeque atque calami incontinentiam potissimum expertus est Theodorus Gaza. Cum enim vterque Aristotelis libros, quibus historiam animalium complexus est, ex Graecis Latinos fecisset, quod magni laboris opus erat, ob nomina plurima, quae Latino ore dici recusant, vterque gloriam superati difficillimi laboris sibi vindicauit. Scripserat autem Gaza in praefatione: *Adiutum se a nullo, nec certare adeo cum ceteris interpretibus, quos,* inquit, *vincere nullum negotium est.* Quae verba adeo mentem Trapezuntii vulnerarunt, vt et in *ipsum Theodorum rabie quadam immensi furoris*, quae verba sunt NIC. PEROTTI [d], *inuaderet, et veluti draconis epoto calice insanire, ac palam furere instar rabidi canis coeperit.* Neque Gazam aggredi contentus, cum Bessario quoque Theodorum Georgio praetulisset [e], hunc quoque, tot in eum beneficiis illustrem in *Comparatione Aristotelis et Platonis*, tacite proscindere conuiciis non dubitauit. Quae eius maledicentia illam in caput eius tempestatem concitauit, qua fortunam eius Romae euersam fuisse supra diximus. His animi vitiis accessit immoderatus Aristotelis amor, quo excitatus Stagiritam se extollere satis non posse credebat, nisi Platonem omni maledicentiae genere traduxisset. Quod cum ferri in tanti hominis impudentia et temeritate non posse iudicaret Bessario, caninam eius dicacitatem execratus librum *contra calumniatorem Platonis* scripsit, et quam inepte atque pueriliter eum in vertendis Platonis libris *de Legibus*, tum in eo vituperando fuerit versatus, ostendit, vt supra prolixe dictum. Mirum itaque non est, Trapezuntium suo sibi iumento et infelicitatem et inuidiam accersiuisse, et famam suam turpiter commaculauisse. Quam reparare, scripta *contra Theodorum Gazam Apologia* conatus est filius Andreas. Qui parentis versionem Almagesti Ptolemaei Sixto IV dicauit, parenti inuidiae morbo non melior, si verum est, quod VOSSIVS [f] narrat: „Exosum fuisse Trapezuntio Ioannem de Regio Monte [g], quia is li„brorum Ptolemaei *περὶ μεγάλης πραγματείας* translationem ac commen„tarios

c) De claris interpretibus p. 292.
d) Apud ALLATIVM l. c.
e) Vid. liber Bessarionis not. (n.) adductus, c. 3.
f) Loc. cit.
g) Celeberrimi mathematici vitam strictim recenset RICCIOLVS in Almagesto, et ex eo FABRICIVS Bibl. Lat. Med. T. IV. p. 354. et integro Commentario PETRVS GASSENDVS in vita Regiomontani, add. Cl. Io. GABR. DOPPELMAYER de mathemat. et artificibus Norimbergensibus p. 1 seqq. Romam anno 1575 a Sixto IV. P. M. euocatus ad Kalendarii correctionem, rebus infectis pestilenti febri correptus, vel, vt multi suspicati, veneno a Trapezuntii filiis extinctus est aet. 41. Vir vere magnus, et matheseos, atque imprimis astronomiae recentiore aetate restaurator.

„torios a Trapezuntio factos reprehendisset iis libris, quibus Theonem „Alexandrinum defendit. Hoc tam aegre latum, vt cum Regiomontanus „Romam se contulisset, propterea a Trapezuntii filiis veneno extinctus „tradatur a nonnullis". Scripsit Trapezuntius quoque Dialecticam, cuius editiones recensent ALLATIVS et WHARTONVS [h]. Alium Georgium Trapezuntium, qui nuper, teste DEMETRIO PROCOPIO, Scholae principalis Bucurestinae in Wallachia magister fuit, imbutus externa philosophia et sacra theologia, Graecamque linguam callens, acroamatica Aristotelis scripta multo studio et labore discipulis suis interpretatus est [i], ab hoc seniore tempus facile distinguit.

Georgius Scholarius.

§. IV. Inter Graecos porro pro Aristotelis philosophia acriter decertauit GEORGIVS SCHOLARIVS, vel quo nomine quoque innotuit, Gennadius, vir suo tempore non modo CP. illustris, sed in historia quoque ecclesiastica non negligendus, cuius historiam recentiori aetate viri docti passim excusserunt [k]. Nos ex ea illa tantum attingimus, quae ad institutum nostrum pertinent, et Scholarium nobis virum doctum et philosophum sistunt. Patria videtur Constantinopolitanus fuisse, quo loco eruditionis semina hausit, inque philosophia, theologia iurisque peritia eos profectus habuit, vt magnam ab ineunte aetate famam inde consequeretur. Discipulum fuisse Matthaei Camariotae tradit MAXIMVS MARGVNIVS [l]; is enim ita: *Opinor autem hoc scriptum* (epitome rhetoricae Hermogenianae) *esse Matthaei Camariotae, viri tum pietate, tum eruditione non ignobilis, qui quidem floruit, ante expugnationem vrbis CP. per Turcas, et praeter alios etiam Gennadium Scholarium, cui post captam Constantinopolin patriarchalis gubernatio credita est, discipulum ha-*

h) ll. cc. Vtimur nos editione Col. 1533. 8.

i) De eruditis hodiernae Graeciae §. 96. apud FABRIC. Bibl. Graec. Vol. XI. p. 803.

k) Georgii Scholarii notitiam literariam tribus nobis locis suppeditauit LEO ALLATIVS, de perpetuo consensu L. III. c. 5. 6. de claris Georgiis p. 760. et in libro contra Creyghtonum. Cum autem mire inter se nonnulla miscuisset, tresque Gennadios confinxisset, paulo plenius curatiusque huius patriarchae historiam literariam examinauere scriptores historiae concilii Florentini, et imprimis FRID. SPANHEMIVS in diss. de perpetua in hunc diem dissensione ecclesiae Graecae et Orientalis a Romana ac Papali. P. I. §. 9. 10. T. II. Opp. p. 491. quem sequitur LAMBECIVS Bib. Vindob. L. VII. p. 111. Maxime vero de ea re disceptatum est inter THOMAM SMITH et RICHARDVM SIMONIVM. Cum enim ille redux CPoli in epistola de Graecae ecclesiae hodierno statu hunc reprehendisset, quod transsubstantiationis dogma Graecis tribuisset, quod demum a Gabriele Metropolita Philadelphiae introductum sit, Simonius ei opposuit GENNADII homiliam de sacramento Eucharistiae. Eam SMITHVS in Miscellaneis p. 4. velut spuriam reiecit, SIMONIO pristinam sententiam in diss. de fide eccl. Orientalis de transsubstantiatione Parisiis 1687. Gallice edita tuente, cui respondit anglus in libro aduersus cauillationes Simonii. Tandem EVSEBIVS RENAVDOTIVS Parisiis 1709. 4. edidit Gennadii Patriarchae CPolitani Homiliam de sacramento Eucharistiae, Meletii Syrigi et aliorum de eodem argumento opuscula, Gr. et Lat. seu Appendicem ad acta, quae circa Graecorum de transsubstantiatione fidem relata sunt in opere de perpetuitate fidei. Huic praefationem et diss. praemisit de vita et operibus Gennadii p. 37. quam cum obseruationibus suis recudi fecit FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. X. p. 343 sqq. in qua vnum fuisse Gennadium luculenter probat. Ex his scriptoribus suam de doctrina et scriptis Georgii Scholarii dissertationem more suo compilauit CAS. OVDINVS de script. eccles. T. III. p. 2470. Conf. Cel. PFAFFIVS Primit. Tub. P. I. p. 210. not.

l) In epistola praefixa MATTH. CAMARIOTAE Epitomae Rhetoricae Hermogenianae.

habuit, paulo autem post eandem expugnationem obiit [m]. Obstare tamen videntur temporum rationes; Scholarius enim in synodo Florentina et ante eam magna auctoritate et muneribus quoque conspicuus fuit, Camariota circa tempora expugnationis CPolitanae illuc venit, et vltimis Palaeologorum temporibus rhetoricam et philosophiam ibi docuit. Pluribus vero Scholarius ante synodum Florentinam annis in didascalorum collegium Constantinopoli admissus, apud Ioannem imperatorem gratiosus fuit, et secretioribus consistorii imperialis consiliis, iis maxime, quae de vnione cum Latinis ineunda agitabantur, adhibitus est. Anno MCCCCXXXVI iudex in iudicio imperatoris CP. fuit, adeoque laicus: Biennio post cum eodem imperatore cum aliis in Italiam abiens, in concilio Florentino, quod vnionem vtriusque ecclesiae vrgebat, Graecorum magna pars fuit. Vtrum vero vel pro vnione fuerit, quod Latini volunt, vel contra eam steterit, quod Graeci contendunt, huius loci non est, disquirere, et ad auctoritatem *orationum apologeticarum pro synodo Florentina*, quae ei tribuuntur, redit, quas genuinas esse ALLATIVS [n] contendit, vt spurias reiecit FRID. SPANHEMIVS [o], conciliatorem agente EVS. RENAVDOTIO [p]. Illud certum, displicuisse post concilium Scholario vnionis consilium illudque totum abiecisse, et contrariam partem omnibus viribus defendisse. Valde ea re offendit Constantinum vnionis negotio fauentissimum. Cuius iram metuens in monasterium pantocratoris, quod prope Constantinopolin est, Laicus licet, secessit, nomine Gennadii assumto. Qui enim duos nobis obtrudit Gennadios ALLATIVS, deceptusque scriptis suppositititiis contendit, nostrum post patriarchalem dignitatem depositam vitam demum solitariam elegisse, audiendus non est, falsoque alium hunc, qui ante vrbis oppugnationem in monasterium secessit, Gennadium fuisse asserit, vt accurate obseruatum RENAVDOTIO [q]. Capta Constantinopoli cum extrema quaelibet Graeci partim metuerent, partim paterentur, eodem anno MCCCCLIII Gennadius Graecis Henoticis infensissimis acceptissimus Sultani Muhammedis iussu, teste PHRANZA [r] aliisque CP. rerum scriptoribus patriarcha, laicus licet, electus est, tanto Turcarum principis fauore, vt eum de rebus sacris disserentem libenter audiret, isque spem haberet tyrannum ad sacra Christiana adducendi. Quae cum decollaret, et in tanto munere sustinendo ab iis destitueretur, quorum erat opitulatrices manus iungere, patriarchali se dignitati abdicauit, inque monasterium S. Ioannis Baptistae in monte Menoecei secessit, vbi circa annum MCCCCLXIV, vt coniecturis verisimilibus demonstrauit RENAVDOTIVS fatis concessit. Ita historia Scholarii, quae valde con-

fu-

m) Pertinet hic Camariota inter eos, qui vltimis imperii Graeci annis philosophiam CPoli docuerunt. vid. ALLATIVS et FABRIC. ll. cc. OVDINVS l. c. p. 2472. 2519.

n) Loc. cit.

o) Loc. cit.

p) Loc. cit. hic enim interpolatas esse concedit. conf. ROB. CREYGHTON. ad SGVROPVLI Hist. Conc. Florent. praef.

q) Loc. cit.

r) In Chronico L. III. c. 19. p. m. 197. edit. Iac. Pontani.

fusa et obscura est, in ordinem redacta, non opus est, quod Caryophylus primus fecit, quem secutus est Allatius, duos Scholarios confingere, quorum vnus Henoticis adhaesit, alter Schismaticis. Illum enim confingi hypotheseos gratia recte laudatis viris demonstratum est: qui luculenter probauerunt, scripta Scholarii pro vnione, ad quae prouocat pars altera, suppositionis esse suspectissima. Verum haec omnia ad ecclesiasticam historiam spectant, ideo hoc loco tantum commemoranda, vt constet, cur tam infensum in Graecos, qui inter Latinos Platonem sequebantur, praecipue Plethonem, fouerit animum. Cum enim illi omnes Henoticorum partibus se addixissent, quas Vatiniano odio prosequebatur Scholarius, in eius indignationem Platonica simul philosophia incurrit. Quam tantopere expertus est Pletho, vt libros eius *de Legibus* Constantinopoli vltricibus flammis traderet, postquam eos scripto refutasset, cui tamen acriter Pletho respondit. De quibus eius litibus in sequenti §. dicemus. Scripsit *Introductionem in Porphyrium de vniuersalibus*, *in praedicamenta Aristotelis*, *in librum de interpretatione;* et quorundam Scholasticorum libros Graeco sermone donauit. Quam operam Gilberti Porretani libro *de sex principiis*, fragmentisque ex dialectica magistri Petri Hispani, et Thomae Aquinatis *de differentia inter essentiam et esse* praestitit. De quibus eius reliquisque scriptis theologicis videndi ALLATIVS [s], LAMBECIVS [t], OVDINVS [u].

§. V. Inter hos, quos hucusque recensuimus philosophos, ex vna parte Platonem, ex altera Aristotelem sequentes magna de praerogatiua Platonis prae Aristotele, deque vtriusque philosophiae pretio exorta est controuersia, quam passim tetigit LEO ALLATIVS [x], prolixius vero narrauit eruditissimus BOIVINIVS, qui peculiarem de ista lite dissertationem [y] nobis exhibuit. Cuius in enarranda hac contentione vestigia ita legemus, vt quod nostrum institutum adiiciendum postulauerit, addamus. Classicum vero cecinit, bellique philosophici signum sustulit Georgius Gemistus Pletho, cuius literariam et philosophicam historiam, supra dedimus, memorauimusque, superstitiosa eum veneratione Platonem fuisse prosecutum, adeo, vt Plethonis nomen Gemisti appellationi adiectum fuisse ob eandem caussam nonnullis visum sit. Intolerabile illi fuit, imperium Aristotelis, quod per tot secula barbariei beneficio obtinuerat, resurgente elegantiori literatura non modo minime imminui, sed certante quoque inter se virorum doctissimorum diligentia, et honestioris disciplinae ornatu magis confirmari; ita vero Platonis auctoritatem deprimi, vt vel eadem dixisse, vel acutius vidisse Aristoteles crederetur. Huic itaque malo obuiam eundum, et renascenti philosophiae Plato-

Controuersia inter Platonicos et Aristotelicos.

s)) Loc. cit. p. 2487.

t) De Bibl. Vindob. L. VIII. p. 385.

u) Loc. cit. p. 782.

x) De claris Georgiis p. 747 seqq. Conf. DORN. ad IONSIVM de Scr. H. Ph. L. III. c. 21. §. 10 seqq. p. 110 seqq. LAVNOIVS de fortuna Aristotelis c. X. p. 225 seqq.

y) Memor. literar. Academiae regiae inscript. et elegantioris literaturae, T. II. p. 775 seqq. eam Germanica veste exhibuit et obseruationibus auxit Cl. HEVMANNVS Act. phil. Vol. II. p. 537 sq.

Platonicae suppetias ferendas esse ratus, librum edidit, *de Platonicae et Aristotelicae philosophiae differentia;* in quo syncretismum Platonico-Aristotelicum magno argumentorum numero iugulauit, et quam mire inter se philosophi isti differant, ostendere conatus est: Platonicae vero Philosophiae caussam agi non posse credidit, nisi conuiciorum plaustra in Aristotelicae philosophiae fautores cultoresque cumularentur. Ea vero insania adeo, quicquid Peripatetice philosophabatur, immo omnes quoque, qui modestiam amabant, offendit, vt cunctorum reprehensionem merito incurreret. Thrasoni vero huic publice se opponebat Georgius Scholarius, cuius vitam supra quoque dedimus. Is Ephesinae ecclesiae metropolitae Marco Eugenio et animo et hypothesibus erat addictissimus, et cum infensissimum contra Romanam ecclesiam et Henoticos animum a moribundo haereditate quasi accepit, tum ad Aristotelis quoque amorem et reiiciendam Platonis philosophiam ab eo adductus est [z]. Marcus enim ille, referente BESSARIONE, contendebat, *opiniones Aristotelis nostrae religionis verissimis optimisque sententiis consentaneas esse, ac proinde veriores: Platonis autem dissentire nostris, ideoque falsas esse et a veritate prorsus alienas.* Quam opinionem postea Scholarius, et Georgius Trapezuntius, tanto episcopo praeeunte secuti sunt. Eam inito certamine literario aduersus Plethonem defendere suscepit Scholarius, qui cum responsionem Plethoni opponeret, quam ἀντιλήψεις appellauit [a], non minori vehementia in aduersarium inuectus est. Ad has Scholarii pro Aristotele obiectiones noua disputatione respondit Pletho, in qua teste, qui ipse libellum nondum editum habuit, ALLATIO [b], *non dissimilibus opprobriorum plaustris Scholario se opposuit, cuius ignorantiam non sine contumelia multis conatus est ostendere consiliique sui tenax assidue Platonem extollere, Aristotelem vero coelo ab alto deiicere.* Qua apologia Plethonis vehementer exulceratus est Scholarii animus, sic vt nihil nisi vindictam spiraret, eiusque occasionem callidus quouis modo captaret. Quam spe omni citius suppeditauere Plethonis libri *de Legibus*, in quibus Platonicis hypothesibus, vel potius Alexandrinis deliriis Platonicorum reformatorum vsus, nouam rempublicam, Platonem imitatus, instruxerat. Eius libri exemplum hodie integrum desideratur, et fragmenta tantum nonnulla asseruantur msc. in forulis bibliothecarum publicarum, argumentum tamen, quod indiculo librorum praefigitur, vulgauit ALLATIVS [c], quod heic quoque apponemus, cum Plethonis philosophiam, ipsamque quae ipsi tanta inuidia excitata est, tragoediae caussam mire illustret. Ita vero se habet: *Liber continet theologiam dogmatibus Zoroastris et Platonis conformem, cum in ea recenseantur Dii, qui per philosophiam innotescunt, patriis Graecorum eorum nominibus, singulis ex iis, quae non*

adeo

z) Vid. RENAVDOT. Vit. Gennad. §. 28. p. 346 s. vbi vltima Marci verba, quibus se coram Deo, angelis et hominibus obstrinxit Gennadius, habentur.

a) Vid. ALLATIVS de Georgiis p. 781.

b) Loc. cit. p. 747. 781.

c) Loc. cit. p. 749. et in libro de mensura temporum p. 135. qui etiam Graeca verba affert.

adeo ob poëtarum discordes sententias seu tergiuersationes conformantur, ad quam conformissimum philosophiae genus redactis. Moralia secundum hos eosdem sapientes nec non Stoicos. Rempublicam vero Laconicam, dempta tamen ex ea nimium seuera ac aspera educatione, nec a multis probata, adiecta quae apud principes in pretio est, philosophia, potissima nempe inter alias quae Platonicis reipublicae administrationibus constat, bene comtas sacrorum ceremonias non nimis curiosas, neque in necessariis deficientes. Naturalia pleraque ex sententia Aristotelis. Delibat etiam quodammodo liber et principia, quae a ratione non absunt, antiquitates Graecorum, et in quibusdam diaetam salutarem. Facile subolebit Lectori, Alexandrinae philosophiae non ignaro, huius magis mysteriis, quam Christianae disciplinae rempublicam suam Plethonem attemperauisse. Hoc librorum nondum vulgatorum argumentum, et, vt verisimile, ipsi Plethonis libri Scholario innotuerant, eumque vehementer eam ob rem armauerant, clamantem hostem esse Plethonem Christianae religionis, eamque pulsam velle, illiusque loco gentilem conari introducere. Ita vero factum, vt ab eorum publicatione deterreretur Pletho: obseruatum enim Boiuinio ex Gennadii epistola ad Ioannem exarchum [d], libros hos ab ipso Plethone adhuc superstite vulgatos non esse, sed pressos potius et clam habitos, donec post ipsius obitum a Demetrio Palaeologo despota proderentur. Quod si GEORGIO TRAPEZVNTIO [e] fides est, cuius verba refert ALLATIVS [f], liber hic post exitum eius, ne publice legeretur, et multis officeret, a Peloponnesi principe Demetrio, sicut fertur, ereptus celatusque est. Vnde Idem quoque GEORGIVS [g], postquam Muhammede non meliorem Christianae disciplinae hostem Plethonem fuisse dixerat, eumque atris ob eam rem coloribus depinxerat, quaerendum ignique tradendum esse iudicat [h], idque hucusque factum haud esse vehementer dolet [i]. Quod vero Plethonis viui

d) Vid. LAMBECIVS de Bibl. Vindobon. L. VII. p. 162. OVDINVS de S. E. T. III. p. 2497. BOIVIN. l. c. p. 20.

e) De comp. Plat. et Arist. L. III. c. penult.

f) Loc. cit. p. 750.

g) Loc. cit.

h) Fatemur tamen, scrupulum posse moueri, vtrum mortuo demum Plethone libri hi flammis traditi fuerint, an eo adhuc superstite. Extat enim inter Codices msc. Bibliothecae Vindobonensis anonymi Consolatio ad G.G. Plethonem trium librorum de legibus combustione per Georgium scholarium siue Gennadium, patriarcham CPolitanum. vid. REIMMANN. Biblioth. acr. p. 553. Si vero tum, cum comburerentur, Pletho superstes non fuit, qui potuit scripta consolatione confirmari. Nec obstant rationes Chronologicae Plethonis, qui μακρόβιος sero obiit. Nolumus tamen testimoniis scriptorum coaeuorum, Georgii Trapezuntii, ipsiusque Gennadii fidem denegare, et fortasse scriptor iste fictione tantum vsus est, ad vindicandam post fata Plethonis ipsiusque Platonicae philosophiae famam.

i) Verba eius atra bile plena exhibet ALLATIVS de Georgiis p. 750. qui etiam censuram Manuelis magnae ecclesiae rhetoris non minus duram affert, apud ipsum legendam. Scripsit ob eam rem pro Plethone Apologiam ALLATIVS l. c. p. 753. caussatus, „Plethonem eruen„dis e latebris philosophorum et potissimum „Platonicorum sententiis, iisque scripto traden„dis, plus quam par erat materiae addictum ani„mum aduertisse, et studio pertinaci contra „sententium opiniones dente etiam maledico „vellicasse, non vt eorum praua dogmata de „nouo, quae docte ipse refellit, in hominum „animos per se infixa prorogaret, sed vt ex tam „vasto ac lacrymabili naufragio tabulas discissas „ac

viui et superstitis prudentia euitare nouerat, illud fatis eo concedente factum, librique illi in manus Scholarii, vel quo nomine tunc appellabatur Gennadii, ad patriarchalem sedem CPolitanam euecti delati sunt; qui veteris inimicitiae memor flammis vltricibus publice Plethonis paginas deleuit, de qua vindicta epistola Gennadii ad Ioannem exarcham videnda, quae passim in Bibliothecis publicis inter codices msc. occurrit. Nec meliorem fortunam Pletho expertus est, cum manus conserendi cum Theodoro Gaza et Georgio Trapezuntio occasio illi esset enata. Quam ei subministrauit, referente BESSARIONE [k], hypothesis ARISTOTELIS [l], *naturam quidem statuisse omnia alicuius rei gratia facere, veruntamen nihil consulto agere, quemadmodum ars quoque, licet sine consilio, agat, omnia tamen alicuius rei gratia faciat.* Hoc dogma cum tota physiologia Platonis haud ferat, refutandum sibi Pletho sumsit, contrariamque sententiam secutus non artem modo, sed et naturam consulto agere statuit. Facile de ea controuersia amice disputari, vel verborum quoque pugna ostendi, et qua ratione consensus aliquis detegi possit, demonstrari potuisset, nisi Pletho Aristotelicorum in se odium concitauisset. BESSARIO enim, Theodoro Thessalonicensi, Platonicis obiicienti: *Naturam et artem facere quidem, sed non agere; solere vero, non quid faciamus, consultari, ideo consilium non artis esse, sed prudentiae*, amice quidem at accurate respondit, et Platonicorum quoque opinionem de natura et arte ita peculiari libro exposuit, vt in verbis magis, quam re ipsa pugnam esse ostenderet, licet fateatur, Plethonis partes potiores esse. Haec doctissimus cardinalis ad Theodorum Gazam quoque perscripserat, qui Aristotelis partibus se contra Plethonem addixerat; eumque, cum facile animum contineret, ab iniuria in Plethonem nullo negotio retinuit. Aliter autem euenit, cum Georgius Trapezuntius huic se controuersiae immiscuisset. Hic cum Gazae inuideret, ob caussam supra enarratam, et Bessarioni quoque indignaretur, quod Theodorum sibi praetulisset, vtrumque callide feriri hac occasione posse existimans, simulauit, Bessarionis responsionem a Gaza profectam, magnaque acerbitate in vtrumque inuectus est, et canina rabie contra eos disputauit. Qua de re cum supra iam diximus, nolumus ibi dicta hoc loco repetere. Patet autem ex iis, indecenter et non sine humanitatis obliuione Trapezuntium contra Platonicos, ipsumque Bessarionem cardinalem se gessisse. Nec sic velitationum finis; sed processit ex Platonicorum agmine nouus πρόμαχος, Michael Apo-

„ac vagas in vnum veluti portum sanas atque „incolumes recolligeret, indeque maiestas Chri„stianae religionis, ac veritas dilucidior appa„reret" etc. Facile id nobis persuaderi patimur. Plethonem in ipso religionis negotio non tam aniliter impieque delirasse, ac eius volunt aduersarii. Valde vero timemus, vt ab imprudentiae et leuitatis culpa absolui possit, eo quod totum cacoëthes Alexandrinae pseudo-philosophiae, laudando defendendoque collegisse videtur. Verum de his definire nil licet, cum ipse liber non prodierit.

k) De natura et arte libro adiecto tractationi in calumn. Plat. c. I.

l) Physic. L. II. c. 8. T. I. p. 269.

Apoſtolius [m], Conſtantinopolitanus, qui tum apud Latinos iuuenis exulabat. Is Plethonis vel potius Beſſarionis cardinalis partes defendendas ſuſcipiens, Ariſtotelis cultores magna quidem vehementia, ſed impari ſucceſſu, et apparatu quoque eruditionis, doctrinae aduerſariorum, quos oppugnabat, inferiori aggreſſus eſt. Reſpondit ei Andronicus Calliſti Theſſalonicenſis, qui et ipſe Romae exul tum degebat, et Beſſarionis patrocinio fruebatur. Is enim cum et Graecae linguae et doctrinae antiquae notitia polleret, et imprimis in Ariſtotelica philoſophia nulli concederet, Apoſtolium, licet moderate magis et decenter, depexum dedit. Is autem ne patronum offenderet, in cuius domo exoptatiſſimum cum reliquis Graecis aſylum inuenerat [n], cum ipſum Apoſtolii libellum tum reſponſionem ſuam [o] cardinali ſubmiſit, et ad eius ſententiam prudenter prouocauit. Placuit Beſſarioni, viro graui, modeſto, et vere philoſopho Andronici modeſtia, quamuis is pro Ariſtotele pugnauiſſet, Apoſtolius Platonem defenderet, cui ampliſſime Beſſario fauebat. Is enim acerbitate, Apoſtolii offenſus, epiſtola ea de re ad illum data [p] temerarios Michaëlis inſultus repreſſit, compulitque ad palinodiam, egregie monens, quod omnibus controuerſiis praefigendum, ὀ λοιδορίαις τȣ̃ ἀντιδίκȣ, ἀλλ' ἀποδείξεσι καὶ λογικαῖς ἀνάγκαις τῷ φίλῳ συνηγορητέον, τὸν τ' ἐχθρὸν ἀμυντέον, *non conuiciis in aduerſarium, ſed demonſtrationibus, et neceſſariis rationibus amico ſuppetiae ferendae ſunt, et vindicta de inimico ſumenda.* Quo quidem loco in Boiuinio attentionem deſiderat eruditiſſimus HEVMANNVS [q], ratus, facile palpari poſſe, ex compoſito atque ſimulate tantum ita Beſſarionem egiſſe: fatemur tamen, veriſimile eſſe nobis, quod candide ea in re Beſſario egerit. Quamuis enim Platonis partes ipſe tueretur, quas magna vehementia Apoſtolius defenderat, Andronicus autem Ariſtotelem Platoni praeferret, quod improbabat Beſſario, diſplicuit

 tamen

m) Michaël Apoſtolius CPolitanus, vel paulo ante captam patriam, vel mox poſt illud tempus in Italiam venit, et a Beſſarione beneuole exceptus eſt. Offenſo vero cardinale, ob ſcriptorum vehementiam in Cretam inſulam abiit, ibique deſcribendis libris et erudiendis adoleſcentibus vitam aegre ſuſtentauit. Reconciliatum tamen cum Beſſarione fuiſſe inde colligi poteſt, quia in eius obitum panegyricam orationem habuit. vid. LABBEVS Bibl. nou. mſc. p. 71. OVDINVS de S. E. T. III. p. 2515. R. GERIVS ad Caueum p. 100. LAMBECIVS l. c. p. 113. qui et Bibliothecas indicant, in quibus ſcriptum Apoſtolii contra Gazam aſſeruatur. Illud in Mſc. Codice Vindobonenſi hoc titulo gaudet: MICHAELIS BIZANTINI liber de Ariſtotelica ſubſtantia, pro G. G. Plethone contra Theod. Gazam. Valde eius vitam culpat, hominemque contemnit ERASMVS, Chil. III. Cent. III. pr. 48. pr. m. 699. vbi „eum hominem vocat non perinde ingenio elegantem quam palato, quemadmodum accepimus ab his, qui eum domeſtica conſuetudine „nouerant". Et infra Prou. 66. p. 793. Criticam eum artem a combibonibus accepiſſe iudicat. Conf. de eo ALLATIVS de conſenſu L. III. c. 3. MONTFAVCON. Palaeogr. Graec. p. 88. LAMBECIVS l. c. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. III. p. 285. X. p. 222 ſeqq.

n) Docuit Andronicus Romae, quia vero ſatis tenui fruebatur ſtipendio, Florentiam abiit, ibique diu magno applauſu literas tradidit. Neque tamen ſic, quod volebat, aſſecutus, in Galliam migrauit, ibique ſenex obiit. De eius ſcriptis philoſophicis atque epiſtolis plura dabit FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. II. p. 151. Conf. VOLATERRANVS Anthropol. L. XXI. p. 775. et ex recentioribus P. BAYLE Dict. T. I. Art. Andronicus de Theſſalonique, p. 237.

o) De ea vid. REIMMANN. l. c. p. 539.

p) Vid. LABBEVS l. c. p. 198. ALLATIVS l. c. p. 747. BOIVIN. l. c. §. 9. qui etiam totam epiſtolam legendam dedit, dignam, quam contentionum litiumque amantes inter doctos accurate expendant.

q) Act. Phil. Vol. II. p. 559. not. u.

tamen viro grauissimo et modestiam sectanti acerbitas Apostolii, qui illam in litibus doctorum virorum malignitatem et conuiciandi consuetudinem cane peius et angue oderat, vt ex libro *aduersus calumniatorem Platonis* constat. Ferre quoque non poterat, Gazam, amicum sibi et familiarem, et longe doctissimum ita conuiciis proscindi: immo nec ita Aristotelem improbabat, vt eius defensione offenderetur [r]. Nulli itaque dubitamus, quin serio disputandi genus ab Apostolio adhibitum Bessarioni displicuerit, quamuis huic illum reconciliatum postea esse inde liceat coniicere, quod in laudem Cardinalis orationem publice habuerit. Quaecunque autem vera animi intentio Cardinali fuerit, illud ex ista epistola certum est, vehementer grauissimum virum improbauisse, quod homo iuuenis venerandae antiquitatis viros summos et recentioris aetatis homines auctoritate haud exigua pollentes, et eruditione illustres contumeliose aggressus sit, cum eorum mentem, tandem inter se conciliandam assecutus fuerit. Quare modestiam, meditationem, lectionem veterum ei commendat, et viros de literis optime meritos, interque eos Theodorum colere iubet. Et haec quidem viuo adhuc Plethone gesta sunt, nec dubitandi caussa est, hanc inuidiam et animum et fortunam eius vehementer afflixisse; vnde coniicimus, hanc potissimum caussam fuisse, cur valde senex relicta Italia in Peloponnesum abierit, vbi tandem obiit. Neque tamen cum eius morte controuersia finita est. Vehementer enim in Plethonem accensus Georgius Trapezuntius, eum imprimis iugulandum, ipsamque Platonis caussam euertendam, scripta Comparatione Platonis et Aristotelis statuit. Nihil in ea scriptione omisit homo impotentis animi, quo Platonem eiusque sequaces, et imprimis Plethonem atro colore notare, rabiemque canino dente ostendere posset. Quemadmodum Gennadius, vt supra dictum, Plethone viuis erepto, igne in libros eius de legibus grassari statuerat. Vehementissime hic Aristotelicorum furor ira accendit Platonicos, qui cum Gennadium, apud Turcas gratiosum premere non possent, Trapezuntium indignatione tanta persecuti sunt, vt fortunam eius famamque omnem euerterent, vt supra narratum. Bessario autem, Cardinalis ipse tandem in arenam progressus, Trapezuntii cauillationes et calumnias apologia pro Platone scripta, cuius argumentum supra enarrauimus, erudite atque accurate repressit. Quo pacto acerrima illa controuersia, Platonismo in Italia valde emergente, et Aristotelicis Latinis caute manus ab illa retinentibus finita est. Et haec quidem pro renouando philosophiae castioris elegantiorisque studio seculo XV acta sunt. Iam prolixior scena aperienda, accurateque enarrandum est, quid in philosophia praestiterit seculum XVI et XVII cum sectariae, tum Eclecticae philosophiae addictum.

LIBER

r) Addi his potest, offensam, quam apud Bessarionem incurrit, eum compulisse, vt Roma relicta in insulam Cretam abiret. Quo secessu opus haud fuisset, si Bessario simulate egisset.

* *

LIBER SECVNDVS.
DE NOVIS LABORIBVS VETEREM PHILOSOPHIAM REVOCANTIVM.

CAPVT I.
DE CAVSSIS MVTATAE TEMPORE EMENDATAE RELIGIONIS PHILOSOPHIAE.

§. I.

Status philosophiae tempore reformatae religionis mutatus.

Hactenus diluculum vidimus, exorientis philosophiae, pristino nitori restitutae praenuntium: secuta est non aurora modo, sed ipse solis desideratissimi ortus, philosophia tandem elegantiori habitu prodeunte, totamque philosophandi rationem emendante atque immutante. Quam mutationem, maximam partem exoptatissimae, quae ineunte seculo post reparatam salutem decimo sexto, suscepta est, religionis emendationi debet. Ea qualis fuerit, quibus ex caussis aggressi illam, sint viri maximo animo et ingenti pietatis zelo instructi, quibus mediis inter infinita obstacula; et imprimis inter barbariei, tum literarum tum morum atque doctrinae remoras saluberrimum negotium tot tantisque multorum seculorum desideriis suspiriisque expetitum ad metam peruenerit, quos effectus et impedimenta habuerit, et quae alia sunt, quae de maxima, quam ecclesiae fata vnquam viderunt, catastrophe enarrari solent, ea heic, vbi omnia alia agenda sunt, merito tacemus; adeundique viri docti, qui reformationis historiam luculentis commentariis explicuerunt. Plurimum vero ista religionis Christianae, infinitis corruptelis per tot secula a pristina integritate deficientis, emendatio ad restituendam elegantiorem philosophiam contulit. Cum enim quicquid recti verique cupiens animum ad amplectendam sanam doctrinam aduertebat, horrendae, quae ingenia hactenus vinxerat, barbariei, ignorantiae, et praeiudiciorum errorumque nocti eriperetur, et excitaretur ad meliora audenda ruptis seruitutis, cui, licet turpissime, magno tamen obsequio totus Occidentis orbis parebat, vinculis, ipsa quoque philosophia sub hoc iugo hactenus gemens et depressa caput iterum erexit, et liberiorem hausit spiritum. Nempe arcto hactenus, vt in antecedente tractatione demonstratum, nexu cohaeserat philosophia et theologia; quae cum vtraque Scholastica fuisset, hominum illorum, quos in scho-

ſcholarum publicarum et monaſteriorum cathedris aluerat ſuperſtitio longe lateque regnans, ſtudio ita perdita et ad placita hierarchiae eccleſiaſticae attemperata fuit, vt ex communi hoc fonte, vtriusque corruptio neceſſario profluxerit. Vbi vero communi malo medendo opitulatrices iunxerunt manus viri fortes et diuino zelo, magnisque praeterea ingenii dotibus inſtructi, non doctrina modo ſalutaris reſtituta atque emendata eſt, ſed philoſophia quoque laetiora fata habuit. Vſi enim tunc viri cordati rationis a Deo tributae viribus, depoſitoque praeiudicio auctoritatis, ſectae, obſequii, et ſimilium capiſtro, liberius ratiocinantes, inque veritatis inquiſitionem diligenter incumbentes, Scholaſticae philoſophiae origines et natales, indolem, cauſſas, effectus, et arcanam rationem omnem perſpexerunt, clareque intellexerunt, quot modis a verae philoſophiae indole degenerauerit. Quod quamuis nonnulli, qui acutius viderant, hactenus ante iſta tempora obſeruauiſſent, quia tamen malo medicinam nullam parauerant, intra ſuſpiriorum querelarumque limites perſtiterunt, meliora vero dare non auſi, vel ſi audere quicquam conarentur, a caterua delirantium ſuppreſſi ſunt, omnisque conatus in herba, quod aiunt, ſuffocatus eſt. Aſt vbi diuina prouidentia humani generis miſerta, caliginem ab oculis deterſit, et, vt attollerent ad lumina clariora capita, homines excitauit, magnis auſibus pſeudo-philoſophiae huic ſe oppoſuit, quicquid ſapere ſuaque ratione vti ſibi conſtituit. Ita vero factum eſt, vt non inter illos modo, qui ob emendatam veritatem Chriſtianam et derelictos errores, ex eccleſiae, cui hactenus adhaeſerant, gremio eiecti ſeceſſum facere coacti ſunt, melioris philoſophiae reſtituendae cura ſumma enaſceretur; ſed illi quoque quos vel munerum auctoritas, vel commodorum vtilitas, vel ſacramenti,quo deuincti partibus ſuis erant, religio, vel praeiudiciorum vis in veteri via detinuit, cogerentur, de emendanda philoſophia cogitare, et laetius philoſophantibus reſtituere ſeculum. Inter quae exoptata tamen philoſophiae ſidera nebulas multis in locis duraſſe, et exorientem lucem impediuiſſe dolendum eſt. Quamuis enim Scholaſticae philoſophiae nuditas omnisque turpitudo tot naeuis deformis, tot naeniis conſpicua ampliſſime pateret, adeo tamen, ea arcto cohaeſit cum hierarchiae eccleſiaſticae commodis vinculo, vt, quorum intererat illa ſalua ſartaque conſeruari, huic nuntium mittere nec poſſent, nec auderent; immo cogerentur, deformitatem huius pſeudo-philoſophiae nouis tricis augere, et ita ſuo quoque ſtercore, Augiae, quod alii purgabant, ſtabulum deformare magis et polluere. Donec tandem ea nobis illuxere, quae diuina benignitas eſt, tempora, quibus pudendus ille intellectus humani abortus ab omnibus, qui candide ſeuereque philoſophari cupiebant, nugarique dedidicerant reiectus et exſibilatus eſt, indignantibus et ingemiſcentibus bonorum omnium mentibus priſtinae maiorum noſtrorum infelicitati, quod tamdiu in hoc coeno haerere, et ad meliores reuerti ſemitas vel noluerint, vel nequiuerint. Ex quo breui

breui nouae scenae conspectu Lector intelligit, quas singulares prorsus summique momenti mutationes philosophia Seculo XVI et XVII ad haec nostra tempora passa sit, et quam prolixa tractatio se nobis offerat, multiplicem philosophiae faciem, et mirabiles vicissitudines enarratura. Quae tamen philosophiae fata priusquam exponamus, de caussis mutatae per doctrinae Christianae emendationem philosophiae prius agendum est, vt quibus potissimum mediis pristinus illi honor redierit intelligi queat.

Caussae mutatae per religionis emendationem philosophiae.

§ II. In caussas autem emendatae per religionis reformationem philosophiae inquisituris, ad ea respiciendum est, quae in *antecedenti capite* de reuocatis literis restitutoque inter Italos honestae disciplinae honore diximus, rationesque expendendae, quibus demonstrauimus, elegantioris literaturae studium ad restituendum pristinum philosophiae decus plurimum contulisse. Eo enim tempore linguarum studium resuscitatum, et tum eloquentia suo quem apud veteres habuit, loco reddita est, tum ars quoque critica, per tot hactenus secula sepulta, reuixit, et ita ingeniis media suppeditata sunt, quibus, cum propriis in philosophando luminibus vti non possent, veteres tamen philosophos Graecos legere et intelligere possent. Ita vero factum, vt qui prius caligauerant, oculi, sero licet, at tempestiue tamen, cordatioribus aperirentur, vt squalorem animorum, situmque qui ingenia obduxerat, perspicerent, et odio habere inciperent, manibus palpantes, hanc ingeniorum omnisque eruditionis barbariem inter primas caussas corruptae doctrinae disciplinaeque ecclesiasticae, atque regnantis superstitionis errorumque late vagantium referendam; huicque paupertati, quae plerorumque mentes premebat, magna ex parte adscribendum esse, quod in capite et membris ecclesiae ingenti reformatione opus sit. Ita dum ecclesiae emendationem anxie anhelabant viri recti sensus et pectoris, scientiarum quoque atque imprimis philosophiae restitutionem atque repurgationem a tot, quae illam occupauerant, fordibus, enixe exoptarunt, eripique se barbariei late regnanti summis in votis habuerunt. Ita affatim huius rei documenta in antecedentibus attulimus, et virorum doctorum quibus candidius pectus et ingenium emendatum obtigerat, desideria exposuimus, vt actum agere, dictaque repetere opus haud sit. Qua in re licet Italia prima desipere desierit, nostra tamen Germania, nec socors in illo veterno, qui maiores suos presserat, iacere perrexit, nec, vt in Italia factum, seruire tantae superstitioni, licet noua exorirentur lumina, potuit, sed vbi primum cultiora ingenia literarum redeuntium nitorem intelligere coepissent, earumque semina in scholis Italorum concepissent, domum reuocata, damnare barbariem, philosophiam et disciplinam honestam quamcunque commendare, viros doctos excitare, ignorantiam salse ridere, et quae rempublicam Christianam et literariam corruptio occupauerit, ac quam fortem medicinam pestilens malum requirat, ostendere magno animo aggressi sunt. Sufficit neque locus et

Germania de barbaria pellenda serio cogitans.

paginae

paginae angustia, nec instituti modus et ratio, vt testium nube dicta corroboremus; nemo vero in patriae nostrae historia ita hospes est, vt haec ignoret omnia. Nos ad vnum testem minime suspectum, nec religionis dissidio, quod paulo post obtinuit, et in partes ire viros doctos coegit, occupatum, prouocamus, Bernardum Adelman, nobilem ex Adelmansfelden, postea canonicum Augustanum, qui Eccium grauem aduersarium expertus est [a], qui in *epistola ad Ioannem Reuchlinum Phorcensem* Aurelia VI Non. Oct. anno salutis MCCCCLXXXIIII data [b], hanc patriae nostrae barbariem squaloremque ingeniorum vehementer detestatus est, et quantum melioris disciplinae et honestioris eruditionis odium obtinuerit, graphice depingit. Inter alia, ita conqueritur vir optimus: *Despicimus, immo tanquam venena abhorremus, ac aliquando (proh quantum nefas!) iisce incumbere probibemur, quae Latinis iucunda voluptuosaque, nobis vero ob nostram barbariem quantum pernecessaria vtiliaque esse soleant, tu ab exemplo epistolae principis nostri* [c] *quam cum summo pudore ad te mitto, mihi opprobratam, pro tua praecipue doctrina optime intelliges. Nec mibi bi, qui hanc doctrinam dealbamentum quoddam esse putant, vehementer aberrare videntur. Nam velut bi, qui tingunt, cum primum quibusdam id quod colorem recepturum sit, praepararunt, tandem postea florem superinducunt, siue purpureum, siue quemuis alium: eodem nos itidem modo, si, vt indelebilis sit apud nos probitatis scientia, cupimus, quum hisce disciplinis fuerimus imbuti, tunc caeteris operam demus, et quasi solem prius in aqua videre assuefacti ad ipsam veram lucem intuitum tandem dirigemus. - - Non tamen me praeterit, multos non philosophos, sed philopompos non magistros sacrarum literarum, verum tenebrarum, non iurisperitos, sed potius iurisperditos leguleiosque esse, qui execrantes poëticum nomen, poëtas lasciuiis ac nugis deorum gentilium refertos esse praedicant. - - Haec ad te propterea Ioannes amantissime, verbosius quam oportuit, tanquam ad portum patronumque ac tutissimum refugium receptaculumque literatissimorum hominum exaraui, vt viris studiosis liberaliumque artium cupidis subuenires, dignitati, gloriae, laudi, vtilitatique reipublicae consuleres, principique nostro Eberhardo humanissimo, quem audio viros doctos colere amareque summo studio, cura, opera, industria, diligen-*

tia

a) Conf. SECKENDORF. Histor. Lutheran. L. I §. 69. p. 99.

b) Inter epistolas Cll. virorum ad Reuchlinum datas p. m. 13 seqq.

c) Dabimus epistolam hanc integram, quia breuis est, luculentum vero exemplum exhibet, turpissimae barbariei, quae in Germania regnauit, collectio vero ista epistolarum ad Reuchlinum raro occurrit. Scripta est ab vxore comitis Eberhardi senioris ad cardinalem Mantuanum: „Reuerendissime in Christo pater ac Domine, „domine frater mi singularissime, humili recom„mendatione parataque semper obsequendi prae„missa affectione, a N. famulo meo fidelissimo „percepi, quomodo frater ipsius nomine N. ne„gotia aliqua erga sanctissimum expedire habeat, „vt D. V. ab ipso latius intelligere habet, et pro„pterea me supplicauit, eum erga D. V. promo„tum habendo. Cum autem tempore vitae suae „mihi et legitimo meo suis seruitiis semper dili„gentiam summam erga nos exercuit. Ea de „caussa D. V. intime implorando eique fratri N. „in suis factis erga sanctissimum subuenire ve„litis. In hoc rem gratissimam D. V. faciet, quem „Christus foeliciter et longeue conseruet. Da„tum oppido meo Grüningen, secunda feria post „Bartholomaei anno etc. LXXX quarto Barbara „filia et seruitrix vestra.

sta denique persuaderes, neminem vnquam ad veram cognitionem rerum peruenire posse, nisi in primis hisce rudimentis (vt ipsi aiunt) vacauerit. Neque vero hoc vnius hominis desiderium fuit, nec adeo a sensu humanitatis alieni fuisse credendi sunt Germani nostri, vt non integra natio hanc corruptionem deplorauerit, et ad eiiciendam ex ecclesia barbariem et literarum decus cultumque eruditionis reuocandum, fratribusque ignorantiae obicem tandem aliquando ponendum omnes excitauerit. Et diffitendum quidem non est, cum honestior disciplina omnis Germania extorris esset, non perspexisse viros cetera acutos, rectos et cordatos, quibus potissimum remediis vtendum sit. Vetera tamen nationis suae consilia, duce magno principe Carolo M. olim contra barbariem adhibita, reuocanda esse statuentes, id imprimis vrgebant, in conferendis canonicatuum stipendiis eo respiciendum esse, vt adessent et Scholasticorum muneri praeficerentur, viri docti sacrarum literarum, philosophiae, et artium liberalium periti, quorum studio iuuentus barbariei eripi, et ista a Germano nomine ignominia detergi posset. Testes huius rei Germanis nostris nunquam non gloriosae sunt grauamina a natione Germanica multoties edita [d], quae hoc loco adducere omnia institutum non patitur. Dabimus exempla pauca, vt constet, quae Germanis ea de re animus insederit, Inter *Auisamenta Constantientia*, siue grauamina Germanorum in concilio Constantiensi *capitulum VII* totum in hoc argumento vertitur, rogantque, vt, *quia ecclesia Dei maxime indiget viris literatis et in scientia eruditis, statuatur, vt in singulis collegiatis ecclesiis, quae praebendas maiores habent, quarta pars canonicatuum et praebendarum, pro doctoribus, licentiatis aut in medicina doctoribus, magistris in artibus aut baccalaureis reseruetur. Immo si desint idonei, vt tunc liceat collatoribus ordinariis dicta beneficia vacantia aliis personis idoneis etiam non graduatis ista vice conferre* [e]. Similia occurrunt in *Auisamentis Friderici III*, tempore concilii Basileensis in comitiis Moguntinensibus propositis [f]; quin et ipsum concilium Basileense huic necessitati patriae prospiciendum esse accurate perspexit [g]. Inter decantata grauamina vero Maximiliano I. tradita, est etiam *remedium pro ciuitatibus imperii animarum salute* [h], in quo inter alia haec leguntur: *Expediret rebus publicis et animarum saluti, si summus pontifex immutabiliter sanciret, vt in quolibet collegio duae ad minus essent praebendae gratiis non subiectae, ad quas duo theologi, aut vnus theologus et alter canonista duntaxat, promoueri possent. Atque*

d) Consulenda elegans tractatio Ven. IAC. FRID. GEORGII de grauaminibus nationis Germanicae, et GOLDASTI collectio constitutionum imperii.

e) Conf. HERM. VON DER HARD. Concil. Constant. T. I. Proleg. c. 15.

f) c. 9. §. 1. 2. Conf. GEORGI p. 222.

g) Sess. XXXI. GOLDAST. l. c. p. 202.

h) Citati, LVNIG. Archiu. Imperii Part. Gen. Cont. p. 209.

que vt idonei, puta, philosophiae, canonum, et sacrae paginae docti, eo promtius subirent curas animarum, expediret, quod auctoritate apostolica, monasteria et collegia parochiis, quas sibi incorporatas tenent, sufficientia et certa emolumenta inferre cogerentur. Ex his paucis, quae ex plurimis collegimus, sole meridiano clarius patet, Germanos iudicasse, non prospici satis ecclesiae commodis posse, nisi, secus ac hactenus factum erat, literae iuuarentur, et philosophiam artesque liberales edocti illis muneribus praeficerentur, quae alere honesto reditu eos possent: barbariemque et imprimis philosophiae artiumque liberalium ignorantiam inter vitia sui temporis esse referenda, quae emendatione pontificis maximi omnino opus haberent. Et diu quidem preces hae frustraneae fuerunt, et intra desideriorum limites res omnis perstitit. Quod tamen, fatis inuidentibus, toti nationi nondum licuit, priuati suo modo tentare, et ad meliorem eruditionis et philosophiae lumen adspirare coeperunt. Quod cum in patria spissis ignorantiae tenebris obsessa nullo in loco splenderet, ad Italiam conuersi, vbi luculenta iam literarum aurora illuxerat, in illis scholis et meliorem literaturam discere, et philosophiae, non horridae illius et spinosae, sed comtioris et iucundioris mysteria, pernoscere conati sunt: ibique haustis disciplinae honestae rudimentis domum reduces spargere eruditionis semina, iuuentutemque studiosam bonis literis immergere, maxima industria sunt connisi. Non repetemus, quae de Rodolphi Agricolae ea in re industria diximus, nec quae infra de Ioannis Reuchlini studio, primo quidem Aristotelicam, deinde Pythagoreo-Platonicam philosophiam excitandi dicenda sunt, hoc loco tangemus: vnum monemus, insudasse complures viros doctos huic operae, vt pulsis barbariei tenebris, literarum decus reduceretur, nec ignota sunt, quae circa finem seculi XV et initia seculi XVI inclaruerunt nomina Adolphi Occonis I, Medici episcopi Augustani, Nicolai Ellenbogii, prioris monasterii S. Benedicti Ottoburani [i], Ioannis Naucleri, professoris Tubingensis, Conradi Peutingeri, scribae reipublicae Augustanae, Henrici Bebelii, historici Tubingensis, Sebastiani Brand, Iureconsulti Argentoratensis, Beati Rhenani, eiusdem Scholae philologi, Ioannis Camerarii Dalburgii, episcopi Wormatiensis, Bilibaldi Pirckheimeri, senatoris Norimbergensis, Ioannis Cuspiniani, polyhistoris Viennensis, Ioachimi Vadiani, Medici Viennensis et postea Sangallensis, Wolfgangi Lazii, historici Viennensis, et heroum togatorum inter Germanos aliorum, qui impari licet successu viribusque Germaniae literarum decus restituere laudatissimo studio conati sunt. Quorum tamen hac de re consilia atque merita, non hoc loco, sed in historia literaria Germaniae enarranda sunt; et hic digito tantum et ὡς ἐν παρόδῳ tetigisse, sufficit.

§. III. Ita

i) Conf. de eo Io. Mabillon. Itin. Germ. p. 48.

§. III. Ita sentientibus affectisque Germanorum animis, cum, quae diu frustra ardentissimis votis expetita, et a pontifice maximo magna contentione postulata, at surdis auribus narrata fuerat, ecclesiae reformatio exiguis in Germania vsa initiis laetissimis mox incrementis amplificari et vbique dilatari coepisset, dici non potest, quot millia hominum, non ex vulgi fece, sed cuiuscunque generis, et dignitatis etiam ex doctorum, ingenii acie et eruditionis praesidiis non destitutorum numero orientem lucem admiserint, doctrinaeque puritatem ad ductum sacrorum oraculorum, postliminii iure in manus fidelium omnium traditorum, rimati sint. Ita vero in deponendis erroribus et praeiudiciis, contemnendaque, quae acerbissime hactenus animis imperauerat superstitione, eiusque fulcris, theologia et philosophia scholastica, fortissime versati, nec aulae Romanae emolumenta sibi in inquirendae veritatis via obstare passi, philosophiae quoque emendationem cum reliqua literatura, et praecipue linguarum sanctarum studio, aggressi sunt. Quod melioris eruditionis iubar cum omnes, qui ingenio non destituebantur, et a seruili iugo collum retrahere, decorum putabant, perstringeret; aperuit illis quoque oculos, qui cum doctrinae emendationem probarent, modum tamen improbabant, et humanorum periculorum, quae ex omni parte imminebant, metu deterriti, publice detestari, quae animo oderant, non audebant, atque leniorem medicinam desiderabant. Hi animos confirmare, laudare pietatem, detestari barbariem non erubescebant, ex coetu tamen, cui hactenus adhaeserant, eiici refugiebant, cum id repurgatae doctrinae confessoribus cernerent obtingere. Alia itaque via incedendum rati, cum intelligerent, Scholasticam theologiam et philosophiam fontem esse tanti mali, in hac explodenda eiiciendaque industriam posuerunt suam, et sic ipsi quoque ad promouendos emendatioris philosophiae gradus plurimum contulerunt. Tales fuisse Erasmum Roterodamum, Ioannem Ludouicum Viuem, Iacobum Fabrum Stapulensem, Marium Nizolium, Beatum Rhenanum [k], aliosque literaria huius temporis historia loquitur. Hi enim viri summi, quos et elegantiorum disciplinarum peritia, et linguarum doctarum cognitio, et artis criticae praestantia celeberrimos fecerat, flagellorum instar habendi sunt, quibus haec monstra ex eruditionis orbe eiicere, eorum detestabiles et perniciosos vultus demonstrare, et haec vlcera corrigere diuina prouidentia isto coepit tempore. Id vero varia ab illis ratione diuersoque factum est modo. Alii enim serio rem agentes, detestabiles vultus philosophiae barbarae et foetidum hoc Augiae stabulum ita omnium exponebant oculis, vt quanta hoc malum ingeniis dedecora adduxisset, omnes, qui attendere cupiebant, intelligerent, et haec stercora odisse inciperent, meliora autem exoptarent. Vnde pleni sunt illorum libri inuectiuarum in corruptionem artium et disciplinarum, in quibus

Suscepta doctrinae Christianae emendatione philosophiae reformatio mox secuta.

Alii religionis reformationem publice non professi, diligentes tamen in exagitanda philosophia Scholastica.

k) Conf. ADAM. Vitae philos. p. m. 336. THVANVS ad ann. 1547. TEISSIER Eloges des hommes savans T. I. p. 7. et quos laudat POPE-BLOVNT. Censur. celebr. auct. p. 595.

quibus diſtortam pſeudo-philoſophiae faciem, naeuosque turpiſſimos in clariſſima luce ponunt, et quae inde meliori literaturae damna eueniſſent, in aprico collocant. Alii vero ridendam barbariem propinabant, et iucundius malo remedium adplicando ſatyram in ſubſidium vocabant, opinati, ita τὸ γελαστὸν ipſam propudioſam naturam barbariei denudaturum eſſe, vt eius merito ingenuos homines pudere debeat. Qua ratione imprimis magnus Eraſmus in *Encomio moriae* vlcus hoc tangendum ſibi eſſe ſtatuit, et mordacius adhuc barbarae gentis deformitatem perſtrinxere, famoſarum *epiſtolarum* quae ab huiusmodi *obſcuris viris* nomen habent, conſarcinatores [l], auctoresque aliarum ſatyrarum huius generis, quae eodem tempore perſonatae prodierunt [m]. Illae, quem locum in ciuitate Chriſtiana habere debeant, meruerintque, hoc loco, vbi alia agenda ſunt, diſputari non poteſt; facileque intelliget Lector pius et cordatus, quod illis pretium ſtatuendum ſit, in quibus modum exceſſerint, vel honeſtatem laeſerint, et quae alia illis nuper canina rabie obiecit ὁ δεῖνα: illud certum eſt, plus dolorum hanc viris iſtis obſcuris, et philoſophaſtris medicinam excitauiſſe, quam ferrum ignemque, quem ad corrigenda haec mala vlcera Scholaſticomaſtigarum adhibuit ſeueritas. Hinc clamores inconditi, hinc furor et rabies, hinc calumniae et opprobriorum genus quoduis; hinc et famae et vitae inſidiae, hinc prouocata Tarpeia ab arce fulmina, hinc coelum, terra mareque mixta, et ipſa tantum non Acherontis vnda concitata. Quorum omnium exempla luculenta cum erudita ſeculi XVI ineuntis hiſtoria ſuppeditet, in re nota a via diuertere et exemplis haec illuſtrare nolumus. Vnius Reuchlini hiſtoria, ſuo loco enarranda, rem in ſe notam affatim illuſtrabit, et Henrici Cornelii Agrippae fata quoque comprobabunt. Qua tamen rabie adeo non promota eſt barbaries, vt potius natiua eius indoles iſto furore indies magis detegeretur, inciperentque viri docti, et cordati, de his ineptiis abiecte contemtimque iudicare, neglectisque nugis puerilibus viris eruditis indignis meliora et pulchriorem philoſophiam, laetioremque omnis eruditionis faciem quaerere. Ex quibus larga manu datis nemo non intelligit, viros hos ſummos, qui flagella Scholaſticorum fuerunt, quamuis in ipſo philoſophiae theatro partes ſuas, velut primi ordinis philoſophi non egerint, in hac tamen ſcena, quae cauſſas emendatae philoſophiae exhibet, minime negligendos eſſe, et merito renouandam eſſe eorum memoriam. Quam ne praetermiſiſſe praeter rem in hac noſtra tractatione videamur; paucis et in

Scholaſticomaſtiges.

l) Auctores de his epiſtolis obſcurorum virorum laudat Io. CHRIST. WOLFIVS Bibl. Hebr. P. II. p. 937. 938. Conf. qui inaudita inter literatos acerbitate idem argumentum ſibi tractandum ſumſit Io. NIC. WEISLINGERVS in Huteno delaruato c. VII. p. 302 ſeqq.

m) De generibus ebrioſorum; de fide meretricum in ſuos amatores, quaeſtio minus principalis, de fide concubinarum in ſacerdotes, quaeſtio acceſſoria etc. in quodlibeto Heidelbergenſi determinata a M. Paulo Oleario Heidelbergenſi. Item: Conciliabulum theologiſtarum aduerſus Germaniae et bonarum literarum ſtudioſos Coloniae celebratum XVI Kal. Maii, poſtquam Io. Hohenſtrat. deiectus eſt ab officio prioratus et ab officio inquiſitoris. Item, Dialogus: Huttenus captiuus et illuſtris etc.

et in compendio ea enarrabimus, quibus ad restituendam philosophiam emendandamque sapientiam humanam plurimum contulisse, eoque nomine de philosophantium coetu, atque vniuerso orbe erudito immortaliter meriti fuisse censendi sunt, Erasmus Roterodamus, Ioannes Ludouicus Viues, Iacobus Faber, atque Marius Nizolius: quos quatuoruiros in euertendo barbariei philosophicae regno potissimum fortes manus demonstrauisse constat.

Erasmi in pellenda pseudo-philosophia merita.

§. IV. Adeo nota sunt merita in rem literariam viri maximi, DESIDERII ERASMI ROTERODAMI, vt, quis fuerit, quibus ingenii praestantissimi et eruditionis summae laboribus rempublicam eruditam adiuuerit, quid ecclesia ei debeat, quid literae, hoc loco, vbi alia agenda sunt, dicere opus haud sit. Aliam ea scenam instruxerunt, quam nos hoc loco aperimus. Curiosum autem lectorem ea satis edocebunt, quae post alios attulit B. FABRICII [n] diligentia. Quamuis autem in philosophiae theatro Erasmus personam non sustinuerit, philologiae sacrae et profanae, sacrisque literis explicandis totus intentus, aliud tamen agendo melioris philosophiae sensum lectoribus propinare in scriptis suis passim [o] conatus est. Hoc vero loco ideo nobis commemorandus est, quia in *Encomio moriae* [p] libro incomparabili, pseudo-philosophiam scholasticam ita viuis depinxit coloribus, eiusque stultitiam, deformitatem, falsitatem ita ridendam lectori dedit, vt necessario paulo attentioribus, infausti foetus fastidium contemtusque enasci debuerit maximus. Magna vero auctoritate et eruditionis opinione inter Germanos eo tempore Erasmus florebat, cum non esset, qui eum lectionis copia et ingenii elegantia atque eruditionis praestantia vinceret. Quae eius summa celebritas effecit, vt cum honestioris disciplinae restaurator merito videretur, in hac exagitanda morologia Scholastica consentientes haberet, quoscunque literarum amor et iudicii acies nobilitauerat. Qui tanto duce animum contra ignorantiae patronos sumentes, contemta inscitiae rabie et persecutione strenue excutere triste iugum, et in libertatem philosophicam se vindicare sategerunt; quo pacto philosophiae restauratio praeparatis hunc in modum animis valde adiuta est. Non difficile esset, plurimis id exemplis comprobare et ostendere, quid Erasmi auctoritas ea in re valuerit, nisi instituti obstaret ratio. Merentur autem ea expendi, quae in Ioannis Sapidi, Beati Rhenani, Henrici Cornelii Agrippae aliorumque historia solent enarrari, quaeque prudenter ea de re annotauit IOANNES STVRMIVS [q], qui videndus. Licet autem maximas laudes ista scriptione Erasmus reportasset, tam fortem tamen medicinam pati non potuit philosophastrorum inertia, vnde graues Erasmo Scholasticomastigi inimicitiae, quas quia enarrauit

n) In Diss. de religione Erasmi, Hamb. 1717.

o) Vid. Adag. Sileni Alcibiadis p. 682. Scarabaeus aquilam quaerit p. 767. et colloquia Epicureus, philodoxus, pseudochei puerpera, proci et puellae, problema etc.

p) Conf. CLERICVS Bibl. Antiq. et nou. T. VII. p. 215 seqq. BAYLE Dict. T. II. art. Erasme p. 387.

q) In vita Beati Rhenani, apud ADAM. p. 134.

rauit MELCHIOR ADAMVS [r], illum consuli a Lectore velimus. Ipse vero et canum latratus fortiter contemsit, et aliis exemplo praeire perrexit, vt longius, ac ipse in aliis occupatus, progressi, non modo vlcera haec sanare, sed et pro virili iacentem erigere philosophiam conarentur. Quod quia prae aliis praestiterunt Ludouicus Viues et Iacobus Faber, eorum porro hac quoque occasione renouabimus memoriam.

Io. Ludouicus Viues.

§. V. IOANNEM LVDOVICVM VIVEM Hispania genuit, Valentia edidit, Parisiensis schola educauit, et Scholasticae philosophiae, maxime dialecticae, mysteriis ita innutriuit, vt et eius vitia disceret omnia, et pro iis tanquam pro aris et pro focis dimicaret, et elegantiam disciplinae persequeretur. Cum enim Antonio Nebrissensi [s] auctore literarum decus inter Hispanos resurgeret, isque Salmanticae, Complutique Ximenio cardinale Maecenate vsus omnium fere scientiarum artiumque eruditarum florem resuscitasset, noster cuidam Valentino theologo contra politiorem literaturam strenue Antonium impugnanti se adiunxit, et manum commodauit [t]. Quia vero ingenio acri vtebatur, quod natura sua non carebat veneribus, mature istum barbariei squalorem perosus, Louaniique bonas artes itemque Graece atque Latine supra vulgi captum doctus vir eruditissimus euasit, et imprimis antiquae philosophiae, eiusque auctoribus legendis atque intelligendis vtilissimam praestitit operam, et mature specimina edidit luculentissima [u]. In eodem vero bonarum mentium atque artium mercatu docendi muneri praefectus, magno animo pellere barbariem, exagitare ineptos artium corruptores, emendare eruditionis sensum, et natiuam scientiarum indolem restituere, magna doctrinae et iudicii laude, nec minore felicitate conatus est. Quo in consilio valde eum confirmauit ERASMI amicitia, quocum Louanii familiariter vixit, quique de eo nondum vigesimum sextum aetatis annum egresso pronunciauit [x]: *In nulla eum philosophiae parte non supra vulgum eruditum, tum in bonis literis atque etiam in dicendi scribendique facultate eo progressum esse, vt hoc seculo vix alium norit, quem ausit cum hoc committere.* Hoc quoque ἐργοδιώκτῃ vsus, praestantissimum commentarium in AVGVSTINI libros *de ciuitate Dei* scripsit, in quo, qualem veteris philosophiae eiusque historiae cognitionem habuerit, abunde demonstrauit. Eius operis elegantia ita Henrico VIII, Angliae regi, cui id inscripserat, placuit, vt eum in aulam accerseret, et Mariae principis, filiae vnicae, institutioni praeficeret. Cui muneri licet summa fide Viues praefuisset, tamen ob improbatum regis diuortium captiuitate, licet liberiore detentus est, aegreque elabendi rimam inuenit. In Belgium itaque secedens, Brugis sedem posuit, ibique instituta re domestica

r) In Vit. philos. p. 98.

s) De hoc restauratore scientiarum inter Hispanos vid. NIC. ANTON. T. I. Bibl. Nou. Hispan. p. 104 seq. COLOMESIVS Hispan. Orient. p. 223. qui aliorum de illo iudicia recenset.

t) WHARTON. ad Caueum p. 155.

u) Nondum enim 26. annos natus, Erasmo tum in edendis PP. scriptis versanti socias iunxit manus.

x) L. XIX. ep. 101.

meſtica libris ſcribendis totus vacans rebus humanis anno MDXXXVII, vel vt vult THVANVS, anno MDXLI, ereptus eſt. Quantus in re omni literaria vir fuerit, huius loci non eſt, multis exponere; dabunt quantum ſatis erit, qui iudicia virorum doctorum de Viue collegerunt, THOMAS POPE-BLOVNT [y] TEISSIERIVS [z] et IOANNES FABRICIVS [a]. Vnum inſtar omnis elogii eſt, quod cum Eraſmo et Budaeo inter triumuiros orbis eruditi numeratus ſit, iudicandi acie illis potior habitus [b]. Quod licet de illo ſeculo tantum intelligendum ſit, certum tamen eſt, inter literatiſſimos ſui ſeculi viros Viuem locum merito occupaſſe. Quamuis autem philoſophum ſe praeſtare et noua philoſophiae lumina accendere praeter paucos quosdam libros conatus haud ſit, cum praeter breues quasdam tractationes, quae tomum tertium operis *de corruptis artibus et tradendis diſciplinis* occupant, et *de prima philoſophia*, *de explanatione eſſentiarum*, *de cenſura veri*, *de inſtrumento probabilitatis et de diſputatione*, agunt, nihil, quod ad philoſophiam proprie ſpectet, ſcripto tradiderit, non negligendus tamen in hiſtoria ſeculi XVI philoſophica eſt, tum ob librum *de initiis, ſectis et laudibus philoſophiae*, tum ob ſcripta polemica contra corruptores artium et diſciplinarum, librumque in pſeudo-dialecticos. In his contra artes corruptas libris illam iudicandi vim, et philoſophiae Scholaſticae cenſuram orbi erudito probauit, quam merito in hoc viro ſtupeas, ſic vt fatendum ſit, neminem eo tempore hoc vlcus vel melius tetigiſſe, vel fortius illi vulnus inflixiſſe. Vbique enim regnat, philoſophiae haud proletaria cognitio, lectio in veterum philoſophorum libris probata et accurata, ſenſus philoſophiae emendatioris iuſtus, et maxima in detegendis naeuis philoſophorum veterum, et recentiorum perſpicacia. His vero virtutibus ingenii iunxit animum fortem, erectum, praeiudiciorum hoſtem, ſuperſtitionis oſorem, et ad audenda meliora rectioraque magnis paſſibus graſſantem. Qui ſi noua et ſaniora dare, quam morboſa et putrida retegere, maloque detecto medicinam conuenientem afferre voluiſſet, inter maximos ſeculi ſui reformatores philoſophiae referendus eſſet. Nam virtutibus illis ſatis inſtructus fuit, quae ad huiusmodi conatus ſuſcipiendos requiruntur; animo nempe magno, qui ſcriptoribus aeuo conſecratis auſus eſt repugnare, et imprimis Ariſtoteli, ſinceritate haud vulgari, qua nec auctor vnquam ſectae, nec ſuaſor eſſe cupiebat; perſpicuitate et elegantia verborum, quibus aperte ac dilucide cuncta potuit exponere, vt percipi facile ac teneri poſſent [c]. Sed ſufficiebat viro eruditiſſimo, nuditatem philoſophiae receptae demonſtrare, errores retegere, et ad meliora ablegare iuuenum ingenia: quem laborem parum quidem feliciter ceſſiſſe Viui iudicat RAPINVS,

y) Cenſ. celebr. auct. p. 519.

z) Eloges des hommes ſavans T. I. p. 266.

a) Hiſt. Biblioth. ſuae T. I. p. 228. add. MAGIRI Eponymolog. Crit. p. 799.

b) Vid. NIC. ANT. l. c. p. 155 ſeq. TEISS. l. c.

c) Vid. praef. libr. de corruptis artibus, cuius editione Lugduni 1551. 8. manu Hier. Wolfii et Dau. Hoeſchelii in margine notata inter ſeculas noſtras vtimur.

PINVS [d], verum vix audiendus est, cum lectio librorum istorum, quos de corruptis artibus et tradendis disciplinis scripsit, partis studio non occupatum accurate doceat, plurimum detexisse Viuem illud monstrum horrendum et ingens, quod damnari totum vix Rapinus ob rationes sectae suae pati poterat. Cuius ingentis contra pseudo-philosophiam zeli specimina, quia in antecedenti Tomo complura attulimus, his prolixius hac vice inhaerere opus haud est. Subscribimus nos haud inuiti iudicio MORHOFII [e], qui hos Viuis libros vocat aureolos, plenos bonae frugis, ac diligentissime omnibus doctis legendos.

Iacobus Faber.

§. VI. Tertius, qui in pellenda barbarie Scholastica, virtutem heroicam ostendit IACOBVS FABER STAPVLENSIS fuit. Tenuibus is parentibus natus Stapulis, qui pagus est maritimus in Picardia, quod ipsi in fortunae muneribus denegauerat, a natura ingenii dotibus animique diuitiis abunde accepit. Studiorum cursum Parisiis eo tempore absoluit, quo nox illa Cimmeria, quam vbique spargebat philosophia et theologia Scholastica mentes deprimebat [f]. Italorum autem exemplo, qui ad literas politiores magnis conatibus adspirabant, nec infelici in ea re successu vtebantur, excitatus, cum praeter iudicandi aciem ingenii quoque alacritatem possideret, ipse sibi ad meliora, quam quae inter Gallos tunc regnabant, audenda calcar addidit. Quo incitatus cum domi non haberet, quo immensam discendi sitim restingueret, ad literarium iter se accinxit. Testem damus SYMPHORIANVM CHAMPERIVM in *epistola ad Fabrum data* [g], in qua scribit: *Instar item Pythagorae atque Platonis aliorumque insignium philosophorum, exteras lustrasti regiones, atque diuersos adiisti populos, nec non ipsam per vniuersum orbem famatissimam Italiam, doctorum ingeniorum altricem laboriosissime peragrasti, tum vt eos, quos ex libris atque fama noueras, coram quoque videres, tum vt ab eis bonas literas ad tuos adueheres. Immo teste* BARTHOLOMAEO CHASSANAEO [h] *vir omnium literatorum in omni scibili perfectissimus discendi caussa totam Europam et Asiam transfretauit, et partem Africae etiam transcurrit, vt viros doctos et perfectissimos literis Graecis, Latinis, Hebraicis et Chaldaeis inueniret* [i]. His curis atque laboribus effecit, vt cum sacris tum profanis scientiis omnibus, praecipue autem philosophia optime excultum domum referret animum. Qui cum tantae doctrinae praesidiis esset instructus, coepit barbariei Scholasticae bellum inter Gallos indicere, et purgatius philosophandi secundum Aristotelem genus, quod in Italia didicerat, introducere, iungebat etiam disciplinas mathematicas [k], quas egregie ad philosophiam praeparare animum

d) Reflexions sur la philosophie §. 7.
e) Polyhist. T. I. L. II. c. 2. §. 34. p. 337.
f) SAMMARTHAN. Elog. L. I.
g) 24. Maii 1507. Lugduni.
h) Catal. glor. mundi L. X. cons. 4. p. 204.
i) Conf. Menagiana T. III. p. 274. subdubitat tamen I. FR. BEYSCHLAGIVS Syllog. II. opusc. p. 263. vbi delineationem vitae Stapulensis, quam meditabatur, exhibet.
k) Vid. VOSSIVS de scient. math. c. 22. §. 9. p. 94. c. 51. §. 5. p. 313. c. 52. §. 1. 17. p. 315. 318.

mum nouerat. Hinc tanta eius in Academiam Parisiensem merita, tanta literarum gloria, vt ob miram docendi dexteritatem ingeniorum faber diceretur, et illi deberetur, quicquid melioris sensus et elegantioris doctrinae tam philosophicae, quam theologicae in Gallia sensim enascebatur. De quibus eius in restaurationem eruditionis meritis SAMMARTHANVS, IOVIVS [l] aliique videndi, quorum iudicia collegit THOMAS POPE-BLOVNTIVS [m]. Dabimus nos vnum WIMPHELINGII [n], hominis coaeui testimonium, quia cuncta eleganter complectitur. Is ita de eo: *Iacobus Faber Stapulensis celeberrimus nostri seculi philosophus, Belgicae, quin immo totius Galliae vnicum decus. Hac nostra tempestate diuino quodam munere, in rei literariae remedium datus, omnes philosophiae partes a caliginosa quorundam sophistarum barbarie vindicauit. Et quae iam omnino Latine loqui dedidicerant, ac longe ab Aristotelis ceterorumque vere philosophantium mente abierant, in pristinam et sermonis et doctrinae maiestatem restituit ea strictura et serie, vt nihil desit addendum, nihilque sine vitio se offerat demendum, tanta industria, tantumque in omnibus suis operibus artificium, tanta in dicendo dignitas, vt cum philosophia quisque vel mediocriter doctus eloquentiam, quod ante non licebat, consequi vberrime possit. Primus enim apud Gallos, vt Cicero apud Romanos, philosophiam rudem adhuc et impolitam cum eloquentia iunxit. Nam cum antea Parisiis peregrinaretur, ciuitate donauit. Vnde non solum philosophiae rudes, sed etiam docti aliquantum se arbitrantur adeptos, et ad dicendum et ad iudicandum. Est enim in dicendo sublimis, in sententiis grauis, in inuentione exquisitus, in compositione diligens et curiosus, nec suorum tantum, sed etiam alienorum operum: ad hoc siquidem vnus natus videtur, vt palaestrae literariae consulat, bonas artes instauret, et in antiquum splendorem reducat. Ea est huius viri cura, ea oblectatio et studium, eo cogitatus omnis, eo mens, eo animus dirigitur. Quod vt liberius fiat, non modo patrimonium, quod non contemnendum Stapulis habebat* [o], *instar Demetrii suis condonauit, sed et dignitates, officia, beneficia et honorifica et opulenta abiecit, cum Thebano Cratete ratus talia raro virtutibus cohaerere. Denique vt exiguo concludas omnia versu, Ditauit sophia secula nostra Faber.* Cui splendido elogio subiungit scripta Fabri philosophica, quibus tantis in philosophiam meritis inclaruit, et quibus in dialecticos, physicos, ethicos, politicos et oeconomicos Aristotelis libros vel paraphrases scripsit, vel commentatus est. Et post haec demum labores eius theologicos recenset. His alterum non minus coaeuum BEATVM RHENANVM addimus, qui ad Capnionem [p] ita de eo: *Salutem D. P. Iacobus Faber*

 Stapu-

l) Ipsum se ita appellari voluisse ait IOVIVS in Elog. cap. 121.

m) pag. 521. seq.

n) c. 15. p. 236.

o) Haec cum tenui fortuna in paterna domo, quam ei scriptores tribuunt, non cohaerent, vt multa alia, quae enodatione in Fabri historia opus habent.

p) Epist. ad Reuchlinum p. m. 52.

Stapulensis, vir ex omni aeuo incomparabilis omniumque disciplinarum vberrimus fons, qui philosophiam nimio situ squalentem et suo viduatam splendore ita illustrauit, vt Hermolao Barbaro et Argyropylo Byzantio praeceptoribus, quod quodam loco adnotasti, olim tuis huic longe plus nitoris attulerit. - - - Hic Peripateticam doctrinam ita reddidit peruiam, vt neque Ammonio, neque Simplicio aut Philopono iam sit opus. Accessit autem in Fabro praeter doctrinae elegantiam, mira in docendo perspicuitas et facilitas, qua de virtute Fabri praeter SAMMARTHANVM videndus IACOBVS VERHEYDEN [q], quem ne nimii simus, non exscribimus. Tanta autem philosophiae luce collustratus, non potuit non religionis quoque corruptionem, quam barbara Scholasticorum theologia inuexerat, perspicere, et quibus posset modis corrigere, id quod magnas ei persecutiones Sorbonae doctorum monachorumque contraxit, sic vt IOVIVS, dicat, eum in Lutheranismi suspicione senem obiisse. Margarethae tamen Nauarrae reginae et Francisci I. tutela receptus in eius aula tutum inuenit asylum, vbi quoque centenarius, vt fertur, placida analysi obiit. De quibus reliquisque vitae eius circumstantiis videndi qui res eius enarrarunt [r]. Scripta eius cum philosophica tum theologica enarrat FABRICIVS [s], quem vide. Habuit discipulum Carolum Bouillum, de quo cum in antecedenti Tomo quaedam dixerimus, hoc loco agere supersedemus. Inter amicos autem familiarissime vsus est Henrico Cornelio Agrippa, cui cum in controuersia de D. Annae matrimonio vnico tantum suffragaretur, graues inde sibi concitauit inimicitias, quas tamen enarrare, alterius loci est [t].

Marius Nizolius.

§. VII. Magno quoque animo in philosophiam Scholasticam ipsumque Aristotelem circa haec tempora insurgere coepit MARIVS NIZOLIVS, Brixellensis, acre barbariei flagellum, vindexque castioris eruditionis strenuus. Is cum Ciceronis puritatem et eloquentiam summo loco haberet, eumque in finem *Thesaurum Ciceronianum, siue apparatum linguae Latinae* [u] collegisset, ad ipsam quoque philosophiam hunc amorem Ciceronis transtulit, et barbaram Scholasticorum linguam perosus, cum Cicerone non loquendum modo, sed philosophandum esse statuit. Quare cum Ciceronis philosophiam, quae de officiis agit, reprehendisset COELIVS CALCAGNINVS [x], et MARCVS ANTONIVS MAIORAGIVS, illi edita, *pro Cicerone defensione* respondisset, ad quam nihil regessit Calcagninus morte praeuentus, displicuissent autem Maioragio Paradoxa Ciceronis, quibus *Antiparadoxa* opposuerat; Nizolius, qui Maioragio munus eloquentiae professoris

q) Elog. Theol. p. 104.

r) De controuersiis eius, placitis theologicis senio, annorum numero morteque vid. BAYLE Dict. T. II. art. le Fevre. p. 469. et Menagiana l. c. conf. DV PIN. Nouv. Bibl. T. XIII. aliique, qui historiam ecclesiasticam seculi XVI scripserunt. Add. ISELIVS Lex. Basil. T. I. p. 16. praef. conf. quos nominat BRVSCHLAGIVS l. c.

s) Bibl. Lat. med. T. II. p. 418. seqq.

t) Conferri possunt epistolae Agrippae ad Fabrum.

u) Vid. Io. FABRICIVS Hist. biblioth. suae T. III. p. 260. et quos laudat.

x) In Disquisitionibus Bas. 1544. editis.

fessoris apud Mediolanenses inuidebat, aggredi Maioragium eam ob rem statuit, et literarium bellum excitauit, in quo exigua vtriusque fama incerta fuit victoria. De qua tamen lite, cum ad historiam eloquentiae et Latinae Linguae proprie pertineat, hoc loco agere non licet, videndus autem, qui post MORHOFIVM [y] et DORNIVM [z] eleganter rem omnem enarrauit praestantissimae eruditionis vir Io. PETRVS KOHLIVS [a], quocum conferendi LEIBNIZIVS [b], et KRAVSIVS [c], νῦν ἐν ἁγίοις. In hac lite de pretio quidem, auctoritate modoque Latinitatis Ciceronianae, reliquisque castioris sermonis Romani momentis disputatum est; quia vero Cicero argumentum haud raro philosophicum tetigit, qui vero Nizolio aduersabantur, magna veneratione Aristotelem prosecuti, in eius se castris militare, aperte fatebantur, hoc pacto controuersia quoque ad philosophiam deuoluta, bellumque campis philosophicis illatum est. Magno scilicet contemtu despiciebant aduersarii Nizolium, rati, hominem grammaticum verbisque Ciceronis numerandis colligendisque solis intentum, nihil praestare posse in philosophia, quod puerile atque ieiunum haud sit. Id quod aegerrime ferens Nizolius, cum iniuria haec animum vehementer sauciasset, vlciscendum, qua posset fieri, acerbitate statuit. Inde enatus liber est, quem anno cIↄ Iↄ LIII. edidit hoc titulo: *de veris principiis et vera ratione philosophandi contra pseudo-philosophos*, in quo quibus poterat, viribus philosophiam Scholasticam, et omnem quoque philosophandi rationem Peripateticam vehementer exagitauit, et cum veteres, tum recentiores Stagiritae sectatores acerbis modis pupugit; caussatus, inueteratam Aristotelis venerationem id modo probare, stultorum esse plena omnia, et diu durare posse stultitiam et ineptias. Promisit quoque se vera scientiarum philosophicarum principia demonstraturum confirmaturumque, errores autem hactenus receptos clarissimis rationibus explosurum esse. Nihil tamen horum, vt reuera ineptus ad huiusmodi philosophiae emendationem fuit, in ipsa tractatione praestitit, sed in eo diligentiam adhibuit omnem, vt dialecticam Scholasticam perstringeret, eiusque dicendi genus barbarum squalidumque exagitaret, terminisque horridis cultius sermonis genus substitueret, quauis vero occasione Aristotelem iugularet. Frustra itaque principia naturalia, physica, mathematica, moralia noua in hoc libro quaeruntur. Vbi quoque noua sectatur, meliora non dat, sed ineptis tricis detinetur. Cuius exemplum esse potest, quod reiectis Realium partibus nouam Nominalium sectam constituit, vniuersalia contendens esse vnum totum collectiuum, de qua eius opinione consuli possunt, si placet, quae alibi diximus [d]. Mature vero liber Nizolii et euiluit, et, vt solet in huiusmodi scriptionibus euenire, disparuit, aduersariorum auctoritate et potentia partes Nizolii supprimente. Quia vero, vbi veterum, et Scholasticae

y) Polyhist. T. I. L. I. c. 25. §. 26. p. 315.
z) Ad Ionsium de S. H. P. L. II. c. 29. §. 9. p. 126.
a) In vita Maioragii, praefixa Deliciis epist.
b) Loco citando.
c) In not. ad MANVTII epistolas p. 1065.
d) Hist. doctrinae de ideis sect. II. §. 6. p. 225.

lasticae imprimis philosophiae errores tangit, veritates vtilissimas passim sparsit, ideo librum antea ignotum recudi fecit, qui tunc iuuenem adhuc agebat, illustris LEIBNIZIVS [e], praemissa praefatione *de alienorum operum editione, de scopo operis, de philosophica dictione, de lapsibus Nizolii et adiecta epistola de Aristotele recentioribus reconciliabili.* Quos foetus Leibnizianos, bonae frugis, vt sunt omnia viri maximi scripta, plenos recudi nuper laudabili consilio curauit praestantissimus CHR. KORTHOLTVS [f]. Ex hoc itaque Nizolii conatu intelligi potest, qua ratione flagella Scholasticorum in pellendo hoc pseudo-philosophiae monstro seduli fuerint, et qua ratione viris doctis placuerit, ex quo eius deformitatem perspexerunt, illud ex felicibus philosophantium campis abigere.

Reformationis ecclesiae vtilitas ad emendandam philosophiam.

§. VIII. Non infeliciter operam suam collocasse hos viros doctos, cum explodendae Scholasticae theologiae et philosophiae manus admouissent, fatendum est: nam et ipsi eius naenias tricasque detexerunt, omniumque contemtui exposuerunt, et aliorum ingenia exacuerunt, vt simili ratione spectra haec ex ciuitate philosophorum pellerent, quorum exempla nonnulla in sequentibus adducemus. Quia vero inimicitias hominum potentium, et praecipue cleri, reformidabant, caute tecteque incedere in ea re coacti sunt, quae prudentia multum eorum conatus sufflaminauit. Fortiorem vero atque efficaciorem medicinam attulit, quae fauentibus diuinis auspiciis suscepta est, ecclesiae reformatio; quae tot ingeniorum praestantissimorum assensum, publica quoque confessione demonstratum meruit, vt cum viribus animoque ad iuuandam doctrinam theologicam pariter atque philosophicam essent instructissima, ad philosophiae quoque emendationem se accingerent, desertisque Scholasticorum castris, aliis sub signis militare inciperent. Qua in re philosophia cum reliquis disciplinis simile fatum habuit. Omnium enim scientiarum integritatem et pulchritudinem eo tempore, quo doctrina diuinior repurgationem passa est, rediisse, et adiuta esse reformationis negotio, disciplinarum incrementa nemo temere negauerit, qui sectae praeiudicio fauoreque vel odio partis occupatus haud est. Tot luculentis quoque id euicerunt rationibus et speciminibus viri docti [g], vt qui contra dicere audeat, contra solem loqui censendus est. Mirum itaque non est, cum philosophia cum reliquis scientiis sororio cohaereat vinculo, eam quoque reformationis beneficio fuisse insigniter promotam, et exempla logicae [h], physicae [i] et ethicae [k], ex diuino hoc beneficio egregie auctae produxisse virorum eruditorum, qui in hoc campo versati sunt industriam; quorum tamen hoc loco vesti-

gia

e) 1670. 4. f) Epist. Leibniz. T. II. p. 63. sq.
g) Videndi, quos laudat FABRICIVS Centifol. Lutheran. P. I. p. 368. seqq. P. II. p. 791. sqq.
h) Vid. DAN. REXINGERVS et post hunc SEB. EDZARDI pec. diss. quantum reformatio Lutheri logicae profuerit. Hamb. 1717.
i) Vid. B. I. FR. WVCHERER. diss. de incrementis physices a reformationis tempore. Ien. 1717.
k) Vid. B. Io. IAC. LEHMANNVS Progr. de vtilitate quam morali disciplinae reformatio Lutheri attulit ib.

gia legere breuitatis ſtudium, et infinita dicendorum copia impedit [l]. Cauſſae vero eius rei facile intelligi perſpicique poſſunt ab illis, qui ſine praeiudicio in hoc argumento verſari vel poſſunt, vel volunt. Nempe viros quos acutiſſimum ingenium, iudicii vis ſumma, et eruditio haud vulgaris nobilitauerat, in partes pertraxerat ſuas ſuſcepta religionis emendatio. Hi cum iſtis viribus eſſent inſtructi, non modo eccleſiae corruptionem videbant, quam tot ſeculorum ſuſpiria et lachrymae toties iam detexerant; ſed et cauſſas perſpiciebant fonteſque, ex quibus peſtis illa tanto Chriſtianae ciuitatis malo in eccleſiam promanauerat. Inter has mali intolerabilis ſcaturigines pſeudo-philoſophiam Scholaſticam eſſe, quae vbique in monaſteriis, in academiis ſtudiiſque generalibus, quae vocant, inque ſcholis reliquis regnabat, manibus palpabant, et quae inde ſuperſtitio incrementa firmamentaque accepiſſet, quae errorum monſtra hac parente eſſent edita, probe cernebant. Recte vero intelligebant viri ſummi et prudentiſſimi, cura quadam palliatiua malo huic medicinam parari non poſſe, et ipſas origines tollendas cauſſaſque morbi praecidendas eſſe, neque huic lolio capita tantum demetenda eſſe, ſed radices euellendas, et meliora ſuppeditanda. His conſiliis excitati Scholaſticam philoſophiam et theologiam magno animo aggreſſi, eius falſitatem, et corruptam faciem, innumeraque, quae in bonas artes ipſaſque ſacras diſciplinas inde profluxerunt damna oſtendebant, et quam pueriliter inepteque, quantoque intellectus humani ipſiuſque rei diuinae detrimento illa imperium obtineret, exponebant; iuuentutem autem, quoſque ſobrie philoſophari intererat, ſerio hortabantur, vt relicta hac perfida magiſtra, ſapere, et ex melioribus fontibus prudentiae naturalis et ciuilis omniſque ſapientiae praecepta haurire conarentur. In hoc cardine voluendo magna pars induſtriae laudatiſſimorum virorum verſabatur, idque plerique vrgebant, qui, vt emendaretur intellectus humanus, optabant, et ad eam rem conferebant, quantum poterant. In hoc vero negotio arduo et difficili ſummique momenti maximum virum Martinum Lutherum principem manus auxiliatrices admouiſſe, notius eſt, quam vt dici prolixe debeat, et ipſorum aduerſariorum eius teſtimonio conſtat. Qui cum plurimum ad hanc rem contulerit, dignus eſt, cuius in philoſophiae emendationem merita hoc loco paulo prolixius enarrentur.

§. IX. Non imparatum fuiſſe MARTINVM LVTHERVM a philoſophiae Scholaſticae cognitione, arteque illa tota, quae eo tempore, quo is diſciplinarum praeceptis in iuuentute imbutus eſt, obtinuit, vitae eius abunde teſtatur hiſtoria, et nemo dignior fide teſtis eſt, PHILIPPO MELANCHTHONE, qui breuem vitae eius enarrationem [m] concinnauit. Hoc auctore nouimus, Lutherum in Schola Iſenacenſi quadriennio

Martini Lutheri merita in philoſophiae emendationem.

l) Conf. CHR. STOCKIVS de bonarum literarum παλιγγενεσίᾳ ſub et poſt reformationem, ib. Latin. et inſerta quoque T. IV. Declamationum MELANCHTHONIS. Nuper vero recuſa cum annotationibus doctiſſimi HEVMANNI Goettingae 1741. 4.

m) Praefixa eſt T. II. Opp. Lutheri Witteberg.

Lutherus eruditionis et philosophiae laude non defraudandus.

nio audiuisse praeceptorem (Ioannes Trebonius is fuit, pro temporis istius conditione vir doctus et sermonis Latini haud imperitus,) rectius et „dexterius tradentem grammaticam, quam alibi tradebatur. Cumque et „vis illi ingenii acerrima esset, et inprimis ad eloquentiam idonea, celeri- „ter aequalibus suis praecurrisse, et verbis et copia sermonis in loquendo „et in scribendo soluta oratione, et in versibus, ceteros adolescentes, qui „vna discebant, facile vicisse. Degustata igitur literarum dulcedine, na- „tura flagrantem cupiditate discendi, appetiisse academiam, tanquam fon- „tem omnium doctrinarum. Et omnes artes ordine percipere tantam „vim ingenii potuisse, si doctores idoneos inuenisset, et fortassis ad lenien- „dam vehementiam naturae mitiora studia verae philosophiae, et cura for- „mandae orationis profuissent. Sed incidisse Erfordiae in eius aetatis dia- „lecticam satis spinosam, eamque, cum sagacitate ingenii praeceptionum „caussas et fontes melius, quam ceteri, perspiceret, cito arripuisse. Cum- „que mens auida doctrinae plura et meliora requireret, legisse ipsum plera- „que veterum Latinorum scriptorum monumenta, Ciceronis, Virgilii, Li- „uii et aliorum. Haec legisse, non vt pueri, verba tantum excerpentes, „sed vt humanae vitae doctrinam aut imagines. Quare et consilia horum „scriptorum et sententias propius adspexisse, et vt erat memoria fideli et „firma, pleraque ei lecta et audita in conspectu et ob oculos fuisse. Sic „igitur in iuuentute eminuisse, vt toti academiae Lutheri ingenium ad- „mirationi esset, isque cum natus esset annum vicesimum gradu magiste- „rii philosophici ornaretur. Haec ille. Habuit autem Lutherus, vt ex M. RAZENBERGII *Historia Lutheri* msc. refert illustris SECKENDORFIUS [a], praeceptores Erfordiae Ioannem Gryphium et Iustum Iodocum, vulgato, vt mos erat illius temporis nomine, doctorem Isenacensem dictum. Is in sui aeui philosophia adeo excellebat, vt *Summae philosophiae naturalis*, quam edidit, hoc praefixerit elogium EOBANVS HESSVS:

Iustus Iodocus Lutheri in philosophia praeceptor.

Garrula stelliferum mirari desinat orbem
Fama Syracusium composuisse senem.
Vulcani clypeos Asiam Europamque ferentes
Afferat; inuenit fabula prisca fidem.
Quandoquidem exiguo naturae summa libello
Tam bene composita est, docte Iodoce, tibi.

Seruili vero studio Aristoteli adhaerebat Iodocus, et pro eo, more Scholasticorum, tanquam pro aris focisque pugnabat. Ex hoc vero praeceptore, qualis discipuli, qui ab eius ore pependit, philosophia fuerit, nemo non intelligit. Qui tamen cum mature oculos aperiret, videretque, quantis naeuis deformis esset philosophia Aristotelico-Scholastica, anno cIɔ Iɔ XVI Iodoco dubitationes contra Aristotelem et Porphyrium transmisit, de quibus

Lutherus mature philosophiam Aristo-

a) Histor. Lutheranismi Libr. I. §. 8. addit. 3. pag. 20.

bus infra plura dicemus. Qua Aristotelico-Scholasticae philosophiae desertione ita irritauit Lutherus praeceptoris, licet magna veneratione excepti, animum, vt eum Erfordiam delatum in conspectum admittere noluerit [o]. Qua eius indignatione non commotus Lutherus, in literis ad Iodocum anno cIↃ IↃ XIIX exaratis eadem se in sententia persistere, professus est, scribens: *Vt me etiam resoluam, ego simpliciter credo, quod impossibile sit, ecclesiam reformari, nisi funditus canones, decretales, scholastica theologia, philosophia, logica, vt nunc habentur, eradicentur, et alia instituantur.* His Lutheri sententiis ita exasperatus est Iodoci animus, vt ad Spalatinum scriberet Lutherus, cum Iodoci mortem audiuisset [p]: *Audiui heri, excessisse e viuis D. Iustum Iodocum Isenacensem, Erfordiae. Timeo et me ansam acceleratae suae mortis fuisse, tantum aegritudinis fuit animo eius ex meis, vt dicitur, profanitatibus et temeritatibus, quibus Scholasticam theologiam incredibiliter doluit contemni.* Verum haec postea gesta sunt, et infra tangentur. In praesentia id praecipue obseruamus, mysteria Scholasticorum omnia virum summum accurate pernouisse. Testis iterum MELANCHTHON est [q], narrans, *Lutherum ad Augustini religionem conuersum et huius doctoris scripta legentem non tamen prorsus reliquisse sententiarios, Gabrielem et Cameracensem pene ad verbum memoriter recitare potuisse; diu multumque legisse scripta Occami, huius acumen antetulisse Thomae et Scoto, diligenter et Gersonem legisse, sed omnia Augustini monumenta et saepe legisse, et optime meminisse: illam autem vim ingenii demonstrauisse, vt saepe dixerit doctor Martinus Mellerstadius, mutaturum esse vulgare doctrinae genus, quod tunc in scholis vnicum tradebatur; et hic primum dialecticam et physicam Aristotelis enarrauisse.* Addixit vero se Lutherus, vt plerique eo tempore viri docti in Germania faciebant, Nominalium partibus [r], quas Occamus recoxerat, et Germanis acceptissimas fecerat, vt in *praecedente Tomo* dictum; maturior vero aetate et experientia doctior omnem Nominalium et Realium controuersiam contemsit et exagitauit. Ex his vero manifestum est, inepte agere, et inuidiam prodere Lutherani nominis obtrectatores, qui Scholasticorum mysteriorum et artium liberalium notitiam ei impudenter denegant. Inter quos more suo nomen professus est IACOBVS GRETSERVS, inter cuius scripta extat etiam *oratio, vtrum Lutherus fuerit theologus Scholasticus?* Dedit eius verba integra P. BAYLE [s], in quibus quaestionem ideo negandam esse statuit, *quod crassissimos, stupidissimos, et decumanos prorsusque asininos contra theologiam et philosophiam errores commiserit.* Quare vehementer in eum inuehitur, quod non semel testatus fuerit, omnia scholasticae theologiae mysteria sibi probe esse cognita; omnia adyta perlustrata, omnes

telico-Scholasticam oppugnat.

o) Vid. LVTHERI epist. I. 16.
p) SECKENDORF. l. c. p. 121.
q) loc. cit.
r) Vid. quae diximus in historia philos. doctrinae de ideis S. II. §. 4. p. 208. et cel. HEVMANNVS l. c. p. 10. not. c.
s) T. III. art. Luther. not. II. p. 134. SOTVEL. Bibl. societatis Iesu p. 370. C.

omnes excussos angulos, seque, quod contra doctores Louanienses et Colonienses scripsit [f], *non pessimo ingenio, nec vltima socordia versatum esse, plus duodecim annis inter sympalaestritas eorum detritum.* Nec ferre potest, quod dixerit, *se Occamistarum, qui eo tempore* Terministae et Moderni dicebantur, *placita non a limine tantum salutasse, aut primoribus labris solummodo degustasse, sed penitus imbibita tenere etc.* Quae cum Melanchthon quoque asseruerit, ita explodi posse putat, vt ne principia quidem philosophica Lutherum tenuisse demonstretur: cuius rationes inde desumit, quod statuerit: impingere philosophiam in theologiae regulas, sed ipsam vicissim in philosophiae regulas, quodque vehementer stomachetur in Parisiensem theologorum scholam, quod definiuerit, idem esse verum in philosophia et theologia: et quod dixerit: aliquid esse verum in vna parte philosophiae, quod tamen falsum sit in alia parte philosophiae. Verum quam friuola haec sint, et inepte afferantur, vel pueri intelligunt, cum quae Lutherus κατα τι, et imprimis de Scholastica philosophia dixerat, vel certo tantum sensu et relatione affirmauerat, nec ratiocinatione mala vsus erat, ad sensum aliquem vniuersalem satis sophistice rapiantur, ipseque Gretserus prodat, se Lutheri mentem intelligere vel non potuisse vel noluisse, recte ideo notatus Baelio, qui videndus. Sufficit, vt haec frustra, et inuidia dictante, dici ostendamus, quod probantibus superioribus, iussuque electoris Friderici Sapientis Lutherus philosophiam Scholastico-Aristotelicam in Vitebergensi academia docuerit. Cui muneri eo minus ineptum et ineruditum monachum praeficere licuit, quo seuerior erat laudatissimi principis voluntas, vt natiuam Aristotelis philosophiam iuuentus doceretur. Hanc enim felicitatem MELANCHTHON [d] in sermone *de corrigendis studiis adolescentibus* gratulatur, quod *quibus benignitate optimi ac sapientissimi principis Friderici, Ducis Saxoniae, electoris contigerit, longe saluberrimis erudiri, fontes ipsos artium ex optimis auctoribus bauriant, et natiuum ac sincerum Aristotelem doceantur.* Cum autem idem quoque princeps suis sumtibus imprimi curauerit PETRI TARTARETI *in doctrina Scoti super Aristotele, et Petro Hispano commentationes,* (de quo commentario logico in *Summulas Petri Hispani* videndus HERMANNVS AB ELSWICH [e] hicque potissimum ex Scholasticis auctoribus scriptor professoribus Vitebergensibus explicandus traditus commendatusque fuerit, necessario inde concluditur, eam in Luthero Scholasticae philosophiae cognitionem reperiisse superiores, quae ad professorem publicum sufficeret, id quod Iesuitae sophismata satis euertit.

Lutherus Scholasticam philosophiam reiicit et damnat.

§. X. Non tamen tanti sibi constitisse philosophiae Scholasticae notitiam, omnemque illam, quae huic innitebatur, eruditionem vir magnus credebat, vt non meliora edoctus, eiusque morologiae vanitatem et stultitiam

f) In Respons. ad articulos a Louan. et Colon. theologis damnatos T. II. Opp. Lat. Witteb.
d) Declamat. T. I. p. 496. e) De fortuna Aristotelis in Academiis Protestantium §. 8. p. 16.

titiam perſpiciens ſponte non abiicere modo, ſed et expellere ex ſcholis, et publicis ſcriptis oppugnare apud ſe conſtitueret. Cuius mutationis cauſſae fuere variae. Et primo quidem dubitandum minime eſſe videtur, easdem rationes, quae in Italia viros doctos, politioris literaturae ſtudio delectatos excitauerant, ad abiicienda Scholaſticae philoſophiae iuga, Luthero quoque, in veterum ſcriptis ab adoleſcentia verſato horrorem barbariei Scholaſticae inieciſſe; praecipue cum Graecis et Ebraicis literis ſe dedere coepiſſet. Satis id prodit MELANCHTHON [u], pulchre obſeruans, *cum Lutherus in theologia diſcrimen legis et euangelii, promiſſionum legis et promiſſionis euangelii, philoſophiae et euangelii, quod non extabat in Thoma, Scoto et ſimilibus magno eruditorum omnium applauſu oſtendere coepiſſet; acceſſiſſe huic, quod Eraſmi ſcriptis iam inuitata fuerint iuuentutis ſtudia ad Latinae et Graecae linguae cognitionem, et monſtrato iam dulciore genere doctrinae, multi bonis et liberis ingeniis praediti abhorrere a barbarica et ſophiſtica doctrina monachorum inceperint.* Deinde cum accurate omnia Scholaſticae doctrinae myſteria et aſyla perſpexiſſet vir acerrimo iudicio praeditus, et in arcanas eius rationes facile penetrans, peſtilens malum, cuius triſtiſſimos in eccleſia effectus tot piorum lamentationibus lachrymisque hactenus deploratos probe nouerat, non inſpicere non potuit. Ita vero inuictis rationibus conuincebatur, Scholaſticam philoſophiam et fundamentum eſſe theologiae Scholaſticae, quosque illa inuexerat, errorum omnium, et fulcrum ſuppeditare immenſum ambitionis et potentiae, curiae Romanae, quae, velut intolerabili hactenus iugo conſcientiis imperauerat, quodque tandem aliquando excutere omnes boni praeoptabant. His vero malis medendis tandem manum admouendam ratus, prauorum loliorum radices exſtirpandas eſſe recte ſtatuit, et pellendam philoſophiam Scholaſticam, ſi illa peſtis ſit auerruncanda. Cumque et ratione recte vti, et ſacras literas dulcioribus ex fontibus haurire coepiſſet, expertus erat, quam inutiles eſſent cauillationes ſophiſtarum, et ad intellectum luce colluſtrandum, et ad voluntatem rite emendandam, nec eſſe vel luminis vel ſolatii quicquam in omnibus illis diſputationibus, maximisque, quae de nihilo naſcebantur, fabulis. Has vero inanes diſſertationes et morologiam ferri ab hominibus piis et ingenuis vir recti ſenſus et integri pectoris indignabatur. Aſt his potiſſimum armis in proelium prodire, et pro peſtilentibus erroribus, qui eccleſiam occupauerant, pugnare tanquam pro aris focisque videbat curiae Romanae mancipia: his fulcris labentem moxque ruituram ſuperſtitionem ſuſtentari, his praeſidiis barbariem doctrinae morumque defendi obſeruabat; adeoque iſta prius armatura ſpolianda eſſe tenebrarum regna recte iudicabat [v]. Cumque et vocationis iure, et animi magnitudine omnium fortiſſi-

u) In vita eius l. c. v) Conf. SECKENDORF. l. c. p. 103.

fortiſſime praeiudiciorum turmas, quae hactenus veritatem graui onere depreſſerant, eieciſſet, et ſic illam venerationem, Scholaſticae philoſophiae et theologiae, quam ab adoleſcentia in ſcholis et monaſterio hauſerat, quaeque multis oculos tenebat, vt perſpicere foedos vultus haud poſſent, exuiſſet, facile fuit, ingenii natura acerrimi in id vires conferre, vt pſeudo-philoſophiam hanc, ſuis neruis ſpoliatam omnium contemtui exponeret. Quod licet magnam illi inuidiam minabatur, eo quod emolumenta, quae a Scholaſticae philoſophiae et theologiae imperio hauriebat clerus monachorumque grex, arctis hos homines vinculis illi peſti mancipauerant, excitarunt tamen virum fortem animique imperterriti exempla magnorum virorum, qui in Italia barbariem aggreſſi, Scholaſticae philoſophiae bellum indixerant. His rationibus cauſſisque inſtigata ignea vis animi, qui eccleſiae emendationem forti quoque remedio opus habere probe perſpiciebat, non potuit non acerrime in Scholaſticam philoſophiam inſurgere, eamque telis vndequaque confodere. Iniquiſſime id tulit cucullatorum fratrum, virorumque obſcurorum turma, quae hoſtem illum eſſe philoſophiae omnis, ipſiusque rationis, et ignorantiae atque enthuſiaſmo apertiſſime fauere clamabat. Fecit id ſub ipſis reformationis auſpiciis THOMAS RHADINVS Dominicanus, qui in *oratione* [w] *ad principes et populos Germaniae*, Romae, vbi theologiam profitebatur, habita, velut enorme illi crimen obiicit, *quod Ariſtotelicam philoſophiam ſpreuerit, et theologiae peſtem vocauerit cum ſumma Scholaſticorum doctorum iniuria, qui tamen per annos trecentos theologiae philoſophiam ancillari et omnem humanum intellectum in obſequium Chriſti captiuum facere allaborauerint.* Haec poſtmodum alii, etiam docti viri ex Romanenſium coetu repetiuere, vt odio in Luthero, aliquid darent [x], quorum loca cum adduxerit Ven. HALLBAVERVS [y], theologus hodie Ienenſis clariſſimus, ad eum Lectorem remittimus, ſed et illos euoluendos eſſe monemus, qui his calumniis et opprobriis in Lutherum iactis accurate ſolideque reſponderunt, enarratos a IO. ALB. FABRICIO [z]. Viuo adhuc Luthero eo nomine ad Thomae Rhadini obtrectationes reſpondit Didymus Fauentinus, vel qui ſub hoc nomine latet PHILIPPVS MELANCHTHON, peculiari oratione [a], in qua inter alia ad obiectam ſtudiorum oppreſſionem, et quidem philoſophiae reſpondet: *Non damnat Lutherus eam philoſophiae partem, quae mathemata, quae gemmarum, plantarum et animantium naturas deſcripſit. Nam horum cognitionem fatetur ad ſacra neceſſariam eſſe, ſoletque in loco vti, quoties res poſtulat, probat inquam illam rerum deſcriptionem, cuius auctores habemus*

w) Prodiit ea, cura Emſeri, qui inter Lutheri aduerſarios agmen ducebat, Lipſiae 1520. vid. SECKENDORF. l. c. L. I. ſ. 27. §. 70. p. 107.

x) MELCH. CANVS Theol. L. IX. c. 3. qui tamen ipſe theologiam ſcholaſticam condemnat. RAPIN. Compar. Ariſt. et Platonis p. 412. FLEVRY Method. ſtudiorum, alii.

y) In Diſſ. Lutherus politioris literaturae cultor et aeſtimator §. 6. p. 9.

z) Centifol. Luth. P. I. p. 367. P. II. p. 791. 792.

a) T. III. Opp. p. 38 ſeqq.

mus apud Latinos Plinium, apud Graecos Athenaeum, addo, si vis, Aristotelem, Theophrastum, Dioscoridem, vt poëtas interim taceam. Breuiter collaudat Lutherus, quae de rerum natura fere sunt a medicis conscripta, damnat autem, si ignoras, eam philosophiae partem, quae de rerum principiis, ventorum ac pluuiarum caussis prodigiosas nugas comminiscitur, adeoque quicquid id est, quod Aristoteles vocat physica ἀκροάματα, καὶ τὰ μεταφυσικὰ *damnat, quicquid de moribus a philosophis proditum est.* Idem in sequentibus de ea philosophiae parte, quae naturam transcendit, et de Deo praecipit differens, affirmat, ita vt planum faciat, Lutherum proprie Scholasticam philosophiam impetiisse: *De iis, quae Deo tribuuntur ab hominibus, de vnitate, de intellectu, de voluntate, de simplicitate differunt metaphysici, quos vocant, quam partem theologia Scholastica sibi totam vindicat, in qua regnare sibi videtur. Hinc natae sunt factiones illae Thomistarum, Scotistarum, Occamistarum, velut ex chao* δημιουργουμένω. *Hic theologorum vulgus studia in contraria scinditur, dum hic rem rationabilem, ille realitates, breuiter dum suum quisque dogma asserit.* Quae omnia in sequentibus graui offensa doctrinae Christianae hactenus retenta esse, nec cum sanis Christi dogmatibus consistere posse, pulchre ostendit. Ex dictis autem constat, dum Scholasticam philosophiam reiecit Lutherus, Aristotelicam quoque illum improbauisse, quam fulcrum illius vnicum esse nouerat, quamque cum doctrinae Christianae systemate non posse cohaerere, arcte vero cum erroribus philosophiae et theologiae Scholasticae connecti probe intelligebat. Valde displicebat ei Aristotelis dialectica et ethica, maxime, quod hoc duce in sacrorum mysteriorum penetralia pedem inferre, et his elementis res diuinas metiri Scholastici ausi fuerint: credebat autem philosophari nos pulchre posse sine Aristotele, quem Christo et Apostolis a Scholasticis praelatum esse aegerrime ferebat, et ista quoque ex caussa Ciceronem Aristoteli praeferebat, in cuius scriptis philosophicis perspicuitatem et elegantiam regnare videbat, cum e contrario Aristotelis scripta in se difficilia et obscura Scholastica gens non intellexisset. Abiiciendam itaque Aristotelicam quoque philosophiam, cum Scholastica esse statuit, si sananda sint ecclesiae vulnera ab his hominibus inflicta. Et ex hac Lutheri de Aristotelica philosophia opinione illae prodierunt rationes dubitandi, quas contra Aristotelem et Porphyrium anno MDXVI transmisisse praeceptori suo Iodoco Isenacensi supra memorauimus. Commendauerat eas peculiari epistola [b] Ioanni Langio, in qua *Aristotelem, Porphyrium, Sententiarios perdita studia nostri seculi* vocat; praedicitque, *blasphemiarum et maledictionum instar eos habituros illas esse, quibus decretum, non quinquennio cum Pythagoricis, sed perpetuo et in aeternum cum mortuis silentium tenere, omnia credere, semper auscultare, nec vnquam, saltem leui praeludio contra Aristotelem et sententi-*

b) Epistol. T. I. ep. 10.

as velitari et mussitare. Addit inter alia: *Nihil ita ardet animus, quam histrionem illum, qui tam vere Graeca larua ecclesiam lusit, multis reuelare, ignominiamque eius cunctis ostendere, si otium esset. Habeo in manibus commentariolos, in primum physicorum: quibus fabulam Aristaei denuo agere statui in meum istum Prothea, illusorem vaferrimum ingeniorum, ita vt nisi caro fuisset Aristoteles, vere diabolum eum fuisse non puderet asserere. Pars crucis meae vel maxima est, quod videre cogor, fratrum optima ingenia bonis studiis nata, in istis scenis vitam agere, et operam perdere: nec cessant vniuersitates, bonos libros cremare et damnare, rursum malos dictare, immo somniare.* Anno vero sequenti dissertationem Luthero praeside M. Franciscus Guntherus, Northusanus habuit [c], in qua haec de Aristotele pronuntiatur sententia: *Tota fere Aristotelis ethica pessima est, gratiae inimica. Error est, Aristotelis sententiam de felicitate non repugnare doctrinae catholicae. Error est dicere, sine Aristotele non fit theologus. Immo theologus non fit, nisi sine Aristotele. Nulla forma syllogistica tenet in terminis diuinis. Non tamen ideo sequitur, veritatem articuli trinitatis repugnare formis syllogisticis. Si forma syllogistica tenet in diuinis, articulus trinitatis erit scitus et non creditus. Breuiter totus Aristoteles ad theologiam est tenebrae ad lucem. Bonum erat ecclesiae, si theologis natus non fuisset Porphyrius cum suis vniuersalibus. Vsitatiores definitiones Aristotelis videntur petere principium* [d]. Alia huius generis loca, in quibus Lutherus grauem Aristoteli dicam scripsit, diligenter passim a viris doctis [e] collecta, breuitatis caussa praeterimus. In his vero viri summi pronuntiatis esse nonnulla duriuscula, et imputari Aristoteli errores, quorum Scholastici magis hunc philosophum non assecuti, rei agendi sunt, quam Stagirita, non diffitemur; produntque quaedam vim illam et vehementiam animi, sine qua Augiae stabulum repurgari haud poterat. Sed id quoque, si absque odio et inuidia de hac re dicendum, fatendum est, valde offendisse virum pium, et ad animi emendationem atque praeparationem, eiusque consolationem omnem philosophiam referentem, abusum Aristotelicae philosophiae, latissime in Scholastica philosophia regnantem, quae tantum abest, vt posthabitis reiectisque vel emendatis dogmatibus Peripateticis, quae cum sacra doctrina in physica, metaphysica et morali parte reconciliari non possunt, meliora tantum rectaque consuluerit, vt potius nefandos Aristotelis errores pro sacrorum dogmatum principiis admiserit: indignatumque esse ludicris et ineptis cauillationibus ex dialectica Aristotelis inter Scholasticos natis, quae scepticismum, ipsamque haud raro impietatem genuerant.

Im-

c) T. I. Ien. Lat.

d) Repetiit ista in 28. paradoxis et 12. positionibus philosophicis contra Aristotelem Heidelbergae disputatis, l. c.

e) ELSWICH. l. c. HEVMANN. Act. phil. Vol. II. p. 579. CHR. THOMASIVS Hist. sap. et stult. T. I. p. 1. et pecul. Schediasmate Germanico idiomate scripto IO. GVIL. ZIEROLDVS. Starg. 1700. 4.

Improbando itaque systema Aristotelis physiologicum, et ethicum quod male cum Christiana doctrina cohaerere nemo non, rerum gnarus, intelligit, reuera Aristotelem Scholasticum, ducemque philosophastrorum horum explodebat, reiiciebatque. Clare id probant declarationes, quas Lutherus *Positionibus et declarationibus ad Heidelbergenses missis* addidit, et ex Codice Msc. bibliothecae Zittauiensis vulgauit GOTTLIEB. WERNSDORFIVS V. C. [f]. Ibi ita vir beatus: *Hae conclusiones sunt a me ideo tractatae ac disputatae, vt ostenderem, primo, quam longe lateque ab Aristotelis sententia aberrarint omnium scholarum sophistae, ac plane sua somnia in Aristotelis non intellecti libros inuexerint. Vnde et si quam maxime sensum eius teneamus (quemadmodum hic tradidi,) tamen prorsus nihil adiumenti ex ipso haberi posset non solum ad theologiam seu sacras literas, verum etiam ad ipsam naturalem philosophiam. Quid enim iuuet ad rerum cognitionem, si de materia, forma, motu, finito, tempore, nugari et cauillari queas verbis ab Aristotele conceptis et praescriptis?* Et alibi [ff] ad Georgium Spalatinum scribens, non dissimulat, *ratum sibi atque certum esse, nec Thomam, nec omnes Thomistas simul, vel vnum in Aristotele intellexisse capitulum.* Quae omnia recte se habent, nec facile improbabit, quisquis vel Peripateticam vel Scholasticam theologiam nouerit. Ceterum, ipsius Aristotelis philosophiam, velut sapientiam quandam humanam et Graecam consideratam non prorsus contemnebat, et quam in theologia valde improbabat, ethicam Aristotelis, in vita ciuili laudat, Aristoteli quoque acutissimi ingenii laudem tribuit, et eo nomine Ciceroni praefert, quamuis hunc illi prudentia praestitisse affirmet [g]. Quae moderatior de Aristotele sententia Lutheri adscribenda esse videtur Melanchthonis amicitiae et, qua ille regebatur, opinioni de vera Aristotelis philosophia. Ceterum verisimile admodum est, Lutherum disputationis aestu abreptum, mysticaeque theologiae, quam ei initio commendauerat Scholastica impietas amore adductum, initio quaedam duriuscula non de pseudo-philosophia tantum, quae in scholis regnabat, pronuntiasse, sed ipsi quoque philosophiae imputauisse: imprimis autem dubio carere videtur, cum Augustini placitis de seruo hominis arbitrio esset addictissimus, ideo paulo iniquiorem in philosophiam fuisse, quod hanc vires hominis naturales earumque libertatem nimium extollere crederet: quae ratio moralem quoque Aristotelis philosophiam illi inuisam reddidit [h]. Sed Lutherum ipsum ex Luthero explicantibus, et quae extra disputationis aleam constitutus de philosophia scripsit, considerantibus manifestum erit, virum magnum maturiori iudicio de philosophia pronuntiantem, non eius vsum, sed inutiles sterilesque disputationes Scholasticorum, et pseudo-philosophiam illo tempore obtinentem reiecisse, et nugas horum philosophastrorum, quae optima tunc in-

 genia

f) In diss. de progressu emendatae per Lutherum religionis p. 20.

ff) T. I. ep. 45.

g) Vid. ad Gen. X. p. m. 131.

h) Conf. Act. phil. Vol. II. p. 587.

genia detinuerant, et impedimenta struxerant veritatis maxima, damnauisse. Id quod vel ex vna MELANCHTHONIS oratione *contra Rhadinum*, exque loco supra adducto est manifestum, legique meretur vel ipsa tota oratio, vel excerpta ex ea a SECKENDORFIO [i] data, quia luculentis exemplis Melanchthon probatum dedit, corruptiones infinitas quae ex ista pseudo-philosophia exortae sunt, virum summum compulisse, vt hunc foetum adulterinum ex ecclesia eiiciendum esse contenderet. Quod reliquum est, nec philosophicum ingenium magnis iudicii excelsi et animi imperterriti viribus suffultum Luthero defuisse, nec a saniori philosophia, diuinioris veritatis testem fuisse destitutum, dudum viris doctissimis CHR. AVG. HEVMANNO [k] et ISAACO FROEREISENIO [l], obseruatum, quorum paginae illis euoluendae sunt, qui vberiora eo de argumento desiderant. Nobis enim prolixioribus esse non licet, contentis ostendisse, quid Lutherus ad pellendam Scholasticae philosophiae barbariem reuocandumque meliorem sensum reformationi doctrinae Christianae intentus contulerit. Ex quibus caussa intelligitur, cur philosophia tempore emendatae religionis mutationem passa sit.

Melanchthon aduersarius philosophiae Scholasticae.

§. XI. Eandem, quam Lutherus fouerat, opinionem MELANCHTHONEM quoque aluisse, qui tum primus fere philosophiae et humaniorum literarum restaurator erat, ex oratione *in Rhadinum* in antecedentibus adducta est manifestissimum. Et hoc disertissimo viro interprete, non sine iucunditate discimus, quae caussae viris illis magnis, qui reformandae ecclesiae opus susceperunt, fuerint, philosophiam et theologiam Scholasticam velut purgamenta quaedam ex ecclesia eiiciendi. Quamuis autem Aristoteli magis faueret, nec reiiciendum eum totum, sed in ordinem cogendum emendandumque esse statueret, et puriorem Peripateticam philosophiam reuocare in academias conaretur, vnde ei locum infra inter philosophos γνησίως Peripateticos assignabimus; non mutauit tamen sententiam de philosophia Scholastica, quam quacunque poterat occasione, amicis et studiosae quoque iuuentuti suggerebat. Passim huius rei exemplis scatent orationes ab eo in academia Witebergensi pronuntiatae, vbi more suo plane et perspicue ea de re disserit. Praecipue autem legi meretur elegans atque docta oratio, quam *de studiis corrigendis* [m] conscripsit, et in qua multa pulcherrime de barbaro isto, quod ante illud seculum, diu viguit, aeuo edisserit, caussasque luculenter exponit, qui factum sit, vt tanto ingenia philosophantia situ obducta sint, et quibus ex fontibus illa corruptio manauerit; deformes quoque vultus exponit, quibus detestabilis philosophia facta est. Inter alia vere: *Primum desertis veterum disciplinis quando audax ista commentandi et philosophandi ratio inualuit, simul Graeca contemta, mathematica deserta, sacra negligentius cul-*

i) Hist. Luther. loc. cit.
k) Loc. cit.
l) Vindiciae Lutheri, quibus eius manes a philosophiae sanioris odio et contemtu crassaque ignorantia vindicantur. Argent. 1617. 4.
m) T. I. p. 489.

culta sunt. Quo malo quae saeuior pestis esse potuit? Certe nulla vulgarior vnquam fuit. - - Quantum aetatis homini datum est, nedum adolescentiam, insumunt, vt Euripos omnes, sic enim Nazianzenus vocat, Aristotelicos exhauriant, id quod nescio an vnquam alicui contigerit. Subinde enim quod exhauritur, influit, felicius id quidem quam quod de Danaidum doliis ferunt. Adde quod cum se veri scientiam meditari glorientur, plurimum operae fallaciis nectendisque dolis linguae nauent; deinde ex tot factionum diuersis opinionibus, vix vnam aut alteram, quae sibi constet, reperias. Solent enim, in omni humano dogmate falsis vera, veris falsa misceri. Ibi vero quanto agas negotio, quibus auditorem perfugiis trahas, dum sententiae doctores inter se conueniant, nimirum vt candida nigris: at nil refert, cadat, an recto stet fabula talo, modo clamatum sit fortiter. - - Interim partium studiis disceditur, aluntur odia, friget humanitas, et cum a literis nihil abesse debeat longius rancore; nam communia erant Musis et Gratiis quondam sacra, horum studia, quaecunque sunt, vel sola nutrit inuidia. Similia habet in oratione *de odio sophistices* [n], in qua grauissimis verbis Scholasticorum fallacias, et impietatem, quam istis artibus defenderunt, describit, et quae inde ecclesiae pericula excitata sint, graphice delineat. Aliorum, qui a Lutheri sociorumque partibus steterunt, eadem de re testimonia, ne nimii simus, praetermittimus.

Promota hac ratione studiorum elegantiorum cultura, et interpretatio veteris philosophiae.

§. XII. Valde studium hoc profuit orbi literato, cum vbique exorientis philosophiae emendationem apertis exciperent amplexibus elegantiora ingenia. Quae licet non omnia philosophiam, data opera excolerent, relicto tamen, quod disciplinas fere omnes hactenus inquinauerat, sterquilinio, ad colendam sapientiam atque eruditionem humaniorem animum adiecerunt. Hi non quidem certam quandam sectam elegerunt, vt innumeri fecere alii, qui philosophiae nomen ab eo tempore dederant, nec eclecticum philosophandi genus secuti sunt, quod a scopo suo erat alienum, legerunt tamen ob philosophiae amorem veteres philosophos Graecos Latinosque, eorumque interpretes agere adhibita veteris literaturae luce conati sunt, hacque ratione ad promouenda philosophiae incrementa nonnihil attulerunt. Cuius exempla varia in historia literaria seculi XVI occurrunt, in hac historiae philosophicae parte non negligenda. In hac classe collocari meretur IACOBVS SADOLETVS, vir summus, et politioris eruditionis vindex haud postremus. Hic quamuis philosophum se ostendere non desideraret, cum tam Ciceronis eloquentiam imitandam sibi non sine felicitate constituisset, eius quoque exemplo monitus dicendi rationem puram castamque ad philosophiam transtulit, et *de laudibus philosophiae* pulchre commentatus est. Qui liber adeo placuit Petro Bembo Cardinali, vt ad Polum itidem Cardinalem scriberet [o]: *Equidem ab illis Augusti temporibus, quae profecto maxime*

Exempla eius.

Iacobus Sadoletus.

n) l. c. p. 578. o) Apud POPE-BLOVNT, p. 573. conf. TEISSIER. T. I. p. 29.

xime omnium summis ingeniis et scriptoribus praestantibus claruerunt; nullum legi librum scriptum, vt mihi quidem videtur, appositius, splendidius, nullum melius, nullum Ciceroniano mori, stilo, facundiae denique vicinius. Idque sine dubio debuit vir illustris amicitiae, quam cum Erasmo et Melanchthone alebat, quos cum assertores nosset literarum, earumque elegantiam ad philosophiam cerneret traducere, laudabili consilio secutus est. Iungendi his Patauinus Medicus HIERONYMVS FRACASTORIVS, et Germanorum Plinius GEORGIVS AGRICOLA. Vterque enim cum totam fere aetatem in indaganda rerum natura consumsisset, literarum decus ad philosophiam iuxta veterum mentem, licet nulli sectae addictus transferre studuit. Et ille quidem teste THVANO [p], cui succinunt eruditorum plerique, *ad exactam philosophiae et mathematicarum artium ac praecipue astronomiae cognitionem summum iudicium et admirabile ingenium attulit: quo multa ab antiquis aut ignorata aut secus accepta adinuenit, et explicauit.* Hic autem Aristotelis atque Plinii exempla secutus rerum naturalium historiam tanta eruditione et ingenii solertia persecutus est, vt non veteres modo aequasse, sed et accuratione superauisse iudicatus sit, et praestantissimi philosophi nomen meruerit [p]. Ex Protestantium coetibus his adiungimus duumuiros praestantissimos IOACHIMVM CAMERARIVM, et SIMONEM GRYNAEVM, eo quod veterum philosophorum interpretationi insudando ad emendandam philosophiam plurimum contulerunt. Et Camerarius quidem, vir inter elegantioris literaturae, et praecipue veteris eruditionis, restauratores apud Germanos, vere summus, Petri Mosellani institutione vsus, Melanchthonis et Erasmi amicitia ita gauisus est, vt quid Graecae, quid Latinae valerent literae non solum intelligeret, sed alios quoque accurate doceret [q]. His vero raram isto tempore iunxit philosophiae veteris, et imprimis Graecae, cognitionem, quam cum erudite cum arte critica sociasset, dici non potest, quanta lumina illi hoc pacto accenderit. Testantur id edita a Camerario scripta veterum Graecorum, quarum editionum catalogum exhibet praestantissimus FABRICIVS [r]. Inter haec veterum scripta a Camerario edita, leguntur etiam ARCHYTAE liber *de decem praedicamentis*, et explicationes, tum librorum duorum NICOMACHI GERASENI *de theologia arithmetica;* tum *ethicorum Aristotelis*. Inter quas eius commentationes haec ita placuit GABRIELI NAVDAEO [s], vt post Montecatinum et Victorium, tertium inter commentatores in ethica Aristotelis locum Camerario tribueret. Quae veteris philosophiae cognitio cum accurata Graecae linguae et antiquitatum notitia summas Camerario laudes promeruit [ſ]. Valde ideo illum extollit aequus meritorum literis partorum iudex AVG. THVANVS [ſſ], eo quod *post perceptam vtri-*

Hieronymus Fracastorius.

p) ADAM. Vit. Medic. p. 77. THOM. CRENIVS de singularibus script. §. 5. p. 16. TEISSIER. l. c. p. 217.

q) ADAM. Vit. philos. p. 258.

r) Bibl. Graec. Vol. XIII. p. 493.

s) Bibliograph. polit. p. 21.

ſ) Vid. TEISSIER. l. c. T. III. p. 14. CRENIVS l. c. §. 52. p. 64. Meth. comp. erud. T. III. p. 2.

ſſ) Ad a. 1574.

vt vtriusque linguae exactam notitiam, non solum ad bonos auctores interpretandos tam poëtas, quam oratores et historicos, sed etiam in solidioribus philosophiae, mathematicarum artium et postremo theologiae studiis multa commentatus esset. Succinunt de egregiis eius in rem literariam veterum, etiam philosophicam meritis virorum doctorum elogia, collecta a TH. POPE-BLOVNTIO [t], IACOBO THOMASIO [u], aliis [v], qui videndi. Illud vero non praetermittendum hoc loco est, non neglexisse quidem Camerarium more sui temporis Aristotelem, inque eo interpretando doctissime operam posuisse, fauisse autem simul Platonico-Pythagoreae disciplinae, cuius mysteriis rimandis haud vulgariter insudauit, vt vel ex vno *commentario in Nicomachi arithmeticam* constat. Ipse vero satis luculenter, quae ei ista de re animus sit, explicuit, scribens [w]: *Peripatetica disciplina humanissima fuit, quae ad captum ingenii humani dignitatis ac virtutis praecepta accommodauit, neque veluti optando quid maxime quisque velle, deberet, collegit, sed quid consequi etiam posset, circumspexit. Stoici, vt ait Cicero, fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protulere, vt cum ad vltimum animo contendissemus, ibi tamen, vbi oporteret, consisteremus. Itaque hi priora praeclara et luculenta opera elimando videntur corrupisse, nam Academici certe cum Peripateticis sententia et dogmatis coniuncti earundem rerum diuersa quodammodo explicatione vsi fuerunt, vt aliter de aliis vtrique loquerentur. Epicurei vero quasi abortiuum philosophiae genus grauitatem huius plane reliquerunt, et ad futilia quaedam ac vulgo nota probataque traduxerunt disputationes suas, expertes omnis eruditionis, Aristippi placitis arreptis, quae tamen ipsa alicubi corrupisse putantur et reddidisse molliora.* Ex quibus verbis apertum est, Camerarium in ea fuisse cum multis opinione, Academicos a Platonicis verbis magis, quam re ipsa et doctrina dissentire. Alter ad quem prouocauimus, SIMON GRYNAEVS est, Sueuus, cuius vitam descripsit MELCHIOR ADAMVS [x]. Is ipse quoque interpretatione veterum philosophorum, Platonis, Aristotelis, Plutarchi aliorumque eam sibi eruditionis famam comparauit, vt inter doctissimos suae aetatis philosophos numeraretur, iudicaueritque magnus ERASMVS [y], *esse hominem Latine Graeceque ad vnguem doctum, in philosophia et mathematicis disciplinis diligenter versatum, nullo supercilio, pudore pene immodico.* Quod cum maxime laudandum esse recte censeret PHILIPPVS MELANCHTHON [z], hanc tamen maiorem eius laudem esse reputauit, *quod non fastidierit doctrinam ecclesiae, sed semper ad philosophica studia adiunxerit lectionem prophetarum et apostolorum.* Tales multos viros maximopere eru-

Simon Grynaeus.

t) Cens. celebr. auct. p. 590.
u) Praefat. L. XXV. p. 487.
v) MORHOF. Polyhist. T. I. L. IV. c. 8. §. 4. p. 808. VOSSIVS de scient. mathem. c. LXV. §. 14. p. 376 seqq.
w) Prolegom. in officia Ciceronis.
x) l. c. p. 118 seqq.
y) L. XXVI. ep. 39.
z) L. I. ep. 68.

eruditos et praeter literaturam Graecam et Latinam omnem veteris quoque philosophiae notitia insignes, qui interpretatione philosophorum vetustorum ipsam philosophiam iuuare sategerunt, seculum XVI protulit. Qualium ingeniorum cum ferax illa aetas esset, factum inde est, vt laetissimis incrementis resurgens philosophia vteretur, magnisque opibus augerentur philosophantium ingenia.

Ipsa philosophia sua incrementa promouet.

§. XIII. Ipsa porro philosophia, quae tempore emendatae ecclesiae, ex exilio rediit, messem suam maturauit, suisque adiuuit viribus, vt melius coleretur. Nempe cum sub regno Scholastico ingenia etiam acuta et polita, situ obducta hebescerent, quia ratiocinandi facultatem mali commatis ars sophistica, quam pessima illa dialectica tradebat, corruperat, pulso hoc spectro paulo melior comtiorque rationalis artis vsus postliminio rediit, coeperuntque viri docti accuratius rationes inire, deponere praeiudicia, errores conuellere, principia cum conclusionibus accurate connectere, et intelligere, quid distent aera lupinis. Quem in finem veterum philosophorum scrinia excussa sunt, et liberiori animo ad philosophiae augmenta inde collatum est, quicquid inseruire posse scopo huic visum erat. Id quod eo facilius fieri potuit, quo iucundius erat, atque honestius veteris eruditionis praesidia ad philosophiam afferre, cum is maxime doctus crederetur, qui in studio antiquitatis Graecae Latinaeque maxime versatus esset, pristinamque in hoc quoque eruditionis genere barbariem cuperet pellere. Tandem ipsa quoque fratrum ignorantiae caterua, inuita licet et praeter opinionem philosophiae elegantioris restitutionem promouit. Quamuis enim saeuissimis persecutionibus in reformatores, vt doctrinae sacrae, ita literarum et philosophiae fureret, et igni ferroque, vel vbi tam crudeliter non poterat, fulminibus, calumniis quin et sannis et dicteriis insaniam proderet, vt tam laudabiles conatus suppressum iret: ita tamen oleum modo camino adiecit, et delirante pseudophilosophiae indole prodita, quoscunque pectus forte animusque rectus animauerat, incitauit, vt eo audentius contra irent, ipsaque scientia et philosophia quoque sui vindicias sumeret. Quod cum nemini ignotum esse queat, qui literariae ciuitatis historiam callet, hoc loco, vbi ad alia transeundum est, exemplis non illustramus. Vna Reuchlini historia infra nobis accurate enarranda, rem in luce clarissima ponit, plura vero exempla dabit, quae sequetur tractatio.

Scholastici promouent philosophiam cultiores.

Ordo tractationis sequentis.

§. XIV. Et hac quidem ratione, hisque ex caussis factum est, vt ingruente noua purioris doctrinae luce, repurgataque ab innumeris mendis ecclesia, philosophiae quoque pulchrior redderetur facies, quaeque prius squalida et neglecta oberrauerat, honestiori cultu quasi postliminio suo restitueretur loco. Ab isto tempore, dici non potest, quanta philosophorum seges effloruerit, et humanae sapientiae studium variis modis sit auctum et amplificatum. Nec errabimus a vero, pronuntiantes, plus prae-

praeſtitiſſe in philoſophia excolenda ſeculi XVI et XVII et imprimis noſtrorum temporum diligentiam, quam reliquam aetatem omnem, nec habere vel barbaros vel Graecos quod cum noſtri ſeculi ea in re fertilitate et felicitate queat comparari. Luculentis id exemplis euincet, ſecuturae tractationis argumentum, quod philoſophiae fata ab ineunte ſeculo XVI vsque ad praeſentem aetatem, (quantum quidem ad illos philoſophos attinet, qui hac vitae ſcena deceſſerunt) plenius enarrabit. Facile autem aequus Lector coniiciet, integram et ſpecialem recentioris aetatis philoſophiae hiſtoriam a nobis expectari non poſſe; eo quod innumera fere ſint, quae in ſingulis philoſophiae partibus ingens, qui recentiori tempore ſuccreuit, philoſophorum numerus praeſtitit: quae enarrare omnia, eſſet ſingularum ſcientiarum philoſophicarum ſpecialem condere hiſtoriam, non vero generales philoſophiae annales exponere, quem nobis ſolum terminum laboris noſtri finemque poſuimus; rati, et ex aliorum lucubrationibus in his ſacris verſatum, et imprimis recentioris hiſtoriae literariae probe gnarum haurire poſſe, quantum ſufficit [a]; et hoc operae vix ab vno ſcriptore praeſtari poſſe, cum ſingularum diſciplinarum philoſophicarum diuitiae, quas noſtro aeuo ſibi acquiſiuerunt, tantae ſint, vt integras tractationes facile compleant. Nobis cum conſtitutum ſit vniuerſalem philoſophiae hiſtoriam tradere, ſatis pro inſtituti ſcopo erit, philoſophiae mutationes, emendationes, ſectas, ſyſtemata celebriora, quaeque alia ſunt, ſine quibus eius fata intelligi non poſſunt, accurate exponere, magnorum philoſophorum, qui plurimum vel ad reuocandas veteres ſectas, vel ad condendas nouas contulerunt, acta enarrare, ſyſtematum et opinionum cauſſas et rationes eruere, et imprimis libertatis philoſophandi humano generi tandem aliquando reſtitutae hiſtoriam ſcribere, eaque ſeligere, quae et momento haud carent, et ſingularia atque memorabilia ſunt, et in hiſtoria philoſophica negligi vel ignorari haud poſſunt. Dabimus tamen per ſingulas quoque diſciplinarum philoſophicarum claſſes eorum notitiam, quae memoria digna ſunt, quibusque potiſſimum adiutum eſt philoſophiae ſtudium.

§. XV. Omnem vero totius philoſophiae recentioris campum vno quaſi luſtrantes oculo, eam vel ſectariam fuiſſe, vel eclecticam, comperimus. Aut enim certam quandam ſectam elegerunt philoſophi, et vel veteres Graecas reſuſcitarunt, vel nouas et peculiares condiderunt, vel certo modo philoſophandum eſſe definiuerunt: aut abiecto omni auctoritatis praeiudicio noua dare philoſophicarum ſcientiarum ſyſtemata, nullius in verba iurantes, nullius opinioni addicti, ſelectis ex omnium hypotheſibus

Recentioris hiſtoriae philoſophicae generalis διατύπωσις.

a) Praeſtantiores ſcriptores hiſtoriae ſingularum diſciplinarum philoſophicarum indicant STRVVII Bibliotheca philoſophica, recentiſſimis virorum doctorum ACKERI, COLERI, LOTTERI, KAHLII obſeruationibus aucta, et viri πολυμαθεστάτου GOTTL. STOLLII Hiſtoria literaria. Qui libri cum in omnium manibus ſint, conſuli facile poſſunt et debent, nec iis heic quicquam addendum eſt.

illis opinionibus, quas veras esse credebant, annisi sunt. Illud praesentis Tomi argumentum erit, hoc sequente enarrabitur. Omne vero philosophantium secundum sectae viam, agmen in Aristotelico-Scholasticos, et reformatos philosophos dispesci potest. Tam altas enim radices philosophia Scholastica egit, tamque arctis nexibus cum theologia complicata est, et vtilitati certorum dogmatum κυρίων adeo affinis, vt magna pars, praecipue theologorum in Romanae ecclesiae coetibus, duce Thoma Aquinate, et Ioanne Scoto philosophari in tanta literarum et melioris philosophiae luce non erubuerint. Quos quae caussae impulerint, quibus emolumentis in hoc Augiae stabulo detenti fuerint, quare puriora lumina non secuti sint, prouidus et attentus Lector facile ex illis ipse coniiciet, quae in *antecedente Tomo* de philosophiae Scholasticae natura, indole, effectibusque prolixe differuimus. Quae tamen caussae non potuerunt impedire ingentem magnorum virorum cohortem, non ex iis solummodo, qui secessum facere ab ecclesia Romana coacti sunt; sed ex ipsis quoque eius coetus sectatoribus, quo minus infausto huic sideri nuntium mittentes ad meliora et elegantiora deflecterent, quae et solidam cognitionem darent, et naturae recessus felicius panderent, et animum a morbis intellectus atque voluntatis securius liberarent sanarentque. Quam sibi metam ponere et ratio iubebat, et tot, quae in Scholastica philosophia se prodebant, absurda suadebant, cum experientia doceret, isto monstro nec veritatem iuuari, nec humanae mentis cognitionem augeri, nec errores debellari, innumera vero damna scientiis inferri. Et haec quidem recte statuisse viros doctos fatendum est: ast cum via esset detegenda, qua securius rectiusque ad hanc metam properare liceret, ibi plerisque aqua haesit, incertis, quid deterioribus substituerent. Nimirum facilius semper fuit deuia agnoscere, erroresque perspicere, et quid desiderandum sit, quid exoptandum, quid reiiciendum, intelligere, quam emendationis rationem modumque assequi, et meliora suppeditare, quibus euitatis istis scopulis ad portum sine offensa tendere queat humana cognitio. Id quod plurimis exemplis sequens tractatio faciet manifestissimum, luculenterque docebit: Id quod imbecillitati intellectus humani tribuendum est, qui, vbi morbos suos videt, medelam tamen difficulter haud raro inuenit. Patet id ex modo, quem reformaturi philosophiam omnem tenuerunt viri doctissimi, qui seculo XVI et XVII vixerunt. In duas enim partes valde inter se diuersas diuisi dum philosophiam iuuare satagunt, in nouos labyrinthos incidunt. Vna pars inepto praeiudicio decepta, ita fontes philosophandi omnes exhaustos esse, putabat, vt nouum quid afferri nequeat, nec aliter philosophari nos posse, nisi electa certa, quam sequamur, secta, iudicabat. Hoc philosophorum genus de suis viribus, licet sine iusta caussa, desperans, cum nonnullis optimum ingenium obtigisset, nihil suo Marte tentare ausum est, viamque nondum tritam perhorruit: Graecos itaque philosophos duces sibi eligens, et ex hoc numero

ro vnum antesignanum deligens, Graecanicam philosophiam restaurauit et recentiorum inuentis auxit et ornauit. Id quod valde promouit Graecae linguae, quod seculo XVI egregie floruit, studium, Graecarumque antiquitatum cognitio, de quibus viri isti eruditissimi pulchre merebantur. His enim fulcris nixi ad lectionem philosophorum Graecorum se accingebant, versiones meliores, quam quae pristino tempore obtinuerant, conficiebant, et ex his fontibus systemata veterum philosophorum Graecorum eruebant, rati, commode satis se philosophari posse, si Graece philosopharentur, id est Graecanica dogmata amplecterentur.

Aristotelis philosophia sincera restituta.

§. XVI. Nemo vero in hoc Graecorum philosophorum delectu meliore fortuna vsus est, quam Aristoteles. Is dudum et a multis iam seculis toti orbi literario infausto iugo grauis fuerat, et tyranni instar imperauerat, reliquis philosophis Graecis contemtis et neglectis; eo euentu, vt ineptum plerorumque animos occuparet praeiudicium, inter philosophos iudicii acumine doctrinaeque veritate et philosophandi accuratione vnum Aristotelem reliquos omnes multis modis antecellere. Hac opinione cum regeretur orbis Scholasticus, ex quo viri docti prodierunt, qui ineptam illorum hominum docendi viam reiecerunt, non damnandam esse Aristotelis philosophiam cum Scholasticis ineptiis, sed ad verum vultum reuocandam emendandamque iudicarunt. Nec tamen fefellerunt viros acutos et magna eruditione conspicuos errores physiologiae et theologiae naturalis, siue metaphysicae Aristotelicae; eos vero velut naeuos aliquos non obstare putarunt, quo minus corpori cetera pulchro honos haberetur, facileque illas erroneas Aristotelis opiniones emendari, rectiora eorum loco constitui, vel a noxis quoque et suspectis sibi caueri posse crediderunt. Quibus euitatis nec meliorem et ad differendum de sapientia quauis aptiorem philosophandi rationem esse, Peripatetica statuerunt, et scientiarum omnium aedificia his fundamentis superstrui posse existimarunt. Ita vero se seruire Aristoteli, quod in Scholasticis vehementer culpauerant, minime perspexere, persuasi libertatem philosophandi se tenere, si alios philosophos veteres interdum consulerent, et ex illorum systematibus illa decerperent, quae facile cum Peripateticis in concordiam redigi possent. Cuius rei exemplum valde memorabile exhibet PHILIPPVS MELANCHTHON[b] vir summus, quem Scholasticae philosophiae acerrimum hostem fuisse, in antecedentibus demonstrauimus. Is enim fateri non erubuit, *Aristotelis philosophiam eam esse, qua tuto omniumque* optime philosophaturi vti possunt. Dabimus verba eius, vt de mente eius Lector ipse iudicare valeat. Ita vero: *Eruditam philosophiam requiro, non illas cauillationes, quibus nullae res subsunt. Ideo dixi vnum quoddam philosophiae genus eligendum esse, quod quam minimum habeat sophistices, et iustam methodum retineat: talis est Aristotelis doctrina. Sed huic*

 tamen

b) Declamat. T. I. de vtilitate phil. p. 333 seqq.

tamen aliunde addenda est illa praestantissima philosophiae pars, de motibus coelestibus. Nam reliquae sectae sunt plenae sophistices, et absurdarum et falsarum opinionum, quae etiam moribus nocent. Nam illae hyperbolae Stoicorum sunt omnino sophisticae, bonam valetudinem, opes, et similia non esse bona. Commentitia et ἀπάθεια, falsa et perniciosa opinio de fato. Epicurus non philosophatur, sed scurratur, cum affirmat, omnia casu contigisse: tollit primam caussam, et dissentit in totum a vera physicorum doctrina. Fugienda est et Academia, quae non seruat modum et sumit sibi licentiam immoderatam omnia euertendi: quod qui facere student, hos necesse est multa sophistice collegere. Quanquam is, qui ducem Aristotelem praecipue sequitur, et vnam quandam simplicem ac minime sophisticam doctrinam expetit, interdum et ab aliis auctoribus aliquid sumere potest. Vt enim Musae cum cantu certassent cum Sirenibus, easque vicissent, ex pennis earum coronas sibi fecerunt; ita et in sectis, et si vna maxime probanda est, tamen interdum ex aliis aliquid veri decerpamus, quo nostra sententia exornetur. Quibus verbis satis luculenter exprimit, qua ratione eclectice philosophandum esse putet, nempe vt alii philosophi fasces Aristoteli submittant. Ex quibus explicandum est, quod alio loco [c] magis speciose et ex vero differit: *Nolo philosophando quenquam nugari, ita enim fit, vt communis etiam sensus tandem obliuiscare. Sed ex optimis optima selige, eaque cum ad scientiam naturae, tum ad mores formandos attinentia. Inprimis hic eruditione Graeca opus est, quae naturae scientiam vniuersam complectitur, vt de moribus apposite ac copiose dicere queas. Plurimum valent Aristotelis moralia, leges Platonis, poëtae, atque ii sane, qui et optimi sunt, et in hoc legi possunt, vt animos erudiant, Homerus Graecis fons omnium disciplinarum, Virgilius ac Horatius Latinis.* Haec Melanchthon, qui Aristotelicorum sinceriorum post reformatas literas recte princeps atque dux inter Germanos habetur, et innumeros ea in re discipulos habuit: idque potissimum in Scholasticis ferre non potuit, quod *homines hi, libidine ingeniorum siue amore litium ducti inciderint in Aristotelem, eumque mancum et lacerum, et qui alioqui Graecis obscurus, καὶ τευλοξία similis videtur, Latine sic redditum, vt etiam Sibyllae furentis coniecturas exerceret. Huc tamen,* addit, *incauti homines impegerunt, sensim neglectae melioris disciplinae, eruditione Graeca excidimus, omnino pro bonis non bona doceri coepta. Hinc prodiere Thomae, Scoti, Durandi, Seraphici, Cherubici, et reliqua proles numerosior Cadmea sobole. Accedit insuper, quod non solum contemti veteres studio nouorum, sed omnino, si qui in eam supererant aetatem, ceu in Lethen ablegati perierunt, vt dubites, num alia re argutiarum auctores plus nocuerint, quam quod vecordes tot millia veterum scriptorum ad internecionem vsque aboleri passi sunt.* Hac, quam Melanchthon fouebat, sententia de Aristotele a Scho-

c) l. c. de studiis corrigendis p. 496.

Scholafticis vindicando fibique et orbi philofophico reftituendo, tempore fufceptae emendationis ecclefiae occupabantur magni viri, ipfeque Melanchthon in cauffa fuit, vt pofthabito Lutheri de Ariftotele iudicio, Stagirita tamen, licet emendatus, obtineret. Haec vero cauffa eft, cur inter philofophos feculi XVI tot viros magnae eruditionis fummaeque famae liceat cernere, qui philofophiam non ex fpinetis dumetisque Scholafticorum, fed ex Ariftotelis nemoribus exftruxerunt, lectisque et accurata interpretatione excuffis obfcuri philofophi fcriptis veram eius mentem eruere explorareque funt conati, quos Ariftotelicae philofophiae interpretes rectius, quam philofophos dixeris. Hos intelligimus nomine Peripateticorum genuinorum, eo quod veram et domefticam Peripati doctrinam, explofo Ariftotelicifmo Scholafticorum adulterino, reftituerunt. Ex hac claffe multi infra occurrent viri fummi, et Romanenfium et Proteftantium coetibus addicti, qui Graecae linguae et antiquitatis artisque criticae, quibus ornamentis valde delectatum eft feculum XVI, praefidiis adiuti in explicando Ariftotele puro natiuoque vultui reftituto haud infeliciter defudarunt, quamuis in philofophia ob hoc ftudium fectarium tantum non praeftiterint, quantum praeftare poterant, fi hoc iugum virili conatu excuffiffent, abieciffentque auctoritatis et antiquitatis praeiudicium.

Aliae Graecorum fectae excultae.

§. XVII. Non placuit omnibus Ariftotelis philofophia, videruntque nonnulli magnos errores, et naeuos deformes, qui illam occupabant. Aufi itaque a magna philofophantium turba fecedere, in ipfa via aberrauerunt, rati, non aliam philofophiam fequendam effe, quam fectariam. Ad fectas igitur Graecanicas reliquas diuerterunt, quas vel cafus obtulerat, vel praeiudicia commendauerant, vel inclinatio animi fuaferat, quamuis raro ratio fubeffet, nec de eligenda fententia inftitueretur confultatio. Ita ad eum ipfum lapidem offenfum, ad quem impegerunt veteres, quos ideo reprehendit ORIGENES [d], cuius verba recentioris quoque philofophiae fata eleganter adumbrant: *Quis eorum, qui fe contulerunt ad philofophiam aut forte fortuna fectae alicui deditus, aut a magiftro inductus, aliter fe ad eam applicat, quam fi credat illam praeftantiorem ceteris? non enim expectat, donec auditis omnium philofophorum opinionibus earumque varietatibus, tum fingularum adftructionibus aut fubuerfionibus, ita demum electionem faciat, Stoicusne malit fieri aut Platonicus, an Peripateticus, Epicureusue aut cuiuscunque fectae philofophicae: fed ratione quapiam, aut potius, etiamfi hoc inficientur, impetu feruntur ad exercendam difciplinam.* In hoc vero Graecanicarum fectarum ftudio fine accurato delectu fufcepto Pythagoreo-Platonica fecta ipfo refufcitatae philofophiae initio nonnullis magnis ingeniis valde fe commendauit. Quam feculo XV in Italiam a Graecis exulibus delatam Mediceae gentis patrocinio fixam fibi fedem acquifiuiffe fupra enarrauimus; cuius docto-

d) Adu. Celfum p. m. 10.

doctores cum audiuissent viri nonnulli docti, eam inter Germanos Gallosque propagauerunt. Exiguo tamen tempore durauit hoc philosophandi genus, vel quod obscurus Pythagoras diffususque Plato videretur, neruisque carere crederetur, eorum philosophia, vel quod syncretismus Platonico-Peripateticus, qui caput iterum attollebat, eam mature supprimeret, Aristotele more suo ex hac concordia victoriam reportante. Seculo tamen XVII inter Anglos magni quidam viri in Oxoniensi academia Platonicum philosophandi genus reuocauerunt, quorum rationes caussasque, quibus adducti Platonicos Peripateticis praetulerunt, infra afferemus. Videtur tamen Platonica philosophia in caussa fuisse, vt nonnulli ad Parmenidem deficerent, vel quod luculentius eum de naturalibus philosophari putarent, quam Platonem, spectris magis et vmbris, quam principiis solidis in physica animos pascentem, vel quod odio Aristotelis, cuius principia notionesque vagas, incertas, falsas fastidiebant, ducti meliorem partem, quam eligerent, non haberent. Certe haec ratio valuit, cum Ionicae philosophiae systema naturale ex cineribus a nonnemine reuocaretur, quamuis impietatis esset suspectum. Nempe hoc pacto ostendendum erat, licet detestabili errore nonnunquam scateret physiologia Ionica, peius tamen errare Aristotelicam, quamuis omnis erroris atque periculi expers haberetur. Et ex hoc Peripateticae disciplinae contemtu Stoicae quoque philosophiae, praecipue quae de moribus et officiis praecipit, resuscitatio exorta est. Adeo enim ethicae Aristotelicae sterilitas nonnullos offendit, seueriora et maiora, quam quae ciuilem quandam felicitatem tangerent, postulantes, vt tristem Stoae rigorem et austeritatem Aristoteli ad aulae mores eleganter composito, illique ethicam suam attemperanti praeferrent. Qua ratione veteris philosophiae seueritas restitui coepit, licet Cynicos mores ipsumque nomen omnes perhorrescerent. Ipsa porro Epicuri philosophia a tot seculorum contemtu et maledicentia vindicata est, assertusque Gargettio philosopho honos, postquam vetus illud, quod eius famam presserat, praeiudicium euiluit, inuentusque est magnus seculo XVII philosophus, qui, Epicurea philosophia nouo lumine collustrata, eiectisque impiis erroribus atomisticum systema in naturalem philosophiam introduxit, tantaque felicitate et ingenii acumine ex illo rerum naturalium mysteria explicuit, vt suo magis nomine, quam inuisa Epicuri appellatione eius physiologia se multis commendaret.

Secessus, quem alii a philosophia Graecanica fecerunt.

§. XVIII. Neque tamen omnium omnino hominum oculos ita caligasse censendum est, vt non intelligerent, sectariam philosophandi rationem humani intellectus naturam non decere, libertatique, ad quam honesta ingenia nata sunt, esse contrariam, illosque qui vnius philosophi, licet magni et acuti, sensa simplici obsequio recipiunt, interpretes magis esse philosophorum, quam ipsos philosophos; parum autem ista philosophandi ratione veritatem iuuari, naturam cognosci, et animum emendari posse.

ri posse. Recte id perspexerunt praestantissima ingenia nonnulla, quae probe viderunt, nullam sectarum Graecarum ita veritatem omnem fuisse assecutam, vt vni illi fidere, eiusque systema integrum recipere liceat; obseruaruntque, quamuis nulla secta sit, quae non veritates quasdam viderit, ipsius tamen doctrinae aedificii structuram veritati non inniti, nec istis φιλοσοφεμένοις veri sitienti animo fieri satis. Nouam itaque viam tentandam, meliusque philosophandum esse, recte statuerunt. Verum quod multoties euenire videmus, vt qui viam ante non tritam tentant, in deuia abripiantur, rectamque semitam non inueniant, id in hac quoque re accidisse fatendum est. Quidam enim cum perspicacia insolita vsi omnium sectarum errores, difficilesque, quibus earum asseclae implicarentur, labyrinthos detexissent, incertitudinem veri intellectusque humani imbecillitatem accusantes et ad academiam mediam et Pyrrhonis castra deficientes, Scepticismum veterum, reuocauerunt, eumque in finem rereductis in lucem Academicorum et Pyrrhoniorum obiectionibus, illustratisque et vulgatis eorum scriptis; et accurate enarrata historia vel omnem prorsus scientiarum certitudinem, vel tamen philosophicarum disciplinarum in dubium vocauerunt. Qua in re quamuis prudentius, quam veteres Sceptici agere sibi constituerent, quicquid tamen obiectionum ingenii acumen et subtilitas, vel foecunda quoque imaginationis inuentio suppeditabat, magna alacritate exposuerunt, et omnium philosophorum placitis innumera obiecerunt dubia. Quod cum impietatis quandam suspicionem apud alios excitauisset, et dogmatici quoque atro colore scepticismum denotarent, laudabilis scopi excusatio praetensa valdeque commendata est Academicorum modestia culpata dogmaticorum superbia, iactatus ingens Scepticismi vsus, quem in fidei mysteriis corroborandis habet; eo quod depressa rationis auctoritate, ostensaque incertitudine, et obiectionum numero, fides triumphare, saluaque esse religio, et quod nonnulli quoque intendebant, ecclesiae decreta possint, neglectis aduersariorum telis, quae ex philosophiae pharetris vibrabant. Immo Scepticismo velut ense quodam tecto nonnulli vsi sunt, quo in viscera Peripateticae philosophiae altius penetrarent, et quam leuis sit illa philosophandi ratio ostenderent. Ex altera parte nonnulli, quibus philosophia Graeca displicuerat, ad Iudaeos dilapsi sunt, apud quos cum arcanam quandam philosophiam deprehendi audiuissent, magna sibi mysteria promittentes, auide Cabbalisticam philosophiam excolere rimarique coeperunt. Quam cum nec intelligerent, nec amare possent alii, Mosen potius scriptis suis cosmogoniam explicantem sequendum esse statuentes, philosophiam quandam Mosaicam excitauerunt, vel oraculorum diuinorum scaturigines philosophiae quoque caussa nobis patere statuentes, philosophiam Christianam commenti sunt. Quin et alii altius, quod sibi persuadebant, rem exorsi, meliusque sapientes, Mosen, scripturam, Cabbalam

iam et ingenii sui somnia in vnam massam confusa, velut philosophiam aliquam theosophicam mundo obtrudere conati sunt. Quod quam malo euentu, magnoque ecclesiae et orbis philosophici detrimento factum sit, dici vix potest. Abiecto enim et rationis et reuelationis principio, cum internum aliquod lumen creparent, et huic fundamento vano et incerto mira hypothesium aedificia, enthusiasmo vicinia, et ad eum prona via ducentia inaedificarent, rati pulchre magis pieque quam ipsam scripturam de rebus diuinis et humanis se praecipere; ingens disciplinarum confusio exorta, et intolerabilis syncretismus inter theologiam, philosophiam, et medicinam, tot monstris imaginationis corruptae et desipientis, grauis et detestabilis introductus est, quo, quae et natura sua, et obiecti conditione et principio cognoscendi diuersissima sunt, admixtis miris commentis nugisque velut theosophia quadam conciliata inter se et coalita incautis vendita sunt. Cum tamen oculos mundus aperiret, difficiles nugas Siculasque gerras nullo labore vidit et contemtas habuit. Aliam itaque philosophantium concordiam ineundam esse facile persuaserunt sibi illi, qui indignabantur quidem, somnia nobis et imaginationis deliria pro philosophia quadam diuinitus edocta tradi: nouum tamen iter ingredi non audebant. Hi sectas Graecas facile inter se conciliari, sicque inito syncretismo et pace inter dissentientes facta, vnam quandam philosophiam erigi posse, quae veritates vel omnium sectarum, vel quarundam contineret, opinati sunt, sicque mire veterum placita vel inter se, vel cum Christianis quoque mysteriis composuerunt. Quo tamen remedio tantum abest vt laboranti sub iugo sectario philosophiae medela allata sit, vt potius malum augeretur. Pestilenti enim isto syncretismo, qui semper veras philosophandi rationes corrupit, euersa vera sectarum sententia, ineptae opiniones obtrusae, tenebras inter et lucem pax inita, omnisque veritatis cognitio multis modis impedita est. In tanto itaque philosophantium dissensu, totque labyrinthis cum verum non inueniri, tantisque moliminibus parum iuuari, animum eius sitientem cernerent nonnulli, omnem prorsus philosophiam reiecerunt, et a falsis et ineptis philosophandi modis et generibus malo ratiocinio ad ipsam philosophiam concludentes, eam eiiciendam prorsus esse, et captiuandam rationem sub obsequium fidei contenderunt, et sic, cui lucem dare non poterant, oculum lippum coecumue, prorsus eruerunt abieceruntque, omnium pessime de philosophia meriti, cui cum reuelatione amice conuenire, vnus, ex quo ratio et reuelatio fluxit, fons abunde demonstrat.

Restituta philosophia eclectica.

§. XIX. Indignandum sane humani generis conditioni est, qua veritatem, quae omnis felicitatis fundamentum esse debet, tam incertis viis sectari, nescio quae fati necessitas coegit. Miserta tamen hominum per tot opinionum syrtes iactatorum, totque naufragiorum miseriis infelicium diuina prouidentia, oculos tandem magnis quibusdam viris aperuit, qui iudicii

iudicii acumini atque ingenii solertiae ingentem simul iunxerunt animum. Probe erat perspectum viris his acutissimis, nec sectariam philosophiam veritatem ex ratione cognoscendam satis detegere, nec reliquos labyrinthos, quos ab illa discedentes extruxerant, filum nobis ostendere, quo ex illis egredi liceat. Non iniusta vero eos occupabat fiducia, fore, vt cum Graecarum sectarum auctores proprio Marte nouam sibi philosophandi viam quaesiuissent, abiectoque omni auctoritatis praeiudicio ex aliorum opinionibus ea sibi tantum delegissent, quae placuissent, reliqua vero ex proprii ingenii fundis et meditatione sua adiecissent; ipsi quoque ratione non destituti, nec attentione et quaerendi studio carentes, multis vero, quibus veteres caruerant, subsidiis instructi, meliorem philosophandi viam detegerent. Eiurarunt itaque laudabili consilio praeiudicia, examinatisque philosophorum veterum et recentiorum placitis, notatisque errorum fontibus et caussis, verum a falso seligere, et quid probandum, quid reiiciendum sit, dispicere coeperunt. Illa vero, quae placuerant, cum pauca essent, ipsi principia scientiarum philosophicarum excolentes, adhibita accurata ratiocinatione et meditatione veri fontes ostendere, deriuare conclusiones, experientiam iungere, sicque noua philosophicae doctrinae aedificia construere sategerunt, posthabito omni sectae affectatione et studio. Et hac quidem ratione illa postliminio humano generi restituta est felicitas, qua omnia quidem sectarum capita et conditores gauisi sunt, quam vero inuidit sectatoribus docentium ambitio, et discentium timiditas ac obsequium, per tot vero secula captiuam tenuere superstitio et praeiudicia prorsus indecora. Nempe post tot seculorum sectariam philosophiam eclectica tandem philosophia caput seculo XVII extollere, et vindicare humani intellectus dignitatem coepit. Quanquam enim, quae in Aegypto obtinuit philosophia, eclecticae appellationem sibi vindicauerit, suo tamen loco accurate demonstratum est, nomen eam illud non meruisse, nec prudenti veritatum per singulas sectas sparsarum electione, sed inepto et detestabili dogmatum toto, quod aiunt, coelo inter se diuersorum conciliatione philosophiam minime emendasse, corrupisse autem et deformasse. Nostro itaque aeuo haec felicitas seruata est, quam restituere tentarunt magis, quam valuerunt, Hieronymus Cardanus et Iordanus Brunus Nolanus, primus vero philosophiae sobriae vindex, fauente Numine apparuit magnus Verulamius. Qui non contentus vlcera receptae philosophiae tetigisse, meliora ostendit, et quamuis nouae philosophiae systema non condidisset, quo pacto tamen plerarumque scientiarum philosophicarum mysteria recludi possent, exposuit, animumque ista philosophandi libertate viris doctis addidit, vt intentatum iter sine duce prosequi auderent. Ab eo tempore non defuere orbi philosophico viri summi, qui ingenii acerrimi solertia et animi magnitudine, quibus gaudebant, vsi, philosophiam elegantiori habitu et nitidiore vultu in theatro hoc mundi collocarunt, quorum tamen auctoritatem et eruditionis

opinionem interdum sectario studio nouas vires addidisse merito dolendum est. Haec vero emendatio philosophiae non modo ad vniuersum eius complexum relata est, sed et singularum disciplinarum philosophicarum partes reformatae sunt. Cum enim paucissimis datum esset, vniuersae philosophiae campum renouare, certum tamen tractum suis studiis purgare conati sunt. Et hac quidem ratione tum in rationali philosophia multa immutata, et imprimis dialecticae Aristotelicae nouae inuentiones surrogatae sunt; tum naturali philosophiae parti alia prorsus et venustior facies data, mundique systemata alia et verisimiliora cusa, totque experimentorum fide naturae arcana detecta sunt, vt in hac vna scientia plus praestitisse seculum XVII et XVIII censendum sit, quam omnis philosophantium aetas. Rarissimo enim exemplo, cui par non habuit antiquitas, ingens eruditorum numerus in eo studio incomparabili conspirauit, vt mutuo labore atque diligentia naturae mysteria detegerent, initaque societatum philosophicarum communione naturalem philosophiam promouerent: reges autem atque principes, digna tanto eruditorum studio aemulatione, nec sumtibus nec fauore pepercerunt, vt honestissimi conatus ad maturitatem quandam perducerentur. Ita vero factum, vt in toto philosophiae ambitu, nulli parti maius studium tribueretur, quam philosophiae naturali. Fecit tamen haec physicae felicitas, vt ingenia ad excolenda quoque reliqua philosophiae capita excitarentur. Hinc et metaphysicae pars nobilissima, quae de Deo et spiritibus agit, insignes mutationes passa est, et ciuilis philosophia praecepta vidit veteribus incognita: emendandae autem voluntatis formandorumque morum institutiones nouae passim sunt exhibitae. Maxime autem nobilissima philosophiae practicae pars, quae de officiis tradit, exculta est, cumque tenuia quaedam, et ineptis fundamentis nixa Stoici tantum praecepissent, noua disciplina, quae iuris naturalis fundamenta explicat, inuenta est, qua quid homines debeant, quid ciues, quid familiam deceat, quid singulos homines, quaeque iura gentes inter se obligent, definitum est. Et hoc quidem pacto ita mutata atque emendata philosophia est, vt, si comparetur cum seculis prioribus, veterem philosophiam recentiori multis numeris cedere, sit pronunciandum. Ex qua breui historiae recentioris philosophiae σύνοψει luculenter patet, quam ampla nobis tractationis materies suppetat, et quibus capitibus rerecentioris philosophiae fata enarranda sint. Nempe exponenda nobis historia est Aristotelico-Scholasticorum recentiorum, et Aristotelicorum genuinorum; hisque iungendi, qui philosophiam Pythagorico-Platonicam, Parmenideam, Ionicam, Stoicam, Democritico-Epicuream renouauerunt. Porro emendationes philosophiae non tacendae, quas Sceptici, Mosaici, Christianae philosophiae assertores et theosophici afferre tentarunt. His vero addendi syncretistae, hostesque philosophiae. Et ista quidem hoc tomo enarrare, sicque primam recentioris philosophiae partem hoc fasce complecti animus est. Altera pars sequenti tomo eclecticae philosophiae tum generalis tum specialis complectetur historiam, et appendicis loco exoticam quoque philosophiam contemplabitur.

CAPVT

* *

CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIS ARISTOTELICO-SCHOLASTICIS RECENTIORIBVS.

§. I.

Philosophia Scholastica tota non ex orbe philosophico eiecta.

Quanta induſtria, quotque laboribus viri magni et iudicii atque ingenii laude florentes Scholaſticam philoſophiam eiicere ex orbe philoſophico conati fuerint, quantaque felicitate et euidentia, eius vanitatem, futilitatem, inanemque ſubtilitatem, et, quae ex hoc foetu adulterino exorta ſunt, damna ſcientiarum demonſtrauerint, in antecedentibus prolixe expoſuimus. Plurimum hanc diligentiam apud viros recti pectoris et ſincerae mentis, cui veritas re omni alia potior fuit, valuiſſe, tota, quae ſuſcepta, et a nobis breui compendio delineata eſt, philoſophiae reformatio atque commutatio oſtendit. Aſt cum nihil ſit in rebus humanis ab omni parte beatum, factum tamen eſt, vt inuenuſtus pullus a quamplurimis retineretur, nouisque plumis augeretur, qui, quamuis ingenio ad meliora diſcenda eligendaque non deſtituerentur, philoſophiam Ariſtotelico-Scholaſticam a) ob commoda publica et priuata retinere maluerunt. Id quod primo quidem intuitu mirandum videri queat, cauſſas vero arcanas conſiderantibus facile euenire potuiſſe, eſt manifeſtiſſimum. Nempe ita arcte cohaeret Scholaſtica theologia cum philoſophia Scholaſticorum, et vtrique emolumentum curiae Romanae, totiusque, quam illa fulcit, hierarchiae eccleſiaſticae, tantis tamque arctis nexibus implicatum eſt, vt impoſſibile fuerit, ſine detrimento armaturam hanc, qua pro receptis dogmatibus bella geri poſſe haud infeliciter plerique credebant, abiicere, nuntiumque mittere ſtudio, quod tanta vtilitate cultoribus ſuis laborum praemia offerebat. Quaeſitus itaque malo huic, quod medicinam reſpuebat, color eſt, ne, quae magna teſtium, etiam domeſticorum nube rationibusque luculentiſſimis et inuincibilibus demonſtrata erat Scholaſticae philoſophiae deformitas bonas mentes deterreret, ſicque

 hoc

a) Quamuis magnus recentiori aetate eorum ſit numerus, qui Ariſtotelico - Scholaſticam philoſophiam excoluerunt, nemo tamen huius ſectae hiſtoriam condidit, et Scholaſticos recentiores enarrauit. Id quod potiſſimum contemtui adſcribendum eſt, quo ineptum philoſophiae genus proſecutus eſt, quisquis elegantiorum literarum iucunditatem et ornamenta ſuſpicere ſectarique didicit. Hinc de Scholaſticis philoſophis recentioris aetatis ibi tantum quaedam dicta ſunt, vbi hiſtoria theologiae polemicae enarranda fuit, cui tela ſubminiſtrauit iſtud pſeudo-philoſophiae genus. Vnus MORHOFIVS recentiores ex hac claſſe nonnullos adduxit, Polyhiſt. lit. T. II. L. I. c. 14. p. 82. qui conſulendus. Quoniam tamen plerique, qui Scholaſticam philoſophiam cum theologia iunctam excoluerunt, ex religioſorum ordinum familiis fuere, facile eorum hiſtoria ex notiſſimis eorum libris hauriri poteſt, qui literariam hiſtoriam horum ordinum religioſorum ſcripſere. Tacemus eos, qui recentiorum theologorum Romanenſium enarrationem dederunt, v. g. AVBERTVM MIRAEVM in Auctario ſuo, L. ELL. DVPINIVM in Bibliotheca noua eccleſiaſtica, ſimilesque in vulgus notos.

hoc Palladium theologiae ipsique ecclesiaeque eriperetur. Hinc condemnatus quidem abusus est, reiecta inutilis curiositas, excusata spinosa subtilitas, vsus vero eximius quam Scholastica philosophia in sacris disciplinis haberet, ambitiosis verbis explicatus atque collaudatus est, sicque palpus oculis incautis obtrusus, qui non videbant, abusum sanae philosophiae ipsam Scholasticae philosophiae naturam constituere, eiusque indolem talem esse, vt sublato abusu, nihil fere ex Scholastica philosophia remaneat. Quod licet manibus palpare possit, quisquis mediocri attentione vtitur, placuit tamen multis, veterem cantilenam repetere, et inconditos vultus hoc potissimum colore pingere. Respondit id Luthero acriter in Scholasticam theologiam et philosophiam inuehenti Parisiensis theologus HIERONYMVS HANGESTVS [b], cuius verba laudat LVD. ELLIES DVPINIVS [c]: *Non omnis*, inquit, *theologia Scholastica conuitiis ea propter est lacessenda, quod professorum nonnulli sophisticis eam quaestionibus deformant; non omnis schola professoribus his assurgit, qui risui potius atque contemtui sese exposuerunt.* Vnde laudatus vir doctus, vt hanc contumeliam ab ecclesia, cui erat addictus, depelleret, ad academiae Parisiensis commentarios prouocat, in quibus narratur, *Parlamentum Parisiense, vt abusus quorundam theologorum tollerentur, qui neglecto euangelio desertisque doctoribus ecclesiae, theologiam in sophisticen immutarunt, legem anno cIↄ Iↄ XXX tulisse, qua cautum sit, vt omnes scholae theologicae sequantur methodum in cap. nonne, et in tota dist. 37. c. 3.* [d] *quae a profanis studiis ecclesiasticos arcet, praescriptam.* Verum haec aut dicis gratia fuisse dicta, aut frustra praecepta, nec mutauisse scholam consuetudinem suam, ipse vir eruditus, qui haec profert, qua erat integritate, negare non potuit, adduxitque elegantem locum MELCHIORIS CANI [e], „qui „miseram Scholae doctrinam vocat, quae detracta scripturae sacrae aucto„ritate syllogismis contortis de rebus diuinis philosophatur, immo ne de „rebus quidem diuinis, sed nec de humanis, verum de rebus, quae nihil ad „nos attinent". Qui et porro addit: „Intelligo etiam in schola fuisse non„nullos, quasi ad discordiam natos, qui tum optime se disseruisse putant, „cum contra doctores dixerint, vt non tam verum inuenisse velle videan„tur, quam aduersarios conuincere, concertationibusque et rixis totas „chartas implere. Atque hos, sunt in ecclesia multi, tanquam milites „auctoritati vel tuentur vel impugnant, et tota eorum de re theologica „disputatio partium studium est, contentio atque dissidium". Et alio loco [f]: „In hoc disciplinarum genere theologiae professoribus et honesto et neces„sario duo illa vitia maxime vitanda sunt, quae Cicero commemorauit.

„Vnum

b) In tr. de academiis adu. Lutherum.

c) De methodo studii theologici c. 3. p. 40.

d) Verba Gratiani ab Hieronymo accepta haec sunt: „Nonne vobis videtur in vanitate sensus „et obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac „noctibus in dialectica arte torquetur? qui phy„sicus perscrutator oculos trans coelum leuat, et „vltra profundum terrarum et abyssi in quod„dam inane demergitur" etc. Conf. c. 4.

e) LL. Theol. L. VIII. c. 1.

f) L. IX. c. 7.

„Vnum ne incognita pro cognitis, incertaque pro certis habeamus. Qua „in re etiam in theologia multum peccatur. Vt illi, qui D. Thomae Sco„tique opiniones vel indiſcuſſas amplectuntur, proque his non aliter pu„gnant, ac pro aris et focis. - - Alterum eſt vitium, quod quidam ni„mis magnum ſtudium multamque operam in res obſcuras atque difficiles „conferunt, easque non neceſſarias. Quo in genere multos etiam e no„ſtris peccare video, vt eas quoque quaeſtiones latiſſime perſequerentur, „quibus Porphyrius abſtinuit, homo impius, ſed hac in re prudens tamen, „vt Platonis Ariſtotelisque diſcipulum agnoſcere poſſis. Qui nec quic„quam niſi opportunis et loco et tempore tractarunt, nec quaeſtiones vl„las proſecuti ſunt, quae iuuenum ingenia obruerent, non iuuarent. „Noſtri autem theologi importunis vel locis longa de his oratione diſſe„runt, quae nec iuuenes portare poſſunt, nec ſenes ferre. Quis enim „ferre poſſit diſputationes illas de vniuerſalibus, de nominum analogia, de „primo cognito, de principio indiuiduationis, ſic enim inſcribunt, de „diſtinctione quantitatis a re quanta, de maximo et minimo de infinito, „de intentione et remiſſione, de proportionibus et gradibus, deque aliis „ſexcentis huiusmodi, quae ego etiam, cum nec eſſem ingenio nimis tar„do, nec his intelligendis parum temporis et diligentiae adhibuiſſem, ani„mo vel informare non poteram. Puderet me dicere, non intelligere, ſi „ipſi intelligerent, qui haec tractarunt". Satis manifeſte ex hoc teſtimonio domeſtico intelligi poteſt, non praeter rem Scholaſticis obiici, quod recentiori aetate inconditum doctrinae genus ſeruauerint. Nam quae Dupinius ad emolliendam obiectionem affert, „culpam peſſimorum fructuum „in philoſophiam et dialecticam non eſſe conferendam, nec inde occaſio„nem ſumendam eas condemnandi, cum philoſophia proprie loquendo „nihil aliud ſit, quam ratio exculta atque perfecta, adeoque philoſophia „bona ad religionem permultum prodeſſe queat": recte quidem ſe habent, ſi de philoſophia bona et ſobria, quod ipſe vult, intelligantur, ad philoſophiam vero Scholaſticam applicari non poſſe, quilibet, praeiudicii expers, manibus palpat, ipſeque vir doctiſſimus faſſus eſt, „libidinem ri„xandi, et puerilem quandam oſtentationem decipiendi aduerſarium, iis „plerumque adhaerere, qui in philoſophiam ſcholaſticam totos ſe immer„gunt; intellectum enim eorum ſubtilitatibus hiſce ſenſim adſueſcere, ama„re eas, occupari his vnice, ſuauiterque acquieſcere : hinc immenſam „iſtam rixandi libidinem oriri et oſtentationem vere puerilem, victrices „ſemper laureas nectendi, ſuumque aduerſarium omnibus diſputationibus „vincendi et ad ſilentium redigendi: hunc ſcopum, hunc finem eſſe omni„um fere de rebus quoque ſeriis diſputationum, idque ſe non ſolum de „Scholis, ſed de ipſis celebratiſſimis auctoribus intrepidum pronunciare".etc. Ex quibus larga manu datis ſole meridiano clarius eſt, Scholaſticos recentiori quoque aetate non deſiiſſe. Plurimis haec teſtimoniis roborari poſſemus, virorum ſummorum, qui hanc ſcabiem in Italiae, Germaniae,

Hiſpa-

illis opinionibus, quas veras esse credebant, annisi sunt. Illud praesentis Tomi argumentum erit, hoc sequente enarrabitur. Omne vero philosophantium secundum sectae viam, agmen in Aristotelico-Scholasticos, et reformatos philosophos dispesci potest. Tam altas enim radices philosophia Scholastica egit, tamque arctis nexibus cum theologia complicata est, et vtilitati certorum dogmatum κυρίων adeo affinis, vt magna pars, praecipue theologorum in Romanae ecclesiae coetibus, duce Thoma Aquinate, et Ioanne Scoto philosophari in tanta literarum et melioris philosophiae luce non erubuerint. Quos quae caussae impulerint, quibus emolumentis in hoc Augiae stabulo detenti fuerint, quare puriora lumina non secuti sint, prouidus et attentus Lector facile ex illis ipse coniiciet, quae in *antecedente Tomo* de philosophiae Scholasticae natura, indole, effectibusque prolixe disseruimus. Quae tamen caussae non potuerunt impedire ingentem magnorum virorum cohortem, non ex iis solummodo, qui secessum facere ab ecclesia Romana coacti sunt; sed ex ipsis quoque eius coetus sectatoribus, quo minus infausto huic sideri nuntium mittentes ad meliora et elegantiora deflecterent, quae et solidam cognitionem darent, et naturae recessus felicius panderent, et animum a morbis intellectus atque voluntatis securius liberarent sanarentque. Quam sibi metam ponere et ratio iubebat, et tot, quae in Scholastica philosophia se prodebant, absurda suadebant, cum experientia doceret, isto monstro nec veritatem iuuari, nec humanae mentis cognitionem augeri, nec errores debellari, innumera vero damna scientiis inferri. Et haec quidem recte statuisse viros doctos fatendum est: ast cum via esset detegenda, qua securius rectiusque ad hanc metam properare liceret, ibi plerisque aqua haesit, incertis, quid deterioribus substituerent. Nimirum facilius semper fuit deuia agnoscere, erroresque perspicere, et quid desiderandum sit, quid exoptandum, quid reiiciendum, intelligere, quam emendationis rationem modumque assequi, et meliora suppeditare, quibus euitatis istis scopulis ad portum sine offensa tendere queat humana cognitio. Id quod plurimis exemplis sequens tractatio faciet manifestissimum, luculenterque docebit: Id quod imbecillitati intellectus humani tribuendum est, qui, vbi morbos suos videt, medelam tamen difficulter haud raro inuenit. Patet id ex modo, quem reformaturi philosophiam omnem tenuerunt viri doctissimi, qui seculo XVI et XVII vixerunt. In duas enim partes valde inter se diuersas diuisi dum philosophiam iuuare satagunt, in nouos labyrinthos incidunt. Vna pars inepto praeiudicio decepta, ita fontes philosophandi omnes exhaustos esse, putabat, vt nouum quid afferri nequeat, nec aliter philosophari nos posse, nisi electa certa, quam sequamur, secta, iudicabat. Hoc philosophorum genus de suis viribus, licet sine iusta caussa, desperans, cum nonnullis optimum ingenium obtigisset, nihil suo Marte tentare ausum est, viamque nondum tritam perhorruit: Graecos itaque philosophos duces sibi eligens, et ex hoc nume-

ro

ro vnum antesignanum deligens, Graecanicam philosophiam restaurauit et recentiorum inuentis auxit et ornauit. Id quod valde promouit Graecae linguae, quod seculo XVI egregie floruit, studium, Graecarumque antiquitatum cognitio, de quibus viri isti eruditissimi pulchre merebantur. His enim fulcris nixi ad lectionem philosophorum Graecorum se accingebant, versiones meliores, quam quae pristino tempore obtinuerant, conficiebant, et ex his fontibus systemata veterum philosophorum Graecorum eruebant, rati, commode satis se philosophari posse, si Graece philosopharentur, id est Graecanica dogmata amplecterentur.

Aristotelis philosophia sincera restituta.

§. XVI. Nemo vero in hoc Graecorum philosophorum delectu meliore fortuna vsus est, quam Aristoteles. Is dudum et a multis iam seculis toti orbi literario infausto iugo grauis fuerat, et tyranni instar imperauerat, reliquis philosophis Graecis contemtis et neglectis; eo euentu, vt ineptum plerorumque animos occuparet praeiudicium, inter philosophos iudicii acumine doctrinaeque veritate et philosophandi accuratione vnum Aristotelem reliquos omnes multis modis antecellere. Hac opinione cum regeretur orbis Scholasticus, ex quo viri docti prodierunt, qui ineptam illorum hominum docendi viam reiecerunt, non damnandam esse Aristotelis philosophiam cum Scholasticis ineptiis, sed ad verum vultum reuocandam emendandamque iudicarunt. Nec tamen fefellerunt viros acutos et magna eruditione conspicuos errores physiologiae et theologiae naturalis, siue metaphysicae Aristotelicae; eos vero velut naeuos aliquos non obstare putarunt, quo minus corpori cetera pulchro honos haberetur, facileque illas erroneas Aristotelis opiniones emendari, rectiora eorum loco constitui, vel a noxis quoque et suspectis sibi caueri posse crediderunt. Quibus euitatis nec meliorem et ad differendum de sapientia quauis aptiorem philosophandi rationem esse, Peripatetica statuerunt, et scientiarum omnium aedificia his fundamentis superstrui posse existimarunt. Ita vero se seruire Aristoteli, quod in Scholasticis vehementer culpauerant, minime perspexere, persuasi libertatem philosophandi se tenere, si alios philosophos veteres interdum consulerent, et ex illorum systematibus illa decerperent, quae facile cum Peripateticis in concordiam redigi possent. Cuius rei exemplum valde memorabile exhibet PHILIPPVS MELANCHTHON[b] vir summus, quem Scholasticae philosophiae acerrimum hostem fuisse, in antecedentibus demonstrauimus. Is enim fateri non erubuit, *Aristotelis philosophiam eam esse, qua tuto omniumque* optime philosophaturi vti possunt. Dabimus verba eius, vt de mente eius Lector ipse iudicare valeat. Ita vero: *Eruditam philosophiam requiro, non illas cauillationes, quibus nullae res subsunt. Ideo dixi vnum quoddam philosophiae genus eligendum esse, quod quam minimum habeat sophistices, et iustam methodum retineat: talis est Aristotelis doctrina. Sed huic*

 tamen

b) Declamat. T. I. de vtilitate phil. p. 333 seqq.

ſodalitium, cuius teſtes eſſe poſſunt exempla haud pauca, et praecipue candida viri ſummi IOANNIS MABILLONII ſententia [o], Germanis ab editore, eiusdem profeſſionis viro, tam graui inuectiua in Scholaſticam philoſophiam commendata, vt alios taceamus. Vnde merito patriae noſtrae gratulamur, quod in ea hodie quoque in monaſteriis ſcholisque inueniantur, qui Newtonum, Gaſſendum, Carteſium, Leibnizium, Wolfium, Vasqueſio, Sancheſio, Conimbricenſibus huiusque furfuris Scholaſticis aliis praeferunt, vel vbi inuidia premente, in hoc ſtadio currere impediuntur, in id connituntur, quod in votis nuper habuit, alter ordinis ſui Mabillonius Cl. BERNARDVS PEZIVS [p], *vt poſtquam philoſophiae Ariſtoteleae ac theologiae Scholaſticae ſat litatum fuerit, ad ſacram Criticam, ad illuſtrandos ſacros patres, ad diſcutienda ſelecta hiſtoriae eccleſiaſticae capita, ad eruenda ex pulueribus et vmbris veterum auctorum monumenta, in quae San-Mauriani tanto eccleſiae commodo tantoque cum omnium doctorum hominum applauſu incumbunt, maiorem ſuarum curarum ac ſtudiorum partem traducant.* Aliorum virorum doctorum ex Romana eccleſia loca de abiicienda philoſophia Scholaſtica heic, vbi ὡς ἐν παρόδῳ iſta tantummodo tangenda ſunt, praeterimus, conſulendi autem ſunt, quos nominat magni nominis theologus CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS [q].

Enarrandi Scholaſtici recentiores, ſed paucis.

§. III. Ex dictis vero liquet, magnum eſſe, etiam poſt renatas literas, reſtitutamque orbi literato philoſophandi libertatem, Scholaſticorum recentiorum numerum, integrosque poſſe contexi eorum catalogos, qui philoſophiam Ariſtotelico-Scholaſticam ſpiſſis interdum voluminibus et taedioſis commentationibus explicuerunt: ſic vt quartam Scholaſticae philoſophiae aetatem illos conſtituere, recte non nemini [r] ſit obſeruatum. Verum hos recenſere omnes, et in eorum conatibus philoſophicis enarrandis ingratam deuorare moleſtiam, idem eſſet, ac arenoſa litora ſine emolumento, ſine meſſe ſperanda arare, tempusque ac otium perdere: adeo pauca ſunt, quae ad philoſophiae incrementa attulere, adeo iniucunda ſterilisque tota illa eſt tractatio. Quoniam tamen in vniuerſalis hiſtoriae philoſophicae inſtitutionibus eorum mentio quaedam facienda eſt, eos non omnes negligemus, ſed praeſtantiores celebrioresque ex hoc ſcriptorum genere auctores, quos ingenii ſubtilitas extulit, nominabimus, paucisque, vt in hoc argumento decet, eorum hiſtoriam exponemus. Sequemur autem ad iuuandam lectoris memoriam eum ordinem, vt ſecundum

o) loc. cit.

p) Praef. ad Biblioth. Benedictino-Maurianam.

q) Introduct. in hiſt. theol. literar. P. I. Lib. II. §. 1. p. 199. Silendum autem hoc loco non eſt, Celſiſſimum Iuuauienſium principem et archiepiſcopum ad emendandam Salisburgenſem academiam, et reuocanda elegantiora ſtudia melioremque philoſophiam animum adiecisse. Quod eo magis orbi literato gratulandum eſt, quo pauciores in hac ſchola fuiſſe, qui praeter ſcholaſticam ſtribiliginem, de melioribus literis ſolliciti eſſent, ex graui et docta inuectiua conſtat, quae nuper contra pſeudo-philoſophos edita eſt, hoc titulo: Ἀδεισιδαίμονος Φιλοϱωμαίου, vindiciae aduerſus Sycophantas Iuuauienſes Coloniae (ſeu verius Venetiis) 1741. 4. quibus nigro ſale perfricuit auctor ineptos homines, et Muratorii V. C. vindicias eleganti eruditione adornauit.

r) Vid. BVDDEVS Comp. hiſtor. philoſ. obſeruationibus illuſtrat. V. 4. 6. p. 350. 351.

dum religiosae professionis et sodalitatum tesseram eos recenseamus. Quamuis enim inter Protestantes quoque seculo potissimum XVII, quod vere eristicum in orbe ciuili et literario fuit, extiterint, qui suis labris hanc lactucam adaptarunt, pauci tamen illi sunt, et ignobilis plerique nominis, qui vero Scholasticam philosophiam edocti nominis inter eos celebritatem consecuti sunt, ipsum Aristotelem Scholasticis praetulerunt, hincque alio loco infra adducendi sunt. Dabimus itaque ex Romanae ecclesiae gremio Scholasticos Dominicanos, Franciscanos, Cistercienses et Societati Iesu adscriptos. Non negamus quidem, aliorum quoque sodalitiorum religiosorum in hoc stadio emetiendo diligentiam conspicuam fuisse, et dedisse nobis Scholasticos philosophos, e. g. S. Augustini, S. Benedicti, et Philippi Nerei sodales; verum exiguus eorum est numerus, si cum reliquorum ordinum Scholasticis comparetur, hoc loco, vbi potiora tantum breuitatis caussa commemoramus, non considerandus *. Accedit nonnullos horum, cum ob auctoritatis praeiudicium inter suos regnans, emendatioris philosophiae praecepta suis quasi vestimentis ornata discipulis suis tradere non auderent, tectius rem aggressos, recentioris philosophiae obseruationes habitu Scholastico, tractationeque atque methodo Scholis suis accommodata, protulisse in lucem, sicque inuidiam maleuolorum euitauisse [s]. Tacemus vnum alterumque ordinem religiosum a colendis literis seuerioribus plane abstinuisse, et ignauo torpuisse otio, id quod de Praemonstratensi fatetur CASIMIRVS OVDINVS [t], *ignauiam atque ignorantiam ordinis huius fuisse proprias et eximias dotes, quibus a crepundiis ad nostra vsque tempora ab aliis distinctus sit.* Alii relicta vni alteriue ex suo ordine ad tuendam cathedram philosophicam et theologicam, doctrina Scholastica, criticae sacrae et ecclesiasticae, colligendis illustrandisque veterum monumentis sacris, explicandis praestantioribus historiae literariae sacrae capitibus, immo illustrandae quoque veteris orbis et medii aeui historiae, vel sacris quoque oraculis exponendis operam commodauerunt suam, et pauca, quae ad philosophiam spectant, attigerunt. Quo in campo summa cum laude versata est Benedictinorum in Gallia congregatio, quae S. Mauri auspiciis regitur; cuius sodalitii tot literarum meritis, optimisque elegantissimae doctrinae operibus parta gloria illustris literariam historiam cum post Bernardum Pezium enarraret, PHILIPPVS CERVIVS [u], vnum tantum inter tot scriptores sui ordinis celeberrimos auctorem habuit, quem philosophiae nomine laudaret [x], praestantissimi ingenii et acuminis philosophum FRANCISCVM LAMI, cui praeter librum *de cognitione*

*) Consuli vero possunt indices scriptorum ex his ordinibus, quos nominat FABRICIVS in Bibl. Lat. mediae et STRVVIVS Intr. in hist. lit. T. VII. c. 7. §. 24. seqq.

s) Exemplum esse poterit acuti ingenii philosophus EVSEBIVS AMORTIVS canonicus regularis S. Augustini Pollinganus, qui in systemate suo philosophico recentiorum obseruationes habitu Scholastico indutas adduxit.

t) Praef. comm. de Script. eccles.

u) Bibliotheque historique et critique des auteurs de la congregation de S. Maur. 1726. 8.

x) p. 185. seqq. conf. PEZ. Bibl. Bened. Maur. P. I. c. 41. p. 281. BAYLE lettres T. II. p. 520. 577. edit. Marchand, NICERON Memoires T. III. p. 355.

ne sui ipsius, elegantes diatribas philosophicas, debemus, in quibus atheorum impietatem, et imprimis Spinozae ineptias euertit [y], itemque philosophiam primam, siue *prima elementa scientiarum, introductionis loco ad cognitionem solidam exposita*, quibus subiunctum *tentamen logicum* [z]. Ex quibus eius libris manifestum, euitasse virum acumine philosophico celebrem spineta Scholastica, et meliorem philosophiam fuisse sectatum. Tacemus, quae in controuersia Mallebranchii scripsit, vel physici argumenti edidit, alibi enumeranda.

Scholastici recentiores Dominicani. §. IV. Vt vero heroas inter Scholasticos recentiores Lectori contemplandos sistamus, initium facimus a Dominici familia, quae Thomisticam scholam presso pede sequendo accurationis et orthodoxiae philosophicae laudem sibi prae ceteris arrogauit. Nec diffitendum protulisse hunc ordinem religiosum magna nonnulla ingenia, et fuisse satis diligentem in Scholasticae doctrinae studio, sic vt pulchra dare potuisset, si maluisset his ineptiis seria et meliora praeferre, et oculos aperuisset, ad videndam nuditatem philosophiae et theologiae Scholasticae, quam ex hoc ipso ordine consodalibus suis demonstrauit Melchior Canus. Ast tam venerabilis illi est, tamque carissima Thomae Aquinatis Praedicatorum albo adscripti memoria, vt omnem fere operam suam viri quidam acuti ingenii et haud proletariae eruditionis in eo posuerint, vt doctrinam Thomisticam propagarent, eamque acerrimis proeliis defenderent. Quod magnis imprimis animorum motibus factum est, ex quo de auxiliis gratiae disceptatum est, vt supra dictum. Eminent vero inter multos, quorum notitiam facile suppeditabunt historiae literariae Dominicanorum scriptores toties nobis citati [a], Dominicus a Soto, Franciscus de S. Victoria, Dominicus Bannez, Franciscus Syluester, Miachaël Zanardus, Ioannes a S. Thoma, et qui philosophiam Aristotelico-Scholasticam cum Platonica raro exemplo iunxit Chrysostomus Iauellus.

Dominicus Sotus. §. V. DOMINICVM SOTVM, siue A SOTO Hispania genuit, Segotia in lucem edidit anno cIↄ CCCC XCIV, vnde eius mentionem inter doctos viros Hispaniae fecit NICOLAVS ANTONIVS [b]. Parentes nactus humiles, paupertatem quidem primo inter impedimenta studiorum expertus est, mox virtutis et doctrinae magistram habuit, cum Complutensem Scholam adiisset: in qua Thomam de Villanoua praeceptorem, Sauedram condiscipulum habuit. Haustis philosophiae et theologiae iuxta methodum Thomisticam mysteriis in academia Parisiensi supremos honores theologicos obtinuit, inque Hispaniam redux, et in Burgensi coenobio Dominici sodalitio adscriptus praeceptori Thomae a S. Victoria in academia Salmanticensi in cathedra publica successit. Magna vero cum eius eruditionis esset existimatio, Carolo V imperatori a sacris confessionibus esse,

y) Le nouvel atheisme renversé, Paris 1696.
z) 1706. lingua Gallica.
a) Conferendi imprimis IACOBVS ECHARDVS, et de Hispanis NICOLAVS ANTONIVS, et ANDREAS SCHOTTVS.
b) Bibl. Hispan. T. I. p. 255. SCHOTTVS B. H. Tom. II. p. 234. conf. IAC. ECHARD. de Scriptor. Dominic. T. II. p. 171.

esse [c], et anno cIↄ Iↄ XLV concilio Tridentino interesse iussus est [d]. Aulae vero pertaesus ad Salmanticensem professionem rediit, naturaeque debitum soluit anno cIↄ Iↄ LX, lampade Melchiori Cano tradita. Praeter scripta theologica, quibus magnum inter suos nomen meruit, enumerata a SCHOTTO, ANTONIO [e], ECHARDO [f], FABRICIO [g], et ab ipso quoque SOTO [h] in Aristotelem et Porphyrium more Scholastico commentatus est: eorum catalogum dedit DAN. GEORG. MORHOFIVS [i], qui videndus. Maxime vero memorabilis Sotus est ob libros VII. *de iustitia et iure Salmanticae anno cIↄ Iↄ LVI* editos, quibus postea libri *de iuramento et adiuratione* accessere, quo habitu *Venetiis* quoque *anno cIↄ IↄC* prodierunt. In ea tractatione si non primus naturalis iuris scientiam tentauit, quod nonnulli Francisco Victoriae vindicant, inter primos tamen fuit, qui dispersas Scholasticorum de hoc argumento sententias collegit, atque integram tractationem exhibuit, vnde pronuntiauit HENR. BOECLERVS [k]: *ad omnium, qui ante ipsum scripserunt, in hoc genere doctrinas ducem et indicem esse posse.* Nihil vero, quod sobriam philosophiam redoleat, in hoc argumento praestitit, cum mallet Scholasticos sequi, quam suae mentis aciem consulere. Methodus quoque Scholastica confusam tractationem reddit et incertam, luculento argumento, ad seueram argumenti nobilissimi considerationem Scholasticam philosophiam prorsus esse ineptam. Habuit discipulum Franciscum Toletum, cuius in sequentibus facienda est mentio. Non confundendus autem est cum Petro Soto [l] et Francisco Soto [m] huiusque nominis aliis. Huius Soti praeceptor fuit FRANCISCVS DE S. VICTORIA, a Cantabriae vrbe ita dictus, quam patriam habuit. Haustis apud Parisienses philosophiae et theologiae praeceptis, susceptaque Praedicatorum ordinis professione, philosophiam et theologiam publice in Salmanticensi academia docere iussus est, tanta eruditionis Scholasticae opinione, vt BARTHOLOMAEVS A MEDINA Salmanticensis itidem professor, et eiusdem ordinis sodalis, de eo scripserit [n], *eum praeclarum eruditione, ingenio, eloquentia, abdita Thomae arcana discipulis patefecisse, vt se ipsum superasse videatur, et Hispaniam primus theologizare docuerit.* Scripsit is libros *de potestate ciuili et ecclesiastica*, aliaque laudata ANTONIO [o], MORHOFIO [p], LOPEZIO [q] aliis. In his scriptis suis iuris gentium praecepta passim tradens minus quam ceteri, desipuisse visus est; suntque, qui suspicentur, eo Grotium in multis fuisse vsum, quanquam raro illi allegetur [r]. Nec id diffitetur, vir doctus, qui *Vindicias Grotianas* nobis dedit [s], qui librum *Relectionum*

Franciscus de S. Victoria.

c) MIRAEVS in Auctar. c. 548. p. 101.
d) Ibi patribus congregatis librum de natura et gratia dedicauit.
e) loc. cit. f) l. c.
g) Bibl. Lat. med. T. II. p. 163. DVPIN. Bibl. eccles. T. XVI, p. 32.
h) In recognitione operum suorum ad calcem comment. in quartum sententiarum.
i) Polyhist. T. II. L. I. c. 14. §. 26. p. 93.
k) Praef. ad GROTIVM de I. B. et P. p. 23.
l) Vid. MIRAEVS l. c. p. 101.
m) Vid. ALEGAMBE Bibl. script. S. I. p. 254.
n) Apud MORHOF. l. c. p. 92.
o) l. c. SCHOTTVS p. 232. p) l. c.
q) Histor. Ord. Praedicator. P. IV. L. I. c. vlt.
r) MORHOF. l. c. s) p. 619.

num Victoriae, in quibus hoc argumentum tetigit, *theologis pariter ac iureconsultis maximo vsui esse posse monet*, *adeo quippe accurate et subtiliter differentis de rebus morum, vt sine admiratione legi non possit*. Quod vtrum de homine Scholasticae philosophiae principiis methodoque velut cynosura vtente dici possit, reueraque in dissertationibus *de bello*, *de vsuris* aliisque, quae in illis *Relectionibus* continentur, de Victoria praestiterit, iudicent, qui legerunt: rarissimae vero sunt, et magno olim, teste MORHOFIO [t] pretio venditae. Habuit discipulos Dominicum Sotum, Melchiorem Canum, Ferdinandum Vasquium et Didacum Couarruuiam, Hispanos, quos vltimos Grotium quoque frequenter legisse idem testatur ANONYMVS [u]. Obiit anno cIↃ IↃ XLVI.

Dominicus Bannez.

§. VI. Eadem quoque academia Salmanticensis publicum doctorem habuit DOMINICVM BANNEZ, Mondragonii in Biscaia natum, ordinis Praedicatorum, qui illustre inter Hispaniae theologos et philosophos Scholasticos nomen obtinuit. Thomae enim, et quem ille secutus esse censetur, Augustini dogmata magno acumine defendit. Is post primariam viginti annorum apud Salmanticenses professionem rude donatus, dum in patriam iter suscepit, sub annum cIↃ IↃ CIV, Methymnae campi fatis concessit [x], et praeter scripta theologica, *Institutiones* quoque *dialecticas* reliquit [y]. Inter Scholasticos, quos Italia protulit, Ferrariae natus est

Franciscus Silvestrius.

FRANCISCVS SILVESTRIVS, tanti inter consodales suos existimationis, vt ordinis sui generalis constitueretur, obiitque, si MIRAEO [z] fides, anno cIↃ IↃ XXVIII, postquam diu in Bononiensi gymnasio docuerat. Valde is a suis extollitur, luculentumque eius elogium scripsit LEANDER ALBERTVS [a]. Praeter scripta theologica, VOSSIO [b], FABRICIO [c] aliisque enarrata, et *Commentationem in* THOMAE *librum aduersus gentes*, scripsit quoque *Quaestiones in tres libros Aristotelis de anima*, quas *additionibus et quaestionibus philosophicis* illustrauit MATTHAEVS AQVARIVS, in Neapolitano gymnasio doctor publicus [d]. Inter Italos porro Scholasticae philosophiae laude clarissimum nomen adeptus est

Michaël Zanardus.

MICHAEL ZANARDVS Bergomensis ex Vrgnano S. theologiae lector. Non enim D. Thomae doctrinam modo feliciter illustrauit, et inter eius commentatores eminuit, sed philosophiam quoque Aristotelico-Scholasticam acutis tractationibus enucleauit, editis libris, *de triplici vniuerso*, *de physica et metaphysica*, *commentarioque cum quaestionibus et dubiis in octo libros Aristotelis;* de quo, qui librum euoluit testatur MORHOFIVS [e], *eum esse diligentem in dubiis mouendis iisque resoluendis, quibus vti possint, qui in hoc scientiae genere disputaturi sint* ex

t) l. c. Extant in bibliotheca Augustana, vid. ELEHINGERI Catal. p. 220. vbi integer titulus exhibetur.

u) loc. cit.

x) MIRAEVS de Script. sec. XVII. p. 265.

y) vid. ANTON. l. c. MORHOF. l. c.

z) l. c. VOSSIVS de Hist. Lat. L. III. p. 676.

a) De viris illustribus Ord. Praedic. Lib. IV. p. 141.

b) l. c.

c) Bibl. Lat. med. T. II. p. 554. 597.

d) Venet. 1629. conf. MORHOF. l. c. p. 95.

e) l. c. p. 92. GHILINI Theatr. vir. doct. etc.

ex principiis Aristotelicis: eidem quoque methodo insistere in metaphysicis, in quibus principia Thomae ab antiquis et recentioribus impugnatoribus defendat. In quo nihil ille peculiare habet ab aliis sui generis scriptoribus, qui omnes eadem chorda oberrant. His IOANNEM A S. THOMA iungimus, Olysipponensem, ex Praedicatorum quoque ordine theologum atque professorem Complutensem, postea Salmanticensem, quique Philippo IV, Hispaniarum regi, a confessionibus sacris fuit. Is quam viam, in philosophia more Scholastico tradenda, tenuerit, ex *cursu philosophico Thomistico, ad exactam, veram, et genuinam Aristotelis et Doctoris Angelici mentem constat.* In eo enim de dialecticis, physicis et metaphysicis perspicue et luculenter breuiterque scholae suae dogmata, teste MORHOFIO [f] explicat; qui tamen vbi non contemnendam sane operam posuisse auctorem in hoc opere iudicat, non cogitauit, scholae huic propriam fuisse inanem subtilitatem Scholasticam, nec Thomam, quem tamen is vnum sequitur, Aristotelem vbique recte explicuisse, fuisseque accurate assecutum. Tribuunt ei alii quoque *systema logicum*, *artemque logicam*, et *naturalem philosophiam*, quae annon cum isto opere eadem sint, dicere non possumus, qui librum non vidimus.

Ioannes a S. Thoma.

§. VII. CHRYSOSTOMVM IAVELLVM Canapitium Italia protulit natum anno MCCCCLXXXVIII, qui suscepta Dominici religione apud Bononienses circa annum cIↃ IↃ XXX theologiam et philosophiam docuit, scriptisque philosophicis Lugduni vno fasce editis [g], inclaruit. Is imprimis inter recentiores Scholasticos notatu dignus est, quia non modo inter eos magna nominis eius est existimatio, qui frequenter ad eum prouocant, sed et vniuersam fere philosophiam Aristotelis commentariis suis illustrauit. Qua vero is methodo vsus sit, ex *Quaestionibus in libros physicos* patet, in quibus dubia Aristotelis et commentatoris eius, Auerrois, se resoluturum promittit iuxta Thomisticum dogma. Ast cum Aristotelis doctrinam scientiae magis adaptatam, Platonis autem religioni conuenientiorem crederet, raro inter Scholasticos exemplo animum quoque ad Platonicam philosophiam applicuit, cumque antea *dispositionem moralis philosophiae secundum Aristotelis philosophiam* edidisset, *moralis* quoque *philosophiae dispositionem secundum Platonem* [h] concinnauit, cuius summam accurata recensione exhibent *Acta philosophorum* [i]. Imo *ciuilis* quoque *philosophiae ad mentem Platonis dispositionem* conscripsit [k], et his demum subiecit *Institutiones philosophiae Christianae.* Quae vero eius mens de Aristotelis et Platonis philosophia fuerit, omnium optime ex eius *praefatione in dispositionem moralis philosophiae Platonicae* discitur, vbi inter alia ita disserit: *Etenim Aristotelis disciplina nos quidem doctos ac subtilissime de moralibus, sicut de naturalibus disserentes*

Chrysostomus Iauellus.

f) Polyhistor. l.c. p. 92.
g) Tribus tomis 1580. integrum titulum habes in Cat. Bibl. Aug. Ehingeriano p. 591. conf. p. 578. vbi eius commentarii Aristotelici enumerantur.
h) Ven. 1538. fol.
i) Vol. III. p. 210. seqq.
k) Ibid. subiuncta est Dispositioni morali.

tes efficere potest: at moralis Platonica ex vi dicendi atque paterna adhortatione veluti prophetia quaedam, et quasi superum vox inter homines tonans, nos procul dubio sapientiores, probatiores vitaeque felicioris reddere valet. - - Plato in omni disciplina sua non tam philosophicum quam propheticum stilum seruare videtur: more enim piissimi patris, diuini vatis, ac sacerdotis a corporis illecebris expiatos ad diuina nos rapere contendit. Merito igitur, vt cunctis bene recteque viuere cupientibus moralissimae ac purgatissimae doctrinae speculum proponerem, post doctrinalem Peripateticam religiosam ac piam diui Platonis ante omnium oculos velut ornatissimam virginem statuendam decreui. In sequentibus quoque consilii sui rationes has fuisse, ait, *vt exposita et morali Aristotelis, et diuina ac Christiana philosophia Platonis, moralem philosophiam, quoniam quam proxima est diuinae ac Christianae, seque habet ad eam, vt luna ad solem, locaret mediam inter Peripateticam atque Christianam, quo per ipsam cunctis facilior accessus pateret ad Christianam atque diuinam: et vt huiusmodi sapientes, qui soli diuinae legis auctoritati non facile cedunt, nec contentantur, saltem Platonicis rationibus atque institutis Christianae religioni ipsique veritati admodum consentaneis acquiescant.* Ex quibus verbis patet, Iauellum in eadem de Platonica philosophia opinione fuisse, quam Platonicos seculi XV fouisse suo loco diximus. Ex quo colligimus, eum forte in illorum scholis fuisse educatum: vnde haud pauca non inepte ex mente Platonis affert, quamquam interdum a syncretismo Platonico-Peripatetico decipitur; multa quoque perperam Platoni tribuit, sic vt facile sentias Aristotelicam philosophiam notitiae Platonicae philosophiae alienum interdum colorem induxisse. Forte et magna, qua Patres Platonem prosequuntur veneratio Iauellum ad hunc syncretismum compulit, et apologiam pro Platone, quam se instituisse dicit, scribere coegit.

Scholastici ex Francisci ordine.

§. VIII. Franciscanorum sodalitium in castris Scoti militare consueuit, quem inter prima ordinis sui ornamenta numerat, et subtilius, quam ipsum Thomam, philosophiae et theologiae Scholasticae mysteria explicuisse contendit. Quare post renatas quoque literas et restitutum philosophiae nitorem magistro, suo pertinaciter adhaesit, Scholasticosque philosophos dedit, nominis fama inter suos valde celebres. Inter

Ioannes Ponzius.

eos IOANNES PONZIVS est, Corcagia Hibernus, S. theologiae lector iubilatus, et in Collegio Romano primarius professor, qui philosophiam quoque Parisiis docuit. Edidit is *Cursum integrum philosophiae ad mentem Scoti, primum editum in collegio Romano fratrum Minorum Arbernorum, postea ab ipso auctore in conuentu magno Parisiensi recognitum, insuperque morali philosophia, variisque additionibus locupletatum* [1]. In quo libro totus Scholasticus quoad rem et methodum est, et Scoti scholam contra insultus aduersariorum defendit. Hunc, conqueritur

1) Lugdun. 1559. fol. vid. MORHOF. l. c. p. 88.

ritur BARTHOLOMAEVS MASTRIVS [m], sua quaedam descripsisse; id quod facile quidem fieri potuit; inter Scholasticos vero vix plagii nomen meretur, eo quod communi consuetudine omnes se mutuo exscribant tradantque naenias easdem. Idem MASTRIVS cum BONAVENTVRA MELLVTO, in Sicilia ordinis sui prouinciali, Aristotelem Scoto vindicandum esse, huncque vera ratione Peripateticam dialecticam explicuisse, contendit, editis *disputationibus in organon Aristotelis, quibus ab aduersariis veteribus Scoti logica vindicatur* [n]. Lepidum est, quod in praefatione, teste MORHOFIO [o], tractandum sibi sumsit, doctrinam Scotisticam non humanitus tantummodo probatam fuisse, summorumque virorum elogia, quae adducit, meruisse, sed coelitus quoque confirmatam esse; ex quo vngue de toto leone iudicandum. Alia eiusdem scripta philosophica idem laudat MORHOFIVS, qui videndus.

Bartholomaeus Mastrius et Bonauentura Mellutus.

§. IX. Melioris commatis esse visus est MORHOFIO [p], IOANNES LALEMANDET, Burgundo-Sequanus, ordinis Minorum S. Francisci de Paula, per Germaniam, Bohemiam et Morauiam prouincialis, et iubilatus professor Viennae, vbi circa medium seculum XVII inclaruit. Huius extare, dicit Morhofius *Decisiones philosophicas, tribus partibus comprehensas* [q], quarum prima de Logica agit, secunda de physica, tertia de metaphysica, librumque esse vtilissimum, quoniam quasi per compendium proponat omnem doctrinam Thomistarum, Scotistarum et Nominalium. Et quod ad Nominales attinet, distinctissime illorum proposuisse sententias earumque differentias a ceteris, suo interposito iudicio, vt ab alio auctore non factum. Conciliatorem autem agere inter Thomistas et Scotistas, ea tamen libertate vsum, vt neutri se sectae interdum applicaret, suasque sententias proponeret atque stabiliret, destructis communium opinionum fundamentis. Logicae adiectum esse examen dialecticae Aristotelicae, Nominalium, Realium, Rameae ac Lullianae, deque illis vtilissima attulisse, deque initio Nominalium et de eorum differentia a Realibus prolixe agere; mentionem quoque facere veterum quarundam sectarum Scholasticarum nunc abolitarum etc. Vehemens haec Morhofii relatio nobis desiderium excitauit videndi libri, in vicinia editi, eo quod historiae Nominalium tantopere obscurae lucem inde accendi posse claram sperabamus. Verum omni licet adhibita industria eius tamen copia facta nobis haud est. Ex qua libri etiam in natali solo raritate coniicimus, propter defensas Nominalium partes eum euiluisse, hancque sectam si non totam exspirauisse, certe ad incitas redactam momentum non amplius inter Scholasticos recentiores mereri, id quod dudum obseruatum IACOBO THOMASIO [r]. Nam idem fatum aliis quoque Nominalium libris euenisse, vt

Ioannes Lalemandet.

m) Praef. libri citandi.
n) Venet. 1646. 4. vid. MORHOF. l. c. p. 89.
o) Loc. cit.
p) Ibid.
q) Monach. 1645. 1646.
r) De secta Nominal. Or. XII. p. 274.

vt contemti neglectique rariſſimi facti ſunt, conſtat [s]. Lalemandeto iungimus MARTINVM MEVRISSE, Royenſem, apud Pariſienſes theologiae et philoſophiae doctorem publicum, cuius *Metaphyſicam ad mentem doctoris ſubtilis* [t] tribus libris comprehenſam valde laudant ſui [u]. Tum CLAVDIVM FRASSENIVM Minoritam Peronenſem, et in maiori conuentu Pariſienſi philoſophiae profeſſorem, et ordinis ſui diffinitorem generalem, magnae inter ſuos exiſtimationis virum, quam vero valde turbauit agitata cum Natali Alexandro controuerſia, et obiectum ob *Disquiſitiones Biblicas* plagium, de quo alibi dicendum. Nobis hoc loco memorandus eſt, ob editam Pariſiis [x] *philoſophiam academicam ex ſelectiſſimis Ariſtotelicis ac Scotiſtis rationibus et ſententiis, breui ac perſpicua methodo adornatam.* In quo libro perſpicuitatem laudat MORHOFIVS [y]. Ex his paucis de reliquis Ordinis Minorum philoſophis faciendum eſt iudicium. Plures enim adducere nec inſtitutum poſtulat, nec e re Lectoris eſt.

Martinus Meuriſſe.

Claudius Fraſſenius.

Scholaſtici Ciſtercienſes.

§. X. Ciſtercienſium ordo, theologiae ſe magis aſceticae addixit, Bernardi et Norberti exemplis excitatus, (quos Scholaſticam philoſophiam et theologiam transuerſis oculis fuiſſe intuitos, ſuo loco monitum) quam his Scholaſticorum myſteriis, vt ex catalogis ſcriptorum Ordinis Ciſtercienſis ab ANGELO MANRIQVEZ [z] et CAROLO DE VISCH [*] concinnatis, conſtat. Cum vero Scholaſtica theologia, non obſtante laudatorum abbatum indignatione, vires in eccleſia ſumeret, et imperium obtineret, haec quoque familia his ſacris initiari ſe paſſa eſt, et vt eam fulciret, philoſophiae quoque Scholaſticae operam locauit ſuam, inque ea famam quoque haud incelebrem conſecuta eſt. Ex multis pauca more et inſtituto noſtro damus, libaſſe has lautitias contenti. Inter Hiſpanos Ciſtercienſes Scholaſticae ſubtilitatis laude floruit ANGELVS MANRIQVEZ, Burgis ex nobiliſſima Manrique gente natus. Qui cum ingenium nactus eſſet et fertile et acutum, in Hortenſi coenobio Ciſtercienſium religione ſuſcepta, tanta induſtria eoque ſucceſſu philoſophicis et theologicis ſcientiis ſe immerſit, vt teſte CAROLO DE VISCH [a], *profundiſſimis quibuſcunque theologis et vniuerſitatum profeſſoribus admirationi eſſet, et non populo magis facundia eius placeret, quam externis regionibus ac prouinciis probata fama ſcriptisque eruditio.* Orator itaque ſacer in celeberrimas Hiſpaniae vrbes et in aulam quoque Philippi IV, anno MDCXXXVI vocatus, magnisque etiam in rebus conſiliarius adhibitus eſt, a Ciſtercienſi quoque per Hiſpaniam congregatione Salmanticenſi collegio praefectus. Sed et huius vrbis Academia, quae inter Hiſpanas eminet, ob eruditionem Scholaſticam eum ſcientiarum harum principem

Angelus Manriquez.

s) Exemplum eſſe poteſt SALABERTI Logica in Nominalium via, de cuius raritate in antecedente Tomo quaedam diximus.

t) Pariſ. 1623. 4.

u) Vid. MORHOF. l. c. p. 90.

x) 1657.

y) pag. 88.

z) In Annalibus Ciſtercienſibus.

*) In Bibliotheca ſcriptorum ordinis Ciſtercienſis.

a) Loc. cit. p. 21.

eiusdem sibi sociauit primumque Scoti, ac deinde Thomae Aquinatis cathedrae praefecit, tanto suae gentis applausu et calculo, vt concordi scriptorum eius aetatis consensu communis illius temporis magister, doctor angelicus, et Salmanticensis Academiae Atlas appellaretur. Quae eius celebritas ei tandem generalatum sui Ordinis et tiaram episcopalem Pacis Augustae conciliauit. Ordini is suo famam comparauit cum variis scriptis historiam eius illustrantibus, inter quae *Annales Cistercienses* [b] eminent, tum commentariis Scholasticam theologiam et philosophiam explicantibus, quorum syllabum exhibent DE VISCH [c] et ANTONIVS [d], qui videndi. Inuidendis eum elogiis extollunt Hispani, vt sunt laudatores immodici, ex quibus colligimus, in intima eum huius scientiarum generis mysteria ex sententia suorum penetrasse. Obiit anno MDCXLIX.

§. XI. Gomezia gens multos viros doctos Hispaniae dedit [e]. Ex eis de philosophia Scholastica praeclare meruit BARTHOLOMAEVS GOMEZ, Vallis Paradisi in Hispania monachus Cisterciensis. Hunc ingenio fuisse acuto et ad disciplinas quaslibet capessendas quodammodo natum, scribit CAROLVS DE VISCH [f]. Ad Meyrense, celeberrimum Ordinis sui, philosophicum collegium missus summo cum applausu philosophiam diu docuit, parique profectu ac fama theologiam quoque illi iunxit: hisque meritis ita se suis commendauit, vt monasterii sui prior tandemque abbas, totiusque congregationis diffinitor crearetur. Laudat impense eius commentarios logicos, physicos, et metaphysicos velut doctos solidosque CAROL. DE VISCH [ff], qui videndus. Idem MARSILIVM VASQVESIVM ex hoc ordine praeclarum Scholasticae doctrinae professorem commendat; qui suscepto ordine apud Romanos philosophiam et theologiam diu docuit in Tusciae prouinciae monasteriis, ac postmodum etiam publice in academiis Florentina ac Ferrariensi: praeterea archiepiscopi Florentini et Ferdinandi I. magni Hetruriae ducis theologus, vir magni nominis et praeclarae inter suos famae, denatus anno MDCII. Is *in vniuersam Aristotelis philosophiam Tomos octo commentariorum*, et eiusdem generis librum *in ethicam Aristotelis* reliquit, de quibus eius scriptis, vt et libro de auxiliis valde commendato videndi NIC. ANTONIVS, CAR. DE VISCH [g], aliique. Hunc a Gabriele Vasquesio celeberrimo itidem philosopho Scholastico distinguit ordo: ille enim Iesuitarum partes amplexus est, hic Cisterciensium. In eadem Hispania in theatrum philosophicum prodiit PETRVS DE OVIEDO, (cum Francisco Ouiedo Iesuita non confundendus) Hortensis monachus, sanguine, moribus et doctrina, iudice C. DE VISCH [h], illustris, et politico pariter ac ecclesiastico regimine clarus. In S. Claudii collegio Galetiae primum,

Bartholomaeus Gomez.

Marsilius Vasquez.

Petrus de Ouiedo.

 mox

b) Tomis IV. Lugd. 1642 seq. fol.
c) Loc. cit.
d) Bibl. Hisp. nou. T. I. p. 71 seqq.
e) Vid. quos nominat KOENIG. Bibl. p. 358.
f) l. c. p. 52. ANTON. l. c.
ff) Loc. cit.
g) ll. cc.
h) Ibid. ANTON. l. c. MANRIQVEZ loc. cit. Tom. II. in calce.

mox publice in Complutensi academia philosophiam docuit, deinde a Philippo III, Hispaniarum rege, ad archiepiscopatum Dominicopolitanum in Hispaniola Indiae Occidentalis parte euectus, indeque translatus ad cathedram Quitensem, in regno Peruano, anno MDCXLVI autem archiepiscopus Charchensis in eodem regno creatus quinquennio post obiit. Huius *Commentaria in dialecticam, logicam et physicam* Aristotelis valde extollunt Cisterciensis historiae literariae scriptores DE VISCH, MANRIQVEZ, IONGELINVS aliique.

Ioannes Caramuel Lobkowiz.

§. XII. Nemo tamen inter Cistercienses philosophantes praeclarius de philosophia meruisse visus est, quam IOANNES CARAMVEL LOBKOWIZ, singularis ingenii homo, interque praecoces et paradoxos eruditos numerandus, qui suo tempore diuersissima virorum doctorum meruerunt iudicia censurasque. Natus [i] est Madriti X. Cal. Iun. anno MDCVI, et adolescens adhuc mathematicarum disciplinarum studiis totum se immersit [k]. In quo scientiae genere cum Ioannem Esronitam patriarcham montis Libani praeceptorem haberet, eius eruditionem immenso discendi ardore superauit, tanta felicitate, vt problematibus soluendis, planetarumque motibus determinandis sufficeret, quamuis nondum Latina nosset, si fides NIC. ANTONIO [l]. Tabulis vero motuum coelestium compositis, futurae eruditionis specimen luculentum edidisse asserit CAROLVS DE VISCH, cui si credendum, dubitandum omnino est de eo, quod Antonius retulit, vt recte obseruatum HADR. BAILLETO [m]. Humanitatis vero studiis addictus dici non potest, quanta celeritate institutiones grammaticae atque poëticae artis didicerit, et ad rhetoricam transierit, nec male eum ac sine meditatione tempus in his scientiis collocasse, ex nouis, quae orbi literato contemplanda exhibuit, systematibus intelligi potest, et vel inde discitur, quod Ouidiana vena centum vnius horae spatio versus fundere consueuerit. Verum aliis quoque inuentionibus atque obseruationibus prodigiosam iuuentutis eruditionem et ingenii singularis foecunditatem demonstrauit, quas tamen enarrare huius loci non est. Dabunt, quantum satis, historiae literariae Caramuelis interpretes. Ex Hispania in Belgium delatus, cum philosophiae et theologiae mysteria omnia pernouisset, magnae doctrinae fama vbique admirabilis visus est. Semper enim noua tentabat, et ingenii miracula explicare moliebatur. Quae caussa fuit, cur vindicata TRITHEMII fama a necromantiae suspicione eius *Steganographiam* cum clauibus, quibus coniurationum mysteria in iis contenta commode referari possunt, ediderit. Facundia autem eius tanta tamque accepta fuit, vt a rerum Hispanicarum in Belgio moderatore summo expeteretur, qui ipsi a concionibus aulicis esset. Ille vero aulae splendori Musarum otia praeferens, munus hoc recusauit, et in Dunensi coenobio Brugis tum translato monastica Vota, Cister-

i) Patre Belga, matre Germana.
k) NIC. ANTON. Bibl. Hisp. nou. T. I.
l) pag. 178.
m) De praecoci eruditione puerorum p. 347.

Ciſtercienſium formulis firmauit. Tum Louanium in bonarum artium et pulcherrimarum diſciplinarum emporium delatus, tanto eruditionis fulgore omnium oculos perſtrinxit, vt anno MDCXXXVIII ſuprema laurea theologica ornaretur. Ordinario autem ſtudiorum curſu non contentum Caramuelis ingenium, orientalium quoque linguarum, et praecipue Sinenſium, diſcendarum ſtudio totus occupatus fuit, et noua atque ſingularia per omnem fere encyclopaediam molitus eſt. Quibus rariſſimi et inſoliti ingenii ſpeciminibus ita ſe vbique commendauit, vt et principibus eſſet gratiſſimus, et ipſi ſummo pontifici valde commendaretur, cum edito *Theologiae dubiae* libro, qui atheorum atque impiorum quorumuis obiectiones continebat, et valde ſuſpectum Caramuelem reddiderat, ita ſe Romae defendiſſet, vt ipſum pontificem, totumque, qui praeſentes erant, cardinalium collegium in ſtuporem verteret. Et fortaſſe galerum cardinalitium prodigioſa illi meruiſſet eruditio, niſi liberius Romanae aulae vitia perſtrinxiſſet. Epiſcopus tamen Satrianus conſtitutus eſt, in Bohemiam quoque delatus. Inerat ei ingenium vere paradoxum, ſciendique immenſa cupido: nullum enim diſciplinae genus fuit, in quo nouam ipſe viam non tentauerit, ſpretis veteribus, magnaque ſui fiducia nouis promiſſis. Fatendum tamen imaginationis foecunditatem, et ingenii luxuriam iudicii maturitatem ſuppreſſiſſe, et in externis eum magis haeſiſſe emendandis mutandisque, quam in ipſis ſcientiis ſuae integritati reſtituendis, imparatumque fuiſſe a veteris eruditionis praeſidiis, quam contemſit magis quam intellexit [n]. Vnde qui eius acumen et eloquentiam laudarunt, deſiderarunt iudicii accurationem, et exorbitantis imaginationis moderationem [o]. Ex quo intelligi poteſt, quam in theatro philoſophico perſonam Caramuel ſuſtinuerit. Qui licet totam diſciplinarum catenam innouare ſibi conſtituiſſet, quo nomine inter reformatores philoſophiae referri meruit, fatendum tamen, eum nouam magis ſcholaſticam philoſophiam nobis dare voluiſſe. Immenſo autem ſtudiorum ardore et inexpugnabili induſtria vſus, innumeris libris ſcribendis [p] animum adiecit, quorum ſeriem ſeu catalogum ipſe conſcripſit, et publicauit Francofurti, ſubiungendum ſuae *Theologiae fundamentali* [q], ex quo quam prolixa vaſtaque fuerit Caramuelis eruditio, intelligitur. Totam illam cateruam ſcriptorum in nouem claſſes, ſiue curſus diſtribuit, liberalem, mathematicum, muſicum, chiroſophicum, philoſophicum, theologicum, Scholaſticum, moralem philoſophicum, moralem theologicum, ſcripturarium. Quibus claſſibus tot noua ſcientiarum genera, tot tantasque veterum emendationes, immutationes et augmenta promittit, vt facile Hiſpani hominis magniloquentiam ſentias. Quae tamen hoc loco referre omnia paginae anguſtia inſtitutique limites non patiuntur. Quae autem in philoſophia immutare ſategerit, omnino hic enarranda ſunt, in qua nouum

n) Conf. HENR. BOECLER Bibliogr. crit. p. 609.

o) Vid. qui ei oppoſitus eſt liber, cuius titulus: Anti-Caramuel.

p) Inter polygraphos referendus ob plurima ſcripta. Conf. VAL. ANDREAE Faſt. Louan. p. 143.

q) Eum totum exhibet C. DE VISCH p. 178. ſq.

uum eruditionis Scholasticae vultum fingere conatus est. In cursu scilicet mathematico, mathesin promisit audacem, in qua omnes controuersiae logicae, physicae et metaphysicae solo circino et regula dilucidandae sint. In cursu musico philosophiam musicam offert, quae ab effectis regreditur ad caussas, et vocis sonorae considerationem secundum decem praedicamenta instituit. In cursu chirosophico omnes scientias veteres pugno se comprehensurum promittit, daturus quoque chirodialecticam, quam definit contentiosam et bellatricem facultatem veritatem propugnandi manu clausa. Cursum vero philosophicum, a grammatica speculatiua exorditur, recte monens, multa huc pertinere, quae solent in logica tradi: id quod de logica Aristotelica est verissimum. Logicam ipsam vero in vocalem, scriptam et mentalem diuidit, prout nempe ratiocinia vel voce, vel scripto, vel mente comprehenduntur: in quo Caramuel ex parte recentiores asseclas habuit, qui hermeneuticam et methodologiam ab ipsa ratiocinandi arte distinguunt, et velut peculiares eius partes considerant. Vidit quoque satis acute Caramuel, conuertentes conuersasque propositiones, quas calamus et lingua distinguit, si pure sint mentales, coincidere: inque syllogismo intellectuali vtramque praemissam coëxistere, adeoque denominationem locum habere in vocibus et scriptis, non in mente: et quia omnes syllogismi, imperfectos quos vocant, aut conuersione terminorum, aut praemissarum transpositione ad perfectos reduci possint, ideo in intellectu nonnullos esse imperfectos: vnicum vero et simplicem syllogismum mentalem concinnatum in Barbara esse vertumnum quendam logicum, quendam Proteum dialecticum, qui ad viginti et triginta etiam formulas et modos vocaliter possit reduci. Et hinc summam intellectus potentiam et summam linguae impotentiam nosci posse. Talia multa in reformatore dialectico se comprehendisse innuit. Huic subiicit seueram argumentandi methodum reformando abusui haud paucarum vniuersitatum destinatam; item paralogicam, quae entia rationis extare negat, et illa sola esse entia labii monet, vt semel proscribantur a gymnasiis chimaerae et figmenta rationis, et securiores nascantur consequentiae. A logica ad metaphysicam progressus, metalogicam constituit, in qua vniuersalium et praedicabilium doctrinam explicat; illi comitem iungit philosophiam primam, in consideratione et examine primorum principiorum et axiomatum ex iis enatorum occupatam: itemque metaphysicam puram, quae systematis praedicamentorum coordinationem et contextum tradit. In ea disciplina scholam instituit nominalem, explicandis nominibus philosophicis et detegendis innumeris logomachiis in philosophia et theologia destinatam, tum realem, ens variis modis realibus inter se distinguentem; porro modalem, formalem, expressiuam, negatiuam, actionalem, localem, magneticam et chemicam. In ea, vt specimen, Lector, habeas nouae philosophiae, Scholasticae agit de ente chemico, eius praedicamentis decem, de principiis et caussis chemicis,

de

de coelo et mundo chemico, de anima vegetatiua, ſenſitiua et rationali chemice conſiderata, immo de theologia quoque et vaticiniis chemicis, ex quibus intelligatur, in ordine rerum immaterialium dari aliquid ſpirituale, quod ſit analogum luci corporeae. His addit παραδοξότερα ſcholam infinitam, circa infinitatem, immenſitatem et aeternitatem occupatam; ſcholam euchariſticam, ſacramentum venerabile philoſophice conſiderantem, ſcholam miraculoſam, et ſcholam deiformem. Verum nec ab heterodoxa metaphyſica conſiderandisque atque refutandis philoſophorum ſyſtematibus phyſiologicis abſtinuit, et hiſtoriam philoſophiae criticam promittit: iudicaturus de Democrito, Empedocle, Pythagora, Platone, Ariſtotele, Virgilio, Thoma, Scoto, Lullio, Ramo, Paracelſo, Lorca (quem inter Ciſtercienſes Hiſpanos in pretio eſſe et propter dogma de gratia et peccato, totam dialecticam, phyſicam et metaphyſicam, immo vtramque theologiam, naturalem et moralem alterare dicit.) De Ioanne Marco, Mannagetta, Carteſio, Helmontio, Valeriano, aliisque. Inter quas eius cenſuras ſunt nonnullae, quae ſatis probant, non defuiſſe Caramueli ingenium excellens, et multam veri cognitionem, qua plus praeſtitiſſet, ſi obruere multitudine rerum et nouaturientis animi luxuria iudicii aciem noluiſſet. De Ariſtotele enim pulchre: *In magno tametſi olim honore apud ethnicos, apud catholicos damnata fuerunt eius dogmata, proſcriptaque ab ordinibus religioſorum, et quia humana omnia caduca, et inconſtantia, iterum reuocata et euecta a Scholaſticis, ſed tandem iterum excuſſimus ſeruile iugum, et veritatem vnam potius hodie, quam totum Peripatum curamus.* De Carteſio autem, tum vix ſurgente vaticinatur, *pauculis opinionibus decircinatis aut ſublatis, ceteras irrepere, et fore aliquando communes.* Sed et reliquae eius cenſurae legendae ſunt, dignae quae excutiantur, quaeque ſatis probant, Caramuelem plus valuiſſe in iudicandis aliorum opinionibus, quam propriis iudicio ſubigendis. Metaphyſicam ſequitur phyſica, quam conſtituit naturalem, elementarem, coeleſtem meteorologicam, vegetatiuam, ſenſitiuam, humanam, angelicam, mediam, diuinam, et mathematicam. Et ſimili fere modo moralem philoſophiam ordinat, ita vt orthographiam moralem, grammaticamque moralem faciat, vbi declinationes, coniugationes, caſus, numeri, tempora etc. moralium occurrunt. Grammaticam quoque ſacramentalem excitat, faſſus, pleraſque diſputationes ſacramentales eſſe grammaticas. Tum theſaurum moralem, logicam moralem, ad leges et regulas primum reductam, praxin iudicialem, metaphyſicam moraliter examinatam, phyſicam et medicinam moraliter examinatam: politicam ſpeculatiuam et hyperethicam, in qua de virtute, peccato, beatitudine, poena et Deo tractatur. Et ab his demum ad theologiam tranſit. Quam ideam ſyſtematis Caramuelis accurate conſiderantes reapſe id ſperamus pronunciaturos eſſe, quod ſupra de Caramuele diximus.

§. XIII.

Scholastici ex societate Iesu.

§. XIII. Maxime vero inter ordines religiosos, qui Romanae ecclesiae subiacent, societas, quae Iesu nomen gerit, in hoc philosophiae genere magnam famam meruit. Ea enim vt literaturae genus omne, ita philosophiam quoque docere a moderatoribus iussa, reliquorum diligentiam propagandaeque eruditionis studium multis se superasse parasangis dudum sibi visa est. Multum hac gloria superbit, qui *Apologiam pro societate Iesu* scripsit PETRVS STEVARTIVS [r], ipse ab iis, quibus talia cordi sunt, legendus, conferenda autem, quae passim ex hac ipsa ecclesia viri docti monuerunt [s]: nobis enim haec prolixe exponere institutum vetat. Illud laudi celeberrimae societati merito tribuendum, praeclare illam de Scholastica philosophia et theologia meruisse, et superare eam reliquos ordines numero philosophantium. Magnum vero eorum catalogum texere heic liceret, si Scholasticae philosophiae historia esset scribenda: verum generali tractationi insistentes celebriores tantum nonnullos adducemus; reliquos enim facile huius particulae historiae literariae cupidus ex PHILIPPI ALEGAMBE, PETRI RIBADENEIRAE et NATHANAELIS SOTVELI *Bibliotheca scriptorum societatis Iesu*, quos praecipue auctores sequimur, discet. Praeripuerunt autem aliis philosophiae Scholasticae laude famam Petrus Hurtado de Mendoza, Gabriel Vasquez, Paulus Vallius, Balthasar Tellez, Franciscus Suarez, Franciscus Toletus, Antonius Rubius, Franciscus de Ouiedo, Rodericus de Armaga, Franciscus Alphonsus, Franciscus Gonsalez, Thomas Comptonus, Ioannes Baptista Ricciolus, et collegium Conimbricense, celeberrima inter suos nomina. De quibus singulis strictim quaedam dicemus, ne eorum merita in Scholasticam philosophiam vilipendisse videamur.

Petrus Hurtado de Mendoza.

§. XIV. PETRVS HVRTADO DE MENDOZA Hispaniae prouinciam Biscaiam natale solum habuit. Susceptis in societate Iesu votis anno MDXCV, philosophiam primo Pampelonae, deinde theologiam Valdaleti et Salmanticae triginta annos docuit, munere simul qualificatoris quem vocant, siue censoris sacrae inquisitionis functus, denatus anno MDCLI. Scripsit *Commentarios in vniuersam philosophiam*, teste ALEGAMBE [t] sexies recusos, ex quo prima vice anno MDCXXIV prodiere. Magnae illum inter suos auctoritatis esse, inde intelligitur, quod passim ad eum alii prouocent. Non confundendus autem est cum aliis huius nominis, et imprimis, qui celebre quoque nomen eruditione theologico-Scholastica sibi comparauerunt, Antonio de Escobar Mendoza, Petro Gonzalez, Ferdinando et Francisco de Mendoza, Didaco Hurtado comite de Mendoza, cui plurimum inter Hispanos debent elegantiores literae et mathesis, et cum aliis, quorum notitiam suppeditabit NICOLAVS ANTONIVS [u]. Συμπατριώτην is habuit GABRIELEM VASQVEZ inter celeberrimos philosophos et theologos suae scholae numerandum. Na-

Gabriel Vasquez.

tus

r) pag. 42.

s) Vid. inter plura alia Auis aux plenipotentiaires a Soisons.

t) pag. 677.

u) In Bibliotheca Hispanica noua Tom. II.

tus is Bellomontii, in Complutensi academia philosophiam et theologiam didicit, et ob ingenii et eruditionis praestantiam vix XXV annos natus, vtramque in eadem schola docuit, variisque collegiis etiam Romae professor datus est, rebus humanis ereptus, Compluti an. MDCIV quinquagenarius. Quanta philosophicae et theologicae eruditionis laude atque existimatione inter suos vixerit, ex elogiis larga manu a SOTVELO [x] suppeditatis discimus. Inter *opera* eius *Tomis X* comprehensa extant etiam *Disquisitiones metaphysicae*, separatim quoque Antverpiae [y] excusae, in quibus eas potissimum disputationes metaphysicas persequitur, quae ad theologiam solent transferri; vnde magna subtilitate quoque de Dei existentia, de vnione personali, de duabus naturis in Christo, de distinctione personarum in diuinis, deque similibus agit. In his more suorum alios Scholasticos nonnunquam refutat, si non solidiora, certe subtiliora et acutiora ipse daturus [z].

§. XV. PAVLVS VALLIVS Romanus fuit, vbi in Iesuitarum collegio philosophiam et theologiam docuit, deposuitque mortalitatis exuuias Perusii anno MDCXXII. Acumen philosophicum autem demonstrauit in *Commentario in Logicam Aristotelis*, *Lugduni* [a] edito, in quod vastissimum opus eum coniecisse omnium pene Scholasticorum dogmata, ea quoque diligentissime contulisse et congessisse ait MORHOFIVS [b]. Editurus etiam erat similes commentarios in reliquas philosophiae partes, sed morte praeuentus exsequi consilium non potuit [c]. In Lusitania Olyssipone editus est BALTHASAR TELLEZ, an. MDXCV, qui in patria primo quidem rhetoricam, mox philosophiam, et deinde theologiam docuit, prouincialis quoque ordinis sui per Lusitaniam factus, praefuitque rector collegio in patria cum fatis concederet anno MDCLXXV valde senex. Docuisse etiam in Academia Conimbricensi auctor est MORHOFIVS [d], qui valde laudat eius *Summam philosophiae vniuersae*, ab ANTONIO BERTIERIO editam apud Parisienses [e], eo quod vsum in theologia habeat, quoniam immiscuerit quaestiones theologicas, quae illo tempore inter philosophos quoque agitabantur. Thomam autem vbique secutus, Scholasticorum sequiorum sententias iunxit, et spinoso argumento aliquid elegantioris literaturae, praecipue in physica adspersit. Magna porro ingenii atque eruditionis celebritate inter Hispanos vixit FRANCISCVS SVAREZ, Granatensis, nobili genere anno MDXLVIII editus, qui cum iurisprudentiae se tradere cupiuisset, ad Iesuitarum societatem pertractus est, hocque stadium inuitus initio ingressus magna postea felicitate et eruditionis celebritate emensus est. Magno enim applausu philosophiam et theologiam Segouiae, Romae, Compluti, Salmanticaeque

Paulus Vallius.

Balthasar Tellez.

Franciscus Suarez.

x) p. 272.
y) 1618. 8.
z) Conf. MORH. l. c.
a) 1620. fol.
b) Loc. cit.
c) Bibl. Soc. I. p. 655.
d) l. c. p. 95.
e) 1644. Vol. duobus.

caeque docuit, tandemque a Philippo II ad Conimbricensem cathedram vocatus, Eboraeque theologiae doctor creatus viginti annos publicus professor inclaruit, tantis elogiorum plaustris oneratus, vt pene supra humani ingenii modulum extolleretur: vt ex iis disci potest, quae collegerunt *Bibliothecae scriptorum S. I.* auctores. Recte vero in eo, quam raro exemplo demonstrauit, modestia literaria laudatur, cuius specimen esse potest, quod scripta sua, antequam ederentur, discipulis legenda et examinanda tradiderit, quodque ab amaritudine et dicacitate sibi temperauerit. Adeo vero meditationibus intentus fuisse dicitur, vt fere extra se raperetur. Obiit septuagenarius anno MDCXVII. Frequenter autem scripta eius philosophica ab iis leguntur, qui hoc philosophiae genere delectantur. Inter ea sunt *Disputationes metaphysicae* multoties recusae. Diligentiae laudem ei vindicant XXIV tomi scriptorum, quorum syllabum exhibet ALEGAMBIVS [f]. Plura de eo praeter ANTONIVM [g] MIRAEVM [h], MORHOFIVM [i] aliosque dabit, qui vitam eius conscripsit ANTONIVS IGNATIVS DESCAMPS [k].

Franciscus Toletus.

§. XVI. Porro inter Iesuitas Hispanos eminuit FRANCISCVS TOLETVS, Cordubensis, qui vitalem auram primum hausit anno MDXXXII. Dominicum Sotum in Salmanticensi academia praeceptorem nactus, iunctis diligentiae et ingenii praestantissimi viribus in philosophiae Scholasticae mysteria tam cito tamque feliciter penetrauit, vt annos viginti tres natus in eadem schola philosophiae tradendae sufficeret. Delecta anno MDLVIII societate Iesu, recens tum condita, Romam ire iussus est, philosophiam Aristotelico-Scholasticam, posteaque theologiam Thomisticam traditurus, quod vtrumque magno applausu factum est, illique celeberrimam famam peperit. Facundia quoque memorabilis Pio V, P. M. eiusque successoribus per XXIV annos a concionibus sacris fuit, prudentiamque et fidelitatem tanto studio et feruore sedi Romanae comprobauit, vt non modo pontificis legatus ad Germanos et Polonos mitteretur, sed et cardinalium collegio adscriberetur [l], vnde eius notitiam dare solent, qui literariam purpurae ecclesiasticae historiam scripserunt. Vix vero annum vnum isto axiomate coruscauerat, cum consilium caperet illo se abdicandi, prohibitus tamen a pontifice est, qui frequenter eius consiliis vtebatur. Tandem naturae debitum exsoluit anno MDXCVI, tum ob dignitatem, tum ob eruditionem magnificis laudibus elatus. Inter quae eius encomia dignum est lectu, quod ei scripsit IAN. NIC. ERYTHRAEVS [m], qui imprimis perspicuitatem eius laudat, et obiisse ait, multis aureorum millibus relictis. Inter scripta plurima, quae magna eruditionis laude edidit, sunt etiam *Introductio in logicam*, *commentarius in vniversam*

f) Loc. cit. g) loc. cit.
h) De Script. Sec. XVII. p. 285.
i) Loc. cit.
k) Edita est Perpignani 1671. 4.

l) Intulisse societati hunc honorem primus, dicitur in eius epitaphio apud MIRAEVM l. c. p. 236. et SCHOTTVM Bibl. Hisp. T. I. p. 296.
m) Pinacothec. I. p. 136.

sam Aristotelis logicam, *libri octo de physica auscultatione*, *libri duo de generatione et corruptione*, *libri tres de anima;* in quibus cum non scholastice modo, sed Peripatetice philosophari constituerit, magnam eo nomine gratiam apud Aristotelicae philosophiae amatores iniit [n]: quemadmodum, *Summa casuum conscientiae* inter scripta moralia Romanae ecclesiae vehementer laudari solet [o]. Toleto ex eadem Hispanorum gente iungimus ANTONIVM RVBIVM, Compluti Iesuitarum societati an. MDLXIX aggregatum, in qua literarum sede primo philosophiam docuit. Missus postea in Indiam Occidentalem, in Metropoli Indiae australis, Mexicana vrbe, triennio philosophiam, et duodecim annos Thomisticam theologiam professus est. Redux summis theologiae honoribus auctus Compluti reliquos vitae dies docendo exegit, fatis concedens anno MDCXV. Dignus ideo, qui memoretur, quod eius imprimis opera Scholastica philosophia inter Americae gentes personuerit. Inde enata *Logica Mexicana* ab eo edita, librique physici *de auditu*, *de coelo et mundo*, *de generatione et corruptione et de anima.* De quibus eius scriptis eorumque editionibus videsis ANTONIVM, RIBADENEIRAM, MORHOFIVM in libris notissimis. *Antonius Rubius.*

§. XVII. Fuerunt et alii inter societatis Iesu philosophos, qui ex Hispania oriundi in hoc eruditionis genere palmam reportarunt. Laudatur eo nomine RODERICVS DE ARRIAGA Lucroniensis ex Castilia natus anno MDXCII. Is philosophiam Valdoleti et Salmanticae docuit; a superioribus autem in Germaniam missus [p], in vniuersitate Pragensi Scholasticae philosophiae mysteria tredecim annos tradidit, duodecim annos cancellarii munere, et viginti annos praefectura generali studiorum vsus. Romam ter missus apud Vrbanum VIII, Innocentium X, gratiosus et Ferdinando III imperatori quoque charus fuit. Mortalitatem deposuit Pragae anno MDCLXVII [q], relicto *Cursu philosophico et theologico Lugduni* [r] edito. Curiosius elegantiusque hoc opus scriptum esse iudicat MORHOFIVS [s], quam ceterorum in hoc genere, praesertim cum ad obseruata recentiorum respiciat, exemplum Francisci Suarezii secutus. Quibus addimus, eum recentiorum obseruationes non modo consuluisse, sed multoties quoque adhibuisse probauisseque, repudiatis Scholasticorum opinionibus. Quas licet, praecipue in physicis, haud raro dimisisset, methodum tamen Scholasticorum vbique adhibuit, nempe vt obiectionum pondera exponeret, et ad illas responderet. Quod cum interdum minori felicitate fecisset, occasio inde enata PETRO DE VILLEMANDY [t], eum Pyrrhonismi reum agendi, *Rodericus de Arriaga.*

n) Vid. MORHOF. l. c. p. 90.
o) Vid. Io. FRID. MAYER Bibl. script. theol. Moral. pontif. p. 107.
p) Eo tempore fimbrias suas valde societas in Bohemia dilatauerat, occupatis monasteriis, quae restitui iusserat edictum Ferdinandi II, qua re magnam sibi apud alios ordines inuidiam conflauit. Vid. Theologie morale des Jesuites p. 69 seqq.
q) ALEGAMBE p. 728. ANTON. p. 219. BAYLE T. I. art. Arriaga p. 353.
r) 1669. fol.
s) Loc. cit.
t) Scepticismo debell. c. 2. p. 13.

eo *quod in philosophicis et theologicis scriptis ita singula quaeque tractet, vt aliorum fere omnium opiniones variis rationibus infirmare studeat, suas autem leuissime fulciat.* Verum perperam hoc ei obiici recte obseruauit PETRVS BAYLE [x], cum id praeter intentionem et opinionem suam illi acciderit: nec rarum quoque est inter Scholasticos, qui cum more suo innumera dubia nectant et congerant, ita interdum mole obiectionum obruuntur, vt responsionum exitum et pondus vel ipsi non videant, vel lectores tamen non perspiciant. Illud sane dolendum, virum acutum et doctum, cui recentiorum philosophorum obseruationes non sine cura lectae et obseruatae sunt, maluisse in dumetis Scholasticis haerere, professionis suae vinculis impeditum, quam saniorem philosophiam sequi. Multus ideo in eo notando fuit Ioannes Marcus Marci.

Franciscus Alphonsus. §. XVIII. Inter huius quoque religionis sodales ex Hispania oriundos celebratur FRANCISCVS ALPHONSVS, Complutensis doctor, vbi post philosophiam duodecim annos theologiam docuit, tantamque in tradenda philosophia auctoritatem obtinuit, vt eius philosophica scripta in omnibus fere huius societatis collegiis obtinerent. Edidit *Cursum philosophicum* quinque tomis constantem, quorum primus summulas, secundus logicam, tertius physicam, quartus libros de generatione et corruptione, quintus libros de anima et quaestiones metaphysicas complectitur. Ex qua distributione librorum intelligitur, Aristotelem eum ducem, sed more Scholastico sibi delegisse [x]. *Franciscus Gonsalez.* Comitem huic damus FRANCISCVM GONSALEZ, Sanctae crucis natum, qui diu in collegiis sui ordinis Hispanicis philosophiam professus est, Romam postea vocatus, vbi poenitentiarii pontificii munere functus est, denatus anno MDCLXI, relicta *Logica tripartita, vocali, reali, rationali, ex mente Aristotelis, S. Augustini et Thomae, itemque, philosophia, de physico auditu, et metaphysica,* quae vno fasce comprehensa [y], *cursum philosophicum* constituunt. *Conimbricenses.* His vero Hispanis philosophis CONIMBRICENSE COLLEGIVM addendum est, ex Lusitaniae Iesuitis enatum. Eorum enim nomine vsus EMANVEL GOES S. I. edidit *Commentarios in libros Aristotelis physicorum, de coelo, meteororum, ethicorum, paruorum naturalium, de generatione et corruptione, et de anima* [z]. Quibus accessere *Commentarii in logicam Aristotelis* a SEBASTIANO CONTO confecti, et *problemata, quae in collegii Conimbricensis physicis commentariis enodantur* [a]. In quibus commentariis Conimbricensibus eruditionem Peripateticam merito laudes, doleas autem eam Scholastico acumine et subtilitatibus fuisse deformatam.

Thomas Comptonus. §. XIX. Non Hispaniae modo hanc ingenii Scholastici subtilitatem datam fuisse, sed inter alios quoque populos pari felicitate societatem hanc

u) l. c. not. B. p. 353. x) Vid. citatl. z) Colon. 1599. Mogunt. 1600. 4.
y) Romae 1639. 1645. 1655. 4. a) Mog. 1601.

hanc in isto stadio cucurrisse, facile exemplis probari posset, si Gallorum, Germanorum, Italorumque collegia, in quibus huius ordinis sectatores vbique philosophiam profitentur, peragrare animus esset. Verum inutilis is in iucundusque labor est. Duos nobis enarrasse sufficiet, THOMAM COMPTONVM Carletonum, Britannum et IOANNEM BAPTISTAM RICCIOLVM. Ille Cantabrigiae in lucem editus, Audomaropoli elegantiores literas, Leodii autem philosophiam et theologiam docuit, denatus anno MDCLXVI. Is *Promethei Christiani* nomine disciplinam moralem explicuit [b], librosque *de vniuersa philosophia* [c], edidit. Riccioli vero nomen inter mathematicos recentioris aeui celeberrimum extitit. Nam et de astronomia praeclarissime meruit, de quibus tamen meritis eius in matheseos historia edisserendum est, et philosophiam quoque tetigit. Non contemnendam enim tractationem *de distinctionibus entium in Deo et creaturis* scripsit, acumine Scholastico plenam. Natus Ferrariae anno MDXCVIII, philosophiam Bononiae, Parmaeque docuit, priori loco defunctus anno MDCLXXI [d]. Praeter hos, plurimos enarrare Societatis Iesu scriptores, qui de philosophia Scholastica praeclare meruerunt, in procliui esset, si his lautitiis Lector esset detinendus. Verum haec nobis ad grauiora properantibus praetermittenda sunt. Dabit *Index materiarum* qui *bibliothecae scriptorum societatis Iesu* subiunctus est, scriptores logicae, physicae, metaphysicae [e], philosophiae vniuersae, ethicae, politicae, oeconomicae, quem consulere oportet, qui his delectatur, et copiosiora desiderat.

§. XX. Neque tamen, dum hunc Scholasticorum philosophorum catalogum ex societatis Iesu scriptoribus conteximus, putandum est, ita destitutam fuisse illustrem societatem sensu philosophandi exquisitiori, vt non ingenia exhibuerit, quae pulchrius comtiusque philosophari fuerint aggressi. Facilis enim labor esset, eorum non iniucundum dare syllabum, praesertim ex Gallicanis collegiis, in qua gente maturius desipere coeperunt cordati viri. Verum haec non ad philosophiae Aristotelico-Scholasticae historiam pertinent, sed ad reformatae eclecticaeque, et ideo heic locum non habent. Vnum ex Germania nostra philosophum adducimus, in qua semper rigidiori studio adhaesit Scholasticae philosophiae societas ista, FRANCISCVM RASSLERVM, Dillingensium professorem, virum doctissimum et philosophiae sobriae valde addictum. Qui cum aperte suae familiae semitas in philosophando relinquere reformidaret, problematica methodo adhibita Aristotelem et Empedoclem in naturali philosophia ita inter se commisit [f], vt haud obscure cautis et attentis pateret, eum philosophiae corpusculari fauere, et elementare scholae Pythagoricae systema, quale formauit Empedocles, restituere reformareque fuisse

Societas Iesu a melioris philosophiae sensu non tota destituta.

Franciscus Rasslerus.

b) Antverp. 1652. 8.
c) Ibid. 1649. fol.
d) Bibliothec. societ. Iesu p. 416.
e) cap. XII.
f) Edito problemate physico inter Aristotelem et Empedoclem controuerso Dilingae 1685.

fuisse aggressum. Vidisse autem hunc acutissimum virum vanitatem Scholasticae philosophiae, vel ex vna dissertatione *de entibus superfluis* [g] liquet, in qua nomina nihili, et queis nulla in philosophia res respondet, et sine mente sonos ex philosophorum, praecipue, naturalium Schola eiicit, meliorique ratione sapere docet.

Aliorum ordinum Scholastici praetermissi.

§. XXI. Hi ex dictis ordinibus religiosis praeter alios in philosophia Aristotelico-Scholastica inclaruerunt philosophi. Aliorum ordinum diligentiam in eodem stadio absoluendo non desiderari supra iam innuimus, facilisque labor esset, complures athletas adducere, qui in hac arena desudarunt, e. g. ex Carmelitarum discalceatorum auctorem *Collegii Complutensis*, siue *disputationum in Aristotelis dialecticam, philosophiam naturalem, libros de anima et metaphysicam*, qui est BLASIVS A S. CONCEPTIONE: et eiusdem ordinis sodalem PHILIPPVM A SS. TRINITATE, qui *Summam philosophicam ex mera Aristotelis et Thomae doctrina, iuxta legitimam Scholae Thomisticae intelligentiam* edidit etc. [h] Ast cur hos similesque omittendos in hac nostra tractatione censeamus, supra rationes luculentas exposuimus, rati tam friuole Lectoris patientia abutendum haud esse. Facile restinguet sitim, qui plura haurire cupit, ex scriptoribus historiae literariae Ordinum religiosorum, qui eiusmodi scriptoribus scatent. Quaedam ex iis, licet extemporali tantum diligentia, cumulauit MORHOFIVS [i], quae tamen sufficere possunt, libare magis has cupedias, quam deuorare cupienti.

Parum ex hoc studio emendata philosophia Scholastica.

§. XXII. Emendatam fuisse philosophiam Scholasticam et in meliores pulchrioresque vultus reformatam, persuadere nobis forte possit magna virorum doctissimorum, quam in ea excolenda recentiori aetate posuerunt, diligentia, cum ingenio et acumine iudicii non destituerentur. Verum omnia alia euenisse, eundemque inuenustum foetum, si pauca quaedam excipias, remansisse, candide fatendum est. Id quod nemo magnopere mirabitur, qui ad ea recte attenderit, quae in *antecedente Tomo* de natura, indole et constitutione philosophiae Scholasticae diximus.

Caussae eius rei.

Nempe arcte cohaerere philosophiam et theologiam Scholasticam, sororioque inter se vinculo iunctas, ex vno quasi sanguine concreuisse, iisdemque parentibus genitas, mutuas sibi manus porrigere, ne ipsi forte vtriusque cultores negabunt, certe historia philosophica et ecclesiastica manifestissimis testimoniis euincit. Vna itaque mutata, alteram quoque mutari necesse erat. Ast mutari theologiae Scholasticae faciem, e re horum hominum non erat, qui et sacramenti, quod professi erant, religione, et status hierarchici emolumento constringebantur, vt eam sacrarum doctrinarum faciem, quam theologia Scholastica finxerat, vtilitas confirmauerat, auctoritas Romanae aulae sacram fecerat, quantis possent viri-

g) Ibid. 1685. h) Conf. MORHOF. l. c. p. 99. i) Loc. cit.

viribus laboreque indefesso conseruarent. Ita vero Scholasticae quoque philosophiae prospectum erat, sine qua natare in isto pelago non licet: haecque προπαιδεύματα illis inculcanda erant, quibus velut προμάχοις olim vtendum erat ad tuenda recepta ecclesiae dogmata. Hinc tot exempla magni inter nouos Scholasticos numeri, qui theologiam et philosophiam inter se iungentes vtramque in celeberrimarum academiarum cathedris publica voce tradiderunt, Aristotelemque Scholasticum Thomae Scotoque iunxerunt, hoc duumuirorum inter Scholasticos celeberrimorum exemplum secuti. Non inficiandum quidem inter hos ipsos, de quibus loquimur, viros doctos, fuisse nonnullos, qui oculos aperuerunt, quibusque displicuit barbaries Scholastica, adeoque ad comtiorem faciem reuocare Scholasticam philosophiam connisi, vel Scholasticos emendarunt, vel nitidius loqui, et elegantius philosophari docere conati sunt. Huius generis non vnum recentioris aeui literaria nobis exhibet historia. Hanc viam seculo XVI ingressus est ANTONIVS POLVS, Venetus, qui publici iuris fecit, *Nouum veritatis lumen in Libb. Aristotelis de anima, a nullo vnquam Peripatetico ita perfecte cognitum.* In eo enim libro Aristotelem cum interpretibus, maxime ex Scholasticorum grege conferre, hosque, ne Thoma quidem Scotoque exceptis reprehendere emendareque satagit. Verum parum eum promouisse, arctius Aristotelis vestigiis insistendo, vel ex vna eius, quam edidit *Digressione de circulo lacteo, in defensionem Aristotelis, aduersus omnes Peripateticos* [k] patet, in qua contra Scholasticos pro Aristotele pugnans circulum lacteum inter meteora referendum esse contendit. Quod quam frigidum sit, quam ineptum, vel pueri norunt astronomiae rudimenta edocti. Aliam viam seculo XVI ingressus est HONORATVS FABRI, ex societate Iesu philosophus doctissimus, qui Bellici apud Bugienses in Gallia natus anno MDCXXVI, societati Iesu votis se mancipauit, Lugdunique philosophiam sex, mathesin octo annos docuit, postea vero in aulam Romanam vocatus, poenitentiarii pontificii in basilica Vaticana munere functus est, et superiori seculo expirante obiit [l]. Huic debemus, *Philosophiam vniuersam per propositiones digestam cum suis momentis rationum* [m], itemque *logicam analyticam* [n], *metaphysicam demonstratiuam* [o], *dialogos physicos de motu terrae et marino aestu* [p], item *physicae, seu rerum corporearum scientiae tomos V,* [q] aliaque enarrata a SOTVELO [r]. In his aliam, et diuersam a Scholasticis philosophandi viam ingressus est philosophus Gallus, qua nec Aristotelem contemnit, nec Scholasticos negligit, sed vtriusque potius philosophiae se attemperat, ita tamen, vt recentiores quoque consulat, exque eorum, maxime Cartesianorum, obseruationibus lucem inferre Scholasticae philosophiae conetur, ostendens, in quibus conueniant, in quibus discrepent, quaque ratione conciliari possint.

Tentata emendatio

ab Antonio Polo

et Honorato Fabri.

k) Venet. 1578.
l) Bibl. scriptor. S. I. p. 350
m) Lugdun. 1646. fol.
n) Ibid.
o) Ibid. 1648.
p) Ibid. 1655.
q) Ibid. 1669. 1670. 4.
r) Loc. cit.

ſint. Ita vero nec Scholaſticam philoſophiam emendauit, et ad ſalubriora conſodales reuocare potuit, qui Carteſianiſmi eum ſuſpectum reddentes, (qui illo tempore adhuc recens vehementer Ieſuitarum ſodalitio inuiſus fuit, vt infra dicendum) valde eius diligentiam improbauerunt, ita vt coactus fuerit *tribus epiſtolis, de hypotheſi ſua philoſophica* [s], contra eorum accuſationes ſe defendere: nec meliorem philoſophiam ſectantibus placuit, qui licet laudauerint, quod Ariſtotelem Scholaſticorum Arabumque deliriis antepoſuerit, culpauerunt tamen, quod ea magis referat, quae Stagiritam dicere debere cenſuerit, quam quid dixerit. Id quod ſyncretiſtis, qualem ille ſe praeſtitit, plerumque euenire ſolet [t]. Nec in morali philoſophia melior ei ſors obtigit, cum aduerſus Antonii Arnaldi et ſociorum inſultus *doctrinam moralem, quae ſocietati imputari* obiicique *ſolet*, ſcripto *Apologetico* [u] *dimicaſſet*. Ipſe enim SOTVELVS [x] refert S. congregationem indicis libellum hunc inter prohibitos retuliſſe, quae quoque cauſſa fuit, cur *notis ad notas Wilhelmi Wendrockii ad Ludouici Montaltii literas et ad diſquiſitiones Pauli Irenaei*, quae ſub nomine fictitio BERNARDI STVBROCKII *Apologetico* eius iunctae ſunt, nomen denegauerit ſuum, eo quod in ſimilem cenſum Romae relatae eſſent. Ex hoc vero exemplo luculenter patet, male ceſſiſſe illis induſtriam ſuam, qui in pingendo, ornando, emendandoque hoc foetu philoſophiae monſtroſo operam collocauerunt ſuam. Fatendum tamen Carteſianiſmi et Gaſſendiſmi famam atque celebritatem coëgiſſe Scholaſticos recentiores nouae horum philoſophorum elegantiae aliquid dare, eorumque opprobriis ita cedere, vt nonnulla pulchrius dicerent, dogmata quaedam problematice tantum aſſererent, et praecipue in doctrina naturali meliorem viam ingredi inciperent, id quod faſſus eſt, et iucunde enarrauit in lepidiſſima contra Carteſium ſatyra P. DANIEL [y]. Nihil tamen in ipſa Scholaſticae philoſophiae natura et conſtitutione immutatum, ſed cum elegantius loqui, et noſtri temporis humanitatem ſpirare edocta eſſet, eo ipſo nomine commendata eſt, nouisque encomiis ita elatum hoc Palladium, vt omnes intelligerent, eſſe e re certorum hominum, haec ſacra accurate ſancteque conſeruari. Quod ne inuidioſius, quam par erat, dictum videatur, legenda eſt elegantiſſimi ſermonis doctrinaeque viri FRANCISCI VAVASSORIS, S. I. quo non caſtiorem dicendi Latineque ſcribendi magiſtrum, et humanioris diſciplinae defenſorem ſocietas Ieſu habuit, oratio [z], *quid ſcripturam Scholaſtice iuuet.* In ea enim vir diſertiſſimus, quod vix oculis credas tuis, omnes ingenii neruos et eloquentiae Veneres colligit, vt demonſtret, vehementer Scholaſticam theologiam et philoſophiam commendari poſſe et debere, eo quod errores refellat, ordinate cuncta digerat, et perſpicue omnia proponat. Quae

s) Mogunt. 1674. 4. has epiſtolas praetermiſit Bibl. S. I.

t) Vid. Cl. STOLLIVS Introd. in H. L. P. II. c. 4. §. 28. p. 520.

u) Lugd. 1670 ſeq.

x) Loc. cit.

y) Iter Carteſii per mundum P. III. p. 186 ſeq.

z) Extat ea inter Orationes miſcellas Or. X. Opp. p. 240 ſeqq.

Quae ita laudanda existimauit orator, vt in haec verba erumpat, digna sua quidem professione, sed indigna tantae eruditionis viro: *Ecce consecutis temporibus, singulari munere concessuque Dei exorta nobis est, diuina quasi lux et magistra intelligendi, quam Scholasticen appellant, quae sacra omnia primum dissoluta, et confusa, postea artificiose digesta componeret, ac theologiam, nondum digne satis vel tractatam, vel cognitam in honorem adduceret.* Certe mirum, haec ad inuidiam magnorum ecclesiae luminum, quae ante exortam disciplinam Scholasticam ecclesiae praefuerunt, scribere potuisse virum disertissimum, et tamen ita sui oblitum fuisse, vt in fine orationis, reuocaturus eam ad modestiam haec illam moneat: *Memento rem Christianam, cui ego te valde vtilem reor, tu fortasse nimium te necessariam putas, ipsa duodecim secula, et eo amplius, opera tua, industriaque caruisse, cum illa interim spatio toto et sua dogmata primo stabiliret, et deinceps omne genus errorum, qui alii ex aliis existerent ac renascerentur elideret.* Tanti scilicet hic pullus nonnullis videtur, vt ob illum fouendum et vetera omnia, et ipsam veritatem negligendam esse putent. Quo tamen in argumento virum hunc elegantissimae doctrinae, vel oratoris tantum partes explendo, coloremque argumento quaerendo, vel societatis officiis contra animi sententiam satisfaciendo fuisse versatum, nobis est verisimillimum. Illud manifeste notum, regnare hodie in academiis Romanae ecclesiae addictis ineptum philosophiae genus, tantopere licet ab omnibus, quibus sanum iudicium est, explosum, cuius mille testimonia exhibent libelli academici, systemata philosophica, summulae logicae, theses ex vniuersa philosophia, et similia [a] quae, vt fungi, in his aruis enasci hodienum solent; indignantibus viris cordatis [b], ingenia haud raro praeclara et meliori philosophiae ac mansuetiori disciplinae aptissima his tricis naeniisque recti sensus et pectoris hominibus indignis per totam fere vitam detineri *. Immo tantas radices inuenusti foetus auctoritas egit, vt cum studii critici iucunditas, physicarumque obseruationum amoenitas, quaeque alia sunt disciplinarum genera, imprimis autem matheseos studium ingenia comtiora et elegantiora reddidissent, coacti tamen fuerint viri summi, et ab honestiori literatura laudatissimi pollicem inepto scientiae generi premere, suisque eam literis commendare. Quod licet incredendum videri queat, suo tamen exemplo comprobauit PAVLVS PELISSONIVS, quem vel pulchrioris disciplinae sensu, vel honestioris eruditionis copia, vel elegantioris literaturae notitia paucos habuisse eo tempore sibi pares, norunt, qui acta literaria euoluerunt, fassusque est acerrimus literarum iudex P. BAY-

a) Exemplum luculentum afferunt acta philos. Vol. II. p. 290.

b) Vid. Cl. IOSEPHI GRVNVVALDII Medici Bauarici vita Ioannis Adami Moraschii p. 3.

*) Legendae Vindiciae aduersus sycophantas Iuuauienses.

P. BAYLE [c]. Is enim nescio qua vertigine actus, immemorque, quae contra barbariem Scholasticam ex sua natione declamauerint viri magni, et excelsi pariter animi atque iudicii recti, Protestantium coetus ideo, velut nanos et exigui sensus homunculos [d] exagitat, quod Scholasticam theologiam et philosophiam reiiciant, cum plurimum illi religio debeat, dogmata vero ea discutiat summa accuratione, perspicuitate et certitudine, portasque elabendi occludat haereticis praeteritis, praesentibus, futuris, ea vero, quae illi obiiciuntur, dedecora, casu tantum accidisse ait, nec accusari eorum posse, Scholasticos illos quos ingenium elegans et excelsum, sanctitas vitae et innumera in ecclesiam merita veneratione fecere dignissimos. Quae omnia ita in sequentibus vrget, vt abstractionum, quaestionum in vtramque partem disceptatarum, aliarumque nugarum toties a Romanae ecclesiae doctoribus, quibus candidius pectus et sensus accuratior fuit, damnatarum patrocinium contra Leibnizium suscipiat, ad serenissimam Protestantis coetus foeminam magna rerum doctarum notitia gaudentem scribens. In quibus vero vtrum contra popellum Protestantium gigantem se, vel vt Goliathum quendam contra Dauidem praestiterit, id quod in hac epistola affectauit PELISSONIVS, sobriis mentibus expendendum relinquimus. Id vero fatemur, valde nobis suspectum esse Pelissonium, quod contra animi sententiam scripserit. Nimis enim mansuetioris disciplinae et honestiorum literarum elegantiae erat innutritus, quam vt haec ex animo dicere potuerit. Neque dubitandum esse videtur, virum doctissimum, cum a Protestantibus ad Romanae ecclesiae castra transfugisset, et multis valde dubia et suspecta esset eius conuersio, ita scribere fuisse coactum, vt fidem clero Romano et praecipue Iesuitis ac episcopis Gallicanis probaret, placeretque, defensurus ἀκρόπολιν sui coetus, contra hostem Leibnizium, cuius ingenii excelsi magnitudinem et eruditionem vastam satis sentiebat. Verum hoc ὡς ἐν παρόδῳ; quae ea fini adduximus, vt clarissimo exemplo pateret, qua ratione factum sit, vt in tanta eruditionis et philosophiae melioris luce Scholasticae tamen nebulae durauerint, et ingeniis imposuerint magnis et elegantissimis.

Spes tamen sensim malum hoc imminutum iri.

§. XXIV. Quamuis autem haec ita ad nostra vsque tempora se habuerint, fatendum tamen, non abiiciendam spem esse, fore, vt hae tenebrae indies magis dissipentur, fugatisque his spectris atque lemuribus redeat in scholas, vbi hactenus illi regnauerunt, philosophia melior. Cuius lucis auroram, instantis diei praenuntiam, nostra tempora passim etiam in gente nostra, videre merito laetamur, et gratulamur patriae, in qua si non prorsus eiecta philosophia Scholastica, melior tamen rationalis, naturalis et moralis philosophiae doctrina in academiis Romanae ecclesiae addictis, passim locorum, etiam in monasteriis emergit, et negligitur

c) Dict. T. III. art. Pelisson. p. 641.

d) Le petit peuple des Protestans. Ex hoc vngue leonem disce; vid. Lettres de Mr. Leibniz et Mr. Pelisson de la tolerance et des differends de la religion lettre II. p. 268. ad calcem Miscell. Leibniz. a IOACHIMO FELLERO editorum.

tur atque contemnitur Scholasticae philosophiae sterquilinium. Cuius caussae si hoc loco ob instituti nostri rationem enarrandae sunt, rationalis philosophiae cultura potissimum alleganda est, quae hoc seculo XVIII. ad quandam maturitatem succreuit, certatim in id connitentibus philosophis Gallis, Italis, Britannis, Belgis, Germanis, vt accuratae ratiocinationis regulas explicent, inanes et sine mente sonos vocesque cassas ex philosophia eliminent, accuratam demonstrandi viam, dudum a mathematicis receptam, philosophis commendent, incerta principia explodant, et quo pacto sobrie philosophandum, modesteque statuendum sit, exponant. Ita enim vanitas philosophiae Scholasticae tegi, et barbaries eius occultari amplius non poterat, sed oculos aperiri illis oportebat, qui paulo attentius philosophabantur. His accessit sermonis nitor atque splendor quidam et decora ratio in meditationibus animi declarandis adhibita, quae nostrorum temporum ingenia valde commendat, quaeque cum barbaris Scholasticae philosophiae sonis non concordat, eorumque taedium contemtumque necessario parit. Tertiam his caussam addimus, physicae experimentalis incrementa, regiis quoque sumtibus et illustrissimarum societatum philosophicarum industria promota. Ea enim tot obseruationum luce collustrata, ineptas vmbras et incerta Scholasticorum principia, abstractiones, potentias, formalitates, et similia ex orbe philosophico eiecit, effecitque, vt harum nugarum pudeat, quotquot philosophiae nomine se dignos reddere cupiunt. In ipsa quoque morali doctrina accidit, quod Scholasticae philosophiae deformitatem recentiori aetate detexit, et apud candidos viros in contemtum neglectumque adduxit. Nempe cum incertissima sequatur Scholastica philosophia in doctrina morali principia, eo quod nec Aristotelis ethica mores alios fingat, quam ciuiles, nec incertis disputationibus regi possint actiones humanae, illa autem ad argumentum morale traducta essent, lubricam quoque inde atque fluctuantem de actione morali tractationem exsurgere necesse erat. Ea cum valde sufficeret, ad ea dogmata incrustanda, quae regnare in scholis intererat, vt emolumentum inde sequatur amplissimum, dici non potest, quanta inde corruptio moralis doctrinae exorta sit, quamque pestilens prauorum dogmatum seges velut lolium effloruerit. Testes volumus ea, quae de peccato philosophico, de conscientia probabili, de methodo dirigendi intentionem, de reseruationibus mentalibus, de cogitationibus bonis, de attritione, et simili argumento morali in scholis tradita sunt [e]. Quae quantum impietatis horrorem viris acutis et seuerioris disciplinae pietatisque tenacibus ex ipso Romanae ecclesiae gremio incusserint, quam graues accusationes et denuntiationes ecclesiae pontificique factae inde enatae sint, quanto acumine et eloquentia se accusati purgare annisi fuerint, quibus actis publicis librisque pestilens malum confossum explosumque sit, quid publicae synodi, et nuper demum illustris Sorbona,

e) Conf. in compendio HEIDEGGERI Histor. papatus Per. VII. §. 283. p. 447 seqq.

na [f] de ea re statuerint, hoc loco enarrari non potest, quamuis digna ea esset scena nostra fabula, cum breuitas nobis, et limites positi obstent. Vnde consulendi annales ecclesiastici, eorumque virorum doctorum historia, qui ex instituto has controuersias enarrarunt [g]; imprimis scripta in hoc argumento edita palmaria BLASII PASCALIS *Epistolae prouinciales*, contra Iesuitas, et PIROTI et DANIELIS *Apologiae pro Iesuitis* [h] scriptae. Hac vero occasione clarissime apparuit, quos fructus foedos et immaturos ferat philosophia Scholastica, et quam necessarium sit meliora illi surrogare. Cumque iuris naturalis doctrinam vel plane neglexerint, vel incertissima methodo exiliter explicuerint Scholastici, restituta disciplina nobilissima Hugonis Grotii, Samuelis Pufendorfii aliorumque summorum virorum iudicio, ostensaque praestantissima, quam in controuersiis publicis et illustribus habet, vtilitate, inuitati sunt in his academiis elegantiora ingenia vt neglectis tricis Scholasticis, et inutilibus disputationibus, quae vsum in republica habent plane nullum, meliora deligerent, et nouas huius disciplinae institutiones [i] conderent. Quibus praesidiis, spes laeta est, philosophiam Scholasticam indies magis eiectum, saniorem et pulchriorem stabilitum iri.

* *

CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIS GENVINAM ARISTOTELIS PHILOSOPHIAM SECTANTIBVS.

§. I.

Philosophia Aristotelica natiuo vultui restituta.

Miseram et exsanguem philosophiae Aristotelico-Scholasticae faciem esse, et marcidos vultus referre, licet a magnis ingeniis comatur, pingatur, ornetur, ex hactenus dictis notissimum est. Quid igitur mirum, eam viris doctis displicuisse, indignamque visam esse, cuius in amoribus delicias quaerat philosophantium chorus? Hinc de meliori philosophandi genere exorto seculo XVI dispicere coeperunt fortioris pectoris et acutioris sensus eruditi, qui contemtis nugis Scholasticis, quas cum nucibus relinquendas esse pueris statuebant, solidiori ratione ingenio

f) Vid. Corpus morale Sorbonnicum, quod doctissimis obseruationibus illustrauit et simul historiam literariam notissimae controuersiae enarrauit Cel. CHR. MATTH. PFAFFIVS, Tubing. 1718. 4.

g) Vid. nominati a Io. FABRICIO Hist. Bibl. suae T. VI. p. 197. BVDDEO Sel. I. N. et G. praef. §. 5. et Isagog. in Hist. theol. L. II. c. 4. §. 10. p. 712. Vie de Mr. Arnaud p. 145. BAYLE, in Arnaud, Nicolle, etc. PFAFFIVS l. c.

h) Entretiens de Cleandre et d' Eudoxe.

i) Tales nuper plaudentibus Musis edidit Cel. Io. ADAM. ICKSTATTIVS.

ingenio satisfaciendum esse pulchre videbant. Horum vero pars fere maxima relicto tramite Scholastico, Aristotelem tamen sequi eiusque placita a Scholasticis vel non satis intellecta, vel corrupta misere et truncata restituere et ad genuinos magistri sensus reuocare coepit. Quod vix aliter fieri potuisse, magnam, quam in orbe literato obtinuerat Aristoteles, auctoritatem expendentibus erit clarissimum, caussasque intuentes facili negotio intelligent, non difficile fuisse Aristoteli, seruare, quod inter philosophos obtinuerat imperium, nec ausos fuisse viros doctos in dubium vocare doctrinam tot seculorum consensu et applausu receptam, tot ingeniorum maximorum studio excultam. Neque vna modo ratio fuit, cur insanum praeiudicium, optimum philosophiae genus exhibere disciplinam Peripateticam, plerorumque animos fascinauerit, sed plurimae conspirauerunt caussae, effeceruntque, vt qui omnium accuratissime secundum Aristotelem philosophabantur, optime quoque, reliquisque melius in stadio philosophico currere crederentur. Quae res digna est, vt paulo attentius consideretur, discantque rei ignari, qui fieri potuerit, vt tale philosophiae genus magnis ingeniis se probauerit, quod tot modis deficere, coruosque, quod aiunt, hiantes deludere maximorum philosophorum industria sole meridiano clarius demonstrauit.

Caussae retentae et restitutae philosophiae Aristotelicae.

§. II. In his vero caussis insignis quae seculo XVI obtinuit, venerationis Aristotelis detegendis imprimis ad antecedentia tempora respiciendum est. Reformandae enim philosophiae initia iam ante hoc seculum incidisse, extulisseque caput viros doctos, a quibus contemta est Scholastica philosophia, ex supra dictis constat. Ast hi alium tamen, praeter Aristotelem ducem non elegerant, huncque explicandum suaeque integritati restituendum esse statuerant. Qui cum ob insignia, quae vindicandis literis et humaniori literatura restituenda sibi comparauerant, merita summam nominis famam atque auctoritatem consecuti fuissent, opinionem iusto maiorem apud seculi XVI eruditos obtinuerunt, recte et prudenter eos, vt in eruditionis honestioris omnis, ita in philosophiae quoque restitutione fuisse versatos. Quod praeiudicio adeo firmatum est Aristotelis imperium, vt tentare nouum quid, vel eius philosophiam mediocri conatu refellere, ineptum impiumque crederetur, et sufficere putaretur, si verae eius opiniones et genuina Lycei decreta explicarentur. Nec obiici potest, quod ipsi in *primo libro* luculenter demonstrauimus, Platonicam quoque philosophiam tempore renascentium literarum, maxime vero seculo XV, progressus habuisse quam exoptatissimos, et cum Aristotelica de principatu haud infeliciter decertauisse: tantam quoque ob summam quam apud veteris ecclesiae doctores consecuta est, famam et vtilitatis opinionem, nactam esse auctoritatem, vt vix verisimile videatur, Aristotelem tanti esse factum, vt noua seculi XVII philosophis vincula iniiceret, et captiuam duceret philosophandi libertatem. Secus enim se rem habuisse, paucosque seculo XVI fuisse,

Aristotelica philosophia cur prae Platonica surrexerit?

 qui

qui restitutum Platonismum sectati fuerint, ex iis, quae infra ea de re dicturi sumus, luculenter patebit, constabitque vix numerum habere eos, qui Platonem sibi ducem elegerunt, si cum ingenti illa cohorte comparentur, quae in Aristotelis verba iurauit, eiusque iugo collum submisit. Caussae vero eius rei in promtu sunt, et euenire aliter non potuit, quam vt Platonismus recens incrustatus cito decresceret, duraret vero et immensum augeretur Aristotelicae philosophiae amor atque existimatio. Vt enim Platonica philosophia surgere posset, effecit potissimum gentis Mediceae patrocinium: ea enim fugientes ex Graecia et ad Italos dilapsas Musas recepit, asylumque Graecis philosophis patefecit exoptatissimum. Qui cum more monachorum Graecorum recentiorem Platonismum secum adportauissent, ille sub tutela Hetruscorum principum caput efferre et laetis surculis germinare coepit, et haud infelicibus successibus vsa est fortuna academiae Florentinae. Ast conculcatis turbatisque vehementer rebus Mediceae domus, vt ex Florentina historia notum est, res simul clientum, qui Platonicam philosophiam excolere coeperant, euersae sunt, deiectisque proceris arboribus, humilia quoque fruticeta calamitatem senserunt expectatione maiorem. Ita vero euersa Platonicorum fortuna, Aristotelicorum partes illis valde aemulas succrescere viresque sumere necesse erat, quae cum diu de principatu cum Platonicis decertauissent, tandem victoria potitae sunt. Neque haec sola caussa fuit, sed ipsa quoque recentior secundum Platonem philosophandi ratio egregie Aristotelicae philosophiae incrementa promouit. Illa enim ad theologiam potissimum respiciens, in qua Platonem regnare, et proxime ad reuelatam doctrinam accedere, vetus fuit in ecclesia opinio, in hac modo philosophandi parte versata est, contemto Aristotele, cuius metaphysica sterilem quendam campum aperire in doctrina de Deo videbatur. Ast naturalem philosophiam, quam exigua felicitate tradiderat Plato, vix curabat, paucisque nec adeo pulchre tangebat. Aliter vero rem instituendam esse rati sunt, qui naturalem disciplinam seculo XVI in Italia maxime, restituere fategerunt, quorum magna pars salutarem artem professa est, et summae eruditionis fama inclaruit. Hi enim relicta metaphysica et theologia naturali sacri ordinis hominibus, cum naturalem philosophiam, fugatis eiectisque gerris Scholasticis, reuocare coepissent, neque in scriptis Platonicorum inuenissent, vnde eam iuuari posse crederent, occupati tamen spiritu sectario, magno studio ad Aristotelem digressi sunt. Quem philosophum cum accuratius in naturalis philosophiae campo versatum, subtiliusque philosophatum esse crederent, in eius decretis atque placitis restituendis magno cum honore et philosophiae emolumento versari se posse iudicarunt. Cumque obscuritas Stagiritae haud leues difficultates obiecisset, tantum tamen abest, vt intactam Aristotelis philosophiam reliquerint, vt potius eam ipsam ob caussam vehementer inflammati sint accensique studio et labore improbo Aristotelica dogmata perquirendi sicque eruditionem, qua

qua gaudebant, criticam, demonſtrandi extollendique. Quam illis laudem nemo inuidere poterat Platonicus, cum in confeſſo eſſet, naturalem philoſophiae partem longe maiori felicitate tetigiſſe Ariſtotelem, quam Platonem, ſpectris ſuis Pythagoricis hanc diſciplinam turbantem magis quam dilucidantem. Ipſi vero Platonici hanc ſurgentem Ariſtotelis fortunam ſyncretiſmo iſto, quem inter Platonem atque Ariſtotelem ſtruxerant, viriliter promouerunt. Fatebantur enim, non differre in ipſo ſyſtematis fundamento Ariſtotelem a Platone, quamuis hic plenius multo atque elegantius de Deo rebusque diuinis praecepiſſet, quod auide arripientes, qui ex dictis cauſſis Platonem contemnebant, eo acrius Ariſtotelis veſtigia preſſerunt, quo certius ſibi perſuaſerunt, hac ratione, fatentibus Platonicis, errare ſe non poſſe, tutoque praeteriri Platonem, quem ſoliditate, accuratione et profunditate philoſophiae facile vicerit Ariſtoteles. Et ita quidem Platonis philoſophia quae vix emerſerat, iterum depreſſa eſt, et vix vnus alterque Platonem cum Ariſtotele in ſocietatem admiſit, vt infra exemplis Iacobi Mazonii, Franciſci Piccolomini, Scipionis Agnelli aliorumque conſtabit. Nec tam fortis fuit medicina, quam pro reſtituendis Platoniſmi viribus adhibuit Franciſci Patricii diligentia, et eruditio, vt cauſſae Platonis ſuppetias ferre poſſet. Quamuis enim et doctrinae et acuminis copia haud vnum Ariſtotelis philoſophiae vulnus inflixiſſet, vt infra docebimus, vbi huius philoſophi conatus exponemus; victoria tamen potitus haud eſt, altioresque fixit radices Ariſtotelis amor, quam vt iſto turbine euelli potuiſſet. Immo miro quidem fato magis confirmatus, Platoniſmus ſuppreſſus eſt. Hunc enim cum vtcunque hactenus ſyncretiſmus inter Platonem et Ariſtotelem ſtabilitus conſeruaſſet, tanta poſtea Platonicam philoſophiam inuidia ſecuta eſt, vt non modo Patricius non obſtante elegantiſſima eius eruditione magnisque de hiſtoria Lycei meritis contemtui eſſet, ſed nemo quoque eius partes amplecteretur. Donec ſeculo XVII Petrus Gaſſendus eius telis vteretur, ad debellandum Ariſtotelem, qui tamen nec Platoni fauit, ſed Epicurum ſuo modo reſtituere conſtituit, vt ſuo loco dicetur. Hac itaque ratione facile fuit, Ariſtotelem vincere, imperioque potiri.

§. III. Praeter hanc alia quoque cauſſa, ſi fatendum, quod res eſt, et ſcapha ſcapha nominanda, alleganda eſt, quae validiſſimis fulcris imperium Ariſtotelis confirmauit, nempe influxus quem philoſophia Peripatetica habet in certa dogmata mordicus retenta a coetibus Romanae eccleſiae ſymbolis addictis, ex quibus haud vnum illis emolumentum enaſci ſolet, qui doctrinae cuſtodiendae tradendaeque praefecti ſunt. Poſtulat quidem nobiliſſimum argumentum prolixiorem campum, dignumque eſſet integra tractatione, quam limites nobis poſiti excludunt, quaeque in hiſtoria theologiae dogmaticae et polemicae dari debet. Nos parca manu ea tantum ſeligimus, quae ad rem praeſentem in luce ponendam dictu neceſſaria

Aliae cauſſae conſeruatae retentaeque philoſophiae Ariſtotelicae, in eccleſia Romana.

cessaria sunt, et omitti plane non possunt. Nempe rerum in ecclesia gestarum et imprimis historiae doctrinae Christianae non ignaros minime latet, ex quo Scholastica philosophia in ecclesia regnare coepit, humanis viribus in rerum spiritualium negotio nimis tributum esse, et contemtis Augustini vel in speciem saltem laudatis decretis de gratiae diuinae operatione et effectu frigidam suffudisse plerosque doctores, si non ipsis Pelagii erroribus, certe Semipelagianismo, ab eo tempore regnum, inuitis et suspirantibus piis, affectanti [a]. Quam labem cum forti manu tetigissent, et hoc vlcus sanare tentauissent, qui medendis ecclesiae morbis reformandaeque ecclesiae medicam manum adhibuerant, tantum abest, vt, quod intimos artus obsederat, venenum eiiceretur, vt potius pro eo retinendo, tanquam pro aris focisque dimicaretur, quique contrariam partem tuebantur, Vatiniano deprimerentur odio. Testes omni exceptione maiores volumus annales ecclesiasticos, pontificum decreta, acta publica, colloquiorum et conciliorum monumenta aliaque, ex quibus rem in se notam confecerunt demonstraruntque viri nonnulli doctissimi. Nos huc quidem, limitum nostrorum memores non excurrimus, idque modo monemus, corruptam moralis doctrinae faciem laxamque illam actionum moralium regulam, qua ex voto et pro mensura emolumenti certorum hominum conscientiae regi possunt, quamque tot scriptis acerrimis confodere antesignano ANTONIO ARNALDO aggressi sunt, viri acuti doctique, rem tandem omnem in apricum posuisse, et prodidisse luculenter, qua insignis vtilitatis spe illecti viri etiam graues et eruditi, repugnante scriptura sacra, et refragante ipsorum conscientia humanis viribus in rebus ad animae salutem pertinentibus tantum detulerint. Huic vero rei praesidium cum ex sacrorum oraculorum doctrina accersi non posset, philosophia in subsidium vocata est. Cum autem nec Platonica, nec Stoica humanarum virium patrocinium recipere satis valeret, vt nuper a viro quodam doctissimo non sine magna partis aduersae indignatione flammis vltricibus prodita demonstratum [b], Peripatetica philosophia egregie in auxilium adhibita est. Eius enim moralem imprimis partem totam pessimam esse, gratiae inimicam dudum monuit B. LVTHERVS [c], et iam suo tempore eleganter pieque ostendit S. AVGVSTINVS [d], qui obseruat quoque, Dialecticam Aristotelis corruptioni humanae mentis detegendae valde refragari. Qui vero metaphysicam et ethicam Aristotelicam accurate considerat, claris, nisi fallimur, rationibus conuictus deprehendet, vtramque gratiae operationi admodum aduersari, et tribuere homini, quod denegat oraculorum sacrorum fides. Nam dum rebus humanis Deum eximit Aristoteles supremaeque sphaerae alligat, humanam vero mentem extrinsecus illabi, nec ad ipsum hominem proprie pertinere statuit, in illo, quod diuini fontis vestigium habeat, relinquit nihil. Ex qua hypothesi metaphy-

a) Conf. BVDDEVS pec. Differt. de hoc argumento.

b) Parallele de la doctrine des payens avec celle des Iesuites et de la constitution du Pape Clement XI.

c) Loco supra laudato.

d) Contra Iul. L. II. c. 10. L. V. c. 14.

metaphyfica ineptum ethicae Peripateticae fyftema furrexit, tradens, virtutis vim in ipfo homine quaerendam, mediocritatem affectandam, ex qua fplendida humanarum virium vitia progenerantur, felicitatemque ciuilem et honeftatem humanam fectandam effe; quae omnia huic principio inaedificauit Stagirita [e]: *Virtutem confilio et voluntate fieri, indeque fpontaneam actionem effe*, cuius principium in nobis fit, vt fuo fupra [f] loco iam obferuatum. Talis cum effet Ariftotelis philofophia, ambabus manibus eam arripuerunt, quorum intererat, in ecclefia triumphare humanarum virium patrocinium, fine quo conftare tot dogmata nequeunt, quae vt confcientiis praeter diuinarum paginarum praecepta obtrufa funt, ita fautores fuos ditare apta funt. Et haec vera quoque cauffa eft, cur potiffimum in Italia, inque confpectu curiae Romanae philofophia Ariftotelica tantum philofophantium applaufum nacta fit, curque ad hunc vsque diem Stagiritam exterminare noluerint illi, qui pro fedis Romanae auctoritate et commodis religionis facramento deuincti pugnant.

§. IV. Sufficere haec ad commendationem Ariftotelis apud illos poterant, qui munerum, dignitatum, commodorumque illecebris perfuafi a receptis opinionibus deflectere nolebant, et tamen Scholafticas quisquilias perofi meliorem philofophandi viam ingredi tentabant. Verum nouam iis rationem fuggeffit, animumque valde addit feculi XVI in orbe literario genius. Ille enim totus criticus erat, et linguarum eruditarum, maxime Graecae et Latinae hiftoriae veteris, antiquitatum et fimilium notitia fuperbiebat, adeoque plus ad artem criticam, quam ad philofophiam adfpirabat. Qua animorum inter eruditos inclinatione, antiquitatis, literaturaeque veteris, praecipue Graecae, ftudium ita feculo XVI promotum eft, vt vix aliud tempus maiora in hoc eruditionis genere fpecimina oftenderet, quique in republica literaria famam confequi cupiebant, aliis difciplinis, quas munera publica iniungebant, hoc quoque ftudium adiicerent, et eo maxime inclarefcere fatagerent. Ita vero factum, vt, qui hanc artem criticam fibi excolendam fumferant, cum philofophiae explicandae munus ipfis effet iniunctum, potiffimum ad Ariftotelem deducerentur. Is enim cum et ipfe in fe obfcurus valde fit, et breuitate fententiarum difficilis, multa quoque veterem eruditionem refpicientia admifcuerit, textus vero eius temporis iniuria valde mutilatus truncatusque et ineptis grammaticorum curis interpolatus fit, iucundiffimum et patentiffimum campum artis criticae ftudiofi nacti funt, ingenii in hoc philofopho explanando et illuftrando oftentandi, et variae eruditionis laudis fibi acquirendae. Nam ita genuina a fpuriis difcernere, obfcuris lucem accendere, veterum opiniones, ad quas refpexit Ariftoteles, exponere, breuitati paraphrafi confulere, et veterum Peripateticorum eruditionem in partes pertrahere fuam-

Seculi XVI ftudio critico adiuta fortuna Ariftotelis.

e) Magn. Mor. L. III. c. 5.

f) Tom. I. p. 837.

ſuamque facere, atque hoc pacto nomen magnum mereri licebat: eo quod ab his praeſidiis aetas Scholaſtica fuiſſet imparatiſſima, qui vero immortalem ſibi reſtitutione humanae diſciplinae et politioris literaturae nomen fecerant, eodem doctrinae genere inclaruiſſent. Cuius exempla in ſequentibus plurima occurrent, nos hoc loco modo ad Petrum Victorium, Marcum Antonium Muretum, M. A. Maioragium, Iulium Pacium et Franciſcum Robortellum prouocamus, qui cum Peripateticae philoſophiae notitia eminerent, artis potiſſimum criticae praeſtantia ſummam ſibi in ea parauerunt nominis gloriam. Haec vero ſtudia dum ſeculi XVI diligentia vrget, valde quidem Ariſtoteles iuuatur, genuina eius ſententia eruitur, breuitas luculenter illuſtratur, et ſic vera Ariſtotelis mens exponitur, parum vero ipſi philoſophiae affertur auxilii, ipſaque illa ars critica quae Peripatetica ſcripta tantopere commendauit, grammatica magis fuit, quam philoſophica, et ad textum potius reſtituendum explanandumque, quam ad philoſophicam Ariſtotelis illuſtrationem pertinuit. Certe vbi quoque non ad verba tantum, verum ad mentem et dogmata Stagiritae reſpexerunt viri docti, interpretes magis egerunt Ariſtotelis, quam philoſophos Ariſtotelicos. Id quod oculos aliis aperuit, vt cum iſta critica eruditione parum adiuuari philoſophiam cernerent, tandem ipſi quoque philoſophari ſecundum Ariſtotelem inciperent, qua ratione Ariſtotele Petrus Pomponatius cum diſcipulis inter primos vſus eſt. Et ita quidem factum, vt ſeculo decimo ſexto et decimo ſeptimo dimidio vbique Ariſtotelis philoſophia regnaret, et magnopere ſibi pariter atque aliis placerent, qui Ariſtotelem eiusque philoſophiam integritati reſtituerent.

Cauſſae cur inter Proteſtantes retentum genuinum Ariſtotelis ſtudium.

§. V. Ex hoc ipſo vero fonte ratio haurienda eſt, cur Ariſtotelis philoſophia inter Proteſtantes quoque caput extulerit, curque non obſtante graui detrimento, quod ex hac philoſophia in doctrinam Chriſtianam defluxerat, Ariſtoteles tamen illis ſe ita commendauerit, vt diu in his quoque coetibus vnus ille regnare potuerit, vt ex dicendis conſtabit. Quamuis enim infenſum in Ariſtotelem ſeruauiſſet animum Lutherus, qui probe perſpexerat, quantae ex hac philoſophia corruptelae in Chriſtianam doctrinam inuectae ſint, Philippus Melanchthon tamen, cum ipſe totus quoque honeſtioris diſciplinae cultu occuparetur, et virorum ſummorum, qui in Italia Ariſtotelem ad natiuos ſenſus reuocauerant, exemplo excitaretur, ita admitti poſſe Ariſtotelem ſtatuit, vt in ordinem redactus, ſolique philoſophiae relictus, nihil negotii cum ſacris diſciplinis haberet, ſua tamen philoſophandi accuratione, diſſerendique acumine et artificio praeclare iuuentutis ſtudia iuuaret; vt infra ex inſtituto probabimus. Qua ratione non modo Lutherum faciliorem et fauentiorem Ariſtoteli reddidit, ſed cum totam fere Germaniam partes ſeptentrionales diſcipulis ſuis repleuiſſet, Peripateticam quoque philoſophiam vbique locorum in coetibus Proteſtantium confirmauit, eo tamen diſcrimine, vt a ſacra diſciplina arce-

arceretur, ad quam metaphyficam Ariftotelicam feculum XVII demum introduxit, vt infra dicendum. Quod exigua philofophantium vtilitate factum effe, merito dolendum, indignandumque eft Philippo, viro cetera optimo, et de literatura elegantiori inter Germanos immortaliter merito, quod abiecto licet auctoritatis et antiquitatis ftudio, cum proprio Marte philofophandum fuiffet, maluerit fectariam philofophiam eligere, et ea duce interpretem magis Ariftotelis, more feculi fui, agere, quam fuo ingenio, quod nactus erat optimum, philofophari. Ita nempe cum inter coecos lufcus imperaret, mallentque philofophi claudum habere antefignanum, quam nullum, Ariftoteles, non obftante primo ecclefiam emendantium feruore, ex ecclefia eiectus per pofticam iterum admiffus eft, et inter Proteftantes quoque egregie res promota effe iudicata eft, fi extirpatis fpinetis, quae Scholafticorum diligentia et fubtilitas plantauerat, reuocarentur flores Peripatetici, quamuis fructu, nucleoque carentes. Haec vero vna et fola ratio eft, cur inter Proteftantium coetus, quibus parum intererat, imperare Ariftotelem, decorum vero erat, in philofophia quoque iudicii libertatem cum veritate coniungere, fectaria tamen Ariftotelis philofophia, vsque ad Baconis, Grotii, et Cartefii tempora, et vltra, obtinuerit, et cur haud minor inter eos numerus fit, qui magna eruditionis opinione fecundum Ariftotelem fuere philofophati. Ex dictis autem nobis non monentibus intelligitur, cum tota fere refpublica literaria Peripateticifmo infecta fuerit, fectam hanc reliquas philofophantium numero et celebritate admodum fuperaffe, ceterosque, qui ab Ariftotele diuortium fecerunt, iunctos fimul omnes hanc tamen Ariftotelicorum genuinorum turbam numero non vincere. Hos vero hac in tractatione enumerare omnes, et impoffibilis labor eft et inutilis, et ad fpecialem magis Peripateticae philofophiae hiftoriam pertinet. Sufficiet autem pro inftituti ratione praecipuos ex hoc numero feligere, cum qui inter Romanae ecclefiae affeclas Ariftotelem ducem fequuti funt, tum qui Proteftantium coetibus nomen dantes fub eius aufpiciis militarunt. Hi vero et eruditionis celebritate, et meritorum fama nobile fibi plerique nomen comparauerunt, dignique funt, quorum hiftoriam paulo accuratius explanemus. Reliquorum, ne nimii fimus, ftrictim, et per lancem quafi faturam recenfionem dabimus. Eminuerunt autem doctrinae Peripateticae laude inter Romanae fidei affeclas, Nicolaus Leonicus, Petrus Pomponatius, Marcus Antonius Maioragius, Daniel Barbarus, Ioannes Genefius de Sepulueda, Petrus Victorius, Iacobus Zabarella, Alexander et Francifcus Picolominaei, Cyriacus Strozzi, Iacobus Mazonius, Hubertus Gifanius, Iulius Pactus, Andreas Caefalpinus, Caefar Cremoninus. Quorum heroum inter Peripateticos hiftoriam fuccincte delineabimus, ea tradituri, quae ad rem praefentem fpectant, reliqua enim notiffimis libris fuppeditabunt fcriptores hiftoriae literariae t.

 §. VI.

t) Maxime elogiorum vitarumque fcriptores, v. g. Iouius, Tomaffinus, Adamus, fimilesque. Recen-

Nicolaus Leonicus Thomaeus.

§. VI. NICOLAVM LEONICVM THOMAEVM, iure meritoque primum facimus, qui reiecto Pseudo-Peripateticismo Scholasticorum, genuinam Aristotelis philosophiam restituere orbi literario conatus est. Ante eum enim nemo id tentare ausus erat, adeo omnes Scholasticae philosophiae auctoritas et subtilitatis opinio occupauerat. Fuit is Epirota patre Venetiis genitus, anno MCCCCLVII, vt refert IOVIVS [h], quem eius parentem, dubium non est, in educandis filiis ad exorientem tum politiorem literaturam respexisse. Nam et frater nostri Bartholomaeus Leonicus cognomento Fuscus, iis humanitatis et philosophiae elegantioris praesidiis instructus fuit, vt fratrem Nicolaum adaequasset, nisi praematura eum vitae huic fata eripuissent, id quod ex PIERII VALERIANI [i], relatione nouimus. Docebat eo tempore, vt supra dictum, Florentiae Demetrius Chalcondylas, a quo cum Graecas literas, reliquumque eruditionis apparatum didicisset, dici non potest, quantum cum in eloquentiae studio, tum in philosophia profecerit. Et illius quidem luculentum specimen reliquit, in *variae historiae* libris [k], quos *iuuenis admodum multiplici tum Graecorum tum Latinorum lectione confecerat sepofueratque* [l], inque *Dialogis decem*, quos more Academico vulgauit [m]. In quibus eam eloquentiae rationem adhibuit, quae philosophum decebat, recte id probante ERASMO [n], qui hunc virum non minus integris moribus, quam eruditione recondita (qui illo viuo adhuc supererat) laudat. In philosophia autem animum quidem adiecit ad Platonicam philosophiam, quae illo tempore valde efferre caput coeperat; vnde idem Erasmus eum extollit, *quod in adytis philosophiae, praesertim Platonicae, semper religiose versatus ad Platonis ac Ciceronis dialogos effingendos se composuerit:* cum autem Aristotelicam philosophiam rectius et maiori virtute Scholasticae opponi posse cerneret, illam potissimum amplexus est, eo quod purius ex ipso fonte sapientiam Graecam hauriri posse crederet. De quo eius consilio, digna sunt, quae legantur verba IOVII [o], eo quod primi huius restauratoris Aristotelicae philosophiae mentem, quae et reliquorum virorum doctorum in eo stadio currentium sententia fuit, satis luculenter edisserant: *Philosophiam*, ait, *ex purissimis fontibus, non ex lutulentis riuulis salubriter hauriendam esse perdocebat, explosa penitus sophistarum disciplina, quae tum inter imperitos et barbaros principatum in Scholis obtinebat, quum doctores excogitatis barbara subtilitate dialecticorum figmentis, physicas quaestiones non ad veritatis lucem, sed ad inanem disputandi garrulitatem reuocarent, et iuuentus in*

gymna-

Recentiori aetate multorum in hoc historiae literariae genere industria eminuit, quorum nomina alibi enumerantur. Nostro tempore laudem inde haud exiguam nactus est eruditissimus NICERONIVS, in memoriis virorum doctrina illustrium, quem tamen merito dolemus, narrationis suae fontes nonnisi parce indicauisse, et interdum narrantium fide deceptum fuisse. Vnde malumus paulo vetustiores sequi, nominareque.

h) cap. 92.

i) De literat. infelic. L. II. p. 84.

k) Vid. VOSSIVS de Hist. Latin. L. III. p. 677.

l) Editos vero anno demum 1531.

m) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 788 seq.

n) In Ciceroniano.

o) Loc. cit.

gymnasio: Arabum et barbarorum commentationes secuta, a recto munitoque itinere in confragosas ignorantiae crepidines duceretur. Ipsum itaque Aristotelem presso pede sequendum, et hac quoque methodo, vt obseruatum FRANC. PATRICIO *, interpretandum esse statuit, ad quod opus eo felicius aptiusque accingere se poterat, quo maior illi inerat sermonis Graeci peritia et antiquitatis atque philosophiae veteris cognitio. Talis cum esset, Patauinae cathedrae praefectus est, in qua diu magno applausu Peripateticam philosophiam docuit [p], et genuinum Aristotelem in hanc Musarum sedem primus introduxit. Neque vero soli iuuentuti studium commodauit suum, sed interpretando quoque Aristoteli scribendisque commentariis philosophicis insudauit; aitque IOVIVS: *Erudite et luculenter commentarios in parua naturalia Aristotelis eum scripsisse;* GESNERVS [q] autem, ex Michaële Ephesio haec argumenta in libros Aristotelis *paruorum naturalium* eum transtulisse refert, et alia quoque eius scripta philosophica enarrat, qui videndus. Ceterum et hoc nomine praeclaram laudem meretur, quod teste iterum IOVIO [r], *vita eius procul a contentione ambitioneque remota fuerit*, et quod PETRVS BEMBVS in eius epitaphio [s] habet, *praeter virtutem bonasque artes tota in vita nullius rei appetens fuerit.* Vnde et *mediocri substantia, ciuilique frugalitate contentus, ita coelebs et felix vixit, vt nemo vel innocentiae, et doctrinae conscientia, vel munditia corporis, vel animi nitore beatior illa aetate haberetur* [t]. Peruenit autem istius frugalitatis beneficio ad LXXIII aetatis annum, obiitque canitie venerandus, quod plerique tradunt, anno MDXXXIII, pro quo tamen annum MDXXXI ponit Cel. MONETA [u]. Cum hoc philosopho Patauino non confundendus est, quod multis, ipsique P. BAYLE accidit [x], Nicolaus Leonicenus Vicentinus, natus anno MCCCCXXVIII, qui per LX amplius annos Ferrariae philosophiam et medicinam docuit [y]; idemque in arte salutari praestitit, quod Thomaeus in philosophia. Primus enim a barbarie in arte medica reuixit et nugari desiit [z], et quod ille in Aristotele suscepit, in Galeno effecit, nempe vt ad Graecos fontes medicinae studiosi reuocarentur. Vnde factum, vt hunc Galeni interpretem, ab HVETIO [a] laudatum nostrum philosophum esse perperam nonnulli crediderint, illiusque scripta huic adscripserint. Obiit nonagenario maior anno MDXXIV, rogatusque qua ratione nullo ciborum habito delectu senectutis vitia eluderet? respondit: *Ingenium perpetua vitae innocentia, salubre vero corpus hilari frugalitatis praesidio facile tuemur.* De scriptis eius praeter

*) Disquis. Peripat. L. III. p. 149.
p) Vid. NIC. COMNEN. PAPADOPOLI Hist. Gymnas. Patau. T. I. p. 302 seq.
q) In Biblioth. p. 521.
r) Loc. cit.
s) Apud N. CHYTRAEVM Delic. itin. loc. cit. p. 152.
t) IOVIVS loc. cit.
u) Vid. Obseruationes ad P. BAYLE Dict. T. IV. art. Thomaeus p. 352.
x) Loc. cit.
y) COMNEN. l. c. p. 297. IOVIVS l. c. SCALIGER. Epist. 19.
z) Vid. REINES. Var. lect. p. 683.
a) De claris interpret. p. 270.

historiae literariae medicorum auctores [b] videndi GESNERVS [c] et NIC. COMNENVS PAPADOPOLI [d].

Petrus Pomponatius.

§. VII. Ineunte seculo XVI, magna Peripateticae philosophiae laude inclaruit PETRVS POMPONATIVS, haud incelebre inter scriptores historiae literariae nomen [e], quod tamen Peripatetica eruditio impietatis opinione commaculauit. Genuit eum Mantua, virorum doctorum feracissima [f], vbi patre Ioanne Nicolao Pomponatio Mantuano satus est, vt ipse narrat [g]. Annum diemque natiuitatis ponit LVCAS GAVRICVS, MCCCCLXII, d. XVI. Sept. [h] quo auctore scimus, adeo pusillum corpore homuncionem fuisse, vt quodammodo nanus esset. Verum corpori exiguo magnum ingenium natura indiderat, quod praecoci maturitate elegantiam prae se ferebat, dotesque demonstrabat solito maiores. Studiis itaque dicatus in gymnasio Patauino disciplinarum praecepta a publicis professoribus hausit, inter quos imprimis Petrum Trapolinum * praeceptorem habuit. Ita vero philosophiae mysteriis initiatus acerrimo ingenio in ejus adyta penetrauit, vt quid Aristoteli placeret, mature intelligeret. Ad docendam itaque iuuentutem animum adiiciens in Patauina schola ludum aperuit, et veram Aristotelis philosophiam, cum Auerroistica, quae tum temporis in Italia regnauit, comparare coepit. Quod cum magnum iuuenum literarum studia aemulantium applausum meruisset, Alexandrum Achillinum [i] in eum armauit, qui tum temporis Patauii, posteaque Bononiae philosophiam Arabico-Aristotelicam magna eruditionis fama docuit, quique cum mores valde paedagogicos nutriret, a Pomponatio, ingenii amoenitatem prae se ferente ita superatus est, vt discipuli eius Petrum, relicto praeceptore audirent. Id quod more Scholastico, magnam in eum Achillini iram et inuidiam concitauit. Qui cum acerrime disputaret, et haud raro Pomponatium pedem referre, manusque dare compelleret, ab eo tamen miro

b) MANGETVS et MERCKLINVS in Bibl. medicis, FABRIC. l. c. p. 787.

c) Loc. cit.

d) Loc. cit. conf. BAYLE Dict. T. III. art. Leonicenus p. 90.

e) Videndi praeter multos, P. IOVIVS c. 71. p. 164. BAYLE Dict. Tom. III. p. 777 seqq. COMNENVS l. c. NICERONIVS l. c. T. XXV. et historiae atheismi scriptores: Maxime vero, qui peculiari dissertatione de eo egit Io. GOTTL. OLEARIVS Ienae 1709. quem, cum magna cura in hoc argumento versatus sit, consultis tamen fontibus, legendum esse putamus.

f) Celebrata ideo SILIO ITALICO Sylu. L. VIII. Mantua Musarum domus etc.

g) In fine libri de Incantatione, et de fato, vbi se filium Ioannis Nicolai Pomponatii Mantuani nominat.

h) In schemat. tr. IV. f. 57. BAYLE l. c.

*) Vid. de Incantat. p. 3.

i) Alexander Achillinus Bononiensis fuit, et primo quidem philosophiam Patauii docuit, postea eandem vna cum arte salutari in patria Schola professus est. Is potissimum Saracenicam Peripateticorum philosophiam secutus est, et inter celeberrimos Auerrois sectatores numerari meruit. Subtilitate vero ingenii parem vix habuit, indeque disputandi acumine Pomponatio iuueni longe fuit superior. Qui cum interdum in publicis disputationibus Achillini syllogismis irretiretur, ingenii festiuitate aduersarium repulit, valde enim superciliosum et Scholasticos mores prae se ferentem Achillinum ingenii amoenitas, quae in Pomponatio fuit, superare facile potuit. Scripsit multa Achillinus et philosophica, enarrata a COMNENO Hist. Gymnas. Pat. T. I. p. 298. et FABRICIO Bibl. Lat. med. T. I. p. 159. et medica, enumerata ab ABR. MERCKLINO in Lindenio renouato P. I. p. 23. Conf. BOECLER. Bibliograph. crit. p. 134. et scriptores historiae liter. Bononiensis, BVMALDVS, ALIDOSI, aliique.

miro saepius artificio victus est. Rem ita narrat IOVIVS [k]: *In coronis consessuque doctorum cum exercitatione perutili ad praetoriam porticum disputaretur, ita mirus Pomponatius euadebat, vt saepe ancipiti et cornuto Achillini enthymemate circumuentus, superfuso facetiarum sale aduersarii impetum ex illis gyris et maeandris explicatus eluderet.* Fatemur tamen, in scriptis Pomponatii hanc eius ingenii amoenitatem exulare, quae barbariem seculi XV sapiunt. Ex Patauina vero academia ad Bononiensem se conuertere Pomponatium coëgit bellum, quod inter Venetos et Cameracensis foederis socios magna tum Italiae calamitate ardebat [l]. Ibi similiter philosophiam docuit, eique more illius temporis artem salutarem iunxit [m], cumque Achillinus fatis interea temporis functus esset, eius locum famamque, vti verisimile, occupauit; quamuis nihil ea de re accurate scriptores eius temporis definiant. Ibi hanc eum methodum adhibuisse ait IOVIVS [n], vt Aristotelem simul atque Auerroëm explicaret, ita enim postulabant mores istius temporis, suauique ac praeclara voce, et elocutione emendata atque leni in instituendo, volubili et concitata, in infringendo, graui sedataque, cum decerneret, vteretur. Quae res eum iuuentuti scholasticae vehementer commendauit. Cum autem ipsum sibi Aristotelem sequendum statuisset, hancque philosophiam exprimendo a nonnullis ecclesiae dogmatibus dissentiret [o], aculeis autem nonnumquam homines sacros exciperet, cucullatos fratres, velut crabrones, in se concitauit, qui eius contraire conatibus omnibus viribus aggressi sunt, parum tamen promouerunt, cum summa eruditionis eius esset existimatio, isque in doctrina ecclesiae iudicio se submittere, et problematice tantum de Aristotelis mente disputare profiteretur [p]. Eruditionis itaque praestantia, et discipulos nactus est celeberrimos, quorum infra faciemus mentionem, et facultates acquisiuit amplissimas, sic vt filiae, quam vnicam habebat, mille ducatorum dotem porrigeret [q]. Suspicamur tamen, non ex sola philosophiae professione, sed ex salutaris quoque artis praxi, et forte ex trino, quod nonnullis iniisse dicitur, matrimonio tantas ad eum diuitias confluxisse. Alii tamen coelibem faciunt [r]: alii tres reliquisse filios contendunt. Obiit ex stranguria, teste IOVIO [s], sexaginta tres annos natus, ex quo patet, mortalitatis exuuias eum anno MDXXV

k) Loc. cit.

l) De foedere hoc inter Maximilianum I. Imperat. Iulium II. P. R. Ludouicum XI, Galliae, et Ferdinandum catholicum Hispaniae regem anno 1507. Cameraci inito, quo dura et acerba quaelibet passi sunt Veneti, annales reipublicae ad h. a. consulendi sunt. Dux tum ei praefuit Leonardus Loredanus.

m) Eam se a Petro Roccabonella didicisse ait de fato L. V. c. 6. p. 973.

n) Loc. cit.

o) Inuidiam Pomponatio conflauisse negatam ex Aristotelis mente animorum immortalitatem, monet IOVIVS: et incautius eum clerum interdum pupugisse, exemplo satis luculento ex libro de fato, L. V. p. 923. discimus. Ita vero crabrones irritari necesse erat. Quo effectu quibusque litium clamoribus, enarrat P. BAYLE l. c. not. C. et nos infra tangemus.

p) Vid. Peroratio libri de incantatione p. 325. Opp.

q) BAYLE l. c. ex Gaurico.

r) Naudaeana p. 31.

s) loc. cit. hunc itaque BAYLIVS non consuluit, cum diceret, ignorare se eius emortualem; nam ex Gaurico natalem notauerat.

MDXXV depoſuiſſe. Errant itaque [t] qui annum emortualem MDXII, vel MDXXX [u] ponunt. Quamuis autem impie prorſus obiiſſe, ſcripta illi a diuerſis epitaphia innuant [x], eo quod de animae immortalitate ſecundum Peripateticos ſtatuendo futuram vitam poſt funera negaſſet, HIERONYMVS GRATALORVS tamen, qui opera eius philoſophica recudi fecit, teſtibus allegatis iis, qui eum nouerunt ſuperſtitem, affirmat, pie pro eo tempore vitam cum morte commutauiſſe. Sepultus autem eſt in patria, in ſepulchro cardinalis Herculis Gonzagae [y]. Non deneganda eſt philoſopho Mantuano ingenii praeſtantia, iudicii acumen, doctrinae varietas. Imprimis laudanda eius diligentia, quae cum difficultates quaedam eſſent ſoluendae, eum in anguſtias redegit, et inſomnem inſanumque reddidit. Quam vbi reprehendit P. BAYLE [z], prodit luculenter, ſe verba philoſophi ipſa non inſpexiſſe. Ita pariter modeſtia eius laudanda eſt, et in perferendis inimicorum perſecutionibus patientia. Vnde vero collegerit OLEARIVS fuiſſe auarum, numorumque corradendorum cauſſa tertias nuptias ambiuiſſe, non videmus, et miſera ea ratiocinatio eſt, praeſertim cum incerta ſint, quae de eius matrimonio traduntur. Rectius, niſi fallimur, in eo culpatur, quod cum ingenii acie non deſtitueretur, eam tamen ſectariae philoſophiae et auctoritatis praeiudicio ſupprimere, quam abiectis his impedimentis ſobrie et accurate philoſophari maluerit, et imaginationis feruore ſe in deuia abripi paſſus ſit. Vnde iudicium de eo fieri poteſt, vtrum eum inter philoſophos locum obtinuerit quem ei tribuunt, non ſui tantum temporis homines [a], ſed et noſtrae aetatis viri docti, qui ingens ei philoſophiae acumen [b], argumentorumque ſoliditatem tribuunt. Etſi enim denegari eruditio philoſophica Pomponatio non poteſt, facileque ferendum eſt, quod non nemo dixit [c], non vidiſſe ſe philoſophum quemquam, etiam aduerſus Pomponatium ſcribentem, qui eum non laudauerit, comparate tamen id intelligi debet, ſi cum minorum gentium hominibus conferatur eius eruditio. Satis enim acute et ingenioſe diſputat, et quamuis id ſibi, rei difficultate commotus, non arroget [d], accurate tamen in Ariſtotelis et commentatorum, praecipue Aphrodiſaei mentem penetrat. Aſt vbi ad ipſam veritatem reſpiciendum erat, dici non poteſt, quantum acumen retuderit praeiudiciorum, praecipue auctoritatis Ariſtotelicae, robur, et vana quaedam, atque inepta ſuperſtitio, quae cum ex melancholico potiſſimum temperamento

effet

t) Lexicographi, KORNIGIVS, MORERI, HOFMANNVS aliique nominati a BAYLIO et OLEARIO ll. cc.

u) FREHERVS in Theatro p. 1441.

x) Exhibentur ea a IOVIO, OLEARIO, KORNIGIO, qui videndi.

y) Luculentum hoc teſtimonium eſt, eum ſine impietatis ſuſpicione fuiſſe mortuum.

z) loc. cit. not. L. Non vero dicit Pomponatius difficultates de fato et libero arbitrio eum ſtultum reddidiſſe, vt putat Baelius, ſed inſanum, id eſt, ſtilo Pomponacii aegrum. Sequentia verba vero, quibus „philoſophum perpetuis curis „et cogitationibus rodi, non ſitire, non fameſcere, non dormire, non exſpuere, ab omnibus irrideri“ etc. dicit, id ſolum volunt, ſummam philoſophi diligentiam ab ardelionibus cuculatis contemni: neque ideo culpandus erat Pomponatius. Verum ipſum de fato librum Baelius non viderat, vt ipſe fatetur: et tamen cenſoriam in eum exercet virgulam.

a) GRATAROLVS l. c.

b) Naudaeana p. 31. BAYLE l. c.

c) NAVDAEVS l. c. d) Vid. praef. libr. de fato

esset coorta, monstra quaedam opinionum illi fecit commendatissima, et eiusmodi dogmata persuasit, quae a sani liberique iudicii philosopho non expectaueris. Quis enim, quaeso, vel in mediocri philosopho, suis facultatibus libere, et vt decet, vtente feret: vaticinia deberi temperamento melancholico? sanctorum inuocatorum auxilia adscribenda esse imaginationi atque fidei aegrotorum, ita vt canis etiam ossa, si simili fide respiciantur, idem efficiant: Excitauisse naturalem imaginationis vim, vel pluuiam miraculosam orantibus concessam, vel apparentem S. Coelestini in aëre imaginem; nasci sub certa constellatione homines, qui naturali vi pollent, tempestatibus, mari, ipsique diabolo imperandi; miraculorum virtutes latere in herbis lapidibusque; statuendum esse maximum astrologiae pretium, et quae alia sunt, his παραδοξωτέρα καὶ ἀσοφωτέρα, quae in libro *de Incantatione* plenis buccis praedicat? Haec enim prorsus eiectam a praeiudiciis iudicandi vim naturalem fuisse, luculenter euincunt. Quare non immerito dicam scripsit D. G. MORHOFIO [e] cel. HEVMANNVS [f], asserenti, *omnes eum Peripateticos argutia superauisse*; cum certum sit iudicii aciem, quam in detegendis veris Peripateticae philosophiae principiis demonstrauit, a superstitione et imaginationis nimium ferocientis aestu, variisque praeiudiciis fuisse suppressam. Acu itaque rem non tetigit, quisquis numum [g] Pomponatii memoriae dicauit, in quo praeter ouem patientiae symbolum aquila, acuminis nota exprimitur. Facilius enim in ineptis illis somniis, quae mira subtilitate persequitur Pomponatius, fanaticum quoddam philosophandi genus, quam sobriam acutamque philosophiam dignoscas. Ipsam vero melancholici temperamenti, quod naturalem ingenii vim apud Pomponatium suppressit, notam attentus Lector deteget in stilo barbaro, inepto, confuso, et Scholasticorum stabulum redolente, ex quo facile taedium legenti obrepit; quas dicendi scribendique ineptias comitatur methodus obscura, Scholastica, spinosa, et obiectionum atque responsionum catenis ita implicita, vt non nisi summa attentione adhibita auctoris mens perspici queat. Quod vitium equidem in Scholasticorum scholis contraxisse Pomponatium, facile nobis persuaderi patimur, parum tamen inde excusari philosophum putamus, cum eo, quo is vixit, tempore, honestior disciplina et elegantiores literae in Italia dudum surrexerint. Nihil tamen magis in Pomponatio reprehendendum, quam ineptus Aristotelis totiusque Peripateticae philosophiae amor, qui monstrosas ei opiniones valde commendauit, quibus factum est, vt aduersarii cateruatim in eum insurgerent, eumque ἑτεροδοξίας postularent. Nempe profunde inspexerat Aristotelis systema Pomponatius, cumque imprimis Alexandro Aphrodisiensi duce vsus fuisset, illo interprete probe

e) Polyhist. T. II. L. I. c. 11. p. 55.
f) Act. phil. Vol. II. p. 336.
g) Eius ἔκτυπον praefixit dissertationi suae OLEARIVS, et repetiit HEVMANNVS l. c. p. 689.

probe intellexerat, quae huius philoſophi eſſet de natura animae humanae opinio, quae totius phyſiologiae Peripateticae conſtitutio. Eam cum Arabica philoſophia, quae eo tempore multis in Italia placebat contulerat, et nec Auerroëm in omnibus ſequendum putauerat, neque deſerendum in omnibus, ita vero ipſo Auerroë peior φιλοσοφουμένοις ſuis euaſit. Satis clare id intelligent, qui Auerrois atque Pomponatii inter ſe placita comparauerint, nec ſine iucunditate videbunt, qua ratione, dum Auerroiſmum emendare cupiebat Pomponatius, ipſo Auerroë factus ſit deterior. Obſeruauit id iam SPONDANVS [h], tradens: „Pomponatium Iouii praeceptorem in philoſophia, enarrantem Ariſtotelem et Auerroëm Bononiae, „animas poſt corporis mortem interituras ex ſententia Ariſtotelis probare conatum, iuuentutem valde corrupiſſe, ſe eo tuentem, quod philoſophice loqueretur, ſed aliter cum Chriſtianus eſſet, ſentiret“. Quae verba praeter rem carpit P. BAYLE [i], eo quod ſupponant, Pomponatium Auerroiſticam hypotheſin de vnitate intellectus humani in omnibus hominibus fuiſſe ſecutum, cum tamen Auerroiſmum hunc ipſe in libro *de Immortalitate animae* prolixe oppugnauerit, et velut, monſtroſam recteque a Thoma Aquinate exploſam exagitauerit [k]. Hoc enim verum quidem eſt, nec Auerroiſtici huius dogmatis accuſari illum poſſe, luculenter locus ille teſtatur: at nihil hoc impedit, quo minus conſpirante veritate dici poſſit, Auerrois philoſophiam Pomponatium in errorem conieciſſe, vt dum vnitatem intellectus agentis, immortalis et diuini, velut monſtroſam et ab Auerroë Ariſtoteli temere affictam reiiceret, ipſe animam mortalem eſſe aſſereret. In ea enim erat Pomponatius ſententia: „Auerrois dogma „alienum eſſe ab Ariſtotele, verum hoc eſſe figmentum, et monſtrum ab „Auerroë confictum“. Ad hanc opinionem eum adduxerat partim odium, quo Auerroiſtas, et imprimis aduerſarium ſuum Achillinum proſequebatur, partim lectio Alexandri, qui eam, quae in nobis eſt animam, mortalem eſſe, et velut formam hominis, ſoluto corpore perire dixerat. Cum itaque Pomponatius Auerrois et Alexandri placita inter ſe compararet atque committeret, nec quae ex hypotheſi Auerrois pro animarum immortalitate afferebantur, rationes ei ſatisfacerent, eo quod monſtroſo dogmate niti cerneret, ipſe vero aliam ratiocinandi, quam Ariſtotelis, artem et philoſophiam nullam admitteret, neceſſario ad hanc de mortalitate animae doctrinam deferri eum oportuit, ratum ita ſe γνησιωτέρως ſecundum Ariſtotelem philoſophari. Ex quibus iam intelligi poteſt, quo ſenſu verum ſit, Auerroiſmum Pomponatium in errorem ſeduxiſſe, et hinc ea emendanda ſunt, quae P. BAYLE [l], ex vna parte diſſeruit et nos olim [m] ex altera parte non ſatis luculenter hac de re diximus. Non ignorabat Pomponatius, hanc doctrinam, immo alias quoque, quae genuinam Ariſtotelis

h) Ad ann. 1513. n. 20. p. 308.
i) loc. cit. not. B.
k) cap. 3. et 4. l) Loc. cit.
m) In German. Hiſt. phil. Opere T. VI. p. 167. Ita vero nudatum hoſtibus exponebat latus Pomponatius, cum Auerroiſtae intellectui agenti vniuerſali immortalitatem aſſerentes, erroris non eſſent ſuſpecti.

lis mentem exhibuissent, repugnare fidei Christianae dogmatibus. Id tantum abest, vt negauerit, vt id ipse caute candideque monuerit [n], fassus, *se iis non consentire, qui viam fidei cum Aristotele conuenire credunt; sibi namque videri, has vias incompassibiles esse.* Idque in plerisque etiam Aristotelicae physiologiae capitibus demonstrauit [o], ostendens, *doctrinam Peripateticam non esse veram, sed mancam.* Verum si tamen secundum Aristotelem philosophandum sit, aliter statui non posse, monuit; sed haec tantum ὑποθετικῶς asseri [p], et a se illa modo dici, *quae Peripatetici dicere verisimiliter haberent. Responsiones itaque suas tamdiu tenendas esse, dixit, donec meliores reperiantur, se enim verius nihil quam aliquid ab aliis accepisse. Quantum autem religionem attinet, si quid in suis dictis offendatur, quod sanctae ecclesiae catholicae aduersetur, vel ei minus placeat, illud totum se reuocare et humiliter eius correctioni se subiicere* professus est, et hac ratione nihil se fecisse autumauit, quod Christianum philosophum dedeceret. Haec licet ipse in scriptis suis assereret, et scripta etiam apologia latius prosequeretur [q], inuidiam tamen declinare non potuit, valdeque conatus impii amicis eius quoque displicuerunt, clerus autem, quem offenderat, exoptatam eius persequendi occasionem nactus, nihil non mouit, vt impietatis reus haberetur. Nec negari potest, Pomponatium dogma hoc de mortalitate animae, in quantum id ex philosophia innotescit, non modo scripto, sed et viua voce docuisse, et perniciosam sententiam lectionibus suis, quas ad iuuenes habebat, interspersisse: ipse enim, qui ex discipulorum eius numero fuit, id Iovivs [r] testatur, conquestus *hoc dogmate ad corrumpendam iuuentutem dissoluendamque Christianam disciplinam nihil pestilentius induci potuisse.* Quamuis autem se haec Peripatetice tantum disputare semel iterumque moneret, caussareturque [s], *quaestionem de immortalitate animorum esse neutrum problema, sicut etiam de aeternitate mundi: et nullas rationes naturales adduci posse cogentes animam esse immortalem, sed ex luce et veritate per filium manifestata indubie eam immortalem esse, asserendum esse;* haec tamen dicis caussa tantum profiteri iudicatus est. Et imprimis valde offendit omnes, quod iuuenum animos ante scriptum de immortalitate animae librum hac impietate imbuisset. Cuius argumentum est, quod iam anno MDXIII contra mortalitatis animae assertores trisulcum fulmen vibrauerit Leo X. Iuuenum autem animi cum doctrinam valde vitiis, praesertim in eo vitae genere, quod hi sequebantur, fauentem excepissent, coniici inde nullo negotio potest, eos isto dogmate valde fuisse corruptos, tantoque praeceptore praeeunte ad impietatem declinauisse. Qua de re acerbe conquestus est Gvilelmvs Postellvs [t], qui, postquam velut atheismi magistrum Aristotelem accu-

n) De Fato L. III. c. 1. p. 753.
o) De Incant. p. 310. 222.
p) Vid. Peroratio libri de Incantatione.
q) Vid. de Incant. p. 222.
r) Loc. cit.
s) De immort. animae c. 15. p. 124.
t) Apud Lavnoivm de fortuna Aristot. c. XIV. p. 869.

cusauerat, ita inter alia pergit: *Ad haec eo impietatis profecti sunt multi, vt, quod publice isti non auderent, ob legum seueritatem, sub Aristotelis nomine ausi sint profiteri, vt proximis istis annis perditissimus quidam nebulo Pomponatius cum summo Italiae probro ausus sit, scriptis etiam summis pontificibus oblatis, et tantum non suasis conari, vt ex Aristotele demonstraret, mortales esse animos: et ita bellua inualuit in ea impietate, vt etiam in gloria ponant quidam Parisiis eius doctrinae interpretes, se Perreti aut Pomponatii esse discipulos.* Tanta itaque cum ex impio dogmate afferto pernicies timeretur, et imprimis liber iste Bononiae anno MDXVI typis exiisset [u], nec, si Postello fides, plane in aula Romana displicuisset, quod tamen pernegat MOTHAEVS VAYERIVS [v], clerus tot caussis conspirantibus commotus licentiae philosophi Bononiensis obuiam eundum esse statuit. Qui multo magis moleste tulit, patriarchae philosophorum hanc a Pomponatio impietatem tribui, quam, inter Christianos eam disseminari. Venetiis itaque, teste SYLVESTRI [x] liber ignibus addictus est, grexque Christianus publica praeconis sacri voce monitus, vt ab hoc veneno sibi caueret [y]. Ipsi vero Pomponatii discipuli et amici scandalum sublaturi contra praeceptorem scripsere, inter quos maxime Contarenus, postea cardinalis, fuit, cuius responsionem velut doctissimam et vberrimam Pomponatium collaudasse ait IOANNES CASA in *eius vita* [z]; sero vero, si verum est, factum esse oportet. Pomponatius enim opinionem suam non dimisit, sed Contareno aliisque, qui in eum insurrexerant, edita apologia ita respondit, vt nouis fulcris hypothesin confirmaret. Res itaque cum indies deterior videretur, Romam delata est. Vbi licet et Leonem X, P. M. et Petrum Bembum cardinalem Pomponatio, eiusque dogmati fauere nonnulli suspicarentur [a], tanta tamen indignatione librum exceperunt censores publici, vt flammas vltrices Pomponatius non euitasset, nisi Bembi patrocinio esset defensus. Augustinus Niphus autem refutare Pomponatii impietatem a pontifice iussus est, eo quod in concilio Lateranensi hoc dogma PP. obelo iam confixissent [b]. Cui tamen, patrocinio aulae Romanae tutus Pomponatius, *Defensorium* opposuit. Id quod ita male habuisse Petri patrem Ioannem nonnulli referunt, vt eum abdicaret [c]. Tota autem philosophi Mantuani defensio istis potissimum capitibus absoluebatur: Secundum Aristotelem, et, (quod in fer-

u) Recusus est Basileae 1534. vel serius forte vid. Ven. VOGTIVS Cat. libr. rar. p. 466.

v) Dial. V. quos Orasii Tuberonis nomine Gallice edidit. p. 295. Possunt autem verba Postelli hunc quoque sensum habere: eum oblato libro tantum non persuasisse pontifici et cardinalium collegio, neque ex Aristotele immortalitatem animae posse demonstrari, neque id officere doctrinae Christianae, quae satis luculenter hoc dogma stabiliat. Quod verum esse ex iis patet, quae de responsione Bembi ad patriarcham Venetum refert LE NOBLE Tableaux des philosophes T. II. p. 80. apud BAYLE l. c. not. C.

x) Strigimast. L. V. c. 5. apud SPIZEL. Liter. fel. p. 173.

y) LE NOBLE l. c. vbi excerpta afferuntur ex eius apologia.

z) pag. 184.

a) Vid. nota (v). Nota suspicio atheismi, qua premebantur Leo X, et Petrus Bembus, vid. BAYLE Dict. T. III. art. Leon, not. I. p. 83. et quos laudat.

b) Attulimus decretum concilii Lateranensis in antecedente Tomo.

c) OLEARIVS loc. cit.

feruore disputationis constitutus, affirmabat) ex principiis rationis immortalitatem animae demonstrari non posse, certissimum autem fidei dogma esse, proque eo defendendo asserendoque mori se esse paratissimum. Mutauisse tamen Pomponatium mentem [d], vel si dicendum quod res est, poenituisse eum, quod non cautius mercatus sit, et THEOPHILVS SPIZELIVS [e] asserit, et imprimis, qui idem argumentum tractauit, ANTONIVS SIRMONDVS prodit. Is enim vbi in Gallia nonneminem Pomponatii librum, non adiecta refutatione, typis recudi fecisse obseruat, addit [f]: „Quem repugnante auctore, nescio quis curiosus, aut impius, nouis typis iusserat in lucem exire solitarium et sine responsione Iauelli, quam „ipse Pomponatius scripta ad eum epistola ita olim comprobarat, vt palam „rogarat edici, se quoque suffragante persperfum suo libro venenum hoc „antidoto nisi diluatur, pestiferum esse, ac toti humano generi extime„scendum". Quod vtrum verum sit, et si verum, vtrum vel animi sententia professus sit Pomponatius, an ad declinandam inuidiam et calumniam scripserit, dicere non habemus, cum istam epistolam, ad quam prouocat Sirmondus, reliqui ignorent, qui de Pomponatio scripserunt. Illud ex supra dictis certum, eum in Christianae fidei communione atque opinione orthodoxiae fuisse mortuum, et ideo Ganzagae cardinalis tumulo honorifice illatum, quod factum non fuisset, nisi ab imputato crimine se satis purgauisset. Non tamen haec omnia obstare potuere, quo minus atheismi nota etiam post fata Pomponatio a plurimis inureretur, quorum nomina adduxit Cl. REIMMANNVS [g]. Fuerunt tamen, qui philosophi celeberrimi miserti eius apologiam susciperent. Inter quos imprimis editor operum eius GVILELMVS GRATAROLVS Bergomas, Medicus Basileensis est, qui valde *ignaris Pomponatii obtrectatoribus et Aristarchis* succenset, *qui illum de animae immortalitate non bene sensisse nugantur, cum ipse in libro ea de re ante annos XLV* [h] *edito ex Aristotelis mente loquatur: in istis vero, vt legenti amborum librorum postrema et prima capita et alibi etiam clare patet, se vt Christianum decet sentire ac tenere asserit, et ecclesiae iudicio non semel atque iterum se suaque subdit: et testibus iis, qui eum nouerunt superstitem, pie pro eo tempore vitam cum morte commutauit: nam se ac sua ecclesiae catholicae subiecit, sique diutius vixisset, mirum quam fuisset veritatis acerrimus, vt puto, assertor.* Idem sentiunt alii viri docti, aequius de incerta eius mente, statuendum esse rati. Monent enim [i], saluis hypothesibus Aristotelicis et Alexandreis aliter statuere Pomponatium non potuisse, cum totius physiologiae Peripateticae connexio, ita statui postulet. Fassum autem esse Pomponatium, se illi tamen dogmati ex animo

 adhae-

d) Conf. Io. WIERVS de Praestig. daemon. L. VI. p. 569. e) Loc. cit.
f) De Immortal. animae p. 2.
g) Hist. atheismi S. III. c. 4. §. 8. p. 561 seqq. quibus facile plures addi possent.
h) Scripsit haec Gratarolus anno 1567. inque eo falsus est, nam liber de Immortalitate animae anno 1516. editus est, non vero anno 1522.
i) Ita imprimis P. BAYLE l. c. not. F.

adhaerere, licet ex eorum numero esse dicat, quae certissima tantum ratione ex reuelatione innotescant, adeoque pro articulo fidei habuisse, rationi, maxime vero Peripateticae philosophiae, ignoto. In eo vero socios habuisse viros multos summos, et vitae pietate et doctrinae puritate venerabiles, qui haud leuibus rationibus inducti asseruerint, immortalitatem animae philosophiae demonstrationibus non subiici, eiusque certam cognitionem ex scriptura tantum hauriendam esse. Impossibile autem esse, et ab amoris Christiani natura alienum suspicacius contendere, dicis caussa tantum ista distinctione fuisse vsum, de internis enim animi sensis iudicare homines non posse. Talia sunt, quae pro Pomponatio dixerunt GISB. VOETIVS [k], IENKINVS THOMASIVS [l], PETRVS BAYLE, IO. FRANC. BVDDEVS [m], IO GOTTL. OLEARIVS [n], et G. G. LEIBNITIVS [o]. Quae eleganter quidem et erudite monentur, nec in se considerata reiicienda sunt, ad Pomponatium tamen, si quid iudicamus, applicari vix possunt. Cuius rationes paulo prolixius exponendae sunt, et sic occasio quoque arripienda, ostendendi, paulo plenius expositis Pomponatii placitis, quam pestilentes fructus tulerit eo tempore philosophia Peripatetica. Ipsi enim libri Pomponatii consulendi sunt, non modo quos *de immortalitate animae* scripsit, sed imprimis illi, quos *de incantationibus*, et *de fato, libero arbitrio, praedestinatione et prouidentia Dei* edidit [p]. Qui cum rarissime occurrant, paucisque visi sint, mirum non est, viros doctos iis non inspectis accurate satis de placitis Pomponatii non iudicasse. Sed et reliqua eius scripta rarissima sunt [q] vt ipse *Nomenclator operum eius manuscriptorum et euulgatorum*, qui ex bibliotheca IOANNIS BOVRDELOTII teste LABBEO [r] prodiit. Nos cum ipsas illas tractationes a Grataroli curatas [s] in manibus habeamus, quid nobis de philosophia Pomponatii videatur, ita candide aperiemus, vt Lectoris arbitrium in partes vocare liceat.

Pomponatii φιλοσοφήματα de fato.

§. VIII. Pomponatii autem scripta cum attentione legentibus, et quod eorum obscuritas postulat, relegentibus manifestum quidem est, Mantuanum philosophum Aristotelem sibi ducem elegisse, et cum Auerroëm non in omnibus Stagiritae mentem assecutum esse crederet, ad Grae-

k) Disput. Theol. T. I. p. 197.

l) Hist. Atheismi c. 7. §. 4. p. 60.

m) Thes. de atheismo c. 1. §. 24. p. 116 sq.

n) Diss. cit.

o) Disc. praelim. ad Theodic. §. 11.

p) Prodiisse editionem Venetam 1525. fol. refert, qui eam vidit desideratissimus CROSAEVS Hist. itin. liter. p. 73. conf. VOGT. l. c. p. 467.

q) Pleraque ad naturalem philosophiam pertinent, suntque inter ea Dubitationes in IV. libros meteorologicorum Aristotelis.

r) Biblioth. bibliothecar. p. 297. Conf. VOGT. l. c. OLEAR. l. c. §. 36. p. 33. 34. Additiones ad Naudaeana p. 161.

s) Liber de Incantatione prodiit eodem Gratarolo curante Basil. 1556. et postea 1567. posterior de Fato eo ipso anno cum ista tractatione, titulo: Petri Pomponatii philosophi et theologi doctrina et ingenio praestantissimi opera. Et hunc quidem iam ante prodiisse, ex nota (p) constat. Illum autem Gratarolum primum edidisse diserte in prima editione, quae longe rarissima est, dicitur. Ex quo corrigendae Relationes innoc. 1702. p. 828. Recensionem rarissimorum horum librorum dedere auctores Relat. innoc. loc. cit. STRVVIVS Bibl. antiq. 1705. p. 249. omniumque accuratissime Cel. HEVMANNVS Act. phil. Vol. II. p. 339 seqq. Nos prima editione libri de Incantationibus vtimur.

Graecos interpretes, maxime vero ad Alexandrum Aphrodisaeum diuertisse, idque sibi negotium dedisse, vt genuinam Peripateticae physiologiae mentem pernosceret. Quamuis enim ipse fateatur [t], *infinitorum pene auctorum scripta se legisse*, non negat tamen, *ignorantiam in iis suam, quae fecerit, vt ex iis minime sibi satisfacere potuerit, quaeque eum coëgerit, peculiares dubitationes suas aduersus eorum dicta in vnum redigere atque libellum compilare, quem de fato et libero arbitrio ediderit.* Maxime autem eo ipso loco se ad Alexandrum Aphrodisaeum respexisse, eiusque hypotheses integro libro primo excussisse ait, quod ille admodum copiose Peripateticam opinionem explicuerit. Quod Aristotelicae philosophiae studium effecit, vt cum de naturae miraculis atque insolitis operibus, quae incantationes dici solent, rogatus a quodam medico Mantuano caussam dicere vellet, quaestionis difficultatem praefatus [u], eo *quod de his Aristoteles aut parum, aut nihil verba haberet, et difficile ideo sit, quid ipse senserit velle indicare, multi autem qui hoc facere tentauerint, ridiculi habiti sint:* tandem, vt erat modestia singulari praeditus, diceret: *quod si rei non satisfecero, vt vereor, non parum mihi erit tuae petitioni satisfecisse, non enim postulas tibi aperiam, quid Aristoteles senserit, hoc enim fortassis vires nostras superat, sed quid Aristoteles senserit, quod nostrum existimem, pro posse aperiam.* Ex quibus eius verbis clarissimum est, Pomponatium supposito systemate Aristotelis physiologico, quale illud schola Alexandrea explicuit; vt *Tomo secundo* dictum, de rebus naturalibus philosophari instituisse, hancque philosophiam suam fecisse. Pro interprete itaque Aristotelis habendum eum esse, nemo forte negauerit, qui librum *de Incantatione* legerit. Et hac quidem ex parte impietatis nota illi non inuri magis potest, quam aliis, qui, si Aristoteles sequendus sit, immortalitatem animae affirmari non posse professi sunt, nominati LVD. CERDAE [x] cuius locum repetiit NIC. MALLEBRANCHIVS [y]. Ast vbi ex altera parte Pomponatium intuemur, fatendum omnino est, valde suspectum eum esse impietatis, qua Aristotelicas nugas sequi, quam pie sobrieque philosophari maluit, adeo monstrosa, et a sanitate doctrinae abhorrentia inque ipsam Christianam religionem iniuria sunt ea maxime, quae in libro *de Incantationibus* suggerit. Nec his retundendis sufficit apologia Grataroli ad primam illius libri editionem inter alia ita praefantis: *Prima caussa cur istud doctissimum ac iucundum opus nunquam in vsum publicum emiserit quisquam, haec esse videtur, propterea, quod is auctor, sicut in quibusdam aliis suis operibus, non vsque quaque bene de animae nostrae immortalitate, ita in hoc de nonnullis miraculis in Christiana religione vulgo receptis, parum bene plerisque sensisse videretur: sed meminisse*

t) Praef. libri de fato et libero arbitrio Opp. pag. 370.
u) In epistola libro praefixa.
x) Ad TERTVLL. ad Resurr. carn. c. 2.
y) De la recherche de la verite Lib. II. c. 6. p. m. 209.

nisse debebant, qui sua legerunt, vel illum publice profitentem audiuerunt, eum dicere solitum, se vt philosophum, hoc est, Aristotelis sectatorem, cuius quam studiosissimus fuit, non tenere absolute animi immortalitatem, neque ex Aristotelis doctrina omnino defendi posse: vt vero Christianum, se ab ecclesia catholica non dissentire: id quod etiam in hoc suo ex postremis opere, praesertim in primo et vltimo capitibus non obscure fatetur. Idem de veris miraculis asserit, pro quibus tuendis non veretur semel atque iterum ipsum suum Aristotelem ac Platonem, aliosque philosophos ignoratiae arguere, et illorum doctrinam, quod ad Christi miracula et religionem, Deique omnipotentis cognitionem attinet, insufficientem ac coecam asserere. Nam vt verum quidem est, anxie haec et magna cura in prologis et epilogis suarum tractationum inculcare Pomponatium, ita satis tamen luculenter passim prodidit, se ad declinandam tantum inuidiam, euitandaque fulmina cleri ea dicere, praeferre se vero Aristotelem et Alexandrum suum Christianae religioni, et, cum haec doctrina cum Peripatetica non consentiat, cupere se, vt Lycei auctoritas prae ecclesiae fide salua maneat atque inconcussa. Quod vt in aperta luce constituatur, ipsae Pomponatii paginae euoluendae sunt, in quibus ea regnat impietas et tantus Christianae religionis contemtus, vt eam insuper habuisse sit manifestissimum. Non vrgebimus innumera, quae contra gratiae diuinae efficaciam et praedestinationis dogma disseminauit dubia, nodosque difficiles, quos in libris *de Fato et libero arbitrio* struxit, cum ex Aristotelico systemate necessarium et ineuitabilem caussarum supremarum vsque ad infimas nexum supponeret; nec monebimus, non fecisse iniuriam Pomponatio magnorum meritorum theologum cel. VAL. ERN. LOESCHERVM [z], qui eum inter scepticos retulit, id enim ex hac sola eius disputatione colligi potest. Sed ignoscemus haec philosopho, fatenti, *in difficillimo argumento, se haec scripsisse, non vt alios doceret, quandoque inscium, sed magis vt se ignorantem alii doceant.* Ast quis feret ex liberi arbitrii quod in homine supponit [a], magnisque rationibus assertum ire contendit, natura inferentem *prouidentiam diuinam et liberum arbitrium humanum non posse simul stare in eodem, adeoque Deum absoluendum esse a prouidentia caducorum* [b]. Nempe id ab Aristotele suo didicerat Pomponatius, qui ob necessariam motoris primi actionem in primam sphaeram et intelligentiae ei praesidentis necessariam connexionem, eius prouidentiam a sublunaribus excludit. Quam Aristotelis impietatem tot vt putat, absurditatum ex contraria de influxu Dei in actiones hominum doctrina exsurgentium obiectionibus palliat vrgetque, vt attento lectori facile persuadeat, plurimum interesse philosopho, vt insuperabilia haec dubia et insolubiles nodi videantur. Inde alio quoque loco [c] contra Thomae assertiones de gratiae efficacia et influxu, subtilissimas obiectiones spargit, easque con-

z) Huic enim recensionem in innoc. Relat. adscribit OLEARIVS l. c.

a) L. II, c. 1. p. 529. 531.

b) pag. 533.

c) Lib. V. c. 6. p. 958.

contradictionum plurimarum coarguit. Inter quas haud leue argumentum est, quod Thomae hypothesin cum Stoicis comparando haud minorem, quam Porticus alebat, impietatem eam fouere acriter contendat. Vnde aliam gratiae et concursus eius cum libero arbitrio rationem ineundam esse ratus, ita praecipiendum esse statuit [d]: *Requirere mundi, velut operis diuini, perfectionem, vt sit in vniuerso natura libera; et condidisse Deum [e] naturam humanam, vt omnis homo esset bonus et beatus quantum possibile sit, secundum suam naturam, relicta tamen et seruata libertate libertatis [f]: Voluisse quoque Deum ab aeterno omnes homines esse beatos, id autem intelligendum esse tantum de beatitudine, quae debetur homini ex puris naturalibus, ad quam per pura naturalia peruenire possunt, quam beatitudinem multos ex gentibus se existimare, ait, habuisse qui vixerunt secundum regulam naturae etc.* Quae vt apertissima ratione euincunt, Pomponatium totum abiecisse Paulum, vt Aristotelem triumphantem in solio collocaret, ita demonstrant, non Christiana magis, quam Peripatetica, dogmata illi arrisisse. Verum denuo aures vellicant nobis Pomponatii patroni; dicere haec vt philosophum, non vt Christianum, et hoc respectu totum se ecclesiae subiicere. Quibus vt manibus palpandum demus, quam amaro risu praeter animi intentionem cucullatos fratres, vt ipse vocat, ista submissione rideat, et quam contemta illi ecclesiae vox sit, en locum valde memorabilem, vbi empaecta vaferrimus hunc in modum differit [g]: *Percelebre peruulgatumque est, praecipue apud homines diui Dominici, diuum Thomam habuisse a redemtore multis veraciter audientibus et non phantastice, omnia quae per eum Thomam scripta sunt, quae attinent ad theologiam, verissima esse et recta declarata. Quod si verum est, nihil est, quod in dictis his de praedestinatione dubitem. Nam quamquam mihi falsa et impossibilia esse videantur, immo deceptiones et illusiones potius, quam enodationes; tamen vt inquit Plato, impium est diis et eorum filiis non credere, etsi impossibilia videantur dicere, et iuxta apostoli sententiam oportet captiuare mentem nostram in obsequium Christi.* Nempe decebat philosophum Peripateticum, arrepta ex vulgo monachorum fabula ipsa religionis mysteria deridenda propinare, prodereque non fine sale, se sanctissima scripturae decreta, quibus contraria defendebat, Aristotelem suum secutus, cum fabulis monachorum eodem loco habere. Hoc qui pacto sinceram et Christianam dogmatum ecclesiae, ipsiusque Christianae religionis venerationem, obsequiumque Pomponatium demonstrauisse crediderit, heroica is fide praeditus censendus est.

Credat

d) pag. 977.
e) pag. 989.
f) pag. 983.
g) L. V. c. 6. p. 958. Obseruandum autem, Pomponatium in hoc capite oppugnandam sumsisse non solam Thomisticae Scholae doctrinam, sed communem quoque ecclesiae traditionem de praedestinatione et gratia, de qua varias opiniones affert, Paulumque disputationi praefigit, vt ex c. 5. p. 951. patet.

Credat Iudaeus Apella

Non ego.

Et haec quidem ex libro *de Fato atque libero arbitrio* specimina satis luculenta sunt, praetulisse Pomponatium Aristotelem Paulo ipsique Christo. In quo licet infinitis labyrinthis veram mentem suam occultet, et innumeris maeandris incertam atque obscurissimam orationem implicet, facile tamen ex allatis lector cautus et attentus intelliget, quo loco is habendus sit. Ex his vero caussam patere existimamus, cur nos acutissimi HEVMANNI [h], cuius tamen iudicio plurimum tribuimus, sententiam deseruerimus, statuentis, Pomponatio Stoicam de fato doctrinam arrisisse. Hanc enim exponit quidem, et ex ea dubitationes contra Alexandrum nectit, contendentem, alia esse fato subiecta, alia libera: verum non probat, sed ea tantum vtitur, vt, quod clare innuit [i], probet, *Christianorum*, quas oppugnat, *responsiones Stoicum de fato dogma corroborare et construere ac manifestare, illam opinionem esse veram*, et vt demonstret, *aliter dici non posse, si teneamus, Deum inferiorum habere potentiam, immo longe meliorem esse Stoicorum opinionem Christianorum opinione, eo quod secundum Christianos stantibus responsionibus datis Deus voluntarie faciat malum, secundum Stoicos ex necessitate naturae,* cuius quoque exemplum adducit, ad deridendos sacrorum ordinum homines quam maxime comparatum. Quae vt impium et profanum Pomponatii animum declarant, produntque, quam ille opinionem de Christiano doctrinae systemate habuerit, ita luculenter docent, eum Stoicorum placita ideo Christianis opposuisse, vt, cum illa in antecedentibus iam confodisset, ostenderet, negatam DEI in inferiora prouidentiam vnicum esse medium ex hoc labyrintho eluctandi. Neque in eo a Peripatetica semita deflectit, nisi in hoc, quod in hominibus quoque, licet diuina et naturalia non sequentibus, fati quandam necessitatem, sed a primo motore non dependentem, verum a caussis inferioribus, quod ad euentus attinet, dari ostendat. In eo enim aliter ALEXANDER statuit, docens [k]: *Quod si nostrae sint potestatis ea, ad quae agenda, aut non agenda domini sumus, non posse dici fatum talium esse caussam, neque caussas et principia externa esse proiecta, per quae talia ineuitabiliter aut fierent, aut non fierent. Nam si id esset, iam in nostro arbitrio non esset, vt ista essent aut fierent. Restare itaque, vt dicatur fati vis sita in iis, quae natura fiunt, ita vt idem sit natura ac fatum. Neque naturale esse hominem ex homine, equum ex equo nasci, vt non idem sit fatale. - - Omnis quippe ortus initium esse diuinarum naturarum, dum mouentur, certum quem habitum ad res infernas.* His dum dubia sua opponit Pomponatius, Stoicis armis vtitur, et caussam pendere ex caussa, adeoque independentem etiam in iis, quae libera dicuntur, caussam, non dari a seipso oriundam

h) Act. philos. Vol. II. p. 376. i) pag. 973. k) De Fato p. 152. Coll. Grotianae scriptorum de Fato, edit. Paris. §. VI. p. 24. edit. Londinensis. Damus autem versionem GROTII.

undam contendit. Quam caussarum catenam cum ex ipso Lyceo confirmauisset, vt euitaret exceptionem Peripateticorum: *Hominem sine extrinseco concurrente vel ipsum determinante libere agere*, regerit [l]: *In potentia contradictionis debere esse determinationem, quia determinata hominis voluntas exeat in actum.* Cumque illud determinans detegendum esset, definiendumque, dixit *illud esse intelligentias vna cum corporibus coelestibus.* Quo ictu omnino prostrauit phalanges Aristotelicas, cum ex ipso intelligentiarum ordine nexuque consequatur a supremo motore, etsi nescio, nec talia curante ad infimam vsque intelligentiam quendam influxum determinantem oriri, et ab hac ad sublunaria ipsumque hominem extendi. Quibus positis tantum abest, vt Stoicam necessitatem intrinsecam asseruerit, vt potius ab externo influxu in naturam sublunarium cuncta, excluso Deo, deriuet: quamuis Alexandream hypothesin suo modo deserat. Tacemus haec omnia obiectionis instar Pomponatium adducere, vt ostenderet, omnem de fato doctrinam esse incertissimam, adeoque totam derelinquendam. Ex quo, si eum audis, sequitur, cum nec Peripatetica, nec Stoica, nec Christiana de praedestinatione doctrina dubiis insuperabilibus careat, ea abiecta, negatae diuinae prouidentiae systema Lyceo gratissimum esse amplectendum. Id quod impietatem Pomponatii luce meridiana clariorem ponit.

Pomponatii philosophia de incantationibus.

§. IX. Satis, nisi fallimur, luculenter ex Pomponatii libro *de fato* ostendimus, eum contemtis et irrisis Christianae sapientiae decretis Peripatetica praetulisse, et inuidiae declinandae caussa se tantum ecclesiae arbitrio subiecisse, quamuis diceret [m], *simpliciter Ecclesiae credendum, vbi quoque doctrina ecclesiae intelligi non possit.* Clarum etiam est, eum Peripateticam doctrinam habuisse pro optima in hoc argumento, secundum quam *mundus est animal et de necessitate supra lunam, sublunaria autem se habent, tanquam non stercora; sic vt dicendum sit, Deum producere vniuersum, veluti luminosum producit latitudinem luminis a certo gradu vsque ad non gradum*: eum porro existimasse, quod in fine fatetur: *Deum non cognoscere particularia, saltem generabilia et corruptibilia, nisi secundum speciem, non secundum indiuiduum.* Quae impietatis Peripateticae sunt plenissima, exacte vero cum physiologia Aristotelica conspirant. Iam ex libro quoque *de Incantatione* ostendendum, Pomponatium insano Aristotelis amore infatuatum, grauioribus adhuc erroribus se implicuisse, et tamen nugis istis atque somniis ita Christianam doctrinam postposuisse, vt iniuria eam et contemtu cumulare non erubuerit. Dabimus hic quoque eius placita, cumque libellus sit longe rarissimus, paucisque legendus se offerat, longe plura vero, quam in altero libro paradoxa decreta contineat, magis memorabilia, ordine ab ipso Pomponatio delecto, ipsisque eius verbis, licet saepe barbaris, exhibebimus. Ita vero philosophus statuit:

 I. Daemo-

l) pag. 393. m) pag. 1013.

I. Daemones singularia non intelligunt, siue per essentiam suam, siue per essentiam rerum singularium intellectarum, neque per essentiam aliarum rerum distinctam ab ipsis daemonibus [n]. In hoc afferto supponit Pomponatius ex Aristotelica physiologia intelligentias sphaeris affixas, non nisi intellectu et appetitione ad primum motorem ferri, exque eo sphaeram suam mouere, inferiorum rerum neque intelligentes neque appetentes, eo quod cum iis nullam habeant communicationem. Haec clauis instar esse possunt, ad reliqua intelligenda. Ea autem in sequentibus [o], inde quoque roborat, quia sensibilia non agere possunt in intellectus penitus abstractos. Inde daemonibus omnem in res materiales virtutem mirificam et operationem praeternaturalem denegat.

II. Profanum vulgus est, et rudes homines, qui, quod non norunt fieri per caussas manifestas et apparentes, in Deum vel in daemonem coniiciunt [p].

III. Homo est medius inter aeterna et generabilia atque corruptibilia, non tantum per horum exclusionem, verum et participationem. Hinc virtutes et vitia sunt nobis non profecta quidem a natura, sunt tamen in nobis horum seminaria [q].

IV. Humana anima cum sensum et intellectum contineat, ipsa est omnia [r].

V. Quamuis sit in anima sensus tantum in actu et sensile in actu, et sic solum secundum esse spirituale et non reale: nihil tamen prohibet, immo est necessarium, quod ipsa species spiritualis realiter producat rem, cuius est species, si agens fuerit potens, et passum bene dispositum. Prolixe hoc vrget Pomponatius, eo quod hoc potissimum fundamento nixus demonstrare cupit, imaginationis vim eam esse, spirituales vt effectus mirasque et insolitas virtutes demonstrare possit. Hinc ad motus corporis ex affectu animi, ad conceptionis et formationis foetus opus, et ad alias affectuum et imaginationis operationes prouocat, e. g. fascinationes, praegnantium errores.

VI. Quamuis per species in anima et passiones ad intra et in corporibus, in quibus reperiuntur, fiant tam mirabiles effectus, nihil tamen prohibet, quin et ad extra et in corpora aliena aliquando consimiles operentur effectus: certum enim, passum similiter dispositum ad extra, sicut ad intra immo et aliquando magis ad extra, et agens habere sufficiens dominium [s]. Hoc ex fascinationis vi et caussa demonstratum it.

VII. Daemones immediate mouent corpora motu locali, sed non immediate alterant: Alteratio enim fit per corpora naturalia, quae passo clam vel aperte fuere applicata ab ipsis daemonibus [t]. His suppositionibus Pomponatius totum demonstrationis suae mirabilis superstruxit aedificium.

VIII. Ex

n) pag. 8. o) pag. 19. r) pag. 30. s) pag. 39.
p) pag. 27. q) pag. 28. t) pag. 41.

VIII. Ex his sequitur, quod aliqui multa sint operati secundum naturalem et astronomicam scientiam, et tamen vel ex sanctitate crediti sunt operari, vel ex necromantia, cum tamen neque sancti, neque necromantici sint [u].

IX. Sequitur etiam, si verum est, quod a multis approbatis viris dicitur, scilicet aliquas esse herbas, vel lapides, vel alia huiusmodi repellentia grandines, pluuias, ventos, et etiam naturaliter reperiri aliqua alia apta inducere eadem: cum homines naturaliter scire talia possint, sic applicando actiua passiuis, poterunt inducere grandines, pluuias et eas repellere, neque est hoc impossibile.

X. Ex his sequitur vlterius, quod fortassis multi habiti sunt magi et necromantici, vt Petrus Aponensis, et Ciclus Esculanus, qui tamen nullum commercium habuerint cum spiritibus immundis, immo fortassis cum Aristotele crediderint daemones non esse. Et aliqui existimati sunt a vulgaribus sancti et crediti habere commercium cum angelis, propter opera, quae videbantur, cum tamen fortasse fuerint viri scelerati. Quod si dicatur horum aliquos facere signa bona, aliquos signa mala, vtpote aliquos signum crucis et orationes sanctorum dicere, alios vero oppositum: credo haec facta fuisse ad deceptionem hominum; viros autem doctos et bonos malum non propalasse existimo, ne scientia vilescat et profanetur [x]. Hunc arietem ideo struxit vaferrimus philosophus, vt in sequentibus omnia omnino diuinorum virorum ipsiusque Saluatoris miracula subrueret.

XI. Contingit, vt homines habeant ex proprietate indiuiduali virtutem operandi in externum obiectum in potentia, et per vim imaginatiuam et desideratiuam, cum actu operentur; tunc talis virtus exit ad actum et afficit sanguinem et spiritum, quae per euaporationem petunt ad extra, et producunt tales effectus. Ita reges Galliae strumas curant [y].

XII. Contingit imaginatiuam et cogitatiuam virtutem esse valde fixas circa aliquid, sic quod non sunt secundum naturales dispositiones, verum habitus valde fixi et diu permanentes, et quod habeant obedientiam spirituum et sanguinis: et tunc in tali casu res imaginatiua et cogitatiua sic imaginantibus et desiderantibus potest produci [z]. Prouocat ad imaginationem grauidae, ad fidem aegri etc. et hinc cribrorum et speculorum fatidicorum effectus incomprehensibili sagacitate deriuat.

XIII. Si quae reperiuntur facta in vtrisque legibus, veteri Moysis, et noua Christi, miracula, quae etiam in caussam naturalem reduci possunt, asserentibus tamen legibus illa esse facta ex miraculo, firmiter tenendum est, illa fuisse vera miracula. Quod vero eiusdem speciei alia sint miracula, alia non sint, sufficit ecclesiae catholicae auctoritas, quae Spiritu S. et verbo Dei regulatur [a]. Ita fortissimam obiectionem, quam in antecedentibus [b] attulerat, eneruari miracula Mosis et Christi, et ad

u) pag. 45. x) pag. 46. y) p. 48. z) p. 52. a) p. 89. b) p. 70.

caussas naturales reduci posse, eludit magis, quam soluit. Hinc cum concedat [c], quamuis illae figurationes in cordibus ex fixa imaginatione figurari possint, et talia stigmata in talibus partibus generari, vt legitur de b. Francisco, tamen si ecclesia Dei determinet, ista facta fuisse ex miraculo, sic firmiter tenendum esse, licet haec videantur de possibilibus remotis valde.

XIV. Non extra naturam et operationem est, mentes vocibus immutari et cogi, quibus immutatis et corpora immutari perspicuum est. Fides tamen accedere debet habita verbis illis, ex qua maior fit euaporatio ratione praecantantis, et melior dispositio ratione praecantati. Idem valet de figuris et characteribus [d].

XV. Obiici potest asserto; quaedam fuisse facta [e], quae nullo modo in caussam naturalem reduci possunt; veluti mortuorum resurrectio, illuminatio coeci, eo quod historiae quoque gentilium testantur, multos ex inferis fuisse reuocatos, idque herbarum et daemonum vi. Talia fuere miracula [f] Vespasiani. His obiectionibus *capite* quidem *octauo* responsiones opponit, verum adeo frigidas, vt quae ei mens de miraculis diuinis insederit, cauto lectori facile prodat. Vt enim neget, reuocationem hominis demortui ab inferis, esse naturae opus, ad theologorum modo auctoritatem et sententiam prouocat, quos quam contemtos habeat infra videbimus. Ad exempla resuscitatorum a gentilibus allata regerit, aut fabulam esse, aut resuscitatos non fuisse vere mortuos, cuius exempla a suspensis, epilepsia correptis, apoplexia tactis etc. desumit; scilicet, quod rebatur, eandem quoque resuscitationi mortuorum a Christo praestitae exceptionem obuerti posse. Immo si concedendum esse putat [g], quod fuerit vera resurrectio, non tamen eam fuisse ait ex daemonibus, verum ex ipso Deo, nihilque vetare, eos fuisse paganos et gentiles. Qua ratione omne illud, quod pro veritate R. C. doctrinaeque Christi a luculento hoc miraculo desumitur argumentum infeliciter impieque euertit. Nec alia ratione Vespasiani miracula negat, quam, non reuera fuisse coecos, vel sanatos fuisse a Vespasiano, quia fuissent talis dispositionis [h]: similia dicturus de Christo, nisi legum metus obstitisset.

XVI. Grandis tamen contra haec omnia, quae daemonum existentiam Deiue operationem immediatam, vt in resurrectione, supponunt, dubitatio exsurgit, mirum esse ac monstruosum, tantum philosophum, qualem omnes nationes vno ore Aristotelem fuisse confitentur, istud non vidisse, et aperte haec, a veteribus affirmata et innumeris historiis comprobata, negauerit, et tanquam ridicula et inania despexerit. Valde extollit hanc dubitationem, *quam, vtinam soluere scirem*, addit: ei quoque robur quantum potest apponit, et vbi responsionem parat [i], hac excusatione vtitur: „Satis vereor, cum tantam rem aggredi tentem, ne „nomen

c) p. 91. d) p. 93. g) p. 113. h) p. 117.
e) p. 102. f) p. 111. i) cap. 12. p. 119.

„nomen temerarii subeam, et supra vires praesumere videar. Verum „amor meus et obseruantia, quam a teneris etiam annis erga Aristotelem „habui, impellunt ad sui defensionem haec paucula in medium afferre, „quae tamen, si ex toto difficultatem non euacuabunt, meam saltem in „eum obseruantiam et charitatem monstrabunt“. Satis manifeste haec produnt caussam, cur Aristotelem Christo et apostolis praetulerit impius philosophus: quae vero ab eo exhibetur responsio, talis est, vt impietatem Peripateticam Pomponatii in aprico ponat. Huc enim omnia paucis redeunt: Primum caussam demonstrat [k], cur daemones Aristoteles negauerit, nempe quia viderit, ex sensibilibus haec insensata probari non posse, et haec principiis naturalibus aperte aduersari. Deinde cum operationum a daemonibus profectarum exempla innumera allegentur, praemissa protestatione, se hanc solutionem non pro absolute vera habere, sed tantum ita ex principiis Aristotelis respondendum videri, haec statuit: 1. Deum esse caussam vniuersalem omnium materialium et immaterialium, non efficientem modo, sed et finalem et exemplarem atque formalem; immo mundi archetypum. 2. Omnium corporabilium, saltem generabilium et corruptibilium hominem esse supremum et nobilissimum. 3. In tota natura humana aliquos homines dependere ab aliis, vt se inuicem adiuuent. 4. Id vero varie fieri et aliter pro ratione dependentiae. 5. Deum autem, quanquam sit omnium caussa, penes tamen Aristotelem nihil operari valere in hoc sublunari mundo, nisi mediantibus corporibus coelestibus tanquam instrumentis per se et necessario requisitis ad factionem et conseruationem horum sublunarium. Haec non textibus allatis ex Aristotele solummodo probat, sed innumeris fere exemplis operationes corporum coelestium in haec inferiora roborat, signa futurorum euentuum inde orta aduocat, et magna fiducia concludit, omnem effectum hic inferius aut per se aut per accidens reduci ad coelum, et ex peritia corporum coelestium miranda et stupenda posse cognosci et pronuntiari. 6. Harum vero operationum natura doctrina, experimento, libris aliisque ex fontibus homines nonnullos habere notitiam, qui ab imperita plebe vel pro daemoniacis vel pro sanctis natis ex materno vtero vel extra maternum vterum habeantur. Quae facta inductione latissime exemplis furoris fatidici gentilium, poëtarum enthusiasmi, puerorum fatiloquorum, lapidum diuinandi virtute pollentium, prodigiorumque non sine lectionis ostentatione demonstrare satagit. His omnibus praemissis in difficilibus et occultis rationes magis ab inconuenientibus remotas sequendas esse statuit. Et his ita suppositis, secundum Aristotelem sine immediata Dei vel daemonum operatione ad supra allata exempla omnia responderi posse contendit. Deum secundum Aristotelem [l] ob perfectissimam essentiam, inferioribus ob eorum imperfectionem admixtam immediate copulari non posse, adeoque instrumentis et ministris opus habere [m]. Deum itaque in vatibus (etiam

k) pag. 120. l) p. 145. m) p. 147.

(etiam in oraculis gentilium) mediantibus intelligentiis mouere corpora coelestia, vt talia in phantasia vatis generentur. Hic modus cum maxime naturalis sit, magis retinendam esse Aristotelis sententiam, quam aliam. Per contactum itaque intelligentiae corpori coelesti praesidentis, siue potius clariusque ex dispositione corporum coelestium habere vates istam virtutem fatidicam, quae caussa sit, cur vates non fiant, sed ex peculiari corporis dispositione melancholica nascantur [n]. Fieri haec quidem ab intelligentiis, verum non ab eis, quas alii dicunt, quandoquidem sufficiat numerus ab Aristotele positus [o]; et haec modo mediantibus corporibus coelestibus, tanquam earum necessariis instrumentis, cum natura ordinate procedat, primaque (Deus) non coniungantur infimis sine mediis. Similiter fieri prodigia, plorare statuas, guttas emittere; quamuis haec multoties sint hominum et sacerdotum deceptiones, quod temporibus suis contigisse affirmat. Spectra autem et apparentes imagines, qualis illa fuit S. Coelestini in aëre in vrbe Aquilana visa, factas esse a Deo per ministros suos, qui sint intelligentiae coelum mouentes mediantibus coelis: eas autem non formas esse talium corporum, sed motores [p]. Et per hos Deum rebus inferioribus prouidere eaque curare. Esse vero etiam demortuorum imagines diu in aëre, et sonum edere posse, hincque illas spectrorum apparitiones oriri [q]. Haec simulacra a corporibus coelestibus facta illos Deos fuisse, quos homines saepe allocuti sint [r]. Vera quoque esse auguria, quibus prouidentia diuina vtatur; esse autem ea effectus coelorum, et naturae [s]. Animam vero disponi secundum materiae dispositionem, et ipsam materiam suscipere virtutes coelestes, quae virtutes coelestes animam dirigant ad diuersos fines [t]. Quaecunque autem daemonibus operationes tribuantur, fieri quoque posse ex iisdem caussis per hominem. Ex his tandem, multifaria, quae auctori non deneganda est, eruditione et lectionis copia disputatis, hanc tandem conclusionem format [u]: *Si quis mirabilia et occulta naturae opera considerauerit, virtutes corporum coelestium Deum et intelligentias, humana et omnia inferiora, curantes, nihil opus esse daemonibus, vel aliis intelligentiis, nisi Aristotelis, adeoque nec genios nec peculiares hominum custodes ponendos esse. Eis autem qui ponunt animam immortalem et multiplicatam, naturalem esse debere resurrectionem, arteque procurandam* [x]. *Cum autem manifestum sit, Aristotelem resurrectionem negasse, ideo certissimum esse apud eum, humanam animam esse mortalem, nisi figmentum maximum opinionem Auerrois somniemus, videlicet vnicam in omnibus hominibus esse animam, quod inintelligibile sit.* Hactenus vna serie Pomponatius, qui cum veram mentem in hac dissertatione exposuerit, recte, nisi fallimur, impietatis Peripateticae accusatur. Ea vero in sequentibus sic porro explicat:

XVII. Deus

n) p. 152. o) p. 155. p) p. 169. q) p. 173. r) p. 179. s) p. 183. t) p. 187. u) p. 213. x) p. 215.

XVII. Deus omnia intelligit, et se quidem per essentiam; reliqua vero per caussam, quoniam aliorum est caussa omnium [y].

XVIII. Intelligentiae primo per se intelligunt, et in se ipsis intelligunt superiora, quoniam eorum sunt effectus, inferiora vero in se ipsis, non extra, intelligunt, quoniam sunt caussae inferiorum: hinc exactissimam habent notitiam sublunarium, verum tantum in specie, non in indiuiduo; sic vt opus haud sit, si Deus vel intelligentia Socratem producat, vt nunc intelligat particulariter Socratem, et hoc instans; eo quod demum per locum et tempus determinantur [z].

XIX. Deus et intelligentiae in haec inferiora agere non possunt; ab agente enim immobili non potest prouenire nouum, nisi mediante motu antiquo.

XX. Mouent itaque Deus et intelligentiae intellectum et voluntatem tanquam prima mouentia, non tamen sine corporibus coelestibus [a].

XXI. Voluntas partim est materialis, quia sine re corporali agere non potest, partim est immaterialis, quare supra corpus operari, et eligere potest, et libera est [b].

XXII. Vates ex genitura sua et principiis generationis ita sunt dispositi, sed remote, habent autem aliquam propinquiorem dispositionem ad suscipiendos afflatus diuinos: formalis autem et effectiua est cognitio et similitudo rerum habita a corporibus coelestibus [c]. Tales fuere Elisaeus, Ioseph, Daniel, et vates etiam gentiles.

XXIII. Deus non tantum vnius est caussa, verum omnium; quare et omnium vaticiniorum caussa est, secundum tamen alteram et alteram dispositionem coelorum, et dispositionem passi dat vaticinium, diuersi autem situs coelestium corporum continue variantur.

XXIV. Sanitas miraculosa fit vel ex imaginatione credentis, vnde si ossa sancti essent ossa canis, et tanta et talis de eis haberetur imaginatio, non minus subsequeretur sanitas quam ex ossibus reliquiarum: immo multa corpora venerantur in terris, quorum animae patiuntur in inferno; vel illa fit secundum peculiarem dispositionem subiecti [d].

XXV. Preces, quae imbrem operatae sunt, effecerunt id virtute imaginationis vehementis. Nam cum hominis in anima voluntas et maxime imaginatiua fuerint vehementes, elementa, venti et reliqua materialia sunt nata obedire eis. Hinc debent preces ex imo corde prouenire, et esse feruentes [e], quoniam sic spiritus melius afficiuntur, et supra materiam fiunt validiores, non vt flectant intelligentias, sunt enim immutabiles, sed vt magis afficiantur. Et hac quoque ratione vapores acriter affectorum potuere figurare imaginem diui Coelestini [f]. XXVI.

y) p. 237. z) p. 239.
a) p. 240. b) p. 241. c) p. 244.
d) p. 249.
e) p. 255. Ita vero his sibi placet Pomponatius, vt grauem dicam iis scribat, qui philosophos impietatis accusant, cum ipsi soli rationalem orandi modum subministrent, reliqui irrationali modo orent. En vero pietatem. f) p. 259.

XXVI. Iuxta hanc imaginationem non est incredibile aliquem hominem sub tali constellatione natum, vt imperet mari, ventis et tempestatibus, vel vt ex dono coeli sanet daemoniacos, etc. verbo: virtute coelorum miracula ab hominibus possunt perpetrari [g].

XXVII. Negare Deum, intelligentias et corpora coelestia esse caussam malorum naturalium, est destruere pulchritudinem et ordinem vniuersi, quae consistit in diuersitate [h].

XXVIII. Corpora coelestia secundum diuersas partes suas caussant diuersitatem in mundo inferiori.

XXIX. Quia neque Deus neque vlla creatura voluntatem potest cogendo mouere, ideo neque Deus neque corpora coelestia sunt vel esse possunt caussa mali moralis [i].

XXX. Quoad dispositionem tamen sine dubio corpora coelestia sunt caussae malorum; verum tale malum non est malum culpae, sed naturae, quod est Dei et intelligentiarum ac corporum coelestium [k].

XXXI. Quamuis alliciendo et disponendo ad peccatum Deus et corpora coelestia agant in hominem, illis tamen non succensendum est, quia quod malum est vni, bonum esse potest alteri. Natura etiam despiciens partem, respicit totum, et relinquens minus bonum de maiori bono procurat. Disponunt etiam corpora coelestia, non vt sequatur homo, sed vt superet dispositionem, et efficiatur clarior. Coeli enim dispositiones non necessitant [l].

XXXII. Astrologi recta dicunt et consona sensui ac rationi [m].

XXXIII. Homines ex vi continentis vel ex aliquo alio conuerti possunt in lupos, vel porcos, vel aues, forma hominis in eam formam transmutata [n].

XXXIV. Vnumquodque quod incipit, siue sit animatum, siue sit inanimatum, siue sit vnum per alligationem, siue sit natura, siue ad placitum habet augmentum statum, declinationem: idque non tantum in naturalibus, verum etiam moralibus. [o].

XXXV. Ideo cum oracula incoeperint, debent etiam finem capere, dispositio enim illa ex corruptibilibus est [p].

XXXVI. Quare cum ritus illorum priorum deorum erant oracula talia, qualia conueniebant diis illis, ideo per aduentum nouae legis, nouae dispositiones et nouae consuetudines debebant induci, priores corumpi, et sic rationabiliter illa oracula defecerunt [q].

XXXVII. Cum autem legum mutatio sit maxima mutatio, et difficile sit a consuetis ad maxima inconsueta transire, ideo oportet pro secunda lege succedente inconsueta mirabilia, et stupenda fieri. Quare a corporibus coelestibus in aduentu legis nouae debent prodi homines miracula facientes, ventis et maribus imperantes, languores sanantes, secreta pandentes,

g) p. 259. h) p. 274. i) p. 278. n) p. 295. o) p. 300.
k) p. 279. l) p. 280. m) p. 285. p) p. 302. q) p. 303.

tes, futura praedicentes etc. Quod enim ſparſum eſt in herbis, et animalibus vnitum eſt in illis ex Dei et intelligentiarum munere, ſuntque Dei filii.

XXXVIII. Verum non ſolum vnus primus talis eſt, ſed ſunt etiam multi alii, qui vel eandem deitatem ab eodem primo recipiunt, vel eam recipiunt a conſimili influxu intendente dictam legem perficere. Vnde tales legum conditores per multa ſecula praedicuntur a prophetis.

XXXIX. Cum talis coelorum influxus ceſſabit et declinabit, lex labefactari incipiet, donec in nihil conuertatur, latet tamen in quibusdam mutatio ob temporis diuturnitatem [r].

XL. Nihil inconuenit, ſi nunc nomine Ieſu et ſigno crucis languores expellantur, olim vero minime, quoniam nondum venerat eius hora [s].

XLI. Videmus et iſta et ſua miracula in principio eſſe debiliora, poſtea augeri, deinde eſſe in culmine, deinde labefactari, donec in nihilum reuertantur. Quare et nunc in fide noſtra omnia frigeſcunt, miracula deſinunt, niſi conficta et ſimulata, nam propinquus videtur finis.

XLII. Ritus qui nunc ſunt, infinities fuerunt, ſecundum ſpecies et infinities erunt, nihilque eſt, quod ſimile non fuerit, et conſimile non erit, nihilque erit, quod non fuit, nihil fuit, quod non erit. Quare cum continua et aeterna ſit talis viciſſitudo, habet cauſſam aeternam et per ſe; in nullam autem aliam cauſſam reduci poteſt, niſi in corpora coeleſtia Deum et intelligentias [t].

XLIII. Non eſt fortaſſe mirandum, per infinitum tempus alibi aliter fortuna influente, res humanas in eundem ſaepius caſum deferri [u].

XLIV. Deus et corpora coeleſtia habent procurare magis de legibus et religionibus, quam de ipſis regibus et regnis: ſunt enim diuturniores et longe nobiliores. Quare huiusmodi legislatores, qui Dei filii merito nuncupari poſſunt, procurantur ab ipſis corporibus coeleſtibus [x].

XLV. Quia in omnibus tempora variantur de bono in malum, quare et de lege in legem, modo meliorem modo deteriorem: hoc enim poſtulat vniuerſi perfectio, et haec fiunt viciſſitudinarie.

XLVI. Quia in vnaquaque lege, Moſis, gentilium, Mahumeti, fiunt miracula, qualia leguntur et memorantur in lege Chriſti; videtur hoc conſonum, quoniam impoſſibile eſt, tantam fieri transmutationem, ſine magnis prodigiis et miraculis.

XLVII. Non ſunt autem miracula, quod ſint totaliter contra naturam et praeter ordinem corporum coeleſtium, ſed quia inſueta et rariſſime facta, et non ſecundum communem naturae curſum, ſed in longiſſimis periodis [y].

§. X. Habes, Lector attente, ipſum Pomponatii ſyſtema phyſiologicum, quod an impietate vllum vincat, dubii haeremus. Adeo vero aperte *Excuſatio impietatis Pomponatii.*

r) p. 305. s) p. 306. t) p. 311. u) Haec aſſerta poſtulat aeternitas mundi, quam Pomponatius hoc loco euidenti ratiocinio ſupponit. x) p. 313. y) p. 314.

aperte rem Christianam omnem perditum iuit, vt ne colorem quidem reliquerit, credendi magis sobria eum statuisse. Ne vero tanta sentiendi et illudendi licentia omnem in se sacerdotum nationem velut crabrones irritaret, *capite vltimo* determinate promisit definire, quid sentiat. Afferamus has quoque eius conclusiones, ne iniquius cum Pomponatio egisse videamur: illae his potissimum constant:

I. Qui ad mentem Aristotelis aliquas substantias immateriales, praeter intelligentias mouentes orbes ponunt, minime Aristotelici dicendi sunt, immo prorsus ab eius dogmate alieni habeantur [z]. Probat id multis rationibus Peripateticis.

II. Propter effectus, quos communiter homines attribuunt daemonibus, immo et bonis angelis non interueniente Deo secundum modum specialem et proprium, sed tantum secundum modum generalem, dimisso etiam Aristotele, efficaciter probari non potest, tales substantias immateriales esse *. Etiam hoc multiplici ratione probat, pleraque vero eo redeunt, substantiam pure immaterialem non posse agere in corpus, nisi mediante corpore. Quod si verum sit, sufficere corpora coelestia. Esse quoque irridendum [a], cum corpora coelestia tantam rerum molem moueant, ea non posse tam futiles et inanes effectus edere, vt opus sit nouos inducere Deos et noua figmenta. Etiam hanc rationem addit, quod hoc Aristoteli, Theophrasto, Eudemo Alexandro placuerit: cum itaque naturaliter nullus sit in doctrina conferendus Aristoteli et viris citatis, magnam hoc fidem facere opinioni [b]. Praeferendam quoque hanc sententiam Christianae [c], eo quod corpora coelestia omnia ea facere possint, quae angelis tribuuntur, et quidem multo expeditius [d].

III. Si in hoc mundo inferiori aliquis est effectus, qui de necessitate sine secundis caussis fiat a Deo, hunc effectum Peripatetici saluare non possunt, hocque ostendit doctrinam Peripateticam non esse veram, sed deficientem.

IV. Aliqua in isto mundo inferiori facta sunt, quae nullo modo secundum Aristotelis principia saluari possunt, immo apertissime eius dogmatibus sunt repugnantia. Qualia sunt miraculum solis quiescentis, vel retrogredientis Ios. X. 1 Reg. XX [e].

V. Talia miracula quae sunt praeter ordinem creata, et a solo Deo fieri possunt, et fiunt aliquando, veraciter demonstrant insufficientiam doctrinae Aristotelis, et ceterorum philosophorum, ipsamque veritatem et firmitatem religionis Christianae aperte declarant, solaque haec vere et efficaciter facere possunt [f].

VI. Quicquid affirmatum est, per scripturam canonicam et vniuersaliter decretum est per sanctam ecclesiam catholicam, illud totum firmum, ratum

z) p. 319. *) p. 321. c) p. 328. d) p. 330.
a) p. 324. b) p. 325. e) p. 334. f) p. 339.

ratum, ineuitabile, inconcussibile et prorsus sine aliqua dubitatione tenendum est, quicquid vero damnauerit, reiiciendum [g].

VII. Cum itaque ecclesia daemones et angelos esse determinet, et talia aliquando operari, id firmissime tenendum est, quamuis talia per naturam fieri possint, et fiant absque eorum praesidio. Verus enim Deus est Christus, nec potest mentiri, Aristoteles et Plato fuere homines mortales, ignorantes. Vnde concludendum, intelligentias per sensus cognoscere, mutari, alterari, mouereque [h]. En vero, Lector, quibus coronis Venerem suam ornet Pomponatius, et qua ratione videri velit ideo haec omnia tam subtiliter disputasse, vt Peripateticae philosophiae nerui incidantur, et prosternatur auctoritas, ipse vero et scripturae et ecclesiae obsequium fidei demonstret. Verum caue, mentienti simulantique fidem adhibeas, qui satis aperte in ipsa tractatione prodidit, nihil minus sibi curae esse, quam religionis Christianae veritatem, et se ista tantum scripsisse, vt inquisitorum oculos falleret. Non vrgebimus, fortissimis pro Peripatetico systemate rationibus, friuolas, frigidasque obiectiones reposuisse, et haud semel Peripateticis Christiana postposuisse, retulisse quoque Christum et gentiles vates, item legem Christianam et Muhammedanam in vnam classem, habuisse Aristotelem pro summo veritatis magistro, fateri, se satisfacere eius dubitationibus non posse, et quae alia plurima sunt, summa fide, ne omissa quidem dictionis barbarie a nobis relata; ea enim facile ipsi Lectori suppeditabit memoria. Sed id tamen monemus, suomet indicio, vt soricem, se prodidisse auctorem, hancque eius sententiam fuisse, loquendum cum vulgo, sentiendum cum philosophis, nihil horum mysteriorum ad sacerdotum turbam vulgandum, velandam abscondendamque suam opinionem, simulandum Christianum fidei obsequium; cauendum vero ab ineptis et puerilibus cleri dogmatibus, et philosopham sententiam retinendam, quae sola imperium teneat; exotericam vero doctrinam istam ad vulgus ducendum seruandam esse. Quod vt clarissime demonstrat, caput vltimum eum tantum ad obiiciendum oculis lectoris puluerem addidisse, ita in hac ipsa tractatione passim haud obscure professus est. Ait enim: *Haec*, quae explicuit, *mysteria a profano vulgo non percipi, ab istis tamen philosophis, qui soli sint dii terrestres, et tantum distent a ceteris, cuiuscunque ordinis siue conditionis sint, sicut homines veri a pictis, sint concessa atque demonstrata* [i]. Et alio loco [k] *rude vulgus* contemnit, *quod veras caussas non potest capere;* ait autem, *homines istos non philosophos*, (dixerat supra cuiuscunque generis aut ordinis sint, adeoque theologos quoque, sacerdotes, etc.) *qui reuera sint veluti bestiae, non posse capere Deum, coelos et naturam haec posse operari, credereque ita esse de intelligentiis veluti de hominibus; rude autem vulgus instruendum et inducendum esse ad bonum et a malo abstrahendum, vt pueri inducuntur spe praemii et metu poenae.*

 Monet

g) p. 340. h) p. 341. i) p. 48. k) p. 216.

Monet etiam lectorem, vt arcanam habeat hanc philosophiam, eo quod aperte philosophantes magnis persecutionibus exponantur, eamque ab caussam exempla Anaxagorae, Socratis, Platonis, Aristotelis recitat. Etiam a consensu tacito et arcano prudentiorum haec dogmata commendat, Platonis verbis vsus, „maximam huius rei custodiam esse, nihil scri„bere, sed addiscere". Immo ab infelici et inepto effectu talia non initiatis reuelatorum argumentum sumit; scribens l: „Sat scio me in tam ar„duis argumentationibus et in tam arcanis naturae rebus philosophiae im„peritis minime satisfacturum, immo nihil est, quod magis philosophiam „ridiculam faciat, quam tam diuina agrestibus et profanis viris velle per„suadere: neque hoc irrationabiliter contingit. Cum enim tum ex dis„suetudine audiendi, tum ob ingenii hebetudinem haec minime capere „possint, in philosophos et philosophiam culpam transferunt, quo fit, vt „conuitiis et irrisionibus eos prosequantur, immo quod deterius est, ex „vrbibus expellant, trucident, et prorsus exterminent: qualis apud phi„losophiae alumnos habendus sim, satis vereor, hae namque difficultates, „vt mea fert opinio, tales et tantae sunt, vt quantumcunque consumma„tum philosophum defatigarent". Verum ne putes haec ad plebem tantum pertinere, audi, quaeso, ex tripode definientem m, „reuera, qui de philosophia „non participat, bestia est". Qua vna voce pontificem, totumque senatum ecclesiasticum, cui vltimo capite puluerem obiicit, aut secum philosophari cogit, aut inter bestias refert, quid non de ecclesia reliqua dicturus? Nam ad sacri ordinis viros se oculum intendere clare innuit, scribens n: „Haec non „sunt communicanda vulgaribus, quoniam horum arcanorum non sunt „capaces, et non credunt nisi quod vident, vel quae sunt videre assueti. „Cauendum est etiam cum imperitis sacerdotibus de his habere sermonem; „caussa autem patens est, quia multotiens philosophi fuerunt ex vrbibus „expulsi aut incarcerati, aut lapidibus et vltimo supplicio affecti, et sic „propter beneficium tulerunt supplicium". Quae omnia satis aperte euincunt, Pomponatii declarationes Christianam pietatem spirantes esse nugiuendulas et fictitias, nec fidem merere, cum Aristotelis philosophiam pro vnica sapientia habuerit. Sed ineptiarum Peripateticarum et barbararum sordium satis superque est: iam ad Pomponatii discipulos progrediendum.

Discipuli Pomponatii.

Hercules Gonzaga.

Theophilus Folengius.

§. XI. Discipulos habuit Pomponatius celeberrimi nominis, et magnae eruditionis viros, et hos quidem haud paucos. Inter eos eminent HERCVLES GONZAGA, postea cardinalis, qui tanti praeceptorem suum fecit, vt defunctum patrio suo tumulo inferri curaret, teste IOVIO o. Tum THEOPHILVS FOLENGIVS p, vir iucundissimi ingenii

l) p. 136. m) p. 269. n) p. 261.

o) loc. cit.

p) TOMASSIN. Elog. vir. illustr. T. II. p. 72. Vitam eius meditabatur Naudaeus, vid. Naudaeana p. 26. sed non edidit. Habeo tamen nonnulla in Naudaeanis l. c. et in Addit. p. 157. quibus addendi historiae literariae scriptores passim. vid. BAILLET Iugemens des savans T. IV. p. 194. TEISSIER Eloges des hommes savans T. I. p. 407.

ingenii et luculentae eruditionis, qui licet S. Benedicti religionem esset professus, rustico tamen carmine, quod personato MERLINI COCCAII nomine edidit [q], et in quo Latino sermoni suae gentis verba mira iucunditate miscuit atque ingenii felicissimi conatu, tum quidem insolito, inauditum carminis genus [r] exorsus est, satis prodidit, philosophiae praeceptis se accurate fuisse imbutum. PAVLVM IOVIVM quoque episcopum Nucerinum inter eos discipulos fuisse, supra iam ex Spondani testimonio audiuimus, qui tamen, licet elogium ei scribere esset aggressus, impietatis illum accusare, et seductae iuuentutis Scholasticae reum agere non erubuit. Audiuit quoque Pomponatium Helidaeus Foroliuiensis [s], itemque GASPAR CONTARENVS, postea cardinalis, quem iuuenem nobilem praeceptoris hypothesin de animae mortalitate refutasse satis feliciter supra monuimus. Eius laudes exposuere post IOVIVM [t] varii, inter eas autem haud minima est, quod in Peripatetica philosophia fuerit versatissimus, purpuramque cardinalitiam singulari atque eleganti eruditione ornauerit [u]. Maxime vero inter Pomponatii discipulos famosum ideo nomen consecutus est SIMON PORTA vel PORTIVS, eo quod magistri vestigia in tuenda impietate Aristotelica gnauiter pressisse visus est. Fuit is Neapolitanus, Pisis autem philosophiam Peripateticam tanta cum laude et eruditionis opinione docuit, vt communi eruditorum consensu magnus Peripateticus diceretur [x]. Cuius eruditionis Peripateticae specimen esse possunt libri duo *de rerum naturalium principiis* in Germania [y] recusi, in quibus Alexandrum Aphrodisiensem secutus acute et eleganter de principiis rerum naturalium disputat, et cum nulla alia in re obscurior magis sit Aristoteles, et incertis vagisque notionibus veram mentem recondat, omnes vires eruditionis, quam praestantissimam possidebat, adhibuit, vt veram eius mentem detegeret. Cuius exemplum esse possunt, quae de obscurissimo argumento: an materia sit principium indiuidui disserit [z]. Peripateticae philosophiae iunxit accuratam artis salutaris cognitionem, cui varia scripta debemus, enarrata ab ABR. MERCKLINO [a] qui videndus. In eo autem Pomponatium Peripatetica et medica eruditione clarissimum superauit, quod philosophiae philologiam iungendo, in Graecae atque Latinae linguae cognitione excelluerit, praeceptore dicendi squalorem sequente. Tanta autem fide magistri placita ipsamque Aristotelis sententiam recepit, vt singulari tractatu

Paulus Iouius.

Gaspar Contarenus.

Simon Portius.

q) Prodiit Macaronicorum titulo aliquoties, nos vtimur editione Veneta 1585. 8.

r) Inde dictio illa ludicra initium sumsit, quam magna eruditione ex orbe literato eiecit FRANCISCVS VAVASSOR, singulari libello. Folengius autem, quamuis inusitatum veteribus dicendi genus adhibuerit, carminis tamen virtutes magna cum laude expressit, et haud raro quoque lepidissima satyra sui temporis mores, etiam inter philosophos exagitauit, haud pauca quoque ex adytis philosophiae desumta interspersit.

s) Vid. WIERVS de Praestig. Daemon. L. VI. p. 569.

t) c. 100. p. 234.

u) Consulendi qui de doctis cardinalibus etc. egerunt.

x) Vid. THVANVS L. XIII. p. 276. et TEISS. ad h. l. Elog. T. I. p. 197 seq.

y) Marpurg. 1598. 8. quam editionem praesentem habemus.

z) c. 10. p. 104.

a) Linden. renouat. p. 974.

ctatu *de anima et mente humana*, Florentiae primum [b], et deinde Neapoli inter opuscula eius [c] edito demonstrandum sibi sumserit, animas cum corpore interituras. Quod quibus quidem rationibus euincere conatus sit, dicere non habemus, qui librum rarissimum [d] non vidimus; eodem vero quo praeceptor, argumentandi genere vsum fuisse, et ex Peripatetico systemate id demonstrauisse, nulli dubitamus; eo enim supposito certissimam hanc demonstrationem esse, candide fatendum est. Et haec caussa esse videtur, cur GESNERO [e] opus audiat impium, et porco non homine auctore dignum, id quod repetiere, NICOLAVS TOPPIVS [f] et B. G. STRVVIVS [g]. Hinc cum opuscula eius ob eruditionem, quae in iis sparsa est Peripateticam luce repetita digna iudicaret IACOBVS ANTONINVS MARTA, *Apologiam de animae immortalitate cum digressione, quod intellectus sit multiplicatus* adiiciendam, venenoque antidotum parandum esse statuit. Dolendum virum doctum et in historia rerum naturalium haud infeliciter versatum, librum *de Piscibus*, quem scribere aggressus erat, abiecisse, et tractationem ideo omisisse, quod eam iam occupatam cerneret a Guilelmo Rondeleto. Obiit, teste THVANO, quinquaginta septem annos natus, et cum alio Simone Portio Romano [h], non est confundendus. Porro inter discipulos Pomponatii magna doctrinae Peripateticae laude excelluit Ioannes Genesius de Sepulueda, de quo cum ex instituto infra tradendum sit, hoc loco nihil addimus. Ipsum quoque Iulium Caesarem Scaligerum Pomponatium audiuisse, ex loco quodam epistolarum eius [i] intelligitur. Maximo vero iure inter ornatissimi ingenii discipulos Pomponatii numerandus est praeter Hieronymum Fracastorium LAZARVS BONAMICVS vir doctissimus, gente Bassianensis Taruisanus, qui inter elegantissima seculi XVI ingenia referri meruit [k]. A parentibus rusticis agriculturae destinatus ingenii tamen excellentis et praecocis stimulo incitatus, relicto agro ad Musarum castra transiit, et Calphurnium Marcumque Musurum, in Graeca et Latina lingua, Pomponatium in Peripatetica philosophia praeceptores habuit, et imprimis naturali philosophiae ea diligentia operam impendit suam, tantaque felicitate philosophiae studiis philologiam coniunxit, vt inter eruditissimos aeui sui viros connumeraretur, paucosque haberet aequales. Reginaldi Poli cardinalis patrocinio vsus, in eius familia Romae vixit, quo factum, vt, cum Roma duce Carolo Burbonio diriperetur, id quod anno MDXXVII accidit, supellex eius libraria, quam amplissimam habebat, disiecta periret. Postea ad Patauinam cathedram vocatus, humanitatis doctrinam vsque ad vitae finem docuit, aliasque vocationes cum lautis stipendiis a pontifice, rege Hispaniarum, Bononiensibus aliisque

I. G. Sepulueda.

Iulius Caesar Scaliger.

Lazarus Bonamicus.

b) 1551. 4.
c) Neapoli 1578 fol.
d) Vid. VOGT. Catal. libr. rar. p. 468. s.
e) In Biblioth.
f) Bibl. Neapol.
g) Introd. in Hist. liter. c. 9. §. 7.
h) Edidit is Lexicon Latinum Graeco-Barbarum, vid. TEISSIER l. c.
i) Epist. 90.
k) IMPERIALIS in Museo p. 26. TEISSIER l. c. p. 126.

oblatas declinauit, fatis functus anno MDLII, tres supra septuaginta annos natus. Gauisus est amicitia summorum virorum, et ex cardinalium collegio Petri Bembi atque Iacobi Sadoleti, quibus eum commendauit eloquentiae Latinae dulcedo, quam tanti fecisse dicitur [l], vt maluerit loqui cum Cicerone, quam summis in ecclesia honoribus perfungi, praetuleritque Augusti imperio Tullianam dicendi elegantiam. De hac vero eius dicendi copia atque elegantia, deque litibus cum Erasmo in historia eloquentiae Romanae dicendum examinandumque est, vtrum Ciceroni, quod nonnulli faciunt, aequari meruerit. Illud autem maxime laudandum in Bonamico, quod eruditissimos discipulos habuerit, eosque quamplurimos, ita vt communis Italiae praeceptor dictus sit. Hoc enim ad philosophiam quoque pertinet, cuius studiosos a barbarie Pomponatii ad humanitatis studia et scribendi nitorem reuocauit. Vitam quoque philosopho dignam egisse dicitur, testeque Io. MICH. BRVTO [m], *non facile erat iudicare, vtrum in Bonamico comitas atque affabilitas maior, an optimarum artium scientia, cum in omnibus excelleret maxime, inesset.* Pauca tamen ipse edidit, iudice G. SALDENO, ne [n], cum ipse Aristarchum se aliis praestaret, ab iis reprehenderetur. Certe in philosophia foetum nullum protulit, quamuis ea fuisse in philosophia peritia dicatur, vt paucos aequales haberet, superaretur vero a nemine, iudicaritque IMPERIALIS [o], plus gloriae a discipulo hoc Pomponatio exsurgere, quam discipulo a praeceptore. Tandem etiam inter Pomponatii discipulos refertur IVLIVS CAESAR VANINVS, impietatis nomine famigeratissimus. Hunc enim viri docti magno consensu inter eos referunt, qui ex Pomponatii disciplina prodierunt, vt ex locis eorum, quae in fine paginae damus [p], intelligi potest. Mirandum autem est, viros hos literatissimos, actorumque in republica eruditorum non ignaros, non fuisse recordatos, Pomponatium anno MDXXV obiisse, editum vero in lucem esse Vaninum demum anno MDLXXXVI, ex quo patet, non sine ingenti anachronismo Vaninum viros istos doctos inter discipulos Pomponatii referre potuisse, recte ideo notatos a celeberrimis viris C. A. HEVMANNO [q] et G. STOLLIO [r]. Deceperunt vero eos ipsa VANINI verba, qui passim in libro *de Natura regina deaque mortalium*, Pomponatium diuinum praeceptorem

Iulius Caesar Vaninus, an Pomponatii discipulus?

l) GHILINI Theatr. vir. doct. P. I.

m) Epist. p. 596.

n) De libris eorumque vsu et abusu p. 43. s. qui quoque de contemtu SS. literarum, qui illi obiici solet, videndus. Inde Impietatis suspectus factus est, vid. REIMMANNI Hist. atheism. p. 363. Certiores tamen, quam quos Saldenus adducit, testes exoptamus, tum huius, tum illius culpae, quod cuticulam curans, pretiosas suas horas, libris scribendis debitas chartis lusoriis aleaque consumserit. Hoc enim cum docendi assiduitate, quam Bonamico tribuit, non concordat.

o) loc. cit.

p) MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 11. §. 4. p. 55. Coll. T. I. L. I. c. 8. §. 17. p. 73. BVDDEVS Thes. de Atheismo c. I. §. 24. p. 120. et Lexic. Vniu. art. Pomponatius, ARPE Apolog. Vanini p. 4. STRVVIVS Intr. in hist. lit. c. 9. p. m. 447. DORNIVS ad IONS. de S. H. Ph. p. 208. OLEAR. de Pomponatio §. 7. §. 11. et de Vanino diss. I. §. vlt. Dubitabundus loquitur SCHRAMMIVS in Vita Vanini §. 20. p. 42.

q) Act. philos. Vol. I. p. 10. Vol. II. p. 338.

r) Introd. in Hist. Liter. P. II. c. 3. §. 37. p. 500.

rem vocat, et in *Amphitheatro*, vbi eum refutandum ſtatuit, non diffitetur, pleroſque putare, ſe ex Pomponatii diſciplina prodiiſſe [s]. Verum hoc non de Pomponatio inter viuos audito, ſed de defuncti ſcriptis placitisque intelligendum eſſe, vel ſola temporum ratio clariſſime euincit, et nullo negotio intelligitur, ſi literaria Vanini conſulitur hiſtoria. Nempe habuit Vaninus in iuuentute praeceptorem monachum Carmelitam, Ioannem Baconium, philoſophum Peripateticum, ſed Auerroiſmo adeo impenſe deditum, vt diſcipulum iurisiurandi religione ad eum amplectendum deuinciret [t]: ab hoc itaque libri Pomponatii Vanino legendi traditi ſunt, in quibus licet derideatur intellectus ille vnicus et immortalis Auerrois, ipſum tamen ſyſtema phyſicum, quod praeeunte Ariſtotele Auerroës quoque ſecutus eſt, magna ſubtilitate inculcatur et defenditur. Quae cauſſa fuit, cur Vaninus Pomponatii librum *de Incantatione* valde extulerit, ſcribit enim: „Petrus Pomponatius philoſophus acutiſſimus, in cuius corpus animum „Auerrois commigraſſe Pythagoras iudicaſſet, in admirabili ſuo opuſculo „de effectuum naturalium rerum cauſſis vera fuiſſe confitetur oraculorum „reſponſa, nec tamen edita a Deo vel a daemone, ſed ab anima et cor„pore coeli". Delendus itaque ex Pomponatii diſcipulorum numero Vaninus eſt. Vtrum autem eandem de fato, de miraculis, de immortalitate animorum ſententiam cum Pomponatio tenuerit Vaninus, quod eius vitae ſcriptor Io. MAVRICIVS SCHRAMMIVS [u] contendit, qui tamen libros Pomponatii non vidit, nec cum Vanini ſcriptis contulit, hoc loco expendi non poteſt, et ad ſpecialem atheiſmi hiſtoriam pertinet.

Auguſtinus Niphus.

§. XII. Aduerſarium Pomponatius habuit AVGVSTINVM NIPHVM, celeberrimi inter Peripateticos nominis philoſophum, de cuius hiſtoria praeter alios [x] praeclare meruit GABRIEL NAVDAEVS [y]. Calaber is fuit, Iopolitanus, quem tamen alii Sueſſanum faciunt, ipſeque ſe ita nominauit, quod diu Sueſſae vixiſſet, et vxorem duxiſſet [z]. Erat illi domi pater, erat iniuſta nouerca, quae cum odium in eum indignum atque vehemens exercuiſſet, puer fuga dilapſus eſt. Delatus autem Neapolin cum in ciuem quendam Sueſſanum incidiſſet, adeo illi ingenii liberalitas in puero Nipho placuit, vt in familiam receptum cum filiis educaret. In horum conſortio et ſcholarum inſtitutione gauiſus, et academicorum quoque doctorum praeceptis imbutus eſt Patauii, eoque in loco Peripateticam philoſophiam didicit, artique ſalutari ſe quoque dicauit. Quem morem Italorum fuiſſe, vt qui eccleſiaſtico ordini ſe non tradidiſſent, philoſophiae ſtudiis medicinam iungerent, compluribus exemplis eius temporis hi-

s) Dial. IV. p. 20. Dial. XXIV. p. 140. Dial. LI. p. 324.

t) Amphitheatr. Ex. IV. p. 17.

u) loc. cit.

x) De Nipho quaedam affert IOVIVS Elog. c. 92. p. m. 215. non ſatis accurata; meliora ſuppeditant TOPPIVS Bibl. Neapol. p. 4. et NICODEMVS in Addit. p. 23. add. NICERON. Mem. T. XVIII.

y) In Iudicio de Auguſtino Nipho, eius Operibus moralibus praefixo, quem ſecutus eſt, P. BAYLE Dict. T. III. Art. Niphus p. 514. et nos quoque ſequemur.

z) Hinc Sinueſſanum ſe dixit. Aliis Tropea oriundus dicitur. vid. BAYLE l. c. not. A.

historia testatur literaria. Vnde non minus scriptis ad medendi artem pertinentibus, quos recenset ABRAHAMVS MERCKLINVS [a] inclaruit, quam philosophicis. Absoluto studiorum academicorum stadio Suessam indeque Neapolin repetiit, edoctusque parentem decoctis facultatibus ad plures abiisse, neque recuperandarum illarum spem vllam superesse, Suessanam ciuem vxorem duxit, et eruditis laboribus de necessariis sibi prospexit, multosque annos Neapoli philosophiam docuit. Habuerat autem praeceptorem Nicoletum Verniam, philosophum Peripateticum, verum tanto studio Auerrois placita sequentem, vt testetur RICCOBONVS [b], eum „Opinionem Auerrois de vnico intellectu ita confirmare argumentis vali„dis et numerosis consueuisse, vt omnes plebeii et minuti philosophi, di„ctarent in vulgus, eum totam pene Italiam in hunc perniciosum erro„rem compulisse". Huic dogmati et alia Peripatetica addebat, a receptis opinionibus distantia, non dari substantias immateriales, praeter intelligentias sphaerarum motrices et similia. A quibus tamen eum erroribus reuocasse tradunt Petrum Barocium, episcopum Patauinum. Verniam cum praeceptorem Niphus haberet, illius auctoritate permotus, ad eosdem Auerrois et Peripateticorum errores transiit, eosque, publicato *de Intellectu et daemonibus* libro, publice defendit. Ea vero re, si Naudaeo fides, vehementer cucullatis patribus displicuit, forte quod non tanto obsequio, quam fecerat Pomponatius, rationem sub obsequium fidei captiuasset. Aitque Naudaeus, *adeo illum in caput et famam suam vehementissime eos commouisse, vt se periculis eximere non potuisset, nisi ab ancipiti discrimine eum liberasset Petrus Barocius, et mediis ex ignibus eripuisset.* Cautius itaque mercari edoctus, eruditionem ὀρθοδοξοτέρως demonstrare non sine laude et emolumento annisus est. Narrante enim IOVIO [c] in celeberrimis Italiae academiis, Achillino et Pomponatio florentibus docuit, philosophiam Pisis, Bononiae, Salerni, Patauii atque Romae in collegio sapientiae magnis stipendiis professus: Sane ipse fatetur [d], sibi a Bononiensibus et Venetis, si in eorum gymnasiis philosophiam docere vellet, millenorum aureorum numerum, pro mercede singulis annis oblatum esse, eamque se a Florentinis pecuniam accepisse, Pisis philosophiam professum. Maxime vero eruditione sua Mediceae genti, quique ex illustri hac prosapia oriundus erat, Leoni X, se commendauit, qui insignibus gentis suae eum vti permisit [e], ipsoque nomine [f]: honoribus etiam auxit. Et tum occasio illi enata est, cum Pomponatio Peripateticis armis congrediendi, a pontifice enim illius librum *de Immortalitate animae* refutare iussus est, demonstraturus, non repugnare principiis Aristotelicae philosophiae, si dicantur animae immortales, cuius contrariam opinionem Pomponatius affirmauerat. Quod licet magno eruditionis apparatu Niphus fecerit, cum tamen

a) In Lindenio renou. p. 95.
b) De Gymn. Patauino L. VI. apud NAVDAEVM l. c. p. 28.
c) loc. cit.
d) De Diuitiis, Opp. Moral. p. 88.
e) Diploma pontificium extat in Opusc. moralibus.
f) Dictus alias est Eutychius et Philotheus vid. MIRAEVS de Script. sec. XVI. c. 41. p. 136.

men in obſcuro argumento, de quo ineluctabiles labyrinthos Stagirita conſtruxit, Ariſtotelis phyſiologiam a ſua parte ſtantem Pomponatius habuiſſet, ab eo in *Defenſorio* reſponſum accepit. Niphi tamen partes iterum defendit CHRYSOSTOMVS CASALENES, Dominicani ordinis ſodalis, edito aduerſus Pomponatii *Defenſorium* libro *de Immortalitate animorum.* Neque ſic litem eam deſiiſſe veriſimile eſt. Nominantur enim inter aduerſarios Niphi, FRANCISCVS LYCHITTVS, Franciſcani ordinis alumnus, qui *Theoremata philoſophica* Nipho oppoſuit, et LVCAS PRASSICIVS Anuerſanus, cui debemus *Confutationes in quasdam Niphi commentationes pro defenſione catholicae et Peripateticae veritatis, nec non pro defenſione doctorum ab eo iure non condemnatorum* [g]. Quem tamen librum cum non viderimus, vtrum in controuerſia Pomponatii ſcriptus ſit, dicere non poſſumus. Neque tamen Pomponatius et, quos plurimos habuiſſe, ſupra diximus diſcipuli eius, libellis ſuis impedire potuere, quo minus apud viros principes, ipſumque imperatorem Carolum V Niphus gratioſus eſſet, eo quod ad aularum mores ſe facile eleganterque componeret, quae res eum quoque foeminis principibus commendauit, quamuis corporis forma a pulchritudine abeſſet. Dabimus verba IOVII [h], quae animum philoſophi luculenter depingunt: „Erat ingenio fertili, adaperto, liberali, ſermone autem „Campanum pingue quoddam reſonanti maxime libero, et ad ferendas fa-„bulas in ſuggeſtu coronaque ad voluptatem aurium periucundo, ſed vel „toto ore ſubagreſti, et penitus inficeto, ita ſe ad vrbanos iocos compo-„nebat, vt valde mirarentur, qui mox tacentis ſupercilium auſteraque „labra atque lineamenta conſpicerent". Quamuis autem haec eum morum iucunditas aulica, qua Ariſtotelem imitatus eſt, valde commendauiſſet, foeminarum tamen amoribus, quibus ſe a iuuenta vsque ad ſenectutem ſemper deditum fuiſſe candide fatetur, haud ſemel philoſophi grauitatem exuit, et in contemtum adduxit [i]. Quamuis enim eſſet continentiſſimus, narrante tamen NAVDAEO [k] „amores cum puellis honorariis „quarundam heroinarum, quibuscum familiariter conuerſabatur, tam „libere adeoque intemperanter exercuit, vt non modo virginibus illis, „quas obſequio ſuo demereri ſtudebat, ſed omnibus, qui tanti nominis „philoſophum a petulcis illis et laſciuientibus puellis ita deludi faſcinarique „videbant, ludos de ſe maxime faceret". Fatendumque indignam philoſopho perſonam effinxiſſe Niphum, ſi verum eſt, quod Latomus apud IOVIVM [l] de eo canit:

Quid? Niphus an non melleus
Perplexa ſuetus inter enthymemata
Et ſyllogiſmos frigidos
Narrare ſuaues Atticasque fabulas

Mul-

g) NAVDAEVS l. c. p. 42.
h) loc. cit.
i) De Muliere Aulica c. 7. p. 345.
k) loc. cit. p. 31. 32.
l) loc. cit.

Multumque risum spargere?
At quam venustum hoc: septuagenarium
Quod vndulatis passibus
Ex curioso flexuosoque capite
Saltare coram cerneres
Modo Dorium, modo Phrygium, vel Lydium,
Amore saucium graui?
Tractare sic philosophiam inuisam, arbitror
Summi fuisse philosophi.

Alia huius rei specimina breuitatis studiosi praeterimus. Plura, qui volet, reperiet apud PETR. BAYLE [m], qui more suo in his copiosus est. Nobis non hi modo mores a grauitate philosophi abhorrentes in Nipho displicent, sed praecipue reprehensionem mereri videtur, quod scripta quoque sua sermonis spurcitia commaculauerit. Quam obscoenitatem *iucundis narratiunculis scriptis suis interspersam non in eo tantum loco deprehendi* Naudaeus obseruat, *cum aulici sui vrbanitatem per eiusmodi facetias vrbaniorem reddere satagit, sed interdum etiam in Porticu et Academia, cum aduersus viros grauissimos disputat, in dicteria quaedam erumpere, neque loco neque tempori satis conuenientia, easque historias referre, quas ob rerum foetidarum mentionem nemo vel inter lixas et rusticos absque honoris praefatione referri vellet.* Et haec quidem ex temporum illorum consuetudine ita Naudaeus excusari posse putat, vt nihil in eo vel singulare, vel ab aliorum philosophorum more abhorrens et alienum expresserit. Ait enim: *Philologis praesertim adeo familiaris erat sermonum obscoenissimorum licentia, vt qui Boccatium, Poggium, Aretinum, Casam, Castalionem, Pacificum Asulanum, Iulium Grotum Puccium, Ludouicum Cinthium, Philephum, Codrum, Septabinam Mazuccium Francum, et id genus alios legerit, impudentiam tunc, malitiam, foeditatem, impietatem virus suum omne plenis buccis, aut potius pleno iure, siue in Deum, siue in eius ministros, aut publicas priuatasque personas et in omnem denique honestatem et verecundiam effudisse, fateri cogatur. Vnde nihil mihi aut aliis mirum videri debet, si cum hi mores, haec tempora viuente Nipho fuerint, ipse etiam, qui petulanti splene cachinno factus a natura fuerat, qui cum heroinis et principibus viris continue viuebat, quem sagaces puellae miris illecebris in sui amorem pelliciebant, sui seculi moribus et institutis, longe quam caeteri, parcius vsus fuerit, quandoquidem, si aliter fecisset, paratum eius nomini ac gloriae exitium erat, quod viris academicis nimia stoliditas et rerum ciuilium ignorantia suique potissimum incuria afferre solet.* Quae vera quidem esse, facile damus, et tot foeditatum exempla, inter scriptores seculi XVI apud Italos occurrentia, omnino confirmant, tantum vero abest, vt Nipho atque similibus patrocinium

m) loc. cit. not. F. p. 515.

cinium pariant, vt potius, quam deperdita gens literata fuerit, in aprico ponant. Et merentur omnino mores hi detestabiles in historia Peripateticismi recentioris, attendi, eo quod apud plerosque fructus fuerint doctrinae Peripateticae, qua de re infra commodus magis dicendi locus erit. Praeter has vero ineptias ambitionis quoque, paedagogicos mores spirantis caussa, stultitiae Niphus arguitur: qua de re mira est narratiuncula, qua imperatori Carolo V, eum visitanti sedem denegasse traditur [n], licet fateamur, suspectam eam nobis valde esse, nec cum aulicis Niphi moribus conciliari posse. Eiusmodi enim fabellarum plena est historia literaria. Obiisse dicitur IOVIO anno MDXXXVII, sed hunc falsum esse, ex obseruatione Naudaei patet, monentis, anno MDXLV Niphum librum *de Animalibus* inscripsisse Paulo III, P. M. quo septuagenario maior vixit. Mortem ei accelerasse Iouius ait, quod cum iter nocturno tempore in patriam faceret, obortis tonsillis, quae fauces obsederant, refrigeratus perierit. Alii ex saltatione nimio aestu concepto morbo correptum exspirauisse tradunt, de qua re incertos rumusculos disseminant acta literaria [o]. Valde laudatur Niphus ab ingenii elegantia, quam in scriptis quoque suis demonstrauit, in quibus tamen prolixitatem et lectionis profusionem carpi videas. Maxime vero inter labores eius literarios commentarii, quos in omnes fere Aristotelis libros philosophicos scripsit, commendari solent [p]. Minoris vero dignitatis visa sunt scripta eius moralia, quae Venetiis primo ex parte edita, collegit integra ediditque GABRIEL NAVDAEVS [q]: In quibus diligentia disputationis, quam elegantia obseruationis practicae promptius esse magni alias philosophi ingenium obseruauit HENR. BOECLERVS [r]. Passim tamen ex aliis collegit, quibus moralis philosophia iuuari potest [s]. Fuisse eum multis in rebus Cardano similem, sed non ingenio IDEM iudicauit, quod de ingenii vicissitudinibus intelligendum est: Iudicii enim acie Cardano multum est inferior. Habuit vxorem Angelellam, tanta fide maritum complexam, vt delicias suas et iura connubialia eius sanitati sacrificare non dubitauerit [t]. Ex eo matrimonio habuit filium Iacobum, nepotemque ex eo Fabium Niphum, de cuius infelicitate consulendus est PETRVS BAYLE [u].

Marcus Antonius Maioragius.

§. XIII. MARCI ANTONII MAIORAGII vita (quem eloquentia pariter atque philosophia commendauit) a multis enarrata est, tetigeruntque historiam eius literariam [x] praeter notissimos scriptores acto-

n) Vid. Patiniana p. 83. conf. Act. Erudit. 1702. p. 229. f.

o) Vid. BAYLE l. c. not. H. et quos laudat.

p) Vid. BOECLER Bibliogr. crit. p. 60. MORHOF. Polyhist. liter. T. II. c. II. §. 3. p. 55. Prodierunt hi Commentarii tantum non omnes Venetiis.

q) Paris 1645. 4. Eiusmodi collectionem iam prius Venetiis prodiisse obseruat MIRAEVS de Script. sec. XVI. p. 136.

r) loc. cit. p. 604.

s) Conf. Cel. STOLLIVS Introd. in Hist. lit. P. III. c. 4. §. 37. p. 689.

t) Ipse lepidam historiam ea de re narrat, de Amore c. 102. p. 428. eamque repetit BAYLE loc. c. not. G.

u) loc. cit. art. Fabius Niphus p. 516.

x) IMPERIALIS in Museo p. 126. HANCK. de Script. Rer. Roman. P. I. L. I. c. 53. p. 215. TEISSIER Eloges T. I. p. 236. BAYLE Dict. T. III. art. Maioragius p. 286.

actorum literariorum Mediolanensis eruditionis historiographi [y]. Nemo tamen tanta accuratione tamque plena tractatione res Maioragii enarrauit, quam V. C. IOANNES PETRVS KOHLIVS, qui cum *Deliciis*, quas edidit [z], *epistolicis* haud contemnendam partem epistolarum Maioragii inseruisset, laudabili industria et eleganti eruditione vitam celeberrimi philosophi et oratoris ex eius potissimum scriptis collectam iis praefixit, quam in doctissima praefatione additamentis egregie auxit praestantissimus IO. ERHARDVS KAPPIVS. Qua in vitae Maioragii delineatione, cum res clarissimi viri luculenter enarratae sint, eam imprimis consulendam esse monemus, et ad eam simul prouocabimus. Debuit originem Maioragius parentibus Iuliano Comiti, a vico, in quo habitauerat Maioragio dicto, et Magdalenae, adeoque ex illustrissima Comitum gente, ex qua multi praeclari atque celeberrimi viri prodierunt, oriundus [a], maiorum virtutem incentiuum ad egregia quaeuis audenda habuit, inque sacro baptismatis fonte Antonii Mariae nomen accepit, quod vero foeminae appellationem minus aequo animo ferret, Mariae nomen in Marci postea commutauit, vt paulo post dicemus. Nondum pueriles annos excesserat, cum praeclara ingenii indoles dotesque animi rarae et insolitae egregia quaeque laetissima spe pollicerentur. Id quod parentem, ad auita decora filium perducere connitentem fortissimo excitauit calcari, vt nec sumtibus, nec labori et industriae, nec educationis fidelitati curisque parceret, quo et literarum studiis egregie imbueretur, et animum nancisceretur eleganti virtute probe emendatum exercitatumque. Valde vero parentis consilium studiumque ea in re summum adiuuit filii ingenium ad magna quaeuis natum, animusque optimis atque honestissimis desideriis in praeclara quaeuis, ea maxime quae ex literis capiuntur, exardescens. Mirum itaque non est, in tam fertili naturae fundo sparsa maxima diligentia literarum semina, segetem ostendisse supra spem omnem laetissime efflorescentem. Quam nisi belli calamitates, quae in adolescentiam Maioragii inciderunt, non nihil praefocauissent, dubium non est, quin praecoci eruditione mature in disciplinarum studiis palmam reportauisset. Verum silentibus eo tempore Musis Mediolanensibus, cum bellicis tumultibus omnia personarent, magna quoque ruina res parentum nostri suppressit. Nam et bonis fere omnibus exuti sunt, et pater captus est, vixque elabendi ex carcere occasionem inuenit: et hoc quidem pacto Marci Antonii facultates protritae magnaque impedimenta studiis eius iniecta sunt. Redeunte vero tranquillitate publica, a consobrino Primo Comite [b] Mediolanensi, qui eloquentiam Comi profitebatur hospitio exceptus, et ad honestarum disciplina-

y) PICINELLI Athen. Mediol. p. 408. IOS. ANTON. SAXIVS de Studiis literariis Mediolanensium. z) Lipf. 1731. 8.

a) Loca Maioragii de maioribus suis indicat KOHLIVS l. c. p. 4. Qui in Oratione VIII, quae est in funere matris, prolixe quoque de parentibus suis differit.

b) Vid. Orat. X. p. 191. BAYLE l. c. not. B. KOHL. p. 8. vbi tamen pro Primo, calami errore positum est, Petri nomen. Iucundam Erasmi inaduertentiam, hunc Primum Comitem, qui eum Basileae inuisebat, pro comite quodam habentis venerantisque enarrat MAIORAGIVS l. c. p. 217. et ex eo citati.

plinarum ſtudia porro excolenda adductus eſt. Tum in patriam redux in domo Lancelloti Fanniani integro quinquennio tanta pertinacia et laboris incontinentia chartis eruditorum impalluit, vt, quod ipſe narrat [c], eum „non quies, non remiſſio, non aequalium ſtudia, non ludi, non conuiuia „delectarint: et non ſemel propter nimis aſſiduum ſtudium, cum in gra„uiſſimos morbos incidiſſet, de vitae periculo dimicauerit". Ita vero tantum in literis profecit, et imprimis eam eloquentiae praeſtantiam aſſecutus eſt, vt in funere matris eius laudationem non ſine audientium applauſu ſuſcipere poſſet. Quibus viribus fretus ad tradenda iuuentuti honeſta ſtudia ambienti eloquentiae Romanae praecepta ſe accinxit, ipſe vero ad philoſophiam animum adiiciens in dialectica Aruntem Bataleum, quem acutiſſimum virum vocat [d], praeceptorem habuit. Naturalis philoſophiae autem et mathematicarum diſciplinarum myſteria ab Hieronymo Cardano didicit, quem hominem appellat [e] celeberrimum, et non tantum mathematicae, ſed etiam medicae facultatis principem, ab eoque multa ſe et inſtitutione et conuerſatione edoctum fuiſſe gratus profeſſus eſt. Sed et Vincentium Magium Brixienſem, qui circa annum MDXXX in Ferrarienſi et Patauina ſchola philoſophiam magna eruditionis fama docuit [f], praeceptorem habuit. Ita vero dum creſcit Maioragii eruditio, laeta quoque incrementa capit eius gloria et exiſtimatio, quae tum iuuentutis fauorem et applauſum ei conciliauit, tum auditores ad eum adduxit magni nominis viros, qui dicentem non ſine iucunditate et admiratione audiuerunt. Quo factum eſt, vt eloquentiae profeſſio, quae auunculi eius Primi Comitis morte tum vacabat, ei traderetur, quamuis viginti atque ſex annos modo nato, modo verae ſint temporum notationes, quas ipſe ſuppeditat, quas ſuſpectas eſſe nec ſatis accuratas, obſeruauit P. BAYLE [g], qui, ne in re tantilla prolixi ſimus, ipſe videndus. Vix autem biennio huic muneri praefuerat, cum noua apud Mediolanenſes belli flamma exarderet, qua disiecti viri docti dilabique ad loca tuta coacti ſunt. Maioragius Ferrarienſe aſylum petiit, in qua ſchola praeter Vincentium Magium, de quo ſupra dictum, Andreas Alciatus ius Romanum magna celebritate tum docebat. Ibi noua eruditioni praeſtanti incrementa addidit, et tum iuriſprudentiam tanto praeceptore duce didicit, tum philoſophiae cognitionem magnopere confirmauit: ex virorum doctorum conſuetudine atque colloquiis autem egregie profecit. In eo vero receſſu contra Coelium Calcagninum ſcripta velitatione in arenam prodiit [h], aſſumto

Marci

c) l. c. p. 222.
d) Reprehenſion. L. I. c. 16. p. 198.
e) loc. cit.
f) Videndi hiſtoriae Italicae eruditionis ſcriptores, GHILINI, COMNENVS, aliique libris notiſſimis. Medio ſeculo XVII ex hac gente Magiorum Commentario Peripatetico in Simplicium et Alexandrum Aphrodiſaeum inclaruit Lucilius Fileatus Magius, qui in aula Taurinenſi vixit.

g) loc. cit. not. C.
h) Nempe ita Ciceronis admiratione captus erat Maioragius, vt erroris eum vnius argui ferre non poſſet. Vnde Calcagninum viginti quinque Ciceronis lapſus in libris de Officiis culpantem acerbe excepit. Addidit Maioragii Apologiam pro Cicerone, eius libris de Officiis I. G. GRAEVIVS Conſ. Orat. X. KOHL. l. c. p. 18. MOLLER Homonymoſcop. p. 716. Act. phil. Vol. II. p. 444.

Marci Antonii nomine. Id quod aduersariis, eius fortunae insidiantibus, cum Mediolanum, anno decurrente esset reuersus occasionem dedit calumniandi, quod antiquas leges maiorumque consuetudinem contemsisset. Quam tamen litem, indignam virorum grauium iudicio, habita oratione luculenta facile diremit, et famae suae existimationem egregie confirmauit [i]. Muneris itaque curam denuo gessit tanta contentione, tanta gloria, vt facile inter aequales vnus emineret. Nimia tamen studiorum assiduitate ita corporis vires exhausit, vt praematuro fato quadragesimo primo aetatis anno Mediolanensi gymnasio anno MDLI, eriperetur. In patria enim obiisse scriptores testantur [k], vnde lapsum esse oportet Cel. KOHLIVM, qui Ferrariae eum decessisse scribit. Ex hac enim schola dudum redierat. Valde extollunt, qui Maioragii historiam tetigerunt, ingenii eius excellentiam, iudicii maturitatem, diligentiam stupendam et inexhaustam, et delectationem ex literarum studio ita captam, vt reliqua sordescerent omnia. Virtutes quoque haud paucas ei adfuisse testantur, laudantque conuersationis iucunditatem, amicitiae fidem, docendi peritiam, institutionis fidelitatem, et praecipue vim quandam eloquentiae dulcissimam cum perspicuitate coniunctam, quae ex eius orationibus atque epistolis satis dispalescit. Adeo vero disciplinarum promouendarum curam habuit, vt nec operae molestia deterreretur, nec aduersariorum consiliis impediretur, quos tantum abest vt non lacessitus laeserit, vt aequissimum se potius illis praeberet, reipsa philosophi personam sustinere gestiens. Quantum autem inter honestae disciplinae professores nomen eius illo tempore fuerit, et quam famam illi immortalem conciliauerit eloquentia et philologiae veteris cognitio, ex censuris virorum doctorum intelligi potest, quas post TEISSIERIVM collegit KOHLIVS [l]. In philosophia autem nouum quid, vt erat mos aeui istius, molitus non est, sed interpretando Graecum Aristotelis textum, ostendere, quid Stagiritae visum fuerit, contentus, sectariam viam cum aliis ingressus est. Quae quoque caussa fuit, cur Philippum Melanchthonem et Ioannem Caesarium, philosophum [m] et medicum Germanum magni faceret, eo quod vtrumque perspicue mentem Aristotelis explicuisse crederet, placeretque viro eleganter docto, quod viam atque aditum ad Aristotelis opera munire voluissent, tamque egregiam scientiam, iam pridem barbarorum commentariis et somniis inquinatam, et squalentem atque horridam quodammodo purgare et nitidiore cultu exornare contendissent. Ad id vero potissimum respexit

i) Vid. Orat. X. KOHL. p. 16. BAYLE l. c. not. D.

k) Vid. laudati KOHLIO p. 27.

l) ll. cc.

m) Fuit is philosophus et medicus Germanus, natus in Iuliacensi comitatu anno 1460. haustisque philosophiae praeceptis Lutetiae, postea Coloniae vixit, et a Protestantium partibus, quas amplexus erat, ad Romanenses rediit. Scripsit dialecticam, ediditque Boëthium de consolatione philosophiae, Diomedem Grammaticum, et Plinium et Celsum, obiitque anno 1551. Vid. PANTALEON Prosopograph. VAL. ANDREAS Bibl. Belgica, aliique.

xit Maioragius, vt vſum dialecticae Peripateticae in eloquentiae ſtudio oſtenderet, et quo pacto ratiocinatio Ciceronis partitionibus conformiter adhibenda ſit, exponeret. Quod artificium ita aſſecutus eſt, vt, iudice MORHOFIO [n], ſuae aetatis oratores, praecipue τῷ ἐνθυμηματικῷ ſuperaret. Eo tamen non diffitente naturalis et moralis philoſophiae ſecundum Ariſtotelem myſteria non tam alte penetrauit, id quod in homine vitam breuem vni fere eloquentiae ſtudio tribuente non magnopere mirandum. Non immerito vero culpanda in eo iactantia, et, licet aequiſſimus eſſet, neminemque laederet, exercita tamen in laedentes vindicta vsque ad conuicia progreſſa. Cuius impotentiae animi ſpecimen dedit, in controuerſiis, quarum ſerram cum Coelio Calcagnino et Mario Nicolio itemque cum Gaudentio Merula reciprocauit, quarum hiſtoriam, quae ad alium locum pertinet, heic praetermittimus. Non autem omittendae hoc loco ſunt eius *Reprehenſiones contra Nizolium*, ex quo libro rarius occurrente ſummam controuerſiae accurate prolixeque enarrauit doctiſſimus KOHLIVS [o]. Nempe inter acerrimi ingenii viros non ſine acerbitate de pretio diſputabatur, quod dialecticae ſtatuendum eſſet. Quam cum ſuperciliose contemneret et abiiciendam cenſeret Nizolius, et in eum finem veterum inuectiuas in dialecticos cumulaſſet, ita Maioragius defendit, vt non ſine eruditionis oſtentatione demonſtraret, ad eloquentiae ſtudium oratores ſummos dialecticam requiſiuiſſe. Quae tamen omnia ex vtraque parte diſceptata ſi examinentur, digladiatos fuiſſe viros doctos andabatarum more, et de verbis pugnam fuiſſe, aequus iudex facile pronunciabit. Caeterum *Paraphraſi* quoque *librorum Ariſtotelis de coelo, de generatione et corruptione* [p], *Commentario in libros Ciceronis de officiis*, et *Interpretatione nonnullorum Platonis, Heronis et Nicomachi* philoſophantium ſtudia adiuuit [q], luculento ſpecimine, Ariſtotelicos huius aetatis reliquos philoſophos non contemſiſſe, ſed diligenter euoluiſſe. In oratione autem *de Laudibus auri*, in Belgio primum [r], dein in Germania edita [s] ſatis oſtendit, ſe de moribus pulchre philoſophari potuiſſe, ſi in Italia, vbi viuebat, licuiſſet.

Daniel Barbarus.

§. XIV. Barbarorum gens, non ſanguine tantum in nobilitate Veneta illuſtris, ſed et viris ſummis clariſſima, qui rempublicam ciuilem et literariam ingentibus meritis ornauerunt [t], Lyceo celeberrimum dedit philoſophum DANIELEM BARBARVM. Is in iuuentute philoſophiae accuratius, quam in ſcholis fieri ſolebat, addiſcendae intentus Ariſtotelemque ducem eligens, hunc legendum ſibi atque eius praecepta ediſcenda eſſe ſtatuit. Cumque magna animi inclinatione ad ſcientias mathe-

n) Praef. de laudibus auri.
o) loc. cit. p. 71.
p) FABRIC. Bibl. Graec. Vol. II. p. 126.
q) Conf. KOHL. p. 77.
r) Traiecti ad Rhen. 1660.
s) Lubec. 1660. 8. vbi altera eiusdem argumenti adiecta eſt a D. G. MORHOFIO.
t) Hermolaum Barbarum inter reſtauratores literarum libro primo recenſuimus, ſed Franciſci quoque nobile nomen fuit, vid. BAYLE Dict. T. I. p. 440. Alios breuitatis cauſſa tacemus.

thematicas ferretur, iis quoque non sine laeto euentu operam addixit suam [ff], ita, vt eruditionem mathematicam editis quoque scriptis lucernam olentibus demonstraret. Qua ratione haud exiguum in interpretatione Aristotelis nactus est auxilium, cum multoties μαθήματα Stagirita in partes vocet. Ita elegantissima eruditione auctus cum magna doctrinae eius esset existimatio, summis dignitatibus ornatus et amplissimis muneribus praefectus est. Hermolai enim exemplo, cuius gloria calcar nostro vehemens addidit, patriarchae Aquileiensi ad obeundas muneris sacri vices socius additus est, eo quod theologiae quoque diligentissimam operam nauauisset, et imprimis veterum doctorum scripta versionibus elegantissimis ornasset [t]. Quae eruditionis theologicae opinio eum ita commendauit, vt magna pars esset in concilio Tridentino, in quo aulae Romanae partes strenue defendit [u]. Mature vero rebus humanis ereptus est, quadraginta annos natus, anno MDLXIX, Id. April. Tanta autem, teste THVANO [v], veneratione Aristotelem prosecutus est, idque huic philosopho obsequium praestandum censuit, vt diceret, nisi Christianus esset, iuraturum se esse in verba Aristotelis, eo quod felicissimo conatu in inquirenda veritate progressus, in quauis naturae parte duce ratione tanta inuenisset, quanta vix caperet humana conditio. Habuit noster alium cognominem Hermolai Barbari ex fratre nepotem [w], qui cum eo confundendus haud est. Et hic quoque inter Peripateticos philosophos numerandus est. Scripsit enim commentarium in quinque voces Porphyrii [x].

Ioannes Genesius Sepuueda.

§. XV. Hispania vt ferax fuit philosophorum, ita scholae Peripateticae dedit IOANNEM GENESIVM SEPVLVEDAM, anno MCCCCXCI in lucem editum [y]. Is Cordulae humaniorum disciplinarum praecepta hausit, philosophiam rationalem et naturalem autem praeceptore Xantho Miranda, cuius summa tum in philosophia fama erat, in Complutensi academia, per triennium didicit, et tum sacrarum literarum studio se addixit. Vt vero parentes sumtibus, quos eius caussa erogauerant, leuaret, in Bononiensem academiam abiit, in qua ciuibus suis, qui literis ibi in collegio Hispanico [z] vacabant, ephorus datus est. Id quod eruditioni Sepuluedae exoptatissimum accidit, et vehementer eius incrementa promouit. Tanta enim felicitate in disciplinarum non modo philosophicarum, sed et sacrarum stadio progressus est, vt fama eruditionis eius ad Albertum Pium *, principem Carpensem penetraret, qui tum omni-

ff) VOSSIVS de Scient. math. c. 61. p. 355. c. 71. p. 425. Testis est Commentarius eius in Vitruuium.

t) Vid. MIRAEVS de Script. sec. XVI. c. 88. p. 182.

u) PALLAVICINI Hist. concil. Trident. L. XVI. c. 4. n. 22.

v) L. XLVI. p. 942. conf. TEISSIER Elog. T. II. p. 326. w) Vid. BAYLE l. c. p. 444.

x) Vid. GESNER. Bibl. p. 191.

y) Vita eius praefixa est Epistolis, conf. NIC. ANTON. Bibl. Hispan. T. II. TEISS. T. II. p. 444 seq. SCHOTTVS, Bibl. Hisp. T. III. p. 465.

z) Huius collegii Hispanici descriptionem postea Sepulueda edidit, doctosque viros, quos dedit, enarrauit.

*) Vid. eius Antapologia pro Alberto Pio comite Carporum in Erasmum Romae 1532. Ipse vero ERASMVS Sepuluedam in Ciceroniano laudauit, quamuis cum illo nonnihil litigaret.

omnium maxime literis fauebat, virosque eruditione claros fouebat. Is enim cum domum ſuam Muſarum domicilium feciſſet, ad quod confluebat, quicquid doctrinae praeſtantia atque literarum cognitione inclaruiſſet, Sepuluedam in familiam domumque ſuam recepit, quo pacto illi occaſio fauentiſſima enata eſt, virorum doctiſſimorum conſuetudine fruendi, et ex eorum conuerſatione eruditionis incrementa confirmandi. Et hoc loco imprimis Aldi Manutii, Petri Pomponatii, Marcique Muſuri aliorumque amicitia gauiſus eſt, et ex tantorum virorum doctrina valde profecit. Id quod eo maioribus fiebat ſucceſſibus, quo diuturnior eius in Italia fuit commoratio, in qua viginti annos contriuit. Tandem in patriam redux, cum ingeniorum quandam in ea ſterilitatem deprehendiſſet, et ipſe ſummo labore diſciplinarum ſemina diligentius ſpargere, et inopiam conuerſationis literatae, commercio literario, quod cum celeberrimis Europae viris alebat, leuare ſategit. Cum enim Graece Latineque eſſet doctiſſimus, et prolixa eruditione adiutus, per omnem theologiae, philoſophiae, philologiae, hiſtoriae et mathematicae campum diſcurriſſet, genus autem ſcribendi illi eſſet fuſum, et cum lenitate quadam abunde profluens, epiſtolae eius iucundiſſimae fuerunt viris doctis, hodieque non ſine vtilitate leguntur [a]. Salmanticae canonicatu auctus cum omnes in id vires conuerteret, vt doctrina alios antecelleret, ita Carolo V imperatori commendatus eſt, vt eum ſibi theologum et hiſtoriographum adſciſceret; cui quoque muneri vitam maximi principis debemus. Laudandus vero magnopere Sepulueda eſt, quod philoſophiam, quam Hiſpani Scholaſtico ſqualore deformare eo tempore pergebant, ſuo nitori reſtituere, et ſeueriori diſciplinae humanitatis ſtudia iungere feliciſſimo labore conatus ſit, qua de re virorum clariſſimorum teſtimonia adduxerunt NICOLAVS ANTONIVS [b] et ANTONIVS TEISSIERIVS [c], qui videndi. Maxime vero accurata ſincerioris philoſophiae Ariſtotelicae cognitio Sepuluedae eruditionem extulit. Debemus enim illi verſiones librorum *de Ortu et interitu*, *de meteoris*, *paruorum naturalium*, *de ſenſu et ſenſibilibus*, *de diuinatione per ſomnium*, *de vitae longitudine et breuitate*, *de iuuenta ac ſenecta*, *vita ac morte*, *de ſpiratione ac motu animalium*, *de eorum inceſſu*, *de optimo reipublicae ſtatu*, *et de mundo* [d]: itemque translationem *Commentarii in metaphyſicos libros Ariſtotelis*, quem ſcripſit ALEXANDER APHRODISAEVS. Quas eius verſiones et notas, *vt quisquis fuerit ingenioſior, ita pluris ſemper aeſtimaturum eſſe* iudicauit GABRIEL NAVDAEVS [e]. A quo tamen Naudaei iudicio diſcedit P. D. HVETIVS [f], eo quod caſtigatam interpretationum fidelitatem ſe repudiare declaraſſet, et ſic aditum ſibi ad huius artis perfectio-

a) Septem libris aliquoties ſeorſim et in Operibus Coloniae 1602. 4. editis prodierunt. Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. I. L. I. c. 24. §. 53. p. 297.

b) loc. cit.

c) loc. cit.

d) Vid. SCHOTTVS p. 465. qui merita eius in Peripateticam philoſophiam fuſe enarrat. MORHOF. l. c. p. 297. Tanto autem amore Ariſtotelem proſecutus eſt, vt de eius aeterna ſalute non deſperaret, eo quod luci naturae conuenienter vixiſſet, vid. ep. 91.

e) Bibliograph. polit. p. m. 26.

f) De claris interpret. p. 289.

perfectionem obstruxisset. Notas quoque eius in opus Aristotelis politicum celebriores forte quam accuratiores esse censet IO. HENR. BOECLERVS [ff], qui tamen post Danielem Heinsium proximam eum laudem mereri asserit. Sed et ipse Sepulueda argumentum philosophiae moralis tetigit, leguntur enim eius libelli *de Regno et regio officio*, *de appetenda gloria*, *de honestate rei militaris* aliique, de quibus videsis D.G. MORHOFIVM [g]. Ceterum vt laudem meretur eius modestia, qua ductus libros suos non summorum tantum in literis virorum censurae subiecit, sed ad eorum quoque iudicium exegit, qui infra suam eruditionem erant: ita merito culpanda est, quaedam animi pertinacia, qua sententiam semel admissam etiam de meliore conuictus dimittere noluit [h]. Cuius exemplum dare potest controuersia, quam cum Bartholomaeo Casa, qui a sacris confessionibus Carolo V fuit, aluit, et in qua immanem Hispanorum saeuitiam haud exiguo famae suae detrimento defendere ausus est [i]. Obiit octogenario maior [k] anno MLXXII, in patria.

§. XVI. Sepuluedae iungimus PETRVM VICTORIVM, non modo Aristotelicae philosophiae peritia illo non inferiorem, sed elegantioris quoque literaturae, artisque criticae laude praeferendum, quippe qui inter criticos seculi XVI tantum non primum locum meruit. Natus Florentiae, exspirante seculo XV, generosa stirpe oriundus, in prima pueritia insolitas animi dotes prodidit, pauloque aetate maturior eam elegantissimi ingenii praestantiam prae se tulit, vt alios longe antecelleret. Quibus naturae fauoribus iunxit insolitam atque insatiabilem discendi cupiditatem, ita vt haud semel dispareret, diuque quaesitus tandem in angulo quodam cum libro latens reperiretur [l]. Positis mature disciplinarum fundamentis ad Pisanam academiam conuolauit, ibique Graecae Latinaeque lin- *Petrus Victorius.*

ff) Bibliogr. crit. p. 560.

g) Polyhist. liter. T. III. p. 503.

h) THVANVS ad an. 1572. TEISSIER. loc. cit. p. 441.

i) Historiam controuersiae late prosequitur ALVARVS GOMEZ in Vita cardinalis Ximenis L. VIII. breuius enarrat THVANVS l. c. Ea cum momentum in historia iuris naturalis habeat, paucis ita habe: Diu valde detestatus erat Casa saeuitiam, auaritiam, et tyrannidem, quam oculis suis viderat ab Hispanis in India occidentali exerceri in indigenas. Quas pessimas artes cum homines, ne dicam Christianos dedecere cerneret, sanctius regis consilium serio hortatus est, vt modum inhumanitati ponerent iramque diuinam a patria auerterent, non nisi his emendatis declinandam. Quam viri grauissimi cohortationem cum bonus quilibet probauisset, ea tamen illis displicuit, quorum emolumentum ista tyrannis promouebat, Sepulueda autem, quod mireris, quam totus orbis detestabatur, excusare probareque saeuitiam ausus est, caussatus, Americanos iure belli seruos esse factos Hispanorum, hincque omnia his in illos licere. Id peculiari dissertatione consignata Sepulueda defendere conatus, ea vero a Casa et episcopo Segouiensi suppressa est. Re post consultationes crebras ad theologos Salmanticenses delata, Sepulueda caussa inferior discessit, et liber eius edi prohibitus est. Is vt sententiam theologorum eluderet, Romam librum misit typis edendum, id quod tamen ab imperatoris legato impeditum est. Quod ita offendit Sepuluedam, vt publicae disputationis aleam cum Casa subeundam exposceret; qua venia impetrata Dominicus Soto arbiter ab imperatore controuersiae datus est. Neque tamen sic peruicit Sepuluedae pertinacia, quae licet rationibus pro infanda tyrannide nihil effecisset, ipsa tamen res neglecta postea iacuit, imperatore ad alia vocato et detento, mansitque intolerabile seruitutis iugum.

k) Errare Thuanum 70. annos ei tribuentem ex Antonio obseruauit TEISSIERIVS.

l) IMPERIALIS in Mus. hist. et ex eo FREHERVS Theatr. vir. erud. clar. p. 1471.

linguae, et antiquitatibus discendis inuigilauit, philosophiam quoque more temporis illius excoluit. Parum autem eo in loco abfuit, quin a grassatoribus nocturnis interficeretur. Valde vero intra moenia sua Victorium inuitabat Roma, quae cum antiquae artis monumentis et reliquiis superbiret, ille nostro locus visus est, in quo antiquitatis notitiam egregie augere posset. Illuc vbi venit, tanta industria in eruendis veteris magnificentiae Romanae monumentis versatus est, tantaque felicitate, quicquid elegantiae habuit vetustas comprehendit, vt rarissima eruditione euaderet clarissimus. Tum in patriam Florentiam reuersus Cosmum Medicen, eruditorum Maecenatem inuenit sibi quoque beneuolentissimum. Is enim vbi Victorii doctrinae opes cognouerat, reipublicae interesse ratus, vt publico munere doceret, Graecae et Latinae linguae professionem ei demandauit, cumque in philosophia non minus, quam in philologia valeret, moralis quoque philosophia publice tradenda ei commissa est. Quo in munere et loco amplissimum campum Victorius nactus est, explicatis eruditionis prolixae profundaeque latifundiis immortalem nominis famam acquirendi. Tanta enim doctrinae copia, tanta dexteritate docuit, vt qui eius institutione gauderent, felicissimi reputarentur. Quae caussa fuit, cur principes quoque viri disciplinarum praecepta tradentem audire non erubuerint, inter quos imprimis magno Victorium studio prosecuti sunt Farnesius cardinalis, duxque Vrbini Feltrius, Mediceae vero domus principes, saepius eum inuiserint, eius conuersatione, quae et morum iucunditate et eruditionis elegantia se commendabat, delectati m). Henricus III autem rex Galliae scriptis ad eum literis beneuolentiam ei suam offerret. Hac vero ingenti nominis claritate factum, vt et a Bononiensi et a Veneto S. P. Q. ad docendam eloquentiam et philosophiam in academiis suis magnis stipendiis inuitaretur, et principes Italiae certatim eum ad se propositis magnis praemiis vocarent. Dulce tamen Patriae solum alienis sedibus praetulit, detentus tum Cosmi Medices liberalitate, tum ciuium honoribus, quos in elegantissimae doctrinae virum cumulabant. Satis enim nouerant, quanto is Italiae decori esset, cui potissimum reflorescentium literarum incrementa debebantur. Cuius exemplum esse potest, quod nemo eruditus Italiam transierit, qui non Victorium velut aliquod doctorum virorum oraculum salutauerit; nulla fere inter viros eruditos controuersia enasceretur, in qua non arbitri partes Victorio etiam modeste deprecanti deferrentur n). Ipse vero Iulius III, pontifex maximus, cum Victorius oratoris titulo a Cosmo ad eum esset ablegatus, tanti viri doctrinam famamque equitis comitisque dignitate cohonestauit. Et tamen, licet vndique exsplendesceret Victorii eruditio, summamque apud omnes nacta esset existimationem, apud bibliopolas et vulgus eruditorum ita euiluit, vt contemneretur, et vix editorem ille scriptorum summa industria confectorum reperiret, grauemque ea de re querelam institueret apud Augu-

m) Teissier Elog. T. III. p. 334. et quos laudat. n) Imperialis l. c.

gustum Thuanum, luculento exemplo saepe nihil magis contemni, quam quod singularem eruditionem spirat [o]. Valde vero in eo extolli videas, non modo animi continentiam nulla sorditie auaritiaque corruptam, qua magna etiam munera generoso animo contemsit [p], sed et modestiam, animo potius amicorum studiis et officiis, quam propriae gloriae ac inflationi velificante [q]. SCALIGER [r] tamen, more suo, contemtim de eo iudicans, inuidiae oestro exacerbatum fuisse in illum conqueritur, de cuius tamen querelae verisimilitudine facile iudicabunt, qui Scaligeri mores norunt. Illud omnium iudicio constat, in eloquentiae Graecae atque Romanae studio, inque emendandis scriptoribus veteribus, non modo doctrinam eum atque iudicandi peritiam, sed fidem quoque atque religionem probauisse, tanta; iudice TVRNEBO [s], pudoris ingenuitate, vt de existimatione amittere mallet, quam per fucum hominibus os oblinire, et dum famae consuleret, verum opprimere. Vnde magnus in his literis iudex Io. GEORG. GRAEVIVS [ſ] eum non solum ob iudicium, quo valebat, acerrimum, ac eruditionem magnam, sed ob parem, quae ei coniuncta erat, modestiam, principem ingeniorum sui temporis appellare nullus dubitauit. Alia virorum doctorum iudicia cum ad nostrum institutum non pertineant, praetermittimus, legenda apud THOMAM POPE-BLOVNT [ſſ], et ANT. TEISSIERIVM [t]. Fatendum tamen, scribendi rationem prolixam et circumductam, quae in Italia eo tempore regnabat, et quandam in dicendo negligentiam nonnullos offendisse [u], et quandam illi obscuritatem peperisse. Quemadmodum autem in emendandis auctoribus veteribus praestantissimum se Victorius exhibuit, ita quoque in iis interpretandis doctrinam probauit atque ingenium. Et hoc quidem nomine inter Peripateticos philosophos de Aristotele non indiligenter meruit; vnde laudat P. D. HVETIVS [v], *eximiam Victorii facultatem, qua ad auctoris arbitrium ita se componit, vt mutatus, recoctus, pene alter credi possit, alieno ori loqui, propriamque indolem exuisse videatur.* Qua ratione Aristotelem interpretari aggressus inter optimos eius interpretes, licet vtcunque obscuros, referri meruit [w]. Vtrum autem Victorius in plagiariorum illorum censum, quod IAC. THOMASIVS [x] iudicat, referendus sit, qui ambitione quadam accensi deperditos eoque nunquam sibi visos citant auctores, eorum suppresso nomine, a quibus notitia talium ad nos peruenit, lectoris arbitrio decernendum relinquimus, id monuisse, contenti, non solum hoc fecisse Victorium, sed communem eam seculi XVI fuisse consuetudinem, moremque a nemine tum quidem culpatum, iudicando sufficere, si primi fontes aperirentur.

§. XVII.

o) Vid. TEISSIER l. c.
p) Exemplum affert IMPERIALIS loc. cit. quo magnum munus respuit, quod a viro quodam nobili offerebatur, si dedicatio Rhetoricae ei a Victorio inscriberetur.
q) Ibid.
r) Scaligerana secunda p. m. 251.
s) Aduersar. L. XIX. c. 28.
ſ) Praefat. in Epist. Ciceronis.
ſſ) Censf. cel. auct. p. 673.
t) loc. cit.
u) Vid. BALZAC Lettres a Chapelain L. III. ep. 21. MORHOF. Polyhist. T. I. p. 924.
v) De claris interpret. p. 271.
w) Vid. BLOVNT l. c. TEISSIER l. c. MORH. l. c. BOECLER. Bibliograph. crit. p. 34. 91.
x) De Plagio n. 573. p. 252.

Iacobus Zabarella.

§. XVII. Magnum quoque inter philoſophos ſincerum Peripateticiſmum ſequentes nomen eſt IACOBI ZABARELLAE, qui Patauii Non. Sept. anno MDXXXIII editus eſt, ex familia celebri, quae complures viros clariſſimos protulit y). Adoleſcens humanitatis ſtudia, linguamque Latinam atque Graecam didicit a Ioanne Faſeolo, et magno illius aetatis critico Franciſco Robortello, de quo infra dicendi ſuppeditabitur occaſio. Horum praeceptorum inſtitutione factum, vt et eleganter ſcribere et Graecorum ſcriptorum libros legere ſatis poſſet, ſicque veterum philoſophorum, maxime Ariſtotelis ſcripta ſine interprete intelligeret. Quibus praeſidiis munitus, dum philoſophiae ſtudium excolendum ſibi ſumſit, dialecticam imprimis accurate perdiſcendam ſtatuit z), magiſtris ea in parte vſus Petro Arquano et Bernardino Tomitano, cuius in rationali philoſophia eo tempore eruditio maxime eminebat *). Philoſophiae iunxit mathematicarum diſciplinarum cognitionem, et imprimis aſtrologiae, in qua ſingularis eius peritia enituit a). Habuit in hoc eruditionis genere praeceptores Petrum Catenam, et Franciſcum Barocium. Ita ad abſtruſiora philoſophiae Peripateticae myſteria rite praeparatus, phyſicam, metaphyſicam et ethicam Ariſtotelis, conſultis ipſius Stagiritae fontibus tanto iudicii acumine, tanta ingenii felicitate didicit, vt omnium calculo inter celeberrimos Lycei philoſophos ſuo tempore referretur. Quae doctrinae philoſophicae praeſtantia illum patribus conſcriptis reipublicae Venetae ita commendauit, vt, cum Bernardinus Tomitanus logicae profeſſionem deponeret, illi ſucceſſor in ea dari anno MDLXIV meruerit. Quam ſpartam quindecim annis ita ornauit, vt dubium eſſet, vtrum vel doctiorem, vel profundiorem artis rationalis interpretem vnquam habuerit Patauina cathedra. Dignus itaque habitus eſt, cui poſtea philoſophiae profeſſio extraordinaria cum Archangelo Mercenario Piſano, tandemque ordinarium philoſophiae docendae munus crederetur, [illegible]

y) Franciſcum Zabarellam cardinalem, qui ſeculo XV eminuit, et in concilio Conſtantienſi magnam nominis celebritatem conſecutus eſt, commendauit magna iuris eccleſiaſtici eruditio, laudata ſcriptoribus concilii Conſtantienſis et hiſtoriae iuris canonici auctoribus. Imprimis videndus BERNARDIN. SCARDEONIVS de claris Patauinis L. II. cl. 8. p. 168. vbi multa de eo ex epiſtola Petri Pauli Vergerii, qui eius diſcipulus fuit, adducuntur. Conf. BAYLE Dict. T. IV. art. Franc. Zabarella. Comitis Palatini dignitatem a Maximiliano I. accepit Iacobus, ad poſteros Ferdinandi I. gratia propagauit Iulius Zabarella.

z) IMPERIALIS in Muſeo p. 115. TOMASSINI Elog. P. I. p. 139. quos excerpſit FREHERVS in Theatr. p. 1483. BAYLE Dict. T. IV. art. Iaques Zabarella p. 527.

*) Fuit is philoſophus et medicus Patauinus, qui diu logicam in iſta academia docuit, artemque ſimul ſalutarem exercuit. Tandem Logicae profeſſionis pertaeſus, philoſophiae docendae ordinarium munus a ſenatu Veneto fruſtra expetiit. Quod ita Tomitanum offendit, vt depoſito profeſſorio axiomate priuatus ex artis medicae praxi viueret. Sobrietatis, quam tanta ſedulitate excoluit, vt ſemel tantum in die, nempe coenans cibum ſumeret, beneficio ſenectutem attigit, ereptus rebus humanis peſte anno 1567. Patauii. Scripſit Animaduerſiones in primum poſteriorum Ariſtotelis, Introductionem ad Sophiſticos elenchos, Ariſtotelis, Breuem methodum diluendorum paralogiſmorum per diuiſionem, Solutionem contradictionum in Auerroë et Ariſtotele, et alia quoque ad eloquentiam et medicinam pertinentia. vid. MERCLINVS Linden. renou. p. 127. IMPERIALIS, TOMASSINI, FREHERVS ll. cc.

a) Multa thematum genethliacorum ab eo deſcriptorum euentum probauiſſe nonnulli referunt, vid. KECKERMANN. Praecogn. log. p. 131. TEISSIER Eloges T. IV. p. 26.

que tam carus, reipublicae proceribus, quos facundia et prudentia eius, demonstrata multoties orationibus publice ad senatum de grauissimis argumentis habitis ceperat, vt summo eum loco haberent, et munificentia quoque insolita doctrinam eius ornarent [b]. Ipsa vero studiosa iuuentus tanto fauore applausuque subtilissimi ingenii philosophum prosecuta est, vt auditorum turbam Zabarellae phrontisterium non caperet [c]. Quae existimatio, qua eruditionem eius prosecutae sunt Musae Venetae, eum permouit, vt cum ingenii eius sublimitate et philosophiae laude illectus Poloniae rex Sigismundus illum ad subeundam philosophiae professionem magno stipendio promisso inuitaret, paternos fumos igni alieno praeferret. Vultu spectabilem fuisse ait TOMASSINVS [d], tetricam vero oris speciem ei adscribit IMPERIALIS [e], quam scriptorum horum contradictionem miratur P. BAYLE [f], tolli autem ea posse videtur, si illum de vultus grauitate, hunc de faciei et oris specie seueritatem prae se ferente intelligamus. Minus facile inter se conciliari potest vterque, narrante TOMASSINO: *Nactum eum esse Mercurium feliciter stantem, eamque ob caussam celeres habuisse ingenii motus, et ad quaeuis excogitanda faciles et expeditos in omni vita.* IMPERIALE autem scribente: *Carpsisse in eo plurimos memoriae labem et quendam in agendis torporem, quibus ad priuata vel publica negotia minus redderetur idoneus, segniorem pariter, quam ferret ingenii claritas in quaestionibus inopinate soluendis praedicauisse, cum eum scholarium thesibus non nisi per interpositas horas respondere solitum dicerent.* Neque tamen haec nullam conciliationem admittunt, si dicamus, Zabarellam ingenii quidem felicitate responsiones excogitare facile potuisse, sed proferre in medium, apteque cogitationes disponere ac eloqui difficulter, et non nisi spatio interposito, et praeparatione adhibita valuisse, idque praecipue euenisse, vbi de rebus ciuilibus, quas mediocriter attigerat, esset differendum. Ita enim Imperialem intelligendum esse, ex alio eius loco [ff] satis verisimiliter colligi potest, vbi Franciscum Piccolominaeum collegam eius cum Zabarella comparat, *illumque facilitate quadam dicendi praeditum, iuncta comitati morum ac eximiae humanitati fuisse, hunc sermone duriorem, blaesum, incomtum, ciuilibus in studiis inopem potius, quam redundantem extitisse*, afferit. Haec enim infacundi oris difficultas non obstat, vt non celeres ingenii motus habere potuerit, quos vero torpor linguae impediebat, quo minus protruderentur foras. Quod magni ingenii viris nonnullis accidisse testis est haud vno exemplo erudita Historia. Quod vero ori decedebat, largiter rependit meditationis profunditas, iudicii acies, et insolita

b) Dotem vni filiarum mille aureos soluebat respublica. Citati.

c) ANGELVS PORTENARI de Felic. Pataui apud TEISSIER l. c. p. 27.

d) loc. cit. P. I. p. 138.

e) loc. cit.

f) loc. cit. nota D.

ff) loc. cit. p. 115.

lita quaedam perſpicacia, qua in nexus ratiociniorum alte penetrabat. Quibus mediis ita vſus eſt, vt imprimis in ſcribendo inſolitum demonſtrare robur poſſet, et validiſſime alios refelleret. Hinc IMPERIALIS de illo: *Neminem facile quis dixerit aequare Zabarellae ſcriptorum venuſtatem atque elegantiam, quibus accedit incredibile argumentandi robur, et opinionum firmitas, quo nomine vix alius in euertendis aliorum placitis vberior, in adſtruendis propriis felicior vnquam eſt habitus.* Neque in hac cenſura partium ſtudio aliquid dediſſe Imperialem fatendum eſt, ea enim, quae de philoſophia rationali ſecundum praecepta Ariſtotelis edidit, qualia ſunt, *Tabulae logicae*, *de natura logicae*, *apologia de doctrinae ordine*, *de conuerſione demonſtrationis in definitionem*, *de ſpeciebus demonſtrationis*, *commentarius in analyticorum libros priores etc.* magnam auctoris eruditionem philoſophicam et accuratam Peripateticae doctrinae cognitionem ſpirant, ſic vt Zabarella meruerit, aliis Ariſtotelis interpretibus in argumento logico praeferri [g]. Attigit tamen phyſicam quoque Ariſtotelis editis *Libris triginta de rebus naturalibus*, *commentariis in libros Phyſicorum Ariſtotelis*, *in libros de anima*, *de naturalis ſcientiae conſtitutione*, *de miſti generatione et interitu*, *de prima materia*, *de qualitatibus elementariis*, *de natura coeli*, *de motu ignis in orbem*, *de accretione et nutritione*, *de viſu et mente humana*, aliisque, quae iunctim edidit IO. LVDOVICVS HAVENREVTERVS, medicus et philoſophus Argentoratenſis [h], oppugnauit aliquot diſſertationibus IOACHIMVS IVNGIVS, rector Hamburgenſis [i]. In his ſcriptis eius phyſicis cum Stagiritae ſyſtema phyſiologicum ſibi ſequendum propoſuiſſet, et ſinceram eius philoſophiam tradere conſtituiſſet, non potuit non errores phyſicae Ariſtotelis doctrinae proprios exponere, adeoque de mentis quoque immortalitate ea tradere, quae a ſana doctrina diſceſſum facere videbantur. Inde factum, quod IMPERIALIS narrat, *vt impenſius aliquanto impugnaret immortalitatem animae, deterrimam Alexandreorum ſententiam palam profeſſus*, licet non neget, *hos de eo rumores forte ab exulceratis animis excitos ita vel illuſiſſe poſteritatem, vel admirabili ac prope diuina virtutum fama compenſauiſſe.* Nobis ſatis veriſimile videtur, Zabarellam genuinam Peripateticiſmi Alexandrei rationem ſecutum ſtatuiſſe, ſi is ſequendus ſit, immortalitatem ex rationis lumine demonſtrari non poſſe. Tum quia ita ſchola Patauina per integrum fere ſeculum docebat, illique, qui immortalitatem animae defendebant, abſurda Auerrois hypotheſi de intellectu vno et externo nitebantur; aliter quoque ſtatuere non poterat, quisquis Ariſtotelem preſſo pede ſequendum eſſe putaret. Tum quia ad Zabarellam potiſſimum prouocat CLAVDIVS BERIGARDVS [k], oſtenſurus, pertuliſſe S. officium, vt in academia Patauina doceretur ſyſtema Ariſtotelis phyſiologicum, quamuis aliam, quam putat

g) Vid. KECKERMANN. l. c. p. 184. BOECLER Bibliograph. crit. p. 685.

h) Argent. 1623. 4.

i) Vid. MORHOF. Polyhiſt. T. II. Lib. I. c. 14. p. 104.

k) Praef. ad Circul. I. Piſanum.

putat P. BAYLE caussam habuerit Berigardus ista scribendi [l]. Nam quod ad Zabarellam attinet, non in hoc solo de animae immortalitate argumento Aristotelem a recepta Christianorum doctrina discedere ostendit, sed et demonstrationem Dei primi motoris nullam ex motu aeterno dari, quod tamen Aristotelica philosophia supponit, defendit. Edidit enim librum *de Inuentione primi motoris*, in quo, enarrante BERIGARDO, docuit, *vnicum medium philosopho naturali ad demonstrandum dari, primum motorem a materia abiunctum esse motus aeternitatem, quae quia non detur, vt fide diuina certi sumus, sequi primum motorem demonstrari non posse naturaliter, sed ad hoc opus esse, Dei contactu peculiari.* Nimis tamen acerbi in Zabarellam sunt, qui ea propter impietatis maculam ei affricant [m]. Recte enim laudato viro obseruatum, *propterea Zabarellam non putauisse, eam quam vocat demonstrationem primi motoris ex motu aeterno, esse veram demonstrationem, vtpote cuius medium falsum est, sed loqui ex falsis principiis Aristotelis, nempe si verus esset motus aeternus, inde solum ostendi posse motorem primum.* Quaecunque itaque Zabarella ea de re disputat hypothetica sunt, et physiologiam Aristotelis supponunt. Ex quibus prudentiores quidem, qualis Berigardus, concluserunt, deterrimos esse fructus philosophiae Peripateticae, vt infra demonstrabitur, qui autem Peripatetici γνήσιοι videri volebant, nec Aristotelem improbare totum audebant, intulerunt, superare has assertiones humanae rationis notitiam, et ex Dei reuelatione vel contactu speciali addiscendas esse. Qua ratione non solum Zabarellam, sed et Caesarem Cremoninum, et Andream Caesalpinum philosophatos fuisse, infra dicemus. Nemo tamen his non obstantibus, Zabarellam viuum impietatis arguit, qui teste TOMASSINO ita vixit, vt a nemine reprehendi posset. Ceterum habuit philosophus noster vxorem Elisabetham Cauaceiam, quae eum sex filiorum patrem fecerat, inter quos natu maximus Iulius mathematicarum disciplinarum peritia prorsus singulari famam sibi comparauit nobilissimam, quam tamen lasciuia tandem in fatalem morbum degenerante commaculauit. Mira sunt, modo vera, quae de eius vitae fine narrat IMPERIALIS, Zabarellam vespere aliquo stellam ostendisse iuuenibus studiosis, eamque sibi fatalem esse, praedixisse: et post paucos dies vehementi morbo correptum XV Cal. Nou. anno MDLIX, annos natum quinquaginta et sex decessisse [n]. Nisi enim nos coniectura turpiter fallit, haec excogitata sunt ab illis, qui a peritia astrologiae, quam habebat Zabarella, et qua haud raro certos euentus praedixisse dicitur, vanitati astrologiae praesidium quaerunt. Innumera enim huius furfuris ab audacissimo hominum genere ad decipiendos incautos mortales excogitata sunt.

 §. XVIII.

l) Nempe, non vt frigidam Aristoteli suffunderet; sed vt ineptam eius philosophiam esse ostenderet. Qua de re infra plura dabimus.

m) Vid. IMPERIALIS l. c. p. 117.

n) Fuit alius quoque Iacobus Zabarella, eques S. Georgii, seculo XVII medio clarus, qui Elogia illustrium Patauinorum scripsit, et Centum stemmata originum Polonicarum edidit; cum philosopho non confundendus.

Alexander Piccolomineus.

§. XVIII. Illustrissima Piccolomineorum gens tot magnorum virorum ferax [o] celeberrimos philosophorum Peripateticorum choro viros addidit ALEXANDRVM et FRANCISCVM PICCOLOMINEOS. Alexandrum Sena dedit, genuit Angelus Piccolomineus, peperit Hippolyta Sanctia [p], anno salutis restitutae MDVIII. Cum diu nobilissima familia sanguinis decora cum literarum ornamentis felicissimo connubio coniunxisset, auitam gloriam sequendam filio esse rati Alexandri parentes, eum praeceptoribus tradiderunt doctissimis, ex quorum institutione et linguae Latinae, Graecae atque Hebraicae exactam hausit notitiam, et honestarum disciplinarum circulum feliciter absoluit, tumque seueriores disciplinas theologiam, iurisprudentiam, medicinam, philosophiam, mathematicam, et quodcunque fere literarum genus, ita excoluit, vt admiratione esset cunctis, paucosque habere pares censeretur. Demonstrant id elogia, quae in eum cumularunt IMPERIALIS [q], TOMASSINVS [r], GHILINVS [s] aliique, ex parte laudati P. BAYLE [ſ], inter quae tamen sunt, quae modum excedunt. Illud autem certum, inter primi gradus atque generis eruditos Alexandrum retulisse omnes, quotquot eo tempore pretium statuere literis norant. Quae caussa fuit, cur vnanimi eum consensu suo albo inscriberent academiae inflammatorum socii [ſſ]. Iunxit vero Alexander eruditioni supra modum inclarescenti et maximam illi famam comparanti tum morum seueritatem atque grauitatem tum conuersationis iucunditatem atque quandam dulcedinem, id quod teste nouimus AVG. THVANO [t], qui virum veneranda canitie senem cum Paulo Foxio, regis Galliarum Caroli IX oratore inuisit. Diu autem oratoriam, rationalemque atque naturalem philosophiam et disciplinas mathematicas tanta perspicuitate et dexteritate docuit, vt maxime sub tanto praeceptore iuuentus studiosa proficeret; tanta autem morum continentia vixit, vt dignus haberetur, qui sedi Patrensi praeficeretur, et socius quoque adderetur Senensi praesuli. In qua dignitate senex vitae honorumque satur anno redemti generis humani MDLXXVIII, IV Id. Mart. mortalitatis exuuias deposuit. Dici non potest, quanta is studiorum assiduitate, quanta eruditionis applicatione, quanta virium contentione Aristotelem nocturna diurnaque manu versauerit, quantoque eius philosophiam amore, teste THVANO, complexus sit: adeo, vt ecclesiastica infula splendens et senii incommoditatibus grauatus, otia sua, narrante, qui eum ita offen-

o) Dedit orbi literato Piccolominea gens Aeneam Syluium Bartholomaeum Piccolominaeum, praeter eruditionis claritatem diademate quoque pontificio, quod Pii II nomine gessit, illustrem. Franciscum Piccolomineum, Pii III nomine P. R. Lepidum Piccolomineum, iurisprudentiae laude celebratum ERYTHRAEO Pinacoth. II. p. 128. et tandem Societatis Iesu theologum, quae et alium eius nominis Franciscum in album suum retulit, qui ordinis sui generalatum gessit, postquam diu philosophiam et theologiam docuerat. Caelius Piccolomineus autem cardinalium collegio adscriptus est. Alios tacemus.

p) THVANVS ad an. 1578. TEISSIER Elog. T. III. p. 158 seq.

q) In Museo p. 83. 115.

r) Elog. P. I. p. 209.

s) Theatr. vir. erud. P. I. p. 86.

ſ) Dict. T. III. art. Piccolomini p. 718. 719.

ſſ) GHILINI loc. cit.

t) Ad an. 1518. FREHER Theatr. p. 1474. TEISSIER Elog. T. III. p. 158. BAYLE l. c.

dit, eodem scriptore, Aristotele suo, hoc est, a se diuersis explicationibus illustrato recognoscendo falleret. Addit his historicus: multa eum tum, quem ita offendissent, de studiis suis disseruisse, eorumque se demum in ea aetate dulcissimum fructum capere dixisse, aliis oblectamentis deficientibus, quibus aliae aetates innocenter et citra offensam gaudere possent. Maxime vero ideo Alexander memorabilis est, quod primus fuit, qui in vernacula Peripatetice philosophari ausus est. Plerique enim libri eius, quos GHILINVS recenset, lingua Italica scripti sunt. Id quod valde quidem displicet IMPERIALI [u], rato, ita et philosophiam et linguam Latinam in contemtum adduci, recte vero laudauit TRAIANVS BOCCALINVS [v], qui multo sale sui temporis mores perfricuit, quod hanc consuetudinem improbaret. Scripsit plurima vir diligentissimus et elegantissime doctus, inter quae est *Philosophia moralis* vernacula scripta. Latino autem sermone *Paraphrasin in mechanicas quaestiones Aristotelis*, et *Commentarium de certitudine mathematicarum disciplinarum* edidit: quo vtroque nomine valde eum laudat G. I. VOSSIVS [w], et *Philosophum plane eximium vocat, tum ob ingenium et industriam, tum quia feliciter adeo mathesin et philosophiam coniunxerit, et in vtraque excelluerit.* Sunt quoque qui ei versionem commentarii ALEXANDRI APHRODISAEI *in Libros meteororum* tribuunt. Obiter autem hoc quoque loco notandum, edito libro *de Emendatione temporum*, siue de calendario, quod vocant, reformando, quem iussu Francisci Medices magni Hetruriae ducis scripsit, praeclarum sibi nomen comparauisse [x].

§. XIX. Alter ex Piccolomineorum gente, qui philosophiam Peripateticam doctrina sua nobilitauit, fuit FRANCISCVS PICCOLOMINEVS, itidem Senensis [y]. Natus is est anno MDXX, et in ipsa pueritia praeclaram indolem ingeniumque praecox demonstrauit. Absolutis humanitatis studiis philosophiae se tradidit, Marcum Antonium Zimaram [z], philosophum et medicum celeberrimum praeceptorem nactus, ex *Franciscus Piccolomineus.*

u) In Museo loc. cit.
v) Relat. ex Parnasso Cent. I. Rel. 73. p. m. 312.
w) De Scient. math. c. XLIX. §. 21. p. 302.
x) IMPERIALIS l. c.
y) IMPERIALIS, TOMASSINI, BAYLE ll. cc.
z) Fuit is Medicus et philosophus magni nominis, qui vero Aristotelis physiologiam ad magiam more seculi XVI transtulit. Cuius testis esse potest Antrum eius magico-medicum, liber rarissimus, in quo, vt habet titulus, „totius tractationis, et generis philosophandi, quod adhibuit, luculentus interpres arcanorum magico-physicorum, sigillorum, signaturarum et imaginum magicarum, secundum Dei nomina et constellationes astrorum, cum signatura planetarum constitutorum vt et curationum magneticarum et characteristicarum ad omnes corporis humani affectus curandos thesaurus locupletissimus, nouus, reconditus, cui medicamenta etiam varia chymica ex mineralibus et vegetabilibus conficiendi methodus, tractatus item de rebus, quae humano corpori eximiam, et venustam formam inducunt; de variis etiam metallorum et mineralium praeparationibus et experimentis plurimis tractatio subiungitur. Accessit motus perpetui mechanici absque vllo aquae vel ponderis adminiculo conficiendi documentum". Francof. 1625. 8. Eiusdem quoque furfuris pars altera est, in qua „Arcana naturae, sympathiae et antipathiae rerum in plantis etc. omniumque corporis humani morborum, imprimis podagrae, hydropis, pestis, epidemiae et cancri exulcerati cura Hermetica, specifica, charactеristca et magnetica continentur. Accesserunt portae intelligentiarum, et canones Hermetici de spiritu, anima et corpore maioris et minoris mundi". Franc. 1626. 8. ex hoc vngue cognosce leonem.

ex cuius institutione ita profecit, vt licet vix adolescentiam esset egressus, probantibus et plaudentibus cunctis artem rationalem in patria docere auderet, id quod TOMASSINI [a] testimonio constat, quamuis id taceat IMPERIALIS [b], qui narrat, annos natum viginti quinque Maceratam abiisse, ibique tantum eruditionis eius opinionem valuisse, vt primarium philosophiae publice docendae munus ipsi crederetur. Quod cum per annum gessisset, tanta eius inde per Italiam fama dimanauit, vt in nobilius theatrum vocatus, occasionem vires doctrinae suae latius explicandi nancisceretur, tradita ei apud Perusinos cathedra philosophica, quam quoque ita per decennium, quo ei praefuit, ornauit, vt anno MDLX ad Patauinam philosophiae professionem extraordinariam, et quadriennio post ad ordinariam senatus Veneti iudicio inuitaretur, cui primario docendi muneri mille et quadringentorum aureorum stipendio summa cum laude praefuit. Cum autem ad moralem et ciuilem philosophiam industriam suam traduxisset, et praeterea tum prudentia, tum eloquentia plurimum valeret, aliquoties legatus reipublicae ad principes Italiae missus est, vnde magni ad eum honores et reditus amplissimi confluxerunt [c]. In ea vero academia cum collega Iacobo Zabarella eum haud raro digladiatum, et cum argumentorum ponderibus interdum esset inferior, dicendi disputandique volubilitate superiorem discessisse, supra iam narrauimus. Dabimus ipsa verba IMPERIALIS, quoniam characterem philosophi luculenter exprimunt: *Vtitur*, ita scribit, *Piccolomineus oratione quidem expedita, graui, et illaborata, ceterum sententiarum nexu frequentior, quam forte conueniat, excurrit enim vero, nec in conclusionibus baeret, nouis at subinde doctrinae cumulis vrget, vt libanda potius quam gustanda propositorum veritas offerri videatur.* Quae si cum Zabarellae charactere supra delineato comparentur, facile intelligitur, cur lentorem eius in disputationibus vicerit Piccolomineus, caussa interdum inferior. Disputatum autem praecipue inter celeberrimos philosophos est, de philosophia quidem morali, verum non de argumento ethico sed methodo; de qua in morali philosophia adhibenda in *vniuersa de Moribus philosophia* [d] Piccolomineus disseruerat; quam tractationem aggressus Zabarella, qui in rationali philosophia plurimum valebat, Piccolomineo apologiam exhibuit, quam titulo: *Comes politicus aduersus Iacobum Zabarellam* euulgauit. Summa controuersiae, quam P. BAYLE [e] tetigit quidem, non vero exposuit, haec est: Statuit Piccolomineus, ethicam tradendam esse methodo synthetica, nempe progrediendo a simplicioribus ad composita magis, a principiis caussisque ad conclusiones, a mediis ad finem; cuius rationem ex Aristotele desumsit, quo auctore hic artis naturam imitantis ordo esset, vt progrediendo a simplicissimis ad composita opera construat sua. Regessit huic hypothesi Zabarella, niti eam falso fundamento; alium enim

a) loc. cit. p. 208.
b) loc. cit. p. 114.
c) Citati, et ex his FREHERVS in Theatro p. 1498.
d) Adiecta tractatione de Methodo, vid. BAYLE l. c. nota H.
e) loc. cit.

enim esse ordinem naturae rerumque ipsarum, alium doctrinae et cognitionis nostrae, vtrumque autem a Piccolomineo confundi. Nec cognoscere hominem ea via, qua natura res producit, sed inuersa; indeque Aristotelem distinguere inter id, quod natura prius est, et quod a nobis; monuisseque prudenter, incipiendum esse ab iis, quae notiora nobis sunt, vndeque in *Nicomachicis* ordinem resolutionis adhibuisse, explicito primo fine, qui in actionibus rationem principii habet: semperque cognitus sit atque velut delectus scopus definiatur; illique subiectum introducere per media etc. Ex quo breui conspectu huius controuersiae patet, mere eam Peripateticam fuisse, cum ratiocinatio omnis eo tendat, qua via in habitu practico, si secundum Aristotelem philosophandum, incedendum sit. Rem enim ipsam si spectes, non minori commodo, via ista compositionis in argumento morali vti nos posse, vna iuris naturalis constitutio satis euincit; hucque respexisse videtur Piccolomineus, qui cum tam superstitiose, quam a Zabarella factum, Aristoteli non inhaereret, sed Platonem quoque consuleret, qui συνθετικῶς in libris *de Republica* et *de Legibus* haud raro processit; vellet autem doctrinam moralem ampliori fundo donare, ab Aristotele sibi recedendum esse putauit. Quod ferre non potuit Zabarella, ratus methodologiam Aristotelicam omnes alias eius generis longe superare. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ; iam ad ipsum Piccolomineum reuersi, id imprimis notandum de eo est, illum syncretismum inter Aristotelem et Platonem nouo consilio suscepisse, eo quod crederet, in primariis doctrinae capitibus verum inter vtrumque philosophum dissensum haud esse; reliqua vero aut ferri aut emendari facile posse. TOMASSINI ea de re verba haec sunt: *Platonicam disciplinam fere collapsam et legendo et scribendo in integrum restituere conatus est, illud imprimis enitens, vt Platonem cum Aristotele in pluribus conciliaret.* IMPERIALIS autem, *eum*, ait, *pluribus honoribus auctum amoenissima Platonis philosophia vacare coepisse, quam etiam commentariis exornare susceperit, ipsum namque dicere solitum esse, Platonis et Aristotelis philosophiam duos quasi oculos humani animi, aciem intellectus dirigere, quorum alterutro si quis careat, Cyclopum instar in hac rerum vniuersitate labatur, necesse esse, sed communia fata praeclaros hosce eius conatus intercidisse.* His potissimum laboribus occupatus, cum LIII. annos professorium axioma gessisset, vt vult TOMASSINI relatio, (quem hoc loco magis audiendum esse putamus, quam IMPERIALEM, tradentem viginti tantum annos Patauii docuisse f) vrgentibus senii incommodis muneri se abdicauit, et quod reliquum vitae erat, in otio literario traduxit, oculorum acie tam feliciter vsus, vt octogenario maior

f) Vid. BAYLE, l. c. nota D. Cum enim ante vigesimum quintum aetatis annum iam philosophiam docere coeperit, impossibile est, eum viginti tantum annos Patauinae cathedrae praefuisse, quod vult Imperialis. Si vero ponamus, 25 annos natum Macetarae docere coepisse, et 78 aetatis anno publicum docendi munus deposuisse, recte omnia cohaerent. Tomassinum sequitur GHILINI Theatr. P. I. p. 62.

maior fine Chryftallo cuncta legere poffet. Obiitque quarto fupra octogefimum aetatis anno in patria anno falutis reparatae MDCIV, tanto ciuium fuorum luctu, vt ex teftimonio IMPERIALIS, infolito ciuium fqualore iuftitio, lachrymis funus eius efferretur: in eo vno infelix, quod difcordiam inter filios moeftiffimus pater fanare nullo remedio potuerit. Scripfit *Commentarium in libros Ariftotelis de coelo, de ortu et interitu et de anima;* itemque *fyftema philofophiae naturalis et moralis.* Illud hoc titulo prodiit: *Naturae totius vniuerfi fcientia perfecta et philofophica, quinque partibus abfoluta.* Quam Piccolominei doctrinam naturalem oppugnandam fibi fumfit NICOLAVS TAVRELLVS, philofophus Altdorfinus [g], fcriptis libris duobus *de Coelo*, et duobus aliis *de Mundo.* Is enim, quamuis eum faciat maximi, fatetur tamen *obfcurum eum effe, neque fatis pure et perfpicue; quid fentiat exponere, vt in rebus philofophicis eum oporteat non mediocriter effe verfatum, qui ex eius philofophia fructum velit aliquem percipere.* Id quod in alterius libri *praefatione* repetit, et *ingenii et doctrinae miram illi vbertatem effe* concedit, optat autem, *vt purius et magis dilucide cogitata fua nobis explicauiffet, eo quod maiorem fructum et negotio minore ftudiofa philofophiae iuuentus ex meditationibus perciperet, quam is certe a veritate non raro receſſerit.* Vnde conqueritur, *duplicem fibi laborem fuiffe, tum vt ex obfcura oratione, horridisque phrafibus, fententiam eius eliceret, tum vero vt vel maxime eius errores patefaceret.* Id quod mirum videri queat, cum non folum ob dicendi genus apertum et dilucidum Piccolomineus laudetur, fed ob perfpicuitatem quoque eius fcripta, P. BAYLE [h] iudice, commendentur. Adeo difficile eft eruditorum cenfuras inter fe conciliaffe. Opus vero moralis philofophiae hoc titulo Piccolominaeus ornauit: *Vniuerfa philofophia de moribus, in decem gradus redacta.* Id tantis omnium coetuum laudibus exceptum fuiffe IMPERIALIS teftatur, *vt nihil eo vel ad efformandos mores vtilius, vel ad rempublicam recte gerendam accommodatius, vel ad omnem bonorum malorumque notitiam fuauius excogitari poffe iudicatum fit.* Vnde mire quoque Piccolominei labor placuit GABRIELI NAVDAEO *, quod *Artem moralem integram nobiliori quadam methodo et maiori vi ac copia fpirituum tradiderit minus elato dicendi genere.* Aliter tamen HENNINGVS ARNISAEVS [i], qui cum Ariftotelico praeiudicio impeditus cum plerisque Peripateticis ftatuat, in artibus practicis locum methodo fyntheticae effe non poffe, fed refolutiuum tantum ordinem a fine ad media adhiberi poffe, reprehendit in Piccolomineo, quod noua methodo ethicam tradere volens in fummo tandem bono defierit. De qua fententia cum eandem cum Zabarella tibiam inflet, fupra dicta nolumus repetere.

§. XX. Ex

g) Dicemus de eo infra ex inftituto.
h) loc. cit.
*) Bibliograph. polit. p. m. 13.
i) Praef. ad doctrin. politic.

Cyriacus Strozza.

§. XX. Ex celeberrima apud Florentinos, Strozzarum familia [k], haud vulgare Peripateticae philosophiae sidus exortum est in CYRIACO STROZZA, Zachariae filio. Is cum mature honestarum artium disciplinarumque desiderio flagraret, iactis domi Graecae Latinaeque literaturae, itemque mathematicae et philosophiae fundamentis, cum potissimum architectonica delectaretur, longum iter ingressus est, et potiores Europae regiones peragrauit, ea attentione, qua ad augendas doctrinae diuitias, acquirendamque experientiam rerum praestantissimarum opus erat. Ita vero collecta supellectile literaria copiosissima admirabilis prorsus tum in architectonica arte, tum in philosophia euasit [l]. Redux itaque, cum habita disputatione in patria eruditionem probauisset, lector philosophiae, et postea Graecae linguae et philosophiae professor designatus est. Dein ex patria ad Bononiensem academiam vocatus Aristotelicam philosophiam octo annorum interuallo tanta doctrinae fama docuit, vt is iudicaretur, qui Pisanam scholam eruditione sua prae aliis egregie nobilitare posset. In eo loco viginti annis vsque ad vitae finem, quem annus ei climactericus ex calculi doloribus anno MDLXV attulit, perstitit. Vixit per totam vitam caelebs, matrimonii enim curas et familiae tumultus philosophorum meditationibus plurimum obesse, et nubeculam inducere serenitati mentis credidit [m]. Valde autem eum bonis omnibus commendauit vitae simplicitas et integritas, qua ab omni vanitatis et ambitionis tumore remotus, philosophiam vita exprimere, honestatemque et virtutem colere sategit. Cui cum iungeret eruditionem insolitam, et colloquiorum iucunditatem atque grauitatem, qua veteres aequabat, dici non potest, quantam illi venerationem ea res pepererit. In Peripateticae philosophiae historia eo potissimum conatu, memoriam suam commendauit, quod deperditum nonum decimumque librum *Politicorum* ARISTOTELIS ex ingenio restituere, telamque a Stagirita sumtam eodem pertexere filo ausus est. Ex quo labore magna Strozzae gloria enata est, cum et lectionis copiam, et ingenii elegantiam in eo mirifice proderet [n]. Neque tamen ad scopum collineasse Strozza, licet doctrinam et ingenium in ea re probauerit, visus est. Fridericus Morellius enim, qui haec supplementa Graece et Latine a Strozza edita, Gallice vertit, eum monuit, abundare ea auctoritatibus poëtarum, quorum loca cumulata satis prodant, ista non ab Aristotele esse profecta. Ad quae respondisse Strozzam narrat MASSONIVS [o], studio id se fecisse, ne ad Aristotelem auctorem referrentur. Alii et scientia et iudicandi ac dicendi facultate Aristoteli con-

k) Vid. BAYLE Dict. T. IV. Art. Strozzi p. 290 seqq.

l) PAPIR. MASSON. Elog. TEISSIER Elog. P. II. p. 228. 229. FREHER. p. 1461. Vitam quoque eius praefixam esse Tomo II. Opp. Aristotelis p. 461. Ed. Du Vallianae monet FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. II.

m) THVANVS ad an. 1565.

n) Vid. laudatos TEISSIER l. c. Prodiere Florent. 1562. 1563. et in Du Valliana edit. l. c. p. 461.

o) loc. cit.

concessisse, fatentur, laudant tamen Strozzae diligentiam beneque de Aristotele merendi studium. Inde moderatum GABRIELIS NAVDAEI iudicium: *Quemadmodum nullus pictorum ea felicitate potuit Veneris effigiem absoluere, quae ab ipso Apelle incepta primum fuerat atque delineata, ita profecto immane quantum eum ab isto auctore distare, quem sibi ad imitandum proposuerit: legendum tamen esse atque laudandum, quia quantum in ipso situm fuerit, rerum pretiosissimarum iacturam sarcire conatus sit, et desideriis nostris cumulum imponere.* ANT. SCAINI [q], IO. ANDR. BOSII [r] aliorumque censuras breuitatis caussa omittimus. Non confundendus autem est Cyriacus cum

Petrus Strozza. Petro Strozza, qui et ipse tum Peripatetica philosophia, tum architectonica arte celeberrimam famam sibi acquisiuit. Is narrante IANO NICIO ERYTHRAEO [s] Aristotelicam philosophiam omnem, Lazaro Bonamico monstrante, didicit, eiusque arcana; cum in Graeca lingua non mediocriter esset eruditus, quam domi a Graeco quodam didicerat, accurate perspexit. His porro disciplinas mathematicas iunxit, et nec picturam, nec architecturam contemsit, inque hac ita excelluit, vt paucos haberet pares, superiorem neminem. Ita doctrinae praestantia commendatus Leoni XI, P. M. ab epistolis sanctioribus ad summos viros principes dandis ei esse iussus est; eamque prouinciam apud eius successorem Paulum V retinuit, auctis simul insigni in aede Vaticana sacerdotio. Quo tamen, sacris nondum initiatus, se abdicauit, cum pontifici minus esse gratus coepisset, eo quod in aedificando sacello quodam, cuius cura illi erat commissa, quaedam pontifici displicuissent. Itaque reuersus in patriam ibique humanissime a Cosmo magno Hetruriae duce exceptus, magno stipendio ad docendam philosophiam in gymnasio Pisano conductus est.

Io. Baptista Strozza. Sed et alium ex Strozzarum gente philosophum, Io. Baptistam idem ERYTHRAEVS [t] enarrat, quem ait philosophicis ac theologicis doctrinis instructum, Graecis ac Latinis literis doctum, poëticaeque facultatis ita peritum fuisse, vt cum maioribus natu poëtis compararetur. Hasque illum disciplinas in instituendo docendoque prudentissimum iuuentutem edocuisse, et quotidianis domi suae disputationibus exercuisse, ac saepius quod vmbratili illa institutione didicissent, in puluerem et solem coëgisse educere. Ingenia quoque quae fortunae culpa, ne emergerent, oppressa cerneret, suis ipsum opibus ac facultatibus, quibus affluens erat, subleuauisse, libros, vestem, cibos, habitationem omniaque ad necessarium vsum illis praebendo. Ceterum oculorum vitio laborasse multos eius familiae viros, idem obseruat.

§. XXI. Ex

p) Bibliograph. polit. p. 19.
q) In quinque Qq. ad libros VIII. de Republica, p. 16. qui contendit, nihil Aristotelis librorum Politicorum intercidisse. Conf. FABR. l. c.
r) De Compar. prud. ciu. §. 16. p. 6.
s) Pinacoth. II. c. 15. p. 55 seq.
t) loc. cit. c. 2. p. 15. 16.

Iacobus Mazonius.

§. XXI. Ex Caesenatibus oriundus fuit, qui multum Lyceo recentiori aetate splendorem addidit IACOBVS MAZONIVS, cuius vitam eleganter enarrauit IANVS NICIVS ERYTHRAEVS [u], ipse vero alia de se ipso retulit [v], quemadmodum nec IMPERIALIS narratio cum illa Erythraei in omnibus concordat. Is anno MDLIII natus, ab ipsa pueritia ingenium demonstrauit acutum, feruidum et supra aetatis modum literis inhians. Quod cum elegantissimis doctrinis exornare vellet, Sebastiano Regulo humaniorum literarum apud Bononienses magistro erudiendus traditus est. A quo celerius, quam sperabatur, doctiorque dimissus animum ad philosophiam, reclamantibus, vt ipse ait, parentibus et amicis, adiecit, eo fine, vt et secum habitare addisceret, et sua contentus animi tranquillitate, nihil extra se ipsum quaereret. Eo itaque consilio ad Patauinum bonarum artium literarumque mercatum aduolauit, in quo eo tempore Fridericus Pendasius [w] philosophiam et Guido Pancirola iuris notitiam profitebantur, magnaque fama iuuentutem docebant. Ibi Pendasii copiosissimam, vt ipse refert, ingenii fertilitatem admiratus, eo potissimum duce ad cognoscenda philosophiae omnis mysteria se accinxit, et biennio in isto saxo voluendo occupatus est, tanta diligentia, tamque felici euentu, vt iam tum experiri vires, et collectis ex vniuerso scientiarum orbe quaestionibus ingenium publica disputatione ostentare cogitaret. Ipse sane innuit, se omnia Platonis et Aristotelis volumina nec penitus incuriose, nec plane conniuentibus oculis eo tempore perlustrasse [x], valde vero sibi aduersitates Platonis et Aristotelis, Plotini et Procli, Porphyrii et Iamblichi, Alexandri et Simplicii, Auerrois et Auicennae, Thomae Scotique obfuisse, seque in iis tollendis plurimum operis, laboris temporisque consumsisse. Ex qua eius narratione palam est, iam tum adolescentem Mazonium syncretismum eum fouisse, quem deinde late demonstrauit. Sed et mathematicarum artium praecepta philosophiae iunxit, nec a philosophiae et theologiae Scholasticae dumetis absterreri se passus est, vt non illi cognoscendae operam collocaret suam. Ita vix duo de viginti anno natus [x], tanta eruditionis praestantia inclaruit, vt, cum ab Archangelo Mercenario philosopho medicoque Patauino [y] oppugnaretur Pendasius, teste ERYTHRAEO, licet multi se eius propugnatores futuros pollicerentur, non tamen alteri, quam Mazonio defensionem suam committendam statueret. Duodeuigesimo aetatis anno domum reuersus est, quod iter studiorum in Helicone Patauino abrumpere eum coegit repentinus Baptistae parentis interitus. Valde eam mortem studiorum suorum quietem concussisse, sublato, qui sibi vnus otia fecisset, quanta cuperet, conqueritur [z]. Successit enim facultatum tenuitas, ad quam eum et patrimonii cum aliis fratribus diuisio, et ipsa studia intem-

 pestiuo

u) Pinacothec. I. p. 65 seqq.

v) In Praef. vitae actiuae.

w) Docuit is, Mantuam patriam agnoscens, Patauii circa annum 1570. Peripateticam philosophiam, ediditque Censuram ausculrationis physicae.

x) ERYTHRAEVS l. c.

y) Vid. MERCKL. Linden. renou. P. I. p. 87.

z) loc. cit.

pestiuo diuitiarum contemtu redegerunt. Inuenit tamen inter tristissima nubila redeuntem solem in Francisco Maria, Metaurensium duce, qui eum in familiae suae obsequia retulit, eaque liberalitate fouit, vt res eius supra vota succedere inciperent. In ea quoque aula cum doctissimis viris, quos ducis illius literis fauentissimi munificentia alebat, conuersatus, studiis suis immensas copias addidit, et cum abundaret Caesena, tanquam honestarum disciplinarum asylum, viris multiiugae et multifariae doctrinae; (inter quos valde extollit Alexandrum Martinellum, et Iosephum Gottofredum) eorum auctoritate succenturiatus, doctrinaque valde confirmatus fuit. Quod itaque consilium in Patauina academia conceperat, exsequendum ratus, principis sui aulae ob otium philosophicum valedixit, amicorumque eruditorum opera consilioque adiutus, *de triplici hominum vita actiua nempe, contemplatiua, et religiosa tribus methodis* conscriptis, *Quaestiones centum et nonaginta septem supra quinque millia* [a], publice disputandas Bononiae proposuit anno salutis MDLXXVII, iuuenis annorum fere viginti [b]. Editus est iustae magnitudinis liber eodem anno approbante sancto inquisitionis Officio [c] Caesenae, forma, quam vocant, quarta [d], et per omnem pene disciplinarum ambitum latissime excurrit. Quem cum rarissime inuenire liceat [e], pauca ex eo pace lectoris, enarrabimus, vt quam sibi eo tempore philosophiam finxerit Mazonius, intelligi possit. Omnem vero scientiarum orbem, in vitam actiuam, contemplatiuam et religiosam diuidit; et in prima quidem parte ethicam initio considerat, quidque virtus sit, quid felicitas, allatis variis opinionibus edisserit; hisque politicam subiungit, et de ciuitatis constitutione, de militia et magistratu, de poësi, de rebus publicis veterum, de rege, de sacerdotio, de saltatione, de tragoedia, comoedia, satyra, vrbis area, munitione et similibus collectanea sua et distinctione affert. Tum oeconomicam explicat, de agricultura, de aucupio, deque munere domini, filiique, patris, matris, mariti, vxoris seruique de foeneratione, piscatione, venatoria praecipit. Dein legalem facultatem, id est, legislatoriam, quam philosophiae moralis magiam quandam vocat, considerat, et explicitis philosophorum opinionibus de legibus, veram de legibus sententiam adstruit. Simili tractatione in vita contemplatiua ve[illegible] positaque eius natura, grammaticam, logicam, dialecticam, rhetoricam, philosophiae diuisiones, et mathematicas disciplinas, arithmeticam, [illegible]putatricem, algebram, musicam, geometriam, stereometriam, geodaesiam, prospectiuam, picturam porro, statuariam, astrologiam, gnomonicam, mechanicam; deinde physicam, et metaphysicam considerandas exponit;

a) Errant itaque Imperialis et Freherus, qui 5190. ponunt.

b) Hoc ex praefatione colligitur, octodecim enim annos natus Pataui0 discessit, et annum fere vnum post moram in aula ducis istam disputationem suscepit, annos natus circiter viginti. Falsus itaque est Imperialis, qui ei 27. annos tribuit.

c) Ita tamen, vt nullo pacto conclusiones pertinentes ad aeternitatem animorum possint disputari.

d) Anno 1577.

e) Debemus eum liberalitati celeberrimi I. I. ZIMMERMANNI.

exponit, et tum omnis ferme aetatis philoſophorum opiniones affert, tum varias ex iis quaeſtiones cumulat, easque miro inter ſe connubio iungere, tollereque diſſenſum et contradictionem ſatagit. Et hac quoque methodo vitam religioſam contemplatur, ad quam tamen tractationem omnem trahit idololatriae vetitarumque artium conſiderationem, et religionis quoque Hebraeae et Muhammedanae ad demonſtrandam religionis Chriſtianae veritatem momenta varia: tum haereſium et errorum philoſophicorum cumulum adiicit. Et hoc quidem pacto infinitum pene argumentum incredibili labore exhaurire ſatagit. In qua Mazonii tractatione, fatendum quidem eſt, eum vaſtam lectionem, et ingenii copiam ſupra iuuenilem aetatem longe excurrentem oſtendiſſe. Verum, vt praematura plerumque ſolent, fecit iudicii lectionis copia ſuffocati defectus, et ineptum male cohaerentia conciliandi ſtudium, vt nihil tanto conatu dignum referret, veterum opiniones confunderet, diſtinctiones afferret praeter rem excogitatas, et nec pleno tractandi modo, nec decenti ordine rem exponeret. Quamuis enim iuuenili ambitione ſe concordiam inter Platonem et Ariſtotelem, Stoicos et Peripateticos, Cyrenaicos et Peripateticos, et omnis fere aetatis philoſophos, ne Thoma quidem Scotoque exceptis oſtendiſſe glorietur, et omnibus fere paginis ſyncretiſmum inter academiam et Lyceum introducat, lecto tamen libro ſatis obſcure et confuſe ſcripto ſuccurrit nobis illud Horatii:

Quid dignum praeſtet tanto promiſſor hiatu?
Parturiunt montes naſcetur ridiculus mus.

Patienter itaque raritatem huius libri ferimus, eoque, niſi ſponte occurrat, facile caremus. Condonanda tamen haec ſunt iuueni nondum annis maturo, fatendumque, ſi prolixam lectionis copiam ſolam conſideres, veriſimile eſſe, quod Erythraeus refert, cum hoc ſpecimen edidiſſet, qui illum noſſent, exhorruiſſe, qui vero ſuo ex ingenio ceteros exiſtiment, cachinnos extuliſſe. Sed vt ad hiſtoriam Mazonii reuertamur, ingentem aſſertionum et diſtinctionum harum numerum cum in Bononienſis ſcholae frequentia publica diſputatione ventilandum propoſuiſſet, reſponſum, exorata venia, tulit, fas eſſe nemini diſciplinarum doctoribus literarium bellum indicere, niſi cui philoſophorum theologorumque libros publice interpretandi facultas eſſet conceſſa. Doctoris itaque axioma et facultatem expetiit, et cum ſex tantum menſes in theologiae ſtudio ſe triuiſſe affereret, impudentiam eius et audaciam mirante Cyrillo Seruita; qui tum ſtudiis illis praeerat, periculum vt de ſe fieret, rogauit, et examine quoque ſuſcepto, ita in iis quaeſtionibus, quae ad ſacras et philoſophicas diſciplinas pertinebant, doctus inuentus eſt, vt doctoris ei locus, ac nomen omnium calculo tribueretur. Ita locum in cathedra occupans per quatriduum, ad omnia quae ponerentur in percontando, (verba Erythraei iterum damus) homo abundanti doctrina copioſe reſpondit

 ex

ex tempore; nullam rem defendit, quam non probarit, nullam oppugnauit, quam non euerterit. In quo ab ingenio, quod foecundiſſimum habebat, et a memoria, quam vaſtiſſimam alebat, admodum adiutus eſt. Si enim fides ERYTHRAEO, nihil vſpiam conſignatum eſt literis, quod non legiſſet, nihil legit, quod comprehenſum memoria non continuit; vnde tanquam ex promtuario aliquo, cum eſſet opus, ſingula proferret, et ſuo quaeque loco collocaret. Inde factum eſſe, idem aſſerit, vt in diſputationibus, cum auctoritatibus decertandum eſſet, integras ex ſanctorum patrum, Platonis, Ariſtotelis, aliorumque doctorum hominum libris paginas ita memoriter referret, vt ne vnam quidem ſyllabam peccaret. Ita vero dum mirum in modum incrementa caperet, quam viri eruditi de eius doctrina fouebant, opinio, non ſummis ſolummodo viris commendatus eſt, qui amicitia illum ſua ſunt dignati, ſed et rerumpublicarum in Italia principes et moderatores ad Scholas eum ſuas certatim vocarunt, vt docendi munus ſubiret. Et, ſi IMPERIALIS quidem audiendus, Romae primum, tum Maceratae, et dein per decennium Piſis, docuit, tandemque gymnaſio Ferrarienſi moderator datus eſt. Aliter tamen eius munera publica ordinanda eſſe, ſuadet ERYTHRAEI narratio, ex qua conſtat, Petrum cardinalem Aldobrandinum, qui tum potiebatur, tandem a Ferdinando Hetruriae duce impetrauiſſe, vt Romam mitteretur, ibique cardinali cariſſimum, et officiis beneficiisque omnibus ornatum, mille aureorum ſtipendio conductum fuiſſe, vt Ariſtotelis de philoſophia libros in gymnaſio Romano extra ordinem interpretaretur: ab eo autem principe iuſſum ſe Ferrariam ſequi, illuc cum eo abiiſſe. Quae melius cohaerent, quam Imperialis narratio. Quia tamen hic refert, eum occaſione anni iubilaei Romam veniſſe, conciliari vtriusque biographi relatio ita poteſt, vt dicamus, primo quidem Mazonium priuatum Romam abiiſſe, indeque commendata eius doctrina Mediceae genti, quae ſummo ſtudio viros doctos eo tempore complectebatur, Piſanae academiae doctorem datum, et tum demum Romam ab Aldobrandino cardinali vocatum ibique docentem in Ferrarienſe gymnaſium translatum fuiſſe. Tanta autem huius purpurati patris aduerſus Mazonium gratia fuit, vt et ſua illi conſilia crediderit, et eum ſolum ex familia ſibi conuiuam abduxerit, et occaſiones ei ſexcentas exhibuerit, ſumma cum nominis et eruditionis laude doctrinae latifundia pandendi. Cuius exemplum eſſe poteſt, quod inter coenam cum Iacobo Critonio f) philoſopho Scoto, cuius praecocis inge-

f) Iacobus Critonius filius Roberti, ex regia Stuartia gente apud Scotos prognatus, inter ingenia praecocia referendus eſt. Annos enim natus viginti et vnum duodecim linguas doctus, in theologia, philoſophia, matheſi et humaniori diſciplina exercitatiſſimum demonſtrauit animum, et magnam lectionis copiam in ſcriptoribus ſacris et profanis oſtendit, ita vt de omni ſcibili diſputare auderet, immo verſibus quoque ex tempore fuſis reſponderet. Patriae vero tumultus pertimeſcens ad Venetos abiit, et in academia Patauina magna celebritate aliquandiu vixit. Venetiis quoque theſes publice ventilandas propoſuit, et ad certamen omnes eruditos prouocauit. Et tum factum, vt cum inſtinctu quorundam nobilium Critonius cum Mazonio coena-

ingenii tum erat summa existimatio, telis philosophicis congrediens victor abierit. Valde vero et heri sui gratia, et qui inde consequebatur, principum virorum fauor Mazonio damnosus, tandemque exitiosus fuit, mortem enim illi accelerauit. Nam cum parce admodum ac tenuiter vsus esset cibo atque potione, eaque perpetua eius consuetudo fuisset, Romam abductus inter aulae plausus, et prandia opipara, cum plus se cibis vinoque ingurgitare cogeretur, quam Stomachi vires ferre possent, tandem lethalem ex cruditate Stomachi morbum contraxit [g]. Cardinalem enim Ferrariam ad bellum proficiscentem secutus, vel, vt habet IMPERIALIS, illuc ab eo copiis pontificiis praefecto missus, vt Ferrariam reciperet a Venetis, et ab his ob prudenter rem gestam torque aureo ornatus, academiae moderator datus est, at exitiali morbo, quem erysipelatem fuisse ille tradit, stomachi vero inflammationi adscribere videtur Erythraeus correptus, obiit: praedixitque magnus Hetruriae dux cum eum Aldobrandini precibus expugnatus dimitteret, vereri se, ne tempestiua aulae ipsi blandientis conuiuia frugalissimum sibi virum eripiant, auditoque eius obitu exclamasse dicitur: verum euenisse, quod ipsi praesagiuerit animus, importunos eius admiratores non antea quieturos, quam ipsi vitam ademissent. Et ita quidem vix quinquagenarius anno MDCIII obiit. Quamuis autem Peripateticam philosophiam publice docuerit, inter syncretistas tamen, id est, conciliatores inter Aristotelem et Platonem numerandus est. Tribuitque illi IMPERIALIS librum *de Consensu Aristotelis et Platonis*, id quod ERYTHRAEVS confirmat, narrans: *Postremo post multas orationes a se editas anno, antequam excesserit ex vita, egregium volumen emisisse, in quo doctissime eruditissimeque concluserit, Platonis et Aristotelis inuenta, ab vno eodemque sapientiae iugo, veluti plura ex vno capite flumina deriuari, atque defluere, ac propterea mire inter se conuenire, congruereque.* Quod si verum est, nec confunditur ab his auctoribus liber supra recensitus, qui totus in eo vertitur, vt hanc inter Platonem et Aristotelem concordiam demonstret; intelligenda sunt eius *in Aristotelem et Platonis vniuersam philosophiam praeludia, Venetiis* viuo auctore MDXCVII edita, in quibus, teste MORHOFIO [h], similiter demonstrat, Platonis Aristotelisque principia ex vno eodemque fonte hausta esse. Illud vero conciliationis inter vtrumque philosophum studium, eum cum Francisco Patricio commisit. Cum enim Dantis poëtae patrocinium contra Castrauillam editis duobus voluminibus suscepisset Mazonius, in quibus enata occasione Franciscum Patricium reprehendebat, eo quod acerbe illum in Aristotelem inuehere ferre non posset, edito

coenaret, ambo inter se committerentur. Cum autem Critonius multa, sed superficiaria eruditione turgeret, Mazonius subactam haberet rerum notitiam, facile Critonius ab eo superatus est, ita vt se ex instituto literis operam non dare fateretur. Quo nomine eum contemsit BAILLET. de Pueris praecoc. c. 34. p. 107. quamuis mire eum laudauerit Scaliger, Scaligeran. p. 58. Mantuae demum a Vincentio, Gonzagae ducis filio, noctu gladio confossus periit, annos natus 22.

g) ERYTHRAEVS l. c.

h) Polyhist. T. II. L. I. c. 11. §. 19. p. 59.

to is libro ſe aduerſus Mazonium defendit. Quod ita Mazonium exaſperauit, vt nouo ſcripto plurimorum eum errorum ſatis acerbe poſtularet. Quod cum edita reſponſione negauiſſet Patricius, demonſtrando non in his, quae obiiciebantur, locis ſe eſſe lapſum, non quieuit Mazonius, ſed contentioſius controuerſiae ſerram reciprocauit, non quieturus, niſi Patricius ſcribendi finem feciſſet [i].

Hubertus Giſanius.

§. XXII. Inter Belgas praeter artis criticae peritiam philoſophiae quoque Peripateticae laude inclaruit, HVBERTVS GIFANIVS [k], iureconſultus, ille enim de ethica et politica Ariſtotelis haud parum meruiſſe viſus eſt. Fuit is Burenſis ex Geldria [l], natus anno MDXXXIV, ex Giſaniorum [m] familia haud ignobili, quae Romanae eccleſiae communioni hactenus adhaeſerat. Literarum elegantiorum atque philoſophiae et iurisprudentiae praecepta hauſit in ſcholis Louanienſi, Pariſienſi et Aurelianenſi, in qua poſtrema honores in iurisprudentia ſummos conſecutus eſt, et de gente quoque Germana in ea academia libris impalleſcente eo nomine meruit, quod bibliothecae in eius vſus colligendae initium fecerit. Ita abſoluto ſtudiorum curſu cum legato Gallico in Italiam profectus eſt; et redux Argentorati ſedem fixit. In quo bonarum artium emporio cum iuris doctrinam traderet, adeo commendata eſt eius eruditio, vt initio quidem ethices et politices profeſſio ei demandaretur, dein autem inſtitutiones publice docere iuberetur; ex quo conſtat, eum deſertis Romanis coetibus ad Proteſtantium partes tranſiuiſſe. Adeo vero fama doctrinae eius inualuerat, vt cum thori ſibi ſociam deligeret [n], non cunctaretur Io. Marbachius, primarius tum theologiae apud Argentoratenſes profeſſor, virque magnis in eccleſiam meritis conſpicuus, filiam illi ſuam elocare. Argentorato Altdorfium vocatus eſt anno MDLXXXIII, ad ſuſcipiendam profeſſoris iuris ſpartam, in qua ornanda eandem famam atque religionem obtinuit [o]. Cum autem in academiam Angelopolitanam vocaretur lautis conditionibus iuris interpretandi munus ſubiturus, religionis Proteſtantium teſſeram deſeruit, et ad Romanenſium caſtra defecit. Qua mutatione vxorem quoque priſtinae religionis profeſſioni inhaerentem a ſe dimiſit, quae tantum inde dolorem concepit, vt aegritudine confecta praematura morte obiret, eo quod mariti perfidiae ferendae impar eſſet: Haec enim et teſtium fide dignorum aſſertis et hiſtoriae vitae Giſanii circumſtantiis melius conſonant, quam quae SCALIGER [p] tradit, eum ideo vxorem dimiſiſſe, ne familiam alere in aula Caeſarea cogeretur. In eam autem ob famam eruditionis praecipue in iurisprudentia, cum in ea Cuiacio haud inferior exiſtimaretur [q], a Rudolpho II. vocatus,

i) ERYTHRAEVS l. c.

k) Alii, Obertus Giphanius ſcribunt.

l) VALERIVS ANDREAS Biblioth. Belg. p. 587. SWERTIVS Athen. Belg. p. 703.

m) Vocabatur a Giffen.

n) Conf. B. Io. FECHTIVS in Appar. ad epiſtolas Marbachianas ſ. ſupplemento ad H. E. ſec. XVI. TEISSIER, Eloges T. IV. p. 468.

o) Vid. Vitae profeſſorum iuris Altdorfinorum.

p) Scaligerana ſec. p. m. 94.

q) Io. STRAVCHIVS de Beryto c. 4. §. 11.

catus, imperatori a Consiliis et epistolis esse iussus est, quo loco septuagenario maior Id. Quint. anno MDCIV [r], vel vt alii volunt [s], MDCIX, obiit: quamuis hi non magnopere fidem mereantur [t]. Celebratissima vero fuit Gisanii eruditio, tum ob iuris peritiam, tum ob elegantiores literas et philologiam; tum ob philosophiam Aristotelicam, cuius famae illius celebratissimae testimonia cum collegerint THOMAS POPE-BLOVNT [u] et ANTONIVS TEISSIERIVS [x], eos lectori adeundos esse monemus, vt, quantus ille vir fuerit, inde discatur. Nobis sufficit vnius MORHOFII [y] iudicium adduxisse, cui *heros* audit *inter iureconsultos Romanos qui doctrinam multiplicem, multarumque linguarum peritiam, ad iuris scientiam attulit.* Tacemus SCIOPPII sententiam, qua eum *iurisconsultorum nostri temporis principem* salutat [z]. Nobis hoc loco maxime memorandus est, ob eximios commentarios *in libros Ethicos et Politicos* Aristotelis, in quibus textum emendauit, paraphrasi illustrauit, et non sine insigni veteris eruditionis cumulo verum exponere sensum conatus est. Quamuis enim in iis elegantiam et perspicuitatem desiderauerit HERM. CONRINGIVS [a], recte tamen illi notatum, vltimam iis manum Gisanium admouere non potuisse. Ast hac, vt sunt humana omnia, labecula non obstante Gisanii lucubrationes in hos Aristotelis libros, omnium instar haberi posse, iudicauit GABRIEL NAVDAEVS [b]. Alia eruditorum, quae idem affirmant testimonia breuitatis caussa praetermittimus [c]. Dolemus itaque, Gisanium, cum veteris doctrinae haud mediocrem sibi notitiam acquisiuisset, in Lucretio, quem magno labore illustrandum sumserat, ad philologiam artemque criticam, quam ad philosophiam, respicere maluisse, eiusque obseruationes magis grammaticas esse, quam philosophicas, quo nomine eius diligentia displicuit recentiori Lucretii interpreti THOMAE CREECH, qui contemtim de hoc eius labore iudicat. Turpem vero illius famae maculam inussit sordities, qua impulsus, cum quinque et viginti millium coronatorum aureorum censu polleret, in subtegulanea tamen cella hospitauerit, liberisque seruorum instar vsus sit [d]. Nihil vero adeo existimationem eius optimis literarum decoribus partam adeo commaculauit, quam haud iniusta plagii suspicio, quod crimen magna, vt ferunt impudentia commissum ei obiecerunt seculi XVI critici. Dabimus THV-

ANI

r) THVANVS L. CXXXI. ad an. 1604.

s) VAL. ANDREAS et SVVERTIVS l. c.

t) Id ex citato Scaligeranorum loco demonstrari potest. Ibi enim narratur, Iesuitam ei morienti adfuisse, plurimaque eius scripta surripuisse, Romamque abiisse. Scaliger autem ineunte anno 1609. ipse morte ereptus est rebus humanis. Conf. BAYLE Dict. T. II. art. Gifanius, not. A. p. 548.

u) Censur. cel. auct. p. 838.

x) loc. cit.

y) Polyhist. T. III. L. VI. sect. 7. §. 9. p. 586.

z) Comm. in Priapeia p. 2.

a) Introd. in Polit. Arist. c. IX. p. 648. „Versio Politicorum Aristotelis, saepe non satis polita, saepe ambigui sensus interdum non vna, „sed duplex etc."

b) Bibliographia Politica p. m. 16.

c) Vid. MICH. PICCART. Isagog. in Lect. Arist. c. 21. §. 22. n. 209.

d) Scaligerana l. c.

ANI [e] verba, haec narrantis. *Fruterius* (cuius historiam ipse tangit, illustratam a TEISSIERIO [f]) *in puriore literatura cum excelleret, et iam multa commentatus esset, properata morte praepeditus, omnia ea Gifanii iudicio atque fidei commisit, qui pari fide minime vsus creditur, vixque lite a Iano Dousa mota exorari potuit, vt paucula, quae ex tanta iactura velut ex magno naufragio exiguae tabulae supererant, sint publica.* Hinc graues irae et contumeliae in Gifanium, a Dousa, Giselino, et qui laboribus eum suis spoliasse in Lucretio emendando conquestus est [g], Dionysio Lambino profectae, de quibus tamen furtis Gifanii literariis hoc loco, cum a nostro scopo aliena sint, plura dicere non licet, videndi autem, qui pleraque enarrant, SCALIGER [h], IAC. THOMASIVS [i] et PETRVS BAYLE [k]. Memorabile vero, scelus scelere pensatum esse, et eandem quam ipse commisit culpam, in eum admisisse, qui eius amicitia vtebatur, Gasparem Scioppium. Cum enim Gifanius ex bibliotheca Bessarionis, quae apud Venetos asseruatur, Symmachi codicem msc. furto sustulisset, illum autem, vt viris doctis concederet, nemo ab eo impetrare posset, Scioppii artificio clam subtractus est, et festinata comparatione cum editis, meliora surrepta et ab eo vulgata sunt; id quod occasionem dedit Scaligero [l], Scioppium amare traducendi, qui se tamen non violasse fidem, sed superasse inuidiam Gifanii contendit [m], qua de re alibi latius dicendum.

Iulius Pacius. §. XXIII. Inter iureconsultos quoque de Aristotele, et praecipue de eius organo praeclara praedicantur merita IVLII PACII, Vicentini, non minus eruditionis praestantissimae, quam vitae varietate memorabilis. Parentibus natus [n] Paulo Pacio et Lucretia Angioletta anno MDL, V. Non. April. maiores habuit auitis nobilitatis decoribus insignes a quibus Berigae cognomen a vicino praedio gentis suae accepit [o]. In pueritia praematura egregiae indolis et ingenii studiis aptissimi specimina edidit, ita vt nec eius acumen, nec fertilitatem desiderarent, qui animo eius literis formando adhibebantur. Cuius specimen esse potest, quod in pueritia mira quadam facilitate linguas Latinam, Graecam, Hebraicam et artes mathematicas didicerit, vixque tredecim annos natus libellum ediderit *de Arithmetica.* Vt itaque diligenti cultura foecundus ager iactis literarum seminibus coleretur, cum fratre Fabio, cuius postea celeberrimum inter medicos nomen extitit [p], Patauium missus est, vt philosophiam iurisque pru-

e) Lib. XXXVIII. ad an. 1566.
f) Elog. T. II. p. 285.
g) Vid. Praef. in Lucretium.
h) In Epist. ad Scipionem Gentilem, inter Gudianas App. n. 25. p. 356.
i) De Plagio n. 445. p. 196.
k) loc. cit. not. C.
l) Vel quisquis est auctor mordacis satyrae. Vita et parentes Gasp. Scioppii p. 145.
m) In Amphot. Scioppianis sub OPORINI GRVBINII nomine editis, p. 130. vnde locum excerpsit BAYLE l. c. not. E. quem vide.
n) TOMASSINI Elog. et ex eo FREHERVS Theatr. p. 1069. LAVR. CRASSO Elog. hom. literat. P. II. p. 86.
o) Ita ipse in carmine de vita sua apud citatos:
Pacis vbi et Berigae nostrae cognomina gentis
Clara per innumeros inueniuntur auos.
p) Partu septimestri editus est anno 1547. humaniores literas, philosophiam et medicinam supra

prudentiam disceret, id quod a praestantissimi ingenii iuuene, praeceptore Iacobo Zabarella viam muniente [q], ita factum est, vt omnes, quotquot sibi prodesse nouerat libros legendo deuoraret. Ita vero factum, vt, comitante virtutem et doctrinam inuidia, cum domum esset reuersus, valde suspecta esset eius eruditio, indignante episcopo Vicentino, quod prohibitorum librorum lectione cognitionem literarum augere ausus fuisset. Et carcerem non euitasset, nisi iniusti furoris tela mature praeuisa declinando ad Heluetios clam aufugisset, trans Alpes securiores latebras quaesiturus [r]. Ibi docendae iuuentuti operam locauit suam, tanta praestantissimae eruditionis commendatione, vt ibi publicum ei docendi munus crederetur. Posita itaque eo loco fortunarum suarum sede matrimonium haud infoecundum iniit. Neque tamen eo in munere manere illum passa est, quae vbique de doctrinae eius elegantia disseminata est, fama, quae, cum plurimum eum in Aristotelis philosophia valere dictitasset, in Heidelbergensem academiam vocatus est, vt organon Aristotelis doceret, licet omnem postea Lycei doctrinam in illa schola tradiderit. Vita tamen transultatoria delectatus haerere illo in loco diu noluit, sed vocatus in Pannoniam ad explicandas leges illuc concessit, ibique duobus fere lustris iuris scientiam explicuit. Tum ad academiam recens Sedani fundatam a duce Bullonienss vocatus, eo quoque in loco dialecticam Aristotelis exposuit. Belli tamen tumultibus paulo post omnia miscentibus, Sedano securitatis caussa in Heluetiam iterum concessit. Et ex his terris vocatus ad Nemausenses, deinde Montempessulanum, professionem iuris regiam nactus est. Ibi magno eruditorum Moecenati Nicolao Claudio Peirescio innotescens, cum se magno viro excellentissimi ingenii dotes et elegantissima eruditio commendauisset, Aquas Sextias vocatus est, vt et magno viro praesens esset, et iuuentuti docendo prodesset. Facile tamen Valentina, quae post haec ei oblata est vocatio illum ad mutationes crebriores valde pronum permouit, vt illuc concederet. Et in ista quidem palaestra tanta gloria desudauit, vt eum Lugdunensis Batauorum, et Pisana quoque ac Patauina academia ad suscipiendum professoris munus inuitarent. Repudiatis vero istis vocationibus Patauium abiit, quo eum allexit senatus Veneti munificentia, qui et equitis S. Marci dignitate et stipendio mille ducentorumque coronatorum eum auxit, filiumque praeterea Iacobum professorem iuris ciuilis esse iussit. Climate tamen Patauino sanitati Pacii inimico, Valentiam rediit, vbi honestissima mercede conductus ad mortem vsque perdurauit; qua humanis rebus ereptus est anno MDCXXXV, quinque supra octoginta annos natus [s]. Ita qui inconstantis nomen in vita meruit,

supra modum calluit, et patriam alienis vocationibus praetulit. Obiit anno 1614. IV Id. Oct. annos natus 67. vid. TOMASSIN. l. c. FREHER. l. c. p. 1333.

q) Vid. Praef. ad Organon Aristotelis. Ab hoc studium artis rationalis didicit.

r) Tacet haec Tomassinus, forte ne episcopi mores improbare cogeretur. Verum autem esse, hi Pacii versus probant:

Tum fatum iniusti fugientem tela furoris
Detulit ad fines terra Lemanna, tuos.

s) Apud Io. FABRICIVM Hist. Bibl. suae T. III.

ruit, fixam apud manes sedem figere coactus est. Egregie autem de dialectica Aristotelica Pacius meruit, quam non editis modo *Institutionibus logicis; Rudimentis logicis*, et *Disputationibus logicis* [t] illustrauit, sed imprimis accurata et eleganti editione scriptorum Aristotelis dialecticorum, quae *Organon* dici solent, adiuuit, in qua textum ad fidem codicum Msc. emendauit, adiectisque in margine obseruationibus luculentis, obscuris locis medelam attulit. Cuius Organi editio prima, qua nos vtimur, Graeco-Latina, Morgiis anno MDLXXXIV et XCII prodiit, altera emendatior et auctior apud Wecheli haeredes Francof. an. MDXCVIII lucem vidit [u]. In id vero connisus est Pacius, vt quem vsum dialectica Aristotelis in aliis disciplinis, maxime in iuris scientia habeat, ostenderet. Neque tamen a reliquis philosophiae Peripateticae partibus abstinuit. Debemus enim Pacio *Libros de coelo et de anima* Graece et Latine, *Physicorum libros octo*, Graece et Latine cum commentario; itemque *Doctrinae Peripateticae Tomos tres*, nempe logicum, phy[illegible]cum. In quibus cum et magnam Aristotelicae philosophiae peritiam ostenderit, et perspicuitatem valde sectatus fuerit, meruit, vt inter optimos Lycei recentioris philosophos numeraretur.

Andreas Caesalpinus.

§. XXIV. Alio nomine tituloque, quam, quos hactenus recensuimus, ob Peripateticam philosophiam memorari merentur ANDREAS CAESALPINVS et CAESAR CREMONINVS, quorum vterque impietatis Aristotelicae suspectus factus, accusatusque est, quod diuinis veritatibus impios Stagiritae errores praetulerit. De Caesalpino autem tenues sunt, quae inter acta literaria occurrunt memoriae [x]. Aretinus is fuit natus anno MDXIX, et post humaniorum literarum studia philosophiae Peripateticae et arti salutari totum se tradidit, eo euentu, vt eum recentiorum primum et pene postremum cepisse, quid Aristoteles velit, SAMVEL PARCKERVS [y] iudicauerit. Talis cum esset, magna eius apud omnes, qui γνησίως secundum Aristotelem philosophari cupiebant, fuit existimatio, sic vt apud Germanos quoque summa de eius eruditione philosophica esset opinio. Videturque Caesalpinus, qui per Germaniam iter fecit inter philosophos Aristotelicos quosdam habuisse sibi amicissimos, certe Philippo Scherbio, Altdorfino philosopho, familiariter innotuit [z]. Hinc factum, vt plurimum eius libri commendarentur, magnique fierent opiniones eius licet παραδοξωτέραι. Testem damus, qui in eum insurgere coepit NICOLAVM TAVRELLVM, qui Caesalpina dogmata conqueritur [a] maiore apud Germanos fuisse in pretio, quam olim apud Graecos Apollinis oracula. Cum autem tanta eruditionis fama inclaresceret, vt inter

III. p. 458. annos tantum septuaginta attigisse dicitur: quod falsum, si natus est anno 1550. quod biographi eius asserunt. t) FREHERVS l. c.
u) Vid. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. II. p. 109.
x) Oppido pauca sunt, quae habent FREH. p. 1313. TEISS. T. IV. p. 439. BAYLE T. II. Art. Cesalpin. p. 117. et scriptores de atheismo itemque Bibliothecarum medicarum conditores.
y) De Deo disp. I. §. 24. p. 64.
z) Vid. Vitae selectae, quae Vratislauiae 1711. prodierunt p. 583. conf. Epp. Richterianae p. 23.
a) Praef. ad Alpas Caesas.

inter maxima ingenia numeraretur [b], munera quoque splendida deesse illi nullo modo potuere. Pisis enim diu philosophiam artemque salutarem magno applausu docuit; huius autem eximia, quam possidebat, peritia eum Clementi VIII, P. M. commendauit, qui ei inter medicos suos primum locum tribuit, et sanitatis suae curam demandauit, in collegio sapientiae autem publice docere iussit [c]. Quo in munere occupatum mors praeuenit, ereptum rebus mortalium VI Cal. Mart. anno MDCIII [d], cum annum quartum supra octogesimum attigisset. In arte vero medica celeberrimum sibi tum libris doctissimis multaque eruditione refertis [e], tum ea potissimum obseruatione nomen fecit, qua sanguinis circulationem ante Harueum detexisse visus est. Ita enim nobilissimus medicus [f]: „Idcirco „pulmo per venam arteriis similem ex dextro cordis ventriculo feruidum „hauriens sanguinem, eumque per anastomosim arteriae venali reddens, „quae in sinistrum cordis ventriculum tendit, transmisso interim aëre fri„gido per asperae arteriae canales, qui iuxta arteriam venalem protendun„tur, non tamen osculis communicantes, vt putauit Galenus, solo tactu „temperat. Huic sanguinis circulationi ex dextro cordis ventriculo per „pulmones in sinistrum eiusdem ventriculum optime respondent ea, quae „ex dissectione apparent. Nam duo sunt vasa in dextrum ventriculum „desinentia, duo etiam in sinistrum, duorum autem vnum intromittit tan„tum, alterum educit, membranis eo ingenio constitutis". Quae tamen vtrum ad eripiendam Harueo hanc inuentionis gloriam sufficiant, medicorum filiis definiendum relinquimus. In philosophia non minori quidem celebritate Caesalpini eruditio inclaruit, cum autem Aristotelem presso sibi pede sequendum esse statueret, et idcirco a communi interpretum Aristotelicorum sententia recederet, physiologiam autem Peripateticam ita explicandam sibi sumeret, vt quae erronea viderentur et aduersa Christianis dogmatibus, non refelleret ipse, sed theologis confodienda relinqueret, valde inquinata Caesalpini memoria, et plerisque ante Spinozam in hoc impietatis luto haesisse visus est [g]. Editis enim *Quaestionibus Peripateticis* [h] de primariis philosophiae naturalis et transcendentalis apud Aristotelem dogmatibus ita praecepit, vt non solum Aristotelicam impietatem de Deo eiusque motione et intellectione, et de intellectu hominum vno etc. seruauisse, sed deteriora quoque, ipso Stagirita protulisse visus esset. Inde factum, vt certatim a viris summis Caesalpinus atheismi insimularetur, quibus omnibus praeiuit Taurellus, qui atroci accusatione et acerrima disputatione contra Caesalpinum editis *Alpibus Cae-*

 sis

b) H. Boecler Bibliograph. crit. p. 604.

c) Patiniana p. 60.

d) Thvanvs ad h. a.

e) Vid. Mercklin. Linden. renou. p. 40.

f) Qq. Perip. L. V. c. 4. p. 125. apud Bayle l. c. not. E. conf. Leibniz Theodicée praef. §. 11. Conringiana p. 192.

g) Parcker. loc. cit. Bayle l. c. not. C. Reimmann. Hist. atheismi S. III. c. 4. §. 18. p. 368. Bvddevs Thes. de Atheismo c. 1. §. 24. et de Spinocismo ante Spinozam §. 16. Anal. Hist. phil. p. 337. Leibniz l. c.

h) Venet. 1571. 1593. fol. conf. Relat. innoc. 1703. p. 755. Morhof. Polyhist. T. II. L. I. c. 11. p. 61. Bvddevs. Isagog. in theol. p. 264.

fis [i] surrexit, et impias eius opiniones demonstrare conatus est. Dolemus nobis factam nobis copiam *Quaestionum Peripateticarum*, quas, cum Pisis doceret, Caesalpinus edidit [i], haud esse, vt de ipso philosophum ἐνων Caesalpini nexu αὐτόπτοι iudicare possemus. Quoniam autem Taurelli liber, non minus rarus paucisque obuius, nobis ad manus est, dabimus, accusationis summam, fide Taurelli stantes, qui in hac disputatione, in qua ipsa vbique aduersarii verba affert, potiora dogmata, quibus in deuia se abripi et impietati praelusisse Caesalpinus visus est, retulit. Quod tamen prius quam faciamus, Lectorem monemus, vt eorum memor sit, quae de systemate Aristotelis physiologico suo loco dicta sunt. Sine iis enim tota philosophematum Caesalpini connexio intelligi non potest. Haec autem, interprete Taurello, potissimum in Caesalpino reprehendenda sunt; „quod cum magnum affectauerit nomen, et „se velit haberi Peripateticum, ab Aristotelis tamen decretis [illegible] „gissime, et vt fucum faciat, nescio quae Aristotelis loca perperam [illegible] „lecta vel studio in alienos contorta sensus suis applicet nouis et falsis „dogmatibus; et ita libros quinque nouis compleuerit opinionibus, [illegible] „tim valde noxiis, partim etiam impiis. Praecipue autem monet, [illegible] „quam illa ferri posse, quae de Deo et hominum animabus [illegible] „eri pertinaciter Caesalpinus ausus sit: deque his Christianae fidei pro„curatores, quos haereticae vocant prauitatis inquisitores fuisse monen„dos. Caesalpini enim de animabus humanis opinionem multo magis et „absurdam et impiam esse, quam Auerrois. Quod enim hic de intellectu „assistente dixerit, hoc ad animas hominum ceterorumque animalium, et „ipsius adeo mundi totius transtulisse Caesalpinum, vnam asserentem „per se esse animam pro corporum animatorum numero multiplicatam; „cuius scilicet participatione corpora sint animata et substantiae. Quod „si quaeratur, quis sit illa anima vniuersalis; respondendum esse, Deum „eam esse Caesalpinianum, quem in tot discerpat particulas, quot in hac „rerum vniuersitate putet esse substantias. Quo posito non tam Deus „efficiens rerum caussa fuerit, quam constituens. Vt vero per se est De„us, et ab omni materia separatus, vere illi dici esse vnum; at nihil nisi „se ipsum intelligere, nihil etiam curare aliud, atque ita omnem Caesal„pinum Dei prouidentiam tollere. Nec ea quidem opus esse, si Deus ipsamet „sit rerum animatarum omnium substantia. Esse vero hos fructus Ari„stotelicae philosophiae, partim non recte intellectae, partim etiam non „emendatae; nam vtroque modo peccauisse Caesalpinum: Cum enim „docuisset Aristoteles omnem rerum multitudinem a materia proficisci, „magnum hinc dogma Caesalpinum instituisse, vnicam videlicet esse sub„stantiam incorpoream; ne vero vel corporeas faceret animas vel earum „cogeretur admittere multitudinem, has vnius illius incorporeae substan„tiae partes aliquas esse, professum fuisse, quae pro subiecta materia mul„titudi-

i) Franc. 1597. 8. dicemus de Taurello infra ex instituto. Etiam hic liber rarius occurrit. vid. Ven. VOGT. Cat. libr. rar. p. 562.

„titudinis subeant rationem. Sed et in sequentibus conqueritur Taurel-„lus, ideo quoque peccasse Caesalpinum grauiter, quod non modo quae „debebat, non emendauerit, sed ex iis etiam approbatis multo deteriora „produxerit, tum quod recte dicta perperam intellexerit, et exposuerit. „Axiomate enim Aristotelico, Ἡ δὲ νόησις ἡ καθ' αὑτὴν τοῦ καθ' αὑτὸ ἀρίστου, „*quod in se optimum, id se ipsum intelligere*, assumsisse Caesalpinum, vt „diuinam tolleret prouidentiam, curamque rerum humanarum. Similia „in physicis quoque Taurellus Caesalpino obiicit, nempe, sustulisse sub-„stantiae et accidentium discrimen; praedicamentorum vsum adeo eleuas-„se, vt nihil haec ad demonstrationes rerumque scientias, sed ad logicas „duntaxat dissertationes facere velit. Expungere quoque eum ex substan-„tiae praedicamento differentias, et velle, vt in definitionibus differentiae „ex accidentium ordinibus petantur, sic vt qualitates, actiones, passio-„nes, situs et cetera non iam accidentia sint amplius, sed substantiae, in „abusum tracta ἐντελεχείας voce, quasi hanc Aristoteles solis attribuerit „substantiis: hincque rei cuiusque finem substantiam eius complere censu-„isse.“ Haec Taurellus, graui indignatione Caesalpino succensens, quod veritatem corrumpere, quam vindicare maluisset. Non tamen ei magnam rerum subtiliter et ingeniose inuentarum copiam et affluentiam denegat, admirandam potius eius solertiam et mentis varie excultae acumen extollit; laudat etiam, quod Caesalpinus Peripateticorum suorum barbariem, obscuritatem, contentiones, erroresque inextricabiles deploret: dolet autem, acutae mentis foecunditatem, et rerum inuentarum vbertatem, illi saepe confusionem peperisse, non adhibito tantae copiae conuenienti iudicio. Saepe enim veri speciem fraudem parere; quae etiam Caesalpinum decepisse videatur, quam plurimos ingenii sui foetus in lucem edere nimia properantem auiditate. Improbat quoque, quod praeclaras ingenii sui dotes non ad exquirendam in rebus difficillimis veritatem potius quam ad sophisticas huiuscemodi fraudes, adhibuerit. Ex quibus, quid Taurellus de impietate et ἑτεροδοξίᾳ Caesalpini iudicet, facile rerum intelligens capiet. Quamuis autem, quo iure haec aduersario Altdorfinus philosophus obiiciat, vix sine libri ipsius inspectione accurate definiri queat, fatemur tamen, iis in locis, quae ex Caesalpini Qq. Peripateticis adduxit, et propriis verbis descripsit Taurellus, confirmari nos in ea opinione, Taurellum viri boni officio non defuisse, et Caesalpino nihil, quod non reuera ab eo assertum sit, inuidia duce affinxisse: pleraque etiam, si recte considerentur, talia esse, vt a philosopho, Aristotelem presso pede sequi apud se constituente, aliter dici vix potuerint. Cuius vt lector specimen habeat, ecce quam παραδόξως Caesalpinus Peripatetice statuat, *praeter animata et animatorum partes nullas esse substantias*; vel quae ipsius verba sunt: *Nullam esse substantiam praeter animae naturam.* Ex quibus error ille, quem Taurellus Pisano philosopho obiecit, fluit, *cum multitudo a materia tantum oriatur, vnicam tantum in mundo esse substanti-*

ſtantiam. Quae cauſſa fuit, cur vnanimi fere conſenſu Spinociſ[illegible] docti ei exprobrauerint. Quod, licet praeter fas fieri putemus, eo quod vnica Spinozae ſubſtantia alterius generis eſt: quam Caeſalpiniana, cum haec ad ſolam animam pertineat, illa ad materiam quoque, cui Peripateticis rationibus vſus Caeſalpinus vnitatem ſubſtantiae denegauit, fatemur tamen, haud leuiorem impietatem eam ſententiam fouere, et Stoicos errores recoquere, re ipſa Deum euertentes. Verum quoque, Auerrois eum hypotheſin de intellectu vno vniuerſali non emendaſſe, ſed adhuc magis corrupiſſe: ait enim, *Omnium animatorum animam communem quandam et vnam eſſe animam, quae pro varia ſubiectorum materia varias efficiat animatorum ſpecies.* Haec enim non ad intelligentiam infimam, ſed ad ſupremam ipſumque Deum Caeſalpinus retulit. Ita, vt eundem de vna ſubſtantia errorem incruſtet, contendit, *quia actus ſimpliciſſimus ab omni materia ſeparatus non ſit quantus, impoſſibile eſſe, multitudinem recipere; vnam igitur tantum fore huiusmodi ſubſtantiam.* Recte enim hic quaerit Taurellus, vbi ſunt angeli, vbi daemones? Nempe falſo hoc ſuppoſito nitebatur Caeſalpinus, *quod materiam non habet, vnum eſſe omnibus modis neceſſe eſſe, eo quod ipſius partes non ſint.* Ex his ſequuntur, quae Caeſalpinus porro affirmat: *Primam ſubſtantiam per ſe quidem vnam eſſe, ſed quia res multae ſunt, quibus ipſa communicatur, multas videri: Vniuerſi ſubſtantiam ſupra omne corpus exiſtentem, et ab omni materia ſeparatam pro multitudine corporum multis modis participari abſque eius diuiſione:* id quod abſurdum eſt, et impium, Deum eſſe mundi ſubſtantiam, eamque conſtituere, nec tamen eſſe in mundo, id quod ne quidem Peripatetice dici poteſt. Porro, *infinitum de iis tantum poſſe dici, quae quanta ſunt continue vel diſcrete, ſiue per ſe, ſiue per accidens: adeoque id dici proprie infinitum, quod poſſit eſſe finitum, et ob id aſſerendum eſſe, primi motoris virtutem neque finitam neque infinitam eſſe. Eſſe quoque primum motorem, intelligentiam ſpeculatiuam, non actiuam,* cuius rationem ab Ariſtotele petiit, quia ſubſtantiam ſeparata ideo mouet, quoniam deſideratur et appetitur; id eſt, intelligitur vt bonum; motionum autem naturalium actiuus intellectus eſſe nequeat. Nec de primo motore aliter Caeſalpinus ſtatuit, quam Ariſtoteles, ait enim: *Sufficientem eſſe ſpeculatiuum illum actum ſimplicem et perfectiſſimum, non alicuius gratia exiſtentem, ſed ipſummet finem omnium, vnde habent cetera et eſſe et viuere.* Et, ſi hoc verum, *ſpeculatiuum intellectum ſubſtantiam exiſtentem per ſe non alterius gratia appetibilem, ea quae apta nata ſunt appetere, perficere, non agendo quippiam, aut introducendo in materiam aliquid, hoc enim laborioſum eſſet, ſed per ſui praeſentiam educendo ex potentia materiae formam ad quam apta nata eſt.* Qua ratione Deus inſtar incubantis ouo gallinae eſſe, Taurello viſus eſt, quae ſuo calore formas in ouis deliteſcentes educit. Rectius interna vi educere formam ex potentia, quamuis nihil

nihil ipse agat, dixeris. His similia sunt, quae porro habet: *Principium motus in patiente solum non in agente esse, quae natura dicatur vniuscuiusque; vnam tantum esse intelligentiam, quae sit Deus, cum implicet contradictionem plures esse intelligentias, id est substantias. Vnicam hanc intelligentiam omnium rerum intelligentiam continere: esse enim tanquam mensuram omnium, ita vt ab vno multitudo descendat.* Nec meliora habet de aliis rebus, e. g. *Cum impossibile sit potentiam aliquam esse sine subiecto, impossibile etiam esse, huiuscemodi intellectum seiunctum esse ab omni materia. Quod igitur immixtus dicatur a corpore, non significare a corpore separatum esse, sed eius esse non in corpore esse; non enim corpore vti dum operatur, licet inseparabilis sit a corpore. Materiam primam esse corpus, quaecunque ex semine fiunt, eadem posse fieri sine semine; foeminam non solum materiam tribuere conceptui, sed et formam, marem autem formam solum; animam non in singulis partibus esse, neque totam in toto, sed totam in corde &c.* Et huiusmodi quoque paradoxis ex Caesalpino Qq. Peripateticis collectis plenus est liber Taurelli, qui ea ipsis Caesalpini verbis exposuit, cuius πρῶτον ψεῦδος fuit, non esse substantiam, nisi quod sit vnum, multitudinem autem absolute a materia tantum esse: licet haec vna substantia valde a Spinozae substantia vnica differat. Qua in assertione, et in iis, quae ex illa consequuntur Caesalpinus Aristotelem deseruit, vnde notatus est G. I. VOSSIO [k], quod contra Aristotelis mentem intelligentias motrices non esse per se multas, sed tantum ob coelestes sphaeras statuerit: qua ratione ipso Aristotele deterior omnem in substantialibus multitudinem negauit, et ad vnam omnino substantiam sensu Stoico, vel si mauis Pythagoreo, reuocauit. Ex quibus larga manu datis, nisi nos omnia fallunt, clarissime patet, Caesalpinum rationibus Peripateticis de vno et multo vsum et fascinatum isto praeiudicio multitudinem a sola materia proficisci, omnem veritatem et ipsa principia Aristotelica nonnunquam euertisse. Et hinc summa illa doctrinae Caesalpini, quam SAMVEL PARCKERVS [l] ὡς ἐν συνόψει exhibuit, iudicanda est, qui licet detestabilem Caesalpini hypothesin esse recte putet, eumque impietati praeluxisse obseruet, et Aristotelicas quoque nugas recepisse demonstret; tantum tamen, quantum Caesalpinus aberrauit, non attulit, cum ipso Aristotele discipulus Caesalpinus sit deterior. Et ex his intelligi potest, cur monstrosa et superba dogmata Caesalpino tribuat Ven. REIMMANNVS [m], qui recte obseruat, ex Taurello impietatis eius luculentam delineari posse faciem.

§. XXV.

k) De Orig. et progressu idololatriae L. II. c. 4. p. m. 531.

l) loc. cit.

m) Hist. Atheismi p. 369.

Caesar Cremoninus.

§. XXV. Eiusdem commatis fuit CAESAR CREMONINVS, editus in lucem Centi, oppido in ducatu Mutinensi sito, anno MDL. n). Quantis is a natura ingenii dotibus auctus fuerit, quam egregie maturis eruditionis fructibus profecerit, inde argumentum capi potest, quod Ferrariae in aula ducis Atinensis gratiosus fuerit, et annorum viginti atque vnius iuuenis meruerit eo in loco cathedrae philosophicae praefici. Quam spartam non obstante iuuentute ita septendecim annis ornauit, vt summa eruditionis eius esset existimatio, et fama eius passim per Italiam innotesceret. Quae caussa fuit patribus patriae apud Venetos, vt Patauinae eum scholae doctorem deligerent, collegamque adiungerent Francisco Piccolomineo, qui fatis functo in professionis, quam vocant, primariae honore et axiomate successit. Magna autem inter honestarum disciplinarum studiosos, quos illa schola alebat, fuit de eo opinio, qui vt ab eius ore velut a diuino quodam eloquio pendebant, ita magno studio applausuque eum audiebant. Vnde factum, vt, quas, discipulis suis dictauerat, lectiones, maxime fierent; contrarium libris eius eueniret, quos in officinis prostantes euiluisse testatur IMPERIALIS his verbis: „Illud nobis mi„randum, quod elaborata ipsius opera typis excusa in officinis hactenus „euilescunt, scripta vero Peripati more discipulis ab ipso deambulante „dictata sic excellunt, vt nihil ad arcana philosophiae detegenda perfecti„us ac suauius desiderari possit". In qua narratione, obscura caussa P. BAYLIO o) visa est, cur dictata Cremonini exasciatis schediasmatibus praelata sint. Nobis vt haud insolens esse videtur, magis a iuuentute studiosa extolli praeceptoris dictata, licet haud raro αὐτοσχεδίως effusa, quam libros cum cura elaboratos, quod quotidie in academiis fieri, norunt, qui mores earum intelligunt; ita caussam eam fuisse verisimile est, quod in his dictatis luculenter atque perspicue mentem Aristotelis Cremoninus exposuerit, in scriptis autem typis editis vel ob affectatam eruditionem, vel ob obscurius cautiusque exposita Lycei dogmata difficulter intelligi potuerit, ideoque etiam illa neglecta sint et euiluerint. Summo enim loco ponebat Aristotelem, et ab eius placitis discedere religioni sibi ducebat, contemnebat autem iuniores Peripateticos, quos probe nouerat multoties veram Aristotelis mentem euertisse, et nec sensus eius assecutos esse, nec ab iis ornandis, comendis, pingendis et in alienam sententiam detorquendis sibi temperauisse. Vnde ad ipsum Aristotelem auditores ducere, vel ex interpretibus vnum commendare Alexandrum Aphrodisaeum, quam turba commentatorum discipulos obruere, et veram doctrinam Peripateticam illis inuidere maluit. Ita vero factum, vt cum magna esset doctrinae eius praestantia, et famae claritas, summis is quoque principibusque viris esset carissimus, sic vt reges quoque eius imaginem velut viri clarissimi secum habere praeoptarent, et in rebus arduis magnique momenti

n) IMPERIALIS in Museo p. 173. CRASSO Elog. T. II. p. 124. FREHER. Theatr. p. 1535.
o) Dict. T. II. art. Cremonin. not. B. p. 224.

menti eius consiliis vterentur. Gaudebat enim acie mentis summa, ingenio vero versatili et in inueniendis rationibus mediisque foecundo, cui iungebat morum suauitatem et humanitatem supra modum iucundam, qua se facile animis insinuabat: vnde euenit, vt, licet superficiariam tantummodo in colloquiis eruditionem prae se ferret, eo quod ad disserendi magis iucunditatem et elegantiam, quam ad eruditionis ostentationem in iis respiciebat, gratissima tamen et exoptatissima esset, quibuscunque illa obtigerat, eius conuersatio. His, teste NAVDAEO [p], accessit, et forma corporis decora atque elegans, quae valde eum commendabat, et splendor, quem in vita, vestibus familiaque, affectabat, cum ex stipendio lautissimo sumtus ad eam rem abunde suppeterent. Et cum more gentis suae simulare egregie nouisset, tanto consensu mores eius probati sunt, vt et iuuentus, quae se literis dederat, illius potissimum partes sequeretur, et qui illi aduersabantur, parum contra eum valerent [q]. Ita quadraginta annorum spatio cum innumeros in Patauino gymnasio discipulos habuisset, peste tandem octogenarius anno MDCXXX obiit. Reliquit doctrinae, quam summam alebat Peripateticae specimen, praeter alia minoris momenti scripta, librum *de Paedia Aristotelis* [r], et *Diatyposin vniuersae naturalis Aristotelicae philosophiae;* itemque *Apologiam de calido innato et semine pro Aristotele aduersus Galenum*, cui aliam quoque *Dictorum Aristotelis de Origine et principatu membrorum* opposuit [s]. Memorantur etiam eius *Illustres contemplationes de Anima* [t], liberque *de Efficacia in mundum sublunarem;* et tractatus tres *de Sensibus externis*, *de Internis*, et *de Facultate appetitiua* [u]. Porro Disputatio *de Coelo, cum Apologia dictorum Aristotelis de Via lactea, et facie in orbe lunae* [x], et alia *de Formis quatuor simplicium, quae elementa vocantur &c.* In his quidem scriptis eruditionem atque Peripateticam doctrinam abunde probauit meruitque inter insignes philosophos et primis iure accensendos numerari [y]: valde vero eruditionis eius fama impietatis suspicione commaculata est, eo quod Aristotelem nimis presse sequendo, de motore primo sibi tantum intento suaeque sphaerae affixo, de intelligentiis sphaerarum motricibus, de prouidentia sublunarium et similibus, et imprimis de immortalitate animae, quam stare non posse saluo systemate Peripatetico dudum Alexander Aphrodisaeus Cremonino summopere dilectus tradit, ea praeceperit, quae religionis Christianae decreta funditus euertant. Haec se quidem velut Peripatetice tantum statuere monuit, nec se eo reiicere Christiana dogmata, more philosophorum Italicorum, qui e Lyceo similia affirmauerunt, professus est: vnde nonnullis [z] occasio

 enata

p) Naudaeana p. 55.

q) IMPERIALIS l. c. Naudaeana l. c.

r) Valde eam laudat MORHOFIVS Polyhist. II. L. I. c. 11. p. 62.

s) MERCKLIN. Linden. renou. p. 135.

t) Vid. Cl. STOLLIVS Introd. in Hist. Lit. P. II. cap. 1. §. 83. pag. 395.

u) Cat. Bibl. Thuanae T. II. p. 32 seqq. ed. Paris.

x) Cat. Bibl. Augustanae p. 459. 614.

y) BOECLER. Bibliograph. Crit. p. 605.

z) Enumerat eos REIMMANNVS Hist. Atheismi S. III. c. 4. §. 14. p. 372.

enata est, ab impietatis macula Cremoninum absoluendi, inter quos, valde dolemus, nobis PAGANI GAVDENTII *Diatribam historicam* [a] *de Caesare Cremonino, Iulio Pacio et Ioanne Barclaio* visam haud esse, ex qua sine dubio clari viri res literariae valde videntur illustrari posse. Alii autem qui Cremoninum vel nouerunt vel audiuerunt, et qua diligentia ista Aristotelis placita iuuentuti inculcauerit, audiuerunt, is visus est, qui Christianae fidei excusationem dicis tantum caussa adhibuisset. Quorum loca cum indicauerit diligentissimus REIMMANNVS [b], eum exscribere nolumus. Quamuis autem difficile esse videatur, deficiente nobis scriptorum Cremonini omnium copia, quorum pauca vidimus, eo quod neglecta, tandem, vt fieri solet, in plerisque bibliothecis euanuerint, de genuina eius sententia pronuntiare, veroque non sit absimile, eum in lectionibus magis suis, quam in libris vulgatis ista Peripatetica dogmata, quae suspecta sunt, disseminauisse: fatendum tamen, si probabilem ratiocinationem sequi licet, et vera sunt, quae de illo tradunt, qui philosophum audiuerunt et cognouerunt [c], ab omni eum suspicione liberare vix posse. Nam non modo Imperialis atque Crassus, sed Naudaeus quoque testantur, fuisse eum sine religione, et haud obscure apud amicos interioris admissionis impiam de ea sententiam suam prodidisse, quamuis externam pietatem simulauerit. Quos tantum ei sine veritate opprobrium obiecisse, cum caussam calumniandi non habuerint, verisimile haud est: nosse vero facile potuerunt, quae illi mens insederit, praecipue cum Naudaeus eius consuetudine vsus fuerit. Et quis, quaeso, ignorat, vt inter omnes proh dolor gentes! ita imprimis inter Italos, maxime inter eos, qui Peripateticismo ex animo addicti fuerunt, eam, quae Cremonino tribui solet, apud impietatis cultores regulam inualuisse: *Intus vt libet, foris vt moris est?* Id cum de Pomponatio, de Portio, de Caesalpino supra demonstratum sit, eadem ex caussa clanculum placita Lycei Christianis decretis opponentibus, cur non, quem in eodem luto Peripatetico haerentem videmus Cremoninum, eandem quoque viam tenere probabile sit? Valde vero hanc verisimilitudinem auget, quod Cremoninus Aristotelem eiusque genuinum interpretem Alexandrum tanta fidelitate secutus sit, vt eos intus et in cute nouisse iudicatus, ideoque Aristotelis genius vocatus sit [d]. Inde enim recte infertur, ab Aristotelica, quam physiologia Lycei infert, impietate eum non recessisse, et nec emendauisse Aristotelem, nec accommodauisse, vt alii fecerunt ad dogmata Christiana. Quamuis autem se, hanc Aristotelis doctrinam, tanquam philosophum modo admittere, et ecclesiae iudicio subiicere, exque eius decreto falsam esse fassus sit; faciunt tamen et insignis quam in ea inculcanda adhibuit industria, et prodita apud eos, qui eum nouerunt, simulatio, vt ad euitanda tantum inquisitionis tela ita statuisse merito videatur. Hanc enim elabendi rimam seruaue-

a) Adiuncta est libro De euulgatis Arcanis. Libri autem plerique Gaudentii rariores sunt, licet accuratam eruditionem non vbique referant.

b) loc. cit.

c) Talis Naudaeus fuit.

d) Citati.

rauerunt, quotquot in Italia impietatem Aristotelicae philosophiae pro summa sapientia habuerunt. Quod si verum est, quod nonnemo tradit [e], locuisse eum: coelum esse agens vniuersale, animamque calidum innatum, quorum vtrumque ex Peripatetico systemate fluit, facile inde allata coniectura confirmari potest.

§. XXVI. Fuere hi philosophi velut stellae primae magnitudinis in coelo Peripatetico; neque tamen hi omnes sunt, quos ex Romanae ecclesiae addictis commendauit Aristotelica doctrina, sed et alii praestantissimam in eo philosophiae genere eruditionem comprobauerunt, quas breui delineatione, quam instituti nostri limites postulant, recensebimus. Inter hos primum locum damus FRANCISCO VICOMERCATO, qui et Vimercatus dicitur. Is gente patricia [f] apud Mediolanenses natus in Papiensi schola philosophiam, artes mathematicas et salutarem didicit, naturusque eruditione et meritis summos in arte medica honores consecutus est. Tum ad exercendam cui se deuouerat, artem sanandi in patriam redux, faustis auibus praxin medicam suscepit, tanta ob felicem curationum euentum fama, vt ad suscipiendum archiatri munus apud matrem Francisci I regis, et subeundum simul professoris publici munus ad Parisienses vocaretur. Quo axiomate auctus non sanitatem modo regiam consiliis tueri, sed lectionibus quoque publicis et scriptis disciplinas, maxime philosophicas, iuuare annisus est. Huic enim, quam in Gallia fecit morae, commentarios debemus, quos in Aristotelis scripta philosophica edidit [g], nempe Comm. *in libros Metaphysicorum, cum versione eorundem Graeco in Latinum, Comm. in Meteorologica, cum versione Latina, et in Libros de Anima* [h]. Edidit quoque *de Principiis rerum naturalium libros tres* [i], et *de Anima rationali Peripateticam disceptationem* [k]. Ex Gallia vero ob magnam eruditionem in Taurinensem vocatus et consiliarii intimi axiomate a Sabaudiae duce ornatus est. Discipulum is habuit LVDOVICVM SEPTALIVM, antiqua et generosa prosapia apud Mediolanenses anno MDLII, vt obseruatum BARTH. CVRTIO [l], [illegible] natum. Alii III Cal. Mart. anno M DL in lucem editum esse asserunt [m]. Cum inter maiores magni nominis summaeque celebritatis iureconsultos numeraret, eorum exemplo vehementer ad comparanda sibi eruditionis ornamenta accensus est. Mediolani autem literarum elegantiorum et philosophiae rudimentis apud Iesuitas haustis in Papiensem academiam abiit, ibique Philelpho Amaltheo philosophiam, Paulo Cigalino medicam artem explicantibus auditorem se exhibuit acutum et industrium, Amaltheo

Alii Peripatetici clari.

Franciscus Vicomercatus.

Ludouicus Septalius.

e) Nouantiqua, p. 425.
f) Vid. BART. CVRTIVS Notit. Script. Mediolanens. medica eruditione clarorum P. II. p. 70.
g) Valde eos laudat MORHOF. Polyhist. T. II. l. c. 11. p. 57.
h) Editi sunt Venetiis 1564 seqq. vid. Cat. Bibl. Thuanae P. II. p. 21. Bibl. August. p. 590.
i) Marpurg. 1604. Vid. Cat. Bibl. Aug. p. 378.
k) Extat ea in Collectione dissertationum de hominis perfectione, animo et ortu, Marpurg. 1590. edita.
l) loc. cit. p. 137.
m) GHILINI Theatr. P. I. p. 151. CRASSO Elog. P. II. p. 279. FREHER. Theatr. p. 1364.

theo vero Taurinum vocato ab Octauiani Ferrarii ore pependit, annumque vix natus vnum supra viginti doctoris honores consecutus est, tantique eius eruditio valuit, vt fatis concedente Cigalino ei in cathedra successor datus sit. Exacto autem in eo munere quadriennio illud deposuit, et in patriam reuersus arti medicae exercendae se tradidit eo successu, vt plurimis experientia eius ad salutem sanitatemque prodesset [n]. Horas autem subcisiuas, cum varia et eleganti doctrina polleret, scribendis libris tribuit. Inter ea versio quoque est librorum Hippocratis, *de Aëribus, aquis et locis* [o], itemque commentarius *in Problemata Aristotelis* [p], et scripta nonnulla medica alibi enarranda [q]. His vero meritis tantam sibi nominis celebritatem conciliauit, vt ab aula regis Hispaniarum scribendae historiae destinaretur, quod tamen munus declinauit, patriumque solum alienis terris praetulit. In illo vero anno aetatis LIII, professor moralis et ciuilis philosophiae in Canobiana schola designatus est, quo in amplissimo munere constitutus artem tamen medicam exercere, consiliisque suis aegris prodesse perrexit. Et huic quidem muneri debemus elegantem pariter atque rarissimum librum [r] *de Ratione instituendae et gubernandae familiae:* quemadmodum scriptorum quoque medicorum et consiliorum viris principibus exhibitorum fama vbique locorum, vbi honos erat literis inclaruit. Inde factum, vt ad Ingolstadiensem, Florentinam, Bononiensem et Patauinam cathedram, et ad hanc quidem insigni stipendio promisso inuitaretur. Quas vocationes tamen omnes respuit patriamque scholam et vrbem illis praetulit, cum quod numerosam familiam aleret, tum quod Mediolanum affatim et honoris et opum illi exhiberet. Anno MDCXXVIII ab Hispaniae rege ducatus Mediolanensis protophysicus generalis designatus est: quae prouincia vt honoribus eum auxit, ita vitae adduxit periculum. Anno enim sequente inualescente lue pestifera dum miseris auxilia affert, ipse illa labe corripitur, quam cum artis suae praesidio a se depulisset, vis tamen mali omnis expelli non potuit. Apoplexia enim tactus linguae vsum valde imminutum sensit, a quo tamen malo liberatus [illegible]rrhea quadriennio post prid. Id. Sept. [s]. an. MDCXXXIII rebus humanis senex ereptus est, relictis filiis [t] eruditionis et famae paternae haeredibus [u]. Praeter scripta supra iam enarrata de philosophia quoque Peripatetica editis *Libris duobus Analyticarum et Animasticarum dissertationum; Libris* porro *octo Politicorum*, vernacula vulgatis; *Commentario in Politicam et*

n) Citati, CVRTIVS l. c.

o) CVRT. l. c. Cat. Thuan. P. II. p. 140. Cat. Aug. p. 348.

p) Prodiit Hanou. 1602. fol. Lugd. 1632. fol. eum „vbertimum et locupletissimum, multa re„rum varietate refertum, et variis disquisitio„nibus disputationibusque physicis instructum“ vocat MORHOF. Polyhist. T. II. p. 58.

q) Vid. MERKLIN. Linden. renou. p. 768.

r) De eo ita NAVDAEVS Bibliograph. Polit. p. 17. „Vnus nostro tempore Ludouicus Septa„lius, medicus Mediolanensis, gloriam omnem „retulit, quae ex eiusmodi tractatione sperari „poterat, edito pereleganti libro de re familia„ri, in quo ita minute ac diligenter cuncta pro„sequitur, vt telum ferme semper ad intima „penetret“. Plura de libro rarissimo paucisque viso dabit Cel. SCHELHORNIVS Amoenit. H. E. T. I. p. 936 seqq. qui de Septalio quoque multa, vt solet, erudite attulit. Prodiit liber Mediolan. 1626. 8.

s) XIV. Cal. Sept. habet CVRTIVS l. c.

t) Habuit filios superstites septem.

u) CVRTIVS l. c.

et moralem philosophiam Aristotelis, et *Discussionibus Peripateticis* insigniter meruit; dignus visus MORHOFIO [x], quem maximi nominis philosophum appellaret.

§. XXVII. Ferrariensem inter Italos cathedram eruditione Peripatetica nobilitauit ANTONIVS MONTECATINVS, eo in loco anno MDXXXVI natus. Qui cum et doctrinae elegantiam et prudentiae alacritatem Alphonso II, duci Ferrariensi, probauisset, magnis ab eo rebus adhibitus, et ad legationes quoque obeundas aliquoties delectus est. Qua occasione talem se praestitit, vt hero suo consilia operamque fideliter demonstrauisse iudicaretur. Inde factum, vt et vrbi Regii regendae praeficeretur, et non semel vniuersam ditionem consiliarius produx administraret, et Ferrariae quoque tribunatum gereret [y], denatus anno aetatis LXIII, reparatae salutis MDXCIX [z]. Auxit is Peripateticam philosophiam commentationibus *in Libros octo Physicorum*, et *tres libros Politicorum priores* [a], itemque *in tres libros de Anima*. Has non scholiis modo et quaestionibus amplificauit, sed et digressiones in Auerroëm adiunxit [b]. Neque vero ita Aristoteli se deuouit, vt non Platoni quoque illustrando operam tribueret suam. Eius enim *Rempublicam partitionibus et paraphrasi* explicuit, similemque laborem *libris de Legibus et Epimenidi* praestitit, cui *Collectionem legum quinque rerumpublicarum veterum* [c] addidit. Neque tamen in Platone commentariis exponendo aeque felix fuisse visus est, quam in Aristotele illustrando. NAVDAEO enim iudice [d], libros de Republica Platonis, et Aristotelis diexodicis notis tabulis, distinctionibus explicare conatus nunquam neque sibi, neque lectori suo satisfecit. Cui plus tribuimus, quam BOECLERO [e], qui opera Montecatini omnia egregia esse pronunciat. Verona Lyceo dedit IOANNEM FRANCISCVM BVRANAM, qui ex disciplina Hieronymi Bagolini prodiit, qui circa annum MDXXVII, in Bononiensi academia logicam Aristotelis, non sine laude docuit, notus quoque editis *Libris tribus* SYRIANI PHILOXENI *in Metaphysicam Aristotelis* [f]. Hoc praeceptore in dialecticis bellis egregie exercitatus Burana a studiosa iuuentute postulatus est, qui ipse se illis ducem in eo studio praeberet; id quod ita praestitit, vt et iudicium probaret et eruditionem, et auditoribus mire satisfaceret. Collatis enim interpretum fere omnium, Graecorum, Latinorum, Arabum commentariis, luculentam *Explicationem in libros priorum Analyticorum* conscripsit, quae perspicacissima audit

Antonius Montecatinus.

Io. Franciscus Burana.

x) Polyhist. lit. loc. cit.

y) AVGVSTIN. SVPERBVS Apparat. hominum illustrium Ferraria ortorum p. 84.

z) BAYLE Dict. T. III. art. Montecatin. p. 412.

a) Conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 11. p. 57. 58.

b) Ferrariae 1566. inde suppleri potest BAYLE l. c. not. B. qui annum editionis se ignorare ait.

c) Nempe Hippodamiae, Laconicae, Creticae, Carthaginensis, Atheniensis, contra quas Aristoteles in posteriori parte secundi politici disputauit, vt habet titulus.

d) Bibliograph. Polit. p. 27.

e) Bibliograph. Crit. p. 605.

f) Venet. 1558. 4. Latine, Graece enim lucem non viderunt, conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VIII. p. 451.

audit MORHOFIO [g], vt ipse Burana optimus philosophus. Linguam autem Hebraeam ideo didicit, vt in illa Arabum interpretationes Aristotelis legere posset: qua iuuante ad vertendam Auerrois expositionem se accinxit. Exhibet titulum libri a Bagolino editi, eo quod Burana vltimam imponere manum labori huic non potuerit, P. BAYLE [h], qui hic est: *Aristotelis priora Resolutoria, Latino sermone donata et commentariis illustrata a Ioanne Francisco Burana, adiecta Auerrois expositione in eosdem libros, cum Expositione secundi secti de facultate propositionum, et Auerrois in eosdem compendio eodem Burana interprete cum Annotationibus Hieronymi Bagolini.* Non vero substitisse diligentiam Buranae in solis Analyticis prioribus illustrandis, sed simili eum industria etiam posteriora exposuisse, ex titulo *Tomi secundi operum Aristotelis, qui cum commentariis Auerrois prodierunt Venetiis anno MDLX* patet [i]. In eo enim continentur *Aristotelis posteriorum Analyticorum libri duo cum duplici textu, nempe veteri et Auerrois cum vtraque ibidem Auerrois Cordubensis expositione, media videlicet et magna, singulo cuique textui, accommodata, Ioanne Francisco Burana interprete.* Publico vero docendae philosophiae muneri diu vacans, illud tandem deposuit, reliquamque vitam artis medicae praxi consumsit [k]. Floruisse eum circa annum MDXXXIX asserunt KOENIGIVS [l] et COLOMESIVS [m]. Quod falsum esse monet desideratissimus WOLFIVS [n], eo quod commentarius in analytica priora primum Venetiis deinde Parisiis anno MDXXXIX lucem viderit, qui tamen posthumus a Bagolino, cui id negotii Burana moriens commendauerat, editus est. Verum nihil valere hanc rationem inde patet, quod ille liber Venetiis primo MDLXVII et deinde apud Wechelum Francofurti MDXCIII editus est: vnde typothetae vitio apud PET. BAYLE, quem secutus est Wolfius, positus annus MDXXXIX.

Ioannes Paulus Pernumia.

§. XXVIII. In Patauina Musarum sede vt diu multumque ad haec nostra tempora philosophia Aristotelica floruit, ita nunquam non illa celeberrimos eius nutriuit interpretes [o]. Inter eos ex medicorum ordine Aristoteli illustrando insudauit IOANNES PAVLVS PERNVMIA, is enim ea in vrbe edidit [p] *Aristotelis philosophiam naturalem ordine definitiuo traditam, quod a nullo hactenus est factum.* In eadem academia fortunarum suarum sedem posuit IOANNES COTTVNIVS, homo Graecus, ex Borrhoea Macedonius teste DEMETRIO PROCOPIO [q]. Is barbariem patriae pertaesus ad Italorum scholas diuertit, et phi-

Ioannes Cottunius.

g) Polyhist. T. II. L. I. c. 11. §. 7. p. 57.
h) Dict. T. I. art. Burana. not. A. p. 708.
i) Recensionem rari operis decem tomis constantis vide in Cat. Bibl. Aug. ab ELIA EHINGERO confectae p. 579.
k) AND. CHIOCCVS de Collegii Veronensis illustribus medicis et philologis Sect. III. c. 2. et 3. qui liber recusus est in Thesauro Italico T. IX. Vol. VIII.
l) Biblioth. p. 143.
m) Ital. Orient. p. 57.
n) Ad h. l. not. d.
o) Conferenda COMNENI PAPADOPOLI Historia Gymnasii Patauini.
p) 1570. fol. Vid. MORHOF. l. c. c. 11. p. 57.
q) In Recensione succincta eruditorum Graecorum, superioris et recentioris seculi §. 25. Bukaresta ad FABRIC. transmissa, et inserta Bibl. Graec. Vol. XI. p. 779. 780. Ex ea suppleri potest MORHOF. Polyhist. l. c. c. 14. §. 68. p. 104.

philosophiae atque medicinae studio lucubrationes suas deuouit; eo successu, vt dignus haberetur, cui philosophiae publicae docendae munus Patauii concrederetur. Cui labori se parem non docendo modo iuuentutem, sed editis quoque commentariis in plerosque Aristotelis libros ostendit, inter quos laudatur *Commentarius in Aristotelis libros physicos editus Patauii MDCXLVIII*, in quo potissimum commendandum, quod praemiserit operi quaestiones prooemiales, quarum primaria est historica de Aristotele; in qua, teste MORHOFIO [r], omnia adducit in laudem Aristotelis argumenta, additis etiam iis, quae in contrarium afferuntur, ita vt non pauca obiecta a Francisco Patricio refutet; et ad minutias vsque in describendo Aristotele descendat. Aitque IDEM, diligentissimum eum esse auctorem in omnibus Aristotelicis examinandis, et cum Aristotelicis praecipue Graecis interpretibus conferendis. Sui autem apud Patauinos memoriam reliquit, condito suis sumtibus phrontisterio, siue schola Graecis erudiendis destinata, vt studiis inuigilare apud Italos natio domi a barbarie pressa posset. Cottunio Graeco alium ex ea gente iungimus paulo antiquorem IASONEM DE NORES, Cyprium, Nicosiae ex nobili familia prognatum, et praeter philosophiam artis quoque poëticae cognitione celeberrimum, et controuersia cum Guarino de pretio tragi-comoediarum, quae pastorales dici solent, notissimum [s]. Is tradendae philosophiae morali in academia Patauina destinatus, cui officio tredecim annis praefuit, illi humaniorum disciplinarum, maxime rhetoricae, in qua Aristotelem sibi ducem elegerat, elegantiam iunxit, scribendi quoque artificio et iucunditate, perspicuitate et ordine commendatissimus. Neque tamen ita Aristoteli addictum prodidit animum, vt non ad alios quoque veteris aeui philosophos diuerteret. Ex quo studio enata *Institutio in philosophiam Ciceronis*, liberque *de Constitutione partium humanae et ciuilis philosophiae*. Neque omittendum, quod quem vsum in theatro publico philosophia moralis habeat, quibus legibus in eo philosophandum sit, exposuerit. Obiit moerore confectus anno MDXC. Tertium his iungimus in academia Patauina philosophum Peripateticum FORTVNIVM LICETVM, doctorem philosophiae et medicinae celeberrimum; natus is V. non. Octobr. anno MDLXXVII, in ditione Genuensi, apud Bononienses artis salutaris et philosophiae praecepta didicit: auctisque animi diuitiis comparataque eruditione elegantissima, ad Pisanam et post hanc ad Patauinam cathedram vocatus est, quam magna quoque eruditionis fama ornauit, denatus anno MDLVI. Quanta is veneratione Aristotelem prosecutus sit, ex *Apologia pro Aristotele atheismi accusato*, cuius *Tomo Primo* mentio facta, intelligi potest. In eo enim, quem *de Pietate Aristotelis* conscripsit, libro, omnes ingenii doctrinaeque neruos intendit,

Iason de Nores.

Fortunius Licetus.

r) Polyhist. liter. loc. cit.

s) Vid. THVANVS ad an. 1590. TEISSIER. Elog. T. IV. p. 96. et quae BOCCALINVS ea de re differit Relat. ex Parnasso Cent. I. rel. 31.

dit, vt in Numinis venerationem cultumque non peccasse Aristotelem ostenderet. Quod qua veritate demonstrauerit, ex eo disci potest, quod suo loco de hoc argumento disseruimus, quae heic non repetimus. Nos hoc vnum adiicimus, magnis eum rationum molimininibus egisse, vt librum *de Mundo* Aristoteli vindicaret: ita enim impietatem Peripateticam magis eludi posse probe pernoscebat. At inuita id veritate fieri, intelligent, qui ea expenderint, quae suo loco de hoc libro diximus. Scripsit multa vir πολύγραφος καὶ πολυμαθής, quorum historiam ipse libris duobus complexus est. Eorum scriptorum breuem dedit syllabum IOANNES HALLERVORDIVS [t], qui videndus. Inter ea memorari meretur, quod *Allegoriam Peripateticam* inscripsit, in quo libro de imagine et sepulchro Aristotelis, quod Venetiis esse traditur, agit, nec non aenigma celeberrimum: Aelia, Laelia, Cripsis, ad rationes Aristotelicas exponit, librumque de mundo Aristoteli vindicat. In reliquis, quae ad naturalem philosophiam pertinent scriptis, a systemate quidem Peripatetico discedere religioni sibi duxit, ita tamen iis vsus est, ne quam tanto conatu defendebat ὀρθοδοξίαν Aristotelis, euerteret. Inde magna ei nominis celebritas enata est, quam vel ex vna GABRIELIS NAVDAEI epistola [u] discas, in qua eum summis in coelum extollit laudibus, aliisque philosophis praefert. TOMASSINVS [x] autem clarissimum nostri aeui philosophum vocat, consentiente RHODIO aliisque [y]. Quod quo sensu verum sit, ex dictis intelligere est. Plura qui desiderat ei adeundi sunt IMPERIALIS [z] et LAVR. CRASSVS [a].

Antonius Scaynus.

§. XXIX. Inter Brixienses ANTONIVS SCAYNVS, Salodiensis memorabilis est, cum ob illustratam Peripateticam philosophiam commentariis editis; tum ob paraphrases, Aristotelis fauente Minerua lingua vernacula confectas. Edidit enim *Commentarios in libros Metaphysicorum Aristotelis; Expositionem in libros octo Physicorum.* Tum *Paraphrasin in quatuor libros Aristotelis de Prima philosophia*, itemque *in libros de Anima*, cum *Annotationibus*, *et in Politica* [b]. Quibus Scayni laboribus multum adiutum fuisse Danielem Heinsium, in edenda *Paraphrasi in politica Aristotelis*, obseruat HENR. BOECLERVS [c]. Accurate enim docteque mentem Aristotelis perspexit, vnde CONRINGIO [d], aequissimo in his rebus iudici, *vir* audit *doctus et analytices peritus*, *iudicio graui et firmo perspicue et polite dicendi facultate pollens.*

Antonius Roccus.

Inter Romanos autem in Peripatetica philosophia explananda industriam suam comprobauit ANTONIVS ROCCVS. Qui cum Romae, Perusiae, et Pataui disciplinarum cum humaniorum tum seueriorum fundamenta felici ingenio vsus posuisset, tandem Venetiis consedit, ibique philoso-

t) Bibliotheca curiosa p. 79.
u) pag. 51.
x) De Donar. p. 32.
y) Conf. BOECLER. Bibliogr. crit. p. 609.
z) pag. 207.
a) Elog. P. I. p. 294.
b) Vid. KOENIG. Bibl. p. 730. MORHOF. T. II. L. II. c. 11. §. 27. p. 67.
c) loc. cit. p. 650. 651.
d) Conringiana p. 290.

losophiam medio seculo XVII docuit, reiectis vocationibus, quae ad alia loca eum inuitabant. Neque vero viua tantum voce philosophiae Aristotelicae pomoeria dilatare sategit, sed scriptis quoque, paulo quidem, vt talia solent, rarius occurrentibus. Edidit enim *in vniuersam Aristotelicam philosophiam Exercitationes*, itemque *Commentationes in libros logicos et physicos*, et *Tractatum* de *Immortalitate animae*[e], quem pro genio Aristotelicae philosophiae egregium esse iudicat MORHOFIVS [f]. Leguntur etiam eius *Exercitationes philosophicae* et alia, de quibus videndus PROSPER MANDOSIVS [g]. Eiusdem classis fuit FELIX ACCOROMBONVS Eugubinus, medicinae et philosophiae laude celebris. Is enim *Philosophiam moralem Aristotelis* commentario illustrauit, si BOECLERO [h] credendum, non contemnendo: et conscripta tractatione, cui titulum fecit: *Vera mens Aristotelis et dilucidissima in omnia Aristotelis opera explanatio*, lucem obscuris Stagiritae locis accendere sategit, librum quoque *de Controuersiis inter Platonicos, Aristotelicos et Galenum*, aliumque *de Fluxu et refluxu maris* vulgauit: in quibus omnibus se Aristoteli pollicem premere demonstrauit. Neque omittendus hoc loco inter Peripateticos, quos Italia protulit, FRANCISCVS ROBORTELLVS, Vtinensis, quamuis is locum potissimum haud postremum inter criticos seculi XVI mereatur. Nam non humanitatis tantummodo literas et eloquentiam, sed philosophiam quoque, praecipue moralem, Pisis et postea Luccae, Venetiis, Bononiae, Patauiique docuit. De cuius in rem criticam et eruditionem veterem meritis, controuersiis, acerbitate, plagio, et quae alia ei obiici solent, quibus meruit a SCALIGERO [i] *bestia magnusque corrasor* dici, hoc loco dicendum non est, videndae autem censurae virorum doctorum parum Robortello honorificae, quas collegerunt THOMAS POPE-BLOVNT [k] et ANTONIVS TEISSIERIVS [l]. Tacemus eos, qui vitam eius tetigerunt, IMPERIALEM, FREHERVM, GHILINVM, GADDIVM, libris notissimis. Ideo vero nobis hoc loco memorandus est, quia Aristotelis ethicam versione Latina donauit, quam quoque operam eius rhetoricae praestitit, ipse melior orator quam philosophus. Simili fere ratione de Aristotele meruisse censendus est, qui inter oratores seculi XVI eximium occupauit locum, MARCVS ANTONIVS MVRETVS, de cuius vita, quia operibus eius praefixa est, tetigeruntque eam omnes fere, qui historiam eruditam recentioris aeui enarrauerunt, nihil afferimus. Is vero *Commentarium in libros X Ethicorum et Oeconomicorum Aristotelis* edidit, quo ostendit, se non infeliciter versatum fuisse in Peripatetica doctrina, et plura dare potuisse, si tantum, quantum arti dicendi impendit, studium ei tribuisset.

Felix Accorombonus.

Franciscus Robortellus.

Marcus Ant. Muretus.

e) Vid. KOENIG. p. 676. f) l. c. c. 14. p. 107.
g) Biblioth. Romana.
h) loc. cit. p. 605.
i) Scaligerana secunda p. 205.
k) pag. 693.
l) T. II. p. 291.

Hispani Peripatetici.

§. XXX. Non sola vero Italia Peripateticorum philosophorum ferax fuit, sed praeter Germanos nostros, quorum potiores in sequentibus enarrabimus, Hispania quoque et Gallia eruditionem et diligentiam in eo disciplinae genere demonstrauit. Ex multis, facile apud SCHOTTVM et NIC. ANTONIVM inueniendis paucos dabimus, quos Peripateticae eruditionis celebritas extulit. Inter eos merito refertur IOANNES BAPTISTA MONLORIVS, Valentinus, canonicus Oriolanus. Is enim *Priores Analyticos Aristotelis libros* Latina veste induit, et *Paraphrasi atque scholiis illustrauit*, librum quoque *de Entelechia et Vniuersalibus* edidit, in qua partes eum Realium secutum esse ait MORHOFIVS [m]. Superauit hunc Peripateticae doctrinae fama FRANCISCVS VALLESIVS, Couarrubianus, inter doctissimos suae gentis philosophos numerandus. Is cum se magno studio summoque ingenii acumine cognoscendis philosophiae et artis salutaris mysteriis tradidisset, praematura eruditione inclaruit. Iuuenis enim editis *Libris decem Controuersiarum medicarum et philosophicarum cum libello de locis manifeste pugnantibus apud Galenum* [n], magnam gloriam consecutus est, viamque ita sibi parauit ad professionem regiam in academia Complutensi, quam spartam summa diligentia et insolita ingenii claritate diu ornauit. Quibus eius in arte quoque medica meritis commotus Hispaniarum rex Philippus II, in aulam eum vocauit, salutisque atque capitis sui tutelam ei permisit, et cubiculo suo medicum praeesse magna gratia muneribusque auctum iussit. Testes autem eruditionis praestantissimae reliquit libros plurimos tum medicos, recensitos a MERCKLINO [o], tum philosophicos et philologicos, de quibus videndus NICOLAVS ANTONIVS [p]. Commentatus enim diligenter est in diuersos libros Aristotelis, eo eruditorum iudicio, *vt doctrina quidem et excellenti iudicio praeditus visus esset, at nonnunquam structurae negligens, vt perspicuitatis curam nullam propemodum habuisse censeretur.* De qua eius obscuritate conqueritur, qui Patauii [q] commentarium eius in *Aristotelis librum IV Meteorologicorum* edidit, vir doctus. Maxime autem illustrem famam consecutus est, *edita Philosophia sacra, siue de iis, quae scripta sunt physice in libris sacris*, saepius recusa [r]. In qua cum lectionis copiam et interioris philosophiae Peripateticae cognitionem plane singularem et excellentissimam demonstrauisset, dici non potest, quanta virorum doctorum approbatione susceptus sit [s], ita vt *eum cum multiplici reconditiori doctrina refertum, magnoque iudicio confectum esse, et omnium pene industriam in eo argumento superare* iudicauerint, *tum nihil in eo temere desiderandum* censuerint, *nisi forte, quod opiniones suas non vbiuis satis idoneis argumentis muniat, et quaedam*

Io. Bapt. Monlorius.

Franciscus Vallesius.

m) T. II. L. I. c. 14. p. 104.
n) Complut. 1564. Francof. 1582.
o) Linden. Renou. p. 302.
p) Bibl. Hisp. T. I. p. 375.
q) 1591. 4.
r) Vtimur inter reculas nostras editione Lugdun. 1588. 8. cui addita LEVINI LEMNII tr. de Plantis sacris et FRANC. RVEI de Gemmis.
s) Conf. Io. FABRICIVS Hist. Biblioth. suae T. VI. p. 408.

dam miraculose facta nimis ad naturales caussas videatur reducere. Id quod tamen supposita, quam auctor sequitur philosophia Peripatetica intelligendum est; quam qui reiicit, ei quoque displicere ratiocinationes Vallesii necesse est. Laudandus tamen, quod Aristotelem in iis, quae ab eo perperam et contra veritatem Christianam dicta sunt, qualis est aeternitas mundi, deseruerit, et rationibus oppugnauerit: et commendandus quoque ob historiae philosophicae notitiam, quam passim spargit haud vulgarem. Tertium his iungimus inter Peripateticos Hispanos nobilissimum, PETRVM IOANNEM NVNNESIVM, itidem Valentinum natum anno MDXXIII. Qui eruditionis semina concepit Parisiis a praestantissimis viris Audomaro Talaeo, Petro Ramo et Iacobo Carpentario. Quibus ducibus illam linguae Graecae atque Latinae et philosophiae notitiam sibi comparauit, vt domum reuocatus felici Minerua Aristotelicam philosophiam explicare posset. Inde ad gymnasium Caesaraugustanum ad explicandos Aristotelis libros poëticos et rhetoricos, et tum teste MIRAEO [f] ad Barcinonenses vocatus est, vt magno stipendio conductus Graecas Latinasque literas et eloquentiam doceret. Otii tamen literarii desiderio captus, munere se abdicauit, vitaeque reliquum libris et amicis, cum eam caelibem ageret, tribuit, denatus anno MDCI, prope octogenarius. Praeter libros alios, quos enumerat ANTONIVS [ff], scripsit etiam *de claris Peripateticis*, *Scholia in organon Aristotelis*, *de Curriculo philosophiae Peripateticae*, siue *Institutiones philosophiae*, quibus orationem *de Obscuritate Aristotelis eiusque caussis earumque remediis*, luculentam sane et doctissimam iunxit, multamque historiae librorum Aristotelis lucem accendit. De quo tamen scripto eius, cui *Vitam Aristotelis* ab Ammonio editam adiecit, suo iam loco *Tomo primo* disseruimus [t]. Ceterum cauendum, ne cum aliis Nunnesiis et praecipue Lusitano medico, cui itidem nomen Petro fuit, confundatur. Is et ipse in mathematicis scientiis et Peripatetica philosophia doctrinam suam probauit, et commentatione *in Aristotelis problemata* famam meruit. Docuit mathesin apud Conimbricenses. Videndi de eo ANTONIVS [u], TEISSIERIVS [v], FREHERVS [w], VOSSIVS [x]. Ex Gallis his vnum addimus Robertum Balfureum, gymnasiarcham Burdegalensem, inter celeberrimos Aristotelis interpretes a MORHOFIO [y] relatum. Edidit enim *Commentarios in libros Aristotelis ethicos, et logicos*.

Petrus Ioannes Nunnesius.

Robertus Balfureus.

§. XXXI. Hactenus fuse satis, quae fata genuina disciplina Peripatetica inter eruditos habuerit, qui Romanae ecclesiae symbola receperunt, explicuimus: iam eius quoque fortuna enarranda est, qua in illis coetibus gauisa est, qui ab ista ecclesia secessum facere coacti, protestantium nomine

Germania inter Protestantes Aristoteli deuota.

f) De Script. seculi XVI. c. 133.
ff) T. II. p. 163.
t) Conf. Io. FABR. Hist. Bibl. suae T. VI. p. 4.
u) loc. cit.
v) T. III. p. 132.
w) pag. 1275.
x) De Scient. Mathem. c. 36. §. 17. p. 191.
y) loc. c. p. 104.

ne appellari solent. In quibus cum viri iudicii acumine et eruditionis laude summam famam consecuti vixerint, qui omnem fere aetatem in literis, et praecipue in philosophiae studio consumserunt, factum inde est, vt non minus momentum Peripateticae philosophiae historia inter eos habeat. Quamuis autem longe lateque in Europae regionibus restitutae lucis purioris semina sparsa sint, nostra tamen Germania, potissimam partem recepit. In qua cum in scholis publicis passim magni ingenii philosophi viuerent, Peripatetica quoque schola in hac maxime gente suos asseclas habuit, et benignis satis fatis diu vsa est: Ast concussa quoque haud semel tandemque a Cartesiana, longe vero fortius ab eclectica philosophia eiecta est. Quam tamen Aristotelis fortunam in academiis Protestantium accurate describere, quamuis nobilis ea recentioris historiae philosophicae pars sit, a nostro instituto satis remotum est, et plenam tractationem postulat, qua hucusque caremus [z]. Nobis scopi nostri memoribus sufficit, generali narratione summam rei tradere, eosque viros doctos recensere, qui Peripateticae disciplinae laude inclyti, hanc sectam prae aliis nobilitauerunt.

Fortuna Aristotelis in academiis Protestantium.

§. XXXII. Quanto feruore Scholasticam philosophiam, ipsumque Aristotelem reiecerint, eumque in ecclesia tolerandum non esse statuerint, qui emendandis doctrinae euangelicae corruptelis manus admouerunt, et quam acris imprimis Lutheri de philosophia Aristotelis censura fuerit, supra luculentis testimoniis exposuimus; ex quibus constat, Stagiritam hostem iudicatum esse diuinae veritatis, et philosophiam eius diuinae inimicam gratiae. Quamuis autem summus initio esset, quo in Aristotelem insurgere coepit virorum magnorum ardor, eo quod damna intelligerent, quae in ecclesiam inuexerat superstitiosa eius veneratio; remisit tamen, vt plerumque fieri solet, aliquantulum, et paulo mitior de philosophia Peripatetica opinio caput coepit extollere. Nec id sine ratione factum est, vel vertiginoso quodam spiritu impulsore accidit, sed rationes non contemnendae in caussa fuerunt. Nempe philosophiae luce opus esse, viri optimi atque praestantissimo iudicio praediti et per se intelligebant, et ex rerum enascentium circumstantiis et ecclesiae fatis haud prorsus laetis colligebant. Cum enim pseudo-philosophiam vehementer reprehendissent, et Aristotelem a Scholasticis in throno collocatum ob tyrannidem, quae in

z) Plenam de fortuna Aristotelis in academiis Protestantium tractationem adhuc desideramus, eo quod non minoris momenti vicissitudines, quam in Parisiensi, Aristoteles in illis habuit, vt ex iis intelligi potest, quae suo loco de controuersiis Ramaeis, Sennertianis, Hofmannianis, Pufendorfianis, Thomasianis &c. dicentur. Dedit quidem de Varia fortuna Aristotelis in academiis Protestantium dissertationem, eamque libro Io. LAVNOII de Fortuna Aristotelis in academia Parisiensi praefixit B. HERM. AB ELSWICH, quae docta satis et iucunda est, sed nec plena, nec accurata, et primae magis lineae, quam iusta tractatio. Quae cum suscipi nequeat, nisi acta academiarum publica consulantur, vt factum a Launoio, optamus merito, vt in academiis Protestantium viri docti, quibus ad ea aditus patet, similem laborem suscipiant, et ex ipsis academiarum tabulariis arcanam Peripateticae philosophiae historiam depromant. Id quod hodie minori difficultate fieri potest, quam olim, cum desierint esse, quibus sacrosancta visa est Aristotelis auctoritas, et quibus piaculum creditum, talia vulgari.

in ipsas inde conscientias enata fuit, deiicere constituissent, prorepsit genus hominum enthusiasticum et ineptum, nec literis satis cultum, nec animi probitate subactum, quod cum miris ingenii somniis miscere omnia, et imaginationis vagabundae nugis replere ecclesiam coepisset, philosophiam, ex qua insanienti ferociae repagula oriri posse intelligebat, prorsus reiecit, abusumque est iusto zelo virorum piorum, qui pseudo-philosophiam improbabant. Huius generis homines ipsa, ex qua lumen euangelii spargi coepit, Witteberga protulit, in quo agro cum tritico amara ista succreuere lolia, Anabaptistis in id connitentibus, vt ducibus hominibus audacissimis sacra et profana miscerent omnia, ipsamque doctrinae puritatem turbarent, et philosophiam simul ob eum, quem sibi praefixerant scopum, eiicerent. Testis eius rei est PHILIPPVS CAMERARIVS *, qui de ista hominum turba, quae in agro Vitebergensi duce Ciconia quodam, eiusmodi errores, qui Aabaptisticorum nomine innotuere disseminauit, sermonem faciens ita inter alia differit: *Ciconia iste se imperitum literarum esse penitus simulabat, vel erat etiam fortasse, praedicans sibi diuinitus scientiam salutarem contingere. Esse tamen studebant hi in numero suo literatos aliquos. Sed et ipsi se magistros doctoresue homines habuisse habereue affirmabant nullos, et copiam scientiae sibi diuinitus conferri vniuersae. In quibus vnus erat Marcus nomine praecipuus, qui sibi a Deo hoc esse datum tributumque eximium gloriabatur, vt ipse interpretando et explicando scripta sacrarum literarum excelleret. Hic gentis, quae putabatur incolere eam regionem, quam veteres Nariscorum appellarint, ciuis, aliquando fuerat discipulus scholae Wittebergensis, sed studia deseruerat, siue antea, seu posteaquam in illam societatem peruenisset. Nam et hoc erat in legibus illorum, ne quis in otio liberali bonis artibus et literis operam daret: neu aliunde scientiae cognitionisque facultatem quaereret, quam ab aeterna Dei benignitate, cui adiumentis humanis nihil esset opus. Nam cur colere aut venerari aliquis vellet Deum? si non dignaretur eo beneficio, quod datum esset patribus et sanctis viris prisco seculo. Quin etiam par commercium colloquiumque esse a Deo flagitandum, et vrgentibus tribui.* Haec cum ad perditissimum enthusiasmum incrustandum disseminarentur, probe viderunt, qui pro puritate nuper demum tantis laboribus restituta, sarte tecteque conseruanda custodiendaque vigilabant, philosophiae opera retundendos esse insanorum hominum proteruiam et furorem, nec pati se posse, vt quod contra abusum philosophiae, falsumque sapientiae genus dixissent, ad euertendam ipsam rationem eiusque vsum sobrium raperetur. De ponendis itaque declarandisque iustis philosophiae limitibus acrius, quam antea, cogitare coeperunt; praecipue cum inter ipsos literarum professores essent, qui artium et scientiarum iugulum suo fanaticismo

*) In Vita Melanchthonis p. m. 48.

cismo peterent [a]. Et hoc quidem pacto factum, vt de philosophiae studiis iuuentuti tradendis serio dispiceretur, et ipse Lutherus de iis mitius sentiret, et rectum philosophiae vsum non modo minime improbaret, sed et sollicitis rationibus commendaret. Qua de re cum luculenta testimonia attulerint clarissimi viri CHR. AVG. HEVMANNVS [b] et HERMANNVS ELSWICHIVS [c], breuitatis caussa ad eos lectorem amandamus. Maxime vero Philippus Melanchthon ad id plurimum contulit, vt philosophia in Protestantium Scholis diligenter coleretur. Quamuis enim acriter satis in Scholasticam philosophiam et insanos Aristotelis admiratores esset inuectus, ipsam tamen, quam cum elegantiori literatura docebat philosophiam seruandam esse, et temperandum Lutheri de ea iudicium, quod verbis magis acerbioribus pseudo-theologiae, quam sententia verae philosophiae oppositum esse nouerat, statuit [d]. Qua in re si eclecticam philosophandi rationem commendauisset, omne sane tulisset punctum. Quam, vt erat iudicio acri et ingenio optimo, non ita ignorauit, vt eam sectariae postponere debuisset. Cordate enim, et vt decet philosophum, scribit: *Nolo philosophando quemquam nugari, ita enim fit, vt communis etiam sensus tandem obliuiscare; sed ex optimis optima selige, eaque cum ad scientiam naturae, tum ad mores formandos attinentia* [e]. Verum ad alia diuertit vir optimus, ratus sufficere, si Peripateticam philosophiam a sordibus, quibus eam Scholastica natio inquinauerat, purgatam restituisset. Qua in re potissimum magnorum virorum, qui in Italia cum honestis disciplinis reliquis philosophiam Peripateticam natiuo vultui redditam resuscitauerant, exemplo confirmatus est, quibus Iacobi Fabri similia apud Gallos molientis conatus iungebat sibi imitandos. Erant inter hos summos viros nonnulli, quibus carissima erat Melanchthonis amicitia, inter quos imprimis Petrus Bembus et Iacobus Sadoletus cardinales fuere, qui elegantiam ingenii atque eruditionis in Philippo admirabantur. Qui cum valde Aristotelicae doctrinae patrocinarentur, admodum Melanchthonem in amore Peripateticae philosophiae eorum confirmauit auctoritas. Neque id magnopere mirandum esse, quilibet intelliget, qui paulo attentius Philippum considerauerit. Cui licet animus contigisset placidus et ingenium optimum, quod moderate de se sentiebat, procul tamen ab ea mentis fortitudine aberat, quae ad eiiciendam philosophiam sectariam requirebatur; quaque sola de sectae praeiudicio triumphare licet. Quem animi characterem vt in tota vita demonstrauit, vt infra pluribus dicetur, ita in caussa ille quoque fuit, vt sectariam philosophiam repudiare nollet, quod tamen, vt erat ingenti animo, Lutherus voluerat. Hoc itaque pacto animo affectus cum philosophiae culturam commendare,

suoque

a) Id fecisse Andream Bodenstein Carlstadium, notum est ex Annalibus huius temporis. Et hunc histrionem intelligit MELANCHTHON Or. de Doctr. phys. T. IV. p. 256. qui simulatione religionis vituperat naturae inquisitionem.

b) Act. philos. Vol. II. p. 590.

c) loc. cit. §. 10. p. 29. §. 15. p. 42.

d) Diximus ea de re, quantum satis, supra c. 1 §. 11.

e) Declamat. T. I. p. 507.

ſuoque exemplo et doctrina iuuare vellet, in Ariſtotele ſubſtitit, quem, qui pulchrius philoſophari cupiebant, eo tempore ſequi conſtituerant, rati ordine, ſoliditate et ſubtilitate Ariſtotelem reliquos Graecis philoſophis praeferendum eſſe. Eandem ſententiam tenuit Philippus, qui ſufficere putauit, ſi retento Ariſtotele ex aliis demum quaedam corpori doctrinae philoſophicae aſſuerentur. Ait enim: *Eruditam philoſophiam requiro, non illas cauillationes, quibus nullae res ſubſunt* [f]. *Ideo dixi, vnum quoddam philoſophiae genus eligendum eſſe, quod quam minimum habeat ſophiſtices, et iuſtam methodum retineat. Talis eſt Ariſtotelis doctrina.* Quibus cum adieciſſet, cur reliquas ſectas repudiandas cenſeret, addit: *Quanquam is, qui ducem Ariſtotelem praecipue ſequitur, et vnam quandam ſimplicem ac minime ſophiſticam doctrinam expetit, interdum et ab aliis auctoribus aliquid ſumere poteſt.* His rationibus inductus Melanchthon cum reuiuiſcentis literaturae florem in ſchola Leucorea promouere vehementer vellet, philoſophiae quoque ſtudium Saxoniae electori, auctoritate ea, qua apud optimum principem literis egregie fauentem vtebatur, vehementer commendauit, cumque is eſſe crederetur, cuius omnium maxime iudicio ea in re fidendum eſſet, illa philoſophandi et literas quoque elegantiores iungendi ratio facile obtinuit, et iuſſu principis introducta, et tota encyclopaedia ad veterum mentem reſtituta, philoſophiae inſeruire iuſſa eſt. Qua de re eleganter diſſerit in oratione *de Studiis corrigendis* [g], et quo potiſſimum pacto veteris eruditionis elegantia haurienda ſit, prolixe exponit: gratulatur autem adoleſcentibus ſuam felicitatem, „quibus benignitate optimi ac ſapientiſſimi principis Friderici „ducis Saxoniae electoris contigerit longe ſaluberrimis erudiri: fonteſque „artium ex optimis auctoribus haurire. Hunc enim natiuum ac ſincerum „Ariſtotelem, illum Quintilianum rhetorem, hunc Plinium tantum non „ditiſſimum paediae ac veluti quoddam copicae ornu, illum argutias, ſed „arte temperatas docere. &c.“ Ita vero adornato in academia Vitebergenſi philoſophiae ſtudio ad hunc bonarum artium mercatum inuitante Philippicae eruditionis, quae vbique per ora virorum doctorum volitabat, fama adcurrebat, quicquid literis elegantioribus et philoſophiae ſe dare conſtituerat. Vt non inepte iudicauerint, qui Philippum communem Germaniae praeceptorem vocarunt, eo quod omnem fere Germaniam artium praeceptis imbuiſſet. Ita vero Melanchthonis cura Ariſtotelica philoſophia a priſtinis ſordibus purgata et tum nitori ſuo reſtituta, tum humanitatis ſtudiis ornata commendataque inualuit. Quae initia eius valde laeta non minor excepit felicitas, et incrementa haud parua ſecuta ſunt. Nam ex Italia atque Britannia, vbi iam tum melior literatura et imprimis ſincerus Peripateticiſmus inualuerat, viri nonnulli docti religionis emendationem et libertatem ſecuti ad Germanos diſceſſerant,

f) De Vtil. philoſ. l. c. p. 336.

g) Declamat. T. I. p. 505.

rant, qui cum eruditione sua tandem obtinuissent, vt publicis docendi muneribus admouerentur, eam, quam domi didicerant, philosophiam Peripateticam iuuentuti tradiderunt. Quod imprimis in Lipsiensi Schola factum ab Alexandro Alesio Scoto et Simone Simonio [h]. Basileensis autem academia cum Erasmi praesentia ornaretur, eiusque commendatione valde vigeret vetus eruditio et imprimis philosophia Peripatetica, publicatis Iacobi Fabri lucubrationibus, alia, quam prius, facie innotesceret, ex hoc etiam equo Traiano milites progressi sunt, qui in arena philosophica pro Aristotele strenue dimicarunt. Nihil tamen magis Melanchthonianam de eo philosophiae genere sententiam Germanis persuasit, et Peripateticos in coetibus Protestantium disseminauit, quam quod ex disciplina tanti viri innumeri viri prodierint, qui scholis et academiis praefecti, secundum praeceptoris mentem encyclopaediam omnem finxerunt, ipsamque adeo Peripateticam doctrinam barbariei Scholasticae surrogarunt. Qui cum discipulos itidem suos eundem in modum formauissent, et ex hac disciplina sua nouas propagines emisissent, Philippica philosophandi consuetudine omnis Germania repleta est. Inter quos Philippi discipulos imprimis Valentinus Friedlandus Trocendorfius [i], vir clarissimus et doctrinae elegantia commendatissimus, memorari meretur, qui cum singulari dexteritate et felicitate innumeros adolescentium animos, magistri sui praeceptis atque methodo vsus, formauisset, latissime inter Germanos eam disciplinarum seriem propagauit, et Peripatetica quoque doctrina hoc pacto aucta et vbique locorum introducta est. Et ex his fontibus magna illa fortuna fluxit, qua Aristoteles in scholas Protestantium post reformationem vsus est, cum suscepta religionis emendatione parum spei illi superfuisset. Nam ab illo tempore in omnibus Protestantium scholis a discipulis Philippi Peripatetica philosophia iuuentuti literarum studia aemulanti tradita est, tanto feruore, vt principum, sua gratia academias nutrientium statutis philosophantibus Aristoteles dux praefigeretur. Id quod in Vitebergensi schola factum esse, ex allato supra Melanchthonis loco patet: et sequentibus quoque annis cum in ea, tum in Lipsiensi academia obtigit, cuius testis esse potest professio organi Aristotelici hodienum ibi durans, euincuntque philosophi inter Peripateticos haud vulgaris nominis, qui in ista academia docuerunt, inter quos seculo XVI, praeter Camerarium, Simon Simonius enituit, de quo postea dicendum, ex cuius disciplina praeter multos alios Ioannes Neldelius vir acutissimus prodiit. Sed et Victorinus Strigelius eodem in loco Philippica methodo vsus in arena Peripatetica militauit [k]. Anno vero MDLXXVII, Lipsiensi et Vitebergensi academiae, teste ELSWICHIO [l] ab Augusto Saxoniae electore constitutio praescripta, qua secundus professor philosophiae,

h) De Simonio dicetur infra, de Alexandro Alesio consulendus IAC. THOMASIVS Orat. p. 300. et BAYLE Dict. T. I. art. Alesius.

i) Vid. MELANCHTHON. Declamat. T. V. et ex eo ADAMI Vit. philos. p. m. 167.

k) Videnda elegans et doctissima tractatio de Vita Victorini Strigelii, quam plaudentibus Musis edidit V. C. HIERONYMVS MERZIVS, collega nobis coniunctissimus.

l) §. 16. p. 64.

ſophiae, nec non ſeptimus, octauus et nonus, ſolius Ariſtotelis libros in dialecticis, phyſicis, ethicis, et politicis praelegere, diſputationes item et examina promouendorum ex Ariſtotelis libris inſtituere iubentur. Idem in Roſtochienſi academia factum, quam Melanchthonis ſtudio et opera reformatam dederant principes Mecklenburgici. Teſte enim DAVIDE CHYTRAEO [m], ea in ſchola, contemta, quae tum inualeſcere coeperat, Ramaea dialectica, ſola Ariſtotelis placita ex libris Philippi publice explicata ſunt, nec paſſi ſunt doctores publici alium praelegi. De qua philoſophiae Ariſtotelicae inſtitutione in academia Roſtochienſi cum prolixius ipſe MELANCHTHON diſſeruerit [n], lectorem ipſum ad eum ablegamus. Similia de Tubingenſi, Argentoratenſi, Altdorfina aliisque inter Proteſtantes ſcholis facile dici poſſent, ſi id iam ageremus, et non ex iis, quae dicenda reſtant, pateret, ſimile vbique inſtitutum obtinuiſſe.

Peripatetici nonnulli in Proteſtantium academiis.

§. XXXIII. Ex eo tempore magnus vbique inter Germanos in academiis Proteſtantium prouentus fuit, cathedrae enim philoſophicae, ſi Rami aſſeclas excipias, vsque ad Pufendorfii tempora et finem ſeculi XVII, a Peripateticis vbique occupatae ſunt. Catalogum itaque Peripateticorum inter Proteſtantes molienti, ſeries tantum philoſophorum qui logicam, phyſicam, metaphyſicam, ethicam, politicam tradiderunt, notanda eſt, hi enim omnes coeco plerumque obſequio Ariſtotelem ſecuti ſunt. In quo ſaxo voluendo tempus perdere nec inſtitutum noſtrum poſcit, nec hiſtoriae philoſophicae intereſt. Fuerunt tamen in ingenti horum hominum numero nonnulli, quos ſingularis Peripateticae philoſophiae peritia communi reliquorum turbae exemit. Inclaruit enim in Lipſienſi academia praeter Ioachimum Camerarium, de quo ſupra dictum, et Simonem Simonium, de quo infra pluribus agemus, Ioannes Neldelius, Glogauio-Sileſius, qui cum Simonem Simonium praeceptorem habuiſſet, iudicii acumine et eruditionis copia eum ſuperauiſſe CONRINGIO [o] viſus eſt. Admotusque publicae, quae organon Ariſtotelis interpretatur, cathedrae, in collegio principum maiori locum inuenit, et academiae decemuir factus eſt, denatus prid. id. Febr. anno MDCXII. Reliquit autem ſpecimen doctrinae Peripateticae *Inſtitutiones de vſu organi Ariſtotelici in diſciplinis omnibus*, recuſas curante HENRICO CRELLIO [p], cum praefatione CONRINGII ob vtilitatem apud Helmſtadienſes [q], laudatas BOECLERO [r], MORHOFIO [s], CONRINGIO, aliis [*]. In Roſtochienſi ſchola Philippi inſtitutione vſus Peripateticam philoſophiam docuit Dauid Chytraeus, vt ex eius epiſtola, ad quam ſupra prouocauimus conſtat, in qua Matthaeo Dreſſero, contemtum Ariſtotelis et dialecticae Philippeae obiicienti reſpondet. Cum enim iuſſu du-

Lipſiae.

Roſtochii.

 cis

m) Epiſt. p. 824.
n) Declamat. T. IV. p. 176.
o) loc. citando.
p) Vitam eius enarrat Programma acad. Lipſ. in eius funere, quod exhibet WITTENIVS, Memor. philoſ. Dec. I. p. 53.
q) 1666. 4.
r) Bibliograph. crit. p. 884.
s) Polyhiſt. T. II. L. I. c. 11. §. 28. p. 62.
*) ELSWICH de Fort. Ariſt. in Acad. Proteſt. §. 17. p. 15.

cis Mecklenburgici, Arnoldus Burenius, restaurator elegantiorum inter Rostochienses, literarum [f], Vitebergam esset profectus, vt de emendandis eius scholae studiis cum Melanchthone ageret, Chytraeum potissimum ob elegantissimam eruditionem ille commendauit [ff]. Qui illuc traductus, Philippi methodum in tradenda philosophia, cum rationali tum morali secutus est, vt ex libro eius *de Studio dialectices instituendo* constat. Plurimum viri celeberrimi commendatio ad stabiliendum eo in loco Peripateticismum valuit, cum et eruditissimus esset, et magna eius in istis oris celebraretur auctoritas; de quibus tamen rebus eius cum limites nobis positi non patiantur disserere, consulenda est post ADAMI, REIMMANNI, TEISSIERII [t] diligentiam, erudita *Dauidis Chytraei* vita edita a V. C. OTTONE FRIDERICO SCHVZIO [u]. In Tubingensi academia ab ipsis restauratarum literarum initiis Peripatetica philosophia docta est. Maxime vero Iacobus Schegkius celeberrimum inter sui temporis Aristotelicos nomen consecutus est, quam non Tubingae modo verum etiam in aliis omnibus Germaniae scholis obseruari ac vigere, suo tempore scripsit, qui ad pedes Schegkii consedit, et ab eo philosophiam didicit NICOLAVS TAVRELLVS [v]. Argentoratensis schola de tradenda Peripatetica philosophia aliquando ita sollicita fuit, vt cum idoneo professore philosophiae destitueretur, duo theologi Petrus Martyr et Hieronymus Zanchius Aristotelem interpretari iuberentur [w]. Quod munus eo lubentius clarissimi viri susceperunt, quo magis Aristotelem habuerunt summopere carum, eumque familiarissimum esse debere veris theologis crediderunt. Sed et alii postea viri docti in tradendo hoc philosophiae genere in hac academia industriam comprobauerunt suam. Inter quos praeter Ioannem Sturmium [x], veteris literaturae apud Argentoratenses ἐργοδιώκτην, et Andream Planerum, celebritatem nominis consecutus est Io. Ludouicus Hauenreuterus, Argentoratensis, filius Sebaldi poliatri [y]. Is enim Sturmium Planerumque praeceptores nactus tanta felicitate in philosophiae stadio praeeunte Aristotele, cucurrit, Hieronymi Wolfii quoque apud Augustanos contubernio et conuersatione vsus, a quo celeberrimo viro, intimiorem Graecae linguae notitiam et τὰ μαθήματα didicit, vt licet XXIV annorum iuuenis dignus tamen haberetur, cui publica physices et logices Aristotelicae interpretatio crederetur, praemissa, quae ei iniungebatur explicatione libri *de Mundo* [z], quod ideo factum esse videtur, quoniam ὀρθοδοξωτέρως in eo libro Aristotelem fuisse philosophatum, plerique sibi persuaderent. Ita explicatis Aristotelis libris celebrioribus, et inter eos quoque,

Tubingae.

Argentorati.

f) Vid. AEPINVS de Meritis Westphalorum in academia Rostoch. p. 37 seqq. ROLLII Memor. philos. p. 105.

ff) Vid. ADAMI Vit. Theol. p. m. 681. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. IV. p. 573.

t) Elog. T. IV. p. 402.

u) Supplementum Hist. eccles. imprimis Lutheranae ad dimidium seculum XVI quatuor libris expositae, quibus continetur vita Dauidis Chytraei Hamb. 1728. 8.

v) Praef. Alp. caesarum.

w) Vid. ELSWICH l. c. p. 45.

x) Vitam eius exhibet ADAM. Vit. phil. p. m. 243.

y) IDEM Vit. Medic. p. 311.

z) STVRMIVS apud ADAM. l. c. p. 443. conf. FECHT Schediasm. p. 488.

quoque, qui *de Motu animalium* differit, dum eruditionem rerumque naturalium scientiam probat, ita doctrinae pulchritudinem commendat, vt artem quoque salutarem tradere iuberetur. Quam ita docuit, vt philosophiam tamen minime negligeret, testeque, cui vitae eius historiam debemus MELCHIORE ADAMO *, *non lacunas putridas, sed limpidos fontes consectaretur, et quae docebat, ex auctoribus optimis, imprimis ex Aristotele depromeret, ratus neminem philosophorum doctiorem nec acutiorem, nec in rebus inueniendis diiudicandisque acriorem esse.* Inde laudes in illum congestae, et fauentissima de Hauenreutero iudicia. Inter quae eminet, quod effigiei eius adscriptum est:

Orbis amor, morum exemplar, pietatis ocellus,
Alter Aristoteles, alter et Hippocrates †.

Tanto autem amore philosophiam Peripateticam prosecutus est, vt, cum professoris medicinae et poliatri munus nimis viro ob strenuos et continuos labores languenti graue esset, ideoque professionem medicam relinqueret, exorari se tamen a conuentu academico passus sit, vt denuo physicam, metaphysicam et logicam explicaret. Metaphysicam tamen professionem accrescente aetate deposuit, physicam ad vitae finem retinuit, quem subiit denatus anno MDCXVIII, anno aetatis septuagesimo. Quantus autem in Peripatetica philosophia vir fuerit, ex scriptis eius philosophicis intelligitur. Nam praeter Zabarellae opera, quae iunctim edi curauit, elucubrauit *Analysin libri primi posteriorum Analyticorum*, et *libri quinti Ethicorum Aristotelis*, tractatum *de Anima*, et *Compendium physices*. Platonicam tamen philosophiam commentando quoque attigit scripta *Explicatione ciuitatis Platonicae ex libro decimo de Republica*. In Ienensi academia praeter alios Aristotelis interpretes Victorinus Strigelius nostras, quem Lipsiae quoque philosophiam docuisse supra innuimus, nomen sibi fecit celeberrimum. Cum enim Graecam linguam satis calleret, et veteri literatura esset instructissimus, Melanchthonis autem *παιδείας τρόπον* accurate referret, Aristotelem ita consuluit, et iuuentuti philosophiam discenti consulendi auctor fuit, vt ad hunc vnum praeceptorem, interprete tamen Philippo, cuncta referrentur [a]. Quo consilio ipse quoque libros ethicos Aristotelis, interpretatus est, editos a IACOBO MONAVIO [b], vel potius [c], quod recte obseruatum B. FABRICIO [d], paraphrasi illustrauit. Vt vero Peripateticam philosophiam latius propagaret, quam Erfurti quoque docuit, *Philippi dialecticam* et *Ethicam hypomnematibus* explicuit. Accepisse Victorinum hunc Aristotelis amorem a praeceptore Ioanne Zinckio, medico et philosopho haud incelebri, cum Friburgi ab eius ore penderet, ab eoque tam alte pectori infixum esse, vt eradicari non potuerit, asserit Cl. REIMMANNVS [e]. Quod facile quidem *Ienae.*

*) loc. cit. †) Ibid.
a) Vid. IAC. MONAVIVS loc. citando.
b) Lipf. 1572. 8.
c) Id fassus est in praefatione editor.
d) Bibl. Graec. Vol. II. p. 154.
e) Hist. lit. German. P. IV. p. 448.

dem concedi poteſt, multo tamen magis ad commendandum Strigelio Ariſtotelem contuliſſe videtur Melanchthonis auctoritas [f], quae tanta Victorino viſa eſt, vt eius opiniones mordicus tueretur, nec calamitates inde ſibi obortas metueret. Nec deſunt, qui Ariſtotelicae philoſophiae amorem nimium et praepoſtorum errores illi ſyncretiſticos perſuaſiſſe contendunt, quod an verum ſit, in hiſtoria viri, in actis ſeculi XVI eccleſiaſticis ſatis memorabili excutiendum eſt, nec huc pertinet, videndus autem, qui praeclare de hoc ciue noſtro meruit doctiſſimus HIERONYMVS MERZIVS [ff] noſter. Illud hic ſufficit, certum eſſe, et teſtimonio virorum doctorum comprobatum, Strigelium inter nominatiſſimos Peripateticae philoſophiae doctores ſuo tempore connumeratum fuiſſe [g]. *Altdorfii.* Eandem Ariſtoteles fortunam inter Noricos habuit, nutriuit enim Altdorſina academia Peripateticos magnae famae et ſummae eruditionis, Philippum Scherbium, Nicolaum Taurellum, Erneſtum Sonerum, Michaëlem Piccartum. Qui cum primum fere locum inter philoſophos Ariſtotelicos recentiori aetate tuiti ſint, paulo curatius infra enarrandi ſunt. Id vero hoc loco non praetereundum, ipſam hanc ſcholam, quae gymnaſii formam initio habuit, conſtitutionem ſuam, auctoritate magiſtratus Norimbergenſis accepiſſe a viris ſummis Ioachimo Camerario, Eobano Heſſo et Philippo Melanchthone, translatamque Altdorfium primum rectorem accepiſſe Valentinum Erythraeum γνώριμον Melanchthonis [h], hocque pacto Melanchthoniana quoque docendi diſcendique ratione ipſam philoſophiam Peripateticam ibi inualuiſſe. Quin et primus theologiae profeſſor eo in loco Ioannes Piccardus, Michaëlis parens, totus a Melanchthonis ore pependit [i], quo euenit, vt Philippica methodus in ea ſchola diu obtineret. *Helmſtadii.* Idem in Helmſtadienſi accidit, quam Dauid Chytraeus ordinauit; quem Philippi diſcipulum fuiſſe ſupra diximus. Hinc celeberrimi Lycei recentioris doctores nonnulli eo in loco fuere, quos in ſequentibus commodiore loco enarrabimus. *Regiomonti.* Nec aliter in Regiomontana academia euenit. Eius enim condendae auctor cum Alberto marchioni Brandenburgico duci Pruſſiae fuerit Georgius Sabinus [k], gener Melanchthonis, anno MDXLIV, ipſeque per triennium primus ei rector praefuerit, intelligitur inde ſine negotio Peripateticiſmum Melanchthonianum ea in ſchola praeualuiſſe. Et haec quidem Ariſtotelis fortuna fuit in academiis Proteſtantium, qui inuariatam confeſſionem ſequuntur, rudi penicillo adumbrata. In reformatorum, qui vocantur, ſcholis idem obtinuit, et Ariſtoteles, vbique, etiam

f) Innuit id MONAVIVS l. c. ſcribens de Strigelio: „Quinimmo Ariſtotelica illa, quae de „aliorum non contemnendis interpretationibus „alibi didiciſſet, libenter tamen ſeſe ſua ſpon„te obliuioni tradidiſſe confirmabat, vbi pri„mum Vitebergam venit, et hanc Atticam api„culam, vel potius Muſarum luſciniam (Me„lanchthonem) audire ipſi contigit.

ff) loc. cit.

g) Vid. BAYLE Dict. T. IV. art. Strigelius p. 284. ADAM. Vit. theol. p. 417. TEISSIER. Elog. T. II. p. 315.

h) Vid. SIG. IAC. APINI Vitae prof. philoſ. Altdorf. init.

i) B. ZELTNERVS Vit. prof. theol. Altdorf. p. 2. et praef.

k) Vid. ALBINVS in Vita Sabini edita iterum et obſeruationibus aucta a THEOD. CRVSIO p. 134.

etiam extra Germaniam triumphauit. Exemplo esse potest Geneua, Aristotelicae philosophiae tenacissima; in qua cum nonnemo ex professoribus Derodoni adhaereret, grauissimae inde inter doctores publicos controuersiae exortae sunt [l]. Maxime vero id patuit, postquam ad Geneuenses Ramus peruenit; obtenturus professorium munus, nisi obstitisset Theodorus Beza, qui ea de re ad ipsum Ramum scripsit [m]: *Certum ac constitutum esse Geneuensibus, in ipsis tradendis logicis et in ceteris explicandis disciplinis ab Aristotelis sententia ne tantillum quidem deflectere.* Inde factum, vt Arminio, studiorum caussa Geneuae haerenti et philosophiam secundum Ramum, tradenti, facultas legendi ex instigatione cuiusdam Peripatetici adimeretur, teste GER. BRANTIO [n]. Inter Anglos, quamuis tempus esset, quo Platonica philosophia apud nonnullos triumphauit, apud plerosque tamen Aristoteles obtinuit, summoque loco est habitus. Relinquimus vero CHRISTOPHORI ARNOLDI fidei ad Georgium Richterum scribentis [o]: *In priuatis collegiorum Oxoniensium disputatiunculis tantam Aristotelis auctoritatem esse, vt si quis opponendo eam infringere, aut vilipendere sustineat, solidos quinque Anglicanos, hoc est, Philippicum vnum soluere omnino teneatur.* Inter Batauos autem quanta Aristotelis existimatio fuerit, Cartesianae controuersiae satis loquuntur, cum non minus aegre tulerint eius regionis philosophi contemni Aristotelem, quam, quod credebant vim inferri scripturae. Immo inter ipsa Remonstrantium certamina ferre non potuere, qui contrarias partes defendebant, contemni ab Arminii sequacibus philosophiam Peripateticam [p], ipsique insanias multas et impietates imputari.

Geneuae. *In Anglia.* *In Hollandia.*

§. XXXXIV. Diu durauit inter Protestantes ista Aristotelis veneratio, cuius ratio vt haud vna fuit, ita potissimum ad Melanchthonis methodum referenda caussa est, quae effecit, vt qui eum sequebantur, pulchrius et melius philosophari posse neminem, crederent. Illa qualis fuerit, non alienum erit, praeeunte IACOBO MONAVIO [q] hoc loco exponere. Nempe ea non inhaerebat singulis verbis, neque immorabatur explicationi omnium argutiarum atque λεπτολογημάτων, quae in Aristotele repeciuntur, sed explicabat res meliores et magis etiam necessarias, quam sunt alicubi Aristotelicae, et quod est potissimum vsum atque fructum illarum artium atque doctrinarum demonstrabat luculenter. His vero adaptatum genus orationis, vt Lucianus nominat, εὐπόριστον, hoc est proprium, disertum, planum, perspicuum, significantissimum, ad omnem docendi rationem maxime accommodatum et directum. Accedebat ordo ac via docendi Ariadnaeo filo μεθοδικώτερος; tum delectus ex immensis artium atque auctorum cumulis, quo ea solum depascerentur et seligerentur;

Caussae Peripateticismi inualescentis methodus Philippica.

l) Conf. ELSWICH l. c. p. 71.
m) Epist. 34. p. 153 ep. 36. p. 156.
n) In Vita Arminii p. 12. Sectabatur autem Arminius Ramum, obseruante Cel. MOSH. ad h. l.
o) Epist. Richter. p. 487.
p) Vid. Epistolae Remonstrantium editae a LIMBORCHIO p. 959.
q) loc. cit.

tur, quae et maxime essent necessaria, et quae vsum potissimum ad rationem dicendi scribendique et ad formandum mores atque iudicium haberent, reiectis ac repudiatis iis omnibus, quae nec scienti prosunt, nec ignoranti nocent, et in quibus non est, vt ille ait, κράτιστον παιδεύεσθαι. Tria haec in scriptis doctrinaque Philippi omni inueniri, illi, qui eius γνήσιον παίδευμα esse cupiebant, conueniebant; ratique ideo sunt, philosophiam, quae est καθ' ἀλήθειαν, soli Philippo tribuendam esse, et qui hunc ex alto despicerent, eique nescio qualia praeferrent, illis comparabant, qui inuentis frugibus glandes tamen comedere mallent. Hac vero opinione ducti a Philippo recedere eiusque semitam relinquere piaculum credebant, eiusque scriptis velut coelesti rore cicadae victitare alique gaudebant [r]. Et hinc genus illud disciplinae Melanchthonianum ortum est, quod diu floruit, quodque praecipui post Philippum viri docti propagauerunt, qui vna eademque omnes via incesserunt. Et floruisset illa methodus philosophiae Philippica, (hoc enim nomine insigniebatur) diutius, si intra philosophiae limites subsistere, nec ad theologiam nouo labore nouisque opinionibus eam illi transferre maluissent. Ita enim magnam illam inuidiam declinauissent, quae in eorum postea capita conflata est, et tandem disciplinam Melanchthonianam extinxit. Nec silendum, quamuis praeclara multa tradidisse in scientiis philosophicis Melanchthonem, et de philosophia quoque optime meritum esse faterentur, quotquot literas nouerant, illisque pretium statuebant, displicuisse tamen multis hanc Philippicam secundum Aristotelem philosophandi methodum. Licet enim ex affectu fraterno, quo se inuicem excipiebant discipuli Philippi, fieri, vt vnus alterum saepe numero ad verbum exscriberet, censebant, qui aequius iudicabant, eo quod id commune videbatur reliquisse praeceptor, quod ex eius eruditionis haereditate ad vniuersos peruenisset, quo nomine a plagii crimine forte possunt absolui [s]; recte tamen illis exprobrabatur, nihil ita noui, nihil quod philosophiae studium magnopere iuuaret, afferri, et intra compendiorum cancellos nimis angustos et repetita magistri placita et verba consisti, contemni vero et iuuentutis manibus eripi Aristotelem, viamque parari ad eruditionem quandam leuem et superficiariam. Qua de re acerbe conquestus est, magni nominis theologus POLYCARPVS LYSERVS, cuius verba digna sunt, quae hic legantur [ſ]. *Porro*, ita scribit, *vt quoque de Aristotelis philosophorum principis scriptis quid sentiam, scribam, tantum abest, vt illa ex scholis releganda esse statuam, vt nunquam dissimulauerim, me mirari, qui fiat, quod in hac schola nostra* (Vitebergae) *quae cum reliquarum in Germania academiarum quasi communis mater esse statuatur, tantum com-*

r) Memorabilia sunt, quae de auctoritate, quam dialectica Philippi obtinuit, narrat MATTHESIVS in Vita Lutheri, conc. VII. p. m. 65. Similia de eius ethica traduntur Declamat. T. VI. Quae Hospitalius de ea iudicauerit, recenset WENDLERVS de Meritis theolog. sec. XVI. §. 21. p. 109.

s) Conf. IAC. THOMAS. de Plagio §. 199. p. 82.

ſ) Collect. Epist. Lyser. p. 287.

compendia philosophiae studiosae iuuentuti praelegantur, Aristotelis autem libri prorsus negligantur. Ego omnino iudico, D. Philippum initio compendia philosophiae saltem pro incipientibus scripsisse, idque non hoc consilio fecisse, vt Aristotelis libros ex manibus discentium prorsus excuteret: sed tantum vt eosdem ad legendum ipsum Aristotelem introduceret, et quasi viam sterneret. Iam vero, dum Aristoteles ab aliis negligitur, ego insimulor, quasi eius libros ceu inutiles reiiciam: cum statuam, ex dignitate academiarum esse, vt in illis iuniores a compendiis ad fontes ipsos ducantur. Recte ratiocinatum esse Lyserum, agnoscet, quisquis Melanchthonis commentationes de studiis instituendis, corrigendis, tradendis, legerit, et imprimis expenderit, quae pro Aristotele dixit in oratione *de Vtilitate philosophiae.* Ast aliter euenisse, mirandum quidem haud est, et facile fuit relictis fontibus Aristotelicis riuulos Melanchthonianos consulere. Illi enim et obscuritate sua et difficultate tum dicendi generis tum argumenti iuuenes, et forte nonnullos professorum deterrebant, hi facilitate sua et discendi compendio valde se commendabant. Quo aliter fieri non potuit, quam vt desertis scriptis Aristotelis sola ista summa consuleretur, quam de praecipuis philosophiae partibus secundum Aristotelem Melanchthon reliquerat.

Caussae decrescentis Peripateticismi genuini inter Protestantes.

Philippica methodus suspecta.

§. XXXV. Ita vero, quod surrexit et laeta incrementa habuit, Aristotelicae philosophiae studium sua mole impeditum est, et a genuina facie deflexit. Cuius caussa partim in infaustas lites, quae Philippi asseclas cum aduersariis diu commiserunt, partim in studium metaphysices Scholasticae, quod exoriente seculo XVII inualescere coepit, coniicienda est. Et innumeris quidem controuersiis Synergisticis, Adiaphoristicis, Crypto-Caluinianis et similibus, cumulatam fuisse Protestantium ecclesiam in Germania nemini ignotum est, qui annales ecclesiasticos huius temporis consuluit. Eae autem cum Philippicae philosophiae praesidio gererentur, valde autem istis dissidiis suspecta fieret et exosa Philippi factio, odium illud in ipsam philosophiam, cuius se custodem iactabat, conuersum, magnaque inde ipsum Aristotelem inuidia secuta est. De quibus enim disceptabatur, eorum praesidium haud raro petebant ex philosophicis notionibus; quo factum, vt qui Philippi partibus infensi essent, acriter in ipsum Aristotelem, quin immo in ipsam philosophiam inueherentur. Cuius luculentum exemplum adduxit ELSWICHIVS [t] ex disputatione Vinariensi, in qua de ἐλτιώσει humanae naturae beneficio vnionis hypostaticae facta inter alia disputabatur. In ea qui, prout vocabant, Crypto Caluinianismum fouere credebantur, cum ad argutias philosophicas confugissent, ita pars altera in philosophiam Aristotelicam exacerbata est, vt MATTHIAS FLACIVS ILLYRICVS [u], Aristotelicam philosophiam inter ista φιλοσοφῆ-

t) loc. c. §. 20. p. 92.

u) Clau. Script. P. I. p. 893. v. Philosophia.

σοφύμενα referret, a quibus Chriſtiano cauendum eſſe D. Paulus monuit; isque reuocato in memoriam Lutheri de Ariſtotele iudicio eum plane inſuper habendum eſſe contenderet, eo feruoris delapſus, vt Dei cognitionem ex philoſophia naturaeue lumine haberi non poſſe ſtatueret. Tacemus alia, in quae virum cetera doctum, ſed praeferuidum et nimis acrem diſputatorem praecipitem egit philoſophiae, qua ad corrumpendam doctrinae puritatem abuti Philippi ſequaces credebat, odium. Alia Flacianae partis loca, digna quae legantur, attulit, laudatus ELSWICHIVS [v] ex quibus conſtat, metuiſſe eam, ne eo redeat ſtudium theologicum, vt pro Paulo Ariſtoteles ſit concionaturus, quod antea inter Scholaſticos erat factum.

Altera cauſſa corruptae inter Proteſtantes Peripateticae philoſophiae, metaphyſica Scholaſtica reuocata.

§. XXXVI. Altera, quam inquinati inter Proteſtantes Peripateticiſmi genuini cauſſam eſſe diximus, ratio quaerenda eſt in ſtudio logicae et metaphyſicae, ſiue ontologiae Scholaſticae, quae oriente ſeculo decimo ſeptimo caput iterum efferre, et ex puluere ſe attollere coepit. Quamuis enim ipſa doctrinarum theologicarum ſyſtemata ſeculo XVI inter Proteſtantes, maxime Germanos, edita, inter quae reliqua eruditione, perſpicuitate et celebritate facile vincunt PHILIPPI MELANCHTHONIS et MARTINI CHEMNITII *Loci theologici*, non careant diſciplinae philoſophicae colore atque methodo, ſimplicitas tamen quaedam vtriusque libri, qui in plerisque academiis ſacrae doctrinae ſtudioſis praelegebantur, obſtitit, quo minus ſartago iſta Scholaſtica poſſet immiſceri. Aliter autem factum ineunte ſeculo XVII. Tum enim citatis pedibus, qui philoſophiam ancillari theologiae cupiebant, ad id concurrebant, vt argutias logicae et metaphyſicae Scholaſticae poſtliminio reuocarent. Quod quidem non ideo euenit, ac ſi ſtramineam hanc ſapientiam eſſe, et recte a reformatoribus et praecipue a Luthero, graui Scholaſticae philoſophiae aduerſario, damnatam eiectamque ignorauiſſent: aſt coëgit eos, qui haec ſuſcipiebant, neceſſitas quaedam, ex ſeculi, quod tum exoriebatur fatali deriuanda periodo. Nempe illud totum vt in orbe ciuili bellicoſum, ita in eccleſia orbeque literario eriſticum et contentione plenum fuiſſe, neminem latet, qui acta eccleſiaſtica huius aetatis vel per tranſennam inſpexerit. Cum itaque cum aduerſariis congrediendum ſaepiuſcule theologis Proteſtantium eſſet, qui Scholaſticae philoſophiae telis ex logicae et metaphyſicae pharetris deſumtis acriter pugnabant; ad idem armorum genus deſcendendum, et ea ipſa Scholaſtica philoſophia ad retundendos hoſtes frangendamque inſultantis ſuae armaturae praeſidio hoſtis aciem in partes vocanda fuit. Quod non potuit non plerorumque, qui philoſophiae ſtudium ſibi ad iuuandam theologiam elegerant, diligentiam excitare, vt hanc iterum Venerem deperirent. Cuius infauſti ſideris, quod philoſophiam afflauit occaſionem dediſſe colloquium Ratisbonenſe, recte viris doctis obſeruatum eſt [w]. Cum enim in eo auctoritate iuſſuque principum Pala-

v) loc. cit. p. 53. w) BVDDEVS Iſagog. L. I. c. 4. §. 28. p. 244. ELSWICH. l. c. §. 26. p. 75.

Palatinorum inter Iesuitas et Protestantes apud Sueuos theologos disputatio inita esset, illorumque πρόμαχοι Andreas Tannerus, Balthasar Hagerus, et qui reliquos eruditione et acumine vincebat Iacobus Gretserus, cum vim facere aciei Protestantium et aperto Marte eorum phalanges retundere non possent, ad caligines metaphysicas et Stratagemata philosophiae Scholasticae confugerent; terminis et distinctiunculis ex hoc armamentario velut telis acutis desumtis hostium copias reprimere contenderunt. Id vero magno, si fatendum quod res est, damno cum theologiae, tum philosophiae factum est. Cum enim infaustarum litium exempla vbique iactarentur, theologiae simplicitas, quae satis hactenus casta floruerat, et in prosternendis aduersariis aliis telis vsa erat, tota corrupta, ipsaque doctrina diuinior polemica facta, et controuersiarum subtilitatibus repleta est; sic vt eae fere solae tum in ecclesia personarent. Cum autem istae lites theologicae cum Neo-Scholasticis reciprocarentur, qui suismet armis erant aggrediendi, vehementer se commendauit Scholasticae philosophiae, praecipue in rationali et transcendentali parte, studium [x]. Quod excolentes et iuuentuti tradentes, qui isto seculo in academiis philosophiae docendae praeerant, in id vires contulere suas, vt Aristotelem a Scholasticis suum factum suisque acuminibus armatum in cathedris philosophicis explicarent: quo pacto veram Lycei faciem corrumpi, et a natiuo Aristotele recedere oportebat. Et hinc magna illa moles librorum logicorum et metaphysicorum orta est, quos seculo decimo septimo protrusere academiae Protestantium; in quibus licet nec ingenii acies, nec eruditio desideraretur, Aristotelis nomen autem vbique praefigeretur, vera tamen Peripateticae philosophiae effigies non apparuit.

§. XXXVII. Nec tamen omnes hoc seculo a veteri Peripati disciplina ita deficiebant, sed passim in cathedris philosophicis personabat doctrina virorum eruditissimorum, natiuam Aristotelis philosophiam explicantium: qui vel peregrinorum Peripateticorum libros iuuentuti exponebant, vel suas interpretationes ei tradebant. Prius Nunnesii, Vallesii, Caesalpini, Riccoboni, Portii aliorumque ex recentiori Lyceo virorum celeberrimorum scriptis accidit, quae apud Germanos eo fine recusa sunt, vt hermathenae instar iuuentuti literis operam nauanti essent, et praelectionibus philosophorum illustrari possent. Posterius exemplo philosophorum Altdorfinorum, Helmstadiensium, Giessensium, Ienensium, Lipsiensium, aliarumque academiarum apud Germanos professorum luce meridiana clarius patet. In his enim Musarum sedibus omnibus non deerant viri acuti, docti, graues qui posthabito Scholastico sterquilinio, puriorem Aristotelis philosophiam excolerent. Et ex Altdorfina quidem Schola inter celebriores Peripateticos Scherbium, Taurellum, Sonerum et Piccartum infra nominatim producemus. Laudandumque nobilis Heliconis

Seruatus tamen passim Peripateticismus purior seculo XVII.

Altdorfii.

x) Conf. Cel. Chr. Matthaeus Pfaffius Diss. Anti-Baeliana I.

iſtius ſtudium, quod iuncta philologiae veteris cura Ariſtotelem natiuum tradere ſummopere contendit. Cuius cauſſa potiſſimum quaerenda eſt in optimo conſilio generoſiſſimorum eius ſcholae curatorum, qui illuſtris ſenatus Norici auctoritate vſi, cum ipſi literas eſſent egregie docti, viros, quos nanciſci poterant, eruditiſſimos illuc, vocarunt, quorum imprimis Graecae linguae et hiſtoriae philoſophicae nota eſſet et celebrata cognitio. Quae anſae duae cum ſint natiuae philoſophiae Ariſtotelicae cognoſcendae, mirum non eſt, talibus profeſſoribus cathedrae philoſophicae praefectis iisque ſtatoribus et vindicibus Lycei exiſtentibus philoſophiam eius a barbarie, quae recrudeſcere incipiebat, Scholaſtica aſſertam fuiſſe. Multa quoque ad hunc Lycei florem eo in loco conſeruandum contulit Philippi Scherbii diligentia, qui cum Rami factioni latiſſime tum inter Germanos graſſanti ſe opponeret, ad ipſa Stagiritae oracula Graeca confugere, et καινοφιλίᾳ prurientis ſeculi veteris literaturae Peripateticae elegantiam opponere coactus eſt. Cui cum accederet prudentiſſima illuſtris reipublicae Norimbergenſis conſtitutio, Muſis Altdorfinis data, quae arcto inter ſe nexu matheſin cum philoſophia coniungebat; hoc ipſo philoſophis eius ſcholae medium ſuppeditatum eſt feliciſſimum, gnauiter in lectione Ariſtotelis proficiendi, quae hominem poſtulat mathematicarum diſciplinarum haud imperitum. Quibus cauſſis conſpirantibus factum eſt, vt philoſophiae Altdorfinae in Lyceo recentiori non minor fama eſſet, atque Conimbricenſis, Complutenſis vel Burgundiacae inter Scholaſticos, eiusque magna eſſet inter Ariſtotelicos huius aetatis γνησίους auctoritas. Quae commouit Io. PAVLVM FELWINGERVM eius ſcholae profeſſorem, vt collectionem ſcriptorum philoſophicorum a SCHERBIO, SONERO et PICCARTO editorum, philoſophiae Altdorfinae titulo vulgaret [y]. Ex hac vero ſchola poſtea, velut ex equo Troiano alii quoque praeter iſtam trigam, philoſophi Peripatetici genuinae notae multaeque eruditionis prodierunt, de quorum meritis et doctrina cum praeclare diſſeruerint, doctiſſimi viri et praematuro fato noſtrae amicitiae erepti, G. G. ZELTNERVS [z] et SIG. IAC. APINVS *, lectorem ad eos, ne nimii hoc loco ſimus, dimittimus. Quorum ille quoque de hac philoſophiae Altdorfinae celebritate ** vna cum illuſtri Io. IAC. BAYERO [a], Noricis Muſis et orbi medico intolerabili vulnere ſubtracto eſt legendus. Durauit hic Peripateticae philoſophiae cultus floſque egregius vsque ad tempora Carteſii, et diſcipulorum eius, quibus aliam et iucundiorem planioremque viam naturalis et rationalis philoſophiae ineuntibus philoſophia quoque Altdorfina a tramite Peripatetico coepit deflectere, obſtetricante in phyſica parte celeberrimo

y) Titulus libri eſt: Philoſophia Altdorfina, i. e. Phil. Scherbii, Ern. Soneri et Michaëlis Piccarti Diſputationes philoſophicae in vnum faſciculum collectae, et ab interitu vindicatae Norimb. 1644. 4. vid. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 11. p. 62. Io. FABRIC. Hiſt. Bibl. ſuae T. V. p. 509.

z) Vit. Theol. Altdorf. p. 344.

*) Vit. philoſ. Altdorfienſ.

**) In Hiſt. Crypto-Sociniſmi Altdorf. P. I. §. 10. p. 24 ſeq.

a) Pec. progr. de Praeſtantia philoſophiae Altdorfinae quod praefixum eſt APINI Vitis phil. Altdorf.

rimo Ioanne Christophoro Sturmio, in logica, Georgio Paulo Roetenbeccio, quorum ille *Physicam eclecticam* hic *Logicam, in qua veterum iuxta ac recentiorum philosophorum vtilissima praecepta colliguntur*, edidit [b], eamque philosophantibus viam patefecit, quae hodie ad eclecticae philosophiae cognitionem studiosa iuuentus successu ducitur felicissimo.

§. XXXVIII. Post Altdorfinam Iulia potissimum academia, quae Helmstadii floret, operam nauauit diligentissimam, ne Aristotelicae philosophiae decora Scholasticis sordibus iterum conspurcarentur. Viros enim aluit in eo doctrinae genere exercitatissimos, et de Lyceo praeclare meritos. Inter quos cum singulari fama excelluerint Cornelius Martini, Conradus Horneius et Hermannus Conringius, infra paulo planiorem inter celeberrimos Protestantium Peripateticos eorum dabimus notitiam. Praeter hos non contemnendum in hoc philosophandi genere nomen consecuti sunt Samuel Rachelius, Henricus Iulius Scheurlius, Henningus Arnisaeus, Andreas Froelingius, Henricus Rixnerus RACHELII diligentiam in philosophia veteri probauit praeter *Commentarium in Officia Ciceronis* [c] bonae frugis plenum, *Introductio in philosophiam moralem* quam subiunxit libris ARISTOTELIS [d] *de Moribus ad Nicomachum* Graece et Latine a se editis. Qui si iudice CLERICO [e] paulo minus Aristotelis auctoritati detulisset, vtilissimum iuris naturalis apud veteres interpretem se praestitisset. In eodem moralis doctrinae Peripateticae stadio cucurrit HENRICVS IVLIVS SCHEVRLIVS, cuius *Bibliographia moralis* [f] valde laudari solet [g], et historiam ethices literariam haud ineleganter enarrat. Is imprimis ob penitiorem cum Peripateticae tum Stoicae philosophiae notitiam clarissimorum virorum laudes meruit, de quibus praeter eius biographiam quam exhibet HENR. WITTENIVS [h], videndi quos laudat IOANNES FABRICIVS [i]. HENNINGVM ARNISAEVM, Halberstadiensem, Francofurtum ad Viadrum primo habuit moralium professorem, tum Iulia academia medicinae professorem, tandem in aulam Christiani IV, Danorum regis, ad tuendam regis salutem translatum, viuisque ereptum anno MDCXXXV. Is praeter scripta eruditissima; quibus artis salutaris incrementa praeclare adiuuit enarrata MERCKLINO [k] et P. BAYLE [l], imprimis de metaphysica et Politica philosophiae Peripateticae parte egregie meruit. Illius specimen est edita ab ARNISAEO *Epitome metaphysicae, in qua fundamenta Aristotelica ordine scientifico explicantur, et postea controuersiae pleraeque suis deciduntur argumentis &c. omnia composita ad mentem Aristotelis*, et ex an-

Helmstadii.

b) Lipf. 1709. 8. conf. APINVS l.c. p. 284 sq. qui eius vitam enarrat.
c) Francof. 1668. 8. Amstelod. 1686. 8.
d) Helmstad. 1660. 4.
e) Bibl. vniuerf. T. V. p. 266. conf. BVDD. Isag. L. I. c. 4. §. 31. p. 308. STOLLIVS Hist. Lit. P. III. c. 1 §. 38. p. 602.
f) Helmst. 1648. 1686.
g) BVDDEVS l. c. p. 292.
h) Memor. philos. Dec. V. T. II. p. 106.
i) Hist. Bibl. suae T. V. p. 289. conf. REIMM. Hist. Lit. Germ. P. I. p. 64. 301.
k) Linden. Renou. P. I. p. 390.
l) Dict. T. I. Art. Arnisaeus not. D. p. 349.

antiquitate Graeca ac Latina longe secus, quam ab hodiernis nonnullis nouatoribus fieri solet, deducta [m]: huius, scripta politica plaudentibus viris doctis edita, inter quae eminet *Doctrina politica in genuinam methodum, quae est Aristotelis, reducta, et ex probatissimis quibusque philosophis, oratoribus, iurisconsultis, historicis breuiter comportata et explicata* [n]. In quo libro architectonicam partem philosophiae practicae Aristotelis illustrare aggressus multa lectionis copia ex optimis scriptoribus congessit, quicquid lucem accendere argumento aptum nouerat. Vnde multa in eo libro inueniuntur, quae in aliis ipsoque Aristotele frustra inquiras. Eiusdem commatis sunt tractatus *de Auctoritate principum in populum semper inuiolabili, librique tres de iure maiestatis*, itemque *Relectiones politicae*, de quibus eius laboribus eruditis praeter P. BAYLE [o] consulendus Cl. REIMMANNVS [p]. Ita vero meruit, insigni elogiorum cumulo ornari, quae cum collegerit MAGIRVS [q] ipse adeundus est. Instituto nostro vnus sufficit CONRINGIVS [r], cui audit *aeternum Iuliae Academiae et incomparabile ornamentum; in quo fuit ingenium capacissimum, industria sine exemplo, iudicium nullo non Aristotelicae philosophiae aliarumque artium genere subactum.* Displicent tamen MORHOFIO [s] controuersiae iuridicae nimis large admixtae, BOECLEROque * visum, laudandum quidem Arnisaeum, eo quod Aristotelem sequatur: eum tamen antiquos scriptores non satis interdum intellexisse, et contra sensum ipsorum laudasse. Addimus censuris virorum doctorum, nimiam Arnisaeum affectare lectionis copiam et locorum veterum et recentiorum congestione lectorem obruere magis, quam iuuare. Quae licet ita se habeant, fatendum tamen, plurima eum doctissime annotauisse, mereturque veniam, si interdum lapsus fuerit, cum a medicae professionis viro ista scripta sint [ſ]. Ceterum hoc quoque nomine in historia philosophiae recentioris memorari meretur, quia principiis monarchomachorum se fortiter opposuit, Althusium frigidam iis suffundentem aggressus [ſſ]. In rationali vero parte philosophiam Peripateticam Helmstadii illustrauit ANDREAS FROELINGIVS, Calenbergensis, logices professor et posthaec superintendens generalis. Aristotelis *Organon* enim Graece et Latine cum prolegomenis haud contemnendis edidit, artemque rationalem tractatu *de natura Logicae* explanauit, denatus anno MDCXXXII [t]. Tandem his iungendus quoque est HENRICVS RIXNERVS, Helmstadiensis, philosophus et theologus eius scholae celeberrimus, qui post cathedram metaphysicam et physicam, et dein theologicam Halberstadiensibus ecclesiis praesul datus est. De cuius vita videndus HENRIC. PIPPINGIVS [u]

Is

m) REIMM. l. c. P. IV. p. 17.
n) Saepissime prodiit. Vtimur editione Francof. 1606. 4.
o) loc. cit.
p) l. c. P. V. p. 153 seqq. BOECLER. Bibliogr. crit. p. 656.
q) Eponymol. crit. p. 82.
r) De C P p. 14.
s) Polyhist. T. III. L. I. §. 3. p. 491.
*) l. c. p. 658.
ſ) Conf. BARTHOLINVS de Script. Danor. p. 52. MOLLER ad h. l. p. 233.
ſſ) In libro de Auctorit. principum.
t) Vid. WITTE in Diario ad h. a.
u) In Memor. theolog. p. 459.

in hoc loco memorandus est ob tractatum *de Vsu metaphysicae.* Ex eo enim discitur, qua ratione isto tempore metaphysicam ad reliquas scientias diuinas pariter et humanas transferendam esse iudicauerint, qui γνησίως peripateticam philosophiam excolere sibi sunt visi [v]. Et hac quidem ratione per integrum fere seculum XVII Aristotelica philosophia in celeberrimo hoc Athenaeo exculta est, donec circa finem eius, et initia seculi XVIII, eclectica philosophia caput extolleret. Cuius initia si non primus excepit, certe insigniter promouit B. IO. ANDREAS SCHMIDIVS, cuius venerabilis theologi memoriam bonis omnibus carissimam debitis laudibus celebrauit [w], dignus in eius cathedra successor, illustris IO. LAVRENTIVS MOSHEMIVS, in quo habet alma Iulia, quicquid veteris recentiorisque philosophiae mysteriis, quidquid sanctioris disciplinae arcanis recludendis aptum, iuuandisque literis natum est.

§. XXXIX. Non difficilis labor esset, eundo per omnes Germanorum academias, similem Peripateticorum catalogum colligere, si id ageremus, vt specialem Lycei recentioris historiam conderemus. Verum nec id institutum nostrum postulat, nec dicenda quae restant, permittunt, quae cum innumera adhuc sint, breues nos esse iubent. Damus tantum speciminis loco ex Giessensi schola Christophorum Scheiblerum, ex Leucorea, Iacobum Martini, ex Ienensi Danielem Stahlium et Paulum Slevogtium. Qui enim Regiomontanam academiam ornauerunt Christianus Dreierus et Melchior Zeidlerus, quique praestantissimo eruditionis cultu Lipsiae eminuit, Iacobum Thomasium, sequenti Peripateticorum inter Protestantes insignium indici seruamus. CHRISTOPHORI SCHEIBLERI vitam ex FREHERO [x], SCHVMACHERO [y], ROLLIO [z], aliisque disces. Waldecciae ciuis fuit Arnsfeldiae natus, Giessaeque tanta felicitate studiis innutritus, vt sumta anno aetatis XVIII magisterii laurea, anno XXI professioni Graecae linguae, et paulo post metaphysicae logicaeque praeficeretur; addita postea professione physicae extraordinaria et munere paedagogiarchae. Anno MDCXXIV autem Giessa ad Tremonenses vocatus scholae isti et ecclesiae vsque ad mortem, neglectis, quae eum Brunsuicum, Hamburgum Amstelodamum aliaque ad loca inuitabant, vocationibus praefuit, humani corporis vinculis solutus anno MDCLIII [a]. Is ea aetate qua philosophiae adhuc elementa alii discere solent, librum *de Anima*, aliumque *sententiarum siue axiomatum* edidit, et plurimis disputationibus, tribus centuriis editis, philosophiam Peripateticam maxima industria illustrauit; conscripsit quoque *Synopsin philosophiae.* Praeclarum autem in historia Peripateticismi recentioris nomen meruit Giessae.

v) Addi his ex Helmstadiensibus potest Ioannes a Felde ICtus, libro de Interpretatione et Commentario in Grotium de I. B. et P. celebris, vid. MAGIRVS l. c. p. 344. STOLLIVS Hist. lit. P. III. c. 2. p. 631.

w) In Oratione in obitum B. abbatis habita.

x) In Theatr. p. 511.

y) In Conspectu Waldecciae literatae.

z) De DD. academicis ad gymnasia vel scholarum gubernacula vocatis.

a) Perperam 1623. ponitur apud REIMM. Hist. lit. Germ. P. IV. p. 83.

meruit *Opere logico de natura et praedicamentis logicae et de argumentis logicae*; itemque altero *Opere Metaphysico* [b]. Non immunis quidem est a subtilitatibus Scholasticorum, quas explorare eum iubebat temporis genius, quem supra prodidimus. Laudandus autem in eo est, quod ipsum tamen Aristotelem consuluerit, illorumque παρερμηνείας ex hoc fonte interdum sanauerit. Inde factum, vt viuus adhuc inter summos et in toto orbe celeberrimos philosophos numeraretur [c], tantique fierent opera eius philosophica, vt apud Oxonienses [d] eo adhuc viuo recuderentur. Plura de eius in disciplinam quoque sacram meritis dabit HEN. WITTENIVS [e]. In Witebergensi schola qualis seculo XVII philosophia Peripatetica fuerit ex IACOBI MARTINI libris disci potest. Is enim non theologicam modo cathedram, sed et philosophicam magna diligentia ornauit. Vitam eius cum exhibeat WITTENIVS [f], eius enarratione lector detinendus haud est. Sufficit annotasse, studiorum elementa hausisse eum Helmstadii a Daniele Hofmanno, contra cuius tamen partes, de quibus suo loco dicendum, acriter postea dimicauit. Deinde in Leucorea academia Polycarpi Lyseri beneuolentia vsum, reportatis honoribus philosophicis Nordam ad gymnasii rectoratum vocatum, cum Iesuitis tanta acrimonia disputasse, vt inuidiae et insidiarum declinandarum caussa Frisia excedere et ad Witebergenses cum suis dilabi cogeretur: eo vero loco tribuisse illi diuinam pronoeam satis lauta, et digna eius eruditione munera, nempe logices et metaphysices professionem, et post XXI annos theologiae quoque tradendae vocationem, inque eo axiomate summis illius loci honoribus perfunctum anno MDCXLIX fatis concessisse. Ex his enim satis constat, inter summos illius aetatis viros et doctores suos Leucoreum Pindum eum numerauisse. Quanta vero sedulitate et contentione Peripateticam philosophiam illustrauerit, omnium clarissime ex indice scriptorum eius intelligitur [ff], Vt taceamus enim disputationes, orationes aliasque scriptiones Aristotelicas minores [g], et *Logicam per dichotomias* explicuit [h], et *Systema logicum Keckermanni* illustrauit [i], et *Institutiones logicas* edidit [k]; tum *Exercitationes de anima* vulgauit, et *Collegium physicum speciale*, publicauit. [l] Maxime vero metaphysicam, *Exercitationum libris duobus* [m]; *Partitionibus metaphysicis*, *Quaestionibus metaphysicis* [n] adiuuit. Nec in his aliisque ad firmanda tantum placita et opiniones Aristotelis respexit, sed reprimere quoque, qui aliter sentirent, statuit. Inde multae illi magnaeque lites cum Rami asseclis, et inter eos praecipue cum Clemente Timplero, Bartholomaeo Kecker-

Witebergae.

b) Nassou. 1617. 8. Marpurg. 1636. 4.
c) SCHVPPIVS Lucian. p. 810. REIMM. p. 24. MAGIRVS Eponymol. p. 736. d) 1637.
e) In Diario ad a. c. et Mem. theol. p. 1073.
f) Memor. theol. p. 714 seq. FREHER. p. 546. REIMM. p. 49.
ff) Apud WITTEN l. c.
g) Prodierunt in collectione, quae titulo Miscellanearum disputat. Viteb. 1608. 1613. 8. edita est.
h) Witeb. 1613. ea Rami sectatoribus Dichotomias extollentibus opposita est.
i) Praelectionibus extemporaneis Vit. 1612. 1617. 8.
k) 1614 seqq. saepius recusas.
l) Vit. 1607. 4. 1617. 8.
m) Ibid. 1608. 4.
n) Prodierunt Viteb. et Lipsiae a. 1606. ad 1617.

Keckermanno, aliisque; itemque cum hostibus philosophiae quos Helmstadium tulerat, et duce Hofmanno in aciem produxerat. His enim *Speculum rationis*, lingua vernacula, vastum volumen opposuit, rectius caussae optimae, iudice Ven. REIMMANNO* consulturus, *si his hominibus respondisset breuius, neruosius, grauius, planius, moderatius, et se a tot citatis prolixissimis, repetitionibus item et petitionibus principii, ac cauillis et scommatibus abstinuisset.* Ceterum nimiae subtilitatis affectatae vitio eum infecit seculi genius, vnde factum, vt Aristotele licet duce, per dumeta Scholasticorum reperet, quo potuit non vera disciplina Peripatetica adulterari. Cuius exemplum qui vult, ex *libris* eius *duobus de Loco* capere potest. Habuit autem domi quoque aemulum, Ioannem Scharfium, Vitebergensem philosophum, inter Aristotelicos, Scholasticos et Ramistas non sine aliorum inuidia et contumelia medium tenentem, de quo, ne nimii simus, videsis Cl. REIMMANNVM [o]. In Ienensi academia inter philosophos Aristotelicos haud ignotum nomen fuit DANIELIS STAHLII Hammelburgo-Franci, qui positis apud Argentoratenses, Giessenses, Ienenses literarum atque philosophiae tyrociniis, cum se ingenii acumine et perspicuitate commendasset XXXI annos cathedram logicam et metaphysicam ornauit, denatus anno MDCLVI [p]. Variis enim scriptis philosophicis, quibus iudicium in Peripatetica philosophia haud vulgare probauit, de Aristotelis philosophia meruit. Inter quae *Institutiones logicae*, et *philosophiae moralis*, itemque *metaphysicae; Regulae* porro *philosophicae* a IACOBO THOMASIO Dilucidationibus illustratae, et *Compendium metaphysicae in XXIV tabulas redactum* valde isto tempore commendata sunt [q]. Acumen quoque philosophicum in controuersia, quae eo tempore satis acriter ventilata est, de origine animae, probauit, pro animae creatione fortiter pugnans. Eadem in schola vixit et Aristotelicam philosophiam nobilitauit PAVLVS SLEVOGTIVS, logices et philosophiae primo professor, quem Hebraicae quoque literaturae cognitio praeclare commendauit, laudatum ex merito, qui vitam eius enarrauit Io. ERNESTO GERARDO [r], GOD. GVIL. LEIBNIZIO [s], THEOPHILO SPIZELIO [ſ] aliisque, qui, ne lectorem nimis moremur, ipsi videndi. Is hoc nobis loco memorandus est, propter *Disputationes academicas* cum philosophicas tum philologicas, quae iunctim post auctoris fata, quae ei anno MDCLV, LX aetatis annum agenti obtigerunt, editae sunt. In illis elegantissimam non minus eruditionem quam magnam ingenii acrimoniam prodidit, et quamuis Scholasticos, vt hoc seculo erat more receptum, in partes vocasset, eos

Ienae.

*) Cat. Crit. p. 485.

o) loc. c. p. 28.

p) Vitam eius exhibet WITTEN. Mem. phil. T. II. p. 168.

q) Editiones enumerat IDEM l. c.

r) Praefixa est haec Biographia Disputationibus Eius academicis, insertaque WITTENII Memor. Phil. T. II. p. 244. Inde sua hausit FREHERVS p. 1543.

s) Discursu praelim. ad. Theod. p. m. 13.

ſ) Templ. Honor. reserat. p. 373.

eos tamen cum ipso Aristotele diligenter comparauit, lucemque obscurissimis argumentis attulit: in eo potissimum laudandus, quod philosophiae veteris historiam in subsidium haud raro vocauerit, cuius doctum specimen nobis dedit in dissertatione *de Vniuersali ante rem* ſſ), in qua controuersiis Platonis, Aristotelis, Stoicorum, Realium, Nominalium de ideis lucem haud contemnendam attulit: distincte enim et perspicue philosophatus est, licet methodo vsus sit Scholastica, quae minus iucundam eius lectionem facit. Simili ratione complures ex Protestantium coetibus addere liceret Peripateticos, si id institutum posceret: quia vero nimium id videri queat, lectorem ad Cl. REIMMANNVM t) remittimus, qui Germanorum de philosophia Peripatetica merita diligenter enarrauit.

Impedimenta philosophiae Peripateticae ex inualescente factione Rami.

§. XL. Nihil vero Peripateticae philosophiae imperium, quod in academiis Protestantium obtinuit, magis debilitauit, quam bellum, quod illi intulit Ramaeae factionis vehementia. Et graues quidem atque diuturnas lites, quas Rami asseclae cum Peripateticis reciprocauerunt, alio loco ad historiam innouatae doctrinae rationalis delati ex instituto enarrabimus: hoc tamen loco id notare series tractationis poscit: commendauisse Ramaeam dialecticam et in contemtum adduxisse disciplinam Peripateticam, perspicuitatem atque ordinem, quem in Ramaea philosophia omnes deprehendebant, cum e contrario grauissimis tenebris tecta videretur philosophia Peripatetica. Ea enim acutum ingenium et veteris literaturae haud ignarum requirebat, et multorum annorum diligentiam haud vulgarem poscebat; quae a paucis poterant expectari. Cui difficultati cum medelam adhibuisset Philippi Melanchthonis et sequacium industria, qui insuper habitis subtilitatibus Aristotelis, summam eius philosophiae perspicuis enarrare verbis contenderant, neglectum tamen studium haud plane contemnendum effecit, vt pristina incommoda redirent. Quibus cum se inutilis subtilitas Scholastica postea iunxisset, et ad pristina metaphysicae dumeta ingenia ducerentur, mirum non est, Ramaeam philosophandi rationem, vt plerumque noua omnia ingeniis se maximopere commendant, prae Peripatetica obtinuisse. Nihil tamen magis ea in re Aristotelicae philosophiae obfuit, quam quod Ramaea dialectica, quae totam artem rationalem ad dicendi copiam et ornatum referebat, multo felicius, quam Aristotelica, scholae, quam vitae aptior, differendi et de rebus quibuscunque claros sermones miscendi artem pandere crederetur. Ita enim in eo seculo, quod sapientiam tantum non omnem ad dicendi differendique de quocunque argumento facultatem referebat, euilescere oportebat philosophiam Peripateticam, quae cum tota metaphysico habitu incederet, a politica ista philosophia ad mores hominum se attemperante, multis in locis victa est, quamuis acerrima contra Ramaeos praelia Peripatetici susciperent, nec sine vulnere dimitterent aduersarios. Docebit autem

ſſ) Ienae 1656. 4.

t) Hist. Liter. Germanorum P. IV. et V.

autem tractatio suo loco plenior danda, actum fuisse de dialectica et metaphysica Peripatetica, nisi earum professores, cum disputationum vehementia victoria, prout sperabant praeoptabantque, potiri haud potuissent, ad summos principes, sub quorum imperio academiae Protestantium vigebant, confugissent, demonstratoque periculo, quod a Ramismo metuendum esse clamabant, eos monuissent, perituras breui artes omnes et philosophiam, et intolerabilem barbariem obtenturam esse, nisi malo grauissimo ipsi principes medicinam adhibeant. Quod cum illi facile crederent, vt solet in aula minima non semper curare praetor, interesse autem videretur academiarum, vigere disciplinam hactenus receptam, sanctionibus seueris et constitutionibus principum Ramaea factio suppressa est, resque Peripateticorum restitutae sunt, quibus tamen paulo post immedicabile vulnus attulit Cartesiana, et totam denique rem perdidit eclectica philosophia, vt suo loco docebimus. Et haec quidem ad rationalem et metaphysicam Peripateticae philosophiae historiam pertinent. Tangenda iam fata sunt, quae physica quoque Peripatetica habuit. Ea multo fortius longeque periculosius conuulsa tandemque radicitus euersa et pessundata est, nec vires recolligere potuit. Cum enim seculo hoc XVII, inter Anglos primus fere magnus Verulamius ineptam naturalis philosophiae Aristotelicae conditionem detexisset, et in eadem quoque gente Kenelmus Digbaeus nouam physicam meditaretur, quem feliciori conatu et laetiori gressu innumeri postea alii secuti sunt, vt suo loco luculentis demonstrabitur speciminibus: inter Gallos autem Peripateticas nugas nonnulli claram in lucem producerent, vt a Bassono factum, maxime vero Petrus Gassendus contemtis vanitatibus Peripateticis nouam de rebus naturalibus philosophandi viam, praeeunte Democrito et Epicuro fuisset ingressus, adeo omnium oculos illa lux perstrinxit, vt in ipsa academia Vitembergensi, in qua metropolin olim Peripatetica disciplina obtinuerat, Andreas Sennertus, vir doctissimus, auderet semitam Aristotelicam deserere, et comtius ornatiusque de rebus naturalibus philosophari. Qui cum discipulos haberet plurimos, qui obseruationibus indies a viris doctis vbique locorum institutis philosophiam naturalem augere studebant, resurgere physica Peripatetica non potuit, immo nec medicina illa vim salutarem habuit, quam attulere, viri quidem acuti, veterem physicam Peripateticam, cum recentiorum obseruationibus conciliare conantes, quod vir summus God. Gvil. Leibnizivs [u], Io. Baptista dv Hamel [v] aliique conati sunt, alibi enarrandi. Moralis tamen philosophia Aristotelis vsque ad Samuelis Pufendorfii tempora obtinuit. Quamuis enim magis frugifera et iucunda dederit magnus Grotius, sui tamen temporis circumstantiis inseruiendum ratus, nouam iuris naturalis disciplinam Peripatetico

 cothur-

u) Vid. eius Epistola ad Iac. Thomas. T. II. Ep. 10. p. 121. collect. Kortholt.

v) In Philos. veteri et noua. Dicetur de his conaminibus infra, vbi de synеretistis et conciliatoribus sectarum agendum.

cothurno, quantumpote adaptauit, hacque ratione meruit, vt ipsi Peripatetici in eius librum commentarentur, sicque noua quasi parte augerent encyclopaediam Aristotelicam. Ast surgente ingenti animo Esaia Pufendorfio, et omni morali doctrinae Peripateticae acerrimum praelium indicente, dici non potest, quantam stragem in academiis Protestantium Aristoteles passus sit. Quamuis enim coelum terramque cieret, et misceret omnia Peripatetica factio, et nec conuitiis, clamoribus, iurgiis, nec exilio, carcere et violentis remediis quibuscunque parceret, deiecta tamen a throno, in quo per duo fere secula inter Protestantes regnauit, resurgere et pedem figere non potuit, vt suo quoque loco docebitur. Id quod extra Germaniam, et imprimis in scholis publicis Batauorum a Cartesiana philosophia factum est, quae licet diu cum Peripatetica disceptauisset, tandem vicit, et sedem tamen fixam tueri potuit. In Anglia vero Platonicae philosophiae amor, qui se animis theologorum Oxoniensium insinuauerat, Aristotelis partibus grauis fuit et exitiosus, vt infra demonstrabitur [w]. Donec fauente Numine in libertatem se assereret humanus intellectus, abiectoque omni sectae studio eclecticae philosophiae curam susciperet. Quod quanto molimine, quoque euentu factum sit, infra suis locis enarrabitur. Et hoc quidem pacto fortuna Aristotelis in academiis Protestantium prorsus euersa est.

Aliae caussae euersae philosophiae Peripateticae apud Protestantes.

§. XLI. Fuerunt tamen aliae quoque caussae, quae non quidem in se, accidentali tamen euentu Aristotelicae philosophiae obfuerunt, eiusque interitum accelerarunt, hoc loco non plane silentio praetereundae. Inter eas Cocceianorum odium in philosophiam refert ELSWICHIVS [x], ad ANTONIVM HVLSIVM prouocans, *qui Cocceianos et Cartesianos coniungat, ob arcanam necessitudinem, quae inter vtrosque intercedat, qua alterum genus alterius caussam strenue se agere haud quaquam dissimulet, quod ex communi commercio euidenter liqueat.* Alia quoque addit vir doctus, quibus euincere satagit, Cocceianos non minus inimicos fuisse Aristoteli, quam Cartesianos, pleraque tamen ex obiectionibus adversariorum desumta. Nos facile quidem concedimus, Cocceianam factionem aliquid ad contemnendam philosophiam Aristotelicam contulisse; ea enim spineta et aculeos theologiae Scholasticae, quos ex Aristotelis disciplina accersere solebat, valde perosa fuit, et longe alia methodo doctrinam sacram tradidit, qua qui delectabantur, non potuere non contemnere disciplinam Peripateticam, quae nullius illis vsus erat, et debuit illis sordescere philosophia, quam corrumpere sacram eruditionem crederent. Ast inuita tamen veritate fieri putamus, si ob Cartesianismum omnibus id imputetur, qui Coccei partes secuti sunt; ea enim inter Cocceianismum et Cartesianismum societas ad excitandam modo inuidiam illis

a Vo-

w) Legenda interim THEOPHILI GALEI Praefatio ad Philosophiam generalem.
x) §. 32. p. 97.

a Voetio obiecta est [y]. Certe ad alios ex hac factione theologos non pertinet, nisi illos, qui de articulis nonnullis theologicis Cartesiana ratiocinia secuti disseruerunt. Inter Lutheri vero asseclas Aristotelicae philosophiae multum nocuisse putat ELSWICHIVS [z] σύῤῥαξιν quam nominant, Pietisticam. Monet enim fuisse, „qui studium pietatis, semel iterumque „atque iterum in scripturis diuinioribus commendatum, sed nimis per „omnes, vt rebantur, ordines statusque collapsum restituere volentes, „cum solam diuinarum literarum lectionem sufficere sibi persuaderent, in „contemtum adduxisse philosophiam, eoque dementiae nonnullos prola„psos esse, vt praelectiones logicas et metaphysicas, quas calamo ante „exceperint, igne combusserint. Cuius rei cum exemplum aliquod ad„duxisset, caussam quaerit in theologiae mysticae amore, quam viri isti „boni putauerint quam maxime facere ad promouendam pietatem, eo quod „micantes quasdam inusitatae pietatis stricturas in se contineat. Quae cum „surculus sit philosophiae Platonicae, facile inde rationem apparere putat, „quamobrem Peripatetica sigillatim adeo contemtim sit habita. Eius rei „testem excitat auctorem praefationis ad tabulas hodosophicas (quem B. „IO. IAC. SPENERVM [*] esse, nemini ignotum est) eo quod ex illa occa„sionem inuehendi pariter in Aristotelem sumsisse alii censendi sint. In „illa praefatione haec in Aristotelis philosophiam legi ἐγκλήματα, *longe* „*maiorem noxam Aristoteles ecclesiae intulit quam Plato. Peripatetica* „*non est melior Platonica, sed deterior. Philosophia Aristotelis omni* „*alia plus nocuit. Satis ex pluribus indiciis apparet, vt ei exsequias* „*eatur, parum abesse, nec enim quale seculum nostrum est ingeniorum* „*perspicacium ferax diu amplius ferre potest pristinam seruitutem.* „Dici quoque alibi [a]: plus boni in philosophia Stoica, Platonica, Pytha„gorica, quam Aristotelica dari, cum illa propius ad vetustiorem Iudai„cam accedat, et quaedam eius rudera complectatur". Ad quae strictim respondet vir doctus, ita tamen, vt nec neget graues habere Peripateticam philosophiam errores, nec huius patrocinium suscipere audeat, nisi vt demonstret, aeque patienter ferri posse Aristotelem, quam Platonem, fanaticismi patronum, &c. Nos de momentis huius disputationis hoc loco non dispiciemus, cum id limites nostros excedat, facile ipse intelliget lector, frustra patrocinium vnius sectae ex comparatione aliarum suscipi, et rectius omnem sectariam reiici philosophiam. Id vero praetermittendum non est, iniuriam fieri viro beato, et immortaliter de ecclesia literisque merito, cum is dicitur Platonicam philosophiam reiecta Peripatetica probauisse, qui luculenter innuit, omnem sectariam philosophiam suspectam esse. Ait enim [b]: *Platonicam, Pythagoricam, Epicuream, Stoicam, quod attinet sectas, non solum vniuersam philosophiam ex ista-*

rum

y) Vid. ALBERTI Disp. de Cartesianismo et Cocceianismo. Io. OLEAR. Diss. praelim. ad Controu. Cartes. et Cocceian. in Synopsi controu. p. 590.

z) loc. cit.

*) Consil. theol. Lat. P. I. c. 2. art. 1. p. 211.

a) Consil. theol. P. I. c. 2. art. 1. s. 10. p. 410.

b) loc. c. p. 213.

rum placitis frustra quaesiuerimus, sed et quae suppetunt, auctores homines olent, adeoque errori obnoxios, quorum nullum tutus sequare. Sed alia mens fuit theologo vere pio prudentique, qui, cum probe nosset Aristotelem a Scholasticis mire deturpatum per tot secula non sine damno in ecclesia regnasse, hoc iugum excuti cupiebat ex animis eorum, qui sacris operantur, et ad veram philosophiam grassari eos iubebat. Quod id non vult, nullas esse veritates in Aristotele, sed id tantum commendat, Deo duce et ratione comite sobrie et sine sectae ac auctoritatis praeiudicio philosophandum esse. Hinc prudenter monet et velut σοφὸν φάρμακον luxuriantibus ingeniis haec propinat: *Hoc facturi, ac ita sua manu in sapientiae adyta sibi commissos ducturi, ipsi sibi cauebunt, ne in magistri vllius verba iurent, sed quae Plato, Aristoteles, Zeno vel quaecunque prisca seu noua nomina sunt, prodidere vera, reiectis assumentis falsis, assumant, non quia illis auctoribus prodita, sed quia vera agnita, quae eclectica methodus omni sectaria longe potior et certior erit, atque adeo doctoribus atque discipulis consultior. Haec lex si stet, nulla earum scientiarum, quas sub philosophiae nomine complecti solent, fuerit, cui non in gynaeceo theologiae reginae suus concedi locus possit.* Quae vt pulchra sunt et egregia, et a nemine contemni possunt, qui, quid reipsa sit philosophari, intelligit, ita satis produnt, virum summum non Platonicae, vt Aristoteli aegre faceret, philosophiae frigidam suffudisse, eamque damnato Stagirita commendasse, sed reiecisse philosophiam sectariam omnem et eclecticum philosophandi genus comprobauisse. Vnde dica, quam ei, nescio qua mente, scripsit Elswichius, ad eum non pertinet. Fatemur tamen, adeo in damnando exagitandoque Aristotele desipuisse nonnullos, qui ad sinceriorem pietatem orbem perduxisse sibi visi sunt, vt non Aristotelicam modo philosophiam, sed omne quoque philosophiae genus condemnarent reiicerentque [c]. Quales homines ineptos eiecto ratiocinationis criterio suis nugis et ferocientis imaginationis somniis praesidium quaerentes ideo philosophiam omnem, cum Aristotelica reiicere, vt deliria sua triumphent, intelligent, quicunque eorum querelas altasque, quas de cathedra pronuntiant, voces expendunt. Quorum loca cum more suo diligentissime conquisiuerit GOTTFRIDVS ARNOLDVS [d], apud eum facili negotio legi possunt. Verum de huiuscemodi hominibus infra quoque, vbi de hostibus philosophiae agendum, aliquid dicendum est. Ceterum verum fuisse Vaticinium B. Speneri, fore, vt Aristotelicae philosophiae exsequias eatur, euentus comprobauit: ita enim hodierno die in academiis Protestantium euiluit Aristotelis auctoritas, vt non sit, qui vni illi sectario nomine adhaereat, et non malit philosophari eclectice.

§. XLII.

c) Exemplum sume ex Io. FRID. HAVGII Praef. ad Theosophiam pneumaticam.
d) Hist. eccles. et haeret. P. II. L. XVII.

Aristotelis fortuna inter Arminianos.

§. XLII. Haec Aristotelis inter Protestantes fortuna fuit, quam rudi hactenus penicillo adumbrauimus. Dicendum etiam aliquid esset, quem locum inter Arminianos et Socinianos habuerit, nisi argumenti prolixitas locum in hac nostra tractatione respueret. Nos ὡς ἐν παρόδῳ heic loci monemus, repetendum esse, quod supra iam diximus, noluisse pati Geneuenses, vt Arminius, cum studiorum caussa in ea schola commoraretur, Ramaeam logicam doceret. Addendum istis, quod porro narrat GERARDVS BRANTIVS [e] eius negotii pertaesum Arminium tempori aliquid dandum Geneuamque aliquandiu relinquendam statuisse, sedibus Basileam traductis, ibique summum ingenio et doctrinae eius honorem habitum esse. Quod ideo obtigisse opportune monet cel. MOSHEMIVS [f], quia maius Basileenses pretium doctrinae Petri Rami statuerint, apud quos iam antea Io. Thomas Freigius discipulorum Rami non postremus, docuerit, et tum Altdorfio relicto commoratus sit teste MELCH. ADAMO [g]. Immo ipsum Ramum Basileae versatum fuisse ex vita eius a FREIGIO scripta liquet. Idem tamen Arminii biographus in sequentibus narrat, eum Geneuam reuersum *comperisse, plerosque eorum, quos defendendis circa philosophiam Petri Rami placitis non ita pridem irritauerat, multum de rigore suo remisisse; Itaque ipsum quoque, ne fautores suos hac via offenderet amplius, de impetu suo remittendum ratum, ita se porro gessisse, vt acutum ipsius excitatumque ingenium summa cum animi moderatione coniunctum quisque suspiceret et miraretur*. Ex quo colligimus, Arminium, vel callidum simulatorem palpum Geneuensibus professoribus obtrusisse, vel reuera ex Ramista syncretistam factum, inter Aristotelem et Ramum conciliatorem egisse, quam viam iniisse Bartolomaeum Keckermannum suo loco dicemus. Inde vero factum esse putamus, vt Arminii sequaces non tantopere ab Aristotele abhorrerent, quam ab iis fieri oportebat, qui grauem dicam reformatis scribebant doctoribus. Quamuis enim feruente schismate nonnullos satis acerbe in Aristotelem fuisse inuectos supra ex epistola Caroli Niellii obseruauerimus, fatendum tamen, plerisque satis commode cum Aristotele conuenisse. Cuius luculenta exempla duo existunt ex hac asseclarum Arminii parte magni viri Gerardus Ioannis Vossius [h] et Hugo Grotius. Et ille quidem adeo Aristotelis veneratione captus fuit, vt non erubuerit scribere, postquam laudes eius recitasset: *Quid multis? si non partem aliquam virtutum, sed totum philosophum consideremus, vnus ille ingenii acie ac varietate doctrinae, eorum qui praecesserant lumina tantum praestinxerit, quantum sol lunae et siderum minorum.* Grotium autem in decantatissimo *de Iure belli et pacis* opere Aristotelica multoties principia secutum fuisse, immo ne a Scholastica quidem philosophia sibi temperauisse, nemo est scriptorum eius lector non incuriosus, qui ignoret, et ipsa

e) In Vita Arminii p. 12.
f) Ad h. l.
g) In Vit. Iurecons. p. 252. conf. BAYLE Dict. T. II. art. Freigius.
h) De Sectis philos. c. XVII. §. 5. p. m. 83.

ipsa eruditissimi cetera libri docet inspectio. Cuius rei exemplum esse potest, quod Aristotelis errorem, non dari in morali doctrina certitudinem, non modo ipse errauerit, sed recenti quoque condimento ex eruditionis suae penu desumto gratiorem reddere et verisimiliorem sategerit. Caussam vero cur Grotius multa Aristotelis dogmata in libro de I. B. et P. retinuerit, cur maximis eum adulationibus super omnes philosophos extulerit, cur Scholasticos a modestia tantopere laudauerit, eorumque placita haud pauca receperit, eam esse vir doctissimus, qui *Grotii Manes vindicatas* eleganti tractatione nobis exhibuit [i], putat, quia postquam ex Patauia in Galliam se contulit, variis hominum ingeniis sese accommodare, et vbique locorum inseruire tempori necesse habuerit, si salarium suum sartum tectumque retinere, aulae gratiam conseruare, neque ecclesiasticos vrsorum circulatores irritare vellet, ac in se concitare. Licet coniiciat, hoc ideo quoque euenisse, quod academia Parisiensis, certa quadam ratione anno MDCXI ad Aristotelis doctrinam fuerit adstricta, illudque decretum per parlamentum anno MDCXXIV et XXIX confirmatum sit. Nos facile quidem concedimus, eo lubentius se Aristoteli et Scholasticis Grotium attemperauisse, quo gratius id fore nouisset illis, a quorum gratia eo tempore pendebat. Certi tamen sumus, Grotium, cum praeceptores Aristotelicos habuisset, et in ea philosophia fuisset educatus, isto iuuentutis praeiudicio impeditum, quod eo tempore summos quoque viros fascinabat, non ausum fuisse huius philosophiae principia contemnere, quamuis nouam disciplinam, Peripateticis magnam partem ignotam condere coepisset. Eadem enim ratione aliis quoque inter Remonstrantes idem accidisse, facile ostendi potest. Certe Simonem Episcopium, *cum ad penitus eam intelligendam*, verba damus PHILIPPI LIMBORCHII [k], *totum se addixisset, ac triennium in hoc studio magna cum diligentia impendisset, et postremo, vbi se theologiae applicuit, non tamen omisisset philosophiam, ad quam ingenti, arcana eius penitius rimandi cupiditate subinde redibat*, aliam philosophiam, quam Peripateticam, elegisse, nullibi legitur, et ex eo philosophiae genere, quod sub initio seculi XVII Lugduni Batauorum personuit, ipsique qui tunc docuere eius praeceptoribus, intelligitur, quos Peripateticos fuisse, acta eius academiae literaria testantur. Melius tamen hic quoque postea coetus sapuit, eclectica philosophia recepta, quae plurimum ex eo grege debet Ioanni Clerico. Ceterum nec inter Socinianos Aristoteli defuisse asseclas luculento exemplo comprobauit IOANNES CRELLIUS. Is enim cum Altdorfii praeceptores habuisset Conradum Rittershusium, Scipionem Gentilem, Nicolaum Taurellum, Ernestum Sonerum, Michaelem Piccartum [l], quorum nominibus nihil celebrius eo tempo-

Inter Socinianos.

i) p. 277.
k) Vita Sim. Episcopii p. 4.
l) Vid. SANDIUS Biblioth. antitrinitar. p. 150. ARNOLDUS Hist. eccles. P. II. L. XVII. §. 15. p. 538. SAM. FRID. LAUTERBACH. Ariano-Socinism. Polon. c. II. n. 37. p. 351.

tempore fuit in orbe Aristotelico, ratio inde intelligi nullo negotio potest, cur Peripatetica ei philosophia tantopere arriserit, illique operam ipse haud vulgarem impenderit? Et ex hoc ipso agro, cum imprimis a Soneri ore penderet, Socinismi semina, in animo sparsa foecunda habuit, vt pulchre obseruatum Cel. ZELTNERO [m]. Nec deposuit philosophiae Aristotelicae amorem, cum ob doctrinae dissensum in Poloniam recederet, Racouiensem scholam recturus, et ministerio sacro postea functurus, in quo munere anno MDCXXXIII, vix tres supra quadraginta, annos natus obiit. Nam licet ecclesiae, cui se addixerat, pomoeriis dilatandis, eiusque placitis defendendis esset intentus summopere, scripsit tamen *Ethicam Aristotelicam ad sacrarum literarum normam emendatam, quam ethicae Christianae virtutum et vitiorum* subiunxit [n]. Quam Germanico quoque habitu exornatam prodiisse auctor est SAM. FRID. LAVTERBACHIVS [o]. Cur autem Socinianis Aristotelica philosophia gratiae inimica arriserit, non ignorant, qui horum hominum placita intelligunt.

§. XLIII. Hactenus, quantum licebat, strictim, breuique narratione fata philosophiae Aristotelicae in coetibus eorum, qui a Romanae ecclesiae placitis discesserunt, enarrauimus: liceret iam ad aliarum sectarum Graecanicarum rastauratores progredi, ni, quem semel ingressi sumus in condenda Peripateticismi recentioris historia, tramitem deserere fas haud esset, non recensitis prius viris illis celeberrimis, quorum studio Peripatetica philosophia quam maxime seculo XVI et XVII inter Protestantes floruit. Quos licet praetereundo quasi digito tetigimus, tanta tamen fuit nominis eorum claritas, tanta eruditionis existimatio, tanta in Aristotelicam philosophiam puriorem et natiuam meritorum gloria, vt omnino aequum esse censendum sit, vt paulo plenior eorum literaria exponatur historia. Inter eos summo loco ponendum esse Philippum Melanchthonem, communem Germaniae praeceptorem, ex iis, quae de meritis eius in philosophia iam tradidimus, satis quidem constat. Quia tamen verus ille primusque philosophiae Aristotelicae elegantioris et natiuae restaurator fuit, eoque duce ipsa philosophia aliam accepit faciem, digna eius vitae historia est, quatenus philosophiae fata respicit, quae accurate exponatur: cum plurima sint in ea occurrentia, quae in historia philosophiae seculi XVI negligi omittique haud possunt. Huic postea subiungemus alios de Lyceo recentiori meritissimos viros, Simonem Simonium, Iacobum Schegkium, Philippum Scherbium, Nicolaum Taurellum, Ernestum Sonerum, Michaëlem Piccartum, Cornelium Martini, Conradum Horneium, Hermannum Conringium, Christianum Dreierum, Melchiorem Zeidlerum, Iacobum Thomasium. Quibus nominibus nihil praeclarius fuisse in theatro Peripatetico-

Celebriores Peripatetici inter Protestantes.

m) Hist. Crypto-Socin. Altdorf. §. 10. p. 62.
n) Tom. II. Bibl. Vnitar. s. Fratrum. Polon.
o) loc. cit. p. 362.

ticorum, norunt, qui Annales literarios seculi XVI et XVII paulo curatius euoluerunt.

Fontes historiae literariae Philippi Melanchthonis.

§. XLIV. Ducem caputque se praebuisse PHILIPPVM MELANCHTHONEM illis, qui relictis sordibus Scholasticis ornatius prudentiusque philosophari cupiebant, ex hactenus dictis est notissimum. Ille itaque velut ὁδηγὸς viaeque verus auctor ad philosophiam Peripateticam puriorem considerandus, eiusque historia literaria expendenda est. Tantus autem ille vir fuit, tot meritis in ecclesiam et rempublicam literariam illustre sibi nomen comparauit, tantisque nexibus arcte eius historia cum fatis, quae ecclesia seculo XVI habuit, cohaeret, vt integer liber illi scribendus sit, qui plenam immortalis famae viri historiam scribere velit. Quod cum nostrarum paginarum refugiat angustia, respuantque, qui nobis positi sunt cancelli, nihil hoc loco de actis eius meritisque dicemus, quibus indelebilem sibi in ecclesia peperit memoriam. Reperient ea, quae ad tanti viri plenam historiam comparandam facere possunt, qui his delectantur, in annalibus ecclesiasticis, iis praecipue, quos laudabili instituto summaque eruditione et accuratione condidit illustris VITVS LVDOVICVS SECKENDORFIVS. Vehementer autem dolemus, intercepisse mortem laborem χαλκεντέρου FABRICII, quem vulganda diatriba *de Religione et scriptis Melanchthonis* suscipere promiserat [p], et pauca tantum collectanea quaedam ad eam superesse [q]. In ea enim demonstraturum se recipit vir in his quoque literis summus, Melanchthonem et literas tum humaniores et philosophiam, tum illas grauiores quoque ac theologicas insigniter illustrauisse ac promouisse. Hoc itaque interprete dum caremus, illi consulendi sunt, qui summi viri historiam accurate exposuerunt, et quaecunque non modo pro ecclesiae salute suscepit gessitque, sed quae etiam pro artium, et scientiarum incrementis egit, enarrauerunt. Quamuis autem complures sint, qui celeberrimi theologi et philosophi vitam exposuerunt, biga tamen virorum doctissimorum Ioachimi Camerarii, et Viti Winshemii eo magis ante alios consulenda est, quo magis testes illi sunt de rebus Melanchthonis omni exceptione maiores, qui et scire res eius potuerunt intima illi amicitia et praesentia quoque multorum annorum iuncti, et caussam, cur mentiantur, non habuerunt. IOACHIMVS CAMERARIVS enim, qui multorum annorum amicitiam, consuetudinem et commercium literarium cum Melanchthone aluit, et intimas eius rationes atque circumstantias pernouit, vitam eius eleganti scriptione enarrauit, editam hoc titulo: *De Philippi Melanchthonis ortu, totius vitae curriculo, et morte, implicata rerum memorabilium temporis illius hominumque mentione atque indicio, cum expositionis serie cohaerentium, narratio diligens et accurata* [r]. In qua vitae Melanchthonia-

p) Centifol. Lutheran. P. I. p. 436.

q) Vid. Cl. REIMMARI Historia vitae Fabricii p. 210.

r) Lipſ. 1566. 1592. 8. qua editione nos vtimur. Recuſa eſt, cura FRID. BENED. CARPZOVII Lipſ. 1696. 8.

[illegible]historia res non tantum priuatae, sed et publicae tanguntur, quibus interfuit Philippus, historia autem literaria et philosophica, quantum ad Melanchthonem pertinet, accurate exponitur, vnde calculum virorum doctorum ista biographia meruit [s], licet sint, quae non iniuste in ea desiderentur [t]. Alteram vitae rerumque Melanchthonis enarrationem debemus VITO WINSHEMIO, theologo et professori Ebraicae linguae in academia Vitebergensi, quam solenni oratione recitauit in exequiis Melanchthonianis [u], qui cum intima quoque amicitia Philippo iunctus fuerit, quae vero dixit, coram frequentissima pronunciauit auditorum corona, [illegible] magni viri omnes nouerat, fide quauis dignus est. Ex his duabus biographiis vitam Melanchthonis duplicem consarcinauit MELCH. ADAMVS, eamque inter Vitas theologorum [x] et philosophorum exhibuit, quibus locis lectoris commodo merita Melanchthonis de disciplinis sacris et profanis simul vno fasce comprehendit [y]. De quibus cum nonnulla collegerint quoque, recentiores historiae literariae scriptores ANTONIVS TEISSIERIVS [z], PETRVS BAYLE [a], THOMAS POPE-BLOVNT [b], IAC. FRID. REIMMANNVS [c], illi quoque consuli debent, vt quanta in literis et philosophia fuerit Melanchthonis gloria intelligatur. Commendari quoque deberent, si titulo responderet tractatio, *Collectanea locorum communium, per multos annos ex lectionibus D. Philippi Melanchthonis et aliorum doctissimorum virorum relationibus excerpta* a IOANNE MANLIO [d]. Ex eiusmodi enim libris miscellaneis haud raro de [illegible] doctis et arcanis eorum circumstantiis iudicari feliciter posse, neminem latet, qui literariae historiae fontes intelligit. Ast non immerito fidem in ea collectione desiderant et iudicium amici Melanchthonis, ex [illegible] IOACHIMVS CAMERARIVS [e], recteque obseruarunt, parum ex inepta hac corrasione dictorum Melanchthonis vel lucis vel claritatis accedere ad historiam viri maximi [f]: vnde, etsi in ea nonnulla occurrunt, quae ad Melanchthoniana de philosophia merita pertinent, ad eam tamen non prouocabimus.

§. XLV. Natus est Philippus, dictus Schwarzerd, id enim Graecum Melanchthonis nomen in vernacula nostra vult, Brettae Palatinatus superioris oppido [ff] XIV Cal. Martii anno MCCCCXCVII, domo et familia honesta, patre Georgio magistro armorum, apud principes Palatinos *Vita Melanchthonis.*

Ll 2 Phi-

s) TEISSIER. Elog. T. II. p. 26. SECKEND. Hist. Lutheranism. L. II. §. 57. p. 156. MORHOF. Polyhist. T. I. L. I. c. 19. §. 34. p. 223. BOECLER. Bibliogr. crit. p. 141.

t) Vid. Casauboniana p. 29. WOLF. ad h. l. CRENIVS de Libris scriptorum optimis p. 205.

u) Extat T. V. Declam. Melanchthonis p. 283 sq.

x) pag. 327. y) pag. 154.

z) loc. cit. T. II. p. 35 seqq.

a) Dict. T. III. art. Melanchthon p. 369.

b) Cens. celebr. auct. p. 615.

c) Hist. lit. Germ. Vol. III. p. 120 seq. addi potest MATTHESII Vita Lutheri, vbi multa quoque de Philippo occurrunt.

d) Basil. 1562. 8.

e) loc. cit. p. 88.

f) Vid. WOLF. l. c. Praef. p. 10. Cat. Reimmann. p. 110.

ff) Conf. Monumenta diem annumque natalem Melanchthonis designantia apud CHR. IVNCKERVM in Memoria Lutheri numismatica, p. 141. ed. Germ.

Philippum et Rupertum: de cuius virtutibus, quibus se ipsi Maximiliano imperatori et viris principibus aliis fecit commendatissimum, multa iucunda et memorabilia narrat CAMERARIVS [g]. Ex cuius obseruationibus patet, eum non inter fabrilis artis rudimenta substitisse, sed machinis quoque bellicis affabre fabricandis feliciter insudauisse [h]. Is cum plerumque in aulis haereret, gratiosus ob artis praestantiam apud viros principes, de Philippi educatione pie prospexit auus; qui quoque, cum is patrem anno a Christo nato MDVIII amisisset, senili nostrum prudentia, grauitate et integritate cum auctoritate summa rexit educauitque. Is itaque vt agrum, quem foecundum esse mature intelligebat, sparsis literarum seminibus iusto tempore coleret, nepotem scholae patriae erudiendum commisit, et quamprimum discendis literis aetas apta fuerat, sollicite curauit, vt, quam acceperat, indoles excellentissima iusta cultura exornaretur. Inde vero abductum, quod praeceptor lue venerea infectus esset, domestico magistro formandum tradidit, Ioanni Vngero, quem se grauem annis Phorcae vidisse virumque integerrimum puram euangelii doctrinam praedicantem audiuisse scribit CAMERARIVS [i]. Huius viri memoriam conseruauisse Philippum ait WINSHEMIVS [k], donec vixit, singulari cum pietate et veneratione; sine dubio quod ad eum literarum optimarum rudimenta referret. Cum autem eam prae se indolem ferret Philippi ingenium, de qua optima quaeque sperari possent, et emineret illa vis animi, qua et celeriter perciperet, atque comprehenderet, quae tradebantur, et fideliter meminisset, et liquido exponere illa sciret, ad eam scholam traductus est, quam non sine laude regebat Portae Herciniae Georgius Simlerus, qui iurisprudentiam postea Tubingae docuit. Quo loco memorari meretur, quod CAMERARIVS [l] tradit, cum plurimis in locis, melius iam tum, quam dudum, pueritia institui et doctrina in scholis vsurpari politior coepisset, quod et bonorum auctorum scripta in manus sumerentur, et elementa quoque Graecae linguae alicubi proponerentur addiscendum, cum seniorum admiratione maxima, et ardentissima cupiditate iuniorum Simlerum initio doctrinam haud vulgandam aliquantisper arbitratum, Graecarum literarum Scholam explicuisse tantummodo aliquot discipulis suis, quos habuit carissimos, priuatim. His itaque literis dum insatiabili discendi desiderio inuigilat Philippus, linguae Graecae Latinaeque artiumque, quae ab humanitate nomen sortitae sunt elementa feliciter haurit, eaque fundamenta ponit, quibus totum postea elegantissimae eruditionis inaedificauit aedificium. Factum autem est non sine prouidentiae diuinae nutu, quae nostrum reformandis emendandisque literis destinauerat, vt in domo sororis Ioannis Capnionis, cognatione Philippo iunctae degere posset. Quo loco cum haud raro diuerteret Ioannes Reuchlinus, isque puerorum, qui ibi instituebantur, explorare ingenia soleret, facile Philippi

g) l. c. p. 2. WINSHEM. p. 286.
h) Conf. BAYLE l. c. not. A. SECKENDORF. Hist. Lutheranismi L. II. §. 57. p. 156.
i) pag. 5.
k) p. 286. Conf. B. MAII Vita Reuchl. p. 144.
l) pag. 6.

lippi indoles supra modum alacris bonarumque artium studiis intenta illius in se conuertit oculos. Is itaque attente considerare naturam pueri et ingenii profectus explorare coepit, qui cum omnibus responsionibus praecelleret, miratus Reuchlinus ingenii singularem prorsus et mirificam praestantiam, spe singulari de eo concepta acriter ad prosequendum literarum studium cohortatus est, libellos etiam quosdam ei donauit, inter quos erant plenior Grammaticae Graecae institutio, lexicon Graecum, et bibliorum codex; imposito ei, vt honestam aemulationem accenderet, pileo purpureo, quod doctoratus insigne ipse olim acceperat m). Et heic quoque nomen eius germanicum in Graecum Melanchthonis conuertit, vt ipse ab Hermolao Barbaro Capnionis nomen pro vernaculo Reuchlini acceperat. Ex quibus constat, errare quidem MORHOFIVM n), qui Reuchlinum inter praeceptores Melanchthonis numerat, ast plurimum tamen apud Melanchthonem adolescentem Capnionis exhortationes valuisse, vt insatiabili desiderio in bonarum literarum stadio currere pergeret. Quo ἐργοδιώκτῃ cum Philippus Latinae Graecaeque literaturae se dedisset, felicissimo conatu illa tum fundamenta iacta sunt, quibus post ea tempora splendidum doctrinae Melanchthonianae superstructum est aedificium. Ita per biennium literarum elementis haustis ad pleniorem ingenii cultum et mercatum doctrinae vberiorem Heidelbergam, quae parentis eius patria erat, missus est, anno MDIX, quo vix duodecimum aetatis annum exegerat. Ibi quamuis admodum adolescens ob ingenii rarissimi praestantiam morumque suauitatem atque venustatem adeo carus bonis omnibus fuit, vt cum in domo Pallantis Spangelii theologi versaretur, isque eius integritatem, virtutem et doctrinam mire depraedicaret, comes Ludouicus a Löwenstein eum liberorum suorum praeceptorem deligeret. Meruit itaque inter pueros praecoces a BAILLETO praedicari o), eo meliori iure, quo maiori eius postea eruditio enituit, nec hanc ei gloriam ringens quidem etiam apud hostes veritatis eripuit inuidia. Plurimum autem ad augendam Philippi eruditionem contulit honesta cum viris doctissimis, qua in domo Pallantis fruebatur, conuersatio, inter quos maxime familiariter vsus est Petro Sturmio Argentoratensi, Iacobi fratre. Cui cum tunc priuatus doctor adesset Iacobus Wimphelingius, vir vt optimus et integerrimus, ita eruditissimus, et tum temporis inter literatissimos suae aetatis homines numeratus p), eius amicitia ad augendas doctrinae diuitias Melanchthoni iuueni fuit vtilissima. Sed et alios viros doctos amicos habuit, qui cum dicendi fingendique facilitate excellerent, in

 vtroque

m) WINSHEM. p. 287. CAMERAR. p. 9. MAIVS l. c. p. 145.

n) Polyhist. T. I. L. I. c. 19. p. 223.

o) De Pueris praecocibus p. 129. Conf. BAYLE l. c. not. B.

p) Iacobus Wimphelingius Sletstadio-Alsatus natus est anno 1449. haustis sacrarum disciplinarum iurisque pontificii praeceptis in academiis Friburgensi, Basileensi, Erfordiensi ac Heidelbergensi, Spiram ad obeundum ecclesiastae munus ob disertissimam concionandi rationem vocatus est anno 1494. seculi tamen pertaesus, deposito munere Heidelbergam profectus, ibique et auctores optimos interpretatus est, et iuuenes formare

vtroque orationis genere, haud segniter se exercuit, et vtriusque copiam illam sibi comparauit, quam hodienum in viro summo miramur. Neque tamen seueriores disciplinas neglexit, sed philosophiae studio se quoque tradidit, tanta ingenii, quod acute videbat, et in quaestionum nexus facillime penetrabat, fecilitate, vt narrat WINSHEMIVS [q], Melanchthonem quaestiones Gordio nodo difficilius explicabiles de propositionibus modalibus, itemque de vniuersalibus realibus, quae multum rixarum inter disputantes pariebant, dissoluisse, et certamina haec cum magna omnium admiratione sustulisse. Placuisse autem Melanchthoni Nominalium partes, quae in ista schola dominabantur, *praecedenti* iam *Tomo* docuimus, et alibi [r] quoque eius rei testes excitauimus. Praeter philosophiam autem Graecae linguae colendae diligentiam suam tribuit, scripsitque eo tempore *Rudimenta Graecae linguae*, quae postea in publicum edita sunt. Ita supra aetatis mensuram eruditionis fructibus maturus primam, quam vocant lauream anno MDXI, quatuordecim annos natus accepit, ipsum magisterii philosophici honorem consecuturus, nisi adolescentia obstitisset. Triennio ita apud Heidelbergenses exacto, cum inimica ei esset quotannis in auctumno coeli grauitas, quae febrim concitare solebat, a matre periculum metuente in Tubingensem scholam translatus est. In quo literarum mercatu cum eo tempore omnis generis disciplinarum doctores praestantissimi viuerent [s], a quorum ore pendebat iuuentus, campum Philippus ingressus est patentissimum, in quo non modo animi diuitias honestarum disciplinarum studiis partas mirifice augeret, sed et congestos eruditionis thesauros aliis panderet. Itaque audiuit ibi et theologos, et iurisconsultos et medicos, et libros omnium professionum optimos inspexit, et ex omni eruditionis apparatu sibi copias comparauit affluentissimas. Cum autem elegans ingenium nutriret, quod et perspicuitatis esset amantissimum, et ad certum vitae humanae fructum omnia referret, valde illi displicuerunt obscurae et spinosae intricataeque quaestiones, quorum nugatoria, vt ait CAMERARIVS [ſ], subtilitate exercebantur et defatigabantur ingenia. Idem narrat WINSHEMIVS [t], testatus, solitum Philippum

formare paedagogumque selectis ingeniis se praebere non erubuit. Inter quos adolescentes fuere optimi, Petrus et Iacobus Sturmii, et comites Leonistenii. Monachorum vero persecutionibus molestissimis expugnatus in patriam redux vitam otiosam egit vsque ad annum 1528. quo obiit. Vid. Vita eius apud ADAM. Vit. theol. p. 21. et scriptores Hist. lit. ecclesiast. DVPINIVM T. XIV. p. 117. CAVEVM p. 117. add. STRVVII Bibl. antiq. T. I. p. 237. Non imparatum habuisse animum a philosophia, ex libris de Conditione boni principis, et de Adolescentia liquet. Vsus est TRITHEMIO familiariter, quem de eo vide de Vir. illustr. Germ. c. 263. et de S. E. c. 925. p. 222. 223. 263.

q) pag. 288.

r) Histor. de Ideis sect. II. §. 4. p. 207.

s) Inter eos amicitia imprimis Philippo intercessit cum Henrico Bebelio, et Ioanne Brassicano, vid. CAMERAR. p. 14. Henricus Bebelius autem Iustingo-Sueuus, historiae peritia tum maxime enitebat, vt ex scriptis eius constat apud SCHARDIVM, GOLDASTVM et FREHERVM in notissimis Collectionibus scriptorum rerum Germanicarum. Alia enarrat SIMLERVS ad Gesneri Bibl. conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. II. p. 492. Hinc Melanchthonis diligentia in studio Historico.

ſ) pag. 15.

t) p. 289. Valde tum arrisisse Ethicam Aristotelicam hominibus, mirum haud est, inter coecos enim luscus imperabat, et inter nugatores egre-

lippum de his ineptis et inutilibus disputationibus in rebus grauissimis multa ridicula ipsorum deliramenta commemorare. Inter quae hoc quoque fuisse ait: monachum quendam pro concione omissa euangeliorum doctrina ethicam Aristotelis explicasse, non paruo audientium studio, qui cupidius Aristotelica cognouissent, quam fabulas aniles, quibus implere templa illius barbaricae superstitionis temporibus vsitatum fuerit. Philippus autem, quem non nisi solida delectabant, ingenii aciem potissimum ad sacram scripturam conuertit, quam cum aliquando in templo in manibus tenens legisset, ideo suspectus factus est, adeo diuinioris sapientiae studium eo tempore refrixerat. Post haec veterum potissimum auctorum lectioni se tradidit, et praecipuos in quouis disciplinarum genere scriptores veteres attente legit. Tum viuentium doctorum optimos sibi magistros elegit, et praeter Henricum Bebelium et Ioannem Brassicanum, Franciscum Stadianum in philosophia audiuit, et hunc praecipue coluit et dilexit. Cuius haud obscurum reliquit MELANCHTHON [u] testimonium hoc loco non omittendum, eo quod ex illo constet, Stadianum ad resuscitandum elegantiorem Peripateticae philosophiae habitum, auctore potissimum et instigatore Melanchthone multum tribuisse. Narrat enim, „Stadianum, eruditione ac vitae genere tali fuisse, vt a bonis doctisque „omnibus certatim diligi mereretur, adeoque eo se vt fratre semper fami„liarissime vsum esse. Eum Analytica posteriora Sueuicae iuuentuti anno „superiori praelecturum accepisse a se Themistii libellos Latine redditos „ab Hermolao Barbaro. Addidisse se quaedam e Philopono transcripta, „admonuisseque illic ab Aristotele rhetorica doceri. Legisse haec Stadi„anum, relegisseque, et quo fuerit iudicio, protinus ad scopum aduortisse „animum, ibi re penitus cognita et pro ingenii sui felicitate aucta illustrata„que tot notabilibus, acceptionibus, distinctionibus exauctoratis, caussam „integram vellet recuperatorio iudicio restituisse, scholae simpliciter ac can„dide summam rei τὸ ἄλφα καὶ ὠμέγα traditurum. Adhaec male precatum „nugis obnixe a se contendisse, Aristoteli purgando socias manus adiice„ret; conaturum omnia sese pro viribus, vti artium elementa vindicta „barbarorum liberarentur. Primi nominis studia a sordibus recipi non „posse, nisi purgatis adolescentiae rudimentis. Id fere quemque in sum„mis posse, quod in infimis assueuerit. In summa omnia sibi de grandio„ribus polliceri, si exercendae iuuentae ratio melior iniretur. Placuisse „amici consilium et negotium vna literarium se suscepisse. Ex quo loco memora-

egregie sapiebat Aristoteles. Vnde factum, vt ipsi Melanchthoni atque Luthero mirifice illa placeret, vt ex testimoniis Act. phil. Vol. II. p. 589. allatis manifestum est. Non vero Tubingae tantum sed Heidelbergae quoque Aristotelem pro concione explicatum esse obseruat MELCH. ADAMVS, Vit. philos. p. 186. Iucundamque simili de re narrationem ex GASMERI Vita Lampadii recitat ELSWICHIVS de Fortuna Aristotelis in Academ. Prot. §. 12. p. 33. dignam, quae ibi tota legatur. Lepidum enim fuit, Ioannem Grouium Brunsuigae in concionibus ad Aristotelem saepius prouocantem, cum orationem sacram his verbis incepisset: Sic dicit Aristoteles, excitato per sutorem quendam campanae sono ad silentium redactum, exque suggestu sacro ipsaque vrbe cum Aristotele suo expulsum fuisse.

u) Orat. de Studiis corrigendis Declamat. T. I. p. 502.

memorabili clarum est, Stadianum inter primos referendum esse, quibus cum Melanchthone debetur purgati restitutique inter Germanos honoris Peripatetici gloria, inque eo iam tum versatam fuisse Philippi adhuc iuuenis industriam, vt natiuam Aristotelis philosophiam barbariei Scholasticae situ plane obductam ex squalore puluereque resuscitaret, sicque planiorem philosophandi viam restitueret. Praeter philosophiam mathematicarum disciplinarum praecepta Melanchthon a Ioanne Stoefflero * didicit, cuius tunc maxima in hoc eruditionis genere erat fama atque existimatio. Neque vero a solo praeceptorum ore pendendum esse statuit, sed et Graecos scriptores assidue legendos sibi sumsit, in quo labore socium habuit Ioannem Oecolampadium. A quo Rudolphi Agricolae dialecticam dono accepit, quo monstrante laetiorem ipse postea viam in dialectica tenuit. Et haec quidem studiorum philosophicorum et philologicorum Philippi tyrocinia fuere, quibus rite positis et absolutis anno aetatis XVII, qui erat a Christo nato decimus tertius supra millesimum trecentesimum, magistri philosophiae titulum atque iura suscepit.

Melanchthonis de literis et philosophia merita docendo Tubingae acquisita.

§ XLVI. Hoc axiomate auctus Melanchthon cum indefessa hactenus diligentia animi diuitias congessisset, ad explicandos communicandosque cum aliis thesauros eruditionis animum applicuit. Priuatim vero Virgilium atque Terentium adolescentibus exposuit, eo quod in humaniori disciplina egregie valeret. Quod cum publice innotuisset, lectio illi oratoria demandata est, quod commouit eum, vt Ciceronem quoque atque Liuium, quos optimos Latinae linguae dicendique auctores nouerat, praelegeret. Et vt ex omni se parte vtilem reipublicae eruditae praestaret, molestam quoque officinarum typographicarum inspectionem non refugit; cumque eo tempore Thomas Anselmus typographus Tubingensis editione librorum eruditione praestantium rem literariam iuuare pro virili constituisset, illi operam Philippus addixit suam. Et tum grande illud historiarum volumen a NAVCLERO corrasum magis ineptarumque fabularum farragine corruptum, quam accurate conscriptum, recognouit, infinita, quae vel superuacanea erant, vel fide indigna, resecuit, confusa in ordinem redegit, corrupta emendauit, mutila compleuit, alium-

x) Etiam hic Iustingae in Sueuis natus fuit, Vid. ADAMI Vit. philos. p. 73. BAYLE Dict. T. IV. Art. Stoffler p. 285. et qui passim eius meminit M. CRVSIVS, in Ann. Sueuicis. Cum naturali inclinatione ad matheseos studium ferretur, pro suae aetatis conditione in eo plurimum profecit. Fatale eius Bibliothecae, chartis instrumentisque mathematicis incendium fuit, quod omnem supellectilem eius librariam consumsit. Quia autem Sebastianus Munsterus eius Msc. et quaecunque ille inuenerat, sibi descripserat, hac ratione diligentissimi viri labores conseruati ad posteros sunt, Munstero tamen egregie eo vitulo arante. Obiit octogenarius anno 1533. XIII. Cal. Mart. relictis Ephimeridibus, ratione compositionis astrolabiorum, Comm. in Procli Sphaeram, Tr. de duplici proiectione terrae in planum, aliisque de quibus post GESNERVM videndus VOSSIVS de Scient. mathem. p. 186. Inclaruit praedictionibus astrologicis: Diluuium enim in annum 1524. mundique finem in annum 1558. definiebat, in vtroque falsus. Vid. BAYLE l. c. not. B. Si CALVISIO ad ann. 1531. fides, mortis genus ex camerae corruentis vel potius repositorii collapsi conquassatione sibi quoque praedixit. Alii tamen peste extinctum esse referunt.

aliumque prorsus et concinniorem multo vultum libro reddidit, effecitque, vt maiori in posterum vtilitate liber ille legi adhiberique posset, et a multis adpeteretur [y]. Eo vero sexennio, quod in Tubingensi academia Melanchthon exegit, frequentissima ei multaque fuit occasio, cum Capnione conuersandi, quae res studia Melanchthonis literaria valde adiuuit. Quotiescunque enim Stutgardia Tubingam diuertebatur Capnio, in Scholastico apud Philippum diuersoriolo commorari, quam commodiorem locum deligere maluit. Cumque in eodem cum illo collegio cibum caperet, fauentissima illi occasio inde enata est, ex abundantissimae viri illius celeberrimi doctrinae penu sua horrea locupletandi. Sed et alia illi ratio Capnionem deuinxit. Feruebant enim eo tempore certamina, quae Reuchlino cum monachis quibusdam ex familia Dominici et Coloniensibus theologis Iudaeomastigis intercedebant, de quibus infra in Reuchlini vita plura commemorabimus [z]. Quae cum valde molesta Reuchlino accidissent, qui crudeliter ab iniquissimo bipedum genere vexabatur, suam pariter atque literarum, maxime philologicarum, quibus exitium parabatur, caussam strenue defendit, multaque scripsit, partim Romam, partim ad imperatorem missa. Haec pleraque Philippus ipse manu sua descripsit, caussamque bonam quibus potuit rationibus adiuuit. Plurimum tamen eo tempore in philosophiae studiis versata est Melanchthonis diligentia. Quae cum nugis tricisque detestandis ea aetate in academia Tubingensi mire discinderentur, tantaeque inter Nominales et Reales orirentur controuersiae, vt ad dimicationes quoque et pugnas haud raro partes discederent, concertationibus non tantum pertinacibus verborum, sed manuum quoque violentis; indignatus Philippus, contubernium bonarum artium et philosophiae studiis destinatum, in contentiosam inimicamque factionum acerrime praeliantium arenam conuerti, ad sananda ista dissidia, melioremque philosophiae sensum iuuentuti instillandum animum adiecit. Quod qua ratione fecerit, ita narrat CAMERARIVS [a]: *Philippus, qui certam docendi disserendique rationem probaret, et Aristotelica in hoc genere primas tenere intelligeret, magnificas et splendidas et amplas alteras disputationes non amabat. Quamuis autem in verborum contentionibus suam sententiam ita assereret, vt aduersantes facile refelleret; id tamen eximia humanitate, et parata omnibus, qui vti vellent, opera perfecit, vt sua auctoritate inter sectas illas odia restinguerentur, et quamuis studia discreparent, voluntatum tamen maneret coniunctio.*

§. XLVII.

y) CAMERARIVS p. 16. WINSHEM. p. 290. ex his BAYLE et BAILLET. ll. cc.

z) Videndus ipse MELANCHTHON. Or. de Capnione T. III. Declam. p. 294. add. MAIVS Vita Reuchlini p. 148.

a) p. 22. 23.

Melanchthonis Vitebergam vocati merita de philosophia.

§. XLVII. Ita confecto per sexennium artium et philosophiae cursu in academia Tubingensi ad aliam literarum sedem munusque amplius Melanchthon vocatus est, cum eius dotibus et doctrina vti diuina prouidentia constituisset. Nempe cum academiam recens Vitebergae fundatam optimis et eruditissimis magistris ornare cuperet Fridericus Saxoniae dux et elector, cui a prudentia sapientis nomen haesit, isque anno MDXVIII in comitiis Augustanis Capnionem et per literas et coram interrogauisset, qua ratione nouae literarum sedi prospici conductis viris doctissimis posset, Melanchthon optimo principi a Capnione vehementer commendatus est, quippe quem ea doctrina illoque literarum cultu praestare nosset, quo non possint non ad scholam recentem magna ornamenta et vtilitas haud parua accedere [b]. Quo de consilio Capnionis digna sunt lectu, quae annotauit illustris SECKENDORFIVS [c]. Quamuis autem adhuc iuuenis esset Melanchthon, ita tamen iudicium Reuchlini apud principem valuit, vt postquam de eo conducendo ille cum Philippo egisset, is ad docendam linguam Graecam ab electore vocaretur. Cui vocationi, quae amplissimum Melanchthoni campum aperiebat orbi literato inseruiendi, paruit, inque ea vrbe VIII Cal. Septembris, vt obseruatum MELCH. ADAMO [d] appulit. Magnis iam eo tempore successibus vsa erat reformatio doctrinae a Martino Luthero instituta, qui eiectis indulgentiarum, quas vocant nundinis castiorem euangelii professionem reuocauerat: adeoque in theologiae studio cuncta nitorem spirare coeperant et emendationem prae se ferebant. Ast in philosophia artibusque liberalibus atra nox ingeniis adhuc incumbebat, cunctaque barbarie situque obduxerat. Cuius testem habemus αὐτόπτην WINSHEMIVM [e], narrantem, *adeo difficile fuisse huic calamitati mederi, cum omnia foeda barbarie ceu densa caligine obruta iacerent, vt multi barbarico coeno sepulti etsi propter principis auctoritatem palam aduersari minus auderent, tamen clam vel contemnerent, vel obtrectarent, deessent praeterea exempla Graeca, et officinarum typographicarum ministerium, ita vt auditores describere cogerentur propter exemplorum inopiam, quae explicabantur.* Neque haec ad solas literas Graecas et Latinas pertinebant, sed in philosophia quoque melior lux ingeniis non affulserat. Explicabatur enim *expositio magistri* PETRI TARTARETI *super summulas* PETRI HISPANI, *cum allegatione passuum Scoti doctoris subtilissimi*, cuius editionem procurauit Martinus Mellerstadius Pollichius, sumtus editionis suppeditauit ipse princeps elector [f]. Ex his de reliquis iudicari et ex hoc vngue leo cognosci potest. Valde haec philosophandi barbaries offendit Lutherum, qui quam male consultum esset

b) CAMERARIVS p. 24. 25.
c) Hist. Lutheranismi L. I. §. 33. add. 2. p. 44.
d) Vit. Theol. p. 330. SECKENDORF. l. c. p. 43. Non itaque hic primus fuit, qui hunc aduentus Philippi diem designauit, quod putauit COLERVS in Epist. ad Cel. HEVMANNVM Act. phil. Vol. II. p. 604. inserta, qua memoriam huius aduentus vir doctus recoluit.
e) p. 292.
f) Vid. ELSWICH. l. c. §. 8. p. 17.

esset ingeniis iuuenum philosophiam affectantibus, vt erat iudicio maximo, probe perspexerat, vt supra luculentis testimoniis demonstratum. Cum ergo Vitebergensibus Musis iunctus esset Melanchthon, mox amicitiam cum eo iniit vir magnus, illumque eo permouit, vt emendando quoque artium et philosophiae curriculo manum admoueret, eiectisque illis purgamentis Parnassi castiorem doctrinam et elegantiores libros introduceret. Quod licet innumeris, vti dictum, premeretur difficultatibus, intra paucos tamen annos, teste iterum, qui tum studiorum formandorum caussa ab ore Philippi pendebat WINSHEMIO, Philippus eam lucem non tantum linguarum, sed et ceterarum optimarum disciplinarum ibi extulit, vt vnius huius viri ingenio et opera haec schola facile ceteras in Germania academias celebritate superaret. Ipse vero Philippus cum manum operi admouisset, ad condenda noua et artium, et disciplinarum philosophicarum systemata animum adplicuit, illudque disciplinae philosophicae genus introduxit, quod in antecedentibus accurate delineauimus. Quod cum elegantia, ordine et perspicuitate se egregie commendaret, densa illa barbariei caligo, quae ingenia obsederat, suppressa, et doctrinae elegantioris lux restituta est. Ab eo tempore arctissima inter Lutherum illumque intercessit amicitia, qua communi cura laboreque restituendae veritati, profligandis erroribus, ordinandae ecclesiae, defendendae euangelii doctrinae, leuandisque, quae ex omni parte coetui puriori imminebant calamitatibus et periculis manus iunxere socias, et cum temperamento gauderent diuersissimo voluntatum tamen consensione et mira inter vtrumque concordia maximum illud saxum felicissimo successu voluerunt, quod ringente licet inuidia, immortalem fecit heroum incomparabilium memoriam [g]. De quibus tamen Philippi conatibus et laboris industria, ecclesiam quouis modo iuuandi, cum in annalibus ecclesiasticis dici soleat, pleraque etiam accurate prosecutus sit SECKENDORFIUS, hoc loco, vbi alia agenda sunt, nihil addimus. Illud tamen scriptionis nostrae scopus notare iubet, plurimum Lutheri profunditati et immenso, quo vtebatur, iudicio profuisse perspicuitatem et lucem illam ingenii, qua excellebat Philippus, eiusque elegantiam doctrinae soliditati Martini plurimum luminis addidisse. Quamuis audiendi non sint, qui Lutherum nobis barbarum et ab omni humaniori disciplina imparatum sistunt, contenduntque, Melanchthonem solum medicam manum Lutheri scriptis admouisse, elegantiam et dicendi nitorem addidisse, et ita lectori commendauisse, quod post alios insigni mendacio repetit HADR. BAILLETVS [h], ipsum enim Lutherum suo cortice nauauisse satis euictum est atque exploratum. Illud autem verum est, Lutherum consiliis Melanchthonis vsum esse, si quid sa-

g) Confer. quos laudat FABRICIVS Centifol. Luther. P. I. p. 436. P. II. p. 823. De hac amicitia extat Georgii Sabini epitaphium Melanchthonis:
Hic inuicte tuus, collega Luthere, Melanchthon
Non procul a tumulo conditur ipse tuo.
Vt pia doctrinae concordia iunxerat ambos,
Sic sacer amborum iungit hic ossa locus.

h) loc. cit. conf. SECKENDORF. l. c. TEISS. Eloges T. II. p. 36.

crarum linguarum meditationi curaeque illius occurrisset, cum Graece doctissimum esse Philippum optime nosset, intelligeretque, quantis artium liberalium praesidiis, quinimmo philosophiae quoque copiis esset instructus. Et haec quoque caussa fuit, cur ad thrasonem Eccium in colloquio Lipsiensi aggrediendum oppugnandumque Philippum secum commilitonem adduxerit. In quo congressu cum linguarum et philosophiae auxilio valde Eccium Melanchthon premeret, illi impatienter Philippi doctrinam ferenti has voces expressit: tace tu, Philippe, ac tua studia cura, nec me perturba [i]. Ab eo vero tempore promouendae caussae Dei, doctrinaeque euangelii tum domi apud iuuentutem, tum foris in diuersis ecclesiis disseminandae confirmandaeque totus insudauit Philippus, et ore pariter ac scriptis pro euangelio stetit, calamumque haud raro, vt in ipsis comitiis Augustanis anno MDXXX factum, commodauit, conuentibus plurimis interfuit, et nihil non cum Luthero egit, quod tanto negotio inseruire posse intelligebat. Quae tamen enarrare omnia, et indefessa tanti viri in rem sacram et ecclesiam studia describere huius loci haud est. Neque tamen magnis rebus intentus, artium et philosophiae curam abiecit, sed quam semel restituere coeperat disciplinarum elegantiam augere, polire, emendareque contendit: Testem damus, iustum eius rei et intelligentem arbitrum IOACH. CAMERARIVM [k], ita de Melanchthone scribentem: *Scholasticorum doctrinam publice priuatimque assiduo exercebat Philippus Melanchthon, optimarum artium studia confirmando, et expoliendo, ordiens ab horum quasi pueritia, et progrediens ad vltimam velut aetatem, id quod annis aliquot perfecit, vt initium cum fine denique coniungeretur et coiret, et omnis ista tractatio orbe vno comprehensa absolueretur, cuius Graecum nomen esse placuit* ἐγκυκλοπαιδείαν. Quod consilium vt exequeretur, et ipse quidem iuuentutem in collegiis manu fideliter duxit, et per discipulos quoque, quos in isto stadio feliciter currentes educauerat, duci curauit, et habitis frequenter declamationibus, ab aliis plerumque recitatis, et iunctim postea laudabili consilio editis [l], de disciplinarum et philosophiae studiis pulcherrime disseruit. Quae orationes imprimis illis legendae sunt, qui, quae magni viri de artibus et philosophia et de libris scriptorum veterum optimis, sententia atque iudicium fuerit, intelligere cupiunt. Eleganter enim, et doctissime, magnaque perspicuitate de grauissimis argumentis disseruit, et consilia vbique inspersit luculenta et vtilissima, et eam quoque philosophicae historiae notitiam haud raro exhibuit, vt facile pateat, optimis subsidiis instructum ad philosophiam eum accessisse. Vnde non ineptum laborem suscepit GEORG. RICHTERVS, ecclesiastes Gorlicensis, qui iudicia scholae Melanchthonis [m], ex

i) WINSHEM. l. c. p. 294.
k) pag. 57.
l) Prodiere quinque tomis Argentorati et Vitebergae ab an. 1544. ad an. 1565. editis. Accessere postea Tomus VI et VII 1571. 1586. vid. Ven. VOGTIVS Cat. libr. rar. p. 385. Bibl. Hamburg. Historica Cent. II. p. 141 seqq. Cent. III. p. 140 sqq.
m) Titulus integer libri infrequentis hic est: Iudicia florentis scholae Melanchthonis de lectione bonorum auctorum, in omni genere disciplii-

et his declamationibus collegit, ex quibus ingenium Melanchthonianum suis facile coloribus discerni, et quantus in his quoque literis vir fuerit, cognosci potest. His vero artium et disciplinarum restituendarum studiis Philippi debemus Compendia philosophica ab eo emissa, *Dialecticae*, *Doctrinae moralis* et *physicae*, itemque *de Anima*, quorum innumerae fere prostant editiones.[n] In quibus epitomis philosophicis fatetur, *se*, *includere in artium et methodi septa; nullum fere quoque suorum librorum*, *praesertim philosophicorum esse integrum ac absolutum; ast se commodum iuuentutis respicere* monuit[n], *idque in scholis quaerere: et quanquam ipse multa in suis desideret*, *ac deesse agnoscat*, *ex ingenii sui tarditate*, *iniuriis fortunae*, *et aularum quoque debilitate atque otii penuria: tamen minus poenitere laborum*, *si superiorum annorum cogitet inscitiam.* Quam excusationem veram esse et magnopere pro Philippo valere, aequus index facile concesserit. Maxime vero inter labores philosophicos curae fuit Melanchthoni, dialecticam perficere, eamque ab inutilibus Scholasticorum tricis et nugatoria subtilitate ad vtilitatem scientiarum omnium traducere[o]. Ante Philippum enim vt vbique fere, ita in academia Vitebergensi quoque tota dialecticae disciplina inanibus strophis et inutilibus cauillationibus absoluebatur. Id quod memorabili WINSHEMII[p] loco illustramus, eo quod statum philosophiae eo tempore, quo eius emendationem suscepit Melanchthon clarissima in luce ponant. Ita vero ille: „Extant ab Aristotele scripti in dialectica libri multi, qui communi nomi„ne et titulo inscribuntur, Organon logicum, quorum alii de aliis artis „partibus agunt, sed cum in his tantum sit caliginis et tenebrarum, vt „superior aetas, quae Aristotelicae doctrinae pene plus, quam verbo Dei, „dedita fuit, se inde euoluere non posset, accidit, vt multi huic malo me„deri, et his tenebris lucem aliquam afferre conarentur. Hi vero cum „linguarum et dicendi artium adminiculo destituerentur, et in barbarico „coeno sepulti ac infantes essent, nec scribendi aut dicendi vsum vllum „haberent, non modo hoc non potuerunt efficere aut consequi, Aristo„telicas tenebras vt illustrarent, sed et has ipsas tenebras ipsi maioribus „tenebris, et ambagibus inuoluerunt atque obscurarunt. Ita accidit, vt riui „fontibus magis turbidi ac limosi essent. Hoc in numero cum alii multi „(fuit enim haec praecipua scholarum doctrina eius aetatis) tum et Tar„tareus recensetur, eum vt praesentem Deum haec schola ante aduentum „Philippi coluit, de quo, vt venuste, ita vere lusit quidam:

„*Tartara quod vincis et coecae nubila mentis*
„*Nomen conueniens ergo libelle tenes.*

 „Reuera

stipulatum, in quibus infinitae regulae studiorum adolescentiae continentur; collecta ex tomis intimationum, declamationum, epistolarum et praefationum Philippicarum et ex aliis Philiphilipporum didacticis et orthodoxis scriptis in vsum iuuentutis scholasticae, Viteb. 1592. Isleb. 1597. quae editio titulum habet: Crises Melanchthonianae vid. de hoc libro STRVVIVS Introd. in Hist. lit. p. 397. WOLF. Praef. ad Casaub. §. 7. p. 10. TEISSIER Elog. T. II. p. 50.

n) Epist. L. I. p. 350. ADAM. Vit. theol. p. 361.

o) Conf. Praef. Erotem. dialect.

p) p. 298.

„Reuera enim densa caligine et tenebris plusquam tartareis inuoluti sunt „illi commentarii.„ Accidit igitur in scholis tunc versantibus, quod acci„dere necesse fuit, vt cum totam vitam in hac pene sola arte consumerent, „ad eius tamen cognitionem nunquam peruenirent. Sed in puerilibus et „spinosis altercationibus Scholasticis tempus sine fructu terebant. Cum„que proprium sit huius artis officium, has duas virtutes, vt instruat nem„pe, vt iudicium formet, et fontes inuentionis ostendat, ipsa vtraque hac „virtute penitus destituebantur. Ad iudicandum enim magis inepti erant, „quam vel vlli idiotae, inuentionis autem ne nomen quidem norant. „Inanibus tantum rixis inter se certabant. Socratesne an Plato curreret, „ita misere tota illis vita labore inani sine fructu consumebatur". Hactenus ille; ex quo testimonio patet, satis magna fuisse merita summi viri, quod, vt hoc eiusdem edisseramus verbis, *haec laboriosissima et fidelissima apicula peruolauerit per vniuersos doctrinarum campos, atque inde ex variis scriptorum flosculis lectissimum et dulcissimum fructum in fauos digesserit.* Id enim potissimum respiciebat Melanchthon, vt missis inutilibus nugis et susceptis sine fructu disputationibus dialecticae Peripateticae praecepta ad verum, quem in disciplinis reliquis habere possunt vsum transferrentur. Vnde iterum laudatus Philippi Encomiastes, iudicauit, „si nullo alio orbem philosophicum beneficio praeceptor affecisset, quam „quod vel vnam hanc disciplinam in tam luculentum, discentibus com„modum, et obuium compendium, atque in vnum quasi corpus contu„lerit, et hanc lucem huic reginae ac gubernatrici disciplinae praebuerit, „quae antea in tenebris plusquam Tartareis, quam alte et secure sedebat; „tamen vel ob hoc vnum beneficium ei non posse pro merito gratiam re„ferre totam in aeternum posteritatem. Agnoscere haec multos aliis in „locis viros doctos et bonos, proque hoc beneficio, quod Aristotelici „pelagi fluctibus erepti sint, Deo gratias agere, et frui hoc beneficio di„uino ea, qua bonos ac pios decet pietate ac gratitudine". Quae licet nimia forte dicta queant videri, facile tamen ferri et admitti possunt, si cum prioribus et inutilibus dialecticae artis vitilitigationibus Melanchthonis comparetur dialectica. Quae cum vitae et disciplinarum vsibus esset adaptata, vniuersi orbis philosophici plausum meruit. Cuius memorabile exemplum narrat IOANNES MATHESIVS [r], qui eo tempore vixit, et ab horum virorum ore pependit: magnum quendam virum, in academia Viennensi libere fassum esse, quamuis saepissime legerit Petrum de Span, nec se tamen nec collegas suos sciuisse, quid sit medius terminus in syllogismo, donec rationem eius ex Philippi dialectica didicissent. Valde vero Philippo philosophanti profuere disciplinae mathematicae, quas eum a Stoeffelero in Tubingensi academia didicisse supra memorauimus. Quod cur susceperit, quodque ab artibus mathematicis auxilium philosophiae sperandum esse putauerit, cum ipse in Declamatione *de Mathematicis*

r) Conc. de Vita Lutheri p. m. 65. a.

ticis disciplinis [r] luculenter exposuerit, eum ipsum adire lectorem iubemus. Qua ratione vero hunc in finem academiae studia ornauerit, et imprimis siderum cognitionem, accersito eam in scholam Caspare Bornero promouere sategerit, apud CAMERARIUM [s] legi potest. Omnium vero maxime in Melanchthone laudandum esse existimamus, quod philosophiae facem praetulerit historiam; cuius luculenta passim exhibuit specimina. Cum enim per omnis aetatis scripta apis instar vagando, vtilissima quaequae magno iudicio decerpsisset, et in vnum quasi horreum congessisset, ex veris fontibus omnem philosophiae historiam magno collegit digessitque acumine. Nec errabimus magnopere a scopo affirmantes, omnem aetatem Scholasticorum simul sumtam vni Melanchthoni in philosophiae historia concedere debere, nec eius lumina attingere. Cuius si quis exempla cupiat, luculenta iucundaque inter declamationes haud pauca inueniet; vna vero *de Studiis veteris philosophiae* oratio, quam ex calamo Philippi pronunciauit gener soceri eruditione in hoc quoque argumento non indignus Caspar Peucerus, satis demonstrabit, quam egregie Philippi doctrinam adiuuerit veteris philosophiae cognito. Ex his vero, quae pro instituti ratione differuimus, si iis iungantur, quae in antecedentibus de philosophandi methodo Melanchthoniana prolixe attulimus, facile de ipsa Philippi philosophia iudicium formari poterit. Si enim vel ipsam viri summi studiorum rationem, vel docendi, quam adumbrauimus, methodum, vel discipulos intueamur, sole meridiano clarius constabit, non sine vrgente ratione nos Melanchthonem inter Aristotelicos γνησίως tales retulisse, eique primum inter Protestantes locum recte tribuisse. Non diffitemur, Melanchthonem quidem Heidelbergae Tubingaeque Peripateticam doctrinam edoctum, plurimum sibi satisfecisse visum esse, quod ex Graecis Aristotelis interpretibus pulchriora quaedam centonibus Scholasticis didicisset: cum autem ex Tubingensi academia in Vitebergensem euocatus esset, ibique contracta cum Martino Luthero amicitia, eiusque iudicandi vim admiratus audiuisset, quam strenue ille in Aristotelem Scholasticum inueheretur, similia statuisse, cumque magna, quae ex illa labe in ecclesiam redundauerant detrimenta damnaque intellexisset, satis dure de Aristotele fuisse locutum, ipsamque Lutheri sententiam diserta apologia defendisse [t]. Id enim *capite huius libri primo* euidenti testimoniorum nube ipsi demonstrauimus. Nec id magnopere mirabitur, qui, vel summam, qua iam tum potiebatur Lutherus auctoritatem, ingentemque, quo in emendandam ecclesiae doctrinam ferebatur feruorem cogitauerit, vel expenderit, Melanchthonem vix viginti vniusque annorum aetatem supergressum, et ingenio subtimidum, nouum quoque in istis sedibus hospitem, attemperauisse se eorum moribus, quos vigere eo in loco videbat. Vnde factum, vt in disputatione quadam

r) T. III. p. 239 seqq. vbi Io. Regiomontani vitam enarrat. Laudatur ideo VOSSIO de Scient. math. p. 111. s) p. 75. 76. ADAM. Vit. phil. p. 197. t) Conf. BAYLE l. c. not. K.

dam primo isto aduentus sui tempore habita Aristotelem vanissimum sophistam vocare non erubuerit [u]. Ideo inter Aristotelis aduersarios Melanchthonem referre non dubitauit Rapinus [x], recte ideo notatus clarissimis viris P. Bayle [y] et G. Stollio [z]. Verum mutauisse cito Melanchthonem animum, vel, quod rectius dicitur, pristinam mentem illi rediisse, omnino, nisi fallimur, dicendum est. Nam vt alia sententia, et diuersa, a Luthero opinione ducebatur, putabatque, non tam ipsum Aristotelem Graecum, quam Scholasticum a Luthero damnari, inique vero ferendum esse recte statuebat, imperium Aristotelem in theologia obtinere, id quod haud contemnendis rationibus contra Didymum Fauentinum ipse demonstrarat: ita, si haec ab Aristotele separentur, satis ferri eum posse iudicabat, ratus, fore, vt si Aristoteles sibi reddatur, libereturque a seruitute Scholasticorum intraque philosophiae cancellos redactus a liminibus theologiae arceatur, emendentur quoque, quae impia atque profana eius systemati inessent, res omnis in vado sit, nec periculum ecclesiae ab eo metui debeat [a]. Qua opinione semel concepta cum ipsum Aristotelem eiusque interpretes Graecos legisset, non desperandum esse iudicauit, vt ex ipso Aristotele pulchrior restituatur philosophiae facies. Quamuis autem eclecticam philosophandi methodum melius substituisset, caussis tamen, quas supra enarrauimus impeditus, et praeiudicio sectariae philosophiae quasi compedibus vinctus, a tramite Peripatetico discedere non potuit. Qua in sententia mire confirmatus est, cum hominum ineptorum, qui Anabaptisticos errores disseminabant, furoribus omnem eiici philosophiam, omnemque accurate ratiocinandi artem pedibus conculcari, inque hoc ignorantiae asylo praesidium detestabili fanaticismo quaeri cerneret. Ex his enim sui temporis circumstantiis recte inferebat vir prouidus et supra modum acutus, opus esse philosophia quae artem ratiocinandi traderet, iustisque limitibus animum coërceret, et prudentem statuendi rationem doceret. Id quod ex illis, quae supra diximus, et ex parte quoque a Camerario [b] tacta sunt, certum est atque indubitatum. Huius vero generis Aristotelicam philosophiam esse, Melanchthon iudicabat, in qua doctrinam de methodo eleganter tradi, eam autem in reliquis sectis negligi censebat, hincque valde Aristotelicam dialecticam commendabat: vt ex *praefatione ad Erotemata dialecticae* liquet [c]. Non quidem ea mentis caligine oppressus Melanchthon putandus est, vt eclecticam philosophandi rationem, quae veritates per sectas dispersas colligit, et in vsum vertit contemneret. Alia eum praecepisse, supra iam memorauimus, et notabili loco monet [d]: *Nolo philosophando quenquam nugari: ita enim fit, vt communis etiam sensus obliui-*

u) Vid. Relat. innoc. 1705. p. 659. Act. philos. Vol. II. p. 594.
x) Reflexions sur la philosophie p. 451.
y) loc. cit. not. (K)
z) Hist. lit. P. II. c. 1. p. 394.
a) Conf. Seckendorf. L. I. p. 108.
b) pag. 47.
c) Fassus id est Caramvel Theol. rat. T. II. p. 42.
d) De Studiis corrigendis T. I. Declam. p. 506.

[illegible]fare. *Sed ex optimis optima selige, eaque cum ad scientiam naturae tum ad mores formandos attinentia.* Ea in sequentibus pluribus commendat, huicque fini obtinendo adhibendam esse eruditionem Graecam suadet, legique theologos, historicos, oratores, poëtas cupit, ita tamen, vt rem quisque ipsam adsequatur, non vmbram rerum. Huic vero scopo inseruire posse putat, et valere plurimum iudicat Aristotelis moralia, leges Platonis, Homerum fontem omnium disciplinarum, Virgilium ac Horatium. Quae omnia in sequentibus mira eruditione explicat, dignus qui ipse legatur, cum optima consilia suppeditet. Verum non haec ita ad rhombum applicuit Melanchthon, vt sectariam philosophiam omnem deserendam esse statueret; cui et obstabat temperamentum Philippi timidum, placidoque quidem animi motu profluens, at ad concipiendas maiores concitationes mentis, quas philosophiae emendatio poscebat, ineptum; et impediebat consilium exemplum maximorum virorum, qui cum philosophiam a barbariei iugo liberandum suscepissent, in sectaria tamen philosophia perstiterunt. Satis itaque philosophantium coetibus, quin et ipsi ecclesiae consultum esse vir optimus censebat, si collata philosophia, quam ex sectis optimam elegisset, cum scriptura sacra, illius defectum ex huius plenitudine suppleret emendaretque. Id enim diserto testimonio euincunt *Theses publicae* ventilationi a Philippo *anno MDXLII* expositae, quas ex tenebris iterum protraxit B. Io. Chr. Colervs [e]; inter quas *vigesima* haec praecipit: *Prodest studiosis erudita collatio philosophiae et doctrinae, quam Deus de sua voluntate et de vita perpetua tradidit ecclesiae.* Quae si cum antecedentibus comparentur, clare demonstrant, supplementa Philippum philosophiae atque emendationem ex reuelatione quaesiuisse. Cum itaque certum statutumque esset, Melanchthoni in sectaria via philosophari, delectu inter sectas Graecanicas habito, ad Aristotelicam velut optimam peruenit, cum se illi reliquae non probauissent. Valde vero contemnebat, et velut inimicas Christianae ciuitatis decretis damnabat sectas Epicuream et Stoicam, nec meliora dare incertitudinem Academicorum iudicabat. Ita enim satis luculenter [f]: *reliquae sectae plenae sunt sophistices, et absurdarum et falsarum [illegible]um, quae etiam moribus nocent. Nam illae hyperbolae [illegible] sunt omnino sophisticae, bonam valetudinem, opes et similia non [illegible]bona. Commentitia est ἀπάθεια falsa et perniciosa opinio de fato. [illegible]curus non philosophatur, sed scurratur, cum affirmat, omnia casu [illegible]tisse, tollit primam caussam, et dissentit in totum a vera physicorum doctrina. Fugienda est et academia, quae non seruat methodum, et sumit sibi licentiam immoderatam omnia euertendi: quod qui facere student, hos necesse est multa sophistice colligere.* Restabat itaque Pythagoreo-

e) Act. phil. l. c.

f) De Vtilit. phil. T. I. p. 353. conf. T. II. p. 360.

goreo-Platonica et Aristotelica secta. Quamuis autem Platonem tum ob doctrinae vbertatem, tum ob praeclaras de Deo diuinisque sententias magni faceret, eumque a doctis viris diligenter legendum esse contenderet, vt ex elegantissima declamatione, qua *Vitam Platonis* descripsit, et obseruationes inspersit prorsus egregias, constat, praeferendum tamen Aristotelem esse statuit ob ordinem et methodum. Duobus ea de re locis mentem suam aperuit Philippus, nempe in *Vita Platonis* [g] et in *Vita Aristotelis* [h]. Vterque legendus et comparandus cum altero, vt de vera Melanchthonis mente constet. Dabimus ipsa viri magni verba, vt euoluendi taedio lectorem liberemus, praesertim cum satis rara sint declamationum Philippi volumina, nec vbique, praesertim extra Germaniam occurrant [i]. In priori vero ita disserit: *Cum eam, quam toties Plato praedicat methodum, non saepe adhibeat, et euagetur aliquando liberius in disputando, quaedam etiam figuris inuoluat, ac volens occultet, denique cum raro pronuntiet, quid sit sentiendum, assentior adolescentibus potius proponendum esse Aristotelem, qui artes, quas tradit, explicat integras, et methodum simpliciorem, ceu filum ad regendum lectorem adhibet, et quid sit sentiendum plerumque pronuntiat. Haec in docentibus vt requirantur, multae graues caussae sunt. Vt enim satis dentibus draconis a Cadmo seges exorta est armatorum, qui inter se ipsi dimicarunt, ita, si quis serat ambiguas opiniones, exoriuntur inde variae ac perniciosae dissensiones.* Et post pauca subiicit: *Cum afferet lector Aristotelicam methodum, facile quasi intra certas metas includet eas res, quae apud Platonem late dissipatae sunt. Et hanc fuisse Aristoteli caussam arbitror, cur methodum adeo exiliter consectaretur, vt ea, quae a Platone acceperat collecta, et quadam oeconomia atque ordine distributa, posteris integre traderet. Etsi quaedam limare etiam ac corrigere voluit, rerum tamen in summa non magna est dissimilitudo. Nec difficile est prudentibus videre, vter in qua parte praestet.* Haec in sequentibus pluribus explicat, et in moralibus potissimum Platonem probat, inque iis Aristotelem illius vitulo arauisse ostendit. Verum in Aristotele laudat, *quod dialectica integra sint, et physica sint eruditius incboata ab ipsis laribus, hoc est, a primis initiis et perducta ad descriptionem naturae animalium; ethica etiam simplicius tradantur.* Inde orationem hoc epiphonemate claudit: *Amemus igitur vtrumque, et cum in Aristotele mediocriter versati fuerimus, alterum etiam propter politicas materias et propter eloquentiam legamus. Habet suos quosdam locos, propter quos eruditos delectare potest. Disputat enim satis grauiter de immortalitate animorum humanorum et philosophiae finem vbique constituit, agnitionem DEI.* Egregie quoque in fine monet, *prudentiam adhibendam esse in discernendis doctrinarum generibus, et explodendos esse ineptos illos, qui offundunt caliginem euangelio, immo obru-*

g) T. II. p. 370. h) T. III. p. 361. i) Vid. Crenius Animadu. philol. P. I. p. 13.

obruunt ac delent euangelium, cum transformant in Platonicam philosophiam. Haec illo loco Melanchthon satis dilucide et erudite. Altero loco, postquam vitam Aristotelis simili eruditione et iudicio enarrauisset, de genere philosophiae se dicturum promittit, cur Aristotelicum maxime nobis in ecclesia vsui esse arbitretur. *Constare* putat *inter omnes, maxime nobis in ecclesia opus esse dialectica, quae methodus recte informat, quae dextre definit, iuste partitur, apte connectit, iudicat et diuellit monstrosas connexiones. Hanc artem qui non norunt, lacerant materias explicandas, vt catuli panniculos. Huius artis praecepta nusquam tradere Platonem* monet. Inde Aristotelicae philosophiae commendationem auspicatus pergit: *Carere Aristotelis monumentis non possumus. Stoica non extant, et adparet intricatos labyrinthos et corruptelas artis fuisse, non simplicem differendi viam, vtilem explicationi magnarum rerum. Venio ad physica. Haec etsi incboat in Timaeo Plato, tamen ita inuoluit numeris, et aenigmatibus, vt vaticinari potius, quam docere videatur. Aristoteles artificiose deducit nos ad aspiciendam naturam certo ordine, prima sumens exordia ex geometricis demonstrationibus, quae ostendunt, mundum finitum esse. Hac hypothesi constituta, totam rerum molem partitur. Tandem hominis et animalium descriptiones addit: et vt homini proprias actiones attribuet, adiicit ethica, in quibus virtutum caussas et ordinem in natura quaerit. Nec ego nego, plurima apud Platonem ethica reperiri sapientissime cogitata. Sed sermones sunt ambigui, multi, diuersis locis sparsi, quidam etiam in speciem absurdi. Minime vero exemplum vtile est in ecclesia, adsuefacere ingenia ad hanc disputandi licentiam, vt absurda defendantur, vt labefactentur certa, vt ambiguis opinionibus serantur certamina. Academiam igitur Pyrrhonis relinquamus, ac simpliciorem philosophiam amemus, quae non ludit inanibus praestigiis, sed res vtiles monstrat, et proprie ac diserte, quod vult, exponit, ac scapham dicit scapham.* Adeo luculenter pulchreque mentem suam de Platonis et Aristotelis philosophia, curque hanc illi et ordine et iudicio praeferendam, eam autem non abiiciendam, sed conciliandam cum Aristotele putet, exponit, vt prolixius his inhaerere, et maiori verborum ambitu Philippi ea de re sententiam explicare non sit opus. Ex his vero simul collectis, tandem definiri iusto fundamento licet, cur Aristotelis philosophiam aliis sectis Melanchthon praetulerit. Nempe sectam eligendam esse, credebat necessarium. Clara enim sunt verba eius [k]: *Mihi ad mores conducere videtur, eligere sectam, quae studium habet non rixandi, sed inquirendae veritatis, deinde quae amat moderatas opiniones.* Non ignorabat porro, cuiuis sectae suos esse errores, eosque emendandos: ast aliam sectam plus, aliam minus errorum habere, et Peripateticam

k) De Vtil. philos. T. I. p. 334. Ex his diiudicanda, quae differit ELSWICH l. c. §. 15. p. 43.

cam minus, quam ceteras errare ſibi perſuadebat [l]. Deinde requirebat potiſſimum in eccleſia talem philoſophiam, quae methodum, et ordinem atque perſpicuitatem ſuppeditaret et iuuaret. Eam autem ſolam Peripateticam eſſe cenſebat. Quae autem in Ariſtotelis philoſophia deſiderabantur, ea partim ex ſacris reuelationis paginis emendari, partim ex Platone vel ex aliis quoque ſectis ſuppleri poſſe iudicabat: exque his omnibus neceſſitatem et vtilitatem philoſophiae Ariſtotelicae concludebat, quamuis ſobrie in ea verſandum eſſe prudenter ſtatueret. Talia cum de philoſophiae ſtudio ſentiret, iuuentuti quoque illud ſectanti identidem inculcauit, et Ariſtotelem, reiectis impuris Scholaſticorum chartis, ipſum legendum eſſe monuit. Qua de re laudatae Orationes, et imprimis illae, quae *de Studiis corrigendis*, *de Vtilitate philoſophiae*, et *de Veteri philoſophia* differunt, legendae ſunt. Ita et iudicio proprio formabatur Melanchthonis ſententia de doctrina Peripatetica, et exemplo magnorum virorum confirmabatur, et, quod non ſine veriſimilitudine ſuſpicamur, amicorum, quos celeberrimos et eruditiſſimos habebat, conſilio comprobabatur. Contulit etiam aliquid ad eligendas has partes amor elegantioris literaturae, et humaniorum diſciplinarum, quas in philoſophia Peripatetica locum aptius et facilius inuenire, quam in ceteris philoſophiae generibus, ſeculum XVI vnanimi fere ſententia iudicabat. Nec ipſa quoque animi et temperamenti Melanchthoniani conditio et natura hoc loco praetereunda eſt. Quo vſum fuiſſe ſanguineo-melancholico facile ex characteribus virtutum et vitiorum, quae illi, vt erat homo, adfuerunt, intelligi poteſt, et vel ſola credulitas, et inclinatio quaedam ad ſuperſtitionem, amore aſtrologiae iudiciariae proditam, item timiditas, et ſtudium ſe diuerſis attemperandi partibus, dicendi porro copia et perſpicuitas, cum magna quadam laboris moleſtiaeque patientia, et quae his ſunt ſimilia indicant, paſſim quoque annotata a CAMERARIO. Temperauiſſe hanc mixturam animi bonitatem et rectitudinem, vt egregiae inde animi qualitates exſurgerent, laudatiſſimi viri teſtatur hiſtoria, nec ringens inficias ire poteſt inuidia: fatendum quoque, plurimum eum hac lenitate ſua interdum eccleſiae profuiſſe [m], quanquam praeter opinionem mala inde haud pauca ſaepius quoque coorta ſunt, vt ab aliis demonſtratum [n]. Id autem nemo negauerit, qui paulo accuratius intelligit, quo animo quoue temperamento vere heroico oporteat eſſe illum, qui philoſophiam emendare et ad veros atque genuinos reuocare fontes cupiat, aliam prorſus animi indolem, et fortitudinem, atque excelſam quandam et inuictam vim mentis requiri, quam in Melanchthone fuit: qui, ſi modo vtilitatem publicam detrimentum haud pati intelligeret, facile paſſus eſt vetera loco ſuo non moueri, et concedendum

quid

l) Ita in iſtis Theſibus, de quibus ſupra dictum, Act. Philoſ. l. c.

m) Vid. WINSHEM. l. c.

n) Vid. IO. FRID. MAYERI Diſſ. de nimia lenitate Phil. Melanchthonis Gryphsw. 1707. 12. add. quos nominat FABR. Centifol. Luth. P. I. §. 156. p. 437. Ipſe tamen Lutherus patienter eam ferebat: Vid. IDEM P. II. p. 826.

quid esse temporis difficultati et hominum opinionibus statuebat. Quae vt quendam animi lentorem et timiditatem, toties Melanchthoni obiectam produnt, ita satis caussam produnt, cur non cum doctrina euangelii [o], philosophia quoque a tanto viro, his instructo dotibus naturae ac ingenii emendata sit, et Aristoteles pristinum obtinuerit imperium. Tacemus innumeros labores, quibus non distrahi modo, sed frangi penitus vim ingenii Philippi oportuit. Cum enim domi assidue praelegeret, tot consultationibus interesset, tot itinera susciperet, post mortem Lutheri vero, qui ingenti spiritu ac vi mentis imbecillitatem Philippi toties sustentauit et erexit, solus cum innumeris aduersariis conflictaretur, et exhaurirentur spiritus controuersiis synergisticis, adiaphoristicis et similibus: mirum non est, nec emendandae philosophiae, et nec Aristotelicae quidem perficiendae eum suffecisse, ipsumque fateri debuisse, imperfecta esse, quae in philosophia molitus sit. Quae quidem immortalibus meritis viri summi, cuius merito grata apud posteros esse debet memoria, quod Germaniam nostram barbariei coeno sepultam erexit, et literarum illi lucem restituit, nihil derogant, eo quod multa tamen, si cum prioribus compares, atque egregia praestiterit, nec vnius hominis sit, in omnibus primas tenere: at euincunt etiam, Melanchthonem interpretem magis Aristotelis, quam philosophum, vel philosophiae reformatorem fuisse, nec inter primae magnitudinis stellas in coelo philosophico posse numerari. Qua de re cum acute iudicauerit Cl. HEVMANNVS [p], allatis quoque Lutheri et Scaligeri de Melanchthone censuris, eum adiri ipsum a lectore velimus. Laudandus tamen Melanchthon est, quod barbariem Scholasticam perosus nitidiorem philosophiae vultum restituere conatus sit, et philosophum totum deformem a Scholasticis tricis redditum sibi restituerit, commendandus adhaec magis, quod omissis λεπτολογίαις et philosophandi exilitate, quam vbique sectatur Aristoteles, ad communem, quem philosophia in vita ciuili inque disciplinis reliquis praestat vsum respexerit, et praecepta philosophiae, omissis disputationibus otiosis, ad solam ingenii gloriam aucupandam comparatis, vitae inseruire coëgerit. Quin et in eo quoque laudandus est, quod philosophumena sua eruditionis colore tinxerit, omnisque doctrinae ornatu expoliuerit, perspicuitatem autem seruare discipulos docuerit: quorum eam imprimis virtutem fuisse in antecedentibus pluribus exposuimus. Quae omnia satis, nisi nos egregie fallimur, euincunt, non exiguam esse Philippi in historia philosophiae gloriam, quamuis cum aliis, qui se heroës praestiterunt, comparari illisque aequiparari non possit. Immitius itaque cum Melanchthone agunt, quanquam diuerso prorsus scopo ducti GODOFREDVS ARNOLDVS [q], et CHRISTIANVS THOMASIVS [r], qui acriter in Melanchthonem inuehuntur, quod Aristotelem a Luthero ex

o) Nempe in ea emendanda strenuum ducem habebat Lutherum, in philosophia neminem.

p) Act. phil. Vol. I. p. 601. Vol. II. p. 600.

q) Hist. eccles. et haeret. P. II. L. XVI. c. 10. §. 18. 19. 20. p. 113 seqq.

r) In Cautelis p. 89.

ex ecclesia eiectum, per posticam iterum admiserit, et in commendanda philosophia eius tam sedulus fuerit. Nam si concedimus, passum fuisse Philippum ea in re humani aliquid, indignum tamen viro de ecclesia literisque egregie merito tam acerbe et iniuriose ea, cum obliuione amoris et modestiae Christianae obiici: vt taceamus, facilius ferri posse, mutilam et luscam nobis reliquisse Melanchthonem philosophiam, quam nullam; sicque quod tenebriones nonnulli volunt, excoecato vtroque mentis oculo passum fuisse, vt insanae et emotae mentis somnia pro diuinis eloquiis nobis obtrudantur, quae, ratione face praeferente, velut ignes erratici dissiliunt et euanescunt. Ceterum vita et Christiana et fere philosophica vsus est Melanchthon, cumque corpore valde infirmo sustentaretur, moderatione tamen, temperantia, ordineque victus accurato vitae incommoda facile tolerauit, animi vero bonitate, rectitudine et humanitate, beneficentia quoque et ἐπιεικείᾳ se philosophum esse vere ostendit; licet lenitatis et timiditatis culpam non effugerit. Obiit morte vere pia et Christiana anno aetatis climacterico, XIII Cal. Maii A. S. R. MDLX, relicta immortali pietatis, doctrinaeque fama apud posteros [s].

§. XLVIII. Haec pro philosophiae Peripateticae incrementis Vitebergae a Melanchthone gesta sunt: idem saxum Lipsiae voluit Ioachimus Camerarius, de quo cum iam supra dictum sit, plura hic addere, ne iusto prolixiores simus, haud licet. Post hunc omnis eruditionis veteris promum-condum de Peripatetica philosophia Lipsiae praeclarissime meruit

Simon Simonius. SIMON SIMONIVS. Quamquam autem celeberrima eius viri eruditio fuit, vitae autem fata miris vicissitudinibus et ambigua fama valde memorabilia, paucae tamen sunt et disiectae quasi tabulae, quae de eo passim reperiuntur. Fragmenta historiae eius literariae collegit licet imperfecta satis P. Bayle [f], quo centone contentos oportet nos esse, donec, qui libros infra nominandos, albisque coruis rariores euoluendi occasionem habent, ampliora suppeditent. Patria fuit Luccensis, quo vero anno, quibus parentibus editus, qua in schola philosophiae artisque salutaris praeceptis imbutus fuerit, ignoramus. Illud vero ex libris eius constat, non modo Graecae et Latinae linguae, sed et philosophiae Aristotelicae atque medicinae mysteria accurate [t] et profundius quam plerique solent, perspexisse. Cum autem vel Peripateticismi apertius profitendi cupiditate, vel dubiis, quae contra Romanae ecclesiae doctrinam fouerat, vel naturali ad mutationes et vicissitudines inclinatione, vel persecutione aduersariorum ob suspectam in religione fidem (veram enim ex his caussam definire

s) Vid. ex multis Seckend. L. I. §. 34. p. 43. Pope-Blovnt. Cens. cel. auct. p. 615. Teiss. Elog. T. II. p. 25. Bayle l. c. Magirvs Eponymol. crit. p. 581. qui iudicia doctorum virorum de eo collegerunt.

f) Dict. T. IV. Art. Simon Simonius p. 216.

t) Aliter quidem de eo iudicat Schegkius et infantiam in phil. Aristotelica illi obiicit, parum autem fidei esse aduersario conuicia conuiciis pensanti, notum est. Certe academia Lipsiensis in progr. fun. Io. Neldelii apud Witten. Memor. phil. T. I. p. 57. Virum vocat „exquisiti „iudicii, et ob philosophicarum et medicarum „rerum cognitionem celebratissimum.

definire deficientibus nobis monumentis non licet) patriam reliquisset, ad Geneuenses peruenit, et doctrinae elegantia atque iudicii acumine ita se commendauit, vt publico docendi muneri admoueretur [u]. Sed cum alia, quam confitetur ecclesia, dogmata teneret, et ex principio semel posito, ex nihilo nihil fit, instructus rationibus Peripateticis, de essentia Dei ita in libro quodam ἀδεσπότως dissereret, posse dici, factum esse filium Dei, adeoque antitrinitariis fauere videretur, vehementer a THEOD. BEZA et theologis Geneuensibus propterea reprehensus est, vt ex BEZAE *Epistolis LIV & LVI* constat, quas ad Simonium pertinere inde obseruauit THOMAS CRENIVS [v], quia, quae in iis perstringit Beza, omnia docuerit Simonius in lectione, qua Heidelbergae explicauit principium illud physicum ex nihilo nihil fit, d. XXX Dec. MDLXVII. Ex his vero epistolis constat quoque, Simonium ob sententias heterodoxas et studium conuellendi tranquillitatem ecclesiae, Geneuae bis carceri mancipatum, ecclesiasticae quoque censurae seueritate fuisse coërcitum. Quod si vera sunt, quae ei obiicit Beza, a Geneuensibus ad Heidelbergenses profugus [w] ausus est asserere: posse se multas rationes afferre, quibus ne Paulus quidem ipse, si viueret, respondere posset. Fatemur tamen, suspectum nobis esse Bezae testimonium, quem satis acerbum fuisse in dissentientes constat, quique inimicum in Simonium fouit animum. Tam impudentis enim et impii oris hominem sibi potuisse conciliare amicitiam et applausum Thomae Erasti, theologi Heidelbergensis, et in academiis Protestantium fuisse commendatissimum, verisimilitudine caret. Verum de hac eius apud Heidelbergenses impietate illi statuent, qui lectionem istam physicam Simonii, ad quam prouocat Crenius, legerunt. Illud certum est, Lipsiam eum ad tradendam philosophiam Aristotelis rationalem, obeundamque spartam professoris organi Aristotelici vocatum, apud Augustum Saxoniae electorem valde gratiosum fuisse, et tantam in eius eruditione philosophica fiduciam principem posuisse, vt visitationi et reformationi vniuersitatis adhiberetur. Liberius autem vlcera tangendo inuidiam reliquorum professorum in se excitauisse; cumque impietatis suspicione valde premeretur, a principe fuisse dimissum, quamuis sub auspicia nouae professionis anno MDLXX vxorem Lipsiae duxisset. Haec enim ex VOGELII Annalibus Lipsiensibus excerpta in lucem protulit ὁ πάνυ CHRISTIANVS THOMASIVS [x]. Ex qua relatione patet, (quamuis viro celeberrimo solius inuidiae et indignationis id opus videatur) suspectam fuisse Simonii in religione sinceritatem, eumque sententiis heterodoxis nominis integritati valde nocuisse. Quam quoque coniecturam crebrae mutationes publicae professionis fidei valde confirmant. Nam a Romana ecclesia ad Reformatam et ab hac ad Lutheranam, ab ea ad Romanam iterum trans-

u) Tum librum scripsit contra SCHEGKII tractatum de Vnione naturali et duabus naturis in Christo. Vid. HVIVS Dedic. Antisimonii.

v) Animad. P. II. p. 91.

w) SCHEGKIVS l. c.

x) Hist. sap. et stult. Germanice editae P. II. p. 63. 163.

transiit. Teste enim eodem VOGELIO [y] in aulam Ferdinandi imperatoris concessit, Pragaeque aliquandiu haesit: in qua, mirratur, auctor anonymus, infra in partes vocandus, *potuisse eum risum tenere, tamdiu simulando et mentiendo, cum in concione illa frequentissima Pragensi declamaret de religionibus, de sacerdotio &c.* Ex quibus patet, errare BAILLETUM [z], qui Lipsia profugum in Silesiam et Morauiam aufugisse dicit, nisi velis eum per has prouincias vagabundum posthaec oberrauisse. Tandem in aulam regis Poloniae Stephani Batori delatus, ibique magno in pretio habitus est. Suspicamurque eum regi a sanitate tuenda fuisse; rege enim Stephano anno MDLXXXVI viuis erepto, edidit Simonius, *Responsum ad refutationem scripti, de Sanitate, victu, aegritudine et obitu D. Stephani, Polonorum regis* [a], itemque *Scopas, quibus verritur confutatio contra iam dictum scriptum.* Quam apologiam eum opposuisse *Nicolao Buccellae, Italo, Chirurgo Anabaptistae, et istas quoque scopas contra eius aduocatos et illam confutationem innumeris mendaciorum, calumniarum, errorumque purgamentis infertum* adhibuisse, ex inscriptione libelli patet. Sed et iam ante mortem regis grauem habuisse Simonium in ea aula aduersarium, Squarcialupum quendam Thuscum Plumbinensem, ex apologia ei opposita colligi potest, cui hic titulus praefixus est [b]: *Simonius supplex ad incomparabilem virum praeclarisque suis facinoribus de vniuersa republica literaria egregie meritum Marcellum Camillum, quendam Squarcialupum Thuscum Plumbinensem triumphantem, Cracouiae anno MDLXXXV.* His tamen inimicis non obstantibus, et quamuis detestabilis illi impietas, et, (quod non sine verisimilitudine coniicimus) neglecta regis salus obiiceretur, ipse quoque quod nos Cl. AVGVSTVS BAYERVS [c] docet, vincula effugere non potuerit, eum tamen apud Sigismundum III auctoritatem obtinuisse, ex acerrimi eius aduersarii, cuius mox mentionem faciemus, obiurgatione liquet, qua ei obiicit, illum sibi in aula iustissimi regis non constare; quae scripta sunt anno MDLXXXVIII. Imo seculo XVII ineunte adhuc non sine auctoritate inter Polonos vixisse, ex libro eius intelligitur, qui *Zamoscii MDCIII*, hoc rubro prodiit: *Simonis Simonidis imagines diaetae Zamoscianae* [d]. Quo vero anno obierit, et num in ecclesiae Romanae gremio, ad quod rediit, mortuus sit, nulla hactenus coniectura detegere potuimus. Valde vero eius eruditio commendata est, ob egregiam Peripateticae philosophiae genuinae cognitionem, viris doctis. Commentarium enim in *Librum primum Nicomachorum*, bene et erudite scriptum esse iudicauit GABRIEL NAVDAEVS [e], SAMVELI RACHELIO [f] autem *ea Peripateticae philosophiae peritia et doctrina*

y) In Annal. Lipſ. loc. cit.
z) Des satyres personelles ſ. de Scriptoribus Anti n. 150. quem ſequitur BAYLE l. c.
a) Vid. Catal. Biblioth. Vffenbachianae T. IV. p. 253.
b) MENCKE. Linden. renou. p. 979.
c) Memor. libr. rar. c. 87. p. 254 ſqq.
d) Catal. Bibl. Aug. Ehingerianus p. 852.
e) Bibliograph. polit. p. 21.
f) Introd. in philoſ. mor. Ariſt. praemiſſa libris Nicomach. c. 14. p. 140.

confectus dicitur, *vt merito in reliquis idem ab ipso praestitum exoptauerit, quamuis non tantum ipsum praestare, quantum in aliis desiderare* iudicet. MORHOFIVS [g] autem, *eum*, ait, *Academiam Lipsiensem docuisse* ἀριστοτελίζειν, *ac exemplo suo et praeceptis ad solidiorem philosophiam analyticam viam monstrauisse.* Nec minorem famam in re medica consecutus est, et theologica quoque apud Geneuenses attigit, quae tamen res Iacobum Schegkium medicum et Peripateticum apud Tubingenses summi nominis cum eo commisit, nescio vtrum artis salutaris, an Peripateticae philosophiae, an vtriusque laudi illi aemulo: certe indigna ex ea re tantis viris aborta est controuersia. Pertinet ea quidem ad historiam theologiae et medicinae, sed tamen prorsus intacta praetermitti hoc loco non potest, cum historiam Simonii literariam valde illustret. Nempe librum de vnione personali et duabus naturis in Christo Schegkius ediderat, rogante Io. Brentio, vt philosophiae, quo praestabat acumine calumnias a Sueuicis theologis depelleret. In quo cum pleraque Aristotelice disputauisset Simonius, vt se theologis Geneuensibus probaret, refutationem libri edidit. Qua ratione signum belli satis vehementis datum est. Cui alterum argumentum accessit, medicum. Scilicet nouam febrium malignarum theoriam, cuius tamen principia a Laurentio Iuberto Valentino acceperat, cudere coeperat Simonius, contra Galenum contendens, earum caussam non esse putredinem humoris alicuius, sed principalem caussam residere in δυσκρασίᾳ feruida flauae bilis, cuius feruore inflammatum cor febrim patiatur. Hypothesin hanc *Synopsi breuissima nouae theoriae de humoralium febrium natura periodis, signis, et curatione*, exposuit, *additis copiosissimis et accuratissimis hypomnematibus, ex disputatione de humorum differentiis atque examine sententiae a Brunone Seidelio contra Iouberti explicationem febrium humoralium allatae* [h]. Haec cum legisset Schegkius, veterem Galeni opinionem de humore putri febrium caussa defendendam ratus, *Confutationem erroris Simonis Simonii in eo argumento* [i] edidit. Hoc itaque classico dato aliquoties vtrinque infestis armis concursum est. Nam cum ea, quae disputabantur, Peripateticis principiis inniterentur, contentionis alea omnis in campo Aristotelico iacta est, diuersis ex vtraque parte libris prodeuntibus, quos qui nosse cupit, eorum inueniet indicem apud MERCKLINVM [k], ADAMVM [l], BAILLETVM [m], alios. Simonius enim cum silendum sibi non esse putaret, *Anti-Schegkianorum librum vnum* edidit, *in quo ad obiecta Schegkii respondetur, vetera eiusdem errata nonnulla inculcantur, nouaque complura peiora deteguntur* [n]. Huic libro et *Prodromum Anti-Simonii*, et, *Anatomen responsi Simonii*,

g) Polyhist. T. II. L. I. c. 11. §. 28 p. 62.
h) Vid. MERCKLINVS l. c.
i) Vid. ADAMVS l. citando. k) loc. cit.
l) Vit. Medicorum p. 300.
m) l. c. vnde sua hausit BAYLE l. c. not. E.
n) Basil. 1570. 8.

nii, mox vero poſt leuiores velitationes, integras phalanges oppoſuit edito *Anti-Simonio, in quo plures quam trecenti errores Simonii refelluntur* [o]. In his vero libellis polemicis, qui tantum non, vt fieri ſolet, penitus euanuerunt [p], indignis plane ſe modis viri hi docti exagitarunt, et errores philoſophicos obieciſſe non contenti, grauiſſimorum quoque errorum theologicorum in articulo de Chriſto poſtularunt, cum et Simonius impie docere, et ad Neſtorianos declinare, et Schegkius in dogmate de naturis in Chriſto, et perſonalitate in diuinis typum ſanorum verborum minus ſeruauiſſe et Sabellianis fauere crederetur. Videntur tamen hae indignae viris doctis et philoſophis lites breui ceſſauiſſe, quod Simonius Pragam indeque Cracouiam abiiſſet, et Schegkius paulo poſt obiiſſet. Ille vero cum more ſuo religionem magis philoſophicam, quam dominantem ſequeretur, grauioribus in Polonia accuſationibus diraque culpa preſſus eſt. Prodiit enim Cracouiae anno MDLXXXVIII libellus exiguus viginti tantum paginarum, hoc titulo: *Simonis Simonii Lucenſis primum Romani, tum Caluiniani, deinde Lutherani, denuo Romani, ſemper autem athei ſumma religio, authore D. M. S. P.* Cuius libri cum maxima ſit raritas, nec quisquam de eo inaudiuerit aliquid ante B. THEOPHILVM SPIZELIVM [q], qui primus quaedam ex eo ſatis impia et deteſtanda excerpſit, variarum coniecturarum viris doctis occaſionem dedit, vnde incerta eius facta eſt notitia [r]. Nonnulli ad Theodorum Simonium vnitariorum aſſeclam retulerunt, quod tamen temporum rationes non patiuntur [s]; certi vero quicquam de eo dixit nemo. Nuper vero Cl. AVGVSTVS BAYERVS, cuius curioſitati literariae iucundas *Memorias librorum rariorum* [ſ] debemus, ex αὐτοψίᾳ nobis libellum deſcripſit, ita tamen, vt ſolam ex eo Simonii religionem depingeret. In eo libello ϛηλιτευτικῷ imputatur Simonio, *hanc eſſe eius religionem, nullam ſtatuere inter homines pietatem, et philoſophi magni eſſe religioni bellum indicere. Nempe arridere palato eius dogmata ſcholae Petri Aretini maledicentiſſimi ac foediſſimi monſtri. Symbolum catechiſmi eius hoc eſſe: coelum genitoris loco terram matris rerum omnium materiarum venerandam eſſe; non matricem eſſe intelligentiam, ſed viuificum calorem eſſe coeli formam et cauſſam perficientem; non ſe repugnare dicentibus cum Hippocrate: coeli calorem eſſe vocem illam omnia intelligentem ac ſcientem praeterita et futura: hanc coeli formam pro Deo habere, ſicque in ſymbolo ſuo Vilnae diuulgato clarius prodidiſſe. Docuiſſe quoque obiiciendo Squarcialupo: perfectam eſſe humanitatem abs-*

que

o) 1573. 4. Tubingae, vbi anno praecedente et Prodromus et Anatome quoque prodierunt.

p) Diu anxie quaeſitos tandem reculis noſtris literariis adiecimus. Vidimus autem omnem controuerſiam ad notiones et regulas Peripateticae philoſophiae rediiſſe, ſubtiliter et obſcure diſputatas, vnde libelli hi euanuerunt, non lecti.

q) Scrut. Atheiſmi II. p. 43. 44. in Infelice literatore commonef. XV. §. 3. p. 354.

r) Varias virorum eruditorum coniecturas enarrat Cl. VOGTIVS Cat. libror. rar. p. 539. 540.

s) Vixit enim Ianſenio σύγχρονος 1630. conf. MOLLER. Iſagog. ad Hiſtor. Cherſoneſi Cimbricae P. III. p. 108. BAYLE Dict. T. IV. Art. Theod. Simon p. 207. SANDIVS Biblioth. Antitrinit.

ſ) loc. cit.

que coniugio, monachos et sacerdotes virilitatem suam Deo deuouisse: sine coniugio maiorem futuram esse hominum multitudinem, idque fieri posse maiori cum commodo tum voluptate. &c. Haec impia dogmata in isto libello satyrice refutari, et pertinaciae vsque ad senectutem Simonium accusari idem testatur Bayerus. Difficile vero, et si verum fatendum, impossibile est, ex allatis de impietate Simonii iudicium ferre. Nam ex vna quidem parte valde suspectum faciunt eum, et conspirantibus testimoniis grauissimorum errorum, ipsiusque impietatis postulant Beza, Vogelius, Schegkius [ff] et Anonymus Polonus. Crebra quoque publicae professionis fidei Christianae mutatio animum leuem, desultatorium religionis scenae ex commodo inseruientem prodit: Peripatetica vero philosophia eiusmodi erroribus generandis est aptissima, et imputata physiologia Hippocraticis, et ex parte Peripateticis placitis conformis. Ast ex altera parte, suspectum, fatemur, est, quod accusationes hae omnes ex ore calamoque aduersariorum eius prodierint; et his obiurgationibus et grauissimis accusationibus non obstantibus, Simonius Lipsiae professoris munus acceperit, diuque retinuerit, et, licet dura ei et impia obiicerentur, attamen in aula electoris gratiosus fuerit. Tacemus animum aduersariorum, quem demonstrarunt bile et veneno tinctum. Nec scriptum illud Satyricum multum ponderis habere videtur, cum supra iam narratum sit, habuisse Simonium aduersarios in aula Nicolaum Buccellam et Squarcialupum, vtrumque συμπατριώτην, nempe Italos, sed fortunae eius insidiantes. Cumque anno post istam satyram editam sequente Olmutii ediderit *Scopas, quibus innumera mendacia, calumniae errorumque purgamenta, quae aduocati Bucellae emiserant, verruntur*, iusta suspicio est, ad obiecta eum crimina ita respondisse, vt, quod supra verisimile fecimus, auctoritatem ad mortem apud Polonos tueri potuerit. Quibus rationibus ex vtraque parte probe ponderatis de religione Simonii aliquid decernere non audemus, donec ex ipsorum Simonii et aduersariorum eius librorum inspectione certiora hauriri queant. Illud tamen nobis nemo parum aequus et attentus non concedet, verisimile esse, Simonium religionem magis Peripateticam, quam Christianam expressisse: talem enim eiusmodi Vertumni obseruare solent. Reliquit Simonius eruditionis Peripateticae specimina complura, librum *de Sensuum instrumentis et de his quae sub sensum cadunt* [t], *Commentarium in libros* ARISTOTELIS *de memoria et reminiscentia;* et *Commentarium in libros ad Nicomachum: tum libellum de vera nobilitate* [u], Ienae [v] postea recusum.

 §. XLIX.

[ff]) Fatendum tamen, in Schegkii eristicis licet acerbissimis in Simonium, nullum ei errorem in religione obiici, praeter Nestorianismum, idque consequentia magis, quam expressa assertione. t) MORHOF. l. c. u) Lips. 1578. v) 1662. Apud BAYLE 1616. legitur.

Iacobus Schegkius.

§. XLIX. Eodem, quo Simonius Lipsiensem academiam ornauit, tempore in Tubingensi schola magnum Peripatetica philosophia praesidium nacta est in IACOBO SCHEGKIO, cuius vitae historiam debemus, Philippo Lieblero [w], qui in cathedra physica apud Tubingenses ei successit. Natus est Schorndorfii in ducatu Wirtenbergensi anno MDXI, parentibus plebeiis, sed honestis, et censu satis instructis, vt filio studiorum sumtus suppeditare possent. Patri nomen fuit Bernardi Degen vulgo autem Schegkius dicebatur, quod tanquam notius filius semper postea retinuit. Incidit pueritia Schegkii in extrema tempora Capnionis, ex cuius schola cum nonnulli prodiissent, qui linguae Graecae et Hebraicae notitia praestabant, Schegkius quoque a nonnemine eorum, Ioanne Thoma, vtriusque linguae praecepta accepit, et ab eo quoque ceteris humanitatis elementis disciplinarumque rudimentis imbutus est. Annos itaque natus XVII, cum fideliter artium semina concepisset, ad augendum colendumque animi fundum, quem a natura foecundum felicemque acceperat, in Tubingensem academiam missus est. In quo stadio quoque tanta sedulitate ad metam cucurrit, et philosophiae atque philologiae mysteriis tanta fide initiatus est, vt anno MDXXIX, vix octodecim annos natus, in promotione facultatis philosophicae primo inter candidatos loco lauream magisterii, quam vocant, consequeretur, et anno sequenti vndeuiginti annorum iuueni lectio publica, qua bucolica Virgilii et Theognidis sententiae explicabantur, demandaretur: cuius diligentiae et eruditionis maturae specimen edidit versionem Latinam *Gnomologiae Theognideae.* Ita per triennium cum Graecam et Latinam linguam et nonnulla quaedam philosophica docuisset, omnibus ob morum elegantiam et doctrinae vbertatem commendatissimus, rector contubernii designatus est, eaque aetate aliis rector datus, qua regi iuuenum animi et solent et debent. Nihil tamen in isto regimine fecit suscepitque prudentia matura indignum, et leuitatis iuuenilis fructus prodens, sed quinquennio isto, quo illi muneri praefuit, iuuentuti magna cum laude praefuit. Studiis autem priuatis in theologiam incubuit, et Scholasticorum spinetis absterreri se passus haud est, vt non duces eorum Thomam et Scotum legeret. Ita iunctis philologiae sacrae diuitiis, eam sibi disciplinarum sacrarum comparauit notitiam, atque eruditionem, vt pro consequenda prima laurea summa cum laude disputare posset. Tum Constantiam petiit, ibique sacris ministerii ecclesiastici initiatus est. Eo enim tempore Constantiam Protestantium symbolis nomen subscripsisse notissimum est. Vnde coniicimus, muneri eum sacro in ista vrbe destinatum fuisse; summos quoque in theologia honores eum meditatum fuisse, biographus eius innuit: caussam vero, cur

w) Ex eius oratione parentali, CRVSII Annalibus et GESNERI Bibliotheca Schegkii vitam enarrauit. MELCH. ADAMVS in Vitis Medicorum p. 200 seqq. quem nos quoque sequimur. Ex eo sua quoque hauserunt FREH. p. 1287. et TEISSIER. Elog. T. III. p. 417.

sacro se ordini non addixerit, non addit, sed turbulenta tantum tempora, quae tunc inciderunt, in caussa fuisse ait. Quae qualia fuerint, historiam belli Smalcaldici, quod ea tempestate exarsit, et Constantiae exitiale fuit, cogitantem latere non potest. Aliam itaque studiorum rationem initurus, iurisprudentiam sibi elegit, et perseverauisset in ea via, nisi Guilelmus Bigotius, qui tunc Aristotelicam philosophiam Tubingae profitebatur *, et quo amico intimo Schegkius vtebatur, illi persuasisset,

 vt

x) Non ignobile Guilelmi Bigotii inter philosophos seculi XVI nomen est, fata autem vitaeque vicissitudines tales fuere, vt non prorsus omitti eius memoria in hac nostra tractatione possit. Diligenter in ea resuscitanda versatus est P. Bayle Dict. T. I. art. Bigot. p. 362. relationibus ab amicis acceptis adiutus, ex cuius narratione de Bigotio haec constant. Natus est mense Iunio anni 1502. in Galliae ducatu Cenomanensi, Lauallii, parente satus Ioanne Bigotio. Miris fatorum nexibus cum eum destinasset prouidentia, in ipsa infantia singulares prorsus euentus habuit. Nutricem enim vix inuentam illi esse aiunt, eo quod dentatus ex vtero prodierit. Cumque nutrix cum tota familia peste extingueretur, periturus erat infans Bigotius, nisi in triuio abiectum parens inuenisset. Educationis porro cura satis fideli et sollicita destitutus, cum prauis sodalitiis irretiretur, fuga sibi apud Andegauenses consulere coactus est. Ita vero calamitatibus ad frugem redire compulsus literarum studiis se totum tradidit, et αὐτοδίδακτος Graecam linguam, philosophiam, astronomiam, medicinam et disciplinas alias didicit. Solitudinem tamen perosus Galliam relinquere et in Germaniam abire constituit, vsus comitatu oratoris Galli Guil. Bellai Langaei. In Germania vero tanta mox eius eruditionis fuit admiratio, vt organi Aristotelici explicatio ei Tubingae committeretur. Quo loco Schegkio ob studia communia amoremque philosophiae Peripateticae familiaritate summa innotuit. Cum autem displiceret illi methodus Philippica, quam nec satis accurate cum Aristotele conspirare, nec minutias Stagiritae omnes prosequi contendebat, multae inde discordiae inter eum ac professores reliquos exortae sunt. Quo euenit, vt munere exutus alias sedes quaerere cogeretur. Basileam itaque abiit. Factum id esse anno 1536, tradit Lancelotus, cui fua debuit Baelius: Ast 1538 adhuc Tubingae haerentem Schegkio persuasisse, vt artem salutarem profiteretur, ex eius vitae historia patet. Basileae aliquantisper commoratus cum fortuna in Germania non arrisisset, ad Gallos rediit, eo quod Guilelmus Budaeus, qui illi fauebat, promisisset, impetraturum se, vt professoris regii axiomate cohonestaretur. Alium tamen euentum res sortita est, cuius lepidam, si modo fabula vera est, caussam ita Melanchthon in Responsione contra clerum Coloniensem, et ex eo alii narrant: „Duo „sunt", verba damus, Philippi „in Gallia viri „excellenter docti, Castellanus et Bigotius. Et „quia Castellani disputationes crebro a rege au„diuntur, hortatur quispiam ex proceribus, vt „Bigotius quoque audiatur. Interrogat rex, in quo „doctrinae genere versetur? cumque alii hono„rifico eum testimonio ornarent, tandem Ca„stellanus, qui augeri eius opinionem nolebat, „interpellans, quid, inquit, tantopere praedi„catis? est Aristotelicus. Rex interrogat, qua„lis sit ea descriptio. Dicam, inquit Castella„nus, Aristoteles aristocratiam adfirmat melio„rem esse statum, quam regnum. Hac voce „apud regem sciebat se omnem auctoritatem „Aristoteli et eius studiosis detraxisse. Cumque „rex interrogaret, an haec senserit Aristoteles? „et ceteri id adfirmarent, audiuisseque, defen„dere Bigotium Aristotelicas sententias, delira„re Aristotelem inquit, et negauit se defenso„rem harum ineptiarum auditurum esse. Facile „vicit Castellanus tali iudice". Conf. Menagiana T. I. p. 173. Negat tamen haec omnia qui Castellani vitam scripsit Petrus Gallandius §. 74. p. 130. et haec Bigotium Castellano obtrectantem et ad Melanchthonem scribentem finxisse contendit. Quae aliis quoque rationibus non contemnendis roborat, et falsam esse narratiunculam contendit Bayle l. c. not. C. qui videndus. Quaecunque autem caussa fuerit, illud certum, publicum docendi munus apud Parisienses Bigotium consequi haud potuisse. Interim ad Patauinam cathedram inuitatus est, illi tamen Nemausensem praetulit, magno tamen suo malo. Nam et haud bene satis cum collegis illi suis conuenit, et apud Tolosanos, apud quos caussam quandam in curia regia agebat, malorum Lernam inuenit. Vxore enim, quae duorum filiorum patrem eum fecerat, in adulterio deprehensa, adulter Abaelardi poena exsectis virilibus affectus est. Quod factum cum ipsi Bigotio ab aduersariis tribueretur, accedentibus aliis accusationibus, grauem ei dicam et atrocem accusationem concitauit. Citatus ad carcerem, ipse quidem, caussae suae fisus Bigotius comparuit, sed malo euentu: Diu enim captiuus detentus, haud semel de capite periclitatus est. Tandem vinculis quidem, non vero miseriae ereptus est, exul enim abire, et vitam satis misere tolerare coactus est. Quae ipse ex parte narrat in Praeludio Christianae philosophiae, cum aliorum tum hominis substantiam luculentis exprimente rationibus Tolosae 1549. 4. edito. Cete„rum hunc pene solum summum ius tueri in re„condita philosophia", dixit Iul. Caes. Scaliger Exerc. CCCVII. p. 946.

vt artem potius salutarem eligeret, sine dubio, quod hanc melius conuenire homini philosophanti, et pulchriorem occasionem offerre crederet, de rebus naturalibus secundum principia physiologiae Peripateticae dispiciendi. In ea enim adeo iam tum valebat, vt annos natus XXVII *Disputationibus Acroamaticis in Aristotelem* magnam celebritatem consequeretur. Medicinae ita adyta perreptando, eius artis mysteria tanta celeritate et felicitate didicit, vt summi in ea honores illi plaudente academia Tubingensi tribuerentur. Praxin tamen medicam non exercuit, sed consiliis modo aegros adiuuit, contentus in artis medicae stadio philosophiae cognitionem, quam praestantissimam fouebat, exercuisse. Totum enim se philosophiae dederat, vnde publice quoque Aristotelem, priuatim physicam, ethicam et logicam secundum Peripatetica principia explicuit. Qua ratione cum doctrinae eius praestantia valde in aula principis Wirtembergici commendaretur, anno MDLIII medicinam quoque publice explicare iussus est. In qua cum Galenum sibi ducem elegisset, et Peripateticam ei physiologiam iunxisset, pro vtraque tanquam pro aris et focis pugnauit: cuius specimen esse potest controuersia cum Simonio de febrium natura et caussa agitata, quam §. praecedente tetigimus. Quoniam tamen ille omnium optime inter Germanos Aristotelis mentem assecutus esse credebatur, obticuerat autem in Tubingensi Schola aliquamdiu dialectica Aristotelis, anno MDLXIV eius organon explicare, et rationalem quoque philosophiam tradere iussus est. Quam spartam decennio tanta fide et industria ornauit, vt nimia lectionis contentione oculorum acies hebesceret, tandemque coecitatem illi contraheret. Quam calamitatem animo vere philosophico tulit, cumque nonnemo coecitatem tollere ei sponderet, reiecto ophthalmico respondit: se multa in vita vidisse, quae maluisset non videre: optare ad nonnulla etiam surdum fuisse. In ea autem oculorum caligine mentis acies non hebetata est, quam non piis modo, vt Christianum philosophum decet, meditationibus, sed philosophicis quoque cogitationibus, leuauit, nepotibus, quos ad se receperat, philosophiam explicuit, multa quoque eo coecitatis tempore dictauit et medica, et philosophica, inter quae et eristica illa contra Simonium fuere, et alia quaedam etiam physica, itemque libellus dialecticus *de Syllogismo apatetico*: et haec quidem omnia typis vulgata nonnulla domi afferuata sunt, interque ea libellus *de Modis vnius et entis.* Tandem apoplexia correptus, cum senectutis extremae debilitas viriumque defectio accessisset, valde in literarum curriculo retardatus est, paulisper tamen a genero Hieronymo Bauschio restitutus, vt se otio daret, licet honestissimo, commoueri non potuit: senexque capularis *Tractationum physicarum et medicarum* tomum edidit, et *Commentaria in Topica Aristotelis* longe ante a se conscripta recognouit. Tandem vitae finem appropinquantem sentiens, pie, et vt Christianum decet, praeparatus animam VII idus Mai. an. MDLXXXVII, aetatis septuagesimo septi-

ſeptimo Deo reddidit. Magna fuit Schegkii et viuentis et ad plures abeuntis exiſtimatio, et fama eruditionis admodum praeclara et eximia, cum et moribus viueret inculpatis, et doctrina pleroſque antecelleret. Praeter linguas enim Latinam, Graecam, Hebraicam, in hiſtoria, eloquentia, et mathematicis diſciplinis ſumma cum laude verſatus eſt, nec in theologia et arte medica locum Muſa Schegkiana occupauit infimum. Cuius teſtes cum nonnullos adduxerit ANT. TEISSIERIVS[y], ille ipſe, ne longi ſimus, videndus eſt. Omnium tamen maxime ob inſignem cognitionem philoſophicam, quam habebat, commendatus, et Germanorum Peripateticorum princeps ſua aetate habitus eſt. Teſtem damus Schegkii diſcipulum NICOLAVM TAVRELLVM [z], qui eum tum temporis philoſophorum Peripateticorum principem fuiſſe refert, narratque, non Tubingae modo, verum etiam in aliis omnibus Germaniae ſcholis Schegkianam philoſophiam obſeruari atque vigere: quamuis, raro licet, Schegkio interdum viſum fuerit ab Ariſtotele recedere *. Similia de eo praedicat HENRICVS BOECLERVS **. Memorabile autem eſt, quod de ſtudiis eius philoſophicis tradit eius biographus, *cum arderet amore philoſophiae, nec domi haberet magiſtros, nec foris quaerere poſſet, ſalutari conſilio Ariſtotelis et Platonis lectionem aggreſſum* [a], *vtrumque inter ſe contuliſſe, tantumque profeciſſe, vt omnes philoſophiae partes in academia Tubingenſi immo in tota Germania ante ipſum coeno ſophiſtico miſere contaminatas* [b], *priſtino nitori reſtitueret, eiusque doctiſſimis laboribus non Germani ſolum, ſed exterae etiam nationes magna cum vtilitate fruantur, et praeceptorem praecipuum agnoſcant et depraedicent.* Id quod verum eſſe, ipſa librorum Schegkianorum docet inſpectio, in quibus magna vis Peripateticae doctrinae regnat. Recte itaque de Schegkio pronunciauit nonnemo [c]: *Eum philoſophiam Peripateticam, perpetuo tanquam ἔργον perſecutum, vt e tenebris Scholaſticorum iterum erueretur, illiusque vſus in omnibus diſciplinis incomparabilis toti orbi pateret, legendo inque publicum meditationes ſuas edendo, vnice operam ſuam addixiſſe.* Et tentauit quidem Stoica quoque, et ARRIANI *Diſſertationes Epicteteas* in Latinum ſermonem transtulit: parum fauente Minerua vero hunc eum laborem ſuſcepiſſe, paſſim viris doctis obſeruatum eſt [d]: cuius praecipua cauſſa eſſe videtur, quod ſatis quidem feliciter Graecam linguam teneret, verum a Stoicae philoſophiae cognitione eſſet deſtitutus, ſine qua talis labor inutiliter ſuſcipitur. De Peripatetica philoſophia autem non accurata tantum praeceptorum Ariſtotelicorum explicatione, ſed acri quoque defenſio-

y) loc. cit. z) Dedic. Alpium caeſarum.

*) Hinc non probauit Taurellum toties ab Ariſtotele recedere, praedixitque, irritatum iri crabrones.

**) Biblioth. crit. c. 40. p. 605.

a) Vid. quae de ſtudiis ſuis Ariſtotelicae et Platonicae philoſophiae ipſe monet in Peroratione Antiſimonii p. 468.

b) Parum tribuebant Schegkiani Melanchthoni, quod Schegkius ſine dubio a Bigotio didicit. Hinc primus reſtaurator Peripateticae philoſophiae inter Germanos a ſuis habitus eſt.

c) FECHTIVS Sched. ſacr. Ex. II. p. 448. conf. MORHOF. Pol. T. II, p. 60.

d) CASAVBONVS Ep. 599. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. IV.

fensione [e] praeclare meruit. Nascenti enim et vires eundo acquirenti philosophiae Petri Rami mascule se opposuit, et cum Ramo ipso congressus est, qua occasione *Hyperaspisten* contra Ramum edidit, ab ADAMO et TEISSIERIO in catalogo librorum Schegkii praetermissum. Cuius scribendi occasionem dedit Ramus quatuor epistolis ad Schegkium datis. Quas ei controuersias autem Genebrardus theologus Parisiensis et theologi Tubingenses mouerint ob librum *de Vnione personali et duabus naturis in Christo*, temeratae puritatis euangelicae eum reum agentes, alio loco exponendum est [f]. Id vero non omittendum, si fides MARTINO CRVSIO [ff], ante mortem edita confessione fidei orthodoxiam eum demonstrauisse. Aristotelicas quoque subtilitates consecutus resurrectionem eiusdem numero corporis negauit [g]. Plurima scripsit vir inexhaustae diligentiae, etiam praeter adducta, partim medica, partim physica, partim dialectica, etiam theologica nonnulla et eristica, quorum catalogum habes apud MERCKLINVM [h], ADAMVM [i], TEISSIERIVM [k]. Oculorum lumine priuatus cum publicum docendi munus obire amplius haud posset, illi se abdicauit, successoremque, quem sibi exoptauerat, habuit Andream Planerum, Bolzani apud Tirolenses natum, et in Scholis Lindauiensi et Tubingensi educatum; qui cum anno MDLXXIX doctoris et paulo post professoris axioma apud Argentoratenses obtinuisset, cathedram Organi Aristotelici et medicinae a Schegkio relictam occupauit anno MDLXXIIX, denatus an. MDCVII, aetatis LXVII, ipse quoque de Peripatetica philosophia haud obscure meritus [l].

Philippus Scherbius.

§. L. Quod Tubingae Schegkius, id in Altdorfina academia PHILIPPVS SCHERBIVS fuit, qui in scholis Protestantium Germanicis merito inter antesignanos Peripateticorum refertur. Nam et eruditionis philosophicae praestantia, et doctrinae Aristotelicae accuratioris cognitione paucos habuit suae aetatis sibi similes. Dolemus modo, tenuem satis de hoc viro egregie de literis merito esse in actis literariis notitiam, nec praeter ea, quae praeclarum olim Pindi Norici decus, illustris IO. IAC. BAIERVS, cui *Vitas medicorum Altdorfinorum* [m] debemus, qua potuit diligentia congessit, et quae hic inde dispersa in scriptis virorum doctorum, qui isto tempore vixerunt, inueniuntur, suppetere nobis alia quibus historia eius literaria iuuari queat. Fuit Philippus Scherbius ex Heluetiis Cellae Episcopi natus [n], quo vero anno, quibus parentibus, incertum est, et aeque ignotum, quibus potissimum praeceptoribus domi vsus sit. Illud ex Michaëlis Piccarti, qui ab ore eius pependit, *Epistola* quadam

e) Dolendum autem, acerbissimum se aduersariis in hac defensione praestitisse, vt ex Apologeticis eius patet, quae conuiciis scatent.

f) Vid. praef. Apologetici contra Genebrardum Antisimonio adiecta.

ff) Annal. Sueu. P. III. L. XII. c. 29. p. 353. c. 31. p. 359. ed. recent.

g) REIMMANN. Hist. liter. Germ. P. IV. p. 84.

h) Linden. Renou. p. 493.

i) loc. cit.

k) loc. cit.

l) ADAMI Vit. Medic. p. 405.

m) pag. 15.

n) Ibid OMEIS Glor. Acad. Altdorf. p. 66. 166.

quadam *ad Hoffmannum* [o], quae inter *Richterianas* legitur, conſtat, eum in ipſa Italia philoſophiae Peripateticae ſemina concepiſſe, et imprimis Pellegrinum audiuiſſe, cuius metaphyſicam ex ore docentis exceptam, cum nemine, vt erat inuidus, communicauerit, ſed tantopere occultauerit, vt Gryphes non ita aurum ſuum cuſtodiant, vt ille ſuum Pellegrinum. Paulo vero certiora, quam quae ipſi BAIERO innotuere, de Scherbio nobiſcum olim communicauit, magni nominis in academia Baſileenſi Polyhiſtor, orbi erudito noſtraeque amicitiae nimis acerbo praematuroque fato ereptus CHRISTOPHORVS IACOBVS ISELIVS, etiam poſt funera merito deſideratiſſimus. Eo enim, conſultis albo chartisque academiae, interprete nouimus, Scherbium anno MDLXVII nomen ciuitati iſti literariae, rectore Martino Hubero, dediſſe, et haud ſegniter in literarum ſtadio cucurriſſe, peractoque itinere literario, in quo ſine dubio Pellegrinum audiuit, et a Peripateticis Italis natiuam Ariſtotelis philoſophiam didicit, tantopere doctrinae nobiliſſimae praeſtantiam demonſtrauiſſe, vt cum Nicolaus Stupanus, profeſſor organi Ariſtotelici profeſſorio munere ad tempus priuaretur, Scherbio eius vices obeundae anno MDLXXXII, LXXXIII demandarentur. Thoma Eraſto vero ex cathedra philoſophica ad medicam translato, illi in tradenda philoſophia Ariſtotelis morali anno MDLXXXIV ſucceſſor datus eſt, anno quoque ſequente ſenatui academico adſcriptus. Vix autem annum in eo munere exegerat, cum praeſtantiſſimae eruditionis Scherbianae fama commoti proceres Norici, quibus Altdorfinae ea aetate Scholae cura commiſſa fuit, eum ad hanc academiam vocarent, vt non logicam tantum et metaphyſicam, ſed medicinam quoque ſtudioſae iuuentuti explicaret [p]: id quod factum anno MDLXXXVI. Cum autem biennio poſt; erepto academiae Baſileenſi Zwingero, clariſſimi nominis medico, cathedra medica vacaret, tanta fuit Scherbianae eruditionis auctoritas, et grata celeberrimi viri recordatio, vt ad hoc munus obeundum aucto quoque ſtipendio inuitaretur. Quam vocationem licet vehementer vrgerent Baſileenſes, et erogatos quoque in Scherbii ſtudia ſumtus obtenderent, tam charus tamen Norimbergenſibus proceribus fuit Scherbius, vt interpoſita auctoritate ſua precibusque eum apud ſe retinerent. Ea enim erat iudicii, quo pollebat Scherbius, admiratio, ea praeſtantiſſimae raraeque doctrinae fama, ea philoſophiae artisque ſalutaris in illo cognitio, vt et ſtudioſa iuuentus ſummo ſtudio ab eius ore penderet, et ſenatus academicus et quotquot docendi munus obibant, ſummo eum loco ponerent, et inter praecipua ſcholae ſuae ornamenta connumerarent. Quam exiſtimationem ei imprimis

o) Epiſt. Richter. p. 579. Ex quo loco coniectura Baieri confirmatur.

p) BAIERVS l. c. Io. FABRICIVS Hiſt. Bibl. ſuae T. V. p. 510. Fallitur itaque REIMMANNVS Hiſt. lit. Germ. P. V. p. 18. et qui eum ſequitur Cel. STOLLIVS Intr. in Hiſt. liter. P. II. c. 2. §. 21. p. 439. qui philoſophiae profeſſorem tantum faciunt.

mis comparauit, tantamque excitauit opinionem profunda, quam possidebat Aristotelicae philosophiae cognitio. Hactenus enim Philippi Melanchthonis discipuli in ista academia obtinuerant, qui licet magna perspicuitate et simplicitate summa Peripateticae philosophiae capita traderent, ipsa tamen adyta Aristotelis non perreptabant, contenti ea docuisse, quae a praeceptore acceperant, vt supra iam dictum. Scherbius autem ad Altdorfinas Musas translatus non hos riuulos consectabatur, sed ad fontes, ipsaque scripta Aristotelis iuuentutem ducebat, quae obscura alias et difficilia, cum accurate intelligeret, tanta dexteritate et perspicuitate explicuit, intimosque Stagiritae recessus reserauit, vt non potuerit non in illo seculo quod totum quoad philosophiam Peripateticum fuit, maxima inde eum fama consequi: praesertim cum ope analyticae methodi solidam pariter et luculentam Aristotelicarum opinionum interpretationem exhiberet. His, quae in doctore summo loco haberi solent virtutibus accessit morum elegantia et iucunditas quaedam, in docendo interdum ad decoros vsque sales progressa, qua attentionem auditorum mire conseruauit excitauitque, adeo vt magna esset in phrontisterio Scherbiano iuuenum doctorum frequentia, et applausus maximus. De quo digna sunt, quae legantur professorum Altdorfiensium CASPARIS HOFFMANNI et IO. PAVLI FELWINGERI testimonia [q]. Non vero iuuentutis tantum, literarum studia in isto Athenaeo persequentis hoc iudicium fuisse, sed magnos quoque viros, et Peripateticae philosophiae arcanis accurate innutritos lectis eruditissimis Scherbii lucubrationibus eundem in modum de eo iudicasse, eumque inter nobilissima Lycei sidera retulisse, facile collectis eorum testimoniis demonstrari posset, nisi limites nostrae tractationis obstarent. Vnius H. CONRINGII [r], at quanti in his literis arbitri! iudicium sufficere potest, cui immortalis vir audit, cui inter Germanos philosophos parem difficulter inuenias, alioque loco [s] magnum eum Aristotelis philosophiae apud Altdorfinos sidus salutat. Tacemus Valentini Henrici Vogleri, Andreae Libauii, Michaëlis Piccarti elogia adducta a B. BAIERO [t], quibus plura ex recentioribus quoque facile addi possent*, si id ageremus. In id vero quam maxime Scherbius incubuit, vt neglectam hactenus, certe non satis excultam inter Germanos philosophiam Aristotelis sinceram restitueret, et quam apud Italos regnare credebat felicitatem, suis quoque popularibus impertiret. Quem in finem cum Melanchthoniana displicerent, magnis multisque sumtibus, quos in comparandis aduehendisque ex Italia Peripateticorum scriptis impendit, non pepercit, tanta in excolenda philosophia Aristotelica industria studiorumque con-

q) Vid. CASP. HOFMANNI Dedic. Thesium medicarum SCHERBII, FELWINGER. Praef. philos. Altdorf. BAIER. l. c. p. 16.

r) Introd. in artem medicam c. 1. p. 3.

s) Not. ad SCIOPPII Paediam p. 160. de ciu. Prudentia p. 126. 129.

t) loc. c. p. 18. 19.

*) Conf. Epist. Richter. p. 591. THOM. CRENIVS Meth. T. I. p. 424. T. III. p. 375. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 4. p. 62. BVDD. Annot. ad H. P. c. 6. §. 5. p. 386. ELSWICH. de Fort. Arist. in Acad. Prot. §. 23. p. 60. 61.

[illegible]tione vsus, vt propter laboris intemperantiam amici eius inter-[illegible], quà possent ratione, fronte etiam et pudore posito eum auocarent, eo quod vita eius metuerent [ss]. Ita vero factum, vt inter celeberrimos philosophiae Peripateticae restauratores referretur, iudicaretque HERM. CONRINGIVS [t], primum eum fuisse, qui sinceram rationem, secundum Aristotelis principia philosophandi inter Germanos comprehenderit. Tanta animi delectatione, tantaque laboris industria cum in stadio Peripatetico versaretur, mirum non est, intolerabile visum esse Scherbio, quod insolita audacia philosophorum principem Petrus Ramus conuelleret, nouamque ei philosophandi rationem, quam velut leuem et a veteri disciplina deficientem Peripatetici mire contemnebant, surrogaret. Opposuit itaque philosophiae Ramaeae, valde in academiis Germanis grassanti dissertationem [u] *pro philosophia Peripatetica aduersus Ramistas*, veteri eruditione praeclare refertam. In qua licet reprehendat Cel. REIMMANNVS [v], quod nimium affectibus dederit, nec rationum pondera satis trutinauerit, ignoscendum id tamen est, summo, quem Scherbius fouit Peripateticae doctrinae amori, quo summam eam sapientiam continere sibi persuadebat. Non diffitebuntur autem, quicunque veteris disciplinae Peripateticae gnari attente breue scriptum legerint, recte iudicasse MORHOFIVM [w], *adeo breuem, neruosam, elegantem, neque sine flore eloquentiae istam disputationem esse, vt vel vasto libro accuratius aliquid scribi haud possit.* Huic autem studio philosophiae Peripateticae immenso sine dubio tribuenda est amicitia, quam Scherbio cum Andrea Caesalpino intercessisse supra in huius vita retulimus, et cuius fructus fuit, quod eius scripta Peripatetica vehementer iuuentuti commendauerit. Inique id tulit, qui eodem loco artem salutarem et philosophiam interpretabatur, Nicolaus Taurellus, quem editis *Alpibus caesis* Caesalpino innumeros errores obiecisse suo loco supra diximus, immoderatum autem Peripateticae philosophiae studium ad eclecticam quandam et magis sanam rationem re-[illegible]isse, in sequentibus trademus. Quod licet non inuita Minerua fecerit, Taurellus, acer disputator et strenuus, valde tamen displicuit Scherbio, aegre in collega ferenti, contemni et suspectos reddi Italos Peripateticos amicos suos, quorum vnum Caesalpinum, multis Schegkiis, in qua schola Taurellus educatus erat, praeferebat. Hinc simultas nonnulla inter vtrumque philosophum, et indignatio mutua, quam Scherbius adeo non suppressit, vt in *Praefatione epistolica* ad *Ernestum Sonerum*, CAESALPINI libris *de Metallicis Norimbergae* [x] recusis praemissa, eam satis luculenter proderet, iudicaretque, parum in ea pugna

 con-

ss) Epist. Richter. p. 588.

t) Praef. ad PICCARTI Isagogen in lectionem Aristotelis, quae extat quoque inter CONRINGII Epistolas p. 323.

u) Inserta quoque est Sylloge philosophiae Altdorfinae.

v) In Calendario logico p. 91. conf. BAIERVS l. c. qui obseruat, ea tamen moderatione fuisse Scherbium, vt ad atroces contumelias Henningi Rennemanni sileret.

w) loc. cit. p. 62.

x) 1602.

contra Caesalpinum Taurellum promouisse. Nec in aliis quoque vtriusque philosophi scriptis huius simultatis vestigia desunt, praecipue in praefationibus, quae facile detegent, qui ad has circumstantias arcanas paulo curatius attenderint [y]. Ceterum fama quidem felix, familia infelix fuit Scherbius, filium enim vnicum, noxam habuit, ad incitas et infimam paupertatem tanto parente indignam redactum, vt narrat BAIERVS [z]. Podagrae vero doloribus diu vexatus, cum febris lenta accessisset, consumtis viribus quinquagenariis anno MDCV, V. Id. Iul. decessit, magno academiae luctu et desiderio. Scripsit multa, enarrata diligenter a BAIERO [*], et medica quidem, MERCKLINO [**] quoque memorata, ex parte vno fasciculo collegit CASP. HOFMANNVS [†], philosophica nonnulla philosophiae Altdorfinae inseruit IO. PAVLVS FELWINGERVS [a]. Collectae quoque vno fasce sunt dissertationes eius academicae, titulo *Thesium philosophicarum* praefixo; inter quas eminent, quae *de Libris Aristotelis acroamaticis et exotericis, de Differentiis analytices et dialectices ex sententia Auerrois de Differentiis rhetorices et dialectices Aristoteleae* agunt, in quibus historiae Peripateticae multa lux accenditur. Valde quoque in his thesibus laudari videas [b] scribendi rationem et ordinem, et τὸ Περιπατητικὸν, etiam in politico argumento expressum. Multa tamen medicorum adaptauit vsibus, forte ita auditoribus consulturus. Praeterea leguntur quoque nostri *Discursus politici in Aristotelis de Republica libros* [c], opus posthumum, et imperfectum, quod gloriam auctoris quam ex literis retulit non tueri, mirandum haud est, cum vltimam illi manum imponere nequiuerit. Vnde non obstat famae Scherbianae iudicium GABR. NAVDAEI [d], ob illum librum Scherbium inter Deos minorum gentium referentis. Praestat autem lucubrationes eruditorum posthumas at imperfectas abscondere, quam editis in lucem partam meritis obfuscare laudem.

Nicolaus Taurellus.

§. LI. Eodem, quo Scherbius vixit tempore, Altdorfinum Heliconem eruditione philosophica et medica ornauit NICOLAVS TAVRELLVS, cuius vitae doctrinaeque historia omnium certissime ex ipsis eius scriptis hauritur. Eam tamen praeter ADAMVM [e], et qui hunc exscripsit FREHERVM [f], tetigerunt quoque P. BAYLE [g], IO. FR. REIMMANNVS [h], IO. IAC. BAIERVS [i], et nuper Ven. FEVERLINVS [k], qui consulendi. Natus est vir acutissimi ingenii, qui si in nostra tempora incidisset, philosophum se praestitisset eclecticum nulli secundum. Cal. Decembr. anno MDXLVII. Montis belligardi, quo in loco pater ciuitatis

y) Ex his lucem capiet Michaëlis Virdungi Epigramma apud BAIERVM l. c. p. 21.
z) loc. cit. p. 17.
*) pag. 23.
**) Linden. renou. p. 921.
†) Lipf. 1614. 8.
a) Ambergae 1603. 4. Helmst. 1659. 4. cura Andreae Rudolphi.
b) REIMMANN. l. c. p. 20.
c) Francofurt. 1610. conf. BAIER. l. c. REIMMANN. l. c.
d) Bibliograph. polit. p. 124.
e) Vit. medicor. p. 403.
f) Theatr. p. 1220.
g) Dict. T. IV. art. Taurellus p. 327.
h) Hist. liter. German. P. IV. p. 82.
i) Vit. medic. Altdorf. p. 1 seqq.
k) In Diss. Apolog. pro Taurello.

tatis ſcriba fuit. Qui cum in aula principis gratioſus eſſet, filio ingenii alacritate et acumine laetam ſtudiorum optimorum ſpem facienti de ſtipendio ducali proſpexit. Quibus ſubſidiis inſtructus Taurellus in Tubingenſem academiam ſeceſſit, in qua ita diligentiam probauit ſuam, vt ſtipendium ei a duce Vitenbergico Chriſtophoro augeretur. Hac in palaeſtra Taurellus ſexennio in philoſophia ab optimis magiſtris, maxime a Iacobo Schegkio exercitus eſt [l]. Qui cum ad ipſum Ariſtotelem diſcipulos duceret, Taurellus, cui nec iudicii acies, nec ingenii felicitas, nec laboris patientia deerat, adeo feliciter in myſteria Peripateticae philoſophiae penetrauit, vt ea non modo omnia recte teneret, ſed et pretium illis ſtatuere noſſet, et accurate de illis iudicaret. Dignus itaque habitus eſt, cui honores philoſophici decernerentur, anno MDLXV magiſter philoſophiae rite creatus. Sacris vero diuinioris doctrinae diſciplinis animum addixerat; at mutare conſilium et artem medicam profiteri placuit [m]; ſine dubio, quod non omnia in recepta eccleſiae doctrina probarentur. Quae quoque cauſſa fortunam eius in aula ducis impediuit. Confirmatis enim apud Baſileenſes medicae artis ſtudiis laurea quoque in ea ſumma ornatus principis Friderici, ſanitati tuendae praefectus fuiſſet, niſi theologorum ſuſpiciones obſtitiſſent. Teſtem eius rei damus ipſum TAVRELLVM ita ad hunc principem ſcribentem [n]: *Cum ſesqui anno poſt* (MDLXII) *prudenti quorundam conſilio conſtitutum fuerat, vt tuae celſitudini ab ineunte aetate adiungerer, ea diligenter obſeruaturus, quorum ad C. Tr. Valetudinem ratio eſſet habenda. Sed irritum hoc infectumque fuit, neſcio quo, theologorum, ſat ſcio tamen, inani metu.* Qui metus theologorum quo fundamento nixus fuerit, facile intelligent, qui peculiares nonnullas opiniones, quas de diuinis noſter ſibi conceperat, quasque infra tangemus, cogitauerit, memineritque, quod nos docet, *Epiſtola commendatitia Simonis Sulzeri pro Taurello ad Marbachium* [o] ſcripta, *eum Colmario ad Baſileenſes concedentem ſeſe theologis Baſileenſibus frequentatione ſacrarum concionum et ſymbolorum vſu egregie approbauiſſe, ſancte etiam et religioſe pollicitum, ſe parem vitae rationem deinceps in finem vsque ſeruaturum.* Haec enim theologis Wirtenbergicis placere non poterant. Quamuis enim viro laudatiſſimo qui de religione Taurelli ex inſtituto diſquiſiuit, incertum videatur, an Taurellus reformatae religioni an vero Auguſtanae confeſſioni non variatae addictus fuerit, cum Voëtius Lutheranum vocet: recte tamen eidem viro doctiſſimo obſeruatum, Ioannem Vitenbogardum teſtari [p], theologos Heidelbergenſes agnouiſſe Taurellum profeſſum religionem reformatam. Ex adducto enim Sulzeri teſtimonio clariſſimum eſt, eum, cum Baſileae haereret, ſacrorum ſymbolorum vſu, quae teſſera eſſe ſolet publicae profeſſionis fidei,

l) Vid. Praef. Alp. caeſar.
m) Ibid. n) Ibid.
o) In Epiſt. theol. ad Marbachium a B. Io. FECHTIO tit. Supplementi H. E. ſec. XVI. editis p. 588.
p) Hiſt. eccleſ. ἀνωνύμως editae P. IV. p. 27.

fidei, testatum esse, transiisse se ad Reformatae ecclesiae coetus. Facile tamen persuaderi nobis patimur, Taurellum cum in Norimbergensi schola muneri publico admoueretur, consensum cum A. C. inuariata fuisse testatum, sine quo vix verisimile videtur, eum cathedrae publicae praefectum fuisse, vt quoque cum Scherbio euenisse coniicimus, et facilius id isto in loco, quam in terra Wirtenbergensi fieri potuit, eo quod in academia Altdorfina vigebat Philippicum temperamentum, quod medium quasi tenebat inter rigorem theologorum Saxonicorum, et excessus theologorum Reformatorum [q]. Certe addictiorem fuisse etiam inter A. C. inuariatam professos Taurellum religioni Caluinianae obseruatum quoque Affelmanno [r]. Verum haec de eius religione obiter. Basileae cum legeret, magna eruditionis eius fama et existimatio fuit: quam adeo valuisse putat B. BAIERVS [s], vt professoris medicinae munus illi tribueretur. Id quod inde probat vir celeberrimus, quia decanus facultatis anno MDLXXX, quatuor doctores, inter quos Scherbius fuit, creauerit. Sed fefellit virum doctissimum coniectura, ignorantem morem collegii medici, qui eo tempore apud Basileenses obtinuit. Docente enim nos, cum viueret, Cel. Iselio, non professores modo facultatis medicae illud collegium constituebant, sed recipiebantur quoque et adscribebantur eius albo alii viri docti, qui artis salutaris honores summos atque iura erant consecuti, licet axiomate professorio non aucti. Hi diuersis functionibus collegii illius, et creandis quoque doctoribus eo tempore adhibiti sunt, idque etiam Taurello obtigit, qui hoc nomine bis brabeutae munere functus est. Illud autem ex laudata Sulzeri epistola ad Marbachium constat, Taurellum, qui Isaaci Kelleri et Samuelis Grynaei ex sorore neptem vxorem duxerat, Basileae propter indigenas et ciues eruditione et virtute praestantes publicum munus, ex quo familiam sustentare posset, obtinere non potuisse, licet eruditionem in arte medica, et philosophia toti academiae approbauisset: et vicariam operam Kellero per totum semestre et amplius praestitisset, cum laude et fructu auditorum: et ea propter petiisse a Sulzero, vt Argentoratensibus, apud quos eo tempore professio medica vacabat, commendaretur. Tandem apud Basileenses ethices professionem nactus est, successor datus Theodoro Zwingero. Quam vero reliquit, cum cathedra medica in Altdorfina academia ei anno MDLXXX oblata esset, quam conscendit VIII idus Octobr. id quod ex vniuersitatis chartophylacio obseruatum BAIERO [t]; vnde corrigendus ADAMVS, et qui eum sequitur P. BAYLE [u], qui id factum esse III Cal. Iul. anni MDLXXXI, tradunt. Hoc loco positus, omnes in id vires Taurellus contulit, vt spartam, quam nactus erat, ornaret, id quod eo meliori successu ab illo fieri potuit, quo maiori erat instru-

q) Vid. B. G. G. ZELTNER. Praef. Vit. theol. Altdorf.

r) Vid. Iac. Thomasius apud FEVERL. l. c. p. 33.

s) loc. cit.

t) loc. cit. pag. 3.

u) ll. cc.

instructus eruditione philosophica et medica; quam cum insolita mentis acies, et ingenii elegantia ad vsus auditorum orbisque literati transferret, ac industria summa et viua docentis voce et calamo prodesse cunctis conniteretur, magnus inde applausus ei contigit, adeo, vt multi se iuuenes etiam comites et barones eius disciplinae traderent, et conuictu eius vterentur [x]. Parum tamen diuitiarum inde sibi acquisiuisse Taurellum, BAIERO [y] obseruatum est. Tandem annos natus quinquaginta nouem lue pestifera extinctus est XIV Cal. Oct. anno MDCVI. Corpore sustentabatur mens Taurelli exiguo, sed ingenio vtebatur magno [z], acri, foecundo, et in nexus ratiocinationum facile penetrante; quod magna sui comitabatur fiducia, animusque excelsus, fortis et igneus, qui ipse quoque in scientiarum campo sibi quid tribuebat, et non aliena modo, sed propria ex fundo suo depromere audebat. Vnde factum, vt ab auctoritatis praeiudicio facilius pedem retraheret. Quem ingenii Taurelliani characterem scripta eius luculenter produnt, in quibus praeter igneam illam vim animi, qua acerrime iudicabat, et aduersarios valde premebat, illa regnat libertas sentiendi et quaedam confidentia, qua emendare philosophiam potuisset, si in alia tempora incidisset. Testes damus verba eius, quibus acerrime in Caesalpinianam philosophiam inuehitur, ita scribens: „Inique tuli, ex Italia superatis Alpibus aliam philosophandi rationem, „nescio quibus excogitatis et assumtis principiorum loco hypothesibus, a „vera et Aristotelica philosophia alienissimis, in omnes Germaniae angu-„los irrepsisse. Et eo quidem id mihi magis graue molestumque fuit, „quod Caesalpinianis his paradoxis et falsis opinionibus plurimis in „locis Germana iuuentus magna verae philosophiae iactura imbueretur. „Vt igitur philosophiam veterem et docto Schegkii iudicio miraque indu-„stria excultam ab huiusmodi sordibus repurgarem: acri certe censura et „laboribus assiduis Alpes excidi Caesalpinianas, hoc est noua, et iuuentu-„ti verae philosophiae studiosae noxia dogmata firmissimis oppugnaui ra-„tionibus, et nisi me animus omnino fallit, expugnaui, discussi, et excussi. Ab „hoc etiam opere semel suscepto non destiturus diuina fauente gratia, dum „viuam: et suum mea mens manusque facient officium. Veteri hos ego „philosophiae et veritati debeo conatus“. Tacemus hederam, quam vel ipse huic operi praefixit, vel suspendi tamen passus est, dum in titulo „vocatur, „scriptum acre, acutum et limatum, philosophiae studiosis ad „enodandas et enucleandas controuersias et disputationes physicas difficilli-„mas admodum vtile et necessarium“. Similia passim affert, contra Piccolomineum aliosque Peripateticos disputans. Talis autem cum animo et ingenio esset, doctrina eius scriptis demonstrata doctissimis, valde viris eru-

x) Maxime Poloni et Lithuani. Vid. Dedic. librorum de Mundo.

y) l. c. p. 10. 11. qui aliquot eius rei specimina exhibet. Non itaque dabat Galenus Taurello opes.

z) Inde lepida nonneminis congratulatio ad Taurellum:

Corpore Taurellus, taurus es ingenio.

eruditis probata est, qui laudis tabulas magnificas ei suspenderunt [a]. Sapiunt enim vbique iudicandi vim summam, et insolitam diligentiam, quam in iis elucubrandis se adhibuisse ipse monet [b]. Maxime vero iudicii acumen in philosophia probauit. Cum enim *Schegkianae philosophiae*, vt ipse fatetur in *Dedicatione Alpium caesarum*, *perpetuo fuisset studiosissimus, ad quam se statim ab initio studii sui philosophici assuefecerat: cumque in hac complures annos perstitisset, et discens et docens*, occasio illi enata est, Aristotelicae philosophiae intus et in cute, quod aiunt, pernoscendae. Cumque tam coeca veneratione Aristotelem non extolleret, vt non auderet examini illius placita subiicere, mature, qua erat ingenii acrimonia perspexit, quam grauiter erraret in multis philosophia Aristotelis, et quam turpiter se darent, qui vel excusarent errores Stagiritae, vel alienum illis ad declinandam inuidiam sensum affingerent. Vidit quoque et indoluit, multa esse inter dogmata Aristotelis impia sane et Christiano homini non ferenda, atque inimica diuinae reuelationis mysteriis. Ast haec tantopere coli, pingi, commendari, in hoc saxo voluendo tot viros magnos occupari, vt hostis religionis Christianae si non vincat, impunis tamen dimittatur, aegerrime ferebat, et pro sacris Christianae ciuitatis decretis sancto zelo exardescebat. Digna ea de re sunt, quae adscribantur Taurelli verba, tota pietatem spirantia, et exemplo egregio philosophantibus futura. Ita namque in *Praefatione Methodi medicae praedictionis* differit: *Me totum sibi Christus vindicat, nec Aristoteli quicquam tribuetur, nisi quod Christus ipse concesserit, nec si quid obtulerit Aristoteles, protinus accipiam, nisi quod fuerit Christo acceptissimum. Hoc Christianae mentis exemplar est, quod scholis omnibus et academiis propositum esse debebat.* Similia in *Praefatione Alpium caesarum* monet, hoc loco, ne prolixi simus, non exscribenda, ex quibus patet, id sibi Taurellum constituisse, vt Aristotelicam philosophiam purgaret, et vel reuelationis vel rationis armis ea Aristotelis placita de Deo et mundo conuelleret, quae tela subministrare contra veritatem reuelatam nosset. Ex his vero nullo negotio, quae Taurelli sententia de philosophia Aristotelica fuerit, potest intelligi. Non enim eam totam reiecit, sed salua religione Christiana, et quoad philosophandi viam cum ipse retinuit, tum retinendam quoque esse statuit. Fateturque ipse [c], *se vnum Aristotelem pluris facere, quam tot tantorumque eius interpretum nobilem cateruam; neque sibi vnquam propositum fuisse, vt, quae firmiter annis stabilita consistunt, euertantur, vtpote qui Aristotelica philosophandi ratione mirum in modum oblectetur. Non hic de Aristotelis philosophia, sed de aliquot eius dogmatibus agi, quae multa egerent*

a) Eorum encomia passim more illius temporis libris eius praefixa sunt. Egregie imprimis eius eruditionem depinxere Conr. Rittershvsivs Carmine Encomiastico emblematibus eius physico-ethicis praefixo, et Arnoldvs Clapmarivs, iis, qui suntante libros de Coelo, iambis.

b) Dedic. libri de Vita et morte. c) l. c. p. 24.

ant emendatione, de quibus etiam graues inter Peripateticos sint controuersiae. Similia alibi quoque suggerit, passim in libris eius occurrentia, quae non cumulamus. Ex his vero, clare, nisi nos fallunt omnia, liquet, Taurellum Peripateticorum choris eximi haud posse, quamuis temperatum sobriumque Aristotelicae philosophiae studium vbique prodat. Ipsae quoque tractationes eius philosophicae, Aristotelicae sunt, si vel methodum, vel rationes respicias, licet interdum a systemate Aristotelico deflectat, et crassos eius errores emendari cupiat; hoc enim nondum sufficit, vt ex Lyceo relegetur. Ast *coeco assensu, quaecunque dixit Aristoteles vnius viri auctoritate recipere*, et, vt ipse scribit, *principii loco habere, quicquid ille asserit, in cuius verba iuraueris*, hoc intolerabile visum est, excelso liberoque Taurelli animo, qui hanc εὐήθειαν maiorum nostrorum merito improbauit. Praeclare ea de re passim disserit, vt facile intelligas, multum quidem Taurellum Aristotelis ingenio tribuisse, verum aliquid etiam suo. Vnde reiecto, quo eum nonnulli insectabantur Ramistae nomine, quamuis aequius de Ramo iudicabat, *liberum se*, ait d), *probare philosophandi genus, nosse se, etiam, in Aristotele reprehendisse Ramum, quod probandum non fuerat. Ast cum Ramista non sit, ideo non oportere se esse Peripateticum, vt ab Aristotele nulla ex parte recedere liceat. Putandum itaque esse, se cuiusquam mancipium esse non velle; si quod ex Aristotelicis dogma reiiciat, id ex ipsomet Aristotele vel Aristotelica differendi ratione praestiturum, praeceptisque analyticis, quae non raro ipsemet neglexerit Aristoteles &c.* Maxime vero Peripateticorum Italicorum commendatio, quae ex schola Scherbii prodibat, vehementer Taurello displicuit. Cum enim nimia eorum veneratione ductus Scherbius, errores Peripateticos satis crassos, quos illi propinabant, aut negligeret, aut excusaret, Taurellus, qui liberius oculos aperiebat, detectis nefandis nonnullis dogmatibus Peripateticis laruam errori detrahere, et quam impie, quam inepte a veritatis coelestis via deflecterent, grauemque a sacris reuelationis placitis dissensum ostenderent, demonstrare conatus est. Et hinc bellum illud literarium, quod contra Caesalpinum, Piccolomineum, aliosque suscepit, exortum est, eo quod crederet, philosophiam eos Aristotelicam nouis erroribus adulterasse. Prolixe ea de re commentatur in *Praefatione Alpium caesarum*, quae tamen exscribere hoc loco omnia paginae angustia prohibet. Summa eo redit: *Non probari posse capita physiologiae Aristotelicae omnia, esse Aristotelis nonnulla de Deo et mundi aeternitate dogmata, quae ferri excusarique ab homine Christiano haud possint, sed magna opus habeant emendatione. De his acriter quidem inter se disceptare Peripateticos, ast magnorum illorum virorum tantis et tam intricatis conten-*

d) Dedic. libri de Vita et morte pag. 37.

contentionibus lectorem non offendi non posse, dum, quod res est, fateri nolint, ne non videantur Aristotelici vel philosophi, mire suis haereant tricis implicati, atque ne latum quidem vnguem ab Aristotele recedere vellint: esse vero, qui cum magnum affectent nomen et se velint haberi Peripateticos, ab Aristotelis tamen decretis facessant longissime, et vt fucum faciant, nescio quae Aristotelis loca perperam intellecta vel studio in alienos contorta sensus suis applicent nouis et falsis dogmatibus. Ceterum valde indignabatur Taurellus simulationi Peripateticorum, qui se talia secundum philosophiam tantum, et supposita doctrina Aristotelis asserere saluis religionis et ecclesiae decretis inculcabant, sicque Lateranensis concilii fulmina declinare satagebant. Nouerat enim, quae secundum reuelationem falsa sint, secundum rationem et philosophiam vera esse non posse, nec inter se discrepare lumen vtrumque, quod ex aeterno Deitatis lumine prodierit. Huic enim praeiudicio euertendo *Triumphum philosophiae*, quem iuuenis edidit, destinauit, et his potissimum armis partim contra Aristotelicos, partim contra ipsum Aristotelem in aciem processit. Prodiit libellus hoc titulo: *Philosophiae triumphus, hoc est metaphysica philosophandi methodus, qua diuinitus inditis menti notitiis humanae rationes eo deducuntur, vt firmissimis inde constructis demonstrationibus aperte rei veritas elucescat, et quae diu sepulta fuit philosophorum auctoritate, philosophia victrix erumpat* [e]. Quem librum ei extorsisse certam illam persuasionem, philosophiam, quae Dei donum esset, Deo non aduersari, et quae scientia esset, mentiri non posse, adeoque errores non philosophiae, sed philosophorum esse, ipse narrat [f]. Quamuis autem istud meletema plerosque offendisset grauiter, et theologos, quod philosophiae tribuerentur ea, quae solius viderentur esse theologiae, et philosophos, quod veterum philosophia doctorum detecti refutarentur errores: plerosque etiam vehementer vellicaret et vreret, adolescentem [g] audere talia, qui sacratissimam veterum philosophiam vix primis degustasset labiis; Taurellus tamen contemtis cachinnis pariter atque indignationibus, ipsam Aristotelis metaphysicam aggressus est, et quaecunque ad propositum suum facerent, multo labore collecta, in ordinem redacta et emendata sincere suis vsibus applicuit [h]. Ex his autem intellexit, illis, qui Christianam profitentur philosophiam, et quibus propositum, vere, pure, et nostrae religioni conuenienter philosophari, multa veterum dogmata partim esse emendanda, vel tollenda, partim vero etiam recte intelligenda, et explicanda. Huic itaque fini obtinendo totum philosophiae suae, cum theticae tum elenchticae destinauit studium, et

e) Basil. 1573. Arnhem. 1617. 8. conf. REIMM. l. c. et Cat. crit. p. 1103.

f) Praef. Alp. caesar. p. 28.

g) Annum enim tunc agebat decimum octauum aetatis.

h) Inde enata elegantissima eius Synopsis Metaphysices Aristotelis, quam ob raritatem recusam dedit praestantissimus FEVERLINVS, et doctis Annotationibus auxit Norimb. 1734. 4. multa in hoc libello abstrusiora metaphysicae Peripateticae capita recluduntur, multa examinantur, noua et singularia nonnulla afferuntur.

et non modo Peripateticam philosophiam ad sobriam rationem reuocare, sed errores quoque Peripateticorum tollere, et sophismata detegere magna diligentia studuit. Quibus eius conatibus cum animi fiducia responderet, magna Piccolominei, Caesalpini, Vallesii, Conimbricensium aliorumque nomina non pertimuit, vt non integris eos controuersiarum libris refutaret, cuius exempla esse possunt *Alpes caesae* [i], Caesalpino, librique *de Coelo* [k], et *de Mundo* [l] Francisco Piccolomineo, librique *de Rerum aeternitate*, Piccolomineo, Vallesio, Caesalpineo, Conimbricensibus [m], oppositi. Ex adductis vero de indole philosophiae Taurellianae accurate iudicari, et sententia certa pronuntiari potest. Et laudandum quidem omnino Taurellum esse, quod foeditatem praeiudicii auctoritatis viderit et detestatus sit, nemo inficias iuerit, qui verae philosophiae indolem naturamque intelligit. Et omnino verisimile est, Taurellum, si in nostra tempora incidisset, quibus proscripta philosophia sectaria triumphauit eclectica, plurimum allaturum fuisse ad incrementa philosophiae. Fruebatur enim iudicio acri, limato, perspicaci, et libertatem sentiendi fouebat cum quadam sui fiducia coniunctam, quae potissimum ad emendandam philosophiam et excutiendum seruitutis iugum requiruntur. Sed obstitit viro docto genius seculi, quod cum sectariae philosophiae amore totum esset occupatum, passum haud est, ad alia prorsus Taurellum deflectere, nouumque doctrinae philosophicae aedificium exstruere. Hinc viam quoque Peripateticam relinquere integram noluit, sed ipsa Lycei methodo, praecipue analytica, vt ipse monet, vsus est, vt errores in philosophiae hoc genere demonstraret. Quare quaecunque de rebus logicis, physicis metaphysicis philosophatus est, Peripateticum omnia vultum retinent, eo modo discrimine, vt non contentus docuisse, quid Aristoteles dixerit, examinauerit quoque, cur dixerit, ponderatisque rationibus ab eo allatis ea seruauerit, quae veritati essent consentanea, reiectis iis, in quibus Aristotelem vel sibi ipsi, vel rationi, vel reuelationi non constare iudicabat [n]. Id quod ipse luculenter eruditeque exposuit, ita de hac sua philosophandi methodo scribens: *Nos etiam non valde solliciti sumus, quid quisque dicat. Si de placitis Aristotelis est quaestio, praestat, ipsamet eius scripta consulere; si vero prima sit exquirenda veritas, non minus, quid Iohannes, quam quid Iacobus dicat, est audiendum. Primo inquam. Cum enim rationibus agitur, nulla suspicienda est auctoritas. Quae nulla etiam est, nisi quam rationes ipsae viris ingenio et iudicio praestantibus conciliauerint. Cum itaque ad principia reuocanda sint omnia, vt cuius naturae sint, intelligatur; a D. Thoma, Auerrhoë et Alexandro ad Aristotelem, et ab hoc etiam ipso ad eius rationes est ascendendum. Quidni ergo nos ipsos in Aristotele potius, quam eius interpretibus exerceamus?* Ex his vero definiri nullo negotio potest, vtrum Tau-

i) Alpes caesae, hoc est Andreae Caesalpini monstrosa et superba dogmata discussa et excussa Francof. 1595. 8.

k) Ambergae 1603. 8.

l) Ibid.

m) Marpurg. 1604. 8.

n) loc. cit.

rellus Peripateticis an eclecticis philosophis adscribendus sit? quorum prius fecit IACOBVS THOMASIVS [o], qui *Aristotelicae philosophiae peritissimum in paucis virum* appellat; consentiente BAIERO [p], qui ipsis Taurelli verbis vsus est. Tacemus eos, qui Taurellum inter illos numinis hostes referunt, qui ex Lyceo prodierunt, de quibus in sequentibus dicemus. Posterius ELSWICHIO [q], REIMMANNO [r] aliisque visum, qui ea loca ex scriptis Taurellianis, collegerunt, ex quibus animus eius eclecticus elucet. Nec diffitemur, certo sensu dici posse. Taurellum philosophum eclecticum. Talem enim illum videri voluisse, clarissima eius verba demonstrant [s]: *Cum nulli sectae simus addicti, neque nos Auerrhois, neque Alexandri, neque ipsius etiam Aristotelis mouet auctoritas: vt cuique assentiamur et probemus, id quod a veritate sit alienum.* Et paulo post: *Si toti pendeant ipsi ab vnius Aristotelis sententia: Nos in rebus philosophicis nullius hominis imperium agnoscimus. Omne ius in ratione est positum, vt merito, quantum iuris in veteres fuit Aristoteli, tantum etiam in ipsum eius habeant posteri.* Immo in *Epistola dedicatoria* librorum *de Rerum aeternitate*, fatetur, *noluisse se Peripateticis adhaerere, quamuis maiori cum quiete et securitate, maiore etiam commodo suo potuisset emergere.* Ipsa quoque librorum eius inspectio docet, multa eum in systemate Aristotelis physico et metaphysico reprobasse, vidisseque errores multos, eosque abiecisse, multoque magis se interpretibus Aristotelis, id est Peripateticis genuinis opposuisse; nec in sola Aristotelis auctoritate acquieuisse, sed ad rationum certamina prouocasse. Si itaque Peripateticus idem est, ac *qui Aristoteli, vel Auerrhoi, vel D. Thomae aliiue cuipiam Peripatetico mordicus addictus, vel fraude vel arte quiduis ad magistri sui praecepta tuetur accommodare, et principii loco habet, quicquid Aristoteles asserit, in id iurandum esse,* (quibus verbis Taurellus Peripatetico sugillat [t]) fatendum omnino est, ab hoc Peripateticismo Taurellum vehementer abhorruisse, cui nihil magis detestabile visum fuit, quam, *vt quod tibi propositum est, obtineas, satis esse vnius Aristotelis auctoritatem, et non tam quid, quaue ratione, quam a quo sit dictum sibi curae esse.* Ast si eum eclecticum dicamus philosophum, qui contemto sectae omnis studio nullam alteri praefert, sed selectis ex quibuscunque philosophorum factionibus, quaecunque veritati propiora videntur, nouum sibi propria meditatione construit doctrinae aedificium, non videmus, qua ratione talis fuisse Taurellus dici possit, cum nihil horum vnquam susceperit, contentus Peripateticam philosophiam emendauisse. Potiori vero iure eum Peripateticis philosophis adscribi inde colligitur, quod licet, haud pauca Aristotelis placita refellerit, maiorem tamen eorum partem retinuerit, vt vel soli libri *de Rerum aeternitate*, *de Mundo et Coelo* et *Metaphysica* testantur;

o) Orig. Hist. philos. et eccles. p. 11.
p) loc. cit. p. 4.
q) De Fort. Arist. in academ. Protest. §. 23. p. 61.
r) loc. cit.
s) Praef. Alp. caes. p. 87.
t) pag. 23.

tur; quod vnum Aristotelem, quam omnes eius interpretes sequi maluerit; quod Aristotelem saepissime a παρερμηνείαις Peripateticorum recentiorum vindicauerit; quod in refutandis ipsius Aristotelis erroribus Peripatetica methodo vsus sit, et totius disciplinae Peripateticae typum seruauerit. Vnde si rationibus in vnum collectis sententia nobis de genere philosophiae Taurellianae dicenda est, omnium rectissime nobis illa dici posse videtur Peripatetica reformata. In id enim curam transtulit omnem, vt conculcato auctoritatis praeiudicio, quod nulla in re errasse Aristotelem delirat, ea quae vel Christianae veritati, vel rationi aduersa esse crederet, et rationibus euincere posset, emendaret, sicque purgaret disciplinam Peripateticam. Id quod adeo luculenter prodidit, fassus non agi de Aristotelis philosophia, sed de aliquot eius dogmatibus, quae multa egent emendatione, vt quid dubii superesse nequeat, non videamus. Neque haec magnopere miranda sunt ita euenisse; nam licet Taurello non defuerit ingenium vere eclecticum, et libertas quaedam sentiendi atque philosophandi haud inconcinna, destitutus tamen occasione, fauoreque temporis et circumstantiarum reliquarum, sine quibus eclectica philosophia non gignitur, ad natiuam eius indolem pertingere non potuit. Sed vt ad ipsam philosophiae Taurellianae historiam reuertamur, in haud paucis non Aristotelis modo, sed tritam quoque plerorumque philosophorum et theologorum viam relinquere, nullus dubitauit. Inter quae placita παράδοξα eminet illud, quod de prouidentia diuina fouit, et passim in scriptis suis disseminauit, paucis vero in praefatione Alpium caesarum ita complexus est u): *Duplex circa prouidentiam diuinam error admittitur, primo quidem si omnis rerum alienarum cura Deo detrahatur: Deinde si absque discrimine rerum quarumuis, et assidua quidem ei cogitatio adscribatur. Quem propterea merito censemus sex dierum spatio naturam condidisse, ne postea* τὸ συνεχὲς τῆς νοήσεως καὶ ποιήσεως *ipsi molestiam pareret. Nihil enim haec ad eius felicitatem faciunt, qui fuit ab aeterno, cum nihil ipsorum esset, felicissimus. Male profecto, quisquis rerum creationem ab initio mundi conditi, ad eius vsque finem extendit. Si enim voluisset in hisce Deus, occupari perpetuo, quid mediis opus erat naturalibus? Earum itaque rerum curamDeo non adscribimus, quas ipse naturae commisit, iis scilicet munitae viribus, vt eius mandata probe posset exsequi. Non video, quid hic notari possit impietatis, nam et sacris literis consentanea sunt haec et rationi vere philosophicae. - - De ceteris vero, quae nulla naturae necessitate, sed libero voluntatis arbitrio geruntur, aliter sentimus. Hic enim ob summam actionum humanarum varietatem diuino opus est regimine et prouidentia.* Nolumus addere alia omnia, quibus de diuina omnipotentia, natura, operibus, deque aliis paradoxe sensisse multis sua nostraque aetate visus

u) Non hanc nouam esse Taurelli opinionem sed iam adoptatam a Durando a S. Porciano, alibi Amoenit. lit, T. XIII. p. 318. monuimus.

visus est. Inter quae Ven. REIMMANNVS [x], potissimum refert, quod statuerit: res a Deo creatas per se subsistere; peccatum originale nihil aliud esse, quam impotentiam cohibendi naturam; iustitiam Dei esse misericordiae fundamentum; tres esse diuinitatis personas, agens, actum et actionem; incorporea posse corrumpi, primam materiam esse τὸ nihil, substantiam substantiae contrariari, grauitatem et leuitatem non esse qualitates, vnum esse tantummodo sphaerarum coelestium motum, non plures, desperationem esse finem philosophiae et theologiae initium, sensum tactus esse etiam in incorporeis &c. IDEM alio loco [y] plura notauit, nec desunt, quae aliis displicent, heic vbi specialem Taurellianae philosophiae historiam non scribimus, non cumulanda: praecipue cum nobis otia fecerit, qui ex instituto in hoc argumento versatus est, Cel. I. W. FEVERLINVS [z], qui videndus. Dici non potest, quantam Taurello inuidiam excitauerit horum παραδόξων assertio, eo maiore suspicione onerata, quo concisiori et subobscuro is dicendi genere vtitur, et nimium interdum subtili, vt egregie obseruatum Cl. REIMMANNO [a]. Inde factum, quod in Aristotele quoque obseruatum, vt obiectiones saepe afferantur sine addita eius nota, et ex attenta demum et iterata lectione diiudicare lectorem oporteat, vtrum alienam opinionem Taurellus referat, an suam? tacemus distinctiones nouas, insolitas, a communi significatione abeuntes, quam Taurelli obscuritatem in caussa fuisse, vt in multis alieni a mente sua sensus ei affingerentur, luculenter demonstrauit Feuerlinus. His accesserunt odium Peripateticorum et arcanae illae simultates, quae inter Scherbianos et Taurellianos discipulos vigebant [b], cum hi altum, more magistri, saperent, et Peripateticos velut mutos interpretes Aristotelis contemnerent, illi impietatem et καινοφιλίαν in Taurello mire exagitarent. Ipsi sane Peripatetici pati non potuerunt, suos ita circulos turbari, neque Schegkius, qui Taurelli ingenium magni faciebat, probauit iuuenilem impetum, praedixitque suo illum malo crabrones esse irritaturum. Id quod mature sensit, editis philosophiae suae primitiis, *Triumpho philosophiae*, quem, ipse refert, plerosque offendisse grauiter, et dicam illi theologos et philosophos scripsisse, auctoremque inter diuinae omnipotentiae hostes et impietatis fautores retulisse. Nec post fata, quod plerumque alias fieri solet, liuor quieuit, sed inter atheismi patronos, Epicuri sequaces, et apertos numinis aduersarios magno consensu relatus est, signum praeferente ZACHARIA VIETORE [c], quem post theologos et philosophos A. C. inuariatae addictos Iacobum Martini, Christophorum Scheiblerum, Io. Weinmannum, Arahamum Calouium Andr. Quenstedium, et Cel. Loescherum, vt alios taceamus, satis moderate theses Taurellianas improbantes, secuti sunt ex reformatis theologi Heidelber-gen-

x) Cat. crit. p. 1103.
y) Hist. liter. Germ. P. IV. p. 87.
z) loc. cit.
a) Cat. crit. l. c. conf. FEVERL. l. c. p. 42.
b) Conf. quae ex epistola Dürrii ad Thomasium affert BAIERVS l. c. p. 8.
c) In Topica Diss. III. §. 164.

gensea, et Gisbertus Voëtius aliique, qui cum locum Taurello inter atheos assignare nulli dubitauerint, alios recentiori aetate incitauerunt, vt simili modo de Taurello iudicarent. Neque tamen aliis paulo moderatioribus is visus est, qui tam male de religione naturali et reuelata meruerit, quique ab atheismi et profanarum opinionum macula absolui non possit, licet non omnia in quibus Taurellus a receptis philosophorum et theologorum decretis recessit, probanda esse censeant. Loca vtriusque partis cum magno numero adduxerit eruditissimus FEVERLINVS [d], et omnino mereatur elegantissima eius *Dissertatio apologetica pro Taurello philosopho* integra legi, illis finem paginae non oneramus. Ex hac ipsa vero viri celeberrimi apologia luculenter constare arbitramur, immitius plerosque cum Taurello egisse, qui tantum abest, vt impietati fauerit, vt hunc praecipuum philosophiae scopum sibi praefixerit, impietati se opponere, eamque in scriptis Peripateticis tecte propositam, denudare, suisque telis confodere. Et si fatendum quod res est, paradoxa illa Taurello tributa tantis ab eo limitationibus vallata prodierunt, vt facile sit, meliores sensus eruere, certe inhumanum sit, et res pessimi exempli, ob eiusmodi asserta consequentiarum machinis atheorum catalogum augere. Quod licet lubens alias faciat P. BAYLE, peruidit tamen, quo erat acumine, iniuriam fieri Taurello, et hanc illi accusationem concitauisse odium Peripateticorum, quos in haud paucis libertate vsus eclectica oppugnauerat. Quae omnia latius exponi possent, nec iniucunda de placitis Taurellianis de' Dei prouidentia speciali eiusque concursu ad res naturales, de anima et natura hominis, de animis brutorum rationalibus sed mortalibus, de animis separatis non intelligentibus, et imprimis de attributis Dei &c. tractatio institui, nisi limites instituti obstarent, et omnia occupauerit Cel. Feuerlini eruditio. Illud vnum monemus, absurde et iniuste agere, qui ex paradoxis nonnullis metaphysicis, nouis plerumque terminorum significationibus nixis, atheismi patrocinium exsculpunt. Ceterum magni nominis philosophum, Taurellum fuisse, et inter praecipua Germaniae ornamenta referendum, viri summi recte iudicarunt. Inter quos MICHAEL PICCARTVS [e] eo magis audiendus est, quo magis is ex disciplina Scherbiana Taurello parum fauente prodiit; is *clarissimum et excellentissimum philosophum et medicum* vocat: et *ingenii Taurelliani monumenta elogio omni maiora esse* iudicat, *eo quod excitent lectorum animos, et varietate irrepant, acumine penetrent, iudicio cogant*, &c. Similia passim a viris doctis de Taurello scripta sunt, quae hic cumulare omnia locus non patitur. Sufficiunt nobis duo virorum summorum elogia, quibus nostra aetate nemo fuit in orbe literario auctoritate superior, PETRI BAYLE, et GOD. GVIL. LEIBNIZII. Ille enim laudato excellenti Taurelli ingenio et subtili ratione disputandi, inter maximos illius aetatis metaphysicos eum numerare nullus dubi-

d) loc. cit. Sect. I.

e) In Dedic. iteratae editionis librorum TAVRELLI de Coelo.

dubitat [f]. Hic autem ingeniosissimum vocat, fateturque, *se eum Scaligerum Germanorum appellare solere, stilo, acumine, ingenio, libertate sentiendi, medicinae professione simillimum* [ff]. Scripsit multa vir diligentia pariter et eruditione summus, partim philosophica, partim medica, enumerata quidem, sed imperfecte a MERCKLINO [*] et ADAMO [†], accurata vero recensione enarrata ab illustri BAIERO [g]. Ea quidem vbiuis in Bibliothecis et in bibliopoliis occurrere scripsit vir quidam doctus [h], sed id falsum esse, biblophilorum curiositati ignotum haud est [i]. Pleraque enim Taurelli scripta rarius inueniuntur, sine dubio, quod partim ob stilum obscurum difficilemque et reconditos sensus neglecta, partim ob atheismi suspicionem oculis subducta sint. Quae licet requirant lectorem attentum, praeiudicio non occupatum, diligentem quoque et laboris patientem, vt relegere aliquoties ea non recuset; exhibeant quoque nonnulla, quibus calculum adiicere prudentes recusauerint, eam tamen iudicii vim, eam eruditionis copiam, eam eruditionis elegantiam produnt, vt in iis aliqua cum cura versari harum deliciarum amanti omnino sit iucundissimum. Certe Taurelli eruditio et philosophia elegans exemplum est, non defuisse Germaniae nostrae ingenia excelsa, quae idem forte perfecissent, quod aliarum regionum viri summi feliciter aggressi sunt, si in alia tempora aliumque locum incidissent.

Ernestus Sonerus.

§. LII. Scherbii scholam continuauit et auxit, qui ex eius disciplina prodiit, ERNESTVS SONERVS, vir doctissimus, et in philosophica pariter atque ecclesiastica historia memorabilis. Cuius vitam oratione panegyrica delineauit GEORGIVS RICHTERVS [k], ita tamen, vt fidem non in omnibus mereri visus sit. Erat enim non discipulus modo Soneri, totus praeceptoris admiratione captus, sed in eius quoque partes clanculum discesserat, nec quae dici poterant et debebant, propalare ausus est. Vnde factum, vt diu superiorum auctoritate prohiberetur, hac oratione Sonerum publice laudare. Cuius rei arcanas circumstantias, qui nosse cupit, eas discet a B. ZELTNERO [l]. Qui cum *Crypto-Socinismi*, hoc tempore *Altdorfii serpentis* et a Sonero maxime promoti *Historiam* lectu sane dignissimam conderet, huius etiam philosophi atque medici fata, et opiniones mira felicitate et eruditione descripsit [m]. Quocum comparanda sunt, quae in *Vitis Medicorum academiae Altdorfinae* [n] de Sonero narrauit IO. IACOBVS BAIERVS νῦν ἐν ἁγίοις. Nobis hoc loco ea potissimum enarranda sunt, ex quibus constat, de schola eum Peripatetica eius aetatis in hoc Athenaeo praeclare meruisse. Natus est Sonerus in inclyta S. R. I. libera ciuitate Norimbergensi anno MDLXXII,

f) Dict. Hist. et crit. loc. cit.
ff) In Otio Hannouerano p. 141. add. MORHOF. Polyhist. T. II. p. 61. et quae collegere celeberrimi viri BAIERVS et FEVERL. ll. cc.
*) Linden. renou. P. I. p. 844.
†) loc. cit.
g) loc. cit.
h) Obs. Hal. T. X. n. 8. 9. p. 217.
i) Vid. Ven. VOGT. Catal. libror. rarior. p. 562.
k) Ea prodiit Norimbergae 1614. 4. Recusa in WITTENII Memoriis philosoph. dec. I. p. 18 sq.
l) Hist. Crypto-Socinismi Altdorfini §. 17. p. 52.
m) §. 26 seqq. p. 26 seqq.
n) pag. 26.

MDLXXII [o], parente ſatus Marco Sonero, mercatore quidem, ſed ab imperatore Maximiliano II nobilitatis priuilegiis donato. Cuius cura puer literarum rudimentis in gymnaſio patrio ita a praeceptoribus fidis inſtitutus eſt, vt in Altdorfinam academiam anno aetatis quinto et decimo mitti poſſet, adſcriptus illi adoleſcentum literarum ſtudiis inuigilantium numero, qui in publico prytaneo ſenatus Norimbergenſis liberalitate ſuſtentantur. Eo in loco ſcientiarum propaedeumaticarum inſtitutione egregie formatus, iudicioque paulo maturior, cum ſupra ſpem in literis proficeret, ad philoſophiam et medicinam traductus eſt. In vtraque tunc docuiſſe Scherbium et Taurellum, magna Pindi Norici ornamenta, hosque Peripateticam ſapientiam tradidiſſe, illum ſatis ſectarie, ſed accurate ad mentem Ariſtotelis, hunc libere, et cum examine, ex antecedentibus conſtat. Eos itaque duces nactus animum ad Peripateticae philoſophiae myſteria accuratius pernoſcenda applicuit: artis quoque ſalutaris praecepta ex ore magiſtrorum tanta attentione et iudicii vſu percepit, vt et his, et quotquot Sonerum nouerant, egregie ſe commendaret. Maxime vero ex Scherbii eruditione profecit, ſtudiumque et ingenium ita viro clariſſimo probauit, vt publico eum ornaret teſtimonio, eruditionis Sonerianae teſte luculentiſſimo [p]. Anno itaque aetatis vigeſimo tertio, dignus habitus eſt, cui docendi auctoritas atque ius publico axiomate cohoneſtato tribueretur. *Cum enim ad percipiendam Ariſtotelis mentem*, (verba damus RICHTERI) *non modernorum riuulos, ſed ipſos antiquorum fontes, maxime vero Ariſtotelis ſcripta diurna nocturnaque induſtria conſectaretur, ratus, ſe aliter eruditum fieri non poſſe, niſi concoloretur antiquis; a Scherbio autem ſingulari amore exceptus, multa philoſophiae arcana reuelata accepiſſet, is vnus e multis ab eo viuo ſibi ſucceſſor delectus eſt*, idoneusque habitus, qui Lycei Altdorfini gloriam, praeceptorumque famam ſuſtinere atque propagare poſſet. Magiſterii, quod vocant, honore auctus ad docendum ſe applicuit, et priuatae iuuenum ſtudioſorum coronae phyſicam ſecundum mentem Ariſtotelis tradidit, idque poſtea in medicina quoque tentauit et cum laude perfecit. Ita vero dum optimis diſciplinis ſe ingurgitat, et eruditione praeclare creſcit, vndequaque augetur eius commendatio. Qua factum, vt duo nobiliſſimi adoleſcentes, patricia gente nati, Chriſtophori Füreri ab Haimendorf duumuiri et equitis aurati filius, et Chriſtophorus Schlaudersbachius, qui de conſilio parentum et tutorum literarium iter ingrediebantur, eius fidei et curae crederentur. Cum his per Saxoniae inferioris ciuitates atque academias Hamburgum delatus cum nauem conſcendiſſet, Amſtelodamum petiturus, in grauiſſimam tempeſtatem incidit, et naufragium vix euitauit. In portum quendam autem egreſſus, eum lue peſtifera infectum co-

o) Apud BAIERVM 1573. l. mendo ſine dubio typographico. p) RICHTER. l.c. BAIER. l.c.

cognouit; quamprimum itaque corpora curassent, relicto loco priculosissimo per Frisiam orientalem ad nobilissimam Batauorum quae Lugduni est, academiam cum comitibus contendit. Ibi non sine nominis claritate et famae celebritate Soneri eruditio innotuit. Cum enim in publicis literatorum congressibus, maxime in velitationibus philosophicis inusitatam doctrinae reconditae magnitudinem multoties demonstrasset, et imprimis quanta accuratione Aristotelis mysteria pernosset, ostendisset, adeo vt nouum Belgio exortum esse Aristotelicae sapientiae lumen multi iudicarent [q]; magnus inde et iuuentutis literis in eo scientiarum optimarum mercatu inuigilantis et celeberrimorum quoque virorum applausus et eruditionis Sonerianae celebratio secuta isque habitus est, quem summi viri, qui dum in ea schola maxima cum laude docebant, vel ad eam diuertebantur, Iosephus Scaliger, Ianus Dousa, Philippus Marnixius, Ioannes Heurnius, Paulus Merula aliique sua amicitia dignarentur. Quam vero in ista literarum sede famae accessionem fecit in detrimentum illi fidei et religionis ea conuersa est. Nempe Polonorum et Lithuanorum nobilium quorundam praeceptoribus Andreae Voidouio et Christophoro Osterodo innotuerat, qui tum cum alumnis suis studiorum caussa Leidae haerebant. Hos Socini placita recepisse magnoque acumine defendisse, ex historia huius sectae est notissimum. Cum his dum amicitiam nectit, (sine dubio quod Polonorum multi iuuenes nobilissimi Altdorfium studiorum caussa concedere solerent) opinionibus Socinianis Sonerus corrumpitur, ingenii confidens acumini. Illis tamen, cum pestis haec innotuisset, Lugduno excedere iussis [r], Sonerus suo se septo continuit, et opiniones ab ecclesiae doctrina deuiantes exire in publicum passus haud est. Neque tamen in hoc literarum elegantiorum emporio longius commoratus est, sed iuuenes suae fidei traditos in Britanniam deduxit, Oxoniensem academiam inuisit, Londini viris summis et eruditissimis innotuit. Ex insula in Galliam transfretans, in ea regione vidit, quicquid iuuenem summam literarum gloriam affectantem inuitare et admirationem atque aemulationem accendere aptum est. Lutetiae Parisiorum, Aureliani, et Auarici Biturigum cum Musis conuersari earumque alumnis iucundissimum habuit: Lugduno quoque, Auenione, Massilia aliisque nobilioribus Galliae vrbibus visis in Italiam pedem cum sociis promouit, adiitque Genuam, Mediolanum, Ferrariam, Bononiam, Florentiam, Senas, ipsumque caput olim orbis, Romam: tum Neapolin, et quae circumiacent loca vetustatis fama nobilitata. In quibus non peregrinantium voluptatem persecutus est, sed eruditionis alimenta quaesiuit, innumera antiquitatum rudera examinauit, scholas celebriores inuisit, naturae arcana miraque specimina rimatus est, et ad literarium penum cuncta diligenter retulit: et confecto hunc in modum itinere Italico ad Patauinas Musas concessit, qua in schola eo tempore praeclaris praeceptoribus feruebat medicinae

q) RICHTER. l. c. r) Vid. SANDIVS Bibl. antitrin. p. 91. 92.

cinae studium. Quod tanta felicitate non quidem sine oleo et sudore absoluit, vt ad Germanos redux Basileae Rauracorum summos in arte medica honores atque iura obtinere posset. Ita eruditione et nominis celebritate auctus, at opinionum quoque paradoxarum farragine onustus in patriam reuersus et collegio medico adscriptus est. Ibi excellentissimam eius in medendo fortunam fuisse, multaque ab eius eruditione medica solatia aegros accepisse testatur RICHTERVS, qui ad praesentis auditorii testimonium prouocat, affirmans, nihil fere in medicinae vsu positum esse, quod huius viri scientiam effugerit, fidemque summam non probauerit, quam imprimis Taurello grauiter decumbenti vsque ad vitae exitum, in morbo pestilenti demonstrauerit. Post mortem Scherbii, cum non alius esset, qui eruditionem tanti viri et philosophicam et medicam melius referret, et gloriam Altdorfinae academiae eruditione sua tueretur, ad eam scholam translatus et cathedra illi physica atque medica tradita est anno MDCV. Ibi non modo naturalem philosophiam Aristotelis, quod muneris ratio exigebat, explicuit, sed rationalem quoque et imprimis metaphysicam partem excoluit, suisque commentationibus doctae iuuentuti illustrauit. In eo autem cura illius maxima fuit, vt consultis medicorum et philosophorum veterum, maxime Galeni et Aristotelis, scriptis, ad antiquam disciplinam iuuenum studia effingeret, ea a contortis recentiorum nonnullorum interpretationibus vindicaret, obscuris lucem inferret, et quae irreconciliabilia videbantur, explicata in concordiam redigeret. Ita vero et auditorum numerus, et discentium applausus mirum in modum illi auctus est, multosque habuit nobiles non modo discipulos, sed et conuictores commensalesque, imprimis Polonos et Lithuanos, quos illi praeter Scherbianae et Taurellianae in hac gente doctrinae famam [s], arcana illa, quam caute quidem, sollicite tamen nutriuit amicitia et conspiratio cum Socinianis comparauerat. Ab iis enim, quotquot illis partibus fauebant, Sonero commendati sunt. Qui vt erat acutissimi ingenii et homo callidus, magna quidem in eo negotio prouidentia vsus est, summa tamen industria placita Socini tacite propagare et iuuenum insinuare animis conatus est; multosque in eas partes pertraxit, inter quos imprimis fuit Martinus Ruarus [t], non ignobile post ista tempora Socinianae factionis nomen. De quibus tamen Soneri placitis, studio, fatis, hoc loco plura dicere nihil attinet, cum ad sacram illa historiam pertineant, explicata summo studio miraque felicitate a B. GEORGIO GVSTAVO ZELTNERO, cuius *Historia arcana Crypto-Socinismi Altdorfini* attente meretur legi. Non tacendum tamen, eam fuisse tum viuentis ob doctrinam vitaeque innocentiam opinionem, tum fatis erepti famam, vt non dubitauerint viri quidam docti ab hac Socinismi suspicione Sonerum absoluere [u],

 vsi

s) Diximus ea de re in §. antecedente, conf. ZELTNER. l. c. p. 36.

t) Vid. RVARI Epistolae Cent. II. ep. 26. p. 511. Edit. Zeltner.

u) FABRIC. Hist. Bibl. suae T. II. p. 511. CRENIVS Animadu. philolog. T. V. p. 246.

vſi teſtimonio Iacobi Schopperi, theologi Altdorfini, qui morienti adfuit, pieque eum exſpirauiſſe teſtatus eſt. Quos tamen falli, ipſumque, Schopperum pia credulitate deceptum fuiſſe, deſideratiſſimus Zeltnerus ſatis veriſimiliter oſtendit, qui videndus. Maxime vero metaphyſica Ariſtotelica vſus Sonerus eſt, ad inſinuanda iuuenum animis Socini placita. Quamuis enim artem ſalutarem profiteretur, metaphyſicas regulas tamen theologicis exemplis ita illuſtrauit, vt ex Peripato potiſſimum ἑτεροδοξίας color aduocaretur. Quod ſi integer et non truncatus mutilatusque comparuiſſet *Commentarius* eius *in Ariſtotelis metaphyſicam*, editus poſt fata a Ioanne Paulo Felwingero [v], luculentius conſtaret, quo pacto Peripateticis armis ſubdole Chriſtiana myſteria confodere Sonerus aggreſſus ſit. Aſt in hac editione ea,quae offenſioni eſſe poterant, omiſſa eſſe, non negat ipſe editor: cum tanta ſuſpicionem hanc ſecuta ſit inuidia, vt eam amici Soneriani, inter quos Ruarus et Richterus eminuere [w], merito pertimuerint. Obiit vir doctiſſimus in flore aetatis annos natus quadraginta [x], IV Cal. Oct. anno MDCXII, vlcere maligno extinctus, relicta magna eruditionis haud vulgaris fama. Quam imprimis nobilitauit Peripateticae philoſophiae natiuae et ſincerae cognitio, qua Ariſtotelicae philoſophiae in paucis peritiſſimus audit iuſto in hac re arbitro IACOBO THOMASIO [y], vt ſimilia aliorum iudicia taceamus [z]. Maior autem futura fuiſſet Sonerianae doctrinae celebritas, ſi modum acumini philoſophiae ſectariae ponere nouiſſet et abſtinuiſſet ab iis opinionibus, quibus ſacra Chriſtianae fidei temeraſſe, et bellum armis Peripateticis ciuitati ſacrae intuliſſe viſus eſt. Cuius exemplum qui vult, ſumere illud poteſt, ex ſcriptiuncula Soneri ſatis ingenioſa quidem, ſed rariſſima, quam titulo *Demonſtrationis theologicae et philoſophicae, quod aeterna impiorum ſupplicia non arguant Dei iuſtitiam ſed iniuſtitiam*, edidit [*]. Scripſit pro aetatis annis haud grauis modulo ſatis multa vir diligentiſſimus *Diſputationes*, *philoſophiae Altdorfinae* ex parte inſertas [†], *Paraphraſin in Ariſtotelis libros de interpretatione* [a], et medica nonnulla atque theologica, de quibus, cum huius loci non ſint, videndi ABR. MERCKLINVS [b], et G. G. ZELTNERVS [c], qui de catechiſmo eius Sociniano albis coruis rariore eſt videndus. Reliquit etiam *Commentarium in libros VIII Phyſicorum Ariſtotelis* hactenus typis non vulgatum, teſte OMEISIO [d] et BAIERO [e].

§. LIII.

v) Ienae 1657. 4. In hac vero editione licet truncata nonnulla occurrere minus probae monetae obſeruat Cl. IOACH. FRID. FELLERVS, in Supplem. ad vitam Leibnizii p. 11.

w) Vid. RVARVS Epiſt. cent. II. p. 420. Epiſtolae Richterianae p. 391. ZELTNER. p. 40.

x) Perperam apud REIMMANNVM Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 9. ponitur annus trigeſimus.

y) Orig. Hiſt. phil. et eccleſ. p. 11.

z) Vid. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 11. p. 62. REIMM. et FABR. ll. cc. ELSWICH. de Fortuna Ariſtot. in Acad. Proteſt. §. 23. p. 61. BVDDEVS Iſagog. L. I. p. 254.

*) Prodiit cum nonnullis libellis Laelii et Fauſti Socini Eleutheropoli 1654. 16. vid. Cl. VOGTIVS Cat. libr. rar. p. 545. SANDIVS loc. c. Conf. FELLER. l. c. MOSHEM. Praef. Orat. SS. Vol. I. ZELTNER l. c. p. 50.

†) Decem eae ſunt.

a) BAIER. loc. cit.

b) Linden. Renou. P. I. p. 263.

c) l. c. add. SANDIVS l. c.

d) Gloria Acad. Altdorf. p. 69.

e) loc. cit.

§. LIII. Praeceptorum vestigia magna industria pressit et eruditionis Peripateticae gloriam Heliconi Norico vindicauit MICHAEL PICCARTVS, cuius memoriam post Fridericum Rochsium, Prutenum, cui *Piccartomnema* debemus, recusum ab HENRICO WITTENO f), ab obliuione vindicauit B. SIGISMVNDVS IACOBVS APINVS ff). Natus est Norimbergae III Cal. Octobr. anno MDLXXIV, parentemque habuit Ioannem Piccartum, vel quo pacto ipse nomen exprimere solebat Picardum g), qui post ea tempora Altdorfinae ecclesiae praefuit, et theologiam docuit. Cum praeclarae indolis specimina mature ederet, parensque ingenio, quod optimum nactus erat, calcar cohortationibus et exemplo adderet, magnis passibus adhuc adolescens ad literarum gloriam [illegible] est, adeo vt annos natus quinque supra decem, gradum baccalaureatus, quem vocant, consequeretur, et praematura referret diligentiae praemia. Quae tantum abest, vt segniorem in hoc, quod ingressus [illegible], absoluendo facerent, vt potius summum illi ardorem excitarent, ad maiora et praestantiora contendendi. Vsus itaque in disciplinarum, maxime philosophicarum, studiis prosequendis magistris, quos Altdorfina schola eo tempore alebat optimis et praestantissimis, et imprimis veterum lectioni ex consilio praeceptorum totum se immergens octodecim annorum iuuenis maturos virilis eruditionis fructus tulit, eorumque testimonium luculentum accepit, publica promotione inter philosophiae doctores relatus. Vt itaque iuris optimarum artium studiis sibi acquisiti vsum haberet, philosophiam iuuentutem docere, et disputando quoque ingenii vires explicare coepit, eo successu, vt apud omnes honestissima de eius doctrina opinio esset, et magna expectatio. Quam ita expleuit, vt, licet iuuenis adhuc anno MDXCIX cathedrae logicae, amplissimi scholarcharum collegii iudicio et iussu praeficeretur. Nec melior quoque muneri huic doctor dari poterat. Exemplo enim et institutione magnorum virorum, qui sua doctrina Pindum Noricum illustrauerant, excitatus ad veterum philosophorum, praecipue ad Aristotelis fontes se conuertit, et Peripateticam philosophiam ex ipsis scaturiginibus, contemtis impuris interpretum recentiorum riuulis hausit, hacque ratione egregiam lucem Peripateticae doctrinae accendit. Quo pacto cum de literis egregie mereretur, et Altdorfinae quoque academiae gloriam indies augeret, ob ingenii acumen et elegantiam, qua in arte quoque poëtica excellebat, metaphysica quoque atque poëtica professio ei demandata est. Cui spartae ornandae nec dignior nec doctior praefici potuit. Magna enim iudicii acrimonia in arcanas metaphysicae et logicae Aristoteleae rationes penetrauerat, et esotericam Stagiritae disciplinam intime callebat, eam autem summa perspicuitate iuuentuti explicabat. Ingenii amoenitatem autem elegan-

Michaël Piccartus.

f) Memor. philos. P. I. p. 181. Inde sua hausere FREHER. in Theatr. p. 1415. REIMM. Hist. lit. P. V. p. 20. FABR. Hist. Bibl. suae T. V. p. 428.

ff) In Vitis philos. Altdorf. p. 87 seqq.

g) Vitam eius exhibet ZELTN. Vit. theolog. Altdorf. p. 1 seqq. primus is theologiae professor fuit in Gymnasio Altdorfino.

gantissimae eruditionis copia ita illustrauit, vt siue pangendi carminis Latini felicitatem, siue lectionis historicae copiam, siue veteris philosophiae notitiam, siue Graecae linguae facultatem, et totum fere veteris ἐγκυκλοπαιδείας campum intuearis, Piccartum vbique virum se praestare solide doctum atque accuratum videas. Quam eruditionis famam vt optimis de literis et philosophia meritis nactus est, ita magno eruditissimorum virorum consensu obtinuit. Testes volumus doctorum virorum iudicia, quibus summis laudibus Piccartum extulerunt, inter quos Isaacus Casaubonus vt accurate, quid valerent eruditi intelligebat, ita nostri scripta impense laudauit, et vt gnauiter in eo cursu pergeret, vehementer cohortatus est [h]. Alios, ne nimis longi simus, in fine paginae nominamus [i], de Piccarti doctrina audiendos. Talis cum esset, adeo gratus acceptusque senatui Norimbergensi fuit, vt singularibus beneuolentiae testimoniis eum ad tuendam hanc scholae suae gloriam excitaret, et stipendium quoque praeter consuetudinem augeret. Mirum itaque videri queat, virum doctissimum per totam vitam cum paupertate colluctatum a libraria supellectile plane destitutum fuisse, et scriptorum a se editorum numerum librorum aceruum superasse [k]. Quamuis autem ista calamitate mire premeretur, defecit tamen nunquam vel a pietate sanctisque, quibus valde commendabatur, moribus, vel ab industria, qua muneris rationes fideliter exsequi, et iuuentuti pariter atque orbi literato prodesse studuit. Quibus intentus, in ipso aetatis flore, nondum annum aetatis quadragesimum septimum egressus apoplexia correptus et anno MDCXX, V Non. Iulii extinctus est. Plurima scripsit vir supra modum diligens et eruditus, atque in philosophia Peripatetica sinceriori exercitatissimus; cuius specimen esse possunt *Dissertationes quinquaginta et vna*, insertae philosophiae Altdorfinae, in quibus magna regnat philosophiae Aristotelicae cognitio. Illi philosophicam historiam felicissimo successu iunxerat, cuius eum accurate peritum fuisse, vel vna oratio *de Theologia Aristotelis et Platonis* [l] demonstrat. Eundem quoque in ciuili historia se praestitit, cuius testes sunt *Orationes* eius *vno fasciculo editae* [m]. Maxime vero de Aristotelica philosophia meruit, edita *Manuductione in lectionem Aristotelis*, quam certatim laudarunt viri doctissimi et accurati in hoc argumento arbitri [n]. Inter quos imprimis HERMANNVS CONRINGIVS, qui libro huic epistolam praefixit [o], legendus est, eo quod maximo in Peripatetica doctrina iudicio vtebatur. Is enim, quamuis nonnulla displicerent, in quibus ab eo dissentiebat, iuuentuti tamen Aristotelicam philoso-

h) Vid. Epist. Casaubon. DCCXXIX. p. 956.

i) Vid. OMEIS. Glor. Acad. Altdorf. p. 104. 108. Epistolae Richterianae p. 34. 164. RVPERT. Or. Hist. p. 215. BOECLER. Bibliogr. crit. p. 590. 650. 652. 663. 884. 889. et quos laudant FABR. l. c. et MAGIRVS Eponymolog. crit. p. 661.

k) APINVS l. c. p. 88. 92. caussam is, in filios quos noxas habebat et decoctores, coniicit.

l) Philosoph. Altd. p. 599. m) Lips. 1614. 8.

n) Vid. BOECLER. Bibl. crit. p. 650. 652. MORHOF. Polyhist. T. II. p. 63. BVDD. Hist. phil. c. 6. §. 5. p. 385. 386. I. ALB. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. II. p. 183. STRVVIVS Bibl. phil. c. 3. §. 17. p. 120. ZELTN. Vit. theol. Altd. p. 362.

o) Extat etiam inter epistolas Conringianas, p. 323.

losophiam discere cupienti libellum nocturna, diurnaque manu versandum vehementer commendauit. Erat enim quod alibi fatetur [p], in ea de Piccarto opinione, *eorum, qui Scherbio et Piccarto academiae Altdorfinae quondam primatibus peritia verae Aristotelicae philosophiae paria fecerint, non in Germania duntaxat, sed etiam alibi, vix se quenquam reperisse.* Eandem doctrinae soliditatem demonstrauit in *Commentario in libros politicos Aristotelis* bonae frugis pleno, in quo interpretum omnium commodissimum se exhibuisse HENR. BOECLERO [q] visus est, vt aliorum laudes [r] de hoc libro egregio praetereamus. Sed et omnia eius scripta [s] testimonia suppeditant eruditionis elegantissimae, et hodie quoque famam auctoris pulchre tuentur. De his optime meriti sunt academiae Altdorfinae ornamenta haud vltima, Ioannes Paulus Felwingerus, qui potiorem dissertationum Piccartianarum partem [ſ] ab interitu vindicauit, et Ioannes Conradus Durrius [t], qui *Introductionem* Piccarti *in Lectionem Aristotelis* recudi fecit [u]. Vterque haeres fuit doctrinae Peri-

p) Conringiana p. 39. q) loc. cit. p. 652.

r) Vid. BVDD. Isagog. Hist. theol. L. I. c. 4. p. 321. REIMM. l. c. p. 20. MORHOF. l. c. p. 63. 493. STRVV. l. c. p. 138.

s) Catalogum scriptorum Piccarti exhibet APINVS l. c. Prodiit eius Oppianus Amb. 1604. 4. Pericula critica Helmst. 1663. introd. in Organ. Aristotelis Altd. 1625.

ſ) In Philosophia Altdorfina. Vitam Felwingeri, qui 1606. natus est, 1687. denatus, et logicam, metaphysicam et politicam Altdorfii docuit, enarrat APINVS l. c. p. 173. Meruit de philosophia Peripatetica, tum editis Scherbii, Soneri, Piccarti lucubrationibus, tum Collegio logico de Sophisticis elenchis contra Faustum Socinum, Palaestra rationis, siue logica Peripatetica, Institutionibus politicis et aliis, quorum indicem exhibet APINVS l. c.

t) Eleganter doctus fuit Io. Conradus Durrius, et imprimis Peripateticae philosophiae apprime gnarus, de Musis autem Altdorfinis praeclare meritus, cuius vitam copiose enarrauit B. ZELTNERVS in Vitis theol. Altdorf. p. 344 seqq. hoc loco non prorsus praetereundam. Natus Norimbergae 1625. VIII Cal. Dec. praeceptores in patria habuit Ioannem Vogelium, haud incelebre in historia Crypto-Socinismi Altdorfini nomen, Io. Grauium et Mich. Dilherrum, et Altdorfii Hackspanium, Koenigium, Weinmannum et Fabricium, Ienae Stahlium, Zeisoldum, Sleuogtum, Musaeum. Quibus magistris in Peripateticae philosophiae cognitione adeo creuit, vt publica eius specimina cum laude edere posset. Imprimis Ienam laudauit, tanquam „fidelem Germanae, hoc est, Aristotelicae philosophiae nutriculam, atque felicem se praedicauit, quod Aristotelis lac ἄδολον suxerit". Iena, Helmstadium translatus sacram et philosophicam doctrinam ex institutione celeberrimorum virorum Horneii, Cellarii, Calixti Conringii, Scheurlii, Schraderi, qui valde in antiqua literatura, maxime Peripatetica excellebant, auxit. Lipsiam dein inuisens domum ad regendos reip. Norimbergensis alumnos vocatus est, et rationalem atque moralem philosophiam diligenter excoluit. Cum autem Aristoteli Scholasticos doctores iunxisset, opportune a Iacobo Brunone, praeceptore suo ad meliores et veterum philosophorum fontes reuocatus est, peculiari Epistola, digna quae ipsa apud ZELTNERVM l. c. p. 351. legatur. Ex ea enim philosophorum Altdorfinorum iudicium graue sane et maturum de philosophiae Scholasticae pretio nullo plane et negligendo disci potest. Paruit monenti praeceptori Durrius, et solos veteres imprimis Aristotelem sectatus est, eiusque natiuam mentem philosophando feliciter expressit. Cum autem elegantioris quoque literaturae apparatum possideret satis magnum, moralis philosophiae et poëseos professio ei demandata est; quam magna quoque cum laude et doctrinae praestantissimae testimonio secundum Aristotelem excoluit, multamque illi disciplinae lucem intulit. Vnde laudauit eum Conringius, „quod ad Graecorum „Aristotelis interpretum lectionem animum appulerit, eo quod rarus fit hodie, qui eos vel „obiter velit salutare". Conf. REIMMANNVS Hist. lit. Germ. P. IV. p. 726. anno 1657. ad cathedram theologicam, seruata tamen morali professione traductus est, in quo munere modestiam, prudentiam et cum veritate pietatem, mansuetudinem animumque mitem eum demonstrauisse testatur Zeltnerus. Obiit 1677. relictis disputationibus, orationibus, epistolis, aliisque opusculis minoribus compluribus, itemque Institutionibus ethicis, quibus adiecta oratio lectu dignissima de Recondita philosophia poëtica.

u) Titulus libri est: Isagoge in Lect. Arist. h. e. Hypotyposis totius philosophiae Aristotelicae olim a Mich. Piccarto concinnata, nunc iis partibus quibus deficiebat aucta, et notis illustrata 1660. 8.

Peripateticae in hac Musarum sede per integrum seculum eleganter conseruatae.

§. LIV. Sororio multoties vinculo, communique studiorum sorte cum Altdorfina cohaesit Helmstadiensis academia [v], quae post illam primum inter istas scholas locum occupat, in quibus sincerae philosophiae Aristotelicae studium viguit. Id quod viri illi celeberrimi probant, quibus in Germania seculo XVII plurimum debuerunt incrementa philosophiae Peripateticae. Illi etsi plures sunt, suo tamen iure peculiari obseruatione memorari merentur Cornelius Martini, Conradus Horneius et Hermannus Conringius. CORNELIVS MARTINI Antwerpiensis fuit, vnde a Swertio, Valerio Andreae aliisque, qui scriptores Belgicos enumerant, tangitur. Natus est anno MDLXVII, et puer adhuc optimis disciplinis innutritus crescentibus ingenii corporisque viribus philologiae, philosophiae Aristotelicae, et theologiae studiis se dicauit, ea sedulitate, eoque acumine, vt cum apud Helmstadienses cathedra philosophiae rationalis vacaret, ille ad hanc obeundam spartam plaudentibus omnibus vocaretur. Ibi et philosophiam Peripateticam, et sacras quoque disciplinas praeter ordinem docendo magnam nominis atque eruditionis famam consecutus est. Eminebat enim illa in disciplina peripatetica, quam tanto acumine omnem comprehendit, vt inter summa Lycei recentioris ornamenta referretur, tantumque eius eruditioni tribueretur, vt dignus iudicatus sit, qui a duce Brunsuicensi Iulio ad colloquium Ratisbonense mitteretur, eo quod philosophicae cognitionis quam alebat profunditate et acuto, quod ex illa referebat, iudicio plurimum valere posse contra sophismata Iesuitica partes Protestantium censerentur. Sensit quoque, qui ex altera parte magna scholasticae subtilitatis confidentia in arenam descendit Iacobus Gretserus, quem in eo virum esset expertus. Hinc indignatus, quod philosophus inter theologos comparuisset, illum rogat: *Quid Saul inter prophetas?* cui apposite Martinus *quaerit*, respondet, *asinam patris sui* [w]. Acerrime enim armis metaphysicis disputabat, quam potissimum disciplinam tanto amore prosecutus fuisse Io. Angelo Werdenhagenio ICto Helmstadiensi dicitur, vt contenderit, bonum logicum et metaphysicum vno oculi ictu non solum S. scripturam pernoscere, sed omnem quoque eruditionis campum supra humanae mentis conditionem comprehendere posse. Id quod ad inuidiam Martiniano nomini conflandam strenue reprehendit GOD. ARNOLDVS [x]. Fatemur tamen, valde nobis suspectam esse Werdenhagenii narrationem. Illum enim parti Hofmannianae addictissimum fuisse, quae philosophiam omnem reprehendebat, quaeque Cornelium Martini acerrimum aduersarium experta erat, infra de hostibus philosophiae dicturi ostendemus: licet a verisimilitudine alienum non sit, plurimum tribuisse eum illorum studiorum generi, in quo omnem fere aetatem

Cornelius Martini.

v) Conf. ZELTN. Vit. theol. Altdorf. p. 254. 291. 315 et passim.

w) Conf. B. IOANN. ANDR. SCHMIDII Diss. Quid Saul inter Prophetas? pag. 20.

x) Hist. eccles. et haeret. P. II. L. XVII. cap. 5. §. 18. p. 461.

aetatem triuerat. Maxima autem diligentia Peripateticam philosophiam excoluit, eique pertinaciter adhaesit, omnes ingenii neruos intendens, vt Aristotelica doctrina salua maneret atque illibata. Qui zelus pro isto philosophiae genere, eum tum in Rami asseclas armauit, quorum conatibus acerrime resistere, aciem frangere, copias reprimere, et nutantem Peripateticismum denuo erigere omnibus viribus fategit [y]: tum aduersus Danielis Hofmanni, philosophiae vsum plane omnem denegantis partes in campum prouocauit, cuius *Impietati*, vt habet titulus, *malleum*, id est scriptum apologeticum pro philosophiae vsu et auctoritate opposuit: de qua controuersia eius infra plura dicemus. Cum vero telis philosophicis pharetram suam abunde instruxisset, contra Romanorum placitorum πρόμαχους, qui tunc non sine quadam acuminis philosophici laude in arenam descenderunt, maxime contra Bartholdum Nihusium bellum gessit philosophicum et theologicum. Imo cum Vitebergensibus quoque theologis controuersiarum serram reciprocauit [z], quae tamen alio loco enarrandae sunt. Obiit quinquaginta et quatuor annos natus anno MDCXXI, relictis scriptis plurimis et polemicis et didacticis, inter quae sunt *Analysis logica* et *Commentarius logicus contra Ramistas*, *Commentarius in librum Aristotelis de Interpretatione*, itemque *Systema philosophiae moralis*, vt et *Metaphysicae*. Tacemus scripta eius theologica, alio loco enarranda ex quibus tamen non tacendum eius *Theologiae compendium*, quod cum HENR. IVLII SCHEVRLII *Theologia naturali* prodiit [a], et propter methodi soliditatem et facundiam inusitatam valde ab eius temporis viris doctis [b] laudatur. In eo [c] vetustissimam opinionem de animae origine ex parte recoxit, statuens *posse efficere Deum, vt ex anima parentum emanet alia, quae iisdem sit qualitatibus cum parentis anima.* Haec enim assertio quamuis in se noua sit, supponit tamen antiquissimam doctrinam, animam ex emanatione spirituali suum ortum habere. Fuit vir longe doctissimus, a nullo doctrinae genere imparatus, cui praeter ingenii et doctrinae praestantiam animus insedit magnus, et fortitudine conspicuus; vnde eum Ioanni Caselio iungit, et inter optimarum literarum et disciplinarum decora et columina, atque ornamenta vniuersae Germaniae refert GEORGIVS CALIXTVS [d], cui et alibi [e] audit *vir summus, animi ingentis et plane heroici, cui prae studio pietatis, virtutis et eruditionis vilia fuerint, quae splendore suo plerorumque oculos solent perstringere.* In quo si quid culpandum, illud fuit, quod vetustiorum sententen-

y) Dicemus ea de re infra, in historia Ramismi, interim consuli possunt MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 11. p. 66. ELSWICH. de Fort. Arist. in Acad. Protest. p. 59. Cel. WALCHIVS Hist. Logices L. II. Parerg. Acad. p. 615.

z) Conf. Io. FABR. Hist. Bibl. suae T. IV. p. 289. T. V. p. 153. T. VI. p. 3.

a) Guelpherbyti 1650.

b) Vid. quos laudat FABRIC. l. c.

c) pag. 205.

d) Appar. theol. p. 57. conf. de Comm. sub vtraque p. 351.

e) In iterata compell. ad Colon. Academiam p. 351.

tentiarum plus iusto interdum tenax fuerit, qua ratione eum, Conringium, quem discipulum habebat formauisse, is ipse testatur [f]. Vnde intelligi potest, quid de aduersariorum eius censura sentiendum sit, qui Epicuri de grege porcum appellarunt, id quod more suo non explorata testium suspectorum fide repetit G. ARNOLDVS [ff]. Ea enim tempestate sine acerbitate et contumelia controuersias agitare non licebat, vt ex MEINERI, viri cetera et pietate et morum dulcedine atque iucunditate commendatissimi, *Admonitione de M. Cornelii Martini maledicentia, iniquitate et in logicis legibus suis obseruandis negligentia*, disci potest. Ex his enim similibusque libellis testimonium de viris doctis non suspectum hauriri non potest. Illud certum, nostrum inter maximos philosophos passim numeratum fuisse [g], eiusque mortem acerbe luxisse viros eruditos. Obscuritatem tamen in eius metaphysica reprehendit HENR. BOECLERVS [h], quae eius subtilitati et studio veteris disciplinae Peripateticae tribuenda est. Illa enim plerisque ab hoc doctrinae genere imparatis difficilis et subobscura esse solet.

Conradus Horneius. §. LV. CONRADVM HORNEIVM, magnum eiusdem academiae Iuliae decus laudauit CHRISTOPH. SCHRADERVS oratione parentali [i], ex qua eius vitae historia disci potest. Eum enim secuti sunt, qui res illius tetigerunt FREHERVS [k], REIMMANNVS [l], alii. Natus is VII Cal. Dec. anno MDXC, apud Brunsuicenses, patre pastore ecclesiae, intra primum lapidem ab vrbe Brunsuico distantis. A quo cum disciplinarum elementa hausisset, ad augendas excolendasque ingenii vires et acquirendas doctrinae diuitias in gymnasium vrbis missus est. In eo cum praeter praeceptores alios illi talis contigisset, qui adolescentem sponte currenten addito calcari ad veteris eruditionis Graecae et Latinae fontes duceret, dici non potest, quantum in vtraque lingua et literatura fere omni profecerit. Ita ingenii corporisque viribus maturior riteque praeparatus in academiam Iuliam ablegatus est, in qua magnas eruditionis veteris copias explicabat vir summus Ioannes Caselius. Huius curae, institutioni et conuictui noster summo suo emolumento et eruditionis incremento traditus est, cum eum specimen aliquod Graeci epigrammatis mire commendauisset. In quo viro maximo, vtroque licet parente orbus, inuenit, quicquid solatium illi afferre poterat. Valde enim placebat Caselio Horneii Graecae literaturae amor et mira cognitio; qui cum has vnas sibi delicias delegisset, perspexisset autem vim bonae mentis et iudicii, quae ingenio Horneii inerat, plurima de eo sibi pollicitus est, et solidae eruditionis fructus maturos expectauit. Eum itaque omnis humanitatis disciplinis, quibus egregie Caselius praestabat, imbuit, et anagnosten quoque in Graecis et Latinis literis per

f) Conringiana p. 101. vbi eum maximum magistrum vocat.

ff) loc. cit.

g) Vid. quos laudarit MAGIRVS Eponymol. crit. p. 571. et FABRIC. l. c.

h) Bibliogr. crit. p. 680. qui tamen eruditionem in ea agnoscit.

i) Extat in WITTENII Memoriis Theol. p. 728.

k) In Theatro p. 548.

l) Hist. liter. German. P. IV. p. 733.

per integrum triennium adhibuit, libros veteres eosque optimos ex bibliotheca suggessit, et studia eius consiliis integerrimis adiuuit, idque ad mortem vsque suam magna illi fidelitate praestitit. Vnde factum, vt pulcherrimis veteris doctrinae ornamentis eniteret Horneius. Vt autem philosophiae quoque mysteria perdisceret, quibus viam feliciter praeparauerant disciplinae elegantiores, Cornelii Martini institutione vsus est, sicque Peripateticam philosophiam sinceriorem pernouit: id quod eo felicius fieri potuit, quo magis ipsa Aristotelis adire scripta ob Graecae linguae peritiam illi licuit. Ita iactis eruditionis fundamentis et superstructo solido aedificio per quadriennium, docendi ius titulumque more maiorum accepit, et ad instituendam iuuentutem se contulit. Cumque in contubernium Cornelii transiisset, hospitem nactus, teste SCHRADERO [m], vindicem veritatis, omnium eruditionis partium gnarum, et demerendis denique hominibus genitum, ab eius ore quotidie pependit, eoque monitore iuuentutem studiosam docendo, disputando, scribendo exercuit, plurimaque per octennium edidit, ethica, logica, physica, metaphysica, politica, geographica, Hebraicis quoque non neglectis. Sacris autem disciplinis animum adiungens cum diuinis literis veteris ecclesiae monumenta diurna nocturnaque manu versauit. Talis cum esset, et iam diu spectatissima fuisset in academia Iulia eius eruditio, anno seculi decimi septimi vndeuicesimo ciuilem de moribus doctrinam publice profiteri iussus est, cui post biennium successit rationalis philosophiae professio, locum ei praebente Cornelio Martini, qui morte decesserat. Quod munus ita diligentia, cura, studio cum insolita eruditione atque veteris philosophiae cognitione iuncto ornauit, vt veterem Lycei Helmstadiensis gloriam iusto tueretur titulo, haud indignus viris summis successor datus. Ob quam eius praestantiam summamque, qua in docendo vtebatur dexteritatem anno MDCXXVIII ad cathedram theologicam traductus est, cui quoque summa fide, eaque nominis celebritate praefuit, vt inter praestantissimos sacrae disciplinae doctores referretur. Et in hoc stadio currentem annumque agentem quinquagesimum nonum mors oppressit magno ciuitatis literatae luctu VI Cal. Octobr. anno MDCXLIX, relicto filio, paternae eruditionis haerede, qui primo quidem Rintelensem, deinde Helmstadiensem academiam docendo illustrauit, Graecas literas egregie doctus, et edito METROPHANIS CRITOPVLI *Confessione catholicae et apostolicae in Oriente ecclesiae* [n] *celebris* [o]. Maximas autem corraserat Horneius ingenii diuitias, ex veterum, potissimum Graecorum, scriniis, quibus de antiqua ecclesiae et philosophorum disciplina, imprimis autem de doctrina Peripatetica accurate iudicare nouerat. Quam eius insignem peritiam testantur libri plurimi, tum theologici, tum philosophici argumenti, quorum catalogum exhibet HENNINGVS WITTENVS [p]. Inter quos praeter *Disputationes*, et

 Exer-

m) In Orat. parent.
n) Helmst. 1661.
o) Conf. FREHER. l. c. FABRIC. l. c. T. V. p. 198. 199.
p) loc. cit.

Exercitationes logicas, *Conclusiones metaphysicas*, et huius generis alia eminent *Disputationes ethicae decem*, *depromtae ex ethica Aristotelis ad Nicomachum; Compendia dialecticae*, *et naturalis philosophia*, *Disputationes de prima philosophia*, *Institutiones logicae*, *et philosophia moralis*. In his Aristotelem ita sequutus est, vt tamen ad rationis examen cuncta referret, et Scholasticos sic interdum in partes vocaret, vt eos emendaret, atque sic eorum aliquem etiam gustum admisceret q). Ita vero magnam nominis famam consecutus est, elegantis philosophi nomine cohonestatus r), laudatusque quod philosophiam vltra docentium plebeia subsellia euexerit. Valde vero otia eius turbauerunt controuersiae illi motae ob assertam necessitatem bonorum operum ad salutem, de quibus in recentiori ecclesiae historia agendum s), vbi etiam quam locum in litibus syncretisticis habuerit, dispiciendum est ſ). Hos motus cum non satis patienter ferret, eo quod pacis quidem esset amantissimus, at in bilem nimis pronus ſſ), salus eius valde periclitari coepit, et fata quoque maturata sunt. Nobis hoc loco propter doctrinam ciuilem de moribus, quam mira perspicuitate et iudicio illustrauit, multaque luce ethicam Aristotelicam perfudit, praeeuntibus viris doctis t) commendandus est.

§. LVI. Nemo autem vel maiori eruditionis omnimodae copia, vel celebriori nominis fama Iuliam academiam illustrauit, honoremque Lycei in scholis Protestantium asseruit, quam HERMANNVS CONRINGIVS. Quo viro, incertum est, vtrum eruditiorem isto in seculo habuerit Germania? Cuius vitam scripsit, et *Syntagmati epistolarum* u) praemisit CASPAR CORBERVS, nuper quoque *Collectioni operum Conringii* nouo labore praefixit illustris IO. GVIL. GOEBELIVS Iureconsultus Helmstadiensis celeberrimus. Nos ex plurimis, quae de viro vere magno, et qui inter prima Germaniae ornamenta referri suo iure meruit, dici poterant, ea tantum seligimus, quae instituto nostro conueniunt, et potissimum celeberrimum polyhistorem, cui nullum fere eruditionis genus disciplina nulla intacta mansit, nobis philosophum sistunt literatissimum multisque nominibus de ciuili prudentia meritum. Natus est in Frisia orientali Nordae anno MDCVI, V Id. Nou. familia vetusta, quam a villa perquam eximia Könring dicta in comitatu Steinfurtensi, perpetua maiorum suorum sede cognomentum habuisse, ipse refert v). Parentem habuit virum doctum, Hermannum Conringium, ministerii sacri munere in ea vrbe functum. Puer admodum lue pestifera tantum non extinctus est, viresque corporis eius ita exhaustae sunt, vt vix eas colligere licuerit,

Hermannus Conringius.

q) BOECLER. Bibliogr. crit. p. 636. Conringiana p. 122.
r) Vid. quos laudant MAGIRVS l. c. p. 459. et FABRIC. l. c. BOECLER l. c. p. 608.
s) Conf. summe Reu. WEISMANN. Hist. eccles. T. II. p. 1198. ſ) FABRIC. l. c. T. IV. p. 310.
ſſ) Conringiana p. 130.
t) MORHOF. l. c. T. III. p. 485. BOECLER. l. c. p. 637. BVDDEVS Isag. p. 301. REIMMANN. l. c. p. 733. STOLLE Hist. lit. P. III. c. 1. §. 54. p. 616.
u) Prodiit Helmstadii 1694. 4. Ex hac Biographia sua hauserunt REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. V. p. 246. IO. FABRICIVS Hist. Bibl. suae T. IV. p. 203. alii.
v) In Conringianis epistolicis, laudabili consilio a CHR. HENR. RITTMEIERO editis, p. 261.

rit, nec ad haurienda literarum rudimenta duci mature potuerit. Sexennis vero cum in ludum literarium mitteretur, paucis diebus apparuit, quam ei munifica natura indolis felicitatem tribuiſſet: mox enim legere didicit, et nullo fere labore doctrinae Chriſtianae elementa percepit. Neque tamen maiores ſucceſſus vrgeri poterant, cum veſtigia morbi adhuc tenui corpuſculo inhaererent, et exiguam ſpem meſſis facerent. Septem autem annos natus cum Latinis literis diſcendis deſtinaretur, ingenii excellentiſſimi praeſtantiam et vim animi tantam demonſtrauit, vt quos ante ſe currentes viderat, maturiori aetate et exercitatione ſubactos breui praeuerteret. Nam quamuis valde adoleſcens eſſet, hiſtoricas tamen narrationes feliciter tenuit, et quatuordecim annos natus, ea pangendi carminis facilitate gauiſus eſt, vt ſatyram conſcribere poſſet in poëtas coronatos elegantiſſimam. Quae cum in manus Cornelii Martini deueniſſet, adeo admiratus eſt vir doctiſſimus elegantiam ingenii puerilis ſupra aetatis modum eminentis, vt praeclara quaeuis de Conringio ſibi promitteret, parentesque eius rogaret, vt eum Helmſtadium ablegatum, ſuae fidei crederent, ſperare ſe, fore, vt optimam ex hoc agro meſſem videant, et excellentiſſimae eruditionis fructus ex eo redundent. Cui viri optimi deſiderio cum anno MDCXX ſatisfeciſſent parentes Conringii, admodum puer in diſciplinam Martini deuenit [w], et in contubernium quoque ab eo atque conuictum receptus eſt, et ad mortem illius in eo perſtitit, ſumma ſemper praeceptorem veneratione proſecutus. Poſt funera Martini vero ad profeſſorem Graecae linguae Rudolphum Diepholdum conceſſit, et per biennium illi adhaeſit, a parentibus anno MDCXXIV domum reuocatus. Bellicis tamen tumultibus Muſarum ſilentia interſtrepentibus diu in laribus paternis manere non potuit, reduxque ad Academiam Iuliam Peripateticae philoſophiae et hiſtoriae diligentiam curamque ſuam impendit, et vt cuncta accurate teneret, operam adhibuit. Vt vero ex aliorum quoque virorum celeberrimorum doctrina theſauros ſuos locupletaret ad Lugdunenſem Batauorum ſcholam anno MDCXXV abiit: in qua cum valde feruerent controuerſiae theologi[illegible], Conringius, cuius vis animi totum eruditionis campum complectebatur, ad eas cognoſcendas ſe applicans ſacrarum diſciplinarum ſtudiis ſe [illegible] Ἔργον tamen, quod maximo ante reliqua omnia ſtudio, vrgere [illegible]ſtituerat, ars ſalutaris fuit, quod ſaxum per quinquennium in ea academia voluit, ita tamen, vt omnem ſcientiarum circulum curioſus explorator tangeret, nec ab vlla abiret, quam non accurate pernouiſſet. Et hoc pacto fundamenta illa feliciſſimo conatu poſuit, quibus poſtea admirandae eruditionis aedificium ſuperſtructum eſt. Ex Batauis ad Helmſtadienſes reuerſus eſt, neglecta, quae ſe obtulerat, occaſione, Pariſinam academiam inuiſendi: adeo enim Brunſuicenſi duci Friderico Vlrico commendata erat Conringiana eruditio, vt vacante cathedra philoſophiae natu-

w) Conringiana p. 101.

naturalis, ille posthabitis aliis isti muneri praeficeretur. Adiecerat inuito aulicus senatus eloquentiae docendae onus, quod quoniam, vt solet esse in academiis, graue nimis ipsi visum, ab eo reiectum est [x]. In publicas tamen calamitates haec Conringii inciderunt tempora. Adeo enim omnia bello et tumultu feruebant, vt cum aliis ad tempus Helmstadienses Musas relinquere, et Brunsuicum securitatis caussa confugere coactus sit. Anno MDCXXXIV tamen summos in arte medica honores, quos dudum omnium iudicio meruerat, consecutus, connubiale foedus cum Ioannis Stuckii, celeberrimi iureconsulti filia iniit, quod multa prole foecundissimum fuit. Nec defuere summae, quam Conringius in omni eruditionis genere demonstrauit, doctrinae laudes fauoresque, et iusta quoque atque commerita praemia. Et initio quidem vitae academicae non respondisse votis eius fortunam, haud obscure ipse prodidit, ad amicum scribens [y]: *Philosophicae Laureae nullum video vsum, cum ex academica vita mihi omnino videam esse discedendum. Aegre diuellor ab academia, et tamen vitae necessitas prope me compellit illam relinquere. Itaque cogor spreta illa dudum et olim minoris a me aestimata clinicorum officia subire, tantum vt indigentia quadam rudi popello exprimam, quod liberalia studia nequeunt impetrare. Si quae haec culpa est, ferant illi, quorum in manu est situm, haec mutare, meum delictum forte nullum est.* Non diu tamen durauit haec rerum Conringii angustia. Quamuis enim, *improbaret officiorum publicorum nundinationes, et animo aequo specularetur ludentem fortunam aliorum, paratus ad fortunam vtramque*, delecto sibi cynosurae instar illo Horatii:

Nauc ferar magna an parua, feror vnus et idem [z],

non potuit tamen diu latere, et sine mercede contemni Conringianae eruditionis praestantia. Breui enim tempore ex philosophica cathedra ad medicam, aucto quoque praeter ordinem stipendio, traductus et anno MDCXLIX, cum patrios lares inuiseret, a Frisiae orientalis principe archiatri axiomate ornatus et senatus sanctioris concilio adscriptus est. Ea autem insolitae et rarissimae eruditionis eius non modo medicae, sed politicae quoque atque historicae fama vbique increbuerat, vt ad aures quoque Christinae, quae Suecorum sceptra gerebat, pertingeret. Quae cum viros vndique doctissimos et celeberrimos colligeret, Conringium quoque per legatum suum in illis terrarum partibus Ioannem Adlerum Saluium honestissimis titulis, vt in Sueciam veniret, inuitauit. Abiit is venia a Brunsuicensibus ducibus impetrata, cumque Holmiam peruenisset, tanta a regina clementia exceptus est, tamque carus fuit regni senatoribus, vt omnibus constaret, summo loco haberi Conringianum nomen. Noluit tamen eo in loco sedem figere, sed regia liberalitate tituloque consiliarii et archiatri regii auctus post trimestre domum reuersus est, relicto im-

x) Conringiana p. 123. y) Ibid. p. 131. z) Ibid. p. 105.

cto impatienti sui desiderio in animo reginae, quae hoc ornamentum regno suo maximis votis destinauerat. Oblatum itaque denuo illi est lautissimum stipendium: quod tamen magno animo accipere noluit, cum et Musae Iuliae ipsi essent dulcissimae, et serenissimorum ducum munificentia reditus eius augerent, eo quod insigni Conringianae doctrinae ornamento academiam istam carere nollent. Additum quoque munus ciuilis doctrinae publice tradendae, quo vinculo omnium optime Conringium retineri posse iudicauerant. Et initio quidem quadam animi difficultate illud munus suscepisse, ex nonnullis eius verbis colligitur, ita ad amicum scribentis *: *Ciuilis philosophiae prouinciam a me suscipi, etsi non abs re forte publica, tamen sine damno familiaris rei non potest. Sero nunc intelligo, quid illud sit* πρὸς ἄλφιτα, *quamque etiam optimi conatus parum eo faciant. Scilicet laudatur virtus et alget. Praestat itaque in tempore subducere sese incertae et dubiae hominum clementiae, atque ita locare res suas, vt imperitorum auxilium haud magnopere veniat anxie expectandum.* Verum cum et hoc ei commentandi docendique argumentum obtigisset, in quo plurimum valebat, quodque maxime coluerat; et principum clementia rebus eius, teste eius biographo, multoties subuenisset, victas tandem dedit manus, et hanc quoque suscepit prouinciam. Quanquam illa istorum temporum fuit calamitas, vt conqueratur a: *Tristissimum rerum omnium statum, qui eo tempore fuit, integro biennio et amplius praeripuisse omnia stipendia, vererique se, ne et sibi tandem statio ista, vtut pergrata, sit deserenda.* Immo fatetur, *iam se tum circumspicere subinde, quo se debeat vertere, aulas enim fugere se cane peius.* Quod ita in tanta Conringiani nominis nobilitate et existimatione, cum haud dubia esset principum clementia, euenire potuisse, nemo mirabitur, qui illorum temporum infelicitatem in Germania reputauerit. Neque tamen ita animum abiecit Conringius, vt ab officio rite explendo vel latum vnguem discederet, sed prouinciam istam sibi demandatam tanta arte et diligentia ornauit, vt non dubitemus asserere, nunquam doctiorem virum cathedrae ciuilis doctrinae praefuisse. Cum enim Peripateticam philosophiam accurate teneret, et contemtis, vt ipse vocat b, quisquiliis Scholasticis, Aristotelem ipsum magno studio sectaretur, in cuius scriptis politicis magnam latere veteris doctrinae copiam nemini ignotum est: accederet autem in Conringio historiae lux, qua vetera, media, noua omnia complectebatur animo, et iuris omnis publici fontes et origines peruiderat, atque antiquitatis rationem habere poterat optimam; excellentissima euasit ciuilis eius eruditio. Inde factum, vt in controuersiis principum, multoties in partes vocaretur, et dispulsis vetustatis tenebris in apricum poneret aularum iura et praetensiones: id quod eum apud summos principes fecit gratiosissimum. Hoc pacto anno MDCLII in caussa Bremensi pro Suecorum rege eruditionem suam interposuit,

*) Ibid. p. 130. a) pag. 212. b) Ibid. p. 39.

posuit, annoque sequenti Frisiae principi simili ratione inseruiuit, maxime vero electori Moguntiae, ius inaugurandi coronandique imperatoris Romani pulcherrima disquisitione vindicauit; anno MDCLVIII in Holsatiam ad Carolum Gustauum Suecorum regem vocatus operam suam simili illi modo locauit. Quo studio ita admiratione eruditionis suae regis animum repleuit, vt regi a consiliis et tuenda sanitate esse iuberetur, et lautissimo stipendio augeretur, inusitatae quoque liberalitatis praemium ei offerretur, si Holmiam ire, ibique cum rege viuere vellet. Eandem doctrinae suae amplissimae praestantiam probauit Carolo Ludouico, electori Palatino, cum inter aulam Palatinam et Bauaricam illustrissima de vicariatu imperii exorta esset controuersia [c]. Maxime vero auctoritas et eruditio eius apud serenissimam gentem Brunsuicensem valuit, et orbi quoque literato fuit exoptatissima. Nostri enim consilio vsus est immortalis nominis princeps Augustus, cui tot modis literarum gloria debetur, cum splendidissimum librorum thesaurum, quem hodie doctus quilibet admiratur, Guelpherbyti colligeret. De qua *Bibliotheca Augusta*, cum Conringius ipse eleganti tractatione [d] disseruerit, inspersis simul egregiis, quae ad rem bibliothecariam omnem facere possunt, obseruationibus, nos nihil hoc loco de ea monemus. Neque intra Germaniae fines Conringiani nominis fama contineri potuit: sed cum magnus ingeniorum iudex atque arbiter Colbertus, regi Galliarum Ludouico XIV magnis gratiae documentis quoscunque summae doctrinae viros complectenti Conringium commendasset, ab hoc quoque rege insigne clementiae specimen, lauto stipendio decreto accepit, eoque vsque ad belli Belgici initia fruitus est. Eandem fortunam in aula Daniae regis expertus est, a consiliis regi esse iussus; et in augustissimi quoque imperatoris aula, maxima de eo fuit opinio, cum summo Germanici imperii moderatori librum *de Finibus imperii* obtulisset. Qui fortunae fauores licet rari sint et insoliti, dicendum tamen, talem fuisse doctrinam Conringii, eamque eruditionis excellentiam, vt iure suo eos Conringio obtigisse fateri debeant, quotquot literis pretium statuere et honorem habere norunt. Polyhistoris enim nomen, veteribus summa in laude positum, et a recentiorum nonnullorum abusu vindicatum, si tribui potest vlli, certe Conringio tribuendum est. Nullum enim erat disciplinae genus, scientia nulla, in qua non regnauit Conringius. Quantus ille vir in sacris literis fuerit, libelli polemici ostendunt, senseruntque, qui contra eum imparibus armis in arenam descenderunt velitarii milites Haunoldus, Valerianus Magnus, Vitus Ebermannus, fratres Walenburchii et Dionysius Werlensis. In re autem medica ab innumeris praeiudiciis artem laudatissimam sanauit. Qua de re cum magnam ei litem mouisset vir doctissimus, at nimio antiquitatis praeiudicio impeditus Olaus Borrichius, ita *de antiqua veterum Aegyptiorum et recentiori Paracelsicorum medicina* cum eo disceptauit, vt non modo, qui

c) Ibid. p. 247. 248. d) Auctam edidit filius HERM. IO. CONRINGIVS, Helmst. 1684. 4.

qui eodem praeiudicio occoecati Borrichio victoriae partes decernebant, Conringianam tamen eruditionem summo loco ponerent: sed et nostra aetate, qua nebulae istae discussae, mentesque ab illo iugo liberatae sunt, caussa Conringiana potior fuisse recte iudicata sit. De qua controuersia cum *Tomo primo* [e] iam nonnulla attulerimus, ad eum locum lectorem ablegamus. Ceterum eleganti quoque *Introductione in artem medicam* [f] cuius auctam editionem [g] debemus GVNTHERO CHRISTOPHORO SCHELHAMERO, ostendit, quantus in his quoque literis vir fuerit. Iuris autem publici, praecipue, quod ad Germanicum imperium pertinet, ea viro summo inerat cognitio, vt primus dicendus sit, qui veros et sinceros eius fontes detexerit, eamque sequenti aetati facem praetulerit, cuius lumine hodie in arduo argumento inoffenso progredi pede plerisque licet. Testes volumus libros eius, *de Origine iuris Germanici*, *de Imperio Germanorum Romano*, *de finibus imperii Germanici*, *de pace perpetua inter imperii Germanici ordines religione dissidentes seruanda*, qui pseudonymi prodiere IRENAEI EVBVLI nomine, et ad sanandas discordias in consultationibus pacis Westphalicae plurimum profuere, itemque *Exercitationes de republica imperii Germanici*, quaeque de iuribus electorum Moguntini et Palatini commentatus est, de quibus tamen plura hoc loco dicere non licet [h]. In his vero tractationibus praeter antiquitatum et historiae lucem philosophia quoque ciuilis regnat, qua duce arduum argumentum aggressus est. Optimo enim et non satis laudando consilio vbique historiam philosophiae iunxit, cuius cum tot hactenus in hoc opere specimina dederimus, totiesque ad eum prouocauerimus, praesertim in historia philosophiae Aegyptiacae, et medii aeui, quam in libris *de Hermetica medicina* et in *Antiquitatibus academicis* [i], bona fruge plenis luculenter illustrauit, plura otiose non addimus. Neque vero suis tantum lucubrationibus prodesse reipublicae literariae vir summus constituit, sed aliorum quoque scripta luce digna edere, augere, emendare, et sic reddere vtilissima sategit. Qua ratione praeter TACITVM *de Moribus Germanorum*, praefatione et notis eruditissimis auctum et Cassandri atque Wicelii Consultationes de concordia religionis et alia, debet ei orbis philosophicus Aristotelis *Politica* cum *Introductione*, et MACHIAVELLI *Principem*, ex Italico Latinum factum, et notis illustratum, NAVDAEI *Bibliographiam politicam*, et SCIPIONIS CLARAMONTII librum *de Coniectandis moribus*, quibus omnibus additis ex suo penu plurimis fines philosophiae amplissime dilatauit. Maxime autem de ciuili doctrina meritus est, quam multis scriptis pulcherrimam eruditionem spirantibus illustrauit. Praeter *Introductionem* enim quam *in Aristotelis politicam* edidit, magno applausu exceperunt viri docti librum eius de

e) p. 277. not. i.
f) Helmst. 1654.
g) Ibid. 1687.
h) Conf. REIMMANN. l. c. p. 254.
i) Diximus de iis Tom. III.

de Ciuili prudentia, quo prudentiae politicae cum vniuersalis philosophicae, tum singularis pragmaticae omnis propaedia pragmatice traditur [k]; itemque *Propolitica, siue Introductionem in ciuilem philosophiam cum adiectis nonnullis aliis* [l]. In quibus lucubrationibus Aristotelis praecepta de republica ita nostris temporibus adaptauit, vt, quod ob imperii formam apud Graecos plerumque nostris hominibus inutile est, singulari historiae et conditionis imperiorum nostrae aetatis notitia, qua pollebat, ad vtilissimum scopum transtulerit. Magnopere itaque laudandus est illustris Goebelii labor, qui dispersa Conringii opera, praeter ea, quae ad theologiam et medicinam pertinent, collegit, digessit, ἀνέκδοτα multa in lucem protraxit, et ex vbere eruditionis suae thesauro multa egregia adiecit [m]. Et ex his quidem clarissime constat, πολυϊστορίας laudem maximo iure Conringio deberi. Cuius pars cum haud exigua philosophia sit, in ea quoque se virum magnum pro conditione aetatis suae praestitit. Et verum quidem est, ab auctoritatis et sectae praeiudicio eum se liberare non satis ausum fuisse; certe maiora, vt erat iudicio summo, et literis eleganter instructus, praestitisset, si sine duce hanc viam fuisset ingressus. Verum obstabat temporis consuetudo, et educatio in disciplina Martini, qui altissime Aristotelis amorem eius ingenerauerat animo, et veterum placitorum tenacissimum fecerat. Id quod ipse candide fatetur his verbis [n]: *Ex Frisia in hanc academiam admodum puer missus, statim deueni in Cornelii Martini disciplinam. Ea certe magistrorum meorum dignitas, iam ab eo vsque tempore vetustiorum sententiarum tenaciorem me fecit, interdum fortassis plus iusto, vt fieri solet.* Ast cum summa tamen vteretur mentis acrimonia, tantum abest, vt coecum Aristotelis comitem se praestiterit, vt potius agnouerit et fassus sit libere, vbicunque Aristotelem peccasse nosset. Qua de re eleganter prorsus disseruit in *Epistola*, quam Piccarti *Introductioni in lectionem Aristotelis* [o] praemisit, quae cum erudita sit et pulcherrima, et de philosophia Conringii luculenter testetur, tota meretur legi. Hoc enim loco ob paginae angustiam apponi tota haud potest. Inter alia vero ita suam hac de re mentem explicat: „Quamuis eorum me haeresis non teneat, „qui vnum Aristotelem sapuisse, vnum nihil ignorasse, vnum nec fallere „nec falli existimant: inter sapientiae tamen magistros hunc familiam du„cere, hunc prae aliis quam multis sapere, hunc non admodum multa „ignorare, hunc raro falli solere, omnino equidem arbitror. Quamuis „iis etiam neutiquam assentiar, quibus philosophari est nihil aliud, quam „rimari Aristotelicae doctrinae mentem, adeoque ipsa philosophia est ni„hil aliud, nisi peritia illius, quod Aristoteles docuit, (reapse enim quic„quid eius est notitiae, opinio siue δόξα est, subnixa auctoritate viri per„quam

k) Helmst. 1662. vid. Chr. Thomasii Orationes Acad. p. 439. Budd. Isag. p. 319. Stoll. Hist. lit. P. III. c. 5. §. 61. p. 727.

l) Helmstad. 1663.

m) Tomis VI. in folio Brunsuigae 1730. vid. Act. Erud. 1732. Oct. Act. Erud. Germ. P. CLVI. art. 1.

n) Conringiana p. 101.

o) Extat inter eius Epistolas p. 323.

„quam ſapientis quidem, hominis tamen, et a quo humani nihil alienum „fuit: quod ipſum procul admodum abeſt, vt a certitudine pariter et ab „ipſarummet rerum ſcientia, quae ſola dignitatem philoſophici nominis „aſſequitur) quoniam tamen haud temere magis quo alio magiſtro, quam „Ariſtotele, licet in ſapientiae ſtudiis proficere, hunc ante omnes con-„ſulendum, huiusque ſcita ediſcenda eſſe ſapientiae cultoribus cenſeo; vt „tanto magiſtro inſtructus eo citius et certius ad veritatem et rerum ſcien-„tiam peruenias. Qua in re ſane haud forte quemquam habebo diſſenti-„entem, praeter eos, qui Ariſtotelicae doctrinae ſunt imperiti. Nec ve-„ro quenquam ita inſanire crediderim, vt ſpernendos ſibi omnes magi-„ſtros, etſi illi in promtu ſint, opinetur; quamuis haud ignorem, ea „nonnullis, praeſertim iis, qui pruritu nouandi laborant, inſanae φιλαυτίας „incitamenta ore et calamo excidere, quae in omnis magiſterii aſpernatio-„nem tandem recidunt. Ceterum et is, qui Ariſtotelicae doctrinae non „adeo eſt gnarus, vt mihi illam vsque adeo laudanti queat aſſentiri, ſal-„tim vtique haud negabit, ſi quidem ſapit, ingentis adeo exiſtimationis „doctrinam non poſſe vel debere contemni, ſed diſcendum eſſe atque ex-„plorandum, vtrum tantis laudibus, nec ne, reſpondeat. Sane intereſt „veritatis ſtudii, neminis temere ſapientiam profeſſi ſententias non expen-„dere, quanto minus eius, qui tot ſeculis infinitorum hominum doctrinae „laude florentium admirationem meruit, qualis eſt Ariſtoteles. Etiam „igitur illorum, quibus forte ſuſpecta eſt Ariſtotelis iſthaec paſſim, quam „obtinet, opinio in officio eſt, ſi veritatem ſerio amant, Ariſtotelicam „doctrinam ſibi cognitam reddere, atque adeo monumenta ipſius diligen-„ter euoluere, vt ex quibus philoſophia iſthaec maxime ſincera queat peti. Ex quo loco Conringii mens eius de ſtudio Ariſtotelicae philoſophiae ſatis eluceſcit, patetque eundem illum fere in modum, quemadmodum Melanchthon ſtatuerat, pronunciaſſe: et hinc Peripateticis ſinceris omnino quidem adſcribendum eſſe, ſed illis tamen, quibus iudicio et delectu vti placuit. Id quod virum ſummum praeſtitiſſe, ſcripta eius maxime ciuilia et moralia luculenter probant. Ex iis enim diſcimus, multa eum in philoſophia practica Ariſtotelis, praecipue quae ad iuris naturalis praecepta pertinent, deſiderauiſſe. Quae ita alicubi ſummatim complexus eſt [p]: *In morali Ariſtotelis philoſophia multa deſidero: Omnem enim iuris naturalis prudentiam iſthuc cenſeo pertinere, nec ordo modusque tractandi ſatis placet, vis etiam argumentorum Ariſtotelicorum videtur debilior, idque quoniam nec prouidentiam diuinam, nec animae immortalitatem, aut vitae aliam, quam quae in hoc mundo obtingit felicitatem, agnouit. Super quibus tamen tanquam fundamentis, virtus omnis ſuperſtructa eſt. Nec enim virtus eſt niſi inanis quaedam animi generoſitas, absque illa fuerit, quae modo dixi.* Hos vero philoſophiae Ariſtotelicae defectus vt ſuppleret, aliorum modo apud veteres meditationi-

Tt 2 bus,

p) Conringiana p. 69.

bus, non vero suis, vsus est, sectario animi studio impeditus. Ita vero dum veteres nimio prosequitur cultu et admiratione, a pueritia a praeceptoribus ingenita, recentiores emendationes et imprimis Cartesii magno tum strepitu philosophiae theatrum replentis conatus ferre non potuit. In quo licet nonnulla probaret, v. g. quod formas substantiales reiecerit, quas Latinam philosophantium scholam contra mentem Aristotelis admisisse credebat, fassus tamen amicis [q] est, *se prorsus nihil potuisse in eius physiologia inuenire, quod speciem habeat ἀποδείξεως, esse enim omnia Democritea, et non rationi tantum, verum etiam sensibus aduersa.* Immo tanto in eam philosophiam zelo exardescere coepit, vt illi e medio tollendae operam dari velit et vehementer indignetur [r], *insanum amorem illius sophistices multa adeo florentissimarum prouinciarum ingenia pessime afflixisse.* In ea enim erat vir nimio Aristotelis amore detentus sententia, non inesse illis ingenia philosophica, qui hanc philosophiam recipiant, id quod graui ἐγκλήματι Batauis obiecit [s]. Immo tam amaram in eam philosophiam censuram stringit, et epitaphium Cartesio ponit bile ita tinctum [t], vt omnino nollemus talia tanto viro excidisse. Verum hominem eum fuisse, cogitandum est, et a pueritia veterum admiratione nimis captum. Quae caussa est, cur aliorum quoque conatus, reprobauerit, et Gassendo dicam, parum honorificam scripserit [u], licet eius illum eruditio caperet. Scribit enim ad amicum: *Petri Gassendi pleraque mirifice me affecerunt, nisi quod mihi visus sit Epicuri potius, quam Christi sectator, quam laudem studiose hodie affectant, qui prae aliis philosophos se iactant, per Italiam et Galliam.* Similia passim de eo iudicat, nec Hobbesio quoque parcit [*], quem dignum censet, quem odia omnium excipiant. Scholasticos tamen haud minori contemtu reiecit, eorumque nugas fastidiit [†]. Laudauit vero magnopere Hugonis Grotii conatus [x], cuius nihil non praeclarum esse pronunciauit, et dignum laude, et excellere ait opus de I. B. et P. incomparabile, ob rationem dicendi, breuitatem et perspicuitatem. Scilicet facile ferri ab eo Grotius poterat, qui, vt supra dictum, Aristotelis auctoritatem non contemsit: praecipue cum ius naturae explicuerit, quod aegre ferebat Conringius, ab Aristotele praetermissum fuisse. Et haec sine dubio caussa fuit, cur PVFENDORFII *Elementa iuris prudentiae* suam superasse expectationem pronunciauerit [y]. Esse enim videbat librum dictione elegantem, argumento praeclarum tractandi ratione neruosum. Ab his vero parum periculi Peripateticae doctrinae, metuebat, quam huiusmodi φιλοσοφϑμένοις suppleri optabat. Ceterum pusillus fuit corpore, id quod ipse monet [z], fassus, qua erat modestia, *non sibi mentis adeo multum esse, vt sufficiat excusando corporis defectui*, credatque *imaginem hanc suam reuocaturam esse maleuolis in mentem vetustum illud*:

Per-

q) Ibid. p. 9 10. r) p. 49. s) p. 88. *) p. 19. 76. 262. †) p. 36.
t) p. 156. u) p. 48. 60. 277. x) p. 61. 347. y) p. 69. z) p. 105.

Pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa.

Et obiecit quoque ei hanc corporis pusilli figuram Iesuita Ebermannus, qui vero suo malo expertus est, magnum in eo tuguriolo habitare spiritum. Maximus enim erat ingenio, et vastissimae lectionis copia suffultus, cui cum accederet multorum annorum experientia, dici non potest, ad quod fastigium enixa sit Coringiana eruditio. Diligentia autem, in eo tanta fuit, vt merito dici χαλκέντερος debeat; inter tot enim itinera, libros editos, curata principum negotia, in tanto commercio literario, cum totius fere Europae viris summis, partim principibus, partim doctrina claris, suffecisse vnum virum tot laboribus merito mirandum est, et non diffitente inuidia pronunciandum, inter maxima seculi XVII ingenia eum enituisse. Quamuis enim aduersariis non caruerit, quos ex parte supra nominauimus, quibus addi possunt Aegidius Strauchius, Ioannes Otto Tabor, et Matthias Wasmuthus, plerorumque tamen virorum doctorum iudicio inter summa aetatis suae ornamenta relatus est. Quorum censurae ex parte praemissae sunt, *Epistolarum Conringianarum Syntagmati*, facile autem innumeris scriptorum locis possunt augeri, id quod tamen priuatae lectoris industriae relinquimus [a]. Occidit Germaniae hoc sidus prid. Id. Dec. anno MDCLXXXII.

§. LVII. Floruit quoque sincerum Peripateticae philosophiae studium in academia Regiomontana, cuius sub auspiciis Philippicam philosophandi secundum Aristotelem methodum obtinuisse a Sabino introductam supra diximus. Eminuit autem seculo XVII in ista schola accuratiori Aristotelicae philosophiae cognitione biga virorum doctissimorum CHRISTIANI DREIERI et MELCHIORIS ZEIDLERI. Dreierus Stettini Pomeraniae vrbe celebri natus est anno MDCXI, inque Regiomontana academia eum studiorum cursum absoluit, quem ingredi solent, quotquot ad solidam elegantioremque doctrinam adspirant. Neque defuit Dreiero aut natura benigna, egregias ei dotes ingeniumque praeclarum largita, aut pertinax studium, solidam eruditionem consectandi. Itaque Ornatus variae doctrinae thesauris, a primis philosophiae honoribus, in ista academia ad summas ecclesiae et Scholae dignitates ascendit, cathedrae praefectus theologicae, eiusque doctor renunciatus, in qua primum tandem locum obtinuit, addito ecclesiastae aulici et consistorii Sambiensis assessoris axiomate; quibus muneribus perfunctus totius academiae senior Non. Aug. anno MDCLXXXVIII, aetatis LXXVIII, rebus mortalium ereptus est [b]. Laeto flore in eo viguit ingenii foecunditas, quae cum vasta veterum scriptorum ecclesiasticorum pariter atque profanorum lectione suffulta per omnem eruditionis campum, maxime philosophicum et

Christianus Dreierus.

a) Consuli tamen possunt, quae collegerunt REIMMANNVS l. c. P. I. p. 51. IV. 11. V. 246. 289. VI. 120. 423. Io. FABRICIVS Hist. Bibl. suae T. IV. p. 203. BAILLET. Anti T. II. p. 124. MAGIRVS Eponymol. crit. p. 655. 665. 678.

b) Vid. Io. FABRIC. Hist. Bibl. suae T. IV. p. 330. REIMMANN. Hist. liter. Germ. P. IV. p. 33.

et ecclesiasticum se diffunderet, et per dimidium fere seculum in sacro atque profano argumento exerceretur, dici non potest, ad quam doctrinae elegantiam tandem euaserit. Maxime vero in veterum scriptis ita eius versata est diligentia, vt maturos ex ea fructus referret. Vnde factum, vt paucos haberet, in Aristotelica disciplina sibi pares. Dolendum autem, virum eleganter doctum cum summis votis vniendis eorum, qui in religionis argumento dissidebant, animis labores suos destinauisset, hincque nonnulla profluxissent asserta, quae rigidioribus theologis non displicere non poterant, syncretisticis controuersiis ita implicitum fuisse [c], vt aliis, quibus ecclesiasticam et philosophicam historiam egregie iuuare potuisset, laboribus eriperetur. De quibus eius litibus consulendi annales ecclesiastici sunt [d]; ad hunc enim locum non pertinent. Nobis eo potissimum argumento heic enarrandus est, quoniam in libro, cui *Sapientiae*, id est, *philosophiae primae* nomen praefixit, de Aristotelica philosophia eiusque historia pulcherrime meritus est. Viginti enim dissertationibus, ex praelectionibus suis philosophicis congestis, primo quidem philosophiae ortum et progressum delineauit, dein omnem Aristotelicae philosophiae indolem, naturam et praecepta ex ipsius Stagiritae mente, et secundum genuinos eius apud veteres interpretes exposuit, et vbique accuratam philosophicae historiae cognitionem, sine qua vetus philosophia omnis disci nequit, prodidit [e]. Hunc igitur ducem cum sequeretur, mirandum haud est, Cartesii philosophiae ad Germanos tandem delatae eum se mascule opposuisse [f]. Eodem in loco vitalem auram primum hausit MELCHIOR ZEIDLERVS anno MDCXXX. Is cum commodum natiuitatis sorte locum accepisset, quo ingenii, quod natura nactus erat optimum dotes augere, fundumque, qui in eius animo latebat excolere posset, in inferioribus scholis doctissimos praeceptores, et artium liberalium peritissimos Wictelmannum et Volbrechtum, duces nactus est. Quibus praeeuntibus cum humanitatis studia feliciter absoluisset, Christiani Dreieri disciplinae se tradidit. Eo vero praeceptore non in triuio haerens, sed ad ipsa veteris philosophiae Graecae et doctrinae ecclesiasticae limina progressus, quicquid in vtroque genere scire licuit, didicit, et elegantissimam veteris eruditionis copiam sibi comparauit. Ita cognitionis, quam in omni fere disciplinarum parte acquisiuerat praestantia commendatissimus cathedrae philosophicae in academia patria praefectus est, quam postea cum theologica commutauit, adiecto pastoris in templo cathedrali et assessoris consistorii Sambiensis munere. Valde in eo viro excellebat veteris

Melchior Zeidlerus.

c) Disci id potest ex CALOVII Harmonia Calixtino-Haeretica, et Syncretismo Calixtino.

d) Vid. quos laudat FABRIC. l. c. p. 355 seq. BVDD. Isag. Hist. theol. L. II. c. 3. p. 572. ARNOLD. Hist. eccl. P. II. L. XVII. c. 11. §. 14. p. 514. WEISMANN. Hist. eccl. P. II. p. 1205. HARTKNOCH. Hist. ecclef. Boruss. L. II. c. 10. p. 602 seqq.

e) Conf. BVDDEVS Isagog. L. I. p. 256. Hist. philos. c. 6. §. 5. p. 386.

f) Aggressus est principium cognoscendi Cartesianum: Ego cogito, ergo sum, peculiari diss. quae addita est Dialecticae Regiomontanae Eius; quod Compendium topicorum Aristotelis Io. EBERM. BVSMANNVS Helmstadii edidit, laudatum MORHOFIO Polyhist. T. II. IV. c. 1. §. 3. p. 477.

ris literaturae peritia, et imprimis rerum ad philosophiam antiquam et ecclesiae fata, ritus, disciplinam et placita spectantium cognitio, quae per omnia eius scripta ita diffunditur, vt iucunda pariter atque vtilissima sit antiquitatem scrutantibus, eorum lectio. Quas suas delicias adeo dissimulare non potuit, vt aridam contra Iodocum Keddium disputationis arenam ingressus, iucundissimum tamen lectoribus campum aperuerit, in praefatione de methodo, modo et circumstantiis disputantium, siue de dialectica antiqua ex scriptis veterum, praesertim Peripateticorum praeclare differens, multamque argumento eleganti et difficili lucem accendens, quam ex libri titulo nemo sibi promiserit. Multo magis in scriptis philosophicis antiquitatis notitiam, quam pulcherrimam possidebat, eum in finem adhibuit, vt Peripateticae disciplinae, quam summopere colebat, amplissimum lumen affunderet. Cuius luculenta prorsus exempla, optimae eruditionis genere referta esse possunt, tractatus historico-philologico-philosophicus *de Genuino veterum docendi modo exoterico et acroamatico, id est dialectico et analytico, genuinae dialecticae siue encyclopaediae rationem succincte demonstrans* [g], in quo historia logicae veterum, praecipue Peripateticorum mire illustratur, itemque *Introductio in Aristotelem* librique tres *de Variis differendi generibus et mediis eo perueniendi, siue Analysi posteriori.* Iunxit huic eruditioni diligentiam, pietatem pacisque studium, quod tamen eum nonnihil suspectum reddidit, et controuersiis syncretisticis immiscuit, in quibus suspicacioribus nonnullis, praecipue factioni Calouianae displicuit: de qua re tamen alibi dicendum. Tanta autem contentione studiorum cursum persequutus est, vt laboris nimii assiduitate exhaustus tabem contraheret; quae cum plurimis, vt solet fieri, symptomatibus, stipata valde eum excruciaret, adeo vt vmbram hominis magis referret, quam hominem, patientiam illi Christianam et fortem animum opposuit, anima tandem creatori reddita anno MDCLXXXVI, cum quinquagesimum septimum aetatis annum nondum attigisset [h]. Scripsit plurima vir doctissimus et diligentissimus, ab antiquae doctrinae cultoribus summis laudibus commendata, inter quae scripta philosophica de Peripatetica historia et eius generis disciplina omni praeclare meruerunt, non denegantibus hanc Zeidlero laudem viris doctissimis [i], inter quos nonnemo [k] eum Nunnesio in Peripateticae philosophiae cognitione praeferre non dubitauit. Vbique enim lumina Aristotelica veteris literaturae radiis collustrata in eius scriptis lucent.

§. LVIII. Tandem his, quos hactenus recensuimus, Peripateticae philosophiae sincerae cultoribus in coetibus Protestantium adiiciendus ex academia Lipsiensi eo magis est, IACOBVS THOMASIVS, quo magis *Iacobus Thomasius.*

g) Regiomonti 1685.
h) Praefixa est Vita eius cum catalogo scriptorum, notis et animaduersionibus in scrutatorem post eius mortem Helmstadii 1689. editis.
i) Vid. FABRIC. l. c. T. IV. p. 329. BVDDEVS Annot. Hist. phil. p. 205. 386. BOECLER. Bibliogr. crit. p. 854.
k) Auctor Biblioth. Schraderianae P. II. c. 3.

magis in historia philosophica multum nos illi debere multoties professi sumus. Patre genitus Michaële Thomasio I. V. D. Lipsiae VII Cal. Sept. anno MDCXXII in lucem editus est [1]. Is cum ipse eruditione satis eleganter esset tinctus filium, cui naturam de praeclaris ingenii dotibus prospexisse obseruabat, sollicita formare cura artibusque liberalibus instruere, et praeceptoribus quoque optimis tradere non omisit. Quem tamen fortunae cursum nonnihil retardarunt bellicae calamitates in adolescentiam Thomasii incidentes; maxime vero illius studiorum incrementa vehementer impediuit vtriusque parentis mors, quae anno MDCXXXII et sequenti contigit. Ab auia tamen in parentum locum succedente, et curarum partem subeunte cum fratre Ioanne in gymnasium, quod Gerae floret, missus est, in quo scientiarum, quae ab humanitate nomen sortiuntur elementa propitia Minerua et non sine eximia ingenii felicitate didicit. Tum iudicio maturiore et encyclopaediae notitia satis instructus anno MDCXL in patriam rediit, et eodem anno in Vitebergensem academiam translatus est, in qua a praestantissimorum virorum ore pendere, veterum et recentiorum libros magna cum cura voluere, et in horrea mentis congerere, quicquid literarum suo scopo inseruire poterat, summo studio connisus est. Idem saxum ad Lipsiensem scholam rediens diligenter voluit, tam laeto successu, vt collatis anno MDCXLIII doctoris philosophici iuribus, et humaniores disciplinas, et philosophiam docere iuuentutem cum laude posset. Qua occasione ingenii Thomasiani elegantia et doctrina ita commendata est, vt anno MDCL et sequentibus scholae Nicolaitanae apud Lipsienses collega, tum Conrector praeficeretur; quae cum tantam eruditionem non caperet, ad cathedram academicam anno MDCLIII traductus et moralem philosophiam, postea vero dialecticam quoque et eloquentiam docere iussus est. Et vt florentissima quoque, quae Lipsiae ab amplissimo senatu fouentur gymnasia ab huius viri eruditione illustrarentur, anno MDCLXX scholae S. Nicolai, et anno MDCLXXVI scholae S. Thomae regendae praefectus est. Tacemus honores academicos et dignitates alias viris literarum meritis celebribus in hac academia laudabili consilio conferri solitas, quas hoc loco enarrare nihil attinet. Quantum autem in eo virum Lipsienses Musae habuerint, quantos doctrinae omnigenae, praecipue veteris thesauros possederit, quam acuto iudicio in dignoscendis omnis aetatis sectarumque opinionibus vsus fuerit, et quam vere veteris literaturae omnis promus condus dici meruerit, nemini ignotum esse existimamus, qui acta literaria superioris seculi vel per transennam inspexit, et obiter ingenii Thomasiani foetus contemplatus est, adeo vbique summa, qua pollebat, eruditio eius enitescit. Praecipue autem in eo maxima laude prosequendum est, quod philosophiae Graecae historiam hactenus a plerisque neglectam, certe a pau-

1) Vid. Programma Acad. Lips. in eius funere editum. Conf. FR. CASP. HAGEN Memoriae philos. renouatae p. 273.

te a paucis viris doctis accurate excultam ex puluere prouocare suoque nitori restituere magnis conatibus coeperit, tanta in ea re felicitate vsus, vt quis illi inter Germanos in hoc doctrinae antiquae genere praeferendus sit, nobis non succurrat. Nam non Peripateticam philosophiam tantummodo secundum Aristotelis mentem accurate tenuit, sed reliquarum etiam sectarum systemata pernouit, et ex ipsis veterum fontibus cuncta hausit, infinita, quae obscura erant, eruditionis suae luce collustrauit, sicque de elegantissima literaturae veteris parte immortaliter meruit. Quod eius studium eo magis summis extollendum est laudibus, quo magis ab inepto syncretismi amore, qui omnem veteris philosophiae historiam foedissime corrupit, erat alienissimus, nec ferre eos poterat, qui inter lucem et tenebras paciscuntur [m]. A quo praeiudicio vt ingenia sanaret, sectarum systemata accurate exposuit, et opinionum inter se distantium sensum accurate definiuit, ad id imprimis intentus, vt dogmaticam philosophicae historiae partem exponeret. Neque ita soli curiositati inseruiendum esse ratus est, sed cum nosset, innumeris modis veterem philosophiam cum dogmatibus veteris ecclesiae cohaerere, et errores plerosque ex his fontibus propullulasse, praeclaris quoque obseruationibus ostendit, quid abusus philosophiae Graecanicae effecerit, cuius licet specimina plurima ediderit, luculentissimum tamen exemplum est schediasma *de definitione sapientiae*, quod *Originum historiae philosophicae et ecclesiasticae* titulo recudi fecit [n], dignus tanto parente filius, illustris CHRISTIANVS THOMASIVS, quem cum fratre Godofredo, Norimbergensi medico, et polyhistore celeberrimo, paternae virtutis et eruditionis haeredem reliquerat. In ea enim tractatione, praecipua dogmata quatuor sectarum Graecanicarum celebriorum, item haereseon Simonis Magi, Gnosticorum, Massilianorum, et Pelagianorum, denique theologiae mysticae ac scholasticae summo iudicio enarrauit, fontes eorum detexit, errorum γεννήματα notauit. In eo quoque laudandus, quod iuuentuti harum literarum amanti et historiam non tantum philosophorum, sed et philosophiae tractare cupienti impulsor fuerit, vt venas philosophorum, in agros patrum ecclesiae deriuatas persequeretur, et sententias philosophorum Graeciae et antiquae ecclesiae doctorum ex ipsis fontibus eliceret. In quo recte illi applaudebat, qui ex eius disciplina progressus his potissimum alis ad summum eruditionis apicem ascendit GODOFR. GVIL. LEIBNIZIVS [o]. Quod ad ipsum vero philosophiae genus attinet, quod secutus est Thomasius, fatendum quidem est, eum in via sectaria perseuerauisse, et Peripateticam disciplinam ex ipsis Stagiritae, Graecorumque interpretum fontibus haustam illustrare contendisse. Cuius exemplum esse possunt, quae

m) Vid. praef. diss. de Exustione mundi Stoica, et th. 19. 20. 21. p. 20.

n) Halae 1699. 8.

o) Epist. Leibniz. a Cl. KORTHOLTO editarum T. I. ep. 170. p. 270.

quae ex eius museo prodierunt, *Erotemata logica, physica, metaphysica, philosophia practica, tabulis comprehensa, et dilucidationes in partem priorem regularum philosophicarum Danielis Stahlii.* Longius enim progredi, et sectarium iugum excutere, nondum in fatis erat, et munus eius postulare id modo videbatur, vt Peripateticam sapientiam perspicue solideque doceret, id quod accurate perfecit. Seruabatur vero ea gloria, eiectae ex Germania philosophiae sectariae filio Christiano, de cuius meritis in vltima tractationis nostrae parte accurate differemus. Verum et illud laudis magno acutissimoque viro non denegandum est, in his eum scriptis philosophicis cuncta historiae philosophicae attemperauisse, et reseratis quae tunc plerisque abdita latebant veteris philosophiae mysteriis, occasionem exhibuisse, de errorum fontibus cogitandi, vetera inter se conferendi, et, quem maximum historiae philosophicae fructum esse praeclare vidit LEIBNIZIVS [p], pondus dandi nouis veritatibus, sicque veras philosophiae origines detegendi. Vnde, quae aridam speculationum arenam exhibere videntur, *Meditationes* eius metaphysicae, iucundissimum veteris philosophiae campum variae doctrinae floribus conspersum recludunt, vt recte obseruatum filio celeberrimo [q]. Cuius rei exemplum vel vna metaphysicae historia, *Erotematibus metaphysicis* praeposita exhibet luculentum. Quae omnia profundo iudicio, et maxima lectionis copia ita firmauit ornauitque, vt facile intelligant omnes, qui disciplinarum catenam norunt, nihil reconditae doctrinae veteris virum ex omni parte doctissimum latuisse. Quod non negabunt, qui scripta viri celeberrimi attente legerunt, et vel solam elegantissimam diatriben *de Plagio literario* euoluerunt, vel dissertationes *de Exustione mundi Stoica* consulerunt, vel *Praefationes et Orationes* eius inspexerunt, vel elegantissimas obseruationes in partes vocarunt, quas de plurimis historiae literariae et philosophicae veteris capitibus consignauit, et ex parte edidit illustris nostri filius [r]. Quas cum toties in partes vocauerimus, et vbique lectorem ad eas dimiserimus, ipsi toties, quod grati fatemur, doctiores ab iis dimissi et haud leuiter in hac nostra tractatione adiuti plura addere de eius meritis nolumus. Subscribimusque sententiae LEIBNITII [s] de hoc praeceptore suo iudicantis, eum non minori felicitate purioris philosophiae studia promoturum fuisse, quam a filio factum, si in eius tempora incidisset. Alia virorum doctissimorum elogia, ne nimii simus, non cumulamus [s].

§. LIX. Et

p) Epist. Tom. I. ep. 170.

q) In Praef. Orig. Hist. phil. et eccles.

r) Passim, in Obseruationibus Halensibus, in Historia sapientiae et stultitiae &c. indicem harum obseruationum subiecit Originibus H. P. filius.

s) Vid. Vita Leibnitii praefixa Versioni Germanicae Theodicaeae p. 839. not. b.

s) Conf. CRENIVS Animadu. P. XVII. p. 6. 48. FABRIC. l. c. T. III. p. 211. REIMM. loc. c. P. IV. n. 107. STOLLIVS Hist. liter. P. II. c. 4. §. 5. p. 523. 599. BOECL. Bibliogr. crit. p. 63. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 4. §. 3. MOSH. ad CVDWORTH. p. 959. et alii plurimi.

§. LIX. Et hi quidem philoſophi nobis ſingulari meritorum de Peripatetica philoſophia excellentiſſimorum enarratione prae aliis digni viſi ſunt. Quo tamen ipſo hanc aliis gloriam non denegamus, qui haud ſegniter in iſta palaeſtra ſe exercuerunt, et praeclaris in hoc eruditionis genere ſpeciminibus nomen obliuioni ſubduxerunt; quos vero hoc loco enumerare omnes nec iuuat, nec vacat. Fuerunt quoque nonnulli, qui cum ipſos quoque Ariſtotelis fontes maxima diligentia conſuluiſſent, et accuratam Peripateticae doctrinae cognitionem ſibi comparauiſſent, iudicio vſi firmo, animoque inſtructi forti auctoritatis praeiudicium excuſſerunt, et naeuos Ariſtotelis atque philoſophiae eius plurimos detexerunt. Qualis imprimis ſeculo XVI celebratus eſt, Franciſcus Patricius, ſeculo XVII autem praeter Taurellum, Claudius Berigardus, quibus ex Germanis adiicimus Ioachimum Iungium, cuius *Obſeruationes criticae in Ariſtotelem*, quae in bibliotheca Hannouerana mſc. ſeruantur ſſ), ea de re teſtantur, vt infra ſuo loco dicendum. Verum cum hi aut ad alias ſectas declinauerint, in hiſtoria earum enarrandi, aut eclectice philoſophari coeperint, merito ex Peripateticorum ſincerorum numero eos excludimus. Nobis enim in hac noſtra tractatione Peripateticus eſt, non qui Ariſtotelis philoſophiam intelligit, ſed qui vel integram, vel ſaltem potiorem eius partem probat, ipſamque ſyſtematis Ariſtotelici formam recipit. Quales fuiſſe, quos ſatis prolixa diſſertatione hactenus adduximus, ex dictis conſtat.

Peripatetica doctrina multis aliis nota.

§. LX. Deſcripſimus hactenus philoſophos Peripateticos, qui relictis Scholaſticorum quisquiliis, ſecundum veram puramque Ariſtotelis mentem philoſophati ſunt, et qua ratione de ea ſecta meruerint, expoſuimus. Qui cum maximam philoſophantium partem a tempore renatarum literarum ad ſeculi XVIII initia conſtituerint, magnam ſimul hiſtoriae philoſophorum recentiorum partem eadem opera abſoluimus. Reſtat ipſius Peripateticae philoſophiae, qualis nempe poſt reparatam literarum gloriam pulſamque barbariem viguit, conſideratio. Ea vero, quae myſteria iactauerit, quibus principiis nixa fuerit, quibus placitis conſtiterit, hoc loco exponere, eo minus opus eſſe cenſemus, quo minus noui quid viri cetera eruditiſſimi, praeſtiterunt, ſed in explanando Ariſtotele detegendisque veris eius opinionibus plerique omnem philoſophiam ſuam occupatam eſſe voluerunt. Quibus vero aſſertionibus de rationali, naturali et morali philoſophiae parte Ariſtoteles ſententiam ſuam pronunciauerit, *Tomo primo* t), quantum tractationis limites et ſcopus inſtituti permiſere, accurate prolixeque ſatis eſt expoſitum, nec, quae ibi dicta ſunt, hoc loco opus eſt repetere. Aſt eadem quoque opera ibi naturam, indolem, proprietates philoſophiae Peripateticae deteximus, quas cum recentiori tem-

Conſideratio Peripateticae diſciplinae apud recentiores.

 pore

ſſ) Seruauerat eas Martinus Fogelius vid. MORHOFIVS Polyhiſt. T. II. L. II. P. I. c. 12. p. 217. qui earum edendarum ſpem fecit. Ea vero Bibliotheca ad sereniſſimam domum Hannoueranam tranſlata eſt, conf. ib. p. 47.

t) pag. 805 ſeqq.

pore non depoſuerit, ea quoque huc transferenda ſunt. Quae autem philoſophorum Peripateticorum recentioris aetatis circumſtantiae ipſum hoc philoſophandi genus tetigerunt, et certum illi modum affinxerunt, pleraſque iam annotauimus, eorum vitam deſcribentes. Nihil itaque aliud ſupereſt, quam vt obſeruationes quaſdam momento non carentes et attentione maxime dignas addamus, ex quibus vultus Peripateticae diſciplinae, qualem ſeculo XV, XVI et XVII effinxit accuratius poſſit dignoſci, et verum firmari de ea iudicium.

Obſeruationes generales de philoſophia Peripatetica recentiori. I. Parum emendata hoc modo philoſophia.

§. LXI. Potiora vero, quae in cenſum veniunt, paulo altius rem meditantibus huc redeunt:

I. Reſuſcitata quidem et renouata ex ſqualore Peripatetica philoſophia, in quem inepta eam detruſit Scholaſticorum ſubtilitas et induſtria, ortum ſuum nouamque vitam in Italia renaſcentibus literis debuit: illique qui laudatiſſimo operi manus admouerunt, et vindicare pereuntes literas ſunt aggreſſi, praeclare meruiſſe de humano genere ſibi viſi ſunt, ſi Ariſtotelicae doctrinae gloriam, quam Scholaſticorum παρερμηνείαι adulterauerant, reſtituerent, rati nec prudentius et caſtius philoſophiae genus poſſe eligi, nec ſcientiis de duce certo et ſecuro melius proſpici, quam iſtis Stagiritae dogmatibus puritati reſtitutis. Hanc primorum literarum reformatorum mentem fuiſſe, hanc ſententiam probauiſſe Italiam, Galliam, Germaniam, Angliam, hanc opinionem vsque ad finem ſeculi XVII obtinuiſſe, tota illa, quam hucusque exhibuimus, diſſertatio de fatis philoſophiae Peripateticae recentioris loquitur, et certiſſimis monumentis teſtatur. Quamuis autem praeclare hoc modo conſultum eſſe veritati inquirendae, ipſiusque philoſophiae ſtudio cenſerent, qui haec conſilia agitauerunt, et id ſaxum voluerunt, fatendum tamen candide, parum ſalutaris effectus ex ea re vidiſſe philoſophantium ordinem, parum veritatis cognitionem inde fuiſſe adiutam. Cuius cauſſa potiſſimum in praeiudicia auctoritatis, ſectae et antiquitatis coniicienda eſt, quibus nuntium illi non miſerunt, qui philoſophiam a barbarie vindicare auſi ſunt. Illi enim etſi deformem philoſophiae, quae a multis ſeculis obtinuerat, faciem videbant, eam tamen non philoſophandi generi ſectario, quod vigebat, ſed temporum infelicitati et paupertati ingeniorum adſcribebant, rati, punctum ſe omne laturos, ſi priſtinam ſectariae philoſophiae elegantiam reſtituiſſent. Sectae enim alicuius veteris principem ducem eligendum eſſe ſtatuebant tantum non omnes, diffiſi viribus ſuis, et nunquam auſi ſine cortice nauare, et ſine huiusmodi cynoſura hoc tentare pelagus. Licet autem Platonem nonnulli ſibi auctorem elegiſſent, parum tamen comta et accommodata ingeniis eius temporis illa philoſophandi ratio viſa eſt, et praelatus Ariſtoteles, quem accuratius et doctius philoſophari plerique ſibi perſuadebant. Id vero magno philoſophiae malo euenit. Selectus enim et philoſophantibus dux ille datus eſt, cuius ſyſtema philoſophicum innumeris

meris difficultatibus obnoxium, multisque tenebris est circumdatum. At hunc in plerisque regiam in inquirenda veritate viam tenuisse, hunc in paucis modo aberrauisse, hunc veritatibus omnibus, etiam sacris, cum fructu adplicari et cum iis conciliari posse, tantum non omnes statuebant; idque praeiudicium ex regno Scholastico ad nouas orbis philosophici ditiones translatum mire deperibant. Pauci itaque Peripateticam doctrinam prius examinauere, pauciores de eius veritate dubitauere, paucissimi eam relinquere ausi sunt. Ita factum, vt neglecta, quae se tanta opportunitate offerebat, occasione eclecticam philosophiam introducendi, et ad inquirendam sine duce veritatem mentem excitandi, imperium, quo per tot secula iam potita fuerat, conseruaret tuereturque Aristotelica philosophia, et philosophorum maxima pars, magis esset sollicita, quid Aristoteli de praecipuis rerum humanarum diuinarumque caussis visum esset, quam quid ratio dictaret, postularet rerum conditio, mensque de veritate rei ex eius natura conuicta statueret. Quo pacto ex philosophis interpretes Aristotelis facti sunt, omnisque philosophiae labor eo reductus est, vt remotis, quae scripta et philosophiam Aristotelis premunt, tenebris et difficultatibus, constaret, quid Stagiritae placuerit: ipsa autem vitia et naeui omnes, quos suo loco in Peripatetica philosophia deteximus, ad philosophantes insigni veritatis damno transiuerunt. Id quod nemo negabit, qui ea sedula attentione legerit, quae hactenus de auctoritate Aristotelis inter recentiores retulimus, qui in ea opinione fuerant, inter omnium sectarum systemata Aristotelicum proximum esse veritati, nec in vllo, quod veritatis cardinem tangat, capite errare. Quod quam falsum et ineptum sit, ex iis, quae post multos alios strictim suo loco diximus, adeo luculenter constat, vt inutilis minimeque necessarius nobis labor videatur, ea multis verbis hoc loco repetere. Id autem verum historiae philosophicae iudicium interponere cupienti suademus, vt quos ex philosophis Peripateticis omnium doctissime philosophantes elegimus, ipse adeat, eorum φιλοσοφήματα consulat, et quid illi decreuerint, discat. Certi enim sumus, deprehensurum eum parum adesse solidi in rationali philosophiae parte, praeter paucas quasdam regulas interpretationis et methodi, et incertam dialecticae rationem confundendis magis, quam distinguendis veritatis criteriis locisque inseruire; niti naturalem philosophiae partem, principiis vagis, incertis, nihil solidi significantibus, totum vero physiologiae Aristoteleae systema, non negantibus viris summis in Lyceo recentiori, impietatem detestabilem comprehendere, et non sine magna emendatione admitti posse; moralem partem vero falsae virtuti et felicitati ciuili vnice attemperatam vitiorum moderationem et splendida scelera pro veris virtutibus suggerere. Hos enim naeuos ipsi Aristotelicae philosophiae maxime sincerae inesse suo loco euictum dedimus, videruntque ex recentioribus Peripateticis illi, qui aut fassi sunt, non conspirare reuelationem cum philosophia Aristotelis, aut monuerunt, medicam huic philoso-

losophiae generi admouendam manum esse [u]. Quae cum ita se habeant, nobis non monentibus quilibet intelligit, parum ad emendandam philosophiam contulisse reformatores philosophiae Peripateticae, et nec intellectum sanare magnopere, nec voluntatem emendare potuisse. Tacemus, etiamsi supponamus, parum a veritate discessisse Aristotelem, indignum tamen tantorum virorum eruditione videri, quod Aristotelis, multa libertate omnes ante se philosophos reiicientis, et nouum doctrinae aedificium construentis, exemplum sequi recusauerint, maluerintque philosophiam ponere in peritia illius, quod Aristoteli placuit. Qua de re ipsius Conringii verba supra adduximus, quae hoc loco eo magis repetenda sunt, quo magis ab eo philosopho profectae sunt, qui Aristotelem non admodum multa ignorare, hunc raro falli solere, raro falli statuebat.

II. Caussae retentae philosophiae Peripateticae.

§. LXII. II. Mirari quis forte possit, qui euenerit, vt contemta, cuius pietas, elegantia, auctoritas, ipsis reformatarum literarum initiis valde enituit philosophia Platonica, Aristotelica sola triumphauerit, et cum vix seruitutis scholasticae vincula abiecisset orbis eruditus, in nouum Aristotelis obsequium iurauerit philosophantium natio? Curatius tamen ad circumstantias temporis istius, quo honos reddi coepit literis, et elegantius philosophari ingenia ausa sunt, attendentibus, caussae erunt in propatulo, ex quibus discere licet, aliter vix euenire potuisse. Nempe altissimas radices egerat auctoritatis et antiquitatis praeiudicium, et omnem propemodum orbem inepta occupauerat opinio, Graecanicae sapientiae adiici nihil posse, eaque omnem humanae scientiae circulum absolui, omnem attingi doctrinae apicem. Inter sectas autem Graecorum philosophorum Aristotelem prae reliquis commendauerat opinio eruditionis, soliditatis et nerui demonstrandi, succinctaque philosophandi consuetudo, quam in Platonis dialogis frustra quaerebant. Hunc itaque cum ex iisdem fere caussis tot secula coluissent, repudiandum esse eo minus censebant, quo minus esset melior, quem illius in locum sufficerent. Imperium itaque, quod Aristoteles obtinuerat, tot annorum serie altissime radicatum conuellere, tam arduum opus erat, vt etiam qui Platonem Aristoteli praetulerant, illud totum reiicere eiurareque non auderent, sed diuisum inter vtrumque philosophorum Graecorum principem vellent. Nec id aliter euenire potuit, cum Aristotelem parentes, praeceptores, scholarum praesides, et tota eruditorum cohors vehementer commendasset; quae a pueritia animis impressa validissime eiici, tollique nequiuere. Quamquam autem videbant, qui barbariem aggredi et purgare Augiae stabulum coeperant, quam amari fructus, inde emersissent, propagines tamen floremque barbarae philosophiae extinxisse contenti, ipsos tollere surculos, et radices succidere ausi non sunt; id est, sublato sordido philosophandi genere in sectaria tamen via haeserunt, multum se praestitisse rati, si squalorem,

u) Legenda Nic. Taurelli Praef. ad Alpes caesas et Conringiana p. 124. vbi multa egregie monentur, Claud. Berigardus Praef. Circ. Pisan. alii.

rem, quo Ariſtotelicae philoſophiae vultus Scholaſtica gens obduxerat, detergerent, et priſtinum illis nitorem reſtituerent. De qua Peripateticorum elegantiorum mente cum ipſa eorum effata ſupra aliquoties adduximus, ea heic repetere nolumus. Multum tamen Ariſtotelicae philoſophiae auctoritatem confirmauit, magna, quam cum dogmatibus nonnullis in eccleſia receptis fouebat, conſenſio nexusque talis, vt arcta inter Peripatetica placita et iſta eccleſiae decreta intercederet amicitia. Supra enim in hiſtoria philoſophiae medii aeui demonſtratum eſt, ex Ariſtotelica philoſophia, praeſertim ex dialectica et metaphyſica parte nonnulla eccleſiae obtruſa fuiſſe dogmata, totumque tradendarum diſciplinarum ſacrarum circulum ita Peripateticis nexibus implicatum comparuiſſe, vt ſine Ariſtotelis diſciplina, ſanctiores ſcientiae intelligi tradique nequiuerint, nonnulla vero ſequiori conſilio introducta ſine ea corruerent. Haec ſeruari reformatorum philoſophiae intererat, nec licebat ea fulcra conuellere, quibus ſummorum in eccleſia virorum auctoritas, emolumentum et tota ratio conſtabat: et ſine quibus ad ſplendidos academiarum titulos et munera ipſosque eccleſiae honores aſcendere poterat nemo. Saluum igitur eſſe Ariſtotelem cum ob dictas cauſſas oporteret, ſatis feciſſe conatibus ſuis reformatores philoſophiae atque literarum credebant, ſi Ariſtotelem elegantiae ſuae reſtituiſſent. His et tertia cauſſa addenda eſt, quam conditio reſtaurationis literarum ipſa ſubminiſtrat. Eam potiſſimam partem a Graecis initia accepiſſe, hosque ingenia nonnulla elegantiora apud Italos, ad quos diuerterant, excitauiſſe, vt relictis ſordibus, quibus docti tantum non omnes ſe inquinauerant, literarum decus conſectarentur, libro praecedente ex inſtituto docuimus. Hi cum Graece docerent, non Graecam tantummodo linguam valde diſcipulis ſuis commendauerunt, ſed Graecam quoque literaturam omnem, et antiquitatis Graecanicae ornamenta, quotquot in literis verſabantur, imprimis autem Graecam philoſophiam, quam domo attulerant, magnis extulerunt laudibus, hisque opinionibus diſcipulorum animos totos nouae lucis admiratione captos occupauerunt. Qui vbi viam oſtenſam perſequi, et ad hanc ingeniorum culturam animum adiicere magno ſtudio coeperunt, Latinas Graecasque literas, quas eo tempore, vbi honos fuit eruditioni, regnaſſe nouerant, ſummo ſtudio excoluerunt, quaeque antiquitatis cognitio ad hunc ſcopum ſuggerebat, magna diligentia arripuerunt, et conſiliis adaptauerunt ſuis. Quod cum ſuaſu praeceptorum philoſophiae quoque Graecanicae adplicuiſſent, philoſophi illi ſelecti ſunt, in quorum ſcriptis eruditionem veterem vbique enitere ex teſtimonio magiſtrorum intelligebant. Hos Platonem et Ariſtotelem eſſe nemo ignorat, certe quo minus alii vel ex Zenonis porticu, vel ex Epicuri hortis deligerentur, multa praeiudicia obſtabant. Et Platonem quidem valde commendabat opinio diuinioris ſcientiae, et conſenſus quidam cum ſacris placitis eccleſiaeque decretis, quem illi Graecorum vrgebant, qui domi Alexandrinae philoſophiae innutriti fuerant. Ea autem Platonis admira-

miratio effecit quidem, vt caput extollentibus literis Platonica quoque philosophia emergeret; Aristotelis fortunae tamen obstare non potuit, quae eam breui suppressit. Displicebat enim ingeniis, quandam methodi ἀκρίβειαν sectantibus obscuritas Platonis, philosophandi modus dialogisticus, ambiguus, anfractuosus, incertus sensus systematis Platonici, et imprimis naturalis philosophia in quandam metaphysicam vel theologiam fanaticam conuersa. Ita Aristoteles facile Platoni praelatus est, quem dialectica commendabat, ornabat stricta argumentandi methodus, laudabat aliud prorsus de rebus naturalibus disserendi institutum, scientiae modum aptius referens, tota vero eximie insinuabat eruditorum animis systematica philosophiae indoles, quam in Platone frustra requirebant. Qua opinione tam facili Aristotelis philosophia victoria potita est, vt ipsi Platonici, qui in theologico et morali argumento nescio quam diuinitatem Platonicae philosophiae adscribebant, hanc illi gloriam denegare non auderent. Tacemus, plerosque Graecorum, quibus praecipuus renascentium literarum honos debetur, in Peripatetica philosophia fuisse educatos, similique Lycei amori discipulos suos innutriuisse, haec enim ex dictis intelligi possunt. Addimus his caussam satis singularem, sed quae plurimum Aristotelis imperium fulsisse nobis videtur, Auerroismum intelligimus, late seculo XIV et XV in Italia regnantem, omnemque physiologiae Peripateticae impietatem fatali quadam elegantiae opinione commendantem philosophantium ingeniis. Quae cum a Christiana pietate, vt erant tum res ecclesiae et doctrina et vita corruptissimae, valde defecissent, eo promtius Aristotelicum rerum metaphysicarum et physicarum systema admiserunt, quo gratius erat negata prouidentia, immortalitate animorum aliisque, quae Peripatetica physiologia Auerroismo incrustata suppeditabat, capitibus frena laxare animi cupiditatibus, ridere effecta eo tempore miracula, triumphare de superstitione, et quod credebant supra vulgus sapere. Id quod Achillini, Pomponatii, Portii et similium consilia, placita et φιλοσοφέμενα cogitantibus erit in procliui. Quo pacto dum ineptae superstitioni remedium ex philosophia parauerunt, ipsa medicina morbo fuit deterior. Luculentis nos id testimoniis cum bullae concilii Lateranensis tum Ficini supra [v] demonstrauimus, hoc loco non repetendis, quae tamen cum iis, quae in vita Pomponatii monuimus, consulenda sunt, vt pateat, quam cara esse debuerit his hominibus philosophia Peripatetica.

III. Damna veritati inde enata.

§. LXIII. III. Ex dictis autem quilibet, qui paulo attentius Peripateticae philosophiae aedificium considerauerit, nobis non monentibus intelliget, non sine veritatis damno et dispendio hoc sectae genus, haec placita Aristotelis genuina fuisse reuocata, et a Scholasticorum παρερμηνείαις vindicata. Gens enim ista, vt erat acutissima, ita falsas et erroneas philosophiae Aristotelicae hypotheses probe perspexerat, eumque Aristo-

v) Lib. I. cap. 3.

Aristoteli homagium praestitisset, eius placita ita inflexerat emendauerat- que, vt propius sacris Christianorum dogmatibus accederent, et cum illis conspirarent. Ita vero probe intelligebant, qui ex stabulo Scholasti- co ad ipsa Aristotelis adyta proruperant philosophiae restauratores Itali, confundi euertique omnem Lycei doctrinam, et alium nobis fingi Aristo- telem, quam se ipsum in scriptis suis exhibuisset. Hunc itaque dum sin- cera ratione sequendum esse statuebant, pestilentissimos errores recipiebant, quos subministrabat philosophia Peripatetica: esse materiam primam aeter- nam, et diuinis attributis parem, Deum primum motorem immobilem, primaeque sphaerae affixum, sui tantum intellectioni intentum esse, adeo- que ceterarum sphaerarum incurium esse, nec ob hanc naturam suam et necessarium, qui ex illa sequitur, motum agere aliud aut rebus sublunari- bus prouidere posse: connecti vero sphaerarum motum et intelligentias ipsas quadam necessaria emanatione et influxu, et hac ratione vltimae sphaerae praesidem siue intelligentiam intellectum quendam vnum vniuer- salem constituere, ita per humanum genus diffusum, vt ex eo omnes ho- mines participent. Praeter hunc vero externum intellectus diuini appul- sum animam omnino mortalem esse dicendam, nec dari praeter has intel- ligentias daemones alios. Quae dogmata nec Aristotelicae physiologiae a nobis affingi, nec praeter veritatem multis recentiorum Peripatetico- rum, maxime Italorum, tribui ipsa haec nostra tractatio et exempla allata luculentissima euincunt. Quam graues autem atque pestilentes errores velut mortiferam messem haec seges protulerit, toties monuimus, totque exempla atheismi et impietatis maxime profanae produximus, vt in his diutius morari non sit opus. Oramus modo lectorem, vt ea relegat, quae de Pomponatio, de Caesare Cremonino, de Andrea Caesalpino similibus- que adduximus; facili enim labore ex iis colliget, quam pestilens sidus in isto philosophiae Peripateticae sincerioris ortu homines afflauerit, et quam periculoso ausu iugulum diuinarum veritatum, praesertim libertatis diuinae, prouidentiae, immortalitatis animorum &c. hoc telo petierit im- pietas. Quae eo maius portendebat periculum, quo maiori confidentia illi, qui intimos Aristotelis sensus rimari credebantur, asserebant, haec asserta, ex ratione et philosophia (istas enim voces Peripateticae doctri- nae affingebant) refutari non posse, sed nuda fidei contradictione reiici- enda esse. Quod idem fuit, ac si dixissent, infallibilem philosophiae omnis principem atque praesidem inuictas phalanges reuelationi fideique posse obiicere.

§. LXIV. IV. Genuisse hoc malum innumera alia, et prauam hanc sementem ingentem loliorum messem produxisse, cum facili ratiocinatione colligitur, tum historia philosophica tristissimis documentis comprobat. Nempe atheismo, profanisque et impiis opinionibus ingenia optima et maxime acuta certatim repleta sunt, et veneno hoc detestabili summorum virorum

IV. Promotus inde et atheismus.

virorum tincti sunt animi. Id quod circumstantiae temporis in ecclesia, maxime in Italia plurimum promouerunt. Nempe cum abundaret regio ingeniorum optimorum et acerrimorum ferax, viris acutis et perspicacibus, totam autem illi superstitione et falsis ineptisque placitis, et assertis quae nec ratio concoquere poterat, nec reuelatio probare, repletam viderent, et offenderet cordatum quemlibet detestabilis hypocrisis, quae inter summos ecclesiarum praesides et doctores regnabat, ipsum religionis odium et contemtus indignatus est, et cum vitiis hominum tacite accusata quoque religio. Quamuis autem castiora tradi viderent ab illis, qui emendare ecclesiam aggressi erant, adeo tamen odiis, fulminibus, calumniis, immo igne ferroque premi et extingui partes istae coeperunt, vt horrore tantarum inimicitiarum, cum splendida munera et pingues reditus amittere nollent philosophi, ipsi magis religionis castimoniae vim inferre, quam admissa puriori doctrina solum vertere, intolerabiles persecutiones pati, et incerta sede in exilio vitam miseram agere (quod plurimis ex Italia profugis accidit) maluerint. Quod eo promtius fecerunt, et impietatis detestabilis partes eo facilius secuti sunt, vbi Peripatetica eos philosophia istis telis armauerat, quibus nudum modo pectus religionem obuertere posse credebant, et certo certius sibi persuadebant. Ita semel religionis vinculo soluto, dum cum superstitione et errore diuinae quoque fidei iugum excusserunt, egregie se in libertatem sesemet vindicauisse gloriati sunt, rati summam sapientiam errore triumphato se attigisse. Haec ipsi, Peripatetica doctrina nixi, sibi quotidie ogganniebant, haec discipulorum auribus insusurrabant, haec in amicorum conuentibus disputabant, in hoc vno cauti, ne pestis huius suspicio ad aures oculosque inquisitorum fidei perueniret, illisque palpus obtruderetur. Nihil nos hic partis studio, nihil suspicioni et incertae coniecturae dare, sed indubitatis haec omnia testimoniis constare, historia Peripateticae scholae apud Italos seculo XV et XVI luculenter probat. Nos hoc loco breuitatis caussa ad vnum Petrum Pomponatium iterum prouocamus, quem quam plurimos ex hac secta impietatis patronos ὁμοψήφους habuisse FICINVS [w] testis est, omni exceptione maior minimeque suspectus. Caussas quoque has regnantis in Italia atheismi adeo luculenter exposcere viri docti laudati a Ven. I. FR. REIMMANNO [x], qui cuncta ipse strictim persequitur, vt non opus sit, speciale hoc argumentum, quod ad singularem atheismi historiam pertinet, latius exponere. Nos ad vnum testem prouocamus NICOLAVM MACHIAVELLVM [y], qui vt acutissime sui temporis et regionis mores pernoscebat, ita facile vidit, corruptissimos aulae Romanae mores et hypocrisin summorum in ecclesia virorum ad hanc pestem generandam plurimum attulisse. Idem si id ageremus, de nonnullis dogmatibus dici posset, quae philosophis Aristoteli deuotis necessario contemtum religionis fug-

w) Praef. ad Plotinum.

x) In Hist. Atheismi S. III. c. 4. §. 2. p. 353 seqq.

y) Differt. in Liuium Dec. I. L. I. c. 12. p. 40. Conf. LA CROZE Entretiens p. 394.

ſuggerere debuerunt, cuius exemplum ſi quis cupiat, eum transſubſtantiationis doctrinam, miro conſilio a Scholaſticis rationibus philoſophicis incruſtatam cum genuina Ariſtotelis philoſophia comparare iubemus, mox intellecturum, quam vehementer eorum philoſophorum animos offendere, et contemtum religionis ingenerare debuerit, qui Ariſtotelem velut Deum adorarunt, eiusque philoſophiam errore carere philoſophico ſtatuerunt.

§. LXV. V. Innumera hoc modo damna animis ſuccreuiſſe attenta cogitatione rem omnem complexis comprehendere eſt facillimum. Ex intellectu enim peſtilentiſſimis erroribus infecto infeliciſſima voluntatis profluxit corruptio, animique ſceleribus et moribus nefandis repleti ſunt. Quae enim potuit virtutis ratio coli, vel ſeruari pietatis caſtimonia, vbi eiecta conculcataque ex animo religione timor Dei, et quae prouidentiae eius debetur, reuerentia negligitur? et vbi totum religionis negotium pro praeiudicio ſimplicis plebeculae et fraude ſacrificulorum ad nundinandum excogitata habetur? Quae obtinere poſſunt vitiorum deteſtandorum repagula, vbi et iudicis oculus atque cura negatur, et viae gratiaeque diuinae certitudo infringitur, et futurae vitae ſpesque timorque cum praemiis poenisque exſibilantur, quod ſaluis principiis phyſiologiae Ariſtotelicae aliter fieri non poteſt? Annon ἀσωτίαν regnare, mores corumpi, caſtimoniam perdi, ſcandalisque repleri omnia, rebus ita ſtantibus oportet? Comprobauit hanc ratiocinationem euentus, teſte hiſtoria Peripatetica, qua narrante nouimus, adeo turpem egiſſe vitam Peripateticos plerosque, ſummi quoque nominis et excellentiſſimae famae in Italia, vt in eorum vita veſtigium non Chriſtianae modo, ſed et philoſophicae ſobrietatis virtutisque inuentum ſit nullum, certumque fuerit, honeſtate morum philoſophos ab ipſa plebe longe ſuperari. Quod qui negat, eum non legiſſe oportet annales literarios, qui obſcoeniſſimorum ſermonum, et impietatis nefandae plauſtra nobis ſuggerunt; vel oblitus eſt verborum NAVDAEI [z], in vita Niphi iam a nobis adductorum, in quibus huius philoſophi Peripatetici obſcoenitatum licentiam exemplo Boccatii, Poggii, Aretini, Caſae, Caſtalionis Pacifici Aſculani, Iulii Groti, Puccii, Ludouici Centhii, Philelphi, Codri, Septabinae, Mazuccii Franci et id genus aliorum excuſat, et per hos impudentiam, malitiam, foeditatem, impietatem, virus ſuum plenis buccis aut potius pleno iure, ſiue in Deum, ſiue in eius miniſtros, aut publicas priuatasque perſonas, et in omnem denique honeſtatem et verecundiam effudiſſe, fatetur. Plura in re nota addere opus non eſt, dabit autem, qui induſtriam in his colligendis adhibuit, plura PETRVS BAYLE [a], qui videndus.

V. *Genita ſic morum corruptio.*

§. LVI. Non tacendum tamen, malo non tam gliſcenti, quam publicis ſpeciminibus prodeunti et late graſſanti medicinam afferre voluiſſe

 con-

z) In Vita Aug. Niphi, praemiſſa eius Opuſc. moralibus p. 56.
a) Dict. T. IV. Art. Vuger, not. E. p. 410.

concilii Lateranensis patres, qui anno MDX inualescenti huic impietati Aristotelicae bullam istam opposuerunt, quam supra integram exhibuimus. Fatendum quoque, excitatos fuisse et conductos nonnullos, qui virus tum serpens scriptis quoque reprimerent, et hoc pacto Augustinum Niphum contra Petrum Pomponatium arma philosophica mouisse. Verum parum ista medicina effecit, nec retardari imminuique multo minus tolli eradicarique id malum potuit. Cuius caussae diuersae fuere, hoc loco non plane silentio praetereundae. Et initio quidem verisimillimum est, risum mouisse, et cachinnos prouocauisse hanc bullam Peripateticis philosophis, in quos illa fulmen vibrabat, cum viderent, Leonem X, P. M. et Petrum Bembum cardinalem nomen illi subscripsisse, et haec auctoritate pontificia iniungi; cum scirent, vtrumque iustissima suspicione premi, quod in eodem luto haererent; certe illam vitam agerent, quam ad eam, qua vsi sint, proteruiam excusandam, nihil fere tueri potest, quam impietas vel Peripatetica, vel Peripateticae tamen similis, omnemque Dei curam prouidentiam, gratiam, iram, coelum et infernum inter commenta sacrificulorum et terriculamenta plebis referens. Nihil nos summis cetera viris affingere, ex ipso ecclesiae Romanae gremio testis est, qui *Florentinam historiam anecdotam*, id est arcanam, nobis dedit ANTONIVS VARILLANVS [b], ipse de ἀσωτίᾳ curiae Romanae, sedente Leone X, legendus: vt taceamus, narratiunculas, quibus valde suspectum se impietatis criminis pontifex fecit, quas exhibet P. BAYLE [c], qui videndus. Nec melior Petro Bembo mens insedit, viro cetera doctissimo, et de literis elegantioribus praeclare merito, vt vel sola eius carmina produnt, hoc loco pluribus non tangenda [d]. Ignotum quoque viris doctis iudicium eruditissimi cardinalis de Philippo Melanchthone haud est cum ex Georgio Sabino, quo is familiariter vtebatur, inter epulas quaesiuisset, quanto stipendio Melanchthon doceret, quam frequenti auditorio, et denique, quid de resurrectione mortuorum et vita aeterna sentiret? Cum enim ad primum respondisset Sabinus, numerari Melanchthoni quotannis trecentos circiter florenos, tum cardinalis, o ingratam, inquit, Germaniam, quae tanti viri tot tantosque labores non pluris aestimet! De auditorum numero cum respondisset Sabinus, habere Melanchthonem vt plurimum mille quingentos auditores, cardinalis, id se non posse credere, ait, quod nullam tota in Europa academiam nosset, vna Parisiorum excepta, in qua vnum tot audirent. Ad tertiam quaestionem respondit Sabinus, ex scriptis Melanchthonianis notam esse ipsius de vtroque religionis capite πληροφορίαν, tum cardinalis, haberem virum prudentiorem, si hoc non crederet [e]. Tales cum fuerint, quorum auctoritate firmata illa bulla fuit, quid quaeso cogitasse putemus Peripateticos, cum ista legerent, et annon bru-

b) Lib. VI. p. 292 seqq. conf. SECKEND. Hist. Lutheranismi L. I. §. 117. p. 190.

c) Dict. T. VI. Art. Leo X. not. II. p. 83.

d) Conf. IDEM, art. Bembus not. E. p. 516.

e) MELCH. ADAM. Vit. theol. p. m. 360. Conf. BAYLE Dict. T. III. art. Melanchthon not. P.

brutum eos fulmen in ludibrium adduxiſſe et ſecure contemſiſſe oporteat? Mirum itaque non eſt, Bembum Pomponatii patrocinium ſuſcepiſſe, licet profanam is mentem clariſſime demonſtrauerit. Deinde licet ſerio impietas haec conſtitutionibus eccleſiaſticis ea de cauſſa ſancitis prohiberetur, occaſionem tamen fauentiſſimam ea inuenit, poſt carecta latendi et oculatorum attentionem eludendi. Non enim radices ſuccidebantur, ſed capita tantum ſumma demetebantur, fomite mali relicto: nempe ignorabant, vel ſaltem latere ſe ſimulabant religionis publicae cuſtodes, ex philoſophiae Ariſtotelicae medulla hoc virus pullulaſſe; hinc amaros quidem iſtos fructus et adulterinos foetus virgula cenſoria notabant, truncum autem venenatae arboris non eradicabant, parentem cum ſobole non interimebant, prohibita, vt tamen in medio aeuo factum erat, philoſophia Ariſtotelica. Quod auide arripientes huius diſciplinae alumni, cum ſaluam viderent Ariſtotelicam ſapientiam, modo aperto Marte contra veritates religionis Chriſtianae in aciem non procederet, ſatis callide ſibi proſpexerunt, vt ſaluis muneribus et reditibus ſuis impias hypotheſes fouere liceret. Dicis enim cauſſa, et vt puluerem oculis obiicerent, religionis decretis ſeſe totos ſubiicere fatebantur, tantaque humilitate ſe eccleſiae dogmata recipere teſtabantur, vt non obſtante inuicta rationum philoſophicarum ſerie, et inuincibili, vt putabant Peripateticae diſciplinae acie, manus tamen, etiamſi non victos, ſe dare ſimulauerint, multisque id verbis obteſtarentur. Cuius luculentiſſimum exemplum ſi quis cupit, PETRI POMPONATII peroratio libri *de Incantationibus* affatim ſuppeditabit, quod lucem toti obſeruationi foenerabitur. His laruis indutis facile erat, quodcunque impietatis Peripateticae genus non tegere modo, ſed et publice defendere, addita modo cautione, ſe philoſophiae cauſſa eiusmodi theſes tantum proponere, eſſe eas ſecundum Ariſtotelem quidem veras, at falſas ſecundum decreta eccleſiae; his vero ſeſe ſubiicere, illasque reiicere velut erroneas, eo quod tales eſſe eccleſia pronunciet, licet, ſe huius condemnationis cauſſas non perſpicere interdum improuide prodiderint. Ita quidem ſatisfiebat illis, qui cenſurae eccleſiaſticae erant praefecti, eo quod hoc pacto damnum nullum ad eccleſiam redundare crederent: at vaferrimi homines, quibus Ariſtotelica philoſophia omni veritate Chriſtiana potior fuit, poſt has latebras tuto impia ſemina ſpargebant, illi enim, qui craſſo ſub aëre nati haud erant, nullo negotio colligebant, puerilem eſſe hanc excuſationem, et philoſophis adeo indignam, vt eos ad declinandam inuidiam talia tantummodo ſubmonere ſit euidentiſſimum. Nec hi magnopere fallebantur. Vbi enim dormiebat oculus inquiſitoris, et in amicorum fidorum coronis de his doctrinae capitibus diſſerendi occaſio enaſcebatur, magna audacia diſſeminabantur, quaecunque ſuggerebat licentia, ſumto quod Cremoninus dixiſſe fertur, ſymbolo: Intus vt libet, foris vt moris eſt.

VI. Neglectum remedium proscripto Peripateticismo adhibendum.

§. LXVII. VI. Melius omnino remedium morbo aptari poterat, ostendique, quam graues errores Aristotelis philosophia sincera gigneret, praesertim cum dudum curia Romana decreuisset, lectionem scriptorum Aristotelis non nisi praeuia emendatione permitti posse. Ast quo minus id fieret, summa, quam vbique Stagirita obtinuerat, auctoritas obstitit, metueruntque inepti homines, immane malum disciplinis omnibus ipsique doctrinae de Deo diuinisque accidere, si Aristotelicae philosophiae dignitas imminueretur. Inde factum, vt non obstantibus tot grauissimis erroribus, (vt de aliis, quae merito in Peripatetica philosophia reiiciuntur, nihil addamus,) nemo tamen mutire contra eam ausus fuerit, vel qui talia conabantur, maxima pressi sint inuidia. Vidit id vir doctissimus CLAVDIVS BERIGARDVS, qui cum ea propter Ionicam physiologiam cum Peripatetica comparauisset, vt huius errores palpandos lectori obtruderet, prudenter monuit [f]: *Non opus fuit, vt veram vsque quaque doctrinam obiicerem Aristoteli, cum et ipse in multis longe descifcat a veritate. Quamobrem clare pronuntio, tam Aristotelis, quam veterum a me propositam opinionem in iis omnibus, quae aduersantur Christianae veritati falsam esse, in aliis vero, de quibus iudicium philosophis relinqui solet, sententiam meam proferre non debeo, ne, cum Aristotelis interpretandi munere tamdiu perfunctus sim, in magistrum despuere, et apolactizare, vt ait Plautus, aut antiquorum cineribus insultare velle videar.* Multo vero magis ipsa academiarum statuta huius mali remediis obstitere. Secundum illa enim iureiurando professores obstringebantur, vt Aristotelem in philosophia ducem sequerentur [ff]. Quo vinculo dum mentes retinentur, ora clauduntur, libertas eripitur, medicina omnis quoque praeciditur, et salua manet, magno cum veritatis detrimento Aristotelis philosophia, etiam erronea, et in haud paucis pestilens. Et hac quidem ratione in scholis ecclesiae Romanae addictis parum felicitatis verae philosophiae ex cultura sinceri Peripateticismi enatum est.

VII. Peripatetica philosophia malo sidere inter Protestantes retenta.

§. LXVIII. VII. Longe felicius sidus philosophiae verae in ecclesia Protestantium ortum erat, cum auctoritatis et antiquitatis praeiudicium forti impetu conculcaretur, et quanti in philosophia Aristotelis errores laterent, ostenderetur. Verum suis bonis vti ingeniis non permisit nescio quae temporis infelicitas, qua factum, vt a Melanchthone potissimum susciperetur philosophiae emendatio. Qui cum doctrina et iudicio non destitueretur, vt audere quid et noua dare in philosophia posset, animi tamen fortitudine caruit, qua ad excutiendum Aristotelis iugum opus erat, vt supra fuse demonstratum. Is itaque contentus impia dogmata physiologiae Peripateticae reliquisse, iisque saniora supposuisse, ita vt damnum inde religioni metuendum esset nullum, totam tamen sectariam Aristote-

lis

f) Praef. Circul. Pisan.

ff) Conf. Io. CASA in Dial. p. 144. H. C. AGRIPPA Praef. ad librum de Vanit. scient. HORNIVS Hist. phil. VI. p. 315. LILIENTHAL de Machiau. literar. §. 7. p. 25.

lis philosophiam, praeter ista quae diximus retinuit, ratus egregie orbi erudito consultum esse, si eius placita perspicue exponerentur. Maxime autem vehementer Melanchthoni, cui ingenium obtigerat luculentum et perspicuitatis amans, placuit doctrina de methodo, et ipsa dialectica Aristotelis, qua iuuari commendarique posse disciplinas reliquas iudicabat. Hinc translatae dialecticae regulae ad vsum scientiarum aliarum, praecipue sacrarum, quod cum luculenter et eleganter facere nosset, hancque magistri consuetudinem discipuli imitarentur, nouo argumento Aristotelis philosophia commendata est, vt pluribus supra dictum. Cum autem Philippica ista methodus ipsam Aristotelis philosophiam exhaurire omnem, et dignitati Lycei satis conuenire non videretur, iterum ad ipsum Aristotelem tota philosophia reuocata est, lecti philosophi Peripatetici Itali, et latens vlcus non expressum, sed cicatrice obductum, erroresque clandestini excusatione leuiter castigati vel tecti potius simulatique sunt. Studium metaphysicae Scholasticae autem et ipsam philosophiam veram et Peripateticam corrupit, et pristinis sordibus ingenia inquinauit. Quae cum omnia late supra exposuerimus, et testimoniis inuictis corroborauerimus, ea hoc loco pluribus non tangemus.

VIII. Emendatio a nonnullis frustra et sinistre suscepta.

§. LXIX. VIII. Fieri tamen non potuit, vt in moderata sentiendi et examinandi libertate, qua semper ecclesia Protestantium vsa est, ingenia acuta, iudicio pollentia, et paulo erectiora, naeui Peripateticae philosophiae omnes laterent, et non passim suspecta fieret doctrina Peripatetica: ita vt inde cogitatio enasci debuerit, de melioribus dispiciendi, et hoc iugum, quod per tot secula philosophantium humeros presserat, excutiendi. Et haec quoque caussa est, cur in coetibus Protestantium tanta libertate in Aristotelem inuecti fuerint, grauemque illi dicam viri eruditissimi scripserint. At parum tamen hac ratione, licet multum moueretur, promotum est. Aut enim pauci quidam Aristotelis errores, praesertim in physiologia, in qua maxime peccauit, configebantur, eaque dogmata conuellebantur, quae in veritatem religionis Christianae insurgebant, et nonnulla tantum monebantur, in quibus comtius et accuratius philosophandum esse censebatur, tota vero παιδεία Aristotelis salua manebat et intacta, quo pacto Taurellum se ad emendandum Aristotelem accinxisse, supra narrauimus, aut effecit quidem ista Aristotelicorum errorum detectio, vt illius partes derelinquentur; at sine duce tamen philosophari natareque sine cortice, nemo fere ausus est, sed defecerunt isti μεταθέμενοι ad alias sectas, praecipue cum Petrus Ramus et Renatus Cartesius nouum philosophiae sectariae genus orbi literato obtruderent. Nemo itaque id contra Aristotelem ausus est, quod eum ipsum tanta fiducia et audacia fecisse in eius historia ostendimus, nempe vt contemtis veteribus nouum systema sibi propria meditatione, vel saltem prudenti selectu habito conderet, sed sectariam philosophiam excolebat quilibet. Et tamen his quoque conatibus se philosophi, qui in academiis Protestantibus docebant, vehe-

vehementer omnibusque viribus oppoſuerunt, adeo iſtis nouatoribus pro conſeruando Ariſtotelicae philoſophiae honore aduerſi, vt principum et magiſtratuum auctoritatem implorare, eorumque mandatis nouitates iſtas philoſophicas proſcribere, et conſtitutionibus ſeueris principum nomine editis confirmare imperium Ariſtotelis, quibuscunque poſſent machinis conarentur. Quas licet nonnulli ſatis fortiter contemnerint, bellorum tamen philoſophicorum certaminibus laſſati tandem conquieuerunt, nec euelli ex animis Pripatetica diſplina potuit. Id quod, Rami et Carteſii hiſtoriam exploraturi, exemplis illuſtrandi occaſionem habebimus ſatis luculentam. Alii qui haec magno philoſophiae dedecori fieri videbant, cum ſectariam Ariſtotelis philoſophiam deteſtarentur, in contraria currentes omnem philoſophiam reiecerunt, et quod hominum et ſectae vitium fuit, ipſi philoſophiae tribuerunt, quale bellum ſatis ineptum apud Helmſtadienſes medio ſeculo XVII exortum eſſe, infra trademus. Alii rationem cum reuelatione, hancque cum interna quadam, quam iactabant illuminatione confundentes, obſcuram et fanaticam philoſophiam excogitarunt, et emotae imaginationis ſomnia pro theoſophia quadam vendiderunt, ſicque e Scylla in Charybdin philoſophantes coniecerunt, lucem et tenebras, certa et incerta, humana et diuina inter ſe miſcentes, et aptantes quadrata rotundis. Quorum hominum hiſtoriam cum infra tradituri ſimus, hoc loco nihil de iis mouemus, id modo monentes, ipſum hunc praepoſterum philoſophiae adiuuandae modum effeciſſe, vt contemtis ſomniis iſtis, quibus ſacra et humana omnia facile euerti poſſe quilibet videbat, in priſtina Ariſtotelis via plerique perſeuerarent. Patrum itaque noſtrorum noſtrisque temporibus ea felicitas ſeruata fuit, vt fracto tandem et abiecto iugo Ariſtotelico et contemta philoſophia ſectaria deſineret nugari philoſophorum cohors, in academiis Proteſtantium. Quibus cum ducem ſe praebuiſſet Sennerti ſchola, quae prima fere in Germania a placitis Ariſtotelis naturalibus recedere auſa eſt, viam autem ſtrauiſſent certamina Carteſiana, quae naeuos Peripateticos in aperta luce collocarunt, tandem Pufendorfio et Thomaſio auctoribus in alia omnia itum, et Lyceum relictum eſt. Quibus conatibus cum manibus pedibusque reluctarentur alumni Peripateticae philoſophiae, ipſa illa bella et contentiones tantum iſti doctrinae odium excitauerunt, vt tota tandem abiecta ſit. Verum de his omnibus infra ex inſtituto tractabimus; iam ſatis diu in hoc campo verſati
Lyceum recentius relinquimus.

CAPVT IV.

* *

CAPVT QVARTVM.

DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE PYTHAGOREO-PLATONICO-CABBALISTICAE.

§. I.

Vna cum Peripatetica secta Platonicam simul suscitatam seculo XV fuisse, cum Alexandrinae scholae placita a Graecis in Italiam delatis academiis occidentis inferrentur, ex iis constat, quae libro primo de eius origine et fortuna diximus. Planum autem eo quoque loco fecimus, non fuisse ausos Platonicos eius temporis, quamuis patrocinio Mediceae gentis fruerentur, Aristotelicam philosophiam totam contemnere, sed vt ipsa Platonicae disciplinae ratio, quam Graeci in occidente inuexerant, quaeque ex Ammonii Plotinique schola origines suas deriuauit, syncretistica fuit, ita locum quoque Aristoteli fecisse eiusque peritia in rationali et naturali philosophia agnita et probata, imperium in orbe philosophico inter Platonem et Aristotelem diuisisse, contentos, si caluinniatores Platonis reprimerent, et auctoritatem eius, quam in argumento diuiniore maximam esse statuebant, tuerentur. Quae Platonicae philosophiae fortuna tam diu durauit, quam diu sub vmbra Mediceae domus sectatoribus tutis esse licuit: rebus autem illustrissimae gentis magna postea clade affectis, illorum quoque res propemodum euersae sunt, vt supra luculenter probatum. Certe ita triumphauit solus Aristoteles, vt ex ipsa hac familia Leo X, P. M. potissimum Peripateticis faueret. Actum itaque erat de schola Platonica tanto studio seculo XV excitata, tantis viribus aucta et corroborata, nisi Aristotelicae philosophiae impietas, quae initio seculi XVI luculentissimis speciminibus se prodere coeperat, inuidiam illi conflasset, et oculos aperuisset ingeniis nonnullis acute videntibus, vt, in quos labyrinthos a Stagirita deducerentur, intelligerent. Ita enim philosophi quidam occasionem nacti sunt, paulo liberius in errores et vitia philosophiae Peripateticae inquirendi, et quam graues caussae deserendae Peripateticae doctrinae adessent, demonstrandi. His itaque viam parantibus ausi nonnulli sunt a coepto tramite deflectere, viamque ab omni pene orbe philosophico tritam deserere. Qui si liberati a iugo seruitutis Aristotelicae libertatem suam tueri, suoque, quod egregium et philosophiae aptissimum acceperant, ingenio fidere voluissent, plurimum sane conferre potuissent ad vindicandum verae philosophiae honorem et restituendum orbi literato, eius studium. Verum nescio quae

Occasio huius sectae.

quae animi humilitas et pectoris anguſtia, proprii theſauri ignara effecit, vt nonniſi ſectario modo philoſophiam excoli poſſe crederent, adeoque de alio ſibi duce proſpicerent, rati ex Graecorum philoſophorum principibus ſibi aliquem deligendum eſſe. Inter quos cum poſt Ariſtotelem Plato vniuerſae antiquitatis iudicio omnium maxime emineret, Platonica philoſophia in Italia reſuſcitari coepta, at tantum non a Peripatetica extincta ſeculo XVI reuocata eſt, idque philoſophiae genus eo auidius receptum, quo certius ſibi perſuadebat orbis philoſophicus, Pythagorae myſteria, quibus apud certum hominum genus, nihil erat celebrius, diuinius, religioni accommodatius, et, quod maximam illis auctoritatem conciliabat, arcanorum diuinae ſapientiae et mirabilium euentuum plenius, in ea ſecta Platonica, veteri ſyncretiſmo Pythagoricae iuncta contineri, et initiatis recudi. Qui error vbi ſemel radices in animis egit, noua ſectae huic firmamenta ſubminiſtrauit, nouasque vires addidit. Cum enim nemo fere eo tempore dubitaret, quin ab Hebraeis potiora philoſophiae ſuae capita Pythagoras acceperit, et ex ſanctioribus fontibus arua ſua in itinere orientali irrigauerit, enatum inde, vel reſuſcitatum potius, quod iam patres eccleſiae certatim arripuerunt, praeiudicium, Pythagorico-Platonica myſteria cum Hebraeorum philoſophia arcana arcto cohaerere nexu et ſororio inter ſe conſpirare vinculo. Quod ſi viri boni de Aegyptiaca Iudaeorum philoſophia intellexiſſent, nouiſſent autem veram eius indolem, tota res fuiſſet in vado, nec futurum fuiſſet, vt res ſacrae et profanae tantopere miſcerentur, ipſaque ſectarum placita tam miſere confunderentur. Verum error errorem genuit et auxit, falſaque opinione ſibi perſuaſerunt viri docti quidem, at hiſtoriae philoſophiae veteris non ſatis periti, nimis quoque credulo animo veterum eccleſiae doctorum praeiudicia amplexi, Cabbaliſticam illam philoſophiam, arcanamque Iudaeorum doctrinam, quam tamen ipſam parum perſpexerant, eſſe veram illam ſapientum Hebraeorum doctrinam, cuius merito ſumma inter Chriſtianos eſt auctoritas et veneratio. Quam cum tantopere abſcondi probe noſſent, vt in tanta librorum Cabbaliſticorum raritate, obſcuritate et incertitudine ſphyngis aenigmata ab Oedipo vix ſoluenda ſuppeditari, ipſam autem ſapientiam iſtam Hebraeam intelligi non poſſe eſſet manifeſtiſſimum, ob praedictum praeiudicium ad philoſophiam Pythagorico-Platonicam confugerunt, ſperantes, fore, vt hac claue adyta arcanae iſtius ſapientiae, omni humana diſciplina ſanctioris et anguſtioris recludere poſſint. Id quod infra latius probabimus, et ineptam falſamque opinionem in apricum producemus. Ita vero nouum philoſophicae ſectae genus prodiit, quod Pythagoreo-Platonico-Cabbaliſticum paradoxo quidem et ſyncretiſtico, at vero nomine recte appellamus. Hi enim philoſophi cum in Italia a Graecis placita ſcholae Alexandrinae, ſyncretiſmo cuidam vniuerſali adaptata didiciſſent, et haec pro ſinceris Pythagorae Platonisque ſententiis habuiſſent, decepti venerandorum virorum, Abrahami, Moſis, Herme-

Hermetis, Zoroaſtris, Orphei et ſimilium nominibus, quae ſpuriae philoſophiae praetendebantur: Cabbaliſtica nonnulla incerta et adulterata ab impoſtoribus, et ex libris ſuppoſitis et corruptis hauſta, iungentes nouum illud ſectae genus condiderunt, illique ſyſtema opinionum aliquod attemperarunt, cuius iam hiſtoriam porro, qua licet breuitate, enarrabimus.

Generalis διατύπωσις hiſtoriae huius ſectae.

§. II. Ex dictis intelligitur, ſectae Pythagorico-Platonico-Cabbaliſticae origines ad ſeculi XVI initia referendas, et in ſchola Platonica, quam Coſmus Medices condi curauit, quaerendas eſſe. In ea enim a Graecis exulibus hanc philoſophiam Pythagorico-Platonicam didicerant, et pro vera Hermetis et Zoroaſtris doctrina vendiderant Ficinus, et commilitones eius ſupra enarrati. Qui licet ſeculi XVI orientis annos non attigerint, ipſam quoque, quae Mediceam domum vehementer afflixerat, calamitatem experti, eiusque tutela orbati planeque proſtrati fuerint, transmiſerunt tamen, vt poterant, Platonicam diſciplinam iſto ſyncretiſmo incruſtatam ad illud tempus per Franciſcum Catanaeum Iaccetium et diſcipulos Ioannis Pici Mirandulae principis. Ille Florentiae anno MCCCCLXVI natus, cum in diſciplinam Marſilii Ficini tranſiiſſet, in huius philoſophiae myſteriis accurate eruditus eſt, et cum ſummum ad ad eam cognoſcendam ſtudium ac diligentiam attuliſſet, praeclare totam illam doctrinam a tanto praeceptore didicit, ita vt inter academiae a Coſmo excitatae et a Ficino inſigni induſtria conſeruatae ornamenta ſummo loco haberetur. Nam Graecas quoque literas et eloquentiam mire callebat, quibus elegantiis iſta aetate valde commendabantur praeclara ingenia. Dignum itaque habuit, quem ſibi ſucceſſorem Ficinus deligeret, et Mediceae familiae de meliori traderet. Eo itaque in munere poſitus Platonicam philoſophiam illo modo, vt a praeceptore acceperat, propagauit, cuius exemplum eſſe poſſunt libri ab eo editi et a Baſileenſibus vno faſce comprehenſi, *Paraphraſis in politicum et Theagenem Platonis*, *in Ariſtotelem de coelo et meteoris*, *Enarratio in Platonis ſympoſium*, *Tractatio de amore*, et alia, in quibus ſyncretiſmo Platonico-Peripatetico eum fauiſſe recte obſeruatum eſt IACOBO THOMASIO [a] et IO. FR. BVDDEO [b]. Hic cum obiiſſet anno MDXXII, Platonicam iſtam ſectam in ſeculum XVI transtulit. Vitam eius eleganter enarrauiſſe Euphroſynum Lapinum teſtis eſt MICHAEL POCCIANTIVS [c], qui cum GHILINO [d] et P. BAYLE [e] de eo eſt videndus. Abſtinuit tamen ſchola Ficini, quam ille continuauit ab aperto ſyncretiſmo Cabbaliſtico. At hanc labem Platonicae philoſophiae intulit, eamque totam deformem reddidit Picus, vt ſupra demonſtratum. Quo loco etiam probauimus tantum ſtrepitum inauditum philoſophiae genus per totam fere Europam excitauiſſe, vt ex Germania quoque optimae indolis iuuenes Florentiam

a) De Syncretiſmo Peripatetico, Orat. XV. p. 342.
b) Obſ. Hal. T. III. obſ. 14. p. 265.
c) De Scriptor. Florent. p. 67. 68.
d) Theatr. vir. erud. P. II. p. 88.
e) Dict. T. II. art. Iaccetius p. 828.

rentiam mitterentur, vt eam addiſcerent. Inter quos cum Ioannes Capnio fuerit, huic potiſſimum literarum inter Germanos reſtauratori philoſophiae Pythagorico-Platonico-Cabbaliſticae cultura adſcribenda eſt, qui in ea ex puluere et tenebris protrahenda multum laboris ſuſcepit, vt in ſequentibus dicemus. Et ex eodem fonte hauſerunt, qui ſimili ratione de hoc philoſophiae genere ſolliciti fuerunt Petrus Galatinus, Paulus Riccius et Franciſcus de Georgiis Venetus, quos cum Pico, et Capnione inter eius primarios cultores numerat HENR. CORNELIVS AGRIPPA f), ipſe inter eos referendus, qui plurimum illi diſciplinae detulerunt, eamque propagare ſtuduerunt. Mature tamen ſecta haec euiluit: id quod magnopere quidem mirandum haud eſt. Nam cum eſſe deſiiſſent Maecenates, Marones quoque defuerunt, et euerſo Mediceo patrocinio ipſa philoſophia Platonica grauem iacturam paſſa eſt, praeſertim cum Ariſtotelica tantopere caput efferret, vt difficilia iſta et obſcura dogmata vbique contemnerentur. Ipſa vero quam cum Cabbaliſticis placitis iniuerunt, vel verius, iactauerunt modo, cultores philoſophiae Pythagoreo-Platonico-Cabbaliſticae, concordia eius decrementa et contemtum promouit. Nam cum obſcuriſſima aenigmata panderent, ea quae intelligi non poterant, non lecta ſed neglecta ſunt: cumque a ſanitate doctrinae diuinioris deflectere crederentur, magna inde ſectae huic conflata eſt inuidia, et immanes errores obiecti, vt vel ex ſolo Agrippae exemplo infra enarrando conſtabit. Ita vero tantopere euiluit huius ſectae auctoritas, vt cum illi nomen dediſſet Franciſcus Patricius, diu oberrare ſine ſede certa ſine munere coactus fuerit, donec eius patronum inuenerit atque promotorem, ius ſub vmbra Platonice philoſophari liceret. Et tamen Protei inſtar in mille formas ſe transmutauit, eo quod Ariſtotelem ex Platonico conſortio eiiciens, haud alio pacto odium Peripateticorum effugere poſſet. Certe, qui Platonicae philoſophiae ea aetate in Italia aliquid deferebant, ob ingentem Ariſtotelicorum numerum et auctoritatem eam cum Peripatetica philoſophia iungere coacti ſunt, vel Scholaſticae quoque eam diſciplinae attemperauerunt: cuius exemplum ea dare poſſunt, quae *capite huius libri primo* de Chryſoſtomo Iauello diximus, qui Platonicam quoque philoſophiam, praeter Ariſtotelico-Scholaſticam illuſtrauit. Neque tamen hoc quoque pacto fortuna vti haec ſecta fauente potuit g), nec inuentus eſt, qui Patricii veſtigia premeret, licet in caſtigando Ariſtotele et exagitanda diſciplina Peripatetica ſtrenue eius exemplum imitati ſint Sebaſtianus Baſſonus, Petrus Gaſſendus et huius generis Ἀριϛοτελομαϛῖγες

f) Epiſtol. L. VII. ep. 26. p. 1043.

g) Refert quidem Itineris Carteſii per mundum architectus, quem DANIELEM ex S. I. virum doctiſſimum eſſe conſtat, P. II. p. 78. vſus auctoritate biographi Bellarmini, vix octoginta annos eſſe, ex quo pontifex Chriſtianorum maximus tantum non iuſſerit, vt Romae Platonis philoſophia loco Ariſtotelicae doceretur, nec id velle deſtitiſſe, niſi perſuaſum ab illuſtri Bellarmino. Id vero ſcriptoris vitae Bellarmini fidei relinquimus. Certe iſto tempore grauem dicam Platoni, velut haereticorum condimentario ſcripſit, eamque coram facie pontificis Gregorii XIV Romae edidit IOANNES BAPTISTA CRISPVS, valde exagitato et reprehenſo Steucho, Panſa et ſimilibus Platonis fautoribus. Vix facturus ſi Platoni tantopere fauiſſet pontifex maximus.

ges alii. In Germania autem licet maxima de Reuchlino esset opinio, odium monachorum tamen, quod in se defensis literaturae Hebraicae partibus concitauerat, nouum hoc philosophiae genus ab eo excultum suspectum mox reddidit. Cumque vbique, qui ex eius cohortationibus ad restituendum philosophiae nitorem animum sumserat Philippi Melanchthonis disciplina valeret, et Aristotelica doctrina ab eo tradita reciperetur, cum Capnione philosophia Pythagorico-Platonico-Cabbalistica orta est et interiit. Nec in Gallia quoque meliori fortuna vsa est, quamuis ex Iacobi Fabri schola prodiens Carolus Bouillus illi frigidam suffunderet, et in haud paucis eam sequeretur. Adeo obscuris et paradoxis assertionibus enim scripta sua repleuit, vt arridere isti tempori minime potuerint, quo Aristotelicae philosophiae iureiurando quoque obstricta fuit academia Parisiorum. Intercidisset itaque secta ista, nisi immane, quod in Peripateticam philosophiam conceperant, odium viris nonnullis doctissimis in Britannia Platonicam philosophiam commendasset. Huic enim fauori acceptum referre debet, quod in albo suo legat nomina clarissimorum virorum Theophili Galei eiusque filii Thomae, Samuelis Parckeri, Radulphi Cudworthi aliorumque, quos postea nominabimus. Inter quos tamen nemo fuit, qui Cabbalistica cum Pythagoreo-Platonicis coniunxerit, praeter Henricum Morum, qui vt acumine pollebat, ita has partes, qua potuit, arte et eruditione ornare aggressus est. Tacemus theosophicos nonnullos suo loco, peculiari capite, enarrandos, qui haud raro ad Platonem diuerterunt, ita tamen, vt nonnulla tantum eius dogmata suis somniis adaptarent, et nescio quam philosophiam Cabbalisticam, a Iudaeorum doctrina arcana longe remotam creparent. Quo in saxo voluendo magnas nugas egit Iulius Sperberus, suo loco delineandas. Et haec quidem generalis historiae sectae huius paradoxae διατύπωσις est. Iam vt paulo curatius ea noscatur, celebriorum ex illa virorum res literarias enucleate trademus, et vbicunque licebit, ipsorum placitorum faciem ita depingemus, vt in qua opinione versati hi philosophi sint, attento lectori patescat.

§. III. Philosophiam Pythagoreo-Platonico-Cabbalisticam primum fere propagauisse IOANNEM REVCHLINVM, modo diximus. Ille itaque in hoc capite eo magis considerandus est, quo maiora eius fuerunt in reparatam literarum gloriam apud Germanos merita, et nominis eius celebritas. Qui cum inter primos eruditionis vindices haud postremum locum obtinuerit, a plurimis, qui vel ecclesiae historiam, vel philologiae linguaeque sanctae, vel rerum quoque Iudaicarum fata enarrarunt passim tactus est, quorum tamen loca consulere et afferre ob instituti rationem non licet. Optime vero tanti viri historia cum ex scriptis eius et praefixis ab illo praefationibus discitur, tum ex epistolis ab eo, et ad eum scriptis, et vno fasce editis [b]. Praecipue autem attentionem lectoris meretur,

Ioannes Reuchlinus.

 tur,

b) Vtimur nos editione Tigurina, 1558. 8. edita.

tur, *Vita Ioannis Capnionis*, a PHILIPPO MELANCHTHONE [i] scripta; ille enim, vt supra obseruatum, res magni viri, cui amicitia iunctus erat, et qui familiariter aliquando cum Philippo vixerat, omnium optime nosse poterat, nec dubitandum, quin more suo accurationem et diligentiam in ea exponenda adhibuerit. Hos fontes, velut purissimos consuluerunt, et ex iis hauserunt, qui Reuchlini historiae lucem haud contemnendam accenderunt IAC. BASNAGIVS [k] HERM. VON DER HARDT [l], IO. FR. BVDDEVS [m], aliique, qui historiam literariam scriptorum ecclesiasticorum condiderunt. Omnium tamen diligentissime, et non sine elegantis eruditionis laude in hoc campo versatus est B. IO. HENRICVS MAIVS, theologus Giessensis multis nominibus de ecclesia literisque praecipue philologicis meritus, qui cum historiam Reuchlini accurate illustrandam suscepisset, quicquid res ecclesiae orbisque literati in ea tangit, multa simul luce erudite perfudit [n]. Tacemus literariae historiae scriptores alios, alibi [o] a nobis notatos, et CRVSIVM passim in *Annalibus Sueuiae* hoc patriae nostrae ornamentum memorantem, qui tamen interdum emendatione opus habet. Nos quantum licet ipsos more nostro fontes consulemus, et ad ea potissimum respiciemus, quae scopus scriptionis nostrae memorabilia hoc loco esse significabit.

Reuchlini vita.

§. IV. Hausit primitus vitalem auram Ioannes Reuchlinus, Pforzhemii, oppido Sueuiae, in Badensi ditione sito, V. Cal. Ian. anno MCCCCLV, nam qui annum ei natalem adscribunt MCCCCXLV [p], vel MCCCCLIV [q], falluntur. Ipse enim Reuchlinus in epistola ad Ioannem Cuspinianum [r] natalem suum fuisse annum Christi MCCCCLV prodit. Parentibus ibi editus est honestis, patre Georgio, matre Elissa Erina. Qui cum essent amantes virtutis et doctrinae nostrum cum fratre Dionysio Scholasticae institutioni tradiderunt: cumque voce valeret, elementa musicae ei discenda commendarunt, in qua cum egregie proficeret, et reliquarum artium rudimenta, quae pueris explicari solent, fideliter didicisset, fortunae vitae futurae hoc pacto prospexit. In aulam enim Badensem inter symphoniacos accitus principi mox gratissimus extitit; et cum haud poenitentes in grammatica profectus fecisset, Friderico Marchioni Badensi adolescenti ob studiorum similitudinem adiunctus est [s]. In cuius comitatu etiam Lutetiam missus occasionem maturam habuit in ea Musarum sede studiorum cursum prosequendi. Ita vero, quod in academiis Germaniae ob regnantem adhuc barbariem obtinere desperabat, adhibita pertinaci industria facile consecutus est, vt ex auscultatione summorum et literatissimorum

i) Declamat. T. III. p. 280. Quam fere totam repetit MELCH. ADAMVS in Vitis philosoph. p. m. 37 seqq. et consuluerunt quoque IAC. ALTINGIVS in Historia Palatin. et SECKENDORF. Hist. Lutheranismi L. I. p. 103.

k) Hist. Iudaic. L. IX. c. 33. §. 10 seqq. p. 924. seqq. edit. recentiss.

l) In Histor. literaria reformationis P. II.

m) Introd. in Hist. philos. Hebraeor. §. 34.

n) Francof. 1687. 8.

o) In Germanico H. P. opere T. VI. p. 553.

p) CRVSIVS l. c. P. III. L. VII. c. 11. p. 402.

q) ADAM. l. c. WHART. App. ad Caue p. 145.

r) pag. m. 64.

s) MELANCHTHON. l. c. p. 283. MAIVS l. c. pag. 158.

doctorum virorum, ex librorum optimorum lectione, interposita meditatione studioque indefesso, eruditionis thesauros conquireret non contemnendos. Maxime vero opportunitatem ibi nactus est discendae linguae Graecae, cuius notitia illi viam postea ad reliquas eruditionis partes aperuit. Paulo ante istam aetatem enim Graecam linguam ante ignotam et neglectam Lutetiae, publico conductus stipendio docere coepit Georgius Tiphernas[t]. Cui cum successisset Gregorius Hermonymus[u] Spartiates, isque eam linguam publice doceret, noster summa attentione eum audiuit, et non modo rudimenta istius linguae comprehendit, sed et venuste ab eo pingere literarum figuras ductusque didicit. Ita vero duplici nomine crescebat Reuchlini fortuna. Ista enim pingendarum literarum Graecarum felicitate eo tempore, vbi typis exarati libri Graeci nondum prostabant, multis viris doctis innotuit, quibus libros Graecos describebat; sicque peculium sibi parauit. In literis Graecis autem adeo profecit, vt paulo post idem ille eius praeceptor honestissimo eum testimonio ornaret, et vt porro operam daret libris Graecis, ingenio praeditus et ex ἁπαλῶν ὀνύχων optimis disciplinis atque artibus institutus, eum cohortaretur. Simili tamen industria Latinam linguam pernoscere, et in philosophiae maxime rationalis, mysteria duce Aristotele penetrare studuit. Contemtis enim, quae iam tunc viris doctis sordere coeperant, Scholasticae philosophiae lacunis, puriores scriptorum Aristotelicorum fontes ipse adiit, et sectae eius conditorem Graece loquentem audire in deliciis habuit. Tanto vero labore rem aggressus est, eamque tam feliciter absoluit, vt senex etiam, teste MELANCHTHONE [x] ad verbum longas Aristotelis sententias recitare posset. In theologia autem celeberrimum eius temporis theologum Ioannem a Lapide praeceptorem habuit, quod quamuis incertum sibi esse dicat IACOBVS BASNAGIVS [y], patet tamen ex ipsa Reuchlini relatione[z], dubitandum de eo minime esse. In rhetorica autem Gullelmum Iardinum et Robertum Gaguinum audiuit, quorum haud incelebris ea aetate in eloquentiae studio fama extitit [a]. Et hac quidem ratione disciplinarum praestantissimarum praecepta a doctissimis viris hauriendo, et attentionem atque meditationem iungendo annos vix natus viginti ille euasit, qui cum doctissimis comparari posset. Innotuit quoque viris eruditissimis, quos eo tempore Lutetia alebat, et ex quorum consuetudine doctrinae eius magna facta est accessio. Ita vero animo elegantissimis literis exculto, in

t) Vid. MELANCHTHON. loc. c. p. 283. et de Tipherrate IOVIVS Elog. c. 117. BAYLE Dict. T. IV. p. 377. art. Tiphernas. Addi is debet ALLATII Georgiis, et FABRICII Supplemento Vol. X. Bibl. Graec. p. 818 sq.

u) Vid. REVCHLINI Praef. Rudim. Hebraic. et NAVDAEVS Addit. ad Hist. Ludou. XI. c. 7. MEL. l. c. ipsa Georgii epistola ad nostrum, luculentum diligentiae eius specimen extat inter Epp. Reuchlini p. m. 4. De Georgio videsis ALLATIVM l. c. §. 56. p. 393. et FABR. l. c. p. 758.

x) loc. cit. y) loc. cit. pag. 924.

z) In Epistola ad Iac. Fabrum Stapulensem. conf. MAIVS l. c. p. 152.

a) Vid. de Gaguino TRITHEM. Cat. S. E. c. 914. POPE-BLOVNT. Cens. cel. Aut. Voss. de Hist. Lat. p. 663. et quos plures nominat FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. III. p. 5. Fuit Belga, doctor decretorum, et ordinis maturinorum minister generalis. De Io. a Lapide a nobis dictum Tomo antecedente inter Scholasticos. Ex his WHARTONVS l. c. supplendus.

to, in Germaniam redux haud contemnendas ingenii opes attulit. Quas vt explicaret, et aliis quoque impertiretur, Basileam concessit. Ibi quae egerit, malumus MELANCHTHONIS verbis explicare, quam nostris. Ita vero vir magnus: *Basileae magisterii philosophici gradu ornatus, docere ibi linguam Latinam et Graecam coepit, habuitque studia seniorum et iuniorum non vulgaria. Eodem tempore venit Basileam vir doctissimus Wesselus Frisius pulsus Lutetia, propterea, quod errores quosdam theologorum taxasset. Eius viri ingenium, eruditionem et grauitatem valde praedicabat Capnio, quem quidem recte de eo iudicasse, nunc editis Wesseli scriptis melius intelligi potest - - Colebat autem adolescens Capnio senem Wesselum, eo maiore reuerentia, quia eum antea Lutetiae, nouerat, et cum ei familiaris esset, elementa linguae Hebraeae ab eo didicit. Narrabat autem ipse Capnio, Wesselum hortatorem sibi fuisse, vt adolescens in Graeca lingua diutius se exerceret. Eius rei facultas Basileae erat, quia ibi Graecos libros, quos synodi tempore eo afferri curauit Nicolaus Cusanus inspicere et describere poterat.* Hactenus Melanchthon, in cuius tamen narratione, licet ea fidem inuenire videatur, quoniam res Reuchlini accurate scire potuit, nonnulla desiderat, quem olim ea de re consulueramus, magnum Basileae suae orbisque literati ornamentum Christophorus Iacobus Iselius. Qui cum a nobis rogatus acta academiae inspexisset, in literis narrauit: in matricula, quam vocant, vniuersitatis inueniri quidem inscriptum nomen *Ioannis Roeuchlin de Pforzen*, addito anno MCCCCLXXIV, nullum autem se vestigium alibi neque ante id tempus, neque post id reperisse, quod Wesselus vnquam Basileae fuerit, vel quod vlla ratione ad eum possit referri. Ita silentibus monumentis publicis, quae eius nomen reticere minime poterant, si in ista academia Wesselus vixisset, valde sibi suspectam esse Melanchthonis narrationem, viderique sibi confudisse virum optimum loca, et quod a Wesselo Lutetiae consilium Reuchlinus accepisset, eum ad Basileensem scholam perperam retulisse, cum hunc in illa studiorum cursum continuasse diceret. Falsum quoque esse, quod de codicibus Graecis a Capnione in vsus suos adhibitis affert, eos Nicolaum Cusanum illuc afferri curauisse. Confudisse enim Melanchthonem Nicolaum Cusanum cum Nicolao de Ragusio, cardinali, qui ab aduersa parte in synodo steterit. Non extare autem vel vnum codicem a Cusano Basileam translatum in bibliotheca academica, sed multos eosque nobilissimos in illam deportatos esse ex bibliotheca Dominicanorum, cui illos legauerat cardinalis de Ragusio, qui cum Graecas literas domi didicisset, a pontifice legatus Constantinopolin a Felice V missus est, vt Graecos ab amplectendis Eugenii IV partibus deterreret, et ad synodum Basileensem inuitaret. Falsum quoque esse, nec vllo indicio vero constare, quod professionem extraordinariam sibi demandatam accepisset. Hoc itaque viro doctissimo et domesticis testimoniis instructo praeeunte, nulli dubitamus, narra-

narrationem Melanchthonis, cui post MAIVM aliosque ipsi olim subscripsimus nuntium mittere, et CASIMIRO OVDINO [b] adstipulari, moram Wesseli apud Basileenses neganti. Sed vt in viam redeamus, Basileam delatum Capnionem ibi Graecam et Latinam linguam docere coepisse facile asserenti Melanchthoni credimus, paulo enim post id tempus, quo ad Musas Basileenses se Capnio conuerterat, Andronicus Contoblacas [c], Graecus, vir doctus, quo quoque praeceptore vsus is erat [d], nostrum literis hortatus est, vt alios Graecas literas edoceret, eo quod speraret, non solum ipsi id muneris profuturum, sed audientibus etiam honori fore [e]. Cum autem non scholae sed vitae se destinauisset Reuchlinus, relicta post quadriennii moram Basilea, in qua *Onomasticon Latinum* fratribus Amerbachiis excudendum reliquerat, in Galliam denuo concessit, eo quod iurisprudentiae studia ibi laetius florere, quam in Germania, nosset. Aureliam itaque profectus est, et quae iuris ciuilis pariter atque canonici discendi momenta sibi deesse nouerat, perfecit, literas tamen elegantiores; non abiecit, sed hortator fuit nobili iuuentuti, eius consilia et institutionem ibi sequenti, vt linguam Latinam recte disceret, quo fine Ciceronis epistolas ei enarrauit, interdum et Graece docuit, et *Grammaticae Graecae elementa* conscripsit, quae in Pictauis anno sequente auditoribus explicuit. Hac vero ratione de reditibus, ex quibus viueret, liberaliter sibi prospexit, sumtusque inde habuit studiorum copiosos [f]. Anno MCCCCLXXXI in Pi-

b) De Script. eccles. T. III. p. 2707.

c) p. 4. conf. CAVSIVS l. c. c. 12.

d) Vid. Dedic. Rudimentorum et Lex. Hebraici.

e) Latius itaque sumenda sunt verba Reuchlini in Dedicatione libri de Accentibus, asserentis, se extra ordinem inter professores docuisse, et intelligendum fuisse. Reuchlinum, magistrum nostrum, priuata habuisse discentium collegia, vt solet in academiis fieri. Totum vero locum adscribemus, tum quod liber ille rarus est, tum quod egregie ratio studiorum Reuchlinianorum, etiam philosophicorum, in illo describitur. Ita vero ille: „Quondam adulescens ego dum asperam et rudem seculi superioris philosophiam „apud Kauraeos meditor, statim ad cultum et „aequabile genus orationis latinae, siue solutam „velles, siue modis vinctam, adieci animum. „Interque primos professores vt esset aliquis „etiam vsus mei in restituendis literis, extra or„dinem vtriusque generis authores publice do„cui. Atque id primum studio magis vt gram„matici, quam elegantes haberemur. Quid „enim requireres amplius ab hominibus, qui „annos iam supra trecentos aliud nihil molie„bantur, quam vt barbari essent? Vnde cum „loquendi vitio amor etiam et voluptas quaedam „balbutiendi insederat, sed prospere cessit. Ma„gnae rei non frustra admoliti manum sumus, „tametsi strenue refragarentur initio istius gene„ris magistri, quos hodie scilicet hostes pati„mur, quibus corruptissimo iudicio et admirabili „φιλαυτίᾳ tumentibus nihil praeter faeces suas „recte probatur. Iam vsu res exsplendescebat, „fiebatque, vt purius et scriberet et diceret iu„uentus Germanica, idque me auspice. Dein„de accessit Graecarum literarum studium, sine „quibus nemo sat politus censeri potest. Hisce „ad philosophiam reuocabamur Aristotelicam, „quae non nisi a Graecis hominibus proprie ac „rite tradi solet. Huc aspirabant, si qui bonis „ingeniis non corrupta ista et perturbata disci„plina infecti erant sensim pueriles scholarum „nugae deserebantur. Ibi vero supercilia tol„lentes veternosi sophistae, mirum, vt ridiculi „aiebant, literarum genus a nobis tractari, alie„num a Romana pietate Graecos schismaticos „esse; interdictas eorum disciplinas contra eccle„siae decreta nobis magistris prodi. Viden' „quanti ratio mihi primorum studiorum consti„terit, per quae rerum discrimina quid passus a „sophistis effecerim, vt resipisceret Germania „vel tandem. Sero enim sapiunt Phryges. Haec „sunt primae iuuentutis merita, quam intelligis „omnem in discendis iuuandisque literis actam.

f) Hos studiorum suorum successus ipse REVCHLINVS quoque enarrat in Ep. dedic. Rudim. et Lexici Hebr.

In Pictauis licentia honores in iurisprudentia summos consequendi rite ornatus [g], in Germaniam rediit, inuitatusque patriae vicinitate et recentis academiae fama et aulae celebritate, Tubingam concessit, in qua academia et aula eruditorum et bonorum virorum magnam tum fuisse frequentiam, eorumque aliquos in Galliis Capnioni familiares fuisse. MELANCHTHON refert. Nec diu in hac luce delitescere potuit Capnionis eruditio, quae et summos iuris titulos atque honores illi conciliauit, et viam ei ad ampliora parauit. Cum enim Eberhardus Barbatus, qui et Probus dicitur, Wirtembergiae dux Romanum iter meditaretur, pontificem summum suis precibus coram veniam petiturus aedificandi monasterii, doctissimos in terris suis viros comites sibi adsciscendos esse statuit. Cumque ea aetate fama eruditionis eminerent Ioannes Nauclerus, Petrus Arlunensis, et Gabriel Biel, hi cum hero suo vrbem adire iussi sunt. Illi vero cum non ignorassent, perhorrescere delicatas Italorum aures incomtam et duriusculam pronunciandi Latina verba rationem, quae tum in Germania obtinebat [h], domino suo auctores fuerunt, vt Reuchlinum assumeret; eum enim, cum diu in Gallia esset versatus, suauius eam pronunciare, et iucundius eius sermonem auribus illabi, satis nouerant. Neque euentu praeuiso rem caruisse, ex Melanchthonis ore refert Io. MANLIVS [i], cum enim ex consiliariis ducis non nemo vir satis doctus, sed pronuntiatione rudis ex mandato ducis orationem haberet ad pontificem et cardinales, et ob pronuntiationis inconcinnitatem ab iis non intelligeretur, Capnionem dux dicere iussit, qui non sine iucunditate ab iis auditus est. Felicissimo autem sidere hoc iter suscepit Capnio. Cum enim ea aetate magna in vrbe copia virorum doctissimorum viueret, eorum amicitiam noster honeste ambiit, illaque eo facilius potitus est, quo magis mirabantur Itali, ex Germania, ob barbariem late regnantem Romanis valde contemta, aduenisse hominem, cum quolibet Italorum eruditionis nomine facile comparandum. Breui itaque et ianuae virorum summorum, quorum spectatissima tum fuerat doctrina virtusque, et ipsa quoque pectora Reuchlino patebant. Qui et nostri candorem amabant et Graecae atque Latinae literaturae, ac philosophiae peritiam extollebant, et ad prosequendum in via tam honesta iter calcaria addebant. Inter quos nobis hoc loco praecipue notandi sunt, Demetrius Chalcondylas, Christophorus Landinus, Marsilius Ficinus, Angelus Politianus, et qui primo loco nominandi erant Laurentius Medices et Ioannes Picus Mirandulanus [k]; quorum potissimum consuetudine factum est, vt ad philosophiam Pythagorico-Platonicam animum adiiceret, cum prius in Aristotelis castris militasset. Et tum quoque factum, vt cum Hermolai Barbari amicitia vteretur, is offensus Germanico Reuchlini nomine, illud more aetatis istius in Graecum Capnionis

g) Extant Vniuersitatis Pictauiensis ea de re Literae inter Epistolas p. m. 73 seqq.

h) MELANCHTH. l. c. p. 171. Conf. quae ex Wimphelingio, de Sueuorum pronuntiatione Latini sermonis barbara habet MAIVS p. 171.

i) Collect. p. 547.

k) Disci id potest ex Collectione Epistolarum Reuchlinianarum.

nis conuerteret; id quod ita obtinuit, vt inter exteros, hac praecipue appellatione notus sit. Ceterum cum ex voto domini sui rem omnem gessisset, in patriam redux vitam aulicam sequi iussus est, principi enim admodum grata erat eius industria, et placebat valde, quod eius oratio libenter audiretur a viris summis. Non multum post reditum, cum magna principis in eo esset fiducia, legatus ad imperatorem Fridericum missus est, felicissimis sane auspiciis. In ea enim aula cum magno tum honore viueret Iudaeus quidam, Iacob Iehiel Loans, qui inter medicos imperatoris erat [l], Reuchlinus occasionem nactus de Hebraea lingua disserendi, auidum se illi demonstrauit, eorum accuratius discendorum, quorum rudimenta a Wesselo percepisset. Egregie placuit Iudaeo huius linguae studium rarum eo tempore, et a plerisque neglectum Capnionem itaque in familiaritatem admissum eo legationis tempore linguam Hebraeam diligenter docuit, tanto Capnionis gaudio, vt cum tempore legationis cum laude peracto ab imperatore nobilitatis iuribus et axiomate comitis Palatini ornaretur [m], et, vt moris erat, de munere oratori dando deliberatum esset, Capnio eruditionis cultui omnem honorem postponens, per hunc suum praeceptorem effecerit, vt donaretur codice Hebraeo eleganter scripto, quo hodie superbit serenissimi principis Badensis bibliotheca, quae Durlaci asseruatur [n], probante imperatore sene et sapiente atque literarum amante studium hominis tantum pretium diuinis oraculis linguaeque sanctae tribuentis. Haec igitur folia quantum aulae concedebant tempora, diligenter voluit, sicque consultis diuinae veritatis fontibus in plerisque doctrinae coelestis capitibus desipere desiit [o]. Et hactenus quidem secunda fortuna vsus erat Capnio: ast cum morte Eberhardi primi ducis Wirtembergici valde ea commutata est. Cum enim filio Vlrico adolescenti terras suas reliquisset, in testamento tutores ei assignauerat et gubernatores. At contra eius voluntatem successerat alius, Eberhardo non probatus; qui cum ista prouincia sibi credita abuteretur, intelligebat id agi apud imperatorem Maximilianum, vt ab ista dignitate munereque remoueretur. Infestus itaque omnibus, per quos res ista agebatur, maxime Capnionem suspicatus est id saxum voluere, decreuitque eum in carcerem abducere [p]. At ille monitus fuga sibi consuluit, et in aulam Palatinam dilapsus est, in qua amicos habebat summos viros, et cum eruditione excellentissimos, tum doctorum amantissimos, omnisque literaturae tunc in Germania exorientis statores vindicesque. Inter quos nominari merentur praeter Rodolphum Agricolam et Vigilium, Plinius electoris cancellarius, id est vero nomine Theodoricus Phenningerus, et Ioannes Camerarius Dalbur-

l) Vid. Revchlini Praef. Rud. Hebr. linguae. De ipso hoc Iudaeo, archiatro imperatoris et equite aurato vid. Wolf. Bibl. Hebr. P. I. p. 597 sq. P. III. p. 469. R. Simon Epist. Select. T. III. p. 169. Extat ad eum Epistola Reuchlini p. m. 68.

m) Diploma legitur in Epistolis p. m. 74.

n) Eum describit accurate Maivs p. 529. quocum conferendus Wolf. Bibl. Hebraeae P. II. f. III. p. 295.

o) Melanchthon. l. c.

p) Idem p. 287. Has mutationes aulae Wirtembergicae scriptores historiae Sueuicae silere obseruat Maivs l. c. p. 186.

burgius, Vangionum episcopus, quorum supra iam mentio facta in vita Agricolae [q]. Hoc itaque loco licet exularet Capnio, tantis tamen viris parariis, et commendante eruditione praestantissima, asylum inuenit in aula florente et spectata principis Philippi virtute exoptatissimum. In ea enim multos ait MELANCHTHON viros doctos simul fuisse versatos, quorum singuli magnas academias ornare potuissent. Hos amicos habebat Capnio, horum commendatione innotescebat optimo principi; in horum amicitia et consuetudine exilii solatium inueniebat spe omni votoque dulcius. Cum autem viri eruditissimi magno animo barbariem, quae tunc temporis apud clerum adhuc regnabat, contemnerent, et exagitarent, noster, vt erat festiuo ingenio et eleganti, comoediam scripsit plenam nigri salis et acerbitatis, vt in ignorantiam monachorum in genere, ita in eum praecipue monachum Augustinianum, qui in aula Wirtenbergensi eius capiti insidiatus erat. Eam cum legisset Dalburgius, vt erat prouidus futuri, editionem et actionem dissuasit, ne crabrones irritaret. Quod quidem consilium secutus Capnio comoediam occultauit, impedire vero non potuit, vt non tandem vulgaretur [r]. Ex quo fonte capitales illae inimicitiae monachorum profluxerunt, quibus eum accedente postea caussae literarum Hebraicarum patrocinio ad vitae finem persecutum est genus bipedum nequissimum. Creuit autem indies in aula electoris Capnionis existimatio, cum et rerum gerendarum prudentia non destitueretur, et doctrinae elegantia valde commendaretur [s]. Inde cum ad curiam pontificis partim propter nuptias Ruperti principis cum filia Georgii ducis Bauariae partem propter litem electori a monachis Weissenburgensibus intentatam legationem elector mittendam decreuisset, noster potissimum delectus est, cui id muneris committeretur [t]. Quod negotium cum suscepisset, Romae, vbi diutius anno haerebat, otium et facultates ad id nactus iterum animi diuitias explicuit auxitque, ad id celeberrimorum in omni disciplinae genere virorum conuersatione vsus, vt et famam, quam ei eruditio comparauerat, confirmaret, et literarum thesauros amplificaret. Maxime vero Graecae et Hebraicae linguae studium valde hoc loco vrgebat, eo quod opportuna se ei obtulisset occasio, in vtriusque cognitione egregie proficiendi. Docebat enim eo tempore Romae Graecas literas Ioannes Argyropulus, cuius lectiones, cum ob celebritatem viri audire constituisset Capnio, linguam pariter atque philosophiam Graecam ex

eius

q) Conf. MANLIVS Collect. p. 572. CRVSIVS l. c. P. III. L. IX. c. 8. MAIVS l. c. p. 190. et imprimis eius Epistolae ad Reuchlinum scriptae.

r) Pforzhemii anno 1507. Cum Comment. Georgii Simleri, ex officina typographica Thomae Anshelmi. Plura ex scenicis Capnionis exercitationibus dabit MAIVS p. 290 seqq.

s) Id vel ex solis Agricolae tum apud Dalburgium viuentis literis ad nostrum intelligi potest, quae plenae sunt laudibus eruditionis eius vid. p. m. 55. b.

t) Vid. MELANCHTHON. l. c. p. 106. collata Oratione Reuchlini ad pontificem, ab Aldo edita, quam totam exhibet MAIVS p. 195. Ceterum minus accurate BASNAGIVS l. c. p. 924. Reuchlinum a Bauariae duce Romam esse missum scribit. Quamuis enim elector Palatinus in ista Oratione Bauariae dux S. R. I. princeps elector vocetur, conf. Epist. Reuchlin. p. 586. addendum tamen erat electoris nomen, ne cum duce Bauariae confunderetur.

eius ore percepturus, eum audiit, et Thucydidem enarrantem inuenit. Salutato itaque philoſopho, cum ſe Graecarum literarum ſtudio incenſum ſibi eam occaſionem illius audiendi gratulari profiteretur, delectatus oratione Capnionis homo Graecus, cum operam ſuam benigne pollicitus eſſet, interrogat, an attigiſſet Graecas literas. Tum Capnioni ſe Baſileae earum elementa audiuiſſe fatenti, Thucydidem exhibet ac iubet legere, et deinde etiam interpretari. Quod cum vtrumque eleganter Capnio faceret, miratus homo Graecus ad auditores ſe conuertit, et exclamans, ecce inquit Graecia noſtro exilio tranſuolauit Alpes [u]. Nam iam tum ſuauiter pronuntiaſſe, vitato ſono agreſti, et ſententias Graecas recte et bonis verbis Latinas reddidiſſe Capnionem, MELANCHTHON [v] teſtis eſt. Cum autem Hebraicae linguae notitiam plenam ſibi praeoptaret, cuius elementa a Weſſelo et in aula imperatoris a Iudaeo didicerat, vſus eſt inſtitutione Iudaei cuiusdam docti, Obadiae Ben Iacob Sporno, cui ſolutis pro ſingulis horis ſingulos aureos, tantum in ea lingua profecit, vt eam poſtea recte ad alios propagare poſſet [x]. Poſt reditum in Germaniam tranquillam inuenit aulam Wirtebergenſem, tradita terrarum iſtarum gubernatione duci Vlrico adoleſcenti iuſſu imperatoris; qui ſapientes viros, et inter hos Nauclerum illi adiunxerat. Horum conſilio Reuchlinus domum ex aula Palatina, inuito electore, reuocatus eſt, abiitque et domeſticorum ſuorum cura tactus, et otium quaerens ad propagandam, quam tantis ſumtibus atque laboribus didicerat linguam Hebraicam, quod in aularum ſtrepitu fruſtra expeti nouerat. Ibi tanta de noſtro fuit opinio, vt non modo principis conſiliis diligenter adhiberetur, ſed et celebre illud Sueuorum foedus, quod a S. Georgii tutela ſibi nomen ſumſit, ob ſingularem iuris peritiam eum triumuirum Sueuiae deligeret [y], id eſt, controuerſiarum inter ſtatus arbitrum: quo inſigni axiomate ornatus, hoc vno munere contentus fuit, et reliquo, quod ab eo ſupererat, tempore in ſtudia ſe abdidit. Quater enim quotannis foederis iſtius iudices tantummodo Tubingae conuenire ſolebant. Otium itaque ex voto nactus totum ſe priſtinis delitiis, nimirum Ling. Hebr., et philoſophiae Pythagorico-Cabbaliſticae tradidit, Hebraeos, Graecos, Latinos ſcriptores legit et examinauit, linguae vtriusque notitiam ad alios propagauit, adoleſcentum ingenia ad proſequendum in literarum ſtudio curſum conſiliis optimis adiuuit, vt ſupra de Melanchthone dictum, et aulae quoque deſideriis principisque negotiis rogatus nunquam defuit. Et plura forte diligentiae et eruditionis Reuchlinianae monumenta legeret orbis literatus, niſi monachos iam olim a Capnione offenſos in eum armauiſſet ſuperſtitio et ignorantia. Rem ad hunc locum non pertinentem,

 et in

u) MELANCHTHON. l. c. p. 250. MANLIVS p. 828.
v) loc. cit.
x) Dedic. Rudim. et Lex. Hebr. Videndi de hoc Iudaeo WOLF. l. c. P. I. p. 939. P. III. p. 866. P. IV. p. 939. MAIVS p. 211. Minus recte BASNAGIO loc. cit. p. 925. dicitur Ben Iacob Spuon.
y) Vid. Dedic. libri de Accent. et Orthographia Hebr. ling. De ipſo hoc foedere in Compendio legendus MAIVS p. 228. et ſcriptores Hiſtoriae Sueuicae paſſim, et Io. STRAVCHIVS Diſſert exot. Iur. publ. X.

er in Hebraicae literaturae historia pluribus enarrandam exponere integram non licet, neque tamen indicta praetermittenda est, ne manca sit tanti viri historia. Paucis itaque et ὡς ἐν συνόψει totam litem a SLEIDANO primum, et post hunc ab aliis plurimis expositam [z] describemus. Originem controuersiae dedit Ex-Iudaeus quidam Ioannes Pfefferkornius, qui Coloniae simulata Christianae religionis professione Iacobo Hochstrato ceterisque haereticae prauitatis inquisitoribus persuaserat, eo conniterentur, vt edicto imperatoris Iudaeorum libri omnes, blasphemiarum in Christum pleni comburi iuberentur. Recte monuit MELANCHTHON, ostendisse hac ratione vaferrimum impostorem inquisitoribus, magnam pecuniam honesta specie et sine magno negotio Iudaeis, libros suos redemturis eripi posse. Monachorum et theologorum Coloniensium negotio cum facile religionis praetextu res in aula Maximiliani I. conficeretur, editur edictum, et Pfefferkornii diligentia Iudaeorum libri, praeter biblia, omnes in curia Francofurti congeruntur. Quod cum aegerrime ferret Iudaeorum gens, in aula imperatoris amicos adeunt, et eo rem adducunt, vt iudicia eruditorum in his literis virorum explorari imperator iuberet. Cum autem nemo eo tempore Reuchlinum in eo doctrinae genere superare crederetur, eum sententiam suam dicere imperator per electorem Moguntinum, cui rem commiserat, iubet. Qui vt prauae superstitionis loligine animum minime tinxerat, ita sententiam longe mitiorem pronuntiat; libros distinguendos esse, scripta de consilii sui rationibus ad electorem Moguntinum epistola iubet, libros contra Christum blasphemos aboleri suadet, eosque suis titulis nominat, seruari cupit Grammaticos, medicos, historicos, et aliarum honestarum artium libros, ne lingua ecclesiae vtilissima tota pereat. Quae sententia Capnionis cum aequissima videretur, redditi imperatoris auctoritate libri Iudaeis sunt; id quod in rabiem et furorem egit et impostorem Pfefferkornium et eius caussae socios, elusa fraude, vt corui hiantes, discedentes. Illi itaque furiis exagitati, et atro felle animati calamum in Reuchlinum stringunt, et ipse quidem Pfefferkornius edito *Speculo manuali* omne calumniarum genus in Reuchlinum produxit, cuius tamen virulentam dicacitatem ille edito *Speculo oculari* mox repressit. Colonienses autem theologi, Iacobus Hogstratus, Arnoldus de Tungari et Ortuinus Gratius vehementer ista re exacerbati nulli non violentiae pepercerunt, vt Reuchlinum deprimerent. Potiores enim academias in partes pertractas contra eum animauerunt, ita vt Moguntiae apologia Capnionis igne vindice deleretur, et in curia Moguntina is ipse damnaretur. Quamuis autem luculentam ad imperatorem orationem edidisset Capnio, monachorum tamen

z) Paucis historiam praeter MELANCHTHONEM l. c. enarrat Io. SLEIDANVS de Statu religionis sub Carolo I. P. II. p. m. 34. Editionis omnium primae Argent. 1555. 8. editae. Hos multi secuti sunt, quos enarrandi otium nobis fecit WOLFIVS Bibl. Hebr. P. I. vid. Ioannes Pfefferkorn p. 985. P. II. p. 935. P. III. p. 940 P. IV. p. 946. et scriptores historiae Reuchlini fere omnes, maxime MAIVS l. c. p. 250 seqq. qui rem omnem accurate exponit.

tamen insidiis in eius aula Reuchlinus circumuentus est: vnde prouocatione ad pontificem interposita, tantisper otium sibi parare quo respirare posset, coactus est. Pontifex delegatis episcopo Spirensi partibus suis, rem examinare iubet; non comparentibus autem furentibus Capnionis hostibus, sed durante lite Coloniae eius librum publice comburentibus, res per theologos decisa et Capnio absolutus est. Id quod aduersariorum turbam coëgit ad pontificem prouocare, et Parisiensem quoque Scholam in partes vocare, satis in Reuchlini caussam iniquam. In curia Romana autem cum potentes amicos Capnio haberet, et iudicio praeesset cardinalis Grinanus, Venetus, vir literas Graecas, Latinas et Hebraeas eleganter doctus, ille autem in consilium adhiberet Petrum Galatinum, in his literis eo tempore facile principem, caussam quoque Reuchlini commendarent Iacobus Questembergius, vir summus, et Erasmus, facile vicit Reuchlinus, et confusa est ignorantia atque superstitio. Quam cum sale satyrico amare eo nomine perfudisset Huttenus cum Sodalitio, conscriptis famosis *Epistolis obscurorum virorum*, dici quidem non potest, quantum viris doctis risum, praecipue in Italia mouerit ea satyra, cuius testis esse potest PAVLVS IOVIUS [a]: at in furorem quoque et rabiem egit monachos, quae ne hodie quidem exspirauit [b]: donec exortis nouis Lutheri controuersiis, istae lites obliuioni darentur. Sed non literarii modo tumultus, verum etiam ciuiles Capnionem valde inquietarunt: cum enim foederis Sueuici socii arma contra Vlricum Wirtembergiae ducem ob captam Reutlingam mouissent, eumque vniuersis ditionibus suis exuissent, noster quoque in eo bello captus est, et facultates cum familia fisco addictae sunt. Ipse Angelopolin abductus cum ducis Bauariae, Guilelmi, qui foederis copiis praeerat, nomine in ea academia Graecas Hebraicasque literas annuo stipendio ducentorum florenorum, redditis quoque facultatibus, docere iuberetur, munus accepit, et cum rerum necessariarum pressus inopia, tum bibliothecae absentia animo aeger, calamitatem suam leuauit vt potuit [c]. Valde haec Reuchlini mora inter Musas Ingolstadienses displicet IACOBO GRETSERO [d] Iesuitae, qui nouae doctrinae semina eum sparsisse, nescio quibus fundamentis, certe non sine calumniis in tantum virum iactis, suspicatur. Diu vero eo in munere manere non potuit: pestis enim saeuitia istam scholam relinquere coactus, Tubingam concessit, postquam facultates suas librosque pacata patria, receperat. Nam quamuis Ingolstadii frequenti auditorio vteretur, famem tamen vix effugere potuit, de quo ipse in epistola ad Pirckhaimerum acerbe

a) Elog. c. 143. p. 285.

b) Testis esse potest NIC. WEISLINGERI Huttenus delaruatus, in quo inaudita acerbitate historiam huius satyrae persequitur. Nos nec Hutteni caussam, nec argumentum omne et imprimis nonnulla, profana istarum epistolarum probamus: Dolemus autem in nostro seculo moribus polito et eruditione ornato adhuc inueniri Hogstratos, Tungacos, Ortuinos, et his similes, quos barbaries morum et linguae inquinauit.

c) Conf. qui haec ex Epistolis Reuchlini ad Bilibaldum Pirckhaimerum illustrat MAIVS p. 513.

d) In Suppetiis Luthero academico missis, cuius verba huc pertinentia excerpsit SECKEND. Hist. Luther. L. I. p. 105.

acerbe conqueritur. Francisci Sicani f. a Sickingen studio autem sopitae lites cum monachis sunt, soluta expensarum summa, quam iudex Spirensis auctoritate pontificis definiuerat [e]. Tubingae literas Graecas et Hebraicas publice docere coepit, quamuis animo a puerilibus imparis disciplinae studiis paulo abhorrente; ex quo, primum inter professores Tubingenses Reuchlinum fuisse, coniicit MART. CRVSIVS [f]. Fungi autem eo munere, et deliciis suis iuuenum animos pascere, diu non licuit: lento enim morbo, quem ictericum vocant, correptus, Stutgardiam deportari se iussit, ibique languens paulatim domi suae III Cal. Aug. A. S. R. M D XXII, annos natus LXVII, decessit. Falsumque est, quod MELANCHTHON [g] asserit, iam egressum septuagesimum annum morbo correptum et languefactum Stutgardiae anno M D XXI obiisse. Aliud enim testantur publica monumenta, quorum fidem aduocauit B. MAIVS [h]. Moriens testamento bibliothecam collegio patrio legauit, ea conditione, vt ab omnibus publice inspici posset. De cuius κιμηλίοις lectu digna nonnulla collegit MAIVS, quae apud ipsum quaerenda sunt. Magnum autem apud bonos omnes sui desiderium reliquit Reuchlinus, maxime apud eos, qui pretium statuere literis nouerant. Cuius luculentum testimonium esse potest, *Apotheosis*, quam Capnioni scripsit ERASMVS [i], quo dialogo mirum in modum demortui laudes decantauit. Neque frustra eas illi fuisse tributas et in indignum collatas, quilibet fatebitur, qui considerauerit, adfuisse Reuchlino ingenium et naturae felicitate et disciplinae industria acutum, politum, et multifaria eruditione refertum, animo autem illum enituisse pietate, iustitia, humanitate, temperantia commendatissimo, prouidentia vero inter iactationes aulae et mutabilem fortunam vsum esse singulari, prudentiae virilis teste pulcherrimo. Multos quoque errores in ecclesiae doctrina vidit, et detestatus est, quamuis secessum a Romana ecclesia non fecerit, eo quod prima tantum reformationis tentamina viuendo attigisset. Nihil autem ea aetate celebrius fuit, et ad nostram quoque aetatem famam summis literarum meritis partam conseruauit, quam Reuchliniana eruditio. Quam carus enim sui temporis viris literatissimis, magnumque nomen in orbe literario adeptis fuerit, epistolae ad eum scriptae luculentissimis testantur speciminibus, quae plenae sunt laudum, quas certatim illi tribuerunt viri celeberrimi. Inter quas ita ad eum scripsit RVDOLPHVS AGRICOLA [k]: *Haud temere mihi videor committere debere, vt iudicium tuum subeam, hominis tam multiplicibus disciplinarum literarumque ornamentis expoliti. Gaudeo, ita me Deus amet, vicem tuam, et quum animi naturaeque tuae felicitati, tum vero imprimis fortunis Germaniae nostrae gratulor, quam si vnquam, nunc aliquando expergefieri oportebit, et ab hac barbarie, qua tot iam seculis velut stupido sopore, vel potius*

λη-

e) MAIVS l. c. p. 507.
f) l. c. P. III. L. X. c. 11.
g) loc. cit.
h) pag. 519. 520.

i) Colloq. familiar. p. m. 121. His addi potest carmen HVTTENI, quod inscripsit Triumphus doctoris Reuchlini, et integrum legitur apud MAIVM p. 480 seqq.
k) pag. 54.

ληθάργῳ τινὶ oppressa tenetur excitari. Non vero Graecarum tantum et Hebraicarum literarum notitiam in eo admirabantur viri eruditionis celebritate summi, eo quod rarissima inter Germanos auis esset, qui ista tangeret, rarior, qui ea mysteria assequeretur, sed philosophiae quoque cognitionem, in eo stupebant. Sane Conradus Leontorius, Monachus Maulbrunnensis inter alia, *se* inquit [l], *eum vnum admirari, quod vtrumque munus splendidissime soleat obire, et hinc quidem publici muneris oratorem se ita exhibeat, vt paucos; philosophiam vero adeo eleganter, subtiliter, profunde indagare, elucidareque coepisse, vt nullos cum eo hac tempestate conferre nec ausit nec possit.* Similia ad eum scripsit Petrus Mosellanus: *Tu es ille Capnio, in quo vetustus ille Pythagoras reuixit, in quo Plato reuiguit, in quo diuus Hieronymus refloruit. Breuiter, quicquid vsquam gentium philosophiae olim erat in pretio, in te velut renatum miratur mundus.* Plura his addi ex collectione epistolica Reuchliniana possent [m], nisi breuitati inseruiendum esset. Verum iuuabit Lectorem ipsam illam epistolarum farraginem consulere [n], ex qua multa lux accendi historiae literariae seculi XV exspirantis et XVI ineuntis potest. Magna enim iucunditate in ea leguntur epistolae virorum summorum, quibus inter eruditos eius aetatis nihil fuit celebrius, Andronici Cantoblacae, Marsilii Ficini, Io. Straehleri, Io. Francisci Pici Mirandulani, Pet. Bonomi, Adolphi Occonis I. Ioannis Kaysersbergii, Conradi Peutingeri, Henrici Bebelii, Sebastiani Brantii, Nicolai Ellenbogii, Ioannis Stoeffleri, Beati Rhenani, Rudolphi Agricolae, Ioannis Camerarii Dalburgii, Aldi Manutii, Bilibaldi Pirckaymeri, Ioannis Cuspiniani, Ioachimi Vadiani, Iacobi Questembergii, Simonis Lazii, Georgii Spalatini aliorumque, quorum hodie quoque ob doctrinae praestantiam et summa literarum merita, veneranda est memoria. Quos omnes tantis nostrum laudibus ornasse mirum non est, inter primos enim literaturae elegantioris restauratores, et imprimis Graecarum atque Latinarum vindices omnium iudicio primum ille locum iure suo occupat. Quae tamen omnia latius hoc loco persequi non licet, et in singulari historia resuscitatarum literarum elegantiorum, qualem adhuc desideramus, debent enarrari. Nobis instituti memoribus ob excultam modo philosophiam Pythagorico-Platonico-Cabbalisticam enarrandus est, quam primus, nisi fallimur, post Picum scriptis explicuit. Edidit enim opera de hoc argumento duo, lucernam olentia, nempe *de Arte Cabbalistica*, et *de Verbo mirifico*. Et posteriorem quidem tractationem *de Verbo mirifico* ante priorem edidit, qui epistolam praefixit Conradus Leon-

l) pag. 43.

m) Addendus tamen TRITHEMIVS de S. E. c. 920. p. 221.

n) Eas ipse collegit et edendas tradidit Ioanni Hildebranto Reuchlinus, editionem procurauit Philippus Melanchthon, vterque praefatus est. Vidit prima editio lucem viuente Reuchlino Hagenoae 1519. 8. repetita Tiguri 1558. quam primam esse perperam tradit. Io. FABRIC. Hist. Bibl. suae P. I. p. 100.

Leontorius ad Iacobum Wimphelingium; ex qua discimus, *Capnionem, vt Hebraeorum secreta dogmata penetraret, multis annis enixissime laborauisse, atque omnem eorum bibliothecam euoluisse; hac ingenii et doctrinae felicitate et vbertate inductum ad scribendum dialogum se contulisse, in cuius libro primo omnia secreta philosophiae explicet, in secundo Baruchiam Iudaeum omnia illa secreta nomina et portentifica et alia multa Hebraeorum enodantem confingat, in tertio fidem Christianam ex praescriptis duobus approbans et demonstrans omnia verba mirifica, ad nomen IESV ita applicet, vt illud ineffabile tetragrammaton iam effabile factum esse demonstret.* Non enarrabimus prolixius argumentum, quod, qui librum ipsum consulere detrectant, facile ex MAII [o] vel IO. FR. BVDDEI [p] recensione haurient, sed id modo monemus, in eo totum esse in isto libro Reuchlinum, vt doctrinam Cabbalisticam de nominibus diuinis, imprimis de tetragrammato, de Sephiroth et similibus, ad Christum Iesum, applicet, et praecipue in hoc argumento tractando vti Cabbala verbali, siue exegetica, quae ex literularum significatione, transpositione et huius generis aliis ratiocinia nectit. Hoc praeludio praemisso ipsam artem, quam vocabat, Cabbalisticam aggressus est, et libris tribus adhibita itidem methodo dialogistica explicare tentauit, dedicauitque opus Leoni X, P. M. vt caussam illi suam commendaret [q]. Nouerat enim, quod ipse in dedicatione tangit, *Pythagoricam philosophiam a Mediceis, feliciter restitutam, et semina eius a Laurentio facta esse; haec*, ait, *sub Leone filio in culmos surgere, vt spicas illius metere in omnibus linguis liceat, et sibi quoque spicilegium relictum esse, conandumque, quid in eo studiorum genere posset.* Ipsius autem verba hoc loco maxime notanda sunt: *Italiae Marsilius Platonem edidit, Galliis Aristotelem Faber Stapulensis restaurauit. Implebo numerum et Capnion ego, et Germanis per me renascentem Pythagoram tuo nomine dicatum exhibebo. Id tamen absque Hebraeorum Cabbala fieri non potuit, eo quod Pythagorae philosophia de Chaldaeorum praeceptis initia duxit, quae patrum memoria discedens e magna Graecia rursus in Cabbalistarum volumina [r] incubuit. Eruenda igitur inde fuerunt fere omnia. Quare de arte Cabbalistica, quae symbolica philosophia est, scripsi, vt Pythagoreorum dogmata studiosis fierent notiora.* Ex quibus eius verbis, quo consilio ad philosophiam accesserit, satis luculenter patet, id quod paulo accuratius explicari tractatio nostra postulat. Et initio quidem cum in Gallia haereret, et apud Basileenses quoque viueret, Aristotelicae philosophiae se tradidisse Capnionem, ex supra dictis notum est; ipsos autem Stagiritae libros eum euoluisse, et hoc pacto barbariem scholasticae philosophiae perosum meliora et elegantiora quaesiuisse, ex narratione eius, quam de

o) In vita Reuchl. pag. 431.

p) Introd. in Hist. phil. Hebr. §. 34. p. 251 seqq.

q) Prodiit Hagenoae 1717. fol. saepius recusus, etiam cum PETRI GALATINI libro de Arcanis catholicae veritatis, et in PISTORII Coll. script. Cabball.

r) Videtur respicere libros Cabbalisticos a Pico redemtos.

de studiis suis iuuenilibus dedit, nosque supra integram adduximus, constat. Vt autem ab Aristotele ad Pythagoram transiret, duplex eum commouebat ratio. Et primo quidem studium gloriae, vt se velut literarum omnium vindicem, ac philosophiae quoque veteris reformatorem orbi erudito demonstraret, illum ad has partes amplectendas commouisse, eo minus dubitandum videtur, quo luculentius verba modo adducta ex dedicatione librorum de arte Cabbalistica hoc eius consilium produnt. At iam occupauerant Aristotelicam philosophiam in Italia viri summi, in Gallia Iacobus Faber, cuius libri cum Basileae edi coepissent, probe vidit, fore, vt Germania breui ad natiuam Aristotelis philosophiam sine suo labore transiret. Cum autem Platonica partim a Ficino et societate Mediceo-Platonica, cui ille praeerat, excoli coepissent, partim cum Pythagoricis satis arcte cohaererent, huic se sectae destinare voluit, vt nouum se philosophiae reformatorem Germanis sisteret. Deinde ad has ipsas partes amplectendas commouit eum notitia Ficini, et Pici, in quam occasione Itineris Italici cum duce suo venerat. Ipso enim in epistola ad Leonem X. refert, *Laurentium Medicem, cum intellexisset, Eberhardum principem sibi colloquium cum eo exoptare, protinus peregrini dexteram perquam humaniter apprehendisse, omnesque quos secum habebat, domum suam duxisse, ac singula visu digna ostendisse, et inter ea bibliothecam instructissimam.* In conuictu autem et contubernio Laurentii cum essent viri doctissimi, et reliqui, qui Florentiae viuebant, has aedes velut Musarum aliquod sacrarium frequentarent, Capnio in notitiam et amicitiam Demetrii Chalcondylae, Marsilii Ficini, Georgii Vespucii, Christophori Landini, Philippi Valoris, Angeli Politiani, Ioannis Pici Mirandulani venit: quos partim honestissimis stipendiis ad iuuandas literas et philosophiam Platonicam restaurandam Laurentium conduxisse, partim auctoritate, consilio, precibus et exemplo quoque adduxisse, primo libro manifestum fecimus. Horum itaque amicitia inductus, cum Hebraicae quoque literaturae se addixisset, Pico imprimis quem Platonica cum Cabbalisticis iungere nouerat, vsus esset, si Florentiae cum eo longius conuersari licuisset [s]. Quo cum coram frui diu non posset, vt ex Pici epistola ad Reuchlinum constat, libri Pici Reuchlino commendati sunt, ipso Pico per Ioannem Straehlerum, quem cum fratre Dionysio aliisque iuuenibus Germanis Florentiam ad excolendas literas miserat, Reuchlini amicitiam exoptante. Hos cum legisset, vidissetque Picum librorum Cabbalisticorum, licet vel spuriorum, vel saltem misere interpolatorum auxilio, miram veteris, quod sibi persuade-

s) Scribit enim Picus ad Capnionem, anno 1505. „se incensum diu fuisse animo cognoscen„di eius, eumque in Germania conueniendi. Ex quibus verbis patet, Picum eum non vidisse. Ast in Epistola Straehleri ad Reuchlinum 1491. scripta narratur, Picum cum is Reuchlinum illi commendasset, statim dixisse: „Estne is, qui su„periori anno penes me fuit, aliqua de Orpheo „interrogans, si recte memini". Quae aut plane sibi non constant, aut dicendum, Reuchlinum diu vti Pici conuersatione non potuisse, huncque illius postea ita oblitum fuisse, vt eum de facie amplius non nouerit, adeoque in Germania eius inuisendi desiderio flagrauerit, quod in eodem philosophiae genere occuparetur.

ſuadebat, philoſophiae Hebraicae cum Pythagorico-Platonica concordiam detexiſſe, cum quadam vehementia ad huius philoſophiae ſtudium raptus eſt. Id quod verum eſſe deprehendent, qui libros eius ſupra laudatos cum cura et attentione inſpicient. Ita vero nouum philoſophiae genus ſe reſuſcitare poſſe ſperabat. Philoſophia enim Pythagorico-Platonica, quam academia Laurentiana Florentiae reuocauerat, cum Cabbaliſtica commixta haud fuit, quem ſyncretiſmum Picus primus inſtituit, vt *Tomo tertio* dictum. Non abludit tamen prorſus a veriſimilitudine, Weſſeli conuerſationem et praecepta, quibus Lutetiae gauiſus erat Capnio, primos amoris huius philoſophiae Pythagoreo-Platonico-Cabbaliſticae igniculos in eo accendiſſe. Eum enim contemta ſcholaſtica philoſophia, Platonicam elegiſſe, Hebraicaeque linguae peritum fuiſſe, in eius vita oſtendimus. Verum autem, Cabbaliſticae philoſophiae primam notitiam certam Reuchlinum ex Pici ſcriptis hauſiſſe, Pythagoream in Italia ideo deperiiſſe, quod ad eius ſtudii amorem in itinere inflammaretur. Id quod vel inde conſtat, quia per amicos, praecipue Straehlerum ſuum, libros Pythagoricos et Platonicos ex Italia magnis ſumtibus ſibi apportari curauit; quibus poſtea Cabbaliſticos nonnullos, quos legere ob Linguae Hebraicae peritiam ipſe potuit, adiunxit. Ex his vero, quae ipſa ſcriptorum Reuchlini philoſophicorum lectio ſatis luculenter confirmat, iudicium de hoc, quod inter Germanos reſuſcitatum iuit, philoſophiae genere fieri facili negotio poteſt. Nempe Graecos quidem philoſophorum fontes Reuchlinus legerat, accenſus ad id ſtudium cohortatione Graecorum, quos praeceptores habuerat. Cum autem in Italiam eſſet delatus, et contemtis Ariſtotelicis ob rationes adductas, aliam ſectam veterem hactenus ſepultam reuocare in vitam ſtatuiſſet, ad Pythagoream aduertit animum, cuius hactenus myſteria nemo in apricum produxerat. Ita vero ſectam elegit, cuius nulla ſapientiae ſuae monumenta extabant, ſed cuius opiniones apud alios exquirendae et quaſi exſculpendae erant. Has itaque dum venari cupit, cum legiſſet, Pythagoram ſua a barbaris accepiſſe, philoſophiam Chaldaicam, Aegyptiacam, Thracicam, id eſt Zoroaſtream, Hermeticam, Orphicam, et quam harum parentem eſſe credidit, Hebraicam conſulendam ſibi eſſe credidit. Hoc praeiudicio occupatus Florentiae, Picum Ficinumque conuenit, atque de hoc philoſophiae genere, cum illis ſermonem miſcuit. Straehlerus enim, cum Reuchlinum Pico commendaſſet, ad illum ſcribit, ſtatim Picum quaeſiuiſſe, an is eſſet, qui ſuperiori anno (ſcripta haec ſunt anno M CCCC XCI,) penes ipſum hic fuiſſet, aliqua de Orpheo interrogans? Cumque ex Italia ad patrios lares rediiſſet, libros Plotini, Platonis, Ficini et Pici ſibi per Straehlerum coëmi curauit [t]. Ita vero dum apud Florentinos nouam electae ſectae philoſophiam quaerit, ab eis in eaſdem ſyrtes inducitur, in quas ipſi incauti ciciderant. Suo enim loco inuictis rationibus demonſtratum eſt,

t) Epp. p. 45.

eſt, Coſmum Medicen et filios, captos elegantia et ſuauitate philoſophiae Platonicae, quam Graeci monachi nonnulli in Italiam aduexerant, eam miro ſtudio propagauiſſe, excitataque ſchola Platonica viros doctos, maxime Ficinum, excolere iuſſiſſe. Nemini autem, qui hiſtoriam Platoniſmi Graeci poſt C. N. a nobis *Tomo ſecundo* fuſe expoſitam attente legerit, ignotum eſſe poteſt, eam philoſophiam a veteri Pythagorica et Platonica mire defeciſſe, et in innumerabilium opinionum toto inter ſe coelo diuerſarum ſyncretiſmum coaluiſſe, maxime vero ab Orientali et Aegyptiaca philoſophia, qualis circa tempora nati ſeruatoris floruit, miſere corruptam fuiſſe. Eam autem cum in Aegypto caput primitus extuliſſet, a Iudaeis quoque receptam patriisque et domeſticis traditionibus inepta conciliatione, vel corruptione potius attemperatam fuiſſe, hacque ratione arcanam illam Cabbaliſticam philoſophiam genuiſſe. Tum Ammonium, Plotinum, et reliquam Alexandrinae Scholae cateruam nouo ſectae habitu ornatam ad Chriſtianos per Origenem transtuliſſe, a quo eam monachi illi egregie fauentes didicerint. Ita vero dum haec philoſophia ſyncretiſtica et ſpuria in Italiam allata eſt, fumum ea vendidit iactando, ſe veterem Zoroaſtream, Hermeticam, Orphicam philoſophiam eſſe. Et hanc Florentiae doceri, de ea ſcripta Platonicorum in academia Medicea viuentium tractare noſter audiuerat: haec itaque legit, et ſic Pythagoricam ſe philoſophiam didiciſſe credidit. Cum autem Picum Cabbaliſtica myſteria ex libris magnis ſumtibus coëmtis hauſiſſe percepiſſet, auide in eius ſcriptorum lectionem incurrit, ratus, ita ſe, quae ex Platonicis deſumi non poſſent, a Cabbaliſtis recte petere poſſe, eo quod ab Hebraeis ſua myſteria didiciſſe Pythagoram plerique ſtatuerent. Itaque Cabbaliſtica philoſophia velut claue vſus eſt, ad ea reſeranda, quae a Platonicis de Pythagora tradi credebat, imitatus exemplum Pici, quem in Linguae Hebraicae cognitione antecellebat, et cuius libris hodegi inſtar vtebatur. Ita vero nouo praeiudicio corruptus, nouo errore Reuchlinus infectus eſt. Picus enim cum nec verum Platonici ſyſtematis, quale Alexandriae Atheniſque, a ſeculo III viguit, ſenſum attingeret, nec Cabbaliſtarum opinionem ſinceram percepiſſet, deceptus libris ſpuriis et ad Chriſtiana placita ſtulta temeritate inflexis; ea pro Pythagoricis, immo Zoroaſtreis quoque, Hermeticis et Orphicis habuit, quae ſyncretiſtarum iſtorum ingenia nugiuendula excogitauerant. Cum his vero vbi Cabbaliſtica ſua comparauiſſet, magnam inde inter Chriſtiana myſteria et placita Pythagorico-Cabbaliſtica concordiam ſe detexiſſe gloriatus eſt, reuera deceptus et decipiens; nam nec Pythagoream, nec veterem barbaricam, multo minus veterum Hebraeorum ſapientiam pro theſauro cuſtodiebat, ſed Alexandrinorum recentiorum ſomnia, mire hac quoque ratione adulterata, quia exegeticam Cabbalam cum philoſophica confuderat, et luſus ingenii ex literulis neſcio quae myſteria exſculpentis cum ſyſtemate Iudaeorum Aegyptiaco miſcuerat. His dum veſtigiis inſiſtit Capnio, dum Cabba-

balistas interpretes facit Pythagoreae philosophiae, dum Cabbalistica placita cum exegeticis Cabbalistarum nugis confundit, dum ineptam inter Christiana dogmata et Pythagoreo-Platonico-Cabbalistica concordiam asserit, miscet quadrata rotundis, et nec Pythagoream, nec Platonicam, nec Cabbalisticam philosophiam, nec Christiana mysteria pura tradidit. Fatemur itaque, Reuchlinum, cui in restaurando philologiae sacrae studio primas concedendas esse, lubenter concedimus, praeclare quidem hoc nomine de literis, et nostra quoque Germania meruisse, at parum attulisse ad philosophiae incrementa, sed eam potius isto inepto syncretismo corrupisse. Videturque Reuchlinus de successu optato ipse desperauisse, praeter libros enim de verbo mirifico et arte Cabbalistica, qui prodromi instar esse debebant, et viam parare ad philosophiam Pythagoricam, nihil eius argumenti amplius in vulgus edidit. Quamuis verisimile quoque sit, lites monachorum et theologorum ipsi intentatas in caussa fuisse, vt ab hoc studiorum genere se contineret, quod suspicio ἑτεροδοξίας ex obscuro et aenigmatico philosophiae genere facile posset augeri. Certe, qui eum sectaretur, si paucos excipias, qui tamen ipsi ex aliis quoque fontibus biberunt, habuit neminem: quamuis vix negandum esse videatur, eius atque Pici exemplum excitauisse nonnullos, vt philosophiam quandam Pythagorico-Platonico-Cabbalisticam comminiscerentur, licet hypothesibus a Capnione diuersi. Tales enim fuerunt Franciscus Georgius Venetus et Henr. Cornelius Agrippa, qui decedente Capnione in hoc theatro comparuerunt, de quibus iam porro agendum.

Franciscus Georgius Venetus.

§. V. Eiusdem commatis philosophiam excolendam sibi delegit, sine dubio Pici et Reuchlini exemplo excitatus FRANCISCVS GEORGIVS VENETVS. Qui obscurus mansisset, nisi paradoxis assertis ex hac philosophia desumtis reprehensionem virorum doctissimorum incurrisset. Pauca de eius vita sunt, quae adduci solent; obscurum enim vitae genus delegit, Franciscanorum ordini regularis obseruantiae addictum, vnde eius memoriam recoluit LVCAS WADDINGVS [u], qui de eius vitae circumstantiis pluribus videndus. Id nos hoc loco monendum existimamus, falli plerosque MOLANVM in *Bibliotheca ecclesiastica* msc. cuius verba repetiit AVB. MIRAEVS [v], POSSEVINVM, WHARTONVM [w], OLEARIVM [x] aliosque, qui obiisse Georgium, siue de Georgiis, vt nonnullis vocatur, anno MDX dicunt. Vixisse enim adhuc an. MDXXXII, ex epistola amici ad H. CORN. AGRIPPAM [y] constat, in qua his verbis mentio fit Georgii: *Hoc amplius nolo te ignorare, me in itinere meo Italico Patauii conuenisse P. F. Georgium Venetum, qui librum de Harmonia mundi conscripsit, qui cum iturus esset Venetias, conferre eumque alloqui breuissimo colloquio mihi licuit. Qui quidem postquam de te et de nostris stu-*

u) De Script. Ord. minor. p. 119. conf. HENR. WILLOTI Athenae Francisc. p. 127. 138.
v) Auct. . de S. E. c. 497. p. 92.
w) Ad Cau. Hist. lit. S. E. p. 151.
x) De S. E. p. 259.
y) L. VII. T. II. Oper. p. 1030.

ſtudiis mentionem feciſſem, mirum in modum ingenio tuo gauiſus eſt, mibique pollicitus eſt, quicquid poſſet, in rem meam facturum libentisſime, ſeque mea hac cauſſa me Venetiis ſeptem menſes expectaturum. Illud et quidem mibi affirmauit, eos Hebraeos libros, quos tu et ego tantopere et cupimus et perquirimus, apud ſe eſſe, neque eos mibi negaturum, verum legendos non autem exſcribendos, cum id praecipue cauſſaretur, rem nimis longam et difficilem fore [z]. Sed et anno MDXXXVI adhuc ſuperfuiſſe, ex dedicatione *Problematum* ad Paulum III, P. M. patet; ille enim anno MDXXXIV pontificium diadema ſuſcepit, et liber biennio poſt prodiit. Fuit vir portentoſi ſubtilisque ingenii, at quod euagantis magis imaginationis ſomnia notum fecere, quam iudicii accuratio; ceterum lectione gaudebat vaſta, et cum in Platonicorum, tum in Cabbaliſtarum et Rabbinorum ſcriptis exercitata. Verum cum inepto Pici praeiudicio ſeductus, in his libris veterem Hebraeorum ſapientiam latere crederet, neque tamen veras ſyſtematum horum rationes intelligeret, mire omnia peruertit et confudit, et ſui ingenii commenta aliis ſuppoſuit. Quae cum venerandam priſcae ſapientiae doctrinam ipſi referre viderentur ad explicanda dogmata Chriſtiana, multa quidem ſed inepta diligentia has nugas retulit, hocque nomine paſſim viris doctis vapulauit. Ita enim de eo SIXTVS SENENSIS [a]: *Fr. Georgius Venetus ordinis Minorum regularis obſeruantiae, cuius extat inſigne opus de barmonia mundi, vir Platonicae philoſophiae cultor, ſacrarum literarum ſtudioſiſſimus, et varia multorum auctorum lectione imbutus, edidit in ſelectiores quosdam locos totius diuinae ſcripturae problematum libros octo, eruditos quidem, ſed ob Platonicas et Talmudicas quasdam opiniones, quibus binc inde reſperſi ſunt, cenſura graui ac diligenti dignos.* Quam cenſuram exercuit quoque in hunc Georgii librum *Index expurgatorius* [b], qui loca a veritate deuiare viſa obelo confixit. Duplici vero labore, praeter alios, de quibus alibi dicendum [c], in hoc philoſophiae genere eminere cupiens, reprehenſionem magis virorum doctorum incurrit, quam laudem meruit, nempe *Harmonia mundi* et *Problematum in ſcripturam ſacram, tomis ſex.* Et prius quidem ſcriptum, *de Harmonia mundi totius Venetiis* primo prodiit anno MDXXV, Clementi VII inſcriptum, et a Pariſienſibus recuſum eſt [d]; poſterius itidem *Venetiis* MDXXXVI lucem vidit, repetita poſtea apud Pariſienſes editione [e]. Quod cum toties offendere in veritatem catholicam videretur, pars ea, quae ad Geneſin ſpectat, a MARINNO MERSENNO ſubtili doctoque commentario excuſſa et confutata eſt.

z) Fuiſſe hos libros Cabbaliſticos, ex fine Epiſtolae patet, vbi mentio fit Cabbalae Samuelis.

a) In Biblioth. S. conf. COLOMES. Ital. Orient. p. 39 ſeq. AGRIPPA Epiſt. L. VII. ep. 26. vbi eum commendatiſſimae doctrinae virum ſalutat.

b) Vid. Index Hiſpanicus p. 406-421.

c) Scripta Georgii enumerant WADDINGVS l. c. FABR. Bibl. Lat. mediae T. III. p. 101. vbi enarratis addi debet GEORGII Promtuarium rerum theologicarum Paris 1564. editum, vid. Cat. Biblioth. Vffenbach. P. I. p. 761.

d) An. 1543. Vid. ibid.

e) 1574. 1621. 4.

eſt [f]. Qui recte monet, opus hoc Platonicorum et Cabbaliſtarum placitis plane abundare. Hoc enim philoſophiae genus ſequendum ſibi Georgius ſtatuit, vnde recte inter Cabbaliſticos philoſophos numeratus eſt a D. G. MORHOFIO [ff], licet et theoſophicis annumerari potuiſſet, vt ex dicendis conſtabit, eo quod diuiniorem quandam philoſophiam incruſtare voluit, non inepte, ideo a P. POIRETO [g] inter praecurſores Iacobi Boehmii relatus. Et in dedicatione quidem *Canticorum de Harmonia mundi* Ariſtotelicam ſe ſequi philoſophiam in naturalibus profitetur, verum hoc ideo tantum Georgium ad pontificem cauſſatum fuiſſe, ne eum paradoxis aſſertis adeo offenderet, ex totius libri lectione intelligitur, in quo Peripatetica male cum Platonicis et Cabbaliſticis cohaerent. Qui cum rariſſimus ſit, exemplum autem luculentum exhibeat, quo vultu hoc philoſophiae paradoxae genus ſub initio ſeculi XVI in vulgus exierit, ea quae reliquis extantiora ſunt, in gratiam Lectoris more noſtro ſtrictim exhibebimus [h]. Ita vero Georgius ſtatuit:

I. Numeris omnia diſpoſita ſunt, nam cognati ſuperis ad coeleſtia familiariter conſcendunt, rurſusque, cum ſenſibilibus domeſtice agunt, et inde diuerſos modos diuerſasque naturas innuunt [i]. Ita Georgius κυρίαν δόξαν huius ſectae explicans, luculenter prodit, ſyſtema emanatiuum, quo ſuprema infimis connectuntur, et combinantur, cardinem caputque philoſophiae ſuae eſſe; nec id alienum eſt a philoſophia Orientali, Aegyptiaca, et Alexandrinorum Platonica ſiue eclectica, quae hoc principium multis rationibus ſibi vindicauit, vt *Tomo ſecundo* dictum et ex IAMBLICHO conſtat. Inde, qua ratione Georgius Platonicos ſequutus ſit, definiri poteſt, ipſum enim Platonem hanc emanationem ad ſola intelligibilia retuliſſe, nec ad ſenſibilia extendiſſe, ex iis, quae de eius phyſiologia ſuo loco diximus, manifeſtum eſt.

II. A ſanctis viris diuino lumine colluſtratis de Deo diſcere poſſumus, quae de mundo tractanda. Viri autem ſancti, qui in diuino et humano inſtrumento circa penetralia perſonuere concordes, Hebraei ſunt, et quidem ex iis, qui verum Meſſiam ſecuti ſunt Paulus Ioannes, Dionyſius Origenes, ex externis Pythagoras, Plato &c. [k] Satis clare hoc aſſerto Georgius prodit, quibus auctoribus ſapientiam ſuam debeat, et quas ſectae ſuae origines adſcribendas eſſe putet? Nempe veteri praeiudicio corruptus ab Hebraeis ad Platonicos omnem philoſophiam defluxiſſe ſtatuit, adeoque ex Pythagorico-Platonicis et Iudaicis ſcriptis eam optime hauriri poſſe ſibi perſuadet. Qua ratione oſtendit quoque, cur hanc ſectam Platonico-Cabbaliſticam plerique appellari voluerint.

III. Deum

f) Adiectum hoc examen Problematum Georgii Commentario eius in Geneſin longe rariſſimo, qui prodiit Paris 1623. fol.

ff) Polyhiſt. T. II. L. II. P. I. c. 3. §. 7. p. 165.

g) De Principiis et characteribus myſticorum p. 173. conf. Io. FR. BVDDEVS Iſag. in Hiſt. theol. L. II. c. 4. p. 690.

h) Summam libri exhibent quoque Obſeru. Hal. Lat. T. II. obſ. 16.

i) p. 340. Prouem. Cantici I.

k) Cant. I. Tono II. c. 7.

III. Deum esse certo scimus; et ratio quoque cognoscit, ex rerum quaruimuis foecunditate, Deum esse foecundissimum [l]. Huic potissimum argumento emanationis siue euolutionis systema, quo tota Cabbalistica quinimmo Alexandrina quoque philosophia nititur, inaedificasse videtur; sumit enim Deum non vt caussam modo efficientem foecunditatis, sed etiam vt subiectiuam immo formalem quoque. Inde Deum, asserit mirandum in modum concinnum esse, quod per Pana significare voluerint ethnici: esse enim vnum. Quibus vnum illud Cabbalisticum Ensoph, siue infinitum fontem omnium emanationum, et Platonicorum sequiorum Deum primo-priorem et ἀπάτωρα satis clare innuit.

IV. Deus vnus ad intra semet intelligendo produxit filium, ex quo amor producitur vtrumque eum colligans; et mundus extra se, qui ita comparatus est, vt philosophi non habeant, vnde eum productum non esse probent [m]. Viden', vt emanationem filii, siue Adam-Kadmon, et λόγου Platonici cum mundi productione emanatiuo coniungat? Hanc tamen creationem vocat [n].

V. Dogmatum metaphoris et aenigmatibus occultandi contegendique ratio inualuit propter paucitatem hominum purorum ac sanctorum [o]. Ita patrocinium emendicandum erat ineptis allegoriis Cabbalistarum, Orphicorum, Hermeticorum et similium nugatorum Alexandrinorum, quos praeceptores Georgius habuit.

VI. Ad concordiam perduci possunt philosophi dissonantes, si cognoscant et colant vnicum mundi auctorem eundemque liberum [p].

VII. Conueniunt sapientes in assignando geniturae mundi spatio, quod puncto temporis circumscribitur ob Dei infinitam potentiam: numerus autem senarius fabricae et septimus dies requiei addictus est, quia iste est primus numerus perfectus, quippe qui resultat ex partibus aliquotis combinatis, nempe 1.2.3. quarum quaelibet combinata senarium constituit, v.g. sexies vnum, ter duo, bis tria; et quia optimus est ad mundi fabricam, constatque ex proportione dupla, quae diapason facit. Huic numero nil deest, nec superest, vti nec quicquam Deo et mundo: immo idem eidem mundi fabricae ex figura trigona quoque competit. Nam is est a tribus, qui tendunt in vnum finem, quod fit per binarium, nempe materiam; quae in vnum reduci cupit per formam, ternarii imaginem [q]. Mutuum accepisse hanc numerorum ad mundi origines explicandas doctrinam Georgium a Platonicis ex *Theologumenis Arithmeticis* et IAMBLICHI *Introductione in* NICOMACHI GERASENI *Arithmeticam* constare potest. Sed cum ad faciendum fucum Aristotelica nonnulla admiscere vellet, totum illud dogma corrupit, et doctrinam de forma et materia inepte applicuit. Longe enim aliud volunt ista Peripatetica, ad quorum tamen consensum prouocat [r]. VIII.

l) c. 4. m) c. 6. 7. n) c. 11. o) c. 8. p) c. 9. q) c. 10. r) c. 14.

VIII. Vnum per viginti ſeptem diſtenditur vnitatis harmonia, quae in multitudine reperitur. Nam ſunt ſeptem et viginti prima rerum productarum genera, in tres nouenarios deſtincta, ſupercoeleſtem videlicet, coelicum, et elementarem, in quos deſcendit Deus, vnde ex vna enneade ad aliam ordinatis gradibus conſcendendum eſt ad archetypum omnis conſonantis parentem [r].

IX. A Deo trino, tanquam ternario ſimpliciſſimo diſtributae ſunt ternario quadrato ſeu ſuperficiali tres enneades, vt ſint nouem intelligentiarum ordines, nouem coeli, nouemque genera generabilium et corruptibilium: ternario autem cubo complentur omnes ſimul enneades [ſ].

X. Angeli quoque per nouenarium ſimplici ternario correſpondentem diſtribuuntur, ita vt Deo proximi, ternarii ſimpliciſſimi imaginem maxime gerant, ſequentes duplato et vltimi tertiato concludantur. Per hunc tripartitum angelorum ordinem Deus ad nos deſcendit, et nos viciſſim ad Deum aſcendere poſſumus. Inferiora enim perficiuntur et illuminantur a ſuperioribus intelligentiis, adeo, vt nos angelis primum ſtipati expurgemur, expurgati archangelicae tradimur curae et principes euadamus, quibus adeſt terror diuinus a principatibus adipiſcendus, virtutum decus a virtutibus praeſidium contra poteſtates aëreas a poteſtatibus, dominium affectuum a dominationibus: donec ad Deum conuerſi ipſi ſoli vacemus, quod fit memoriam ſupra coeleſtium per thronos retinendo, contemplandoque ea, illuſtratione Cherubica amoreque Seraphico [ſſ]. Veſtigia haec clariſſima ſunt καθάρσεως in Orientali philoſophia contra poteſtates malas per angelorum circulos et emanationes ſucceſſiuas aſcendendo conſequendae, quam poſtea Alexandrini quoque receperunt, ex quorum ſcholis poſt Origenem Chriſtianae doctrinae hanc labem intulit Pſeudo-Dionyſius, quem potiſſimum auctorem ſecutus eſt Georgius.

XI. Planetae inferioribus ſuppeditant bona et mala, ea tamen lege, vt mala proueniant, non ex influentium malitia, ſed recipientium diſpoſitione praua [t].

XII. Secundo ternario quadrato Deus coelos nouem, tertio quatuor elementa produxit, quae quaternario numero diſtributa ſunt, quia is eſt omnium numerorum radix et exordium, continetque omnem muſicam conſonantiam [u].

XIII. Haec elementa reperiuntur in omnibus mundanis membris, lapidibus, metallis, plantis, animalibus, immo et in coeleſti, ſupercoeleſti et archetypo [v].

XIV. Per elementa in Deo intelliguntur ſeminaria rerum et producendorum ideae et origines: in angelis diſtributae poteſtates, in coelo virtutes quaedam, in natura rerum ſemina, in mundo hoc inferiore craſſiores formae [w].

XV. Principes angeli a Deo tantummodo deſtinantur, et aliis delegant ſua munia, vt primum mobile a primo motore tantum circumuoluitur.

r) Ton. III. c. 1. ſ) c. 2. ſſ) c. 3. t) c. 7. 8. u) c. 6. 18. v) c. 14. 15. w) c. 16.

uitur. Sequitur in angelorum claſſibus muneribusque deſignandis Pſeudo-Dionyſium, ita tamen, vt Ariſtotelicarum intelligentiarum ſyſtema ſimul intrudat, id quod ſatis prodit, quam inepto cuncta ſyncretiſmo miſcuerit. Licet enim emanationem quandam illud inuoluat, id tamen reſpectu magis ſit cauſſarum finalium, quam efficientium et effectorum: et non plures quoque ſunt intelligentiae, quam ſunt ſphaerae, quibus praeſident: quo omnis daemonologia et pneumatologia Georgii euertitur. Aut itaque verum ſyſtematum diuerſiſſimorum ſenſum non aſſecutus eſt, aut dicis tantum cauſſa, et vt videretur ὀρθοδοξώτερος Peripatetica Platonicis et Cabbaliſticis immiſcuit.

XVI. Omnes enneades in ſuo decimo conueniunt. Enneas rerum corruptibilium in hominem, coelorum in empyreum; angelorum in Chriſtum tendit [x].

XVII. Heptachordum Platonicum animae conuenit ideo, quia, etſi in ſe ſit vnicum, multiplex tamen euadat deſcendens ad inferiora, iterumque ad ſe reuerſa quaſi componatur et reuniatur [y].

XVIII. Identitas omnium rerum exiſtentium in opifice muſica proportione declaratur: alteritas rerum productarum, arithmetica, alteritatum vnio geometrica [z].

XIX. Geometrica proportio ſubſtantiarum comprehendit multitudinem, harmonica eſt ratio vnionis: Arithmetica alteritates primas, medias, et vltimas in vnum complicat.

XX. Septem limitibus mundi et animae negotium conſtat: primus notat animae praerogatiuam, quippe eandem cum opifice continentis vnitatem, aut quia in intellectu primo ſuum caput collocat. Secundus limes progreſſum innuit animae a Deo; tertius egreſſum ad eundem, quartus egreſſum ex ſe ipſa, quintus retroceſſionem ad ſe, ita vt proceſſus a ſe ipſa annectatur progreſſui quem facit ab eo, qui eandem praecedit: et regreſſus ad ſe ipſam a regreſſu ſui ipſius ad praecedentem ipſam opificem dependeat: vltimi limites, qui ex ſolidis conſtituuntur, conuerſionem docent corporum, quibus annectitur ipſa anima [*].

XXI. In principio vnam ex vniuerſo accepit opifex portionem: quam duplauit, dum materiam informari iuſſit: ad quam lemmatis proportionem habebat: quadruplicauit autem, dum in elementa diſtincta effudit, quae octuplatur compoſita profundens et viuificans: ſed hoc per vim foemineam. Ex imparibus autem, tanquam ex vi maſculina, omnia eadem ſerie replet, vsque ad ſuum cubum, perfectam videlicet harmoniam. Replet autem interualla diapente, ad diuina genera reſpiciens, diateſſaro ad daemonum genera et particulares animas, quibus ſphaeras plenas eſſe dicunt. Tonis vero replet, ad brutales animas deueniens: quae comparatio eſt tertii ternarii ad cubum dualitatis: lemma autem ad corporale et vegetatiuum attendens vsque ad metalla, lapides et infima quaeque genera [a].

x) Ton. IV. c. 33.
y) Ton. V. c. 9. z) c. 11. *) c. 9.
a) Ineptam allegoriam a monochordi diuiſione deſumtam proſequitur c. 13 ſeq.

XXII. Deus vita tota omnium ſecundum quandam portionem ſe communicat, vni quidem in proportione ſeſquialtera, alii in proportione ſeſquitertia, alii in ſeſquioctaua, alii in ſeſquiſexta decima; vnde diapente, diateſſaron, tonus et lemma reſultant [b].

XXIII. Per numerum autem intelliguntur formae rerum ſpecificae, ſeu medium arithmeticum: per menſuram vires vnicuique rei praeſtitae, ſeu medium geometricum: per pondera grauia elementa aut rerum inclinationes in bonum et malum, ſeu medium muſicum [c].

XXIV. Omnes iſti tres nouenarii continentur in ſupremo nomine Dei et ab eo emanant [d]. Totum hoc Cabbaliſticum et Alexandrinum quoque eſt, et fontem emanationis indicat, quam clauem totius ſyſtematis Pythagorico-Platonico-Cabbaliſticae ipſa haec Georgii verba ſuppeditant.

XXV. In homine congeſta ſunt incredibili et miro artificio omnia, quae a Deo emanarunt in totum mundum [e].

XXVI. Homo vinculum eſt rerum omnium, quarum circulus apertus fuit, vsque dum Chriſtus aſſumeret humanam naturam: habetque proportiones menſurarum, vt mundus ſesquioctauam, ſesquitertiam, duplam, ex quibus toni diateſſaron, diapente, diapaſon reſultant.

XXVII. Omnia includuntur in homine, nam et elementa in eo multo, quam alibi elegantius et concinnius ordinata reperiuntur, vtpote donato vita meliore et diuina: reſpondent autem elementis eius partes viuaciores v. c. oculus igni, aures aëri, olfactus et guſtus aquae, tactus terrae; ex compoſitis conueniunt oſſa eius lapidibus, humores metallis, inteſtina mineralibus, caro et ſanguis plantis, ſenſus, imaginatio, affectus &c. animalium virtutibus. Ex his veterum mens de transmigratione poteſt intelligi [f].

XXVIII. Etiam qualitates in corpore humano conueniunt cum planetis et octauo coelis, e. g. atra bilis Saturni, ſanguis Iouis, ignei impetus Martis, rubea colera ſolis, aëreus calor Veneris expreſſam ſatis gerunt imaginem. Cor quoque reſpondet primo mobili, et libertas animi ibi reſidens [g]. Haec ad minimas ineptias explicat Georgius, et quae ſingulis ſtellis competant membra hominis, qui morbi, quae affectiones praeternaturales, quae temperamenta vitia et virtutes inde conſequantur, quae figurae externae imprimantur, et ſimilia ex nugaciſſimis aſtrologorum commentationibus proſequitur.

XXIX. Omnia fabricata praeexiſtunt in artifice, et omnia habent in archetypo aliquid, cui reſpondeant [h].

XXX. Materia primo actui, Deo ſummo, reſpondet, foecundiſſimo omnium ex elementis aqua filio; ardor Spiritui S. congruit et aër, quia connectit patrem et filium. Tanta haec omnia explicat allegoriarum abſur-

b) c. 15. c) c. 16. d) c. 18. e) Ton. VI. c. 1. f) c. 5. 6. 7. 8. 9.
g) c. 20. 21. h) Ton. VII. 1.

ſurditate et ineptientis ingenii leuitate, vt hoc loco recenſeri amplius cum taedio lectoris non mereantur.

XXXI. Deus omnia complet flatu et vita ſuauiſſima, licet ea harmonia mente expurgata tantum percipiatur. Cooritur ea plenitudo ab vno, a quo omnia profecta ſunt, nempe a Deo [i].

XXXII. In Deum omnia tendunt: omnia enim eo abeunt, vnde nata ſunt, idque fit vel naturali vel libero, vel ſupernaturali et diuino appetitu, qualis in homine eſt, ab illa portione ſuperiori ortum ducens [k]. Δόγμα χαρακτηριστικὸν hoc eſſe ſyſtematis emanatiui, ex quamplurimis exemplis ex omni philoſophorum orbe hactenus collectis explicatisque notum eſt; adeoque ex illo quoque de Georgii philoſophia iudicandum.

XXXIII. Per numeros ſenarios exiuimus ex Deo reuertimurque in Deum [l]. Haec inepta et frigida allegoria ad ſex opera et dies creationis applicat, et ſeptima nos quieſcere in Chriſto docet. Sex quoque mundi aetates inde exſculpit, quas hic prolixius perſequi, operae pretium haud eſt.

XXXIV. Coeli quoque in ſua reuolutione diapaſon perfecte efficiunt, dum redeunt ad punctum, vnde proceſſerunt [m].

XXXV. Concentus coelorum tam ex diſtantia, quam ex conſonantia motuum cooritur [n].

XXXVI. Idoneae intelligentiae ſingulis coelis praepoſitae ſunt, et quia omnia ab vno influxum recipiunt, omnia velut gradatim in eundem quoque deducuntur [o]. Genuinus hic ſyſtematis emanatiui ordo eſt, quem ab Alexandrinis Platonicis et Cabbaliſtis didicit Georgius. Et haec quidem in cantico primo expoſuit philoſophus παράδοξος; in ſecundo ſequentia occurrunt:

XXXVII. Chriſtus et Meſſiah eſt Dei ſapientia et verbum omnia ratione ideali continens, et homo exiſtens omnia inferiora actu complectens [p]. Theſi hac ſatis accurate λόγον Platonicorum et Adamkadmon Cabbaliſtarum Chriſtianae doctrinae inepte affrictum exprimit. Hic enim filius Dei medium emanatiuum eſt, per quod inferiora omnia, quae actu comprehendit ex ſupremo Deitatis fonte deriuantur. Ex quo vno aſſerto clariſſime pateſcit, quam miſere Chriſtianum myſterium ὁμολογουμένως μέγα Georgius peruerterit: qui tamen Cabbaliſticos, Theoſophicos et huius furfuris philoſophaſtros alios ſibi habet conſentientes. Quae attento lectori et Cabbaliſtici atque Orientalis itemque Alexandrini ſyſtematis ſuo loco in clara luce poſiti gnaro prodere poſſunt, ex quo fonte profluxerint.

XXXVIII. Omnia diuini quid habent, imprimis homines, et inter hos redemtor, quippe cum quo ſe communicare maxime Deo libuit: cum vero Deus tanto magis quem reddat Deum, quanto eum magis ſecum vnit, mirum non eſt, Meſſiam dici poſſe Deum, cum ei ſe ea plenitudine praebue-

i) Ton. VIII. c. I. k) c. 3. l) c. 8. m) c. 14. n) c. 15.
o) c. 20. 21. p) Ton. I.

buerit [q]. Nihil hoc a filio Dei Cabbalistico, plurimum vero a Christiano differt. Clarissimis enim verbis, quam ei diuinitatem tribuat, ita eloquitur: *Vt honorificentissimo liberatori deberent redemti, angeli et homines, omnia quae in ipsis contenta, conueniens fuit, vt liberator, cui omnia manciparentur, omnium esset excellentissimus: quod fieri nequit, nisi per magis participatam diuinitatem.*

XXXIX. In hoc verbo continebantur omnia, antequam in proprias formas explicarentur, et quidem omnia etiam in numero, pondere et mensura, nempe in ideis [r].

XL. Sunt autem ideae, formae, species, exemplariaque rerum aeterna in mente diuina semper existentia, et antequam res fierent, vt ab eis tanquam a propriis sigillis vnumquodque subiectum imprimeretur [s]. Ex his habemus formam et esse specificum, pondus et mensuram [t].

XLI. Rerum itaque omnium harmonia a verbo procedit; istae vero ideae intelliguntur per solam collustrationem diuinam, resque omnes et omne esse necessario ab illis dependet. Probe hoc de ideis dogma apud Georgium obseruandum est. Eas enim non exemplares tantum vult rerum caussas esse, sed formales, quae naturam et essentiam ex sua communicatione largiuntur, statuit, ex quo sequitur, ipsas quoque rerum formas in intellectu diuino, id est, vt vult Georgius, in Christo comprehendi et suis characteribus atque essentiis differentes extare. Quod quam Christianum sit, quam philosophicum, Lectori iudicandum relinquimus.

XLII. Christus est vita et sustentaculum omnia viuificans et omnia ad se trahens [u].

XLIII. Mundus velut animal quoddam immensum et immane est, quod quasi ab vna anima virtute Dei et ratione tenetur [x].

XLIV. In Christo radix est Deitas, truncus verbum, rami sunt attributa communicata cum Christo, folia ideae rerum irrationabilium, flores intellectualium, fructus sunt regulae et charismata [y]. Comparanda haec sunt cum homine Cabbalistarum primogenito, qui eadem ab illis allegoria explicatur: inde enim constabit, Christum Georgii a Deo patre distare, vt truncum a radice, primum emanatiuum a fonte primo-primo.

XLV. Viuunt omnia in Christo, ea arbore, vita creatrice et naturali, homo autem etiam quadam vita spiritus. Et itaque sustentaculum omnium, mundanamque machinam velut columna sustinet [z].

XLVI. Cum Deus in omnibus mundani corporis membris operetur, putarunt gentiles plures esse virtutes et numina [a].

XLVII. Qualitatibus tandem contrariis compositis variisque influxibus diuerse disponentibus corpora, diuersitate item regionum, ciborum conuersationumque remota in se Christus reducet res omnes, omnesque attrahendos trahet [b].

XLVIII.

q) c. 1. r) c. 4. s) c. 5. 6. t) c. 10. u) Ton. II. x) c. 1. y) c. 4. z) c. 7.
a) c. 13. b) c. 18.

XLVIII. Deus est pater omnium, dum in ipso sunt omnia ideata [c].

XLIX. Christus maxime in cruce docuit nos omnia ab elementis melioris et mysticae grammaticae incipiens, et deducens nos ad summos apices profundissimae theologiae, nullam doctrinam intermediam relinquens intactam [d]. Omnes sub hoc allegoriae velo disciplinas satis pueriliter huc aduocat Georgius, et inter eas philosophiam quoque, quam, ait, docere abstrahere intellectualia a sensibilibus, dum docuerit haec contemnere illa appetere.

L. Christus est cunctarum rerum caussa, omnia diuinitate sua replens; nec tamen est pars aut totum, et tamen totum et pars. Est enim Deitas Christi perfecta in imperfectis, in perfectis supra perfecta et praeperfecta, forma super omnes formas, est substantia omnibus substantiis superueniens, et tamen segregata, ordinat omnia, et ipsa tamen super omnem ordinem &c.[e] Obscurissima licet haec sint, clarissima tamen luce fulgebunt, si proprietates et attributa, quae a Cabbalistis primogenito, a Platonicis sequioribus λόγῳ tribuuntur, cum istis comparentur. Idem enim dicere voluit Georgius, quod illi dixerunt: vnde similia quoque apud Pseudo-Dionysium, et, qui primus inter Latinos haec somnia dissemi-nauit Ioannem Scotum Erigenam deprehenduntur. Inde hoc quoque fluxit:

LI. Christus est mediator, per quem omnibus datur transitus, vt in finem suum deueniant [f].

LII. Symmetria humani corporis ea est, vt ad eius exemplar architecti se conforment in arte sua [g].

LIII. Quando omnis in corpore dissonantia vel ex humorum abundantia, vel defectu alterationibusque aliis intrinsecis vel extrinsecis vel ab animo oriuntur, corpus est temperandum per herbas, radices, lapides, verba; vt hinc spiritus virtutesque concinnum sortiantur ordinem.

LIV. Quaerentibus rerum agendarum faustum omen, omni diligentia obseruandum est, vt audiamus, quid in nobis loquatur Deus, aut in scriptura sua sancta et lege, quid bonus suadeat custos, quid suggerat spiritus, et ad quid sidus faueat, quo ducat locus [h].

LV. Ne fixus in eodem loco aut opere semper permaneas, sed variis te motibus exerce, gyros quosdam circumduces instar coelestium, a quibus fauorem quaeris [i]. Paria praecepisse Orientales, et inter Arabes Thophailum, *Tomo tertio* demonstrauimus, et quo fine id commendauerint, velut medium ecstasibus aptum, explicuimus. Ex his fere scaturiginibus sua hausit Georgius in scriptis Orientalibus valde versatus.

LVI. Anima se ipsa contenta est, aut philosophia nutriatur, virtutum delectu sanetur et oblectetur, quae quidem omnes congruunt cum anima, quisque tamen ei virtuti vacet, ad quam sidus, genius, natura, Deus

c) Ton. V. c. 1. d) c. 10. e) Ton. VI. c. 1. 2. f) Ton. VIII. 1. g) Cantic. III. Ton. I. c. 1. h) c. 8. i) c. 8.

Deus ducit: ita vt a virtute politica conſcendatur ad purgatoriam diapaſonica harmonia: a purgatoriis vero ad heroicas, itidem diapaſonica [k].

LVII. Anima reſpectu rerum, quas intelligit, eſt quaedam diuina ſubſtantia a diuinis fontibus emanans, ducens ſecum numerum rationalem, quo cum omnibus proportionem habens omnia intelligere poſſit [l].

LVIII. Omnes animae aequales creatae a Deo non ſunt, differunt enim accidentibus et gradibus [m].

LIX. Conueniunt angeli et homines diſpoſitione naturali, ſunt enim participes rationis, intelligentiae capaces in eundemque finem tendunt [n].

LX. Vt fidelibus ſingulis cuſtos angelus adiunctus eſt, ita impiis malus angelus.

LXI. Homo a coelis accipit lucem, motum, generationem, virtutem quamlibet: coeli virtutem ſuam nacti ſunt ab angelis [o],

LXII. Conuenientia quaedam occulta eſt inter res mundi, et quae ſic conſpirant, in homine facilius connectuntur. Vnde et homo vaticinatur nonnunquam, euentusque fidem facit [p].

LXIII. Spiritus eſt quidam nexus ligans et nectens duo extrema ſimul, ipſa viuificans et corroborans pro conditione ſpiritus vnientis.

LXIV. Hominis ſpiritus nexus quidam eſt et medium ſapiens naturam intellectiuam et corpoream ligans, et connectens animam animalem et craſſiorem cum intellectiua virtute, quae dicitur portio ſuperior. Corporeus quidem eſt ſpiritus, ſed corpus illud ſubtiliſſimum eſt, et facile vnibile cum mente ſuperiore, quae eſt in nobis [q].

LXV. Spiritus eſt vel naturalis, vel daemoniacus, vel humanus, vel angelicus, vel diuinus.

LXVI. Spiritus noſter, qui forte eſt anima rationalis et media aſſentitur et ſupremo illi atque diuino in homine, quod nunquam peccat, nec olim cum damnando in infernum detrudetur, et infimo illi ſemper propendenti in peccatum [r].

LXVII. Spiritus diabolicus intrat in impii corpus, cum miſcentur duo ſpiritus humanus, et mali daemonis.

LXIIX. Ideo anima in corpore, tanquam in fuſorio vaſe purganda eollocata eſt, antequam reuertatur in Deum, a quo venit, vt purget et purgetur [s].

LXIX. Homo exercitiis pietatis ad contemplationem perductus introducitur ad penetralia, in quibus perſpicere licet illa ſpectacula aeterna, tandem is amore vnietur, ecſtaſi tranſmutabitur, et corpus quidem in ſpiritum, ſpiritus in Deum.

LXX. Pii in reſurrectione conflabuntur igne Dei, qui eſt ſpiritus igneus intellectualis, non habens formam, ſed transformans in ſe quodcunque voluerit, et coaequans ſe vniuerſis, et vniuerſa ſibi [t].

LXXI.

k) c. 10. l) Ton. II. c. 1. m) c. 2. n) Ton. III. c. 1. o) Ton. IV. p) Ton. V. q) c. 1. r) c. 2. s) c. 3. t) c. 13.

LXXI. Lux beatitatis eſt ſpiritus ſplendidus aut ſplendor ſpiritalis, ſeu diuinus ignis omnia colluſtrans, et omnia viuificans. Sed viſibilis haec lux eſt ſpiritalis quaedam ſubita et latiſſima ſine detrimento effundentis emanatio impartiens rebus inferioribus ea beneficia: quae a ſuprema luce perficit [w].

LXXII. Suprema felicitas alterius vitae, ſilentium, nam cum deuenerimus ad primum et ſummum, quieſcendum eſt, nec vltra progrediendum, cum nihil vltra ſummum dari poſſit. Nam qui transformatus eſt in Deum omnium exteriorum oblitus atque ab omnibus aliis ſeiunctus, nullum habet, cum quo loqui poſſit, conuerſans ſolummodo cum illo, apud quem ſermo non exquiritur, cum omnia intueatur, nec non quia ea proſpicit, et his oblectatur, quae ſi vellet etiam exprimere, non poſſet [x]. Nihil in his vltimis aſſertis affirmat Georgius, quod non neceſſaria conſequentia ex ſyſtemate emanatiuo fluit, et multoties a nobis in philoſophia Orientali, Aegyptiaca, Platonica, Arabica, Cabbaliſtica, notatum eſt: ex quibus ſatis euidenter colligi poteſt, ex quibus ſcaturiginibus ſua arua irrigauerit.

Et haec quidem in libro *de Harmonia Mundi* Georgius diſſeruit; qui cum mire hoc philoſophiae genus deperiiſſet, omnem diſciplinam ſacram his ineptiis repleuit. Mirum itaque non eſt, problemata, ab eo in totam ſcripturam ſcripta, eodem illum colore tinxiſſe. Cum enim tria millia eorum exhibere vellet, ſex diſtributa domis, in quatuor prioribus hiſtoriam ſacram ad hanc methodum exegit, in quinto ſeptem ſapientum doctrinam vitamque ad hanc normam examinauit, nempe Salomonis, Iobi, Hermetis Triſmegiſti, Platonis, Orphei, Pythagorae Zoroaſtris, eo quod hos omnes ex vno fonte ſapientiae latices hauſiſſe communi veterum praeiudicio, vt videtur, ſeductus crederet. Sed vt ad res quoque philoſophicas, ingenii portentoſi et exorbitantis commenta adhiberet, tomo ſexto, de Deo, de coelis, homineque eiusque viribus, moribus, euentibus; de bonis malisque angelis, de animalibus, de mundo et proprietate naturae, operationibus ac virtutibus, de quibusdam occultis operationibus naturae et artis, et ſimilibus agere aggreſſus eſt. Quae qualia ſint, ex adductis facile intelligere eſt. Aſſerit e.c. Deum initio creaſſe hominem in vniuerſali, velut molem quandam virtutis maſculinae et foemininae, vnde omnis mas et foemina formam et vitam ſuſciperet, vnuſquisque videlicet pro diſpoſitione corporis: huius hominis eſſe ſempiternas et vniuerſales veritates: participatione hominis omnes homines eſſe vnum hominem, particularem factum corpore induto [y]. Luce a Deo inſpirata hominem Deum intelligere et bonum operari. In principio geminum creatum eſſe hominem, marem et foeminam, coniunctos per dorſum, poſtea ſectos, vt e regione coniungerentur ad prolem generandam, idque edoctum

w) Ton. VIII. c. 6. x) c. 19. y) T. I. pr. 27.

ctum esse diuinitus Platonem a Mose, idque probare librum Sohar [z], Christum esse arborem scientiae boni et mali, quia in ipso sint aeternae regulae, quibus conformiter viuere debemus [a], &c. Huius generis nugis scatent ista problemata, in quibus, omnibus paginis regnant liber Sohar, Elkana, Bahir, Plato, Pythagoras, Plotinus, Porphyrius similesque. Ex his vero nullo negotio intelligi potest, qualis philosophia fuerit, quam sequendam elegit Georgius, homo enthusiasmo fouendo natus, ingenioque fanatico. Nempe illam sibi doctrinam adamandam esse statuit, quam genuit post Zoroastrea tempora Oriens, cum Platonico-Pythagoreis commiscuit Aegyptus, sacris dogmatibus inepte attemperauit philosophia Iudaeorum mystica, nouo aedificio ordinauit Alexandria, in ecclesiam introduxit Origenes, ad maturitatem perfecit Pseudo-Dionysius, in Occidente disseminauit Scotus Erigena, resuscitauerunt Graeci exules, promouerunt Platonici Florentini, et ad extremam ineptiarum speciem transtulit Georgius. Ille enim hoc chao miserabilique confusorum dogmatum vultu non contentus, Peripatetica quoque nonnulla, sed corrupta et a sincera mente ad alienos sensus rapta admiscuit. Id quod tantum abest, vt neget, vt potius in prooemio *Harmoniae mundi* ad Clementem VII, P. M. glorietur, *antiqua se noue tradere, cognita diuinitus vere sapientibus et sanctis: despectis humanis rationibus, quae vtpote compositae nec opificis naturam attingant, nec ob caussarum ignorantiam, et sensuum fallaciam naturam rerum quarumcunque. Minus gnaros tamen rerum diuinarum se docturum vocatis in subsidium quoad sensui res patentes, dogmatibus Peripateticorum, quoad coelestia, astronomorum, quoad rerum naturalium concordiam, secretiorum philosophorum, quoad siderum varietatem et ex diuersis adspectibus motibusque concentum, musicorum, quoad supremas intelligentias et arcana diuina, prophetarum ac sanctorum.* Quem syncretismum mira cum confusione, ineptis et nihil significantibus notionibus, audacissimisque allegoriis fouisse et obtorto rapuisse collo, quicquid imaginationi furenti occurrebat, ipsa librorum nulla alia re, quam raritate sua commendabilium docet inspectio. Qui tamen luculentum specimen dare possunt, qua potissimum ratione secta haec Pythagoreismum et Platonismum Cabbalisticae doctrinae assuerit, et quid portentoso philosophorum generi placuerit.

H. C. Agrippae historia vnde discenda?

§. VI. Elegantiori eruditionis ornatu hanc sectam philosophicam produxit, et nomen ita sibi celeberrimum comparauit HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA. Cuius vitae valde singularis et desultoriae historia ex eius epistolis [b] omnium rectissime discitur. Cum enim ad familiares scriptae sint, in quorum sinum animi sensa, et querelas de fortunae vicissitudine exonerauit, nec illae vnquam ab eo editioni destinatae fuerint, manifestum inde est, libere illum et vere, quaecunque ad eum perti-

z) Prob. 29.
a) Prob. 34.
b) Constituunt magnam partem Tomi I. Opp. Agrippae, p. 593-1071.

pertinebant, amicorum fidei tradidisse. Ipse quoque Agrippa, in *Epistola ad Mariam, Hungariae et Bohemiae reginam, ac inferioris Gallo-Germaniae proregem* [c] vitae suae fata strictim enarrauit, quae epistola fundamenti loco in exponenda vitae eius historia iacienda est. Hos fontes in delineanda biographia Agrippae consuluit quidem MELCHIOR ADAMVS [d], quem more suo exscripsit PAVLVS FREHERVS [e], ita tamen, vt diligentiam et accurationem merito desideres. Tacemus NAVDAEVM [f], TEISSIERIVM [g] aliosque, scopas modo dissolutas ad hoc argumentum afferentes. Dignam itaque eruditione et ἀκριβείᾳ sua operam praestitit PETRVS BAYLE [h], quod famigeratissimi viri vitam critico oculo perlustrauerit, eamque paulo curatius retulerit, confixis obelo erroribus scriptorum, qui plerique falsa de Agrippa narrarunt. Cum autem omnia nec viderit, nec adduxerit Baylii diligentia, non ingratum orbi erudito laborem se praestiturum recte credidit, eruditissimus SCHELHORNIVS [i], si ea ex abundantissima, quem seruat, historiae literariae penu depromeret, quae Agrippae historiam illustrare possunt. Non negligemus nos haec virorum celeberrimorum lumina, ad ipsa tamen Agrippae scripta recurremus, fontesque indubitatos historiae eius Lectoris aperiemus curiositati et industriae.

§. VII. Natus est Henricus Cornelius Agrippa a Nettesheym Coloniae Agrippinae; hanc enim patriam suam esse ipse in *Epistola ad senatum Coloniensem* innuit [k]; scribens: *Sum enim et ego, si forte nescitis, ciuitate vestra oriundus, et prima pueritia apud vos educatus.* Recte itaque P. BAYLE [l] Teissierium notauit, Netteshemium in agro Coloniensi patriam Agrippae esse tradentem, qui quoque errorem in editione recentissima correxit. Non tacendum tamen, Agrippam in *Epistola ad Maximilianum Transsyluanum* praefixa libello *de Nobilitate et praecellentia foeminei sexus* [m], quam Antuerpiae scripsit, hanc quoque vrbem patriam vocare, quam et alibi hac appellatione cohonestauit [n]. Ex quo colligi debet, aut maiores, parentesque Agrippae Antuerpia oriundos fuisse, aut ipsum Agrippam fere puerum Colonia Antuerpiam translatum, eo in loco fuisse educatum. Vtraque enim significatio patriae nomen interdum apud scriptores historiae literariae tuetur [o]. Editus autem est in lucem anno MCCCCLXXXVI, XVIII Cal. Octobr. id quod ex *Expostulatione* eius *contra Catilinetum* [p] recte colligitur, in qua anno MDIX adhuc adolescentem nondum annos natum tres supra viginti

Agrippae vita.

 se Do-

c) L. VII. ep. 21. p. 1020.
d) In Vitis Medicor. p. 16.
e) In Theatro p. 1221.
f) Apolog. magiae suspect. c. 15. p. m. 285.
g) Elog. T. III. p. 487.
h) Dict. T. I. art. Agrippa p. 103.
i) Amoenit. liter. T. II. p. 553. add. NICERONIVS Memor. T. XIX. XX.
k) L. VII. ep. 26. p. 1047. Vbi vero annus natiuitatis non exprimitur; ad quem tamen locum BAYLE l. c. prouocat.
l) l. c. not. B.
m) pag. 500.
n) Conf. L. V. ep. 15. p. 875.
o) Prius placet SCHELHORNIO l. c. p. 554. posterius historia Agrippae facit verisimile.
p) pag. 499.

ſe Dolae in Burgundia docuiſſe refert. Maiores habuit nobiles, eosque ab auis et atauis Auſtriacis principibus, vt ipſe ſcribit [q], addictos, qui virtutum ſuarum praeclara inſignia fortunasque reportarunt. Horum nixus veſtigiis, et ad eorum exemplum intuendo, cum a natura praeclaras ingenii dotes accepiſſet, iis ſe diſciplinis totum dedit, quae in aularum miniſteriis in vſum vocari ſolent: hacque ratione praeparatus, cum ab aulica vita non abhorreret, Maximiliano I. imperatori a prima aetate deſtinatus, aliquandiu a minoribus ſecretis fuit, deinde valde adoleſcens ſeptennio eius ſtipendio in Italicis caſtris militauit [r]. Fatemur tamen, hanc, quam ipſis Agrippae verbis damus narrationem, nobis valde ſuſpectam eſſe. Cum enim ex adductis conſtet, anno MDIX Agrippam viginti trium annorum iuuenem fuiſſe, et ante id tempus in Hiſpania vixiſſe, militaſſe autem integro ſeptennio, ſequitur inde, Agrippam puerum quatuordecim annorum caſtra iam ſecutum, et ante id tempus duodecennem puerum ſecretis minoribus imperatoris (Secretarium hodie barbare vocant,) adhibitum fuiſſe. Quod vtrum veriſimile et aſſeueranti Agrippae credendum ſit, Lectori iudicandum relinquimus: id monentes, virum hunc doctum quidem, ſed ſupra modum arrogantem et iactantius ſe efferentem, paſſim de ſe ipſo ita loqui, vt fidem attenti facile deſiderent, et mendacii eum coarguant. Sequimur tamen filum narrationis eius, ſine quo in eius vita hiſtoria inexplicabiles labyrinthi ſuperari nequeunt, adhibebit Lector cautionem, et iudicium, ſubinde tamen monendus. Vt autem in viam redeamus, ſi laudatori ſui fides habenda, *poſtea varia legatione functus nunc literis nunc militia, diuerſo conditionis habitu geminam vtriusque laudem aequauit, pericula quoque varia ſuperauit, nunc miſerrimis, nunc feliciſſimis par habitus, vtriusque fortunae menſuram impleuit, inter auratos equites numeratus, quem ſe ordinem non precario ſe redemiſſe, non a tranſmarina peregrinatione mutuaſſe, non in regum inthroniſatione impudenti inſolentia ſurripuiſſe, ſed in publicis praeliis media acie bellica virtute commeruiſſe* ad Mariam Auſtriacam [s] gloriatur: et in *Supplicatione ad priuatum Caeſaris conſilium* [ſ], iactat, *ſe non ſolum ingenuum, ſed et ſpectabilem genere, nec tantum clarum imaginibus auitis, ſed et propriis titulis militia doctrinaque partis, nec modo ſcholaſticis tiaris, ſed etiam militaribus inſignibus decoratum ſub diuerſorum regum imperatoribus militiae praefectum nitido coruſcantem aere ſtrenua edidiſſe facinora*, vnde et *ad ſummorum pontificum, caeſarum regumque et potentatuum* (quae ipſius verba ſunt) *clara teſtimonia* prouocat. Mirum itaque videri queat, hominem armis natum et in iis educatum, ea literarum incrementa habuiſſe, vt non modo cum laude in iis verſari, ſed et publicum docendi munus affectare potuerit. Verum vt magnum et foecundum Agrippae obtigerat ingenium, ita animi inclinatione

q) L. VII. ep. 21. p. 102. L. VI. ep. 10. p. 957.
r) Ibid.
s) loc. cit. p. 1022.
ſ) L. VI. ep. 22. p. 966.

one varius et a se ipso saepissime diuersus, desultoriam vitam supra modum amauit, fortunae suae hoc pacto miser sane multoties faber et infelix fatorum artifex. Et hinc itinera quoque per omnem fere vitam suscepta deriuanda sunt, quae vt variis eum conditionibus vitae affixerunt, ita dura multa pati coëgerunt. Anno MDVII enim ex Gallia eum iam rediisse oportet Coloniam, ex qua sibi in Galliam redeundum esse ad Landulphum eo anno scripsit [ss], vitae suae felicem statum praedicans, et *expectare se*, narrans, *commissionem mandatumque magni cuiusdam Iouis.* Cuius clauem nobis suppeditat, quae de Hispanico itinere suo ex Grangiae palatio anno MDVIII scripsit [t]. Acerbe enim in ista epistola conqueritur, *principes et reges, quicquid de miraculis suis credere coeperint, mox factis comprobari cupere: et talibus precibus postulare, quae blandis aspera permixta habent.* Hinc in sequentibus *inter pollicitationum mella fel se periculorum probe dignoscere* fatetur, doletque, *plura de eo et grandiora promisisse amicos regi, quam praestari queant, sic vt insigni periculo cogatur illorum promissioni fidem facere, et ineuitabili discriminis necessitate districtum, si res secus euenerit, rem, famam et fidem perpetuo perdere:* Ait tamen, *se vitam aut mortem fortiter praestaturum esse; se vero amici fide et sodalis auxilio iam manibus tenere, aureum arboris aureae ramum: adeoque eum, qui in hunc labyrinthum dux fuerit, in reducendo restituendoque operam praestare debere.* Similia ad eundem amicum scribit, plena timoris et desperationis, conquestus *fucosis dignitatum nominibus videri se libertatem vendidisse, honorisque atque officii praetextu destinari vltima ad pericula.* Tacemus reliqua, quae apud ipsum legi debent, ex quibus intelligitur, iactantiam Agrippae et amicorum, maximis et principibus viris palpum obtrusisse, et artis alchemisticae praesidio aureos montes promisisse, indeque fortunam quidem et titulos illi comparauisse, sed ob fraudes et fallaciam extrema quoque pericula fuisse minatam. Magnas enim iam tum bullas ferocientem et iactabundum adolescentem proiecisse, et omnium eruditionis partium thesauros se possidere gloriatum fuisse, postquam iuris et medicinae doctor renunciatus est, ex supra laudata eius *Epistola ad Mariam Austriacam* patet, vbi *se praeter multimodam etiam abstrusarum rerum cognitionem, peritiam et cyclicam eruditionem, vtriusque iuris et medicinarum doctorem euasisse*, ait. Qui cum mutandorum metallorum spe os principibus oblineret, mirum non est, et dura eum inter summam fortunae spem expertum et carceris et insidiarum pericula vix euitasse, vt ex *decem Epistolis libri primi prioribus* intelligitur. Immenso tamen sodalium gaudio iis ereptus longaque et molesta terra marique peregrinatione [u] Hispaniae faucibus subductus in Galliam euasit, et sumtuum tenuitate coactus Auenione, *instructa solita sua*, vt ipse ait, *chrysotoci officina*

ss) L. I. ep. 1. p. 594. Perperam in Germanico Hist. phil. opere T. VI. p. 600. pro Colonia posita Lutetia.

t) Lib. I. ep. 4. p. 596.

u) Eam describit Lib. I. ep. 10. p. 610.

cina tantisper mansit, et in hoc opere perseuerauit, quoad vsque longioris itineris fomenta noua excubuisset. Ex qua narratione, quam Agrippae verbis exhibuimus, manifestum est, impostorem eum in iuuentute egisse, et nugiuendularum artium promissis egregie viros principes delusisse. Possentque plura ex eius epistolis loca adduci, ex quibus, sole meridiano clarius constat, Agrippam χρυσοποίησιν exercuisse, cum sociis foedere sibi iunctis, ob eam autem caussam libertatis iacturam ferme haud semel fuisse passum, nisi eam prolixitatem nostri recusarent limites, eaque iam collegisset doctissimi SCHELHORNII [x] diligentia, qui videndus. Ast decepisse Agrippam fautores artis vanissimae, ipse alio loco [y] luculenter prodidit, fassus *se spiritum ex auro secernere potuisse, qui rite segregatus et extractus, si postea ciusuis eiusdem generis materiae, hoc est cuiuis metallorum adhibeatur, aurum statim conficiat: ast non plus auri fabricare se potuisse, nisi quantum erat illud auri pondus, de quo spiritum extraxerit.* Id quod ipse probe pernouit impostor callidus et malignus, qui amaro risu simplicium insaniam traduxit; scribit enim loco quodam [z]: *Virum quendam gentilitium, sibi a multis annis amicum, auri semina ad se detulisse, eaque in oblongi colli cucurbitula in fornicularn suam, caeparum in agris instar plantauisse, igniculoque ceu phoebeo calore atque vt gallinae solent oua incubantes se vtrumque fouere, expectareque propediem nascituros ingentes foetus aureos, qui si rite excludantur, Midam ipsum vel auro se superaturos vel saltem auriculis; seque vel auratissimum vel auriculatissimum futurum.* Et his quidem artibus primam iuuentutem nobilitauit. Tandem cum praematura eruditione polleret, homo vagus et χρυσοποιητής Dolae in Burgundia anno MDIX pulpito donatus, et sacras literas docere iussus est, ibique librum Reuchlini *de Verbo mirifico* praelegit [a]. Id quod *lectura sibi ordinaria, cum regentia et stipendiis obtigisse, in Expostulatione contra Catilinetum* asserit, alibi tamen [b] gratis se docuisse tradit, quod tantum ad istas de verbo mirifico praelectiones, in honorem principis Margaritae habitas restringendum est, quos se gratis habuisse, at iis meruisse, vt in collegium professorum cum stipendio reciperetur, asserit [c]. Tanta autem eo in loco de Agrippa fuit opinio, vt summi quoque viri eum audirent, inter quos praecipue Simonem Vernerium Dolanae ecclesiae decanum et gymnasii procancellarium laudat [d], qui nullam eius lectionem omisit: ad audientes quoque senatorii ordinis in curia prouinciali patres prouocat. Cum autem et inusitatum philosophiae genus profiteretur, et suspectissima esset Cabbalisticae doctrinae denominatio, quae qualis esset, clerus non intelligebat, eos vero acrius nonnunquam, quam ferre poterant, Agrippa morderet, grauem sibi conflauit inuidiam, durasque monachorum criminationes passus

x) loc. cit pag. 562.
y) De Phil. occult. L. I. c. 14. p. m. 23.
z) L. IV. ep. 56. p. 840.
a) pag. 499.
b) pag. 594.
c) Ita contradictio tollitur, quam se deprehendisse P. BAYLE l. c. not. F. putauit, et nos quoque olim obseruauisse credidimus.
d) loc. cit.

ſus eſt, facem praeferente, Ioanne Catilineto, fratrum Franciſcanorum per Burgundiam prouinciali miniſtro, qui ob explicationem libri Reuchliniani *de Verbo mirifico* in publica concione Gandauii coram principe Margarita, heterodoxiae ſuſpectum reddiderat, et ſi vera ſunt, quae in *Expoſtulatione contra eum* [e] Agrippa conqueritur, congeſtis multis mendaciis non erat veritus, immo maxime conatus erat, in eum odium concitare, et indigniſſima ſermonis acerbitate calumniari, ita vero et principis et aulicorum animum ab eo velut Iudaica ſomnia Chriſtianis veritatibus praeferente abalienare. Cui cum apologiam anno ſequente oppoſuerit Londini in Anglia ſcriptam, in qua *ſe*, teſtatur *et Chriſtianum eſſe, et Chriſtianos doctores omnibus praeferre, tamen Iudaeorum Rabbinos non contemnere, nec iudaiſare intendere, damnatas probibitasque artes, non docere, et ne diſcere quidem velle, ſacras ſcripturas non detorquere, artes haereticas Iudaeorumque errores non docere, &c.* non tantum accuſationis capita ex ea intelliguntur, ſed recte quoque infertur, tantas hanc calumniam radices in animis plerorumque egiſſe, vt abeundum ex Burgundia Agrippo haereſeos ſuſpecto fuerit. Londinum itaque conceſſit. Parentibus autem, qui adhuc eo tempore viuebant, flagitantibus [f] et amicis rogantibus Coloniam conceſſit, et theologiam docuit, ab amicis vero ad proſequendam artem mutandorum metallorum vehementer excitatus eſt [g]. Quibus tamen vtrum morem geſſerit, dicere non poſſumus, de geſtis Agrippae enim hoc biennio tacent eius ſcripta et epiſtolae. Illud ex epiſtola ad Landulphum ſuum, huius furfuris hominem, magnas ſpes ex iſta arte deuorantem ſcripta [h] liquet, diffidere illi arti Agrippam cepiſſe, monet enim eum, *caueret, ne incertum pro certo ſequatur*, promittit tamen, *venturum ſe Mediolanum, et verum ad gloriam iter monſtraturum* [i]. In Italiam itaque anno MDXI abiit, et Veronam ad Georgium Tridentinum epiſcopum, tum Ticinum, conceſſit, vbi mirabilem eum de ſe opinionem ob ſingularem virtutem et ingenii acrimoniam reliquiſſe, amicus quidam eius teſtatur [k]. Tum Mediolanum conceſſit, vbi munus aliquod ſed fruſtra ambiit. In caſtris quoque Maximiliani militaſſe, donec a cardinale de S. Cruce, vt ſecum ad concilium Piſanum abiret, inuitaretur, P. Bayle [l], non adducto, quo fidem faceret, teſtimonio, afferit. Diſſeminaſſe Agrippam eo tempore philoſophiam ſuam Cabbaliſticam, ex epiſtola ad Chryſoſtomum quendam monachum, quem Chryſoſtomum Iauellum eſſe ſuſpicamur, patet [m], cui philoſophiam iſtam *artemque hanc, totam ſanctam atque diuinam, atque ſine dubio efficacem*, miris modis commendat, at impoſtorum more, tantum myſterium intra ſecreta religioſi pectoris penetralia ſilentio tegere, et conſtanti taciturnitate ſilere iubet. Ex epiſtolis amicorum autem an. MDXII ad

e) pag. 494.
f) L. I. ep. 22. p. 620.
g) pag. 624.
h) L. I. ep. 29. p. 626.
i) L. I. ep. 26. p. 625.
k) L. I. ep. 30. p. 627.
l) loc. cit.
m) L. I. ep. 31. p. 627.

ad Agrippam ſcriptis colligitur, eum ab Heluetiis captum, et rurſus ſine magno incommodo liberum dimiſſum fuiſſe. Videtur autem eo tempore aliud in fronte prae ſe tuliſſe, aliud geſtaſſe in pectore: qui enim ſuſpectum philoſophiae et theologiae genus amicis, quorum tutam fidem eſſe nouerat, tradidit, is anno MDXIII a Leone X ſingulari epiſtola [n], commendatione Ennii epiſcopi Verulani adiutus meruit, ob deuotionem in ſedem apoſtolicam et libertatis atque incolumitatis tuendae ſtudium et diligentiam maximopere laudari, quod non factum eſſet, ſi iſtud ſtudium ſummus pontifex intellexiſſet. Quamuis autem militiam ſequeretur, eruditi tamen perſonam non depoſuit: ſed Papiae *Natione barbarus* (ita Italorum auribus ſe accommodando humili adulatione patriam Germaniam calumniatur) *Exercitio hactenus miles, habitu exotico* cathedram conſcendit, et Hermetem Triſmegiſtum *de Poteſtate et ſapientia* praelegit, more ſuo iactabundus in oratione, qua eam lectionem auſpicatus eſt [o], gloriatus, *ab ineunte aetate multiiugis literis eruditus coeleſtium influxu, diuinoque genio ab ingenio naturali corroboratum, rerum ſecretiſſimarum naturam, ipſiusque naturae ordinem ſpectaculum omnium amoeniſſimum contemplatum eſſe, nihilque magis ad ſe pertinere arbitrari, quam vt ſacroſanctam hanc amplexus philoſophiam, ducem ſe praeſtet illis, qui ea maxime eruditione ſunt digni, vt in Ticinenſi gymnaſio optimi quique adoleſcentes ſuo munere atque opera depromtis ex ſuis theſauris nouis atque veteribus ſacrae illius philoſophiae fructus intellectuque conſequentur.* Ex quibus eius verbis clariſſime conſtat, quem ipſe eo in loco philoſophum effingere cupiuerit. Valde tamen res eius Papiae calamitate affectae ſunt. Scribit enim [p]: *Relicta Papiae domo ac ſupellectili, rebusque omnibus, paucis ſaluis, vna cum vxore filiaque ac familia quo confugiſſem? - - Recogitaui perditam familiam, expenſam pecuniam, amiſſum ſtipendium, onus familiae, aes alienum, reditus nullos cariſtiam omnium rerum.* Ad amicos itaque recurrit et literas, ac Caſalis deliteſcens, anno MDXVI libellum *de Triplici ratione cognoſcendi Dei* Guilelmo Palaeologo, Marchioni Montis ferrati dedicauit [q], ſicque penuriam, vt poterat, lenire contendit, implorata amicorum commendatione et opera. Qui cum maximam de eo opinionem fouerent, Hannibali cardinali eum ita tradiderunt, vt eum in familiam, cum ducentorum ducatorum, quos vocant ſtipendio reciperet, quam conditionem quoque eum accepiſſe, ex *Epiſtola quinquageſima ſexta libri primi* colligitur. Sed mutaſſe celeriter animum oportet Agrippam, Vertumni inſtar in horas mutabilem; quamuis enim amicus de habitatione commoda et conuenienti illi proſpexiſſet; nam initio anni M D XVII adhuc Caſalis haeſit, et eo tempore amicorum diligentia in eo fuit, vt ipſi in Gallia locum aliquem deligerent; ſcribit etiam amicus Lugduno ad eum,

n) L. I. ep. 38. p. 631.
o) pag. 1091.
p) L. I. ep. 49. p. 638.
q) p. 452 ſeqq. conf. L. I. ep. 50. 51. 53. p. 639 ſqq.

cum [r], inuitari eum ad seruitium legati Auenionensis cum stipendiis bonis. Sed et Metensis syndici munus ei oblatum est, quod licet amici illi postponendum esse iudicarent, ipse tamen hanc prouinciam suscepit, et eam ingressus, ipse se more solito [s] *ob progeniem non ignobilem, familiam non pudendam, domum non sordidam, mores inculpatos, vitam sine crimine, famam apud probatissimos viros sine maculis, fidem inuentam apud imperatorem et ecclesiasticos viros ipsumque pontificem, et praeclara gratiae et amicitiae specimina*, laudauit. Ne vero in tanto aularum fauore ipsi obiiceretur, suspectum esse, quod vrbanum munus aliquod suscipiat, *se*, ait, *postquam vxorem duxisset* [t], *a publicis negotiis principumque vltra sortem suam familiaritate, vt quae longe plus ambitionis habeat atque periculi, quam tranquillitatis, abstinere proposuisse, et propria deinceps industria vixisse, suisque se angustiis continuisse sorte sua contentum, variasque fortunae ambages infracto animo pertulisse, nemini onerosum, expetitum tamen ad oratoris Metensis munus, preces has noluisse reiicere, sed spretis omnibus aliis commoditatibus ac magnificis titulis, quorum plures tunc apud Allobroges sibi proponerentur, se illis firma deliberatione dedicauisse.* Vixisset sine dubio et maiori tranquillitate et laetiori animo ea in vrbe Agrippa, quam in aulis, si fortuna sua vti et prudenter scenae inseruire sciuisset. Ast cum cleri praeiudiciis esset infensissimus, libertate autem vteretur oris atque calami maiori quam ferre poterat genus irritabile vatum, crabrones in se ita concitauit, vt male eum punirent, et grauissima odia atque persecutiones in eum molirentur. Cum enim haereticorum inquisitor, conuentus praedicatorum sodalis mulierem quandam contra ius et fas, contra Christianam conscientiam et fraternam charitatem, contra formam legum et canonum, in suam carnificinam traxisset dolo malo cruciandam, et enormibus tormentis exposuisset [u]: ipse mulierculae innocenti patrocinio adfuit, eamque faucibus leonis eripuit, quam historiam totam ipse *Epistola XL libri secundi* narrat: id quod acrem ei apud sanguinolentos homines hos concitauit inuidiam. Maioris autem indignationis materiam subministrauit, cum Iacobi Fabri Stapulensis, tres D. Annae maritos fuisse negantis caussam tueretur, et monachos ex suggestu vehementer eum calumniantes mire depexos daret [x]. Ita enim eorum furor contra Agrippam exarsit, vt eum haereseos accusarent, et quibuscunque possent machinis fortunam eius euertere conarentur. Quod valde afflixit Agrippam, cuius animum taedium quoque ob neglectas contemtasque apud Metenses literas ab hac vrbe ita alienauit, vt ad amicum scriberet [y]: *Nunquam alicubi locorum se fuisse, vnde abiret*

r) L. II. ep. 9. p. 651.
s) pag. 1111.
t) De coniugio Agrippae vid. BAYLE l. c. not. H. et L. II. ep. 19. Tres vero vxores duxit.
u) L. II. ep. 39. 40. p. 687.
x) Lib. II. ep. 25. p. 673. ep. 35. 36. p. 682. f. ep. 38. p. 685.
y) L. II. epist. 33. ep. 681.

***iret libentius*, *quam ab hac omnium bonarum literarum virtutumque** *nouerca ciuitate Metensi.* Licet autem se nescio quo clauo defixum haerere, dicat, vt neque quomodo maneat, quomodoue abeat, cogitare valeat; relinquendam tamen inuisam vrbem anno MDXX statuit, et Coloniam rediit, execratus inuidiam et persecutiones fratrum cucullatorum. Quorum tamen furorem in patria quoque euitare non potuit, sine dubio, quod horum hominum anilem superstitionem et hypocrisin acerbe rodere pergeret, sic vt, quam initio felicem Coloniam [z] appellasset, amaram postea et ingratam expertus sit [a]. „Inde nouae calumniae et contumeliae, „quas tamen Ioannis Campani, insigni doctrina et virtute viri, ex scholis „seclusi, Petri item Rauennatis, celeberrimi iuris doctoris vrbe eiecti, „Hermanni comitis Nuenarii, eruditissimi viri, nequissimis calumniis in „tergo proscissi, Erasmi Roterodami, viri et vita et doctrina omnium ex„ceptione maioris; Iacobi Fabri Stapulensis, vnici Peripateticae philoso„phiae reparatoris, insuper mathematicarum humanarumque quarumcun„que et diuinarum literarum eruditissimi, istis sordibus aspersi: et Ioannis „Capnionis, iuris consulti clarissimi, et arcanarum literarum variarum„que linguarum peritissimi, pertinaciter a Coloniensibus oppugnati, ex„emplis leuauit, cogitans, omnem eorum doctrinam, fidem, famam, „auctoritatem simul perpetuum naufragium fecisse, cum vulgatissima per „vniuersum orbem eorum inscitiae, ignominiae, perfidiae, falsitatisque „infamia facta esset, et honori reputans sibi a Coloniensibus magistris no„stris persecutionem pati". Anno itaque sequenti, ad Geneuenses discessit *sedemque inter Allobroges*, *post multos mari terraque emensos labores fessus elegit*, *et aerumnis superioris studii habitum tranquillioris vitae meditatione mutare decreuit*, *ratus*, *ibi se vitam ab externis negotiis procul transactae eruditionis vsu omnium securissimam ducere posse*, *si arti salutari vacaret* [b]. Sperabat etiam a Sabaudiae principe stipendium, sed frustra; conqueritur enim [c], *ad biennium promissis confisum hanc rem se non sine magno suo incommodo magnoque dispendio*, *ac aeris alieni onere pecuniarumque iactura expectare*, *hactenus praeter mollia verba nihil assecutum.* Anno MDXXIII itaque Geneuam reliquit, et Friburgum Heluetiorum (quam cum Brisgouiae Friburgo confundit ADAMVS [d]) abiit, medicinam facturus. Mature tamen loci ruditate offensus est, sic, vt circa auspicia anni MDXXIV eum *omnium scientiarum cultu desertum ac destitutum* vocaret [e]. Sedem ergo iterum mutauit, et amicorum, quos Lugduni apud Gallos habebat, opera, domicilium sibi parauit, regis liberalitate intercedente. Ipse vero in epistola ad Mariam principem ait, *se victum aliquot principum virorum multis admodum literis et precibus*, *in Lugdunensem Galliam concessisse*, *vbi inter*

z) Ep. 43. p. 693. Commoratus autem est apud parentes, ep. 53. p. 709.
a) Lib. II. ep. 60. p. 717.
b) L. III. ep. 12. p. 728. coll. ep. 7. p. 724.
c) L. III. ep. 24. p. 736.
d) loc. cit.
e) L. III. ep. 37. p. 761.

inter cetera munera regiae matris physicus [f] *aliquot annis extiterit*. Non diu tamen, vt ipsa fortuna Agrippae moribus eius mutationibus crebris obnoxiis respondebat, durare potuit haec felicitas. Nam et stipendium a rege decretum ipsi solutum haud est, et regiae matris gratia prorsus excidit. Quod *Epistola sexagesima secunda libri quarti* [g] ipse prolixe narrat, conquestus *mite et tractabile principis ingenium subita indignatione ita correptum fuisse, vt subita indignatione, tanquam furore percita, nullo animo suo deliberandi dato spatio, se, qui ad calamitatem vsque eius secutus sit fidem, tam repente abdicaret stipendio; culpam vero hanc partim esse, quod admonuerit, vt diuinae prouidentiae patiens astrologicas perniciosas nugas relinqueret, nec suum ingenium honestarum artium disciplinis praeditum hac superstitiosa professione pateretur corrumpi; partim, quod retulerit, comperisse se in Borbonii natalitiis reuolutionibus illum frustratis regiis exercitibus etiam in istum annum victorem fore.* Coniicimus autem ex ea epistola astrologum eum conductum fuisse, dolet enim, *sibi, quod ars illa dictat, monendi dicendique ius relictum haud esse.* Ab eo tempore plane desperatae conclamataeque res Agrippae fuerunt, cuius desperabundi animi signa plurima in epistolis ad amicos passim ab eo tempore dedit [h]. Nam et cum inopia colluctari cogebatur, et literas publicae fidei testes accipere non poterat: vt posset discedere, quam rem aegerrime tulit indignatus principi suae [i], *quod abusa quondam opera sua in astrologicis nugis, supra ingens damnum his ipsum titulis decorauerit.* Tandem accepta publicae securitatis tessera, in Belgium euasit, et anno MDXXVIII Antuerpiae pedem fixit, relicta vxore grauida Lutetiae, quam Antuerpiam anno sequente delatam, enixamque filium acerbo sibi fato ereptam amaris questibus deplorauit [k]. Iterum tamen melior fortuna Agrippae affulsit inter medios luctus, quos ei familiae calamitas, epidemicae luis infectione excitauerat. Eo enim anno a rege Angliae magnis conditionibus vocatus et in aula imperatoris magnum ei fastigium promissum est. Marchio quidam in Italia, summis eum pollicitationibus ad se cum tota familia reuocauit; et in aula Margaritae principis honesta ei conditio oblata est. Quamuis autem mallet in libertate viuere, quam se seruituti ingerere, quia tamen filiorum vtilitati prospiciendum esse videbat, vltimam conditionem, cum titulo historiographi Caesarei accepit. Verum in ea quoque aula aduersantem sibi fortunam et iratam Iunonem inuenit. Cum enim more suo Cynicam libertatem contra monachos exercuisset, adeo inuisus aulae factus est, vt stipendium illi non numeraretur, *cogereturque*, vt ipse acerbe conqueritur [l], *egregie esurire; apud principem enim muliebriter religiosam cuculliones praeualuerant*, eumque *monachalis maiestatis sacraeque cucullae reum*, tan-

f) Rectius Astrologus, vt ex dicendis constabit.
g) pag. 843.
h) Conf. Bayle not. K. L.
i) L. V. ep. 30. p. 894.
k) L. V. epist. 51. p. 909 seq.
l) L. VI. ep. 15. p. 955.

tanquam in religionem Christianam impium traduxerant. Quas persecutiones cum aegerrime ferret, totus vindicta ardens, famosam illam declamationem, siue satyram Cynicam *de Vanitate scientiarum* edidit, non tam artibus et scientiis ignominiam inusturus, quam bilem et indignationem in aduersarios effusurus. Factum id anno MDXXX, quo prima libelli doctissimi editio prodiit [m]. Quod autem in praefatione praedixit: *Videre se probe, quam cruenta pugna hic ipsi cominus ineunda sit, atque plenum periculo bellum, cum sit tam potentissimorum hostium vallatus exercitu*, quodque sibi satyrico dicendi genere vaticinatus est certamen, supra expectationem celerius expertus est, suoque sibi malum iumento accersiuit. Quamuis enim ipse moneret [n], *scripsisse se Cynicam illam dissertationem, vt segniora ingenia ad defendenda bonarum literarum studia excitaret, et monachis concionatoribus arguendorum in omni exercitii genere vitiorum non frigida argumenta conferret*, vidit tamen, *omnes communem*, vt queritur, *hostilitatem ipsi indixisse, iamque* audiebat, *passim a suggestis, a pulpitis in publicis concionibus apud promiscuam plebem magnis vociferationibus, aduersus illum clamari, omne impietatis, haereseos, contumeliae probrum in ipsum transferri.* In patria quoque Agrippae, haereticae prauitatis inquisitor edicto caueri curauerat, ne liber venderetur, et atro quoque lapillo liber publice iugulatus, et postea ab indice librorum prohibitorum obelo confossus est. Adeo vero infandae impietatis suspicionem hoc libro Agrippa fouit auxitque, vt ipsum imperatoris Caroli V. animum a se auerteret. „Ipse enim „alio loco conqueritur [o], sibi aduentantem Caesarem integrum annum „maximo suo incommodo et alieni aeris dispendio secuto, quum virtute „venerationem, et praestito obsequio laborum mercedem meruisset, il„lum improborum impulsu pro veneratione persecutionem, pro praemio „poenam prope irrogauisse: iamque tanquam in Cyclopis antro illud pul„cherrimum literaturae donum in praemium benignitatis exitio proprio „sibi fuisse compensandum, nisi apostolicae sedis legatus Laurentius Cam„pegius, et Leodiensium antistes Erhardus a Marca, maiestatem illius „ad meliorem sensum reuocassent“. Immo tantae illi calamitates enatae sunt, vt scribat“, „si inflictas sibi apud Caesarem calumnias numeret, si „laceratae famae atrocitatem referat, et quomodo Caesareus indiciarius ad „insolentis stipatoris plenum ignominiae ludibrium redactus fuerit, si „captiuitatis iniustae ignominiam, et permixtam ludibrio aulicorum inso„lentiam, atque inter tot acerbissimos casus etiam metuendi Caesaris odium „et negatam sibi a Caesareis iustitiariis iustitiam recensere velit, vix ingenti „volumine complecti posse“. Ita miseria vbique pressus, cum graue aes alienum contraxisset, summum a creditoribus suis passus est periculum, et non obstante imperatoris epistola, qua ab eorum persecutione securus esse iubeba-

m) L. VI. epist. 8. p. 946.
n) L. VII. epist. 35. p. 1060.
o) L. VII. epist. 21. p. 1023.

iubebatur, Bruxellis in carcerem anno MDXXXI coniectus [p], magnaque inopia pressus est. Paulo tamen meliorem illi vultum aduertit fortuna, cum ex his laqueis pedem subducere licuisset. Scripserat enim librum *de Occulta Philosophia* ante captiuitatem [q], et Hermanno archiepiscopo Coloniensi dedicauerat: qui cum eum in Coloniensi patria oriundum tantopere literis eruditum intellexisset, fauorem et gratiam ei obtulit [r], et eum ad aulam suam inuitauit. Quam commodam elabendi rimam esse conspiciens Agrippa, persecutorum irae se subduxit, et eius anni mense Martio [s] iam Coloniae adfuit [t]. Inuitis enim, qui eum detinebant, creditoribus cum familia et bibliotheca se surripuisse, Agrippa ipse professus est [u]. Ibi beneuole ab electore exceptus satis commode vixisset, nisi monachorum et theologorum acerbitatem noua editione librorum *de Occulta Philosophia* in se armauisset. Nempe ipsum illud opus praemisso examine a nonnullis eximiae dignitatis et eruditionis viris ecclesiasticis iussu imperatoris suscepto priuilegio Caesaris munitum Antuerpiae prodierat [x], et vt ipse Agrippa scribit; *apud Parisios quoque sine contradictione impressum et publice venditum ac distractum erat.* Huic vero editioni libri aliquot deerant, quos se suppleturum esse, si annuerit archiepiscopus, ad eum perscripsit [y]. Illo vero non renuente, quo minus ederetur, librum integrum Ioanni Soteri typographo excudendum tradidit. Quod cum comperisset prauitatis haereticae inquisitor, ad senatum detulit, libros hos de occulta philosophia vehementer esse de haeresi suspectos, proinde haud quaquam ferendum vt in hac ciuitate typis excudantur. Quo ita senatum exacerbauit, vt vocatus Soter iussus sit afferre, quod excusum erat, idque traditum inquisitori, vt censuram suam adhibeat, num editio libri permitti debeat? ipsi quoque archiepiscopi officiales et fiscalis maxima censura prohibuerunt, ne quid ederet typographus, nisi examinato prius ab illis exemplari. Quod cum ex literis typographi comperisset Agrippa, apologiam scripsit ad Coloniensem senatum indignationis iraru mque plenissimam [z], quod libri Caesarea censura et priuilegio probati munitique, alii eruditionis suae penitus ignaris, velut Mineruae sues sustineant, et accusatores esse et iudices. Qua quoque epistola grauem dicam scripsit monacho illi sycophantae, et in ipsum monachorum ordinem grauem satyram effudit, quae omnino ab iis legi meretur, qui historiam literariam seculi XVI intelligere, et arcanas circumstantias nosse cupiunt, nobis enim in his esse prolixis ob instituti rationem non licet. Id modo, scopi nostri memores, monemus, Agrippam in hac apologia non modo infensissimum in Peripateticos demonstrare animum, et Aristotelem pestilentem vocare, sed et graui querela deplorare, quod sacrosanctam Caba-

p) L. VI. ep. 23. 24. 25. p. 970. 971. Auctor captiuitatis erat Alexius Falco ib. ep. 26. p. 973.
q) L. VII. epist. 27. p. 1052.
r) L. VII. epist. 1. p. 996.
s) L. VII. epist. 5. p. 999.
t) L. VII. epist. 15. p. 1014.
u) Ibid.
x) L. VII. epist. 26. p. 1037.
y) ib. epist. 4. p. 998. conf. NAVDAEVS l. c. c. 15. p. 296.
z) p. 1037 seqq.

balam pro Iudaiſmo traducant, aſtrologiam et ceteras mathematicas diſciplinas ſortilegiorum probris allatrent, ac abrogatis et mutatis legibus damnent. Tuetur ſe quoque exemplo ſummorum virorum, et quos auctores in hac philoſophia ſecutus ſit exponit, ſcribens: „Cum me accuſa„re et damnare praetendunt, Ioannem Picum Mirandulanum, Marſilium „Ficinum Florentinum, Ioannem Capnionem Phorcenſem, Petrum Ga„latinum Romanum, Paulum Ricium Papienſem, Franciſcum de Geor„giis Venetum et Minoritarum noſtra aetate commendatiſſimae doctrinae „virum, tum ſuum Thomam et Albertum, et Baconem, et Guilelmum „Pariſienſem, et Petrum de Alliaco, et Arnoldum de Villanoua, et ex „remotiore antiquitate Pſellum, Chalcidium, Prudentium, et alios innu„meros Chriſtianos doctores, qui in ethnica philoſophia deſudantes Ariſto„telem, Platonem, Lucretium, Plinium, Iamblichum, Porphyrium, „Proclum, Syneſium, Ammonium, Hermetem, Hipparchum, Alchin„dum et alios plures commentati ſunt, damnant", &c. Sed ad ipſum quoque archiepiſcopum literas dedit ſupplices [a], et vt imperii princeps et elector Caeſareum priuilegium tueatur, enixe rogauit. Qui cum literas iſtas ad officiales miſiſſet [b], illique non reſponderent, rem vehementer vrſit, cauſſatus, iſta tergiuerſatione et mora ſe nundinis Francofurtanis fraudari et in irreparabile damnum adduci; ex quo ſuſpicamur, ipſum Agrippam editionis ſumtus ſuppeditaſſe. Tandem cum cenſuram archiepiſcopo cenſores ſubmiſiſſent, ad eam iterum Agrippa reſpondit [c], multisque laboribus et non ſine magna indignatione eo rem tandem perduxit, vt liber Coloniae anno MDXXXIII prodiret [d]. Cum autem vehementer Agrippae animum ſauciaſſent monachi „apertas cum illis inimicitias ge„rendas eſſe ratus, cum vniuerſa hac improborum ſophiſtarum et cucul„lionum colluuie aeternum bellum ſuſcipere, et quicquid hactenus cum illis „nebulonibus ſibi negotium fuiſſet, poſtliminio reſuſcitare, illosque ſuis „coloribus depictos ſub diuo palam omnium oculis exponere" decreuit [e], eumque in finem Apologiam pro D. Annae monogamia amaro ſale reſperſam recudi fecit. Ita vero dum hos homines pungit, eorum aculeos expertus, multas ſibi et iras et miſerias concitat, quas diutius Coloniae perferre detrectans, locum iterum mutare, et Lugdunum magno ſuo malo iterum abire ſtatuit. Cum enim indigniſſima illi verba contra regis Galliarum matrem excidiſſent, aula iniuriarum memor eum captiuum detineri iuſſit, rationem redditurum de acerbitate verborum. Amicorum tamen interceſſione aegre liberatus Gratianopolin ad amicum abiit [f], vxore enim Mechlinienſi, quam tertiis votis duxerat, eo, quo Coloniae diſceſſit anno MDXXXV repudiata [g], familiam non alebat. Ibi poſt paucos menſes placide, teſte IOANNE WIERO [h], qui frequens cum eo fuit,

et

a) L. VII. ep. 27. p. 1052.

b) pag. 1054.

c) Ep. 34. p. 1059.

d) Praemiſſum eſt priuilegium Caeſareum.

e) L. VII. epiſt. 35. p. 1061.

f) WIERVS de Praeſtig. Daemon. L. II. c. 5. p. 111. NAVDAEVS l. c. BAYLE l. c.

g) WIERVS l. c. et ex eo ADAM l. c. p. 18.

h) loc. c.

et ſtudiorum communium familiaritatem aluit, obdormiuit, quem tamen vitae finem eius PAVLVS IOVIVS [i] more ſuo inſulſa fabula commaculauit, ita de obitu Agrippae ſcribens: „Exceſſit e vita nondum ſenex „apud Lugdunum, ignobili et tenebroſo in diuerſorio, multis eum tan„quam necromantiae ſuſpicione infamem execrantibus, quod cacodaemo„nem nigri canis ſpecie circumduceret, ita vt cum propinqua morte ad poe„nitentiam vrgeretur, cani collare loreum magicis per clauorum emble„mata inſcriptum notis exſoluerit, in haec ſuprema verba irate erum„pens: abi perdita beſtia, quae me totum perdidiſti. Nec vnquam fa„miliaris ille canis ac aſſiduus itinerum omnium comes, et tum morientis „domini deſertor, poſtea conſpectus eſt, cum praecipiti fugae ſaltu in „Ararim ſe immerſiſſe, nec enataſſe ab his, qui vidiſſe aſſerebant, exiſti„metur". Cuius fabellae inſulſitatem poſtea, vbi de ſuſpicione magiae, in quam Agrippa incurrit, dicemus, Wierii explodemus teſtimonio. Obiit Agrippa anno MDXXXV, quo Bonna diſceſſerat, vt ex WIERO [k] conſtat, vnde falſus eſt ADAMVS [l], qui licet ipſe Wieri verba adduxiſſet, tamen anno MDXXXIV fatis conceſſiſſe tradit. Manſit autem in eccleſiae Romanae communione, nec publice ex eius gremio diſceſſit, quamuis multa in ea minus probaret, et reuera eclecticam religionem ſequeretur. Et verum quidem eſt, valde illi placuiſſe Lutherum, qui iſto tempore monachorum auctoritatem indulgentiarum nundinatione proſtitutam magno animo conculcabat. Paſſim quoque magnis eum elogiis extollit [*], et in epiſtola ad Melanchthonem anno MDXXXII ſcripta [m], *ſalutari* iubet *inuictum illum haereticum Martinum Lutherum, qui, vt in Actibus ait Paulus, ſeruit Deo ſecundum ſectam, quam haereſin vocant.* Verum, licet iucundiſſimae eſſent Agrippae Lutheri digladiationes contra monachos, aduerſus quos irreconciliabile bellum gerebat, ita tamen ex aularum obſequio ſuam ſibi fortunam fingere poſſe ſperabat, vt Romanam eccleſiam relinquere, ſicque commoda ſua deſerere non auderet [n]: ratus ſufficere, ſi more Iacobi Fabri, Deſiderii Eraſmi Roterodami aliorumque ſuperſtitionem rideret, inſulſa reiiceret, meliora ſeligeret, et crederet, quae ſacris literis probari poſſe noſſet, diuortio tamen publice ab eccleſia, in qua natus erat, et viuebat, non facto. Hos enim duumuiros Agrippam prae ceteris amplecti et ſequi conſtituiſſe, ex epiſtola quadam [o] clarum eſt. Nec magnopere hoc in Agrippa mirandum eſt, cuius ingenio valde iſte mos conuenit. Vidit vir acer et praeiudiciorum contemtor innumera in iſtius coetus doctrina [p], quae tum omnium oculis demonſtrata erectioribus animis plane ſordebant; et a cucullatis fratribus fortuna eius multoties euerſa in rabiem fere con-

i) Elog. c. 101. p. 237.
k) loc. cit. l) loc. cit.
*) Apolog. c. 19.
m) L. VII. ep. 13. p. 1012.
n) Scripſit ad Eraſmum anno 1535. „Sed et „illud te admonitum volo, me de his quae ad „religionem attinent, nequaquam ſecus ſentire, „quam ſentit eccleſia catholica L. VI. ep. 36. p. 991.
o) L. II. epiſt. 24. p. 672.
p) L. IV. epiſt. 44. p. 821.

contra illos actus est, et quamcunque posset vindictae occasionem est meditatus. At obstabat, quo minus eos sequeretur, qui puriorem doctrinam restituere coeperant, et eclectica credendi statuendique consuetudo, et timor, ne quos iam acerrimos expertus erat theologos, in suum caput irritaret, et silentii melius tutiusque praemium esse statuit. Id quod haud obscure prodidit, ad amicum scribens: „Reliquum vero, quod admones, transferendum aliqui de Christianismo „ad Christianissimum regem, res haec non modicam considerationem re- „quirit, maturaque deliberatione pensitanda est: vtrum conueniat magis, „vel aliena traducere, vel propria meditata proferre, adhuc haesito: ho- „nestum est propriis armis decertare, at tutius forte sub alieno clypeo de- „litescere: tutissimum autem, tacere. Nam hodie, vt vides, Christiana „veritas nullo securiori modo colitur, quam stupore et silentio, ne forte „corripiamur a Praedicatorum haereticorum inquisitoribus, ac Sorboni- „cis illis in lege, non quidem Mosaica, nec itidem Christiana, sed Ari- „stotelica, doctissimis scribis et pharisaeis, qui nos fasciculorum metu „cogant ad palinodias". Obstabant praeterea Agrippae amici quos summos in istius ecclesiae communione habebat, inter quos Campegius, et episcopus Leodiensis, cardinales, itemque elector Coloniensis erant, quorum beneuolentia et auxilio res suas saepenumero ad desperationem inclinantes erigi posse sperabat. Sententia vero inter Romam et Vitebergam medius, nihil decernebat, et irarum tantum et indignationis frena animo in monachos laxabat. Vt autem mutabile Agrippae obtigit ingenium, quod in extrema haud raro, desperatione duce, currebat, ita tantum non conclamatis rebus suis, cum Coloniensis archiepiscopi tutela desinere videretur, et furor hostium vndique eum cingeret, ab aula vero Caroli V nec stipendia illi debita soluerentur, nec vllo ex loco auxilium subnascere-tur, transitum eum ad Lutheri partes molitum fuisse, modo respirandi resque suas emendandi spes vel commodi muneris conditio adfuisset, nobis ex epistola Agrippae ad Melanchthonem scripta verisimile est [q], in qua hoc eius consilium his verbis haud obscure prodidit: „Te scire conuenit, „aeternum bellum mihi susceptum esse, cum Louaniensibus theologistis, „in quod certamen me protraxit audens veritas. Sed eo sub iudice dimi- „care hactenus compellor, qui est hostis omnis veritatis, peritque mihi et „virtus, et gloria, et res, et fides irato tyranno, cuius pertinacem indi- „gnationem et ingratitudinem erga magnitudinem seruitiorum meorum „inauditam in biennium pertuli, et magna patientiae constantia propemo- „dum vici, nisi noua veritas continuo nouum mihi adderet odium. Vtinam „hic Nabuchodonosor aliquando ex bestia rediret in hominem, aut ego „relinquere possem istud Vr Chaldaeorum". Quibus verbis asperrimis, Carolum V, eius declamationi Cynicae *de Vanitate scientiarum* vehementer indignantem eum pungere, nemo non videt. Quae acerbitas cum Melan-

q) loco supra cit.

Melanchthonis ingenio, mitiſſimo et conſilia vehementia improbanti diſpliceret, non reſpondiſſe, nec conſilium elabendi ſuppeditaſſe videtur, et ita quidem manſit in priſtina eccleſiae Romanae communione intercedente Colonienſis archiepiſcopi gratia Agrippa. Perperam itaque agunt, qui inuidiae cauſſa Agrippam Lutheri aſſeclis adiiciunt, vel ſuſpenſi haerent, cui profeſſioni fidei publicae addictus fuerit.

Iudicium de Agrippa.

§. VIII. Ex hac vitae, quam magnam partem ipſis Agrippae et amicorum eius verbis deſcripſimus, hiſtoria de celeberrimo hoc philoſopho iudicandum, et quo vſus fuerit ingenio, qua eruditione, quibus virtutibus vitiisque memorabilis ſit, quale philoſophiae genus ſectatus fuerit, definiendum eſt. Ipſum ſi audimus, nihil ei defuit, quod in viro πολυϊϛορίας laude celebri mirari ſolemus; non ingenium praecox,[*] acutum, non ingenium elegans, non lectionis copia ſupra modum vaſta, non linguarum plurimarum notitia, non philoſophiae arcanae et doctrinae pauciſſimis cognitae theſauri. Paſſim haec iactat non ad amicos, modo, ſed ad conſilium quoque Caeſareum [r], et ad Mariam Hungariae et Bohemiae reginam [s], in qua epiſtola ſe vocat *octo linguarum mediocriter doctum, ſed illarum ſex adeo peritum, vt in ſingulis non loqui modo et intelligere, ſed et eleganter orare, dictare et transferre nouerit;* gloriatur quoque *praeter multimodam abſtruſarum rerum cognitionem, peritiam et cyclicam eruditionem, vtriusque iuris et medicinarum doctorem euaſiſſe.* Similia cum iam ſupra adduxerimus, et quae ingenii virtutisque facinora edidiſſet, buccinantem audiuerimus hoc loco, vbi domeſtica teſtimonia ſuſpecta ſunt, et propriis oculis iudicandum eſt, alia non coaceruamus. Et viro quidem quem et vita et fortuna et philoſophia ſingularem plane atque celeberrimum fecere, ingenii ſupra modum felicis gloriam omnino concedimus; quam cum praecoci eruditione ornaſſet, et in tanta fortunae mutabilitate et iactatione inſolitam ſibi lectionis copiam acquiſiuiſſet, mirum non eſt, eum inter tot itinera, militiae incommoda, munerum viciſſitudines, rei familiaris incrementa et decrementa; et quod magis inſolens videri poteſt, in tanto affectuum tumultu, inter tot inimicos et lites, depreſſum etiam, captiuum, fame tantum non enecatum, et deſperatione plenum, tot ſcripta potuiſſe elucubrare, lucernam olentia, et difficillimum argumentum explicantia, tamque frequenti literarum commercio cum literatiſſimis viris ſuffeciſſe. His intellectus virtutibus acceſſit inexhauſta diligentia [t], improbique laboris patientia, et animus magnus, excelſus, praeiudiciorum contemtor, audax et ad relinquendam tritam viam valde pronus, peroſus quoque ſuperſtitio-

r) L. IV. ep. 44. p. 966. s) p. 1061.
t) „Inter chartas eum continuo deliruiſſe, nec „toto octiduo vix ſemel prodiiſſe, atque in muſeo „inter ſupellectilem chartaceam, certe inſignem „perpetuum fuiſſe", WIERVS αὐτόπτης teſtatur L. II. c. 5. p. 111.

ſtitionem, hypocriſin, paedantiſmum et barbariem. Quem vbique deprehendent, qui ſcripta eius vno faſce Lugduni a Beringis fratribus edita u), maxime vero epiſtolas eius legerit. Quae quoque cauſſa eſt, cur ſummis laudibus eius eruditionem viri docti paſſim extulerint, hoc loco ne nimii ſimus, non adducendis x). Aſt has ſummas ingenii animique virtutes diſpar prorſus voluntatis male affectae conditio corrupit, eumque ita in transuerſum egit, vt vitiis, quam virtutibus illuſtriorem recte dixeris. Cum enim ſatis acute iudicaret, et magno quoque animo praeiudicia contemneret, inepto tamen ſingularis et arcanae diſciplinae amore, ex gloriae, quam inde ſperabat, cupiditate enato ad fanaticum doctrinae genus delapſus eſt, eamque philoſophiam elegit, quam nemo recti viriliſque iudicii probauerit. Et quamuis huius quoque diſciplinae ineptias perſentiſceret, et eam quoque animo vera ſitienti non ſatisfacere intelligeret, vt in declamatione *de Vanitate ſcientiarum* y) ipſe monuit, infelicitate tamen animi in horas mutabilis ad certam metam curſum ſcientiae dirigere, euitareque ſyrtes, quas praeuidit, non potuit, ſic vt Vertumni inſtar eum non mutaſſe quidem mentem, fluctuaſſe tamen, et nihil accurate et certo fundamento tenuiſſe ſit manifeſtiſſimum. His acceſſit animi conditio atque indoles a verae philoſophiae praeceptis prorſus deflectens. Totus enim affectuum imperio occupatus, et tumultu atque rabie paſſionis plerumque ita exagitatus eſt, vt ad infeliciſſima eum fata traxerit cupiditatum, quas inſanas alebat, ferocia. Inter eas ſummam animi inconſtantiam, partim ex immoderato gloriae ſtudio, nulla re contento et menſuram implenti, partim ex impatienti deſiderio vota ſua explendi exortam primo loco recte ponimus. Hanc enim ab ineunte aetate ad mortem vsque prodidit; haec optimis quoque et feliciſſimis fatis eum vti prohibuit; haec ab ampliſſima eum fortuna deiecit, haec in carcerem detruſit, et in exilium eiecit, totamque vitae eius ſcenam miſerabilem inſtruxit. Qua forte labe caruiſſet, niſi ambitio animum eius occupaſſet immodica, quam tantam expertus eſt, vt poſitis pudoris et modeſtiae repagulis vbique, maiorum nobilitatem, generis claritatem, ingenii excellentiam, facinorum gloriam, principum fauores, et ſimilia iactaret, et buccinator propriae laudis ad viros ſummos ad inuidiam et nauſeam vsque ſe omnibus praeferret, ipſi quoque imperatori infelicia quaeque vaticinatus, quod tantae doctrinae et tot modis vtiliſſimum virum neglexiſſet. Ex hoc porro fonte irarum vehementia et vindictae profluxit cupiditas. Laeſus enim vel vulneratus fama fortunaue, dici non poteſt, quam acerbum ſe aduerſariis praeſtiterit, quam vehe-

u) Duas praeſentes habemus Lugdunenſes editiones, vnam priorem, luculentis typis formaque editam, alteram, vt in titulo eſt recuſſam, et arctius expreſſam. Illam recenſet Io. FABRICIVS Hiſt. Bibl. ſuae T. VI. p. 270. Dolemus autem, in his Lugdunenſibus nonnulla malo conſilio eſſe reſciſſa. De ἀνεκδότοις Agrippae autem conſulendus doctiſſimus SCHELHORNIVS l. c. Neutri editioni Lugdunenſi annus editionis praefixus eſt.

x) Collegerunt eas THOM. POPE-BLOVNT. Cenſ. cel. auctor p. 550. TEISSIER l. c. p. 437. WOLF. ad Caſauboniana p. 201. Io. FABR. l. c. quibus multa aliorum loca addi poſſent, ſi id ageremus. Multos notauimus in Germanico H. P. Opere T. VI. p. 620. nota (22) qui conſulendi.

y) cap. 48.

vehementem conuitiorum torrentem in eos effuderit, et in desperatis quoque rerum suarum circumstantiis, vbi deprecationibus, et mollibus verbis opus erat, virus omne non in priuatae tantum conditionis homines, sed in summos quoque imperantes, ipsumque Carolum V imperatorem et Franciscum I, eiusque matrem eructauerit. Cuius specimina qui cupit, eum vel solas eius literas supplices legere oportet, indignationis et contumeliarum plenas, et viro, cui philosophia pectus muniuit, prorsus indignas. His vero insignibus vitiis malitiosam quoque leuitatem animi iunxit, qua viri boni characterem prorsus perdidit. Cuius luculentum prorsus et memorabile exemplum est, quod in iuuentute societatis nugiuendulorum impostorum qui χρυσοποιήσεως laudem et aucupia quaerebant, caput esse, et licet ipse parum illi arti tribueret, reges tamen principesque viros decipere magno suo malo ausus; adulta vero aetate se reginae astrologum conduci passus sit, vt supra iam narratum. Ex hac vero scaturigine magicae, Cabbalisticaeque philosophiae amor nulli dubitamus, quin profluxerit. Cum enim vidisset vir callidus et ad mores hominum valde attentus, Pici, Georgii Veneti, Rici, Reuchlinique scripta summam illis admirationem peperisse, cum ignota et latentia plerumque humanis maiora et praestantiora credantur esse, non eidem modo doctrinae generi adhaesit, et omnis aetatis libros arcanos curiose rimatus est, sed magnos quoque fumos vendidit, et abstrusos rerum supra vires humanas se extollentium thesauros promisit, arcana naturae, et ignota mysteria coruis hiantibus promittens. Id quod libros de occulta philosophia per transennam inspicienti erit longe manifestissimum. Vnde nostro quidem iudicio inter impostores philosophicos locum omnino meretur; in quem numerum referendos esse, quotquot vel arcanas artes promittunt, vel ignotas et latentes disciplinas prae se ferunt, intelligunt omnes, qui quid eruditio sit, quid sapientia, norunt. Neque hoc nostrum modo de Agrippa iudicium est, sed vidit quoque varium et diuersum a semet ipso hunc animi characterem, qui hanc in eum ludit epigraphen, editioni operum Lugdunensi iam praefixam:

Inter diuos nullos non carpit Momus,
Inter heroas monstra quaeque insectatur Hercules,
Inter daemonas rex Herebi Pluton irascitur omnibus vmbris
Inter philosophos ridet omnia Democritus,
Contra deflet cuncta Heraclitus.
Nescit quaeque Pyrrhias, (Pyrrho)
Et scire se putat omnia Aristoteles,
Contemnit cuncta Diogenes.
Nullis hic parcit Agrippa
Contemnit, scit, nescit, flet, ridet,
Irascitur, insectatur, carpit omnia,
Ipse philosophus, daemon, heros, Deus et omnia.

Haec cum ita se habeant, mirandum non est, propriae calamitatis architectum sibi Agrippam fuisse meliori fortuna dignum, si ingenii praeclari opibus vti, et ad modestiam et philosophiae praecepta animum componere nouisset. Cum enim superstitionem, hypocrisin, fraudesque cleri et intelligeret, et Vatiniano prosequeretur odio, artesque multorum nefarias perspexisset, satyra vsus amarissimo eos sale perfricuit, et acerbitate mira ineptias, barbariem, stultitiam et malitiam horum hominum traduxit. Eius exemplum vel sola *Supplicatio ad senatum Coloniensem* exhibet valde memorabile, cuius lectione mirum non est, totam eum in se sophistarum et cucullionum cohortem irritasse, vt in eius perniciem coniurarent. Et tamen acerbiora meditatus est, pollicitus eo in loco, *enumeraturum se in libro de fratrum Praedicatorum sceleribus et haeresibus infecta saepius veneno sacramenta, ementita saepissime miracula, interemtos veneno reges et principes, proditas vrbes et respublicas, seductos populos, assertasque haereses.* Et haec quidem non ad solos istos ardeliones, non ad Hogstratum vel Conradum quendam inquisitores, sed praecipitato quoque consilio in declamatione *de Vanitate scientiarum* ad ipsas artes et disciplinas retulit [z], et omnis generis homines virosque doctos canina dicacitate momordit, vnde Cynicae declamationis satyraeue nomine libellum insigniuit. Ia vero telum, quo peti euertique posset, hostibus tanta acerbitate totque contumeliis in rabiem actis, ipse porrexit. Hi enim in aulis regum principumque Senatu Agrippam, velut omnis pietatis, honestatis et eruditionis hostem atque euersorem depingebant, et quantum possent calumniabantur: cumque non sufficeret libellus de vanitate scientiarum, librum quoque de philosophia occulta suspecto magiae nomine famosum in subsidium vocatum, malarum artium et vetiti cum cacodaemone commercii reum egerunt. Quam calumniam licet acerbissimis contestationibus Agrippa refelleret, et sibi vim fieri clamaret, valde tamen ea locum apud principes inuenit. Qui cum Agrippae infensiores ita facti essent, tantum abest, vt eorum indignationem lenire verbis mollioribus tentauerit, vt potius acerbis apologiis eam mirum in modum exasperauerit. Vbi enim semel laesus esset, iniuriam concoquere non poterat, et cum factis non posset, verbis amaris vlciscebatur. Inde tam inuisus factus est, in aula Gallica, cui astrologicis praedictionibus fumos vendiderat, vt cum literas fidei publicae testes peteret, diu negatas et tandem obtinendas disruperit totas princeps Vandemiensis, inquiens, se nequaquam signaturum in fauorem diuinatoris [a]. Qua re meruit bonus ille princeps inter stultos, praepostere religiosos, et ingenio inertes, qui nihil sapiunt, nisi in patinis et calicibus, et qui stultitiae venia digni sunt, ab Agrippa numerari. Similem rationem in aula Caroli V tenuit, neque dubitandum, quin in aula Coloniensis electoris pari cynismo praesulis supra modum ei fauentis gratiam, exasperatus censura Coloniensi, conculcauerit; alias

z) Exemplum esse potest prologus galeatus illius declamationis. a) L. V. epist. 30. p. 894.

alias Bonna non abiisset, et Lugdunum cum praesenti libertatis vitaeque periculo confugisset. Cum autem per totam fere vitam stipendiis principum nutriretur, vel ex munerum collatorum reditibus viueret, praxeos medicae vero emolumenta, vti verisimile, exigua essent, priuatus istis commodis et vita honeste transigendae subsidiis eo quod patronos mire dicacitate suae offendisset, ad aes alienum confugere necesse habuit, quod cum exsoluere non posset, Lerna malorum inde illi exorta est, qua periisset, nisi amicorum beneuolentia sustentatus senectutem ne attingeret, diuina prouidentia definiuisset. Diligenter matureque eum monuere ea de re amici, parcendum esse viris principibus, et non irritandos apud clerum crabrones: et candide amicus Heluetius perscripsit [b]: *Quod tum tibi suasi, rursus suadeo, vt si commode possis, extrices te ab ista contentione; sit tibi exemplo Ludouicus Barguinus, quem nihil aliud perdidit, quam in monachos et theologos simplex libertas. &c.* Ast surdo haec canebatur fabula, animo Agrippae istis vulneribus ita saucio, vt totus vindicta arderet, et ad sua ipse fata rueret.

§. IX. Inter grauissima, quae Agrippae obiecta fuere crimina, magia est, et impurum cum spiritibus malignis commercium. Quam cum viuo obiecissent aduersarii, post mortem ita vulgata est, vt haud pauci de veritate rei persuasi inter impiarum artium cultores eum referrent, cuius testimonia qui cupit, illi PAVLVS IOVIVS [c], THEVETIVS [d], DELRIO [e], NATALIS COMES [f], et post hos alii adeundi sunt, qui fabulam recoxerunt. Quam ex instituto quidem excutere loci angustia non patitur, non indicta tamen caussa in Agrippae historia nobis dimittenda, sed ab opprobrio hoc philosophia liberanda est. Occasionem autem istius criminationis cudendae ipse subministrauit Agrippa. Is enim cum in adolescentia in libros Cabbalisticos, magicos, et huius furfuris alios incidisset, et arcanum hoc philosophiae, quam illi promittebant, genus miram apud imperitos opinionem excitare posse intelligeret, reipsa quidem illud doctrinae aedificium sibi struxit, quod in sequentibus delineabimus, quodque, Picus, Ricius, Reuchlinus, Galatinus aliique mire commendauerant, cum autem Cabbalae nomine, literalis quoque illa doctrinae Iudaicae pars, quam suo loco exegeticam vocabimus, designaretur, videretque callidus homo, eiusmodi aenigmata in admirationem lectorem ignorantem rapere, tales characteres suo quod sibi condere coepit rerum naturalium systemati adplicuit; et ita ad similitudinem Cabbalisticae doctrinae valde iuuenis librum *de occulta Philosophia, siue de Magia*, composuit; conicimusque non sine verisimilitudine, eum, vt erat thrasonicae iactantiae mirus cultor, insolita et supernaturalia apud imperitos haud raro crepuisse [g]. Cum enim metalla se mutare, et ex siderum positu diuinatio-

Agrippa an magus fuerit?

Eee 3

b) L. VII. epist. 40. p. 1066.
c) loc. cit.
d) Elog. des hommes illustres T. VII. p. 221.
e) Disquis. magic. L. II. q. 12. n. 10.
f) Mytholog. L. III. c. 17. p. 257.
g) Exempla luculenta habet L. II. de O. P.

nationes construere posse, dicere auderet, dubium non est, quin in reliquis artibus arcanis similes fumos vendiderit. Maxime vero suspicionem hanc auxit, quod passim amicos monuerit [h], se clauem istius libri totiusque negotii sibi et amicis reseruasse. Quo abusus nebulo quidam lucifuga, post Agrippae fata, eam clauem, edidit, *librumque quartum de O. P. cum Elementis magicis* PETRI DE ABANO vulgauit [i] *anno MDLXV*, qui cum magiam practicam exponat, et spirituum adiurationes doceat, veterem accusationem confirmauit. Sed et apologia pro muliere venefici accusata, istam calumniam meruit, quam cum ex inquisitorum faucibus liberasset, eiusdem criminis suspicio illi obiecta est. Tandem et accessit fabula illa de cane nigro assiduo eius comite, quam supra ex Iouio narrauimus. Quibus fulcris cum satis firmiter niti videretur magiae crimen Agrippae obiectum, fabulis fabulae postea auctae sunt, vt in magicis fieri solet. Verum enimuero quam ficulnea haec omnia sint, et inepta paulo altius rem rimantibus ignotum esse non potest. Quod cum satis luculenter demonstrauerit GABRIEL NAVDAEVS [k], qui doctam pro Agrippa apologiam scripsit, moram in his longam non nectimus, sed paucis ea tangimus, quae ad absoluendum ab hac suspicione Agrippam sufficere putamus. Et fatemur quidem, Agrippam nobis non satis a suspicione purgari, quod arcanas et supernaturales vel diuiniores artes apud nonnullos imperitiores iactauerit. Sane in philosophiae occultae opere talia occurrunt, quorum ipse excusationem petit [l], venia a iuuentutis curiositate petita. Scribit enim in praefatione: *Quapropter iterum nunc quaeso te, candide lector, ne de praesenti tempore editionis ista libres; sed veniam des curiosae iuuentuti, si quid forte secus, quam placeat, in istis deprehendes.* Ast haec solius curiosi ludibria ingenii fuisse, et magnas tantum Agrippam ad decipiendos nasoque ducendos incautos bullas proiecisse, ac in sinu eorum infantiam risisse, in epistolis passim prodidit. Ipsi vero de philosophia occulta libri, non sunt institutiones magicae, sed historia potius philosophica de arte magiae, in quam non sine multa lectionis copia et varia eruditione Agrippa congessit, quicquid de magia apud barbaros, Graecos, Iudaeosque philosophos legerat: non itaque artem experientia edoctam professus est, sed aliorum de ea opiniones enarrauit. Id quod ipse prouidus in praefatione monuit, lectores ita allocutus: *Quod si quae repereritis, quae vobis non placeant, mittite illa, nec vtemini. Nam et ego vobis illa non probo, sed narro. Fateor praeterea, magiam ipsam multa superuacanea, et ad ostentationem curiosa docere prodigia, simul haec vt vana, relinquite.* Itaque iniquum est, ob hunc librum Agrippam magiae insimulare. Libellum autem quarti libri nomen gerentem Agrippae impostorem supposuisse, WIERVS discipulus, et arcanorum

h) L. III. epist. 56. p. 759.
i) Locum editionis lucifuga non adscripsit.
k) Apolog. magiae accusator. l. c. p. 285. add. BAYLE l. c. WEBSTER de Magia c. 4. §. 31. THOMASII Acta magica T. I. p. 565. 571.
l) In Praef. editionis Colon. 1533. fol.

norum Agrippae conſcius, teſtis eſt [m], et ipſe partus ſuppoſititius et inſulſus prodit. Dictio enim ab Agrippae ſcribendi genere mire diſtat, et tota barbara eſt, atque adeo inuenuſta, vt impoſſibile ſit, ab Agrippa eum librum prodiiſſe. Sunt quoque nonnullae in eo hypotheſes, quae ſyſtemati magico, quod Agrippa propoſuit, e diametro repugnant, et falſitatem inſulſae ſcriptiunculae luculenter produnt. Cuius generis eſt, quod ſuprema intelligentia anima mundi dicitur [n], cum Agrippa eam animam mediam ponat inter intelligentias et res ſublunares. Nec clauis illa occulta valde ad tuendam hanc ſuſpicionem vrgeri poteſt: quamuis enim incertum ſit, quid per eam intellexerit, ipſeque ad Aurelium ab Aquapendente ſcribens, haud obſcure prodat, internam quandam illuminationem et lucis ſupernae illapſum in animam ad ea intelligenda requiri, *nec*, vt ipſe ait [o], *haec committi literis nec ſcribi calamo, ſed ſpiritu ſpiritui paucis ſacrisque verbis infundi;* certum tamen eſt, non aliam quam Platonicam eum illuminationem clauemque, a Goëtia valde diuerſam requiſiuiſſe. Quod ſatis clarum ex his verbis eius [p] ad eundem Auguſtinianum monachum eſt: *Quod ad poſtulatam philoſophiam, te ſcire volo, quod omnium rerum cognoſcere opificem ipſum Deum, et in illum tota ſimilitudinis imagine ceu eſſentiali quodam contactu ſiue vinculo tranſire, quo ipſe transformeris, efficiareque Deus, ea demum vera ſolidaque philoſophia ſit, quemadmodum de Moyſe ait Dominus: ecce ego conſtitui te Deum Pharaonis. Haec eſt illa vera et ſumma mirabilium operum occultiſſima philoſophia. Clauis eius intellectus eſt, quanto enim altiora intelligimus, tanto ſublimiores induimus virtutes, tantoque maiora et facilius et efficacius operamur. Verum intellectus noſter carni incluſus corruptibili, niſi viam carnis ſuperauerit, fueritque propriam naturam ſortitus, diuinis illis virtutibus non poterit vniri, ac peruidendis illis occultiſſimis DEI et naturae ſecretis omnino inefficax eſt.* Ex quo loco ſatis patet, longe aliam clauem, quam quae ab illo nugatore exponitur, quaeque tota adiurationibus, literarum elementis, nominum diuinorum et angelicorum combinatione et ſimilibus ex Cabbala Iudaeorum practica deſumtis abſoluitur, Agrippam intellexiſſe, et nihil aliud innuiſſe, quam quod Platonici ſequiores, quorum veſtigia legerat, poſtularunt. Quod cum ſolius imaginationis ſuaue aliquod ſomnium ſit, non a veriſimilitudine diſcedit NAVDAEI coniectura, Agrippam mera oſtentatione hanc clauem iactaſſe, vt admirationem et deſiderium eius amicis iniiceret, eosque naſo duceret, nec aliam eum habuiſſe, quae haec adyta reſerauerit. Reliqua, quae pro magiae ſuſpicione contra Agrippam vrgentur, leuia ſunt, et facile refutari poſſunt. Nam cur mulieris veneficii accuſatae patrocinium ſuſceperit, ipſe luculenter prodidit, nempe quod aduocatus ciuitatis Metenſis conſtitutus pati non potuerit, quod contra ius fasque inquiſitor in-

m) De Praeſtig. daemon. L. V. c. 4.
n) pag. 5.
o) L. V. epiſt. 14. p. 873 ſeq.
p) pag. 879.

tor innocentem mulierculam ſola inſtigatione nebulonum ruſticorum cum violatione iuris ciuitatis ad tribunal ſuum traxerit: ipſa quoque acta in ſublimiori tribunali recognita et mulierculam et Agrippam liberos pronunciarunt, mulctaque irrogata perſecutoribus eſt. Licet autem vbique locorum magiae inſimulatus ſit Agrippa, a monachis, viriſque eccleſiaſticis, in tanta tamen irarum et indignationum, quae inter eos et Agrippam interceſſere, magnitudine nemo non videt, rem omnem ad calumniam redire. Quod vlcus tam fortiter in epiſtola ad ſenatum Colonienſem tetigit, vt mirum non ſint, dolores illos tantos eis clamores excitauiſſe. Ridicula autem eſt fabula de cane nigro, quem canem naturalem fuiſſe, pueriliter ab Agrippo amatum, adeo vt et in menſa et in lectulo ei adeſſet, WIERVS q) teſtatur, qui vbi Agrippam ſectaretur, non raro loro eum duxit. Et opportune is quoque monet, cum Agrippa, licet inter chartas libroſque ſuos totus deliteſceret, nec toto octiduo vix ſemel prodiret, quicquid tamen in diuerſis regionibus ageretur, fere noſſet, ex epiſtolis amicorum quamplurimorum, quos vbique habebat, imprudentiores huic cani, vt daemoni acceptum tuliſſe. Tacemus, ſi iſtas artes magicas ſciuiſſet, et effeciſſet Agrippa, eum in tantam inopiam ſe redigi non paſſurum fuiſſe, vt carceri manciparetur, et fame tantum non enecaretur. Quibus omnibus inter ſe comparatis, ne vmbra quidem veriſimilitudinis in hac accuſatione magiae comparet, recteque haec fabula eliminatur ex hiſtoria philoſophica.

Philoſophia occulta Agrippae.

§. X. Ex dictis intelligitur, cuius generis philoſophiam Agrippa excoluerit, nempe Pythagorico-Platonico Cabbaliſticam. Cum enim ob cauſſas ſupra adductas philoſophiam magicam, id eſt occultam ſibi excolendam ſumſit, qua prae aliis philoſophiae generibus admirationem mereri ſe poſſe autumabat, hoc potiſſimum doctrinae genus eligere debuit, quod omnium optime ad illam diſciplinam quadrat: quamuis Peripatetica quoque philoſophiae magicae elementa ſuppeditare, Petri Pomponatii et Ioannis Baptiſtae Portae Philoſophi Neapolitani r) exemplis conſtat. Eam vero Platonicam philoſophiam intelligimus, quae reformata, mutata et in peregrinos habitus transformata atque ex Ammonii Plotinique ſchola totum Orientem late peruagata in Italia tandem conſedit, et praecipue Pici ſtudio Cabbaliſticae philoſophiae ſociata eſt. Non negat id Agrippa, candide in *Praefatione librorum de Occulta philoſophia* faſſus, *multa ſe Platonicorum ceterorumque philoſophorum gentilium placita ſecutum eſſe.* Et ſu-

q) De Praeſtig. Daem. L. V. c. 5.

r) Natus is eſt anno 1545. et Cardanum praeceptorem habuit; rerum naturalium ſtudiis deditiſſimus, quod ei occaſionem dedit academiam ſecretorum domi ſuae excitandi, quae in occulta naturae opera inquireret. Plurimum etiam ad academiam otioſorum contulit, magnaque eruditionis, praeſertim phyſicae, aſtrologicae, phyſiognomicae laude illuſtris, anno 1615. obiit, relictis libris IV. Magiae naturalis, ſiue de rerum naturalium miraculis. Quos Ariſtotelis principiis de formis ſubſtantialibus inaedificauit, ita tamen, vt Platonica haud raro in concordiam vocaret. Prodiit libellus eruditus Antuerpiae apud Plantinum 1585. 12. et tum ſaepius videndi de Porta GHILINI, CRASSO IMPERIALIS, FREHERVS libris notiſſimis.

Et ſupra quoque verba eius iam adduximus, quibus ait, Platonem, Iamblichum, Porphyrium, Proclum, Syneſium, Ammonium, Hermetem, Hipparchum, Plinium ſibi in philoſophia auctores fuiſſe: prouocat etiam ad Picum, Reuchlinum, Ficinum, Galatinum, Ricium, Georgium Venetum [s], quos philoſophiae Platonico-Cabbaliſticae anteſignanos fuiſſe, ex ſupra dictis conſtat. Cui philoſophiae generi cum TRITHEMIVS quoque faueret, ab eo in hac diſciplina valde confirmatus eſt, vt ex eius epiſtolis ad Agrippam conſtat, vnde a nonnemine, qui Trithemii iam defuncti manes contra accuſationem artis magicae defendi ab Agrippa cupiebat, eius auditor et diſcipulus vocatur [t], qui eo vſus ſit familiariter, et illius philoſophandi modum attigerit. Fuiſſe autem theologiam Platonicorum Alexandrinorum magicam, certe hoc caput prae reliquis excoluiſſe, huic reliqua diligenter attexuiſſe, et ad id pleraque retuliſſe, ex iis, quae de ſecta et doctrina Alexandrina *Tomo ſecundo* diximus, notum eſt. Mire ſe haec diſciplina ingenio Agrippae, paradoxa et peregrina affectanti, atque ad oſtentationem curioſis prodigiis, vt ipſe in praefatione ſcribit, propenſo commendauit, vel quod theſauros exhibere crederet, vel quod acquirendae mirabilis eruditionis famae inſeruire poſſe ſperaret. Quo pacto non potuere non plurima luxuriantis ingenii et ineptientis antiquitatis ſomnia ab Agrippa adhiberi, nugae interdum venales obtrudi, principia fanatica commendari, et chaos opinionum ex diuerſis ſectis collectarum conſtrui, ex quo difficulter ſanum aliquod et cohaerens ſyſtema eruas. Hanc vero doctrinae partem ad amicos velut diuinam iactabat, huius ſe diuinam clauem, contactu diuino adeptum eſſe mentiebatur, hanc reliquis non ſine inſigni aliorum contemtu praeferebat, et tamen, vbi eſſent, qui paulo acutius eum probare cuperent, faſſus eſt [u], *diuina ſe paſſum haud eſſe, ſed humanis et carnalibus vinculis alligatum, totumque a carne, a mundo, a domeſticis curis tranſuerſum actum, tam ſublimia Deorum dona, non eſſe aſſecutum, ſed ſe accipi velle velut indicem, qui ipſe ſemper prae foribus manens, aliis, quod iter ingrediendum ſit, oſtendat.* Paulo vero vehementius iactatus cum ſentiret, quantum ipſi inſolitum philoſophiae genus odium conflauerit, publicam huius philoſophiae profeſſionem depoſuit, cumque libros de occulta philoſophia recognitos, emendatos et inſigniter auctos Coloniae edidiſſet, multus in *Praefatione* in eo fuit, vt moneret, *ſe non omnia probare, multa velut ſuperuacanea reiicere, et vt vana relinquenda, dixiſſe, cumque in libro de vanitate ac incertitudine artium hunc librum magna ex parte retractauerit, curioſae iuuentuti veniam dandam eſſe, ſi quid deprehendatur, minus forte placiturum.* Quae conue-

s) p. 1043. L. VII. epiſt. 23. p. 1030.
t) L. III. epiſt. 33. p. 743.
u) L. V. epiſt. 19. p. 881.

conuenienter illis dicta sunt, quae *de Vanitate scientiarum* tractans professus est [x]: *de Magicis scripsisse se iuuenem adhuc libros tres, amplo satis volumine, quos de occulta philosophia nuncupauerit, in quibus quicquid tunc per curiosam adolescentiam erratum sit, nunc se cautiorem hac palinodia recantatum velle, permultum enim temporis et rerum his vanitatibus olim se contriuisse: tandem hoc profecisse, quod sciat, quem iis rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari.* Inde factum, vt cum pleniorem eum librum ederet, eum tantum instar historiae doctrinae magicae considerari iuberet. Quod vtrum seria eius mens et vera opinio fuerit, an dicis tantum caussa, et ad declinandam inuidiam caussatus sit, dicere non habemus, cum epistolarum series, post annum vltimae editionis librorum de P. O. deficiat, eo captiuitate et morte rebus literariis erepto; ex quo tamen fonte vno de vera eius sententia iudicium fieri posse arbitramur. Illud ex Wieri discipuli et amici relatione constat, a plerisque eum circa vitae finem, pro mago fuisse habitum: ex quo tamen vulgi iudicio inferri non potest, eum hanc philosophiam vsque ad cineres excoluisse: vnde nihil de ea re definimus. Qualis autem illa philosophia magica, siue theologia naturalis et diuina arcanior fuerit, operae pretium esset, ex libro rarius occurrente paulo plenius exponere, et curiosum ματαιολογίας humanae caput illustrare, nisi argumenti prolixitas, et limitum nostrorum angustia obstaret. Sufficient igitur: paucae quaedam assertiones, vt ex vngue leo cognosci et sententia haud incerta de Agrippae philosophia fieri possit. His vero dogmatibus totum fere artis istius aedificium nititur.

I. Triplex est mundus, elementaris, coelestis et intellectualis [y].

II. Quisque mundus inferior a superiori regitur, ac suarum virium suscipit influxum, ita vt ipse archetypus et summus opifex per angelos, coelos, stellas, elementa, animalia, plantas, metalla, lapides suae omnipotentiae virtutes exinde in nos transfundat, in quorum ministerium haec omnia condidit, atque creauit.

III. Non irrationabile itaque est, per magiam nos per eosdem gradus, per singulos mundos ad eundem ipsum archetypum mundum, omnium opificem, et primam caussam, a qua sunt omnia, et per quam sunt omnia, posse conscendere, et non solum his viribus, quae in rebus nobilioribus praeexistunt, frui posse, sed alias praeterea nouas desuper posse attrahere.

IV. Magia profundissimam rerum secretissimarum contemplationem naturam, potentiam, qualitatem, substantiam et virtutem, totiusque naturae cognitionem complectitur, et quomodo res inter se differunt, et quomodo conueniunt, nos instruit: hinc mirabiles effectus suos producens, vniendo virtutes rerum per applicationem earum ad inuicem, et ad sua passa congruentia inferiora, superiorum dotibus ac virtutibus passim copu-

x) cap. 48. y) L. I. cap. 1.

copulans atque maritans. Hanc artem excoluerunt Zoroaſter, Zamolxis, Abaris, Charmondas, Damigeron, Eudoxus, Hermippus, Trismegiſtus Mercurius, Porphyrius, Iamblichus, Plotinus, Proclus, Dardanus, Orpheus, Apollonius Tyaneus, Oſthanes, Democritus, Pythagoras, Empedocles, Plato et plures nobiliſſimorum philoſophorum [z].

V. Quatuor ſunt elementa, et primaria fundamenta rerum omnium corporalium, ignis, aër, aqua, terra: ex quibus omnia elementata componuntur, non per modum coaceruationis, ſed ſecundum transmutationem et vnionem [a].

VI. Singula, ſunt triplicia, vt ſic quaternarius compleat duodenarium, et per ſeptenarium in denarium progrediens, ad ſupremam vnitatem, vnde omnis virtus et mirabilis operatio dependet, fiat progreſſus [b].

VII. Ad omnium mirabilium operationem ſufficiunt ignis et terra, haec eſt patiens, ille agens.

VIII. Ignis, quando per ſe ipſum eſt, non accedente materia, in qua proprium manifeſtet actionem, immenſus eſt, et inuiſibilis, per ſe ipſum potens ad actionem propriam, mobilis, tradens ſe ipſum omnibus quodammodo proximantibus, renouatiuus, naturae cuſtodia illuminatiuus &c. Ideo mali daemones fugiunt lucem, boni, ſiue angeli lucis incrementa ab eo ſuſcipiunt, non ſolum a diuina, ſolari et coeleſti, ſed etiam eius, qui apud nos eſt ignis. Hinc vſus ignis et lucis in ſacris ceremoniis [c].

IX. Omnium elementorum baſis et fundamentum terra eſt, ipſa enim eſt obiectum, ſubiectum et receptaculum omnium radiorum influxuumque coeleſtium, ipſa in ſe continet omnium rerum ſemina ſeminalesque virtutes; et coeleſtibus ideo viribus foecundatur.

X. In aqua ſeminaria omnium rerum virtus animalium eſt. Hinc tot ex aquis miracula.

XI. Aër ſpiritus eſt vitalis, cuncta permeans entia, omnibus vitam et conſiſtentiam praebens, ligans, mouens et implens omnia. Ipſe proxime coeleſtium omnium influxus in ſe recipit, et aliis cum elementis communicat.

XII. Idola quaedam non modo ſpiritualia, ſed etiam naturalia a rebus effluunt, vt puta per influxum quendam corporum a corporibus, atque ſi in aëre conualeſcant, tum per lumen, tum per motum, tum ad viſum, tum ad alios quoque ſenſus ſeſe nobis offerunt, et oſtendunt, et in nos mirabilia quandoque agunt.

XIII. Hoc pacto ſi pictis certo artificio imaginibus ſcriptisque literis quis nocte ſerena plenae lunae radiis opponat, earum ſimulacris in aëre multiplicatis ſurſumque raptis, et vna cum lunae radiis reflexis, alius quispiam rei conſcius, per longam diſtantiam videt, legit, et agnoſcit in ipſo diſco lunae.

 XIV.

z) cap. 2. a) c. 3. b) c. 4. c) c. 5.

XIV. Vt in archetypo mundo omnia ſunt in omnibus, ita etiam in hoc corporeo mundo, modis tamen diuerſis; pro natura videlicet recipientium [d].

XV. In inferioribus elementa ſunt craſſae quaedam formae, immenſaeque materiae, in coelo autem ſunt per eorum naturas et vires modo coeleſti, et excellentiori quam infra lunam. Ita quoque in intelligentiis ſunt virtutes diſtributae, et in archetypo ideae producendorum.

XVI. Sunt rebus vltra elementales qualitates, quas cognoſcimus, innatae quaedam aliae virtutes, et ita a natura concreatae, quas admiramur, ac ſaepe ſtupeſcimus, nobis ignotas, vel nusquam vel raro conſpectas. Hae virtutes rerum occultae [e].

XVII. Virtutes occultae infunduntur rerum ſpeciebus ab ideis, quae Deo inſunt vna forma, in anima mundi vero, vt multae, et ponuntur in ſequentibus mentibus ſiue corpori coniunctis, ſiue a corpore ſeparatis, participatione quadam et gradatim iam magis magisque diſtincta [f].

XVIII. Ideae ſunt non modo cauſſae eſſendi alicuius ſpeciei, ſed etiam ſunt cauſſae cuiuscunque virtutis, quae tamen infunditur, ſecundum merita materiae.

XIX. Deus omnium virtutum finis et origo ſigillum idearum miniſtris ſuis praeſtat intelligentiis: qui tanquam fideles executores, res quasque ſibi creditas ideali virtute conſignant, coelis atque ſtellis, tanquam inſtrumenta, materiam interim diſponentibus ad ſuſcipiendum formas iſtas, quae in maieſtate diuina per aſtra deducenda reſident, easque dator formarum diſtribuit per miniſterium intelligentiarum, quas ſuper opera ſua conſtituit rectrices et cuſtodes, quibus ea facultas in rebus ſibi commiſſis credita eſt [g].

XX. Prouenit itaque forma et virtus primo ab ideis, deinde ab intelligentiis praeſidentibus et regentibus: poſtea a coelorum aſpectibus diſponentibus, porro ab elementorum diſpoſitis complexionibus correſpondentibus coelorum influxibus, a quibus ipſa elementa diſponuntur.

XXI. Nulla res eſt tam praeſtantibus viribus, quae viduata diuino auxilio ſui natura contenta ſit [h].

XXII. Vt virtutes ſuperiores extendantur ad inferiora, opus eſt anima, ſcilicet ſpiritu mundi, quae eſt eſſentia quinta.

XXIII. Nihil reperitur in toto mundo, quod eius ſpiritus virtutis ſcintilla careat, magis tamen ac maxime infunditur his, qui huiusmodi ſpiritus plurimum hauſerint.

XXIV. Omnes res habent inter ſe amicitiam et inimicitiam. Hinc innumerae inclinationes et auerſiones occultae.

XXV. Res in quibus minus mergitur idea materiae, in his adhuc, poſtquam mortuae ſunt, et defunctae fuerint, id quod immortale eſt, mirabilia operari non ceſſat [i].

XXVI.

d) c. 8. e) c. 10. f) c. 11. g) c. 13. h) c. 14. i) c. 21.

XXVI. Res inferiores ſubſunt corporibus coeleſtibus et humanum corpus ipſaque hominum exercitia et mores ſtellis atque ſignis diſtribuuntur [k].

XXVII. Totus ſublunaris mundus, et quae in eo ſunt, planetis diſtribuitur; ſimilis ratio eſt ſignorum et ſtellarum fixarum [l].

XXVIII. Omnes ſtellae ſuas proprias habent naturas, proprietates, conditiones, quorum ſignacula et characteres per ſuos radios etiam inferioribus producunt [m].

XXIX. Dantur virtutum et influxuum commixtiones, quarum quaedam partibus ſuis inſitae ſunt, quaedam per artificioſam multarum rerum inter ſe ſecundum certas proportiones confuſionem efficiuntur, quando ſequentes virtutes antecedentibus gradatim correſpondent [n].

XXX. Ea eſt colligantia et continuitas materiae ad animam mundi, quae quotidie influit ſuper naturalia et ſuper omnia, quae natura praeparauit, vt impoſſibile ſit praeparata materia non influi vitam aut nobiliorem quandam formam [o].

XXXI. Ab inferioribus ad ſidera, ab illis ad eorum intelligentias, et inde archetypum vnaquaeque res apte reduci poteſt, e quarum ſerie tota magia et omnis occultior philoſophia emanat: omnis enim virtus ſuperior per ſingula inferiora longa et continua ſerie radios ſuos diſpertiendo vsque ad vltima fluit, et inferiora per ſingula ſua ſuperiora ad ſuprema perueniunt: vt chorda tenſa extremo vno tacta tota ſubito tremit, et tactus ad alterum vsque extremum reſonat [p].

XXXII. Daemones mali malis artibus, angeli boni pura mente, myſticis orationibus, deuotis ſuppliciis et ſimilibus nobis conciliantur; adeoque certis quibusdam mundi materiis mundana quoque numina allici poſſunt [q].

XXXIII. Suffumigationes quaedam ad ſtellas accommodatae plurimum poſſunt, quatenus aërem ſpiritumque vehementer afficiunt ad dotes coeleſtes opportune ſub ſtellarum radiis capeſſendas. Spiritus enim noſter ab huiusmodi vaporibus plurimum transmutatur, ſiquidem vterque ſit vapor quidam alterius ſimilis [r]. Similis ratio eſt collyriorum, vnctionum, philtrorum, alligationum, ſuſpenſionum, annulorum et ſimilium [s].

XXXIV. Lumen qualitas multum formalis et ſimplex actus intelligentiae eſt, et imago primo a diuina mente in omnia diffuſa; ſed in ipſo Deo patre prima lux eſt, deinde in filio illius illuſtrans ſplendor, in ſpiritu ſancto ardens fulgor, in angelis diffuſa ſplendens intelligentia; deinde deſcendit in coeleſtia, vbi ſit copia vitae et efficax propagatio, etiam viſibilis ſplendor: in igne vero naturalis quidam vigor a coeleſtibus inſitus: in hominibus denique lucidus rationis diſcurſus, et rerum diuinarum cognitio, totaque rationalis. Tranſit inde ad phantaſiam, et ad ſenſum

k) c. 22. l) c. 30 31. m) c. 33. n) c. 35. o) c. 37.
p) c. 37. q) c. 38. r) c. 43. s) c. 44 45.

sensum maxime oculorum, in eo fit visibilis claritas, porrigiturque alternis perspicuis corporibus, in quibus fit color et pulchritudo renitens, in opacis autem virtus quaedam benefica, et generans, penetratque vsque ad centrum, vbi radiis eius in angustum collectis fit caliginosus calor crucians et exaestuans [t].

XXXV. Passiones animae, quae phantasiam sequuntur, quando vehementissimae sunt, non solum possunt immutare corpus proprium, verum etiam possunt transscendere ad operandum in corpus alienum, ita vt admirabiles quaedam impressiones inde producantur in elementis, et rebus extrinsecis, atque morbos etiam quosdam animi siue corporis sic possint auferre vel inferre. Potentissimae autem fiunt, si cum coelo consentiunt vel naturali pacto vel libero arbitrio [u].

XXXVI. Animus humanus, quando per suas passiones et effectus ad opus aliquod attentissimus fuerit; coniungitur ipse cum stellarum animis, etiam cum intelligentiis, et ita quoque coniuncta caussa est, vt mirabilis quaedam virtus operibus ac rebus nostris infundatur [x].

XXXVII. Inest hominum animis virtus quaedam immutandi, attrahendi, impediendi et ligandi res et homines ad id quod desiderat, et omnes res obediunt illi, quando fertur in magnum excessum, alicuius passionis vel virtutis, in tantum, vt superet eos quos ligat [y].

XXXVIII. Non minor inest verbis rerumque nominibus virtus maxima praeterea in sermonibus [z]. Propria autem nomina magicis operationibus plurimum necessaria sunt; sunt enim quidam rerum radii vbique praesentes semper rerumque vim seruantes, quatenus essentia rei signatae in ipsis dominatur et discernitur. Eadem ratio est inuocationum, adiurationum &c. [a]

XXXIX. Omnia, quaecunque a primaeua rerum natura constructa sunt, numerorum videntur ratione formata. Loquimur autem de numero formali, non materiali [b].

XL. In numeris miranda latet efficacia et virtus tam ad bonum, quam ad malum.

XLI. Vnum omnium rerum principium est et finis, neque ipsum principium aut finem habens.

XLII. Binarius numerus malus est, dualitas daemon, malus in quo materialis est multitudo.

XLIII. Ternarius idealibus formis deputatus magis est Oromasis, Mitris, Araminis, id est, Deus, mens, et spiritus.

XLIV. Quaternio fundamentum et radix est omnium aliorum numerorum.

XLV. Quinarius vim magnam habet in expiationibus sacris, pellit malos daemones, et venena. Est nexus omnia ligans.

XLVI.

t) c. 49. Eleganter hoc loco emanatio lucis Cabbalistica exponitur.
u) c. 65. 66.
x) c. 67.
y) c. 68.
z) c. 69.
a) c. 70.
b) L. II. c. 1.

XLVI. Septenarius et in bono et in malo omnium eſt potentiſſimus [c].

XLVII. Deus ipſa prima monas priusquam ſeſe inferioribus communicet, primo ſe in primum numerorum, ternarium videlicet diffundit: dehinc in denarium, tanquam in decem ideas et menſuras omnium numerorum, et rerum omnium faciendarum [d].

XLVIII. Ipſa literarum elementa certos quosdam diuinosque poſſident numeros, per quos ex propriis rerum nominibus in ſummam collectos de rebus occultis futurisque elicimus ſententiam [e].

XLIX. Muſicalis harmonia cum corpora coeleſtia opportune inſequitur, coeleſtem influxum mire prouocat [f].

L. Homo omnes numeros, menſuras, pondera, motus et elementa ceteraque omnia illum componentia in ſe continet et ſuſtinet.

LI. Sortis cauſſa quaedam ſublimis et latens et occulta eſt, non per accidens, eſtque in ſubſtantiis immaterialibus et incorporeis, quae reuera ſortem adminiſtrant, et ad veritatis indicium diſpenſant [g].

LII. Habet mundus, habent coeli, habent ſtellae, habent elementa animam, cum qua cauſſant animam in iſtis inferioribus atque miſtis. Habent etiam ſpiritum, qui mediante anima ſua adeſt corpori. Viuit itaque mundus, habetque animam et ſenſum [h].

LIII. Anima mundi ac coeleſtes animae ſunt rationales ac mentem participantes diuinam [i].

LIV. Humanae imprecationes naturaliter imprimunt ſuas vires in res exteriores [k].

LV. Quia partes mundi naturaliter ſe trahunt, inuicem, et in ſe mutuo agunt, idcirco magus inuocans per verba operatur per vires naturae aptas.

LVI. Sacra haec dogmata intra ſecreta religioſi pectoris condenda ſunt [l].

LVII. Facultas magica requirit intellectum, qui cum fuerit nimio carnis demerſus commercio, et circa ſenſibilem corporis animam occupatus, nullum meretur diuinarum ſubſtantiarum imperium. Deſerendi itaque affectus carnales et ſenſuum paſſiones materiales: confici hoc poteſt religioſis ceremoniis, expiationibus, conſecrationibus et ſimilibus [m].

LVIII. Sunt tamen tres religionis primi duces, amor, ſpes, fides, quibus animus veritatem attrahit, omnesque rerum tam naturalium quam immortalium ſtatus, cauſſas, rationes, et ſcientias in ipſa veritate diuina, tanquam in quodam aeternitatis ſpeculo intuetur, ſubitoque comprehendit [n].

LIX. Deus ipſe licet in trinitate perſonarum vnitiſſimae eſſentiae ſit, ſunt tamen in eo multa quaedam numina, veluti radii ex eo emanantes, quos gentium philoſophi Deos, Hebraeorum magiſtri numerationes (Sephiroth) nos attributa vocamus [o]. LX.

c) c. 3. ad 10. d) c. 13. e) c. 20. f) c. 24. g) c. 54. h) c. 56. i) c. 57. k) c. 60. l) L. III. c. 2. m) c. 3. n) c. 5. 6. o) c. 10.

LX. Nomina Dei diuersa non diuersas eius essentias exponunt, sed quasdam proprietates ab eo emanantes, per quae nomina in nos, et ea quae creata sunt, multa beneficia et diuersa munera velut per canales quosdam distillant [p].

LXI. Summus creator et prima caussa etsi omnia regit et disponit, curam tamen exequendi variis ministris distribuit, beneficis et maleficis. Idem etiam facit per coelos et stellas, tanquam per instrumenta [q].

LXII. Vestimenta et ornatus Dei sunt tanquam viae quaedam seu relationes siue emanationes vel canales, per quas se diffundit [r].

LXIII. Intelligentia est substantia intelligibilis libera ab omni crassi putrescibilisque corporis mole immortalis, insensibilis, cunctis assistens, cunctis influens [s].

LXIV. Daemonum tria genera sunt, supercoelestes atque mentes a corpore penitus seiunctae et quasi intellectuales sphaerae Deum ipsum tanquam ipsorum firmissimam stabilissimamque vnitatem, siue centrum colentes; qui propter participationem dii vocantur. Hi nec mundi corporibus praesunt, nec inferiorum administrationi adaptantur, sed susceptum a Deo lumen inferioribus ordinibus influunt, singulisque singula officia distribuunt.

LXV. His secundo ordine proximi sunt coelestes intelligentiae, quos vocant daemonas mundanos, scilicet vltra diuinum cultum mundi sphaeris accommodatos, vnicuique coelorum et stellarum praesidentes.

LXVI. Tertio sunt quasi ministri, ad ea quae sunt inferioribus disponenda, qui quoque negotia nostra dirigunt. Hi vel aquei, vel ignei, vel aërii, vel terrei sunt: habent enim corpus, subiectum passioni, et sensibile, licet spiritale [t].

LXVII. Natura genii tutelaris cuiusque ex sideribus et influxu eorum, eorundemque aspectibus, qui in genesi cuiusque versantur, cognosci debet [u].

LXVIII. Triplex vnicuique homini daemon bonus est proprius custos, vnus quidem sacer, alter geniturae, tertius professionis. Primus a Deo descendenti animae rationali assignatur, secundus a mundi dispositione siderumque circuitibus, qui in generatione versantur descendit; tertius datur a sideribus, quibus ea professio vel secta subiicitur [x].

LXIX. Characteres ac sigilla spirituum sunt ignorabiles quaedam literae aut scripturae sacrae deorum et spirituum nomina a prophanorum vsu lectioneque custodientes [y].

LXX. Vincula quibus alligantur spiritus obtestanturque vel exterminantur, sumuntur vel ex mundo elementali, vel ex coelesti, vel ex intellectuali et diuino [z].

LXXI. Sequitur beatorum spirituum choros ordo animasticus, siue heroum et semideorum, tum deorum mortalium, et terrenorum [a].

LXXII.

p) c. 11. q) c. 12. r) c. 13. Satis commode in his assertis Cabbalistarum mentem assecutus est Agrippa. s) c. 16. t) c. 19. u) c. 21. x) c. 22. y) c. 29. z) c. 33. a) c. 34. 35.

LXXII. Spiritus rationalis hominis quodammodo corporeus est, sed corpore subtilissimo et facile vnibili cum mente, nempe illo diuino, quod est in nobis [b].

LXXIII. Mala omnia, et quicquid in inferioribus discors et dissonum reperitur, non ex influentiae malitia, sed ex mala dispositione recipientis prouenit [c].

LXXIV. Anima hominis immunda, quae in hac vita nimium habitum contraxerit ad corpora, intimo quodam elementalis corporis affectu aliud sibi post fata corpus ex elementorum vaporibus contexit, ex materia facili, cui tanquam carceri mancipata in illo dolores patitur [d].

LXXV. Nonnunquam animae illae non haec figuralia tantum corpora inhabitant, sed nimio corporis sanguinisque affectu etiam in animalia se praecipitant, et reptilium brutorumque corpora, cuiuscunque speciei ingressa, daemonum instar illa obsidentes corripiunt.

LXXVI. Oberrant hae animae circa cadauera relictorum corporum, tanquam circa cognatum, possuntque cognatis iis, quibus olim corporibus iungebantur, mediis per consimiles vapores, liquores, nidores, facile euocari et allici. Hinc necromantia [e].

LXXVII. Anima humana constat mente, ratione et idolo; mens illuminat rationem, ratio fluit in idolum, omnia vna est anima. Ratio nisi a mente illuminetur, ab errore non est immunis [f].

LXXVIII. Mens quia a Deo est, siue a mundo intelligibili, idcirco immortalis est et aeterna, ratio autem coelestis a coelo suae originis beneficio longaeua est, idolum vero, quia ex materiae gremio ac sublunari natura dependet, interitui atque corruptioni subiicitur [g].

LXXIX. Oracula petiturum oportet vacare munditiae, abstinentiae, ieiuniis, castitati, solitudini, animi tranquillitati atque ascensui. Potior autem purgationis pars est poenitentia et eleemosyna [h].

Haec ex innumeris fere, quae ex immensa veterum scriptorum lectione congessit Agrippa elegimus, vt quibus fundamentis constet, quibus dogmatibus primariis se efferat philosophia magica, pateat. Non denegamus Agrippae multiiugam eruditionem, et praesertim Platonico-Alexandrinae et Cabbalisticae disciplinae notitiam haud vulgarem, fatemurque, passim ostendisse Agrippam, se magis historiae caussa, quam institutionis gratia haec scripsisse. Licet verisimile quoque sit, quod in praefatione fatetur, iuuenilem curiositatem multa ei persuasisse, quae aetate et iudicio paulo maturior ipse improbabat. Suspicamur autem, emanationis systema, quod haec philosophia supponit, Agrippam ad mortem vsque non dimisisse. De ipso vero hoc nugatoriae philosophiae genere nihil iudicamus, cum facile Lectori sit arbitrium interponere. Nobis datae delineationis

b) c. 36. c) c. 39. d) c. 41. e) c. 42. f) c. 43. g) c. 44. h) c. 45.

tionis vsus haud contemnendus visus est, si, quod ipse Agrippa dixit, hoc inde proficiamus, vt sciamus, quibus rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari.

Agrippa Lullista.

§. XI. Ne vero vllam mirabilem artem omisisse videatur Agrippa vanitati scientiarum, quam postea disertissima satyra tam fortiter iugulauit, in iuuentute deditissimus, rationalem quoque philosophiam attigit, et partem eam, quae de inuentione agit, illustrare sategit. Quod cum ad miraculum vsque feliciter fieri posse artis Lullianae beneficio crederet, in eam commentarium scripsit [i], si non alio, certe hoc nomine laudandum, quod obscurissimam artem magna perspicuitate docuerit. Didicit eam ab Andrea Canterio Trisone, quem cum fratribus Petro et Iacobo huius artis beneficio, licet pueros decennes in omni disciplinarum genere egregie disseruisse, et non modo Germaniae et Galliae, sed totius pene Italiae ipsiusque Romae admirationem meruisse in *Praefatione* ait. Quae tota laudibus artis istius scatet, eique tantam dignitatem ac praecellentiam tribuit, eam generalitatem ac certitudinem inesse ait, „vt se sola sufficiente, „nulla alia scientia praesupposita, non vllo indigens forinseco iuuamine, „infallibiliter cum omni securitate ac certitudine, errore omni semoto, „de omni re scibili veritatem ac scientiam sine difficultate et labore inue„nire nos faciat". In quibus verbis multum ostentationis, parum autem vel nihil veritatis esse, ex iis, quae *libro Primo* huius tomi diximus, liquet: et ingenium Agrippae fumis vendendis aptissimum luculenter prodit. Retractauit tamen haec omnia AGRIPPA et solide atque accurate de arte Lulliana iudicauit in declamatione *de Vanitate scientiarum* [k], quod eius iudicium eo minus piget hic adducere, quo minus dubitandum, quin omnium optime de ea arte iudicare potuerit. Ita vero vir acerrimi sensus et liberrimi oris: „Inuenit Raymundus Lullus recentioribus tempori„bus dialecticae haud absimilem prodigiosam artem, per quam, tanquam „olim Gorgias Leontinus (qui primus in conuentu literatorum hominum „poscere ausus est, qua de re quisque audire vellet) de quouis subiecto „sermone abunde quis valeat disserere, atque inuenire quadam artificiosa „nominum ac verborum perturbatione, atque in vtramque partem de „omni sermone curioso hoc plusquam eleganti artificio garrula loquacita„tis ostentatione disputare, neque vllum vincendi locum aliis relinquere, „et res minutissimas et pusillas in immensum dilatare. Sed haec altius re„petere non est necesse, nos ampla satis commentaria in hanc artem dedi„mus alibi: verum nolo haec alicui fucum faciant, in artificio admodum „leui: quod etsi eisdem extollere visi sumus, tamen res ipsa palam se fa„cit, vt opus non sit, circa hanc magnopere depugnare. Hoc autem ad„monere vos oportet, hanc artem ad pompam ingenii et doctrinae osten„tationem potius, quam ad comparandam eruditionem valere, ac longe „plus

i) Extat T. II. Opp. p. 315 seqq. k) cap. 9. pag. 39.

„plus habere audaciae quam efficaciae. Eſſe praeterea totam ineruditam „et barbaram, niſi elegantiore quadam literatura adornetur". Quo nihil dici potuit verius, nihil accuratius pulchriusque.

Agrippa an ſcepticus?

§. XII. Huiusmodi autem cenſuris, quas vt in omnem eruditionem exercuit, ita in proprias quoque diſciplinas ſeueriſſime fecit, cum et iudicio eſſet maturior, et innumeris aduerſitatibus animus magis eſſet ſubactus, atque pſeudo-doctorum perſecutionibus in omne doctrinae genus armaretur, meruit, vt ob librum *de Vanitate ſcientiarum* inter ſcepticiſmi fautores referretur, credereturque artis nihil ſciendi inſtitutiones in ea declamatione dediſſe. Haec ratio permouit celeberrimum REIMMANNVM [l], de patriae noſtrae hiſtoria literata meritiſſimum, vt Agrippam inter Scepticiſmi cultores Germanos referret. Neque vero hodie demum illa opinio enata eſt, ſed vbi vix liber prodiiſſet, Agrippae haec inuidiae conflandae cauſſa obiecta ſunt, vt ſupra ipſis eius verbis relatum, cum hiſtoriam naſcentis libelli exponeremus. Viderunt tamen paſſim viri docti, qui de eius pretio iudicarunt, et eruditionis elegantiam ingenii copiam, vimque quandam doctrinae iure quodam in eo extulerunt laudibus [m], ſeriam mentem non fuiſſe Agrippae, vt quod pagina prae ſe fert omnes ſcientias contemneret. Nobis illi omnium tutiſſime iudicare videntur, qui ad hiſtoriam naſcentis declamationis, cauſſasque attendunt, quae Agrippam impulerunt, vt mordaciſſimam ſatyram ederet. Nempe, vt ſupra ex Agrippae ſupplicationibus et epiſtolis clariſſime demonſtratum, calamitatibus vndique tum oppreſſus et tantum non enecatus eſt. Spe enim ſua fruſtratus, cum in aula imperatoris munere indiciarii id eſt hiſtoriographi et archiuarii eſſet auctus, ſtipendium autem promiſſum non numeraretur, priuilegioque Caeſareo auctoritas et effectus eſſet nullus, ipſi autem Caeſaris miniſtri naſo eum ducerent, ſpeque inani lactarent, vehementibus anguſtiis, aeriſque alieni, inopiae, famisque aerumnis preſſus eſt. Quas cum ex contemtu literarum literatorumque exortas crederet, vt ſuam libertatem, et, quae inſigniter extollebat, merita, neglecta et contemta vlciſceretur, hanc commentationem vulgandam ſtatuit. Eam iam in Gallia ſimilem ob cauſſam conceperat, totus eius tractationis admiratione captus, vt ex epiſtola ad amicum [n] conſtat. Aſt ſuppreſſam, ne crabrones irritaret, extorſit illi indignatio et miſeria, ratus, ita et hoſtes poſſe in ruborem dari, et cum omnem eruditionis ampliſſimae apparatum in eam tranſtuliſſet, poſſe ex ea Caeſarem intelligere, in quot et quantis illi vſui eſſe poſſet [o]. Hunc ſcopum fuiſſe Agrippae in eo libro edendo, ipſe ad amicum quem habebat optimum Cantiunculam ſcripſit [p]: „Tandem cum nuper edidiſſem declamationem illam de Vanitate ſcientiarum atque excellentia verbi Dei, quam in hoc ipſum ſcripſi, partim vt „ſegnio-

l) Hiſt. liter. Germ. P. III. p. 168 ſeqq.
m) Vid. praeter ſupra laudatos SORELLIVS de Perfect. hominis p. m. 342 ſeq.
n) L. IV. epiſt. 44. p. 821.
o) L. VII. epiſt. 21 p. 1024.
p) L. VII. epiſt. 35. p. 1060.

„ſegniora ingenia ad defendenda bonarum literarum ſtudia excitarem, „partim vt monachis concionatoribus arguendorum in omni exercitii genere vitiorum non frigida argumenta conferrem, illi beneficium hoc „meum ingrato penſantes animo, pariter omnes hoſtilitatem mihi indixe„runt“. Palpauerunt quoque mox amici, quibus editum libellum transmiſerat, ſcriptum eum eſſe, non ad contemnendas diſciplinas ipſas, ſed ad exagitandam caſtigandamque barbariem, quae tum late in Flandria regnabat, vt ex quadam amici epiſtola ad Agrippam [q], hac occaſione ſcripta diſcimus. Ideo autem, cum acerbiſſimam eſſe medicinam viderent, monuerunt eum, vt caute ageret, ne eam, quam in praefatione aculeata, quam prologi galeati inſtar praemiſit, ſibi praedixerat inuidiam incurreret. Vnde nonnemo ad eum ſcripſit [r]: „Placuit in libro de V. S. δείνωσις et co„pia, nec video cur tantopere indignentur monachi. Vituperas malos, „ita laudas bonos, ſed illi tantum amant laudari. Quod tum tibi ſuaſi, „rurſus ſuadeo, vtſi commode poſſis, extrices te ab iſta contentione“. Rectum itaque iudicium eſt, quod de hoc libello tulere doctiſſimi viri Petrvs de Villemandy [s], et Io. Fr. Bvddevs [t], eſſe eum ſatyram, qua ſuperbiam pſeudo-eruditorum tumoremque ſophiſtarum dogmaticorum deprimere voluerit. Ipſique Erasmo [u], quamuis maiori copia, quam delectu ac dictione tumultuoſa verius quam compoſita elaboratus liber viſus ſit, iudicatum tamen, in omni genere rerum eum vituperare mala, laudare bona. Ex his vero nullo negotio intelligi poteſt, ſatyram hanc Cynicam, (ita enim ipſe appellauit) non ita iniuriam in philoſophiam eſſe, vt Agrippa inter eius hoſtes referendus ſit, licet non magnopere repugnare velimus Clavdio Minoi [x], iudicanti: *Agrippam cum in literas declamauerit, videre voluiſſe egregie literatum, quanquam tamen non minus apud ſanos videatur aucupio vanitatis delectatus, quam otioſe ſolers in vanitate artium inſectanda.* Hoc enim non praeter rem Agrippae vitio verti, ex ipſo eius de libello iudicio [y] conſtare poteſt. Aſt quaecunque eius animi conditio eo, cum haec ſcriberet, tempore fuerit, certum tamen eſt, eum non philoſophiam ipſam ſed modo ſectariam ſeruitutem; abuſusque ex philoſophantium prauitate obortos iugulaſſe, et praecipue aduerſariorum ſuorum inanes artes, ſtrepitusque vacuos, ipſamque barbariem depexa dediſſe, licet eum in finem argumentis Scepticorum vſus ſit, et religionis obtentu atque verbi diuini extollendi praetextu in ipſas artes et ſcientias inuectus ſit. Quam dicendi licentiam apud Eraſmum ita excuſauit, vt eum moneret, eſſe declamationem [z]. Quod iudicium ipſius libelli lectio abunde Lectori confirmabit, et innumeris eum docebit exemplis. Nam, vt vnum alterumque adiiciamus, ita

q) L. VI. epiſt. 9. p. 946.
r) L. VII. epiſt. 40. p. 1066.
s) Scepticiſm. debell. c. 4. p. 28.
t) Obſeru. ad Hiſt. phil. c. 1. §. 10. p. 27.
u) Apud Pope-Blovnt l. c. p. 530.
x) In Obſeru. ad Alciati Emblemata p. 63.
y) L. IV. epiſt. 44. p. 821.
z) L. VI. epiſt. 36. p. 994.

ita dialecticam culpat [a], vt improbet, Peripateticos, *opinantes nihil stare aut sciri posse, nisi quod syllogizando probetur per demonstrationem, eam videlicet, quam depingit Aristoteles, qui tamen nunquam eam in dogmatibus suis obseruauit, cum omnes suas argumentationes ex praesuppositis ab eo deducantur, quem secuti omnes isti scientiarum pollicitatores, hactenus nullas aut paucissimas veras demonstrationes dederint, nedum in naturalibus, sed omnes deduxerint eas ex praeacceptis aut ab suo Aristotele, aut abs alio, qui illa prior dixerit, quorum auctoritatem seruent sibi pro principio demonstrationis.* Capite vero sequente sophisticam reprehensurus, totum Scholasticarum nugarum vultum viuis depingit coloribus, sic vt manibus palpes, eum aculeum in monachorum ventris et capitibus infixisse. Sanam quoque de Cabbala [b] tractationem instituit, satisque manifestum facit, accuratius se illius rationes pernouisse quam Picum, Reuchlinum, Georgium, Ricium similesque. Distinctione enim facta inter Cabbalam philosophicam siue cosmologicam et inter practicam, illam concedit, et a magia naturali nihil differre monet: hanc symbolicam theologiam esse notans, totam reiicit, fassus, se hanc artem multo labore aliquando scrutatum esse, at non nisi meram superstitionis rhapsodiam ac theurgicam quandam magiam agnouisse. Et simili ratione in aliis quoque philosophiae generibus et partibus versatur, et vbique sectas aggreditur. Vti autem eum argumentis Scepticorum ex comparatione *Capitis quinquagesimi de Principiis rerum naturalium* cum SEXTI EMPIRICI *libro tertio*, *Pyrrh. hyp.* [c] et *libro nono aduersus Mathematicos* [d] constare potest. Maxime vero nullibi Aristoteli parcit, quoniam non modo eius philosophiam minime probabat, sed et norat, ita altissimum vulnus in aduersariorum pectora posse adigi. Cuius si quis luculentum exemplum cupiat, illi *caput quinquagesimum quartum*, quod *de philosophia morali* agit, legendum est: vbi postquam vitia Aristoteli obiici solita recensuisset, addit: *Dignissimus profecto hodie Latinorum gymnasiorum doctor, et quem Colonienses mei theologi etiam diuis adnumerarent, librumque sub praelo euulgatum ederent, cui titulum facerent de salute Aristotelis, sed et alium versu et metro de vita et morte Aristotelis, quem theologica insuper glossa illustrarent, in cuius calce concedunt, Aristotelem sic fuisse Christi praecursorem in naturalibus, quemadmodum Ioannes Baptista in gratuitis* [e]. Plura in re clara cumulanda non sunt, ex his enim dicta amplissimam lucem capiunt, et, quae mens fuerit Agrippae in eo libro scribendo dispalescit. Vnde optamus, vt qui nouam libelli editionem meditantur [f], non modo integram exhibeant (malo enim consilio editores [ff] Lugdunenses nonnulla acerbiora expunxerunt, quos secutae sunt editiones aliae) sed et obseruationibus adiectis lucem nouam affundant, sicque librum reddant vtilissimum. Verum de Agrippa satis superque. Iam ad alios properandum est.

 §. XIII.

a) cap. 7. b) c. 47. c) S. 30. p. 135. d) S. 359. p. 619. e) Vid. quae diximus Tom. I. f) Prodiit, nisi fallimur, vltima Stettini 1714. ff) Vid. SCHELHORN. l. c.

Franciscus Patricius.

§. XIII. Adeo suspectum et inuisum ab eo tempore fuit Cabbalae nomen, quod Platonismo restituto assutum fuerat, vt vix cultorem ea philosophia inueniret. Aliter itaque rem aggressus FRANCISCVS PATRICIVS, ineptas nugas Iudaeis reliquit, et Platonicam philosophiam ex Graecis scriptoribus renouare constituit, cuius viri tanta fuit eruditionis claritas, vt eius memoria in hac nostra tractatione merito renouanda sit. Natus est Clissae, Illyrici vrbe, teste THVANO [g], vnde Venetus audit IANO NICIO ERYTHRAEO [h], qui eum elogio decorauit. Editum esse in lucem anno MDXXIX, ex subscriptione imagini eius adiecta colligimus, in qua anno salutis MDLXXX. aetatis quinquagesimum primum attigisse dicitur [i]. Puer adhuc ita optimarum artium disciplinarumque elementis imbutus est, vt iudicio paulo maturior in Graecae Latinaeque literaturae studio inque philosophicis disciplinis supra modum proficeret. Sufflaminasset autem eius cursum aduersi fati iniquitas, nisi impedimenta omnia ingenii excellentissimi felicitas superauisset. Ipso enim auctore [k] constat, *fati vim quandam eum nouem annorum puerum ad virilem vsque aetatem peregrinationibus continuis terra marique exercuisse, atque per Dalmatiam*, quae ipsi patria fuit, *per Graeciam, per Asiam, ac demum per Hispaniam atque Galliam iactasse.* Nec cum integram aetatem attigisset, tranquillius Musis vacare illi licuit: qua de re acerbe conqueritur, „se Cypri optimam aetatis „suae partem philosophiaeque studiis aptissimam alienis commodis insu„dando, suis abutendo plusquam septennio misere contriuisse: assidue „enim fatigatum fuisse, vt opibus alienis fabrefaciendis incumberet, res „suas omnes praetermitteret, philosophiae studia, delicias suas penitus „omitteret, non semel vitae periculum subiret". Quam fortunarum suarum euersionem et fati iniquitatem alibi quoque [l] deplorat, testatus „se pessum Cyprico bello datum, pessimorumque hominum ingratitu„dine, fraudibus, insidiisque agitatum, perque multos annos fortunae „aduersissimae fluctibus actum, pauperie quoque pressum, et dum aliena „commoda curaret, sua non curaret, continuis itineribus terra marique „exercitum Cyprica clade oppressum, atque ingratissimorum pessimo„rumque hominum fraudibus insidiisque circumuentum fuisse". Et succubuisset forte fortunae aduersae persecutionibus, nisi errantem et luctantem reuocasset, et Venetias velut in portum reduxisset Philippus Mocenigus, Cypriorum archiepiscopus, vir omni doctrinarum virtutumque genere ornatissimus [m]. Ex eo enim tempore paulo tranquillius Musis vacare, et ingenii diuitias explicare potuit. Cum eodem vero Mocenigo Patauium profectus est, exoptatissimo consilio et laetissimo euentu. Narrat enim ipse, „Ibi se ad vetera sua studia se reuocauisse, illis totum „se reddidisse, veteres cogitationes resumsisse: cum Zacharia Mocenigo „studia

g) Histor. L. CXIX. p. 817.
h) Pinacothec. I. p. 203.
i) Conf. BAYLE Dict. T. III. art. Patrice p. 621.
k) Dedic. Tom. I et IV. Discuss. Peripatet.
l) Dedic. T. II. D. P.
m) loc. cit. Tom. I.

„studia philosophiae in gymnasio Patauino prosequenti de iis multoties „contulisse, eaque adiuuisse, quaeque is a Federico Pendasio et Octauio „Amaltheo audiuisset, ex suo penu auxisse, et Aristotelicae philosophiae „culturam exarata in Aristotelicae philosophiae historiam introductione „promouisse; abreptum autem in Hispanias, consumto semestri. Venetias reuersum coeptam operam continuisse, telamque, quam exorsus „erat, resumsisse". Ex quibus eius verbis manifestum est, errare ERYTHRAEVM [n] et CRASSVM [o], qui in Patauino gymnasio publica auctoritate Patricium docuisse contendunt, negante id P. BAYLE [p], priuata enim docendi licentia tantum fuisse gauisum ex dictis constat. Neque vero sic quoque fati aduersitatem effugere, et fortunae iram emollire potuit, vbique enim se calamitatibus vexatum fuisse conqueritur. Tandem ad amicos veteres Mutinenses confugit, et in eorum aedibus asylum aliquod inuenit [q]. Laudat inter eos Alexandrum Baranzonum, ac Tarquiniam Molziam, singularem totius seculi foeminam, apud quos primum resederat, postquam ex marinis et fortunae fluctibus in hunc portum esset deuectus. Eo in loco studiis suis se reddidit, et scripta a se iam olim quaedam in manus resumsit, quantumque potuit poliuit. Maxime vero in exornando philosophia animo laudatae foeminae tempus terendo, iucundissimam otia fallendi recteque collocandi occasionem nactus est. Valde hanc mulierem extollit Patricius [r], eo quod non modo Hetruscam linguam, sed Latinam et Graecam optime calleat, et tum historicos atque oratores, tum philosophos, Platonemque ipsum, quin et Pindarum et poëtas quoslibet, sine haesitatione vlla et legat, et intelligat, idque ipso praelegente tribus mensibus didicerit. Testatur quoque eam logicas spinas omnes demetisse, moralem philosophiam Plutarchicam, Aristotelicam, Platonicam ebibisse, magnos profectus in physiologia fecisse, theologiam catholicam toto pectore hausisse; musicam omnis generis ad stuporem artificum quoque tenere &c. Eo itaque loco fortuna, quae tergum hactenus verterat, vultum ostendere fauentiorem coepit: ob eruditionem enim, quam elegantissimam demonstrabat, ab Antonio Montecatino, celeberrimi nominis philosopho duci Atestino Alphonso II. commendatus est, eo euentu, vt in gymnasio Ferrariensi Platonicam philosophiam publice profiteri iuberetur [s]. Quod Peripateticum philosophum sua commendatione promouisse effecisseque, magnopere mirandum non est. Eo enim tempore syncretismum, interque Platonem et Aristotelem concordiam meditabantur multi philosophi in Italia viuentes, quam cum se promouere posse prae se ferret Patricius, vt ex *Dedicatione tomi secundi Discussionum Peripateticarum* discimus, non potuit non Montecatino gratissima esse Patricii eruditio. Ab eo tempore vbique inclaruit eius doctrina, ipseque viris summis maximopere com-

n) loc. cit. p. 205.
o) Elog. viror. doct. T. I. p. 62.
p) loc. cit.
q) Vid. Dedic. T. III. et IV. Disc. Perip.
r) loc. cit.
s) Docuit autem Patricius philosophiam in gymnasio Ferrariensi annos septendecim.

commendatus est. Inter quos cum Clemens VIII, P. M. eius opera, antequam sedi Romanae esset admotus, vsus esset, tiara pontificali redimitus eum ob singularem eruditionem Romam vocauit, et insigni stipendio auctum publice philosophiam docere iussit [s]. Neque defuit opinioni atque expectationi summi pontificis Patricii diligentia atque studiorum excellentia; vix enim Romae pedem fixerat, cum editis *Parallelis militaribus* ostenderet, quantis doctrinae opibus polleret, quaeque ab eo expectanda essent. Quae postea quoque editis immortalis famae operibus luculenter confirmauit. In qua statione laborantem et commoda orbis literarii promouentem mors oppressit anno MDXCVII, VIII id. Febr. aetatis LXVII. Statura corporis breuis neque ita venusta cum ei a natura contigisset [ss], animi magis et virtutis doctrinaeque mole, quam corporis illustris et honoratus extitit. Maxima enim illi inerat vis ingenii, et insolita iudicandi acies, incredibilis lectionis copia suffulta, dicendique ornatu commendata, ita vt meruerit inter summos Italiae viros, doctrina illustres numerari; vt ex locis eruditissimorum virorum constat, quae collegerunt THOM. POPE-BLOVNT [t], ANTONIVS TEISSIERIVS [u], et IO. FABRICIVS [v], quibus L. CRASSVS [w], HYAC. GIMMA [x], et RICH. SIMONIVS [y], addi possunt, quorum verba breuitatis caussa praetermittimus. Vnus ERYTHRAEVS sufficiet, qui, licet haud patienter ferre potuerit, quod Aristotelem Patricius dictis lacerauerit, eiusque philosophiam contemserit, quanta tamen eius eruditio et ingenii acumen fuerint, magnificis verbis depraedicauit. Testis tamen omnium optimus et fide dignissimus erit, scriptorum Patricii lectio, in quibus dubium est, vtrum magis extollenda sit iudicandi acies, in detegendis innumeris aliorum, veterum pariter et recentiorum, erroribus demonstrata, an ingenii foecunditas, quae tot nouis cogitationibus fouendis, poliendis, apteque et eleganter vniendis, vt in veterum locum surrogari possent, suffecit, an lectio infinita per omnis aetatis scriptores, maxime Graecos diffusa; an laboris patientia, in difficillimo argumento nullis difficultatibus exhausta, an animus fortis erectus, magnusque praeiudicii auctoritatis contemtor? quae omnia in eius scriptis, non ex turbidis lacunis, sed ex ipsis veterum fontibus deriuata, diligens lector deprehendet. At haec omnia nostro quidem iudicio superat, et admirationem merito meretur, quod in tam vario et depresso vitae genere, quo diu iactatus est, inter tot itinera, et negotia a studiis aliena, inter tot calamitates, aerumnas, paupertatem, et persecutiones totus quotidie distractus, disiectus, et quassatus, ad eum tamen doctrinae apicem pertingere, et tot veritatibus detegendis, tot nouis excogitandis, poli-

s) THVANVS l. c. male Clemens II. vocatur in Io. FABRICII Hist. Bibl. suae T. V. p. 497.
ss) ERYTHRAEVS l. c.
t) Censur. celebr. auctor. p. 797.
u) Elog. T. IV. p. 218.
v) loc. cit.
w) loc. cit.
x) Idea della Storia letterata d'Italia T. II. c. 39. art. 4. §. 7.
y) Bibliotheque choisie p. 166.

poliendis, ornandis, tot veteribus magna eruditionis copia confingendis sufficerit. Dolendum autem ingenio excellentissimo doctrinaeque elegantia illustri parem animi rectitudinem, voluntatisque bonitatem non respondisse. Cum enim sua bona nosset, et intelligeret, multos se doctrina superare atque ingenio, exorta inde ambitio, quae acerbum contradicendi et ab omnium opinionibus, interdum praeter rem discedendi studium peperit. Quae cum in eius animo altas radices egissent, inuidia et aemulatio virum doctissimum in aduersum egere, patique is aliorum, quam ex eruditionis meritis capiebant, gloriam non potuit; vnde tot contradicentis lites, tot cum viris doctis reciprocatae controuersiae exortae, tot illi inimici atque aduersarii excitati sunt. Perpetuas enim teste ERYTHRAEO [z] habuit cum Theodoro Angelutio, philosopho ac medico Patauino, de naturali philosophia, et cum Iacobo Mazzano, de ea, quae est de moribus, controuersias, vt ex libris apparet, quibus tanquam armis inter se decertarunt. Tantum autem propriarum hypothesium assertione odium incurrit, vt coactus fuerit paulo ante mortem nonnullas retractare. Quibus tamen non obstantibus fatendum est, habitasse in breuis staturae corpore ingentem spiritum, et ingenii alacritatem summam cum eruditione insolita coniunctam, inter praestantissimos suae aetatis scriptores locum illi fuisse. Licet autem a philosophis Peripateticis fortunae fluctibus ereptus et in tuto collocatus esset, et initio quoque syncretismum Platonico-Aristotelicum finxisset, totus tamen postea alius et diuersus Vatiniano prosecutus est Aristotelem odio, quaeque ad simulandam inter Platonem et Aristotelem concordiam congesserat, et scripserat, ad eum euertendum conuertit. Nihil nos Patricio tribuere, et falsitatem hanc animi non ex mera suspicione reprehendere, *Discussionum Peripateticarum* opus egregium, doctum, varium, luculentum, sed inuidia odioque in Aristotelem plenum satis superque probat. Eius initia susceperat ad iuuandum philosophiae Aristotelicae studium, in gratiam Zachariae Mocenigi, et in hunc finem *Tomo primo* ea omnia congesserat, quae ad historiam Aristotelicae philosophiae pertinebant, et Stagiritae vitam, mores, libros, auditores, sectatores, expositores, interpretes, sectas, philosophandi rationem illustrare poterant. *Tomo* autem *secundo*, tum edito, cum Antonii Montecatini commendatione gymnasio Ferrariensi doctor esset datus, et se ab eo Aristotelica dogmata viua voce docente veluti ab oraculo profecta et suscipere et suspicere profiteretur, Aristotelis et veterum philosophorum concordiam demonstrare magno molimine satagebat. Id studium serium sibi esse in *Dedicatione ad Montecatinum* asseuerauit, iactans, *post Concordiam inter Platonem et Aristotelem a Porphyrio, Simplicio, Boëthio, et nuper a Pico et Francisco Vi-*

z) l. c. Displicuit quoque multis censura acrior in Tarquinii Tassonis Hierosolymas, vid. TEISSIER. l. c. p. 320. MENAGE Obseru. sur l'Amintas p. 189.

Vicomercato frustra vel promissam vel tentatam susceptamque, se ad hanc rem incubuisse, et Aristotelem non solum cum Platone, sed etiam cum vetustiorum multis, quantum fieri potuerit, concordem esse ostendisse. Ast fefellisse Patricium hac larua Peripateticos, et reapse nihil aliud simulata ista concordiae demonstratione agere voluisse, quam vt Aristotelem plagiarium et insanum veterum exscriptorem atque consarcinatorem sisteret, et ipsa huius *Tomi secundi* lectio, et *tertii* argumentum clarissime prodit. In eo enim totus est, vt demonstret, quaecunque bene recteque, immo nonnunquam perperam ab Aristotele dicta sint, ea illum a veteribus accepisse, e. g. praedicamentorum denarium debere Archytae &c. In hoc autem, cum fortuna eius altiores radices egisset, totus eius vultus mutatus est, prolixa tractatione enim Aristotelis et veterum philosophorum discordiam demonstrare connisus, ostendit, Stagiritam a quatuor theologis Xenophane, Parmenide, Zenone et Melisso recessisse, idem diuortium fecisse ab Empedocle, Anaxagora, Democrito, et imprimis Pythagoreis Platonique se opposuisse, magnamque esse inter Platonicam et Aristotelicam dialecticam discordiam, quod ex dogmate illo decantatissimo in schola Platonis, de ideis erudita commentatione demonstrat. Quae omnia ita excutit, vt non modo dissensum luculenter ostendat, sed et partes philosophorum contra Aristotelem magna doctrina et callido consilio tueatur. Et ne vllo pacto Aristoteli pepercisse, vel simulato isto syncretismo eius partes adiuuisse videretur, *Tomo quarto* acerrimam censuram adhibuit, in philosophiam naturalem Aristotelis, eamque miris modis depexam dedit. In qua tractatione, quae, cum seorsim singuli tomi prodiissent, a Basileensibus laudabili consilio iunctim edita est†, fatemur egregiam enitere Patricii doctrinam, ingenii elegantiam prorsus admirabilem, et, quod primo loco ponendum est, insolitam veteris philosophiae cognitionem, cuius ope nos Peripateticae disciplinae historiae multoties lucem attulisse, grati suis locis professi sumus. Ast displicuisse eam non modo Aristotelis cultoribus et sectatoribus, et grauem inuidiam suo auctori concitasse, id quod indignatio ERYTHRAEI*, IONSII[a] aliorumque ex hoc genere scriptorum testatur, sed scriptoris quoque boni et accurati et a partium studio alieni officium, eum non impleuisse, fides assertionum et testimonia veterum saepe numero aut deprauata aut falso adducta, et scopum non ferientia demonstrant, id quod tot exemplis in historia Aristotelis planum fecimus, vt nouis hoc loco opus haud sit. Incaute itaque egerunt et praecipitanter, qui, vt quoduis contumeliae genus in Aristotelem coaceruarent, Patricium sine examine exscripserunt. Et haec quoque caussa est, cur HERM. CONRINGIVS[b], Patricio multae quidem lectionis et doctrinae variae laudem concesserit, at exquisitam tamen iudicii acrimoniam dene-

†) 1581. fol. *) loc. cit.
a) De Script. Hist. phil. L. III. c. 20. p. 311. add. MORHOF. Polyhist. T. II. L. II. P. I. c. 14. §. 1. p. 239 seq. L. I. c. 8. §. 3. p. 45. cuius verba Ionsio substituit nouus eius editor DORNIVS.
b) De Hermetica medicina c. 14. p. m. 155.

denegauerit: quod tamen minus videtur in culpa fuisse, quam contradicendi studium, quod eum coëgit, Aristotelicam philosophiam tam indignis modis proscribere. Iudicio enim valuisse, scripta eius satis produnt, at praeiudiciis occupatus, rectum vbique verumque videre non potuit. Vnde attentione in eius lectione vtendum, qua si quis accesserit, vtilissimi esse possunt Patricii labores in philosophiae historia. Neque tamen impedire se passus est odium, quod in Peripateticam philosophiam fouebat, quo minus *Commentarium Graecum* Philoponi *in Metaphysicam Aristotelis* e tenebris erueret, et *in Latinum a se conuersum* emitteret [c]; forte, quod Philoponum, vt tota eclectica schola Aristotelicam theologiam habitu Platonico comsisse crederet. Ipsam enim, quae in Lyceo personuit, disciplinam adeo perosus detestabatur, vt, cum nouam suam de vniuersis philosophiam Gregorio XIV, P. M. nuncuparet, summum ecclesiae Romanae praesulem cohortaretur, vt proscripta ex omnibus ditionis suae et Romae praesertim ac reliquis Christiani orbis gymnasiis coenobiisque Aristotelica philosophia velut impia et profana, Platonicam praelegi iuberet. Cuius rei specimen ipsum, valde memorabile exhibet Io. LAVNOIVS [d], qui videndus. Quantum autem Aristotelicam philosophiam depressit, tantum Platonicam extulit, cuius vtriusque rationem dedit in libello, cui titulum fecit: *Aristoteles exotericus*, in quo latissime demonstrare sategit, quam aduersa sit Christianae pietati et doctrinae Aristotelis philosophia exoterica, amica vero et conueniens mystica, quam ex ore Platonis hausit, quoniam haud multum a fide Catholica discrepet. Quod vt probet, XLIII capita adducit, in quibus Platonem amice cum sacris reuelationis doctrinis conspirare, Aristotelem dissonare, et impie dissentire contendit. Merentur ea integra legi, quoniam ex iis satis luculenter discitur, qualem sibi philosophiam Platonicam praeposuerit excolendam: at hic adduci ob instituti rationem non possunt. Integra adduxit Io. LAVNOIVS [e], qui legendus. Elegisse autem sibi non philosophiam Platonicam veterem Patricium, sed eam, quae Alexandriae recocta, mutata et adulterata est, ex *Decimo capite* patet, quo Platoni tribuit: Deum mundum fecisse ex nihilo, quia ex nulla materia praecedente, quam et ipse creauerit; Etsi enim ad Timaeum prouocat, notum tamen ex iis, quae suo loco diximus, nihil tale, sed contrarium in Timaeo Platonis asseri, hancque demum mentem Alexandrinos Platonicos magistro affinxisse, vt propius ad religionis Christianae placita accederet. Immo eo vsque progreditur vir doctus, et qui ea, qua pollebat, eruditione et iudicio instructus, rectiora videre potuisset, nisi Platonicorum auctoritas eum in transuersum rapuisset, vt credat, a Platone Christum praedictum, et resurrectionem mortuorum assertam esse &c. Quae luculenter testantur, quantum Patricius Platonicam Alexandrinae scholae philosophiam deperierit. Valde vero inepta, quae virum eruditissimum fascinauit, opinio Platonem cum sacris

 valde

c) ERYTHRAEVS l. c. d) De Fortuna Aristotelis c. XIV. p. 281. e) loc. cit. pag. 283.

valde concordare, in perquirenda vera Platonis mente illi obfuit. Ea enim occupatus perſuaderi ſibi paſſus eſt, foetus adulterinos, quos Hermeti Trismegiſto, Orpheo, Zoroaſtri, ipſique Ariſtoteli ſuppoſuit audax impoſtorum Alexandrinae Scholae cohors, eſſe genuina vetuſtatis monumenta; vnde magno labore λείψανα oraculorum Zoroaſtris ex ſcriptis Platonicorum recentiorum collegit, vnoque faſce edidit, et, quae Hermeti Triſmegiſto tribuuntur, *Poemandrum*, *ſermonem ſacrum*, *clauem*, *ſermonem ad filium*, *ſermonem ad Aſclepium*, *Mineruam mundi* et alia huius generis vulgauit [f], de quibus cum *Tomo primo*, quantum ſatis eſt, dixerimus, ad eum locum Lectorem breuitatis cauſſa remittimus [g]. Sed et Ariſtotelis *Philoſophiam myſticam* ſiue *Aegyptiacam*, eiusdem furfuris ſcriptum ideo publicauit, vt oſtenderet, arcanam Ariſtotelis philoſophiam cum iſta philoſophia Platonica ipſaque Chriſtiana concordare. Neque tamen iſtas veterum lacinias ex tenebris protraxiſſe contentus, nouam ipſe philoſophiam Platonicis inſtructam principiis meditatus eſt, eamque auctam iſtis, quos recenſuimus libellis Platonicis edidit Ferrariae [h]. Dabimus integrum libri ſatis magni titulum, cum adeo rarus ſit et carus, vt SORELLVS [i] ſcribat, eius pretio bibliothecam quandam paruam poſſe coëmi. Eſt vero hic: „Noua de vniuerſis philoſophia, libris L. compre„henſa, in qua Ariſtotelica methodo non per motum ſed per lucem et lu„mina ad primam cauſſam aſcenditur; deinde noua quadam ac peculiari „methodo Platonica rerum vniuerſitas a Deo deducitur. Auctore Fran„ciſco Patricio, philoſopho eminentiſſimo, et in celeberrimo Romano „gymnaſio ſumma cum laude eandem philoſophiam publice interpretante. „Quibus poſtremo ſunt adiecta Zoroaſtris oracula CCCXX, ex Platonicis „collecta, Hermetis Triſmegiſti libelli et fragmenta, quotcunque repe„riuntur, ordine ſcientifico diſpoſita; Aſclepii diſcipuli tres libelli, my„ſtica Aegyptiorum a Platone dictata, ab Ariſtotele excepta et perſcripta „philoſophia. Platonicorum dialogorum nouus penitus a Franciſco Patri„cio inuentus ordo ſcientificus: capita demum multa, in quibus Plato „concors, Ariſtoteles vero catholicae fidei aduerſarius oſtenditur“. Noua in hoc opere nonnulla attulit Patricius, ſed mutuum ſumta a Bernardino Teleſio. Is enim cum eodem tempore Parmenidea principia reuocaſſet, nouumque illis de rebus naturalibus doctrinae ſyſtema inaedificaſſet, adeo eius philoſophia Patricio placuit, vt nullus cunctaretur, eam veterum doctrinae praeferre. Multa tamen cum monenda haberet, ea parario amico quodam communi cum Teleſio communicauit, qui ea occaſione ſuam philoſophiam emendauit, illuſtrauit et auxit [k]. Patricius autem luminibus Teleſianis vſus nouum ſyſtema ſuum ita inſtruxit, vt poſitis

f) Subiuncta ſunt haec ſcripta Philoſophiae de vniuerſis, quae cum 1591. prodierat, falſum eſt, quod in editione Hamburgi 1593. 12. a Ranzouio edita dicitur, primo ea tunc comparuiſſe.

g) Conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. I. p. 48. Vol. II. p. 168.

h) 1591. repetita editio Venet. 1593.

i) De Perfect. hominis p. m. 517.

k) Vid. B. Io. G. LOTTERI vita Teleſii p. 56. 57. 61.

positis cum illo calore et frigore rerum omnium materialium principiis, tria illis alia adderet, lucem, spatium et fluorem, velut principia oberrantia, Platonica vero Parmenideis miscendo, nouaque veteribus assuendo multa confunderet, et verius obscuraret, quam illustraret. Multa ibi opposita Aristoteli, negata coeli rotunditas et orbes, eorumque densitas et tenuitas, explosus ignis sublunaris et quatuor corporum qualitates. Dum autem audacius in vetera inuehitur, et tamen ad eorum consensum prouocat, sua magis, recte iudicante MORHOFIO [l], intricauit dogmata, quam ipse Telesius, et nebulas aliquas Platonicas potius captauit, quam rei veritatem sectatus est. Prolixe itaque eius philosophiae summam describere, haud opus est, cum ex dictis satis constet, parum, quod eruditione sua dignum nouumque sit, praeter Telesiana, quae in sequenti capite delineabimus, et Platonica eum attulisse. Elegantem vero naturalis disciplinae secundum Patricium delineationem desideranti faciet satis SORELLI diligentia [m]. Paucissima nos, ne plane ἀσύμβολοι abeamus, hic exhibemus, eo redeuntia; nihil esse ante vnum, et ex vno omnia progredi habereque ortum: illud esse vnicum et perfecte bonum, nempe Deum, rerum omnium principium ipsumque bonum. Porro a primis monadibus reliquas oriri, a monadibus essentias, ab essentiis vitas, a vitis intellectus, ab intellectibus spiritus, a spiritibus diuersas naturas, a naturis proprietates, a proprietatibus species, a speciebus corpora. Quam rerum oriundarum seriem a Pythagoreis et Platonicis desumsit, et ita principiis Parmenideo-Telesianis attemperauit, vt diceret, res omnes esse in spatio, calore et luce. Sed et reliqua quoque, quae passim occurrunt, a Platonicis et Telesio transsumta sunt: esse ascensum et reditum ad Deum finem philosophiae, initia cognitionis sumenda esse a sensibus, imprimis a luce, mediante luce coelesti, quae DEI imago sit, ascendere nos ad lucem primigeniam; lucem omnibus misceri, omnia viuificare et formare; hincque lucidis corporibus suam esse claritatem, qua obscura careant, quia lux ad fundum penetrare nequeat. Esse praeter et ante solem aliam lucem incorpoream, solique et astris inesse calorem, non vero coelis, quae corpora sint simplicia, omnem ignem natura sua lucere, nec ignem sine luce esse, esse coelum aethereum fluorem, a quo reliqua dependeant. Recte de his omnibus pronunciauit SORELLVS, res vel vulgares, vel a Platonicis desumtas et Telesianis luminibus illustratas, nouis vero vocabulis vestitas pro nouis veritatibus Patricium vendere, et obscuris verbis mysteria sine caussa crepare, miscere ea quae rebus tantum accidunt, non vero principia sunt; et obscuris nominibus, v. g. panarchia, pancosmia, panaugia, panpsychia, tractationi praefixis fumos vendere: Dignum tamen esse, qui legatur, eo quod multos errores veterum haud infeliciter refutauerit. Ex his vero, quae strictim paucisque de naturali philosophia Patricii diximus, iudicari potest, vtrum verum sit, quod nonnullis visum [n], praecursorem Gassendi et Cartesii

l) l. c. T. II. L. I. c. 14. p. 239. m) loc. cit. p. m. 421. n) CRASSVS l. c. TEISSIER. l. c.

tesii Patricium fuisse? ab vtriusque enim systemate Patricii physica longe abest, nec praestare volumus, quod V. C. Nic. Comnenvs Papadopoli [o] contendit, Gassendum tela in Aristotelicos ex pharetra Patricii vibrasse; licet hoc plerique fuerint, qui post Patricium in Aristotelem, etiam nostro tempore, insurrexerunt. In reliquis, quas diligenter excoluit vir eruditissimus disciplinis nouatorem egit [p], nouam enim geometriam, rhetoricam et poëticam condidit, viris doctis passim valde probatas [q]. Quemadmodum *Parallela militaria* eius ob eximiam veteris literaturae copiam tantopere placuerunt, vt a multis exscriberentur [r], id quod dudum obseruatum Scaligero, *alios, qui hoc studium tractarunt, ad verbum eum sequi, tamen eius nomen ne semel quidem memorare.* Quibus verbis pungere videtur Iustum Lipsium, in eodem stadio currentem [s]. Tacemus libellum eius *de scribenda Historia*, et *Commentarium in Polybium*, testes eruditionis eius. Non confundendus noster cum Francisco Patricio, episcopo Caietano, Senensi, libris *de Regno et regis institutione*, et *de optima Reipublicae gubernatione* claro [ſ]. Is enim integro seculo vetustior anno MCCCCXLVII Senis capite plexus est [ſſ]. Verisimile tamen nostrum ex eadem familia progenitum fuisse, nam ad Senenses origines suas retulit.

Platonici seculo XVII.

§. XIV. Non tam laeta Platonicae philosophiae fortuna seculo XVII fuit: in eo enim coeperunt passim viri docti imaginaria principia, quibus naturalis philosophia a plerisque sectariis philosophis hactenus repleta erat abiicere, et metaphysicis speculationibus physica experimenta deductasque ex naturali fonte regulas substituere. Celebritas Platonis tamen nonnullis persuasit, vt in eius castris militarent, ita tamen, vt eius systema integrum non reciperent, sed vel cum Aristotele suisque placitis coniungerent, vel ad doctrinam ecclesiae effingerent. Vnus Henricus Morus Platonico-Pythagoream philosophiam cum Cabbalistica copulauit et tradidit, cum huius facies paulo melius, quam ante id tempus, innotuisset. Verum dicemus de eo in sequentibus ex instituto. Inter Germanos dogma de ideis, quod esse caput atque cardinem Platonicae philosophiae *Tomo primo* demonstrauimus, a Platone mutuatus est, illique comto, ornato et cum Aristotelicis formis in concordiam ire iusso nouum doctrinae naturalis systema inaedificauit IOANNES MARCVS MARCI a KRONLAND philosophiae ac medicinae doctor, eiusdemque facultatis medicae in vniuersitate Pragensi professor senior, ac physicus regni Bohemiae, vir doctus et subtilis, et praeter philosophiae notitiam, linguas quoque Hebraicam, Syriacam, Graecam doctus, qui humanae natu-

Ioannes Marcus Marci.

o) Hist. gymnas. Patauini T. II. L. II. c. 35. n. 212. p. 258.
p) Vid. Obs. Hal. T. VI. Obs. 15.
q) Teissier l. c. Morhof. l. c. T. I. L. VI. c. 1. §. 12. p. 947.
r) Erythraevs l. c. Teissier p. 323.
s) Conf. Lex. Hist. vniu. T. III. art. Patricius p. 817. edit. Basil.
ſ) Vid. Bayle l. c. not. A.
ſſ) Confuderunt vtrumque Koenig. in Bibl. Dornivs ad Ionsium L. III. c. 25. §. 1. p. 138. Io. Fabric. Hist. Bibl. suae l. c.

naturae debitum persoluit anno salutis MDCLXVII, aetatis LXXII. Is cum naturalem philosophiam qualitatum occultarum principiis nec claris nec certis fluctuare magis et incertissimam reddi, quam ad legitimam metam deduci cerneret, clariora et paulo verisimiliora illis substituere, et quid per istas qualitates occultas intelligendum sit, quid de specificis et totius substantiae qualitatibus statuendum, declarare constituit. Totam tamen earum cateruam explicare cum prolixius opus esset, quam ipse sibi definiuerat, eam tantum partem sibi illustrandam sumsit, quae in virtutem plasticam, seu seminalem, inquirit. Quam vt luce illustriori donaret, ad idearum hypothesin confugit, earumque ad formandas res naturales ad materiam concursum peculiari libro explicuit, hoc inscripto titulo: *Idearum operatricium idea, siue detectio et hypothesis illius occultae virtutis, quae semina foecunda et ex iisdem corpora organica producit* [t]. Hoc philosophiae nouae specimen, cum multos ideae nomine inusitato in scholis physicorum offenderet, et idearum Platonicarum hypothesis cum iis commisceretur, suas Iunones suosque angues sensit. Ipse sane auctor conqueritur [u], *multos cum legerent, obtrectationem pro fine habuisse, aut per saltum ea, quae carpere possent, more canum ex Nilo lambisse; alios quamuis bene affecti legerent, assequi non valuisse. Placuisse tamen viris summis illam hypothesin* ipse testimoniis nonnullis roborat. Nouo itaque commentario eam illustrare aggressus, dum de eo cogitat, prodiit Helmontius, miro euentu Aristotelica et Galenica physicorum dogmata proculcans. Cuius philosophiam cum nouam, crudam, et insolentem esse cerneret Marcus, eam, a principe quodam viro examinare iussus, vbi ideas quoque seminales et operatrices introductas vidit, necessarium tandem aliquando esse putauit, suam de his ideis, quam Hippocraticis et Aristotelicis placitis viciniorem iudicabat, opinionem latius explicare, et qua ratione mediantibus istis ideis seminalibus mundus ex chao euolui coeperit, quemque partes singulares in ea euolutione ordinem, nexum mutuumque consensum habeant, exponere. Edidit itaque *philosophiam veterem restitutam, in qua de mutationibus, quae in vniuerso sunt, de partium vniuersi constitutione, de statu hominis secundum naturam, et praeter naturam, et de curatione morborum libris quinque* agit [v]; qui liber post auctoris fata ob exemplaria distracta, denuo recusus est [w]. Non patiuntur limites tractationis nostrae, vt totum philosophiae huius naturalis typum hic sistamus, paucis tamen summam eius indicabimus, vt constet, quid a Platone acceperit, quid Aristoteli formas siue ideas materiae immersas statuenti concesserit, in quibus cum Helmontio senserit. Multa enim in eo libro sunt, quibus Aristotelicorum et Scholasticorum placita oppugnauit, et imprimis Arriagae systema refutauit. Nempe explosa materia prima Peripateticorum et Scholasticorum, vnum tantum principium cum Parmenide et Melisso assumit, nempe quoad essentiam, et en-

t) Pragae 1635. 4. u) In Praef. libri laudandi. v) Pragae 1662. 4. w) Francof. 1671. 4.

et entitatem, quod et caussa sit accidentium, et subiectum quod recipiat, idque materiae primae surrogat. Quamuis autem hoc meram hypothesin sapiat, non reiiciendum tamen putat, eo quod doctrina ex hypothesi non mereatur reprehensionem, si ea quae huic nituntur, sibi cohaereant. Formam vero substantialem esse fassus, actum eam esse definit compositi physici seu corporis naturalis, prout per animam idem constituitur in esse corporis magis perfecti, hoc est, organici potestate vitam habentis: has formas substantiales esse, ait, vnam entitatem simplicem, differre tamen a se per eam species; nihil vero anima destitui, neque aliquid de nouo fieri, sed omnia ab illa entitate, quae nihil est actu eorum, quae sunt, potestate vero omnia, prouenire. His principiis generalissimis, quae, quo pacto in homine locum habeant acute contra Arriagam ostendit atque tuetur, partium vniuersi constitutionem inaedificat; et postquam monuerat, esse differentiam inter ideas seminales et species imaginatiuas, ita de rerum omnium ortu statuit: Chaos prima euolutione idearum distingui coepisse in mundum coelestem et sublunarem, potuisse tamen ex hoc ideas coelestes, ex illo terrenas euolui, eo quod cognatio inter vtrumque mundum sit: euolutionem idearum per lucem coepisse, terram, animalia et reliqua ex idea propria suam figuram et constitutionem obtinere, omnes vero mundi partes ex chao ortum cepisse, neque alia vi, quam seminali suam perfectionem adeptas esse: posse autem ideas seminales ex vna serie excitare ideas in alia serie euolutas. Porro, coelum, contendit, influere in haec inferiora, fierique actiones stellarum per lucem aut non absque luce, et pro diuerso situ et aspectu vires earum et influxum variare. Non tamen coelestes influxus ad solum, lumen tanquam sui vehiculum, neque ad magnetismum planetarum limitari, sed esse mutationes ideales, stellasque per sui generis ideas in se continere effectus sublunares, euocari vero ideas in planetis latentes per lumen varie illapsum. Per has ideas subiecto materiali impressas, non posse fieri communionem inter stellas et res sublunares. Quibus postea astrologorum praecepta hypothetice assumta applicat, vt ostendat, quinam effectus proueniant a stellis. Tum ad res sublunares progressus, principia actionum in brutis fieri per ideas seminalibus ideis connexas, statuit, et ideas, ait imaginatiuas ideis seminalibus connexas ad haeredes quandoque transire, et alias impressiones caussare. Archeum autem esse systema idearum, et non solum ad fabricam corporis, sed etiam illius vsum et actiones secundas determinare. Ita constitutione partium vniuersi generali explicata, haec ad specialem applicat, et quid coelum, quid aër, quid lumen faciat, exponit, quae vero huc apponere locus non patitur. Maxime vero parte tertia operosus est, in illustrando statu hominis secundum naturam, in qua tractatione ideae vtramque paginam faciunt. Fatendum, in his φιλοσοφεμένοις magnam eum ostendisse ingenii subtilitatem; eam autem magna quoque obscuritate laborare, et precariis niti suppositis fatebuntur, quicunque librum cum attentione legerint.

gerint. Quod si enim ideas has, ex Platonicis ideis, Aristotelicisque formis fabrefactas ab archeo Helmontiano simpliciter neges, tota corruit physiologia Marci; eaque omnia recte illi obiiciuntur, quae ideis Platonicis opponuntur, esse eas τερετίσματα, et imaginationis lusus, nec eas vllibi existere, nisi in cerebro Marci, cui tamen mirifice placuerunt: vnde exiguo, si quid iudicamus, philosophiae naturalis damno, parte libri speciali, de ideis operatricibus actura, caret orbis eruditus, auctore morte praeuento. Quamuis autem auctor ideas suas a Platonicis valde distinguat, fatendum tamen, ex eadem eas officina prodiisse: has enim formas substantiales non minus ac Plato a Deo deriuat, ita creatas, vt etiam extra materiam et subiectum suum existere possint, immo adeo tenaciter adhaereant subiecto, vt quanquam corpus organicum turbatum omnino sit, ipso tamen puluisculo vniantur, et iunctae impressaeque chao essentiam formamque largiantur. Pone vero, has ideas aeternas esse in Deo, quod vnum negauit Marcus, sed creatas dixit, et habebis ideas Platonicas, sed miro connubio cum rationibus seminalibus Stoicorum confusas. Quae an principia explicent, sensus implentia et pectus saturantia, merito cum MORHOFIO [x], ambigimus.

Platonismus in Britannia florens.

§. XV. Posset quidem in hunc quoque censum referri illud philosophorum genus, quod contemta humanae sapientiae dignitate diuiniorem doctrinam iactauit, et theosophicam eruditionem crepare ausum est; illud enim nec Platonica ista, nec Cabbalistica contemsit, sed cum somniis suis mira audacia copulauit. Verum adeo singularis indolis est ista philosophia, et proprium characterem seruat, vt seorsim considerari mereatur, dicemus ergo de ea infra peculiari capite. Nulla tamen in gente Plato fauentiores sibi viros doctos expertus est, quam in Britannia. In ea quidem, vt ingeniorum acutissimorum ferax est, non defuere, qui Platonicam philosophiam valde deprimerent, et de naeuis quoque in ea conspicuis doctos viros monerent. Id quod praecipue in Oxoniensi academia factum esse, ex viri perspicacissimi SAMVELIS PARCKERI *Censura philosophiae Platonicae* [y], libro pererudito et ingenioso, et ad intelligendum Angliae Platonismum, qui tum caput efferre coeperat, vtilissimo, discitur. Ast magnos tamen viros, et eruditione illustres, praecipue theologos Cantabrigienses in diuersum abiisse, et plerosque veterem philosophiam excoluisse, nulli autem sectae, excepta Platonicorum disciplina adhaesisse, testis est vir clarissimus GVIL. WOTTONVS [z], GILB. BVRNETVS * autem haud obscure prodidit, Hobbesii philosophiam, quae

x) Polyhist. T. II. L. II. P. II. c. 1. §. 8. p. 276. conf. L. 1. c. 7. §. 18. p. 41.

y) Prodiit lingua Anglica Oxon. 1666. 4.

z) In elogio Thomae Burnetii, quod Actis philosoph. Vol. III. p. 435. inseruit praestantissimus HEVMANNVS.

*) Hist. temp. sui 1661. T. II. p. 187 seqq.

quae eo tempore magnum inter Britannos ſtrepitum excitauit, et ob impietatem, quam nutrire credebatur, imprimis theologis vehementer inuiſa fuit, viris doctis perſuaſiſſe, vt Platonicam philoſophiam ſectarentur: quae cum Hobbeſianis placitis in plerisque e diametro aduerſa ſit, exculta, emendata et ad primos Hebraeorum, ex quibus fluxiſſe credebant, fontes reuocata, plurimum reſiſtere poſſe impietati hominis ad aulae plauſum gentisque ſuae propenſionem philoſophiam attemperantis videbatur. Certe in Cantabrigienſium theologorum ſcriptis tela, quae innumera in Hobbeſium vibrabant, pleraque ex Platonica pharetra deſumta eſſe, rerum intelligens Lector ſine labore deprehendet. Inter hos maxime Platoni fauerunt Witchotus, Wilkinſius, Whortingthonus, Widdringthonus, Morus, quique ex horum diſciplina prodierat, Thomas Burnetius. Quamuis enim viri iſti doctiſſimi et iudicii acumine non deſtituti faterentur †, in naturali philoſophia parum claruiſſe Platonis ingenium; quem notionibus metaphyſicis circulos phyſicos turbauiſſe probe videbant: non tamen prorſus contemnenda eius ſcripta phyſiologica eſſe iudicabant, et inſignem ex illis vſum in refellendis impietatis patronis ſibi promittebant, eo quod Plato, vt non nemo eorum ſcribit *, *cum diu verſatus eſſet in Aegypto, retulerit archaeologias haud paucas, et hinc priſcae ſapientiae priſcique mundi veſtigia in Timaeo, Politico, Phaedone, aliisque diſſertationibus impreſſerit, deſumta ex ipſis Hermetis columnis.* Aſt in theologia et diſciplina morali merito diuinum nuncupandum eſſe ſtatuebant, vnde Witchotum philoſophiae ſtudioſis Platonem Plotinumque nocturna diurnaque verſandum manu commendauiſſe, teſtis eſt, GILB. BVRNETVS. Nemo tamen eorum tantum Platonem Platonicosque extulit, et ad omnem ſapientiam diuinam pariter et humanam explicandam aduocauit, quam Theophilus Galeus, Radulphus Cudworthus, et Henricus Morus, de quibus iam porro paulo curatius agendum, et qua ratione Platonem ſecuti ſint diſpiciendum eſt.

Theophilus Galeus. §. XVI. THEOPHILVS GALEVS Deuonienſis fuit, eccleſiae, quae partes presbyterianorum ſequitur, miniſter, denatus anno MDCLXXVII. Vir doctus, et in ſcriptis veterum verſatiſſimus, quod copia lectionis in eius lucubrationibus obuia ſatis oſtendit. Vnde clarum inter ſuos nomen adeptus eſt, quod tamen melius adhuc illuſtrauit, qui parentem eruditione, praecipue Platonica, vicit, filius Thomas Galeus, cui elegantiſſimam IAMBLICHI *de Myſteriis Aegyptiorum* editionem et alia nonnulla [a], ad veteris literaturae et philoſophiae hiſtoriam apprime facientia debemus. Valde hunc virum eruditum, ſed meliorem theologum quam philoſophum offenderat [b] noua philoſophia, quae, duce Carteſio c, aput efferre coeperat, et inter Britannos nonnullis ſe commendauerat,

†) BVRNET. Archaeol. c. 13. p. 438.
*) loc. cit.
a) Syllogen Scriptorum mythologicorum et ethicorum ſuo loco inter ſcripta de Pythagora recenſuimus. Edidit etiam Rhetores ſelectos, Hiſtoriae poëticae ſcriptores antiquos, Collectionem Hiſtoriae Britannicae.
b) Narrat haec ipſe in Praef. philoſ. generalis.

rat, magna autem oſtentatione a transmarinis extollebatur, theologis reformatis inter Batauos e contrario omnia ſuſpicionibus et querelis contra eam mouentibus. Diſplicebat viro docto, totam philoſophiam moralem miſſam facere recentiores philoſophos, mordebatque eius animum, quod ſibi perſuaſiſſet, quosdam inter eos bellum toti indicere Euangelio; iudicabat enim, ex criterio: quicquid clare et diſtincte percipio, illud verum eſt, et ex primo principio: de omnibus dubitandum, innumera nouarum opinionum monſtra eos comminiſci, exindeque plurimis peregrinis monſtroſisque erroribus in theologia animos eorum inoleſcere, eosque tandem omni diuinitatis ſenſu denudatos irridere myſteria fidei, et philoſophico faſtu temere inſolentes, Dei ſpoliis ſuam ornare rationem, ac ne ſine ratione deſipere videantur, eam fidei regulam ac menſuram conſtituere. Quam peſtem religionis cum ferri non poſſe iudicaret, indignareturque, obrui orbem turba philoſophorum, qui nimis fidunt ratiociniis ſuis, ad reformandam philoſophiam animum adiecit, hoc ſibi, vt habent eius verba, proponens: *Philoſophiam ad ſuum originarium exemplar, primaeuamque ideam reducere, vt genuina philoſophia a ſimulata ementitaque ac verus philoſophiae vſus ab abuſu diſcriminetur.* Statuebat autem, primaeuam iſtam ideam philoſophicam eſſe verbum Dei, variis modis variisque eccleſiae curriculis reuelatum. Ab hac prima philoſophia, barbaricam et Graecanicam ſuam originem vitalemque ſpiritum traduxiſſe: hanc eſſe illam perantiquam philoſophiam a Timaeo Locro et Platone commendatam. Quod cum ſemel certum atque fixum ſibi poſuiſſet, ita in gentilium philoſophorum ſcriptis, caute verſandum eſſe iudicabat, vt theologia non ad philoſophiam exigatur, ſed philoſophia aequa theologiae ſiue primaeuae veritatis lance trutinetur, ſicque ex ethnicorum philoſophematis reportetur, quod nobis proprium eſt, et veritati affine, reliquis abiectis. Commendabat autem ſelectum, ex optimis quibuscunque factum, eademque ex cauſſa valde extollebat ſectam eclecticam, a viris praeſtantiſſimis, nimirum a Potamone Plutarcho, Ammonio magno, Platino, et ceteris aureae ſucceſſionis viris vſurpatam, et a Clemente Alexandrino ſummis laudibus elatam. Quem ſcopum ſibi conſtitutum vt exſequeretur, ducemque ſe praeberet iuuenibus ad meliorem philoſophiam, magno vt ipſe ait, molimini manus admouit, et perdifficile opus atque ſpinoſam rem aggreſſus eſt. Nempe congeſtis ex omni veteri literatura teſtimoniis *Philoſophiam generalem* edidit [c], in duas partes diſterminatam, vnam de ortu et progreſſu philoſophiae, eiusque traductione e ſacris fontibus, quam cum ad Platonem recta ſerie perueniſſe crederet, fuſiſſime tractauit de philoſophia Platonica; alteram, in qua hiſtoria eſt de minorum gentium philoſophis praemiſſa diſputauit de nouem habitibus intellectualibus, de philoſophiae obiecto, ſubiecto, finibus, adiunctis, diſcrimine a theologia, praeſtantia, effectis, corruptione, recto vſu, partibus, nec

c) Londini 1676. 8.

non philoſophorum characteribus et officiis. In hoc magnae molis libro eclecticum quidem philoſophiae vultum fingit, et prae ſe fert, reuera autem id agit, vt demonſtrata ſucceſſione philoſophiae Hebraeae ad Platonem vsque pertingente, hanc ante reliquas omnes velut optimam commendaret. Licet enim proteſtatione interpoſita, fateatur, „ſe Platonis „errorum, qui varii et magni ſunt, nequaquam patronum eſſe velle, ſed „in hominis ethnici tenebris quasdam veritatis primaeque philoſophiae „ſcintillas inueſtigare ſibi propoſuiſſe, non errorem, ſed veritatem com„mendare, et verum a falſo ſecernere moliri, omnes Platonis opiniones, „quae ab orthodoxa fidei et ſacrae philoſophiae amuſſi deflectunt, toto „pectore deteſtari": fatendum tamen, falſum praeiudicium, cui ſatis confidenter fidem habet, Platonem de rebus moralibus atque diuinis praeter ceteros omnes accuratius et ſublimius philoſophatum diuini nomen recte meruiſſe, virum doctum in transuerſum egiſſe, vt et pro Platonicis haberet, quae ab ipſo Platone profecta haud ſunt, et ad ſacros ſenſus Platonicorum ſequiorum dicta, ipſiusque Platonis effata inepte obtorto collo raperet, et frigidis ratiunculis ſine vlla veri ſpecie, vbique Hebraeorum ſapientiam creparet. Non recenſebimus librum, maioris molis, quam vt locum in hac pagina eius ſumma inueniat; faciet deſiderantibus eam ſatis praeſtantiſſimi Hevmanni diligentia [d]: illud modo inſtituti noſtri memores monemus, quod attento rerumque gnaro Lectori ſponte in mentem venire credimus, Galeum virum pium et doctum, et vt mos erat theologorum eo tempore in Anglia viuentium, inſanum immodicumque pretium antiquitati eccleſiaſticae ſtatuentem, ſeductum vetuſto iſto PP. eccleſiae praeiudicio, ab Hebraeis ad gentiles et imprimis ad Platonem priſcae et primaeuae veritatis traditionem perueniſſe, habereque hunc philoſophum, multo plus, quam alios philoſophos, quae diuinae veritati vindicanda et Chriſtianis aſſerenda ſint, quadrata miſcuiſſe rotundis, ſacra cum profanis confudiſſe, et nec fidei hiſtoricae regulis, conſarcinatis, quaecunque poterat, ſine examine teſtium ſatis, quod eſt, feciſſe, nec veram Platonis mentem fuiſſe aſſecutum, et imprimis recentioris Platoniſmi Alexandriae formati larua, quam ab ἐκλέξει philoſophica petiit, deceptum, ea ſana putauiſſe, quae morbidum philoſophiae corruptae corpus offerunt. Maxime vero origines hiſtoriae philoſophicae inepta iſta PP. hypotheſi vehementer corrupit; quo factum eſt, vt librum iſtum, alias ob infinitam veteris literaturae copiam, quam vbique ſparſit, ſaltem in philoſophiae hiſtoria non contemnendum, in vſum adhibere nemo ſecure poſſit, qui non contra inepta praeiudicia iſta rite armatus eſt, et iudicium vbique interponere nouit. Reliqua autem, quae de aliis philoſophis habet, ex Laërtio deſumta ſunt omnia, et ſine criſi accurata deſcripta, neque tamen ab hoc naeuo immunia. Cuius exemplum eſſe poteſt, quod Ariſtotelicam philoſophiam, in puram et impuram diuidendo, iſtam

d) Act. philoſ. Vol. III. p. 793.

istam mediante Platonis canali Stagiritam a Mose accepisse, nescio ineptius, an falsius asserit. Eadem vero lyra cum in altero quoque opere e), oberrauerit Galeus, cuius summam exhibet IAC. BASNAGIVS f), quid de eo statuendum sit, nobis non monentibus quilibet intelligit.

§. XVII. Accuratiori meditatione, maiorique iudicii vsu Platonicam philosophiam examinauit, et ad refutandos impietatis patronos in partes vocauit RADVLPHVS CVDWORTHVS. Cuius viri longe doctissimi immortale *Systematis intellectualis* opus toties in partes vocauimus, excussimus, emendauimus, vt vel solo hoc nomine non indictus nobis omittendus sit. Is quamuis, vt temporis illius, quo viuebat, circumstantiae postulabant, caute prudenterque in Platonismo in partes vocando versatus sit, quod, teste BVRNETO ff), aduersariis eius occasionem subministrauit, versutiae et dissimulationis eum accusandi, non tamen ita occultare eum, quo in Platonicam disciplinam ferebatur, amorem potuit, vt non satis luculentis vestigiis se proderet. Vitam viri praestantissimi enarrauit, et praeclarissime non de Cudwortho tantum, eiusque excellenti opere, sed et de ipsa disciplina sacra et philosophica meruit, celeberrimus operis interpres magnus MOSHEMIVS, ex cuius narratione g), strictim Cudworthi biographiam sistimus. Lucem aspexit Cudworthus Allerae in comitatu Somersettensi anno MDCXVII, patre genitus theologo elegantis doctrinae et celebris nominis. Quo mature orbatus a vitrico, tanta fide educatus est, vt scientiarum elementis artiumque initiis prudenter matureque initiaretur. Cumque puero inesset indoles excellentissima, ingeniique acumen magnum, et insolitus discendi ardor, inter praecocis eruditionis pueros referri meruit. Tredecim enim annos natus, in collegium S. Immanuelis apud Cantabrigienses receptus et biennio post ciuibus academiae adscriptus est. In quo stadio tanta alacritate et ingenii felicitate cucurrit, vt ob magnos, quos in philosophia fecerat, profectus magistri artium titulo iureque donaretur, et inter socios collegii S. Immanuelis anno MDCXXXIX reciperetur. Quo in loco positus tantum eruditionis rarae et insolitae fulgorem vbique sparsit, vt ante alios praestantissimi adolescentes eius curae et institutioni committerentur. Accessit pastoris primarii, siue rectoris munus, in vico vicino stipendio lautissimo pingue. Post haec praefectus aulae Clarensis apud Cantabrigienses constitutus est, creatus anno MDCXLV regius linguae Hebraeae professor, cum in ea lingua et antiquitatibus Hebraeorum plurimum valeret, qua propter munere sacro se abdicauit, totumque se academicae vitae et institutioni summa cum laude tradidit, eruditionemque probauit omnibus. Sumtis vero honoribus theologiae summis, tandem anno MDCLIV

Radulphus Cudworthus.

e) Court of the gentiles 1672.

f) Hist. des Iuifs T. III. c. 4. p. 421.

ff) Hist. sui temporis T. II. 1661. p. 187.

g) Eam ex actis academiae Cantabrigiensis et chartis Cudworthianis aliisque fide dignissimis memoriis ex Britannia missis magna accuratione conscripsit illustris editor.

MDCLIV collegio Christi praefectus datus et sacras literas docere iussus est. Cui muneri tanta fide et dexteritate, tanta doctrinae copia praefuit, vsque ad vitae finem, quem anno MDCLXXXVIII, aetatis LXXI, habuit, vt maxima omnium de eo esset opinio, isque inter summa scholae illius totiusque Angliae ornamenta, calculum adiicientibus bonis quibuscunque numeraretur. Quantus autem vir fuerit, quanta vsus sit iudicii acrimonia, qua ingenii felicitate, qua eruditionis vbertate, scripta eius testes sunt omni exceptione maiores. Cum enim profundis meditationibus metaphysicis iudicandi acies affatim sufficeret, lectio autem vastissima, ex abundantissimo veteris et recentioris literaturae penu innumera suppeditaret, et memoria ille gauderet plane insolita, mirum non est, φιλοσοφȣμενα sua subtilitate difficillima et profundissima perspicue tamen et eleganter ornata literisque humanioribus commendata eum protulisse. His accessit animus pius, magnoque pro caussa Dei feruore accensus, cui immortale *intellectualis Systematis* opus debemus, atheismi fautoribus oppositum, de quo cum iam saepius mentionem fecerimus, plura non cumulamus, praecipue cum incomparabilis MOSHEMII versione Latina, emendationibus et illustrationibus auctum iam in omnium manibus sit, qui veteris philosophiae cognitionem solidam amant et sectantur. In eo autem opere satis prodidit, quas sibi in philosophia partes sequendas proposuerit. Nempe in doctrina naturali atomisticum systema sequitur, ita tamen, vt deserto Democrito et Epicuro, quos primarios impietatis patronos esse iudicabat, naturas iis medias, quas plasticas vocabat, adiungeret; quas cum hypothesis gratia P. Baylio, Manichaeorum systema κατ᾽ ἄνθρωπον defendenti opponeret Ioannes Clericus, longa inde disputandi series et magna vtrique viro celeberrimo fabula enata est [h]. In metaphysicis autem et theologia naturali, sui temporis morem apud Cantabrigienses inualescentem secutus, Platonicam philosophiam Alexandrino habitu indutam magnopere adamauit, cumque Platonicorum recentiorum ex Ammonii schola libros magna diligentia legisset, multoties in eorum castra transiit, et imprimis Plotinum studiose secutus est. Quo factum, vt non modo horum hominum rationem philosophandi imitaretur, sed et nimis illi philosophiae tribueret, ratus vetustissimae Hebraeorum sapientiae vestigia in illa satis luculenta deprehendi: quae occasio illi fuit in quibusdam offendendi, eorumque errores, maxime de diuinis principiis excusandi palliandique [i]. Quos tamen viri cetera summi lapsus, ex nimio Platonismi amore enatos cum post eruditissimum interpretem nos in historia Platonicae doctrinae, et scholae eclecticae diligenter notauerimus, ea hoc loco, quae ibi dicta sunt, non repetimus.

§. XVIII.

h) Historiam controuersiae narrat MOSHEM. in Praef. libri laudati.

i) Patuit id in doctrina de Trinitate, putabat enim vir celeberrimus, veram de tribus in Deo naturis doctrinam ab Hebraeis ad Platonem, et ab hoc ad iuniores eius discipulos peruenisse, ideoque Platonicorum tres archicas hypostases a Christianorum trinitate non nisi vocabulo differre.

§. XVIII. Nemo vero seculo XVII philosophi Platonico-Cabbalistici nomen vel meliori iure meruit, vel maiori eruditione tueri sategit, quam HENRICVS MORVS, amicus et collega Cudworthi, in academia Cantabrigiensi. Is vitae historiam, quatenus ad hanc nostram tractationem pertinet, ipse descripsit [k]. Editus in lucem est anno MDCXIV, literisque ab ineunte pueritia a parentibus destinatus, cum ingenium illi acre contigisset, haud poenitendos profectus nactus est. Cui agro natura foecundo cum inspergerentur disciplinarum semina, iis artibus quibus ad praeclara quaeuis adolescentes erudiri solent, ita innutritus est, vt in Cantabrigiensem scholam transferri potuerit, ad absoluendam, quam texere feliciter coeperat, studiorum telam. Quam in palaestram delatus non modo optimorum, praecipue veterum scriptorum lectione animum satiandi, sed et rerum veritatem philosophia duce altius, quam vulgo fieri solet, inspiciendi desiderio totus flagrans in philosophicarum scientiarum cognitionem omnem suam diligentiam conuertit, idque in studium, vt ipse ait, totum se ingurgitauit. Vsus autem est Aristotele, Cardano, Iulio Caesare Scaligero, aliisque celeberrimi nominis philosophis, quorum scripta diligenter euoluebat. Multorum enim, qui sola Aristotelis lectione se exsatiari non patiebantur, eo tempore opinio fuit, satisfecisse se desiderio suo, eclecticam quandam philosophiam excolendi, si ea legissent, de quibus aduersis inter se signis concurrerunt Cardanus et Scaliger. Nec negat Morus, in quaedam se subinde incidisse satis argute, et aliquando solide dicta, fatetur autem, pleraque aut tum falsa sibi visa esse, aut incerta, aut triuialia denique et obuia, vt plane operam se lusisse in istiusmodi scriptoribus legendis apud se reputaret. Nec a Scholasticis meliora haurire poterat, quorum speculationibus nimis subtilibus in periculosos aliquando errores incidit. Cum enim spinosam, quae inter Thomistas et Scotistas agitatur, quaestionem de principio indiuiduationis [l] abstrusiore aliquando meditatione esset rimatus, in eam opinionem incidit, se non vnum aliquod esse indiuiduum distinctum et completum, sed membrum ingentis cuiusdam vel immensi potius indiuidui intelligentis, vt pollex membrum est hominis, cui soli datum sit, quis ipse sit plane intelligere. Nec tacet, ambiguis Scholasticorum disputationibus factum esse, vt ex horum philosophorum lectione incertior semper discesserit, etiam in illis rebus, de quibus cognitionem certam apud eos quaerebat, sic vt in merum tandem scepticis-

Henricus Morus.

k) In Praef. Opp. philosoph. Londini 1676. fol. 2. Voll. editorum. Conf. BVDDEVS Introd. in Hist. phil. Hebraeor. §. 35.

l) Doctam subtilisque meditationis plenam dissertationem de Principio Indiuiduationis dedit sub IACOBI THOMASII Praesidio illustris G. G. LEIBNITIVS, anno 1663. Qua occasione historiam famosae controuersiae enarrauit THOMASIVS, inter Praefationes eius XLIII. p. 246. occurrentem. Non potuit non autem ista dubitatio Mori ex hac Scholasticorum controuersia oriri, cum plerique materiam pro principio indiuiduationis, ab Aristotele seducti haberent. Ex eo enim necessario sequitur, res omnes ipsis hominibus non exceptis, specie quidem non distinctas, sed numero, eandem habere essentiam, esseque particulas eius licet numero differentes. Et tamen Thomas Aquinas is fuit, qui materiam signatam indiuiduationis principium diceret, cui haecceitatem suam opposuit Scotus, entitatem Occam.

scepticismum philosophia abierit. Relicto itaque Lyceo, totaque disciplina Peripatetica ad Platonicos conuersus, Ficini commentationes, eoque duce ipsum Plotinum, Mercurium Trismegistum huiusque generis alios legere coepit, quibus theologiam Germanicam adiecit. In quibus licet nonnulla tristioris temperamenti vestigia et lapsus quosdam animaduerteret, vehementer tamen illi arrisit commendata κάθαρσις et lumen a Deo solo quaesitum, eo quod satis clare videret, illam, quam hucusque sectatus erat scientiam veri sitientem animum non explere, nec ad eius felicitatem quicquam conferre posse; sentiretque, nihil rationi suae intimaeque conscientiae connatum magis et consentaneum esse, quam vt voluntatem propriam penitus exuat, nec sibi viuat, sed Deo soli, eiusque instinctu peragat omnia. Quem conscientiae stimulum ad arripiendam veram philosophandi rationem cum sequi constituisset, magnum inde, ait, conflictum luctamque exortam esse inter diuinum hoc principium, naturamque animalem, cum nulla iam tergiuersandi relicta esset opportunitas, repugnaret autem voluntatis propriae pertinacia subinde recurrens. Frequentiori vero certamine victoria potitum id se consecutum esse asserit, vt reliqua studia prae numinis amore vilescerent sibi atque sorderent, et temperata illa rerum sciendarum cupiditas atque sitis extingueretur. Quam philosophandi viam ingressus, totusque desiderio plenioris vnionis cum diuino coelestique hoc principio ardens, vbi inordinatum illud multa sciendi desiderium refrixisset, et ad solam ille hanc animi simplicitatem puritatemque anhelaret, maiorem, narrat, sibi indies, quam expectare potuerit, etiam earum rerum, quarum sciendi maxima eum olim cupiditas incesserat, certitudinem illuxisse, ita vt intra paucos annos in laetissimum lucidissimumque animi statum emerserit, et plane ineffabilem. Haec de studio suo philosophico ipse Morus. Quam narrationem sine fuco esse facile viro acutissimo pietatisque studioso largimur, vtrum autem eo philosophiae genere, quod postea sectatus est; quodque Pythagorico-Platonico-Cabbalistica dogmata suppeditat, illum diuinae lucis illapsum acceperit, et annon inter optime cogitata nonnunquam imaginationis, quam foecundissimam alebat, lusu deceptus sit, Lectori ad philosophiam eius, praecipue metaphysicam attendenti, cogitandum relinquimus. Illud certum, virum longe eruditissimum ab eo tempore a philosophia ad sacras literas transgressum, eam sanctioris disciplinae notitiam sibi acquisiuisse, vt inter praestantissimos Angliae theologos numeraretur [m]. Summis itaque sacrae theologiae honoribus auctus per varios gradus ad publici diuiniorum literarum professoris munus in academia Cantabrigiensi ascendit, in collegium Christi cooptatus. Quo loco positus cum ad amplificandos veritatis diuinae limites operam laboremque conferret omnem, mors eum oppressit anno MDCLXXXVII, relicta laude magni celeberrimique theologi. Maxime autem in laudabili consilio cum collegis, praecipue Cudwortho conspirauit, impietati inter ciues

m) BVRNET. Hist. sui temp. loc. c.

ciues ſuos obtentu philoſophiae graſſanti fortes lacertos obuertendi, eneruandi rationum ſpecioſarum inſultus, licentiae nec modum nec colorem impudentiae ponenti metam figendi et obicem, hypocriſin fanaticorum denudandi, ſchiſmati doctorum virorum diſcordiisque in eccleſia natis occurrendi, et hoc pacto infelicitate ſui temporis, ſacrarum diſciplinarum praeſidio inculcata diuini numinis reuerentia et pietate ex parte medendi. Cui fini obtinendo nihil melius inſeruire poſſe ſperabat, quam ſi certas et demonſtratas de Dei exiſtentia naturaque rerum ſpiritualium notiones literarum ſtudioſis ingeneraret. Vt autem ad hanc metam pertingeret, philoſophiam Pythagoreo-Platonico-Cabbaliſticam adhibuit. Nam et hunc occupauerat opinio late tunc in ſchola Cantabrigienſi regnans, vetuſtiſſimam Hebraeorum ſapientiam ad Pythagoram et ab eo ad Platonem et ſequaces perueniſſe, et ex eorum ſcriptis, reiectis alienigenis primaeuae et arcanae veritatis rudera erui poſſe. Cum autem Cabbaliſtarum philoſophiam ex eodem fonte promanaſſe crederet, ſibique perſuaderet, ſumma illa myſteria ab his magiſtris recludi, quibus ad verae diuinaeque ſapientiae radios contuendos graſſari licet, totum ſe iſti philoſophiae generi excolendo dedit, ita tamen, vt rationem liberam quoque in ſubſidium vocaret, vnde tria philoſophiae ſuae fundamenta conſtituit, ſcripturam, Platoniſmum, et rationem liberam [n]. Quibus totum philoſophiae ſuae aedificium ſuperſtruxit, eamque libris profundam meditationem prae ſe ferentibus explicuit, et contra aliorum obiectiones defendit. Id quod ita fecit, vt Cabbaliſticam philoſophiam eſſe veram illam et antiquam ſapientiam oſtendere, et quae inter Pythagorae et Cabbaliſtarum dogmata intercedat concordia, exponere, ac in quibus Cabbaliſtae recentiores a veteri ſapientia defeciſſent, explicare conaretur. Inde ſcripta eius philoſophica enata ſunt, quae hunc characterem prae ſe ferunt, nempe, *Coniectura Cabbaliſtica in tria prima capita Geneſeos, ſ. Tentamen coniecturale interpretandi mentem Moſis in tribus illis Geneſeos capitibus, ſecundum, triplicem Cabbalam, literalem, philoſophicam et myſticam, ſiue diuino-moralem. Defenſio Cabbalae triplicis*, quam quoque ſcripta *apologia contra* SAM. ANDREAE *Examen generale Cabbalae philoſophicae* defendit. Tum *trium tabularum Cabbaliſticarum decem Sephiroth ſiue numerationes exhibentium deſcriptio*, in qua conſenſum Pythagoricae et Cabbaliſticae philoſophiae demonſtrare voluit. Porro, *Quaeſtiones et conſiderationes in tractatum primum libri Druſchim, expoſitio Mercauae Ezechielis ex principiis philoſophiae Pythagoricae praecipuisque theoſophiae Iudaicae reliquiis concinnata. Catechiſmus Cabbaliſticus ſiue Mercauaeus, fundamenta philoſophiae ſiue Cabbalae Aetopaedomeliſſeae* [o], quibus inepta recentiorum Cabbaliſtarum philoſophemata euertere ſategit.

n) Conf. Cabbal. denudat. T. I. P. II. p. 14 ſeqq.

o) Pleraque haec ſcripta Mori Cabbaliſtica Tomo I. Cabbalae denudatae inſeruit KNORRIVS.

git. Qualem autem Cabbalisticae philosophiae faciem Morus depinxerit, quibus eam fundamentis niti, in quibus capitibus cum Pythagorea disciplina conspirare crediderit, operae pretium esset, hoc loco paulo plenius exponere, nisi *Tomo secundo* eodem labore iam essemus defuncti, vbi Mori et Helmontii, principia Cabbalistica explicuimus. Quare Lectorem ad eum locum amandamus, nec ibi dicta otiose repetimus. Cum autem praeiudicio isto, Pythagoreo-Platonica cum sacris Hebraeorum placitis conspirare, totus esset occupatus, haud pauca ex ea disciplina recepit, ita tamen, vt miro connubio cum Cartesianis nonnullis coniungeret: quo factum, vt a receptis opinionibus non sine inuidia et obtrectatione multoties abiret, et παραδοξοφιλίαν proderet. Cuius specimen esse potest eius *Enchiridion metaphysicum, in quo agitur de existentia et natura rerum incorporearum, et quamplurima mundi phaenomena ad leges Cartesii mechanice obiter expenduntur, illiusque philosophiae et aliorum omnino omnium, qui mundana phaenomena in caussas pure mechanicas solui posse supponunt, veritas falsitasque detegitur* [p]. In hoc enim libro, vt in tractatione *de Immortalitate animae*, inter alia his paradoxis subscripsit: naturam spiritus habere extensionem, quamuis corpore careat, Deum et spatium siue extensionem coincidere, esse enim attributum eius, dari spiritum quendam naturae, siue principium hylarchicum, a Pythagora, Platone, Aristotele naturae nomine insignitum, praeexistere animas et similia, ex Platonismo desumta; quibus acrem nonnullorum censuram meruit, vehementer improbantium, quod a simplicitate et puritate diuinae veritatis interdum recessisset [q]. Mirandum autem, cum Morus Platonica et Cabbalistica tanto studio secutus sit, potuisse ei Cartesiana quaedam adeo placere, vt cosmogoniam Mosaicam secundum principia Pythagorica, Cabbalistica et Cartesiana explicare susciperet. Id enim in *Cabbala triplici eiusque defensione* fecit, ratus physiologiam Cartesianam clauem exhibere ad Cosmologiam Pythagorico-Cabbalisticam et hanc ad Mosaicam, id quod recte, nisi fallimur, viris doctis improbatum est [r], et a tanti iudicii viro fieri potuisse, vt gryphes equis iungeret, mirandum esset, nisi innumeris exemplis constaret, ad quae absurda perducat syncretismi studium. Quamuis autem in natura rerum explicanda Cartesium prae aliis sapuisse censeret, tantum tamen abest, vt omnem eius philosophiam probauerit, vt potius candide moneret, quae in ea sibi displicuissent. Id quod factum in *Epistola, quae apologiam complectitur pro Cartesio, quaeque introductionis loco esse poterit ad vniuersam philosophiam Cartesianam* [s], in qua Cartesium quidem laudat et aduersus ineptos censores defendit, reprehendi tamen iure quodam posse

p) Prodiit Londini 1674. 4. et T. I. Opp. philosoph. p. 133 seqq.

q) Conf. BVDDEVS Isagog. Hist. theol. L. I. p. 136. 269. 283. MORHOF. Polyhist. T. II. p. 186. MOSHEIM ad Cudworth. p. 1007.

r) L. ODHELIVS in Synag. bifronte p. 93. BVDDEVS Introd. in phil. Hebr. l. c.

s) Opp. phil. T. I. p. 107. conf. MORHOF. l. c. pag. 260.

dam posse contendit, et inaduertentiam quandam, et nimium prudentiae siue honestae astutiae studium, et enormem quandam mathematicae certitudinis ac necessitatis in singulis suis conclusionibus affectationem. Quae ita deducit, et speciosis argumentis instruit, vt quid magnopere cum veri specie reponendum sit, Cartesii asseclae vix habuerint, certe, quod nonnemini [t] opportune obseruatum, nihil illi ad has dubitationes Mori regesserint. Ex his vero, nobis non monentibus, intelligit Lector, singularem prorsus esse philosophiae Mori faciem, nec eam totam cum cultu Pythagoreo-Platonico, nec cum Cabbalistico concordare. Illustrauit vir doctissimus praeter naturalem, et pneumaticam philosophiae partem, moralem quoque, edito *Enchirido ethico praecipua philosophiae moralis rudimenta complectente, illustrato vt plurimum veterum monumentis, et ad probitatem vitae, perpetuo accommodato*, quod in Germania [u] recusum est, multaque continet bonae frugis plena [v]. Ceterum teste GILB. BVRNETO [w] mentis sinceritas cum pietate in eo certauit, et laudabile illum occupauit studium, philosophiam ad eum finem adhibendi, vt animos contra atheismi pestem praemuniret. Vnde acerbius, quam merebatur, de eo iudicauit IACOBVS THOMASIVS [x], qui, cum ferre non posset, asseri a Moro animarum praeexistentiam, gentilismum ei obiecit, et naturalismum quendam ac latitudinariam religionem, atheismo frigidam suffundentem exprobrauit. Non negamus tamen, Morum inter eos esse, quos Latitudinarios rigidiores inter Anglos vocant, quique narrante BVRNETO [y], id ante omnia agebant, vt accuratius, quam fieri solet, in rerum naturam inquirerent, et ex vtraque parte superstitioni pariter atque enthusiasmo resisterent. Probata autem forma regiminis ecclesiastici legibus introducta, moderationem inter partes dissidentes maiorem desiderabant, et amicitiam eorum non detrectabant, qui ceteroquin de variis rebus diuersas partes sequebantur; suis autem libertatem satis magnam, cum in theologia, tum in philosophia concedebant, eo autem meditationes suas dirigebant, vt rerum caussas accuratius explorarent. Has enim partes Morum esse secutum, idem testatur et scripta eius loquuntur. Ast immerito inter Libertinos eum retulit Antonius Collinus, recte vero laudauit ven. REIMMANNVS [z].

§. XIX. Satis luculenter, nisi nos omnia fallunt, characterem philosophiae Pythagorico-Platonico-Cabbalisticae descripsimus, caussasque delineauimus, quae viros doctos impulerunt, vt has potissimum partes sequerentur. Relinqui itaque cetera Lectoris meditationi poterant, nisi tractationis methodo aliquid esset dandum, eaque vno fasce comprehendenda es- *Obseruationes criticae de hac secta.*

t) BAYLE Nouvelles de la rep. de lettr. 1684. p. 301. STOLLIVS Introd. in Hist. liter. P. II. c. I. §. 97. p. 412.
u) Norimb. 1668. 8.
v) Conf. BVDDEVS Isagog. L. I. p. 301.
w) loc. cit.
x) In Epistola cuius fragmenta extant in STRVVII Actis literar. fasc. VII. p. 9.
y) loc. cit. p. 188.
z) In Catalog. crit. T. I. p. 980.

ſent, et ſimul exponenda, quae de hoc philoſophiae genere nobis ſtatuenda eſſe videntur. Ea, ſi quae in antecedentibus diximus, comparata cum hiſtoria Pythagoreiſmi, Platoniſmi et Cabbaliſmi ſuis locis tradita, attente explorentur, huc potiſſimum redeunt:

I. Decepiſſe ſe ipſos viros, quos in ſcenam produximus, doctiſſimos, dum Pythagoream philoſophiam aſſecuti eſſe ſibi videbantur, Lectori ignotum eſſe nequit ea recolenti, quae *Tomo primo* de Pythagora diximus. Eo enim loco indubitatis teſtimoniis euicimus, nihil, quod genuinum ſit, ex ſcriptis Pythagorae, aut extitiſſe vnquam, aut ad poſteros dimanaſſe, ſcripto nihil eum diſcipulos docuiſſe, cuncta arcana methodo celaſſe, et adeo ſacri ſilentii ſacramento ſuppreſſiſſe doctrinae ſuae notitiam, vt in vulgus emanari, praeter exoterica nonnulla et vulgaria, non potuerit. Mature quoque interiiſſe ſectam Pythagoricam, innumeraque, ex vago rumore illi eſſe, maxime a Platonicis, ſuppoſita. Pauca porro, quae ad nos peruenerunt, et a Platone, Ariſtotele, Xenocrate aliisque, quibus Pythagoreorum meletemata innotuerunt, ad poſteros transmiſſa ſunt, partim dubia, manca et imperfecta eſſe, partim adulterata et ad proprias ſententias refiċta. Quibus circumſtantiis philoſophiae Pythagoreae probe conſideratis, certiſſimum apparebit, ſpe ſua deluſos philoſophos hos pro Iunone nebulam fuiſſe amplexos, proque Pythagorica philoſophia philoſophemata peregrina et adulterata habuiſſe, certe ad vera Pythagorae placita adſpirare nequiuiſſe. Quod vt omni dubitatione caret, ita demonſtrat quoque, defuiſſe illis clauem tantopere depraedicatam ad reſeranda veteris philoſophiae Hebraeorum adyta, etiamſi concedamus, Pythagoram ſua ab Hebraeis accepiſſe.

II. Verum id falſiſſimum eſſe, et tum veterum teſtimoniis fide dignis repugnare, tum cum dogmatibus Hebraeorum conuenire non poſſe, eodem loco luculenter demonſtrauimus, confecimusque incertiſſimum et inſuperabilibus difficultatibus expoſitum eſſe iactatum Pythagorae iter ad Orientales et imprimis Babylonios, certiſſimum autem eſſe, quod nunquam ad Iudaeos Pythagoras acceſſerit, multo magis, quod cum eorum doctoribus et prophetis conuerſatus ſit. Aſt hoc praecipue fundamento nititur ſecta, Pythagorico-Cabbaliſtica, quae recentiori aetate reſuſcitata eſt a Pico, Reuchlino, Riccio, Georgio, Agrippa, aliisque. Hoc canali ad Pythagoram, et ab eo ad Platonem, ab eius aſſeclis vero ad noſtra tempora dimanauiſſe ſapientiam veterem, omnes huius ſectae fautores, ne recentioribus quidem exceptis, ſibi perſuadebant, et de vetuſtiſſima ſibi veritate gratulabantur, licet purpurae huic humanarum nugarum panniculos aſſutos crederent, viderentque. Quos cum a veris et genuinis veteris ſapientiae Hebraeae placitis diſtinguere nec noſſent nec poſſent, neſcio quae myſteria ſibi inueniſſe viſi ſunt, vbi nihil praeter ſomnia imaginaria acceperunt, quae nec Hebraica nec Pythagorea dici poterant et debebant. Ita vero duplici ratione peccatum eſt. Nam non ſolum falſas ſibi de originibus

ginibus veteris veraeque philosophiae opiniones fingebant, sed et doctrinas malesanas et hoc nomine plane indignas, quales multas continet ista Pythagorica disciplina, pro sanctissimis habuerunt veritatibus. Quas cum hostibus Christianae religionis, velut σοφὸν φάρμακον contra impietatem opposuissent, mirum non est, nocuisse eos plus veritatis diuinae amplificationi, quam profuisse. Cuius exempla esse possunt satis luculenta quae Picus, Reuchlinus, Ricius, Georgius de sacris Christianae religionis placitis aduersus atheos et ἐμπαίκτας scripsere, ab his sannis magis et contemtu excepta, quam cum admiratione lecta et admissa.

III. Neque ex Cabbalistica philosophia medicina allata, sed electum philosophiae genus multo magis confusum est. Id quod historiam eius *Tomo secundo* accurate expositam intuenti et ad hanc sectam applicanti erit longe manifestissimum. Ex ea enim certissimis indiciis patet, omnem illam Cabbalisticam philosophiam nec ab Hebraeis, quod quidem prae se ferebat, ortam esse, nec puram Pythagorae disciplinam pro parente agnoscere, sed esse chaos quoddam ex placitis orientalibus, Platonicis et Aegyptiacis enatum, ad demonstrandas rerum omnium ex vno fonte emanationes, per varios gradus ad hunc vsque mundum sublunarem ipsosque infelices spiritus pertingentes, quod a veteris disciplinae Hebraicae praeceptis praeter nomen et ineptas quasdam dictorum sacrae scripturae accommodationes, prorsus nihil habet veritatis diuinae Hebraeis patefactae, et errores fouet longe periculosissimos sanctissimaeque reuelationi e diametro contrarios. Ast hanc tamen ex illa defendere, sicque arcana diuina recludere satagebant. Quod quam infeliciter fieri potuerit, rerum intelligens nobis non monentibus comprehendit. Exemplo esse possunt ea, quae Henricus Morus, ceteris multo doctior et acutior, hunc in modum est commentatus. Tacemus innumera huic Cabbalisticae doctrinae successiua immutatione fuisse assuta, ita vt ne quidem de primis eius dogmatibus certi esse possimus, vt in eius historia demonstratum. Quo fieri debuit, vt velut in alto sine cynosura, sine clauo, sine rectore fluctuarent viri boni et docti, sed originum philosophicarum aut ignari, aut ad eas non satis attendentes easque ex P. P. ecclesiae somniis repetentes.

IV. Ipsa vero incertitudo Cabbalisticorum scriptorum hos philosophos multoties decepit. Cum enim longe rarissima essent, et innumeris modis aut supposita aut adulterata, arripuerunt tamen, quodcunque in manum venerat, velut thesaurum latentem, et peregrinorum atque obscurorum admiratione capti illis, furtiuis et corruptis monumentis fidem habuerunt, immo pecunia quoque pro iis erogata, nimia credulitate se emungi passi sunt, quod Pico imprimis obtigisse suo loco narrauimus; et accidisse quoque Georgio Veneto, Agrippae et similibus, qui hos libros insano studio venabantur, valde est verisimile.

V. Quamuis autem nonnulla Cabbalistarum scripta nacti essent genuina, qualia vidisse eos, Reuchlini et Agrippae exempla docent, qui libros

quosdam Sobaricos, librum Iezirah similesque inspexerunt, valde tamen iis obfuit, quod accuratum inter Cabbalam exegeticam siue literalem, philosophicam siue doctrinalem et metaphysicam, et inter practicam atque magicam discrimen vel ignorauerint, vel neglexerint. Inde enim euenit, vt exegeticos Iudaeorum lusus, quibus velut corticibus arcanus sensus subest, cum ipsis dogmatibus confuderint, et hoc argumentandi genere otioso et ludicro nimium quantum tribuentes, quodcunque vellent, inuitis etiam Cabbalistis exsculperent, ita vero se velitariis his armis religionem Christianam summopere defendisse somniarent. Id quod Pici et Reuchlini libros, vel Riccii quoque et Angeli Burgonouensis commentationes consulenti est clarissimum. Hac ratione vero Iudaica, Christiana, Platonica et propria cogitata facile erat in vnum confundere et pulchre miscere, quae ita attemperata sonos dabant mirificos, sensum fere nullum, sane minime genuinum, exhibebant. Paulo distinctius id discrimen obseruauit Agrippa, vir acer et attentus, ast cum magiam esse vetustissimam philosophiam miro sibi somnio persuasisset, ex Cabbala practica ea ad philosophiam retulit, quae naturam eius totam confundunt. Vnde nec Cabbalisticam philosophiam nec Pythagoricam ex eo discere licet. Morus autem φιλοσοφικώτερος dum sua tradit, non aliena, nobis multoties peregrino imposuit nomine.

VI. Vt vero error errorem gignit, ita quoque in hac secta accidit. Semel enim occupatis praeiudicio auctoritatis animis, quodcunque antiquitatis veneratione enitebat, ad hanc philosophiam obtorto tractum est collo. Cum enim eius sectatores firmissime sibi persuasissent, ad barbaras gentes ab Hebraeis sapientiam quandam arcanam atque mysticam descendisse, Zoroastrem, Hermetem, Orpheum aliosque veteris orbis philosophos principes in hunc censum retulerunt, eosque Pythagorae praeceptores si non voce, scriptis tamen fuisse crediderunt. Qua opinione semel radices agente, dici non potest, quam faciles fuerint in fide danda scriptionibus istis, quae venerandorum horum nominum titulis superbiebant, et quam diligentiam adhibuerint, vt has commentationes in apricum producerent, suisque lucubrationibus illustrarent, exque iis vetus illud sapientiae genus, quod sperabant, restituerent. Quem morem in Italiam ex Graecia transtulerunt Graeci exules, maxime Pletho et Bessario, fouerunt Ficinus et Picus, ad Cabbalistica adplicuerunt Georgius Venetus et Reuchlinus, magicis adhibuit Agrippa, editis autem collectisque vno fasce huius furfuris scriptiunculis, in iustum quoddam compendium coëgit Patricius, cuius eruditio quam plurimos minorum gentium philosophos seduxit, vt in eadem deuia delaberentur. Quam erronea enim haec opinio fuerit, et quam noxia ad corrumpendam tum philosophiam omnem, tum origines eius vitiandas, ex iis, quae *Tomo primo* de his scriptis ὑποβολιμαίοις late disseruimus, adeo notum est, vt ea repetere hoc loco non sit opus.

VII.

VII. Dimiſerunt, quod fatemur, nonnulli Cabbaliſticam philoſophiam, et Platonicam pure ſequendam eſſe ſtatuerunt, eo quod legi hodie Platonis opera poſſint, et haud exiguus doctiſſimorum eius interpretum ſuperſit numerus. Verum ſi dicendum, quod res eſt, parum feliciter. Platonem enim valde obſcurauerat ſyncretiſtica philoſophia, quam in Italiam delatam Ficinus, Picus, et ſequaces reſuſcitauerant, quae quam inepte academica dogmata corruperit, et aliena immiſcuerit, prolixa demonſtratione exemplisque luculentis clariſſimum *Tomo ſecundo* fecimus. Inde vero omnis naeuus originem habuit, et quam inutile fuerit reſuſcitatae philoſophiae Pythagoreo Platonicae ſtudium, haud obſcure proditum eſt. Ex his enim propaginibus omnes illi ſurculi prorepſerunt, qui fructibus malae indolis hanc philoſophiam repleuerunt. Nam ab his philoſophis, ſyncretiſtica illa placita et vana dogmatum paradoxorum ſomnia orta ſunt, quibus commentationes ſuas recentiores repleuerunt. Ab his magiſtris didicerunt ſequioris aetatis commenta Moſi, Hermeti, Zoroaſtri, Orpheo tribuere; his auctoribus Cabbaliſtica ipſa in his officinis cuſa reiici non poterant: verbo omnis philoſophia Ammonio, Plotino, Porphyrio, Iamblicho, Hierocle, Proclo, Simplicio, et ex Chriſtianis Origene, Pſeudo-Dionyſio, Syneſio, Pſello, innixa eſt: hos claſſicos auctores iactauere Picus, Ficinus, Reuchlinus, Georgius, Agrippa, et qui magis ſobrie philoſophari videri voluit Patricius. Ad hunc lapidem offenderunt Galeus, Morus, Cudworthus, in quorum ſcriptis adeo regnat philoſophiae Platonico-Alexandrinae auctoritas, vt cum damno veritatis diuinae eius placita, quinimmo haud raro verba phraſesque receperint. Exempla qui volet, illa quae de Georgio Veneto, Agrippa et Patricio ex ſec. XVI, de Cudwortho et Moro ex ſeculo XVII diximus, ea affatim ſuppeditabunt.

VIII. Cum autem in merum Syncretiſmum haec philoſophia abierit, maleque conſarcinata exhibuerit, quaecunque ſpeciem antiquitatis mentiebantur, facile inde colligere eſt, quam ineptam atque falſam philoſophandi rationem illa obtulerit. Et ferri tamen potuiſſet, concedique vt ſuo abundarent ſenſu iſti philoſophi, niſi deteſtabile praeiudicium eos in transuerſum egiſſet, ex hac pſeudo-philoſophia poſſe diuinam veritatem erui, et antiquiſſimam ſapientiam reſtitui, eo quod hanc eſſe illius parentem crederent. Ita enim nobis totum emanationis ſyſtema obtruſum, dogmata autem aliena et falſa veritatis diuinae obtentu commendata ſunt, et corrupta ſanctioris diſciplinae ſimplicitas. In qua fruſtra animam mundi, influxus angelorum, arcanas operationes hominum in coeleſtia, ſubordinationem naturarum in diuinis, praeexiſtentiam animarum, ſpiritum naturae et ſimilia quaeras, niſi eo ipſo inepto praeiudicio magiſtro et interprete vtaris.

IX. Quod ſi in ſe ſectam iſtam, poſthabito hoc reſpectu ad alias intueamur, ne tamen hoc quoque nomine ſe commendare, nomenque Platonicae tueri poteſt. Miris enim modis a Platone diſcedit, et eius opi-

nionem

nionem peruertit. Ad quod, praeter dicta duplex quoque caussa concurrit. Nempe vel Aristoteles more scholae Alexandrinae in partes pertractus est, quo pacto genuinus Platonismus periit: vel eius odio nimis ornatus, excusatusque Plato est, vt inuidia Stagirita cumularetur et Platoni postponeretur. Quae maxime ratio coëgit Patricium, Platonis doctrinam miris modis pingere et Parmenideis vel potius Telesianis meditationibus reddere φιλοσοφικωτέραν, magisque disciplinae naturali attemperatam. Tacemus adeo ineptiisse nonnullos, vt desumto externo quodam veteris Pythagoricae et Platonicae doctrinae habitu, suisque naeniis et lasciuientis ingenii somniis adaptato, crederent, Pythagoream Platonicamque se sapientiam tradidisse. Quod memorabili Georgii Veneti exemplo illustrari potest, qui doctrina philosophica de musica Pythagorea hoc modo miro legentium fastidio vsus est. Ex quibus omnibus inductione in vnum collectis recte concludimus, veram philosophiam ab hac secta parum fuisse adiutam, licet nonnulli passim acute, et in nonnullis verisimiliter philosopharentur.

* *

CAPVT V.

DE RESTAVRATIONE PHILOSOPHIAE PARMENIDEAE.

§. I.

Occasio resuscitatae philosophiae Parmenideae.

Parmenideae philosophiae ex puluere et obliuione, in qua tot seculis abscondita et depressa iacuit, resuscitandae occasionem dedit philosophia naturalis Aristotelis. Haec cum magna quidem et multa promitteret, pauca autem reapse exhiberet, quibus de rebus naturalibus certa et clara superstrui explicatio posset, principia autem in cerebro magis Stagiritae enata, quam rebus naturalibus insita notionesque vagae, incertae et metaphysicis quibusdam praecisionibus abyssum naturalium mysteriorum non exhaurientes magno verum sitientes fastidio onerarent; excitati tandem sunt viri nonnulli docti, ingenio acres et animo satis fortes ad contemnendum abiiciendumque auctoritatis Peripateticae praeiudicium, vt physiologiam Aristotelicam examinarent, examinatamque et improbatam expellendam esse ex physicis philosophorum circulis statuerent, et meliora surrogare auderent. Cuius egregii facinoris gloria primo, nisi fallimur, in argumento naturali debetur BERNARDINO TELESIO. Is enim excitatus fortean Platonicorum nonnullorum disputationibus, cum Platonica quoque de rebus naturalibus disputatio minime satisfaceret animo, explosa illa atque Peripatetica philosophia, nouam dare phy-

physicae partis explicationem constituit. Quam cum Parmenideis tuto inaedificari posse principiis crederet, sepulta reuocauit in vitam, iisque nouum atque elegans superstruxit doctrinae naturalis aedificium, quo meruit, vt a nonnullis [a] inter eclecticos nouaeque philosophiae conditores referretur. Quam ei laudem non prorsus quidem denegamus, cum ipsius systematis nexum atque rationem suo debuerit ingenio. Quia vero id proprie fategit, vt Parmenidem nobis de rebus naturalibus accurate philosophantem sisteret [b], hoc capite eius philosophiam enarrandam constituimus, ostensuri, qua ratione Parmenidea placita ordinauerit, eiusque principiis ad physiologiam explicandam vsus sit. Miramur autem, virum suo iure in hoc eruditionis genere summum a plerisque, qui philosophiae historiam scripserunt, aut intactum mansisse, aut leuiter tactum esse, eosque qui historiam eruditam seculi XVI exposuerunt, huius viri mentionem satis accuratam plenamque non fecisse. Id quod ex inspectione eorum disci potest, quae NICOLAVS TOPPIVS [c], et LEONARDVS NICODEMVS, IMPERIALIS, TEISSIERIVS [d], NIC. COMNENVS PAPADOPOLVS [e] et ex his alii de eo retulerunt. Egregie itaque de hac historiae philosophicae particula meruit, eruditissimus IO. GEORGIVS LOTTERVS noster, professor Petropolitanus, nimis acerbo praematuroque fato elegantioribus literis nostraeque amicitiae ereptus, qui *de Vita et philosophia Bernardini Telesii* luculentum atque doctissimum nobis dedit commentarium [f], inque eo non res modo et philosophiam Telesii, sed vniuersam quoque seculi XVI historiam literariam luculenter illustrauit. Quem ducem eo magis sequimur, quo accuratior eius est tractatio, isque fere nullum in hoc argumento post ipsum scripturis reliquit spicilegium. Consultis itaque fontibus hunc commentarium inspicere Lectorem iubemus, prolixius copiosiusque ea expliciturum, quae strictim exponere instituti ratio limitesque poscunt.

§. II. Tulit elegantissimum BERNARDINI TELESII ingenium Italia, edidit Consentia, Neapolitani regni vrbs satis celebris et virorum clarorum ferax [g]. Natus est anno MDVIII, ex familia et generis nobilitate, atque sanguinis gloria et literarum virtutisque laude inclyta, teste IO. IMPERIALE [h], et, qui Telesianae gentis decora pluribus enarrauit, ELIA DE AMATO [i]. Cum natura feruidum illi atque acre ingenium contigisset, et sui animi inclinatione et parentum amicorumque consiliis atque exemplis fere puer literarum studiis se tradidit. Maxime vero patrui Antonii *Vita Telesii.*

a) VERVLAMIVS Hist. ventor. praef. T. II. Opp. et passim. TOPPIVS Bibl. Neap. p. 344. IACOB ECHARD. Bibl. Domin. T. II. p. 506.

b) VERVLAMIVS de Cupidinis fabula, Vol. III. p. 238.

c) loc. cit.

d) Elog. T. III. p. 449.

e) Hist. gymn. Patau. P. II. c. 32. n. 146. p. 278.

f) Lips. 1733. 4.

g) Sexaginta duos Consentinos, eruditione claros laudat TOPPIVS libro cit.

h) In Museo Hist. p. 78.

i) In Pantopologia Calabra, Neapoli 1715. edita p. 126. vid. Act. Erud. Suppl. T. X. f. 7. p. 289 sq.

tonii Telesii exemplum et institutio illi adolescenti plurimum profuit. Magna inerat viro huic literarum tum humaniorum tum seueriorum cognitio, qua meruit a Carolo V, Caesare, vocari, vt Philippum II, filium literis instrueret, testibus libris eius doctissimis, quibus virorum doctorum elogia meruit [k]. Sane celebris philosophi laude dignum censuit THVANVS [l]. Hic eum, priuato quidem studio [m] rectae mentis atque eruditionis cupidae iuuentuti apud Mediolanenses bonarum artium scholas aperuisset, noster ad eum vix ex ephebis egressus missus est, vt et contubernio eius et institutione frueretur. Qui cum parentis curam atque diligentiam in educando formandoque adolescentis ingenio adhiberet, et eius animum sponte currentem addito calcari ad honesta eruditionis praemia consequenda magnopere accenderet, dici non potest, quantum Bernardinus in illis disciplinis profecerit, quibus ad maiora capessenda iuuentus erudiri solet. Inde facultas, Latine eleganter scribendi in scriptis Telesii postea prodita, viresque eloquentiae, quae accedente iudicio paulo maturiore se vehementer commendarunt. Accessit, more istius aetatis, praeter facultatem poëticam, quam ei tribuit TOPPIVS [n], Graecae linguae studium, quo velut claue vsus est ad referanda Graecae philosophiae, in scriptis veterum latentis adyta. Dein patruo Antonio ad Romanum gymnasium vocato anno MDXXV, vt in illustri hoc theatro literas mansuetiores doceret, Bernardinus cum eo illuc abiit, et quicquid alimentorum studiis suis vrbs vel doctissimorum virorum praeceptis, vel hominum eruditissimorum exemplis magna copia suppeditabat, ad doctrinam suam amplificandam retulit: biennio vero post a latere auunculi Consentiam ad beneficium sacerdotale adeundum redeuntis auulsus dum Romae manet, cum reliquis incolis fatalem annum MDXXVII expertus est, quo Borbonio principe duce vrbs capta et direpta est. Tristissimo et infelicissimo id nostri fato euenit. Ipse enim licet silentes et tranquillas Musas nemini grauis sequeretur, facultatibus omnibus tamen a milite spoliatus et in carcerem insons detrusus est. Et liberatus forte ex eius squalore non fuisset, nisi Bernardini Martiriani, ciuis sui, qui laudato duci tum ab epistolis secretioribus fuit, et idem postea munus apud Carolum V imperatorem subiit [o], intercessione in libertatem fuisset vindicatus. Romam ita tantae cladis memoria perhorrescens ad Patauinas Musas concessit, seueriori se disciplinae traditurus, et philosophiae atque mathematicarum scientiarum mysteriis initiandus. Illam tum Hieronymus Amalthaeus [p] docebat, has Fridericus Delphinus [q] magno applausu tradebat. Illum itaque

k) Vid. IOVIVS in Elog. c. 122. p. 264. TEISS. Elog. T. III. p. 449. IMPERIALIS l. c. LOTTERVS l. c. p. 7. not. d. et quos laudat.

l) Apud TEISSIER l. c.

m) Vid. COSTER. l. c. not. e. p. 8.

n) pag. 344. Nihil tamen poëmatum Telesii hodie extat.

o) TOPPIVS l. c. p. 46. DE AMATO l. c. p. 108. LOTTER p. 9. not. l.

p) Vid. TEISSIER T. III. p. 22. PAPADOPOL. T. I. p. 228.

q) Vid. PAPADOPOL. l. c. T. I. L. III. c. 10. n. 51. p. 305. Qui refert, tanta felicitate Venetiis medicinam fecisse, vt suspectus cucullatis fratribus tantum non in carcerem raperetur.

itaque moralem philoſophiam explicantem audiuit, huic totum ſe tradidit, tantaque felicitate in artium mathematicarum ſecreta penetrauit, vt teſte IMPERIALE [r] proprio ingenio noua, inexcogitata, imperſcrutabilia prope quam plurima detegeret in doctrina optica. Quibus praeſidiis munitus cum ad naturalem philoſophiam accederet, mirum non eſt, vulgarem eius explicationem, quae tum obtinebat, illi non placuiſſe, nec arriſiſſe iuueni mathematicam ἀκρίβειαν et perſpicuitatem ſectanti vel Ariſtotelis libros phyſicos, quos Graece legerat et examinauerat; vel metaphraſtarum Latinorum et Graecorum explicationes quas conſuluerat, *exiſtimans* vt ipſe ſcribit [s], *fieri non poſſe, vt tot praeſtantiſſimi viri tot nationes, vtque adeo humanum genus vniuerſum tot iam ſecula Ariſtotelem coluerit, in tot errantem tantiſque.* Vt itaque certiorem planioremque ſibi viam pararet, ipſe ſibi ſufficiens de fundamentis proprii aedificii in naturali diſciplina iaciendis cogitauit, eorumque primas ſibi lineas formauit, damnatis Peripateticorum dogmatibus, quae minime ſufficere in rerum naturalium φαινομένοις cauſſiſque explicandis pulchre videbat. Ita quod gnauiter ingreſſus erat philoſophiae curriculum Patauii feliciter abſoluit, et ſummis in eo dignitatibus acquiſitis coronauit, cumque deleta fere eſſet priſtinae calamitatis, quam apud Romanos paſſus erat, memoria, in vrbem rediit, ingenii diuitias aucturus et expliciturus. Cuius occaſionem egregiam nactus eſt, cum felicitas illi obtigiſſet, vt virorum doctiſſimorum conſuetudine frueretur, colloquiis eorum paſceretur, luminibusque praeclaris illuſtraretur. Inter quos cum magno eum fauore atque beneuolentia proſequerentur Vbaldinus Bandinellus et Ioannes della Caſa, quorum ille Graecarum literarum erat intelligentiſſimus [t], hic vero carminis gloria excellebat [u], vterque autem iudicii acumine praeſtabat, libere cum tantis viris pro familiaritate amicitiae, quam cum illis contraxerat, cogitata ſua de philoſophia naturali communicauit; qui, cum egregie cuncta ipſis placerent, ad pertexendam, quam inceperat telam Teleſium vehementer excitarunt. Ita philoſophica eruditione praeclare ornatus ſummis paſſim viris innotuit, qui in aula Romana verſabantur, cumque ſanctiorem illi diſciplinam iungeret, et maxima eſſet animi candoris morumque probitatis eius in curia Romani pontificis exiſtimatio, ita carus omnibus fiebat, vt, quod auctore THVANO [x] ſcimus, Paulus IV, qui tum rerum ſacrarum ſummae praeerat, illi vltro archiepiſcopi Conſentini dignitatem offerret, quam tamen, ſtudiis aliis delectatus modeſte recuſauit, et epiſcopali tiara fratrem Thomam ornari paſſus eſt. In qua tamen Thuani narratione temporum rationes non nihil impeditae ſunt [y]. Illud certum,

 Tele-

r) loc. cit. pag. 78.

s) In Praef. Lib. de Rerum natura edit. Rom. 1565. Inde magna inerat Teleſio Peripateticae philoſophiae notitia, qua meruit vir Peripateticis rationibus potens et inſtructus vocari VERVLAMIO de Fab. Cupidinis Vol. III. Opp. p. 238.

t) Vid. LOTTER. l. c. p. 14. not. u.

u) Notiſſimum Caſae in Hiſt. lit. recentiori nomen et merita opera eius recudi fecit NIC. HIER. GVNDLING. Halae 1709. 8.

x) loc. cit.

y) Thomam Teleſium ſummi apud Conſentinos antiſtitis dignitate fuiſſe ornatum anno MDLXV, ex VGHELLI Italia ſacra T. IX. p. 350.

Telesium, post moram Romanam patria Consentia repetita vxorem duxisse, Dianam Sersali nobili inter Consentinos genere editam, quae cum trium eum liberorum patrem fecisset, praematura eum morte summa affecit tristitia, nec exiguo familiae damno decessit, studiorum philosophicorum non item. Quod enim non nemo poëtarum recentiorum cecinit [z]:

- - rara libris cura, vbi foeminae
Quieta turbant tecta philosophi,
Diesque ac noctes cor mariti
Per stimulos agitant acerbos.

id Telesio quoque vxoriis compedibus vincto euenisse narrant, qui res eius descripserunt [a]. Non enim ipse modo fatetur [b], *post studia iuuenilia scribendi munus se longo tempore intermisisse*, sed et alii referunt, cohortationes Bandinelli atque Casae a matrimonii curis, et administratione domestica Telesii fuisse impeditas. Ab his autem vinculis et vxoris morte, et filii, quem vnicum superstitem habebat, diligentia, cum is res domesticas regendas suscepisset, liberatus, ad otia philosophica rediit, et vt sereniori mente diuini ingenii foetus eniteretur, secessum literarium meditatus, in praedium aliquod suum, sacris nemoris silentiis et ruris amoenitate ad philosophiam inuitans abiit, totumque se in literas ingurgitauit. In quo tamen otio ita negotiosus fuit, vt cum ab vrbano strepitu et familiae interpellatione liber esset, veterum philosophorum scripta diligenti manu euolueret, et imprimis repetito studio Aristotelis libros relegeret et examinaret, plurimum autem temporis perficiendo, quod Parmenideis principiis inaedificare coeperat aedificio doctrinae naturalis tribueret, et congestis digestisque omnibus *duos de natura libros iuxta propria principia* componeret, inque illis Peripateticam super rebus naturalibus disciplinam euerteret. Suo tamen iudicio diffisus, meletemata sua cum amicis communicauit, quibus mentem inesse rectam sobriosque de philosophia sensus nouerat, et imprimis cum Ioanne Mario Madio Brixiano, rerum philosophicarum peritissimo viro [c]. Cuius calculum cum meruisset, excudendos eos de natura libros Romam misit, vbi anno MDLXV typis exierunt. Cum autem totus a natura ad detegenda explicandaque secreta sua opera factus esset, in isto labore perrexit, et de singularibus quoque ex disciplina naturali argumentis commentarios composuit, typisque ex parte vulgauit, nonnullos posteris edendos reliquit. Vix vero typographi carceribus liberata prodiit Telesiana

constat. Ast eo tempore iam in matrimonio viuebat Bernardinus, Paulus IV, P. R. quinquennio prius morte decesserat. Si itaque Thuanus scriptor coaeuus deserendus non est, intelligenda haec sunt de consilio Papae, post ista demum tempora euentum sortito. conf. LOTTER. l. c. p. 16.

z) CONR. CELTES Lib. III. Odar. XXIII.

a) PAPADOP. l. c. b) loc. cit.

c) PAPADOP. l. c. T. I. L. II. c. 36. n. 167. p. 261. Fauebat Madiorum, vel Magiorum, familia Aristoteli, vnde ex ea Vincentius quoque Magius de ea philosophia, editis Simplicii et Alexandri Commentariorum versionibus meruit. Placide tamen Madium legisse, nec improbauisse suas meditationes in Praefatione testatur Telesius.

ſiana phyſica, cum inſperato quidem, aſt laeto magnoque plauſu exciperetur tum a viris doctis, tum a gymnaſii Neapolitani ciuibus, qui licet totam aetatem ſuam in Ariſtotele conſumſiſſent, laetabantur tamen, eſſe ipſis ducem, quo ad inſitam natura libertatem philoſophandi ſpem ſuam erigere poſſent. Ita nempe quae apud alios inuidiam parere ſolet, Teleſio gloriam laudemque peperit dogmatum nouitas. Inſtigare itaque Teleſium, rogare, inſtare, vt ſeceſſum relinqueret, ſolitudini vrbis frequentiam praeferret, et Neapolin ad docendam nouam philoſophiam concederet. Vincique ſe paſſus eſt Teleſius, atque in eam vrbem conceſſit, in qua tantum abeſt, vt de rebus naturalibus dicentis praeſentia famam minueret, vt indies maior eſſet eruditionis eius et eloquentiae admiratio. Neque ea adoleſcentium tantum fuit, ſed viri quoque maturo iudicio praediti, magnopere doctrinam Teleſianam ſuſpexere, et ab eo accendi ſe paſſi ſunt ad ſcrutanda diligentius, quam a Peripateticis fieri ſolebat, naturae arcana, et colendam phyſicam. Quod ſtudium auctore Teleſio occaſionem dedit ſocietatis eruditae ineundae, quae iunctis inter ſe viribus diuiſisque laboribus ad iuuandam rerum naturalium cognitionem et conculcandam Stagiritae auctoritatem in phyſicis conſpirabat. Quam academiam, (ita laudabile inſtitutum vocare more a Platonicis deſumto placuit,) vel omnium primam, vel inter primas fuiſſe et exemplum dediſſe, quod maximo philoſophiae emolumento poſteri ſequerentur, annales literarii teſtantur [d]. Huic academiae Teleſianae nomen a conditore haeſit, quamuis et ab eius patria Conſentina dici ſoleat [e]. In hoc igitur vitae ſuae otio ſatis negotioſo cum diligentiſſime naturae ſcientiam excoleret, ita carus factus eſt omnibus, vt principibus quoque viris maximopere probaretur, eumque vt liberalius philoſophiae operam dare poſſet, Ferdinandus Carafa, Nuceriae dux in familiam ſuam adſciſceret, et, quod ipſe Teleſius praedicat [f], non in minore honore haberet, quam Alexander Ariſtotelem. Quae vero tot virorum cordatorum illi amicitiam parauerat libertas philoſophandi, tandem vitae interitum attulit. Valde enim vrebat fratres cucullatos, contemni Ariſtotelis auctoritatem, cuius philoſophiae gloria tumebant: more itaque ſcholarum, hac ſuperſtitione captarum in Teleſianam philoſophiam inſurgere, eamque atque academiam Teleſianam iurgiis laceſſere coeperunt: quae cum nimis impatienter ferret Teleſius, contracto ex atra bile morbo, ſenex viribus vehementer proſtratus eſt [g]. Patriae vero dulcedine tractus, deſiderioque iſtis furoribus et vexationibus ſeſe ſubducendi Conſentiam a filio transuectus eſt. Ibi per octodecim fere menſes exſtatico ſimilis non tam vixit, quam ſpiritum aegre duxit; depoſuitque tandem grauem mortalitatis ſarcinam octogenario proximus anno MDLXXXVIII, ſepultus in tumulo fratris

 Thomae

d) Conf. GIMMA Idea Hiſt. lit. Ital. T. II. c. 38. §. 2. p. 476. IMPERIALIS l. c. LOTTER. l. c. p. 25. not. (t)

e) Philoſophia aliis praeſtabant ex ſociis Sertorius Quatrimani, Io. Paulus de Aquino, Iulius Caualcanti, et Fabius Cicala.

f) In Dedic. editionis Neapolitanae.

g) PAPADOPOL. l. c.

Thomae archiepiſcopi. Quam beneuole autem viri literati, quique rerum naturalium cognitione luculentiori, quam in ſcholis pandi ſolebat, delectabantur, Teleſii conatus exceperint, ex repetitis librorum *de Natura rerum iuxta propria principia* editionibus intelligi poteſt. Primus enim et ſecundus liber poſt Romanam editionem *Neapoli* quinquennio poſt anno MDLXX prodiit, integrum autem *librorum nouem* opus, *ad illuſtriſſimum et excellentiſſimum D. Ferdinandum Carafam Nuceriae ducem* lucem, eo viuo, vidit *Neapoli anno MDLXXXVI.* Repetierunt biennio poſt Geneuenſes eam editionem, adiectis PHILIPPI MOCENICI, *Veneti vniuerſalium Inſtitutionum ad hominum perfectionem, quatenus induſtria parari poteſt, contemplationibus V.* et ANDREAE CAESALPINI *Quaeſtionum Peripateticarum libris V.* Libellos autem, *de his, quae in aëre fiunt*, et *de mari*, quos viuus ediderat Teleſius, adiunctis aliis, quos *de Cometis et lacteo circulo*, *de iride*, *quod animal vniuerſum ab vnica animae ſubſtantia gubernetur* [h], *de Vſu reſpirationis*, *de Coloribus*, *de Somno* ſcriptos Teleſius reliquerat, vulgauit ANTONIVS PERSIVS, Teleſio in vita amicitia coniunctiſſimus, Venetiis MDXC. Quamuis autem et Romae et Neapoli viuo Teleſio patienter audiretur eius noua de naturalibus philoſophia, poſt fata tamen indici expurgatorio libri iſti adſcripti, et donec expurgarentur, prohibiti ſunt, quod fatum editiones apud Italos cuſas rariores fecit. Neque tamen, non obſtante hoc fulmine amici ei ſectatoresque defuerunt, et morte quoque erepti laudes non reticuit academia Conſentina, inter quos, quem modo nominauimus, Antonius Perſius libros eius edendo SERTORIVS QVATRIMANI autem, *Compendium philoſophiae Teleſianae* lingua vernacula exarando praeclare de Teleſio meruerunt. Patricium autem Teleſiana nonnulla in ſuum, quod molitus eſt ſyſtema naturalis philoſophiae transtuliſſe, ſupra iam memorauimus. Praecipue autem Teleſii partes ſecutus eſt Thomas Campanella [i], de cuius tamen philoſophia, cum omnes eius partes innouauerit, parte ſequente dicetur. Aduerſarios autem non cuculliones modo expertus eſt, vt ſupra dictum, ſed viros quoque doctos. IAC. ANTONIVS MARTA enim Neapolitanus, iuris ciuilis et canonici publicus in gymnaſio Patauino interpres, in vndecim annorum opere, quod *Pugnaculum Ariſtotelis* inſcripſit, Peripateticam doctrinam contra Teleſium defendere ſuſcepit: ſequutus hunc eſt, ANDREAS CHIOCCVS medicus atque philoſophus Veronenſis, qui Teleſii ſententiam de venis, neruis atque arteriis impugnauit. Vtrumque refellit, et pro Teleſio reſpondit CAMPANELLA [k]. IANVM CAECILIVM

FREY

h) Perperam illud adſcripſimus ANDR. CHIOCCO in German. Hiſt. phil. opere T. VI. p. 696. quod delendum.

i) Defenſionem Teleſii CAMPANELLA ſuſcepit in Philoſophia ſenſibus demonſtrata, vbi quoque Iacobo Antonio Martae reſpondit. Vid. de Libris propriis Lib. I. cap. 1.

k) Diligenter de his Teleſii aduerſariis, eorumque eruditione, meritis, ſcriptis et refutatione egit B. LOTTER. l. c. §. 11. p. 84 ſeqq. ad quem lectorem, ne nimis prolixi ſimus, remittimus.

FREY quoque in *Cribro philoſophorum* Teleſium examinaſſe, teſtis eſt CLAVD. SORELLVS [l].

Philoſophia Parmenidea Teleſii.

§. III. Qua vero via in explicandis rerum naturalium principiis inceſſerit Teleſius, ex laudatis eius libris *de Principiis rerum naturalium* diſcendum eſt. Non ſine vtilitate tamen comparare cum ſcripto Teleſiano licet BACONIS DE VERVLAMIO libellum *de Principiis atque originibus ſecundum fabulas Cupidinis et Coeli, ſiue de Parmenidis et Teleſii et praecipue Democriti philoſophia tractata in fabula de Cupidine* [m]. In qua ſcriptione, vt erat Verulamius acumine inſolito praeditus et profunde meditabatur, ſubtiliſſimam et ingenioſam eius fabulae explicationem phyſicam dedit, et ad Parmenidis, Democriti et Teleſii phyſiologiam applicuit, nec contentus, eorum ex hac fabula principia exponere, oſtendit quoque, quo pacto, poſitis iſtis principiis porro philoſophandum ſit, etiam in illis capitibus, quae illi non attigerunt, declarauit quoque quae inter Parmenidem, Democritum et Teleſium ſententiarum atque placitorum intercedat affinitas, ſuumque de hoc philoſophiae naturalis genere iudicium interpoſuit. Ex hac Verulamii tractatione breuem Teleſianae phyſiologiae delineationem, addita ἐπικρίσει, adumbrauit MORHOFIVS [n], et niſi fallimur, ideam Teleſianae philoſophiae generalem inde quoque hauſit SORELLVS [o]. Cl. LOTTERVS [p], autem ex ipſo Teleſiano opere elegans doctrinae phyſicae dedit compendium, laudabili conſilio, cum non tantum dulcius ex ipſo fonte bibantur aquae, ſed comparationes dogmatum quoque haud raro alieno ſenſu ea corrumpant, certe obſcurent et incertiora reddant. Ipſe itaque Teleſius audiendus eſt, qui, cur ad nouam de naturalibus doctrinam deſcenderit, ex ſupra dictis ſatis conſtat. Scilicet probe videbat vir Peripateticorum φιλοσοφεμένων accurate gnarus, non Scholaſticos modo pueriliter in rebus naturalibus explicandis ineptire, ſed Ariſtotelem quoque coruos, quod aiunt, deludere hiantes, et principiis incertis, vagis, ac clari definitique nihil ſignificantibus inanes dimittere lectores. Quod vt demonſtraret, et quot modis vel laberetur prorſus, vel nutaret tamen et ambiguo pede fluctuaret Stagirita, magnam operis ſui partem impendit, quod non modo διδακτικὸν eſt, ſed ἐλεγχτικὸν quoque, et in euertendis Lycei principiis phyſicis plurimum occupatum. Maxime autem offendit Teleſium, virum ſani iudicii et pſeudo-philoſophiae ſpectris valde inimicum, quod principiorum loco, quae ſenſus implere et naturae reſpondere poſſint, metaphyſicas ſpeculationes, notioneſque ſolis mentis praeciſionibus nixas, et ex Ariſtotelis cerebro tantum enatas, veri ſitienti philoſopho vendiderit [q]. Itaque fabuloſas et imaginarias Stagiritae ſemitas, quas tot argumentis euertebat,

l) loc. cit. Hic ſobrie quoque de Teleſio iudicauit, cui addendus VERVLAMIVS l. c.

m) T. III. Opp. ed. Elzeu. p. 208 ſeqq.

n) Polyhiſt. T. II. L. II. P. I. c. 13. p. 231 ſeqq.

o) De Perfect. hominis, P. III. p. 413 ſeq. verſ. Germanicae.

p) loc. cit. c. 2. p. 35.

q) Legendum TELESII Prooemium, editioni poſtremae praemiſſum, quod exhibet quoque Ven. E. SAL. CYPRIANVS in Vita Campanellae, p. 11 ſeqq. et LOTTER. l. c. p. 40 ſeq.

tebat, relinquens, de principiis, quae sensuum fide niterentur, adeoque a nemine reiici possent, dispexit. Ea apud Parmenidem se deprehendisse ratus, qui ex calore et frigore rerum omnium naturam, ortum, qualitates et mutationes naturales deriuabat, in his duobus principiis perstitit, quodque Parmenides κατά τι, ita poscente systemate Eleatico, affirmauerat, simpliciter recipiens rerum naturalium phaenomena illis conuenienter explicuit, et quae paucis Parmenides dixerat, latius exposuit, vnde recte eum Parmenidis interpolatorem vocauit B. I. CHR. WOLFIVS [r]. Nec a verisimilitudine discedit coniectura VERVLAMII [s], occasionem systematis sui exstruendi captasse Telesium ex PLVTARCHI libello *de primo Frigido* [t], quem ex aliquo tractatu antiquo, qui tunc temporis extabat, interiit autem, postea descriptum et desumtum esse ex eo suspicatur, quia haud pauca habet et auctiora et firmiora, quam solent esse auctoris ipsius, qui ea vulgauit. Ex quibus patet, errare non neminem [u], qui Telesium philosophiam Pythagorae recoxisse asseruit.

§. IV. Ita vero, vt summam physicae Telesianae exhibeamus, de naturalibus praecepit Consentinus philosophus:

I. Tria omnium, quae exstant, rerum principia sunt, agentes naturae duae incorporeae, et quae illas suscipit, corporea. Illae calor et frigus sunt, haec materia. Desumsisse haec naturalium rerum principia Telesium a Parmenide, laudatum Plutarchi libellum legenti erit manifestissimum. In eo enim summa Telesiani systematis capita iam deprehenduntur. Huc enim pleraque redeunt 1. frigus non esse priuationem, sed principium actiuum et efficiens: 2. Inter frigida non minus, quam calida gradus esse, vt aliud alio magis minusque, hoc admodum, illud non adeo, vnum remissius, aliud intentius dicatur frigidum calidumue: 3 Manere tamen haud raro calida admixta frigidis, eamque commixtionem plurimum ad rerum naturam conferre: 4. Aduersarum harum facultatum oppositionem cum tempestiue a creatore instituta sit, non perimere, sed res potius constituere, eo quod consonantiam creator fecerit, eaque ita gubernet, vt et coëant et discessum faciant moderate, et nimia vtrique vehementia ademta in rectum modum componat. 5. Calorem corporis tepore et laxitate, frigus eiusdem concretione atque densatione sentiri: 6. Vtriusque autem suum esse peculiare principium. 7. Frigus calori vt substantiam substantiae repugnare. 8. Exinde quatuor rerum naturalium principia resultare, calorem, frigus, siccitatem, humiditatem, iisque omnium elementorum motiones absolui. 9. Ignem calidum et splendidum esse, naturam oppositam frigidam et tenebrosam &c. Ex his, quae in sequentibus satis luculenter ad rerum naturalium caussas Plutarchus applicat, euidenter constat, occasionem sumsisse ab iis Telesium, nouum

r) Ad ORIGEN. Philosophum. p. 87.
s) loc. cit.
t) T. V. Opp. p. m. 456. seqq.
u) IO. CONR. ARNOLD. diss. de Nouitate philosophandi §. 11. p. 17. §. 26. p. 39.

nouum systema physicum incrustandi. Addidit tamen duobus Parmenidis principiis tertium, materiam, quod ex Peripatetica illi philosophia haesisse Verulamius coniicit, MORHOFIVS necessitate adactum iudicat, vt subiectum poneret, in quod operetur frigus et calor. Nobis, si coniecturae locus est, a Parmenide non tantopere discessisse Telesius videtur. Notum enim ex iis, quae de physica Parmenidea *Tomo primo p.1163.* disputauimus, frigidum calidumue Parmenidem posuisse in rebus sensibilibus, et ita vnius Eleatici modificationes et affectiones sensibiles explicando, illud velut subiectum aliquod supposuisse, et ipsam quoque materiam hoc pacto agnouisse, quam tamen distincte in principiis numerauit Telesius, in hoc vno clarius ac Parmenides locutus. Certe, qui eum sequebantur, in rerum naturalium mutationibus exponendis materiam sopponendo, frigoris et caloris qualitates illi induxisse, ex his Plutarchi verbis est manifestissimum: materia enim alias vehementius, aliasque languidius affecta, a contrariis facultatibus, alia aliis magis calida frigidaue exhibet. Ex hoc vero principio Parmenideo ita porro disputat Telesius:

II. Calor sua natura mobilis, immo ipsi motui tempore, natura ac dignitate praeit, eiusque caussa est.

III. Frigus immobile est.

IV. A frigore terra, et quaecunque illi insunt, facultates; a calore sol constitutus est et stellae coelumque.

V. Agentia duo principia incorporea, corporea opus habent mole, qua sustineantur, ea est materia.

VI. Materia neque augetur, neque minuitur vnquam in vniuerso.

VII. Omnis porro actionis expers est, et sua natura inuisibilis ac nigra, de cetero autem vtriusque principii operationibus suscipiendis apta.

VIII. Duae istae naturae agentes facultate pollent non tantum se assidue multiplicandi et quaqua versum effundendi; sed et perpetuo sese inuicem oppugnandi, propriisque ex sedibus expellendi; actiones itidem atque passiones et alterius principii oppositi et proprias percipiendi sentiendique.

IX. Ex his principiis mutuo sibi oppositis duo mundi corpora primaria coelum atque terra ortum ducunt, reliqua secunda, ex terra omnia a sole diuersis modis immutata sunt efficta.

X. Ex terra mare eductum, et continuo adhuc quotidie educitur.

XI. Diuersae, quibus res gaudere, et abs se inuicem secerni, videmus, naturae atque dispositiones diuersis, quibus calor operatur, viribus locorumque interuallis tribuendae sunt, cuius quippe actionem frigus subinde solet intercipere.

XII. Satis distincte tamen istae caloris differentiae vt et materiae percipi accurateque determinari nequeunt.

XIII. Ca-

XIII. Calor adeo in coelo propriam atque fixam ſibi conſtituit ſedem, vt in ſecuro heic collocatus, ab omni frigoris, contrarii principii, inſultu liber exſiſtat atque immunis.

XIV. Similiter frigus, quae natura oppoſita eſt, locum in terra, puriſſima illa, et infra maris abyſſos depreſſa, ſuum occupat, quo coeleſtis ille calor penetrare prorſus non poteſt.

XV. Terra quatuor affectionibus primariis frigiditate, opacitate, denſitate ac quiete inſtructa eſt.

XVI. Duo haec principia in intimis ſuae regionis partibus tranquilla, in extimis continua bella gerunt.

XVII. Oriuntur ex illo conflictu, nullis vnquam induciis finiendo, qui in intercapedine coeli et terrae peragitur, corpora, quae tellus habet ac alit vniuerſa.

XVIII. Corpora haec magis minusue ſiue calida ſiue frigida gignuntur atque diſpoſitionem adipiſcuntur, prouti iam de imbelliori principio triumphos egerit validius.

XIX. Coelum corporaque coeleſtia ex ſummo calore materiaque ſubtiliſſima fabricata ſunt.

XX. Motum coelum ſtellaeque habent proprium, qui tamen ſubinde variat, neque ad eum opus eſt intelligentiis motricibus.

XXI. Coelum natura ſua lucidum eſt, veluti et ſtellae, licet hae variis modis a ſe diſcrepent.

XXII. Plantarum corpori anima quaedam ineſt, ſpiritu illo, qui animalibus ineſt paulo craſſior.

XXIII. Animalia vel perfectiora ſunt, vel imperfectiora.

XXIV. Anima a deo in ſingulos homines, dum generantur immiſſa, et corporis vniuerſi forma, incorporea item atque immortalis eſt.

XXV. Senſus omnes tactus ſunt, vno auditu excepto.

XXVI. Animalia quoque reliqua praeter hominem ratiocinationis expertia haud ſunt.

Summa haec ſunt phyſicae Teleſianae capita, quae partim ipſe latius, licet, haud raro confuſa et inordinata tractatione deducit, partim prolixius explicuit Verulamius, ipſe ne nimii ſimus legendus. Cuius vt exemplum afferamus, ex poſito principio vtriusque niſu vincendi alterum ſibique ſimile reddendi, et conatu terrae, ſolem conuertendi, et ſolis terram, impedito tamen ne fiat, ſicque principium tollatur, cauſſas operationum variarum caloris deriuat Teleſius. Fieri enim ſtatuit iſtam operationem vel per vim caloris, vel per diſpoſitionem materiae, vel per modum ſubactionis, velut concauſſas inter ſe concurrentes. Prout itaque calores variant, ita etiam ex mente Teleſii operantur. Differt enim calor vi, copia, mora, medio, ſucceſſione; ſucceſſio variatur accedentia, recedentia, intentione, remiſſione, ſaltu, gradu, reditu, vel repetitione, per maiora aut minora interualla. Ipſi quoque calores inter ſe pro-

ut

ut gradu differunt, maiores minores abſorbent, qui aliquid cum frigore commune habere videntur, aut cum ipſo conſpirare. Caloris vero ſucceſſio per motum ſolis, tot generationum cauſſa eſt. Per eam enim corpus ſolis ſe omnibus terrae partibus accommodat, et viciſſitudine ſua efficit, vt nulla eius pars calore careat. Ita de calore diſputat, frigus tamen ſimili modo delineare, gradusque et mutationum atque operationum cauſſas definire omiſit, quare hunc defectum ſuppleuit Verulamius, cuius cogitationes ὡς ἐν συνόψει repetiit Morhofius, qui cum in omnium manibus ſint, et ſua placita Teleſianis philoſophematis tantum accommodauerit, ea huc non transſcribimus. Simili ratione materiam a principiis actiuis ſubactam conſiderans, prout ad conſtitutionem vniuerſi concurrit, ei vim tribuit actionem caloris promouendi, impediendi, mutandi, et differentias conſtituit quadruplices, nempe calore vel praeinexiſtente, vel non praeinexiſtente; ita vt calor, qui corporibus ineſt, ab adventitio calore excitetur ad agendum. Ex copia materiae vel eius paucitate; ex ſubactione materiae, ſecundum gradus ſuos, nempe lentoris, mollitiei, viſcoſitatis vel tenacitatis, fluoris, vaporis, halitus, aëris. Porro ex clauſura vel apertura corporis ſubacti &c. Quibus principiis ſubordinatis reliqua omnia attemperat, modumque ſeparationis, qualitatum primarum connaturalium, coloris, lucis, tenuitatis et mobilitatis, et quae his opponuntur, velut accidentium explicat. Et de ſubactione quoque pari modo diſputat, quae omnia fere ad victoriam principii actiui praeualentis, licet non aequali potentia, redeunt. Quae tamen heic loci curatius perſequi inſtituti ratio fineſque non patiuntur, et vel apud ipſum Teleſium, vel apud Verulamium, cuncta eleganter enarrantem quaerenda ſunt. Ineſſe ſyſtemati huic Teleſiano multa non ſine ingenio dicta, omnino fatendum eſt, nec enim ſine hoc fulcro aedificium ſimile conſtrui poteſt. Aſt ineſſe ei multa male cohaerentia et inexplicabilia, ipſe Teleſius faſſus eſt, libere pronuncians: *Qui calor vel quantus, hoc eſt, quod caloris robur, et quae eius copia, quam terram, et quae entia in qualia inuertat, minime inquirendum eſſe, vt quod homini nulla innoteſcere queat ratione.* Praeterea recte obſeruatum magno VERVLAMIO *p. 269.* Teleſium non minus ac Platonem et Ariſtotelem ex non entibus entia conſtituere, principia abſtracta ponere, agentium principiorum bellum mirum et iniquum introducere, cum terra puncti inſtar ſit, coeli ſpatia et regiones immenſae: abſurdum eſſe, terrae vires vsque ad ſolem peruenire, et frigidum eius eo adſpirare poſſe. Addit his alia, v.g. dari actiones in rebus et effectus, quae ad colorem et frigus referri nequeant, eſſe res, in quibus calor et frigus in primo eſſe eorum indantur et generentur, ita vt principii ratio in iis ex vtraque parte deficiat, et quae his ſimilia ſunt, quibus immorari diutius ſcopus tractationis non patitur. Quibus tamen non obſtantibus viro ſummo lubentes ſubſcribimus, bene

de Telesio sentienti, atque eum vt amantem veritatis et scientiis vtilem, et nonnullorum placitorum emendatorem et nouorum hominum primum agnoscentem. Maxime vero laudandum existimamus Telesium, quod Aristotelis principia conuellere ausus sit, quae res ei melius successit, quam noui doctrinae naturalis aedificii exstructio: quamuis dum attributa materiae in principia incorporalia mutat, suis telis, quibus contra Aristotelem pugnauit, confodi potest. Hoc vero licet in caussa fuisse videatur, cur paucis arriserit Telesiana philosophia, eaque paulo post parentis sui fata exspirauerit; ille tamen exemplum fuit nobile, et ad excitandos viros magni ingenii maxime vtile, vt maiori fiducia desertis aridis Peripateticae physicae desertis amoeniores campos quaererent, et proscriptis expulsisque spectris lemuribusque, veriora et sensus implentia principia quaererent. Quibus se ducem praebuisse, et animum addidisse, satis gloriae est Telesio.

* *

CAPVT SEXTVM.

DE RESVSCITATIONE PHILOSOPHIAE IONICAE.

§. I.

Ionica secta cur depressa manserit?

Inter omnes, quas Graecia tulit, sectas philosophicas nullam esse, quae iniquiori fortuna vsa est, quam Ionicam, nemo historiae philosophicae ignarus est, vt id nesciat. Quamuis enim summos et ingenio admirabiles viros Thaletem, Anaximenem, Anaximandrum, Anaxagoram, Diogenem, Archelaum protulerit, quorum memoria vel hoc vno nomine venerabilis esse debet, quod sepultum superstitionis tenebris orbem philosophicum a praeiudiciis liberauerint, et rebus naturalibus primi omnium lucem aliquam accenderint; mature tamen desiit, et inter Graecos neminem inuenit, qui laudabile institutum continuaret, lumina tantorum virorum augeret, et quod in aliis sectis factum, perfectiorem eam redderet et illustriorem. Quanquam enim in Clementis Alexandrini vitae historia traditur, habuisse eum Ionicum quendam praeceptorem; in *antecedenti* tamen *Tomo* obseruatum est, frustra hoc nomen ad sectam Ionicam referri. Et PLVTARCHVM quidem cum in libello *de Placitis philosophorum*, tum alibi, et post eum PSEVDO-ORIGENEM, quorum vestigiis ex recentioribus institere SCIPIO AQVILIANVS et THOMAS STANLEIVS, philosophumένων Ioni-

Ionicorum ὑποτύπωσιν nobis dedisse, ex iis, quae *Tomo primo p. 464.* de hac secta diximus, notum est. Verum hi Ionicam physiologiam narrando tantum exposuerunt, nec ad philosophiam ipsam, sed eius historiam modo referendi sunt. Et mirari quis forte possit, qui euenerit, vt philosophica haec secta, nec adeo mala in se, nec curiositate philosophorum indigna, inter Graecos pariter et recentiores neminem inuenerit, qui isti philosophandi viae insistere, et Ionicorum philosophorum placita incrustare, vel emendare quoque, et ex parte excolere conatus sit, cum aliae tamen Graecorum sectae hac fortuna vsae sint, quae in rerum naturalium inuestigatione longe infra dignitatem et acumen Ionicae sunt; e. g. Pythagorica, quae pneumaticam et metaphysicam partem physicae miscendo multo deterius philosophata est de rerum naturalium caussis, quam Ionica. Verum historiam philosophiae huius et temporum istorum, quibus intercidit, consulenti res omnis erit apertissima. Nempe, vt taceamus, ipsam regionem peregrinam, et Athenis nimis distantem, in caussa fuisse, vt citius negligeretur, praesertim vbi Anaxagoras vrbe eiectus est, duae potissimum caussae concurrisse videntur, cur omissum et suppressum fuerit philosophiae Ionicae studium. Vna in suspicione atheismi quaerenda est, qua valde pressa est secta Ionica. Cum enim caussam efficientem vel omitteret, vel plane obliuisceretur, et materialem tantum considerare naturae studiosos iuberet; impietas illi obiecta est. Quam licet tollere videretur Anaxagoras mentem rerum omnium fabricae adiungendo, non potuit tamen suspicionem eam omnem ex animis eiicere, praecipue cum ob impietatem obiectam Athenis esset pulsus. Adeo vero periculosum erat Athenis sine numine philosophari, et res ipsa capitis periculo non carebat, vt merito inuisa et neglecta manserit philosophia Ionica. Quod praeiudicium recentiora tempora non exuisse, ex circumspectione constabit, qua vsum esse Berigardum in ea philosophia in partes vocanda infra dicemus. Altera caussa in scholae Socraticae studio et incrementis quaerenda est. Socrates enim, vt suo loco probatum, tametsi ex Archelai Ionici schola prodierat, philosophiam a coelo in terram deduxerat, neglectaque rerum naturalium consideratione ad moralem disciplinam et emendandum animum cuncta reuocauerat, quae res cum ob tanti viri existimationem valde probaretur, finem fecit scholae Ionicae. Quae vero ex Socratica schola emerserunt sectae academica, Peripatetica, Cynica, Stoica, (reliqui enim Socratici de naturalibus philosophati haud sunt,) ita suis philosophematis, nouitatis gratiam aucupantibus Graeciam occupauerunt, vt Ionicae nullus posset esse locus nulla memoria. Accessit conditorum istarum sectarum inuidia, qua veteres cumulabant, vt sua commendarent. Quamuis enim Ionicorum scrinia haud raro compilarent, vt laterent tamen plagia, Ionica philosophumena falso relata et corrupta refutare, quam quo

decebat modo explicare emendareque maluerunt, vt noui ſyſtematis ipſos ſolos maneret gloria. Id quod imprimis Ariſtotelem feciſſe, eleganter recteque obſeruatum eſt FRANCISCO PATRICIO [a]. Acceſſit his ex altero Graecanicae philoſophiae fonte, qui ex magna Graecia auctore Pythagora ſcaturiuit, noua cauſſa, ſupreſſae phyſiologiae Ionicae. Ex eo enim promanans philoſophia Eleatica, cum auctore Leucippo et Democrito nouum et naturae magis conueniens de rebus naturalibus philoſophandi genus introduxiſſet, illatum ab Epicuro Graeciae, ipſisque Athenis, et populariter magis diſſerere de φαινομένοις naturae viſum effecit, vt neglecta maneret phyſica Ionica. Exoriente vero monarchia Romana cum non aliae de cauſſis phyſicis ſectae philoſopharentur, quam Platonica, Peripatetica, Epicurea et Stoica, Ionica fortuna noua vti non potuit, ipſorumque Romanorum imperatorum legibus non aliud philoſophandi genus permiſſum eſt, qui vero priuata induſtria philoſophabantur, Academicam potius incertitudinem eligebant, vel de rebus naturalibus plane non erant ſolliciti, vt a Cynicis factum: quae vero poſtea caput extulit Ammonii ſchola, cum omnes ſectas ſupprimeret, et ſola imperio poti-retur, Ionicam quoque in puluere iacentem retinuit, ne ſurgeret. Quod fieri quoque non potuit, cum in vniuerſum philoſophorum orbem tyrannidem exerceret Ariſtoteles. Recentiori vero aetate cum refloreſcere inciperent literae, et philoſophia Graecanica reſuſcitaretur, vigentes et in memoria conſeruatae ſectae, quales Platonica et Ariſtotelica fuere, tantum applauſum nactae ſunt, vt ex his ſcaturiginibus plerique ſua arua irrigarent. Nec dubitandum, quin Ionicorum ſcriptorum inopia in cauſſa fuerit, cur recentiores eam neglexerint, et atheiſmi ſuſpicio eam exoſam reddiderit. Quae adeo inualuit et tam altas radices egit, vt cum Ionicae phyſiologiae renouatione Ariſtotelem debellare conſtituiſſet Claudius Berigardus, id adeo circumſpecte, cauteque ſuſceperit, vt nemo hactenus conſilium hoc eius inſpexerit, ſed omnes eum inter Peripateticos numerauerint, adeo Ariſtoteli deuotos, vt impiis quoque eius dogmatibus frigidam ſuffunderet. Aſt iniuriam illi fieri, et reuera reſuſcitaſſe illum Ionicorum phyſicorum placita, et, ſi non alio ſcopo, certe κατ' ἄνθρωπον velut meliora et tolerabiliora Ariſtoteli oppoſuiſſe, ſequens tractatio faciet manifeſtiſſimum. Quanquam cum tam occulte et ambiguo dialogicae methodi ſenſu id fecerit, inde euenerit, vt neminem haberet, qui veſtigia eius premeret, immo ipſe eius liber in quo hoc inſtitutum perſecutus eſt, fieret rariſſimus, paucisque innoteſceret, et a plerisque qui hiſtoriam philoſophicam recentiorem tetigerunt, vel negligeretur, vel inter interpretes Ariſtotelis relatus, ſolo impietatis Peripateticae nomine recenſeretur, et oppido pauca eſſent, quae de eo dicerentur. Diligenter itaque, quantum nobis licebit, viri doctiſſimi magnoque acumine in hac philoſophiae parte verſati hiſtoriam enarrabimus.

§. II. Vitae

a) Diſc. Peripatet. T. III. BERIGARDVS Praef. Circul. Piſ. I.

§. II. Vitae CLAVDII BERIGARDI historia valde hactenus manca fuit, vt vel ex paucis illis videre est, quae de eo congerere potuit P. BAYLE [b]. Quaedam nobis de eo, licet nec certa satis, nec digesta narrauit *Naudaeanorum* collector [c], ex quibus comparatis cum ipsis Berigardi scriptis alio loco [d], qualem licuit, Berigardi biographiam conscripsimus. Interea temporis autem cum elegantis eruditionis viri, PETRI NICERONII *Memoriae virorum literis illustrium* comparuissent [e], et is a nonnemine ex posteris Berigardi [f] paulo pluscula de eo accepisset, vberiorem dare Berigardi notitiam conatus est. Et tamen optandum, vt et plura essent, et certiora. Depingemus itaque eius scenam, vt possumus. Verum nomen philosophi praestantissimi fuit, Claudii Guillermet domini de Berigardo; patre is natus fuit Petro, philosophiae et medicinae doctore Molinensi. Natum fuisse anno MDXCII, olim tum ex indicio aetatis adscripto imagini Berigardi editioni Circulorum eius Pisanorum, quae anno MDCXLIII prodiit, praefixo collegimus, vbi LI annorum vir dicitur, tum ex *Supplementis Naudaeanis adiectis* [g] colligi posse monuimus, vbi anno MDCLIII annum aetatis LXII attigisse Berigardus dicitur: nihil autem pro certo definiuimus. Niceronio autem auctore constat, natum eum esse anno MDLXXVIII, XVIII Cal. Sept. Quod vbi verum est, nonagesimum aetatis annum attigisse Berigardum oportet. Ex epistola enim G. HIER. WELSCHII nostri ad Io. Andream Bosium XI Id. Nou. anno MDCLXVII scripta [h] certissimum est, non vixisse modo eo tempore Berigardum, sed iis quoque viribus floruisse, vt potuerit conferre codices Graecos, et amicis isto labore lubenter inseruire: quod vtrum de viro nonagenario verisimile sit, et an sine contrarii metu fidendum natali, quem designat Niceronius, Lectori expendendum relinquimus. Eo vero auctore quoque discimus, post studiorum diligenter magnaque cum laude absolutum cursum, cum et philosophiae et artis salutaris praecepta, et humanitatis literas, Graecamque linguam et μαθήματα accurate didicisset, in academia, quae Aquis Sextiis floret, philosophiae et medicinae laurea fuisse redimitum, anno MDCI. Haesisse tamen eum quoque diu oportet Parisiis aut discendi aut docendi caussa, ex ipsius indicio liquet, ait, enim [i], se ex Parisiensi academia in Pisanam accitum esse. Quacunque autem in schola studiorum fundamenta iecerit, illud ex ipsis Berigardi scriptis manifestissimum est, philosophiae, cum veteris, tum recentioris, quae experientia obseruationum rerum naturalium caussas inuestigare eo tempore coeperat, itemque historiae veteris literaturae, et quod WELSCHIVS in eo magnopere laudat, Graecae linguae atque eruditionis itemque matheseos fuisse peritissimum. Quae doctrinae copia illum

Claudii Berigardi vita.

b) Dict. T. I. art. Berigardus.
c) p. 110 seqq. Additions p. 227 seqq.
d) In Germanico Hist. phil. opere T. VI. p. 714.
e) Tom. XXXI. p. 123 seqq.
f) Comite Nicolao Berigardo, a quo accepit Naudaeanorum collector, et ab eo Niceronius.
g) pag. 227.
h) In Epistolis Reinesianis et Bosianis, p. 470.
i) Praef. Circ. Pis. II.

illum Catharinae, Lotharingiae principi, quae magno Hetruriae duci nupserat, ita commendauit, vt sibi a secretioribus epistolis Berigardum esse iuberet [k], suspicamur quoque, cum artem salutarem profiteretur, valetudini principis curandae simul praefectum fuisse. Ei vero magnam de Berigardi doctrina opinionem fouenti, occasio inde enata est, Berigardum Mediceae domui commendandi. Id quod eo fecit successu, vt, cum in Pisana Academia cathedra philosophica vacaret, inter plures viros doctos, qui Parisiensem academiam eo tempore ornabant, vnus Berigardus ad subeundam hanc spartam anno MDCXXVIII euocaretur, demandata simul professionis mathematicae, et botanicae prouincia. In hac palaestra duodecim annis exercitatum se esse, ipse in *Dedicatione Circ. Pis.* ad Ferdinandum II, magnum Hetruriae ducem [l] scribit: idque factum esse magna nominis celebritate, et insigni Hetruriae principum gratia et fauore, ipse in omnibus, quas ad huius gentis viros summos, Ioannem Carolum, cardinalem, Matthiam, Leopoldum, Laurentium, et Carolum cardinalem scripsit, dedicationibus fassus est. Cum vero doctrinae eius fama vndique esset celebratissima, a senatu Veneto ad amplissimum doctoris publici munus in academia Patauina anno MDCXL vocatus est, insigni octingentorum aureorum stipendio. Quam spartam tanta eruditionis copia ornauit, tantumque sui desiderium amoremque apud reipublicae Venetae proceres excitauit, vt cum in patriam redeundi spes affulgeret, illi an. MDCXLVI stipendium ad M. aur. summam augeretur, idque, cum an. MDCLIII primarii professoris locum Fortunio Liceto fatis functo occuparet, ducentis adhuc aureis redderetur pinguius. Et in hac quidem studiorum palaestra vsque ad mortem perdurauit, a paschate tamen, cum cathedrae vacare incipiunt, Florentiam se cum familia conferre, atque ibidem aestiuare solitus est [m], vt in frequentissima vrbe apud veteres patronos, eo lautiora haberet et commodiora studiorum priuatorum rite excolendorum otia. Id quod senio ingrauescenti eo iucundius accidit, cum filium haberet, paternae eruditionis haeredem, quem ob morum humanitatem et inseruiendi promtitudinem valde extollit WELSCHIVS. Obiisse tamen oportet filium ante parentem, nec hunc alios habuisse liberos, si verum est, quod relatum NICERONIO, fratrem Ioannem Berigardum eius haeredem fuisse: at habuisse Berigardum nepotem Petrum, qui *Hippocratis Aphorismos* versibus leoninis comprehendit, testis est Naudaeanorum auctor [n]. Obiit Patauii, si eidem viro docto fides est anno MDCLXIII, ex hernia vmbilicali, aetatis LXXXV anno. Ast quadriennio post, anno MDCLXVII, adhuc eum in viuis fuisse, ex WELSCHII, qui tum Patauii studiorum caussa vixit, epistola constat, falsum fuisse Niceronium oportet ab eo, qui has illi memorias suppeditauit: id quod saepius viro cetera diligentissimo et accurato incerta narrantium fide accidisse, eius commentarios examinanti erit manifestum, sciuntque, qui humanissimum

k) NICERON. l. c. l) Circ. I. m) WELSCHIVS l. c. n) loc. c. p. 227.

nissimum virum inter viuos norant. Vnde suspicamur, si viuendo annum MDLXVIII attigit, paulo serius eum natum fuisse, quam supra dictum. Quanta autem eruditionis Berigardianae existimatio fuerit, societas eruditorum academiae disunitorum nomine nota, suo probauit iudicio, quae eum, vt ex GAVDENTII relatione scimus, albo suo adscripsit, et virorum, quorum summa est in republica literaria auctoritas, elogia satis ostendunt. Et inter Italos quidem summa eum in opinione fuisse, ipse nobis Berigardus, quamuis esset modestissimus, prodidit [o], laudato enim Laelii Mancini professoris iuris primarii, Paganini Gaudentii, professoris philosophiae, et Ioannis Baptistae Soncini atque Io. Baptistae Ruschii medicorum Pisanorum consilio, hos se, ait, praecipue viros cordatos permouisse, ne opus hoc exile suum in libros de coelo diutius in tenebris, quibus illud damnauerat, latere fineret, monuisseque, videri satis ingenuo scriptori, si placuerit tribus aut quatuor viris egregiis. Nec omittendae hic sunt censurae libris Berigardi praefixae, quamuis enim forsean a viris obscuris possint videri profectae, testantur tamen, quid de eo illi iudicauerint, quorum perspicaciae et fidei purioris doctrinae custodia fuit commissa. Inter quos Franciscus Bettotus, theologus primae sedis in academia Patauina logicus, circulum eius primum, *delineatum*, iudicauit, *peruenusta sapientiae arcana complectentem*, *ac tanquam solem radios orbi porrigentem*, *in quo nil impuri sit*, *immo qui ignorantiam pellat*, *Peripateticas veritates ab errorum caligine vindicet*, *noui veris delicias orbi praegeminet*. Similia habent censurae reliquae, plenae laudum doctrinae Berigardi, quibus eius in doctrina puritas et elegantia magnis encomiis extollitur. Quae si non id euincunt, quod Niceronius putat, perfecta illis Berigardum apologia purgari ab obiecto impietatis crimine, quod aliis et melioribus rationibus conficiendum est, ostendunt tamen, inter summos Italiae philosophos Berigardum fuisse numeratum. Nec minori admiratione apud exteros fuit Berigardi eruditio, quam hoc disticho eius imagini apposito laudauit Ioannes Iacobus Scharundaeus Solodoriensis;

Ellipsi minima physici sollertis imago
Clauditur, aethereo mens nequit orbe capi.

Maius pondus habet iudicium quod P. BAYLE [p] tulit, cui acutissimus philosophus, subtilitatis laude nulli secundus audit. Addimus his ex Germanis MORHOFIVM [q], qui profundissimum in eo ingenium et iudicium agnoscit, et Circulos eius valde extollit. Neque his eius laudibus illorum magnopere obstant censurae, qui atheismo Peripatetico frigidam suffudisse Berigardum conquesti sunt: Vt taceamus enim, non denegare illos laudem ingenii et acuminis Berigardo, illud res ipsa, et locorum, quibus ista

o) Circ. III. Prooem. p) l. c. et Tom. III. art. Rufin. n. C. p. 101. q) Polyhist. Tom. II. p. 154.

ista agunt accusatores Berigardi, inspectio docet, paucos vidisse, legisseque Circulos eius, pauciores ad scopum scriptionis eius attendisse, paucissimos veram eius mentem fuisse assecutos. Edidit anno MDCXXXII ficto GALILAEI LYNCEI nomine *Dubitationes in dialogos Galilaei pro terrae immobilitate*, P. BAYLE et P. NICERONIO laudatas, quas tamen non vidimus. Maxime tamen nomen eius apud aetatis suae homines nobilitarunt, apud posteros autem impietatis suspicione obfuscarunt *Circuli* eius *Pisani*, liber inter rarissimos numeratus [r], in quo disputationes eius circulares Pisis in libros physicos Aristotelis habitae exhibentur, et commentarius in eo suppeditatur longe doctissimus. Eum Pisis adhuc docens consignauerat, diuque tenebris amandatum suppresserat, sine dubio timens, ne trisulcum in caput suum fulmen prouocaret. Amicorum tamen, maxime collegarum Pisanorum exhortationibus permoueri se passus est, vt has meditationes suas Vtini superiorum permissu censurisque munitas anno MDCXLIII ederet. Inscripsit ab instituto et occasione scribendi: *Circulos Pisanos de veteri et Peripatetica philosophia, in quibus parte prima libros Physicorum priores, Vtini MDCXLIII parte secunda*, anno locoque eodem edita, *octo reliquos* libros *Physicorum, parte tertia, MDCXLVII* vulgata, libros *de Coelo, parte quarta MDCXLIII* librum *de Ortu et interitu, parte quinta MDCXLVII* libos *Meteorologicos, parte sexta* libros *de Anima* MDCXLIII mira subtilitate et elegantia illustrauit. Vidimus, praeter hanc primam editionem, quam inter reculas nostras seruamus, alteram quoque *Patauii* anno MDCLXI editam [s], et chartae typorumque nitore atque elegantia priori editioni Vtinensi multum cedentem. Quas cum comparare inter se non licuerit, dicere non possumus, vtrum recentiori editioni vel additum aliquid sit, vel detractum: non dissimulamus tamen, suspectum nobis fuisse, quod in titulo auctor, qui tum in viuis adhuc supererat, hanc editionem *auctiorem et retractatiorem* vocauerit. Quis enim non videt, mutationem fuisse hunc librum in editione altera passum, et retractasse eius conditorem nonnulla, quae inuidiam illi creauerant. Primam ergo editionem in consilium partesque vocantes, quid de Aristotelica philosophia, quid de Ionica Berigardo fuerit visum, iam porro explicabimus.

Berigardi consilium philosophiam naturalem excolendi quale fuerit?

§. III. Recte vero de mente Berigardi circa vtrumque philosophiae genus disputaturis praefationes et introductiones auctoris ipsae, quas in *Circulos Pisanos* scripsit legendae sunt, quod qui vel facere nequeunt libro isto destituti, vel id laboris refugiunt, eos inepte et praeter rem de hac re differere, minime mirandum, et vera caussa dicenda est, cur aliam, quam fouit, opinionem viri docti Berigardo affinxerint, eumque inter detestandos atheismi Peripatetici incrustatores praeter rem meritumque eius retulerint, parcius ista obiecturi viro philosophiae laude clarissimo, si eas

r) Vid. Cat. Bibl. Vffenbach. T. I. p. 763. Cat. libr. rar. Io. LVD. BVNEMANNI p. 107. Ven. VOGTIVS Catal. libr. rar. pag. 78.

s) Vid. Cat. Bibl. Vffenbach. l. c.

ſi eas introductiones, et totum librum, cum attentione et repetita, quam poſcit, diligentia perlegiſſent, et ad circumſtantias eius paulo curioſius reſpexiſſent. Ne itaque et nos offendamus, rem ex fontibus hauriemus ſuis. Et ante omnia quidem ex antecedentibus in memoriam reuocandum eſt, vixiſſe, et quod ex ipſius verbis collegimus, docuiſſe Berigardum exoriente ſeculo XVII Pariſiis, quo tempore euileſcere coepit phyſicae Ariſtotelicae pretium, virique docti paſſim audebant Ariſtoteli per pulpita publica adhuc ſtrepenti liberius obloqui. Quod vt luculenter explicemus, et vna fidelia duos dealbando parietes philoſophicam hiſtoriam academiae Pariſienſis ab initio ſeculi XVII ad id tempus, quo ad Piſanam cathedram Berigardus vocatus eſt, pauliſper illuſtremus, memorandum hoc loco ducimus, ſub auſpiciis huius ſeculi, cum ſcholae reformatio eſſet ſuſcepta, regia auctoritate mandatum quidem fuiſſe, vt libri logici et ethici Ariſtotelis praelegerentur iuuentuti, metaphyſici autem et phyſici emendarentur. Inter regulas enim quas ſingulis facultatibus praeſcriptas fuiſſe ex tabulario academiae refert Io. LAVNOIVS ſ), hae quoque ſunt, vt „primo anno interpretentur libros Ariſtotelis Logicos; ſecundo eius Phy„ſicam mane, poſt meridiem Metaphyſicam; vt vero Ariſtotelis Diſpu„tationes aduerſus veteres phyſicos, in quibus ingenii ſumma ſubtilitas „elucet, accurate examinentur, reiectis inanibus quaeſtiunculis, quas „olim barbari inuexerant, et ab humaniore politioreque ſeculo exploſas „aſperi durique homines non ita pridem redintegrare ſint conati“. Haec eo tempore ſancita ſunt, quo certum ex ſupra dictis eſt, Berigardum iam doctorem philoſophiae et medicinae renunciatum Pariſiis haeſiſſe aut docendi aut diſcendi cauſſa. Quodcunque eligamus, licet prius magis cum verbis eius conueniat, neceſſario inde fluit, illum, cum ſe ob profeſſionis medicae rationem naturae ſcrutandae dediſſet, ad hoc examen librorum phyſicorum delatum occaſionem habuiſſe veterum phyſicorum placita cum Peripateticis comparandi, et vtriusque partis ſyſtemata explorandi. Subminiſtrauit hoc viris multis eruditis anſam adiecitque animum, vt, in cuius verba hactenus iurauerant, Ariſtotelem de rebus naturalibus examinare, rationes ad trutinam exigere, de principiorum et concluſionum veritate disquirere, ſicque paulo accuratius ad fundamenta phyſicae Peripateticae attendere auderent. Teſtem damus, qui eo tempore vixit SEBASTIANVM BASSONEM, qui in *Praefatione Philoſophiae naturalis* ſſ) lectu digniſſima *, teſtatur, *laborauiſſe plurimos, vt veritatem quaſi ſepul-*

ſ) De Fortuna Ariſtot. in Acad. Pariſ. c. 15. p. 296.

ſſ) Prodiit liber elegantis doctrinae hoc titulo: Philoſophiae naturalis aduerſus Ariſtotelem libri XII, in quibus abſtruſa veterum phyſiologia reſtauratur, et Ariſtotelis errores ſolidis rationibus refelluntur, a SEBASTIANO BASSONE doctore medico, cum indice locupletiſſimo. Amicus Plato, amicus Socrates, ſed magis amica veritas. Eſſe librum ex rarioribus obſeruarunt viri literatiſſimi, C. A. HEVMANNVS in Conſp. Hiſt. liter. optimae frugis libro p. 315. et Act. phil. Vol. III. p. 939 ſeqq. vbi eius recenſionem ſiſtit, et Cl. Io. VOGTIVS in Cat. libr. rar. p. 75. id tamen praecipue de Geneuenſi editione intelligendum, Elzeuiriana frequentius occurrit.

*) Totam fere exhibet LAVNOIVS l. c.

ſepultam eruerent, ingentia ſaxa, quae viam praepediebant, vel ſubmouiſſe, vel certe crebris diſputationum ictibus valde concuſſiſſe, vt non difficile eſſet, ea remouere, atque via facili ad veritatem peruenire. Immo fuiſſe plures eorum, quibus complures Ariſtotelicae doctrinae falſitates paterent, easque non diſſimulaſſe. Quia tamen Peripatetica philoſophia publico ſenatus decreto iniuncta, regis auctoritate firmata, academiae Pariſienſis conſenſu recepta fuit, nemo fere fuit, qui, quae inter amicos differebat, aut apud iuuenes diſceptabat, publice proloqui auderet, donec anno MDCXXI, laudatus Sebaſtianus Baſſo, vir, vt iudicat LAVNOIVS *acerrimi iudicii et ſcientiae maximae*, in libro modo adducto ſignum quaſi tolleret, claſſicumque ad debellandam Ariſtotelis philoſophiam naturalem caneret. Et tamen veriſimile eſt, eum Pariſiis id auſum non eſſe, liber enim iſte non in Gallia, ſed apud *Geneuenſes* anno MDCXXI. 8. [t] prodiit, poſtea in *Belgio* [u] ob inſignem eruditionem recuſus. Quo libro prodeunte oculos hactenus coecutientes aperuit, quicquid de veritate rerum naturalium cogitare aptum erat, et imprimis artis ſalutaris quam ipſe quoque Baſſo profitebatur alumni, aut curioſi ſpectatores erant pugnae ab acuto eruditoque viro inter Hippocratem, Democritum, Platonem, Anaxagoram, Empedoclem et inter Ariſtotelem inſtitutae, aut acres iudices. Inter quos Berigardum fuiſſe, et profeſſionis ratio, et ſtudiorum ſimilitudo, et ſcriptionis, quod poſtea expreſſit genus dubitare nos non ſinunt, et patefaciunt, qua in parte Berigardus, qui vsque ad annum MDCXXVIII magna eruditionis fama Pariſiis vixit, fuiſſe cenſendus ſit. Neque dubium, honeſtam virum doctum aemulationem ad ſimilia audenda accendiſſe, cum videret Baſſonis exemplum excitaſſe nonnullos apud Pariſienſes, vt Ariſtotelicae philoſophiae bellum indicerent. Id quod paulo poſt, nempe anno MDCXXIV factum eſt, quo Ioannes Bitaudus, Antonius de Villon et Stephanus de Claues publicas theſes Paracelſicis, Cabbaliſticis, et Peripateticis dogmatibus phyſicis oppoſitas [v], ediderunt, quorum quidem impetum et facultatis theologicae cenſura, retardauit, et ſenatusconſultum Pariſienſe compeſcuit, vt allatis documentis publicis fuſe narrat LAVNOIVS [w], impedire tamen non potuit, quo minus quibus aes circa pectus triplex erat, intrepida pugna Ariſtotelis philoſophiam aggredi auderent. Quod tamen qui aperto Marte fecerunt, impune vix ferre poterant, ſaltem a certamine ab inuidia quae inde exoriebatur, deterrebantur: id quod memorabili Petri Gaſſendi exemplo nouimus, qui cum eodem anno *Exercitationes paradoxicas aduerſus Ariſtoteleos* edidiſſet, vulgata diſputatione ſecunda telam, quam exorſus fuerat, abrumpere, remque alia et cautiore via vrgere coactus eſt. Qui itaque apertum cum Peripateticis philoſophis bellum

t) Hac editione inter reculas noſtras literarias nos vtimur.

u) Amſtelod. 1649. conf. de hoc libro SORBL. de Perfect. hom. P. III. p. 484. ed. Germ.

v) Quales illae fuerint, ex SORELLI indicio l. c. p. 501. conſtare poteſt, qui eas accurate recenſet. Quem exſcribere inſtitutum noſtrum haud patitur.

w) loc. cit. pag. 320.

lum detrectabant, et tamen meliora videbant, prouidentia vti ſtatuentes non in fronte bello aggrediebantur Ariſtotelem, ſed inſidiis quaſi diſpoſitis lateri tela intentabant, ſimulantesque cum eo concordiam doloſa ſimulatione ei plagas inferebant: nonnulli paulo mitius agentes, ab Ariſtotele laudato et commendato in naturali doctrina diſcedebant, quoties experientia, tot iam tum virorum doctorum obſeruationibus ſtabilita id iuberet. Qua via ex philoſophis Gallis Honoratum Fabri circa illud tempus incepiſſe, alibi narrauimus. Et illis quidem partibus ſe adiunxiſſe Berigardum eo minus dubitandum eſt, quo certioribus indiciis ex Circulis eius conſtat, vidiſſe eum naeuos phyſiologiae Peripateticae, eosque candide detexiſſe, et illis non directa quidem acie, obliqua tamen pugna ſe oppoſuiſſe, vt ex dicendis conſtabit. Et veriſimile admodum eſt, Berigardum inter nouatores, phyſicosque eclecticos haud obſcurum nomen conſecuturum fuiſſe, ſi apud Gallos manſiſſet. Quamuis enim valde refragabantur innouationi huiusmodi profeſſores veteres, parum tamen eos effeciſſe, et eo tempore, quo Berigardus fatis conceſſit, iam in pulcherrima luce viguiſſe philoſophiam naturalem apud Gallos, hiſtoria innumeris exemplis teſtatur, et vel vnius Gaſſendi et ſequacium conatus et ſcripta euincunt [x]. Neque a vero valde abit coniectura, Berigardum, qui licet ſenex de reditu in patriam cogitauit [y], eo potiſſimum argumento excitatum fuiſſe, ad deſerendum, ſi fieri poſſit, pingue munus, vt liberius, quam in Italia fieri licet, philoſophari liceret, nec iſtis amplius laruis, quibus ad decipiendos Italorum oculos vſus erat, opus eſſet. His vero philoſophiae naturalis fatis inualeſcentibus, cum adhuc apud Pariſienſes viueret Berigardus, et excellentiſſimae eruditionis copia, atque lectionis vaſtitate, praeſertim in ſcriptis philoſophorum Graecorum, vetera et recentiora omnia componere et conferre inter ſe noſſet, otio inſuper ſatis liberali in eo, quo apud principem Lotharingiae fungebatur, munere frueretur, mirum non eſt, eam illum philoſophiae veteris notitiam ſibi comparauiſſe, quae in eius ſcriptis regnat. Non enim coeco aſſenſu legebat, ſed attentus iudicabat, et praeiudicia exuebat, cuius exemplum luculentum et laudabile mox in limine Circuli primi [z] ſuppeditauit. Haec molitus, et hoc pacto in conſideratione philoſophiae naturali verſatus Berigardus lauta conditione ab magno Hetruriae duce ad docendam philoſophiam Peripateticam, medicinam et artes mathematicas in Piſanam academiam vocatus, ea vero vocatione tota eruditionis eius ſcena mutata

eſt.

x) Conf. Menagiana T. II. p. 9 ſeqq.

y) Praef. Circ. II.

z) Ibi reiecta origine philoſophiae Pythagoricae ex Iudaica, recte obſeruat, fabulam eam Ioſepho deberi, vt acommodet ad aures vulgi ſacras paginas, non veritti compluribus locis ſenſum peruertere. Recte quoque et contra praeiudicium ſui temporis monet, Graecorum inuentione philoſophiam nos habere, barbaros habuiſſe aliquam philoſophiam, ſed valde rudem et inconditam, moralem praecipue, naturalem enim fuiſſe obſcuriorem, vt ex iis pateat, quae ab Hebraeis accepimus. Miſſos faciendos eſſe illos, qui philoſophiam ab Adamo traditam putent, et Ioſephi ſuperſtitionem Sethianas columnas memorantis &c. Quae ſatis oſtendunt, quo iudicio ſobrio in legendis veterum ſcriptis Berigardus vſus ſit.

est. Viuebat enim in Italia, in qua licet magna nonnulla ingenia caput erigere, et physicae Peripateticae explosae meliora, saltem noua et inaudita surrogare ausa erant, male tamen illis res cesserat, nec pati potuit ob rationes supra dictas curia ecclesiastica, vt Aristotelis auctoritas euilesceret; ex quo studio Peripateticae disciplinae mordicus tuendae euenit, vt Telesio, Patricio, Galilaeo, similibusque, qui a tramite Peripatetico declinauerant, grauis ignominiae nota inureretur, et retractationes, non omissa carceris vi, iniungerentur, libri autem nigro stigmate in indice expurgatorio notarentur. Quibus exemplis discere poterat Berigardus, quanto pretio constaret, Aristotelis imperium lacessere, et hac quoque via cleri praeiudicia conuellere*. Neque vero hoc solum timendum erat philosopho Gallo, ex libera gente ad magna libertatis vincula translato, sed cum magno stipendio ad professionem philosophiae Peripateticae vocatus esset, et summa spe gratiae principum Hetruriae aleretur, speciali quoque ratione Peripateticae philosophiae professorem effingere cogebatur, nisi hac vellet gratia excidere, et nouatoris suspicione a pingui munere et fauore Moecenatum depelli. Neque id difficile fuit Berigardo, viro et iudicii acumine et lectionis diligentissimae in veterum scriptis vsu Graecae philosophiae omnis, et imprimis Aristotelicae peritissimo: qui cum ineptum conciliationis Peripateticarum doctrinarum cum sanioribus reuelationis placitis praeiudicium exuisset, melius et accuratius, quam alii ista opinione praeconcepta impediti, in veros sensus Stagiritae penetrare poterat. Cum autem otiosum et sterile commentandi genus, Aristotelicis solenne perhorresceret, nolletque inanibus vacuisque vero sensu sonis philosophiam naturalem replere, ita praeceptis Peripateticis, quae muneris ratio et conditiones vocationis iniungebant, vsus est, vt et veteris philosophiae Graecanicae lumina in partes vocaret, et recentiorum obseruationes et experientiam toties admitteret, quoties id caute instituta patiebatur tractatio. Quam suae philosophiae methodum ipse prodidit, scribens: *Conabor ex veterum et neotericorum obseruationibus ea proferre, quae sunt ingeniosius excogitata, velut hypotheses quaedam, ad diuinum opus supremi artificis adumbrandum, quemadmodum feci in aliis partibus philosophiae.* Nec hac eum laude destitui recte obseruatum MORHOFIO †, lectione libri eius abunde rem confirmante. Igitur si quis Berigardum ob publicae professionis notam Peripateticis velit aggregare, minime repugnamus, qui alio eum sensu ex hoc numero eximimus, et ad delectum ab eo philosophiae genus respicimus, quo tecta cautaque via Peripateticam arcem euertere studuit. Ast non ita stupidum fuisse Berigardum, vt quae publica docentium vox tradebat, et imprimis hominum ecclesiasticorum auctoritas, quae in Italia maxima esse solet, profiteri iubebat, ea omnia crederet, sed multa in sinu risisse, et frigidis excusationibus prodidisse, aliam sibi de rebus naturalibus mentem inesse, facile cauto et

*) Prooem. Circ. III.

†) loc. c. pag. 165.

et attento Lectori ex dictis subolebit, et monuit quoque auctor Naudaeanorum, Berigardum totam Italiae religionem contemsisse. Quod licet maxima prouidentia in scholis Italicis fieri debebat, non tamen omisit prodere, vbi simplicioribus fumum vendere osque oblinere posset. Quod ne partis studio vel inuidiae caussa attulisse videamur, vno alteroque exemplo ob libri raritatem faciemus manifestissimum. Tractaturus de vi argumenti, quod ad stabiliendam scripturae sacrae auctoritatem a miraculis petitur, Aristaeum (quo nomine ipsum Berigardum intelligi postea ostendemus) ita loquentem inducit *: *Necessarius est Dei contactus ad vera miracula discernenda, vt ad supremi vnius creatoris cognitionem assurgamus, nec simul colatur sanctus Mandalius, sancta Xynoris sanctus Vermius, sicut olim a Pictonibus occasione veteris epitaphii, quod vix legebatur: Vermibus hic ponor &c. vnde iam factum erat, vt mulierculis lapidem hunc ad vermes enecandos deradentibus, locus ille fictis miraculis celebraretur. Si tollis afflatum diuinum, et res, vt sunt, consideras tantum naturaliter, laborat intellectus, vt veros auctores distinguat ab iis, qui fidem quaerunt falsis prodigiis.* Quae postea ita deducit, vt miraculorum recentiori aetate longa serie in ecclesia, cui adscriptus erat, enarrari solitorum incredendas circumstantias, concussam veterum fidem, et ipsa ἀσύστατα e. g. crucem Domini clauosque multoties repetitos ostendi, ita palpandas exhibeat, vt vel mediocriter attento suspicio subnascatur, risisse eum suorum hominum, ne Iesuitarum quidem miraculis apud Sinas et Iaponenses editis exceptis, superstitionem: certe hoc omnia canone comprehendit, *haec prodigia, quantumuis illustria, nihil aut parum nos mouerent, sine fide quam habemus sanctae ecclesiae.* Quod quo fine dixerit acerrimi iudicii philosophus, Lectoris iudicio definiendum relinquimus, nostri enim hoc loco non est, disceptare de religione Berigardi, quibus sufficit demonstrare virum doctissimum, ea non probasse omnia, quae publica professio probare iubebat. Maxime vero id fecit, vbi naturalis philosophiae caussa agenda erat; in qua hoc sibi statuebat [a]: *Non teneri nos assentiri sanctis patribus in rebus physicis, vt illi dicunt, parum esse curandum, quid sentiant philosophi in rebus diuinis.* Alia loca, licet non minus luculenta, ob paginae angustiam praetermittimus: haec enim ad ea probanda sufficiunt, quae ad detegendam veram Berigardianam philosophandi methodum attulimus; et lectori facilem laborem reddunt in lectione *Circulorum Pisanorum* ad veram Berigardi sententiam respiciendi, modo teneat in dialogi ambiguitate Aristaei responsiones esse Berigardianas. Talis cum esset Berigardus, qui prouida simulatione philosophiam apud gentem Italam melius iuuari, quam aperta professione, nouerat, Peripateticam quidem philosophiam, vt erat iussus, accurate docuit, ita vero, vt parum cautum esse oporteat eum, qui non palpauerit, ad obliniendum simplicioribus et incautis os et ad fallendam inquisitorum vigilan-

*) Circ. III. pag. 25. a) p. 53.

lantiam et perſpicaciam virum callidiſſimum id feciſſe, et ita inſtituiſſe, vt attento dubium non ſit, quin Peripateticae philoſophiae euertendae cauſſa ad veteres phyſicos maxime Ionicos perfugerit, eorumque arma dudum ſepulta contra Ariſtotelem reſuſcitauerit. Non hic fidem nobis aſſerentibus poſcimus, ſed ipſum Berigardum luculentiſſimum teſtem damus, et omni exceptione maiorem. Vidit accurate ſi quis vnquam, vir acerrimi ingenii enormes naeuos philoſophiae Peripateticae, vidit, deteſtatus eos et publice profeſſus eſt, plena impietatis horrea a phyſiologia Ariſtotelica aperiri, ineſſe illi ſyſtemati et ipſis quidem principiis phyſiologicis multa abſurda, et periculoſa, et id tam aperte protulit, vt ſatis mirari non poſſemus, tot viros doctos Peripateticae impietatis Berigardum in tanta verborum eius claritate accuſaſſe, niſi ſciremus, pauciſſimis viſos et cum cura atque attentione lectos eſſe Berigardi *Circulos Piſanos*. Dabimus autem eius verba, vt ipſe interponere ſuum Lector queat iudicium. Ita enim ſcribit [b]: „Atque vt apertius euadat, quid in Ariſto-„tele et antiquis ſit reiiciendum, quid vero relinquendum eorum diſpu-„tationi, quibus Deus mundum dicitur tradidiſſe, illud imprimis occurrit „reprehendendum, quod Ariſtoteles poſuit, mundum eiusque materiam „primam aeternam, primum motorem ſupremae modo ſphaerae medio „circulo inſiſtentem, libertatis expertem, nihil aliud aptum intelligere, „niſi ſe ipſum, nec aliud efficere, quam motum aeternum, proinde nec „mundum nec aliud quicquam, ex nihilo creare poſſe; itemque de reli-„quis intelligentiis, quarum infimam videtur facere intellectum agentem, „et animam vnam communem toti ſpeciei humanae, vnde conſurgit in-„numerabilium errorum ſeges“. Quae cum damnanda eſſe aſſerat, quis quaeſo ſanae mentis affirmauerit, Berigardum inter Peripateticos numerandum eſſe, qui ſumma phyſiologiae Peripateticae capita atheiſmi accuſat. Non diffitemur, aſſerere Berigardum in ſequentibus: „His reiectis „retinere nos poſſe Ariſtotelis principia ad normam ſacrae theologiae „caſtigata“. Aſt voluiſſe Berigardum oculis inquiſitorum et cenſorum tantopere pro Ariſtotelis auctoritate vigilantium puluerem obiicere, nemo non intelligit, qui conſiderauerit, exploſis his principiis et fundamentis totum euerti phyſicae Peripateticae aedificium. Id quod tantum abeſt vt in ſequentibus neget, vt potius ad THOMAE CAMPANELLAE [c] effatum prouocet, ita de Ariſtotele ſtatuentis: „Is mundum aeternum docet, „Deum non eſſe factorem mundi, neque hominum, neque doctorem, „qui communicet nobiſcum vel in ſomnio vel in vigilia, nec beatorum „ante et poſt mortem, quippe nobiſcum nec habere poteſt commercium, „nec curat, nec intelligit inferiora. Item animas humanas eſſe corpo-„rum formas corruptibiles, vnam vero vniuerſalem ſemper viuere, quia „non eſt actus corporis. Praeterea idem Ariſtoteles negat poenas et prae-„mia poſt mortem, vnde Auerroës ſcripſit contra tres legislatores, Chri-„ſtum,

b) Praef. Circ. I.

c) De Reduct. Relig. c. 2. n. 19.

„ſtum, Moſem, et Mahometum, deditque materiam ſcriptori impio de „tribus impoſtoribus. Praeterea Ariſtoteles tradit, religionem eſſe inuen„tionem politicam, non autem natura conſtare: amplius negat, extare „daemones et angelos, niſi eos, qui affixi coelo mouent orbes". Quae cum ex Campanella recenſuiſſet Berigardus, his addit: „Ac ne quis pu„tet, hoc illi tribui non a Campanella, ſed ab impiis, reſpondet in his „omnibus Ariſtotelis philoſophiam eſſe ſophiſticam, paruique faciendam „eius auctoritatem, cum habeamus ſanctos patres et D. Thomam inge„nioſiores, et doctiores, nec philoſophiam contradicere theologiae ſed „Ariſtotelem et Auerroëm, adeoque errare illos, qui dicunt, theologiam „in Ariſtotele fundari, quae in diuinarum reuelationum notis inhaeret". His cum ſubſcribat Berigardus, et horum ſe auctoritate tueatur, hocque a S. Officio Romae approbatum in Campanellae libro contendat, quis quaeſo Berigardum inter Peripateticae philoſophiae patronos retulerit? Aſt non offendit modo Berigardum Ariſtoteles in diuinis et metaphyſicis, ſed et reliqua, quae ad phyſicam pertinebant magnopere illi diſplicuere, inde innumerus obiectionum aceruus ab Ariſtaeo contra ficulneas Charilai excuſationes allatus, et fortiſſimis arietibus intentatus atque egregiis recentiorum obſeruationibus munitus eſt. Dolebat porro viro eruditiſſimo euertiſſe Ariſtotelem veterum mentem haud ſemel, et melioribus tacite ſuppreſſis infirmas rationes tantum attuliſſe. Adeo vero eclecticae philoſophiae fauebat, vt in tanto eam profitendi periculo, ſcribere tamen auſus ſit: „Vtrum ex Ariſtotelis vel antiquorum principiis philoſophemur, iis „exemtis, quae vt dixi, fidei repugnant, nihil refert, quare LIBERVM „OMNIBVS RELINQVI POTEST, vt de vtraque parte iudicium ferant". Id quod ad abiiciendum conculcandumque Ariſtotelis iugum eum retuliſſe, ex his eius verbis, niſi nos omnia fallunt, eſt apertiſſimum: „Acclama„tiones et plauſus illis relinquo, qui ſyllabatim Ariſtotelis expendunt ver„ba et artificium, nec ei contrarium quicquam inueniunt, niſi vt illud ſta„tim amoliantur, et velut ἀνδράποδα καλὰ κ'ἀγαθὰ vnius placitis domi„nentur". Haec vtrum is ſcribere poſſit, cuius vna fides et religio eſt in Ariſtotele, quod Berigardo affingit auctor *Naudaeanorum*, prudentis Lectoris eſto iudicium.

Modus quo Berigardus contra Ariſtotelem pugnauit.

§. IV. Satis, niſi egregie nos oculi ſenſusque decipiunt, haec omnia probant, Berigardum Ariſtoteli ex animo non fauiſſe, ſed eum inter impietatis patronos relatum oppugnare, et ab eius tyrannide animos philoſophantium liberare voluiſſe. Aſt hoc opus, hic labor fuit, inuidia plenus, id quod probe praeuidit Berigardus, vnde in *Praefatione totius operis* fatetur, cum *apud ſe tacitus meditaretur*, *viſum ſibi eſſe in limine operis audire ſophiam ipſam*, *huius rei difficultates ſummas*, *quibus ad cumulum accederet odium*, *atque inuidia*, *exaggerantem*. Caute itaque

itaque incedendum erat, ne vel monachos exaſperaret, vel patronos offenderet, vel innumeras ſibi perſecutiones, quae tot viris doctis exitiales fuerunt, concitaret. Verum vt erat prouidentiſſimus, et ſimulationem in Italia didicerat, ita rem ſic aggreſſus eſt, vt ab incautis inter ſummos Peripateticiſmi defenſores poſſet referri. Nempe methodo vtebatur dialogiſtica, quam poſſe ita adhiberi, vt vera mens auctoris tutius lateret, et non niſi acerrimi lectores, veram eius ſententiam poſſent deprehendere, a Platone didicerat. Id pulchre prodit ſcribens: „Methodum „hanc elegi, velut tutiorem, quia more Platonico dum in vtramque par„tem diſputatur, non caditur in offenſionem eorum, quibus integrum „relinquitur, vt ipſi ſtatuant, quod conſentaneum eſt veritati". Duos autem collocutores introducit, Charilaum et Ariſtaeum, quorum ille placita Peripatetica, hic veterum opinionem tuetur. In quibus nominibus effingendis ita delectum auctor habuit, vt Peripateticorum cauſſam tuendam traderet Charilao, *gratiam* apud *vulgus* philoſophorum captanti, Ariſtaeo veteres tuendos commendaret, quod *optimas partes* elegiſſet. Ex qua nominum impoſitione cautus Lector ſine negotio intelliget, quam meliorem eſſe philoſophiam Berigardus putauerit, Peripateticam an veterum phyſicorum? Oppoſuit autem Ariſtoteli non ſuas obiectiones, vt Baſſo fecit in liberiori aura viuens, ſed Ionicum ſyſtema, quod Ariſtoteles ſubdole peruertendo refutare aggreſſus erat. „Non vero quenquam", vt ſcribit ipſe, „antiquorum oppoſuit Ariſtoteli, non Empedoclem, non „Anaxagoram, non Democritum, quoniam ſinguli quid habent, quod „argumentis ſuis Ariſtoteles facile auertit, maxime ſi ſententias eorum „accipiamus, vt ipſe refert; quin potius ex omnibus, quae ab antiquis „praeclare dicta videri poſſunt, maluit ſeligere placita inter ſe magis co„haerentia, vnde doctrina conficeretur, quam Ariſtoteles non facile ſuis „machinis labefactaret, et quae viciſſim arcem Peripateticam aggrede„tur: ex Anaximandro tamen et Anaxagora plura depromſit". Ita non inepte ſcopum ſe attingere poſſe credebat vir callidus, ita vt periculum effugeret. Nam ita dici non poterat, eum partem quandam contra Ariſtotelem fuiſſe ſecutum, cum lectori liberum reliquerit, partes eas eligere, quas velit, vel conſentaneas veritati putet: ſuam enim ſe opinionem mentemque non declarare, ipſe aliquoties monet. At ſub hac larua liberum erat peſtilentiſſima phyſiologiae Peripateticae dogmata ſuis depingere coloribus, et denudata pigmento, quod inepti conciliatores illeuerant, nudam oſtendere eius turpitudinem. Id quod tanta eruditione, et demonſtrata Peripateticae phyſiologiae cognitione fecit, vt rectiſſime iudicauerint, qui pronunciarunt, omne Ariſtotelicae phyſicae venenum apertiſſime in iis dialogis fuiſſe appoſitum, licet in eo errauerint, quod credant, hanc impietatem Berigardum probare. Contrarium ipſe monet, ſcribens: „Quando in his Circulis quiſpiam defendi videbit, errores Ariſtotelis, id „fieri non alia mente ſibi perſuadeat, quam eam eſſe eius doctrinam licet

„emen-

„ementientem atque mendoſam, quae veterum placitis inanioribus oppo-„nitur“. Ita commiſſos inter ſe, Ionicos veteres et Ariſtotelem dum pugnantes introducit, occaſionem nactus eſt egregiam, multoties Ionica ſyſtemata, licet manca, quod non negat, et imperfecta, Peripatetico prae-ferendi, huiusque nuditatem falſitatemque detegendi. Ita vero rem ag-greſſus eſt, vt dum ordinem librorum phyſicorum Ariſtotelis ſequeretur, eiusque mentem a Charilao expoſitam et, quantum liceret, demonſtratam daret, Ariſtaeo, Ionicorum ſyſtema Peripatetico opponenti id muneris daret, vt oſtenderet, planius certiusque de rebus naturalibus philoſophari quem poſſe, ſi vagis, ineptis impiisque principiis Ariſtotelicis hypothetice „ſurrogentur corpora aeterna, prima et infinita, mutua conſenſione ac „repugnantia temperata, illis autem adiungeretur et praefigeretur mens „velut cauſſa efficiens, hac enim ratione appariturum, quantum Ariſtote-„lis motor primus infra hanc naturalem doctrinam ſit“. Dabimus ipſa Berigardi verba, tum ob libri raritatem, tum vt clare appareat, quo ſen-ſu Ionicum ſyſtema Berigardus reuocauerit. Ita vero ille: „Ariſtoteli „materiam aeternam et res abſtractas a materia longe aliter quam ſint, fal-„ſo aſſerenti, opponere decuit antiquos, qui omnia corporea eſſe ſtatue-„rent, et primum motorem ab vniuerſo non diſtinguerent, vt palam fie-„ret, quinam propius abeſſent a veritate, et quorum principia, DEM-„PTIS ERRORIBVS, retineri poſſent, ad rerum naturalium declaratio-„nem. Nec dubium, quin Ariſtoteles in iis, quae ad animam et Deum „attinent, partes obtineat potiores, ſi ſpectetur tantum eorum ſententia, „qui nihil eſſe putarunt, quod non eſſet corpus. Sed quoniam Ariſtaeus „hoc intuens dixit corporibus infinitis et aeternis poſſe adiici mentem „Athenagorae, quae melius refert Dei naturam, quam primus motor „Ariſtotelis, hypotheſi ſic reconcinnata, difficile eſt“ (forte dicendum ex mente Berigardi, facile,) „ſtatuere, grauioresne ſint errores Ariſto-„telis an antiquiorum. Hi tamen perinde atque ille ſunt reprehendendi, „quod ſubſtantias ſimplices corporeas aeternas eſſe docuerunt, quamtum-„uis mentem vnam aut plures poſuerint vniuerſi gubernatricem. Quare „ſupereſt, vt eorum erroribus amputatis videant philoſophi, an princi-„pia rerum naturalium poſſint eſſe CORPVSCVLA TENVIA A DEO „CREATA, QVORVM SOLA CONGREGATIONE ET SECRETIONE „omnium ortus et obitus, vt plerique ex SS. Patribus cenſuerunt perficia-„tur, et an ille corporum conſenſus atque diſſenſus, NIHIL REPV-„GNANS DOCTRINAE SACRAE PRAESTABILIOR SIT QVAM „MATERIA PRIMA ARISTOTELIS“. Aut coecutimus nos prorſus et nihil videmus, aut ita perſpicua haec verba ſunt, vt ſatis clare appareat, Berigardum reiecta inepta et impia phyſiologia Ariſtotelis Ionicum parti-cularum ſyſtema Democriticis rationibus incruſtatum ad atomiſticum ſen-ſum ita reuocaſſe, vt loco principiorum nuda mentis praeciſione effícto-rum ad minima corporum deſcenderet, et ita rerum naturam non ex ima-

ginariis, sed veris principiis explicaret; abiectis tamen iis, quae cum reuelata veritate consistere nequeunt, qualia sunt caussa efficiens vel omissa plane, vel corpusculis aeternis tantum sociata. Hoc systema Berigardum habuisse pio verisimili, proque eo, quod doctrinae sacrae non repugnaret, et consensu antiquitatis ecclesiasticae se tueri posset, adeoque multis nominibus Aristotelico praeferendum sit velut longe verius et praestabilius, adeo manifestum ex hoc loco est, vt mirari satis non possimus, qui fieri potuerit, vt viri docti et alias accurati Berigardo contrariam mentem affinxerint, et ita attentionem, quam poscit ambigua Berigardi oratio, desiderari passi sint. Neque id vno loco monuit Patauinus philosophus, sed passim lectoris aurem vellicauit, innuens, *erroribus* quos in Ionico quoque systemate satis graues et detestandos nouerat, et ingenue fatebatur [d], *reiectis, eo nitendum esse, vt palam fiat, expurgatae doctrinae praesidio mundi constitutionem non aliam esse, quam Christiana veritas doceat.* Quam vt corroboraret, et ne videretur cum Ionicis ex solo particularum mediante lite et amicitia concursu earumque coalitione et secretione mundum effinxisse, multus non sine ingenio et doctrina fuit, in demonstranda veritate cosmogoniae Mosaicae, cui praecipue locum fecit in commentatione *Circuli tertii in librum de coelo.* Cum enim de mundi origine tractationem suscepisset, duabus digressionibus reuelatae doctrinae veritatem probare connisus est, quarum prior literarum sacrarum auctoritatem circa mundi originem asserit, posterior de origine mundi ex sacris literis differit. Nec contemnenda omnia sunt, quae in his digressionibus affert, euertendae impietati satis accommodata. Et initio quidem recte monet, *etsi dogma fidei nostrae de origine et fine mundi indigeat rationis vllius adminiculo, permittere tamen ea considerari, quae theologi vocant motiua credendi, vt ex iis naturaliter videri possit, quam longo interuallo doctrinas omnes profanas post se relinquat.* Potissimam autem demonstrationis partem in Mosis auctoritate euincenda ponit κατ' ἄνθρωπον contra philosophos disputaturus, qui cum sibi credendum esse postulent, maiori id iure sacram poscere historiam, cum ob antiquitatem, tum ob scriptoris sanctimoniam. Vtramque argumentis, quae vocant non intrinsecis, sed extrinsecis quoque probat, et ad testimonia veterum philosophorum prouocat, quibus constare putat, Mosen et antiquissimum et sanctissimum scriptorem ipsis gentilibus visum esse. Respondet etiam ad crimen goëtiae Mosis miraculis obiectum, ita tamen, vt valde laboret in saluandis miraculis in ecclesia cui addictus erat iactari solitis, quae quo loco habeat, ex supra dictis intelligere licet. Recte autem monet, imposturae vel sceleris nulla verisimilitudine reum agi Mosen posse, et δυσνόητα in oraculis sacris non a scribentis sed legentis vitio ortum suum ducere. Quae omnia non sine eruditione late diducit, ita tamen, vt studeat sui coetus hominibus placere, vnde assertum profluxit [e], quod ab homine

d) Circ. III. Prooem. e) pag. 39.

homine Gallo non nisi in Italia viuente expectaueris: „Fieri, vt si singuli fideles seorsim accepti aliquo errore teneantur, non possit tamen a „pontifice et concilio legitime congregato decerni quicquam alienum a „veritate". Et haec προσωποληψία candore philosophi indigna ad nonnullas eum hypotheses digredi coëgit, minime probandas [f] v. g. „nihil officere veritati, si quis scriptores sanctos dicat saepe me„moria lapsos, eo quod lapsus memoriae non sit mendacium, et dum „ad sensum duntaxat attendunt, non ita exacte res referant. Tempore „calamitatis Iudaicae sub Ptolemaeis et Antiochis multa in sacra scriptura „esse deprauata". Haec et similia praui commatis eo se fine scripsisse ait, vt demonstraret, „in summa rerum perturbatione, nisi recurramus ad „ecclesiae auctoritatem, facile esset suspicari, multa in iis corrumpi potu„isse". Quae et alia nonnulla laudem eam minuunt, quam huic tractationi tribuit MORHOFIVS [ff]. Sed vt in viam ad ipsum Berigardi institutum redeamus, cum in vtroque systemate physiologico graues occurrere difficultates agnosceret et fateretur, ad sobrium quendam scepticismum confugit, eo gratiorem suae regionis hominibus futurum, quo aptiorem credebat ad firmandam necessitatem auctoritatis ecclesiae in doctrina fidei. Ipsa et hoc loco eius verba audienda sunt, quibus ita praecipit [g]: „Vt demus, haud aliud haberi ex naturalium rerum indagatio„ne, quam dubitationem: est tamen viri sapientis, prudenter de iis du„bitare, ad quorum intuitum natura erexit hominem, atque, vt ait Ari„stoteles, satis est, ad hypothesin possibilem ea reducere, et rationis ali„quod simulacrum adornare. Sic Diogenes ipsi, quaerenti, cur nihil „sciens ipse philosopharetur, si philosophiam, inquit simulo, hoc ipsum „est philosophari". Et alibi apertius scribit [h]: „Cum ex nostris dispu„tationibus quas sperabam frugiferas, non aliam hactenus, quam multa„rum disputationum messem confecerimus, vix aliam ex hac vltima par„te sperare possum, quam vt videamus, non modo nos nihil scire, sed „etiam nihil scire posse, quamdiu erimus inclusi compagibus huius cadu„cae mortalitatis". Quae vt clara sunt, et locum Berigardo inter Scepticos recentiores faciunt, ita in viro sectariam philosophiam sequenti miranda non sunt, praesertim cum in Italia viueret, cuius regionis circumstantiae eo tempore tales erant, vt non posset non Berigardus in Scepticismum incidere. Neque tamen ita scopo suo Berigardus excidit, sed cum argumenta argumentis opponeret, multo valentiores esse partes Ionicorum, quam Peripateticorum, demonstrauit haud infeliciter: et vbi illae deficiebant a Platone, Democrito aliisque veterum suppetias acciuit. Cumque vtramque partem sibi non satisfacere concederet, et imprimis fateretur, se ab Aristotele quod sedaret famem vel sitim non accepisse; iucunda similitudine perorans, quem scriptionis scopum habuerit prodit. Ait enim [i]: „Nobis accedisse videtur, vt duobus parasitis qui cum ien-

 „tacu-

f) p. 35. ff) l. c. p. 165. g) Circ. V. in Prooem. h) Circ. VI. Dial. II. p. 8. i) Circ. VII. p. 141.

„taculo condixissent ea lege, vt alter potulenta, alter esculenta secum „afferret, spe fretus vterque, se socii copiolis genio facturum satis, post„quam hic pulmentum alterius occupasset, et vicissim ille lagenam, haec „quidem inanis reperta est, illud vero pictura simulatum, vnde necesse „fuit, vt aliunde sibi cupedias prouiderent. Ita nos defraudato vicissim „genio ad locupletiorem cellam penuariam non fictis, sed veris cibis in„structam, nempe moralem philosophiam, exemplo Socratis diuertamus.

Berigardus contra impietatis suspicionem se munit.

§. V. Hac ratione cum Peripateticae philosophiae clandestinum inferre bellum tentans alienis armis vteretur Berigardus, facili coniectura intellexit, multis hanc rem expositam esse periculis, nec caute satis ita muniri posse, vt non maleuoli ansam arripiant perspecto scopo suo, tam callide dissimulato ad impietatis et haereseos accusationem abutendi. Vt itaque heterodoxiae philosophicae suspicionem praeuerteret, cautelas adhibuit, quas poterat inuenire, tutissimas. Non contentus censorum, qui lyncei plerumque solent esse, approbatione, qua scriptiones eius velut orthodoxas et ad amplificanda Peripateticae philosophiae mysteria plurimum luminis afferentes extollebant, protestatione quoque se muniendum Lectoremque de mente sua monendum esse censuit. „*Inde clare se*, ait *, et *ingenue profiteri*, *se nulli doctrinae*, *nisi Christianae veritati esse addictum*, *proinde quae citra praeuaricationem tam pro Aristotele*, *quam pro antiquis in medium proferat*, *non proponere se*, *vt vera*, *sed quid in iis sit veritatis*, *sacris theologis ac philosophis doctioribus examinanda ac iudicanda.* Et ne frigidam hanc quis excusationem esse contendat, et accipiatur sinistra, quod ipse dextra porrigebat, clarissime quid de pestiferis veterum erroribus, et praecipue de maxima labe physiologiae Aristotelicae sentiat, iis verbis quae supra attulimus, exposuit. Promittit etiam „si obscurius loquutus fuerit, se etiam „illis consulturum, qui vel minus philosophice sciunt, vel minus Latine, „et pro virili parte se explanaturum, et si minus ad sacrae doctrinae line„am aequari potuerint, emendaturum. Malle enim se cum Augusto, vt „suus Aiax in spongiam incumbat, quam vt inconsiderate porcos Epi„cureos persequendo misera prolapsione in profundam erroris alicuius fo„ueam incidat". Et ne sic quidem sibi prospexisse contentus, pro veritate religionis naturalis, quam a Peripateticis valde labefactari demonstrauerat, pugnare, eamque iis rationibus confirmare aggressus est, quibus constare posse putabat, veritatem religionis Christianam, etiam semoto peculiari contactu diuino, et auctoritate ecclesiae esse verisimillimam. Qua ratione longe se cautius philosophari credebat, et lectores quoque monebat, quam Zabarellam, impietatis culpa tamen nunquam exosum, qui ex motu aeterno motorem primum demonstrari non posse asseruisset. Ita enim praefatur: „Denique vt constet, ea quae dicuntur in nostris „Cir-

*) Circ. I. Prooem.

„Circulis permiſſa iam fuiſſe a ſacro officio, libet pauca ſubiicere, maxime „ne cui durum videatur, quod introduco Ariſtaeum defendentem ſententiam Iacobi Zabarellae, viri in hoc lyceo celeberrimi. Haec ſententia „libro de inuentione aeterni motoris approbato ſaepius a S. officio docet, „vnicum medium philoſopho naturali ad demonſtrandum: dari primum „motorem a materia abiunctum eſſe motus aeternitatem, quae quia non „datur, vt fide diuina certi ſumus, ſequitur, primum motorem demon- „ſtrari non poſſe naturaliter, ſed ad hoc opus eſſe Dei contactu peculiari. „Neque propterea Zabarella putat, eam, quam vocat, demonſtrationem „primi motoris ex motu aeterno eſſe veram demonſtrationem, vtpote cu- „ius medium falſum eſt; ſed loquitur ex falſis principiis Ariſtotelis, nem- „pe ſi verus eſſet motus aeternus, inde ſolum oſtendi poſſe primum mo- „torem. Hanc Zabarellae opinionem iam permiſſam, ſi tuerer, id for- „taſſe tuto facere poſſem, verum contrariam exiſtimo magis eſſe conſen- „taneam pietati, propterea illi oppono Charilaum [k], qui contendit, Deum „verum cognoſci poſſe naturaliter, et licet rationes illae ſeorſum acceptae „non videantur ſufficere ad conuincendos pertinaces Epicureos, vt con- „cludit vltimis verbis, omnibus tamen ſimul inſtructis ait intellectum recte „diſpoſitum poſſe eleuari ad hanc cognitionem naturaliter, ſed absque „merito gratiae et gloriae, vt ſic inexcuſabiles vere dicantur, a diuo Pau- „lo, qui contemtis his rationibus ad falſas et irreligioſas opiniones dela- „pſi ſunt". Monet porro: „non diſputari a Charilao et Ariſtaeo, an „detur Deus, quam quaeſtionem impiam vocant, neque an expers ſit li- „bertatis; et an mundus ſit aeternus, an ex nihilo creatus, ſed hoc ab iis „quaeri, an melius de hoc ſenſerit Ariſtoteles, an philoſophi vetuſtio- „res, et quae ſit eorum ſententia licet impia. Verum ad eorum opiniones „declarandas interdum, vt fit in dialogis, afferre ſe, non pro philoſopho „naturali, ſed pro theologo rationes antiquis ignotas exercitationis tan- „tum et vberioris doctrinae cauſſa, idque ſibi perinde ac aliis condonari poſſe". Ex quibus eius verbis, qui praeiudicio occupatus non eſt, facili attentione aſſequi lector poteſt, quae mens Berigardi de demonſtratione Dei ex lumine naturae fuerit, et quaecunque ille differit, hypothetice tantum, et prout ex ſyſtemate vel Peripatetico vel Ionico fluunt, attuliſſe: reipſa tamen quibus potuerit rationibus contra impietatis ſuſpicionem ſe muniuiſſe.

§. VI. Obtinuit hac ſua prouidentia Berigardus, quod quaerebat, dum in viuis erat. Quippe prodierunt eius Circuli inquiſitoribus non ſuſpecti, et multa orthodoxiae laude ornati, praecipue cum crederentur Peripateticae veritates in illis ab errorum caligine vindicari. Aſt quod viuo non accidit, fato functus euitare non potuit, ſed ob hunc ipſum librum, in quo haud perfunctorie ſe pro cauſſa Dei patefacta impietate Peripatetica pugnaſſe ſibi viſus eſt, inter clandeſtinos Numinis hoſtes numeratus *Berigardus atheiſmi ſuſpectus.*

k) Fallitur itaque P. Bayle, qui l. c. Art. Rufin. not. C. p. 101. Zabarellae opinionem ei tribuit.

meratus est. Cuius opinionis de Berigardo primus, quantum recordamur, auctor fuit SAMVEL PARCKERVS [1], vir et iudicii acumine et eloquentiae laude et eruditionis copia celeberrimus, et praecipue ob insignem DEI caussam aduersus atheismum tuendi feruorem omni encomio dignissimus; at in inurenda impietatis macula nonnunquam magis quam decebat praeceps, et paulo quam par est, interdum suspicacior. Huic enim doctissimo praesuli ficta ista pugna Berigardi visa est, suspectusque is, quod ideo impia systemata denudauerit, vt hoc venenum eo fortius lectorum animis insinuaret. Sane graue ἔγκλημα est, quod in Berigardum coniicit, his verbis: „Caesalpinum eadem impietatis via et ratione non modo secutus est, sed superauit Claudius Berigardus Molinensis, qui vna cum impia Aristotelis disciplina obsoletam istam quoque veterum Ionicorum (quemadmodum de iis ipse censuit ac plerique alii censuerunt) reuocauit. Cum enim disputationes suas dialogorum consuetudine scripsit, sermonem in duas personas Charilaum et Aristaeum distribuit, quorum alter Aristotelem, qui praeter materiam, quendam primum motorem, prouidentiae tamen expertem posuit, alter antiquos illos defendit, quos omnia corporea esse velle, nullumque primum motorem ab vniuerso corporeo distinxisse putauit. Atque adeo vno eodemque opere diuersas cum Epicureae tum Peripateticae impietatis rationes, adornauit, quanquam Aristotelis disciplinam fusius et ardentius excoluit, atque eam potissimum, quam libro physicorum octauo librisque de coelo et rerum generatione tradidit, quibus vniuersam mundi fabricam sine prouidentia architectrice extruxisse se putat philosophus. Neque nefaria sua dogmata vno aut altero capite, vt Caesalpinus, insinuauit, sed aperte omnem Peripateticae impietatis rationem secutus est, neque numinis prouidentiam, vt ille, e rerum natura tollere, satis habuit, nisi et salse dictis (qualia vir non admodum facetus potuit) increparet. Tantum tamen abest, vt in quam reprehensionem incurrat, vt laudem et auctoritatem a S. inquisitorum officio obtinuerit. Quod scilicet, quae in Aristotele reprehendenda sint, omnia callide praefatus fuisset". His cum verba Berigardi supra adducta de erroribus physiologiae Peripateticae subiecisset, addit: „Quanquam prima et praecipua ista sint Aristotelicae philosophiae effata, et quaecunque praeterea dogmata habeat, istorum gratia, aut quod confirmarent, aut quod admodum cum iis conuenirent, docuit; vt tota quidem ipsius disciplina iis solis innitatur, eorumque praesidio inseruiat, neque hic quosuis Aristotelis libros excoluit, nisi qui eiusmodi decreta praecipue continerent. Atqui tamen tantum praeiudicata opinio poterat, vt quicquid cum Aristotelis disciplina conueniret, sola illius auctoritate pium sanctumque existimarent, quanquam cum ea nihil conuenire poterat, nisi quod omnes impietatis radices ipsasque radicum fibras euellat". Haec Parckerus, qui ipse audiendus fuit, eo quod plerique

1) Disput. I. de Deo s. 24. p. 67.

rique tantae exiſtimationis viro crediderint, et eius fide Berigardum inter numinis hoſtes retulerint. Sane illius maxime auctoritate inductus locum Berigardo inter atheos fecit B. Io. Franc. Bvddevs [m]. Paulo aliter accuſationis colorem induxit illuſtris Leibnitivs [n], illi enim ob Auerroiſmum incruſtatum vapulat, valdeque impietatis ſuſpectus eſt. Quorum veſtigiis ita inſiſtunt viri ſummae eruditionis, Mat. Veis. la Croze [o], et Iac. Frid. Reimmannvs [p], vt non contenti morologiae Peripateticae errores Berigardo tribuiſſe, illum ſyſtemati Spinoziſtico, quod ab Ariſtotelico valde differt, praeluſiſſe contendant. Aliter hanc dicam Berigardo ſcribit Petrvs de Villemandy [q], illi enim ideo ſuſpecta eſt admodum religio et fides Berigardi, quod, „dum res „omnes phyſicas, immo et diuinas pleraſque ex principiis Ariſtotelis ita „declarat adſtruitque, vt easdem illas ex oppoſitis Anaximandri hypothe„ſibus, purum atheiſmum redolentibus, continue impugnet ac euertat, „nihil in rebus phyſicis ſtabile et immotum reliquerit, et contra perpetua „ſua illa libratione cunctas ſuſpenderit, nec alio tendere illam aſſumtam „Anaximandri hypotheſin credas, quam Berigardus Ariſtotelicae longe „praefert, niſi eo vt in ſupremi Numinis eiusque prouidentiae locum in„finitam quandam materiam infinitis corporibus diſſimilaribus, ex ſe ipſis „mobilibus conflatam, hoc eſt, in veri Dei locum caecam naturam ſubſti„tuat". Quas accuſationes et virorum a quibus profectae ſunt magnitudine, et capitum, quibus conſtant, grauitate, acerbiſſimas eſſe, ſummumque momentum habere, quilibet fatebitur. Non indignum itaque noſtro labore erit, rem paulo curatius inſpicere, et audita vtraque parte lectorem, quid de Berigardi religione ſtatuendum ſit, quoue loco eius φιλοσοφέμενα habenda, accurate edocere. Id quod eo facilius fieri poterit, quia in antecedentibus loca illa omnia adducta ſunt, quorum effatis ſtatque caditque Berigardiana pietas. Ex his enim iudicandum, illa intuenda, et ſcopus auctoris diligenter expendendus eſt. Quod qui negligunt, et vel librum ob raritatem legere non poſſunt, vel oſcitanter tantum legunt, cum magnam attentionem poſtulet anfractuoſa dialogorum methodus, eos decipi in definienda cauſſae iuſtitia vel iniuſtitia, oportet: id quod in inurenda atheiſmi macula fieri non debet.

§. VII. Parum quidem noſtra refert, referenduſne Berigardus ſit inter numinis hoſtes nec ne? magna quoque eſt virorum ſummorum, quos adduximus, auctoritas. Veritatis tamen hiſtoricae intereſt, rem hanc ſine examine non dimittere, quodque immerenti hanc affricuerint ignominiam, *Iudicium de atheiſmo Berigardo obiecto.*

m) Theſ. de Atheiſmo c. 1. §. 24. p. 130.

n) Diſſert. praelim. ad Theodiceam §. 11. p. m. 11.

o) Entretiens p. 348. add. Naudaeana p. 110.

p) Hiſt. Atheiſmi ſ. III. c. 5. §. 19. p. 409.

q) In Scepticiſmo debellato p. 11. Nihil definit Bayle l. c. ex quo ſuſpicamur, eum librum Berigardi non vidiſſe.

miniam, ostendere. Neque enim ab hoc officio tractationis nostrae scopus alienus est. Quod si ea considerentur, quae supra de Berigardi intentione, modo fineque scribendi fuse ex ipsius libro cum cura et attentione perlecto disseruimus, facile putamus esse, apologiam pro Berigardo scribere, et ab hac contumelia inuictis eum argumentationibus absoluere. Qua quidem opera ita leui brachio perfungi liceret, vt ostendatur, ipsos sibi accusatores contradicere, nec vna stare posse accusationes omnes. Quod si enim verum est, quod inuidiosius, quam par erat, illi obiecit Parckerus, in Peripatetico atheismo eum haesisse, qui potuit Epicuream impietatem commendare, quae a Peripatetica physiologia toto coelo differt, et ab illa tota euertitur? Si Auerroismus illi obiiciendus est, cur Numinis alicuius prouidentiam negasse dicitur, cum intellectum agentem vniuersalem Auerrois hypothesis innuat? Si primum motorem sphaerae supremae affixit, et e rerum natura sustulit, qui potuit mundum habere cum Spinoza pro Deo modificato? Si Scepticam impietatem introduxit, qui potuit caecam naturam affirmando falsa numina vero substituere? Et annon hoc sufficit, vt intelligatur, male totam accusationem cohaerere, nec satis attente et cum cura viros doctos Berigardi librum legisse? Verum vt tota caussa manifesta Lectori sistatur, curatius paulo ad obiectiones respondendum est. Quod vt rite faciamus et Lectorem conuincamus, ex supra allatis verbis Berigardi ipsissimis supponimus: 1. Verum quidem esse, impietatem Peripateticam neminem clarius demonstrauisse, quam Berigardum, et totam eius turpitudinem demonstrasse, ac contra Peripateticos, colorem et excusationem praetendentes ad oculum quasi euicisse: ast longum hunc et difficilem laborem ideo Berigardum subiisse, vt Peripateticos, quos aperte aggredi non audebat, clandestinis tectisque vulneribus confoderet, et impietatem atque absurditatem Aristotelicae philosophiae in luce clarissima ponendo, verisimiliora ei opponeret. Adeo luculenter hoc a nobis supra probatum esse confidimus, vt prorsus satisfacere posse Lectori veri cupido simus persuasissimi. 2. Ex supra dictis repetimus quoque, Berigardum Ionico systemati non nisi ὑποθετικῶς subscripsisse, idque non eo fine elegisse, quod crederet indubitatas rerum naturalium circumstantias in eo recludi, sed quod vetera opponendo veteribus putaret, ita longe felicius a simpliciori philosophandi genere Aristotelica dogmata euerti posse. Immo 3. hoc quoque ex antecedentibus constat, eum non nudum brutumque Anaximandri systema elegisse, sed materiae aeternitate demta, ex particulis minimis, mediante mente secundum placita Anaxagorae formationem mundi tradidisse. 4. Obseruatum autem simul est, candide agnouisse, et fassum esse Berigardum, non tantum Peripateticum systema cum veritate diuina et naturali stare non posse, sed inesse quoque Ionico nonnulla erronea, et magnopere emendanda. Ast praetulisse tamen illud Aristotelico, eo quod demtis erroribus corrigi melius inque concordiam aliquam redigi possit cum fide Christiana ali-

unde

unde certissima, et id voluisse Patauinum philosophum, ita hac philosophia praeparandum animum, vt a supranaturali lumine plenissime conuinci queat, hocque pacto illud Aristotelico longe praestare censuisse, quod emendari nequeat, nisi summa eius capita decidantur, et fundamenta euertantur primaria. Haec verba Berigardi supra adducta clarissime docent, eo tota eius tractatio collineat, hanc disputationibus suis metam praescripsit. Quae cum ita se habeant, non videmus, quo vel leui praetextu coloreque atheismi vel Peripatetici, vel Ionici, vel Epicurei queat Berigardus accusari. Vt enim taceamus, disputari posse, vtrum inter atheos directos Peripatetici, Ionici, Epicurei referri queant, quod ex illis iudicandum est, quae *Tomo primo* prolixe de his sectis docuimus; vbi etiam id concedimus, valde impietati esse affinia ista systemata, non tamen inde exsculpi posse putamus, quod contendunt Parckerus, Buddeus, Leibnizius, Crosaeus, Reimmannus, Villemandaeus. Nam quod ad accusationem atheismi Peripatetici attinet, quam potissimum Parckerus vrget, ipse praesul eruditissimus fassus est, candide monere Berigardum summa et prima Aristotelicae physicae capita peccare in veritatem et religionem, et amputanda esse nec tolerari posse. Quibus nihil habet, quod obiiciat, nisi omnem Aristotelicae morologiae insaniam eum tamen latissime in suis disputationibus explicuisse, et hoc eo fine, vt illam hominibus commendaret. Id quod vellemus viro magno non excidisse. Quamuis enim verum sit, denudatam eum exhibuisse physiologiam Aristotelicam, manifestum tamen ex dictis est, id fecisse ideo, vt eius falsitatem ostenderet, et derelinquendam esse in rerum naturalium explicatione insusurraret quasi in aurem et cauto modo instillaret. Contra aperta verba vero nuda suspicione aliquem nefandi criminis reum agere, durum nimis est; et ab humanitate alienum, et eo minus Berigardo faciendum, quo minus facile reperire est, qui Aristotelis physicam doctius in ruborem dederit. Ast obiiciet nonnemo: cur non directa oratione Aristotelis impietatem detestatus est? cur non veneno apposuit antidotum? cur tam tecte mussitauit, vt consentire videatur? Respondebit ad haec ipse Berigardus [r]: „Sententiam meam proferre non debeo, ne cum Aristotelis interpretandi „munere tamdiu perfunctus sim, IN MAGISTRVM DESPVERE, ET „APOLACTIZARE, vt ait Plautus, aut antiquorum cineribus insultare „velle videar". Quibus verbis vel caecutientes deprehendunt, innui, si sententiam suam Berigardus protulisset, futurum fuisse, vt pro eo haberetur, qui in magistrum despueret, id est, eius philosophiam contemneret et reiiceret. Quae si paulo attentius considerasset Parckerus, ab odio et inimicitia, qua in Aristotelem, laudabili quidem pro caussa Dei feruore, sed interdum paulo ardentius, quam inquirenda veritas patiebatur, accensus est, abripi se passus non esset, ad minuendam Berigardi famam notamque atheismi inurendam. Quod vero ad Auerroismi accusationem

 attinet,

r) Praef. Circ. I.

attinet, aut non vidit vir summus, a quo ea profecta est, Berigardi librum, et ab aliorum relatione deceptus est, aut non totum, vt innumeris laboribus distringebatur, cum cura euoluere potuit. Tantum enim abest, vt Auerroismum Berigardus incrustet, vt disertissimis eum verbis reiiciat. Scribit enim [s]: „Intellectus agens est mens seu intelligentia quaedam im-„mortalis, tamen non omnium prima, vt putauit Alexander, AVERRO-„ES, Zabarella. Nam cum illa sit Deus, non diceretur recte mens hu-„mana". Et paulo post: „Nos vero credimus, esse spiritum immorta-„lem singulis hominibus in ipso exortu eodem puncto temporis a Deo „creatum et infusum, et si Aristoteles ita sensisset, fidentius poterat asse-„uerare, patientem intellectum nihil aliud esse, quam phantasiam, siqui-„dem in homine satis est reperiri animam vnam immortalem, quae intel-„ligat et velit efficienter, licet actus illi non recipiantur in ipsa, sed in „phantasia". Quae verba ab omni Auerroismi suspicione Berigardum amplissime liberant. Nec firmiori talo stat Villemandaei accusatio, cui frigidam quoque suffundit Parckerus, temerarium corpusculorum aeternorum systema sine mente et Deo Berigardum in Numinis locum substituisse. Parckero enim Parckerum opponimus late disputantem Ionicis Physicis ob neglectum in systemate Deum atheismum obiici non posse, eo quod illum non negauerint, vel a rerum conditarum fabrica excluserint, sed supposuerint, contenti, vt physicis par erat, de rerum naturalium principiis materialibus disseruisse. Hoc systema emendatum et abiecta aeternitate corpusculorum correctum qui sequitur, is iudice Parckero atheus non est. Quod pro Berigardo non minus militat, quam pro Anaxagora vel Anaximandro. Villemandaei criminationi autem verba obstant Berigardi, monentis, „corporibus infinitis et aeternis posse adiici mentem Anaxago-„rae, quae melius refert Dei naturam, quam primus motor Aristotelis: „et tamen Ionicos reprehendendos esse, quod substantias simplices aeter-„nas esse docuerint, quantumuis mentem posuerint vniuersi gubernatri-„cem. Superesse ergo, vt amputatis erroribus ponantur principia rerum „naturalia CORPVSCVLA TENVIA A DEO CREATA, quorum sola „congregatione et secretione omnis ortus et obitus perficiatur, et hunc „consensum atque dissensum corporum nihil repugnare scripturae sacrae „et praestabiliorem esse quam materiam primam Aristotelis". In qua explicatione, dum atomisticum systema sequendum esse monet, tam diserte Deum illi conditorem et gubernatorem praeficit, vt tota accusatio vno ictu corruat. Quod si vero haec concidunt, non videmus, qui Spinozismus queat Berigardo obiici: quem nec Peripateticum nec Ionicum systema, etiam mendosum et capitalibus erroribus suis refertum admittit. Berigardus autem inter materiam et Deum accurate distinguit, nec materiam patitur cum Deo confundi. Meliori veritatis colore scepticismus physicus Berigardo obiicitur, quem negari non posse, ex propria eius con-

s) Circ. VI, Dial. 20. pag. 137.

confeſſione ſupra adducta conſtat. Ad declinandam tamen, qua Berigardum Villemandaeus cumulat inuidiam obſeruamus, ſcopum ſcepticiſmi huius a Patauino doctore admiſſi conſiderandum eſſe. Id enim vult, vt clariſſima eius verba euincunt: omnem ſectariam philoſophiam Graecorum veri ſitienti animo in naturali doctrina non facere ſatis, adeoque eam relinquendam eſſe ob innumera dubia. Ita euertit quidem haud illaudabili conſilio ſectariam philoſophiam, non autem naturalem cognitionem omnem. Deinde ſcepticiſmo hoc vtendum eſſe, putauit ad auctoritatem fidei et eccleſiae extollendam eiusque neceſſitatem demonſtrandam. Quo animo id fecerit Berigardus, nos, qui corda non ſcrutamur, non definimus, et dubium relinquimus, vtrum pia mente an ad obtrudendum ſacerdotibus palpum id ſcripſerit: ſufficit, impietatis notam ex ſcepticiſmo hunc in finem adhibito exſculpi non poſſe, et fuiſſe alios quoque v. g. Heruetum, Huetium, &c. in eadem haereſi, quos in numinis reuerentiam iniurios fuiſſe nemo dixerit. Ex his vero plenis cyathis iam allatis luculenter, niſi nos omnia fallunt, et ſenſus oculique deſtituunt, conſtat, iniquos eſſe in Berigardum, qui librum eius theatrum Spinoziſticum et atheiſticum eſſe clamitant, et agnoſcendam eſſe eius in hoc quidem argumento innocentiam. Quod ad reliqua autem attinet, non negamus, Berigardum ſingulares nonnunquam opiniones fouiſſe, ſine obelo non praetermittendas, at difficulter ob methodi dialogiſticae ambiguitatem et quaeſitas ſtudioſe latebras detegendas: ipſa vero Circulorum Piſanorum, licet docte pariter atque ſubtiliter ſcriptorum editione non admodum praeclare de orbe philoſophico multoque minus de republica Chriſtiana meruiſſe. Quamuis enim vlcera Peripatetica fortiſſime tetigerit, et deteſtabiles errores Ariſtotelis manifeſtos fecerit, adeo tecte tamen ne ſuis commodis et auctoritati ex Ariſtotelica philoſophia acquiſitae obſtaret, id fecit, vt qui innumeras diſputationis anfractuoſae et multis diuerticulis impeditae difficultate magna patientia ſuperare non contendit, facile in eam opinionem concedat, commendare eum Peripatetica, ex quo caecus ſequi poteſt eorum aſſenſus, qui has ſubtilitates aſſequi examinareque haud valent. Et licet, quae in Ionico ſyſtemate laudanda, quae reprehendenda ſint, oſtenderit, peccauit tamen in eo, quod ineptis, vt ipſe fatetur hypotheſibus meliores non ſurrogauerit, et contentus oſtendiſſe tolerabiliorem eſſe Ionicam phyſiologiam, quam Peripateticam, veram de natura rerum philoſophandi viam non oſtenderit. Quod facere potuiſſet, explicato, quod probabat, ſyſtemate corpuſculari, ſi metum exuere, et receptis opinionibus ſe opponere fuiſſet auſus. Ita vero dum falſa falſioribus opponit, et vtrumque ancipiti argumentationis genere infirmat, magna incertitudine fluctuantem relinquit Lectoris animum, neſcium ad quas partes ſe vertere debeat. Cui malo vtrum auctoritas eccleſiae, vt ille vult, medeatur, et vtrum talis medicina a philoſopho commendari poſſit, prudenti Lectori expendendum, et quam inde impietas occaſionem ſumat

facris et naturalibus veritatibus illudendi cogitandum relinquimus. Nostrum enim non eft, de auctoritate ecclefiae in rebus naturalibus et veritatibus religionis naturalis definiendis difputare. Non inuiti itaque fatemur, quamuis liber cetera elegans multaque et varia eruditione refertus atheifmi crimine careat, inftitutum tamen eius, ipfamque tractationis indolem et rationem eam effe, vt incautis variis nominibus nocere queat.

Vnde ab iis tantum legendus eft, qui animum habent fobria philofophiae, eiusque hiftoriae cognitione probe fubactum.

* *

CAPVT VII.

DE RESTAVRATIONE PHILOSOPHIAE STOICAE.

§. I.

Occafio reftaurandae philof. Stoicae.

Vt Parmenideae et Ionicae fectae ex puluere refufcitandae occafionem dedit phyficae Peripateticae exilitas, ita Stoicae fectae renouandae confilium infpirauit, moralis philofophiae, qualis in Ariftotelis fchola perfonuit fterilitas atque leuitas. Ea enim cum ciuilium virtutum quarundam vmbram modo exhiberet, et nec fatisfaceret animo, nec ad eum emendandum quicquam conferret, apud Stoicos, moralis difciplinae laude apud veteres inclytos meliores, quibus fatiari mens poffit dapes fe deprehenfurum ratus eft IVSTVS LIPSIVS, magnum olim inter criticos feculi XVI nomen. Is enim ingenti ftudio et eleganti, qua pollebat, eruditione Stoicam ethicam refufcitare conatus eft. Quae cum intelligi fine phyfiologiae Stoicae explicatione non poffit, laudabili diligentia et praeftantiffima eruditione eam quoque explicuit. Is cum eleganter tradiderit, quo fcopo ad renouandam philofophiam Stoicam accefferit, omnino ipfe audiendus eft [a]. Vbi enim fibi a puero deamatam fuiffe philofophiam dixiffet, ita pergit: „Nec id ea via, qua hic philofo„phantium vulgus feci, qui in fpinis argutiarum aut laqueis quaeftionum „male dediti non aliud quam fubtili quodam difceptationum filo texunt „eas et retexunt. Haerent in verbis aut captiunculis: et aetatem totam „in aditu philofophiae verfantur, adyta enim nunquam vident. Habent „eam vt oblectamentum, non vt remedium et inftrumentum vitae maxi„me ferium vertunt in ludum quendam nugarum. Quis eorum mihi de „moribus quaerit? quis affectus temperat? quis timori, quis fpei metam „ponit aut modum? quin adeo ad fapientiam fpectare haec non arbitran„tur, vt aliud aut nihil agere eos cenfeant, qui id agunt. Itaque vitam „eorum, fiue iudicia vides, nihil vel in ipfo vulgo reperias, quod ad „illam

a) Praef. ad librum de Conftantia.

anni lusus adeo nostra aetate viris emunctae naris non displicuit, vt in amoenissimis *Collectaneis dictorum acutorum* AEGIDII MENAGII[w] quoque compareret, hosque versus Graecos quoque redderet Cel. MONETA[x]. Certe iudicii laudem et acuminis gloriam in eo scripto desiderarunt etiam Lipsianae doctrinae admiratores[y]. Tandem corpus longa valetudine domestica fere exhaustum, destillantis cerebri fluxionibus ineunte vere anni MDCVI consumtum est, et disparente colore, calore, viribusque, exspirauit Lipsius X Cal. April. natus annos LVIII, menses V. Bibliothecam non tam numero quam praestantia delectuque librorum optimorum spectabilem scripta item sua Guilelmo Greuio Bruxellensi, e sorore nepoti legauit, et cum XIII annorum adolescens esset, apud Ioannem Woweriuum contubernalem, donec adultior ipse ea frui posset, deponi curauit. Humanitatis exuuiae depositae in Franciscanorum aede sacra, ad D. Virginis aram, vt quam viuus coluerat, mortuus quoque honorare videretur. Ingenium obtigit Lipsio magnum, viuidum, et ad elegantiam literarum fa[...], omniumque artium capax, praeter musicam quam, vt in[...][z], aspernabatur. Iudicium satis acutum, limatum, penetrans, [...]aeiudicia non obstarent. Quibus et imprimis rationibus eius do[...] adscribendum est, quod iudicii laudem negligere, quam ineptis [...]que scriptionibus mancipium se monachorum nonnullorum paulo [...]e finem vitae non demonstrare maluerit. Reliqua enim iudicandi acrimonia, quicquid etiam videatur SCALIGERO[a], non destituuntur. In dicendo autem quamuis stricta illa et arguta breuitas, plerisque displiceret, laudandum tamen est, quod tenebras vitauerit, satisque perspicue scripserit. Suntque illi dictioni Lipsianae suae Veneres, quae lectorem trahunt, et inuitant; et vel aculeum relinquunt, vel mel in legentis animo[b]. Quae laudari suo modo vel excusari tamen in Lipsio possunt, imitanda autem proponi non debent, multosque in deuia deduxerunt. Singulare autem est, quod de vi memoriae, qua fruebatur Lipsius, narrat ERYTHRAEVS[c], cum esset apud quendam principem virum, ac die quodam iniiceretur mentio de Tacito, gloriantem Lipsium dixisse, se illud aureum volumen adeo memoria comprehensum habere, vt nihil ex ea vnquam exciderit, statuendumque esse aliquem cum pugione, qui iugulum petat, si vnum verbum peccauerit. Hac memoriae fidelitate adiutus, cum lectione gauderet vasta et exercitata in scriptis veterum, mirum haud est, magnam eum sibi comparauisse artis criticae, antiquitatum, totiusque literaturae veteris cognitionem, et inter primaria ingenia seculi XVI esse numeratum[d]. Laudant etiam, qui eo viuo vsi sunt, morum modestiam, in sermone, cultu, gestu

w) T. II. p. 382. x) [...] T. IV. p. 136.
y) Conf. PATIN Lettres [...] T. I. Let. 26.
z) Conf. III. Epist. misc. [...]87. Similia de Malherbio et Menagio narrant [...]r, vid. Menagiana T. III. p. 187.
a) Scaligerana sec. p. 1[...]43.
b) Fassus id est H[...]nsius. Vid. MORHOF. Polyhist. T. I. L. I. c. 24. §. 65. p. 299.
c) loc. cit.
d) Videnda elogia doctorum apud TH. POPEBLOVNT. Cens. Cel. auct. p. 840. MIRAEVM Elog. Belgar. p. 134. MAGIR. Eponymol. Crit. p. 518. BAILLET. Iugemens T. II. P. II. p. 306. TEISSIER l. c. FABRICIVM l. c.

gestu adeo modicam, vt qui eum audituri aduenissent, Lipsium fama magnum se videre vix crederent. Praeterea facilis erat et humanus, et binas fere horas a prandio adolescentibus studiosis concedebat, qui eum conuenirent, exteris autem semper patentes erant eius ianuae. Tacemus, quae de pietate eius cultuque D. Mariae supra modum ingenti iactant eius biographi Miraeus et Sweertius. Inde factum, vt per omnem fere Europam summorum in republica literaria virorum laudes consequeretur. Sunt tamen, quae in eo non praeter rem culpauere viri docti. Et imprimis merito plerisque displicuit, quod publicam religionis professionem secundum vtilitatem magis quam conscientiam sibi effinxerit, et a leuitate animi, quam Vertumni instar in iuuentute demonstrauit in virili aetate ad anilem superstitionem transierit; vnde factum, vt pessime audiret; religio et pietas Lipsiana. Ideo visus [e] in re theologica aut quocunque modo ad religionem pertinente lubricus, anceps, vagus, in omnes formas mutabilis, qui modo aliquid largiri, modo adimere rursum cupiat, id quod necesse est accidere homini vera religione serio nunquam imbuto, sacrarumque literarum penitus experti. Quod iudicium non illubens subscribet, quisquis *caput quartum et quintum libri quarti Politicorum* attente legerit [f]. Recte quoque in eo reprehenditur immensa ambitio, quae vitae variis mutationibus et calamitatibus iactatae regula fuit et principium, ac eum haud raro in praeceps egit. Hinc iactantia illa, quam passim in scriptis, praesertim in praefationibus prodit, quamque in epigrammate, quo pennam D. Virgini dedicauit, tam inepte ostentauit, vt nil supra. Quis enim in philosophiae Stoicae sectatore hanc ferat inscriptionem?

Hanc Diua, pennam, interpretem mentis meae
Per alta spatia quae voluit aetheris
Per ima quae volauit et terrae et maris:
Scientiae, prudentiae, sapientiae
Operata semper, ausa quae constantiam
Describere et vulgare quae ciuilia,
Quae militaria atque poliorcetica
Quae, Roma, magnitudinem adstruxit, tuam:
Variaque luce scripta prisci seculi
Affecit et perfudit, hanc pennam tibi
Nunc diua merito consacraui Lipsius &c.

Quae iactantia eo magis est ingloria, quo magis alienis plumis se ornasse deprehensus est Lipsius, et plagii crimen ei non praeter rem haud semel obiectum est [g]. Quamuis autem vbique Graecas voces et sententias cre-

e) HENR. BOECLER. diss. de Politic. Lips. p. 55. et T. III. Diss. acad. p. 352 seqq.
f) Conf. BAYLE l.c. Scaligerana l.c. ARNOLD. l.c. P. II. L. 17. c.1. §. 4. p. 450.
g) Scaligerana l. [illegible] c. THOMASIVS de Plagio lit. n. 487 seqq. p. 217 [illegible] seqq. CRENIVS de Furibus librar. Animad. [illegible] hil. P. IV. COLOMESIVS Gall. Orient. p. 131.

creparet, obſeruatum tamen viris doctis [h], ſatis ieiunam eius linguae fuiſſe in Lipſio notitiam, et magnum quem ſibi in antiquitatibus Latii acquiſiuerat apparatum eruditionis non condigna ratione ſequentem. Reprehenſus etiam a nonnullis eſt [i], nimius catellorum florumque amor, in quem ſumtus quoque fecit haud exiguos. Plurima ſcripſit vir doctiſſimus et ſupra modum diligens, quae tamen pleraque cum vel veteres auctores emendent, vel rituum antiquorum morumque vetuſtorum hiſtoriam exponant, vel hiſtoriam veteris aeui explanent, alio loco enarranda ſunt [k]. Aliquot voluminibus comprehenſa prodiere Antuerpiae an. MDCXXXVI. Nobis illi modo ingenii Lipſiani foetus enarrandi ſunt, quibus veteris Stoae philoſophiam reſuſcitare, et ſeuerius atque ſucculentius ſapientiae genus, quam quod exhibet philoſophia Scholaſtica reſtituere voluit. Nempe vt ſupra iam ex parte narratum, cum communibus patriae procellis iactaretur Lipſius, nec ſatiaret placaretque animum ſophiſtica illa ars, quam philoſophiae nomine in ſcholis didicerat, videret autem fruſtra in tanta fortunae tempeſtate, quae pleroſque eo tempore miſere concutiebat, portum tranquillitatis quaeri, niſi animus ab affectuum tumultu liberatus, ad veram fortitudinem iis bonis nixam duceretur, quae eripi a fortuna non poſſunt: ad alios fontes diuertere, et meliores praeceptores quaerere coepit. Legerat autem ante omnes veteres diligentiſſime Tacitum et Senecam, quorum ille virtutis Stoicae exempla nonnulla depingit valde illuſtria, et a nulla fortunae ſaeuitia expugnata; hic praeceptis ex Porticu petitis formare animum et inſtruere contendit. His ducibus in Stoicae philoſophiae amplexus ruit, et Virtutis Stoicae atque ſanctiſſimae ſectae admiratione captus, hanc ſibi in philoſophia viam elegit, et de conſtantia in aduerſis ſeruanda philoſophari, Stoica tamen praecepta Chriſtianis attemperare ſtuduit. Quod facili quoque fauenteque Minerua executus eſt, vnde G. NAVDAEI [l] iudicium: *Lipſium in libello de Conſtantia tanquam in Darii ſcrinio, res ipſas quas habebat pretioſiſſimas, elegantiam videlicet, et omnes ingenii ſui ac iudicii gemmas artificioſe concluſiſſe.* Diſplicuit tamen pleriſque doctrina de fato, quam *libri primi capite decimo ſeptimo et ſequentibus* fuſe explicuit. Quamuis enim haud indiligenter fatum hoc ſuum a Stoico diſtingueret, et qua ratione nec in libertatem voluntatis, nec in Dei ſanctitatem atque bonitatem peccet et iniurium ſit, multis oſtenderet, impedire tamen non potuit, quin a multis eam ob rem notaretur. Quod praeuidit, ideoque veniam Lectoris exorauit, ſicubi forte lapſus eſſet, cum locos illos altiores ſcanderet de proui-

h) CASAVBON. ep. 21. apud BLOVNT. l. c. HVETIVS de Clar. interpr. P. II. p. 287. TEISSIER. l. c. p. 538.

i) MIRAEVS l. c. TEISSIER p. 530. LIPS. Cent. I. ad Belg. ep. 44.

k) Catalogum exhibent MIRAEVS, SWEERTIVS, ADAMVS, TEISSIER. VALER. ANDREAS in notiſſimis libris.

l) In Bibliographia politica p. m. 24. Conf. quae affert TEISSIER l. c. p. 530. 543. et Cel. STOLLIVS Hiſt. lit. P. II. c. 1. p. 689. vbi duae quoque verſiones Germanicae memorantur.

prouidentia, iuſtitia, fato. Nec negari poteſt, Lipſium Stoicis notionibus impeditum claram et diſtinctam ſibi fati definitionem non finxiſſe, eo quod Stoica emendare, et ad ſenſum Chriſtianum traducere vellet, quod tamen fieri non poteſt, niſi ipſum tollas fatum Stoicum. Quod non recte agnouit Lipſius, et decipi ſe paſſus eſt a magniloquentia Stoica et ſimulatione ſaniorum verborum, vt crederet, Germanos verosque Stoicos aperta fronte nunquam talia, qualia Chryſippus, fuiſſe profeſſos, et ſi improuidi quid in huiusmodi dictis inſit, nihil tamen ineſſe impii. Quam cantilenam in diſſertationibus de phyſiologia Stoica, vbi cuncta accuratius exponere conatus eſt, repetiit. Quae omnia tamen quam falſa ſint, et a vera Stoicorum mente abeant, *Tomo primo* adeo luculenter, niſi fallimur, oſtendimus, vt ea hoc loco repetere non ſit neceſſarium. Louanium delatus, quam texere coeperat telam abſoluit, et philoſophiam Stoicam omnem tum in *Manuductione ad philoſophiam Stoicam* tum in *Diſſertationibus de phyſiologia Stoica*, quibus tertiam *de Morali doctrina* addere volebat, morte tamen praeuentus, non edidit, complexus eſt. De quibus eius libris, quos introductionis loco in Senecae ſcripta vulgauerat, cum *Tomo primo* noſtram iam expoſuerimus ſententiam, eo lectorem ablegamus [m]. Ita via praeparata ipſam Senecae operum editionem breuibus at vtiliſſimis annotationibus curauit, quam *Tomo* quoque *ſecundo* iam enarrauimus. Quo ex labore haud exiguam eruditionis famam merito retulit, omnium enim optime de hoc philoſopho eiusque ſcriptis meruit. Nec deneganda Lipſio laus iſta eſt, omnium eum praeclariſſime in explicandis philoſophiae Stoicae praeceptis ſua aetate fuiſſe verſatum, eamque Porticus placitis lucem accendiſſe, qualem nemo forte poſt eam extinctam attulit: ſic vt carere Lipſianis his foetibus nemo poſſit, qui triſtes hos philoſophos accurate noſcere cupiuerit. Quin hoc quoque fatendum, vidiſſe eum et depoſuiſſe nonnulla praeiudicia, quae hiſtoriam huius ſectae totiusque philoſophiae veteris valde commaculauerant. Aſt cum hanc ex omni antiquitate ſectam omnium tutiſſime ſequendam eſſe ad veram ſapientiam adipiſcendam ſtatueret, et nimia prudentiae opinione de ea occupatus ad eam accederet, fieri aliter non potuit, quin multa ſana putaret, quae in ipſis fundamentis morbida ſunt, et admitti non poſſunt. Et hinc plurima pro ſacris religionis Chriſtianae dogmatibus conſentaneis habuit, quae immane quantum diſtant. Quod cum viris doctis [n] paſſim obſeruatum, a nobis autem in hiſtoria philoſophiae Stoicae multoties annotatum ſit, heic prolixe probari non debet. Vna dedicatio diſſertationum de phyſiologia Stoica legenda eſt, vt intelligamus, quam grauiter aberret Lipſii de philoſophia Stoica iudicium. Rectiſſime quoque reprehenſum in eo ab H. BOECLERO [o], quod Stoicorum cauillationes vocabulorum, arrogantiam et affectationem perfectionis maioris,

m) Conf. Act. phil. Vol. I. p. 747.

n) Ex multis vide THOMAS. de Exuſt. mundi Stoica diſſ. XIII. p. 166. Orig. hiſt. phil. p. 6. BVDDEVM Anal. hiſt. phil. c. 4. p. 256. c. 6. p. 300. MORHOF. Polyhiſt. T. I. L. I. c. 4. §. 2.

o) loc. cit.

maioris, quam materia capit, non obseruauerit, immo, quod merito addimus, imitatus sit. Quare non sine delectu et examine libelli vtilissimi adhiberi possunt. Eclecticum vero agere constituit Lipsius in *Politicorum* siue *ciuilis doctrinae libris sex*, qui ad principatum maxime spectant, post primam Lugdunensem editionem saepius, omnium tamen optime a Io. FREINSHEMIO [p] vulgatis. In quibus licet ad solum imperium et statum reipublicae monarchicum respexerit, multa tamen monuit, quae omnino placere possunt et debent, vnde enatum iudicium BOECLERI, qui peculiari dissertatione *de Politicis* I. LIPSII tractauit, *neminem accuratius naturae, rationis, disciplinae fontes, quatenus huc pertingunt reclusisse Aristotele; nec Lipsio alium esse potiorem, qui in veram actionis humanae palaestram agendorumque penetralia historiarum ambitu conclusa rite perduceret* [q]. Sane et ordo concinnus, et delectus sententiarum veterum, et communita ciuilis prudentiae fundamenta, et meta semper in oculis habita, omnino laudem merentur. Verum nec suis corpus elegans naeuis caret. Vt taceamus enim, frigidam esse religionis in eo opere curam, quod in homine, per omnem vitam in scriptis gentilium volutato et insigni religionis simulatione vtente minime miramur, cum totum se in eo argumento ambiguum ostenderit; κακοπραγμοσύνη quaedam et consilia suspecta, maxime vero arcana dominationis iniusta recte in eo reprehenduntur, et in caussa fuerunt, cur liber cetera elegans et doctissimis atque prudentibus viris vehementer displiceret. In nonnullis quoque, vt ipse ciuilem prudentiam ex libris veterum magis collegerat, quam ex vsu didicerat, ea quae actione et experientia tantum discuntur, ad subtilitatem contemplationum exigi posse opinatus est, quo pacto imaginaria cum Platone ciuitas extrui solet. Quae etiam de *Obseruationibus* eius *in Tacitum* suo modo valent, in quibus, quod ad cetera attinet, praestantissimam doctrinam demonstrauit. Vnde optimum hunc inter Lipsiani ingenii foetus esse, iudicauit Scaliger [r]. Pertinent huc quoque eius *Monita et exempla politica*: in quibus omnibus facile Lector agnoscet Lipsium, qualem hactenus descripsimus.

Restauratores philosophiae Stoicae alii. Gaspar Scioppius.

§. III. Lipsii vestigia qui legerent, et Stoicam philosophiam recoquerent, pauci fuere, et vix vnus GASPAR SCIOPPIVS nominari potest, qui coeptam a Lipsio telam pertexere constituit, et tamen non absoluit. Vitam famigeratissimi viri, et ταῖς εὐφημίαις καὶ δυσφημίαις in annalibus literariis notissimi, hoc loco enarrare, ab instituto nostro alienum est, et praeterea, ob aduersariorum obiectiones, quibus famam eius admodum conspurcarunt, et strenuam, quam illis opposuit, negationem, incertum, et maius atque prolixius examen postulat, quam hoc loco dari potest: praesertim cum critici, quam philosophi personam suscipere maluerit. Lectoris itaque harum rerum curiosi diligentiae relinqui-

p) Arg. 1641. 12. Addita in fine BOECLERI Dissertatio laudata de Politicis Lipsianis.

q) Conf. quae collegere REIMM. Hist. lit. Germ. P. V. p. 94. STOLLIVS l. c. p. 722. ARNDIVS Bibl. herald. polit. p. 86. BVDDEVS Isagoge p. 322.

r) Scaligerana l. c.

quimus, ex libello, qui *Vitam* et *parentes Gasparis Scioppii* satyrico sale adsperso enarrat [s], et Scioppii responsione, quam titulo: OPORINI GRVBINII *Amphotides Scioppianae*, emisit in lucem, eiusque *Paedia humanarum et diuinarum literarum*, inter se comparatis adhibita attentione et iudicio ea seligere, quae ad res eius noscendas et a falsis distinguendas pertinent, facem praeferente P. BAYLE [t], qui consulendus, donec accurata et critica viri tot diuersis doctorum virorum sententiis famosi historia, quam non nemo promisit [u], prodeat. Nobis hoc loco ideo in conspectum lectoris producendus est, quia saxum, quod Lipsius voluere coeperat, et ipse aggredi et maiori cura ac felicitate absoluere constituit. Teste enim, auctore *Vitae Pauli Sarpii* [x], cuius quoque verba exhibet P. BAYLE, cum celeberrimo hoc libertatis Venetae assertore Venetiis transiens, collocutus multa more suo magnifice iactauit, de doctrina veterum Stoicorum, eorumque placita ex tenebris, quibus sepulta iacere dicebat, se protracturum in lucem esse promittebat. Parum tamen tanto hiatu dignum praestitit promissor, infinitis animi varii, mordacis et acerbi motibus ad alios labores et arrodendos viros doctos distractus. Nihil enim lucem vidit [y] praeter *Elementa philosophiae Stoicae moralis, quae in Senecam, Ciceronem, Plutarchum aliosque scriptores commentarii loco esse possunt* [z]. Neque in hoc libello, rarius hodie occurrente, inuenies, quod magnam in hoc argumento gloriam auctori suo pariat. Exigua enim et perbreuis est tractatio, et, quod Cel. STOLLIVS [a] apposite monuit, pars tantum maioris operis, cuius capita aliquot a LXX ad CLIII exhibet. Nec in hac scheda nouum quid audax attulit criticus, sed Lipsium exscripsit, vel, si honestiori vocabulo vtendum, in compendium misit [b]. Parum ergo fundi philosophia Stoica hoc labore sibi acquisiuit. Eleganter porro in hoc campo versatus est, et Stoicam ethicam omnibus praetulit, eamque philosophantibus viam commendauit, DANIEL HEINSIVS, cuius pulchra extat oratio *de Philosophia Stoica*. Verum nec a tanto, qualis ille fuit, viro quicquam lucis amplioris ad colendam hanc philosophiam allatum est, et pleraque expressa verbis tantum elegantibus ex Lipsio, breuia quoque cuncta, et ad dicendi magis apparatum, quam ad doctrinae paediam relata, vnde parum inde promouit sapientia Stoica. Plus ad eam illustrandam commendandamque attulit THOMAE GATAKERI diligentia [c], quo incertum, an quisquam recentiorum maiorem eruditionis copiam ad hoc argumentum adhibuerit. Cum enim vir doctissimus, omnem fere veterem literaturam animo esset

Daniel Heinsius.

Thomas Gatakerus.

s) Prodiit cum Confutatione fabulae Burdonum, Leidae 1609. 8.

t) Dict. T. IV. Art. Scioppius p. 172. add. REIMM. Hist. lit. Germ. P. V. p. 188.

u) V. C. Carolus Henricus Langius.

x) pag. 191.

y) In caussam eius rei inquirit REIMM. l. c. P. IV. p. 676.

z) Mogunt. 1608. 8.

a) Hist. lit. P. III. c. 4. §. 14. p. 672.

b) MORHOF. Polyhist. T. II. c. 4. p. 23. BVDDEVS Annot. ad Hist. phil. c. 6. p. 380. Isag. p. 298.

c) Vitam celeberrimi viri praefixit editor Eius Aduersariis miscellaneis posthumis inter Opera eius critica Trai. ad Rhen. 1698. fol. editis. Natus est Londini 1574. denatus 1654. Cantabrigiae, vbi praefectura Collegii SS. Trinitatis functus est.

effet complexus, et lectis plerisque fcriptis veterum philofophorum, oratorum et poëtarum, imprimis Graecorum, ampliffimum doctrinae antiquae thefaurum fibi comparauiffet, quo in artis criticae et antiquitatis ftudio incomparabilis euafit, Graecam autem linguam egregie effet doctus, et iudicio vteretur acri, lectionem autem ftupendam diligentia infolita acquifiuiffet, quo pacto laudes fummorum virorum meruit [d]: Stoicam philofophiam noua luce donare, et imprimis eius moralem partem commendare annifus eft. Quem in finem ANTONINI imperatoris librum περὶ ἑαυτοῦ commentario illuftrandum, et praemiffa differtatione Stoicam philofophiam commendandam fibi fumfit, vt iam *Tomo fecundo* annotatum. Et in commentario quidem, omnino fatendum eft, magnam Gatakerum eruditionem demonftrauiffe, et ex incredibili, quam poffidebat, lectionis copia attuliffe, quicquid apud veteres, cum philofophos tum fcriptores alios lucem foenerari poteft philofophiae Stoicae, et praecipue morali eius parti, vnde factum, vt obfcuris Antonini aphorifmis clariffimum multoties lumen accenderet. Subfcribimusque MORHOFIO *pronuntianti, *Promtuarium veteris doctrinae moralis* eum non immerito vocari poffe, *eo quod diligentiffime fententias Antonini e Stoicorum fcriniis defumtas cum ceteris philofophis contulerit, non quidem vt longas de iis difputationes inftitueret, fed breuiter tantum teftimonia adduceret.* Verum quoque, quod addit: *Commentarium hunc mirifice prodeffe poffe hunc fundum occupaturo.* Eum enim cum MENAGII *Commentario in Laërtium*, et STANLEII *Hiftoria philofophica* inftar pandectarum veteris philofophiae Graecanicae haberi poffe, experti nouimus. Dolendum autem virum cetera eruditiffimum et recti pectoris, fine praeiudicio ad hoc opus aggrediendum non acceffiffe. Cum enim falfa Stoicae philofophiae admiratione effet occupatus, qua omnia fibi fana fingebat, non potuit non in perfpiciendis veris fenfibus philofophiae Stoicae coecutire, et germanam porticus mentem in multis ignorare, atque perperam interpretari. Inde euenit, vt abominabiles non nunquam Stoicae philofophiae errores pro fanis dogmatibus haberet, et ad eos illuftrandos illa veterum teftimonia cumularet, quae fi verus eorum fenfus confideretur, longe aliud dicunt, et a Stoicis immenfum diftant. Id quod imprimis in comparandis oraculorum facrorum effatis cum Stoicorum praeceptis viro doctiffimo non accidiffe vellemus, qui fplendidis Stoicorum verbis deceptus ipfum D. Paulum in Stoa multoties reperit. Idem opus in praemiffa differtatione fiue praeloquio de difciplina Stoica fimili ratione modoque vrget. Comparatis enim veteris Graeciae fectis cum Stoica, hanc aliis praeferre nullus dubitat, eiusque fanctiffima, vt putat, decreta, multis verbis commendat. Maxime vero, cum graues inter Epicuri hortum et Zenonis porticum lites iam olim interceffiffent, huius partes contra illum fufcipiens non modo grauis atque vehemens in

 Epi-

d) Vid. MAGIR. Eponymol. crit. p. 378. COLOMES. Opufc. p. 297. 652. Io. FABRICIVS Hift. bibl. fuae P. II. p. 452. et quos laudat. BVDDEVS Hift. phil. c. IV. p. 248. *) l. c.

Epicurum est, et veteres obtrectationes magno animo recoquit; sed et ethicam Stoicam iis pigmentis ornat, quibus elegantissimum vultum, et pietatem singularem ostendit. Quod accurate se executum esse credidit, cum omnia ἀυτολεξεὶ ex Stoicorum monumentis afferret. Verum deceptum fuisse virum eruditissimum partis studio, nec ad germanas Stoicorum hypotheses accurate satis et sine praeiudicio attendisse, plurimum autem dedisse affectui odioque, quo Epicuri philosophiam persequebatur, ipsumque Gassendum, pro Epicuro doctissime pugnantem tacite petebat, ex iis quae supra locis suis iam diximus, adeo clarum esse putamus, vt iis prolixiora adiicere non sit opus. Ipsum potius Lectorem rogamus, vt hanc Gatakeri dissertationem cum systemate Stoico, quale suo loco descripsimus, conferat, et ea quoque in partes vocet, quae doctissimi viri IACOBVS THOMASIVS [e] et IO. FRANCISCVS BVDDEVS [f] falso isto praeiudicio non impediti de philosophiae moralis et naturalis apud Stoicos sensu vero et germano disseruerunt, vel si tanti videbuntur, ea cum Gatakerianis comparet, quae alibi [g] de *Stoicis subdolis Christianorum imitatoribus* scripsimus. Ex iis enim, nisi nos omnia fallunt, πρῶτον ψεῦδος illud clarissime conspicietur, quod Gatakerum in transuersum egit, illique persuasit, vt sana esse putaret, et velut optima commendaret, in quibus virus latet merito pertimescendum. Hoc vero cum tantae doctrinae tamque accurati iudicii viro acciderit, mirandum haud est, alios, qui tantum doctrinae et acuminis ad commendandam philosophiam Stoicam non attulerunt, ad eundem lapidem offendisse, et deceptos splendidis Stoicorum mendaciis inter tenebras et lucem, ita pacisci conatos fuisse, vt ipsam Christianae veritatis sanctitatem ad Stoicam impietatem inepta comparatione traducerent. Id quod imprimis ANDREAE DACIERIO accidit, qui et ipse Antonini librum annotationibus illustrauit, et sanam esse philosophiam Stoicam somniauit. Qui si ab inepto conciliandae gentilis philosophiae cum scripturae sacrae et religionis Christianae decretis studio abstinuisset, si maiorem ad perspiciendum verum systematis Stoici nexum attentionem attulisset, si parcius eloquentiam ad comendos fucandosque Stoicorum errores adhibuisset, non meruisset acerbam reprehensionem FRANCISCI BALTI [h], viri historiae veteris philosophiae non satis quidem periti, at qui naeuos tamen Stoicos acutius vidit et damnauit candidiore pectore, quam Dacierius. Alios quos huc adducamus non habemus. Quamuis enim multi recentiorum fuerint, qui Stoicam disciplinam illustrauerunt, quos suo loco potiores nominauimus, illi tamen inter restauratores huius sectae numerandi non sunt, cum hanc nobis doctrinam imitandam non commendauerint, adeoque falsis nominibus pagina nostra replenda non est. Ad quem lapidem offendisse nonnullos, qui historiam philosophicam attigerunt, heic ὡς ἐν παρόδῳ monere non abs re erit, concinente, qui similia attulit, B. IO. FR. BVDDEO [i].

CA-

e) De Exust. mundi Stoica. f) De erroribus Stoicorum inter Analecta Hist. philos. g) Tempe Helu. T. III. p. 260.

h) Iugement de SS. Peres sur la morale des payens, passim. i) Annot. ad Hist. phil. c. VI. §. 5. p. 380.

* *

CAPVT VIII.

DE RESTAVRATIONE PHILOSOPHIAE DEMOCRITO-EPICVREAE.

§. I.

Occasio resuscitatae philosophiae Democrito-Epicureae.

Philosophiae Democriti atque Epicuri, et imprimis quo ea tota nititur systematis atomistici reuocandi ex puluere, in quo abiectum et neglectum iacuerat, ea ipsa occasio extitit, quae Ionicam et Parmenideam philosophiam resuscitauit, nempe physicae Peripateticae contemtus. Cum enim secundum Aristotelem de rebus naturalibus parum feliciter se disserere posse viri acuti doctique cernerent, eo quod principia incerta, vaga, obscura, et praecisione mentis tantum precario excogitata naturalium rerum adyta reserare non posse crederent, de huiusmodi principiis cogitantes, quae in ipsa rerum natura existerent, et quibus velut primis rerum omnium initiis ad conditarum rerum indolem pernoscendam aditus pararetur, tandem ad atomos Democriti peruenerunt. Quas cum physiologiae fundamenti loco substernerent, reliquas quoque philosophiae partes, quae cum naturali cohaerent, quasque Epicurus excoluerat, eo filo aggressi sunt. Et hoc quidem pelagus, mature seculo XVII tentauit DANIEL SENNERTVS, qui inter Germanos in naturali philosophia primus desipere coepit. Is enim singulari capite in *Hypomnematis physicis* [a] de atomis et mistione differens systema atomisticum in scholam suam recepit, eo quod illud antiquissimam doctrinam sistere credebat, et Mocho [b] Phoenicio tribuendum esse putabat, qui ante Troiae excidium floruerit, communem autem fuisse omnium philosophorum ante Aristotelem sententiam, ex ipso ARISTOTELE [c] patere contendebat, quem primum ab hac sententia recessisse dicebat, statuentem, corpora illa minima non solum in mistione vniri, sed et per mutuam actionem et passionem inter se ita alterari et affici, vt desinant esse id, quod ante mistionem erant. Hinc licet non ignoraret, doctrinam de atomis et corporibus indiuisibilibus satis odiose vulgo proponi, tamen si recte explicetur, absurdam non esse pronunciauit, rationesque, quae pro hac sententia afferuntur, tales esse, quae cogant et vrgeant, et quae haud facile solui possint, agnouit. Fatendum tamen, confudisse Sennertum atomos Democriti cum corpusculis minimis, quas physici veteres adhibuerunt, cum sufficere putaret, si statuantur σώματα ἀδιαίρετα, eo quod in natura in resolutione vltra ea ad minora progressus non fiat, et contra, quia ab iis corpora naturalia suum exordium habent, licet longe a Democriti mente in iis definiendis

a) Hypomnem. III. c. 1. p. 86. seqq.

b) Male in editione anni 1636. legitur, *Monacho cuidam Phoenicio.*

c) De Gener. et corrupt. L. VIII.

endis abeat, ſingulis elementis propria minima phyſica huius generis vindicans. Vnde atomi vox apud eum non ſenſu ſpeciali, ſed generali, quo corpuſcula in natura minima denotat, ſumenda eſt, ſecundum quem ſimplicia quaedam corpora ſui generis ſunt, ex quibus compoſita generantur, quae valde ab atomis Democriti et Epicuri differunt.

Io Chryſoſtomus Magnenus.

§. II. Occaſionem hoc dedit IOANNI CHRYSOSTOMO MAGNENO philoſophiam Democriti, a nemine hactenus explicatam in ſcenam reuocandi, et nouam de naturalibus rebus philoſophiam explicandi. De quo philoſopho, quid dicamus, non habemus, niſi quod ipſe innuit, fuiſſe Burgundo Luxouienſem Patricium, philoſophum, medicum, et in vniuerſitate Ticinenſi regium medicinae profeſſorem, in emeritorum vero ſubſellia euectum, honorario fuiſſe auctum. Cuius quoque viri docti memoria in hiſtoria medicinae literaria haud obſcura eſt. Commendantur enim a medicorum filiis eius exercitationes, *de Manna Calabrina*, et *de Tabaco*, in quibus praeter eius hiſtoriam virtutes et vitia vſus et abuſus oſtenditur [d], quae iunctim apud Batauos [e] prodierunt. Tribuit ei quoque librum *de Atomis et particulis* MORHOFIVS [f], qui tamen a libro citando diuerſus haud eſt. Is itaque, quem diximus, cum derelictam crederet doctrinam atomiſticam, (quae enim circa id tempus de reſtituenda philoſophia Epicuri ſcripſerat Petrus Gaſſendus, ignorauiſſe videtur) *primogenitam inter omnes ſapientum ſectas atomorum philoſophiam reſtituere deſignauit, eiusque opinionis famam mille calumniis obſoletam vindicare conſtituit.* Quod tamen *non eo fine ſe facere ait, vt alius ſecum e philoſophis cathedram aſcendat regiam, praeterquam Ariſtoteles, eo quod in publicis praelectionibus iuuentutis inſtitutioni non autem genio nouitatique ſit indulgendum: ſed ſe id ſuſcepiſſe,* dicit *veritatis deſiderio ingeniique exercendi cauſſa, praeſertim cum in philoſophicis nulla poſſit eſſe praeſcriptio, et ob hanc rationem non abs re fore duxiſſe, in integrum reſtituere ſententias, quae primo viguerunt.* Et hunc vt ſcopum obtineret edidit: *Democritum reuiuiſcentem, ſiue de vita et philoſophia Democriti Ticini anno* cIↄIↄcXLVI, quem poſtea librum Batavi iterata editione recuſum dederunt [g], quem tamen rariorem fecit vel neglectus libri, cum Gaſſendiana longe praeſtantiora et luculentiora ſuppeterent, vel paucitas eorum, qui his literis librisque delectantur. Illi prolegomena praemiſit, in quibus quae de Democriti vita, ſcriptis, laudibus, doctrina, et inuentionibus apud veteres diſperſa paſſim extant diligenter, iudicio ſuo interdum interpoſito collegit, de quo eius labore cum *Tomo primo* [h] iam dixerimus, ea repetere hoc loco otioſe nolumus. In ipſa vero tractatione de atomis ſecundum Democriti mentem, id imprimis ſibi inueſtigandum ſtatuit, ex quo omnium in rebus naturalibus explicandis difficultatum fontem repe-

tendum

d) Vid. MERCKLIN. Linden. renou. p. 554. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. II. P. II. c. 27. p. 395.

e) Poſt Papienſem editionem lucem viderunt Hagae Comit. 1658. Amſtelod. 1669. 12.

f) L. c. c. 3. p. 284.

g) Lugd. Bat. 1648. Hag. Com. 1658. 12.

h) p. 1175.

tendum esse credebat, vt in materiae primae originem inquireret. Naturam enim materiae sequi et formam et accidentia obseruabat, idque imprimis in Peripateticis desiderabat, quod ineptam materiae considerationem instituissent. Telam itaque exorsus, eamque methodo mathematica pertexturus, ad tria potissimum capita disputationem reuocauit, ostensurus primo iuxta Democritum, nullam dari materiam primam, diuersam ab elementis; secundo atomos eam constituere, et haec, tertio frustra obiectionibus eneruari. Quae vt necessaria demonstrationis catena firmet, praemissis definitionibus verbalibus et realibus, his principiis totum demonstrationis suae aedificium instruit [i]:

I. Ex nihilo nihil fit, hoc est, agentia naturalia exigunt subiectum vt agant, et materiam circa quam versentur.

II. Mundus destrui non potest, per caussas naturales, vi propria et naturaliter applicatas, secus, si virtute diuina applicentur passo.

III. Agentium naturalium actio iuuatur ab extensione, dummodo sit ea absque dispersione virtutis: pariter et resistentia passi iuuatur ab extensione, virtuti suae actiuae proportionata.

IV. Sublata parte essentiali, perit totum, siue pars illa se habeat ex parte materiae, efficientis, formae finisue; nihil enim absque hisce caussis esse potest in natura.

V. Quinque sunt mundi partes principes et essentiales, terra, aqua, aër, ignis, se habentes ex parte materiae, et coelum formae.

VI. Vbi contrarietas datur inter agens et passum, ibi necessario est alteratio successiua, praecedens passi destructionem substantialem.

VII. Natura semper intendit, quod perfectissimum est.

VIII. Non potest introduci forma sine praeuiis dispositionibus, et vbi sunt dispositiones omnes, ibi est forma.

IX. Caussa principalis debet continere effectum suum vel formaliter vel eminenter.

X. Idem est finis actionum et essentiae, nam esse est propter operari.

XI. In iis, quae sub sensum cadunt, posita experientia, oportet philosophari, sensibilia enim per sensus iudicanda sunt.

XII. Existentia rei dignosci potest a tribus: primo ex caussae necessariae, aut effectus necessarii existentia, secundo ex proportione et reciprocatione actionum, et connexione cum alio externo, existente: rerum enim non existentium nulla est actio. Tertio cum est ad totius vniuersi bonum.

XIII. Magis et minus non faciunt differre essentialiter.

His principiis, vel potius, axiomatibus totam quam in sequentibus exhibet demonstrationis seriem innectit, probaturus [k], elementa esse primum

i) pag. 54 seqq. k) pag. 60.

mum vniuscuiusque corporibus subiectum siue materiam, eo quod attributa habeant, subiecto primo conuenientia: esse autem elementa, ait [l], seminarium primum atomorum simpliciter figuratarum et vnigenarum, secundum quarum variationem et vnitionem diuersam mixta quaeuis generantur, et in quae omnia vltimo resoluuntur. Hoc elementum, contendit [m] non componi ex materia et forma, eo quod ingenerabile sit et incorruptibile. Esse autem, monet [n], in quouis elemento tria primario consideranda, primo molem substantialem corpoream, secundo, qualitatem primam, tertio appetentiam mixtionis. Secundario autem elementa contemplanda esse, vt partes vniuersi et vt mobilia localiter. Vnde patet quoque, Magnenum qualitates atomis tribuisse, quam veram quoque mentem Democriti fuisse putat, repudiata Lucretii explicatione, quem in Empedoclis castra transiisse contendit. Numerum autem quatuor elementorum oppugnat [o], et tria tantum ponit [p], excluso aëre, quem magno nisu ex elementorum numero eiicit, eo quod careat qualitatibus primis, iisque rationibus essentialibus, quae elementis necessario insunt, sed aërem organum vel machinam omnium, per quam omnia fiunt esse affirmat [q], et sic terram, aquam, ignem tantum inter elementa relinquit. Primas autem qualitates caloris, frigoris, humiditatis, siccitatis, alias, quam Aristoteles exhibet, et tactiles eas esse definit [r], quibus corpora vel vniuntur, vel disiunguntur et vincula modificantur, vt facilius difficiliusue coëant. Et hac ratione materiali principio corporum explicato et ab obiectionibus vindicato compositionem rerum ex atomis explicat, ostendendo [s] continuum non constare ex punctis mathematicis, nec ex partibus et punctis simul; sed componi omnia constareque ex atomis siue corpusculis finitis numero adaequate inter se distinctis, certae et determinatae areae. Atomum autem dicit [ſ] esse materialis physicaeque extensionis radicem et initium, eas autem ponit vel substantiales, vel igneas, vel aqueas, vel terreas, vel aëreas, vel viuentium. His proprietates tribuit [ſſ] communes mobilitatem, sympathiam, quantitatem; singulis autem suam inesse dicit qualitatem, figuram, ordinem, qui spectat ad intentionem, quae secundum singula atomorum genera fuse explicat, et qualis figura, sit atomorum ignearum, terrearum, aquearum, aërearum, describit. Mixtionem et dissolutionem atomorum autem ita delineat, vt supposito, quod toti negotio praesideret, principio sempiterno, primam dicat concretionem factam esse, exterioris mundi partis, siue inuolucri omnium, quae in inanis immensitate coaluere ex atomis, id est coeli extimi, et tum atomos in aëre conclusas affirmat [t] variis cieri motibus tum localibus, tum etiam ad figuram, cumque includerentur vastissimo illo carcere, seque mutuo quaeritarent ad generationes, in centro mundi euitata circumferentiae vastitate, sibi inuicem consensisse, et primum solem coaluisse: hocque adminiculo influente vertiginem ipsam coeli soli-

l) p. 87. m) p. 88. n) p. 91. o) p. 96. p) p. 110. q) p. 111.
r) p. 122. s) p. 174. ſ) p. 189. ſſ) p. 93. t) p. 272.

solidiorem factam ceterosque planetas efformatos esse, et tum stellas fixas, illos a centro mundi ad sphaeras suas delatos, has in orbis centro circinatas. Factis, porro ait, sideribus, veluti vniuerso mundi seminario, ceteram atomorum multitudinem crassa Minerua inuicem permixtam in centro orbis remansisse, vt generationibus animalium subseruiret, hinc terrae globum aqua et terra coaluisse. Incertus tamen et parum fidens huic rerum γενέσει, alium quoque modum explicat [u], quo ex atomis primigeniis compactae sunt atomi secundae, seu minima naturalia, quae amicitiae et inimicitiae stimulis sese quaeritantia in medio aëre velut commisso praelio solaria corpuscula solaribus, lunaria lunaribus conuenerint, cunctisque in suum locum delatis superiorum cum inferioribus consensio extiterit. Quam tamen esse Anaxagorae ὁμοιομερίαν ipse agnouit, a Democriti atomis diuersissimam. Vnde incertus quid de mundi fabrica exactius statuendum sit, ampliorem quaestionis tractationem praetermittit, et modum agendi atomorum triplicem commemorat [v], primum, per intrusionem sui in poros, secundum per propagationem qualitatis in spatio libero, tertium per inhibitionem qualitatis contrariae. Quo pacto vt mixtio atomorum efficiatur, tria requiri statuit [w], materiam, atomos sc. aqueas, terreas, igneas, instrumenta, quae sunt qualitates primae atomorum, et siderum influxus, et tandem formam nondum existentem, afflatum intentionalem, idealem directiuumque operis. Opus enim naturae, opus esse intelligentiae, supponit magis, quam ex mente Democriti probat, licet ad ARISTOTELEM alibi [x] prouocet, Democrito principium aliquod sempiternum et indemonstrabile tribuentem [y]. Istis vero mixtionum generibus suppositis gradus quoque earum explicat, prout ad perfectiora seriatim positae atomi ordinantur, hoc potissimum axiomate vsus [z], quo perfectior est forma, eo elaboratiores eam admittere dispositiones, quas ad temperiem, synthesin, spiritum calidum et humidum radicale reuocat. Et simili modo dissolutionem mixti ex principiis Democriti sibi explicandam sumsit [*], aduocatis formis admissionalibus et subductoribus, supposita regula, omnia reuocare se ad natiuum statum, quantum quidem possunt, quare si illum deperdant, vi extrinsecus adhibitae tribuendum esse. Inde enim concludit: statim ac extrinsecum quidpiam in mixti penetralibus refunditur, et ad formae partiumque sibi vnitarum exigentiam figuratas atomos proritat, eas auxiliaribus illis copiis motas, contempto formae imperio natiuae primaeuaeque libertatis cupidas figuram recuperare primam, quae cum sit sphaerica et vnionis cum cubo incapax, statim eas exilire, et cum sint valde mobiles, erumpere ex vinculis, hincque dissolutionem continuatis huiuscemodi defectionibus consequi. Et ex his quidem demonstrationibus non naturalium tantum operationum, sed et praeternaturalium caussas explicare aggreditur, quae tamen enarrare huius loci non est.

 His

u) p. 277. v) p. 278. w) p. 284. x) p. 272. y) De Gener. L. II. c. 4.
z) p. 292. *) p. 298.

His responsiones ad obiectiones subiungit, et imprimis mathematicorum illationes reiicit, monens †, actiones physicas non esse expendendas regulis geometricis, quas dum explicat, praecipua tangit, quae ad rerum mensurabilium theoriam pertinent. Disputatione tertia autem motum localem, rarefactionem et alterationem, itemque colores iuxta Democritum explicare nititur. Quibus quasdam definitiones et principia, siue axiomata praemittit *, v. g. Motum localem esse actum entis in potentia, prout in potentia, in ordine ad locum vel spatium. Omne agens debere continere effectum suum vel formaliter vel eminenter: non dari vacuum in rerum natura, totum hoc vniuersum a Deo creatum esse plenum, eaque instructum quantitate, quae toti singulisque partibus sufficit: dari colores reales non autem apparentes tantum. Negat [a] autem successionem perfectam, quia alioqui motus esset diuisibilis in infinitum. Et ex his concludit [b]: non dari grauitatem neque leuitatem stricte sic dictam; motum localem esse entitatem permanentem, totam simul in natura, et successiuam in connotatione, cuius caussa productrix sit solus impetus. Omnem porro [c] rarefactionem improprie dictam esse, fierique per intrusionem atomorum, condensationem per extrusionem, quoniam non detur vacuum. Potissimam corporum alterationem [d] fieri per meatus sensibiles, intensionem per ordinem et positionem multiplicem atomorum, remissionem per solutionem ordinis. Vbi tamen obstare sibi vidit νόμον καὶ ἐτεῇ Democriti, quibus omnia fieri censuit. Ex his enim clarum esse, quod qualitates reiecerit Democritus, *Tomo primo* [e] demonstrauimus, et GALENVM [f] id iam obseruauisse, *atomos omni qualitate carere, sed ex illarum synodo omnes oriri et agitari atomos per omnem aeternitatem*, ipse Magnenus monet. Quae cum explicationi suae obstare videat, valde se torquet, ratus [ff] illam differentiam sensationum, quas atomi excitant, inde prouenire, non quod sola opinione constent, sed quod reuera inter agens et passum debeat intercedere proportio, si illa desit, non sequatur effectus; at primas elementorum qualitates non voluisse proportione probari, neque dixisse νόμῳ ignem esse calidum. Tandem capite vltimo theoriam colorum ex mente Democriti pandit [g], demonstrareque conatur, colorem esse lumen internum corporum ab atomis igneis diffusum, et per alias atomos refractum, suppositis axiomatibus, elementa carere omni colore, cum sint defaecata, et ab omni mixtione immunia, et ex mistione perspicui et opaci varios enasci colores, nempe transeuntes. Quae omnia ita roborat, vt diuersitatem qualitatum in atomis elementorum supponat, indeque ex atomis ignis, terrae aquaeque particulas subeuntibus, easque perspicuas reddentibus rem omnem explicet.

§. III. Val-

†) p. 317. *) p. 376. a) p. 378. b) p. 385 seqq. c) p. 415.
d) p. 419. e) p. 1195. f) De Element. L. I. c. 2. ff) p. 437.
g) p. 438. 440.

Iudicium de Magneni philos. Democritica.

§. III. Valde sibi ista explicatione physicae Democriteae Magnenus placuit; nec deneganda ei est ingenii subtilitas, et imprimis geometriae peritia, quam haud infeliciter interdum in partes vocauit. Ast quod ad cardinem rei pertinet, inuito eum Democrito, inuita veritate ita philosophatum fuisse, raro veros Democriti sensus assecutum, fatebitur, quisquis historiam systematis Democritici, a nobis *Tomo primo* ex veterum narratione delineatam, cum hac physiologia Magneniana comparauerit. Non vrgebimus lapsus nonnullos historicos, passim a viris doctis notatos [b], sed ipsa principia a Magneno in partes vocata et admissa testamur, quae adeo a Democriti mente distant, vt plane illius systema alterent. Nempe Peripateticis notionibus, quas publice tradere iuuentuti solebat Magnenus impeditus, mira confusione Aristotelem cum Democrito miscuit. Inde enim et formae, quibus tantum tribuit, et omnes formarum actiones in materiam siue atomos desumtae sunt, nec qualitates elementares inter se diuersas alia, quam Peripatetica philosophia Magneno subministrauit. Quas si tollis, cunctae eius explicationes corruunt, si admittis, totum Democriticae physiologiae aedificium subuertitur. Teste enim LAERTIO [i], Δημόκριτος τὰς ποιότητας ἐκβαλὼν, ἵνα φησὶ νόμῳ ψυχρὸν, νόμῳ θερμὸν, αἰτίῃ δὲ ἄτομα καὶ κενόν. *Democritus qualitates eiecit, dicit enim, dispositione calidum et frigidum, vere et realiter autem atomi et vacuum.* Quae verba adeo manifeste Magneni explicationem systematis physici Democriti euertunt, vt vel mediocriter attendenti pateat, parum feliciter in hac eum arena desudasse. Nam et qualitates prorsus omnes, etiam elementares negantur, et vacuum ponitur, quod sui oblitus negat Magnenus, Peripateticae physicae hac quoque in parte velificans. Adeo difficile est, veterum doctrinas perspicere, si oculus accedat alieno colore iam tinctus. Ceterum nec axiomata, quae ponit, omnia principiorum naturam habent, et talia supponuntur, quae non nisi Peripateticus sine contradictione admiserit: propositionum autem demonstratio hiulca haud raro est et ἀνακόλουθος. Tacemus obscuritatem ex nimiae subtilitatis affectatione enatam, et notiones incertas, nihilque clari et perspicui significantes, atque praecisione mentis magis, quam rerum natura nitentes. Quae vitia auctori ex Scholasticae et Peripateticae philosophiae contaminatione haesisse videntur. Quam tantum abest, vt odio habuerit, vt scribere potius cunctatus non sit [k]: „Grauissimo omnium „pene populorum consensu sanctam et inuiolabilem esse in academiis Pe„ripateticorum principis maiestatem, vt maiori diligentia illi studeat iu„uentus, quem a veteranis quibusque vident scrupulosissime coli". Vnde promittit, haec priuata tantum fore placita, neque alium secum e philosophis cathedram ascensurum regiam praeterquam Aristotelem. Quae condonari forte possunt, in ea regione philosophanti, vbi sacrosancta tum erat Aristotelis philosophia, at abiici tamen et seponi debebant in

b) Vid. MENAG. ad LAERT. L. IX. f. 37. i) L. IX. f. 72. k) p. 84.

in explicatione ſyſtematis Democritei, quod ab Ariſtotelico eſt diuerſiſſimum.

§. IV. Meliori ſucceſſu et feliciori ſidere, Democritico Epicuream philoſophiam reſuſcitauit, et propitio genio comtiorem atque commendatiorem exhibuit, magnum ſuperioris ſeculi in republica philoſophica et literaria lumen PETRVS GASSENDVS. Cuius tanta ſunt cum de literis in genere, tum de philoſophia, praeſertim naturali merita, ea autem eruditionis elegantia, et melioris philoſophiae ſenſus, vt inter praecipua recentiſſimae aetatis ornamenta, quae philoſophando nominis immortalitatem conſecuta ſunt, ſuo iure mereatur referri. Cuius vitae hiſtoriam, eo, quo tantum decet virum, cui tot nominibus reſpublica literata honorem debet, ornatu et accuratione, qua ipſe Peireſcii, Ioannis Regiomontani, Tychonis Brahei aliorumque vitas delineauit, conſcriptam nondum eſſe, merito dolemus. Et multa quidem, quae ad celeberrimi philoſophi hiſtoriam pertinent, in eius epiſtolis occurrunt, quae *Tomum ſextum operum* eius complent: dedit nonnulla, NICOLAVS TAXIL in *Oratione parentali* in anteceſſorem hunc ſuum in praepoſitura habita: potiora autem tetigit, qui intimo amicitiae nexu cum Gaſſendo vixit SAMVEL SORBIERIVS [l], cuius diſſertatio *de vita et moribus Petri Gaſſendi, ad virum illuſtrem Henricum Ludouicum Habertum Monmorium, libellorum ſupplicum magiſtrum*, quae et *Operibus* philoſophi, et *Syntagmati de philoſophia Epicuri* praefixa eſt, et a WITTENIO * repetita vice edita, velut certiſſimus fons hiſtoriae Gaſſendianae conſuli debet [m]. Tacemus alia paſſim a viris doctis de Gaſſendo data, qualia ſunt, quae de eo ſcripſit vitae Carteſii architectus HADRIANVS BAILLETVS [n], quaeque in *Praefatione Compendii philoſophiae Gaſſendianae* attulit FRANC. BERNIERIVS. Et nuper quidem, qui celebriorum, qui in Prouincia Galliae nati ſunt, virorum hiſtoriam meditatus eſt BVGERELVS Oratorii presbyter *Vitam Petri Gaſſendi* noua enarratione deſcripſit [o], et quae paſſim diſperſa iacebant, collegit, characterem animi expreſſit, ſcriptorum catalogum et phyſicae Gaſſendianae Analyſin breuem ſubiecit. Qui licet non ſine ingenii amoenitate in hoc argumento fuerit verſatus, multa tamen perperam attulit, in haud paucis verum non vidit,

Petrus Gaſſendus.

l) SAMVEL SORBIERIVS dignus Gaſſendo diſcipulus de philoſophia literisque praecipue collectione operum Gaſſendi meruit. Vitam eius deſcripſit GRAVEROLVS, quae praemittitur Sorberianis. Natus eſt in dioeceſi Vticenſi XIII. Cal. Martii anno 1615. educatus a Samuele Petito, cuius ductu in coetu Proteſtantium vixit. Artis ſalutaris praeceptis apud Pariſienſes hauſtis, Londinum abiit, ibique artem medicam exercuit, in Galliam autem redux apud Arauſianenſes collegio medico praefectus eſt. Tum tranſitu ad Romanae eccleſiae caſtra facto a clero Gallicano ſtipendium meruit. Nannetum autem in exilium miſſus, quod aulam Danicam in itinerario a ſe edito laeſiſſet, Romam poſtea abiit, cumque nec in vrbe fauſtum illi ſidus illuxiſſet, Luteriam reuerſus ex hydrope anno 1670. obiit. Vir eruditus et tum rerum medicarum tum phyſicarum haud imperitus, teſtibus ſcriptis, quae edidit, quorum nonnulla ſunt pſeudonyma. De Sorberianis autem vid. WOLFIVS ad Caſauboniana, praef. §. 15. p. 22.

*) Mem. philoſ. T. II. Dec. 4. p. 201.

m) Ipſe ſe teſtem vocat „oculatum, amicum, „fidum, diſcipulum veterem". l. c.

n) Tangemus infra illa, quae de Gaſſendo habet BAILLETVS in Vita Carteſii L. VI. c. 5.

o) Paris 1737. 12. vid. Iourn. des Savans, 1737. Iuil. art. 3.

vidit, non praeter rem ideo ab ANONYMO in peculiari *Epistola critica et historica* [p] reprehensus. Alios, qui acta literaria aeui recentioris exposuerunt, et Gassendi res tetigerunt omittimus, satis enim noti sunt, et in omnium manibus, facileque consuli possunt [q]. Nobis Sorberii fides reliquis potior est, qui cum Gassendo familiariter vixit, et res eius nosse potuit: quem ita sequemur, vt cum eius narratione, reliqua, quae nobis apud alios occurrebant memoratu digna, comparemus, et ea afferamus, quae instituti nostri ratio postulat.

§. V. Patriam habuit PETRVS GASSENDVS Campotercerium agri Diniensis oppidulum, vbi parente Antonio natus, in lucem editus est anno MDXCII, IX Cal. Ianuarii. Parentibus, pietate et morum suauitate commendatis cum gauderet, puer adhuc ad similes mores formatus est. Laudandumque in eo, quod a teneris vnguiculis, cum vix voces edere posset, sublatis in coelum oculis iunctisque manibus in precibus fundendis diligens, pietatem probauerit, eumque morem ita seruauerit, vt diuino cultui supra modum deditus, firmato vix gressu in publicum prodiens inter coaetaneos concionatorem imitaretur, vel solus in multam noctem sereno coelo sideribus contemplandis immoraretur, non sine metu parentum puerum astrologum in tenebris interdum anxie quaerentium. Paulo adultior autem cum corporis et ingenii vires incrementa coepissent, a parentibus Diniam missus est, traditusque disciplinae Godefridi Wendelini, qui, teste VALERIO ANDREA DISSELIO [r], cum Romam adiisset, peragrataque Italiae parte per Massiliensem Galliae prouinciam iter domum versus instituisset. Diniae aliquantisper substiterat, et iuuentutem formando tempus terebat. Qui cum praeter linguas eruditas in eloquentiae studio et arte mathematica valeret, Gassendum, qui ingenium elegantissimum attulerat, et praematuram spem foecundissimae messis in literarum studio prae se ferebat, ita literis Latinis, Graecis, rhetorica item instituit, vt quis esset futurus rerum intelligentibus statim pateret. Id quod affinem Gassendi commouit, vt eum cum filiis suis Aquas Sextias mitteret, ad discendam philosophiam, quam ibi Fesaius Minorita magna nomi-

Vita Gassendi.

p) Lettre critique et historique a l'auteur de la vie de P. Gassendi. Paris 1737. 12.

q) Enumerant eos IO. FABRIC. Hist. Bibl. suae T. V. p. 264. DORNIVS ad IONSIVM de S. H. P. p. 179. conf. Act. erud. 1718. p. 519.

r) In Bibl. Belg. quo cum conferendus MIRAEVS de Script. seculi XVI. c. 237. Bibl. Eccl. Fabr. p. 325. Natus est in dioecesi Leodiensi anno 1580 pr. non. Iun. praeceptorem nactus Henricum Alenium, magna praecocis ingenii prodidit specimina, tredecim enim annorum iuuenis carminis Latini facilitate et elegantia et linguarum Hebraicae, Graecae et Latinae peritia alios vincebat. Tum Pragam aditurus Norimbergae a dysenteria correptus substitit, patriamque restituta sanitate repetens in Louaniensi schola literis humanioribus et philosophiae operam dedit. Dein Lugduni aliquantisper corrigendis typographorum libris inuigilauit. Ineunte seculo XVII Romam ad celebritates seculares accurrit, indeque per Galliam itinere facto apud Massilienses et Dinienses iuuentutem literas docuit, et hoc loco Gassendum discipulum habuit. Patriam deinde reuisens cum nouum iter meditaretur, Lutetiam abiit, et in domo Andreae Arnaldi octennium haesit. Anno 1612. ad Belgas reuersus, ecclesiae ministerio se addixit, et nonnulla munera ecclesiastica nactus est. Adeo vero in scientiis mathematicis excelluit, vt summis laudibus eueheretur, inter quas minima haud est, quod sui aeui Ptolemaeus dici meruerit. vid. Voss. de Scient. math. c. 66. §. 18. p. 392. Notandus nobis quoque ob diss. de Tetracty Pythagorica.

nominis celebritate docebat. Quod licet pater aegre ferret, qui agro magis quam ingenio colendo, filium destinauerat, consensit tamen ea conditione, vt patriae filius post biennium redderetur, scilicet, vt de futurae vitae conditione illi prospicere posset, ratus, praestare inter Cereris operas satiari, quam in Musarum choris esurire. Exacto itaque biennio cum egregie in philosophiae studio profecisset, ad patrem rediit, ast a vili opera abhorrens, cum animum quam terram colere mallet, ducente diuina prouidentia Diniam sedecim annorum adolescens vocatus est, vt rhetoricam doceret. Cumque triennio post ad plures abiisset Fesaius, imberbis iuuenis celebri viro in philosophia docenda successor datus est. Quam spartam ita ornauit, vt iudicii acumine et ingenii elegantia praeceptoris lumina obfuscaret isque videretur, qui in senatu philosophico, etiam iuuenis locum tueri posset. Quamuis autem tum temporis vnus in Gallicanis scholis Aristoteles regnaret, vt supra iam probatum, impossibile tamen fuit, iudicii acrimoniam, qua pollebat Gassendus a spinis scholae suffocari, et incerta vagaque Stagiritae philosophia satiari eius animum. Id quod illum excitauit, vt et alteram partem audiendam esse statueret, et quid contra Aristotelem monerent viri docti, quibusque rationibus Lycei philosophiam reprehendissent, accurato examine excuteret. Oppugnauerant autem Peripateticam disciplinam ante Gassendi tempora Ludouicus Viues, et Petrus Ramus, secessum quoque fecerant Picus Mirandulanus et Petrus Charondas [s], cuius celeberrima tunc fama inter eruditos percrebuerat, ob librum *de Sapientia*. Hos dum legit, dumque argumentorum

s) Monet nos celeberrimi viri nomen, vt indictum eum in historia recentioris philosophiae non patiamur, in qua non ignobilem famam meruit. Vitam eius libro de Sapientia praefixit editor Parisiensis editionis 1607. prolixe quoque enarrauit et obseruationibus more suo illustrauit P. Bayle, Dict. T. II. art. Charron p. 142. Natus est Petrus Charondas, (Charron) Lutetiae anno 1541. animumque literarum studiis adiiciens, humanitatis scientias, philosophiam et iurisprudentiam in schola Aurelianensi didicit. Summos autem iuris honores nactus in curia Parisiensi caussas publice egit. Pertaesus tamen caussidicorum technas, ad theologiae studium conuersus est, tanto successu, vt inter oratores sacros omnium maxime eniteret. Id quod commouit episcopos multos, vt oblatis muneribus ecclesiasticis satis pinguibus eum sibi vindicare cuperent, vnde passim ecclesiastae munus obiit. Anno 1588. Lutetiam Parisiorum reuersus Carthusianorum Sodalitio, et his recusantibus Coelestinorum familiae nomen dare constituit, sed ob annorum numerum, quo disciplinae rigidiori sustinendae impar credebatur, admissus haud est. Ergo inter clericos seculares subsistens, ad oppugnandam scriptis infidelium et haereticorum aciem se conuertit, quo studio meruit a Cadurcorum episcopo generalis vicarius, quem vocant, constitui, promotus postea in ecclesia cathedrali Cadomensi ad cantoris munus. Parisienses anno 1601. adiit, vt iteratam editionem libri de Sapientia curaret, vix autem initio editionis facto, in publica via XVII Cal. Dec. 1603 exanimis corruit. Famam autem, licet satis ambiguam et difficilem sibi comparauit, editis libris duobus, quorum vnus hoc gaudet titulo: Trois veritez contre tous athées idololatres, Iuifs, Mahometans, heretiques et schismatiques, Paris 1595. 1611. 4. 1625. 8. In quo haec tria sibi demonstranda sumsit: esse Deum, esse vnam modo veram religionem, et hanc vnam esse illam, quam profitetur Romana ecclesia. Quem librum recudi fecit, et examini subiecit Franc. Ivnivs Lugd. Bat. 1599. 4. conf. Io. Alb. Fabricivs in Syllabo Scriptor. de V. R. C. c. 21. p. 470. Bibl. Graec. Vol. VI. p. 116. Bayle Dict. l. c. not. C. Alter famosum illud de Sapientia scriptum est, quod Gallica lingua prima vice Paris 1601. prodiit saepe postea recusum, ast in nonnullis editionibus mutilatum, vid. Cat. Bibl. Reimmann. p. 1119. 1120 Stollivs Hist. liter. P. III. c. 1. §. 55. p. 619. In ea tractatione nonnunquam Charondam amici sui, Michaëlis Montani vitulo arauisse, obseruatum Sorelio Bibl. Franc. c. 5. p. 52. et P. Bayle l. c. not. O. In ea atheis et Latitudinariis aliisque impietatis patronis

torum pondera excutit, adeo capitur taedio philosophiae Peripateticae, vt totus arderet desiderio, eius nuditatis detegendae ʃ). Quod cum eodem fere tempore praeeunte Sebastiano Bassono ʃʃ) simili modo tentassent Antonius Villonius, Io. Bitaudus et Stephanus Clauius, vt supra in vita Claudii Berigardi dictum, mirum non est Gassendum, in hoc consilio vehementer fuisse confirmatum. Lectis eum quoque FRANCISCI PATRICII *Discussionibus Peripateticis*, ex huius pharetra tela aduersus Peripateticos depromsisse auctor est RICHARDVS SIMONIVS t), sed exigua verisimilitudine, cum Gassendus, licet iam in arenam contra Aristotelem descendisset, totam tamen pugnam deseruerit, quod eo labore satis esse defunctum Patricium comperisset. Quoscunque autem vel auctores vel exempla in ea re Gassendus secutus fuerit, illud certum plus vidisse vnum iuuenem, viginti quatuor annorum, quam multa secula, pleraque, quae alii sparsim monuerant, collegisse, et inuictam Peripateticis paralogismis argumentorum aciem opposuisse. Quod tamen vt caute faceret, professionis, quam tuebatur, publicae ratio monebat, qua iniunctum illi erat, vt philosophiam doceret Aristotelicam. Vt itaque inuidiam declinaret, ita per sexennium, quo philosophiam Aquis Sextiis docuit, lectionum suarum cursum distribuit, vt in duas eas partes diuideret, vnaque Scholasticorum Aristotelem sequentium opiniones et placita explicaret, et quibus modis illa possent defendi exponeret: altera autem illud obiectionum agmen illis opponeret, quo non posset non tota Scholasticae et Peripateticae philosophiae acies euerti. Quod licet molestum esse Aristotelis adoratoribus probe videret, odium tamen ita euitare sategit, vt haec paradoxa se non pro veritatibus certissimis, sed pro problematibus habere affirma-

nis aliis dum rimam obstruere satagit, ipse inter atheismi fautores haud leui suspicione numeratur, eo quod nefandi hominum generis obiectiones, qua, posset, vi et robore instructas enarrauerit. Cuius accusationis primarius auctor fuit, ex Soc. Iesu theologus Garassius, quem alii secuti sunt multi. Displicuit tamen temeraria accusatio viris aliis cordatis indigne ferentibus, alienam Charondae mentem saepe affingi. Vnde qui GARASSII Doctrinam curiosam adhibita Censura examinauit OGIERIVS vindicias in eo iudicio pro Charonda scripsit, quod et ipsum eius biographus, et post eum P. BAYLE l. c. et Ven. REIMMANNVS Hist. atheismi S. III. c. 5. § 16. p. 405 seq. et Cat. crit. l. c. fecerunt. Sunt tamen nonnulla in eo libro, magno cetera acumine et humanae mentis notitia, referta, quae viris doctis non immerito displicuerunt. Inter quos multa contra eum monuit PETR. MOLINAEVS in libro de Pace animae. Conf. CLER. Bibl. anc. et mod. T. XVII. p. 301. 328. Iournal des Savans 1704. p. 303. alii.

ʃ) Haec ipse narrat in praef. Exerc. paradoxi c. adu. Aristoteles.

ʃʃ) De Bassono supra, quantum satis dictum. Hoc loco iis adiicimus, referre THOM. CAMPANELLAM de Libris propriis c. 2. art. 5. p. m. 392. Bassonem inter eos, qui nuperrime philosophiam Epicuri explicare, aut potius instaurare conati sunt. Id quod falsum esse, ipsa libri Bassoni lectio demonstrat, et admissa ab eo principia euincunt. Basso enim minima naturalia siue atomos pro materia quidem rerum naturalium habuit, ideoque veteres hoc nomine laudauit, vid. Phil. nat. L. I. art. 3. p. m. 8 seqq. ast ita, vt ex Anaxagorae, Democriti, Platonis aliorumque hypothesibus propriam fingeret, et istos inter se conciliaros ad certas atomorum elementarium classes reuocaret: Democritum tamen se sequi professus. Loco vacui autem dum spiritum aliquem mundi creatum ponit p. 333. manifeste totum systema Democriteum euertit. Non tamen omni verisimilitudine caret, Bassonis librum Gassendo cogitandi de Epicuro occasionem subministrasse.

t) Biblioth. crit. P. IV. p. 100. conf. Cl. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 2. §. 48. p. 462.

firmaret, et sese totum ecclesiae censurae atque iudicio submitteret. Ita et philosophiae et iuuentuti et famae suae atque tranquillitati consultum fore credebat. Vt vero non soli iuuentuti literis vacanti operam commodaret suam, sed orbi quoque erudito studium probaret suum, animaduersiones in philosophiam Peripatetico-Scholasticam *Gratianopoli* typis vulgauit, hoc titulo praefixo: *Exercitationum paradoxicarum aduersus Aristoteleos libri septem, in quibus praecipua totius Peripateticae doctrinae fundamenta excutiuntur, opiniones vero aut nouae aut ex vetustioribus obsoletae stabiliuntur.* Antequam autem infidum vulgi pelagus ista editione tentaret, virorum summorum quorum iudicio et eruditioni plurimum tribuebat, sententiam explorandam sibi esse statuit. Ostendit itaque librum, curiae, quae Aquis Sextiis est, praesidi et magno literarum literatorumque Mecoenati Nicolao Fabricio Peirescio, itemque Iosepho Gatterio priori Valettae. Qui cum animum Gassendi excelsum, iudicium acre et limatum, et eruditionem profundam essent mirati, extrahendum eum scholae altercationibus statuerunt, et vitae ecclesiasticae tradendum, vt et otio frueretur securiori, et tranquillitate ad philosophandum vberiori, et auctoritate aduersus eos, quos mordebant eius exercitationes, ampliore. Sacris itaque ordinibus admotus, et canonicatu Dinienfi donatus est, postquam doctoris insignia accepisset: et secuta quoque est praepositura eiusdem ecclesiae, de cuius tamen possessione Gassendo cum canonicis acriter postea fuit dimicandum. Huius ita axiomatis clypeo quasi tectus, librum, vti dictum, anno MDCXXIV edidit, quem Batavi sequenti tempore ob eximiam eruditionis praestantiam bis * recusum dederunt. Neque inuidia Aristotelicorum et Scholasticorum deterreri se a continuatione laboris huius passus est, sed edidit *alterum* quoque *Exercitationum paradoxicarum aduersus Aristoteleos* volumen [u], euertendae logicae Peripateticae destinatum. Et simili quoque consilio quinque partes alias meditabatur, quibus omnis Aristotelis et Scholasticorum philosophia confutaretur, eas autem aut non absoluit aut non edidit, vel quod Patricium pleraque occupasse cerneret, vel vt tela aduersariorum declinaret, graui bello in eum exsurgentium. Praeuidit enim ipse Gassendus et praedixit [v] crabrones se irritaturum, et haud leuem conciliaturum sibi esse horum hominum inimicitiam. Qui cum eo adhuc tempore in aula et curia Parisiensi satis auctoritatis haberent, vt Aristotelomastigas vi repellere et coërcere possent, vt ex iis clarum est, quae de machinationibus Peripateticorum contra Villonium, Bitaudum et Clauium narrat Io. LAVNOIVS [w], dubium non est, quin Gassendum metus quidam

et pro-

*) Amstelod. 1649. 8. Hag. Comit. 1656. 8. Recensionem primae editionis exhibet HEVMANN. Act. phil. l. c. secundam auctores Memoriarum de bibliotheca Thomasiana, tertiam STOLLIVS l. c. p. 461.

u) Dubitat, vtrum editum sit ELSWICHIVS ad LAVNOIVM de Fort. Arist. p. 325. sed prodiisse testes sunt STOLL. l. c. MORH. l. c. HEVMANN. l. c. rarius autem occurrit.

v) Exercit. V. §. 12.

w) De Fort. Arist. c. 17. p. 310 seqq.

et prouidentia, consilia quoque amicorum [x] impulerint, vt argumentum inuidia plenum desereret, quaeque dicenda restabant, alio loco, tempore, habitu produceret: id quod ab eo in aliis eius tractationibus factum esse, recte Cel. HEVMANNO [y] obseruatum est. Certe maiori se hoc commendat veri specie, quam quod Honoratus Fabri coniicit, et calculo suo probat MORHOFIVS [z], Gassendum iuuenili inductum audacia et caussa quoque quadam priuata permotum, istam viam instituisse, qua ad famam perueniret, at senem poenitentia eius rei ductum fuisse. Quamuis enim annis grauior placatiorem vultum in scriptionibus suis Gassendus exprimeret, semper tamen ab Aristotelica philosophia abhorruit, et Epicurum Stagiritae praetulit, id non facturus, si belli contra Lyceum suscepti eum poenituisset. Illud autem verum, vix intolerabilius Peripateticis vulnus visum esse illo, quod tela Gassendiana inflixerunt: vnde varii contra eum sublati clamores, et retundi tentata arma, quibus tam fortiter ἀκρόπολιν Peripateticam oppugnauit. Id quod ex vno IO. IONSII * viri doctissimi exemplo disci potest, qui cum aeque ferret, Epicurum a Gassendo laudari, eiusque philosophiam illustrari, concoquere non potuit, quod in istis exercitationibus Aristotelem aggressus sit, iudicauitque exigua verisimilitudine, „Gassendum in illis Ramistam [a] agere, et acerrimum se Aristotelis „calumniatorem prodere, quanquam nihil minus se facturum in praefatio„ne polliceatur. Sed puduisse eum coepti insolentis, vt libros reliquos „tenebris aeternis damnauerit, et cum Aristotelem vituperare sine dede„core non posset, ad alterum extremum delaberetur, Epicurum laudatu„rus meliori iure et successu". Tacemus alios Aristotelicorum conatus, quibus respondere Gassendo et calumniam depellere ab Aristotele connisi sunt. Qua ratione de Stagirita bene mereri studuerunt MICHAEL WATSONIVS [b], Kiloniensis, HENRICVS VFFELMANNVS [c], Helmstadiensis, HENRICVS ASCANIVS ENGELKE [d], Rostochiensis professor. Nos non diffitemur quidem, iuuenilem ardorem et quandam ferociam in his exercitationibus se prodere, et potuisse Gassendum nonnulla parcius et modestius obiicere: quam in viro maximi ingenii virtutem merito miramur, vbi iuuenilis ille impetus deferbuit: absque partis autem studio pronuntiandum quoque esse existimamus, plurima acute docteque monuisse Gassendum, et vlcera Peripatetica fortissime tetigisse, hacque ratione de philosophia praeclare meruisse: sane, hodegi instar esse posse in lectione Aristotelis, vt discatur, quid examinandum sit. Probamusque iudicium IO. HENR. BOECLERI, monentis [e], „Gassendi parado-

 „xi-

x) Idem obseruatum HONOR. FABRI Epist. L. II. p. 74. et ELSWICHIO l. c. p. 325.
y) loc. cit.
z) loc. cit. p. 67.
*) De Script. hist. phil. L. V. c. 2. p. 313. edit. vet. p. 177. ed. Dorn.
a) Quamuis Rami exemplo se excitatum esse ad examinandam Peripateticam philosophiam Gassendus in Praefatione fateatur, non tamen ideo Ramista est, quia Rami dialecticam nunquam probauit.
b) In Apolog. pro Aristotele, teste MORH. l. c. ἀνεκδότῳ.
c) In Oratione aduersus Gassendum.
d) Aliquot differtt. Rostochii 1698. editis.
e) Bibliograph. crit. p. 591.

„xicas exercitationes aduersus Aristoteleos licet non per omnia serio „agant, legi tamen ad iudicium informandum, ne plus vltra aut citra „eatur, mereri.

Labores philosophici Gassendi reliqui.

§. VI. Strata hunc in modum via, remotisque, quae in philosophiae studio obstabant dumetis Peripatetico-Scholasticis alacriori pede ad sapientiae magis sobriae et prudentis adyta progredi Gassendus constituit. Quod eo promtius facere licebat, quo liberiori fruebatur otio, et Lutetiam Parisiorum delatus, vt praepositurae, quam nactus erat, possessionem confirmaret, occasionem habebat fauentissimam, praeter μαθήματα, quae supra modum diligebat, omnem philosophiae campum perlustrandi, et iis auxiliis vtendi, sine quibus in hoc oceano natare potest nemo. Et tum ad Epicuri systema delatus est, de quo infra dicemus. Non vero contentus, mortuos consuluisse, postquam veterum et recentiorum lectione se ita ingurgitauerat, vt vastissima inde enasceretur omnis literaturae, maxime veteris, copia, viuos quoque in partes vocauit, cum eruditissimo quocunque amicitiam iniit, anno quoque huius seculi vigesimo octauo cum Francisco Tuillerio rationum apud Parisinos magistro in Belgium peregrinationem suscepit: in qua cum viris doctissimis vbique innotuisset, magna fuit Gassendi apud eos doctrinae existimatio, cum et eruditione polleret, et moribus ornaretur humanissimis. In Italiam autem appulisse, et Romae cum Athanasio Kirchero aliisque viris doctis de rebus ad philosophiam spectantibus contulisse, quod nonnulli perhibent, negat Sorbierius. In eo itinere otiosus non fuit Gassendus, sed ad euertenda Roberti Fluddi somnia, quibus theosophicam quandam philosophicam comminiscendo magnos fumos vendidit, vt in sequentibus docebimus, operam suam conuertit. Cuius illi occasionem subministrauit Marinus Mersennus, vir doctissimus, et Gassendo amicissimus, qui, cum in *Quaestionibus in Genesin* Fluddi παρερμηνείας in *philosophia Mosaica* admissas, detexisset, ad responsiones Fluddi plura excipere, et contentionis serram, a qua abhorrebat, reciprocare noluit, sed amico suo, vt id laboris susciperet, persuasit. Et fatendum omnino est, meliori successu Gassendum, quam Mersennum, cum Fluddo disputauisse. Diffusa enim lectionis et scriptionis copia f) se ipso interdum Mersennus est inferior, id quod candide fatebuntur, qui *Q. q. in Genesin* longe rarissimas paucisque visas, cum cura euoluendi examinandique occasionem habuerunt, nosque multoties in viro cetera eruditissimo experti sumus. Ast Gassendus vt assuetus erat notionibus claris, distinctis, perspicuis, et argumentum, quod tractabat, omne animo accurate et ordine erat complexus, ita magno lumine disputationes suas replebat, κυρίας δόξας mira ἀγχινοίᾳ detegebat, erroresque suis haud raro telis confodiebat. Cuius specimen in *Examine philosophiae Fluddanae* dedit prorsus egregium, in quo Fluddi systema ex propriis prin-

f) Recte id in Mersenno reprehendit SORBIERIVS l. c.

principiis euertit, et methodo vsus Socratica, quam feliciter adhibere nouerat, omnem Fluddanae ratiocinationis neruum succidit. Narratque Sorbierius, in ea arte prorsus mirum fuisse Gassendum, „seque, ait, saepius audiuisse, lacessitum a sophistis nullam aliam responsionem adhibere, „praeter eam, quam ipsi sibi aduersarii fecissent: quippe nudare solitum „fuisse perplexa et inuoluta verborum cortice sophismata, probaturum, „an auctorum mentem assequeretur. Quod vbi concessissent, rogasse, „vt iam efferrent ratiocinia sua verbis istis eius captui magis accomodatis: „et sic iucundum fuisse videre bonos istos viros, quos ratiocinii sui suppuderet, eo quod durum esset reliqua retexere, quae tunc apparerent „ineptissima". Quae luculento testimonio sunt, Gassendum in arte ratiocinandi admodum valuisse, et perspicuitatis beneficio ratiocinationum vim omnem accurate perspexisse. Quibus accedebat, quod, teste iterum Sorbierio, ad ironiam esset natura sua propensior, sine qua friget methodus Socratica. In hoc autem, de quo diximus itinere Batauico supra modum viris eruditissimis placuit ingenii Gassendiani elegantia, et iudicii acumen, quo factum, vt magnos in republica literaria heroes, et quoscunque viros conuenerat eruditione illustres, sibi amicos et doctrinae suae admiratores conciliaret, adeo, vt non deessent, qui Gassendianam philosophiam Cartesianae, valde tunc inter Batauos caput efferrenti, praeferrent, et imprimis in disceptatione illa, quam cum Cartesio Gassendus iniit, quamque infra tangemus, eius partibus velut melioribus et fortioribus accederent [g]. Talis cum esset Gassendus, non potuit non eruditio tanti viri atque virtus summis quoque viris esse commendatissima. Vnde factum, vt, licet lucri et honorum minime esset appetens, et ob eam caussam omnem munerum dignitatem et emolumenta refugeret, attamen archiepiscopi Lugdunensis, cardinalis Alphonsi Plessei, Armandi Richelii fratris consilio immo iussu inuitus cogeretur regiam apud Parisienses matheseos professionem anno MDCXLV suscipere: quamuis, quod mirandum, ipsi Richelio cardinali nulla Gassendi cura fuisset [h]. In vrbe autem cum iam ante istud munus collatum magna esset de Gassendo opinio, dici non potest, quanta expectatione ad eius lectiones accurrerint iuuenes, matheseos mysteria discere cupientes, quam egregie illi non responderit tantum doctrina et diligentia Gassendiana, sed eam quoque multis modis superauerit, et quam frequens fuerit ob istam caussam eius auditorium, quod non studiosa modo iuuentus tyronesque replebant, sed et viri ornabant grandaeui et rude donati, ab hoc Varrone, quo nomine recte eum cohonestat Sorbierius, ea audituri percepturique, quae sine eo ignorauissent. Quanquam autem magna ex hoc labore Gassendi emolumenta in literas redundabant, summa tamen, qua ad explendas muneris partes vtebatur contentio valde damnosa Gassendo extitit. Cum enim

 pulmo

g) Inter eos Adrianum Heerebordum et Henricum Bornium nominat Sorbierius.

h) Frigide id, nisi fallimur, excusat Sorbierius.

pulmo debilis vim istam vocis satis ferre non posset, tussis inde et pulmonis secuta est inflammatio. Vt itaque natalis aëris spiritu reficeretur patriam repetiit, et in Prouinciam abiit, Diniae aliquantisper commoratus. Ibi Valesio proregi carissimus semper adesse, et tum morum iucunditate eum pascere, tum consiliis iuuare suis iussus est. Diniae commoratus vsque ad annum MDCLIII, Lutetiam repetiit, cum Francisco Bernierio Andegauensi medico, quem ex lectissimis Gassendi discipulis fuisse infra dicemus. In hac vrbis regiae frequentia nec amicis Gassendus defuit, nec philosophiae et literis. Publicata enim vitae summorum astronomorum Tychonis Brahei et Copernici historia, in adornando philosophiae suae systemate totus fuit. Quod qui cum attentione expendunt, fatebuntur, virile iudicii robur, et quandam maturitatem cum ingenii late se in eo explicantis sobrietate eo tempore in Gassendo quam maxime floruisse. Verum nimia laborum assiduitate exhaustum corpusculum par amplius tantae animi contentioni esse non potuit, et in morbum satis iam grauem anno MDCLIV incidit. Quo leuatus quidem studiorum intermissione facta et educta ex senili corpore sat magna sanguinis copia, vires tamen recuperare non potuit, adeo vt nec ambulationes in horto, quibus delectabatur, nec amicorum confabulationes, quibus mire recreabatur, diu sustinere posset. Id quod praeter pectoris debilitatem, nimiae sanguinis missioni adscribendum esse videtur, quam ideo recte improbat PETRVS BORELLVS [i]. Certe ab eo tempore miserabilem vitae conditionem fuisse expertum, et subinde febriculis et ventris profluuio, pulmonis labi valde inimico fatigatum et exhaustum fuisse, testis est GVIDO PATINVS [k]. Confluebat tamen ad tantae celebritatis virum, quicquid literis pretium statuere nouerat, nec medicorum frequentia deerat, quae tamen optimum virum perdidit. Anni enim sequentis auctumno in morbum lethalem incidit, quem cum nouem sanguinis missionibus leuare conarentur medici, vidit ipse Gassendus, immoderatae phlebotomiae tolerandae se imparem futurum esse. Noluit tamen medicis in eius perniciem dissentientibus deesse, forte quod spem nullam superesse videret recuperandae valetudinis firmae, pellendique morbi ipsa morte grauioris, et quo spiritum vix trahere licebat. Exhaustis itaque viribus omnibus, cum extremam imminere horam sentiret, animo magno vereque philosophico ad subeunda vltima fata se praeparauit: sacrisque animae remediis adhibitis, menteque ad vnum Deum conuersa, sacris tantum meditationibus imperatoris vocem statione decedere iubentem expectauit, tanta animi praesentia, vt manum subinde pectori admoueret, ad notandum titubantem gressum et deficientem vigorem vitalis laticis. Tandem omnem philosophiam suam digna tanto philosopho, voce, quae vltima fuit, ad Poterium suum emissa: *Vides, quid sit hominis vita?* absoluendo IX Cal. Nou. anni MDCLV placide obdormiuit, anno aetatis ἀνδροκλαστῇ, nempe LXIII, quem a nouem

i) Obseruat. medico-physic. Cent. III. obs. 11. k) Epist. select. L. p. m. 167.

uem iam mensibus exegerat. Quantum autem virum amiserit ciuitas literaria vniuersalis luctus, quo eum amissum totus fere doctus orbis deplorabat, satis comprobauit. Maxime Ludouicus Habertus Mommorius, libellum supplicum magister, qui vt omnes viros doctos fouebat, ita Gassendum in aedibus suis nutriebat, eiusque sermonibus animum philosophiae vehementer addictum [l] nutriebat, funus ipse duxit, cadauer splendide extulit, et sepulchro maiorum suorum iuxta Guilelmum Budaeum deposuit, vt qui viuus eruditorum societatem ornauerat, in morte quoque celeberrimo viro cuidam iungeretur. Ornatus quoque in Mommorianorum sacello statua marmorea, et epitaphio magnifico [m]. Demortuum laudauit, vt supra dictum Nicolaus Taxilius [n] in praepositura successor, quae eius laudatio non sine amaris largisque ciuium fletibus et maximo omnis aetatis hominum concursu audita est.

Character animi et eruditionis Gassendi.

§. VII. Meruisse honores hos omnes Gassendum, vniuersae reipublicae literariae consensus probat et iudicium, quo inter maximos suae aetatis viros refertur. Inerat enim illi iudicandi vis summa et acerrima, qua errores eorumque fontes accurate perspiciebat, et qua ratione ex principiis primis et simplicissimis veritas omnis esset deducenda, pulchre videbat. Ingenii autem elegantiam et perspicuitatem possidebat prorsus mirabilem, qua et apte atque ordinate cuncta nectebat, et miro artificio ita delineabat, vt inuitum quasi lectorem in partes raperet, totumque sui admiratione occuparet. Quantae autem memoriae vires fuerint, vasta illa lectionis copia, qua omnem veterem literaturam animo comprehendit, satis comprobat. Et sacras quidem disciplinas exacte tenebat, in philosophia autem principatum suo tempore fere obtinebat, certe non erat, qui eum perspicacia et meditationis soliditate vinceret. Ita vero in errorum fontes, nexus, et praeiudicia penetrabat, vt quid reponi posset, vix inueniretur. Cum autem nouum systema condidisset, illud ita ornauit, et verisimilitudine tanta atque elegantia commendauit, vt etiam aduersariorum admirationem mereretur. Incomparabilis etiam in arte mathematica, et quam singulari studio excoluerat, in astronomia extitit. Quamuis enim, fatente Sorbierio, desiderarent nonnulli in eo mathesin profundiorem, quae in geometriae et arithmeticae mysteriis sublimioribus versatur, in qua eo tempore excellebant Car-

l) Epitaphium Gassendo scriptum a Mommorio et aliud ab amicis erectum affert THOMAS POPE-BLOVNT Cens. celebr. auctor. p. 965 seq.

m) Dignus est, qui de Mommorii studio in philosophiam et philosophos legatur locus HVETII de rebus ad eum pertinentibus L. III. p. 68. quo narrat, „apud virum hunc omnis doctrinae et sublimioris et humanioris amantissimum, certo per singulas hebdomadas die certaque hora conuenisse magnum doctorum hominum coetum, habitasque inter eos fuisse vtiles et eruditas de Rebus physicis dissertationes. Huic collegio magno fuisse decori Petrum Gassendum, inter primos aetatis huius philosophos merito suo reponendum. Cui quamuis esset cum Mommorio hospitium et domesticus vsus, hic vero videretur sectam eius persequi et Epicuri doctrinam probare, occulte tamen fauisse Cartesio, cui palam aduersaretur Gassendus, nec aliam ob caussam creditum fuisse conuentum hunc philosophorum apud se instituisse Mommorium, quam vt eorum animos Cartesianis dogmatis assuefaceret, et in hanc sectam sensim pertraheret".

n) Prodiit 1656. 4.

Cartesius, Roberuallius et nonnulli alii; obseruatum tamen laudato viro „docto: „discere Gassendum ea neglexisse, quae nullius vsus esse nouerat, „impensae vero, hoc est temporis in acquirendo sat longi. Nimirum satis „esse duxit vitae humanae breuitatem aduertentem et angustiam mentis „nostrae dimetientem necessaria tantum comparare, et ea, sine quibus ad „philosophiam se accingere non posset; non inuidentem aliis, qui toti geo„metriae vel algebrae incumberent, subtilissimarum inuentionum gloriam. „Prae oculis semper habuisse vltimum philosophandi scopum, felicitatem, „et ex vniuerso scientiarum ambitu ea tantum collegisse, quae praecipue „ad institutum suum facere viderentur; haud imitatum imprudentem via„torem, qui ad loca quaeque amoena deflectit immemor patriae vel ter„mini peregrinationibus suis praefixi". Sed et reliqua legenda sunt, quae pleraque sobrie monet Sorbierius. Quantus autem in astronomiae studio viris summis illa aetate visus sit, vnius GER. IO. VOSSII [o] testimonio confici potest, qui *se*, ait, *eius singularem et multiiugam eruditionem non potuisse non mirari, cum Belgicam terram lustrans, se non semel salutatione et alloquio suauissimo esset dignatus.* Et meruit ideo Gassendus, vt ab ISAACO BARROVIO [p], inter summos aeui nostri mathematicos, acumine similes antiquis et prope pares referretur, et iungeretur Galilaeo, Gilberto, Cartesio. Maxime vero vastissimam lectionis copiam in Gassendo miramur, qua omnes fere antiquae doctrinae fontes exhausit, nihil non vidit, nihil non in horrea sua reposuit. Quae tamen non, vt fieri plerumque solet, confusum aliquod chaos, et vastam inconditamque aliquam molem constituunt, qua semper fere suffocari solet iudicandi vis atque acrimonia, sed nihil congessit, quod non ordinate digessit, miroque acumine ad veros vsus adhibuit. Testem damus *Commentarium* eius *in Librum X.* DIOGENIS LAERTII, in quo coaceruauit mira diligentia et felicitate, quicquid apud veteres ad illustrandam Epicuri philosophiam inuenire poterat. Sic vt praeter exilia quaedam, et nonnullas emendationes criticas neque Menagio neque Meibomio, viris eruditissimis spicilegium reliquerit. Superauit tamen haec omnia cogitandi ars, quae illi inerat, summa, qua et perspicue et ordinate de rebus omnibus iudicabat, et ratiocinandi leges accurate obseruabat, et errores luculenter detegebat. Quibus cum accederet vbertas ingenii affluentissima, qua mira elegantia et perspicuitate, quaecunque dicere vellet, ob oculos poterat ponere, et viuis quasi imaginibus commendare lectoribus, mirum non est, inter maxima seculi sui ornamenta vnanimi eruditorum sententia Gassendum fuisse numeratum. Cuius quamplurima adducere possemus testimonia, si id ageremus, et hanc ante nos prouinciam non suscepissent viri nonnulli docti [q], qui laudes eius colligerunt: quibus ta-

men

o) De Scient. mathemat. c. 66. §. 10. p. 389.
p) In Opusc. p. 87.
q) POPE-BLOVNT. Cens. cel. auct. p. 964 seq. MAGIRVS Eponymol. crit. p. 377. BAILLET Jugemens des savans T. I. p. 339. IO. FABRIC. Hist. Bibl. suae T. V. p. 264.

men multa addere in procliui esset [r]. Nos ex multis duo tantum damus, ne aduersariis quidem Gassendiani nominis contemnenda. P. BAYLII [s], cui maximo elogio Gassendus audit, *philosophorum literatissimus, et literatorum maxime philosophus*, et PETRI SYLVANI REGII [t], ita de Gassendo scribentis: „Multa praeclara eruditissimaque opera de rebus ad „philosophiam pertinentibus composuit, in quibus admiranda perspicui- „tate omnes priscorum philosophorum opiniones ab ipso vel refellendas vel „admittendas exponit, ita vt pro certo dici possit, nullum philosophum, „praeter ipsum, tam vehementer veritatis studio vnquam operam dedisse". Non ignoramus quidem, displicuisse nonnullis Gassendum, quod Epicurea nimium amauerit: inde insanum in absurdissimam totius gentilismi haeresin amorem ei exprobrat IAC. THOMASIVS [u], et HERM. CONRINGIVS, qui pleraque eius se mirifice affecisse fatetur, obiicit [x], videri eum Epicuri potius, quam Christi sectatorem: vnde alibi [y] eum minime Christianum esse dicit, sed de grege Epicuri, eaque quae in Aristotelem scripsit, nullius visa sibi esse pretii, ait [z]. Quae excidisse quidem nollemus viris eruditissimis, sed ob Epicuri partes a Gassendo defensas contra eum odio et sinistra opinione occupatis, qui vero aliter pronuntiassent, si animo reputauissent, Gassendum illos errores, qui infensam illis merito fecerunt physiologiam Epicuream reprobauisse, adeoque nihil contra pietatem doctrinae Christianae machinatum fuisse. Verum haec ἐγκλήματα meruit Gassendus, ob proscriptum et notatum Aristotelem, cui valde fauebant Conringius et Thomasius. Quod patrocinium Epicuri ipsum quoque SAMVELEM PARCKERVM [a] permouit, vt cum eum, non eruditione, quam aut iudicio aut candore nobiliorem iudicaret, suspicaretur tamen, eum ex affectu animi Epicureae caussae defensionem scripsisse, quae apertum bellum omni religioni indicat. Similes enim censurae partium studio, quo aegre toto liberantur viri docti, condonandae sunt, et haud leuis gloria Gassendi est, fateri eos vberrimam illius doctrinam et iudicium haud contemnendum. Animi autem virtutes eum aluisse optimas et ab omni impietate remotas vno ore testantur, qui candidissimae mentis virum nouerunt. Magnificis enim verbis et inuidendis elogiis extollunt non fucatam, qua aduersus Deum vsus est, pietatem, multis speciminibus demonstratam. Quae tanta fuit, vt deserere Epicurum, licet sibi deamatum, quam caussae Dei deesse, et capitales Epicuri errores non refutare mallet. Temperantiae autem illud statuisse pretium amici affirmant, vt supra modum sobrietatem coleret, et anachoretae similis, abstemius sua

r) Conf. ALLATIVS in Apibus vrban. p. 92. Io. WILLISIVS de Anima brut. P. I. c. 1. p. 6. FACCIOLAT. de Enthymem. p. 17. DANIEL Itin. Cartesii per mundum, p. m. 101. MOSHEIM. ad Cudw. p. 970. alii.

s) Dict. T. II. art. Catius p. 102. not. E.

t) Discurs. Hist. philos. p. 176.

u) De Exust. mundi Stoica p. 6.

x) Conringiana p. 49.

y) p. 60. z) p. 277.

a) De Deo disp. I. Sect. 12. p. 30.

ſua ſponte viueret, ptiſana tepida pulmoni refrigerium quaerens [b]. Nihil autem magis Gaſſendum ornaſſe cenſendum eſt, quam modeſtiam in tanto eruditionis famaeque faſtigio prorſus ſingularem. Cuius ſpecimina digna ſunt, quae apud Sorbierium legenda Lectori ſemel iterumque commendemus. Solebat enim pauca de ſe ſuisque ſtudiis diſſerere, iactare nihil, et affectum magis amoremque eruditionis prae ſe ferre, quam doctrinae ſpeciem, humani autem animi anguſtiam limitesque in quaeſtionibus enodandis praefari, et tarditatem ingenii ſui excuſare, quae autem doctiſſime diſſerebat, velut ſomnia quaedam contemnere, et paucis multa dicere, ita vt, vbi minimum ſibi placere videbatur, omnibus maxime placeret. Quae omnia, vt characterem veri philoſophi exprimunt, ita apud laudatum virum ipſa legenda et repetenda ſunt. Et philoſophandi quoque rationem intra modeſtiae limites coërcuit. Saepe numero enim difficultatem quaeſtionum confeſſus, nihil adinueniſſe ſe dixit, quod ſibi, nedum ſagacioribus ſatisfacere poſſet. Vnde ſaepe audiebatur conqueſtus de humanae mentis caligine, per quam non licet longum iter in inueſtiganda natura rerum inſtituere [c]. Id quod virum vere philoſophum ita ad moderandam animi ſententiam adigebat, vt nemini ſua obtruderet, et contradicentes facile ferret, et ſilentii praemium haud contemnendum reputaret. Et eandem quoque rationem, eosdem mores in controuerſiis ſcriptis agitatis tenuit, cuius exemplum luculentum eſſe poſſunt *inſtantiae aduerſus meditationes Carteſii.* Fallitur tamen P. Bayle, qui ob hanc, quam in Gaſſendo laudauimus, modeſtiam Pyrrhoniis eum accenſet, quod tota illius ſyſtematis indoles refugit, quod ſibi Gaſſendus delegit. Coronauit hunc virtutum ſingularium chorum ſtudium indefeſſum et pertinax, de ſcientiis bene merendi, et veritatis cognitionem, qua felicitas humana promoueri poteſt, omnibus viribus iuuandi. Cui cum par accederet eruditionis vis et praeſtantia, vtiliſſimus ſane reipublicae eruditae euaſit. Et debemus huic contentioni maturos Gaſſendianae doctrinae fructus *Opera* eius a Sorbierio ſex voluminibus poſt eius fata iunctim edita [d], et apud Florentinos nuper recuſa. Quae omnibus fere paginis loquuntur, quantus vir in republica literaria Gaſſendus fuerit. Nobis vero hoc loco potiſſimum memorandus eſt, ob reſuſcitatam philoſophiam Epicuream. Quod vtrum aliis ſectis pari felicitate recentiori aeuo vnquam contigerit, merito ambigimus. Iis enim praeſidiis inſtructus ad hoc opus acceſſit, et praeter veteris literaturae notitiam animum praeiudiciis liberum, iudicium acre, imaginationis vim magnam viuamque, et calamum ſcribendo exercitatiſſimum attulit, vt non potuerit non labor ſuſceptus euentum ſortiri exoptatiſſimum. Maxime vero ea mente ad hoc opus acceſſit, qua, dum carebant alii, in hoc negotio a recta via non aberrare non potuerunt. Nempe euitato peſtilenti ſyncretiſmi et ineptae conciliationis amore, ita in hoc argumento verſatus eſt, vt nec aliarum ſectarum plauſum precariis hypo-

Scripta Gaſſendi.

b) Conf. Patin. Lettr. XV. p. 51. c) Lettr. T. I. p. m. 5. d) Lugd. 1658. fol.

hypothesibus emendicaret, nec errores reticeret, quos tolerari in Epicuro non patitur diuina veritas. Quo consilio capto Epicuri φιλοσοφέμενα abiecta et neglecta hactenus restituere constituit, cum multo elegantius ea atque luculentius differere videret, quam Peripatetica et Stoica: systema atomisticum autem recte explicatum ingens lumen repandere in tota philosophia naturali crederet. Quod tamen antequam aggressus est, vindicandam esse Epicuri famam ab ignominia, qua tot seculis pressa fuit, pulchre vidit, sine quibus vindiciis probe intelligebat, philosophiam Epicuri odio et inuidia detestabilem factam non admissum iri. Ea itaque, qua gaudebat, amplissima philosophicae historiae cognitione et lectionis copia adiutus, cum ad illustrandum DIOGENIS LAERTII *Librum decimum*, cui praecipuam de Epicuro notitiam debemus, congessisset, quicquid de Gargettio philosopho apud veteres occurrebat, vitam Epicuri liberiori et veraciori penicillo depingendam constituit. Occasionem operis edendi ipse in *Dedicatione* ad Franciscum Luillerium, Parisinum, rationum magistrum enarrauit. Nempe cum amicitia intimiori is Gassendo iunctus esset, inque priuatis secessibus, multa de philosophis veteribus ex Gassendo audiuisset, vidisset autem commentarios de Epicuro, valde iis affectus est, quae praeter suam exspectationem de huius viri continentia disciplinaque edifferuerat. Visus enim illi erat merito non suo diffamatus, et delectauit eum, eximi illum posse ab istis, quibus oppressus est, calumniis, posseque eius non modo vitam ab omni labe repurgari, sed philosophiam quoque, expunctis, vt circa Aristoteleam, erroribus quibusdam paucis tum de natura solertissime, tum de moribus sapientissime dogmata tradentem ostendi. Instabat itaque vt saltem ea, quae spectant ad vitam moresque, conscriberet, cetera enim, quae ad doctrinam placitaque attinent, longioris operae cum sint, patientius deinceps expectatum iri. Ipse quoque pro rara illa, quam possidebat, Graecae linguae cognitione et eruditione in multis locis lucem illi faciebat. Quo amico ἐργοδιώκτῃ permotus ad edendum opus se persuaderi passus est. Quanquam autem non contendebat Epicurum aut nihil peccasse, aut vnum inuenisse verum, conuictus tamen de veritate, demonstrare conatus est, iniuria fabulam vulgi fieri, quod sectatores aliarum partium vt olim inuidia et auctoritate ita iam despectu et multitudine illum obruant: cum tamen, si non ex ipsa fronte iudicetur, sed monente Seneca, interius penetretur, caussa plenius cognita ea fuisse probari possit vitae innocentia, puritate, austeritate, qua philosophorum alius nemo fuerit, ea ingenii perspicacia iudiciique maturitate, qua non facile ceteris concedat. Monet quoque, se eum esse, quem humanitatis officia delectent, cum non indigne ferre non possit opprimi a turba, quem virum reputet esse innocentem, et suaue se habere, si quas illi, tenues licet, suppetias ferat. Nam si persuasus foret, fuisse Epicurum luxui deditum ac sese proluisse obscoenis voluptatibus, tum sane diris eum deuoturum, ac faces et saxa cum tota factione non postremum con-

coniecturum. In id autem se incumbere semper, ait, vt innuat, quid verisimilius ex Epicuri mente appareat; si forte vero id non ferendum vel minus probandum videatur, ipse primum exauctoraturum, et censura omnium seuerissima nigrum quasi theta praefixurum esse. Quod ad dogmata vero religionis attinet, non it inficias, quin placita Epicuri quaedam e diametro cum illis stent, vt quae sunt praesertim circa prouidentiam animorumque immortalitatem. Sed cum ferendos et expungendos quidem errores, non vero totum reiiciendum Epicurum esse exemplo Aristotelis docuisset, promittit, quoties ad grauiora illa capita peruenerit, vel quoties quidpiam occurrerit, quod videri possit vel quam minimum fidei sacrae dissentaneum, in Epicurum neruos contendere, ac eius sententiam conuellere velle. Nam licet, confecta vitae Epicuri apologia doctrinae quoque explicationem aggressurus subinde sit, non propterea tamen se illi nomen dare, ait, neque placitorum vadem se aut sponsorem praestare. Quin etiam vt in aliis rebus rationem solam audiat, neque nisi illam admittat magis ipsum moueat Epicurus, quam quiuis alius philosophorum sic in religione se ecclesiam catholicam sequi &c. Quae, etsi longiuscula, heic enarranda fuerunt, vt Lectori pateat, iniuriam fecisse viros doctos optimo philosopho, imputantes, aut ad ostentandum tantummodo ingenium ea scripsisse, aut Epicurum Christo praetulisse: id quod vtrumque falsum esse, ex dictis intelligitur, et lectio ipsa libri probat. Prodiit ille *de Vita et moribus* (de doctrina [e] enim nihil habet) *Epicuri commentarius libris VIII* constans *Lugduni*, non Batauorum [f], sed Galliae, typis admodum luculentis et forma augusta *anno MDXLVII*, recusus in Belgio MDCLVI [g], et diuersa eruditorum iudicia expertus est; quae tamen heic enarrare, cum alibi tetigerimus, non vacat. Nemo tamen fuit, etiamsi moleste illam infamis philosophi apologiam tulerit, qui non admiratus sit doctrinae vbertatem in eo argumenti ambigui tractatione diffusam. Non enarrabimus eius compendium, nec iudicium interponemus nostrum, cum, quantum satis est, in *primo Tomo* [h] iam dixerimus, quo, nisi graue est, Lectorem remittimus. Illud modo affirmamus, ita explicuisse in eo libro Gassendum Epicuri historiam, vt quid veritas possit, quid calumnia, sit apertissimum, nosque, examinatis cum cura omnibus non poenituisse, hunc nos ducem in Epicuri historia fuisse secutum [i]. Cum autem ingentem veteris literaturae farraginem ad Epicuri historiam congessisset, eam inuidere harum lautitiarum cupidis noluit, sed instigante AEGIDIO MENAGIO, cuncta in ordinem coegit, et ad illustrandum *Librum X.* DIOGENIS LAERTII conuersus, quicquid lectio veterum scriptorum, quicquid Graecae linguae notitia, quicquid ars critica, quicquid philosophia suppeditabat, in com-

e) Ita tamen titulus libri adducitur Act. phil. Vol. II. p. 644.

f) Id quod apud STOLL. Hist. lit. P. II. c. I. §. 47. p. 364. emendandum.

g) Hagae Comit.

h) p. 1228 seqq.

i) Conf. STRVVII Bibl. philos. c. 8. §. 7. p. 37. s. CHR. THOMASIVS Cautel. c. XIII. §. 10. Acta philos. l. c. p. 325.

commentarium contulit, et totam Epicuream historiam insigni luce collustrauit [k]. Qui quo loco haberi debeat, ex MENAGII iudicio discendum est, ita de eo disserentis [l]: „Decimum hunc Laërtii librum hoc est „vitam Epicuri, mei caussa Latine vertit, et notis accuratis et commen„tariis luculentis illustrauit Petrus Gassendus, vir omnium sectarum, Epi„cureae imprimis, peritissimus. Eo breuior ero in huius libri expositione. „Quid enim de Epicuri decretis quisquam proferre possit, quod Gassen„dus non viderit? post quem tacere modestissimum foret, nisi quaedam in „textus Laërtiani enarratione vir mihi amicissimus non tam omisisset, „quam mihi reliquisset". Cui iudicio subscribent, quotquot artis criticae et philosophicae historiae gnari commentarios Gassendianos in vsus adhibebunt suos. Neque hoc humanitatis et diligentiae officium digno rependere proemio Menagius oblitus est. Eius enim cura satis magna pecuniae summa Gassendo soluta est [m]. Vt autem philosophica doctrina Epicuri suo quoque lumine luceret, cuncta in accuratum systema contulit, idque titulo *Syntagmatis philos. Epicuri* edidit [n]. In quo tanta perspicuitate, tanta ordinis concinnitate, tanta tractationis elegantia et dicendi copia Epicuri placita exposuit, confusa digessit, obscura illustrauit, quaeque deficiebant, eius principiis conuenienter enarrauit, vt ipsius Epicuri calculum, si videre illi licuisset, meruisset. Quem filum cum nos non sine iusta grauique caussa in delineanda philosophia Epicuri secuti fuerimus, Lectorem plura sciendi auidum ad eum locum ablegamus. Quamuis autem Gassendus atomos qualitate destitutas atque vacuum cum Epicuro pro rerum naturalium principiis admitteret, voluptatem autem stantem, siue indolentiam in morali doctrina finem sibi omnis, quae de moribus animique felicitate agit, scientiae posuisset, tantum tamen abest, vt vel sine numine mundi natales depingeret, vel ad foedae voluptatis sensum lectorem seduceret, vt potius virtutis studium illius voluptatis, animo humano natura sua desiderabilis, matrem esse luculenter ostenderet, errores physicos Epicuri vero eleganter et accurate refutaret. Ideo syntagmati laudato insertae sunt animaduersiones luculentae: I. Annon mundus hic vnicus pro vniuerso sit habendus? II. Esse Deum auctorem seu caussam productricem mundi. III. Esse rectorem seu caussam gubernatricem mundi. IV. Cuiusmodi sint, quas in Deo intelligimus, perfectiones? V. Dari inter caussas vnam omnium primam, id est Deum. VI. Esse vsum partium in animalibus intentum a caussa efficiente. VII. Regere Deum speciali cura humanum genus, VIII. quid sit, et qua necessitate materiale principium materiaue prima exigatur. IX. Quid sentiendum de diuinatione seu praesensione rerum futurarum mere fortuitarum. Non haec sterili commentatione Gassendus persequitur, sed cum rationibus fortissimis pestilentes physiologiae

k) Lugdun. 1649. fol. et Opp. T. V.
l) Comm. ad Laërt. L. X. f. 1.
m) Vid. Menagiana T. I. p. 1.
n) Hagae Com. 1659. Amstelod. 1684. 4. Londinensem 1668. 12. memorat STOLLIVS loc. cit. P. II. c. 1. §. 47. p. 364. quae cum duodecim tantum plagulis constet, non nisi epitome esse potest.

Epicureae errores profligaret, ex abundantissimae eruditionis penu et lectionis copia obseruationes attulit elegantissimas, et historiae luce cuncta perfudit. Ita vero explicato toto philosophiae Epicureae ambitu cum principia Epicurea emendata, purgata, aucta et ornata selegisset, iis fundamentis proprii systematis philosophici satis prolixi aedificium superstruxit, historiam philosophicam, in qua paucos pares habebat, in partes vocauit, et praecipue in naturali doctrina cuncta ad recentissimam philosophorum experientiam et obseruationes reuocauit, hacque ratione inter nostrae aetatis physicos magnum sibi nomen locumque haud contemnendum comparauit. Subscribimusque lubentes Io. Henrico Boeclero [o] incomparabile opus [p] vocanti. In eo, praecipue, quod ad physicam pertinet, a Cartesio, cuius philosophia eo tempore Parisiis, ipso Mommorio fauente et obstetricante, emergebat, multoties dissentit, vnde non ineptam operam ad intelligendam philosophiae naturalis seculi XVII historiam suscipient, qui vtramque philosophandi rationem inter se comparabunt [q]. Praeter ista non sine philosophantium commodo leguntur quoque descriptae a Gassendo *vitae Tychonis de Brahe*, *Nicolai Copernici*, *Georgii Purbachii*, *Ioannis Regiomontani et Nicolai Fabricii Peirescii*, quae exemplo esse possunt, qua ratione biographiae conscribendae sint, vt vsum legentibus verum praestent. Non contentus enim tantorum virorum, quibus nihil nobilius suo tempore habuit ciuitas literata et imprimis artes mathematicae sideralisque scientia, res exposuisse, ipsarum artium et scientiarum historiam in partes aduocauit, et in digressionibus iucundissimis quam plurima attulit, quae suo iure virorum doctissimorum calculum laudesque meruerunt [r]. Ceterum non in Epicureae tantum philosophiae historia magnum nomen Gassendus consecutus est, sed Cartesiana quoque historia eum sibi vindicat, cum in controuersiis, quae cum Cartesio agitatae sunt, haud postrema Gassendus pars fuerit. Rem omnem fuse quidem exponit, qui enarranda Cartesii historia ingens volumen repleuit Hadrianvs Bailletvs [s] ita, vero in eo argumento versatus est, vt nonnihil partium studio dederit, Gassendum sic describendo, vt constaret, inuidia et indignatione commotum eum aduersus Cartesium calamum arripuisse, eo quod mentionem sui nullam in scriptis suis Cartesius fecisset. Qui tamen cum humanitatem Gassendi laudat, satis prodit, extorsisse philosophum moribus longe aliis ornatum sibi inuito veritatem. Vt itaque sine praeiudicio et partis studio haec, quae inter maximi nominis philosophos intercessit controuersia intelligatur, consulenda quoque Gerardi de Vries *Dissertatiuncula historico-philosophica de Renati Cartesii meditationibus a Gassendo impugnatis* [t]. Ita enim audita altera parte, nisi fallimur,

o) Bibliograph. Crit. p. 615.

p) Opp. T. I. et II. conf. Stollivs l. c. c. 4. §. 38 p. 553.

q) Conf. Thomasivs Cautel. c. 13. §. 10. p. 301.

r) Vid. Boeclerv. l. c. p. 449. Io. Fabr. Hist. Bibl. suae T. V. p. 263. et quos laudat, Morhof. Polyhist. T. I. L. I. c. 19. §. 17. 18. p. 220.

s) L. V. c. 5.

t) Trai. ad Rhen. 1691. 8.

haud obſcure patebit, Carteſium contradictionis a Gaſſendo factae impatientiorem fuiſſe, quam prae ſe ferebat. Non enarrabimus prolixe rei hiſtoriam, quam pagina noſtra non capit, ſed paucis rei ſummam comprehendemus. Vtebantur eo tempore amico communi Gaſſendus et Carteſius Marino Merſenno ordinis Minimorum S. Franciſci de Paula presbyteri, qui et rerum mathematicarum erat peritiſſimus, et de philoſophia ſobrie iudicabat, nec recentiorum obſeruationes contemnebat, modo cauſſam Dei et eccleſiae non perderent. Qui cum, teſte Sorbierio, dum vixit Lutetiae Pariſiorum terſius philoſophantium commune centrum eſſet, et imprimis magna amicitiae familiaritate Gaſſendo eſſet coniunctiſſimus, meditationum philoſophicarum exemplum mſc. quod Merſenno Carteſius ſubmiſerat, vt virorum doctorum iudicia de iis exploraret, cum amico hoc ſuo communicauit, eumque, vt ſententiam ferret, rogauit. Quamuis autem a dictatoria ambitione procul abeſſet Gaſſendi animus, nihil tamen vel Merſenno, vel Carteſio, quem et ipſum amicum habebat, denegandum eſſe ratus, ratiocinia Carteſiana examinauit, et obiectiones ſuas cum Merſenno communicauit. Quae quales ſint omnium quidem optime ex lectione earum intelligitur, et quanta vis animi et perſpicacia in Gaſſendo fuerit, deprehenditur, non omittendum tamen hoc loco, quod Sorbierius tradit, Thomam Hobbeſium, cui cum Gaſſendo amicitiae quoque vinculum interceſſerat, *opuſculum hoc tereti filo et eximia ſagacitate intra paucos dies ad vmbilicum perductum, non ſatis mirari potuiſſe, et Gaſſendum nuſquam maiorem apparere pronuntiaſſe, quam in retundendis laruis, tenues in auras tam facile diffugientibus, gladio imperuiis nec ictum clauae excipientibus.* Has *obiectiones* ſiue *diſquiſitiones metaphyſicas*, quae inter *Obiectiones ad meditationes Carteſii* quintum ordine locum occupare debent, ad Carteſium Merſennus miſit. Qui vt impatiens erat contradictionis, cum reſponſione ſua Gaſſendianam diſquiſitionem typis vulgauit. Indigne id tulit Gaſſendus, qui non ea fini ſcripſit, vt contentionis ſerram cum amico reciprocaret: vt tamen oſtenderet, quibus momentis nondum ſatisfeciſſet Carteſius, *Inſtantias* delineauit *ad Reſponſiones Carteſii.* Is aegre id ſe ferre non diſſimulauit communi amico Sorbierio, quo rogante tandem ad ipſum Carteſium inſtantias ſuas Gaſſendus ſubmiſit, quo pacto hae quoque typis comparuerunt. Quibus vt reſponderet, et tela Gaſſendiana retunderet, vehementer quidem Carteſium amici impulerunt, officium tamen illo refugiente, cum et haud facile retundi poſſent, et interea temporis Carteſio ad Pariſinos delato intercedenteque Caeſare Eſtraeo, poſtea epiſcopo Laudunenſi inter vtrumque pax eſſet inita et renouatum in praeſentia Launoii, Roberualii, Merſenni aliorumque magni nominis virorum amicitiae vinculum. Satis acerbe in hac controuerſia in Gaſſendum inuectus erat Carteſius, adeo, vt carneum diceret, et verbis aliis duris haud parceret: ſumma animi lenitate et moderatione reſponderat Gaſſendus, et praeteritorum obliuionem

pacti

pacti erant amici. Attamen Cartesius, cui res acta manebat alta mente reposta, indignationem postea omnem dimittere non potuit. Cum enim noua editione meditationes suas recudi faceret, omisit obiectiones et instantias Gassendi, eumque in locum suffecit epistolam [u], in qua ad eius monita nonnihil respondit, ita tamen, vt viri docti [x] non inepte iudicauerint, nihil solidi regerere potuisse Cartesium, nec noui aliquid protulisse. Ex his vero, quae carptim ex multis, quae de summo viro dici poterant, selegimus, constat, summo eum loco habuisse viros non modo in republica literaria primarios, sed et in aula atque ciuitate principes, et amicitia eius gauisum esse, quicquid inter nationes literis cultas magno viro innotuerat. Quos amicos fautoresque Gassendi longa serie enarrat Sorbierius, ipse, si quis eos nosse cupit, videndus. Non tacendum tamen, astronomorum totius fere Europae amicitia commercioque literario frui Gassendo licuisse, vt ex epistolis constat inter opera eius a Sorbierio editis. Sed et praeter matheseos studium philosophiae amor illi viros summos iunxerat: inter quos praecipue memorari merentur Thomas Hobbesius, Ismaël Bulialdus, Franciscus Mottaeus Vayerius, Michaël Neuraeus, Gassendi contra Io. Baptistam Morinum ὑπερασπιστής, Kenelmus Digbaeus, Marinus Curaeus Cambraeus, quem Sorbierius ait primum Aristoteleam philosophiam et Platonica ratiocinia cultiori habitu in aulam deduxisse. Tum Ioannes Riolanus, Ioannes Pecquetus, cui demonstrationem circulationis sanguinis et exsuctionis chyli per venas lacteas Asellianas debuit Gassendus, prius de ea re incertus et prorsus dubius. Hugo Grotius quoque, Honoratus Fabri, Iacobus Gaffarellus, Petrus Fermatius, et magna cohors aliorum, quorum doctrinae praestantia in reliquis scientiarum partibus excelluit, hoc loco non enumerandorum. Neque tamen vt nihil est ab omni parte beatum, et virtus non est sine allatrante inuidia, aduersariis quoque Gassendus caruit. Inter quos reliquos acerbitate facile vicit Ioannes Baptista Morinus, professor regius mathematum, de cuius vitae circumstantiis P. BAYLE [y] legendus est. Is cum magnam τῆς μαντικῆς peritiam iactaret, et ex siderum positu de futuris multa praedicere confidenter auderet, pro astrologiae dignitate autem manibus calcibusque pugnaret, ferre non potuit Gassendum vanissimae artis incertitudinem rationibus euertentem euidentissimis, et occasionem quaesiuit, indignationem iramque in Gassendum demonstrandi. Quam nactus esse sibi videbatur, cum Gassendus duabus epistolis ad Petrum Puteanum, *de Motu impresso a motore translato* obiectionibus, quibus Copernici systema motusque terrae assertus impeti solet, respondisset. Publice enim tum Gassendum, editis *Alis telluris confractis* adortus est. Non tacuit quidem in tanta caussae bonitate Gassendus, sed nonnulla reposuit [z], edere tamen

u) T. I. Opp. p. m. 122.

x) Conf. STOLLIVS l. c. c. 8. §. 23. p. 411. BVDDEVS Isagog. L. I. p. 245.

y) Dict. T. III. Art. Io. Bapt. Morin. pag. 424 seqq.

z) Inserta est haec responsio T. III. Opp.

tamen istam responsionem noluit, cum litem amici diremissent. Cum autem inscio et inuito Gassendo eam anno MDCXLIX edidisset Neuraeus, culpam licet a se non admissam deprecante Gassendo, in furias actus Morinus ad epistolam eam acerbissimam responsionem edidit, et peculiari dissertatione quoque *de Atomis et vacuo* MDCL systema Gassendi euertere conatus est. Noluit tamen litigare cum impotentis animi viro Gassendus, cuius virtus a contentiosis moribus valde abhorrebat. Successerunt in locum amici Gassendi Bernierius et Neuraeus, quorum ille vulgata *Anatomia ridiculi muris*, et *Fauilla ridiculi muris*, sale nigro Morinum adspersit, tanta illius ira et indignatione, vt cum alia non haberet, conuicia reponeret, edita *Vincentii Banurgi* nomine epistola *de Tribus impostoribus*, nempe, Gassendo, Bernierio, Neuraeo *. Quam controuersiam, indignis modis agitatam moleste tulit Gassendus, quem doluisse, quidquam repositum fuisse ab amicis testatur Sorbierius. Neque tamen ita imminuta est Gassendi fama et auctoritas, quae viros acutos permouit, vt systema principiis Democriti et Epicuri inaedificatum a Gassendo reciperent, et secundum illud vel totum vel ex parte maxime de natura rerum philosopharentur. Et hinc Gassendistarum nomen in orbe philosophico auditum, licet nihil minus vir summus cupiuerit, quam sectam aliquam condere [a]. Quanquam, quod hic obiter monemus, eo quoque nomine, haud raro illi appellantur, qui systema atomisticum admisso vacuo secuti de rebus naturalibus philosophati sunt, et Cartesianae imprimis philosophiae se ex parte opposuerunt [b], quamuis non eam quam Gassendus tenuit, viam instituerent. Quo pacto Radulphum Cudworthum, magnum Verulamium, imitatum Franciscum Bayle, Franc. Lami [c], Robertum Boylium, Kenelmum Digbaeum aliosque philosophari coepisse, in historia philosophiae naturalis speciali exponi solet, et peculiari tractatione enarrauit HENRICVS MAIVS [d]. Hos hoc loco non curamus, sed eos tantum adducemus, qui presso pede Gassendum secuti sunt.

§. VIII. Inter eos primum merito locum occupant FRANCISCVS BERNIERIVS et MICHAEL NEVRAEVS, quem vtrumque, cum in viuis esset, Gassendum praeceptorem habuisse, eique constanter adhaesisse in antecedentibus diximus. Et ille quidem, quem itinera in Asiae partes nonnullas, et comparata in iis exquisita rerum naturalium et medicarum experientia celeberrimum fecere, cum artem salutarem Montis- *Sectatores Gassendi.*

*) Vid. SORBIER. et BAYL. ll. cc.

a) Conferri merentur quae de Gassendi affectis et imitatoribus attulit cel. MOSHEMIVS Hist. Christ. recent. sec. XVII. c. 4. §. 20. p. 402 sq.

b) Nonnullos confundere Cartesianos cum Gassendianis, obseruatum DANIELI Itin. Cart. per mundum P. III. p. 184.

c) Vid. STOLL. l. c. p. 593. BVDD. Annot. hist. phil. p. 379. Isag. p. 668. STRVVIVS Bibl. phil. c. 5. §. 5. p. 150 seqq.

d) In physicae veteris nouiter adornatae ad principia Democriti a Gassendo, Verulamio, Boylio, Derodone, Digbaeo aliisque redintegratae Syn. Franc. 1689. conf. Bibl. Vniuers. T. XIII p. 226.

tispessulani docuisset, adeo humanitate, doctrina et philosophia Gassendi captus est, vt ab eo non discederet, sed Tolonam, Diniam et Lutetiam, Parisiorum eum sequeretur, et moribundo quoque oculos clauderet [e]. Offendit tamen Bernierius atomisticae doctrinae adoptatione Iesuitam Valesium, eo quod ista hypothesi transsubstantiationis dogma euerti crederet. Quam suspicionem vt a se, et a philosophia Gassendiana depelleret, *Apologiam* de ea re scripsit, quam P. BAYLE [f] *Collectione scriptorum ad Cartesianam philosophiam spectantium* inseruit, quo cum conferendus *Biographiae Baelianae* scriptor Cl. DES MAIZEAVX [g]. Debemus Bernierio *Compendium philosophiae Gassendianae*, lingua Gallica, bis [h], nisi fallimur, editum, in *quo virum se magno iudicio animique perspicuitate praeditum demonstrauisse*, iudicauit PETRVS SILVANVS REGIVS [i], qui addit, *in ea epitoma multa perrara contineri inuenta a tempore Gassendi, tam ad physicam, quam ad astronomiam pertinentia excogitata, quaedam autem huic etiam operi inseruisse dubia sibi facta de Quaestionibus huius philosophiae difficillimis* [k], *quibus moderationem ingeniumque suum acerrimum demonstrauerit.* Non tacendum quoque, quod illustri LEIBNIZIO [l] obseruatum est, negasse Bernierium concursum Dei specialem, id quod a Gassendi quidem placitis recedit, in homine vero atomisticum systema presso pede sequente non est magnopere mirandum. Michaëlem Neuraeum, philosophiae et astronomiae notitia singularis Gassendo commendauit, *quem acerrimum eius defensorem fuisse, quotiescunque dentata opus fuerit charta amico propugnando*, tradit Sorbierius, *quemque vnum* ait *posse vitam praeceptoris immortalibus suis coloribus repraesentare.* Narrat de eo HVETIVS [m], cui Cadomi innotuit, principum Longauillanorum adhuc puerorum regendis studiis praefectum nomina Michaëlis et Neuraei non natiua habuisse, sed adscita et commentitia. Cognoscere enim licere ex miscellaneis Cheuraei, qui popularis eius et condiscipulus fuerit, natum hunc esse Iulioduni in Pictonibus, Laurentium Mesmam vero nomine dictum, Carthusiano ordini solemnibus votis adstrictum totos triginta annos apud Burdigalenses egisse: et vitae tandem huius ac germani nominis pertaesum aliam induisse personam, ac Lutetiae demum Michaëlem Neuraeum factum, nouoque cultu ornatum prodiisse. Praeter hos Gallos Gassendianam philosophiam in Anglia recepit, amplificauit illustrauitque GVALTERVS CHARLETONVS. Illi enim debemus *Physiologiam Epicuro-Gassendo-Charletonianam, siue fabricam scientiae naturalis ex hypothesi atomorum reparatae,*

e) SORBIER. l. c.

f) Recueil de quelques pieces curieuses concernant la philosophie de Mr. de Cartes 1684.

g) pag. 29. edit. fol.

h) 1678. 8. conf. STOLLIVS l. c. P. II. c. 1. §. 84. p. 397. BVDDEVS Hist. phil. p. 376. MORH. Polyhist. T. II. p. 273. STRVV. l. c.

i) Discurs. hist. phil. p. 177.

k) Doutes sur quelques uns des principaux chapitres de son abregé de la philosophie de Gassendi Paris 1682. 12. conf. MOLLER. Hypomnem. p. 520.

l) Theodicee §. 27. p. 90. Fecit id in libro, de Libero et voluntario, Gallica lingua Amstelod. 1684. 8. edito.

m) Comm. de rebus ad eum pertinent. L. III. p. m. 70.

tae, *Londini MDLIV* lingua Anglica editam [n], cuius tamen pars specialis non prodiit, sed generalis solummodo Epicuream physiologiam, qualis a Gassendo restaurata est, ordine systematico delineat. Similes conatus suscepit G. B. DE SANCTO ROMANO medicinae D. Parisiensis, in *Physica a scholasticis tricis liberata* [o]. Is enim ad atomos quoque in enarrandis rerum naturalium arcanis recurrit, et ad atomos emancipatas pleraque reuocat, quas venena esse et solutas a corporibus, noxio in hominem effectu agere contendit, cum sint corpuscula valde acuta, acuminata, et terebellorum serrarumque exiguarum instar figurata, quae partes vitales transfigant, scindant, diuidant, et hac actione spirituum vitam largientium motum interrumpant. Hinc et antidota atomos istas emancipatas motu suo impedire, efficereque, vt oppignoratae et quietae remaneant, non secus ac ante emancipationem suam erant, statuit. Et ex hac hypothesi atomistica omnium fere morborum causas soluere tentat, quas in eiusmodi solutione atomorum, quae in corporum corruptione aut totali aut partiali fit, consistere, putat: et remedium quoque vniuersale commendat, nempe euacuationem quotidie factam motu et vellicatione corpusculorum acutorum. Quae tamen omnia heic latius enarrare, et quo pacto atomisticum dogma ad res omnes tum extra hominem tum in homine explicandas adhibeat, exponere, huius loci haud est. Haurient, qui plura cupiunt, et libellum ipsum non habent, ex Ephimeridibus Lipsiensibus *Acta Eruditorum* [p] describentibus, quantum satis ad cognoscendum, qua ratione Gassendi asseclis visum sit, systema Democrito-Gassendianum ad argumentum transferre medicum. Addimus his WOLFERDVM SENGVERDVM, is enim *Philosophiam naturalem*, *Lugduni Batauorum* [q] editam simili pacto atomistico systemati inaedificauit. Quod adhibuit quoque DE STAIR [r] ita tamen, vt inter Gassendum et Cartesium medium teneret. Sunt quoque nonnulli, qui inter asseclas Gassendi Hobbesium referunt [s], quem principiis corporeis omnia tribuisse infra suo loco docebimus. Et negari quidem nequit, amicitia Hobbesii gauisum fuisse Gassendum, huic autem librum illius *de Corpore*, teste SORBIERIO [t], mire placuisse. Ast ipsum tamen vtriusque doctrinae aedificium ita diuersum est, vt confundi inter se non debeant. Sed et alios huc referri videas, Rondellum, de Cotoures aliosque, qui pro Epicuro scripserunt. Qui tamen cum philosophiam resque Epicuri historico tantum filo deduxerint, huc non pertinent. Sunt qui inter restauratores physiologiae Epicureae Iordanum Brunum Nolanum referant [u], at eum locum magis inter eclecticos mereri, ex illis constabit, quae infra de eo satis copiose dicemus.

Xxx 2 §. IX. Qua

n) Conf. MORHOF. l. c. T. II. p. 183. PASCH. Introd. in phil. mor. vet. p. 688. BVDDEVS l. c. p. 376. STOLLE l. c. p. 553.
o) Lugd. Batau. 1684. 12.
p) 1684. p. 364.
q) 1681. 4.
r) STRVVIVS et STOLLIVS ll. cc.
s) GENTZKE Hist. phil. P. III. m. I. c. 2. p. 154.
t) loc. cit.
u) BVDDEVS l. c. p. 367.

Obſeruationes de reſtauratione philoſophiae Democrito-Epicureae.

§. IX. Qua ratione Gaſſendus eiusque ſequaces, ſuppoſito ſyſtemate atomiſtico philoſophati ſint, id hoc loco delineari non poteſt, eo quod ad ſpecialem philoſophiae naturalis hiſtoriam pertinet. Pleraque tamen ex illis intelligi poſſunt, quae de phyſica Epicurea Gaſſendum ducem ſecuti ſuo loco diximus. Reſtat ſolummodo, vt pauca quaedam de reſuſcitata philoſophia Democrito-Epicurea, et praecipue de naturali eius parte dicamus, quae allatis lucem quandam conciliabunt.

Et I. quidem philoſophiam corpuſcularem, id eſt, illam de rerum naturalium principiis cauſſisque ratiocinationem, quae corpuſcula minima et indiuidua ſupponit, non cum Democrito natam, ſed antiquiorem eſſe, ex hiſtoria philoſophiae *Tomo primo* fuſe enarrata eſt manifeſtiſſimum. Quamuis enim non ſatis tuta certaque fide eos niti demonſtrauerimus [x], qui vel Moſchum Phoenicium eius auctorem dicunt, vel in Sanchuniathonis phyſiologia eam vident [y], qua ratione nimis perſpicax fuit RADVLPHVS CVDWORTHVS [z], antiquitatis philoſophiae corpuſcularis defenſor acerrimus et eruditiſſimus; non ignorant tamen, qui ſyſtemata veterum philoſophorum, maxime Graecorum nobiſcum explorarunt, nec Pythagoram, et qui ex eius ſchola prodiere, maxime Empedoclem, nec Heraclitum, nec Anaxagoram, ſimilem de rebus naturalibus philoſophandi modum refugiſſe. Et hoc quidem ſenſu non ſolam Democriti et Epicuri philoſophiam, ſed canam vetuſtatis traditionem reſuſcitaſſe viros doctos, quos in hoc capite in ſcenam produximus, dicendum eſſet. Verum recordari ſimul Lectorem ea iubemus, quae *Tomo primo* [a] accurate, niſi fallimur, diſputauimus, veterum, qui particulas minimas, ſimplices, indiuiduas pro principiis poſuerunt opinionem verum ſyſtema atomiſticum non recepiſſe, ſed a Democriti et Epicuri ſtatutis longe differre: eo quod particulas iſtas, ſiue minima naturalia variis modis qualitatibus induerint, et ſolis litis et amicitiae modificationibus ſine vacuo admiſſo cuncta fieri tradiderint. Quod licet parum momenti habere videatur, omnino tamen hoc loco animo reputandum eſt, nec diuerſae inter ſe opiniones confundantur et ſoccus aptetur cothurno, quadrata miſceantur rotundis. Id quod in ipſa quoque recentiorum, qui atomos ſibi ſelegerunt, philoſophorum hiſtoria tenendum eſt, qui non omnes in Gaſſendi via, quae Democrito-Epicurea fuit, haeſerunt, ſed prout ſibi videbantur ad ſcopum peruenire potuiſſe, quem praeoptabant, atomorum hypotheſi vſi ſunt. Id quod ex Carteſii phyſiologia illuſtrari luculenter poteſt, qui licet minima illa corpuſcula ad explicanda rerum naturalium φαινόμενα adhibuiſſet, vacuum tamen proſcripſit, quo exulante totum corruit Democriteae et Epicureae phyſicae aedificium, tria autem iſtorum corpuſculorum ſiue elementorum ex quibus omnia fiunt, genera comminiſcens, aliam longe, quam Gaſſendus, phyſiologiae rationem iniit. Nec hic ſolus fuit, qui ea hypotheſi ad conſtituendum ſyſtema ſingulare adhiberet, ſed noſtra aetate plurimi fuere, qui vt quis fuit ingenio promtior et alacrior, ita meliorem rerum

x) T. I. p. 231. y) Ibid. p. 241. z) Syſt. Intell. c. 1. §. 9. p. 14. a) p. 232.

rerum naturalium originem ſe hoc filo adhibito deſcripſiſſe credidit. Cuius rei exempla in hiſtoria philoſophiae naturalis ſpeciali quaerenda ſunt. Specimen vero hoc loco qui poſtulat, cum REGNALTII *Dialogos inter Ariſtaeum et Eudoxum* [b] adire iubemus, vbi mediam inter Gaſſendum et Carteſium hypotheſin reperiet, dogmati atomiſtico inaedificatam.

II. Porro de ipſo philoſophandi modo Gaſſendiano recte ſtatuendum eſt. Quem non primum inter recentiores adhibuiſſe Gaſſendum, nec ſolum, ex iis, quae hoc capite iam tetigimus, conſtare attento lectori poteſt, et recentioris philoſophiae hiſtoria teſtatur. Praeter Gaſſendum enim non Magnenus modo hypotheſi de atomis vſus eſt, ſed et magnus VERVLAMIVS [c] vt erat animo maximo et acuto, eam vehementer commendauit, et praeclare Democritum atomos ſiue ſemina, atque eorum virtutem nullius rei ſimilia quae ſub ſenſum cadere poſſet, aſſeruiſſe iudicauit. Egregie quoque obſeruat, vim et formam atomorum non graue quiddam eſſe aut leue, aut calidum aut frigidum, aut denſum aut rarum, aut durum aut molle, qualia in corporibus grandioribus inueniuntur, cum iſtae virtutes et reliquae id genus compoſitae ſint et conflatae. Similia de motu atomorum motui corporum grandiorum diſſimili notat, recte addens, nihilominus et in corpore atomi elementa omnium corporum et in motu et virtute atomi initia omnium motuum et virtutum ineſſe. Sed et ſupra initio capitis huius diximus, Andream Sennertum atomorum hypotheſin iam in medium adduxiſſe, qui ad Franciſcum Aquilonium prouocat, neceſſitatem huius hypotheſis ad explicanda rerum naturalium myſteria ante ſe agnoſcentem. Tacemus quae ſupra de Sebaſtiano Baſſono attulimus, Democriteam de atomis doctrinam valde commendante. Sic vt vno eodemque fere tempore Sennertus, Verulamius et Baſſo de atomiſtico ſyſtemate reſtituendo philoſophos monerent. At debetur tamen Gaſſendo gloria, quod vnus fuerit, qui illi hypotheſi iuſtum doctrinae naturalis aedificium ſuperſtruxit, et phyſicam corpuſcularem animauit iuſtoque inſtruxit habitu. Qui tamen licet Democritum vel Epicurum potius ſibi ſequendum elegiſſet, non tamen ſectario ad id animo acceſſit, ſed vt a ſeruili iſtius philoſophiae iugo abhorrebat, quod fatentem ſupra audiuimus, ita Epicureis hypotheſibus non aliter vſus eſt, quam vt ea ſeligeret, quae veritati conuenire reputabat, repudiatis illis, quae falſa eſſe et erronea in ſyſtemate Epicureo iudicabat. Inde factum, vt cum praeter atomos et inane nihil pro principio rerum naturalium Epicurus admitteret, Gaſſendus deſerto Gargettio ſene Deum toti materiae moli praefecerit, et contemto fortiterque exploſo praeiudicio Epicureo: refragari beatae naturae diuinae rerum naturalium operationi praeeſſe, ab eo motus atomorum initium deriuauerit, nec prouidentiam diuinam ex mundo proſcripſerit. Nec contentus errores peſtilentes eieciſſe innumera ex ſuo penore addidit, recentiorum phyſicorum obſeruationibus cuncta illuſtrauit, hocque pacto no-

 uum

b) REGNAVT Entretiens d'Ariſte et Eudoxe, vid. Act. Erud. nou. T. I. ſect. III. art. 5. p. 109.

c) De Principiis atque originibus ſecundum fabulas Cupidinis et Caeli T. III. Opp. p. 213 ſeq.

uum philoſophiae ſyſtema condidit. Vnde non magnopere errant, qui Gaſſendum inter eclecticos philoſophos referunt: licet primarium totius diſciplinae naturalis fundamentum quo ſua inaedificauit omnia, ab Epicuro tranſſumſiſſet [d].

III. Ex his vero ſua ſponte fluit, Epicuream philoſophiam puram et nulla ratione mutatam neque apud Gaſſendum, neque apud alios, qui eius veſtigia preſſerunt, quaerendam eſſe. Tantum enim abeſt, vt id ſibi propoſuerit Gaſſendus, licet in eo totus eſſet, vt natiuam Epicuri philoſophiae faciem a tot ſeculis deturpatam et corruptam redderet, vt potius in dedicatione librorum *de vita Epicuri* contrarium diſerte teſtatus ſit. Oſtendimus etiam ſupra, in quibus dogmatibus κυρίας δόξας Epicuri deſeruerit, easque accurate refutauerit. Qua ratione quidem verus, purusque Epicureiſmus a Gaſſendo reſtitutus haud eſt, qui ſuo talo conſtare non poteſt, niſi eiecto ex rerum naturalium circulis et in intermundia relegato Deo, tota materiae formatio et coalitio fortuito atomorum concurſui in vacuo ſiue inani facto permittatur; ita vero exitialis ille atque peſtilens vultus, quo Epicurea philoſophia terruit, quotquot religionem Deumque amarunt, procul eſſe iuſſus ſublatumque venenum eſt, quod tantopere pertimuerunt plerique, qui Epicuream philoſophiam reprehenderunt. Sobrie itaque et modeſte de hac Epicureae philoſophiae reſtauratione iudicandum eſt, nec impietatis contemtaeque religionis nota viro maximo et pietatem ſponte ſectanti inurenda eſt, qua ratione praecipitanter ſatis de Gaſſendo iudicauiſſe Conringium, Thomaſium, Parckerum ſupra iam memorauimus.

IV. Magnam et patentem naturae arcana rimaturis ianuam hac hypotheſi comta, ornata, et recte explicata Gaſſendum et ſequaces aperuiſſe, non diffitebuntur, qui inuidia non ducuntur, et ipſam hypotheſin, quaeque ex ea conſequuntur, rite intelligunt. Fatemurque lubentes, ad eclecticam philoſophiam vix aliquem ſtratam magis viam parauiſſe, quam Gaſſendum. Verum vt omnis philoſophia hypothetica ſuis premitur difficultatibus, et ea quoque eſt humanae mentis anguſtia, vt in omnia naturae adyta penetrare non poſſit, ita negari quoque non poteſt, eſſe in hac ipſa philoſ. atomiſtica, qualem Gaſſendus reſuſcitauit formauitque, quae ſummorum virorum obiectiones haud leues experta ſunt, quaeque facilius oppugnari quam defendi poſſunt. Quod prolixa hoc loco diſſertatione explicare inſtitutum quidem noſtrum haud patitur, vna tamen, quae de vacuo poſt Gaſſendum, qui illud ex exilio quaſi reuocauit exorta eſt diſputatio ſatis demonſtrat, non defuiſſe viris ingenio et eruditione magnis, quae non ſine acumine et veriſimilitudine ſat magna Gaſſendianis φιλοσοφεμένοις obiicerent. Inter quos imprimis Renatus Carteſius, Gaſſendo aemulus, naturalem philoſophiam ſuam ita inſtruxit, vt pateret, vacuum omnino eiiciendum eſſe. Quod ſyſtemati atomiſtico aduerſari nemo non videt, cum ſine inani Epicureo atomis locus non ſit, in quo moueantur. Vnde Galilaeum, Toricellum aliosque, qui vacuum ad explicanda rerum natu-

d) Comparari hunc in finem LAERTII liber X. cum ſyſtemate Gaſſendiano debet.

naturalium phaenomena adhibuerunt, secutus Gassendus vacuum more Epicureo corpusculis illis indiuiduis opposuit, et spatium siue vacuum pro re habuit, quae nec corpus esset, nec substantia, nec accidens substantiae, sed res media [e]. Id quod non potuit non offendere Cartesium, qui cum rerum omnium naturam in cogitationem et extensionem diuisisset, et in illa spiritus essentiam in hac corporis posuisset, spatii vel vacui ideam contradictoriam esse obiecit, eo quod, quamcunque spatii notionem sequare dimensiones corporum tamen, adeoque extensionem ab ea separare non liceat, quo pacto spatium vacuumue corpori opponi non potest. Quae res longae et his nostris temporibus nondum finitae controuersiae serrae reciprocandae occasionem Gassendistis et Cartesianis suppeditauit. Cum enim Cartesii sequaces naturam corporis, et extensionis indolem vehementer vrgerent, Gassendi asseclae, motus naturam illis opposuerunt, quem verum non dari contenderunt, nisi corpora in spatio vacuo mouerentur, eo quod vnum corpus aliud penetrare non potest. Qua ratione ex vtraque parte ita dimicatum est, vt iudicari dum videatur, victoriam semper fuisse aggredientium, et facilius esse inuictas argumentorum phalanges obiicere, quam aduersarum rationum vim frangere. Ita tamen spatii vacuique caussam egerunt Gassendi asseclae, vt viri summi et magna rerum naturalium cognitione illustres ab eo recipiendo admittendoque non abhorruerint. Quo modo Christianus Hugenius ad demonstrandam caussam grauitatis illud iam adhibuit, nostra autem aetate magnus in philosophia naturali et mathesi sublimiori heros Isaacus Neutonus, fortissimam pro spatio infinito aciem instruxit, quam suis adiuuerunt copiis maximi viri cultores et asseclae Fatius, Clarkius, aliique haud pauci, quibus Cartesiana hypothesis spatio inimica neque cum natura motus, neque cum grauitatis caussis consistere posse iudicata est. Vbi tamen, vt nihil est humanae rationis perfectum, et Cartesiana factio grauem Neutonianis dogmatibus de spatio vacuoue dicam scripsit, et illustris Leibnizius, quique eius philosophandi rationem sequuntur, vt erat ingenio maximo, insuperabiles difficultates illis opposuit [f], qui spatium pro ente reali absolutoque habent, cum ad solam corporum relationem eam notionem referret. De quibus tamen omnibus prolixius heic disserere, paginae angustia et limites nobis positi obstant. Nobis licet iniquus in hoc argumento iudex videatur P. BAYLE [g], qui ad incrustandum Pyrrhonismum ambigua hac controuersia callide vsus est, fatemur tamen, vix alio exemplo luculentius constare, quam arcti sint intellectus humani limites, et quam necessarium sit, non de rebus modo naturalibus, sed notionibus quoque metaphysicis modeste disputare, modumque seruando et humanae mentis conditionem recordando prudenter sapere.

* * *

e) Conf. CVDWORTH. Syst. intell. p. 970. BAYLE Lettres T. III. p. 829.

f) Vid. Recueil de Diuerses pieces de Philosophie T. I. p. 20. seq. et quae nuper ea de re disputata sunt inter Voltairium et Kahlium VV. CC.

g) Dict. T. III. art. Leucippe not. G.

* *

LIBER TERTIVS.

DE PHILOSOPHIS, NOVAM PHILOSOPHANDI VIAM TENTANTIBVS.

CAPVT I.

DE SCEPTICIS RECENTIORIBVS.

§. I.

Ratio eorum qui a sectaria philosophia discesserunt.

Omnem fere philosophantium orbem sectaria philosophia, et quidem, quod ad plerosque attinet Peripatetica, occupatum fuisse post renatas literas, prolixa hactenus commentatione demonstrauimus. Prodit id quidem vel paupertatem quandam ingeniorum, sibi nihil, veteribus omnia, tribuentium, vel ignauum animi consilium, nihil noui audendi, et in veteribus consenescendi, vel praeiudicia omni veritate superiora, quibus creditum, adeo perfectam esse Graecorum sapientiam, vt addi nil possit. Quae tamen momenta, cum reuera dedecus aliquod humano generi inferant, facile refelli et ineptae opiniones exui possunt cogitantibus, eadem et intellectus luce et animi libertate nos vti, qua veteris Graeciae philosophi, et praecipue conditores sectarum vsi sunt, et eandem viam eo felicius laetiorique successu tentare nos posse, quam illi tentarunt, quo luculentioribus exemplis deuia nobis, quae euitanda sunt, innotuerunt. Quae cogitationes adeo rectae sunt, vt impossibile fuerit, omnem philosophantium nationem in philosophia sectaria haerere, sed ad praeclara magis et pulchra adspiranda se converterint excelsa nonnulla ingenia. Ast cum laudabili instituto adiecto seruili iugo meliora quaerere viri docti coepissent, nonnulli quidem ad eclecticam philosophiam delati sunt, quos parte huius tomi altera enarrabimus: multi autem, vt nihil est ab omni parte in humana vita beatum, in deuia abripi se passi sunt, et vel veterum Academicorum et Pyrrhoniorum instituta probantes, omnem humano intellectui veri cognitionem, saltem certam et ad ipsa veritatis limina ducentem scientiam denegarunt: vel cum rationis a Deo humano intellectui inditae lumini diffiderent, et incertum ex eo sibi in inquirenda veritate auxilium promitterent, abiecta ista regula, immo posthabita quoque scripturae S. interpretatione rationali, diuinum aliquod lumen mentibus illabens commenti sunt, quod vbi se hominum animis insinuasset, recluderet rerum diuinarum humanarumque mysteria, et concatenatae elementorum rerumque omnium seriei arcana panderet, hacque ratione theosophiam quandam suppeditaret, artis chemicae beneficio

ad

ad miraculosos effectus transferendam. Fuere nonnulli, qui cum eclecticam philosophiam laudatam inuenissent, audiuissentque, nullam esse sectam, quae non aliquid viderit ex vero, eam cum syncretismo, et inepta sententiarum dogmatumque toto coelo diuersorum conciliatione confundentes, impurum philosophiae genus, doctrinis heterogeneis maleque consarcinatis plenum excogitarunt. Immo inuenti sunt, qui omnem omnino philosophiam reiicerent. De quibus iam in sequentibus paulo plenius tractandum est.

Caussae, cur abiecto sectario studio eclectica philosophia non triumphauerit.

§. II. Mirabitur forte quispiam, qui factum sit, vt, cum sectariae philosophiae absurditas ingeniis nonnullis excitatis acutisque se prodiderit, non ausa sint eclectice philosophari, suoque lumine ita vti, vt his demum, quae recta veraque detexissent, ea adiicerent, quae veritati affinia apud alios inuenissent. Verum ad ingeniorum ipsorum conditionem, ad propensiones animi, ad temperamenti rationem, ad educationis praeiudicia, aliasque caussas similes respicientes, mirari hanc ἀβλεψίαν humani animi desinent *. Ita enim plerumque via instituitur, vt his ducibus placet. Prima tamen eius mali caussa fuit, aut nimia erga vires intellectus homini connatas diffidentia, aut nimia sui fiducia. His enim extremis comprehendi putamus, quicquid ea in re recentiori aetate in deuia abreptum est. Et nimiam quidem sui fiduciam, ambitionis matrem, quam omnium difficillime homines exuunt, incertitudinis illius, quam recentiores Sceptici excolunt, verum fontem fuisse, nemo negauerit, qui cogitauerit, hos homines, qui Pyrrhonismum nostra aetate incrustant, tanta de sui ingenii acie, eruditione, et viribus opinione occupatos esse, vt credant, nihil ad eas obiectiones, quas foecunda suggerit imaginatio, auget insanum contradicendi studium, posse reponi, sibi vero egregie placeant, quod certissimis omnis humanae eruditionis decretis innumeras obiectiones queant reponere. Alii non minus superbia inflati, cum communem humani ingenii sortem fastidientes, maiora et excelsiora appellerent, ad extraordinaria, diuina, theosophica delapsi sunt, et obscuras difficilesque nugas veritatibus simplicibus praetulerunt. Sed et nimia erga se ipsum diffidentia horum deuiorum caussa esse potuit. Cum enim nonnulli, animi sui paupertate deterriti veritatem inuenire, leuare difficultates expedire se perplexis, et eruere sapientiam se posse desperarent, rationem, cuius parcum vsum habebant, accusantes, supernaturale, diuinum, extraordinarium principium excogitarunt, et ignotam viris sanctis, diuino Numine afflatis theosophiam commenti sunt. Alii, ignauiae seducti persuasione cum imaginationis viuae et foecundae, at iudicii vi non in ordinem redactae beneficio ad excogitandas obiectiones quam plurimas essent apti et procliues, nulli autem argumento diu inhaererent, nexumque veritatum operosa

*) Conf. quae acute monet Cel. MOSHEMIVS Ethic. Christ. T. I. c. 1. §. 23. p. 407 seq.

operoſa meditatione perſpicere refugerent, commodum ſibi eſſe rati ſunt, ſi Scepticiſmi patrocinio ingratum laborem euitarent. Immo et atra bile referti cum feruerent imaginationis extra orbitam decurrentis, ardore, et neſcio quae profunda myſteria ſibi fingerent, diuinam huiusmodi ſapientiam, paucis noſſe datam ſomniarunt. Tacemus ſimiles cauſſas alias, facile ab illis detegendas, qui ad interiores humanae mentis receſſus accurate attendere ſolent. Haec vero tangere, ad haec reſpicere hoc loco eo magis opus eſt, qua magis ad emendandum animum, euitandos errores, et interponendum ſanum de his conatibus iudicium ſine his nemo facile peruenerit.

Scepticiſmi varia conditio.

§. III. Infelicem fuiſſe fructum huius mali ex intemperie animorum vel nimis ſibi tribuentium, vel minus quam poterant et decebat, exorti, Scepticiſmum, norunt, qui res literarias recentioris temporis cum cura contemplati ſunt, et annales eruditos attente euoluerunt. Qualis vero ille Pyrrhoniſmus fuerit, quas cauſſas habuerit, quibus mediis ad maturitatem quandam peruenerit, quo artificio ſe animis ſupra vulgi conditionem ſapere ſibi viſis inſinuauerit, et quo pacto mox omnem humanae cognitionem euerterit, mox reuelationi inſidias ſtruere tentauerit, interdum etiam vel rationis vel naturae, vel morum diſciplinam in incertitudinem adduxerit; quibus vel pietatis et modeſtiae, vel ſubtilitatis metaphyſicae coloribus ſe pinxerit, quem finem ſcopumque ſaepe diuerſum mireque artibus humani ingenii callidis et doloſis attemperatum reſpicere iuſſus ſit, hoc loco exponere, eſſet extra oleas vagari, et a recto, quem hactenus tenuimus, curſu deflectere. Dabunt his plura, qui haec plena noſſe cupiunt, vt omnino a veritate cupidis rite explorari cognoſcique debent illi, qui de Scepticiſmo philoſophico, theologico, logico, phyſico, morali diſſertationes conſcripſerunt, labemque humanae mentis iſtam accurate delinearunt, quorum ſyllabum exhibet B. Io. Alb. Fabricii [a], diligentia: inter quos poſt Petrvm de Villemandy [b] et Marinvm Mersennvm [c], enituit celeberrimorum virorum Io. Franc. Bvddei [d] et Io. Petri de Crovsaz [e] diligentia. Id tamen hoc loco monendum eſt, varii generis et conditionis fuiſſe Scepticos recentiores, nec omnes in vna claſſe eſſe collocandos. Nonnulli enim ipſam humani intellectus arcem, ratiocinandique principia modumque inuadentes, cum academia media et Pyrrhonis ſchola facere viſi ſunt, ideoque vtramque ſectam ſuis commentariis valde commendarunt [f]. Id quod Vayerium, Foucherium, Huetium feciſſe, ex dicendis conſtabit. Adiiciunt his

a) Syllab. Script. de V. R. C. c. 23. p. 486.

b) In Scepticiſmo debellato Lugd. Bat. 1697. 4. vid. Hiſt. des ouvrages des ſavans 1697. p. 240.

c) De Scepticiſmo.

d) Diſſ. de Scepticiſmo morali, Anal. Hiſt. phil. p. 205.

e) Logic. T. III. P. II. c. 4. p. m. 999. Examen du traité de la liberté de penſer, et imprimis examen du Pyrrhoniſme ancienne et moderne, vid. Bibl. Germanique T. XXVII. p. 14 ſeqq.

f) Idem inſtitutum tenuit anonymus, qui Sexti Empirici Hypotypoſes Gallice vertit, et Scepticiſmum in praefatione commendauit. Vid. Hiſt. lit. d'Europe 1726. Iuil. art. 5. Act. erud. 1726. Dec. art. 6.

his nonnulli [g] ex Scholaſticis recentioribus Rodericum Arriagam et Ioannem Lalemandetum; nec diffitendum eſt, totam Scholaſticorum ſcholam recentiorem ambiguis diſputationibus Pyrrhoniſmo frigidam ſuffudiſſe. Alii in naturali diſciplina de cohibendo aſſenſu et retinenda definitione philoſophandum eſſe ſtatuerunt, cum viderent, multa in ea eſſe adyta, nobis hactenus non recluſa, multa diſputare viros doctos ex incertis et precariis hypotheſibus aſſumtis, pleraque ad fallaces φαινομένων, quae paſſim obſeruarunt viri docti, explicationes, redire, et tot inter ſe opinionibus digladiari myſteriorum naturalium interpretes, vt manifeſtum ſit, incerta eos ſede in hac diſciplina vagari. Quae licet nonnulli viri eruditi et modeſti moderatis tantum ſobriisque limitibus includerent, concluſione ex his deducta, de ignotis non temere ſtatuendum, hypothetica non pro certis et indubitatis veritatibus amplectenda, et ex cognitis ad ignotorum detectionem progrediendum eſſe, quo ſcopo *ſcepſin ſcientificam aduerſus dogmaticorum vanitates* [h] adhibuit IOSEPHVS GLANVIL; alii tamen, cum in ſyſtematibus phyſiologicis philoſophorum nihil certi cernerent, ad contemnendam omnem doctrinam naturalem, ea σκέψει abuſi ſunt, cuius generis exemplum qui deſiderat, illi Berigardi hiſtoria ſupra enarrata conſulenda eſt: quem hunc in modum ad Scepticiſmum phyſicum inclinaſſe, eo loco demonſtrauimus. Addit his Petrum Gaſſendum et ſectatores P. DE VILLEMANDY [i] et P. BAYLE [k], vt ſupra dictum exigua veriſimilitudine, et Sebaſtianum Baſſonem IO. FR. BVDDEVS [l], quem tamen facile ab hac culpa liberamus, licet innumeras veteribus, et imprimis Ariſtoteli difficultates obiecerit, eo quod lubens conceſſerit, et non ſine doctrinae demonſtratione manifeſtum fecerit [m], „priſcorum ſententias, quae in „ſcholis exſibilantur non modo nulla ferre incommoda, ſed ſane intelle„ctas ducem habere experientiam rationibus ſtipatam inuictis, quaeque „vel ab inuitis conſenſum extorqueant, ex quo omnia clara, facilia, na„turae conſentanea peti queant, vt veritati liceat ſuffragari“. Haec enim in Scepticiſmi naturalis fautorem non cadunt. Sed Carteſio quoque atque ſequacibus et imprimis Mallebranchio Scepticiſmum hunc obiectum eſſe, ſuo loco dicemus, et quo iure quaue iniuria id factum ſit, explorabimus. Neque morum doctrina ab hac labe immunis manſit, repertique ſunt, qui actionum humanarum normam vel fluxam ponerent, et variabilem aſſererent, vel ſoli reuelationi ſcientiam et ſapientiam in argumento morali vindicarent. Quo nomine Michaëli Montano in hunc modum paſſim in *Tentaminibus moralibus* [n] diſputanti Scepticiſmum obiecerunt magni viri, AVCTOR *Artis cogitandi* [o], AEG. MENAGIVS [p] et PETR. BAYLE [q], et diſcipulus eius Charondas eiuſdem culpae accuſatus eſt, vt,

 ſupra

g) VILLEMANDY l.c. c. 4. p. 32. BVDDEVS loc. cit. §. 4. p. 212. BAYLE Dict. T. I. art. Arriaga p. 322.
h) Londin. 1665. 4. conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. p. 31.
i) l. c. c. 4. p. 29.
k) T. I. ep. p. m. 5.
l) loc. cit.
m) Praefat. phil. nat. adu. Ariſtotelem.
n) Vid. L. II. c. 12.
o) P. III. c. 20. p. 412.
p) Ad Laërt. L. IX. ſ. 68.
q) loc. cit.

ſupra monuimus. Neque tamen formidoloſior Scepticorum claſſis eſt, et philoſophorum nomine indignior illa, quae incertitudine ad debellandam veritatem reuelatam et incruſtandas profanas opiniones immo viam quoque impietati parandam vtitur. Quibus humani generis carcinomatibus vtinam hodienum non abundaret ciuitas Chriſtiana et literata! vtinam non tot diſſoluti ingenii et vagantis licentiae homines inuenirentur, qui vbi omnia corraſerunt, quibus fundamenta Chriſtianae rei euertere ſe poſſe ſibi perſuadent, innumeras obiectiones diuinis veritatibus ſtruunt, impudentique ore oggranniunt, ſupra vulgus ſe ſapere, ratione vti fortiori, iudicioque pollere ſe acutiori ſomniant, licet nec ſibi nec rationis ipſius regulis conſtent. Qua ratione, Scepticiſmo vſum fuiſſe praeter Ioannem Tolandum, et Antonium Collinum, inficeti et audacis animi et mediocris doctrinae viros [r], Antonium Ashley Cooper comitem Shaftsburium, praeclara ingenii elegantia et dicendi iucunditate gratum at periculoſum ſcriptorem [s], vel vna, quam *de Enthuſiaſmo* ſcripſit epiſtola ſatis ſuperque prodit, et quod his ſe potiſſimum armis contra religionem muniuerit, comprobat, egregie hoc nomine reprehenſus a magno LEIBNIZIO [t]. Tacemus alios multos, noſtro, quae infelicitas huius aeui eſt, tempore, prodeuntes [u], quibus nihil carius Scepticiſmo eſt, ad euertendas veritates illas, quae diuino numine dictante repagula ponunt licentiae opinionum et morum, quos enumerare omnes, loci huius non eſt, conſulendus autem IO. ALB. FABRICIVS [x], qui eos quoque nominat, qui huic veneno parauerunt antidotum. Praeterimus nonnullos alios, meliori intentione, quam conſilio inſtructos, qui vt reuelationis vocem audiendam eſſe demonſtrarent, in rationis imbecillitatem ſupra modum declamarunt, vel, vt eccleſiae teſtimonium ſine examine admittatur, omnem rationis certitudinem eripiendam nobis eſſe cenſuerunt. De quibus tamen diuerſis Scepticiſmi viis, et varia, quae inde oritur, facie cum in fine capitis huius adhuc agendum ſit, plura hoc loco non cumulamus. Ex his vero, niſi nos omnia fallunt, clariſſimum eſſe putamus, prolixum admodum campum Scepticiſmum recentiori aetate inualeſcentem occupare, et tantopere connecti cum reliquarum diſciplinarum hiſtoria, vt ſine ea enarrari nequeat. Quod cum limitum nobis poſitorum anguſtia refugiat, illis relinquendum eſt, qui ex inſtituto Pyrrhoniſmi recentioris hiſtoriam condere in animo habent. Nobis, qui vniuerſalem philoſophiae hiſtoriam et generales annales ſcribimus ſufficit, eos viros doctos enarrauiſſe, qui pro Scepticiſmo publice verba fecerunt, eumque velut tutiſſimam viam commendauerunt. Quo nomine celeberrimi in orbe philoſophico ſunt

r) Conf. CROVSAZ Examen du traité de la liberté de penſer p. 426. conf. quos laudat FABRICIVS in Syllabo ſcript. de V. R. C. c. 23. p. 488.

s) Conf. MOSHEIMIVS Hiſt. Chriſt. recent. p. 377.

t) Vid. Pieces diuerſes ſur la philoſophie par MAIZEAVX T. II. p. 245. Conf. FABRICIVS l. c. c. 6. p. 284.

u) Tales ſunt Auctor Cogitationum liberiorum de religione et eccleſia, Auctor tr. de eo quod eſſentiale eſt in religione, Auctor Principum Malabaricorum ſimileſque nugatores.

x) loc. cit.

ſunt Franciſci Sanchez, Hieronymi Hirnhaym, Franciſci Mottaei Vayerii, Petri Danielis Huetii et Petri Baylii nomina. Reliquos enim, qui in diuino et humano argumento Pyrrhoniſmo fauerunt, eiusque telis vſi ſunt, vt dignoſcamus, obſeruationes nonnullae generales in fine capitis adiiciendae ſatis materiae ſuppeditabunt.

Franciſcus Sanchez.

§. IV. FRANCISCVM SANCHEZ, cuius vitam eius diſcipulus RAYMVNDVS DELASSVS concinnauit [y], a quo ſua hauſerunt NIC. ANTONIVS [z] et PETRVS BAYLE [a], Bracara, haud ignobilis prouinciae Interamnenſis apud Luſitanos vrbs edidit. Natus eſt, parentibus, vt ferunt [b] Iudaicis, patre medico haud obſcurae famae anno MDLXII. Puer ad Burdegalenſes translatus eſt, vt literarum et diſciplinarum ſemina a praeceptoribus doctis fidisque conciperet. Inde in Italiam miſſus, celebriores eius regionis ſcholas adiit, et imprimis in Vrbe commoratus, quicquid augendis animi diuitiis aptum cognouerat, in mentis horrea congeſſit, et philoſophiam atque artem ſalutarem indeſeſſo ſtudio ex viuentium ore et mortuorum praeceptis feliciter hauſit. In Galliam reuerſus Montispeſſulani diligentiae ſtudiorumque praemium, collatis ſummis in medica arte honoribus anno MDLXXXVI accepit. Bellorum tumultibus autem, quae tum omnia replebant, impeditus, vt ſtudiorum impedimenta euitaret, ad Toloſanos abiit. Quo in loco tantopere eius eruditio valuit, vt publico docendi muneri praeficeretur. Quod cum iudicio et lectionis copia inſtructus valde ornaret, philoſophiam annos viginti quinque, artem ſalutarem octodecim annos magna cum laude docuit, denatus anno MDCXXXII, aetatis ſeptuageſimo. Admodum commendauit Sanchezium medica eruditio, quam compluribus demonſtrauit libris lucernam olentibus, quorum indicem habet ABR. MERCKLINVS [c]. Eos vno faſce comprehenſos poſt auctoris vltima fata ediderunt Toloſani anno MDCXXXVI, additis nonnullis eius lucubrationibus philoſophicis [d], ex quibus patet, Peripateticam eum ſemitam in lectionibus philoſophicis more aetatis ſuae, quae hanc publicis philoſophiae profeſſoribus legem imperabat, calcaſſe. Quantus autem vir fuerit in mathematicis ſcientiis, in controuerſia, quam cum Chriſtophoro Clauio, inter primos artium iſtarum profeſſores eo tempore excellenti aluit, demonſtrauit. Ita enim obiectionibus virum acutiſſimum preſſit, vt, quod apte regereret, non haberet [e]. Quamuis autem ad docendam philoſophiam Ariſtotelicam eſſet conductus, eamque in Italia a praeſtantiſſimis philoſophis didiciſſet, non potuit tamen viro acuto et ſupra vulgi praeiudicia ſapienti placere philoſophiae genus ineptis notionibus et incerta doctrina animum replens, et in veritate indaganda moleſtum

y) Praefixa eſt eius operibus.
z) Bibl. Hiſp. nou. T. I. p. 262 ſeqq.
a) Dict. T. IV. art. Sanchez p. 133.
b) Patiniana p. 72. 73.
c) In Lindenio renouato p. 297.
d) De Longitudine et breuitate vitae, Comm. in Ariſtotelis libr. phyſiognomon. et de Diuinatione per ſomnum: adiectus in fine liber, Quod nihil ſcitur.
e) BAYLE l. c.

leſtum magis, quam proficuum. Aſt cum prima vice in philoſophia vires tentaret, et ad ſcribendum ſe accingeret, quod anno MDLXXXI factum eſſe auctor eſt cel. STOLLIVS [f], valde potentes in Gallia erant Ariſtotelici, et recenti victoria qua de Petro Ramo potiti erant ſupra modum feroces, regiis quoque edictis cautum erat, ne quis contra Stagiritam publice inſurgere auderet. Triſti itaque fato Rami, quem miſere interemtum tum dolebant amici, monitus, cautius agere conſtituit, et ne hanc pupillam ſuo malo tetigiſſe videretur, crabronesque Peripateticos, valde tum furentes irritaret, ipſi dogmaticae philoſophiae tela intentare ſua, omnemque, quae aſſerendo ſcientias tradit, diſciplinam oppugnare conſtituit, improbans ea a dogmaticis in philoſophia ſupponi et pro certis indubitatisque principiis haberi, quorum incerta fides eſſet, et quam maxime dubia veritas. Et hanc quidem diſceptationis arenam ingreſſus eſt, edito libro: *De multum nobili et prima vniuerſali ſcientia, quod nihil ſcitur*, qui poſt primam Lugdunenſem editionem aliquoties [g] recuſus eſt, addita quoque anno MDCLXV DANIELIS HARTNACCII refutatione, hoc titulo: *Sanchez aliquid ſciens, additae ſunt textui notae refutatoriae et praemiſſa eſt hiſtoria breuiuſcula Scepticiſmi veteris et recentis*, quae tamen tractatio ieiuna eſt, et longe infra Sanchezii eruditionem et acumen iudicii. Quamquam autem ex circumſtantiis allatis ſatis manifeſtum eſſe putamus, petiiſſe illis telis Sanchezium iugulum philoſophiae Ariſtotelico-Scholaſticae, quae nulla fere ratione fortius euerti poteſt, quam negando vel in dubium vocando ea principia, quae repugnante rerum natura ſola mentis excogitauit ſubtilitas, et ſine claritate, ſine certitudine in ſcientias intruſit philoſophantium audacia, fatendum tamen, ipſam ſciendi certitudinem, et quae illa nititur ſcientiarum conſtitutionem vulnus ex hoc conflictu accepiſſe, licet alte illud non penetrauerit. Cauſſam ideo ſcientiarum agere contra Sanchezii inſultus nonnullis viſum [h], ipſe inter primae notae Pyrrhonios a P. BAYLIO [i] relatus eſt. Ceterum non confundendus eſt cum Franciſco Sanchezio, vel quo nomine Latino innotuit, Sanctio, Brocenſi, in Salmanticenſi academia primario rhetorices et Graecae linguae doctore, quem artis criticae peritia et imprimis praeclarum de grammatica arte opus quod *Mineruam* inſcripſit, fecit celeberrimum. Quem ὡς ἐν παρόδῳ hoc loco nominamus, eo quod inter ſcriptores quoque philoſophicos haud ignobilis ei locus debetur. Scripſit enim *Organum dialecticum*, librumque *de Porphyrii aliorumque erroribus in dialectica*, et Epicteti quoque *Enchiridium* Hiſpanico ſermone legendum dedit. De quibus eius laboribus videſis NIC. ANTONIVM [k].

§. V. Alio

f) Hiſt. lit. P. II. c. I. §. 85. p. 398. hoc vero anno liber ille Lugduni apud Gryphium primum prodiit.

g) Francof. 1618. adiecto MATTH. SIMONII tr. de Literis pereuntibus, Roterod. 1649. 12.

h) Praeter Hartnaccium contra Sanchezium diſputauit Io. VLRICVS WILDIVS Diſſ. quod aliquid ſciatur Lipſ. 1664.

i) loc. cit.

k) loc. cit.

Hieronymus Hirnhaym.

§. V. Alio fine Scepticiſmum commendauit HIERONYMVS HIRNHAYM, canonicus ordinis Praemonſtratenſis eccleſiae B. V. Pragae in monte Sihon, vulgo Strahow, abbas, per Bohemiam, Auſtriam, Morauiam et Sileſiam viſitator, ac vicarius generalis, SS. theologiae doctor, qui vixit ſuperioris ſeculi anno ſeptuageſimo quarto et ſequentibus. Vir doctus et diſertus, et ab iis diſciplinis non imparatus, quibus elegantia ingenii acquiri ſolet. Edidit is librum non vbiuis occurrentem, ob quem meruit inter recentiores Scepticiſmi patronos referri. Eius en titulum: *De Typho generis humani, ſiue ſcientiarum humanarum inani ac ventoſo tumore, difficultate, labilitate, falſitate, iactantia, praeſumtione, incommodis et periculis tractatus breuis, in quo etiam vera ſapientia a falſa diſcernitur, et ſimplicitas mundo contemta extollitur: Idiotis in ſolatium, doctis in cautelam conſcriptus*[1], in quo libro nihil quidem minus ſibi cordi eſſe auctor profitetur, quam ſcientias deprimere, ſed id potiſſimum ſibi agendum conſtituit, vt a vano earum tumore animos praemuniat, easque ſcientias perſequatur, *de quibus inanis ſtultusque mundus inſolentiſſime gloriatur, tumidam illam pſeudo-philoſophiam, qua inflati hodie multi faſtuoſe ſuper alios extolluntur, magnum ſe arbitrantes praeſtare obſequium eccleſiae, magnum Deo, deridentes ſimplicitatem iuſti, tanquam illi ſoli eſſent homines, et cum ipſis moritura ſapientia.* Ex quibus auctoris verbis ſatis apparet, quod etiam in ſequentibus non celat, ad commendandam vitam aſceticam, et ſapientiam eam, quam Norbertus ſuis iniunxit, eum potiſſimum reſpexiſſe, eumque in finem humiliare quaſi, et oſtenſa vanitate et incertitudine ſcientiarum profanarum, deprimere eruditionem humanam diuinae ſapientiae inimicam voluiſſe. Nec negandum, multa auctorem acute monuiſſe, et humani animi inania haud raro ſtudia prudenter ſugillaſſe, attuliſſe quoque non pauca, quibus pietas et diuinioris ſapientiae cupido accendi poteſt. Verum vt in delicato eiusmodi argumento difficile eſt, medium recte tenere, ita factum quoque, vt dum vanitatem animi per ſcientias humanas ad ambitionem inanem graſſantis, et ex doctrinae pulchritudine ſpiritus ſibi ſumentis vult corrigere, quae hominum vitia ſunt, ipſis ſcientiis imputaret, et quo ad euertendam humanae mentis arrogantiam ex diſciplinarum gloria acquiſitam, validis vteretur machinis, eas rationes adhiberet, quibus Scepticiſmus commendatur, viresque ſolet acquirere. Quod vt paulo plenius cognoſcatur, et pius hic Scepticiſmus, (quo ſingulari charactere Hirnhaymianus philoſophandi modus ab aliis Pyrrhoniſmi ſectatoribus diſtinguitur) in aperta ponatur luce, intelligatque Lector, etiam pietatis ſtudio interdum decipi homines, ſi rationem eiurent, vt ad peruerſa et falſa delabantur, paulo diſtinctius auctoris non omnibus noti cogitationes explanabimus. Valde vero mox in limine timet auctor, ne ob argumenti vicinitatem in Agrippae vanitatem ſcientiarum exagitantis conſortio videatur

1) Pragae 1676. 4.

atur haesisse, quare coniectis in eum, quotquot vetus magiae fabula suppeditabat et Iouius commodabat, conuitiis, operose hanc a se amoliri suspicionem satagit. Qua in re licet facile concedamus monacho, alio longe fine, quam Agrippam, eum scripsisse, prodit tamen libri lectio, non inutilem illi praestitisse Agrippam operam, nec ab iis telis abstinuisse Praemonstratensem abbatem, quae in pharetra sua Agrippa reposuit. Ipsum argumentum excussurus postquam nimium sciendi desiderium mortalium delineauit, temporalia scientiarum nocumenta et fluxam earundem conditionem demonstranda sibi sumit, docens, nimiam scientiarum affectationem studiumque corpus affligere, creare molestias, excitare morbos, conciliare atram bilem et corporis affectum subtristem, impedire coniugii foecunditatem, conflare inuidiam, adeoque suspectam esse debere mortalibus. Verum autem demonstrationis suae fundamentum positurus [m], scientiam non dari, cum academicis negat, Pythagora, Anaxagora, Socrate, Democrito in partes vocatis. In quo campo tam aperte Pyrrhoniis velificatur, vt non erubescat scribere: „Si de rigorosa illa scientia sit „sermo, ad quam metaphysica certitudo et euidentia a philosophis requiri„tur, seu talis, quae neque diuinitus falli possit, facile induisse, vt talem „cum Socrate et Academicis omnino neget". Rationem inde desumit, quod certitudo intellectus a fallibilibus et incertis sensuum experimentis dependeat, cum nihil sit in intellectu, quod non fuerit in sensu prius. Quae tam certa visa est incertitudinis demonstratio monacho, vt scientiae assertores somniantibus esse similes iudicet, qui dum dormientes se certa videre credunt, expergefacti se ludificatos esse sentiunt. Fatetur quoque „induci se non posse, vt credat, vllum etiam ex certissimis philosopho„rum axiomatibus, ea certitudine qua ipsi, credat esse infallibile": quod inde probat, „quia in creatione falsificatum est illud axioma: Ex nihilo „nihil fit, et in mysterio eucharistiae illud: Accidens non potest vllo mo„do esse sine subiecto, vel illud in mysterio trinitatis: Non posse „eadem tria esse vni tertio, nec tamen eadem inter se". Immo, quod mireris, et inde viri scopum et ingenium noscas, non diffitetur, „se illud principium principiorum: implicat idem simul esse et non esse, „et, omne est, aut non est, omne totum est maius sua parte, et alia hu„iusmodi, etsi non credat falsificari posse, eam tamen se illis fidem nun„quam tribuere suo iudicio fretum, vt etiam diuinitus infallibiles esse „pro certo contendat, et infinitam Dei potentiam velit humano captu cir„cumscribere". Vnde et in sequentibus sensuum testimonium in percipienda reuelationis diuinae veritate eiusque criteriis occasionale tantum esse dicit, cunctaque ad gratiae habitum supernaturalem et auxilium diuinum reuocat. Quae an dici possint a Sceptico magis πυῤῥονικῶς et an aliquid magis faciat ad euertendum omnem rationis vsum, Lectori expendendum relinquimus; quamuis eandem fabulam, licet prudentius, luserint alii

quoque

m) cap. 3. pag. 20.

quoque ex Romana ecclesia viri docti. Quos tamen, imprudentia dicam an impudentia vincit auctor, dum, quod ne Pyrrhoni quidem vel Arcesilao in mentem venit, sensuum criteria eludit, contendens, „Apostolos, qui Christum viderunt, et cum eo comederunt, „vocemque eius audiuerunt, fuisse de his certos non certitudine physi„ca sensus, quae absolute falli possit, quam certitudine fidei". Quod ex ipsis Scepticorum decretis inficetum est et insipidum, omnemque humanae naturae sensum eiicere aptum. Vidit auctor, vt palpari enormes errores possunt, ita omnem cognitionem eiusque criteria perire. Vt itaque hoc se labyrintho extricet, ad diuinum criterium confugit, idque esse lumen, statuit, humanae menti insitum, immo congenitum, siue concreatum, ad veritates cognoscendas et diiudicandas; quod lumen, vt a ratione diuersum esse statuit, ita a Deo nobis infusum magis vel minus hominem illuminare, ait, prout magis vel minus se ad illud intuendum conuertit, quantoque magis vel minus purum adhibet mentis oculum: qua ratione dum ad gratiae operationem et illuminationem omne veri cognoscendi principium restringit, omnem veri regulam, quatenus intellectui naturaliter inest, eludit. Et tamen adeo incertitudini intellectus humani etiam per gratiam infusam illuminati fauet, vt asserat, etiam hoc pacto scire nos non posse euidenter, quando in iudiciis nostris huic infuso lumini, et quando naturali potentiae innitamur, sic vt non habeat homo, cur ex hoc etiam capite suam hic et nunc iactare vnquam possit scientiam. Quae annon omni Scepticismo impudentiora et imprudentiora sint, ipse cautus rerumque intelligens lector dispiciet. Neque obiectionem vulgatissimam, id tamen sciri, quod scientia non detur, aliter reprimit, quam vt Scepticos secutus dicat, videri id modo probabilissimum, et ita affirmari posse, vt falsum tamen subesse timeatur, quamdiu rationi humanae iudicium insistit. Criterium veritatis autem, quod recte illi opponi videbat, ita eludit, vt ad Pythagoreum αὐτὸς ἔφα confugiendo, illud sibi firmiter certoque credendum esse statuat, quod ecclesia proponit, certius longe sibi futurum, quam si ex quibuscunque Dialecticorum praemissis deduceretur. Ex quibus quasi praeclare labore defunctus concludit n), scientiam nullam in eo sensu, quo a philosophis quaeritur, dabilem aut humano studio comparabilem esse. Verum recte ingeminamus heic illud Horatii:

Quid dignum praestet tanto promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Qui enim scientiarum difficultatem et falsitatem magnis bullis proiectis se demonstraturum pollicetur, gaudens sibi hostem non deesse, quem telorum suorum acie configat, is declamatorio dicendi genere, corrasis sententiolis obtorto collo in partes raptis, perpetuoque circulo, quem vocant,

n) cap. 4. p. 50.

cant, et elenchi ignoratione, miſcet quadrata rotundis, et cum ſpectris ac lemuribus pugnat, rationesque affert nullas, ſollicite ſibi cauens, ne accurate ratiocinando aliquam intellectus recte adhibendi ſcientiam dari ſuo exemplo comprobet. Quae vero ſpeciem philoſophiae ex auctoris mente habere debent, cuncta ex Scholaſtica philoſophia deſumta ſunt, qua ratione ſteriles metaphyſicae Scholaſticae nugas et regulas veritatum maxime formalibus, vti vocant, principiis, neſcio ineptius an inſulſius opponit, et ex problematibus phyſicorum Scholaſticorum quibus magnis rixis de magnetiſmo, de ſympathia et antipathia aliisque occultis naturae operationibus diuerſa et fluctuante opinione diſputant, ipſam ſciendi certitudinem euertere ingenti niſu ſatagit. Qua occaſione, vt ſorduerunt monacho pietatem cum ſcientiarum interitu promouere cupienti diſciplinae naturales, ideas et archaeum Helmontii atque Marci, quae principia eo tempore in ſchola Pragenſi magnam exiſtimationem nacta erant, hancque concitaſſe bilem auctori videntur, iugulat, ſyſtema atomiſticum explodit, et quam grauia inde animae damna oriantur, more declamatorum ſuggerit, ratus *millies ſalubrius eſſe homini in ſola deuotione et oratione commorari, et, ne a quo ſtudio impediatur, literas velut peſtes fugere* [o]. Et heic ampliſſimum campum inuenit Praemonſtratenſis praeſul vitia eruditorum inſectandi, et prolixum eorum naeuorum indicem contexendi, quibus contaminatae ſunt a multis literae et ſcientiae. Probat enim, excuſare plerumque doctos peccata, licet in ipſis grauiora et ceteris deteſtabiliora; exoriri ſteriles euangelii praedicationes, ſaluberrima ſuggerentium, nihil eorum praeſtantium, et mortuam quandam, id eſt, ſine fructu et effectu ſe efferentem eruditionem iactantium, quae dum alia ſcire putat omnia, ſe ſuamque ignorat miſeriam et infelicitatem. Vanum quoque libros conſcribendi ſtudium ſugillat, doctorum indocilitatem ac pertinaciam liberatorum exagitat, contentioſas et cauillatorias diſputationes depingit, vanam in ſcrutandis rebus altis curioſitatem deplorat, et quo pacto, humilitas iſtis naeuis proſcribatur, foueatur exitialis multorum et funeſta infelicitas, fides autem Deo diſplicitura ſine merito euadat, graphice delineat. Quae omnia, haud ingrata lectionis copia et dicendi genere non inficeto allata ſi ad emendandos animos, ad pellendos pſeudo-eruditorum morbos, ad reſtituendum ſcientiis honorem verum, et ad limites ponendos inani mentis humanae iactationi attuliſſet, non haberemus magnopere, quod in auctore reprehenderemus. Verum dum docentium et diſcentium vitia, et pſeudo-eruditionis infauſtos et bonis quibuscunque deteſtabiles fructus ipſi eruditioni imputat, dum, quae voluntatis male affectae fructus ſunt, ipſis artibus et diſciplinis adſcribit, aperte prodit, aut ſtupenda ignoratione ea, de quibus ſibi diſputandum eſſe cenſuerit, ipſum latuiſſe, aut maligna mente et iniuſta ratiocinatione inſontes literas maleuolis calumniis oneraſſe. Praeuidit Auctor, fore plurimos, qui ſtupidae ſimplicitatis aduocatum eum agere velle, ſuſpicentur. Quam maculam viro docto, qui

o) p. 197.

qui omnia passim ad argumentum suum ornandum corraserat, quae literae suppeditabant, indignam vt a se depelleret, scientiae laudem et necessitatem per partes eundo operose demonstrare, sugillare et acute configere ineptam ignorantiam, constituit [p], tacite indignatus ordini suo, quod primordiorum suorum consuetudinem diuersas scientiarum facultates profitendi non retinuisset [q]. Verum caue secularem intelligas scientiam, hanc enim seruo Dei noxiam esse et prohibitam denuo repetit, sed hanc vnum esse scripturae studium, collectis veterum ascetarum effatis contendit, his seruatis et studiose consultis paginis, facile carere nos posse omnibus libris et a gentilibus et a secularibus viris scriptis putat. Quod vt demonstret indolem sapientiae verae, qualis Christi discipulis Spiritus Sancti collustratione confertur, quaeque animum vere emendat, et ad diuinos vultus reuocat, multis depingit, et omnem in commendanda pietate et virtute Christiana laborem consumit. Qua ratione vtilissima multa et ad excitandum pietatis sensum apprime facientia auctorem attulisse, minime negamus, quae vero et scopae dissolutae sunt, et ad exterminandas scientias nihil valent, et id modo probant, sanandum esse diuini spiritus operatione animum ab ambitione et vanitate, quibus vel per falsam eruditionis speciem iactatur, vel veris et commendandis scientiis abutitur. Quae vt recta sunt et a bono quolibet vtroque pollice probanda, ita ad Scepticismum incrustandum, et ad inferendum non literis modo honestioribus, sed et ipsi ratiocinandi facultati homini a patre luminum concessae inepte prorsus tranferuntur, apta quoque sunt, ad subministranda profanis animis tela, quibus confoditur pietas et in contemtum atque sordidae ignorantiae suspicionem adducitur. Ex quibus parca manu datis, satis, nisi fallimur, constat, auctorem, cui plus pietatis, quam iudicii, plus lectionis quam accuratae meditationis inesse, adducta monstrant, Scepticismi patrocinio, sacris literis, pietati et imprimis ecclesiae auctoritati consulere voluisse. Quod quam peruerso et noxio modo fecerit, et veritates suo loco et genere optimas ad malum finem, ipsi forte non praeuisum, adhibuerit, ex dictis est manifestissimum.

§. VI. Elegantius Scepticismi caussam ornauit, eamque philosophantium ingeniis commendauit FRANCISCVS MOTTAEVS VAYERIVS, inter literatissimos suae aetatis viros apud Gallos numeratus, cuius res post P. PELLISSONIVM [r] tetigit P. BAYLE [s]. Is ad Cenomanenses origines retulit [t], a patre autem Felice Mottaeo Vayerio Lutetiae anno MDLXXXVI genitus est [u]. Qui cum praeclaras animi dotes in filio obseruauisset, nihil omisit eorum, quibus felici institutione ad elegantiam morum et eruditionis animi adolescentium formari solent. *Franciscus Mottaeus Vayerius.*

 Mature

p) c. 30. p. 315.
q) p. 325. Hac confessione probatur querela CAS. OVDINI in Praef. comm. de S. E. supinam ignorantiam huic ordini obiicienti.
r) Histoire de l'academie Francoise p. m. 834.
s) Dict. T. IV. art. le Vayer, p. 408 seqq.
t) MARVILLE Melanges de literature T. II. p. 328. edit. recentissimae.
u) CROIX DV MAINE Bibl. de France p. 84.

Mature itaque humanitatis literis et veterum ſcriptorum deliciis innutritus, incrementa cepit ſpe omni laetiora. Quibus animi dotibus et eruditionis praeſidiis inſtructus cum firmato iudicio maſcula vis animi et acies quaedam inſolita accederet, bonis omnibus doctisque viris euaſit commendatiſſimus. Ita vero aulae quoque gratus factus eſt, vt non modo inter ſtatus conſiliarios legeretur, ſed et Andegauenſi duci, a rege fratre praeceptor praeficeretur, cuius inſtitutione ad egregia quaeuis regii ſanguinis adoleſcens effingi poſſet. Sed et ipſum regni haeredem inſtitutione ſua formauiſſe PELLISSONIVS teſtis eſt [x], quod munus grauiſſimum anno MDCLII ſuſcepit. Quo teſte ſi ſtandum eſt, falſus eſt NAVDAEVS [y], qui cum obſeruaſſet, magnam in aulae regis fuiſſe Vayerii exiſtimationem ob librum, quem *de Inſtitutione regia Delphini* conſcripſerat, et ea commendatione fuiſſe ad id munus delectum, addit, impediuiſſe conſilium reginam a viro coniugii nexibus implicato abhorrentem. Sed et hoc falſum eſſe inde intelligitur, quod nonnulli tradunt, reiectum eſſe Vayerium metu, ne prauae doctrinae veneno, quod in dialogis ſuis ſparſerat, tenerum regii principis animum corrumperet. Tanta autem literarum in eo viro fuit cognitio, et fama ex iis ingens, vt, qui ſupremum rerum Gallicarum clauum moderabantur, cardinalibus Richelio et Mazarino eſſet commendatiſſimus, et in oculis eum haberent inter eruditos, quotquot literis pretium ſtatuere nouerant. Coniugio tamen, non admodum laeto fuiſſe gauiſum Vayerium ex inuectiuis in foeminas, quas paſſim ſcriptis ſuis inſperſit, coniicit Baylius [z], incerto tamen niſi fallimur, argumento vſus. Certe filio, quem vnicum habebat, anno MDCLXIV orbatus [a], ita animo afflictum ſe ſenſit, vt doloris mitigandi cauſſa, ſenex licet ad ſecunda vota transiret [b]. Hunc filium, vitae eccleſiaſticae addictum, parentem ad Pyrrhonica placita effinxiſſe, facile nobis ex eleganti, quae illi inſcripta eſt ſatyra [c], BOILAVII perſuademus. Totus enim in eo eſt poëta ingenioſiſſimus, vt ſcientiam humano generi deneget, et inter ſtolidos connumeret omnes, ſtultitiae licet gradu et ridenda abſurditate diuerſos. Certe ita placere voluiſſe Vayerio poëtam, et a deamata illi ſecta occaſionem ſumſiſſe ſuae aetatis homines magno ſtrepitu eruditionem affectantes, nigro ſale defricandi eſt veriſimillimum. Ereptus eſt rebus mortalium Vayerius valde ſenex, cum LXXXVI aetatis annum attigiſſet, anno redemti humani generis MDCLXXII. Qualis autem quantusque inter eruditos illius aetatis fuerit, cum cenſurae atque iudicia eorum probant [d], tum ſcripta illius loquuntur. Sane valde commendat Vayerium ſententia, quam P. BAYLE [e] dixit, dignus in hac re iudicanda arbiter, cuius ſatis notum

x) Hiſt. de l'Acad. Franc. loc. c.
y) Maſcurat. p. 375.
z) loc. cit. not. H. quam obſeruationem ſine lectoris damno laudabilius omiſiſſet Baylius.
a) Ibid. not. G.
b) PATIN. T. II. Lettr. 326. p. 656. MARVILLE loc. cit.
c) Satyr. IV. p. m. 25.
d) Vid. BAILLET. Jugemens des Savans T. I. P. II. c. 9. et citati.
e) loc. cit. not. K.

notum est accuratum limatumque de meritis virorum doctorum in rem literariam iudicium. Is enim comparando Vayerium cum Plutarcho, cuius lectionis copiam et ingenii amoenitatem prope attigit, multum emolumenti, ait, redundare ex lectione scriptoris optimi. Multa enim cogitasse eum eleganter, multa accurate et solide definiuisse, aequisque inter se passibus in eius scriptis ambulare iudicandi aciem et eruditionis praestantiam, ita tamen, vt a lectione vasta, ingenti laudatorum locorum veterum cumulo se prodente illa nonnihil deprimatur. Maxime vero felicem fuisse Vayerium pronuntiat, in aliorum meditationibus ad nouas cogitationes eleganter adhibendis. Cui Bayliano iudicio subscribent, quotquot Vayerii labores literarios cum cura legerunt. Non ignoramus quidem Balzacii [f] et personati MARVILLII [g] censuras, quibus tot congesta veterum loca, et coaceruata antiquitatis testimonia valde displicuerunt, et corrasor magis sententiarum veterum, quam scriptor iustus et accuratus Vayerius visus est: nec negamus, dissonum esse id a moribus huius gentis hodiernis, ex qua ortus erat, et in qua viuebat; interdum etiam nimium genio hac in re suo illum indulsisse. Verum vt in eo veterum magis consuetudinem, qua mire delectabatur, expressit, quam tantum abest vt reiiciant reprehendantque qui de rebus eruditionis antiquae sobrie iudicant, vt potius in laude πολυμαθείαν istam veterum ponant, qua ratione Plutarchus omnium calculum meruit: ita iudicium simul adhibuit, nec sola veterum loca repetiit, sed et sententiam dixit suam; illis gratus futurus, qui antiquorum scriptorum lectione gaudent, licet delicati et ignaui seculi mores ista fugiant. Id nos meliori iure in viro vastae lectionis dolemus, suffocasse nonnunquam ingentem illum veteris doctrinae apparatum iudicandi vim et obstitisse, quo minus foecundissimo, quod alebat, ingenio satis vti posset [h]. Ipsam autem scribendi rationem displicuisse elegantiarum Gallici sermonis iudicibus, qui academiam laudatissimam constituunt [i], et quorum pars ipse fuit Vayerius, in eam societatem anno MDCXXXIX receptus [k] non mirabuntur, qui cogitant, antiquorum magis morem quam recentiorum eum sibi imitandum proposuisse. Ceterum adolescentiam eius a disciplinae seueritate paulisper recessisse, ex eius *Hexamero rustico* [l] colligas; viri autem atque senis ea fuit viuendi sobrietas, ea morum probitas et constantia inter aulae luxum et voluptates, vt similem non haberet. Toto enim animi habitu Stoicum philosophum expressit, honores et diuitias contemnentem, et voluptatibus omnibus longe superiorem, adeo vt non tantum eam solicite vitaret viuendi licentiam, qua ad luxum et proteruiam plerique, qui in aula viuunt, abutuntur, sed et ab iis oblectamentis abhorreret, quibus honesta recreatione refici solet animus. Totus museo addictus, et inter libros tantum non sepultus, eam modo voluptatem sectatus est, quam ex lectione optimorum scriptorum, et ex lucu-

f) Vid. Menagiana T. I. p. 328.
g) loc. cit.
h) Vid. Leibniziana p. 165.
i) Menagiana Tom. II. p. 250. MARVILLE, BAYLE ll. cc.
k) PELLISSON. l. c. p. 153.
l) p. 97. 98.

lucubrationibus cum cura et eruditione conficiendis viri docti capiunt. Fecit tamen ille veteris eruditionis amor et affectatio, vt mores eius a seculi istius, satis accurati et elegantiae iam tum supra modum studiosi consuetudine abhorrerent, et nonnihil ambitionis et austeritatis, quae paedagogis tribui solet, in eo notaretur; quo factum, vt imaginem eius PATINVS [m] et MARVILLIVS [n] depinxerint, illi, quam in orbe literario meruit famae non respondentem. Patinus enim vt eum noscamus Stoicum, nos animo fingere iubet hominem, laudis alienae admodum cupidum, et suae opinionis atque consuetudinis supra modum tenacem, impietatis autem Diagorae Melio et Protagorae obiectae plerisque reum visum. Nec abludit Maruillii narratio, qui licet non neget, inter optimos academiae quae patrii sermonis curam habet scriptores Vayerium ea aetate fuisse relatum, ait tamen, plerisque displicuisse mores viri phantasticos et Scepticum philosophum externo quoque habitu referentes. Ipso enim vultu et vestitu insolens quid et seculi consuetudini dissimile prae se tulisse, oculisque ad coelum elatis et in aedificiorum cacumina intentis ambulantem sibi magis visum esse astrologum vel chemicum, lapidi philosophorum quaerendo intentum, quam philosophum. Quae vbi legimus, succurrebat nobis imago Pyrrhonis simili fere modo per vicos ambulantis, qualem descripsit Antigonus Carystius: vnde suspicio nobis enata est, Vayerium, suae aetatis mores prae veteribus valde contemnentem studiose eiusmodi personam effinxisse, vt veteres Pyrrhonios imitaretur. Certe nec aulae plausum curabat Vayerius, nec probari cupiebat aetati suae, molliores mores sectanti, quam ferre poterat vir, qui omnem fere aetatem in legendis scriptoribus antiquis consumserat, omnemque diligentiam, quae illi maxima inerat, adhibebat, vt thesauros veteris aeui colligeret, et in vsus suos referret. Cuius specimina edidit luculenta vulgatis libris multis iisque fauente Minerua eleganter docteque conscriptis [o], quos quanta cupiditate et plausu legerit orbis literatus, iteratae editiones comprobant. Eo vero adhuc viuo, curante filio magnae spei iuuene, vno fasce comprehensi comparuere [p], quae editio aliquoties repetita et aucta est [q]. Inter hos ingenii Vayeriani foetus eruditorum iudicio eminent, quos *de Institutione ad regium principem*, et de *Philosophia gentilium* [r] scripsit. Nobis autem hoc potissimum loco enarrandus fuit ob Pyrrhonismum, quem fouere, incrustare, et quibus posset viribus commendare conatus est. Vnde occasionem haud facile dimisit, scientiarum certitudinem labefactandi, et dubitationibus, vt erat ingenio foecundus omnia complendi. Praecipuum tamen Pyrrhonismi patrocinium suscepit *in quinque dialogis*, quos veteres, maxime Ciceronem imitatus ascito *Oratii Tuberonis* nomine vulgauit, inque iis philo-

m) T. I. Lettr. 22. p. 97. 98.
n) loc. cit.
o) Catalogum eorum habes apud PELISS. l.c.
p) 1653.
q) Tomis tribus, fol. 1662. Sex tomis 1669. in qua editione sunt libri a Vayerio annis 1667. 1668. 1669. scripti.
r) Vid. Sorberiana p. 223. PERRAVT Eloges T. II. p. 129 Patiniana p. 100. Memoires de Literature T. I. p. 187. BAYLE l.c. not. K. p. 413.

philosophiam Scepticam, conuiuium Pyrrhonicum vitam priuatam et similia more Sceptico laudare constituit [s]. Quibus postea addidit quatuor alios, doctam ignorantiam, opinionis pertinaciam, artem ciuilem et matrimonium considerantes. In his vero adeo aperte Scepticismo fauet, et omnem tum sciendi tum viuendi certitudinem omnibus neruis spoliat, vt periculosus multis veritatis hostis visus sit: quare arma contra eum praeter alios arripuit ARNOLDVS WESENFELDIVS, V. C. et laudati ab eo Scepticismi absurditatem luculenter demonstrauit [t]. Multo vero magis viris doctis piisque displicuit, quod ad religionum, quae in orbe vigent, disparitatem σκέψιν suam extenderit, et indigna tanto viro leuitate animi in eo argumento fuerit versatus. Quae caussa fuit, cur in Atheismi suspicionem inciderit, profanaeque mentis accusationem ista scepticismi laudatione meruerit [u]. Ipse vero ad extollendam reuelationis necessitatem et firmandam ecclesiae auctoritatem velut προπαίδευμα aliquod ad Christianam fidem Scepticismo vtendum esse contendit [x]. Ad has vero syrtes naufragium fecit fama viri cetera summi et inter maxima Galliae lumina sua aetate numerati, qui et *Hexamero rustico*, lubrico et indecoro scribendi et lasciuiendi genere confecto canos suos contaminasse visus est [y]; certe a viro Stoicam grauitatem prae se ferente edi non debuit. Inter discipulos eius Sorbierium [z] quoque referri videas, certe is, quamuis ex disciplina Gassendi prodiisset, partem tamen quandam *Institutionum Scepticarum* SEXTI EMPIRICI Gallice vertit, et haud obscure prodidit, a Scepticismo se non admodum abhorrere; supra quoque obseruatum, fuisse nonnullos, quibus visum, systema atomisticum quale Gassendus construxit, viam ad Pyrrhonismum struere: quod vtrum verum sit, et quo sensu dici possit, alio loco dispiciendum est. Sed et FOVCHERIVM [a] canonicum Diuionesem, edita historia philosophiae Academicae celebrem, Vayerii vestigiis institisse, ex iis notum est, quae *Tomo*

s) Nonam editionem 1716. recensent auctores Belgae Reipubl. literar. 1717. Sept. conf. STOLL. Hist. lit. P. II. c. 1. §. 85. p. 398.

t) Exercitat. Francof. T. I. Sect. II. vbi agitur de Absurditate Scepticismi denudata, atque Vayerii laudes scepsios excutiuntur, additur quoque Historia Scepticae dubitationis.

u) Vid. REIMMANNVS Hist. atheismi p. 408. et quos laudat.

x) Vid. Dialog. l. c. p. 275.

y) MARVILLE l. c. Leibniziana l. c. BAYLE l. c. not. D.

z) Lettres de Sorbiere p. 148. STOLL. l. c. p. 400.

a) Sobrie Foucherius in commendanda et in luce ampliori ponenda philosophia Academica versatus est, et iudicium pariter atque doctrinam in eo argumento probauit, edita Historia Academicorum, quae incomparabile opus, auctori suo magnae gloriae futurum audit Menagio Menagianor. T. II. p. 387. Non enim ad inuidiam humani generis Scepticismi commendationem adhibuit, sed tolerabiliorem faciem illi esse, et meliores vultus demonstrare voluit, eam Pyrrhonis scholae operam praestiturus, quam Lipsius Stoicae, Gassendus Epicureae praestiterat, recte id obseruante illustri LEIBNIZIO Theodiceae §. 353. p. 355. De quo non dubitabunt, qui Librum II. dissertationum de Inquirenda veritate legerint, vel solum caput 13. cum cura euoluerint. Non enim is viro eruditissimo animus erat, vt in Scepticismo velut fine suo acquiescat intellectus, sed, quod monitore Leibnizio didicerat, vt eo parante viam, ad perspicuitatem et euidentiam perducatur cogitatio: id quod in laudatis dissertationibus de I. V. magnopere vrget. Intelligi hoc etiam potest ex occasione excultae historiae et philosophiae Scepticae, quam libris MALLEBRANCHII de Inquirenda veritate, et Cartesianismo opposuit, vt in ipso Dissertt. de I. V. limine fatetur.

Tomo primo [b] de eius lucubrationibus diximus. Is enim inter laudatissimos philosophandi modos academicam disceptandi rationem retulit.

Petrus Daniel Huetius.

§. VII. Nemo autem vel diligentior in Scepticismo defendendo commendandoque fuit, vel in stuporem magis et admirationem rempublicam eruditam ea re conuertit, vel concinnior fuit in argumentis enumerandis, quae pro Scepticismo adduci solent PETRO DANIELE HVETIO. Qui vt inter summos Galliae literatae viros per dimidium, er quod excurrit, seculum, iure suo eminuit, ita in historia philosophiae quoque eum locum occupat, vt eius memoriam omittere nefas sit. De eius vero vita fatisque *rebusque ad eum pertinentibus*, ipse illustris scriptor commentarium conscripsit, et quo pollebat sermonis Latini nitore et castigatae dictionis copia non res modo suas, sed et amicorum, et orbis literati, quoad suam aetatem, iucunda narratione exposuit, qui liber eo adhuc viuo. Hagae Comitum [c] lucem vidit, et a Lipsiensibus recusus est. Hac narratione ceterisque Huetii chartis vsus est, amicus eius OLIVETVS, qui biographiam eius libello *de Imbecillitate intellectus humani* praefixit. Tacemus ephimerides literatas [d], passim vitae eius historiam strictim enarrantes. Nos institutum nostrum sequentes, ad ea potissimum respiciemus, quibus, vt in orbe literato immortale nomen Huetius consecutus est, ita de philosophia eiusque historia praeclare meruit, Scepticam autem philosophandi viam si non feliciter planeque, erudite tamen strauit. Natus est Petrus Daniel Huetius, Cadomi parentibus nobilibus et illustri genere satis, anno salutis recuperatae MDCXXX, VI. Id. Febr [e]. Patrem habuit Danielem Huetium, qui inclinatis reformatae ecclesiae partibus ad Romanae ecclesiae castra transfugerat. Cum in ipsa pueritia ingenii subtilitatem, et iudicandi vires supra aetatem magnas, elegantiam autem imaginandi facultatis, et indolem ad humanitatem compositam ostenderet, studiis idoneus iudicatus est, a patre tamen ad ea colenda duci non potuit, quem in prima pueritia amisit. Matre vero educationis curam subeunte, quinquenni maior primae literaturae rudimentis a praeceptore domestico initiatus est. Vix autem triennium elapsum erat, in quo spem dederat puer Huetius haud vulgarem, profectuum laetissimorum, cum ipsam segetem laete efflorescentem in prima herba suffocaret mors matris immatura, qua domum suam valde, ait, afflictam esse, adeo vt non multum abesse augurarentur homines, quin bonis omnibus ac fortunis euersa esset. Et successerat quidem tutoris nomine in partem curae de illo educando Aegidius Macaeus, exquisita mathematicarum disciplinarum et sideralis imprimis scientiae cognitione percelebris [f], cuius postea supellex mathema-

b) pag. 1334.

c) 1718. et ad calcem Qq. Alnetan. Lipf. 1719. 4. qua editione vtimur, vid. Bibl. ancienne et moderne T. X. art. 7. Act. erud. 1719. Febr. Europe sauante 1719. Ian. art. 5.

d) Memoires de Trevoux 1721. Avr. NICERON Memoires T. I. Noua liter. Germ. 1720. p. 205. 1722. p. 148.

e) Diem natalem, nescio quo fato omisit ipse, indicat OLIVETVS l. c. Imaginem eleganti Wolfgangi manu aere depictam habes ante vltimam editionem Lipsiensem Demonstrationis Euangelicae.

f) loc. cit. p. 5.

thematica haereditatis iure ad Huetium peruenit. Verum cum is tempus fere omne artis ſideralis ſtudio tribueret, exiguam officii curam habuit, eique ſe ſubtraxit. Puer autem Huetius interim monacho cuidam crucigero puerilibus literis inſtituendus traditus eſt, qui tametſi homo mitis erat, ita tamen ſupercilio atque voce ſua puerulum inter matris amplexus tenerrime educatum terruit, vt aetate quoque grandior ad aeris Campani ſonum ad ſcholam vocantem cohorreſceret. Quibus acceſſit contubernium adoleſcentium ſanguine iunctorum, qui toti abhorrebant a literarum ſtudiis. Quae tamen impedimenta ſuperauit et indolis ad egregia quaeuis adſpirantis bonitas, et Ieſuitarum Cadomenſium, quorum diſciplinae poſtea traditus eſt, cura et cohortatio, praemiis quoque et munuſculis ſuffulta, qua factum, vt, qui tantum non extinctus erat, amor literarum rediret. Qui cum in adoleſcente fauentiſſimae naturae muneribus ampliſſime inſtructo accenderetur, mature in flammam erupit, eo inſatiabili ſcientiarum addiſcendarum deſiderio, quod per omnem poſtea vitam non depoſuit, flagrante. Id quod vehementer quidem praeceptoribus eius placuit calcar currenti addentibus, et noua indies ardori, quo in diſciplinarum ſtudia ferebatur, alimenta ſubiicientibus: commilitonum autem, quos poſt ſe relinquebat, inuidiam, et inſidias illi contraxit. Abhorrebat tamen, quod mireris, a lingua Graeca, diuina vero ingenii vi quadam raram pangendi carminis facilitatem et felicitatem expreſſit, eamque ſimplicitatem et maieſtatem fuci adſcititii neſciam aſſecutus eſt, vt inter primos aetatis illius poëtas numerari potuiſſet fere puer, ſi exempla veterum magis, quam recentiorum illi magiſtri imitanda propoſuiſſent. Emenſo politioris humanitatis curriculo, cum iam hauriendis philoſophiae myſteriis videretur maturus, in Antonii Hallaei profeſſoris regii conuictum et diſciplinam tranſiit, quem virum impenſe doctum magnam ſibi eo tempore praeter geographiam facultatis poëticae famam acquiſiuiſſe, praeter HVETIVM [g] teſtis eſt PETRVS BAYLE [h]. Huius autem et praelectionibus publicis et priuata Inſtitutione harum quoque rerum notitia imbutus, et domeſtica eius conſuetudine egregiis doctrinae incrementis auctus, ad philoſophiae artiumque mathematicarum ſtudia totum ſe conuertit, inque illis ducem nactus eſt Petrum Mambrunum e Societate Ieſu, qui poſtquam Lutetiae rhetoricam magna cum laude tradiderat, Cadomum venit, ibi philoſophiam explanaturus, poſt iſta vero tempora in Flexienſi collegio philoſophiam et theologiam ad vitae finem [i] profeſſus eſt. Is cum a Platone aliiſque antiquitatis magiſtris didiciſſet, parum feliciter in philoſophia verſatum iri, qui anſas eius, artes mathematicas non prius didiciſſet, Huetium ea de re monuit, auctorque illi extitit, vt Geometriae principia prius delibaret. Quod conſilium dum adoleſcens inſolito diſcendi ardore diſciplinas quaſcunque complexus, exſequi-

g) p. 12. 134. h) Dict. T. II. art. Hallé p. 687. i) Obiit 1661.

quitur, adeo cupiditate illius ſcientiae accurate diſcendae occupatus eſt; vt noctes atque dies in ea excolenda conſumeret, et iam pene aſpernaretur ea ſtudia, quorum amore hactenus erat accenſus. Id tamen magiſter egit, vt cum extinguere hunc Geometriae amorem non poſſet, in ordinem eum redigeret, et ad percipienda philoſophiae praecepta ardentem diſciplinarum ſtudio adoleſcentem perduceret. Ipſe cum pauliſper aetate matureſceret, non ſine literarum ſuarum damno intellexit, iſtud ſibi nimium geometriae ſtudium noxium accidiſſe, neglecta philoſophia, quod optimum hominibus bonum datum eſſe intelligebat. Et ſuo itaque inſtinctu et Mambruno auctore philoſophiae ſtudia renouauit arctiusque complexus eſt, ſepoſitoque geometrico et aſtronomico choragio, philoſophiam coepit haud ſegniter capeſſere, ita tamen, vt leges geometrarum ad meditationes philoſophicas apte feliciterque transferret. Emiſerat per illud tempus Carteſius principia nouae philoſophiae ſuae; quem cognoſcendorum cum iam triennium in philoſophiae curriculo abſoluiſſet, magna eum cupido inceſſerat. Fateturque ipſe [k], *Dicere non facile ſe poſſe, quantam admirabilitatem fecerit noua philoſophandi ratio in animo iuuenili, et veterum ſectarum rudi, cum ex ſimpliciſſimis et facillimis principiis depromta videret ſpecioſa miracula, et velut ſponte exortam mundi huius compagem, totamque rerum naturam.* Addit his, *per multos certe annos arctiſſime deuinctum ſe tenuiſſe Carteſianae factionis ſtudium, tum praecipue, cum per Hollandiam et Germaniam viros graues atque doctos velut faſcinatione quadam tenaciter Carteſio videret addictos; diuque inſanientis huius ſapientiae conſultum errauiſſe, donec matureſcente aetate, totoque hoc doctrinae apparatu a fundamentis perſpecto vela dare retrorſum et curſum iterare coactus eſſet, cum inanibus ſtructuris niti eam totamque ab imo ſolo vacillare certiſſima ratione deprehendiſſet.* Quod quo pacto fecerit, et in aduerſariorum Carteſii partes tranſiuerit, in ſequentibus enarrabimus. Sane Ieſuitas, quibus ob notiſſimas cauſſas vehementer inuiſa fuit Carteſiana philoſophia, vt ſuo loco infra tradetur, quique plurimum apud Huetium poterant, ad mutationem hanc plurimum contuliſſe, eſt veriſimillimum. Eo vero iam tempore quamuis ſedecim demum annorum adoleſcens eſſet, praeclariſſimi ingeni Huetiani eminuit praecocitas, cuius ex omni artium mathematicarum circulo ſpecimen publica diſputatione in vrbe Cadomenſi, ſtupentibus rei nouitatem cunctis, edidit, cum Eduardum Billium ex S. I. ſodalitio virum doctum in iis artibus ſtudiorum moderatorem habuiſſet. Abſoluto philoſophiae et τῶν μαθημάτων curſu ad ſcientiam iuris accedere mos eum iubebat vulgo receptus: quamuis vero legum veterum notitia haud parum illi cordi eſſet, amoenitas tamen literarum philologicarum et antiquitatis eum retraxit, cum eas ex SAMVELIS BOCHARTI *Geographia ſacra* diligere coepiſſet. Indignatus autem ſibi eſt, cum ſe Hebraicarum Graecarumque literarum prorſus rudem et ab his praeſidiis inter-

k) p. 15.

inermem videret, fine quibus antiquiſſimarum rerum cognitio acquiri non poteſt. Quod effecit, vt cum viui praeceptores in eo doctrinae genere ipſi deeſſent, nullo alio magiſtro, niſi ſe ipſo, vſus, breui tempore vtriusque linguae indolem, regulasque perdiſceret, et feliciſſima ingenii excitati et promti indole nixus ſacra oracula multoties l legere, ſcriptores autem Graecos et poëtas non ſine fructu euoluere poſſet. Quod minime in eo mirandum, licet ſingulare prorſus eſſet, cum praeter florentem iuuentutis vigorem, ac inuſitatam mentis alacritatem, ingenio praeſtantiſſimo ſuffultam et viuidum corporis robur accepiſſet, et nulla vnquam aſſiduitate laborum, vel lectionis pertinacia et vitae ſedentariae deſidia expugnaretur, ſed vegetus ſemper et alacris non minus a libris et ſtudiorum contentione diſcederet, quam acceſſiſſet. Plurimum autem illi profuit Bocharti amicitia, cuius *Geographiam ſacram* cum inexhauſtam eruditionis ſacrae et profanae congeriem eſſe videret, cupido ipſum inceſſit, ipſum auctorem adeundi, vt eius conſiliis et amicitia frueretur. Quae ſpes eum non fefellit, ab eo enim tempore arctiſſima inter vtrumque conſuetudo coaluit, quae plurimos annos durauit, et ad augendam firmandamque doctrinam Huetio plurimum profuit. Valde tamen in his profanae eruditionis ſtudiis refrixiſſe pietatis ardorem ipſe candide fatetur m, quo factum, vt aequalium ſuorum exempla ſecutus, commodaque et oblectamenta vitae quaerens circulis hominum, et multo magis etiam mulierum, frequens adeſſet, et tum cultum corporis et veſtimentorum elegantiam, tum reliqua quibus placere ſequiori ſexu iuuenes ſolent, cum cura coleret, exercitationibus autem corpus ſtudioſe perficeret. Ita exacto vitae iuuenilis tempore, ineunte anno viceſimo primo ſui iuris factus e poteſtate tutorum exiit, qui ſatis duriter et illiberaliter eum habuerant. Suis vero facultatibus potitus in re iam lautiori ad alia conſilia animum conuertit, et Lutetiae adeundae deſiderio flagrans, ſtudiorum nutrimenta in vrbis frequentia quaeſiuit. Ibi vero cum ingentem artium et ſcientiarum augendarum apparatum inueniret, totum ſe illis immerſit, et cum praeſtantiſſimis cuiuscunque generis libris conquirendis facultates ſuas impendit, et tantum non exhauſit, tum virorum eruditionis claritate excellentiſſimorum amicitiam ſibi comparauit, inter quos imprimis fuere ex Societate Ieſu celeberrimi viri Dionyſius Petauius, Philippus Labbeus, Gabriel Coſſartius, Franciſcus Vauaſſor, et Renatus Rapinus, quorum amicitia factum eſt, vt ad vitae finem ſingulari ſtudio ſocietatem proſequeretur. Nec tamen omittendum hoc loco eſt, quod de Petauio, cuius *Dogmata Theologica*, ipſi ob inſignem auctoris doctrinam commendatiſſima fuere, ipſe narrat Huetius n: „Se cum et auctorem noſſet, et amaret, „et faceret plurimi, ea et materiae dignitate et nitore dictionis, et paſſim „diffuſa eruditione totas noctes attentum tenuiſſe et affixum. Verum ad„hibita ab eo in dogmatibus comprobandis argumenta ponderibus ſuis

l) pag. 17. m) pag. 23. n) pag. 29.

„examinanti sibi, si quod visum esset infirmius, vacillasse tum quoque „apud se dogmatis, quod eo nitebatur, fidem, cum nihil ad eius defen„sionem certius afferri posse putaret, quam quae a tanto viro perpensa re „fuissent prolata. Hanc vero temerariam opinionem, iuuenili leuitate „susceptam, pristinam suam de sacrosanctae nostrae religionis capitibus „sententiam, praestitamque iis hactenus a se reuerentiam contagione sua „labefecisse. Nec ante conualuisse ex hoc morbo, quam clarioribus de „coelo radiis collustrata mente sua offusae discuterentur tenebrae, firmio„ribusque ac profundioribus radicibus sua fides insisteret". Haec enim sincera Huetii confessio apertum facit, qua occasione ad Scepticismum ea ratione fouendum, vt infra trademus, primo peruenerit. Nempe iudicii vi minus, quam ingenio, valebat, et praeter ea naturalem iudicandi aciem nimia lectionis copia, et imprimis disciplinarum philologicarum cultura exquisitiori suffocauerat. Cum itaque quadam intellectus sui imbecillitate in argumento difficili et ancipiti haereret, et exitum non inueniret, in eam incidit cogitationem, non suo, sed naturae humanae vitio incertitudinem istam enasci. Quod vbi semel conceperat, facile fuit illis, quorum auctoritas apud eum summa erat, persuadere Huetio, aliunde, nempe ex ecclesiae testimonio diuinitus collustrato, de rebus maximi momenti certum esse illum posse, qui obsequio pronas aures commodet. Verum de hac eius circa Scepticismum mente infra plura dicemus. Iam vt vitae eius et studiorum historiam porro persequamur, non viuos tantum audiuit et consuluit, sed mortuorum quoque chartis dies noctesque impalluit: eamque sibi librorum supellectilem collegit, quae hominis priuati conditionem paene superaret, et inter splendidissimos thesauros literarios Galliae referretur. Quam non splendori et ostentationi seruire iussit, sed vsui, ita vt elegantiam librorum parum curans, margini allineret, quaecunque vel meditatio vel lectio vasta et memoria fidissima suggessisset. Innumeris quoque exemplis per scripta eius sparsis demonstrauit, nihil fere eum vel diuinae vel humanae doctrinae, maxime veteris, latuisse, innumera in horrea sua congessisse, omnes veterum thesauros eruditionis expilasse: quae vt admirationi merito sunt inter doctos, ita dolendum, parem iudicandi vim isti lectioni non respondisse. Et hac quidem ratione tum Parisiis, tum Cadomi, quo Lutetia se iterum conuerterat, plaudentibus cunctis totum se eruditioni et literis tradidit.

Peregrinationes Huetii.

§. VIII. Haec in Gallia molitus est Huetius. Quem cum exteras quoque regiones inuisendi cupido incessisset, eo tempore, quo iter Italicum meditabatur, fauentissima peregrinationis literariae occasio ei se obtulit. Magno ea aetate studio et ingentibus sumtibus regiaque munificentia viros doctissimos et eruditionis excellentia celeberrimos in Sueciam inuitabat Christina, magni Gustaui Adolphi filia, imperio clarissima et literis. Huic Bochartum vehementer commendauerat Isaacus Vossius, quod is vnus, in

in antiquitatis Orientalis omnisque diſciplinae veteris notitia et philologia regnaret. Qui cum pollicitationibus reginae eſſet victus, abitumque Holmiam pararet, vt erat Huetio amicitia coniunctiſſimus, illi perſuaſit, vt itineris ſibi comes adeſſet, nec occaſionem negligeret in longo per tot regiones et vrbes itinere, viros celeberrimae famae et praeſtantiſſimae eruditionis conueniendi. Paruit monenti Bocharto Huetius, et cum diſcedentem morbo quodam impeditus comitari non poſſet, abeuntem ſecutus eſt, vbi cum ſanitate in gratiam rediiſſet. In Belgium delatus Lugdunenſem ſcholam inuiſit, viros doctos adiit, et imprimis Salmaſium facilem et beneuolum expertus eſt. Amſtelodami vero Bocharto iunctus, amicitiam Voſſii ſibi conciliauit, Traiectique priſtino malo depreſſus, Henrici Regii, quem et medica ars commendauerat, et Carteſiana philoſophia eo tempore nobiliſſimum fecerat, conſilio et opera ſanitati reſtitutus eſt. Ex Hollandia vero in Daniam traiiciens, vidit Hafniae Olai Wormii theſauros ex omni vel naturae vel artis opere raro et ſingulari collectos, et Huenam inſulam ruderibus domicilii Tychonis Brahei, maximi inter ſideralis ſcientiae cultores, viri illuſtrem. Holmiam autem delatus multis quidem clementiae fauoriſque ſignis cum Bocharto a regina exceptus eſt: Non reſpondit tamen ſpei atque expectationi euentus, cum reginae animum paullum a virorum doctorum conſectatione et literis Burdelotius, quo medico vtebatur, alienaſſet. Vt tamen ex difficili et longinquo itinere literarios, quos quaerebat, fructus Huetius referret, optimis bibliothecae regiae libris, etiam nondum typis vulgatis ita vſus eſt, vt non contemnendam opum literariarum acceſſionem faceret. Tum commentaria nonnulla Origenis ex codicibus mſc. deſcripſit, quae poſtea edidit, et praeſtantiſſima diſſertatione, qua res et dogmata Origenis luculenter expoſuit, egregie illuſtrauit. Grata tamen reginae fuit hominis ad aulicorum morum elegantiam compoſiti conuerſatio, quae cauſſa fuit, cur abitum meditantem inuita dimitteret. Borealibus itaque niuibus relictis in patriam tendens, Gottorpii Adamum Olearium, Hamburgi Petrum Lambecium, viros doctiſſimos conuenit, et apud Batauos cum ſummis viris, quorum ſpectatiſſima virtus et celeberrima eruditio erat, amicitiam iniit, inter quos valde commendat Alexandri Mori et Dauidis Blondelli beneuolentiam. Cadomum redux, nouam interea temporis virorum doctorum ſocietatem inuenit, colendis naturalis diſciplinae ſtudiis deſtinatam, cui nomen quoque dedit. Plurimum autem temporis in digerendis perficiendiſque Origenis commentariis, conſumſit, hocque ſaxum graue et moleſtum diu non ſine cura voluit. Vt tamen aliarum quoque diſciplinarum oblectamenta tangeret, Dialogum *de Interpretatione et claris interpretibus* ſcripſit, hocque libro primo tentauit, qua ſorte et orbis eruditi plauſu inter ſcriptores bonos referri poſſet. Nec defuit expectationi euentus: cum enim ſcribendi genere vſus eſſet plano et perſpicuo, multumque luminis ſcriptioni ineſſet, lectio autem probata, et ſobria de viris

doctis iudicia vbique elucerent, magna eruditorum consensione exceptus, saepiusque recusus est [o], valdeque D. G. MORHOFIO [p] laudatur, „quod in argumento, de quo nihil hactenus erat praeceptum, se tamen „per omnes disciplinas diffuderit, et quidem in singulis, qua cura quid con„uersum sit disquisiuerit, addito vbique limatissimo iudicio". Iniquior tamen illi videtur in Germanos, quod quidem hominis Galli moribus condonari posset, reipsa vero falsum est. Aequitatem enim in iudicandis Germanorum circa interpretationem scriptorum veterum meritis omnino seruauit, Germanos vocans [q], „homines ad artium omnium tractationem „a natura satis quidem factos, sed iis etiam quae a natura habent non val„de magna, diuturno vsu et constanti meditatione excolendis et augendis „gnauos prae ceteris atque industrios, qui, postquam studium interpretandi „arripuit Germania, tam pertinaciter in eo se exercuerint, vix vt vlla gens „meliorem, nulla certe vberiorem interpretum foetum tulerit". Ceterum praeter istos, quos diximus labores in antiquitatibus eruendis diligentiam posuit suam, et ipsos, quod necessarium esse videbat, fontes sectatus est. Cumque ob editionem *Origenianorum* frequenter adiret Lutetiam, doctissimis porro viris innotescere fategit. Inter quos Capellanus fuit, cuius poëma epicum, inuitis viris doctis probauit [r]. Capellano vero intercedente, ad conuentus quoque eruditorum in aedibus Mommorianis pertractus est, inque illa summorum virorum, de literis praeclare disserentium sodalitate eruditionis specimina dedit luculenta, eius autem fructus retulit vberrimos. Sed cum vitae ecclesiasticae desiderio diu iam flagrasset, in Flexiensi Societatis Iesu collegio sacrae militiae nomen dare constituit, dissuadente tamen id consilium Mambruno, cui obtemperauit, et ad Cadomenses suos reuersus est, eruditorum, quos illa vrbs, et schola, quae ibi alebatur, haud incelebris suppeditabat, consuetudine, commercioque literario cum principibus inter eruditos Europae, viris inito studiis suis alimenta praebens. Nec inuitationem reginae Sueciae, quae circa ista tempora nuntiabatur, sequi voluit, cuius inconstantiam in ipsa Suecia satis perspexerat [s]. Ipse cum Cadomum, patriam suam, sedem studiorum tranquillissimam sibi delegisset, eaque aetate inter Gallos, Batauos atque Anglos naturalis doctrinae, obseruationibus et experientia virorum doctissimorum aucta et suffulta laeta incrementa illustribus societatibus constitutis cepisset, similem cum amicis nonnullis rerum physicarum peritissimis laborem singulis hebdomadibus suscepit, et academiam in aedibus suis instituit, in qua praeter rerum naturalium scientiam anatomiae et astronomiae ratio haberetur. In quo laudabili consilio consenserunt et ad amplificanda philosophiae latifundia operam suam contulerunt viri quidam doctrinae laude celeberrimi et philosophiae peritissimi: Inter quos etiam Petrus

o) Primum prodiit Lutetiae 1661. 4. dein Stadae 1680. Hagae Comitum, et Lipsiae 1683. 8.
p) Polyhist. liter. T. III. L. V. c. 1. §. 14. p. 536.
q) pag. 273.
r) p. 67. Mem. de Trevoux 1722. Aug. art. 1.
s) pag. 86.

Petrus Callisus fuit, in Academia Cadomensi philosophiae professor, qui erudito commentario Boethii libros *de Consolatione philosophiae* illustrauit, et deserto, cui prius adhaeserat Lyceo, ad Cartesianam factionem, cui tunc adhuc nomen dabat Huetius, desciuit, eiusque praecepta, indignantibus Romanae ecclesiae theologis ad explicandam transsubstantiationis, quam vocant, doctrinam adhibuit. Adeo vero placuit recens institutum augendis philosophiae incrementis, duce et auctore Huetio destinatum Colberto, qui tunc disciplinas omnes regia auctoritate magno studio iuuabat, vt regis nomine pecunias numerari iuberet ad faciendos liberaliter sumtus, et toleranda experimentorum impendia. His autem exercitationibus dum totus inuigilat Huetius, noua ei suppeditata occasio est t), Pyrrhonium philosophandi genus diligentius perquirendi et amorem inde eius concipiendi, quem non nisi cum vita deposuit. Nempe regis indignatione et fortunae reflantis inuidia pulsus ab aula, et in Cadomensem vrbem relegatus erat Cormisius, senatus Aquensis praeses, in quo viro literarum peritiam et imprimis veteris philosophiae cognitionem haud vulgarem laudat Huetius. Cui cum ille admodum esset commendatus, vt afflicti res consilio, vt posset, et solatio iuuaret, eius virtute et eruditione commotus, frequens illi adfuit, et singulis fere diebus eruditis cum eo colloquiis tempus terendo, multum de rebus antiquorum et praecipue de veterum philosophorum sectis sermonem habuit. Eum autem ait, cum omnium egregie sciens esset, illa potissimum accurate tenuisse, quae animum iubent ab omni assensu sustinere. Is autem sumopere comprobabat Sexti Empirici doctrinam, effecitque commendatione sua, vt cum vix nomine prius auctor ille notus fuisset Huetio, eum diligenter magnaque cum cura euolueret, et familiarem sibi deligeret, summaque, vt ipse fatetur, illius apud eum esset commendatio. Et tum quidem Huetium fundamenta Pyrrhoniae philosophiae posuisse, cum vt supra obseruatum iam prius animo fluctuasset, nec sibi in philosophematis suis vbique satisfaceret, ex *praefatione* libri *de Imbecillitate intellectus humani*, patet, in qua suppresso quidem Cormisii nomine, hunc quem iisdem paene verbis ob insignem veteris philosophiae peritiam, et Pyrrhonismi amorem commendat, ad sequendas has partes sibi auctorem hortatoremque fuisse longa narratione exponit, sic vt fictum illud exordium, licet Patauii habitam illam disputationem diceret, videri non debeat. Sane ab eo tempore plurimum Scepticismo fauisse, sequens vitae eius testabitur historia.

§. IX. Valde cum eruditione multiplici, quam istis mediis atque laboribus comparauerat, creuit fama Huetii atque existimatio, adeo vt regia liberalitate recrearetur. Colberto enim auctore cum Ludouicus XIV ad excitanda honestissimarum disciplinarum studia viris per Europam doctissimis annua stipendia regia munificentia decerneret, Huetius quoque inter eos iudicatus est, qui gratificatione ista regis exornandi essent, eaque beneficentia *Labores eruditi Huetii.*

t) pag. 94.

ficentia per multos annos frui potuit. Praeterea senatui Aquensi adscribendus erat, nisi splendido muneri tranquilla Musarum otia praetulisset. Narrat „ipse quoque [u], et post eum, OLIVETVS [x], „legatum Tottium a re„ge Sueciae missum Capellanum adiisse, Huetio veteri necessitudine ad„dictum, dixisseque, habere se in mandatis a Suecici regni proceribus, „denutiaret ipsi, vniuersis illorum suffragiis delectum eum esse, cui regis „sui in literis instituendi cura traderetur, qua propter maturandam esse „profectionem in Sueciam; at se Suecici coeli inclementiam expertum „gentisque asperitatem, et mores a Gallica vrbanitate adeo alienos, obla„tum munus modeste repudiauisse". Quod tamen falsum esse, Auctores *Actorum literariorum Sueciae* [y] inuictis rationibus demonstrauerunt, et ex ipsis regni actis atque tabularii fide euicerunt, Carolum Gustauum regem anno MDCLX ineunte instituendi filii principis in literis curam Figrelio Griepenhielmio tradidisse, consentientibus, qui ei has partes assignauere, regni proceribus et tutoribus regii iuuenis; qui alienissimo a religione Romanensi fuerint animo, ita vt ne quidem Christinae, reginae suae, Stockholmiam ad exequias Caroli Gustaui celebrandas reduci publicum concesserint religionis exercitium; ipsum vero regium paedagogum iurisiurandi fide obstringi petierint, vt regiam sobolem secundum doctrinam Augustanae Confessionis inuariatae cultu Dei imbueret. Omnium applausu quoque studia regia moderatum esse Griepenhielmum, nec in instructione legati comitis Tottii, anno MDCLXI, neque in literis ad eum vllis vel senatus regii vel cancellariae, quam vocant, teste archiuario regni quicquam de Huetio legi. Quae vt omnino fide publica stant et certissima sunt, ita probant, vel Huetium paulo iactantius ea ex rumusculo incerto falsoque protulisse, vel, quod nobis verisimilius videtur, Capellanum, vt Huetio, strenue eius partes contra obtrectatores tuenti, palpum obtruderet, ex solo legati Suecici testimonio, spectatam apud Suecos esse Huetii eruditionem, talia confinxisse, et ad Huetium, fidem amico dantem perscripsisse. Valde eo tempore vrgebat Huetius *opus Origenianum*, quod tandem commendatissima editione anno MDCLXXXVII prodiit [z], et in quo praeter antiquitatis ecclesiasticae notitiam plane singularem, ostendit quoque elegantissimis, quas historiae Origenianae inspersit, obseruationibus, quam egregie in veteris philosophiae historia fuerit versatus. De quo tamen eius labore hoc loco plura dicere nihil attinet, dabit alia B. IO. ALB. FABRICII [a] diligentia. Amisit eo tempore, quo hoc saxum maxime voluebat amicum veteranum Bochartum, cui plurimum eruditio Huetii debuit, qui tamen, cum de loco quodam Origenis circa sanctum corporis Christi sacramentum cultumque angelorum cum eo disputaret ardentius, nonnihil amicitiam refrige-

u) p. 96. factum id esse, ait, anno 1661.
x) pag. 19.
y) 1723. Trimestri IV. Art. 2. p. 466.
z) Apud Rothomagenses.
a) Bibl. Graec. Vol. V. p. 216. et quae nos supra tomo tertio diximus.

frigescere passus est [b]. Circa id quoque tempus elegantem vtilissimamque tractationem *de Fabulis Romanensibus* plaudente republica erudita edidit [c], quae aliquoties postea recusa est [d], quaeque non nostri modo temporis res literarias illustrat, sed et veteri literaturae maxime philosophicae lucem amplam foeneratur, et ad cognoscendas origines philosophicas plurimum conferre potest. Occasione enim istarum fabularum de philosophia veterum mythologica, et orientalium methodo allegorica obseruationes iucundas et praestantissimas attulit, et hanc antiquae doctrinae partem multa luce perfudit. Biennio post summos in vtroque iure honores in academia patria obtinuit, et in illustre quoque honorariorum iuris doctorum collegium Parisiensis academia eum adsciuit. Tanta autem eius existimatio et doctrinae celebritas extitit, vt cum Delphini adolescentiae regendae praepositus fuisset Montauserius, Huetius potissimum ab eo regi commendaretur, qui ad formandos congressus literarios apud regium principem circa illum esset, eiusque animum literis istis, quibus principes iuuenes formari solent, imbueret. Qua ratione Cadomo Lutetiam cum Huetio sedes eius literaria et supellex libraria amplissima translata est. Quod grauissimum munus vna cum Bossueto dum exsequitur, et Galliae futurum regem optimis artibus instruit, priuata industria opus illud celebre, quod *Demonstrationem Euangelicam* inscripsit, et in quod, velut in horreum, praestantissimae et abundantissimae eruditionis suae copias contulit, confecit, in quo veritatem religionis Christianae secundum geometrarum leges demonstrare suscepit. Non patiuntur quidem tractationis nostrae institutum et limites, vt huius operis extra Galliam magis, quam inter Huetii συμπατριώτας celebris historiam exponamus, sed consulendi sunt viri docti, qui eius res tetigerunt [e]. Non tamen indictum hoc loco praetereundum est, historiam veteris philosophiae, praecipue barbaricae et mythicae, ad probandam veritatem reuelationis diuinae in sacris literis patefactae Huetium multoties in partes vocauisse. Fecisse id virum summum infinitae lectionis copia, et vi ingenii tanta, vt admirationem iure mereatur, non negamus, optamus autem, vt in huius generis scriptione, quam ad seueras geometrarum leges se exacturum promiserat, ad certiora animum intendisset, inepta, quae haud raro sequitur praeiudicia, omisisset, et imprimis omnis antiquitatis barbaricae Graecaeque origines ad Hebraeos referendo, caussam quam tuebatur, optimam impietati non prodidisset, et a temerariis coniecturis, quibus omnes veteres philosophos ad patriarchas Hebraeorum, praesertim ad Mosen, obtorto collo trahit, abstinuisset. Ita enim nec origines sacras, nec philosophicas corrupisset, et certiori talo consi-

b) pag. 99.
c) Paris 1670. 8.
d) Amstelod. 1679. 1716. Belgice, 1672. Anglice, ex Gallico Latina saepius prodiit.
e) Act. Erud. 1692. p. 282. Io. Fabricivs Hist. Bibl. suae P. IV. p. 30. Io. Alb. Fabricivs Syllog. Script. de V. R. C. c. 27. p. 516. Bvddevs Isagog. Hist. theol. L. II. c. 1. p. 431. seqq.

consisteret eius demonstratio, vt suo loco f multis a nobis exemplis est euictum. Iudicio itaque sobrio et accurata veterum religionum et philosophiae notitia opus est, si quis istum librum ad vsus egregios adhiberi velit. Ceterum cum iam circa ista tempora Huetium Scepticismo vehementer fauisse, ex supra adductis sit certissimum, merito mirati sunt multi, virum summum ausum tamen esse Demonstrationem Euangelicam scribere, quam suppositis iis, quae in tractatu *de Imbecillitate intellectus humani* fulcit, axiomatibus conuellere est facillimum. Abstinemus tamen a iudicio de scopo Huetii ferendo, illudque Lectori sagaci et ad Huetii circumstantias attendenti relinquimus, id modo monentes, cautis aliquam istius, quod auctorem ad scribendum commouit, consilii rationem, subolere posse ex praefatione nouae editioni praemissa, in qua se hanc Demonstrationem traditioni inaedificasse fatetur. Eam vero Pyrrhonismo non aduersari, sed hunc ad eam viam munire tum temporis iam credebat Huetius, vt ex *Qq. Alnetanis* est manifestissimum. Immo in ipso illo demonstrationis Euangelicae limine hunc scopum suum, illamque de hoc argumento mentem non prorsus abscondere potuit. Prolixe enim in *Operis Prologo* g demonstrare nititur, „ad faciendam fidem inanem esse „sine gratia Dei omnem argumentationem, viam cognitionis, quae per „sensum ac rationem fit, obscuram esse, ancipitem et fallacem, ad veri „notitiam malefidam et intutam infinitis obseptam philosophorum tricis „et quaestionibus; fidem vero claram esse et apertam, constantem, prae„lucentemque animo, ancipites motus et fluctuationes admisso coelesti „lumine componentem, quam si cui Deus largitus sit, eum probationes „non requirere; quae si desit, nullam illi sufficere demonstrationem". Immo eo vsque progreditur, vt asserat: „Idcirco non perspicacis et „certae, sed coecae et hebetis rationis vsum nobis Deum concessisse, ne „manifestam sacrorum mysteriorum notitiam ratione adepti, fidem aspernaremur". Fatetur quoque, „ita Christianismo longe minus aduersari „videri, quam existimetur vulgo, eas philosophorum disciplinas, quae „incertum habent ac dubium, quicquid sensuum et rationis ope cognosci„mus, quaeque sustinent se ab omni assensu. Sic enim praeiudiciis expur„gatos animos ac opinionibus liberos Deo regendos, et fidei diuinae mo„derandos facile se permittere". Quae vbi Augustini (in Academicorum castris olim militantis) testimoniis illustrasset, addit: „Extitisse subinde „viros ingenio ac eruditione praestantes, qui vt viam munirent doctrinae „Christianae prius ex hominum animis eradicandam censuerint philoso„phiam, et Scepticis ad id argumentis commode ac feliciter vsi sint; atque „eo tutius, quod scirent, et aperte praedicarent, irrita fore eadem vim„que omnem amissura, si aduersus Christianam disciplinam torquerentur, „quippe cuius principia non ab hominibus rebusue humanis, sed a Deo „ipso ducerentur". Non tam obesae naris fuit Huetius, vt non intelligeret,

f) Tomo primo, passim.

g) pag. m. 5. edit. recentiss.

ret, obiici posse: *Quorsum igitur ista demonstratio?* Sed respondet: „Nempe ad parandam et confirmandam fidem, quam per scientiam gigni „in nobis, nutriri, defendi, ac roborari sciscit Augustinus; non quasi per „propriam et praecipuam caussam, sed vt per extraneum et ascititium ad-„miniculum, quo in obsequium Christi debitaeque Christo fidei mens no-„stra sensim flectitur". Non exigemus hoc demonstrationis genus eius-que vsum ad leges ratiocinandi, quas dubias esse et incertas iam tum statuebat Huetius, nec quo pacto hunc se finem sibi propositum rite obtinuerit perquiremus; faciet id sine nobis Lectoris industria; id modo monemus, animo Scepticismo plene imbuto ad hoc opus scribendum se accinxisse Huetium, et alia prorsus respexisse, quam incautus ad haec eius monita credebat orbis literarius, adeoque frustra egisse, qui ob illum librum, dissertationem *de Imbecillitate intellectus humani* illi abiudicarunt. Ceterum eo tempore consilium auctorum Latinorum, quos classicos vocant, in vsum Delphini illustrandorum, inter primos concepit [h], ipse Manilium hac ratione notis suis illustrauit. De qua re praeter historiae criticae Latinae linguae scriptores videsis Io. Alb. Fabricivm [i].

Vita ecclesiastica Huetii, et scripta tum edita.

§. X. Hactenus inter aulae obsequia vixerat Huetius, vitae tamen ecclesiasticae semper appetentior. Anno autem aetatis quadragesimo sexto, postquam huic se consilio paulatim attemperauisset, ordines ecclesiasticos suscepit: cumque paulo post splendidae societati, quae Academiae Francicae nomen gerit esset adscriptus, vacanti apud Alnetanos abbatiae a rege praefectus est, eam tamen non nisi anno MDCLXXX, quo de nuptiis Delphini cogitatum est, et studiorum eius curriculum desiit, adire licuit. Transacto igitur in aula toto decennio Cadomum primum, ac deinde Alnetum venit, qui locus cum amoenitate sua Tempe quaedam videretur Huetio, Musas eius ita prouocauit, vt non modo loci iucundissimum aspectum suis celebraret carminibus, sed et eum sibi secessum exoptatissimum eligeret, in quem singulis annis redeunte vere exspatiaretur, totasque aestates in tranquillissimo degens otio, noctes diesque in rerum humanarum diuinarumque meditatione transigeret. In hac ergo quieta studiorum sede, quam diu meditatus erat, Scepticae philosophiae commendationem suscepit [k], conscriptis editisque *Quaestionibus Alnetanis* [l], in quibus de rationibus et fidei concordia tractationem exorsus demonstrare voluit, quae essent partes rationis in suscipienda fide, vsque quo pertinere debeat in rationem fidei imperium; docere etiam, nihil tam alienum a sensu communi proponi nobis a religione, quorum dogmatum et praeceptorum non consimilia vel etiam a fide moribusque hominum magis aliena, gentes optimis institutis temperatae vel non crediderint, vel in vsum consuetudinemque non receperint, propstereaque nullam superesse caussam, cur ea ab impiis hominibus repudientur. Quanquam autem totam eam

 dispu-

h) pag. 119 seq.
i) Bibl. Lat. Tom. I. pag. 294.
k) pag. 143.
l) Cadomi 1690. 4. Lipsiae 1693. 1719. 4.

diſputationem ſatis longam et prolixam, variaque doctrina mirifice excultam eo fine auctor adhibuit, vt religionis Chriſtianae veritatem impiis perſuaderet: fatendum tamen, reuelationis eum aſſertionem rationis euerſione inaedificaſſe. Facit id quidem occultius, nec vt ipſa rationis principia videatur eiuraſſe; attamen id hoc pacto agit, vt pateat, fruſtra eſſe rationis laborem omnem, niſi cum ſe ſentiat inanes in veritate detegenda conatus ſuſcipere, eo ducat, vt certiorem ex reuelatione veritatem quaeramus. Fundamentum toti hypotheſi ſternit, fluctuans animi iudicium, quod dum incertum haeret, quanam ratione mentis ideae cum rebus externis congruant, exque hac conſenſione veritas oriatur, cum videat, ſpecies internas et ideas rebus externis applicare ſe non poſſe, neque ad eas conferre, ac proin veritatem firme attingere; inde intelligit, per rationem cerni clare viam non poſſe, qua eatur ad veritatem. Quo pacto dum viae incerta ratio ſuſpenſa haereat, in ea incertitudine non acquieſcendum, ſed alium ducem eligendum eſſe ſtatuit, qui certius tutiusque iter ingrediendum oſtendat, nempe fidem: huncque in modum egregie ſe putat Scepticiſmi, in incertitudine non haerentis modo ſed acquieſcentis inſaniam ſanauiſſe, et qua ratione adhaerendum ſit philoſophis, qui dubitationis artem profitentur, docuiſſe. Et hac ratione quidem ita occulte rem ſuam agit Huetius, vt licet ſatis manifeſte pro Pyrrhoniſmo cauſſam in eo libro perorauerit, fere nemini tamen Scepticiſmi ſuſpectus factus ſit, donec poſt eius fata decantata illa incertitudinis Pyrrhonicae apologia prodiiſſet. Neque tamen magnopere mirandum, ad hanc potiſſimum Scepticiſmi viam Huetium confugiſſe. Cum enim et intellectus, rerum copia impediti praegrauatique, imbecillitate quadam laboraret, quem eius morbum in pulcherrimis ingenii, quod elegantiſſimum et viuum habebat, foetibus paſſim deprehendere licet, et iſta infirmitate debilitatus rationibus e contraria parte inter ſe concurrentibus ſatisfacere non poſſet, innumeram autem opinionum late diſſeminatarum turbam animo comprehenderet, non potuit non ad philoſ. illam incertam, et dubitationis artem deficere, in qua eum a doctis nonnullis viris contentionum philoſophicarum pertaeſis confirmatum fuiſſe, ipſe candide fatetur. His vero acceſſerunt momenta duo, ex his quaeſtionibus Alnetanis paulo attentius eas legentibus facile colligenda: Quorum vnum ad philoſophiam pertinet, alterum ad religionem. Et philoſophiam quidem initio amplexus erat Huetius Peripatetico-Scholaſticam, cuius vanitatem cum intellexiſſet, ad Carteſianam deſciuit, eamque miro amore diu complexus eſt. Aſt cum vel Ieſuitarum inſtinctu, qui plurimum apud eum auctoritatis habebant, vel ipſorum ratiociniorum infirmitate dubitare admodum et aliis eam factionem armis aggredi coepiſſet, vt ex eius *Cenſura philoſophiae Carteſianae* conſtat, quam paulo poſt ex Alnetano ſeceſſu prodiiſſe dicemus, non potuit non ad Pyrrhonias partes deflectere, cum meliora haud noſſet. Quod vero ad religionem attinet, notum ex actis eccleſiaſticis ſuperioris ſeculi, exoriente Carteſiana philo-

ſophia

ſophia illos viros doctos, qui extra Romanam eccleſiam viuebant, telis ex Carteſianis pharetris deſumtis vehementer Romanam aciem preſſiſſe, et imprimis transſubſtantiationis dogmati immedicabile vulnus inflixiſſe. Qui itaque philoſophiae et rationis ope ſuccurrere laboranti aciei non poterant, ad alia auxilia properarunt, contemtaque rationis auctoritate ad fidei, et quod illius fundamentum ſtatuebant, traditionis ſiue eccleſiae vocem confugerunt. Cuius rei teſtes nouarum artium, ſiue methodorum architectos aduocamus, et ad eas diſputationes prouocamus, quae inter Gallos de via examinis et auctoritatis magna animorum contentione agitatae ſunt. Et poſtremis his partibus acceſſiſſe Huetium, ob cauſſas ſupra adductas nemo mirari debet, rerum in eccleſia eo tempore geſtarum memor. Has enim *Quaeſtiones Alnetanas* eo illum fine ſcripſiſſe, vt auctoritatem traditionis contra rationis imperium ſtabiliret, ipſe candide fatetur. Verum eum in modum id praeſtitit Huetius, vt parum praeſidii in eius dimicatione magnis licet doctrinae copiis ſuffulta ponere illis liceat, qui viam examinis reiiciunt. Imbecillia enim pleraque ſunt, quae affert, confuſa et ad accuratae ratiocinationis leges haud exacta, quae vero ex omnium religionum ſylua congeſſit, et ad demonſtrandam veritatem R. C. attulit, ita deprauata a domeſtica ſignificatione et proprio ac genuino ſenſu ſunt, vt plane indigna Huetiana fama ea tractatio videri queat. Maxime vero vehementer veterum philoſophorum ſyſtemata corrupit, et perditiſſimos errores inducto fuco ita pinxit, vt concordare cum ſacris dogmatibus videri queant. Quae ratio eſt, cur valde hic labor viris doctis diſplicuerit, et innumeros in eo naeuos illi detexerint [m]. Sane nec a veritate nec a iudicio deſtituitur acutiſſimi HEVMANNI cenſura [n], qui vbi periculoſum eum librum atque inſidiarum plenum eſſe obſeruaſſet, id maximopere notandum eſſe monet, ad eiurandam contemnendamque philoſophiam omnem eum vbique collineare, nec aliud quaeſiuiſſe Huetium, quam vt omiſſis diſputationibus deſperatoque rationis auxilio, qui in Gallia a Romana eccleſia defecerunt, coecum Romanae auctoritati obſequium praeſtarent. Quod tamen tantum abeſt, vt obtinuiſſe credendum ſit, vt potius aduerſae, quam tacite aggrediendam ratus eſt parti tela improuidus ſubminiſtrauerit. Id quod tamen operoſe demonſtrare huius loci haud eſt [o]. Non multo feliciori quoque pugnae genere decertaſſe viſus eſt Huetius, cum *Cenſuram philoſophiae Carteſianae* in ea mora Alnetana conſcriberet, quae apud Pariſienſes edita [p] et aliquoties recuſa eſt [q]. Quamuis enim nonnulla Carteſianae philoſophiae vulnera inflixiſſet,

m) Vid. MOSHEIM. ad Cudworth. p. 960. 973. 996. 1050. 716. 1004. BVDDEVS Iſagog. L. I. c. 4. §. 23. pag. 235.

n) Act. philoſ. Vol. I. p. 313.

o) Exemplum eſſe poteſt, dum L. II. c. 4. p. m. 101. Cultum Angelorum ex philoſophia Alexandrina deriuat, veriſſimo quidem argumento, cuius veritatem nuper quoque perſpexit eruditiſſimus Anonymus, qui Adiſidaemonis Philoromaei nomine elegantiſſimas vindicias aduerſus ſycophantas Iuuauienſes Venetiis edidit. c. 2. p. 43. Sed exitiali illis, qui hunc angelorum cultum ex turbidis his lacunis exortum, pro orthodoxo commendant.

p) 1689.

q) Curante M. MEIBOMIO Helmſtadii et Franequerae 1609. 4. Pariſ. 1694. 12.

ſet, telum tamen in intima viſcera non adegit, facileque inuenerunt Carteſii aſſeclae, quid reponerent. Proceſſerunt enim contra eum in hanc arenam Ioannes Eberhardus Schwelingius, Ioannes Schottanus, Petrus Syluanus Regis, et Andreas Petermannus, de quorum ſcriptis contra Huetii cenſuram conſulendus Cl. STOLLIVS [r]. Valde hos quidem aduerſarios velut leuis armaturae milites contemnit Huetius [s], maxime vero ſe huius ſectae vanitatem tam certis documentis patefeciſſe gloriatur, vt cum nuperus ille factionis huius propugnator Petrus Syluanus Regiſius refellere eum inſtituiſſet, non aliter expedire ſe potuerit, quam poſtquam verba Huetii falſa interpretatione adulteraſſet; adeo vt argumentationi eius reſponſionem opponere ſimulans, ſibi ipſi dolo malo ſed inani calliditate reſponderit. Aliter tamen viſum P. Baylio, acutiori quam Huetius fuit, in hoc argumento iudici, qui Regiſii hanc animaduerſionem exemplo aliis commendare non cunctatus eſt [t], vt diſcant, qua ratione in hac re verſandum ſit. Certe inaequalia heic arma Huetii et

impar congreſſus Achillei.

Ex his vero intelligi quoque poteſt, quid de conſilio Huetii conſcribendae hiſtoriae philoſophicae [u] iudicandum ſit. Nempe cum ab adoleſcentia primisque literarum ſtudiis exiſtimatio veteris philoſophiae eius animo inſediſſet, ad cognoſcendas ſectas veteris philoſophiae antiſtitum a Laërtio explicatas plurimum laboris atque diligentiae contulit, et ex veterum lectione promtuarium aliquod ad Diogenem Laërtium collegit, ex quo ea depromſit, quae in *Demonſtratione Euangelica* et in *Quaeſtionibus Alnetanis* de hoc argumento dixerat. Cumque MENAGII *Commentarium in Laërtium* recognoſcendum ab auctore accepiſſet, ex quo magna illi ſuccreuit veteris ſapientiae notitia, adeo huius ſtudii amore captus eſt, vt nullum iter ſuſciperet, nullo ſubciſiuo frueretur tempore, quo non Laërtium ſecum habuerit, et veteri philoſophiae illuſtrandae partem temporis conſecrauerit. Quo pacto in magnam molem excreuit opus, quod in partes ſecandum edendumque decreuit, nihil tamen ex eo profectum prodiit, praeter *Quaeſtiones Alnetanas* et *Cenſuram philoſophiae Carteſianae*: ex quibus, ſi a partium ſtudio ſeponendus eſt animus, iudicandum, plus ad congerendum quam digerendum illuſtrem auctorem habuiſſe virium, nec illi ea auxilia adfuiſſe, quae ad condendam philoſophiae veteris hiſtoriam requiruntur, licet materiam habuerit ita amplam et abundantem, vt nemo fere eo tempore illius diuitias literarias aequauerit. Quam ſententiam vere dictam eſſe, vel hoc vno argumento conſtat, quod ex copioſiſſima vaſtaque illa veteris ſapientiae collectione haud alium, quam Scepticiſmum, fructum retulerit. Id quod tantum abeſt, vt neget, vt potius „hunc ſibi egregium vſum enatum glorietur, „quod, cum philoſophia „nul-

r) Hiſt. liter. P. II. c. 1. §. 97. p. 412.
s) loc. cit. p. 142. 162.
t) FONTENELLE Hiſt. de Renouvell. de l'Academie Franc. p. 184. LE CLERC Bibl. vniuerſ. Tom. XV. p. 330.
u) pag. 142.

„nullis contineatur finibus, et vltra mundi ipsius atque aeui metas euagetur in immensum, mens autem humana in angustum coacta, et humi „depressa densisque obducta tenebris in claram lucem crepere, arduosque „veritatis apices ratione sua subnixa conetur apprehendere, quaerendum „sibi proposuerit, quousque viribus illa suis sese possit attollere, quaenam illi petendae essent a fide suppetiae". Cuius meditationis fructum cum *Quaestiones Alnetanas* fuisse dicat, apparet inde, immensam illam farraginem veteris philosophiae, cui iudicio interposito subigendae impar fuit Huetianum ingenium fluctuans atque ambiguum, Scepticismum apud eum genuisse. Ceterum ex hoc abbatiae Alnetanae secessu alia quoque eius scripta prodierunt, quibus admodum nominis sui celebritatem auxit; inter quae libellus *de Nauigationibus Salomonis* magno eruditorum plausu exceptus est. Eo quoque tempore cum Nicolao Boelaeo (Boileau) Pratellio, de sublimi in verbis Mosis cosmogoniam describentis disputauit; quam disputationem cum post multos annos Ioannes Clericus edidisset, valde ea re irritata est poëtae satyrici, et pungentis non modo, sed interdum quoque latrantis rabies. Creuit istis laboribus Huetianae eruditionis celebritas, et meritorum cumulus tantus visus est, vt anno MDCLXXXV. a rege Episcopus Suessionensis designaretur; ob notissimas autem lites, quae aulae Gallicae cum curia Romana intercedebant, non nisi elapso septennio confirmationem pontificis maximi, et possessionem muneris istius nancisci potuit. Interim infula Suessionensi cum Abrincensi commutata anno MDCXCII diploma Romanum satis magno, vt conqueritur, pretio redemtum accepit. Neque in eius ecclesiae administratione illas delicias inuenit, quibus in Alnetana abbatia frui poterat. Adeo enim collapsa erat disciplina ecclesiastica, corrupti cleri mores, perditae incolarum consuetudines, vt non sine graui molestia habita synodo et statutis conditis *) seueris in ordinem deuiantes cogere posset. Quod cum aegre ferret Huetius, otio literario totus fere innutritus, et aquae insalubritas eo loco inimica esset eius sanitati, ingrauesceret autem aetas prouectior, et augerentur senectutis incommoda, consentiente rege episcopatu se abdicauit, a rege autem Fontanetensi abbatiae praefectus est, ne rei familiaris angustiis obscurata eius dignitas sordesceret. Fontanetum autem cum Cadomo vicinum esset, valde hoc senii sui portu gauisus est Huetius, aedesque abbatis exornari et supellectile eleganter instrui curauit. Ast quam tranquillitatis sedem sibi fore sperauerat, molestiarum et indignationis campum expertus est. Nam et vicinorum neglectum aegre tulit et litibus excitatis Francisci Casaei (de la Chaise) Iesuitae inclementia maxima rebus eius illata est calamitas: et a fraudulentis hominibus, qui reditus ex praediis eius prouenientes conduxerant circumuentus est. Quae taedia tamen consuetis literarum studiis et imprimis veteris philosophiae disciplina leuauit, vt potuit, animi vero molestiam auxerunt Ioannes Schottanus et Petrus

*) Prodiere Statuta Synodalia Cadomi 1693.

Petrus Callius, pro Carteſio vehementer in Huetium inſurgentes. Quam Carteſianorum maledicentiam vt vindicaret, cum a litibus iſtis ſe indignis valde abhorreret, ſeuera autem ſtudia impedirent oculorum debilitas et epiphorae, ad ludicrum ſcribendi genus conuerſus, fabula Mileſia Carteſianos exagitandos eſſe ſtatuit. Edidit itaque *nouas memorias ad iuuandam* [y] *Carteſianiſmi hiſtoriam* aliquoties ἀνονύμως editas, nomine ſuo ita clam habito, vt diu Huetium auctorem eſſe viri docti ignorarent. In ea ſcriptiuncula Regiſio dicata multo ſale ſatyrico Carteſianos aſpergit, fictione vſus, Carteſium falſa mortis imagine deluſis Suecis ad Lappones clam diſceſſiſſe, et inter eos nouam ſcholam excitauiſſe. Neque Batauorum ingeniis parcit, quae ob frigus aliquod aptiora iudicat [z] ad Carteſianae philoſophiae myſteria percipienda, quam feruidos Gallorum ſpiritus; non recordatus, inter ſuos Mommorium, Rohaltium, Boſſuetum aliosque inter Carteſianos, ipſo narrante, militauiſſe. Tandem ſeceſſus Fontanetani, et moleſtiarum pertaeſus Lutetiam reuerſus eſt, vt inter literarum dulcedines, et conuerſationis eruditae delicias vitam clauderet. Cumque in aedibus Ieſuitarum ſibi domicilium delegiſſet, ibi corpuſculum ſenectutis morbis fractum et grauatum reficere, animum autem virorum doctiſſimorum colloquiis et veterum ſtudiorum reminiſcentia paſcere conſtituit: bibliothecam quoque ſuam ne poſt mortem diſpergeretur, illuc tranſtulit, et Ieſuitarum ſocietati teſtamento legauit, ita tamen, vt in publicos eruditorum vſus certis legibus ab eo ſcriptis [a] proſtaret. Et hoc quidem pacto ſenectutis incommoda leuauit, et poſt grauiſſimum morbum, reſtituta ſanitate *Commentarium de rebus ad eum pertinentibus* conſcripſit. Cumque memoriae vires valde decreſcerent, et grandaeuus ſenex maioris molis operibus ſcribendis amplius non ſufficeret, morbis autem et corporis infirmitate animi quoque vigor ſenſim exhauriretur [b], *breuibus Diſſertationibus* [c] conſcribendis animum adplicuit. In quibus licet multa ſaluberrima congeſſerit, fatendum tamen exhauſtos ſenectutis valde prouectae incommodis ſpiritus, eas ſubinde prodere, nec amplius eas ſcriptiunculas Huetiano reſpondere ingenio. Pietati vero vltimos dies litaturus dum Vulgatam annotationibus illuſtrare contendit, tandem nonagenario maior anno MDCCXXI, VII. Cal. Febr. rebus mortalium eripitur.

§. XI. Clan-

y) Nouveaux memoires pour ſervir a l'Hiſtoire du Carteſianiſme par Mr. G. de l'A. Paris 1692. 12. Traiecti ad Rhen. 1693. 12. z) p. 50.

a) Extant Amoenit. literar. T. V. art. 7. p. 164. collapſas vero aedes illi Bibliothecae deſtinatas refecerunt Ieſuitae.

b) Talem inuenit Cl. Maichelius, vid. diſſ. de Bibliothec. Pariſienſibus P. I. c. 5. §. 7. p. 56. ob hanc infirmitatem excuſat Oliuetus confuſionem quandam in Comm. de ſua vita occurrentem.

c) Diſſertatiunculas iſtas abbas Tilladetus Collectione diſſertationum ad religionem et philoſophiam ſpectantium Paris 1712. 12. inſeruit, eo enim amico vtebatur Huetius. Cogitationes autem miſcellaneas Huetianorum nomine vulgauit Oliuetus Paris 1722. 4. in quibus frigus ſenile ſubinde deprehendes. Conf. Act. Erud. 1722. Sept. art. 12. Journ. des Savans 1721. Aug. art. 6. Bibl. ancienne et moderne T. XXVIII. art. 3. Memoires Hiſt. et crit. 1721. Iun. art. 1.

Institutiones Scepticae ab Huetio scriptae.

§. XI. Clanculum hactenus, quoad viuebat, Scepticismi semina sparserat Huetius, probe gnarus, quanta nomen huius factionis inuidia sequi soleat: quare aliud quasi agendo, vti dictum, Pyrrhonismum commendauit, nunquam tamen videri voluit, ac si totam philosophiam dogmaticam euertere in animo habuisset: contentus ostendisse, necessarium esse, vt ob rationis imbecillitatem et innumeras, quae in inquirenda veritate occurrunt, difficultates fidei potiores credantur partes esse, quam rationis. Verum quod cautus, dum viuebat, facere omiserat, illo fatis erepto comparuit, edito ab amico Huetii, OLIVETO, dissertatione eius *de Imbecillitate intellectus humani*, quam vernacula quidem, in qua edita est [d], conscripsit, in Latinam vero conuersam simul reliquit. Eam diu ante fata illustrem virum consarcinauisse, ex libri prooemio, si cum reliqua vitae eius historia comparatur, qualem ipse enarrauit, cautus lector facile deprehendet. Fatetur enim eo in loco, amicum quendam ingenii excellentissimi magnorumque meritorum, cum inimicorum inuidia et potentia esset patria pulsus Academicam philosophandi methodum autem omnibus praeferret, ipsi illius amorem inspirauisse. Quem fuisse Cormisium, senatus Aquensis praesidem, ex iis, quae supra diximus, constat. Cum autem has institutiones Pyrrhonias viuus suppressisset, licet illis inaedificauerit *Quaestiones Alnetanas*, post mortem a laudato abbate in lucem protractae sunt. Quae editio quantam rei insolentis admirationem in republica erudita concitauerit, dici vix potest. Fidem sane multi suis vix oculis habuere, legentes talia scripsisse virum in demonstranda veritate Euangelica geometrarum legibus obsecundantem, quae omni religioni et vsui humani intellectus euertendis essent accommodata, et latens aliquod periculum tegerent. Nemo enim hactenus satis luculenta illa loca in *Demonstratione Euangelica* et *Quaestionibus Alnetanis* notauerat, quibus Pyrrhonismo velificari conatus erat. Sui itaque officii, et imprimis gratae, quam Huetio ob innumera beneficia in societatem collata debebant mentis esse iudicarunt Iesuitae, vt hanc ignominiam a manibus Huetianis depellerent, et tantam impietatem, quantam libellus ille fouere videbatur, ab illo non prouenisse, negarent. Vehementer igitur succensuere in *Ephimeridibus Triuoltiensibus* [e] Olitueto, quod illustri viro, pietate et singularibus in ecclesiam meritis conspicuo supponere hunc librum fuisset ausus. Quod cum satis acerbe illi Iesuitae obiecissent, qui insignia impietatis specimina in eo libro detexisse sibi videbantur, atroque carbone illum notauerant, calumniam a se ita abbas depulit, vt ostenderet, personatum illud, quod tractationi in msc. praefixum est, nomen, satis luculenter Huetium prodere, *Dominum de la Roche* enim, Petrum innuere, *Theocritum* Danielem, et *Pluuignac* idem dioere, quod Graeca vult significatio Huetii: prouo-

d) Amstelod. 1723. 12. e) 1725. Iuin.

prouocaret autem ad auctoris αὐτόγραφον, ipsosque Iesuitas Ruaeum et Martinum testes, excitaret, et imprimis academiam Francicam in partes vocaret, quae Boiuinium et Monetam, viros clarissimos deputauerat, vt veritatem rei explorarent, qui manus Huetianae gnari editum libellum cum αὐτογράφῳ Huetii conspirare testatum fecere. Quae omnia prolixe enarrat, totiusque rei caussam perorat OLIVETVS in *Apologia Ephimeridibus Triuoltiensibus opposita* [f], quae plura desiderantibus consulenda est. Recte vero editor monuit, non abhorrere has institutiones Scepticas a scopo Huetii dudum in *Quaestionibus Alnetanis* prodito, qui fuerit, imbecillitate intellectus humani demonstrata frenum iniicere luxurianti seculo, quo athei et profani quilibet audeant, metaphysici acuminis obtentu sacra omnia euertere, ipsisque religionis Christianae mysteriis apertum bellum indicere. Id quod agnouit FRANC. BALTVS, ipse quoque ex Societate Iesu theologus, in *Epistola ad Oliuetum* [g], qui hoc Pyrrhoniae philosophiae compendium non contemnendum, nec inutile ecclesiae esse iudicat. Recte enim illi obseruatum, eum Eusebium imitatum post scriptam Demonstrationem Euangelicam, edita quoque Praeparatione Euangelica animos ita instruere voluisse, vt deuicta humana intellectus ambitione, eiectisque praeiudiciis, desinant nimium sibi suoque iudicio fidere, et faciliori obsequio fidei pareant. Quam veram mentem Huetii fuisse verba eius supra adducta ex *Demonstratione Euangelica* et *Quaestionibus Alnetanis* satis comprobant. Verum an hanc rerum Christianarum vtilitatem reuera isto libello promouerit Huetius, vel mediocri attentione vsus Lector satis palpabit. Libellum enim totum legenti, vel eius modo summam passim a viris doctis enarratam [h], animo comprehendenti palam erit, nihil aliud egisse Huetium, quam vt SEXTI EMPIRICI *Hypotyposes Scepticas* ordine concinno exhiberet, eaque ex philosophica historia congereret, quae Pyrrhonium philosophandi genus commendare, et pro optimo cogitandi et sapiendi modo venditare apta sunt, ita vero humano intellectui vim rationis omnem eripiunt, vt his saluis non habeat, quibus in veritate inquirenda discernendaue amplius nitatur. Huc enim omnia tendunt, quae lectionis vastissimae et eloquentiae satis nitidae viribus vsus auctor illustris attulit: Non habere humanum intellectum cognitionis certitudinem, quam et reuelatio ei deneget, et ipsa intellectus humani conditio. Incertum enim esse, valdeque dubium, vtrum vel obiectorum imagines cum ideis nostris conueniant, vel recte se habeat medium, per quod transeunt ad intellectum hominis; praesertim cum et sensus fallaces sint, et infideles nerui spiritusque animales; ipsum quoque cerebrum sua indole et constitutione incertitudinis rationes praebeat, animus autem suspectus vel ideo iudex sit, quod suam ipsam naturam ignoret. Vrget porro, vt hanc rerum omnium incertitudinem quoad cognitionem humanam euin-

f) Paris 1726. 8. conf. Histoire literaire de l'Europe 1726. Aout art. 3.

g) Continuat. des Memoires de Literature et d'Histoire Tom. II. P. I.

h) Vid. Bibl. ancienne et moderne T. XXVIII. p. 455. Act. Erud. Germ. P. LXXXVI. p. 77.

euincat, latere eam rerum omnium essentias, obstareque in momenta mutabilem rerum indolem, vt, quid de iis certo statuendum sit, cognoscatur. Adeo vero inter se iudiciis, temperamentis, opinionibus differre homines, vt contrariae haud raro de vna eademque re sequantur sententiae; multo minus in caussas rerum penetrare posse rationem hominis infirmam, cum et infinitae sint, et certa regula haud prostet, secundum quam latens iudicari eruique veritas possit. Adeo vero has partes prosequitur Huetius, vt non dormientium tantummodo et insanientium imagines falsas et confictas euidentiae sani hominis irridendae obiiciat, et Cartesium in partes vocet, statuentem, ignorare nos, annon Deus eiusmodi naturam nobis dederit, quae falli quotidie possit, sed et vrgeat vitiosum probationis genus esse, si rationis certitudo probetur argumentis a ratione petitis, praesertim cum incertissimis inter se ratiociniis homines dissentiant, ipsorumque dogmaticorum discordia, qua suas inter se opiniones iugulant, id clarissime euincat. Longum autem sapientium omnis aetatis catalogum nectit, qui reiecta omni rationis certitudine assensum cohibendum esse monuerunt, et non Academiam modo secundam et tertiam eiusque asseclas huc aduocat, sed et Anacharsin, Pherecydem, Pythagoram, Empedoclem, Gorgiam Leontinum, Xenophanem, Epicharmum, Parmenidem, Xeniadem, Zenonem Eleatem, Heraclitum, Anaxagoram, Democritum, Protagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem, Metrodorum. Anaxarchum in his partibus collocat, et academicos cum Pyrrhonis sequacibus satis amice conuenire, licet inuisum fuerit Pyrrhoniorum nomen, demonstrare satagit. Nec post nati Saluatoris tempora desiisse hanc, quam putat sapientiam Celsi, Fauorini, Sexti Empirici, methodicorumque et empiricorum sectae, Luciani, Vraniique exemplis comprobat. Immo inter ipsos dogmaticos Porphyrium, Aristippum, Herillum Carthaginensem, Menedemum Eretriensem, totamque scholam Megaricam, Monimum porro Cynicum in hanc partem inclinasse contendit: et inter exoticas nationes Magos, Brachmanas, Turcas, Essenos, Seboraeos, Maimonidem, sectamque apud Arabes Loquentium Pyrrhoniam philosophiam suo modo fuisse professos. Ex quibus omnibus colligit, dubitationem et ἐποχὴν solum esse verum et sufficiens remedium euitandorum errorum, solos esse Scepticos philosophorum nomine dignos, indignos autem dogmaticos, quorum temeritas infinitorum errorum mater fuerit. Vidit probe illustris auctor, Scepticae philosophiae inuidiam molestam suae scriptioni futuram esse, obiicique illi posse, quod oculos homini eruat, omnemque viuendi et felicitate fruendi vsum mediumque eripiat. Quod vt declinet, ad eas potissimum, latebras confugit, quibus dogmaticorum tela euitare satagebant Pyrrhonii. Nempe fidem ait, rationis incertitudini succurrere, et certa illa facere, quae ambigua sint, et fluxa, si rationem solam audias. Sequendam autem in vitae vsu verisimilitudinem rerum, discendumque ex hac arte dubitandi esse, qua ratio-

ne error, pertinacia, et arrogantia rationis et praeiudicia eiicienda; animus autem ad humilitatem obsequii fidei praestandi adducendus sit. Praestantissimum autem eius fructum in illo situm esse, vt auctoritatem nullius hominis reuereamur, ex sectis omnibus verisimiliora seligamus, nihil vero fidei contrarium admittamus, sed eclecticos imitemur, viros magnos et celeberrimos, adeoque nec Academicam, nec Scepticam, nec eclecticam sectam teneamus, sed propriam nobis seligamus, fiamusque ἰδιογνώμονες. Non tam ignarus rerum in ciuitate philosophica gestarum censendus est Huetius, vt non praeuiderit, obiecturum esse lectorem, ita omnem vitae statum, naturaeque ordinem, omne agendi principium euerti. Hanc itaque inuidiam vt declinet, obiectionibus quoque dogmaticorum satisfacere satagit. Neque tamen alia affert, quam quae dudum Sextus Empiricus et Sceptici alii attulere: nempe, quamuis scientia nulla detur, viuere tamen Scepticos non vt philosophos, sed vt homines reliquos, adeoque more astronomorum ex hypothesi agere, contentos ita finem vitae actionumque humanarum assequi. Non eruere hanc philosophiam oculos, sed eorum tantum lippitudinem manifestam facere et arrogantiam hominis detegere, quae scire omnia, de omnibus iudicare, arbitriumque inter litigantium partes interponere audeat. Falsum autem esse, quod ex admissa probabilitate concludi possit, dari veritatis κριτήριον, cum ea non sit certitudo sed apparentia externa, quae falsa interdum esse possit, inepteque misceri certitudinem cum verosimili, et quod errori obnoxium haud est, cum eo, quod fallere potest. Quamuis autem nihil comprehendi posse dicant Sceptici, hoc tamen eos comprehendere, quod incerta et incomprehensibilia sint omnia, neque tamen id affirmando, sed dubitando. Deum autem, licet intellectus fallax sit, sufficiens dedisse remedium, ne decipiamur, nempe fidem, adeoque accusari non posse, quod ad errores hominem condiderit. Huic fidei si ratio submittatur salua esse omnia, diuino enim lumine collustrari animum, vt, quid faciendum sit, quid omittendum intelligatur, et eo quoque duce summam primamque illam veritatem certo cognosci: esse Deum. Et haec quidem noua illa Sceptica philosophia est, quam dudum sepultam resuscitare ausus est Huetius vir summus. Qui si id partis studium, quod iugulat Pyrrhonis philosophia, deposuisset, si inter principia, quae vocant, formalia et materialia discrimen accuratius posuisset, si contentus fuisset, immoderatae humani animi ambitioni et iactantiae modum posuisse, si Sextum examinare sine praeconcepta opinione quam describere maluisset, si a petitionibus principii abstinuisset, si ineptum studium auctoritatem ecclesiae in tribunali rationis veritatem diiudicantis collocandi abiecisset, si ad verum quaestionis statum accuratius attendisset, si philosophorum veterum, quos inter Scepticismi patronos numerat, opiniones melius distinxisset, dignior sane illustri auctoris sui fama liber in vulgus exiisset, nec nocuisset caussae illi, propter quam tantos labores suscepit, quam nihil magis optare,

optare, nisi vt rationis iudicium effugiat, ista scriptione satis prodidit. Verum haec aliis expendenda relinquimus: adireque eos iubemus, qui libri censuram instituerunt.

Character animi Huetii.

§. XII. Ex hac, quam ὡς ἐν συνόψει dedimus Huetii historia, imago eius facili negotio potest depingi. Magnum enim inter suae aetatis eruditos virum fuisse, et haud exiguum orbis literati ornamentum, ignauus sit vel inuidus, qui temere negauerit. Inerant illi eae animi dotes, eoque fruebatur naturae fauore, sine quibus mediis ad gloriae culmina in ciuitate erudita grassari haud licet. Maxime vero illi, quam a natura praestantissimam acceperat, indoli summam iunxit diligentiam, laborisque improbi patientiam prorsus inexpugnabilem, eamque studiorum contentionem, vt nec inter edendum, nec inter quiescendum a studiis sibi temperaret. Cumque facultatibus afflueret, et natiuitatis praerogatiua facile summis vbique viris commendaretur, non potuit industriae eius amplissima deesse materies, suppeditatis iis auxiliis, quibus immensa lectionis copia parari solet. Ita enim et splendido bibliothecae apparatu fruebatur, et ad virorum eruditione summorum colloquia facile admittebatur, qua pacto eruditio illi vasta et insolita enata est. Maxime vero ingenium nactus erat supra modum elegans, foecundum, viuum, et vi quadam imaginationis concinna suffultum: Ex qua penu et eloquentiam illam, et felicem facilemque poëticae facultatis vsum, et artem quandam insolita et parum verisimilia comendi ornandique depromsit. Nec memoriae defuit fidelitas, ea largissime suggerens, quae ex multorum annorum lectione infinita in commentarios retulerat. Quibus cum accederet longus vitae ad summam senectutem vigentis vsus, et exercitatio, mirum non est, illum inter summos viros et praeclara aetatis suae lumina excelluisse. Verum quas affluentissimas possidebat, eruditionis diuitiis parem iudicandi aciem non adfuisse merito dolendum est. Cum enim natura ingenio, quam iudicio polleret, vastissima illa, in qua se ingurgitauit lectio naturalem animi acrimoniam suffocauit: quibus cum accederent praeiudicia nonnulla, ex vitae circumstantiis oriunda, quae obstiterunt, quo minus perspicacibus oculis vteretur, vis illa mentis, qua verum a falso distinguitur, eminere in eo non potuit. Cuius si non aliud extaret testimonium, sola ista, quam exposuimus Scepticismi commendatio exemplo esse potest luculentissimo. Sed in aliis quoque eius scriptionibus, praecipue in *Quaestionibus Alnetanis*, quin in ipso praeclaro ceteroquin *Demonstrationis Euangelicae* opere iudicandi aciem desiderari dudum viris doctis obseruatum est, et vel sola inepta hypothesis, quoscunque cana antiquitas in coelum extulit viros summos ad Hebraeorum sapientes reuocandi satis superque comprobat. Aut vehementer autem fallimur, aut ratiocinandi artem, quam in Iesuitarum scholis Aristotelico-Scholasticam didicerat, exacte non tenuit Huetius, quam si recte consuluisset, facile vidisset, fidei, vel quam eo

nomine callide tegit, auctoritati ecclesiae locum esse non posse, eiurato veritatis criterio, nisi coeci duci magis velut bruta animalia, quam videntes incedere, velut homines velimus. Ceteras vero animi virtutes virum magnum egregie ornauisse omnino fatendum est. In aulae enim luxu et vitae commoditatibus admodum affluentibus sobrie vixit, theae potu mirifice, vt ipse scribit [i] viribus recreatus, vnde licet variis morbis tentaretur, nonagesimum tamen annum viuendo superauit. Solas autem vitae delicias ex literarum studiis et conuersatione virorum eruditorum captauit, quibus, licet religionis professione dissentirent, humanum se, comem et inseruiendi cupidum praebuit. Pietatem autem eius generis coluit, quam in philosopho raro offendas. Maxime eam ob caussam Societati Iesu addictissimum semper seruauit animum, quod studium in nonnullas vitae eius circumstantias, maxime in odium, quo Cartesianos persecutus est, influxum habuit. Nec defuerunt, qui inde colligerent, plus in ea re voluntatem quam iudicium valuisse, de quo tamen, cum arcana mentis sensa hominibus non pateant, non iudicamus. Illud autem sine temeritatis nota pronuntiamus, omnem eum, quem pro Christianae religionis auctoritate atque veritate suscepit laborem, maiorem iudicii aciem, et minorem lectionis atque eruditionis abundantiam requisiuisse, quam adhibuit. Quae, saluis cetera viri summi meritis, quae ex aequo depraedicamus, euincunt, inter primae notae philosophos Huetium non esse reponendum; licet boni quilibet facile concesserint, inter viros doctos seculi XVII locum satis amplum eius praestantissimam eruditionem meruisse, dignumque esse, cuius memoria cum laude conseruetur in republica literaria.

P. Bayle. §. XIII. Non minori eruditionis, veteris pariter atque recentioris apparatu, maiori autem iudicii vi et acrimonia ad caussam Scepticismi iuuandam animum applicuit PETRVS BAYLE, inter maxima nostri temporis ornamenta ex merito numeratus. Cuius toties iam a nobis facta mentio, toties in partes ille vocatus, in philosophiae recentioris annalibus autem tam illustre eius nomen et celebris fama est, vt ideo indictus a nobis non praetermittendus sit. Ita vero pro retinendo assensu cuncta difficultatibus dubiisque repleuit, vt inter fortissimos, qui pro Pyrrhonismo steterunt, bellatores nostra aetate relatus sit, vnde omnino locum in hac theatri philosophici scena postulat. Cuius vitae historiam, et laborum literariorum fata omnium optime ex *Epistolis* eius discimus, quamuis in eristicis quoque, quos aduersariis opposuit, libellis, nonnulla occurrant, quae lucem rebus eius noscendis afferre possunt, praesertim in illa scriptiuncula, quam *Cabbalae chimericae* titulo Iuriei aggressionibus opposuit. Defunctum autem nonnulli viri docti laudarunt, et moderate quidem id fecit SAMVEL HENRICVS BASNAGIVS, in cuius *Historia Actorum eruditorum* [k] elogium Baylii legitur, quod iterata editione *Colle-*

i) p. 126. vbi extat elegans elegia in hoc potionis genus.

k) Hist. des Ouvrages des Savans 1706. pag. 545 seqq.

Collectioni Epistolarum Baylianarum praemisit PROSPER MARCHANDIVS. Tacemus biographiam eius *Memoriis Triuoltiensibus* [l] a Iesuitis insertam, aliamque praefixam Anglicae versioni Cogitationum eius de cometis. Vitae quoque Baylianae enarrationem *Dictionario* eius *apud Geneuenses edito* praemisit anno MDCCXV, abbas REVESTIVS, *emendatam et Obseruationibus auctam* [m] cel. MONETA, vnde ad hunc potissimum auctorem a nonnullis perperam relata est. Quam cum nec plenam satis nec accuratam esse iudicarent viri docti, eam castigandam sumsit anonymus quidam, quem IO. MASSONVM esse nonnulli volunt, a quo edita, *Historia P. Baylii et scriptorum eius, accurate recognita et additionibus atque correctionibus aucta, qua nonnulla singularia et ἀνέκδοτα ex scriptis eius et vita Anglice vulgata afferuntur* [n], qui tamen labor ob acerbum scribendi genus et contumelias in viros doctos iactas merito plerisque displicuit, qui reprehenderunt, a nonnullis diiudicandis eum abstinuisse, quae tamen iudicium postulabant, nonnulla falso et perperam attulisse, in quibusdam ad molestas digressiones diuertisse. Et tamen cum meliora non suppeterent, hae quoque animaduersiones *Supplemento Dictionarii Bayliani* a Geneuensibus anno MDCCXXII adiectae sunt [o]. Inseruit quoque *Ephimeridibus eruditis* [p] quae apud Parisienses prodeunt, auctiores autem apud Batauos recusae eduntur, cl. H. P. LIMIERIVS *Specimen bibliothecae miscellaneae, Latino sermone edendae* [q], quod vitam Baylii exhibet. Et ex his quoque fontibus sua hausit, qui inter *Memorias ad illustrationem historiae literariae scriptorum celeberrimorum in republica literaria facientes* Baylianam quoque vitam enarrauit NICERONIVS [r]. Nihil tamen perfectum et accuratum cum in his omnibus de vita viri summi reperiretur, meliora et pleniora dare constituit Cl. DES MAIZEAVX. Is viuum Baylium nouerat, et amicitiae vinculo illi iunctus multa sciebat, quae alios fugiebant. Vt igitur de amico fatis sibi erepto pulchre mereret, nec tanti viri memoriam intercidere pateretur, ad plenam Baylianae vitae historiam enarrandam animum adiecit. In quo consilio confirmauit eum illustrissimus Shaftsburyus, qui similem ab eo laborem poposcerat. Quem tamen priusquam aggrederetur, a Basnagio multa accepit singularia Baylii historiam concernentia; sicque materiam scribendi satis amplam nactus est, qua tamen non contentus, amicos Baylii adiit, et imprimis, quem is haeredem scripserat, Bruguierium, qui ex chartis Baylii sibi relictis ea congessit, quae ad noscenda viri celeberrimi fata facere aliquid poterant: Ea suis annotationibus auxere atque illustrauere Maraesius, aliique viri docti,

l) Memoires pour l'Histoire des sciences 1707. Avr. art. 47. p. 693.

m) Londini 1708. Ex ea potiora repetunt Acta Erudit. 1711. p. 103.

n) Exacte revuë de l'Histoire de Mr. Bayle et de ses ouvrages, contenant des additions et des corrections, avec diverses particularitez ou anecdotes ou tirées de ses ecrits et de sa vie publiée en Anglois.

o) Journal des Savans 1715. Mai art. 10.

p) 1718. Juil. art. 16.

q) Essais d'une Bibliotheque melée en Latin, que l'on se propose de donner au public sous ce titre: Specimen Bibliothecae miscellaneae.

r) T. VI.

docti, quibus cum Baylio viuo familiaritas intercesserat, vel qui commercium literarium cum eo aluerant. Quae omnia cum scriptis et epistolis Baylianis collata et cum rerum suarum indice, quem ipse Baylius construxerat, et a patria *Calendarium Carlanum* [s] inscripserat, comparata in ordinem redegit, et ex hac amplissima rerum ad historiam magni viri pertinentium sylua egregios commentarios conscripsit, in quibus vitam, fata, mores, scripta, controuersias Baylii accurate exposuit, nihilque eorum omisit, quae ad noscendum virum celeberrimum facere poterant [t]. In quo viri doctissimi labore cum nec accuratio desideranda sit, nec eruditio, cuncta autem eleganter pleneque enarrauerit, hunc nos quoque ducem sequemur, eaque ex amplissima et prolixa Baylianae vitae historia excerpemus, quae ad scopum nostrum faciunt: ita tamen, vt ad epistolas [u] et scripta magni viri subinde respiciamus, quibus scilicet omnium tutissime fides adhiberi potest, et ea quoque adiiciamus, quae passim viri docti obseruauerunt; idque agamus potissimum, vt ad iudicium ferendum instruatur Lector, et vtilitate sua huius quoque philosophi vitae se commendet enarratio.

Vita Baylii. §. XIV. Natus est PETRVS BAYLE Carlae, quod castellum est comitatus Fuxiensis, Apamiensibus et Riuiensibus vicinum, IV Id. Nou. anno salutis restitutae MDCXLVII, parente Ioanne Bayle, reformatae, quae ibi colligebatur, ecclesiae ministro, honestissima familia oriundo [x]: Puer indolem praecocem eamque egregiam prodidit, cui nec ingenii subtilitas, nec imaginationis foecundae vigor, nec memoria fida deesset, quibus cum accessisset a pueritia insatiabilis discendi ardor sciendique cupiditas, in agro natura fertili facile erat sparsis scientiarum seminibus largissimam messem polliceri. Parens ergo, quem filium hunc suum istis naturae muneribus ornatum videret, nihil eorum omisit, quae ad formandum literisque optimis imbuendum pueri animum facere posse nouerat. Ipse vero elementa Graecae et Latinae linguae, et humanitatis disciplinarum illi vsque ad annum MDCLXVI tradidit; cumque paulo firmiores in hoc stadio gressus facere posset, ad academica studia ablegauit. Ibi non pessimo seculi nostri more ignauiae, luxui voluptatibus se tradidit adolescens optimus, sed cum insatiabili scientiarum addiscendarum desiderio flagraret, vt hunc ardorem restingueret, disciplinas exhaurire omnes constituit, et quo plus didicit, eo vehementius scire plura et perspicere penitius cupiit. Qua nimia studiorum contentione factum est, cum dies noctesque libris impallesceret, vt graui morbo corriperetur, cogereturque vacantibus cathedris scholasticis ad patrios lares reuerti, et per sesquiannum corpus exhaustum nimioque labore debilitatum reficere. Quam-

s) Perperam inter scripta de Charletaneria retulit Cel. MENCKENIVS in lepida Oratione de isto eruditorum vitio. Nomen enim habet a Carla, patria Baylii.

t) Amstelod. 1730. 12. et in limine Dictionarii editionis Amstelod. 1730. qua nos vtimur.

u) Adhibemus autem editionem MARCHANDII Rotterodami 1714. vulgatam, quam praesentem habemus.

x) Lettr. XXXI. p. 146.

Quamuis autem cum ſanitate in gratiam rediiſſet, et ad ſalubriorem locum miſſus aëris mutandi cauſſa a ſtudiorum intemperie auocaretur, ignea tamen vis animi cohiberi non potuit, vt non priſtinum laborem reſumeret, et maiori contentione, quam ferre poterat imbecille et attenuatum corpuſculum ad literarum gloriam curreret, quo pacto malum recruduit et atrox febris ſecuta eſt. Neque tamen extingui iſta infirmitate inexplebile diſcendi ſtudium potuit: quamprimum enim vires reſtitutas eſſe ſenſit iuuenis Baylius, ad conſuetas literas reuerſus lectione librorum omnis generis, ne eriſticis quidem exceptis, ſe ingurgitauit. Maxime autem inter veteres Plutarchus, inter recentiores Michaël Montanus noſtrum mirifice delectarunt, cum et iucunda lectionis varietas eius ingenium paſceret, et vterque ſobrie et moderate philoſophari videretur. Nec magnopere aberrabimus a vero, ſi affirmauerimus, lectione vtriusque ſcriptoris primos Scepticiſmi igniculos et ſemina quaedam hauſiſſe Baylium, cum et Plutarchus haud raro academicis faueat, vt ſuo locum probatum, et Montano Pyrrhonia libertas et modeſtia vbique ſit commendatiſſima. Videruntque dudum viri docti, diſciplinam Montani ad hunc Scepticiſmi amorem, quem fouit Baylius, aliquid contuliſſe. Sane Renaudotius abbas, cum de Dictionario Bayliano ſententiam diceret, Montani licentiam Pyrrhoniam, et temeritatem quandam etiam certiſſima in dubium vocandi in eo libro vtramque paginam facere, cenſuit. Quod tantum abeſt, vt inficias iuerit Baylius, cum iſti cenſurae ſuas cogitationes opponeret, vt potius ab Montano exemplum impunitatis peteret, ea ſtatuendi, quae in conſpectu et cum approbatione aulae et Sorbonae iſte auſus eſſet. Quae molimina Montani Scepticiſmo frigidam ſuffudiſſe, non ignorabat Baylius, qui alio loco y) inter apertos Pyrrhoniſmi patronos Montanum numerat. Iudicii vero viribus paulo maturior, cum aetatis annum vigeſimum primum attigiſſet. arti ratiocinandi diſcendae ſe tradidit, quod tam ſero ſe feciſſe poſtea deplorauit. Cum autem nimis anguſta illa ſchola eſſet, in qua literarum tyrocinia hactenus poſuerat, quam vt vaſtum, quod alebat, ingenium capere nutrireque poſſet, ad Toloſanos abiit, inque iſta academia apud Ieſuitas philoſophiae praecepta diſcere coepit, animum autem attulit, cum innumeris, quae ex lectione ſcriptorum eriſticorum collegerat, dubiis, obiectionibus, et reſponſionibus plenum, tum ad incertitudinem et fluctuationem inter ambiguam rationum fidem ſponte inclinantem. Qui cum annorum iuuenilium, nondum ad maturitatem iudicii pertingentium, leuitate in diuerſas partes agitaretur, callide hac incertitudine vſus eſt ſacerdos quidam Romano coetui addictus, qui in vno cum eo contubernio viuebat, ad demonſtrandum, in tantis rationum ambiguarum fluctibus cum, vbi pedem figat, non habeat intellectus, audiendam eſſe eccleſiae vocem,

y) Lettr. I. pag. 5. Neque tamen in Dictionario de Montano articulum habet, licet ad eum prouocet in illuſtrationibus pag. m. 616.

vocem, et iudicem quendam quaerendum, cuius ſententia inniti queat animus. Quae retia cum vitare non noſſet iuuenis animus, inſidiarum iſtiusmodi inſciens nec ſatis prouidus, in caſſes eas incidit, et ad Romanae eccleſiae fidem publica profeſſione recipiendam magno ſuorum dolore et conſternatione adductus eſt [z]. Qua in re praecipitanter egiſſe Baylium, omnino iudicandum eſt, etiam vbi a ſectae partisque ſtudio abſtinemus, ſi vera ſunt, quae narrat eius biographus: Iuuenem infinita animo complexum plurimorum diuerſorumque librorum lectione ſe inebriaſſe antequam artis rationalis praecepta didiciſſet. Ita enim neceſſarium erat obrui intellectum nondum exercitatum, et ad expendenda rationum momenta non ſatis idoneum, vt cum exitum labyrinthi, et ſolutionem difficultatum non videret, iſtis perſuaſionibus vinciſſe, et extricari quaſi ex iſta incertitudine at nouis illaqueari retibus pateretur. Ita vero ad ſacra Romanenſium traductus Baylius cum ab epiſcopo Riuienſi ad faciendos ſtudiorum ſumtus neceſſaria accepiſſet, magna gloria publica diſputatione ingenii alacritatem demonſtrauit, magnamque ſpem excitauit, fore, vt hoc duce alii quoque ad gremium matris reuerterentur. Certe et fratrem et neceſſarios alios ad easdem partes amplectendas perducere ſtudioſe eo tempore conatus eſt. Alium tamen euentum res habuit. Fratris enim viri docti et acuti, qui miniſterio eccleſiaſtico quoque inter reformatos fungebatur, colloquiis ad reſipiſcendum adductus et amici cuiusdam demonſtrationibus luculentis conuictus eſt, vt fateretur, praecipitanter ſe egiſſe, nec rationibus ſatis munitum hoc conſilium ſuſcepiſſe. Maxime vero inter dogmata Romanae eccleſiae propria, tot tantosque nodos deprehendebat [a], vel Gordio enſe inſecabiles, vt veritatem in hoc coetu vnicam eſſe credere amplius haud poſſet. Redire itaque ad Proteſtantium coetus relictis caſtris Pontificiis ſtatuit [b]. Quod tamen cum capitale eſſet in Gallia, clanculum factum, relictaque Toloſa anno MDCLXX ad Geneuenſes amicos translatus eſt. Ibi cum Carteſiana eo tempore philoſophia caput extollere coepiſſet, Baylius, qui in ſcholis Ieſuitarum Ariſtotelico-Scholaſticam ſapientiam didicerat, excitatus eſt, vt quo erat animi ſublimis et acutiſſimi robore, ad comparandum inter ſe vtrumque philoſophiae genus iudiciumque interponendum ſuum animum transferret. Id quod tanta accuratione et iudicii, quo pollebat, acumine fecit, vt Scholaſticae philoſophiae ſpinas tricasque pertaeſus eam totam abiiceret et Carteſium ſequi conſtitueret. Id vero magna ingenii vi et felicitate ab eo tempore praeſtitit, et Carteſianae philoſophiae myſteria accurate didicit: Ita vero indolem egregiam et animum literis pulcherrime cultum demonſtrauit, vt dignum

z) Prolixe haec narrat DES MAIZEAVX p. 17. 18.

a) Transſubſtantiationis dogma et cultum imaginum ſe concoquere non potuiſſe ipſe narrat, Cabbal. Chimaericae Demonſtratae p. 139. quanto autem acumine dictum dogma oppugnauerit, ex Dict. art. Pyrrhon, patet.

b) Falſum itaque eſt, quod a nonnemine relatum Ven. REIMMANN. Hiſt. atheiſmi Sect. III. cap. 5. pag. 426. triennium integrum apud Ieſuitas Toloſanos Baylium Pontificiis ſacris addictum vixiſſe.

dignum iudicaret Normandius, ciuitatis Geneuenſis Syndicus, quem liberorum inſtitutioni praeficeret. Cui labori ita inuigilauit Baylius, vt fidem quidem et dexteritatem egregie probaret, nihil vero eorum omitteret, quae ad perficiendum ingenium, doctrinaeque copiam augendam quouis modo facere poſſent. Quo ſcopo a virorum celeberrimorum Picteti, Turretini, Minutoli aliorumque, qui in academia Geneuenſi magna cum laude docebant ore pependit. Atque ſic factum eſt, vt ſpectatiſſima vbique eſſet et commendatiſſima Bayliana eruditio. Quae cum comiti Dohnenſi innotuiſſet, cuius praedia nonnulla Geneuae vicina erant, commotus ille eſt, vt filiorum literis imbuendorum curam illi traderet. Quanquam autem Geneuenſem Muſarum ſedem relinquere cogebatur, amicorum tamen deſiderium, commercio literario cum iis inſtituto leniebat, et frequentes imprimis ad Minutolum et Conſtantium literas mittebat. Ex quibus ſatis luculenter patet, Baylium, licet Carteſianam factionem ſequi videretur, multo tamen magis iam tum ad Pyrrhoniorum partes inclinaſſe. In epiſtola enim Copeto anno MDCLXXIII ad Minutolum Geneuam ſcripta [c] valde Scepticorum cauſſam extollit, Dogmaticorum deprimit, et multa ex illorum parte electa commoda oriri ſtatuit, qua vero ratione facile vinci iſto diſputandi genere Dogmatici poſſint, explicet; ſibi autem potiſſimum Horatium commendatiſſimum eſſe dicit, qui cum omnium ſectarum exploratorem egiſſet, in nulla ſecta certus haeſit. Biennium hoc pacto transegit, ſolitudinis autem pertaeſus et conuerſationis literariae appetens anno MDCLXXIV iſtam prouinciam deſeruit, et ad Rothomagenſes abiit, vbi amici de neceſſariis illi apud mercatorem quendam proſpexerant, cuius filium informandum literis accepit, nec tamen ob ruſticationes frequentes, ſtudiis inimicas diu eo in loco manſit, Lutetiae vero viſendae magna cupiditate flagrauit. Illuc amicorum interceſſione, qua fratrum Beringorum [d] ſtudiis moderandis praefectus eſt, anno MDCLXXV delatus, fauentiſſimam occaſionem nactus eſt, ea animo literis inſatiabili deſiderio inhianti alimenta praebendi, quibus ad virilem quandam maturitatem aſſurgere, et excellentiſſimam doctrinam conſequi poſſet. Nam et virorum eruditionis praeſtantia celeberrimorum colloquiis ac conſuetudine, et bibliothecarum publicarum priuatarumque apparatu et commercio literario cum maximae eruditionis viris inſtituto innumeras literarum diuitias corraſit; amicis autem illis vſus eſt, quas et fides commendaret, et ſpectata cariſſimos redderet rerum diuinarum humanarumque cognitio. Inter quos amicitiae pignore cum Baylio prae aliis certauit Samuel Henricus Baſnagius, a quo Iurieo, Sedanenſi theologo commendatus eſt, viro docto multaeque lectionis, ſed ambitione paulo elatiori, eosque pati neſcio, quos impetus retardare ſuos vel officere conſiliis et auctoritati ſuae nouerat *. Per hunc enim ſperabat Baſ-

 nagius

c) Lettr. I. d) Fratrem illi habebant ſenatorem curiae regiae Pariſienſis.
*) Vid. DES MAIZEAVX p. 22.

nagius Baylium ad cathedram philoſophicam, quae anno MDCLXXVI in iſta academia vacabat, promotum iri, cum illi potiſſimum Spartae ornandae abunde ſufficeret. Non abnuit Iurieus, cui candidati reliqui diſplicebant. Paruit amici conſiliis Baylius, licet timidus, eo quod edictum regis contra eos, qui ad Romanam eccleſiam digreſſi eam iterum reliquiſſent, quosque relapſos vocant [e], curam iniiceret, metuenti ne dignoſceretur. Venit itaque Sedanum, et ita vtrique, quae tunc in diuerſum ſententiam diſceſſerat parti ſe commendauit, publica diſputatione autem tam luculentum excellentiſſimae doctrinae ſpecimen edidit, vt disiectis eorum qui in contrarium nitebantur, technis profeſſoris philoſophiae munus ei plaudente academia Sedanenſi conferretur, et ipſe Iurieus valde eum amaret, viri autem docti, quos illae Athenae nutriebant, certatim eius amicitiam ambirent. Inter quos ſingularibus amoris et beneuolentiae teſtimoniis noſtrum ſibi coniunctiſſimum habuit Iacobus Rondellus, eloquentiae profeſſor Sedanenſis, qui poſt disiectam regis auctoritate academiam ad Batauos abiit, et elegantiores literas Traiecti ad Moſam publico ſtipendio docuit, vir veteris doctrinae peritiſſimus, et rerum quoque noſtra aetate in orbe literato geſtarum callentiſſimus [f], quem ſuo loco ob vitam Epicuri deſcriptam, et elegantem de choenice Pythagorae diſſertationem aliaque, quae edidit ſcripta commendauimus. Qui cum Graece eſſet doctiſſimus et vetera folia accurate euoluiſſet, multoties Baylio inſtar oraculi fuit, quod in locis veterum difficilibus et obſcuris conſuleret, ſuisque cogitationibus exoptatiſſimam haud raro lucem inferret. Vbi vero cathedram, munus nouum auſpicatus, occupauiſſet, philoſophiae ſyſtema intra biennium ſuorum auditorum vſibus deſtinatum conſcripſit, et rogante quoque Ancillonio, qui Metenſis eccleſiae tum miniſterio fungebatur, PETRI POIRETI *Cogitationes rationales de Deo, anima et malo* examinauit, et obiectiones atque dubia ſua illo mediante ad Poiretum miſit, qui ad ea reſpondit, et nouae editioni libri ſui ipſam hanc controuerſiam inſeruit. Qua occaſione longa inde lis Baylio cum Poireto enata eſt, quae ad finem properante pugnantium vita valde acerba euaſit. Et initio quidem, cum anno MDCLXXIX nouam *Cogitationum rationalium* editionem curaret Poiretus, tum Carteſianus adhuc, intra modeſtiae et humanitatis limites controuerſia ſubſtitit. Quamuis enim editioni huic Poiretus obiectiones Baylianas cum cenſura et reſponſionibus ſuis adieciſſet, laudauit [ff] tamen in aduerſario *legentis iudicium, obſeruantis ἀκρίβειαν, impugnantis viuacitatem, beneuolentiſſimique animi blandam erga ſe propenſionem; ingenii quoque penetrationem*, quam vocat, et *ſoliditatem agnoſcit*. Cum autem iterata editione anno MDCCXV Cogitationes iſtas Poiretus vulgaret, tum dimiſſo Carteſianiſmo totus factus myſticus et theoſophicus, tam acerbe famam Baylia-

nam

e) Vid. Hiſtor. edicti Nannetenſis Tom. III. p. 428. 520. 582. et paſſim.

f) Conf. Lettr. CLVIII. p. 611.

ff) In Epiſt. ad Ancilonium p. 734. edit. vlt.

nam profcidit, vt *Differtationem* praemitteret *nouam*, in qua *de fimulato Petri Baylii contra Spinozae atheifmum certamine* egit, et in album impiorum Baylium referre nullus dubitauit. Licet autem deteftabili impietate ad arrodendam ifta ignominiae nota famam Baylii, fe commotum effe dicat, prodidit tamen aliam longe cauffam animum fuum, qui antea Baylianas contradictiones aeque patienterque ferebat, contra illum exafperaffe, indigne in ifta differtatione ferens, quod Baylius, ceteros, praeter fe, omnes, qui Spinozam oppugnauerant, (inter quos haud poftremum locum fibi Poiretus vindicabat) debiles aduerfarios appellaffet. Cauffa autem arcana in eo latebat: defcripferat Baylius in *Dictionario* fuo vitam fanaticae virginis Burignoniae, eamque allatis nonnullis rumufculis ita depinxerat, vt parum conuenire ifta imago characteri, quem effingere cupierat, iudicaretur, et in contemtum eam adducere videretur. Aft ad Burignoniae partes deferto munere ecclefiaftico et caftris Cartefianorum tranfierat Poiretus, et theofophiam foeminae cum ratione infanientis velut diuinae fapientiae myfteria vbique commendauerat, vt infra in eius vita dicemus. Suas itaque partes a Baylio arrodi credens Poiretus, et hoc fibi per aliud latus intentari telum fufpicans, cum aegerrime ferret, inter infanientes mulieres, Burignoniam a Baylio numerari, odio vehementer in eum accenfus eft. Quod haud parum auxit, cum fufpicacius forte, quam re vera fuit, coniiceret, ad excitandam magiftratuum feueritatem in Burignoniae factionem, ifta Baylium fcripfiffe. Accedebat autem his, quod in alio *Dictionarii* [g] loco refponfiones et apologiam Poireti amaro fale Baylius confperfiffet. Ita vero in rabiem actus theofophus, et iftis locis Baylii non fine dicacitate refpondit, et propudiofa atheifmi macula infamem Baylium declarauit, fatisque prodidit, quae eum cauffa ita armauerit, vt in ea fatyra *falfa*, *calumniofa*, *infideliter truncata*, *maligne*, *fcurriliter*, *ludicre expreffa* eo dictionis genere obiiceret [h], quod in myftico philofopho et theologo theofophico nemo aequus facile tolerauerit. Verum ea poft illa tempora, Baylio inter Batauos verfante, acta funt, et in tantam animorum disiunctionem enata res eft: tum autem, cum Sedani philofophiam doceret Baylius, ab ifta quidem parte tranquilla fuere omnia, et controuerfia ifta amica extitit. Difputauit quoque paulo poft anno MDCLXXX, contra Valefium, focietatis Iefu theologum [i], vfusque Cartefiano axiomate: extenfionem naturam effentiamque corporis abfoluere, transfubftantiationis dogma acutiffimis ratiociniis oppugnauit; de qua eius controuerfia infra plura dicendi aptior nobis erit occafio. Cum autem anno MDCLXXXI infolitae magnitudinis cometa inter fidera apparuiffet, et diuerfis ille hominum iudiciis agitaretur, fuam quoque fententiam dixit, et *Cogitationes de Cometis* multa eruditione refertas anonymus confcripfit, eo quod fperaret, priuilegio regio munitas Lutetiae

g) Art. Roi not. C.
h) Conf. Vol. II. libri de Eruditione triplici, p. 974. Edit. rec. Bibl. myft. pag. 247. 312.
i) Viuebat ille tum in collegio Cadomenfi.

tetiae prodituras esse, si a Romanae ecclesiae ciue conscriptae viderentur. Et hac quidem ratione muneris dignitatem tueri, et philosophiae suis prodesse laboribus, inter Gallos Baylius gnauiter perrexit.

Vita Baylii inter Belgas. §. XV. Hunc vero in modum de philosophia optime merentem grauis illa procella obruit, quae res reformatae ecclesiae in Gallia prorsus prostrauit. Rex enim omni illius professionis fidei exercitium in regno suo sublaturus, scholas primo omnes reformatorum soluere decreuerat. Ita professorio, quo hactenus gauisus erat Baylius munere euerso, res quoque eius attritae sunt [k]. Factum tamen, cum in contubernio suo Sedani iuuenem aluisset Batauum, quem philosophiae praeceptis imbuerat, vt is praeceptorem de se optime merentem sibique carissimum, Roterodamensis reipublicae consiliario, quem pensionarium vocant, Paetsio, quibus posset, verbis traderet, et cum in literis, tum domum reuersus, coram ita eum commendaret, vt maxima inde Baylianae doctrinae enasceretur existimatio, isque esse iudicaretur, cuius eruditione gymnasium Roterodamense egregie ornari iuuarique posset. Illo itaque viro consultissimo reipublieae proceribus suadente noua historiarum atque philosophiae professio cum stipendio honesto [l] excitata est, cui Baylius praefici posset. Inuitatusque ad eam Spartam obeundam eo laetior Baylius obtemperauit, quo exoptatior illi locus videbatur, libertate philosophandi, quam mire deperibat, gaudendi. Igitur omisso itinere Anglico, quod meditabatur, in Belgium foederatum abiit, eumque paulo post Iurieus secutus est, quem theologiae professorem eruditio haud vulgaris acceptum fecerat. His igitur exulibus Gallis scholam istam nouam et illustrem sua doctrina ornandam et amplificandam Roterodamensis reipublicae curatores tradiderunt. Ibi primum rarae vastaeque eruditionis specimen edidit, vulgatis *Cogitationibus de Cometis*, quibus priuilegium regium Lutetiae obtinere non potuerat. Lectionis multiplicis variaque literarum cognitione refertae copiam in eo argumento tractando demonstrauit Baylius. Qui tametsi dissertatione epistolari tantum, ephimeridibus publicis [m] inferenda ostendere suscepisset, si malo omine cometae appareant, quae vulgata est opinio, sequi inde fecisse Deum miracula, vt superstitionem confirmaret; tanta tamen rerum copia scribenti se obtulit, vt iustae molis librum tractatio referret. Quam licet laruato nomine conscriptam simulasset, offendit tamen argumentum et cogitationum libertas censores Parisienses, vt editio impediretur, remittereturque liber auctori, qui ad Belgas delatus, ob eam ipsam caussam librum edidit ἀνόνυμον. Ex msco tamen, quod Baylii manum referebat, breui apparuit, eum harum cogitationum auctorem esse [n], qui fons illi postea multarum molestiarum fuit. Quamuis enim praestantissimam illa scriptio eruditionem spiraret, accensus tamen illius gloria Iuriei animus odio

k) Lettr. XXXI. pag. 142.

l) Lettr. XXXII. p. 148. LXXIV. p. 260. Gaudebat autem Stipendio 500. florenorum.

m) Mercure galant.

n) Vid. Lettr. XXXII. pag. 149. XXXVII. pag. 158.

odio et inuidia eſt, vnde amara contentionum et calamitatum ſcaturigo Baylio poſtea enata eſt. Auxit quoque iſto tempore hanc de ingenio eius et natura excellentiſſimo, et literis ſupra modum culto atque eleganti opinionem, edita *Diſquiſitione critica in Hiſtoriam Caluiniſmi* [o], quam magno conatu parturierat Maimburgius Ex-Ieſuita. Qui cum doloſis artibus ſatis callide res Reformatae eccleſiae euertere, et calumniis onerare eas partes velle videretur, ad vindicandam eius famam duarum hebdomadum ſpatio hanc diſquiſitionem generalem Baylius conſcripſit, vtque erat literis apprime verſatus, et acumine iudicii atque ingenii feſtiuitate ornatus, tanto lepore, et tractationis iucunditate, eaque ſubtilitate ratiociniis generalibus tantum Maimburgii copias euertit, vt in fugam primo ex congreſſu hoſtis daretur, magna laus vero Baylium ſequeretur, immo ipſe Condaeus princeps eius libelli lectione delectaretur [p]: narraretque MENAGIVS [q], adeo egregium iſtum librum viſum eſſe Maimburgio, vt laudare eum coactus ſit; ipſe doctiſſimus vir autem elegantiam ingenii et viuum iudicandi ſcribendique genus commendaret. Nec maior forte inuictis Baylii ratiociniis laus enaſci potuit, quam quod tantum irarum inde enatum eſſet aduerſario, vt cum rationibus refutare non poſſet, non quieſceret, donec regis edicto et flammis vltricibus prohiberetur [r]. Nec hic furor libri plauſum, apud aequos lectores ipſamque ciuitatem literariam impediuit, quae tanta auiditate et legit et coëmit, vt eodem anno auctam emendatamque editionem iterum vulgare auctor cogeretur. Cuius tamen, quod mireris diu verum nomen latuit, vnde factum, vt diuerſis viris doctis liber ille tribueretur. Elegantia tamen, et perſpicuitas tractationis, multis luminibus refertae, et doctrinae varietate abundantis tandem Baylium, cui in hoc quidem ſcribendi genere haud par alter fuit, prodidit. Reſponderat ad eandem hiſtoriam Caluiniſmi Iurieus quoque, inſtituta *Caluiniſmi et Papiſmi hiſtorica comparatione*, inque ea *Apologiam pro reformatione et reformatis* dederat [s]. At cum obruere multitudine rerum, quam accurate veſtigia aduerſarii reprimere maluiſſet, longe inferior Baylio in ea arena pugnauiſſe iudicatus eſt [ſ], id quod nouos inuidiae morſus excitauit, cum praeferri ſibi Baylium Iurieus pati haud poſſet. Tanta autem literarum delectatione capiebatur Baylius, tanta contentione augendis et amplificandis orbis literarii limitibus inuigilabat, vt cum ſatis opima et fauentiſſima illi nubendi conditio eo tempore offerretur, caelebs tamen viuere mallet, omnemque aetatem in literis conſumere reipublicae eruditae autem et amicis ſe totum deuouere ſtatueret. Qua ſententia in animo eius firmata, nouam editionem *Cogitationum de Cometis* an. MDCLXXXIII cura-

o) Critique generale de l'Hiſtoire du Calviniſme.

p) DES MAIZEAVX l. c. p. 27.

q) Menagian. T. II. p. 22. 23.

r) Adiecit Biographiae Baylianae regium mandatum ea de re DES MAIZEAVX, qui loc. c. prolixe rem omnem exponit.

s) L'Hiſtoire du Caluiniſme et celle du Papiſme, miſe en parallele, ou Apologie pour les reformateurs, pour la reformation et les reformez.

ſ) Vid. Menagiana l. c.

curauit, et nonnullis, quae amici quidam contra Brueysium μεταθέμενον, eiusque librum apologeticum conscripserant, fauentem Lucinam conciliauit: ipse *Collectionem tractationum aliquot ad Cartesianam philosophiam pertinentium* instituit, illique ea adiecit, quae contra Valesium Iesuitam disputauerat; quae collectio Amstelodami MDCLXXXV prodiit *. Vt vero liberiorem paten-

*) Titulum praefixit Baylius hunc: „Recueil „de quelques pieces curieuses, concernant la phi- „losophie de Mr. de Cartes. Non enarrabimus contenta libri, id modo obseruantes, Scholasticorum theologiae euertendae Baylium in ea collectione animum intendisse. Maxime vero transsubstantiationis dogma Cartesianae cui tum fauebat philosophiae praesidio subruere in ea dissertatione fategit, quam contra Valesium scriptam huic collectioni inseruit. Pomum eridos autem istud dogma, quod semper philosophantium ingenio et acumini inuisum fuit, nascente potissimum Cartesianismo visum esse, nemo rerum nostra aetate in ecclesia et ciuitate literaria, gestarum adeo ignarus est, vt id nesciat. Cum enim nouo philosophandi genere Cartesius substantias omnes in cogitantes et extensas diuisisset, illas spiritus naturam absoluere, has corporum statuebat, et vtriusque attributa haec essentialia esse dicebat, vt ex Principiorum philos. P. I. §. 53. 54. p. m. 12. constat. Id quod repugnare doctrinae Romanae ecclesiae de sacrosanctis altaris mysteriis editis mox Meditationibus Cartesii vidit et obiecit ANT. ARNALDVS, monens, secundum hoc dogma, si soluas, non manere hanc doctrinam posse, cum fide credat ecclesia ablata a pane eucharistico panis substantia, sola illic accidentia remanere, ea autem esse extensionem, figuram colorem, odorem, saporem, aliasque qualitates sensiles. Quibus valde pressus Cartesius in Respons. quart. p. 118. in omnes formas se torquet, vt argumenti vim eludat, fassusque est, vt se istis Romanae ecclesiae decretis addictum demonstraret, in pane eucharistico nihil plane aliud esse, quo sensus nostri afficiantur, praeter solam istam superficiem, quae sit terminus dimensionum eius corporis quod sentitur; et in qua sola superficie fiat contactus; notandum autem esse monuit, istam superficiem non ex sola corporum externa figura esse aestimandam, sed considerandos etiam esse omnes illos exiguos meatus, quae inter puluisculos farinae, ex quibus panis conflatus est, et inter particulas, ex quibus vinum constat, reperiuntur. Ea spatiola alia materia subtili repleri, nec tamen ad eius substantiam pertinere, adeoque eius superficiem non externam tantum esse, sed eam, quae interne singulis particulis immediate sit circumposita. Supponit porro hanc superficiem etiam moueri ex parte, cum aliquae panis particulae ab aëre aliisue corporibus eius poros ingredientibus agitentur: sic vt ex horum motu perpetuo, intelligatur superficies perpetuo in motu quodam esse: immo et hoc sibi concedendum postulat, per superficiem panis non hic intelligi partem vllam substantiae, nec quantitatis eiusdem corporis, sed tantum terminum illum, qui medius esse concipitur inter singulas eius particulas, et corpora ipsas ambientia, quique nullam habet entitatem, nisi modalem. Quibus suppositis concludit: cum in hoc solo termino contactus fiat, et nihil nisi per contactum sentiatur, manifestum esse, quod, corpus dicatur in aliud ita mutari, vt haec noua substantia in eodem praecise loco existat, in quo prius corpus v. g. panis existebat, necessarium sit, nouam illam substantiam eodem plane modo sensus omnes nostros afficere debere, quo panis et vinum illos afficerent, si nulla transsubstantiatio facta esset. Speciem enim illam externam remanentem esse illam superficiem mediam inter singulas particulas et corpora illa ambientia. Valde placuit hic pullus tum Cartesio, iactanti melius se mysterium hoc explicuisse, quam Scholasticos accidentia realia ἀσυστάτως comminiscentes; tum asseclis eius, inter quos biographus eius HADR. BAILLETVS, L. VIII. c. 9. ita mentem Cartesii explicuit, manere quidem eandem corporis extensionem, sed mutari panis extensionem, in extensionem corporis Christi, vt cibus in homine in succum et sanguinem conuertitur. Immo haec tam plana esse et euidentia putat, vt hac explicatione iactet quamplurimos reformatorum ad amplectanda dogmata Romanae ecclesiae commotos esse. Valde vero grauis fuit Cartesii scholae aduersa Scholasticorum factio, cui facile fuit ostendere, hac explicatione Cartesiana mentem Concilii Tridentini de hoc dogmate plane euerti, ipsumque sibi Cartesium contradicere, cum quae sola extensione cognoscantur accidentia, reipsa essentiam corporis ex eius mente ingrediantur. Vt itaque huic se labyrintho extricent, in varios, anfractus dilapsi sunt et hypotheses excogitarunt suas magis opiniones, quam mentem concilii exhibentes. Quidam enim, et inter eos imprimis FRANCISCVS DES GABEZ in Philosophia Eucharistica Gallice edita, FRANC. LAMY in Epistolis philosophicis, et quem supra nominauimus, PETRVS CALLYVS in Durando illustrato cum modos siue attributa ista a substantia corporis Cartesiana saluis eius hypothesibus, separari hac non euersa minime posse, cernerent, assumtionem quandam hypostaticam et informationem commenti sunt, affirmantes diuinam Christi naturam animamque ita per transsubstantiationem corpus et sanguinem assumere, atque informare, vt eadem ratione sit corpus et sanguis Christi, quam illa quae in coelis sunt. Vehementer autem ista explicatio illis displicuit, qui succensebant Cartesianis, quod puritatem doctrinae

patentioremque campum nancisceretur, in eruditionis latifundia exspatiandi, vtque multis modis orbem sibi eruditum deuinciret, cum varietate doctrinae

doctrinae ecclesiae labefactarent: vnde supra narrauimus, Callyum ob eam hypothesin valde Huetio vapulasse, eo quod nihil minus ista explicatio referat, quam transsubstantiationem. Cautius itaque mercaturus Emanuel Maignanus, ex Minimorum ordine celeberrimus philosophus et mathematicus, (cuius vitam post P. SAGVENVM enarrauit P. BAYLE Dict. T. III. art. Maignan p. 20.) simpliciorem rei adumbrationem commentus est. Quamuis enim medius inter Gassendum et Cartesium incederet, formas tamen substantiales et accidentia realia improbabat. Huic visum, desinere quidem panem et vinum adesse in sacramento et existere, verum eandem tamen in sensus incursionem impressionemue, conseruare Deum, quae ante transsubstantiationem fuerat. Quae licet simplicius quidem difficultatem leuare videantur, compertum tamen mox est, ita duplex poni miraculum, cum hoc pacto Deus ordinem sensuum et impressionis atque sensationum mutare tollereque necesse habeat. Vnde Maignani quoque hypothesin oppugnarunt reieceruntque Nicolaus Maria Gennarus, et Augustinus de Guiditiis, ipse quoque Maignanus ob hanc assertionem in capitulo generali ordinis sui reprehensus est, teste DANIELE in Itinere Cartesii p. 197. Indignum philosopho hanc hypothesin esse, quae miraculum miraculo explicat, Deumque ex machina prouocat, recte vidit, ROHALTIVS, celeberrimum inter Cartesianos nomen, qui vt propius ad mentem magistri accederet, alium modum excogitauit, statuendo, corpus I. C. in sacramento post consecrationem ita locum panis occupare, vt eadem spatia et interualla, quae panis occupauerat, illud iam occupet, et eandem extensionem seruet, quam habuit panis, vid. Entretiens sur la philosophie p. 48. Verum prorsus ita euerti mentem Tridentini concilii recte ab aduersariis Cartesianae factionis responsum est: eo quod isto modo sequatur, quod corpus Christi in panem, non vero panis in corpus Christi mutetur, cum essentiam panis, quae in dispositione et modificatione extensionis a Cartesio ponitur, suam faciat, et essentiales eius modos recipiat; qua de re acute nonnulla monuit P. BAYLE Dict. l. c. not. A. Longum esset lites hoc de argumento omnes enumerare, quas cum Scholasticae philosophiae asseclis Cartesiani fouerunt, afferreque mira ista somnia, quae ad explicandum hoc mysterium Platonicis numeris incomprehensibilius et obscurius ex hac turba attulerunt Clercelierius, Mallebranchius, eiusque ὑπερασπιστὴς Mironius, quaeque Franciscus Bernierius, Io. Baptista du Hamel aliique, qui media inter vtramque partem via incesserunt, excogitarunt. Alium ista locum, aliam tractationem postulant. Nobis ad praesentem Baylianae vitae historiam illustrandam attentis, monuisse sufficit, difficultates insuperabiles, quas contra hoc dogma struit Cartesiana philosophia, aduersariis Romanae ecclesiae haud leue triumphi argumentum, Cartesianorum inimicis autem fauentissimam occasionem exhibuisse, illi factioni obtrectandi. Maxime Societas Iesu cum haud exigua sibi impedimenta obiecisse Cartesianismum cerneret, magnis animis in eam factionem insurrexit, et heterodoxiae accusatione aduersarios confundere fategit. Non prouocabimus ad celebre illud concordatum, vti vocant, inter Iesuitas et patres Oratorii de non tradenda iuuentuti Scholasticae Cartesiana philosophia, nec ea adducemus, quae contra Mallebranchium eiusque asseclam Mironium vehementer vrgere coepit eius ἀνταγωνιστὴς P. Du Tertre, de cuius obiectionibus vid. Europe sauante, T. III. P. II. art. 5. p. 296. T. IV. P. I. art. 7. p. 129. sed ad Cadomensem Iesuitam, Valesium prouocamus, qui data opera in hoc argumento Cartesianas phalanges adortus est, edito libro, personato nomine, LOVIS DE LA VILLE, lingua Gallica: Opposition de principes de Mr. des Cartes avec la foi del' eglise Romaine, touchant la transsubstantiation, et leur conformité avec le Caluinisme. In quo tam luculenter ostendit, Cartesii principia philosophica cum hoc dogmate consistere non posse, sed illud totum euertere, vt non modo inuincibile esse agmen Valesii iudicauerit BAYLIVS, vid. Lettr. XXIX. p. 336. sed et Cartesiani inter Gallos, pontifici Romano addicti haud parum animo deiicerentur, et Regisius, qui Cartesianos conuentus Parisiis instituerat, metu coactus eos solueret. Non vero solos Cartesianos sed et Gassendistas inter eos numerauerat Valesius, qui irreconciliabilem philosophia sua inimicitiam contra hoc dogma concepissent, eoque nomine dicam scripserat Bernierio. Qui cum deuiasse ab ecclesiae doctrina videri nollet, in Illustrationibus ad librum personati VILLEI suspicionem a se istam amoliri conatus est. Idem fecit quem simili accusatione aggressus erat Mallebranchius, proque Cartesii vel sua potius hypothesi verba fecit, quibus tamen apologiis docta ista natio philosophica prohibere non potuit, vt non iterata vice prodiret nonnemo, et dissertatione Gallice scripta ostenderet, Philosophiam Cartesianam, fidei ecclesiae catholicae repugnare, Bernierium autem denuo refelleret. Tacemus Mallebranchii aduersarium du Tertre, Antonium Arnaldum, aliosque, qui Mallebranchium a recta via declinauisse contenderunt. Intelligi autem nobis non monentibus potest, eos, qui ex Protestantium coetibus telis suis illius dogmatis iugulum petiuerunt, otiosos in illa domestica Romanensium pugna non consedisse, sed proprium ensem in eius viscera adegisse. Id quod praeter I. LA PLA-

doctrinae et elegantia ingenii lectores mirifice delectare posset, ad edendas ephimerides literarias, quod scriptionis genus recens tum exortum mirifice plerosque ceperat, hortatu Iuriei animum adiecit, et Calendis Martiis anni MDCLXXXIV Gallico sermone *noua ex republica literaria* [t] edidit, libros optimae notae accurate recensuit, literariam historiam mira luce perfudit, nec sterilem enarrationem exhibuisse contentus, iudicium suum interposuit, obseruationibusque selectis argumenta librorum haud raro illustrauit. Qui labor adeo feliciter cessit Baylio, vt inter ephimerides literarias, quae ob doctrinae varietatem et iucunditatem maximi fiunt, summo fere loco habitus sit, certe nulli huius generis lucubrationi cesserit. Cum autem ob materiae diuersitatem varia et multiplex in eo opere eniteret Bayliana eruditio, eaque raro exemplo in omni fere argumento regnaret, dici non potest, quam commendatae istae ephimerides viris doctis fuerint, qui certatim eas summopere laudarunt [u]. Auctor autem, cum indies magis literarum praestantia inclaresceret, dignus visus est, quem Frisiae occidentalis Status ad adeundam cathedram publicam in academia Franequerana C. M. florenorum stipendio inuitarent. Sua tamen sorte contentus Baylius, cum paucis viueret, opimam Spartam recusauit, foecundissimum autem calamum porro ad amplificandas literas adhibuit. Nouae enim editioni *criticae Disquisitionis in Historiam Caluinismi continuationem* [v] addidit, quae tamen, licet ingenii eius amoenitatem tota saperet, cauillandi ansam nonnullis suppeditauit, cum quaedam ridendo et iocando dixisset [w]. Valde eo tempore contentionis serram reciprocauere magna Galliae lumina Arnaldus et Mallebranchius, quorum controuersiam miris animorum motibus agitatam cum attigisset in nouis literariis [x] Baylius, istis quoque litibus implicitus est. Nempe praeter

alia

PLACETTE, qui auctoritatem sensuum contra transsubstantiationem peculiari schediasmate vindicauit, fecit quoque Petrus Baylius, qui cum Cartesianae se sectae addixisset, apud Sedanenses, vt supra narratum dissertationem Valesio opposuit, in qua vindicantur a Peripateticorum obiectionibus rationes, quibus aliqui Cartesiani probarunt, essentiam corporis sitam esse in extensione. In hac dissertatione, non negat Baylius, extensionis rationem et imprimis impenetrabilitatem materiae cum transsubstantiatione constare non posse : vera autem esse et naturae conformia ista principia acriter defendit, et offendere ideo doctrinam Romanam principia rationis prima, clarissima et certissima, statuit. Et haec quidem summa est istius collectionis, curiositate Lectoris non indignae, quam edidit Baylius, comprehenduntur enim in ea praeter Concordatum Iesuitarum cum patribus Oratorii, obseruationibus illustratum, Bernierii annotationes, Mallebranchii responsio, refutatio noua Bernierii, et dissertatio laudata Baylii, vna cum meditationibus ad metaphysicam abbatis DE LANION, editaque ista collectio est Amstelodami 1684. 4. Plura de re ipsa dare huius loci non est. Nobis haec enarranda fuere, vt qualis hoc de argumento Baylio controuersia intercesserit, Lector intelligat : quo pacto tamen simul quandam historiae Cartesianae, suo loco latius enarrandae particulam tangere licuit. Plura qui sitiet, ei affatim dabunt scriptores laudati praestantissimae doctrinae theologo D. CHR. MATTH. PFAFFIO Cancellario Tubingensi, in Diss. Anti-Roger. p. 26. 48. et diss. Anti-Baeliana II. p. 28.

t) Nouvelles de la Republique des Lettres.

u) Vid. Act. Erud. 1685. p. 511. Hist. des Ouvrages des savans 1706. Dec. p. 545. STRVVIVS Introd. in Hist. lit. c. VI. §. 43. p. 296. et qui supplementa dedere, ACKERVS, COLERVS, LOTTERVS, IVNCKERVS de Ephimerid. erudit. p. 170. FABRIC. Praef. ad MORHOFII Polyhist. alii.

v) Nouvelles Lettres de l'Auteur de Critique generale de l'Histoire du Caluinisme de Maimburg.

w) DE MAIZEAVX l. c. p. 32.

x) 1685. Août art. 3. p. 876.

alia ad logicam et metaphyficam pertinentia, quae infra fuo loco enarrabimus, etiam de morali quaeftione inter viros iftos doctiffimos difputatum eft. Cum enim nouum fibi fyftema philofophicum et theologicum Mallebranchius effinxiffet, idque ad doctrinam de gratia, valde tunc theologorum diffenfionibus agitatam transtuliffet, inter alia axiomatis loco pofuit: omnem voluptatem effe bonam, et illum felicem reddere, qui ea fruatur. Quam affertionem, metaphyfica fubtilitate praecifioneque mentis formatam acriter quoque defendit; non minori autem contentionis alacritate oppugnauit Arnaldus, ratus, ita omnem honeftatis virtutisque faciem confpurcari, et foedae quoque voluptatis cauffam agi poffe. Quam Arnaldi obiectionem cum enarrauiffet Baylius, vt accurate diftinguere, partibusque idearum de quibus difceptatur, omnibus enumeratis, verborum pugnas miro artificio foluere nouerat, Mallebranchii affertum effe veriffimum, pronuntiauit: eo ipfo momento, quo quis voluptate fruitur, hominem felicem effe, neque tamen ita foediffimarum voluptatum cauffam defendi, quas omnino fugiendas effe, fanus rerumque intelligens lubens concefferit. Nempe diftinguendum effe inter cauffam voluptatis formalem et efficientem; illam vero heic folam a Mallebranchio intelligi, non vero hanc, quae nifi bona et iufta fit, voluptatis rationem reiiciendam effe poftulet. Quamuis autem et veriffima diceret Baylius, et ab aliis quoque, maxime a Gaffendo, dudum pronuntiata, valde tamen vrebat Arnaldum, quod fcripfiffet, mirari fe, nolle aduerfarios Mallebranchii ad veram eius mentem aduertere animum, vel non poffe eam intelligere. Vnde grauem ei dicam fcripfit [y], et cum ille non fileret, nec cauffae fuae deeffet [z], vt erat acer difputator et vehemens, iftam difceptationem nouis obiectionibus continuauit [*], quam totam de verbis pugnam fuiffe, Lector prudens facile comprehendet nobis quoque non monentibus. Tetigit quoque argumentum de tolerantia, edita de ea epiftola Hadriani Paetfii, quo is Moecenate vtebatur: quo tamen nomine illis difplicebat, qui rigidas partes fequebantur [†]. Anno MDCLXXXVI breui fed eleganti commentariolo, inquifiturus in cauffas, quo modo ad ecclefiae Romae gremium tota Gallia perducta fit, artes feueras, adhibitas iniurias, quas Reformati pertulerunt, delineauit [*]. Maxime vero ipfam facram violentiae, quae in conuertendis hominibus adhibetur, anchoram conuellere, et quam neceffaria et cum naturalibus legibus tum praeceptis Chrifti et regulis Chriftianae ciuitatis conueniens tolerantia fit, oftendere conftituit, edito *Commentario philofophico, in verba Iefu Chrifti, compelle eos intrare: in quo rationibus quam plurimis iisque euidentiffimis probatur, nihil*

y) Avis a l'Auteur des Nouvelles de la Republique des Lettres.
z) Roterdam 1686.
*) Differtation fur le pretendu bonheur des fans.
†) Nempe improbabat Auctor motus Britanniae fub Iacobo II. et damnabat, non aliam in Britannia religionem tolerari quam Proteftantium. Quod cum partibus Guilelmo regi addictis placere non poffet, etiam interpretem inuifum Britannis fecit.
*) Ce que ce que toute la France Catholique.

nihil esse abominabilius, conuersionibus, quae vi et coactione efficiuntur, refutantur quoque sophismata eorum, qui hac ratione agunt, et ad ea quoque respondetur, quae S. Augustinus pro excusandis persecutionibus protulit [a]. Praeuidit Baylius, qui in hoc libro ad tolerantiam stabiliendam commendandamque vim eloquentiae et eruditionis omnem adhibuerat, displiciturum esse hunc commentarium etiam inter Protestantium theologos illis, qui rigidiori zelo pro caussa ecclesiae orthodoxae vigilare se et pugnare sibi viderentur. Quod genus hominum cum irritabile esse nosset, ne crabrones excitaret, Anglum auctorem Ioannem Foxium de Bruggs commentus est, et prodiisse hanc ex Anglico versionem apud Londinenses simulauit, quae ab ipso Gallico idiomate ἀρχέτυπος Amstelodami vulgata erat [b], latere tamen diu non potuit, quamuis constanter hunc foetum abnegasset. Inde vero haud parum in suspicionem adducta est Baylii religio, quod tamen latius heic enarrare non licet, cuncta eleganter exponit eius biographus DES MAIZEAVX, qui consulendus. Grauiori afflictione, eo ipso tempore turbabatur Baylii animus, cum in nouis eius literariis nonnulla Christinam Sueciae reginam offendissent, cuius tamen indignationem mitigauit iramque placuit Baylii prudentia [c]. Ast quam illi sollicitudinem ea res excitauerat, haud parum leuauit academiarum regiarum, Francicae et Londinensis beneuolentia, quae datis ad Baylium, literis testatae sunt, quo loco praestantissimam eius eruditionem haberent. Valde vero paulo post turbauere circulos eius insultus quidam febriles, ita, vt corpore animoque languens cogeretur ephimeridum edendarum curam Basnagio Bellouallensi, amico suo tradere, quo auctore mutata inscriptio, et noua haec literaria titulo *Historiae actorum eruditorum* [d] vulgata sunt. Admodum ab hoc tempore non vires tantum corporis Baylii, continuata febris pertinacia attenuatae sunt, sed et animi tranquillitas, et ingenii quoque alacritas vehementer turbata est. Sub cinere enim gliscentem inuidiae ignem hactenus contra Baylium aluerat Iurieus, in quo et gloriae aemulatio inuidiam excitauerat, et zelus pro doctrinae puritate suspicionem accenderat, dolosum eius hostem Baylium esse. Qui cum commentarium, *Compelle eos intrare* edidisset, et tolerantiae fines late extendisset, ira et indignatione aestuans Iurieus, pro commodis ecclesiae et doctrinae purioris conseruatione contra latitudinaria Baylii principia apertum bellum suscipere constituit. Erat in eo Baylius, vt tertiam illius commentarii partem ederet, cum in arenam contra eum Iurieus descenderet, irreconciliabilem ab eo tempore inimicitiam innumeris offensionibus testatus. Quae lites indecorae inter collegas funestae quoque fuere reipublicae literariae, cum vis illa ignea et elegantia, qua supra modum excellebat ingenium Baylianum,

a) Commentaires philosophique sur les paroles de I. C. contrain les entrer &c.

b) 1686. prolixe libri huius Historiam enarrat DES MAIZEAVX l. c. p. 35. quocum conferendae Epistolae Baylianae.

c) Ibid. p. 37. Quaestio versabatur circa quasdam Christinae Reginae epistolas a Baylio vulgatas addito iudicio suo paulo liberiori.

d) Histoire des Ouvrages des Savans, vid. citati not. (u)

Baylianum, valde iſtis moleſtiis et aegritudine debilitarentur, ſanitatique eius valde afflictae obſtarent, quo minus ex voto reſtitui in integrum poſſet: qua ratione non potuit non viuax ille, qui in Baylio regnauerat animus deprimi eneruarique. Id quod ſenſerunt non ſine animi dolore amici, qui ab iſto tempore Baylium veterem imaginem non amplius retuliſſe, ſibique ſimilem vix fuiſſe obſeruauerunt [e]. Ipſe Aquisgranum profectus hauſtis aquis ſalutaribus nonnihil leuaminis ſenſit, emergere tamen ex animi luctu et moerore non potuit, praecipue cum mors illi Moecenatem, Paetſium eripuiſſet, et in rabiem et furorem actus Iurieus vehementi eum perſecutione premere pergeret. Deſerendum itaque Roterodamum ratus, Berolinum ſibi animo delegit, vbi exulibus Gallis exoptatiſſimum aſylum electoris gratia parauerat. A quo ſtatore vindiceque literarum, cuius immortalis eo quoque nomine fuit gloria, cum viris ex hac natione doctis ſtadium aperiretur, ad eruditionis gloriam propoſitis praemiis impigre currendi, amicorum, maxime Ancillonii, Abbadii et Lenfantii, virorum celeberrimorum precibus Schombergio, qui copiis Brandeburgicis ſummus dux praeerat, et ab eo electori commendatus eſt. Neque effectu deſtituta eſſet iſta commendatio, cum et magna eſſet doctrinae Baylianae fama, et plurimum amici in aula poſſent, niſi mors electoris interceſſiſſet, quo pacto res euentu caruit. Reprimendas autem Iuriei iniurias et calumnias ratus *Supplementum ad Commentarium de Tolerantia* [f] edidit, et aduerſario reſpondit, ſeparataque ſcriptione eius impudentiam laruatus retudit.

§. XVI. Hactenus primae tantum velitationes belli iſtius literarii inter Iurieum et Baylium interceſſerant, iam grauius bellum exarduit, et cruenta facta pugna eſt, quam et gloriae aemulatio ſuccendere, et ſi fides nonnemini, domeſtica quoque cauſſa quaedam [ff] augere coeperat. Nempe prodiit anno MDCXC famoſus libellus, qui *maximi momenti informationem exulibus Galliae reformatis de inſtanti eorum in patriam reditu* [g] (quem vaticiniis quibusdam apocalypticis nixus ſuis vicinum praedixerat Iurieus) titulo promittebat. In quo libello res attritae eccleſiae reformatae Gallicanae, quae in exilio viuebat acriter exagitantur, et ad excuſandam palliandamque aulae perſecutionem, omnis cauſſa in ſeditioſa axiomata et conſilia exulum coniicitur, aculeato vero dicendi genere contumeliis innumeris miſeri cumulantur. Qui libellus cum pſeudonymus prodiiſſet, dici non poteſt, quantam indignationem Proteſtantium, maxime inter Britannos Batauosque meruerit, non ſine graui cauſſa querentium, bonam ita cauſſam inauditis calumniis opprimi, et ex ipſo Proteſtantium ſinu, id quod ſcribendi genus abunde declarabat, progredi auſum eſſe, qui

Controuerſiae Baylianae.

e) BASNAGIVS in Elogio Bayliano, Hiſt. des Ouvr. des Savans 1706. p. 547. depuis ce tems la ce n'eſt plus Mr. Bayle.

f) Supplement du commentaire philoſophique ſur les paroles: contrain les entrer, 1688.

ff) Vid. Journal des Savans Mai 1716. p. 596 ſeqq. recte vero narratiunculam in dubium vocarunt auctores Biblioth. Germ. P. XLVI. p. 90.

g) Auis important aux refugiez ſur leur retour prochain en France 1690.

qui telum in fratrum viſcera adigeret, et atrocem perſecutionem iis coloribus pingeret, quibus deteſtabiles eccleſiae reformatae vultus viderentur. Cum autem non ſine acumine et ſale ſcriptus eſſet, cauſſamque non exulum modo, ſed omnis Proteſtantium eccleſiae iugulare velle cenſeretur, maxima de libelli στηλιτευτικȣ auctore detegendo cura fuit. Et Iurieus quidem Baylio illum tribuere nullus cunctabatur: nec id a vero valde alienum videbatur aliis viris doctis, qui luculentos characteres ingenii Bayliani, ab aliis imitatione haud facile exprimendos ſibi detexiſſe videbantur. Vnde in grauiſſimam ſuſpicionem Baylius adductus eſt, voluiſſe eum non ſine exitio eccleſiae Reformatae aulae Gallicae blandiri, eiusque gratiam captare. Iurieus autem, vt inuidia aduerſarium cumularet, publico ſcripto eum aggreſſus, ad expellendum hominem tam infando crimine rebus Reformatae eccleſiae noxium ex Belgio foederato magiſtratus cohortatus eſt. Quae procella cum omnem Baylii fortunam euertere videretur, pugnis calcibusque is pugnauit, vt oſtenderet, iniuriam ſibi fieri, nec a ſe vnquam libellum iſtum fuiſſe profectum. Quod et ſemper amicis affirmauit, et ad vitae finem conſtanter defendit, ſe illius foetus parentem non fuiſſe. Sic vt ad haec noſtra vsque tempora de auctore libri incerta ſententia viri docti diſputauerint [h]. Inde vero atrociſſimum contra Baylium ex parte Iuriei bellum exortum eſt. Is enim illum velut proditorem eccleſiae, et clandeſtinum hoſtem accuſare, et vt ex foederato Belgio eiiceretur, ſollicitare magiſtratus non dubitabat. Vim igitur vi repellere coactus telis tela oppoſuit et libellis ſale acri refertis, quibus titulum *Cabbalae Chimaericae*, *Chimaerae demonſtratae*, et *Ianuae Coelorum*

h) De auctore famoſi libri valde Baylio et viuo et viuis erepto diſputatum eſt, quam tamen diſputationem prolixe heic referre inſtituti ratio prohibet. Pauca tantum delibamus. Et viuente quidem Baylio maxima veriſimilitudinis nota ad eum libellum referri poſſe iudicatum a viris doctis eſt, cum et ingenium Baylianum mire referret, et qui librum imprimi curauerat, bibliopola ſe a Baylio eum accepiſſe teſtaretur, manum autem Baylii mſc. retuliſſe diceret, qui emendandis operarum erroribus praefuerat. Conſtanter vero id negabat Baylius, vt ex Cabbala chimaerica demonſtrata patet, et ad mortem vsque velut alienum foetum reiiciebat. Quod tamen non obſtitit, quo minus ipſi Baylii amici, et inter eos Baſnagius et Des Maizeaux dubii haererent, an non ad Baylium auctorem liber referendus eſſet. Poſt fata Baylii vltima eandem ſortem iſta diſceptatio habuit. Nonnulli Paulum Pelliſſonium hunc foetum genuiſſe ſuſpicabantur, at is publice ſe parentem eſſe negabat: alii Larroquanum filium a Reformatis ad Romanas partes transgreſſum hunc partum excluſiſſe, et Baylio amico transmiſiſſe contendebant, vt editionem procuraret: Baylium autem inuiſi libelli editioni fauiſſe cauſſabantur, quod viſionum et vaticiniorum Iurieu exagitandorum facilem occaſionem inueniſſet. Id amici nonnulli, et inter eos Cel. Croſaeus ipſius Baylii fide referebant: nuper autem OLIVETVS abbas, in Epiſtola ad Buhierium ſenatus praeſidem, quae extat Journal des Savans l. c. et Bibl. German. T. XLVI. Art. 5. p. 84 ſeqq. ex ipſius Larroquani ore ſe centies audiuiſſe narrauit, eum verum eius foetus parentem eſſe. Quamuis ephimeridum auctor hoc tamen non obſtante rationem oſtenderet, quae perſuaderet, Baylium opitulatrices Larroquano manus in excludendo hoc foetu porrexiſſe. Tandem nonnemo in Bibl. Germ. P. XLVII. art 9 p. 130 ſeq qui perſonata Prioris de Neſuille appellatione nomen verum abſcondidit, inuictis, ſi verae ſunt, ad quas prouocat, memoriae, rationibus demonſtrauit, Baylium hunc librum tum conſcripſiſſe, cum inter Batauos omnia in eius perniciem coniuraſſent. De reditu enim in patriam et recuperanda aulae gratia, cum ſtipendium 4000. librarum ei promiſiſſet, qui regi a confeſſionibus fuit, Franciſcus Caſaeus (la Chaize) ea conditione vt Romanam fidem amplecteretur, cogitantem, fidei ſuae et ſinceritatis hunc eſſe prodromum voluiſſe. Et euentum hunc in aula habuiſſe, vt Larroquano apud Ieſuitam, et hoc apud regem intercedente ſtipen-

Coelorum reseratae indidit [i], Iurieum vehementer repressit et ita depexum dedit, vt in contemtum apud omnes adduceretur, et longa inde lis enasceretur; cuius tamen fata reliqua et euentum heic loci enarrare non licet, sed in actis ecclesiasticis huius temporis exponenda sunt. Parum vtilitatis ex atroci hoc bello literario ciuitas erudita habuit. Vt itaque alia ratione literis prodesset, ad scribendum *Dictionarium Historico-Criticum* animum adiecit, eiusque specimen ad Iacobum Rondellum edidit, ex quo constabat, similes eum labores literatos sub examen vocaturum, erroresque literarios emendaturum esse; vnde vno tantum volumine obseruationes suas comprehendi posse iudicabat [k]. Verum et hoc institutum valde nouis Baylii calamitatibus retardatum est; quibus factum, vt tandem munere professorio exueretur. Cum enim nonnulla de pace vniuersali restituenda consilia ab amico secum communicata typis vulgasset, Iurieus autem magnos de iis clamores sustulisset, quod latentem in angue herbam prodere ipsi viderentur; suspectus factus est Baylius, quod rebus Britannorum, quales sub Guilelmo rege magnam mutationem passae erant, infensior esse animo, aduersamque aulae partem Gallosque consiliis suis iuuisset; qua re magna inuidia inter Britannos cumulatus est. Qui licet his se artibus nihil tribuere, insontemque esse edita ea, quam diximus apologia demonstraret, fidem tamen non inuenit. Vnde Britannorum monitis sollicitati reipublicae proceres eum loco mouendum stipendioque priuandum esse censuerunt, caussati, in meditationibus *de Cometis* talia eum affirmauisse, quae in viro publici doctoris axiomate ornato ferri haud possent [l]. Equidem non sibi defuit Baylius, et iniuriam sibi fieri demonstrata assertionum suarum innocentia, conquestus est, cum autem arcanam veramque huius calamitatis caussam ignoraret, frustra verba fecit. Quoniam autem hunc fulminis ictum vitare haud poterat, patienter quod mutare nequibat, pertulit, contentus, Iuriei calumnias edita apologia luculenter confutasse. Cumque nec diuitiis inhiaret, nec honoribus, paucis autem contentus viueret, in ipsa afflictione ista inuenit solatium, laetus ita sibi otia suppetere, cum Musis et amicis pro lubitu congrediendi tempusque omne tribuendi literis, libris vero scribendis largius indulgendi. Ita ab omni muneris vinculo liber, cogitationes omnes ad *Dictionarium Historico-Criticum* conuertit, cuius aliam iam sibi faciem finxerat, et campum delegerat paulo ampliorem. Quod saxum postquam dies noctesque impiger voluisset, tandem volumen primum et secundum anno MDCXCVII, praefixo contra morem suum nomine edidit. In id autem velut in horreum Baylius contulit, quicquid iudicii acies vel naeuorum apud scriptores, vel caussarum arcanarum

stipendium numeratum iri promitteretur, quamprimum in locum Romanae ecclesiae addictum se recepisset. Cum autem tota res ad exitum non perduceretur, magnique inde motus in Belgio essent contra Baylium exorti, Larroquanum rem secreto tenuisse, et post Baylii mortem demum prodidisse.

i) Consulendus hic, qui fuse omnia enarrat DES MAIZEAVX l. c. et conferendae epistolae Baylianae, p. 313. 318. 320. 326. 348. 365. 458 seqq.

k) Extat illa dissertatio T. IV. Dictionarii p. 606. ed. rec.

l) Rem omnem exponit DES MAIZEAVX pag. 68. seqq.

narum in hiſtoria omnis aeui detexerat, quicquid ſplendidum atque elegans viuisque coloribus depictum ſiſtere poterat ingenium, quicquid memoria ſuggerebat vaſta lectionis copia ſuffulta. Vnde factum, vt certatim opus nouum et inſolitum extolleretur, laudarentque viri docti Baylianae eruditionis praeſtantiam tot ingenii praeclaris luminibus refertam. Quae cum in vulgus nota ſint, et aliquoties iteratis auctisque et emendatis editionibus opus amplum ſplendidumque prodierit, et in omnium manibus ſit, ſententias eruditorum de eo colligere nolumus. Nobis hoc loco eo potiſſimum nomine in partes vocandum eſt Dictionarium Baylianum, quia innumeris locis veteris et recentioris philoſophiae hiſtoria in eo tangitur, veterum philoſophorum dogmata critico examine, quod pauci hactenus fecerant, ſubiiciuntur, et de rebus grauiſſimi argumenti et quaeſtionibus philoſophicis ſatis arduis diſceptatio inſtituitur. Verum vt haud parum eruditionis Baylianae gloria iſto opere aucta eſt, ita famae quoque auctoris apud plurimos lectores cautos haud leuem maculam affricuit. Cum enim oculi acceſſiſſent lyncei, et ad latentia dogmata, quae paſſim inſperſit, attenti, multis in locis viſus eſt talia attuliſſe, quae vel naturali religioni vel Chriſtianae eſſent inimica, et corrumpendis quoque moribus apta, ſcriptorisque animum proderent, nulla religionis ſeueritate tinctum, ſed ad impietatis patrocinium valde inclinantem, certe cauſſam Dei ſubdolo argumentandi genere euerterent, et quod omnium maxime diſplicebat, Pyrrhoniſmum ſatis periculoſa methodo ipſis veritatis diuinae myſteriis inferrent m). Quam accuſationem exemplis confirmarunt luculentis, quibus perditiſſimo ſcepticiſmi generi frigidam ſuffuderit, narratiunculis leuibus, ludicris et lubricis caſtas aures laeſerit, atheorum ſyſtemata, quibus poſſet coloribus ornauerit et rationibus firmauerit, et quaecunque ſacra et profana ipſi diſplicuiſſent ſatyrico ſale perfricuerit, caninoque dente arroſerit. Quae examinare omnia et quo merito Baylio obiiciantur, diſpicere eo minus opus eſt, quo ſaepius loca *Dictionarii* quamplurima in partes vocandi, et ſententiam de iis noſtram dicendi occaſio hactenus in hac noſtra tractatione ſuppeditata eſt. Maxime vero Renaudotius virgulam cenſoriam in hunc librum exercuit, prohibuitque ne in Gallia recuderetur, vel regio priuilegio munitus prodiret, peculiari ſchediaſmate conqueſtus, nec veteris literaturae, nec religionis, nec accuratae tractationis quicquam in eo deprehendi, ſed regnare vbique apertam Pelagianiſmi et Pyrrhoniſmi impietatem. Quod auide arripuit Iurieus, quem toties in Dictionario traduxit Baylius, recudique iſtud Renaudotii ſchediaſma curauit, vt hoc pacto contumeliam vlciſceretur. Verum nec Baylius ſiluit, ſed editis conſiderationibus in illud vtrumque vehementer depexum dedit n). Partes quoque Baylii tuendas ſuſcepit SantEuermontius, inter cuius opuſcula o) haec quoque ſcheda extat. Interceſſerunt tamen amici, ne inter vtrumque virum

m) Conf. Cel. PFAFF. Diſſ. Anti-Beeliana I. p. 5. Ven. WEISMANN. Hiſt. eccl. T. II. p. 973. STOLLIVS Hiſt. liter. P. I. c. 6. §. 9. p. 293.

n) Etiam hae ſchedae adiectae ſunt editioni Batauae Dictionarii, anni 1729. T. IV. p. 655 ſeqq.

o) A Cl. DES MAIZEAVX edita.

virum celeberrimum indecora inde et indigna vtriusque eruditione et fama lis exoriretur. Eandem cum Renaudotio sententiam de isto libro dixit Renatus Massuetus p), nec aliis veteris literaturae peritis valde placuit, cum in ea minus Baylius valeret, quam in recentiori, et multa attulerit ex veterum fontibus nec fideliter satis et accurate, nec plene hausta et accurate digesta. Mirum itaque haud est, Iurieum ad omnes occasiones, quibus grauis esse aduersario posset, attentum, inuenisse in isto opere, de quibus in senatu Gallorum ecclesiastico acerbe conquereretur. Nec defuerunt censurae ἱεροδικαστῶν q), qui praecipue haec desiderabant, obeloque censorio configebant; esse quamplurima loca castis auribus offendiculo, et honestatem laedere; leuitatem animi prodere et contemtum scripturae sacrae, quae de Dauide rege scripta essent; systema Manichaeorum dualisticum ita ornari, confirmarique, vt ipso auctore fatente et pronuntiante inuincibile videatur: Pyrrhonismum autem, praecipue in Pyrrhonis vita ad euertenda religionis fundamenta adhiberi, vbique autem atheorum hostiumque reuelatae veritatis doctrinaeque Christianae caussam agi. Respondit ad has censuras Baylius, et nec male doloseque se egisse cum religione, nec virtuti inimicum se demonstrauisse, non sine ingenio et eloquentia ostendere editis illustrationibus conatus est. Quamuis enim vitam atheorum non sine virtutis specie actam laudasset, non tamen se ait, ipsa venenata eorum placita probauisse, sed haud vno loco fuisse detestatum; et si recte obseruationes allatae adhibeantur, ad accendendum verae pietatis studium plurimum posse conferre: Manichaeorum obiectiones autem eo se fine vrsisse contendit, vt appareat, systema aperta absurditate ridiculum tantas tamen rationi difficultates obiicere, vt ex iis quilibet paulo attentior colligere possit, eam in religionis negotio prorsus non esse audiendam, sed recipiendam reuelationis diuinae fidem humili sanctoque obsequio. Idem de Pyrrhonismo fassus est, nempe omnia eo tendere, vt constet, Christianam doctrinam supra rationis ordinem esse positam, et ad auctoritatem diuinam cuncta in ea referenda; non enim ideo Deum nobis illius mysteria reuelasse, vt ea comprehendamus, sed vt illa fide humili et obsequio credamus, quibus infiniti entis decreta sine contradictione et murmure recipi debent. Licet autem historicae narrationis veritate coactus nonnulla scriptorum loca testimonii loco adduxerit, quae lasciuos mores nutrire posse videantur: functum se tamen historici munere, non tantum ab iis probandis commendandisque abstinuisse, sed et horrorem abominabilis sceleris Lectorum animis occasione ferente multoties ingenerasse. Quae omnia non rationibus tantum, vt erat ingenio foecundus, quamplurimis ornauit, sed exemplis quoque ex

p) In pentade epistolarum ad Cl. Pezium, quam inseri curauimus Amoenit. liter. Cel. Schelhornii T. XIII. p. 278 seqq.

q) Acta subiuncta sunt Dictionarii T. IV. p. 665.

ex omni hiſtoriae eruditae ambitu diligenter collectis illuſtrauit. Neque tamen hac quoque declaratione et apologia ſatisfecit ſenatus eccleſiaſtici iudicibus, quorum ſententia Baylius iuſſus eſt, loca illa, quae offendiculo eſſe poſſunt, tollere, et prudentiori in poſterum atque cautiori calamo vti. Obtemperauit Baylius ſenatui ſacro, et in ſecunda editione, quae anno MDCXCVIII parabatur, multa mutauit, ad plura reſpondit, et de reliquis ita ad ſenatum eccleſiae retulit, vt ille tandem acquieſceret. Aſt qui publico iudicio ita ſatis fecerat, iam priuatorum obiectionibus impetiebatur. Anno ſequente enim IOANNES CLERICVS, vir doctiſſimus qui *Parrhaſianorum* nomine *Cogitationes miſcellaneas* edere coeperat, ea aggreſſus eſt [r], quae pro roborando Manichaeorum ſyſtemate Baylius attulerat, et nodos inſolubiles ſtructos eſſe iactauerat. Demonſtrandum autem ſibi ſumſit, facile iſtas difficultates ſolui poſſe, modo admittatur ſyſtema Origenis emanatiuum, quod faciles reſponſiones exhibeat ad ea, quae Manichaeorum patroni contra iuſtitiam Dei, naturam et neceſſitatem mali et ſimilia obiiciant. Quo ſigno dato nouum Baylio bellum enatum et longa controuerſiae ſeries ſtructa eſt, de argumento grauiſſimo, quod ab incunabilis philoſophiae maximorum philoſophorum ingenia torſit, nempe de ſyſtemate dualiſtico, et quod illi oppoſitum eſt, emanatiuo, in quas duas partes omnes veteres philoſophos barbaros atque Graecos diſceſſiſſe, ex iis, quae *Tomo primo* multis locis diximus, eſt maniſeſtiſſimum. Reciprocarunt autem duumuiri celeberrimi hanc contentionis ſerram non ſine animorum commotione vsque ad mortem Baylii, qua demum ſilentium partibus impoſitum eſt. Interim, quam per quadriennium magno ſtudio molitus erat, ſecunda *Dictionarii Hiſtorico-Critici* editio anno MDCCII prodiit, multo caſtigatior et emendatior, et altera quoque parte auctior, cui illuſtrationes quoque et apologiam eorum adiecit, quae in iſto opere reprehendebantur, et auctori inuidiam conflauerant. In ea editione quoque, Origenis hiſtoriam enarrans ad Clerici obiectiones reſpondit. Magno ea applauſu excepta eſt, adeo, vt Britannorum nonnulli conſilium caperent, in Anglicum ſermonem verſum vulgandi [s]. Quod tamen diu euentum non habuit, cum imparibus ad hoc ſaxum ſatis grande voluendum lacertis auctores acceſſiſſent. Cura tamen laboris ad celeberrimum *Memoriarum literariarum* [ſ], quae Anglica lingua editae ſunt, auctorem, P. DE LA ROCHE delata, Anglicano tandem habitu ornatum opus anno MDCCIX prodiit [ſſ], quod tamen non ex aſſe ſatisfecit Cl. BERNARDO, qui videndus [t]. Cum autem prolixo et difficili Dictionarii opere ingenii vires laſſari ſenſiſſet, ad alia non minus vtilia quidem, at minus moleſta et difficilia animum conuertit, et

Obſer-

r) Conf. Lettr. CLXIII. p. 623 ſeqq. vbi ipſe rem accurate enarrat.

s) Vid. Lettr. CXCV. p. 743. CCVII. p. 791. CCVIII. p. 800.

ſ) Memoires of Literature.

ſſ) Londini 1700. fol. IV. Vol. Inſigne vero augmentum nuper acceſſiſſe, adiectis articulis quamplurimis, ex Actis literariis noſtri temporis lectorem non latet.

t) Nouvelles de la rep. des Lettres 1709. Nov. p. 596.

Obseruationum Historico-Criticarum et literariarum itemque philosophicarum syllogen edere hocque labore non doctis tantum lectoribus, sed et illis prodesse voluit, qui disciplinarum cognitione non satis essent tincti. Celare tamen more suo nomen constituit, et ficto titulo anno MDCCIV *Responsiones ad prouincialem quendam* [u] edidit, emendationes quoque ad TEISSIERII elogia virorum doctorum vulgauit, quibus auctor in noua editione [v] non sine lectoris commodo vsus est. Sed et *Meditationes* suas *de Cometis* continuando [w] non obiectionibus modo virorum doctorum satisfacere, sed et alia inspergere studuit, quae in controuersiam venerant, et praecipue quam magna diligentia assertum fuerat, thesin istam; minus malum esse atheismum, quam superstitionem. Ex hoc autem nouo opere, noua quoque litium et contentionum philosophicarum seges Baylio effloruit, quae eum cum Clerico aliisque viris doctis vsque ad vitae finem commisit. Rem a Baylianae vitae enarratore fuse expositam [x] et celeberrimo MOSHEMIO [y] quoque tactam paucis sic habe: Reprehenderat Baylius ὡς ἐν παρόδῳ, cum de rationibus demonstrandi Dei existentiam ageret, hypothesin celeberrimorum virorum Radulphi Cudworthi et Nehemiae Grew, dari naturas plasticas siue genetrices, id est naturas immateriales, at brutas actionumque suarum inscias, quae rebus formandis generandisque praefectae sint; et hanc assertionem rationem omnium optimam et euidentissimam demonstrandi Dei, auctoribus licet nec opinantibus nec ad id attendentibus euertere, monuerat, cum quod ab admirabili vniuersi structura ad concludendam inde sapientiae diuinae necessitatem deducitur argumentum ita eneruetur, et atheis hylozoicis, qualem Stratonem Lampsacenum esse Cudworthus magno conatu euincere voluit, tela subministrentur, quibus in bonam Dei caussam saeuiant. Sequi enim inde, formationem rerum omnium, licet optimam et elegantissimam, posse tamen a caussa irrationali proficisci, mundumque ipsum coecam aliquam caussam parentem agnoscere. Placere sibi hypothesin naturarum plasticarum significauerat Clericus, cum in *Bibliotheca selecta* compendium systematis intellectualis Cudworthiani dedisset. Suam ergo rem in ea controuersia verti, et se a Baylio impeti ratus, atque maligne suspectam reddi virorum summorum Cudworthi et Grewi religionem indignatus, ad obiectiones Baylii respondit, et corrumpi eorum hypothesin ac falso referri conquestus est, monens, nihil ab his naturis plasticis caussae atheorum accedere, cum eae a Deo conditae istisque viribus instructae supponantur, quae maxime rationalem et sapientissimam caussam, rerumque omnium architectum euincant; cum autem illis velut instrumentis tantum vti innuant, adeoque rem omnem tamen pro caussa Dei in vado esse. Non tacuit Baylius, sed confessus, nihil se virorum laudatissimorum

u) Reponse aux questions d'un Prouincial. Vid. Lettr. CCX. p. 808. CCXXI. p. 851.

v) 1715. Multas tamen reprehensiones carere fundamento Teissierius contendit, ad quod respondit Baylius Hist. des Ouvrages des Savans 1704. Mai. p. 200 seqq.

w) 1705.

x) p. 86 seqq.

y) Ad Syst. intellect. Cudworth. p. 150. et in praefatione.

rum orthodoxiae detrahere, cum haec ipsis hypothesis non propria sit, sed omnibus fere philosophis, exceptis Cartesianis, communis; vrgere vero se hoc potissimum, ait, quod nexus ratiocinii, quod a structura rerum rationaliter et sapienter ordinata ad euincendam caussae summe rationalis et sapientis necessitatem ducitur, desideretur, sequi enim contrarium ex ista hypothesi, nempe non esse inter effectum istum et caussam nexum necessarium, sed dari posse naturas quamuis brutas et irrationales, licet ab ente maxime rationali productas, quarum naturae conueniens sit, effectus rationales producere. Non detinebimus Lectorem enarratione controuersiae totius, quae mutuis exceptionibus et responsionibus diu agitata est, cum longius ea a nostro instituto recedat, monemus tantum, Clericum conquestum esse, non recte comprehendisse Baylium mentem Cudworthi, qui has naturas a caussae rationalis et diuinae fonte, influxu et regimine non separauerit; Baylium autem Clerico obiecisse, mutari saepiuscule statum controuersiae, nec ad id satis attendi, de quo inter eos lis ista intercedebat. Tandem edita *Tertia parte Responsionum ad Quaestiones prouincialis cuiusdam* [z], obiectiones omnes vno fasce comprehendit, et Clerici phalangi opposuit Baylius. Nec ab hac pugna intacti mansere alii viri docti, nam difficultatibus a Baylio excitatis respondere quoque sategit illustrissimus Dublinensium archiepiscopus Kingius, cui acutissimam tractationem *de Origine mali* debemus. Alios quoque eo tempore antagonistas Baylius expertus est. Vir enim clarissimus I. Bernardus, cui *Noua literaria* [a] debemus, displicere sibi ea prodidit, quae de argumento pro existentia Dei demonstranda a consensu gentium petito scripserat Baylius. Doctissimus Iaqvelotius quoque, cuius dissertationem d*e Existentia Dei* reprehenderat Baylius, obiectionibus eius satisfacere conatus est, edita tractatione Gallice scripta *de Concordia fidei et rationis* [b]. His vero, qui in aciem processerant omnibus in ista *Continuatione responsionum ad quaestiones prouincialis cuiusdam*, suas copias opposuit, et reprimere eorum impetum studuit. Pugnae tamen genere mutato, hypothesin Origenianam dimisit Clericus, et recta fronte Baylium adortus est [c], qui cum ne sic quidem cederet, et ad academiae cuiusdam arbitrium prouocaret, alienum ab ea voluntate animum Clerici deprehendit, postulantem, vt orthodoxiae testimonium ab academiae alicuius doctoribus proferret. Non lassatus est ista pertinaci pugna Baylius, sed confictis *inter Maximum et Themistium dialogis* [d], Clerico nouas rationes obiecit, quarta vero *Responsionum ad Quaestiones Prouincialis cuiusdam* parte Bernardo satisfecit. In dialogis istis autem Iurieo quoque et Iaquelotio ita respondit, vt quam alias seruare nouerat animi moderationem fere amitteret, et videretur aculeis paulo armatior [e]. Et hac

quidem

z) 1705.
a) Nouvelles de la republique des Lettres.
b) Conformité de la foi avec la raison.
c) des Maizeavx p. 90. Wolf. de Manichaeismo sect. III. p. 348. Fabr. Syll. script. de V. R. C. c. 15. p. 383. Stoll. Intr. in Hist. liter. P. II. c. 3. §. 31. p. 490 sqq.
d) Entretiens de Maxime et Themiste.
e) Basnage l. c.

quidem ratione vltimis vitae temporibus Baylio cum aduerfariis doctis et grauibus concertandum fuit, fenfitque eorum, iudice Bafnagio, fortiffimos Iaquelotium et Clericum. Cum autem omnium maxime ferueret bellum illud philofophicum, et incerta adhuc victoria effet, quod neutra pars pedem referret, inopinata mors dimicantem et ftrenue aduerfarios repellentem Baylium oppreffit. Et femeftri quidem ante vltima fata pectus fenfit praegrauatum, et tuffi impetitum, quam fequebatur febris lenta, vires corpufculi laboribus et dimicationibus quoque attenuati fenfim comminuens atterensque, nihil tamen inexpugnabilis diligentiae vir vereque χαλκέντερος illud fanitatis difpendium fibi officere paffus eft, nec remedia malo ferpenti oppofuit, cum haereditarium et infanabile effe crederet. Ita fcribens et laborans IV Cal. Ian. anni MDCCVI aetatis LIX, fubitanea morte rebus mortalium litibusque omnibus fubtractus eft. Nec defuerunt, qui Clerico crederent, cauffanti [f], eum refutationi fui et Iaquelotii intentum adeo ira commotum exarduiffe, vt nimia corpufculi teneris et febris infultibus fracti commotione rupto vafe pectoris quodam perierit, aliter vero mortis eius circumftantias philofopho digniores narrant Bafnagius et Des Maizeaux, qui videndi. Quemadmodum autem viuus εὐφημίαις et δυσφημίαις Baylius inclaruerat, ita diuerfis quoque et valde contrariis fententiis de obitu eius iudicatum eft. Nonnulli enim viri docti piique [ff] valde doluerunt, fubito auocatum fuiffe ad tribunal aeternitatis Baylium, cum mente et calamo occupatus fuiffet in defendenda cauffa peffima, atque profequenda rixa amarulentiffima, neglecto memorabili paroxifmo antecedente, quo de inftantibus fatis vltimis monitus fit. Illuftris autem LEIBNIZIVS [g] allatis Lutheri verbis de referuato academiae coelefti praedeftinationis myfterio, ob voluntatis bonitatem Baylium lumine ifto aeterno colluftrari iam atque circumdari, more fuo, vt erat aequiffimus et bene fperabat, profeffus eft, faltem humaniter et moderate cum Baylii manibus agendum effe cenfuit [h]. Inter quos limites vtinam conftitiffet, leuitatis pudendae laudator, qui *viros magnos* nobis enarrauit, *qui iocando ludendoque vltima fata fubierunt* [i], et hoc pacto maximam animi leuitatem contra mortis horrorem commendare voluit: is enim inter illos heroës, quibus futurae vitae cura nulla fuit, Baylium quoque referre non erubuit, ratus, iungi illum Pyrrhoni poffe, qui fimile inftitutum per totam vitam gnauiter vrferat. Quo pacto fufpicionem obitus parum Chriftiani, contra Baylium haud leuiter auxit. Nobis a definienda fententia eo magis abftinendum effe videtur, quo magis contra caritatis et modeftiae Chriftianae regulas eft, de exitu vitae hominis iudicare, cuius circumftantias non ipfi attente examinauimus. Monendus autem lector eft, vt ab iis fibi fyrtibus caueat, quibus plerumque naufragium patiuntur, qui ad

f) Biblioth. Choifie T. XII. p. 200.

ff) Vid. WEISMANNVS Hift. eccl. T. II. p. 975.

g) Theodiceae differt. praelim. §. vlt.

h) Hunc fcopum Leibnizii fuiffe coniicit STOLLIVS l. c. p. 493.

i) Reflexions fur les grands hommes, qui font morts en plaifantant p. 38 feqq.

ad deuia se humanae eruditionis, quamuis magnae et acuminis laude celebratissimae, abusu seduci patiuntur. Ereptum sibi autem Baylium acerbe luxit orbis literarius, non sine desiderio scriptorum eius. Id quod occasionem dedit et λείψανα tanti viri colligendi, et opera eius omnia recusa vulgandi [k]. Imprimis de amico suo bene se merere posse et eruditis gratam simul praestare operam censuerunt amici, si epistolas eius magna rerum ad literas spectantium copia refertas edidissent. Duplex huiusmodi epistolarum Baylianarum collectio extat. Primam debemus PROSPERO MARCHANDIO, qui annotationes adiecit, et indice vtili auxit, Roterodami MDCCXII [l]. Acceperat has epistolas Baylianas Marchandius a Petro des Maizeaux, qui mutatas, truncatas et leuis generis notis oneratas magis quam ornatas esse, multa quoque iniuriose dicta infarta conquerebatur [m], ideoque nouam editionem vulgabat editam Amstelodami MDCCXXIX. Respondit tamen ad obiecta Marchandius, et nihil se sine illius voluntate omisisse, pleraque illius autem suis obseruationibus ex sua penu subministratis deberi testatus, priuatam tantum indignationem, ob non totum aere redemtum exemplar msc. eum in suam editionem armauisse, professus est [n].

Character Baylii.

§. XVII. Breuis haec Baylianae vitae historia, ex prolixis virorum doctorum commentariis ipsisque eius scriptis collecta, imaginem Bayliani ingenii animique depingere et characteres virtutum vitiorumque eius describere, qualemque philosophum egerit, docere sine negotio potest, praesertim si illi quoque consulantur, qui animum illi infensum non fouerunt. Iurieum enim, Clericum, Poiretum, Iaquelotium aliosque eius aduersarios iniquo eum penicillo adumbrantes non audiendos esse, aequitas postulat, quae ea in re praeferendos esse praeter biographum, Basnagium, Leibnizium similesque recte dictitat. Habuisse autem Baylium, si naturae munera animo abundantissime concessa consideres, paucos sibi similes, superiorem fere neminem, aequus rerum arbiter lubens pronuntiauerit. Vtebatur enim iudicio acerrimo, tanta acrimonia in nexus rerum et ratiociniorum fundamenta penetrante, tanta perspicacia principiorum et conclusionum inter se cohaerentium vincula contemplante, vt quo vel robore vel infirmitate cuncta stent cadantque, promte accurateque intelligeret. Eandem vero vim iudicandi demonstrauit, vbi vel ipse ratiocinando aliquid confirmare, vel obiectionibus conuellere constituisset, in quo miram viri docti acrimoniam merito miramur. His vero imaginationis ea virtus accessit, quae vt miris omnia coloribus pingere, et insolita felicitate apte connectere nouerat, adeo vt viuas imagines lectori plerumque offerret, ita imprimis in inueniendis rationibus, praesertim si difficultatibus obiiciendis se accinxisset, miram foecunditatem referebat. Inde factum,

k) IV. Vol. fol. Hagae Com. 1725-1731. Vid. Act. Erud. Germ. P. CVI. art. 2.

l) Vid. Act. Erud. 1714. p. 441. Memoires de Trevoux 1715. Fevr. art. 3.

m) Vita Baylii p. 100.

n) Journal literaire T. XII. P. II. art. 15.

ctum, vt cum mille dubia ex dubiis necteret, cuncta tamen non ordine tantum enumeraret, sed eo quoque loco poneret, istisque circumstantiis vestiret, quibus lector facile irretiri, et non nisi cautissimus quisque istis retibus se extricare posset. Innumeras vero elegantias cogitationum mire cohaerentium et sermonis delicatam quandam verborum seriem seruantis suppeditabat ingenii Bayliani amoenitas, sic vt miris illecebris et vi quadam in lectoris animum mox irruente mox illabente et cum suauitate quadam se insinuante scripta celeberrimi viri vniuerso orbi literario, et illiteratis quoque se commendauerint. Cuius luculentum testimonium est, quod *Dictionarium Historico-Criticum* rara operum ingentium et carissimorum felicitate aliquoties editum sit [o], et lectores repererit innumeros. Praeter istas vero naturae dotes magna quoque Baylio inerat doctrinae copia, per omnes fere disciplinarum partes diffusa, et imprimis philosophiae, tum Aristotelico-Scholasticae, tum recentioris peritissima, porro lectionis vastissimae copia, qua ex omni scriptorum genere, maxime recentiorum (veteres enim parcius attigerat [p],) magno iudicio et felicissima memoriae fidelitate collegit, digessit, et in vsus suos adhibuit, quicquid elegantiarum, quicquid obseruationum memoratu dignarum, quicquid circumstantiarum singularium paucisque notarum deprehenderat. Quibus omnibus cum inexpugnabilis improbi laboris patientia, et constantia accessisset, mirum non est, Baylium inter summa seculi nostri ornamenta fuisse relatum. Quod ad animi virtutes attinet, valde extollunt, qui eum intus nouerunt honestatem animi, inseruiendi promtitudinem, temperantiam, ambitionis et iactantiae fugam, eamque recti amantissimam indolem, quae ab auaritiae, calumniarum, morumque paedagogicorum sordibus plane immunis fuerit, et amicitiae dulcedine et sinceritate, amicis, quibuscunque autem posset, ne aduersariis quidem exceptis, aequitate se probaret. Quae vt omni laude digna sunt, ita maximopere optandum, vt in tanto viro ea reprehendi non possent, quae memoriam eius tot meritis coruscantem non immerito obscurasse censentur. Totam enim eius vitae historiam accurate perpendenti, et scripta eius quoque attente et cum cura legenti patebit, virum summum, cum timorem et reuerentiam Numinis, qui cardo actionum omnium viri sapientis et philosophi esse debet, neglexisset; et animi sui tot dotibus instructi magnitudini nimium tribuisset, sibi suisque viribus relictum in periculosos labyrinthos multoties deuiasse. Non disquiremus prolixe, vtrum verum sit, quod ἐγκωμιασταὶ Baylii perhibent, in tota eum vita sua honestatem et virtutem expressisse, et nulla in

o) Editiones viuo Baylio excusas iam memorauimus. Et Roterodamensem et Amstelodamensem commendant elegantia et nitor. De his vero editionibus inter Massonium et Marchandium, quorum ille huic interpolationem obiecit, litigatum est. Vid. Journ. lit. T. VIII. P. I. art. 9. Innocentem autem esse Marchandium agnouerunt CLERICVS Bibl. anc. et mod. T. VI. P. I. art. 2. et BERNARD. Nouv. de la R. L. 1716. Sept. art. 4.

p) Eius specimina complura in nostra tractatione attigimus. Sed in Historia Literaria recentiori quoque eum saepe lapsum esse Cel. REIMMANN. in Disq. Critica Halae 1711. vernacula edita, demonstrauit.

in re a rationis et prudentiae vel temperantiae regulis recessisse, ita vero vixisse, vt ne locus quidem suspicioni datus sit, principiorum et axiomatum detestabilium virus eum clanculum aluisse. Concedemus haec viris doctis et amicorum eius fidei tantum tribuemus, vt hos eum charactères externos retulisse satis certe dici queat. Nos autem, qui ex scriptis eum tantum nouimus, eo tutius iudicari posse ex hoc indice persuasissimi sumus, quo luculentius scriptorum indoles inclinationes animi latentes prodere solet. Haec autem intuentibus, nisi nos omnis fallit attentio, manifestum est, in id omnes contulisse virum acutissimum ingenii atque eruditionis vires, vt omnia incertitudine repleret, et certissima humani intellectus fundamenta, non corrasis, vt Sceptici alii solent, miseris ratiunculis et leuis notae sophismatibus, sed ratiociniis vim ingenii summam prodentibus conuelleret, et sic Pyrrhonismum summo, quod illi conciliari potest, robore suffultum in aciem produceret, vt cuncta, quae ipsi displicebant, euerteret. Quae ferri minore dolore possent, si intra humanarum rerum limites substitissent; ast tantum virum in id omnia Scepticismi tela conuertisse, et in eo ingeniosissimum fuisse, vt insuperabiles nodos contra diuinas veritates necteret, eaque dubiorum retia tenderet, quae non nisi cautissimi et exercitatissimi euadunt, animis vero ad peruersas inclinationes firmandas, excusandas augendas pronis arma subministrasse, quibus aggredi pietatis moenia impietas solet, id non satis deplorari posse existimamus. Et fatemur quidem, vt aequo iudicio in historia Baylii versemur, nimios esse, qui inter atheos Baylium referunt [q], id quod praeter Iurieum, Clericum, Iaquelotium aliosque, qui inimicis signis in Baylium insurrexerunt, peculiari dissertatione sibi demonstrandum sumsit PETRVS POIRETVS [r], caussatus, dicis gratia tantum Baylium Spinozae impietatem refutasse, et magis confirmauisse, quam destruxisse; mysteria religionis Christianae autem pernicioso Scepticismo prorsus eneruasse. Quamquam enim hoc negari non potest, falso tamen illud Baylio imputatur, qui et fassus est amicis, et haud vno loco Dictionarii [s] prodidit, se nullatenus de hoc primo omnium axiomate dubitare: esse Deum. Neque ea, quae contra Spinozam disputauit, ita comparata sunt, vt simulatam pugnam referant, sed satis fortiter tela Spinozistica retundunt, licet cum principiis Poiretianis toto coelo diuersis non conspirent. Verum valde dubitamus, an certam dogmatum Christianorum fidem Baylius habuerit, qui in pueritia lectis innumeris eristicorum scriptorum disceptationibus illud fluctuationis mare ingressus est, in quo pedem figere non posset. Sane sine hac animi incertitudine vix nobis persuademus fieri potuisse, vt ad Romanensium castra iterata vice transitum meditaretur, et maligno illo libello rebus afflictis ecclesiae, cuius publicam fidei professionem sequebatur,

q) Conf. BVDDEVS Thes. de Atheismo c. I. §. 24. p. 156. REIMM. Hist. atheism. Sect. III. c. 5. §. 28. p. 426. WEISMANN. Hist. eccl. T. II. p. 1352.

r) Loco supra citato.

s) Vid. Art. Maldonat. not. vlt. art. Zabarella not. F. conf. Memoires literaires de la grande Bretagne T. II. art. 5. p. 485. Bibl. Angloise T. VII. p. 477.

tur, acerbe illuderet. Nec diffitemur, quamuis atheiſmum ipſe non profeſſus ſit, frigidam tamen impiae genti ſuffudiſſe. Cuius, niſi fallimur, luculentum exemplum dedit, contendendo obiectiones Manichaeorum, licet a priori abſurdas eſſe conſtet, a poſteriori tamen, vt loqui amant, refutari haud poſſe. Maxime vero atro lapillo philoſophus Roterodamenſis notandus eſt, quod machinis Scepticis ipſa veritatis Chriſtianae propugnacula et adoranda myſteria, quibus nihil ſanctius et inuiolabilius homini Chriſtiano eſſe debet, adortus ſit, eaque dubia obiecerit, quae non ſatis confirmatis veritatem ſanctiſſimae religionis noſtrae in dubium vocare aptiſſima ſunt. Non id exemplis demonſtrabimus, cum in *Dictionario* multis ea locis occurrant [s], et ad hanc noſtram tractationem non pertineant, viri autem docti nefandam Baylii audaciam in apricum protulerint, et qui eleganter in hoc argumento verſatus eſt, celeberrimus PFAFFIVS [ss] cuncta mira eruditione illuſtrauerit, ſuisque denudata praeſidiis euerterit. Id vero tangendum eſt, hanc potiſſimum excuſationem attuliſſe Baylium [t], non ſe myſteria reuelata euerſa cupere, quorum certa fides ex reuelantis auctoritate conſtet, ſed oſtendere tantum velle, incomprehenſibilia ea rationi eſſe, eiusque principiis et axiomatibus prorſus contraria, adeoque captiuandam rationem nimis anguſtam, incertam, ambiguam ſub obſequium fidei. Quod etſi definire nolumus, vtrum ſerio ſtatuerit Baylius, quod ſoli καρδιογνώστῃ notum eſt: certum tamen eſt, Baylium hac incertitudine, ea ipſa principia confellere aggreſſum fuiſſe, quibus omnis reuelationis et diuinae fidei certitudo nititur, vel ſaltem quibus aduerſus impiorum cohortes ea poteſt defendi. Deinde dolendum quoque haud parum eſt, tot obſcoenis narratiunculis, nefandos in lectorum, maxime iuuenum incautorum, animis igniculos et impuras flammas accendere aptis, dicteriis ſalſis et iucundis at modeſtiae Chriſtianae ſeueritatem ex mente eiicientibus et philoſophum Chriſti diſciplinam profitentem minime decentibus ſcripta ſua, et praecipue, quod in omnium manibus eſt, *Dictionarium* ſuum contaminaſſe. Legimus diligenter et ſine partis ſtudio, quae pro hac licentia ſcribendi excuſanda pingendaque magna eloquentiae contentione attulit Baylius, at fatemur, Baylium nos acutum videntem deſideraui ſſe, et vix fidem habuiſſe oculis noſtris, virum tanti acuminis tam friuolas ratiunculas, et inanes aranearum telas ad hanc nuditatem ſuam tegendam adhibuiſſe, quae vel a mediocriter moralis ſapientiae perito detegi poſſunt. Quis enim in tam accuratae eruditionis viro ferat, deteſtabilem diligentiam veterum et recentiorum laſciuiam et petulantiam colligendi, et verbis mellitis ac iucundiſſimis incautis lectoribus propinandi, exemplis veterum nouorumque ſciptorum incaute in ea parte verſatorum excuſari? quaſi neſciuiſſet Baylius, qua erat perſpicacia, verborum

s) Vnum art. Pyrrh. legenti res erit manifeſta.

ss) Tribus diſſertationibus Anti-Baelianis.

t) In Illuſtrationibus, vbi pec. capite de obiecto ſibi Pyrrhoniſmo agit.

borum obſcoenitatem nihil ad veritatem conferre, eamque nudam quoque eſſe caſtiſſimam. Quae omnia ſatis probant, caruiſſe virum eruditiſſimum vera Numinis reuerentia, ſine qua friget animus incontinens, et ad erraticos ignes diuertitur. Ceterum facile credimus amicis eius fidem nobis facientibus caſte et continenter eum, licet coelibem, vixiſſe, nec illubenter in eam ſententiam concedimus, fabulam ſapere ſatis popularem, quod nonnemo tradidit [u], inimicitiae inter Baylium et Iurieum tot annis flagrantis flammas ignes Baylianos thoro theologi moleſtos accendiſſe. Aſt ſi continenter vixit, quo quaeſo ſcopo a modeſtia ſcriptoris Chriſtiani homo ſi non Chriſtianus, certe philoſophus, isque magnae exiſtimationis diſcedere maluit?

Scepticiſmus Baylii.

§. XVIII. Ex dictis ſole meridiano clarius patere exiſtimamus, iure ſuo Petrum Baylium inter Scepticos recentiores relatum, et ſummum in hac philoſophorum cohorte locum illi tributum eſſe. Id enim in ipſa iam adoleſcentia egiſſe, huius ſemina ex horreis Michaëlis Montani accepiſſe, iis fluctibus iactatum ad alienos coetus defeciſſe, has partes iuuenem velut optimas commendaſſe, ad hanc metam viri omni iudicii robore inſtructi ſtudium collineaſſe, et hanc Venerem illi innumera dubia ſuggeſſiſſe larga manu vbique diſperſa, in antecedentibus dignis fide teſtimoniis docuimus. Et id tota diſputandi et in innumeros anfractus lectores ſeducendi conſuetudo et ratio, quae vbique in ſcriptis eius elucet, comprobat. Non alio teſtimonio opus eſt, quam ipſius Baylii, qui haud vno loco omnem philoſophiam et rationis vſum condemnat. Scribit enim [v]: „Nemo eſt, „qui dum ratione vtitur, peculiari Dei auxilio et contactu non opus ha„beat: ſine eo enim illa ſeductrix magis, quam dux eſt, compararique „philoſophia poteſt cum medicaminibus corroſiuis, quae vbi vulneris pu„tredinem conſumſerunt, ſanam quoque carnem arrodunt, et ad oſſa vs„que depaſcunt. Nam refutat philoſophia quidem errores, verum niſi „hic pedem figamus, ipſas veritates aggreditur, et ſi illi obtemperatur, „vt genio indulgere poſſit ſuo, ita in praeceps abripitur, vt, quo loco ſit „ipſa neſciat, et quibus fidem habere poſſit, non inueniat. Id quod im„becillitati intellectus humani tribuendum eſt, et viribus iactatis vaniſſi„me at male adhibitis. Bonum autem, vel potius prouidentiae diuinae „decretis ſapientiſſimis tribuendum, quod pauci homines in has ſyrtes „incidere, (nempe ob defectum iudicii et ignorantiam) valeant". Quibus an atrocior in philoſophiam iniuria excogitari et impudentior pro Scepticiſmo apologia ſcribi poſſit, dubii haeremus. Et ſimilia quidem paſſim ſuggerit, ac ne leui ſuſpicione ea dixiſſe videatur, ipſe exemplum praeeundo, rationem vbi poteſt rationi opponit, et in eos lectorem labyrinthos deducit, ex quibus ne filo quidem Ariadneo eluctare plerisque licet. **Nempe Penelopes telis ſimilem rationem putat tela ea noctu ſolventis,**

u) Vid. not. (ff). v) Dict. art. Acoſta, not. F.

uentis, quae texere interdiu coeperat, et erroneos ignes ſuggerere ſtatuit, quibus ſeducitur incautum genus mortalium. Probe vidit Baylius, deteſtabilem hunc eſſe Pyrrhoniſmi vultum et deformitatem ſuam nimis prodere. Vt itaque eum pingeret, alio duce opus eſſe ſtatuit, nempe reuelationis lumine, et hac ratione magnifice iactat, quam vtilitatem ex Scepticiſmo religio capiat. Nec is ſolus eſt, qui ita praecipit, ſimilia enim Vayerium et Huetium monuiſſe ſupra dictum eſt. Aſt quod hi eccleſiae ſuae auctoritati velificantes dixere, eodem ſcopo ſcripſiſſe Baylium nemo facile crediderit, qui hominum fidem et auctoritatem toties in religionis negotio deriſit. Vtrum vero oraculorum ſacrorum definitionibus ſine contradictione, et non obſtantibus rationis et philoſophiae obiectionibus acquieſcendum, et coeco obſequio parendum eſſe ex animo ſtatuerit, prudenti lectori, quibus machinis in incertos ſenſus ſacrarum paginarum effata haud raro detorqueat, conſideranti expendendum relinquimus. Certe valde ſuſpectum facit Baylium, ſi verum eſt, quod Cel. Pfaffio [w] narrauit Baſnagius, inter defuncti ſchedas repertas eſſe obiectiones conſignatas contra diuinam prouidentiam. Sed ponamus, hunc rationis humiliandae ſcopum intendiſſe Baylium, an ferendum in viro philoſophiae praeceptis accurate imbuto, ipſa formalia rationis principia, ſine quibus nihil vel diuini vel humani cognoſci poteſt, lubricis dubiis euerti? et annon periculi plena alea eſt, a tanti ingenii et acuminis viro, qui in arte dubitandi parem non habuit, ipſi rationi apertum bellum indici? Quae omnia vno faſce collectae vbi comprehendimus et accurate meditatione expendimus, lubentes fidem damus, S. Reu. PFAFFII narrationi, Baylium de Scepticiſmo ſuo ipſum incertum fuiſſe, ratum, nimis multa ſe ſcire, quam vt illi nomen dare totus poſſit, et nimis pauca ſcire, vt ex his fluctibus poſſit emergere. Itaque recte feciſſe cenſendi ſunt viri docti, qui Pyrrhoniſmi eum accuſarunt, laudandaque diligentia celeberrimi CROVSAZII, qui ad hunc Baylii Scepticiſmum euertendum eruditionis et iudicii, quo pollet, vires adhibuit [x]. Nec illi fruſtra egiſſe, ſed cauſſae optimae egregie inſeruiuiſſe cenſendi ſunt, qui ſubdola tela viri cetera eruditiſſimi accurata reſponſione etiam poſt mortem retuderunt: Inter quos eminet illuſtris LEIBNIZIVS, qui in celebratiſſimo *Theodiceae* opere obiectionibus Baylii ex Manichaeorum ſchola petitis noua hypotheſi vſus reſpondit. Quod pari ratione fecerunt Perogierius, Gaudinus, Iacobus Saurinus, Durandus, Blackmorius, Naudaeus, Clarkius, Hauteuillaeus, Buddeus, Pfaffius, Bulfingerus, alii. Et haec quidem Baylianae philoſophiae facies eſt, hic foetus viri inter maxima aetatis noſtrae ornamenta et portenta ingeniorum numerati. Cuius imagini, parum feliciter effictae hoc ſubiecit elogium Cl. Moneta:

Baylius hic ille eſt, cuius dum ſcripta vigebunt,
Lis erit, oblectent erudiantue magis?

w) Diſſ. Antibaeliana I. p. 5.

x) In Examine Pyrrhoniſmi, Gallica lingua edito.

Obseruationes criticae de Scepticismo recentiorum.

§. XIX. Quid de hac Scepticorum schola sentiendum sit, qua indole gaudeat, quibus se characteribus prodat, quibus ex caussis exorta sit, vnde incrementa desumserit, quem euentum sortita sit, quibus incommodis philosophiam presserit, et quae alia quamplurima sunt, quae de Scepticismo tractantibus occurrere solent, si accurate persequi vellemus, magna nobis amplissimae dissertationis succresceret materia, nec inutilis nec iniucunda, et quae obseruationibus haud contemnendis posset illustrari. Verum haec quamuis vtilissima a scopo et instituto nostro remota sunt, et ad artis rationalis praecepta, quae hostibus rationis opponuntur, pertinent, a viris doctis autem, ad quos supra ex parte prouocauimus, accurate ita tradita sunt, vt hic intellectus humani morbus satis dignosci possit. Nobis intra limites historiae subsistentibus sufficiat, paucas quasdam more nostro obseruationes ad formandum rectum de hoc philosophandi genere, iudicium adducere, quae ex ipsa horum philosophorum historia nobis enatae sunt, ea vero consulere simul iubemus, quae initio huius capitis, de Scepticismo eiusque variis generibus diximus. Et quidem

I. Varias Scepticorum classes esse, supra iam obseruauimus, et ex enarratione Scepticismi recentioris est manifestissimum. Vt taceamus enim, non exiguum esse discrimen ratione disciplinarum philosophicarum, quibus dubitandi artem inducit humani ingenii peruersitas, vt supra satis luculenter demonstratum: ipse potissimum scopus Scepticorum, caussaque, quae commouit viros doctos, vt ad hoc dubitationis et incertitudinis asylum confugerent, diuersissimos nobis Pyrrhonismi vultus confinxit: quae res, operae pretium est, vt paulo accuratius explicetur. Nempe fuere inter viros eruditos nonnulli, nec mente adeo mala corrupti, nec prauis animi praeiudiciis in praeceps ita acti, vt in perniciem rationis, et simul omnis honestatis, pietatis et religionis coniurarent: at qui vel tantas intellectus vires non possidebant, quibus hostium religionis arma retundere possent, vel experti nouerant, illud ecclesiae, cuius decretis affixi detinebantur, patrocinium, artis ratiocinandi vel philosophiae auxilio acquiri non posse, quod extra teli iactum illas partes poneret, et victoriam promitteret indubitatam. Viam itaque certissimam et breuissimam esse rati sunt, si confirmata et assumta rationis humanae infirmitate, et innumeris eius dubiis, atque fluctuantis opinionis ambagibus productis in medium et, quantum possent, exaggeratis, totam aduersariorum pharetram confringerent, et spicula formidolosorum istorum telorum deiicerent. Nempe sibi persuadebant, fore, vt qui rationibus ante fortissimis pugnauissent, et opiniones suas erroneas roborauissent, ita non haberent, ex quo arma contra dogmata ecclesiae desumerent. Coactum enim iri, ab oppugnatione terrae alienae ad defendenda propria latifundia recurrere, et ecclesiae propugnatores liberos dimittere. Nec hoc vnum emolumentum esse putabant, sed credebant quoque, demonstrata humanae rationis incertitudine et intellectus imbecillitate, conuictum iri dissentientes aduersarios, alium iudicem,

aliud-

aliudque certitudinis fundamentum necessarium esse, nempe reuelationis fidem; et, cum ea nullo intellectus humani criterio possit dignosci, audiendam esse ecclesiae vocem, et obsequium illi sine examine praemisso esse praestandum, adeoque ad amplectenda eius decreta animum aduertendum, illum autem iudicem agnoscendum, qui ecclesiae nomine definiendi sibi ius arrogauerit. Diu est, ex quo iam hanc Scepticismi viam ingressi sunt, theologi nonnulli Romanae ecclesiae addictissimi. Certe hanc potissimum rationem ad vertendum SEXTI EMPIRICI opus *aduersus mathematicos* se commouisse iactat GENTIANVS HERVETVS, in *Dedicatione ad Carolum cardinalem Lotharingum* scribens: „Mihi „persuasum, hunc vel maxime ex eo fructum esse capiendum, quod cum „aperte ostendat, nullam esse apud homines adeo recte constitutam „disciplinam, quae non labefactari, nullam adeo certam scientiam, „quae constare possit, si rationum et argumentorum oppugnetur ma„chinis, futurum sit, vt humanas leuiter praeteruecti scientias, „quae inflant, non aedificant, nos ad Christianorum propriam con„feramus disciplinam ac scientiam, nempe vt fidem habentes a Chri„sto nobis factae reuelationi, et promissorum bonorum spe innitentes, „Deique praeceptis parentes charitatem semper teneamus et amplexemur". Et vt recte id intelligatur, et non ad gentiles modo philosophos, quorum „errores diu desierunt vigere vtile esse credatur, addit: „Hoc cum ad „gentiles et externos philosophos confutandos nobis sit adiumenti pluri„mum adlaturum, non paruam quoque suppeditabit copiam argumento„rum aduersus nostri temporis haereticos, qui, quae sunt supra naturam „naturalibus metientes rationibus, quae sola fide percipi et apprehendi „possunt, non intelligunt, quia non credunt. Nam cum quae sunt mere „naturalia, adeo sint ad percipiendum difficilia, vt quaecunque de iis di„xeris aut cogitaris, facile euertantur: quid mirum, si quae sunt superna„turalia ingenii humani captum superant? Hoc certe, si nihil aliud Calui„nistis nostris deberet persuadere, vt simplici verbo Dei credentes, quo„modo quod ab eo dicitur, fieri possit, Capharnaitarum instar minime „inuestigarent. Quod si facerent, non se praecipites darent, in tantum „impietatis barathrum, vt cum ipso Christo temere pugnarent, dum eius „verbis suam derogant dignitatem et efficaciam". Ex quibus Herueti, ardenti zelo aliis quoque scriptis contra haereticos insurgentis, verbis clarissimum est, haud leuem auxilii spem harum partium προμάχυς contra haereticos posuisse in Scepticismo diligenter adhibito et confirmato. Idem recentiori aetate factum, sed maiori artificio, ne inuisum Scepticismi nomen offenderet. Nempe cum de nouis artibus reuocandi haereticos superiori seculo maxime inter Gallos et Germanos esset actum, inter alias quoque methodos, (qua voce nouum pugnae genus insignire placuit) ea quoque nonnullis viris doctis ex coetu Romanensium valde commendata est, quae ostendere conatur, impossibilem esse viam examinis, et vnam

auctoritatis semitam in eligenda inter Christianos dissentientes sententia sequendam esse. Qua de re quae a Nicolio et Pellissonio, quibus nemo acutius contra Protestantes in aciem processit, disputata sint Claudio et Iurieo illis acriter se opponentibus, in annalibus ecclesiasticis enarrari solet [y]. Cum autem non modo verisimilitudine careat, sed ipsam rationem hominis offendat ista assertio, quae oculorum vsum mortalibus eripit, omnino pingenda, ornanda, confirmanda erat: nec aliud auxilium supererat, nisi Scepticismus; quo in philosophiae adyta admisso, prona consequentia fluere videbant astuti thrasones, ereptis armis nuda pectora obuertere debere hostes, vt vno auctoritatis ecclesiae telo iugularentur. Id quod tantum abest, vt celauerit Pellissonius, vt potius postquam ipse abiecta ratione eiusque sententia ad ecclesiae auctoritatem transfugisset, contenderet, aduersarios Romanae ecclesiae aut Scepticismum vniuersalem admittere debere, aut traditioni atque, quae ea nititur, auctoritati ecclesiae collum submittere. Et hunc quoque scopum fuisse Vayerii et imprimis Huetii, supra adeo luculentis rationibus demonstratum est, vt dicta repetere et nouis rationibus confirmare non sit opus. Has autem voces imitatus est nuperus *Historiae Criticae Philosophiae* auctor, declamatorio dicendi genere more suo, superficiariam de Pyrrhonismo veteri tractationem hoc quasi epiphonemate obsignans [z]: „Ars haec dubitandi maxime ingenua et sin„cera confessio est, imbecillitatis intellectus nostri, et profundae, cui toti im„mersi sumus ignorantiae. Et quid quaeso vtilius efficaciusque ad ingene„randam nobis erga nostrae mentis lumina diffidentiam? Quid aptius no„bis ad religionis partes amplectendas commouendis? Illa enim sola non „decipit, et fallere quoque potest neminem". Quae quo scopo ab auctore dicta sint, nemo non intelligit.

II. Vt autem nihil est inter homines, quod non ad diuersos et saepe ad contrarios vsus adhibere potest humani ingenii audacia: ita cum Scepticismo quoque factum; aliud enim hominum genus extitit, quod cum pati non posset, luxurianti et ad pessima quaeuis degeneranti animo frena a Christianae legis seueritate iniici, et a reuelata religione in ordinem cogi; occasione mysteriorum rationis angustias superantium ad Scepticismum confugit, vt his machinis religionis reuelatae moenia deiiceret. Ita enim satis commode et tuto impietati velificare licebat. Quae cum aperto Marte sacris religionis reuelatae mysteriis bellum indicere non auderet, eo quod legum metus obstaret: per latus confodiendam esse religionem statuebat, et aptissimum ei pugnae generi telum in Scepticismo inueniebat. Eo enim adhibito non opus erat, veneranda doctrinae capita punienda audacia arrodere, sed sufficiebat ea contra illa dubia afferre, hancque incertitudinis

y) Recte vero obseruatum P. BAYLIO Dict. T. III. art. Nicolée not. C. p. 502. viam auctoritatis non esse remedium contra Scepticismum, sed eius parentem, cum longe maioribus dubiis sit exposita quam via examinis. conf. Bibl. vniuers. T. IX. p. 105. LA PLACETTE de Scepticismo ecclesiae Romanae.

z) T. II. p. 368. conf. p. 400 seq.

dinis arenam ingredi, qua euinci posset, nihil esse in ratione, eiusque principiis, quod non reuelationis assertiones euerteret omnemque mysteriorum rationem eneruaret. Ast vt non obstante maximo, quod ex hac aggressione religioni metuendum est, periculo sine metu in insidiis laterent, induendus erat Scepticismus colore pio; ideo professi sunt vaferrimi homines, prorsus ineptam esse rationem, quaeque ex recto eius vsu enascitur philosophiam ad agnoscendas istas veritates, vbique eam coecutire, nec habere, vnde certa esse de diuinis istis veritatibus possit. Obsequium itaque fidei sine rationis vsu praestandum esse, et eam triumphos agere debere captiua ducta subiugataque intellectus humani iudicandi acie. Nihil ita caussae suae nocuit gens impia, licet incautis persuaderet, maxime ipsos pro caussa et gloria Dei et religionis pugnare. Probe enim videbant, plurimum victoriae iam se adeptos esse, si euicissent, esse in dogmatibus Christianae religionis ἀσύστατα, nulla rationis ope sananda, et destitui hominem criteriis illis, quibus veritas reuelationis dignosci debet. Nam hac ratione facile erat, de his semel persuasos eo adducere, vt credant, omnem plane reuelationem esse velut falsam et apertis absurditatibus refertam reiiciendam. Non legisse oportet eum Collini, Tolandi, et similium nugas, qui ignorat, has insidias Scepticismum religioni struxisse *. Et huic quoque, si plerosque audis, classi Scepticorum adnumerandus est Petrus Baylius.

III. Caue vero credas, Lector, vel pietatem Scepticismum dictitasse, et reuerentiam reuelationi debitam, vel animi modestiam eum praecepisse. Ab hac enim meta tota ista hominum improborum natio aberrat longissime, quae ita iudicandi aciem, rationis excellentissimum vsum, praeiudiciorum agnitionem et inspectionem, et vt verbo absoluamus, maximam intellectus vim et perfectionem se possidere solam autumat, vt sibi vni fortitudinis gloriam in debellandis vulgi opinionibus vindicet, alios reuelationi pretium, quod par est, tribuentes, inter vulgaria et exilia ingenia referat. Sed loquendum ita erat, ne in leges publicas, quae a contemtu sanctissimam religionem vindicant, peccasse viderentur, haberent autem, quibus a seuera ista, quae immoderatis praui animi affectibus exstirpandis tota destinata est, doctrina liberarentur. Nam abiecto hunc in modum religionis iugo, quod in sinu deridebant, velut ineptum, contradictionibus et vulgi praeiudiciis refertum, et a magnis huiusmodi viris non ferendum; rationis quoque et conscientiae stimulis velut incertis et nullo vero fundamento nixis, eiectis et eiuratis facile erat, sine labore, angore metuue corrupti animi per innumera deuia ad cupiditates ineptas malasque grassantis inclinationem sequi, et ita contra religionem, contra conscientiam, et ipsam honestatem ambitiosum et ignauum munire animum. Quo fructu Scepticismi nihil potest esse pestilentius.

IV. Non

*) Conf. de Crovsaz de la liberté de penser p. 68.

IV. Non tamen omnes, qui Scepticismo nostra aetate adhaeserunt, tam venenatos huius mali fontes fouisse, vt credamus, aequitas postulat. Nempe inuenti sunt quidam, qui cum voluntate satis recta instigarentur, intellectus tamen vires illi pares et sufficientes nacti haud sunt. Cum enim vel natura hebetiores in soluendis difficultatibus, quae in inquirenda veritate occurrunt, essent, vel neglecta animi cultura matura sobriam ratiocinandi artem non recte didicissent, nec nossent vera a falsis, certa ab incertis et verosimilia iuxta gradus fidei discernere, sicque cognitioni humani intellectus modum ponere, non potuere non fieri tandem incertissimi, quo pacto omnino in huiusmodi conflictibus cum Pyrrhonismo ipsis erat succumbendum dandaeque manus victae. Et hac quidem ratione Scepticismum de Huetio primo triumphasse, supra obseruauimus.

V. Alii rationis quidem acerrime iudicantis viribus destituti haud fuere, ast ambitio animi suis dotibus se efferentis effecit, vt, cum plurimum illi ingenii excellentiae tribuerent, vbicunque possent, excogitatis innumeris dubiis et ratiociniis veritatibus euidentissimis obiectis demonstrare cuperent, quanta ingenii vi pollerent, et supra alios eminerent. Quod vbi semel iterumque factum erat, et plausum imperitorum laudesque acuminis insoliti comparauerat, ita honoris cupidos inflammauit, vt in hac potissimum arte se exercerent: quam, cum ingenium supra modo felix nacti mire didicissent, vsu et exercitatione quotidiana euenit, vt consuetudo haec in naturam transiret, et semper occurreret intellectui ad nectendas et excogitandas difficultates assueto, de quo dubitaret. Quam Scepticismi Bayliani praecipuam caussam fuisse, etiam illi forte fatebuntur, qui omnium mitissime de celeberrimo viro iudicant.

VI. Fuit quoque vnus et alter, qui, cum satis vti iudicio recto non nosset, audissetque a summis viris veteribus pariter atque recentioribus ἐποχὴν commendatam, humanae mentis imbecillitatem deploratam, modestiam sentiendi summis laudibus elatam esse, videretque porro, quantis difficultatibus in inquirenda veritate saepissime humanus sepiatur animus: stuperet autem tot virorum summorum lapsus et ἀβλεψίαν, ipse denique viam in multis tentatam frustra esset expertus, ad Scepticismum declinauit, ratus eum a viris istis summis non sine ratione fuisse commendatam. In quo boni isti viri vehementer decepti sunt. Qui si ista monita, et quae obseruauerunt humanae imbecillitatis exempla se excitare passi fuissent, vt seruata mentis modestia intra certos limites intellectus consisteret, nec quae certo tantum gradu cognosci possunt, ad summam euidentiam exigerentur: si ad prouidum cautumque examen rationum ista transtulissent, si certa ab incertis et verisimilibus distinguere didicissent, si ad abiicienda praeiudicia ista imbecillitatis humanae agnitione fuissent vsi, si dissentientes tolerare inde

inde voluiſſent, et ſi tandem calcar animo addidiſſent, ad ea inquirenda et exploranda, quae dubia, et incerta videntur, maximum ex hoc morbo intellectus vſum et emolumentum habuiſſent, nec in Scepticiſmo perſtitiſſent, ſed eum ſcientiae et veritatis parentem habuiſſent. Dubitationem enim et ἐποχὴν σοφὸν φάρμακον philoſophantibus eſſe nemo prudens negauerit.

VII. Ex his vero ſtrictim enarratis, iudicium haud difficulter Lector ferre poteſt, vtrum Scepticiſmo recentiores philoſophi, philoſophiam vlla ratione adiuuerint? Id quod magnificis quidem verbis iactant Pyrrhoniae iſtius ſapientiae ſectatores, immo vnam hanc philoſophiam veram eſſe, mira oſtentatione exclamant: re ipſa autem examinata, contrarium pronuntiandum eſſe, certo certius videbitur. Omnis enim Scepticiſmus, quaecunque eum cauſſa genuerit, hunc ſibi finem proponit, vt rationis vſum deſtruat, cognitionis omnis principia inter ſe committat, criteria veritatis, ſine quibus nulla datur vel diuinarum vel humanarum rerum notitia, tollantur, et ita iuris diuini et humani regulae atque fundamenta vel omnia, vel quaedam tamen, et quidem praeſtantiora, concutiantur, euertanturque. Quibus ſi adiicias, et intellectum ſuis viribus atque robore deſtitutum inſignem in Scepticiſmo morbum prodere, et voluntatem male affectam plerumque ancipitis mali cauſſam eſſe, nobis non monentibus Lector intelliget, non modo nihil ad iuuandam philoſophiam Scepticiſmum recentiori aetate contuliſſe, ſed ne nomine quidem philoſophiae, quae contrariam potius ſcientiam veri et boni innuit, eſſe dignum. Quod non partis ſtudio nos, ſed dictante veritate dicere, mali Scepticorum mores, dictatoria ambitio, tantum non omnes inter vulgi feces referens, riſus amarus et cauillatio eorum, quae aliis ſacro ſancta ſunt et fide digniſſima, exemplum auctoritatis ineptiſſimum, et quae alia ſe voluntatis vitia prodere ſolent, luculenter euincunt. Cui hominum generi ſua quidem felicitas non inuidenda eſt, ex orbe autem philoſophico in intermundia Epicuri ablegandi ſunt, vt ſuo genio ſine philoſophantium detrimento, ſine cura et labore ibi queant indulgere.

* *

CAPVT II.

DE PHILOSOPHIS MOSAICIS ET CHRISTIANIS.

§. I.

Philosophia Mosaica et Christiana quomodo enata?

Non Scyllam modo esse philosophantibus, quae incautos perdat, sed Charybdin quoque, in quam deuiantes incidere queant, nisi accurate medium teneant, viamque tutam sequantur, secta haec comprobat. Recte illa vidit, erroribus illaqueari illos, qui sectariam Graecorum philosophiam sequuntur, cum nulla secta ab errore immunis sit, et regiam ad veritatem viam sine labyrintho pandat, nec ignorauit stultitiam magis, quam sapientiam promittere Scepticismum, oculosque humanae menti eruere. Haec vitanda esse, nec ad hoc saxum offendendum philosophantibus, aequissima sententia statuit. Quae si abiecto iugo sectario, proprias intellectus vires adhibuisset, veritatis studium suo Marte coluisset et selectis ex omni philosophantium circulo illis, quae probari et admitti possunt, iter nouum ad cognoscendas rerum omnium caussas et euentus suscepisset, certa vero ab incertis, et verisimilia iuxta euidentiae gradus distinxisset, modumque intellectui humano posuisset, recta sane via ad philosophiae verae portum peruenisset. Verum in alterum extremum prolapsa, cum nec sectarios nec Scepticos rectum tenere cursum obseruauisset, iudicaret autem vitium in rationis humanae impotentia haerere, et non satis eam sufficere ad eruendam veritatem, ad reuelationem recurrit, et ex sacris, quae ad salutem animi consequendam Deus humano generi patefecit, oraculis desumenda esse illa principia credidit, quibus certius scientiae naturalis et moralis aedificium inaedificari possit. Qua ratione dum intellectum suo lumine gaudere non finit, duo cognitionis principia, ab vno quidem auctore profecta, at suis tamen limitibus distincta, et diuersis finibus destinata confundit. Duplici vero modo hunc cursum tenuere hi philosophi. Quidam literam scripturae sequentes, quae de cosmogonia rebusque naturalibus sacri scriptores tetigerunt magis, quam enarrarunt, ad construendam nouam physicam sacram adhibuerunt, et decalogi praecepta moralis doctrinae compendium esse differunt: qui cum vel Mosen auctorem sibi delegissent, quem omnem sapientiam, etiam humanam summo gradu assecutum esse contendebant, vel vniuersum Christianae doctrinae complexum considerandum esse statuerent, Mosaici et Christiani philosophi inde dicti sunt. Alii depressa intellectus luce connata, lumen aliud et diuinum longe maius et perfectius ex coelesti reuelatione fundamentum esse debere philosophiae clamarunt, adeoque neglecta scriptu-

ſcripturae litera, mediante allegoriae machina, internum aliquod lumen a Deo inſpiratum et humanis mentibus infuſum, dictis oraculorum diuinorum adaptantes, in hoc fundo excitandum eſſe philoſophiae aedificium cenſuerunt: quae autem humana conferre poſſit ratio ex reſeratis ignis beneficio naturae adytis inſpectaque chemicae artis ope rerum indole et arcanis, deſumenda eſſe dixerunt. Quod genus philoſophorum cum reliquos omnes deſpiceret, theoſophicum ſe et dici paſſum eſt, et ipſum appellauit. Priorem hominum philoſophantium claſſem hoc capite conſiderabimus, poſteriorem in ſequenti contemplabimur.

§. II. Eſſe hoc philoſophiae genus non hodie natum, vel reſuſcitata demum literarum gloria excogitatum, ſed iam olim in has ſyrtes incidiſſe luxuriantium ingeniorum audaciam, ea quae de philoſophia Iudaeorum *Tomo ſecundo* diximus, quaeque de Chriſtianorum veterum philoſophia *Tomo tertio* attulimus, euidentiſſimis exemplis comprobant. Tota enim Cabbaliſtica Iudaeorum philoſophia Moſaicae titulum nomenque ſibi vindicauit, et ad illuſtrem gentis ſuae doctorem atque ducem ſuas nugas retulit, ea Moſi affingens, quae ex impuris gentilium ſomniorum lacunis apud Aegyptios hauſerat. Qua ratione praeter alios Philonem fuiſſe nugatum Moſenque nobis atque Moſaicam philoſophiam ex Platonica, vel potius ex Aegyptiaca philoſophia exſculpſiſſe, ſuo loco ita demonſtratum eſt, vt dubium ſupereſſe nullum poſſit. Nec alia ratio fuit philoſophiae Alexandrinae in eccleſiam admiſſae, et ſacris ciuitatis Chriſtianae dogmatibus attemperatae: ea enim Moſen ſibi aliosque ſummos Hebraeorum viros velut principes et auctores doctrinae ſuae vindicauit, et ad noſtra vsque tempora iſtam ambitionem continuauit, vnde, ſi, quis paulo latius huius capitis titulum extendere velit, non repugnabimus, ſi philoſophi Pythagoreo-Platonico-Cabbaliſtici, quos in *ſuperiori Libro* in ſcenam produximus huc referantur. Nobis tamen, vt diſtincte in recentiori philoſophiae hiſtoria verſemur, illi modo hoc loco conſiderandi veniunt, qui neglectis humanarum ſectarum praeceptis, vel ex reuelatione mediata, vel ex immediata et interna nouum ſibi philoſophiae genus exſculpſerunt atque fabricati ſunt.

Moſaicae ſectae antiquitas.

§. III. Diſtincte autem in hoc argumento verſandum eſt, ne in hunc cenſum referantur, qui ad eum non pertinent. Fuere enim quamplurimi, qui cum ſcriptura S. philoſophiam coniunxerunt, ſed alio longe fine, alio modo, et hac moderatione, vt diſtinctos tamen vtriusque luminis, rationis et reuelationis, limites ſeruarent. Quem in numerum omnes illi referendi ſunt, qui philoſophiam, qualem habere poterant, quaeque apud pleroſque ſectaria fuit, ſuis cancellis retentam, ſuisque finibus circumſcriptam ita ad doctrinam ſacram, quae in diuinis paginis traditur tranſtulerunt, vt oſtenderent, quem vſum philoſophia, vel in interpretanda ſcriptorum ſacrorum mente et explicandis verbis, vel in illuſtrandis, quae

Varia genera ſecundum ſcripturam S. philoſophantium.

ab iis propoſita ſunt, dogmatibus habere poſſit. Quod genus virorum doctorum interdum leuem quidem, at haud raro egregiam quoque operam diſciplinis ſacris praeſtitit. Huc itaque referendi ſunt, qui logicas ſacras, et theologicas ſcripſerunt, enumerati a praeſtantiſſimo FEVERLINO [a], inter quos poſt ALSTEDIVM [b], B. SAL. GLASSII [c] et PHILIPPI ZEISOLDI [d] diligentia eminet. Tum, qui ad explicandas res naturales, quae in vtriusque foederis voluminibus occurrunt, haud contemnendam eruditionem attulerunt. Quorum cum ſatis magnus numerus ſit, illi a nobis hoc loco enarrari omnes non poſſunt, contentis monuiſſe, plerisque in hoc argumento ſe probaſſe FRANCISCI VALESII diligentiam, cui *ſacram philoſophiam*, *ſiue de iis quae ſcripta ſunt phyſice in libris ſacris* debemus, de quo tamen celeberrimi huius philoſophi opere ſupra iam inter Peripateticos recentiores nonnulla diximus. Tacemus magni BOCHARTI [e], IO. HENRICI MAII [f], IO. HENRICI VRSINI [g] et ſimilium ea in re diligentiam: quos tamen non aequis modo paſſibus ſecutus eſt, ſed ſuo quoque modo ſuperauit celeberrimi viri IO. IACOBI SCHEVCHZERI eruditio, qui illuſtre ſplendidumque opus *Phyſicae ſacrae* condidit, et quicquid naturalis ſcientia recentiſſimorum philoſophorum obſeruationibus aucta, quicquid diſciplinae mathematicae arsque ſalutaris, quicquid experientia virorum ſummorum continet egregii ad illuſtrandos oraculorum ſacrorum ſenſus mira doctrina et felicitate transtulit. Qui cum indicem ſcriptorum, qui in hac arena deſudarunt ampliſſimo operi praefixerit, illis, qui plures ex hac claſſe ſcriptores noſſe cupiunt, omnino adeundus eſt [h]. Eandem virorum doctorum induſtriam metaphyſica Ariſtotelico-Scholaſtica experta eſt, maxime ex quo ſeculo XVII ea inter Proteſtantes in ſcholas theologorum iterum inuecta eſt et ſacra dogmata iſto habitu veſtita in ſcenam producta ſunt, quae tamen hoc loco enumerare nihil attinet [i], recenſita autem dabit, IO. FR. BVDDEVS [k], qui conſulendus. Simili inſtituto qui moralem doctrinam a philoſophis traditam ad ſacrarum literarum praecepta transtulerunt, haud pauci ſunt, infra ex parte nominandi. Quorum ſcopus et ſcribendi tractandique modus ex GEORGII GRABOVII *Ethica Chriſtiana*, IO. PIKERI *Aretologia Chriſtiana* ſimilibusque laboribus facile intelligi poteſt. Nec ciuilis doctrina hac in parte ad ſacras diſciplinas ſua conferre diſtulit. Huc enim eorum opera reſpexit, qui politicas biblicas ſcripſerunt, enumerati a celeberrimorum virorum BVRC. GOTTH. STRVVII et LVDOVICI MARTINI KAHLII diligentia [l], quibus merito ob illuſtre ſcriptoris nomen IA-

COBVM

a) In Progr. de Logicis paradigmaticis, theologicis, medicis.

b) Eius extat Logica theologica.

c) Adiecta eſt Logica S. ſed non abſoluta ab auctore et perfecta incomparabili philologiae ſacrae operi.

d) In Logica N. T.

e) In Hierozoico.

f) In Hiſtoria animalium in ſacro codice memoratorum.

g) In Arboreto Biblico.

h) Alios dabit BVDDEVS Iſagog. P. I. c. 4. p. 276 LE LONG. Bibl. S. T. II. art. 9. p. 1045.

i) Commendari ſolet ABR. CALOVII Metaphyſica diuina, inter eius opera philoſophica occurrens et FR. ALB. AEPINI Compendium metaphyſicae ad theologiam applicatae.

k) l. c. p. 256.

l) Biblioth. philoſ. c. 7. §. 7.

COBVM BENIGNVM BOSSVETVM [m] adiicimus [n]. Maxime vero illi in hunc censum referendi sunt, qui theologiam naturalem cum reuelata coniungendo, eo respicere diligentiam suam iusserunt, vt quae in sacris voluminibus instillatur Dei notitia ex naturae operibus illustretur, et quae in maximi momenti argumento harmonia inter rationis et reuelationis lumen sit, acutis demonstrationibus pateat. Cuius generis scriptores praeter BVDDEVM [o] fuse enumerauit Io. ALB. FABRICIVS [p], qui videndus. Nec alius scopus fuit virorum doctissimorum, qui vel physicas diuinas scripserunt, quales nobis dedere Clarissimi viri RVDIGERVS et WVCHERERVS, vel rerum naturalium effectus et fines ad hunc scopum collineare demonstrarunt, in quo argumento eminuit illustris CHRISTIANI WOLFII eruditio [q]. Hi, quos strictim recensuimus, omnes ad hanc nostram tractationem non pertinent, eo quod philosophiam suis circulis circumscriptam relinquentes, eius modo vsum in illustrandis diuinioris doctrinae capitibus ostendere sunt aggressi. Fuit et aliud philosophorum genus, quod si capitis huius inscriptionem respicias, huc referri posse videtur: illi scilicet, qui vbi semel sectae cuidam adhaesissent, eiusque decreta pro vera philosophia habuissent, ostendere conati sunt, consentire ea cum scripturae diuinae placitis, inque illis manifesta suae sectae vestigia deprehendi, nihilque esse in religione, quod non amice cum suis opinionibus conspiret. Qua ratione nec Aristoteli, nec Cartesio, nec aliis apologia defuit [r]. Cum autem horum philosophorum mens non fuerit, ex sacris voluminibus nouam philosophiam exsculpere, sed id modo sategerint, vt concordiam inter sacros scriptores et suae sectae conditores ostenderent; eos magis commode, ordini consulturi in sequentibus explicabimus, vbi de Syncretismo philosophico trademus. Et haec ordinis atque perspicuitatis ratio quoque est, cur de theosophis capite peculiari dicere constituerimus, quamuis hi quoque allegoricae explicationis auxilio sacras literas ad comenda commendandaque ingenii sui somnia, reuelationi internae adscripta, et male inter se cohaerentia adhibuerint, et venerandum Mosis nomen haud raro suis nugis praefixerint, qua ratione ROBERTVM FLVDDVM siue a FLVCTIBVS *Philosophiam Masaicam* vulgasse in sequenti capite ex instituto exponemus. Itaque illi modo restant, qui cum ex rationis humano intellectui connatae luce, veram de rebus naturalibus et moralibus sententiam assequi posse desperarent, ad sacrorum oraculorum, et praecipue ad Mosis narrationem confugerunt, et praeeunte sacrae reuelationis dictamine nouum philosophiae systema conde-

 reag-

m) Politique tirée de l'ecriture sainte Bruxel. 1710. 8 et Germanice Argent. 1712 8.

n) Similem Aristopolitiam Biblicam ex libris regum constructam et nondum editam reliquit GEORGIVS REMVS ICtus Norimbergensis, de quo eius instituto, si placet, videnda dissertatio epistolica a nobis ad B. Sig. Iac. Apinum scripta.

o) loc. cit. pag. 289.

p) In Syllabo scriptorum de V. R. C. c. 7. p. 287.

q) Vid. Catalogus scriptorum illustris viri, quem in Pinacotheca scriptorum nostrae aetatis illustrium decade prima exhibuimus.

r) Exemplum dabit ZEISOLDI tr. de consensu Aristotelis cum Scr. S. et AMERPOELII Cartesius Mosaizans.

re aggressi sunt. Horum autem, qui in hac palaestra se exercuerunt, et in hunc censum referri possunt, haud exiguus numerus est, quorum omnium recensere nomina eo minus opus est, quo magis plerorumque in hac re obscura sunt et incerta merita, potiores autem viri docti enumerauerint, qui hanc eruditae historiae partem absoluerunt, BVDDEVS [s], GENZKIVS [t], STRVVIVS [u], STOLLIVS [x], alii [y]. Nobis celeberrimos et non sine eruditionis praesidiis hoc pelagus tentantes in lucem produxisse pro instituti ratione sufficit, inter quos omnes anteuertunt Io. Amos Comenius et Ioannes Bayerus.

Philosophi qui hoc philosophiae genus tentarunt.
Guil. Bigotius.

§. IV. Primus Christianam huius generis philosophiam dedit GVILELMVS BIGOTIVS, cuius supra iam facta est mentio, si fides P. BAYLIO [z], hunc eius librum laudanti: „Christianae philosophiae praeludium opus cum aliorum, tum hominis substantiam luculentis exprimens rationibus Tolosae MDXCIV. 4. Adeo vero rari sunt libri Bigotii, vt hunc librum saepius quaesitum inuenire non potuerimus. Vtrum igitur, et quo nomine in hunc censum referendus sit philosophus ille, partes Aristotelicas strenue secutus, non inspecto libro, dicere non possumus. Cl. REIMMANNVS [a] autem inter primos, qui philosophiam Mosaicam et Christianam commenti sunt LIBERTVM FROMONDVM refert, Haccurianum Eburonem, qui Antwerpiae ad S. Michaelem, teste AVB. MIRAEO [b], triennio philosophiam docuit, totis vero XIV annis Louanii, dein regius sacrarum literarum interpres Cornelio Iansenio ad cathedram Iprensem promoto, suffectus est, cuius ingenii amoenitatem doctrinamque politissimam, omnifariae lectionis copia ornatam libri cum critici et ad explanandas res veterum pertinentes, partim mathematici, et imprimis *Anti-Aristarchus siue de Orbe terrae immobili contra Phil. Landsbergium* [c], partim philosophici, inter quos tractatus *de Anima* et *Quaestiones meteorologicae* eminent, comprobant [d]. Valde autem veremur, ne philosophia Mosaica et Christiana, quam ille meditatus esse dicitur, cum syncretistico studio sectariam, et imprimis Aristotelicam, philosophiam cum sacris dogmatibus conciliandi confundatur. Sed Casparem Manzium quoque huc refert CHR. THOMASIVS [e], cuius tamen nihil, quod huc pertineat, vidimus. Maxime autem OTTO CASMANNVS huic classi aggregandus est, qui cum Lyceo Stadensi diu praefuisset, anno MDCVII fatis functus est. Is enim magno studio, et quamplurimis libris huius generis philosophiam confirmare et orbi philosophico obtrudere conatus est. Testamur libros eius, eum in

Libertus Fromondus.

Otto Casmannus.

s) Hist. phil. c. 6. §. 6. p. 376 seq.
t) Hist. phil. p. 239 seqq.
u) Bibl. philosoph. c. 5. §. 9.
x) Hist. Liter. P. II. c. 4. §. 29. p. 541.
y) STEPH. KAZAVERI Dissertationes duas de philosophia Christiana, et de Scriptoribus philosophiae Christianae promissas vtrum viderit orbis eruditus ignoramus.
z) Dict. T. I. art. Bigot. not. D. p. 563.
a) Hist. Liter. Germ. P. III p. 201.
b) De Script. Sec. XVI. c. 220. p. 311.
c) Conf. VOSSIVS de Script. mathem. c. 66. §. 7. p. 388.
d) Conf. VALER. ANDREAE Bibliotheca Belgica.
e) Introd. in phil. aulic. c. 2. §. 58. p. 66.

in finem editos: *Biographiam triplicem, naturalem, moralem et oeconomicam, indeque deductam ethicam et oeconomicam theosophicam: psychologiam: anthropologiam: systema doctrinae et vitae politicae: nucleum mysteriorum naturae: angelographiam, vranographiam et similes.* Immo, cum a nonnullis hoc eius consilium reprehenderetur, apologia dicta defendere agressus est, edita *modesta assertione philosophiae et Christianae et verae aduersus insanos hostium eius et nonnullorum hierophantarum morsus et calumnias* [f]. Quamuis autem Casmannus ab inspectis philosophiae Aristotelicae naeuis et sophismatibus esset instigatus, ad condendum nouum philosophiae genus, *quod in physicorum theorematum*, vt ipse scribit, *consideratione potius sacrarum literarum decretis, sicubi haberi possunt, quam paganorum philosophorum antiquis etiam placitis staret;* negaret etiam, de rebus physicis scripturae testimonia ad receptas Aristotelicae philosophiae regulas esse interpretanda, multa quoque praeclare cordateque contra Aristotelicae tyrannidis iugum moneret, et in quibusdam a decretis Lycei recederet, recte tamen obseruatum B. BVDDEO [g], cum ad rem ipsam atque caput caussae veniat, eum a recepta scholae sententia se dimoueri non pati. Cuius exemplum ex *Cosmopoeïa* eius vir laudatus affert, quo loco Peripateticos animam mundi contra Platonicos negantes acriter defendit. Quam autem sibi philosophiam Mosaicam et Christianam conceperit, inde colligi potest, quod Christianam grammaticam, rhetoricam, logicam, arithmeticam, geometriam, opticam, musicam &c. promiserit [h]. Quo pacto misceri et confundi omnia, et iungi gryphes equis, rerum huiusmodi non ignarus, nobis non monentibus, manibus palpabit. Casmanno iungimus HENRICVM ALSTEDIVM, virum singulari diligentia commendatum [i], quem inter artis Lullianae commentatores *initio huius Tomi* laudauimus. Is eum praeter sacras literas, quas diu Herbornae Nassouiorum, tandemque Albae Iuliae docuit, in id quoque curam suam conuerteret, vt iuuentuti humanitatis literas et seueriores disciplinas traderet, quem in finem praeter *Commentationem in artem Lullianam* suo loco enarratam, *Encyclopaediam* quoque conscripsit, et praeter industriae laudem eruditionis quoque et haud contemnendae lectionis testimonium retulit [k], ad sacrorum quoque librorum normam philosophiam conformandam esse censuit. Edidit eum in finem: *Triumphum Biblicum, siue Encyclopaediam Biblicam, exhibentem triumphum philosophiae, iurisprudentiae et medicinae sacrae itemque sacrae theologiae, quantum illarum fundamenta ex scriptoribus sacris veteris et noui testamenti colliguntur* [l]: in cuius libri praefatione eos quoque tangit, qui simile institutum secuti sunt. Quamuis autem hoc scripto et voluntatem et industriam probasset suam, recte tamen censuerunt

f) Francofurti 1601. 8.
g) Intr. ad Hist. phil. Hebraeor. §. 36.
h) In Assertione phil. Christ. c. 16.
i) Inde Anagramma, *Alstedius, Sedulitas.*
k) Vid. GATAKER. Praef. Cinni, BAILLET Jugemens des Sauans T. II. n. 269. p. 328. REIMM. Hist. lit. Germ. P. III. p. 183.
l) Francofurti 1625. 8.

runt viri docti [m], cum deesset auctori iudicandi virtus, vt recte obseruatum MORHOFIO [n], infeliciter eum in hoc campo fuisse versatum, et iudicium rectum atque prudentiam in eo argumento non probauisse. Vnde cladem magis quam triumphum biblicum librum istum vocandum esse Ven. REIMMANNVS [o] pronuntiauit. Hoc enim tramite si incedere licet, triumphabit quoque de omnibus scientiis vel Hippocrates, vel Tribonianus, vel Scriptor quilibet, qui admotis machinis in omnes figuras mutatur. Sane idem Alstedio de sacris paginis cogitanti accidit, quod veteri Graeciae, in Homero omnium omnino disciplinarum, et sutorum quoque praecepta quaerenti, nempe dum omnia inuestigantur, nihil prorsus inuenitur. Et eandem quoque censuram meruit PFEIFERI *Pansophia Mosaica* [p].

Philosophia Mosaica specialis.

§. V. Quod per omnes philosophiae partes tentauit laudatorum virorum diligentia, id in singulis nonnulli perficere conati sunt. Et artis quidem rationalis praecepta ex sacris haurire fontibus instituit IO. BAYERVS, cuius in sequentibus mentio facienda est, edito *Filo labyrinthi, vel cynosura seu luce mentium vniuersali, cognoscendis, expendendis et communicandis vniuersis rebus accensa* [q]. Excitatus auctor Verulamii monitis ad contemnendam, quae in scholis vigebat logicam illuc traducendam esse statuit, vt non speculationum inutilium parens esset, sed rebus praeclaris inueniendis inseruiret: id quod omnium optime istius philosophiae ductu obtineri posse credebat. Maxime vero hac cynosura duce profundum doctrinae naturalis pelagus tentarunt viri nonnulli doctissimi. Cum enim sectaria Graecanicae philosophiae principia parum satisfacerent eorum ingeniis, physicam quandam Mosaicam et Christianam commenti sunt, et ἑξαήμερον Mosaicum fundamentum iacientes nouum rerum naturalium Systema illi inaedificarunt. Inter quos praeter Comenium et Bayerum infra pluribus commemorandos et Casmannum, de quo dictum, id magno studio egit CONRADVS ASLACHVS Bergensis Noruegus [r], vir non indoctus, qui cum Hafniae beneficentia capituli, quod vocant, studiorum cursum iniisset, per triennium, quo in familia Tychonis Brahei fuit, occasionem habuit fauentissimam naturae artisque miracula, et praecipue sideralem scientiam praeclare discendi: regio autem stipendio auctus, cum Germaniae, Italiae, Galliae, Britanniae vrbes inuisisset, virosque summos et doctrina illustres adiisset, innumeras autem doctrinae accessiones in isto itinere literario fecisset, in academia Hafniensi ab initio seculi XVII philosophiam et linguas docuit, et cathedrae tandem theologicae admotus inter theologos Danos eminuit, denatus anno MDCXXIV, vt ex ERASMI VINDINGI *Academia Hafniensi* discimus [s]. Is enim non moralem tantummodo disciplinam Christianis placitis conformem tradere

Conradus Aslachus.

m) Vid. BAYLE Dict. T. I. art. Alsted. p. 166.
n) Polyhist. T. II. L. II. c. 7. §. 74. p. 400. add. GVNDLING. Hist. phil. moral. c. 7. p. 65.
o) loc. cit. p. 494. a.
p) Lipsiae 1685. 8.
q) Cassouiae 1663.
r) Natus est 1564.
s) Conf. FRENSEI Theatrum p. 419 seqq.

dere, sed et physica praecepta Christiano habitu refingere, edita *Physica* et *Ethica Christiana* [t] conatus est. Eadem chorda oberrauit LAMBERTVS DANAEVS, Aurelianensis, vir inter reformatae ecclesiae theologos celeberrimus; qui cum iuris disciplinae se in iuuentute tradidisset, praeceptoris pro religionis fide martyrium suscipientis constantia ad theologiae capessendum studium permotus est; et ab anno MDLX, quo hoc stadium apud Geneuenses iniit, tanta alacritate in eo cucurrit, vt non ministerio tantum Geneuensi adiiceretur, sed et cathedrae publicae praeficeretur. Quam tanta cum laude tenuit, vt praeclara doctrinae eius fama passim disseminaretur, qua factum, vt ad Lugdunensem apud Batauos cathedram, et deinde Gandauum, tandemque Castrum Languedociae vocaretur, quo loco anno MDLXVI, aetatis LXVI, obiit, relicta praeclarae eruditionis laude, et libris insignia eius specimina edentibus [u]. Inter eos autem praeter *Ethicam et Politicam Christianam*, de quibus in sequentibus dicendum, *Physica Christiana*, quoque est [x], in qua rationis principiis reuelationis mysteria admiscuit. *Lambertus Danaeus.*

§. VI. Diuersum ab his philosophorum genus est, verum in hanc quoque Mosaicorum philosophorum classem referendum, quod cosmogoniam, siue mundi origines iuxta ductum Mosaicae narrationis explicare aggressum est. Inter quos familiam ducunt ex Anglorum gente viri doctissimi EDMVNDVS DICKINSONVS, medicinae doctor, et THOMAS BVRNETIVS. Et prior quidem ingens hoc saxum voluit edita *Physica veteri et vera, siue tractatu de naturali veritate hexaëmeri Mosaici, per quem probatur in historia creationis, tum generationis vniuersae methodum atque modum, tum verae philosophiae principia strictim atque breuiter a Mose tradi* [y]. Supponit in hoc libro lucernam olente auctor, Mosaicam genesin non esse vniuersi, sed materialis huius mundi tantum, quem intuemur creationem. Duos enim mundos factos esse statuit, superiorem immaterialem, quem Moses appellat coelum coelorum, beatum spatium, quod Deus assignauit angelis atque spiritibus ministrantibus, et inferiorem hunc mundum, in quo degimus, cuius fabrica materialis est, quem Moses vocat coelum et terram, nempe totam molem istius materiae, quam veteres Graeci chaos dixere. Huius mundi inferioris origines Mosaicas explanaturus, philosophiam corpuscularem assumit, eiusque antiquitatem exponendo hoc potissimum rerum γενέσεως fundamentum ponit, ita tamen, vt atomorum concursioni summam rerum omnium caussam efficientem et dirigentem praeficiat. Ast hanc philosophiam antiquissimam esse, et has Mosaicas archaeologias rerumque omnium

Cosmogoniae Mosaicae commentatores.

Edm. Dickinsonus.

t) Hanouiae 1613. 8.
u) Plura de eius vita dabunt MELCH. ADAM. in vitis theol. exter. p. 177. FREHERVS p. 298. et vitarum scriptores, Crassus, Verdierius aliique libris notissimis.
x) Geneuae 1588. 8.
y) Londini 1702. 4. Roterod. 1703. 4. Hamburgi 1705. 8.

um principia totamque philoſophiam ab Adamo ad poſteros Heberi et Abrahamum, et ab eo ad Moſen propagatam fuiſſe, adeoque vetuſtiſſimam philoſophiam eſſe contendit. Quae omnia in ſequentibus vrget, et huc omnes veterum theogoniarum, (quas coſmogonias adumbraſſe, ſuo loco docuimus) traditiones refert, oſtenſurus, vniuerſitatem materiae creatae per chaos veterum deſignatam in coſmologia Moſaica ſupponi, adeoque eſſe ampliſſimam, nec vnius tantum materiae particulae opus eſſe creationem. Quam materiam curioſe perueſtigando, miram, ait, quandam particularum omnigenarum congeriem indiſpoſitam, immotam, laxam tamen atque vacuolis vndequaque ſparſis interpunctam fuiſſe. Cuius formationem ita factam eſſe coniicit, vt materiam hanc particulis quidem, ſed non vere atomis, conſtantem duplici motionis genere agitatam eſſe dicat, vno leni et tranſuerſo, quod particulas inter ſe committebat, vnde factae ſint moleculae igneae, aëreae, aqueae, terreae, et ex illis poſthaec elementa: altero circulari, quo tota moles abyſſi gyrabatur. Et hinc extitiſſe coelum empyreum ſtatuit, et igneam regionem, ex particulis rotundis ſubtiliſſimis conſtantem, a quibus ſeparata corpuſcula etiam rotunda, ſed maiora, aquas empyreas, ſiue ſuperiores (quas magna diligentia vindicare conatur) conſtituerint. Et ſic reliqua quoque creationis Moſaicae opera et dies proſequitur, et curioſe explicat, qua ratione ex aliis particulis longulis per gyrationem totius ſeparatis circa centra ſua ſemper rotatis coelum inferius ſiue expanſum Moſis factum ſit, licet ita dies nondum ſerena facta ſit. Has vero particulas longulas ſufficere poſſe putat, ad demonſtranda cuncta, quae in aëre fiunt. Qua occaſione expanſi naturam, per quam terram et maria, ſolem ac lunam ac omnia ſidera continet, explicare nititur. Ex inferioris porro coeli motu expanſiuo aquas congregatas et terram fundatam cum maribus, planitie et montibus deriuat, et fluminum fontiumque mechanicam rationem a fluuio quodam maximo a polo arctico ad antarcticum transeunte per terrae viſcera deriuat, ex quo rami exeant: vt vero in viſceribus terrae generata explicet, ignem centralem quendam in partes vocat: et plantarum ex ſeminibus germinantium incrementa aduocat. Vt autem calorem ſufficientem Deus mundo ſe condito largiretur, particulas igneas per expanſum diſperſas in vnam maſſam nempe ſolem, collegiſſe ſtatuit, cuius corpus conſtet particulis irrequietis, facies vero ſit mutabilis; quod ne diſſipetur, craſſam, qua cingitur, materiam et adſpirationes corporum coeleſtium atque terreſtrium impedire affirmat; eumque ideo per coelos rotari Deum iuſſiſſe contendit, vt lumen, calorem et vires omnibus impertiret. Et hac quoque ratione reliquorum ſiderum generationes explicat; et eorum conſtellationibus ab initio et nomen et vires Deum dediſſe aſſerit. Tum ad animalium origines progreſſus, eorum ſeminibus a Deo impreſſum eſſe typum rei generandae ſupponit, et brutorum animas ex terra factas et corporeas eſſe affirmat, adeoque per generationem quoque ſpeciem multiplicari poſſe, ait.

alt. Brutorum autem animas esse intelligentis naturae largitur, ita tamen, vt ab intellectu et ratione hominis immane quantum differant. Non repugnare enim, credit, res corporeas per Dei potentiam fieri sensitiuas, intelligentes atque dociles; ast impossibilia esse animantia spontanea. Longius autem in explicando ortu et natura hominis Mosaica occupatur auctor. Quem in finem post originem corporis ex argilla selecta et eleganti, naturam mechanicam, et animae vim plasticam in scenam producit, et animatum semen omnia peragere absque matris ope, animam humanam autem de coelo venire contendit. Qua occasione seminis vim plasticam, et necessitatem in vtroque sexu, generationis humanae rationem ab anima rationali ad vegetatiuam et sensitiuam progredientem, membrorum configurationes et connexiones explicat, et speciei propagandae opus coniecturis definit, et hac occasione generationem ex ouo explodit, Deum autem putat species ideales foetui imprimere, et membra prima delineare, calore vero aethereo vti animam in generationis opere, in quo semen per inflammationem fiat idoneum receptaculum animae. Ex quo patet, auctorem, vt hominis imaginem Mosaicam exprimeret, ad generationem requirere, et semen ex duabus mixtum personis, et spiritum a Deo immissum, qui generationis opus vi coelestis et aetherei caloris obeat sapientissime, quamuis interim nesciat ipse, quid agat. Animae porro duplicem vitam esse dicit, inesseque homini vegetabilem atque metallicam naturam; itemque lucidam et igneam essentiam, quae et phosphori et pyropi naturam auream referat. Et haec longa illa fabula est, quam Mosi supponere, et pro vetustissima sapientia et archaeologiis Hebraeorum venditare Dickinsonus non erubuit. Quem meris postulatis, coniecturis, hypothesibus incertis, petitionibus principii suam cosmogoniae Mosaicae explicationem superstruxisse, ex vero pronuntiauit Ven. REIMMANNVS [z]. Tacemus ita adhibuisse systema corpusculare auctorem, vt qualem illi vultum fingere debeat, nesciuisse ipse putandus sit, nam ab atomis ea corpuscula secernit, et tamen ex iis coaluisse omnia dicit, vnde nec Anaxagorae, neque Empedocli, nec Democrito; et inter recentiores nec Gassendo, nec Cartesio iungi potest. Quae luculento exemplo esse possunt, quam mire deliret ingenium humanum, vbi antiquissimi temporis sapientibus sua somnia ausum est supponere. Quae si omnia, prout sibi illa finxit Dickinsonus comprehendantur, ipsis febricitantium deliriis absurdiora videbuntur. Recte itaque acerrimi iudicii philosophus NIC. HIER. GVNDLINGIVS [a] de Dickinsoni conatibus pronuntiauit, eum, qui haec omnia capere et intelligere clare possit, imaginationis vim plusquam humanam adsecutum videri: ita ineptire hominum corruptum genium; his nugis delectari animum noua parturientem et inaudita: ea incommoda, recte monet, necessario propullulare,

 dum

z) Cat. Bibl. theol. P. I. p. 1108.
a) Hist. phil. moral. c. 7. p. 67. HEVMANNVS Act. phil. Vol. II. p. 26. 30 31.

dum primos homines, patriarchas, Iſraëlitas eadem decempeda, qua ſe, metiantur, et potentiam Dei ſecundum motus leges a ſe inuentas et excogitatas aeſtiment. Idem aliorum quoque virorum ſobria mente praeditorum de huius ſcriptoris philoſophia Moſaica eſt iudicium [b], quod non exſcribimus.

Thomas Burnetius.

§. VII. Elegantius multo comtiusque hoc argumentum ornauit, ſuaeque hypotheſi adaptauit THOMAS BVRNETIVS, vir veteris pariter atque recentioris philoſophiae conſultiſſimus. Qui quanta perſpicacia veterum ſyſtemata expenderit in *Archaeologiis* luculenter demonſtratum dedit. Quo nomine toties eum in partes vocauimus, vt hoc loco, quo inter Moſaicos philoſophos iure ſuo primum fere gradum meruit, eius res ſtrictim enarrare omnino fas ſit. Quamuis autem vir doctus vmbratilem et priuatam vitam plerumque egiſſet, et a negotiis publicis abſtinendo cum mortuis magis, quam viuis, conſueſcere ſoleret, quo factum eſt, vt pauca de eius vita innotuerint; curioſitati tamen Cel. HEVMANNI pleniorem eius notitiam debemus, V. C. GVILELMVM WOTTONVM exorantis, vt biographiam Burnetii fide dignam conſignaret. Quam cum ab humaniſſimo viro accepiſſet, rem fecit, recentioris hiſtoriae philoſophicae ſtudioſis gratiſſimam, quod eam *Actis philoſophorum*, elegantiſſimo et iucundo operi, inſeruerit [c]. Hoc auctore ſcimus, ortum habuiſſe Burnetium ex generoſa ſtirpe, natum autem eſſe A. S. R. MDCXXXII, in pago Richmondienſi. Iactis domi literarum rudimentis ad Cantabrigienſem Muſarum ſedem conuolauit, vbi more in Anglia recepto in collegio Chriſti inter ſodales cooptatus, cum egregiis naturae dotibus eſſet ornatus, tanta diligentia et felicitate in optimarum literarum ſtudia incubuit, vt cum diu in eo ſtadio curreret, praeſtantiſſimam eruditionem ſibi acquireret. Praeerant tum ſcholae Cantabrigienſi viri omnis doctrinae laude inclyti, Radulphus Cudworthus, Henricus Widdringhtonus, Ioannes Sharpus aliique, de quibus ſupra inter Platonicos recentiores actum, et quanta diligentia veterum, imprimis Platonicorum lectionem iuuentuti ſtudioſae commendauerint, dictum eſt. Hos cum duces ſtudiorum ſuorum haberet Burnetius, mature ad fontes veteris philoſophiae, maxime Platonicae, traductus eſt: quos praeceptores ſuos ſtrenue ſecutus Burnetius, nihil veteris philoſophiae intactum reliquit: ſed iudicium tamen vbique interpoſuit, nec ſe magiſtrorum auctoritate faſcinari paſſus eſt, vt non naeuos veterum philoſophorum candide agnoſceret, et maturum ſobriumque de iis iudicium interponeret. Inde factum eſt, vt cum miris modis Platoniſmo adhaererent Cudworthus, Morus, Widdringhtonus, reliquique Cantabrigienſis ſcholae doctores, Burnetius Platonem, quem in morali et theologico argumento plurimum valere fatebatur, in phyſiologicis et coſmologicis con-

b) Vid. BVDD. Hiſt. eccleſ. V.T. Tom.I. p. 174. c) Act. philoſ. Vol. III. p. 434 ſeqq.

contemneret [d]. Ipſe cum ſe totum philoſophiae ſtudio dediſſet, in nullam magnopere ſectam iurabat, veteribus tamen, quam recentioribus, addictior, et eclectica libertate mire gaudens: quam ne quidem in ſacra Chriſtianorum doctrina declaranda depoſuit. Corraſis hunc in modum per annos complures, quibus in iſto collegio libris antiquorum et recentiorum impalluit, eruditionis diuitiis, iter literarium ingreſſus eſt, et magnam Italiae, Galliae, Belgii et Germaniae partem in comitatu ducum Ormondiae et Boltonae, quorum vterque dignis eruditionem eius praemiis remunerabantur peragrauit. Et in eo itinere ad id potiſſimum reſpexit, vt quam meditabatur, veteris terrae imaginem ex ruderibus in praeſenti relictis colligeret. Certe in ea peregrinatione literaria illum foetum animo concepit, quem domum redux anno MDCLXXX excluſit edita *Theoriae ſacrae telluris parte prima*, Latino ſermone perſpicue eleganterque conſcripta, in qua ſyſtematis mundani, qualem ſecundum Moſis narrationem conceperat faciem luculenter delineauit. In quo libro cum noua quamplurima et inaudita protuliſſet, eo autem omnia dictionis nitore, et ſententiarum luminibus expoſuiſſet, quae non poterant non librum eiusque auctorem commendare, tantus iſtam tractationem plauſus ſecutus eſt, vt inter praeſtantiſſimae eruditionis cultores referretur, ipſe Rex Carolus II autem, quem elegantiarum ſummum iudicem appellat Wottonus, tanti eum ob illum librum faceret, vt eius hortatu atque voluntate Burnetius hoſpitio Carthuſienſi anno MDCLXXXIV praeficeretur. In quo ſplendido et opimo munere conſtitutus Burnetius, otium nactus eſt largiſſimum totum ſe literis inebriandi, et elegantiſſimum ingenium praeſtantiſſimis ſingularis doctrinae ſpeciminibus demonſtrandi. Inter quae tum eminuit *Theoriae pars altera*, quam cum Guilelmo III, Britannorum regi, dicaſſet, adeo elegans foetus principi placuit, vt auctore et parario viro illuſtri Ioanne Tillotſono archiepiſcopo Cantuarienſi inter ſacellanos regis, ſiue interioris admiſſionis clericos regios cooptaretur. Neque tamen aulae ſtrepitum tolerare diu potuit vir Muſarum ſilentiis addictus, ſed poſt Tillotſoni mortem aula valere iuſſa intra hoſpitii ſui clauſtra et libros ſe abdidit, et prodeſſe orbi literario lucubrationibus ſuis perrexit. Inter quas tum prodierunt *Archaeologiae philoſophicae*, magno iudicio et veteris philoſophiae notitia inſtructae, quas theoriae telluris ideo iunxit, vt conſtaret, eam, quam ſibi de Moſaica coſmogonia conceperat, ſententiam ad gentes peruagatam vbique veſtigia reliquiſſe. Et fatendum omnino eſt, multa in veterum theogoniarum ſcriptoribus, et in phyſiologia philoſophorum vetuſtiſſimorum vidiſſe Burnetium, quae alios latuerunt: multa eum praeclare atque erudite monuiſſe. Aſt cum ſingulares de ortu et interitu mundi, de hiſtoria creationis et lapſus protoplaſtorum, de ſerpente ſeductore, de diluuio et ſimilibus

d) Vid. Archaeolog. philoſ. Lib. I. cap. 13. pag. 440.

libus hypotheſes [e], quibus poſſet coloribus pingeret commendaretque, et libere ſatis parumque caute opiniones ſuas ſpargeret, ſuſpectus factus eſt theologis, et graues ſibi paſſim inimicitias contraxit; quibus longae et moleſtae controuerſiae implicitus eſt, ex qua ad vitael finem extricare ſe non potuit. Summi enim viri, qui reuelationi libriſque ſacris inimicum eum fouere animum ſuſpicabantur, contra eum in arenam deſcenderunt, inter quos eminuere Herbertus Croftius et Eraſmus Warren, quemadmodum de eodem quoque argumento cum Io. Wiſthono et Io. Keilio contentionis ſerram ſatis aſpere reciprocauit: vt alios taceamus, qui extra inſulam nouam eius theoriam confutarunt, alibi [f] enumerandos. Et non defuit quidem cauſſae ſuae Burnetius, ſed ſcripta apologia contra aduerſariorum inſultus ſe defendit; aſt noua tela a Warrio aliiſque expertus eſt: quo factum, vt iniqua foetus huius ingenii ſui fortuna territus a vulgandis in poſterum libris abſtineret, ſibique et hoſpitio ſuo viueret, denatus valde ſenex annum agens octogeſimum ſextum, Carthuſiae an. MDCCXV. Tantus vero fatorum iniquitate et litium theologicarum atque philoſophicarum, quibus impetitus erat, moleſtia metus Burnetium inuaſerat, vt quae alia ſcripta in ſcriniis affecta habebat, flammis ante mortem deleret, exceptis libellis *de Statu mortuorum et reſurgentium*, et *de Fide et officiis Chriſtianorum*, quorum pauca quaedam exemplaria amicis tantum diſtribuenda typis imprimi curauerat, eo quod a recepta Anglicanae totiuſque Proteſtantium eccleſiae in multis libere ſatis in iis receſſiſſet.

Hypotheſis Burnetiana.

§. VIII. Singularis prorſus hypotheſis eſt, quam de Coſmogonia Moſaica ſibi finxit Burnetius, et quam a philoſopho quodam Habeſſiniae, FRANCISCO PATRICIO [g] memorato, eum accepiſſe, non ſine plagii inſimulatione nonnulli contenderunt [h]. Huc autem potiora redeunt: inter initium finemque mundi plures eſſe poſſe periodos intermedias, ſiue naturae mutationes generales, quibus mutata terrae totius facie nouus rerum ordo emergat: et non niſi decurſis his ſtadiis ſecuturam rerum conſummationem, ideoque has potiſſimum cataſtrophas explorandas eſſe. Eas autem ad hunc mundum ſublunarem tantum reſtringit Burnetius, et huius tantum vnius planetae, quae tellus dicitur, theoriam ſe quaerere affirmat, mutationes eas detecturus, quas vel iam ſubiit, vel olim ſubitura ſit, quarum illa paradiſus eſt et diluuium, haec conflagratio futura. Harum mutationum theoriam ex ſcripturis diuinis monumentiſque ſacris definien-

e) Eas ſtrictim enarrat Ven. REIMMANNVS Catal. Bibl. T. I. p. 691.

f) Scriptores hos enumerandi labore nos liberauit Cel. FABRICII diligentia Syll. Script. de V. R. C. c. 13. p. 363. qui omnes huc pertinentes affert, et loca ephimeridum nominat, in quibus foetus hic Burnetianus in compendio exponitur.

g) Dial. I. de Rhetor.

h) A I. B. Helmontio Burnetium prima ſemina accepiſſe, et multa debere Ios. ANT. GONSALEZ DE SALAS Diſſertationi paradoxicae, de duplici viuentium terra, Lugd. 1650. editae contendit REIMMANNVS loc. cit. SLOANE Voyage to the Islands, of Madera, &c. vid. Bibl. Angloiſe T. XIII. P. II. art 3. ROBERT SAINT CLAIR The Abyſſinian philoſophy confuted London 1697. vid. Act. Erud. 1698. p. 219.

finiendam esse monet, quia par sit, credere, post sacratiora fidei mysteria in iis conseruari memoriam rerum et temporum longinquorum; cum his demum comparanda esse, quae apud profanos auctores passim occurrunt. Quae vbi praemonuisset, et diluuii Noachitici vniuersalitatem demonstrauisset, haec sibi potissimum exponenda esse statuit: tellurem primaeuam, siue quae primo emersit ex chao, alterius compagis et formae fuisse ab hodierna; eamque fuisse talem, et quae dissolutioni obnoxia esset, et ex cuius dissolutione necessario oriretur vniuersale diluuium; hodiernae autem telluris faciem et formam, montibus, oceano locisque subterraneis conspicuam euincere, regionem exteriorem terrae esse reipsa disruptam et dissolutam. Quae omnia late et luculenter prosequitur, et quibus poterat, rationum demonstrationibus confirmare aggreditur. Nempe supposito D. Petri testimonio id ex apostoli verbis clare constare putat, discrimen intercedere inter formam naturalem veteris et noui mundi; quorum ille ita constitutus fuerit, vt diluuio posset esse obnoxius; hic, vt conflagrationi locus esse possit. Et haec ratione quoque constare contendit, quae dictitet, scriptura et traditione vetustissima concinente, omnia ex quodam chao originem traxisse, id est, ex massa materiae exsoluta, indiscreta, et fluida, multifariis partibus maioribus, minoribus, omne genus referta et composita. Ex hac vero massa fluida non potuisse exoriri orbem habitabilem, qualis iam est tellus nostra, id est globus terraqueus et montosus; eo quod fluidorum ea sit natura, vt partes eorum superficiales se teneant aequaliter remotae a centro, vnde superficies emergat laeuis et aequabilis, non congesta in cumulos aut depressa in lacunas et voragines. Quae prolixe roborat ex modo consistentiae, quam terrae globus ab aqua coopertus in prima origine accepit, qua necessario compages terrae plana, continua, solida, aequaliter strata, superficiei vniformis et sibi similis euadere debuerit. Ingenium autem, quod supra modum foecundum habebat Burnetius, in eo exercet, vt varias facies successiuas chaos, et sub qua tandem forma in orbem habitabilem cesserit, exponat. Supponit ergo, in chao partes maxime crassas et solidas, subito deorsum delatas compressasque et indurescentes terrae interiora constituisse: ceteram massam leuiorem et supernatantem, et liquidum et volatile, id est, aquam et aërem constituisse; hanc ex partibus tenuissimis et leuissimis, illam ex minus tenuibus, languidioribus motu et leuitate mediocribus. Sed et alteram separationem concipit, qua liquores macri siue tenues a pinguibus discreti sint; et his irretiti puluisculi ex aëre subsidentes, pinguem quendam limum siue terram limosam constituerint, faciem abyssi obuoluentem. Et hoc quidem pacto terram consolidatam primigeniam atque primum orbem habitabilem constitutum esse sibi persuadet Burnetius, et talem formam eius prodiisse atque temperiem, quam recens mundus postulare videretur. Omnia vero eo redeunt: primam concretionem externam atque formam stabilem et permanentem prouenisse in superficie aquarum seu massae liquidae, ex limo quodam siue

vda

vda et molli materia ibidem collectam, leuioris terrae particulis et liquoris intermisti composita, cuius partes progressu temporis magis magisque coaluerint, atque ita tandem calore solis et spirantibus auris totam massam induruisse et plane cessisse in regionem terrae firmae et habitabilis, schema autem nouae telluris fuisse ouo simile. Et ex his iam magnis moliminibus suppositis et diluuii rationem et caussam, et paradisi felicitatem, et nostrae telluris conditionem deriuat. Nempe statuit: terram exteriorem solis ardoribus continue expositam progressu temporis exsuccam aridamque factam esse, et deglutinantibus inde partibus hiasse, nec potuisse redimpleri ab hyeme, quae tunc nulla esset, sed currentibus annis telluris compagem magis labefactatam, vaporibusque auctis infra terram et maiori vi se dilatantibus tellurem tandem ruptam dissiluisse, molibus illis in abyssum subiectam vario situ delabentibus. Qua ratione non potuerint non aquae abyssi in terras irrumpere, et diluuio tellus euerti. Non enarrabimus, quibus haec omnia rationibus Burnetius muniat: nec qua ratione hodiernae telluris formam et phaenomena isti hypothesi conuenire putet, prolixiora enim sunt, quam vt hic locum capiant. Id notasse sufficit, ostendere philosophum, et montium iuga, et cauitates subterraneas, et voraginis marinae et insularum origines inde repetendas esse, verbo omnem ex eo telluris inaequalitatem esse deriuandam, quae in facie globi nostri reperitur. Ita vero diluuii caussis et telluris hodiernae origine delineatis, felicem illam terrae primigeniae faciem et paradisum coniecturis assequi *Libro secundo* contendit; cuius temperie et salubritate ex scriptoribus sacris et profanis descripta, eam nostrae quam hodie incolimus, telluri conuenire non posse, ob situm hodiernum coeli et terrae putat, sed obtinere debuisse contendit maximam coeli clementiam, aequalemque et temperatam actionem aëris in tellurem. Eam autem aequabilem et felicem primigeniae telluris conditionem prouenisse putat, ab eius situ recto in ecliptica; cum ex eo situ felicissima illa temperies exoriatur, illaque vniformis constitutio, qua omnia incrementa sumere potuerint laetissima, et tempora nascenti mundo fuerint placida ac vniuersae naturae silentium. Quae omnia in sequentibus cum veterum cosmogoniarum traditionibus comparat, et vbique hanc suam theoriam nouam se deprehendere sibi videtur. Et hoc pacto quidem nouam se Mosaicae cosmogoniae lucem accendisse Burnetius eo magis sibi persuasit, quo magis, vt erat ingenio mire foecundo, aptissime omnia composuit et verisimilitudinis rationem vbique habuit. Similia de mundi conflagratione comminiscitur, eamque ex caussis naturalibus necessario non tamen sine Dei prouidentia, euenire statuit. Quae tamen cum huius loci non sint, illis non immoramur: nec quae de nouo mundo post conflagrationem exoriente disserit, huc adducimus. Lepidam et ingeniosam Burnetium fabulam nascentis et pereuntis mundi nobis enarrauisse, quis est, qui non fateatur? Ast fabulam tamen esse, tot

hypo-

hypotheſes precario aſſumtae tot machinae hiſtoriae Moſaicae admotae, vt illis reſpondeat, tot fruſtra in partes vocata paginarum diuinarum loca comprobant. Vt taceamus aliam nobis terrae primigeniae faciem illas depingere, quam delineauit Burnetius. Qua de re tamen, cum ad noſtros limites iudicium illud non pertineat, plura non adducimus, videndi autem quae viri docti paſſim in hoc ſyſtemate Moſaico deſiderarunt [i]. Quod tamen maiorem veriſimilitudinem habere, quam Carteſianum, iudicauit B. BVDDEVS [k], quo iure? alii diſpiciant. Maxime vero cum ea mundani ſyſtematis explicatione comparanda eſt Theoria telluris, quam illi oppoſuit GVIL. WHISTONVS, edita noua *Theoria originis et conſummationis rerum omnium* [l]. Is enim non Burnetiana tantummodo refellere, ſed Moſaicam quoque coſmogoniam ſecundum literam philoſophiae principiis conuenientiſſimam eſſe demonſtrandum ſibi ſumſit. Quae tamen generationis et natalium mundi explicatio IOANNI KEILIO diſplicuit [m], et theologi inuenerunt, quod in ea reprehenderent [n]; quam arenam praecipue ingreſſi ſunt IO. EDVARDVS [o] et DANIEL WHITBY [p], vt alios taceamus. Whiſtonianis autem placitis *Geologiam ſiue Philoſophemata de Geneſi ac ſtructura Globi terreni*, lingua Germanica edita [q], ſuperſtruxit DETHLEVVS CLVVERIVS: qui tamen Bentleii quoque, Nicolii, Newtoni aliorumque naturae interpretum obſeruationibus vſus eſt. Qui cum etiam a narrationis Moſaicae litera receſſerit, ſine cenſura quoque dimiſſus haud eſt [r]. Plures adducere, qui coſmologiam Moſaicam philoſophice explicuerunt [s], inſtitutum vetat [t].

§. IX. Si-

i) Vid. laudati FABRICIO l. c. p. 363. REIMMANN. l. c. SPANH. H. E. V. T. T. I. Opp. p. 283.

k) Elem. phil. theor. T. I. p. 74. 105. 170 190.

l) A new theory of earth from its Original to the conſummation of al things, Lond. 1698. 8. vid. Act. Erud. 1697. p. 535. Germanice vertit, ſed parum feliciter MICH. SVENIVS, Francof. 1713. 4.

m) Edidit is lingua Anglica examen theoriae ſacrae telluris Burnetii et animaduerſiones in theoriam Whiſtoni. Ox. 1698. 8. ad quas in Apologia reſpondit Whiſtonus 1700. 8. conf. Hiſt. des Ouvrages des Savans 1698. pag. 326. 1699. p. 131.

n) Whiſtonum theoriam Burnetianam emendaturum eam reddidiſſe deteriorem, illique ſexcentas maculas addidiſſe, Burnetio paradoxorum monſtroſitate ſuperiorem, dicendi facultate et doctrina inferiorem, iudicat REIMMANNVS Cat. crit. T. I. p. 693.

o) In Demonſtr. exiſt. et prou. diu. T. I. p. 147.

p) In tentamine defenſionis hiſtoriae Moſis de Creatione mundi Lond. 1705. 8. idiomate Anglico.

q) Hamb. 1700. 4.

r) Atheiſmi eum poſtulauit ZACH. GRAPIVS pec. Diſſ. illi oppoſita, conf. REIMMANN. l. c.

s) Pertinet huc THEODORI BARINI mundus naſcens, ſiue creatio mundi ex principiis ſimpliciſſimis et hiſtoriae Moſaicae conſentaneis demonſtrata, Trai. 1686. lingua Gall. vid. Act. Erud. 1686. p. 199. vbi Mallebranchium ſequi auctorem, obſeruatur. Sed referri huc etiam debent tentamina phyſica probata ex experientia et Scriptura S. Paris 1684. 8. vid. Act. Erud. 1685. p. 496. itemque Moyſes illuſtratus, itidem lingua Gallica, Amſt. 1707. 12. vid. Act. Erud. Germ. T. VII. p. 361. Quin et Io. ESPAGNETI Phyſicae reſtitutae compendium huc referri poteſt, nam et is Moſaica principia Ariſtotelicis oppoſuit, reiectaque materia prima aquam et terram principia prima fuiſſe aſſeruit, haecque elementa commutari non poſſe ſtatuit. Ignem autem mundanum in ſole ponit, huncque creatoris oculum vocat. Quae omnia Moſaica eſſe prolixius probare voluit, in arcano opere Hermeticae philoſophiae conf. SORIL. de Perf. hominis P. III. p. 481. MORHOF. Polyhiſt. T. II. p. 168. STOLL. Hiſt. liter. P. II. c. 4. p. 541. BAYLE Dict. T. II. art. Eſpagnet.

t) Pertinent huc ſuo modo omnes, quos nominat FABRICIVS Syll. Scriptor. de V. R. C. c. 13. p. 361 ſeqq.

Ethicae Christianae conditores.

§. IX. Simile philosophiae moralis, ex scripturae sacrae praeceptis emendandae perficiendaeque consilium, institutumque ethicam quandam Christianam exhibendi multis viris doctis arrisit, ratis, ita exaltato rationis lumine et perfecto, accuratiores corrigendi animi felicitatisque acquirendae institutiones dari posse. Qua ratione illustris VITVS LVDOVICVS SECKENDORFIVS emendanda esse academicae iuuentutis studia censuit [u], idem iam ante eum monente IO. HENR. BOECLERO [x], aliisque viris piis et vitae emendationem vrgentibus, quorum monita exhibet IO. GEORGIVS PASCHIVS [y], qui consulendus. Quibus se paruisse videri vult ARNOLDVS GEVLINGSIVS, qui *Ethicam* suam, post fata auctoris a Philareto editam *Tubo Batauico*, id est, *verbo Dei acceptam retulit, quia eius ope viderit, et non nisi ope eius vidisset, quae se iam eo seposito aliquantisper videre, immo quaedam talia tam perfecte cernere, ac si illo instructus* esset, asserit. Eandem viam praeter BECKMANNVM [z], V. C. ARNOLDVS WESENFELDIVS in *Consilio emendandae inter Christianos ethicae*, vernacula edito [a], commendauit; putat enim vir doctissimus, supponenda nonnulla dogmata Christianorum ad fundamentum religionis pertinentia, et ita rationis aciem augendam, firmandam et ad sanctos vsus transferendam esse, vt quod inter naturam et gratiam discriminis intercedat, constet, et ita ad veram mentis emendationem, felicitatis omnis parentem, via paretur. Quod qua ratione praestari possit, tum in eo libello, tum in dissertatione *de necessitate Philosophiam ex Scriptura S. inter Christianos emendandi* pluribus docuit, quod huc transscribi non potest. Et laudandum omnino esse virorum optimorum consilium, ille modo negauerit, cui pietatis sensus nullus inest; at limites tamen inter reuelationis et rationis praecepta ponendos esse, nec confundenda, quae sua natura distinguuntur, ipsi, qua sunt perspicacia, facile concedent, viri eruditissimi, qui theologiam quandam moralem loco ethicae philosophicae nobis commendare videntur. Sane, vbi non omnia rite inter se discernuntur, non potest non obscurum et incertum tractationis moralis chaos exsurgere. Id quod hanc arenam ingressis multoties accidit, quorum aliqui reuelationis et rationis principia inter se miscuerunt, nonnulli honesti, iusti et decori rationem et discrimen perturbarunt, quidam Aristotelem ipsum sacris Christianorum praeceptis immiscuerunt, et pessimum pseudo- virtutum genus sanctimoniae Christianae attexentes, purpurae diuinae veritatis turpissimos morologiae Peripateticae panniculos infelici conatu assuerunt: nonnulli insidias sacris dogmatibus ita struentes gratiae diuinae telum intentare dolose impieque conati sunt. Cuius exemplum qui volet, luculentum ex SAMVELIS CRELLII *Ethica Christiana* capiet. Vnde caute legendi sunt, qui in hac

u) In Statu Christianismi Lib. III. cap. 8. §. 6. pag. 55.

x) In Praef. ad AMBROSIVM de Officiis.

y) De Variis modis tradendi moralia c. 6. pag. 481.

z) In praecognitis moralium.

a) Francof. ad Oder. 1721. 8.

hac palaestra se exercuerunt. Quos hoc loco nominandi otium nobis fecit, celeberrimorum virorum Io. Fr. Bvddei [b], et B. G. Strvvii [c] diligentia. Illi vero praecipue hoc loco notandi sunt, qui philosophiam moralem secundum regulas decalogi exposuerunt: illi enim manifesto indicio sunt, quam turpiter inter se commisceantur non sine animi periculo ratio et reuelatio. Specimen eius rei dabunt Lamberti Danaei „Ethicae Christianae libri tres, in quibus de veris actionum „humanarum principiis agitur, atque etiam legis diuinae, siue decalogi, „explicatio, illiusque cum scriptis Scholasticorum, iure naturali siue philosophico, ciuili Romanorum et canonico collatio continetur, praeterea „virtutum et vitiorum, quae passim vel in Scriptura S. vel alibi occurrunt, quaeque ad singula legis diuinae praecepta reuocantur, variae de„finitiones" [d]. Tanta enim in hoc libro regnat principiorum tum cognoscendi, tum agendi confusio, vt quid Christiano fas sit, quid philosopho, nemo facile Danaeanis istis institutionibus vsus dixerit.

Politicae Christianae auctores.

§. X. In ciuili doctrina, et viuendi imperandique prudentia, quamuis ea connatum homini lumen manifeste testetur, ex Christianae tamen sapientiae praeceptis haud parum proficiendum esse, immo ipsa illa consilia regulasque prudentiae et architectonicae et politicae ex Christianae ciuitatis constitutione deriuandas esse multis placuit, quorum nomina atque libros designat Cel. Strvvivs [e]. Inter eos haud postremum nomen consecutus est, Carolvs Scribanivs edito *Politico Christiano* [f]. Ast diuersissimam ciuitatis sacrae et profanae indolem esse, nec tuto satis eas misceri confundique posse, ad naturam vtriusque paulo attentius respicienti erit manifestissimum. Fuerunt etiam, qui architectonicam ciuilis doctrinae partem ex consideratione theocratiae Israëliticae deriuandam esse censuerunt, et reipublicae recte constitutae indolem ex illa ciuitate prorsus peculiari forma vigente nosci posse dicerent; quos quia triumuirorum celeberrimorum, Bvddei [g], Fabricii [h], Pfaffii [i], diligentia pene omnes enumerauit, malumus Lectorem ad hos fontes ablegare, quam aridis eius sitim eludere riuulis. Qua vero felicitate id fieri possit, factumque sit a viris doctis, qui in hoc stadio cucurrerunt, Lectori, singularem prorsus reipublicae Israëliticae indolem consideranti expendendum relinquimus. Iuris autem naturalis praecepta haud felicius cognosci posse, quam si statu integritatis ex reuelatione supposito ad eum officiorum regulae, et quae in statu corruptionis mutationem passa sunt, exigantur, non sine ingenio demonstrare aggressus est, Valentinvs Alberti, sacrarum literarum et philosophiae rationalis atque transcen-

 den-

b) Introd. in Philos. Hebraeor. §. 53. et Hist. phil. c. 6. p. 388.
c) Bibl. philos. c. 6. §. 23. cum add. VV.CC. Akeri, Lotteri, Kahlii.
d) Geneuae 1582. 8.
e) loc. cit. cap. 7. §. 7. f) Osnabrug. 1625. 8.
g) loc. cit. §. 54.
h) Bibliograph. Antiquar. p 477 seqq.
i) Praef. ad Spencervm de LL. Hebraeorum ritualibus.

dentalis publicus apud Lipsienses doctor, de sacris literis praeclare meritus. Is enim *Compendium iuris naturae orthodoxae theologiae conformatum Lipsiae MDCLXXVI* edidit, et fundamentum omnis iuris naturalis, ex natura hominis integra, atque labe nondum infecta deriuauit, et conuenientiam actionum cum statu integritatis et disconuenientiam ab eodem moralitati actionum antecedenter ad legem, quam barbara Scholasticorum natio afferebat, supponendam esse censuit, hancque philosophiam Christianam praestantiorem esse vulgari praedicauit. Quam tractationem cum iuri naturali, quod vrgente et docente Samuele Pufendorfio prodierat, quodque tum quidem temporis valde commendabat Christianus Thomasius, opposuisset, idque variis modis iugulare contendisset, grauis inde lis illi enata [k], hocque ius naturale Christianum a Thomasio valde exagitatum est, cuius tamen litis historiam hic omittimus, cum commodo magis loco in historia illustris aduersarii ea queat enarrari.

Io. Amos Comenius.

§. XI. Hactenus per lancem quasi saturam Mosaicos et Christianos philosophos adduximus. Enarrandi iam paulo plenius Comenii et Bayeri conatus sunt, eo quod prae aliis in hoc philosophiae genere exornando commendandoque industriam posuerunt suam. Et memorabilem quidem, vt in ecclesia, ita in orbe literario personam effinxit IOANNES AMOS COMENIVS. De cuius vitae circumstantiis certissima notitia hauriri potest ex *Praefatione operibus eius didacticis* praefixa. Et egit quoque de Comenii fatis SAMVEL MARESIVS, *Capite primo antirbetici* siue *defensionis aduersus Comenium*, qui vero cum atra loligine calamum tinxerit, nemo non intelligit, caute satis eius narrationi fidem esse dandam. Ex his vero fontibus sua hausit, qui res eius quoque enarrauit PETRVS BAYLE [l], qui tamen, cum fanaticum eius ingenium et vaticinia inani spe deludentia amaro risu prosequatur, prodidit, non sine affectu parum aequo ad conscribendam se Comenii historiam accinxisse, cum iniuriarum Iuriei, istiusmodi vaticiniis languentes suorum animos erigere cupientis, memor infensum in huius generis homines animum seruaret. Quemadmodum ex altera quoque parte, pietatis specie, quam magnopere prae se tulit Comenius, seducti viri nonnulli docti, magis praeclara et laudanda in eo viro viderunt [m], quam re vera deprehendet Lector a partis studio vacuus. Nos sine ira, sine amore res celeberrimi viri enarrabimus, et vbi licet, sententiam nostram adiiciemus. Natus est Comenius Prenouiae in Morauia V Cal. April. anno MDXCII, ingenio ditatus a natura felicissimo, in scholis, et praecipue in gymnasio quod Herbornae Nassouiorum floret, humanitatis et philosophiae disciplinas magna felicitate didicit. In patriam anno MDCXIV reuersus scholae prae-

k) Consulendi, qui iuris naturalis historiam enarrarunt, LVDOVICI §. 65. p. 41. THOMAS. c. 6. §. 23. 31. 34. add. REIMM. Hist. lit. Germanor. P. III. p. 53 seqq.

l) Dict. T. II. art. Comenius p. 202.

m) B. BVDDEVS l. c. §. 36. et qui praefationem et vitam Comenii eius vni necessario praefixit Editor Halensis.

praefectus, et biennio post Fulneccensi ecclesiae doctor datus est, ita tamen, vt scholae quoque, quae ibi excitabatur, curam gerere iuberetur. Scholasticis itaque laboribus occupatus, dum de promouendis iuuentutis Scholasticae commodis cogitat, et methodi vsitatae vitia perpendit, ad nouam et faciliorem felicioremque delabitur, cuius specimen eo anno edidit. Disiecerunt tamen cogitationes eius tumultus bellici, qui eo tempore Bohemiam, et paulo post Germaniam omnem repleuere, et sanguine, rapinis, igne miscuerunt et euerterunt omnia. Furori bellico enim Comenius quoque non sine magno malo suo cedere, et in direptione istius oppidi, quod solo aequauit militum Hispanicorum furor, supellectilem librariam cum fortunis suis amittere coactus est, qua calamitate simul, quas in chartam coniecerat, meditationum suarum exemplum perdidit. Auctum est malum malo, cum edicto Caesareo anno MDCXXIV ministri ecclesiarum Protestantium omnes terris istis excedere iuberentur. Asylum tamen aliquantisper apud Georgium Sadowsky de Slaupna inuenit, apud quem in montanis Bohemiae delitescens, vt filiis Maecenatis gratificaretur, consilia sua scholastica et methodica recoxit, diu tamen ista securitas durare non potuit, anno MDCXXVIII enim cum aliis, qui in Bohemia delituerunt, regno excedere coactus est. Ita patria exul ad Polonos confugit, et Lesnae consedit, vbi Latinam linguam docuit. Cuius faciliorem et commodiorem methodum explanaturus, anno MDCXXXI *Ianuam linguarum reseratam* edidit. Dici non potest, quanto plausu et approbatione liber exceptus sit, famaque Comenii ex eo incrementa ceperit. Adeo enim consilium eius vbique locorum probatum fuit, vt, quod ipse tradit, libellus in Latina, Graeca, Bohemica, Polonica, Suedica, Belgica, Anglica, Gallica, Hispanica, Italica, Hungarica, quin et in Arabica, Turcica, Persica lingua prodiret, isque ab eo tempore iudicaretur esse Comenius, cuius in emendanda re scholastica iudicium et consilium plurimum esset sequendum. Quem plausum vtrum reuera foetus hic Comenianus meruerit, hoc loco dispicere non licet, consulendus autem est D. G. MORHOFIVS [n]. Non contentus autem humaniores literas suis consiliis adiuuasse, ipsam quoque philosophiam noua luce collustrare statuit. Edidit itaque anno MDCXXXII apud Amstelodamenses *Synopsin physicae ad lumen diuinum reformatae*, plenius an. MDCLXIII recusam [o], et initio decurrentis seculi a Cel. Io. IOACHIMO LANGIO thesibus [p] comprehensam, in qua naturalem philosophiam ad reuelationis traditionem exigere et emendare, reiecta physica Peripatetica, conatus est, quo scopo etiam *Prodromum Philosophiae* edidit, emendandae philosophiae initium isto libro facturus. Cum autem maxima esset peritiae eius in doctrina scholastica existimatio, ad exteros quoque vocatus, et in Sueciam atque Angliam ad emendandam rem scholasticam anno

 MDCXXXVIII

n) Polyhist. liter. T. II. L. I. c. 15. §. 18. p. 120.
o) Habet haec editio appendicem et addenda.
p) Theses physicae Comenianae ad lumen diuinum reformatae. Berolini 1702. 8.

MDCXXXVIII inuitatus eſt. Reiecto itinere Suecico, licet illuc conſilia ſua miſiſſet, in Angliam abiit; vbi cum ſua non probari intellexiſſet, quod regni motus obſtarent, reuerſus ad Suecos, vbi magna de eo erat expectatio, proceribus regni, inter quos ſumma tunc auctoritate potiebatur Cancellarius regni Alexius Oxenſtierna, ita methodum, quam parturiuerat Scholaſticam commendauit, vt ſtipendio auctus veniam nanciſceretur, quae animo conceperat, accuratiori ſtudio elaborata in lucem tandem proferendi. Eum in finem Elbingam ſe contulit, et poſt quadriennium exactum, quae conſcripſerat in Sueciam allatis probatisque, redux vltimam manum imponere conſtituit. Interceſſere tamen huic quoque conſilio fata aduerſa, quae ad Polonos eum reuerti coëgerunt. Tum anno MDCXLVIII ad Tranſſyluaniae principem Sigismundum Ragozium profectus eſt, qui eius opem ad emendandam in terris ſuis rem ſcholaſticam implorauerat. Cui cum et diligentiam et doctrinam probauiſſet, re confecta anno MDCLVI Leſnam, non ſine malo omine, rediit. Polonorum enim militibus vrbem incendio delentibus, (quam in Comenium culpam transfert MARESIVS [q]) facultatum pene omnium, et imprimis ſupellectilis librariae, atque eorum, quae de meditationibus ſuis in chartam coniecerat, iacturam fecit: erepta ſunt flammis pauca panſophica et apocalyptica, humi defoſſa. Ita ſede ſua orbatus et exul, incertam vitam agere coactus eſt, et primo apud Sileſios, tum in Brandenburgicis ditionibus, imprimis Francofurti ad Oderam, et ob peſtis metum eo loco relicto Hamburgi cum familia vixit, tandemque Amſtelodamum translatus eſt. Ibi inter viros primariae dignitatis, et facultatibus affluentes inuenit haud paucos, qui ei bene cuperent. Praecipue autem in Ludouico de Geer, diuitiis opibusque florentiſſimo Moecenatem expertus eſt exoptatiſſimum. Is enim, cum in miſeros exuleſque quorum ſpectata eſſet pietas et eruditio, maxima beneuolentia ferretur, Comenium autem ſciret parenti ſuo fuiſſe commendatiſſimum, quippe qui eum in Sueciam inuitauerat, non hoſpitium modo illi liberaliter praebuit, ſed ſumtus quoque ingentes ad excudendos conatus Comenii philoſophicos et panſophicos fecit. Quo patrono obſtetricante pars eorum, *Operum didacticorum* titulo anno MDCLVII *Amſtelodami* prodiit, nec tamen omnes lucem viderunt. Et his quidem circulis occupatus Comenius, maxima exiſtimatione eo tempore gauiſus eſt. Cum autem maiora affectaret, et apocalypticarum viſionum interpretatione ſecurus, neſcio quas maximas regnorum conuerſiones, et afflictae eccleſiae mutationem glorioſam perſentiſcere crederet, ſibi ipſi malum accerſiuit. Nempe ſplendida eo tempore vaticinia iactabant Chriſtophorus Kotterus, Sileſius, Chriſtina Poniatouia, Bohema, et Nicolaus Brabitius, Morauus. Quorum ſomnia cum probaret, et maximam inde orbi rerum commutationem promitteret, ea vulganda eſſe cenſuit, *Lucisque in tenebris* titulo anno MDCLI edidit, quibus poſtea anno MDCLIX *Hiſtoria reuelatio-*

q) loc. cit.

nis horum hominum accessit [r]: qui libellus vterque inter rarissimos hodie numeratur [s]. His vero conatibus innumeras sibi molestias et aduersitates concitauit imprudens et πολυπράγμων Comenius. Cum enim Austriacae genti infelicia quaeuis minarentur ista vaticinia, et seditionum semina spargere crederentur, eius auctoritate pleraque exemplaria suppressa sunt. In arenam autem contra has visiones descenderunt Samuel Maresius, et Nicolaus Arnoldus, qui famam Comenii miris conuiciis prosciderunt, et superbiam, αἰσχροκερδίαν, artes sordidas, inconstantiam, et Quackerorum atque Fanaticorum ac Enthusiastarum insaniam quamlibet atroci accusatione illi obiecerunt: quo fundamento, qua veritate? hoc loco dispicere non licet. Comenius autem, quem spes instantis regni millenarii lactabat, quod anno MDCLXXII, vel sequenti aduenturum ex computatione apocalyptica definiuerat, isto se tuebatur solatio; et opportune anno MDCLXXI, XVII Cal. Iul. mors eum rebus humanis, dolorique et pudori de frustrata spe sua atque vaticiniis Amstelodami anno aetatis LXXXI, eripuit. Maior futurus, si his se nugis decipi passus haud esset, et intra didacticorum suorum limites substitisset, quae licet nostris se temporibus non probent, ea tamen aetate maximam prudentiae scholasticae opinionem meruerunt. Verum de his eius conatibus in praesentia dicendi locus haud est. Commemorandus autem nobis est, quia inter philosophos Mosaicos primam fere sedem occupat. Nempe cum erudiendae iuuentuti scholasticae operam tribuisset suam, et philosophiam quoque illi tradere suscepisset, minime satiatus spinis scholasticis in LVDOVICI VIVIS libros *de Tradendis disciplinis* incidit. In quibus cum maxima luce perditissimae philosophiae errores naeuosque perfusos videret, illam quidem vehementer perhorruit, at, quod melius sequendum sit a Viue demonstratum non inuenit. Incidit autem, dum haec animo meditabatur, in eius manus *Prodromus Philosophiae instaurandae* a THOMA CAMPANELLA conscriptus, qui cum mire illi placeret, *realem* quoque *philosophiam epilogisticam* eius atque libros *de Sensu Rerum* euoluere cum cura constituit. Et placuit quidem Comenio libertas philosophandi, displicebat autem, ea principia poni, quae Mosaicae narrationi, triada principiorum innuenti, contradicerent, et sibi non satis apte cohaererent. Magni Verulamii libros autem et consilia licet magnopere probaret, clauem tamen monstrari, non vero adyta naturae recludi, vidit. Proprio itaque Marte pelagus hoc tentandum ratus, vt ad certiorem rerum naturalium cognitionem perueniret, Peripateticam philosophiam velut multis in partibus deficientem, intricatam, ambagibus diffluentem, et erroneam adeoque Christianis inutilem et noxiam deserendam esse statuit, assumtisque philosophandi fontibus, sensu, ratione et Scriptura, philosophiam ita reformare ac perficere constituit, vt omnia, quae sunt et fiunt, ad sensum, rationem et Scripturam harmonice reuo-

r) Fuse Historiam horum vaticiniorum enarrauit G. ARNOLDVS P. III. et IV. Hist. eccl.
s) Vid. VOGT. Cat. libr. rar. p. 361.

reuocentur, et ea euidentia seruetur, vt sparsam vbique veritatem palpare cuiuis mortalium liceat. Non enim veritatem detegi posse credebat, nisi tria ista cognitionis principia coniungantur, cum et soli sensus ineptas opiniones gignant, et ratio sola in mera phantasmata abripiatur, et, Scriptura sine ratione peruertatur. Hanc tamen velut certissimum philosophiae fontem commendat, laudatque philosophos Christianos, Vallesium, Danaeum, Lemnium, Lydyatum, Aslacum, Casmannum, quod nouae philosophiae semina in SS. Bibliorum codice quaesiuerint. Et his quidem principiis innixus *Physicam illam ad lumen diuinum reformatam* construxit, cuius principia ex dicendis constabunt. Valde placuere conatus Comenii viris nonnullis doctis, quos studium pietatis, quod prae se ferebat, ceperat, vnde bene de eo iudicarunt THEOPHILVS SPIZELIVS [t], GODOFREDVS ARNOLDVS [u] et IO. FRANCISCVS BVDDEVS [x], tum quidem, cum, Mosaicae et Hebraicae philosophiae magnum adhuc pretium statueret. Aliter tamen aliis visum, qui ferre non potuerunt humana diuinis misceri et confundi omnia, coruosque deludi hiantes. Vnde acerrimus harum rerum et peritus arbiter NIC. HIERONYMVS GVNDLINGIVS [y], physicam hanc oleam et operam non commeruisse, iudicat, quemadmodum Comenium operibus didacticis patronos pecunia emunxisse, sibique tempus melius collocandum eripuisse censet, et vaticinia insana affectuumque vehementiam in eo improbat. Quae an vel excusari vel negari possint, Lectori Comenii scripta euoluenti diiudicandum relinquimus. Illi autem subscribimus, quod addit Gundlingius: *Iuraturum se, Mosen non agniturum esse, quae ipsi dogmata ab istis hominibus attribuantur.* Nam inferre sua somnia et intrudere in historiam Mosis viros bonos sed iudicio philosophico destitutos vel lippus potest cernere.

Ioannes Bayerus.

§. XII. Eandem viam calcauit IOANNES BAYERVS, obscurum cetera nomen. Natus is est, teste DAVIDE CZWITTINGERO [z], apud Eperienses, et senatus stipendio auctus in academia Leucorea philosophiam, sacrasque literas et artes mathematicas tanta industria et eruditionis laude didicit, vt facultatis philosophicae doctoribus adiungeretur, iuuentutemque academicam cum laude docere posset. Tum in patriam vocatus est ad scholam regendam et dein Neoselium ad obeundum munus ecclesiasticum, quo Varallii quoque functus est. Edidit is praeter filum labyrinthi, siue lucem mentium supra memoratam, *ostium vel atrium naturae ichnographice delineatum, id est, fundamenta interpretationis et administrationis generalia, ex mundo, mente et scripturis iacta, Cassouiae anno MDCLXII.* Multa in hoc systemate physico innouauit Bayerus,

t) In Literato felice p. 1051.
u) Hist. eccles. T. II. p. 197.
x) loc. cit. Add. biographus eius Halensis.
y) Hist. phil. moral. c. 7. p. 65.
z) In specimine Hungariae literatae pag. 44 seqq.

Bayerus, Aristotelicae philosophiae valde infensus, *quo si standum sit, nunquam ad certam metam philosophos peruenire posse, sed de singulis disputaturos esse in infinitum censuit.* Secutus autem est in principiis rerum naturalium explicandis Comenium, ita tamen, vt multa innouaret, et proprium sibi doctrinae naturalis aedificium construeret. Tria scilicet principia Mosaica cum Comenio assumit, materiam, spiritum et lucem. Et materiam quidem, vt Peripateticum vocabulum vitaret, massam Mosaicam vocauit, eamque in duplici statu posuit, nempe creationis primae, vnde vniuersalis est, et creationis secundae, quo particularis illi dicitur. Illum statum diem modo primum durauisse, hodieque nullum esse asserit. Alterum in constitutione massae sub peculiaribus formarum distinctarum characteribus, posterioribus creationis diebus introductis ponit, eumque hodie durare, et pro certis rerum generibus distingui affirmat. Hinc distinctio illi orta, inter massam corporum primordialem vel seminalem, natiuam vel aduentitiam, permanentem vel fluxam. Vt vero rerum omnium genesin explicaret, hoc praecipue axioma assumit: massam in vnione spiritus et lucis constituere corpus. Massam autem licet informem fingat, et instar fumi vel vaporis discontinuam; porosam tamen et partibus suis cohaerentem statuit, quae consistere simul non posse recte monuit MORHOFIUS [a]. Post massam mundi naturam fabricantem inter principia retulit, et hac voce ambigue, non Deum modo, sed et spiritum vitalem, Mosaicum plasmatorem, et extrinsecos patratores comprehendit, horumque mira imaginationis foecunditate indiuiduis quibusuis in specie certa tributorum alium comminiscitur solitarium, alium totalem, qui sine concursu alterius concaussae sufficiens sit ad semet ipsum seminaliter per nouorum indiuiduorum generationem propagandum et multiplicandum; alium socium siue partialem, qui cum aliis socias manus iungit. Spiritus vitalis origines ex Spiritu S. massae Mosaicae incubante deriuat, eumque agens et finitum creatum ab illo dicit, vt naturas corporeas secundum assignatas ideas efformet. Eam autem naturam fabricantem id est spiritum vitalem, vel internam et immediatam, vel externam et mediatam esse vult; eamque dicit esse auram illam vitalem, seu spiritum vitae, intelligentem et sapientem, actuosum et penetrantem, qui omnia exequatur in formandis corporibus, omnia penetret, ordinet, formet. Hunc licet a rerum formatione plasticum esse dicat, illi tamen patratores externos addit. Non enumerabimus diuisiones illius spiritus, quem vel vniuersalem vel particularem, vel natiuum vel aduentitium, vel supracoelestem, vel sidereum, vel elementarem, substantificum et modificatiuum, &c. facit, prout illi vel originem adscripsit, vel subiectum, in quod operetur tribuit: his enim difficilibus nugis Lectoris patientia abuti nolumus,

a) Polyhist. T. II. L. II. P. I. c. 3. §. 5. p. 161. vbi de toto systemate Bayeriano iudicat.

mus, ſed monebimus tantum, huic naturae plaſticae, ſiue ſpiritui vitali in tot particulas diſſecto, fermentationem Bayerum potiſſimum tribuere, qua potior pars operationum eius abſoluatur. Binis his principiis paſſiuo et actiuo, inſtrumentale quoque addit et miniſtrans, nempe lucem, quam mediae, dicit, eſſe naturae inter maſſam et ſpiritum, et neceſſariam eſſe ait ad operationes huius in illam perficiendas. Quam vbi in primogeniam ſiue vniuerſalem, et ortam ſiue characteriſatam diſtinxiſſet, eius miniſterium ponit in motu, agitatione et vibratione, hancque vel ad peripheriam vel ad centrum fieri contendit, hincque caloris et frigoris notiones deriuat. Ratione ſubiecti autem multis iterum modis hanc lucem diſtinguit, et nominibus compellat ſuis, hoc loco non enumerandis. Similis eſt in reliquis enucleandis, vbi ſingulis fere capitibus noua entia producit, v. g. naturam dirigentem, ſiue ideam, dotes naturarum fabricantem, naturam ſigillatam, ſeu characterem corporum diſcretiuum ac determinatiuum, quo corpora naturalia configurentur. Quam formam ſiue oriri ſiue deriuari tamen putat ex configuratione maſſae, concentratione ſpirituum, et temperamento lucis, in vnione ac penetratione mutua. Et tamen huius iterum proprietates diſtinguit, et formam partiales, ſubordinatas, graduales, aſcendentales, ſecundarias et ſimiles comminiſcitur. Pleraſque enim proprietates et affectiones in principia commutat; vnde conſtitutiones facultateſque tum receptiuas tum impreſſiuas naturas dicit eſſe ornantes ac inſtruentes. Hae affectiones vel proprietates ſunt extenſio, terminus, figura, continuitas, contiguitas, ſitus, quibus ſingulis ſuas facultates receptiuas tribuit, cum omnis actio ſit vel a ſpiritu vel a luce, vel ab vtriſque. Sed et proprietates a Spiritu, principio altero, prouenientes, adducit, vitam, cognitionem, cupiditatem, vim, niſum ſiue conatum, operationem, de quibus multa minuta diſſerit. Has vero proprietates a ſpiritu corporibus induci putat, vnde ſequitur, corpora vita, cognitione, conatu, cupiditate, operatione gaudere, id eſt habere intellectum et voluntatem: in quo Campanella corporibus ſenſum tribuente multo eſt intolerabilior. Porro principiis quoque inter ſe iunctis nouas affectiones tribuit, entitatem, ſubſiſtentiam, numerum, locum, ſimileſque: et naturis quoque ſtimulantibus ſiue mouentibus, nempe amori, auerſationi, cupiditatibus et fugae, itemque naturis conſociatis ſiue conſpirationibus et hoſtilitatibus natura ſimilia attribuit, et innumeras λεπτολογίας ſequitur. Ex quo breui phyſicae huius Moſaicae Bayerianae conſpectu Lector vel mediocriter iudicio inſtructus comprehendit, non magis eam Moſaicam doctrinam referre, quam refert phyſica Peripatetica, in multis ſibi auctorem non conſtare et contradicere: et imprimis tum entia innumera nullibi, quam in imaginatione cerebri ſui extantia comminiſci, quam ideis obſcuris, vagis, incertis, et nihil ſignificantibus in principiorum naturalium locum ſuffectis loco theatri naturae, nobis campum aperire ſpectrorum atque lemurum, et quod rectiſſime obſeruatum MORHOFIO [b], nihil praeter

b) loc. c. T. II. p. 120.

praeter terminos, et nomina, ſed plane noua, quibus nihil ſubeſt demonſtrationis, exhibere: reliqua enim, ſi verum dicendum, a Scholaſticis, eiusmodi entibus phyſicam doctrinam replentibus, mutua accepit, et noua veſte donata in ſcenam produxit. Tacemus innumera male cohaerentia et ἀσύςατα, quae acute notauit MORHOFIVS [c], qui videndus. Certe Moſen hic in Moſe, etiam Democriti lucerna accenſa fruſtra quaeras. Mirum itaque haud eſt, exigua fortuna hanc naturalem philoſophiam vſam eſſe. Quamuis enim ineunte ſeculo, quo viuimus, viri quidam docti in Halenſi academia hanc phyſicam Moſaicam reſtituere conarentur, quod imprimis feciſſe Chriſtianum Thomaſium, ad illuſtris viri hiſtoriam delati fuſe docebimus: euentu tamen res iſta caruit, ipſique viri iſti doctiſſimi hunc conatum haecque conſilia abiecerunt, cum intelligerent, coruos ita deludi hiantes, nec noſtris temporibus, principia quaerentibus, quae pectus ſaturant, et ſenſus implent, ipſamque naturam ducem exhibent, iſtis commentitiis principiis ſatis, quod eſt, praeſtari poſſe.

Obſeruationes generales de ſecta et philoſophia Moſaicorum.

§. XIII. Parum promouiſſe naturalem philoſophiam ex hoc virorum piorum quidem et laudabili conſilio inflammatorum, at naturae rerum non ſatis intentorum conatu Moſaicam philoſophiam reſtituendi, ex dictis eſt manifeſtiſſimum. Sole meridiano enim clarius eſt, eos, cum ſectariam philoſophiam euitare voluiſſent, in alterum extremum prolapſos omnem philoſophiam cum reuelatione confudiſſe, et huic quoque ſui ingenii ſomnia, perobſcura et difficilia ſubornaſſe, hac vero ratione dum Charybdin euitare voluerunt, in Scyllam incidiſſe. Paucis id, more noſtro obſeruationibus, ad monendum Lectorem comparatis, oſtendemus.

I. Poſuiſſe viros eos doctos, quorum φιλοσοφέμενα in hoc capite adduximus, pro indubitato axiomate: ſacras paginas, quaeque in illis reuelata eſt homini, ſapientiam non modo ea recludere, quae ad obtinendam animae ſalutem ſunt neceſſaria, ſed humanarum quoque rerum naturam ita exponere, vt certiſſima inde ſcientia gignatur, ſi rationis miniſterio in ſcientiae formam redigantur, ex ipſorum effatis in antecedentibus adductis eſt certiſſimum, et tota philoſophiae huius Moſaicae et Chriſtianae conſtitutio atque indoles comprobat. Qua in re haud vno modo peccatum ab illis eſt. Quamuis enim extra dubitationis aleam conſtitutum ſit, non repugnare ſibi inuicem, quae ab vno patre luminum profecta ſunt, principia iſta duo, quae intellectum noſtrum illuminant, rationem puta, et reuelationem, nec veram oſtendi poſſe contradictionem, ita vt quod vnum ponit, euertat alterum; manifeſtum tamen, tum ex cognoſcendi principio, quod vocant, quodque vtrumque diuerſum ponit, tum ex fine, quem vtrumque reſpicit, valde ea differre, nec inter ſe eſſe committenda. Ea vero quae ad naturam hominis rerumque naturalium cognoſcendam pertinent, cum illis, quibus ſalus hominum innititur aeterna, quaeque altioris

c) loc. cit. pag. 162 ſeqq.

tioris ſunt indaginis, et alium nobis orbem recludunt, non eſſe confundenda, ſed ſuis limitibus diſtincta ad certam normam certosque fines eſſe exigenda. Quo tamen aſſerto non negamus, ex reuelatione in ſacris oraculis comprehenſa poſſe perfectionis atque augmenti aliquid ad rationis diſciplinam, quae philoſophia dicitur, accedere, vt ex morali eius parte ſatis luculenter demonſtrari poſſet, ſi id ageremus. Aſt miſceri cognoſcendi principia, et ex reuelatione ea axiomata deſumi, quibus philoſophicum ſyſtema inaedificari poſſit, id non ἀταξίαν modo, ſed et ipſam rerum confuſionem innuit: longe vero alius rei vſus eſt, quae in comparatione vtriusque luminis in argumento philoſophico verſatur. Quamuis enim poſitis ſemel rationis (aſt non praeiudiciis ſectae et auctoritatis vel aliis praeconceptis opinionibus in praeceps actae) regulis et definitionibus, ſi cum ſacris paginis comparentur, poſſit intelligi, in quo naturalis cognitio deficiat, in quo ſupplementum quoddam ſuppeditare poſſit reuelatio, quid cognoſci non poſſit, et intra anguſtos humani intellectus limites ſepeliendum quaſi et lubenter ignorandum ſit: niſi tamen caute in eo negotio verſeris, in deuia mox abripi animum a recta via aberrantem neceſſe eſt. Nempe id potiſſimum cauendum eſt, ne, quod ſuppeditat velut ſupplementum quoddam atque auctarium reuelationis doctrina, habeatur pro philoſophico, et rationi innoteſcente, licet vel calculum ratio adiiciat, vel negare tamen illud non auſit, ſed id ſacrae inſpirationi a Deo factae acceptum referatur, quo pacto quae ad doctrinam moralem augendam et perficiendam commodant ſacrae paginae, non ad ethicam philoſophicam, ſed ad theologiam moralem referenda ſunt: et ſcopus porro ſcripturae ſacrae nunquam ex oculis dimittendus eſt, ſed cogitandum, fontes reuelationis diuinos ad eripiendos hominum animos ex connata miſeria, ad emendationem mentis et reconciliationem mortalium cum Deo, et ad obtinendam aeternam felicitatem ex diuinae ſapientiae oceano ſcaturiuiſſe. Quae vbi accurate obſeruantur, ducet quidem moralis doctrina ad morum emendationem, quam diuiniores paginae docent, at diuerſis tamen circumſcribitur limitibus: naturalis autem doctrinae ſtudioſus cum longe alia tradat reuelatio, hos ſibi cognitionis fontes non fuiſſe datos clare intelliget, nec recurrendum eſſe ad ſacras paginas in rerum γενέσει adumbranda ſtatuet, eo quod hunc ſibi finem Deus in aperiendis humano generi myſteriis ſuis non propoſuit, vt de natura rerum edocerentur. Verum vtramque hanc cautelam ſatis negligenter obliti ſunt, philoſophi hi, quos deſcripſimus Moſaici et Chriſtiani. Non enim reiecta quod recte factum erat, philoſophia ſectaria, id ſibi propoſuere, vt ſine auctoritatis, antiquitatis &c. praeiudicio, naturam rerum vel moralem vel phyſicam accurate attenteque intuerentur, et detectis principiis teſte connato rationis lumine, veris, et euidentibus, ea quae ſua ſponte conſequuntur, inde deducerent, et notionibus vſi perſpicuis certisque et propriis, quid ratio definiat, ſtabilirent: et haec demum cum reuelatione compararent, cum

cum quibus conueniant, in quibus discrepent, intelligerent. Hoc sane si fecissent, non magnopere haberemus, quod reprehenderemus. Sed ad longe alia hisque contraria dilapsa sunt, et vtrumque cognitionis lumen misere turbauerunt, et temere omnia miscuerunt, sic vt obscurum inde chaos non potuerit non emergere, ex quo quid naturae lux definiat, qui lumen coelitus collatum manifestatumque tradat, nemo facile potest intelligere. Et haec quidem vera caussa est, cur ita philosophia Mosaica tot principia, terminos, assertiones habeat, quae non tantum claram nobis et distinctam rerum, de quibus praecipiunt, notitiam non suppeditant, sed et sibi ipsis haud raro contradicunt, nec cohaerent, et inuicem consequuntur, multoties autem se ipsa euertunt. Quod, nisi fallimur, satis manifestum indicium esse potest, caruisse hos philosophos arte ratiocinandi, qua qui destituuntur, in philosophiae campo parum promouent. Maxime vero in eo porro aberratum ab his viris bonis est, quod ita ad Scripturam in condenda noua philosophia, praesertim ea, quae de rerum natura agit, recurrerint, vt ipsum reuelationis diuinae oraculorumque sacrorum finem euerterint. Id quod manibus palpabit, qui paginarum diuinarum caussas, cur nobis traditae sint, paulo penitius explorauerit. Non enim ineffabilem Numinis benignitatem commouit ea ratio, vt de rebus ad hunc mundum pertinentibus curiosius instruerentur homines, sed vt agnita deplorataque, qua tota mortalium natio depressa iacet miseria, verum, quod cum irato iudice supremo homines reconciliat, momentum mediumque diuina luce collustrati intelligerent, hocque beneficio emendatae mentis et vitiorum tyrannidi ereptae ita liberarentur, vt reuocatae diuinae, ad quam condita est natura humana, imaginis elegantia, et innumeris coelestis fauoris muneribus illis collatis incipiant vera in hac vita felicitate frui, aeternis et infinitis post eam bonis cumulandae, si parario Dei filio ad hanc felicitatem progressae, rectam semitam non deseruerint. Quem scopum cum diuina sibi constituisset beneuolentia, et felicitati huic omnes, quorum miseriam leuare et infelicitati succurrere decreuerat, destinasset, reuelanda haec fuere omnibus, eo quidem modo, vt nemo esset, vel iudicio hebetior, vel aetate viribusque infirmior, qui non ex his oraculis istud consilium Dei discere idque sequi posset. Quae vt ipsis sacris paginis conformia sunt, a nemine negari possunt, qui diuinae traditionis summam in istis voluminibus comprehensam pro diuina recipit; ita clarissime euincunt, mysteria quidem maxima, incomprehensibilia, et nostrae intellectionis sphaeram longe transcendentia, in iis reuelari, ipsam tamen eorum enarrationem simplici et aperto modo factam esse, et hac ratione ostendere, nihil quod artificiosum systema, quodque reclusa naturae adyta prae se ferat, in sacris literis esse quaerendum. Ad hunc vero scopum viri isti boni non attenderunt, sed cum sacras paginas a sapientiae fonte profectas esse scirent, omnis quoque cognitionis humanae fundamenta in iis recludi iudicarunt. Qua in re optandum

dum esset, vt voluntati in se bonae et laudandae, iudicii accuratio respondisset, nec ex institutionibus diuinis de salute hominum systemata pansophica, Christianamque et Mosaicam philosophiam effinxissent. Quod quam noxium sit, et ad deridenda sacra mysteria apud profanas mentes aptum, non ignorant, qui seculi nostri proteruiam attento considerauerint oculo. Viderunt id viri docti, hosque naeuos philosophiae Mosaicae cordate reprehendere non neglexerunt, quorum verba et obseruationes, ne nimii simus, legi velimus apud MORHOFIVM [d], GASSENDVM [e] et nuperum AVCTOREM Gallum *Historiae Criticae Philosophorum* [f]: pulchra enim nonnulla hac de re monent, et Lectoris attentione dignissima. Non celandum tamen, ad hanc nostram censuram, quam praeuiderat, respondisse COMENIVM [g]. Scribit enim „fateor, scripturam diuinitus inspiratam ad docendum, arguendum, corrigendum, et erudiendum in iustitia datam esse: fateor, hunc esse scripturae „vltimum finem. Quis tamen nescit, vnius rei plerumque plures esse fines etiam in humanis, nedum in diuinis, vbi totam se vix peruestigabili „nobis artificio complicauit adorandi Dei nostri sapientia? profecto si per „totam naturam id artificii deprehendimus (ita autem est) vt quaelibet creatura creaturaeque pars, et partis particula pluribus seruiat vsibus, cur hunc „summae sapientiae characterem detrahamus codici, non video". Prouocat etiam ad dicta scripturae, quibus omnem sapientiam ex lege haurire iubemur. Ast mire ignoratione elenchi, quam vocant, fallitur atque fallit Comenius. Non enim de fine Scripturae S. aut vno aut multis quaestio est, sed vtrum ad addiscendam philosophiam praecipue naturalem ea reuelata sit? Et longe alia fuit, et a pansophia Comeniana toto coelo diuersa sapientia, quam discere iubebantur Israelitae, nempe legis diuinae et mysteriorum diuinorum. His vero arenosis fundamentis euersis, tota corruit philosophia ista Mosaica.

II. Valde hanc censuram philosophiae Mosaicae et Christianae confirmat ipsa eius natura et indoles, tota, quanta quanta est, philosophiae nomine indigna. Cum enim ob diuersam ab hoc consilio sacrorum oraculorum conditionem, ne principia quidem certa, vniuersalia, adaequata ex iis de humanis sapientiae disciplinis illius sectatores haberent, vellent tamen noua dicere, et ornatius philosophari, necessario ad fingendi imaginandique facultatem, in his hominibus supra modum foecundam recurrere, necessum habuerunt. Ita vero audaciores facti, dum diuinioris sapientiae titulo mire sibi placent, exorbitantis ingenii somnia sacris scriptoribus tribuere, et genuinis adulterina supponere ausi sunt: Cum vero vel ex pristino sectae studio quaedam retinuissent, vel nouum doctrinae aedificium exstruere tentassent, suas cogitationes, lepido praeiudicio seducti, ita sacris scriptoribus tribuere non erubuerunt, vt admotis machinis, renitentibus rectae interpretationis legibus, obnitente sensu verborum, reclamante textus

d) loc. cit. pag. 158 seqq. e) Exam. Phil. Fludd. P. II. c. 4. f) T. I. p. 169. g) In Praef.

textus connexione, contradicente omni euidentia eorum verba in partes ſuas obtorto collo raperent, quadrata rotundis miſcerent, et inutiles, obſcuras, parumque vel nihil ſignificantes gerras ſacris dogmatibus affricarent. Quae audacia, licet pietatis nomine cohoneſtata, dici non poteſt, quantum apud homines profanos detrimenti ſacrorum librorum auctoritati attulerit.

III. Mirandum ob dictas cauſſas non eſt, euidentiam tantopere ex his ſyſtematibus exulare, vt Cimmeriis cuncta tenebris obſepta atraque nocte cincta compareant. Qui enim ideis vagis, notionibus nihil ſignificantibus, entibus imaginariis vſi, inanibusque diſtinctionibus capti ſunt, vt magnos exercitus laruarum, velut nouae philoſophiae principia, axiomata, regulas viderent; eos nec ſe intellexiſſe ipſos, nec alios eorum mentem capere, magna admiratione dignum haud eſt. Ita enim euenire neceſſe eſt, vbi quid dicendum ſit, intellectus non capit diſtincteque comprehendit; voluntatis autem ſeſe efferentis ambitio et κακοφιλία tamen melius quid dare, et elegantiora afferre affectat. Non enim certis et diſtinctis, quas vel ratio ſuppeditabat, vel reuelatio exhibebat, notionibus, principiisque ſua luce radiantibus hi homines vſi ſunt, ſed ex ſacrorum voluminum narratione ea excerpentes, quibus commenta ſua inaedificari poſſe iudicarent, obſcuros atque peregrinos ſenſus illis aſſuerunt. Quod non potuit non denſas illas nebulas in hac philoſophia gignere, per quas clare videre, quid hi homines velint, multo vero magis, quid verum ſit, minime liquet. Qua ratione vero et omne philoſophiae incrementum ſuffocatur, et difficilibus iſtis nugis Siculisque gerris deterrentur homines, vt magno intellectus humani detrimento philoſophari deſinant. Vnius Bayeri *Atrium* his ſpectris et laruis plenum rem ſatis illuſtrat; plura qui deſiderauerit, ei ſequens caput Robertum Fluddum ſiſtet: ſimili inſania circa Moſaicam philoſophiam delirantem.

IV. Sed et aliud malum hoc philoſophandi genus ſecutum eſt. Nempe plerique eorum, qui hanc veritatis inquirendae viam ingreſſi ſunt, in ea retia inciderunt, quae nimis caute euitare cupiebant. Cum enim a pueritia ſectariae, et praecipue Ariſtotelico-Scholaſticae philoſophiae eſſent innutriti, illa vero minime ſatiati et animo expleti, tandem odio eius ducerentur, ad noua quidem et meliora in ſacris tabulis quaerenda ſe accinxerunt; cum autem iſtius, quam iam eiurare coeperant, philoſophiae notionibus, terminis, axiomatibus, methodoque philoſophandi memoriam repleuiſſent, nec in ſcripturae diuinioris foliis talia inuenirent, quae his ſurrogari poſſent, eo quod diuerſiſſima traderent; illa quibus dudum aſſueti erant, et quae dimiſiſſe credebant, ignari in ſacram hiſtoriam intulerunt, et inaudita ex ea myſteria exſculpentes, dum verba innouant, terminosque alios parturiunt, veteribus ſordibus philoſophiam non liberant, ſed cumulant, ſacram doctrinam autem inquinant. Cuius ſumma et diuina maieſtas, ſimpliciſſimo verborum ſenſu demonſtrata ita iſtis luxuri-

xuriantis ingenii nugis eneruata eſt, vt occaſio inde impietati enaſceretur, ipſam ſimul reuelationem cum iſta philoſophia ſanctiore deridendi.

V. Neque illi multum praeſtitiſſe iudicandi ſunt, qui coſmogoniam Moſaicam hypotheſibus ſuis inter ſe diuerſiſſimis explicare ſunt aggreſſi, eo quod ad Moſaicae narrationis ſcopum indolemque praeiudiciis ſuis occupati non attenderunt. Tametſi enim indubitatum eſt atque certiſſimum, veram vnicamque coſmogoniae narrationem Moſen ſcriptam reliquiſſe, nihilque in ea eſt, quod, ſi recte reputes, illam non reliquis theogoniis et coſmogoniis omnibus mille modis praeferendam eſſe euincat. Non tamen iſta ſcriptoris ſacri mens fuit, vt nobis origines mundi philoſophica explicatione panderentur, ſed is eam maximi argumenti narrationem eo fine ſuſcepit, vt cum in omnium hominum gratiam ſcriberet, ab omnibus poſſet intelligi, noſſetque humanum genus, cui erudiendo ſacram hiſtoriam deſtinauit, non ſe et mundum aeternum fuiſſe, ſed habuiſſe initia, et originem accepiſſe, a maximo coelorum terraeque rege, huncque ſuam tantopere in creationis opere ſapientiam, potentiam et maieſtatis gloriam ideo demonſtrauiſſe, vt neceſſario ad hunc fontem ſuum colendum celebrandumque homo adduceretur. Qui Moſis ſcopus, vt toti ſyſtemati diuino eſt conuenientiſſimus, et diſertis ſacrorum librorum teſtimoniis confirmatur, ita luculenter docet, eum non tam ad cauſſam creationis formalem, quam vocant, atque ad modum eius explicandum, quam ad creatoris potentiam, ſapientiam, beneuolentiam demonſtrandam reſpexiſſe, nec internas leges, ordinemque, ſecundum quem omnia creator condidit, curioſe explicare voluiſſe. Vt taceamus, cum vna iubentis oris voce omnia potentiſſimum Numen creauerit, nondum euictum eſſe, vel determinari quoque poſſe, vtrum eodem modo iisdemque legibus in condendo mundo verſatum ſit, quibus hodie in conſeruanda rerum vniuerſitate vtitur, et a quibus occaſionem coſmogoniarum Moſaicarum ſcriptores ſumunt ſua philoſophemata incruſtandi. Quae cum ita ſe habeant, manifeſtum inde eſt, temeritatis culpam illos non effugere, qui ex iis, quas in rerum mundanarum conſeruatione obtinere vident, putantue legibus ordineque concludunt, ita quoque rem a principio obtigiſſe, quique inde noua ſibi principia vel ipſi confingunt, vel ab aliis allata adſumunt, vt philoſophiam et coſmogoniam quandam Moſaicam exſculperent. Cuius haud obſcurum indicium praebent hypotheſes precario excogitatae et inter ſe adeo diuerſae, vt vna alteram iugulet; recte enim, niſi nos omnia fallunt, concludimus, maleſanam philoſophorum curioſitatem veram ea de re ſententiam modumque, quo in condendo mundo Deus verſatus ſit, non inueniſſe, et has hominum magis coniecturas eſſe otioſas et vanas, quam philoſophiam Moſaicam. Quam tamen vbi reiicimus, non culpamus laudabilem virorum doctorum diligentiam conſiliumque, ex operibus naturae ſtupendis, et creationis modo, ſcopo atque fine contra impietatis patronos veritatem, ſapientiam, pulchritudinem, bonitatem ſupremi creatoris demonſtrandi.

Haec enim vt fierent, ipſe nobis D. PAVLVS [h] auctor extitit. Aſt humani ingenii modiolo immenſa diuinae potentiae opera non metiri modo, ſed denudata humani intellectus circulis comprehendere velle, illud nimis audax et ineptum merito illis cenſetur, qui modeſtiam in philoſophando amant. Placet nobis celeberrimi SCHEVCHZERI [i] moderatio, qui cum Carteſii coſmogoniam, ſuo loco infra explicandam, vana potius imaginatione nixam, quam ſolida demonſtratione, iudicaſſet, ſibi haec myſteria introſpicere non datum eſſe candide fatetur.

VII. Ex his autem omnibus ſtrictim enarratis iudicium, quod de hac ſecta dedimus, abunde probatur. Quis enim verae philoſophiae characteres ibi inueniri dixerit, vbi cognoſcendi principia inter ſe confunduntur, vagis, incertisque notionibus et terminis ac ſine mente ſonis omnia replentur, ipſa axiomata male cohaerent, et natura adeo non recluditur, vt potius mera aenigmata enarrentur; multa vero ſibi contradicunt: nec ſatiare poteſt aliquid animum in receſſus naturae inſpicere geſtientem? Quae, niſi plane coecutimus, ſatis euincunt, inter peruerſos philoſophandi modos hunc quoque eſſe numerandum.

Διατυπώσις physicae Moſaicae.

§. XIV. Poſſunt haec ad noſcendam naturam, indolem modumque huius generis philoſophiae ſufficere. Poſcit tamen methodus, quam hactenus ſeruauimus, vt ipſius ſyſtematis Moſaici delineationem exhibeamus. Aſt hic labor, hoc opus eſt. Non enim, qui huic ſe ſectae addixerunt, eodem omnes modo philoſophati iisdemque principiis vſi ſunt, ſed in diuerſa abeuntes, contrarias haud raro fouerunt ſententias; ita vt impoſſibile ſit, vna imagine totam huius philoſophiae faciem exprimere. Satis autem facere nos poſſe putamus inſtituto noſtro, ſi potiſſimum Comenium audiamus, phyſicam diuinam his potiſſimum, quas ex multis ſelegimus, aſſertionibus comprehendentem, quas cum Bayerianis comparauimus, exemplum praeeunte B. IO. FRANC. BVDDEO [k]. Ita vero haec phyſica Moſaica ſecundum iſtos philoſophos ſtatuit:

I. Tria ſunt rerum omnium principia, materia, ſpiritus et lux.

II. Materia ſubſtantia corpulenta eſt, per ſe bruta et tenebricoſa, quae corpora conſtituit.

III. Huius materiae tantam Deus maſſam produxit, quanta ad explendam creatam abyſſum ſufficeret.

IV. Licet eadem ſit inuiſibilis atque tenebricoſa et plane informis, extendi tamen, contrahi, diuidi, vniri et omnem ſuſcipere formam atque figuram, apta fuit.

V. Mate-

h) Rom. I, 19. 20. i) Phyſic. S. Tom. I. p. 2. ed. Lat.
k) Introd. in Phil. Hebraeor. §. 48. ſeqq.

V. Materia haec duratione aeterna et per omnes formas, ne quicquam eius perire possit, indissolubiliter quoque cohaeret, vt nulla parte discontinuari et vacuum relinqui spatium, patiatur.

VI. Spiritus substantia subtilis est, per se viua, inuisibilis et insensibilis, corpora inhabitans et vegetans.

VII. Spiritus hic massae rudi ac mortuae primitus incubatione spiritus diuini per omnes sui partes infusus est ad eam inhabitandum, permeandum, vegetandum, et iuxta ideas inditas et assignatas particularia corpora lucis ministerio efformandum, facultatibus instruendum, propagandum, et sapienter operandum.

VIII. Spiritus hic vitalis plasticus est vel vniuersalis vel particularis, prout nempe in subiecta diffunditur, itemque ratione corporis cui inditur, vel natiuus vel aduentitius, vel perennis vel fluxus:

IX. Est porro ratione ortus sui vel primordialis, isque tum supracoelestis, tum sidereus, tum elementaris, et hic partim substantificus, partim modificatiuus: vel est seminalis, et hic porro ratione concentrationis suae generalis, vel mineralis vel animalis, ratione concentrationis specialis auri, marmoris &c.

X. Item distinguitur ille spiritus vitalis ratione muneris et potestatis in totalem seu principalem et regnantem, et partialem, subordinatum et parentem.

XI. Est quoque ratione conditionis suae vel solutus ac liber, vel constrictus, et quidem vel consopitus, vel in fermentum redactus, vel emissus, vel detentus, &c.

XII. Spiritus huius officia sunt inhabitare materiam, mouere se per eam et agitare, custodire ideas rerum particulares et formare sibi ad futuras operationes subeundas corpora.

XIII. Lux substantia est media, per se visibilis et mobilis, lucida, materiam penetrans, eamque recipiendis spiritibus praeparans, atque ita corpora efformans.

XIV. Lux haec in creatione a Deo materiae indita est eo fine, vt esset instrumentum vniuersale, ad omnes spiritus operationes massae inducendas, et charactere vario insigniendas pro vsu naturae vario.

XV. Lux haec vel vniuersalis et primigenia est, vel orta et characterizata.

XVI. Huius pars maxima stellis cessit dispositis in coelo ad vsus omnigenos naturae.

XVII. Reliqua corpora tantum eius perceperunt, quantum ad futuros vsus requiritur.

XVIII. Lux sua munia absoluit per motum seu agitationem et vibrationem.

XIX. Ea vibratio vel a centro ad extrema fertur, vel a peripheria ad centrum.

XX. Lucis

XX. Lucis euibratio caussa est caloris et ignis in sublunaribus, eiusque fons in sole positus est.

XXI. Lucis retrouibratio effectum frigus habet, sedem vero in luna.

XXII. Vtraque lux mox dispersa est, mox vnita, iam in dominio, iam in freno; prout autem corpori inest, est vel natiua et originalis, vel aduentitia et occasionalis, et hinc pariter vel permanens vel fluxa.

XXIII. Tria haec principia, quae ita inter se differunt, vt materia sit primum ens, spiritus primum viuens, lux primum mouens, determinari debent per formam superuenientem.

XXIV. Forma est dispositio vel characterisatio certae portionis trium principiorum, qua massa configuratur, spiritus concentratur, lux temperatur in vnione et penetratione mutua, prout fini corporis cuiusuis a Deo praescripto est conueniens.

XXV. Qui vt obtineri finis queat, impressit Deus indiuiduis sapientiae suae vestigia, caussis extrinsecus agentibus modos generandi ostendendo, et delineando in spiritibus ideas, formas et exemplaria, rationes et simulacra corporis efformandi, cum cognitione viae, processuum ac mediorum, pro figuratione et temperatione cuiusuis, prout Deus iuxta ideas sapientiae suae aeternas figurauit et temperauit.

XXVI. Dedit etiam vim indiuiduis primis vel in eo statu formae suo permanendi, vel sibi similem generandi, ipsique ideas et ceteras dotes imprimendi et propagandi.

XXVII. Elementa nihil aliud sunt, quam materiae mundanae certae species, raritatis ac densitatis gradu potissimum differentes.

XXVIII. Ignis inter elementa locum non habet, est enim effectus lucis.

XXIX. Ex principiis istis tribus oriuntur principia Chemicorum, nempe ex materia spiritui iuncta Mercurius, hoc est, aquositas corporum, ex spiritus cum luce connubio, sal siue corporum consistentia, ex materiae coniunctione cum igne seu luce, sulphur. Nempe in primo maxima portio materiae, in secundo spiritus, in tertio lucis deprehenditur.

XXX. Homo ex tribus partibus componitur, corpore, spiritu et anima. Corpus est ex elementis, spiritus ex spiritu mundi, mens siue anima ex Deo.

XXXI. Corpus mortale est, spiritus dissipabilis, anima immortalis.

XXXII. Spiritus est organum et habitaculum animae, corpus spiritus.

XXXIII. Anima formata est ex praeexistente spiritu mundi, et hic mentalis spiritus a vitali gradu puritatis et perfectionis differt.

Et haec istius physicae Mosaicae summa capita sunt: Ethicae Mosaicae delineationem nemo desiderauerit, qui ex supra dictis recordatur, decalogi praeceptis officia omnia eos philosophos inclusisse.

* *

CAPVT III.

DE THEOSOPHICIS.

§. I.

Theosophici quales philosophi?

Mosaicos excipiunt theosophici, mirum philosophorum genus, et a reliquis longe diuersum, ipsisque Mosaicis insanientis philosophiae studio longe deterius. Non his hominibus ratio a Deo intellectui humano indita luxque diuinitus concessa placuit, sed hanc deceptricem esse et tenebris obseptam clamantes lumen aliquod diuinum, supernaturale, internum principium sibi omnis veritatis, et cognoscendae philosophiae diuinioris medium delegerunt; contemtaque, si verum dicendum, certe neglecta et ad peregrinos sensus distorta scripturae reuelatione, ea quae ab internis diuinitusque immissis et in anima latentibus igniculis prodire et quasi scaturire iactabant, mysteria in imaginationis mire foecundae, iudicii vero moderatione non castigatae enata, formata et mire aucta pro theosophia quadam commendauerunt. Arcanam hi crepuerunt, hodieque crepant sapientiam, paucis et dilectis quibusdam Numinis amicis notam et manifestatam, qua et diuina et humana omnia, intimique et diuinae naturae, et rerum omnium aditus patefiant, nec tam sacrosanctum quicquam, tamque sublime est, vt non ipsa eius adyta et recessus reserentur. Neque tamen ita huic hominum generi euiluit philosophiae nomen, vt non crederent, naturae penetralia ipsis longe melius patere, quam aliis: quo fine artis chemicae opera eius mysteria ita perspicere tentarunt, vt ad ipsas rerum naturalium essentias pernoscendas peruenirent, quo factum est, vt haut leuem in ea arte excolenda diligentiam adhiberent, et stupenda naturae miracula illius beneficio non nosse tantum, sed praestare quoque posse ostentarent. Quae caussa fuit, vt se philosophos per ignem dicerent, et haec ex singulari diuinae beneuolentiae manifestatione sibi obtigisse orbi persuaderent. Cum autem ignis examini non omnia possint subiici, et ingentia praeter terram coelorum pateant spatia, coelestes incolas naturasque illas medias, earumque cum humanis concentum et concordiam ita se detexisse gloriati sunt, vt magiae, astrologiae et similium artium ministerio, spiritualia quaecunque sibi patere et obsequi dicerent: et hanc vetustissimam Hebraeorum sapientiam esse, hanc ob orbe condito doctrinam arcanam traditionis vsu ad ipsos peruenisse, vindicato suae philosophiae Cabbalae nomine affirmarent. Et in his quidem characteribus tota illa consentit theosophicorum natio: in ipso doctrinae systemate, quo quis est ingenio promtior, imaginatione vero foecundior, et audacior in recedendo a trita via, eo singularius sibi construit doctrinae aedificium, quod cum incerto commentorum cerebri humani fun-

fundamento nitatur, mirum non eſt, ipſam hanc gentem inter ſe non concordare. Id tamen ad vnum omnes acriter tuiti ſunt, deſerendam eſſe philoſophiam humanam, ideo omnes vehementer ſui temporis philoſophiam, quae Peripatetica fuit, aggreſſi inque eam acerbe inuecti ſint: id omnes iactarunt, diuinam ſibi ſapientiam omni humana ſuperiorem obtigiſſe. Ideo commune theoſophicorum nomen ab illis aſſertum, et vt ab aliis diſtinguerentur, in philoſophiae et ciuitatis Chriſtianae hiſtoria tributum quoque eſt. Quos hoc nomine tuto quidem nec ſine ratione liceret ex hac hiſtoria proſcribere, cum non philoſophiam, ſed theoſophiam iactauerint, et humanum intellectum non niſi diuino eoque extraordinario lumine colluſtratum commendauerint, omnem vero rationis vſum in cognoſcenda rerum natura damnauerint. Quia vero ſui tamen generis doctrinam philoſophicam commenti ſunt, eorum res, quanta licet breuitate, tangemus, et quae ad philoſophiam ſpectant conſiderabimus, reliqua diuinioris ſapientiae doctoribus examinanda relicturi. Aequum enim eſt, vt hos audiamus hoc loco, qui licet rationem proſcribant, ſummum tamen rationis apicem ſe conſecutos eſſe ſomniant. Hinc multoties ratio ab iis laudata et commendata, quam, caue, philoſophiae vſum putes, ex naturalibus cognoſcendi principiis, rectisque ratiocinandi legibus conuenienter deductum. Ratio enim iſtis theoſophis principium illud diuinitus immiſſum eſt, lux illa interna et diuina, quae cum ex infinitae lucis oceano in intimum animae fundum effluxiſſet, ſcintillam diuinitatis quandam in anima depoſuit. Cui principio interno et latenti igniculo omnia tribuunt, quotquot in hac palaeſtra ſe exercuerunt. Quod ne ſine teſte dixiſſe cenſeamur, audi, Lector, profitentem, qui coryphaeus in hoc agmine habetur, IACOBVM BOEHMIVM [a]: „Quemadmodum a patre et filio procedit Spiritus Sanctus, et tamen eſt „perſona per ſe ſubſiſtens in diuinitate, et in patre ſcaturit emanatque: ita „ex facultatibus cordis, cerebri, venarum tuarum ſcaturit emanatque vis „illa, quae totum corpus ſcaturiendo occupat, nempe ex tuo lumine „procedit illa facultas, ratio, intellectus, ars et ſapientia, qua totum „corpus regitur, et diſcernuntur omnia, quae extra corpus ſunt. Et haec „duo quidem in animi tui imperio vnum ſunt, nempe ſpiritus tuus, qui „indicat Spiritum Sanctum, nam Spiritus Sanctus, qui ex Deo eſt, in eo „Spiritu in te imperat, modo ſis filius luminis, non vero tenebrarum". Quae ne ab homine idiota, literisque minime tincto imprudentius dicta

putes,

a) In Aurora c. 3. pag. 38. 39. Dabimus verba Germanica, cum eam ſcribendi rationem auctor tenuerit, vt difficile ſit, alia lingua accurate ſatis eius verba referre: „Gleichwie vom Vater und Sohne ausgehet der Heil. Geiſt, und „iſt eine ſelbſtändige Perſon in der Gottheit, „und wallet in dem ganzen Vater: alſo gehet „auch aus den Kräften deines Herzens, Adern „und Hirns aus die Kraft, die in deinem ganzen Leibe wallet und aus deinem Licht gehet „aus in dieſelbe Kraft, Vernunft, Verſtand, „Kunſt und Weisheit den ganzen Leib zu regieren, und auch alles, was auſser dem Leib iſt, „zu unterſcheiden. Und dieſes beydes iſt in „deinem Regiment des Gemüths ein Ding, nemlich dein Geiſt, und das bedeut Gott den Heil. „Geiſt, und der Heil. Geiſt aus Gott herrſchet „auch in dieſem Geiſte aus dir. Bis aber ein „Kind des Lichts, und nicht der Finſterniſs.

putes, (quamuis ille quoque philosophi Germani nomen κατ' ἐξοχὴν in hac natione meruerit) legendus est PETRVS POIRETVS, quo nemo φιλοσοφικώτερως hoc doctrinae genus proposuit, et in noua editione *Cogitationum rationalium de Deo*, *animo et malo* [b], et in *Oeconomia diuina* [c], atque in libro *de Eruditione triplici* [d], cohaerentem aliquam huius theosophiae ideam exhibere conatus est. Is licet ideas rerum vmbratiles, et eruditionem superficiariam homini relinquat, et rationem humanam totam eiurasse videri nolit, omne tamen verae rationis et eruditionis fundamentum ponit „in mentis substantialissima atque essentialissima portio„ne vel dote, siue naturae reconditissima radice et substantia, quae sit fun„dus vel recessus quidam immensus, siue intima nonnulla capacitas, apti„tudoue quaedam immensa et infinita, quae ipsam aeternitatem siue Deum „aeternum, vnito quodam modo atque simultaneo, et indistincto viuide „et plane mirabiliter sine vlla successionis et pluralitatis distinctione, et „successiua duratione admittere, percipere et possidere valeat". Huic fundo inesse ait „intellectum immensum, siue capacitatem immensam ac „passiuam recipiendi intellectionem siue lucem, siue summum verbum, „imaginemque Dei luminosam". Quae satis manifestum faciunt, alia prorsus significatione vocem rationis adhibere hos homines, quorum maximus labor in eo vertitur, vt rationem humanam abiiciant. Qua de re videsis, quae acute disseruit CHRISTIANVS THOMASIVS [e]. Valde vero foecunda haec gens fuit, et vario quidem agmine, at iunctis tamen viribus se philosophis opposuit, recensere vero omnes nec possibile nec opere pretium est. Satis erit instituto nostro, eos enarrare, qui principes in ea habiti sunt. Eminent autem Philippus Aureolus Theophrastus Paracelsus cum discipulis, Valentinus Weigelius, Robertus Fluddus, Iacobus Boehmius, Helmontius vterque et Petrus Poiretus.

Notitia Theophrasti Paracelsi vnde haurienda?

§. II. Maximam inter philosophos qui hoc philosophiae genus excoluerunt, et imprimis ignis ope ad intimos naturae recessus inspiciendos peruenisse creduntur, famam nactus est PHILIPPVS AVREOLVS THEOPHRASTVS PARACELSVS, vir portentosi ingenii, cui non parum debet ars chemica, at qui nouo philosophandi genere, quantum abfuerit a vera philosophia, satis prodidit. Cuius vitam a nemine hactenus accurate perscriptam fuisse, merito miramur. Quae enim MELCHIOR ADAMVS [f] collegit, manca sunt et imperfecta, et quae ab HERMANNO CONRINGIO [ff] tacta sunt, nec omnia enarrant, nec ab eo profecta sunt, qui ab omni odio immunem erga Theophrastum seruauit animum. Quemadmodum ex altera parte, qui nulli se seruire promisit, GODOFREDVS ARNOLDVS [g], promissi immemor, suspectam fidem suam in enarrandis Theophrasti Paracelsi rebus fecit. Alios, qui historiam eius

b) L. III. c. 16.
c) L. I. c. 8. §. 25.
d) L. I. P. I. §. 4. p. 257.
e) Praef. ad nouam edit. libri de Erud. triplici.
f) In Vitis Medicorum p. m. 28.
ff) De Medicina Hermetica L. II. p. m. 338 seqq.
g) Hist. eccles. et haeret. P. II. p. 308 seqq.

eius exposuerunt, quales sunt FREHERVS [h], TEISSIERIVS [i], ANONYMVS [k], similesque, cum satis noti sint, non moramur, quamuis enim haud pauca attulerint de rebus eius, multa tamen intacta, reliquerunt, et quod praecipuum debebat esse, accuratum et a partis studio alienum iudicium non interposuerunt. Tacemus eos, qui historiam medicinae, fanaticorum et enthusiastarum, et huius generis alia enarrarunt, qui raro Paracelsum sicco pede praeterierunt. Nec diffitemur, difficile opus esse, accuratam Paracelsi historiam scribere: quae enim in eius scriptis occurrunt, pauca sunt, et iudicio insuper opus habent: reliqua vel amicorum vel inimicorum eius narrationibus constant, et adeo sibi contradicunt, vt apertissimum sit, multum eos amori odioque dedisse, nec tuto fidem eorum nos sequi posse. Licet autem ea ratione in hoc argumento versari, vt plena Paracelsi historia sistatur, nobis non liceat, instituti legibus cohibitis, dabimus tamen operam, ne quid eorum omittamus, ex quibus, qualis ille vir fuerit, et quam personam in philosophiae theatro effinxerit, cognoscere possimus, ita vero fidei historicae legibus obtemperabimus, vt ab omni partis studio semoti in expendenda verisimilitudine et fide narrationum iudicium adhibeamus et attentionem, sine quibus et friget et errat historia.

Natales et nomen Paracelsi.

§. III. PHILIPPVS AVREOLVS THEOPHRASTVS PARACELSVS, qui et Bombastus ab Hohenheim dicitur, in Eremo Heluetiorum anno MCCCCXCIII natus est. Sunt qui annum illi natalem alium assignant. Quidam enim apud TEISSIERIVM [l], annum MCCCCXLIII, vel MCCCCXLIX ponunt, alii apud ADAMVM [m] MCCCCLXXXIII. Fidem tamen non merentur; cum ex subscriptione imaginis eius, quae operibus eius omnibus praefigitur, constet, annos eum tantum XLVII viuendo attigisse, obierit autem, Epitaphio eius teste anno MDXLI, ex quo sequitur, anno demum MCCCCXCIII lucem illum primum aspexisse. De nomine, genere, ortuque eius incerta lis est, nec inter se narrationes scriptorum satis conciliari possunt. Et ipse quidem in fine *Dedicationum* librorum suorum nomen subscripsit, Aureolus Theophrastus ab Hohenheim, vtriusque medicinae doctor [n]; nec dubium est, nomen Paracelsi et ab Hohenheim synonymum esse, et more illius aetatis ex Germanico patronymico factam fuisse Paracelsi appellationem partim Graecam, partim Latinam. Scriptorum enim titulus id nos docet, in quo eius nomen ita exprimitur: Philippus Theophrastus Bombastus ab Hohenheim, dictus Paracelsus [o]. Theophrasti nomen accepisse se in sacro lauamine, ipse testatur; Aureoli nomen autem vnde acceperit, incertum est. Sunt qui hoc sibi adsciuisse nomen volunt [p], quod apud HIERONYMVM [q] legisset: *Extat Aureolus Theophrasti liber.* Verum nec haec quidem

h) In Theatro p. 1132.
i) Elogior. Tom. III. p. 133 seqq.
k) Gelehrter Criticus P. III. c. 68. p. 997 seqq. add. REIMMANNI Hist. lit. Germ. P. VI. p. 550 sq.
l) T. II. p. 140.
m) loc. cit.
n) Opp. T. II. p. 149. edit. primae.
o) Fragm. Med. T. V. Opp. p. 134.
p) REIMM. l. c. p. 154. Acta philos. Vol. I. p. 7.
q) L. I. contra Iouianum.

quidem coniectura verisimilitudine se satis commendat. Nam et veteres vehementer contemsit Theophrastus, et tam exiguam eorum notitiam lectionemque habuit, vt credibile non sit, Hieronymum, a studiis suis alienum eum legisse, qui artis suae auctores veteres fere ignorauerat. Nisi dicamus, ab alio laudatum Hieronymi locum illi obiter innotuisse. Illi autem, qui vel Aurelium [r] vel Antonium [s] vocant, a memoria decepti videntur. Semper enim in scriptis suis vocatur Philippus Aureolus Theophrastus. Bombasti ab Hohenheim nomen autem gentilitium est, et nobilem familiam denotat, ad quam Paracelsus, originem suam retulit. Qualem familiam equestri dignitate conspicuam ab Hohenheim et Bombast ex Sueuis oriundam in Alsatia consedisse testis est CONRINGIVS [f]. Quae caussa est, cur in inscriptione singulis scriptorum tomis praefixa vocetur: *Philippus Theophrastus Bombast Hohenheimensis Sueuorum, ex panaegyris nobilium Arpinas, ex confoederatorum Eremi Eremita*, in qua appellatione prius ad gentem, ex qua ortum deriuabat, posterius ad patriam, in qua genitus editusque in lucem referendum est. Et hinc lucem illi scriptores capiunt, qui Sueuum fuisse Paracelsum dicunt [ff]. Hoc enim non ratione patriae, sed originis intelligendum est. Negauit autem THOMAS ERASTVS [t], qui inter praecipuos eius aduersarios fuit, Heluetium eum esse, *certe non reperiri vnum aliquem in tota Heluetia, qui vel affinitate vel necessitudine alia illi coniunctus fuerit. Vocare se Eremitam, et nobilem velle videri; at in Eremo Heluetiorum nullos esse Paracelsos, nullos Hohenheimios, nullos Bombastos, nullos denique vel nobiles vel ignobiles, qui eum vt sanguine iunctum agnoscant.* Quod testimonium pondus habere censetur CONRINGIO [u] eo quod domesticum sit, Erastus enim patria fuit Aquensis Heluetius; nobis autem parum fidei vel roboris habere videtur, si pro vero assumatur, quod biographi Paracelsi fere omnes, testantur, et HELMONTIVS [x] pater quoque pro vero tradit, patrem nostri Guilelmum, a magistro quodam equitum Teutonicorum, huius nominis ex illegitimo concubitu fuisse genitum. Quod vbi admittitur, vt sua constat verisimilitudine, facile fieri potuit, vt pater Paracelsi per aliquod tempus in Eremo medicinam faceret, huncque filium aduena generaret. Hunc vero patrem suum, ipse THEOPHRASTVS scribit [y], duos supra viginti annos in Carinthia vixisse, et Status eius regionis beneuolentiam vsque ad mortem quamplurimam illi fuisse testatos. Mors vero Guilelmi ante MDXXV accidere non potuit, si verum est, filium eum Theophrastum apud Eremitas suscepisse.

r) ADAM l. c.
s) Io. FABRIC. Hist. Bibl. suae P. V. p. 32.
f) loc. cit.
ff) COLBERG. in Christianismo Platonico-Hermet. P. I. c. 5. p. 180 192.
t) Contra Paracelf. P. I. p. 237.
u) loc. cit. p. 340.
x) In Histor. Tartari Opp. T. I. p. 143. Conf. Acta Testamento Paracelsi adiecta a MICH. TOXITE, ex quibus constat, affines Paracelsum apud Eremitas habuisse, et ex Hohenheimensi familia oriundum esse. Conf. CLERIC. Hist. medic. p. 797.
y) In Dedic. ad Status Carinthiae Tom. III. Opp. p. 143.

Educatio et itinera Theophrasti.

§. IV. Puero exsectos fuisse a milite testes, cum anseres in Carinthia pasceret, fide ERASTI[z] constat, qui hoc sibi narratum esse scribit, HELMONTIVS*, triuium sus castrauisse, ait: vtrumque valde suspectum, et prudenter a CONRINGIO in medio relictum est, cum traditionis istius testis ex aduersariorum numero sit, qui, quot poterant opprobriis et contumeliis Theophrasti vitam commaculauerunt. Nec a verisimilitudine abit, fabulam ideo excogitatam fuisse, quia Paracelsus fuit μισόγυνος, nec in vita licet dissoluta Veneri litasse compertum est, vt ex scriptis eius, et amanuensis, Oporini, testimonio liquet[a]: in coelibatu etiam vsque ad mortem vixit, cuius tamen in vita vaga et transultoria alia quoque caussa esse potuit. A patre ipso humanitatis literis imbutus, et imprimis medicae artis mysteriis initiatus est, qui cum bibliothecam insignem haberet, filius autem ingenio praestantissimo, memoriaque stupenda floreret, mature doctrina ab eo haud vulgaris comparata est. Certe memoria adeo felici fuisse testatur ADAMVS[b], vt integra Galeni loca memoriter et expedite recitaret. Quod si verum est, mentitus esse videtur Paracelsus, qui neminem veterum scriptorum se legisse affirmauit. Quamuis autem Galenum, et qui eum sequuntur, inspexisse ob dictas caussas sit verisimile, tantum tamen abest, vt Galenicam medendi methodum probaret, vt potius contemta arte vulgari totus ad referanda naturae arcana inclinaret, hocque fine arti chemicae, aliisque quae ad hos circulos pertinent, scientiis totum se traderet. Cumque immensum discendi desiderium et curiositatem animi in abditos naturae recessus penetrandi patriae eruditionis fundi non satis pascerent, itinere longo, multiplici et vario, multisque periculis cincto, quicquid naturae artisque a cuiuscunque generis hominibus noscere posset, discendum sibi esse statuit. Certe Europae, Asiae, Africaeque folia se volutasse, ipse THEOPHRASTVS scribit[c], qui alio loco calamitates sibi obiectas esse ait[d], carcerem ter experto, militiae labores, rixas et verbera toleranti &c. Curiosus autem peruestigator Germaniam, Italiam, Hispaniam, Daniam, Hungariam, Moscouiam peragrauit, et, fato licet aduerso, inde in Asiam translatus est. Narrante enim Io. BAPT. HELMONTIO[e], „sub annum vigesimum varias minerarum Germaniae fodinas in„quirens in Moscouiam tandem venit, in cuius finitimis a Tartaris captus „ad Chamum deductus est, inde cum principe Chami filio Constantinopo„lin ablegatus". Dubitat tamen de itinere Aegyptiaco et Arabico, in quo toto decennio eum haesisse nonnulli volunt, CONRINGIVS[f], cum eius ipse Paracelsus, licet rerum suarum gloriosissimus, non meminerit, constetque nec in Arabia nec in Aegypto medicinam aliqua eximia in laude fuisse: quae tamen rationes nondum euincunt, fictitia ista Asiae itinera fuisse, cum

z) loc. cit. CONRING. l. c.
*) loc. cit.
a) Conf. Opp. T. IV. p. 110. T. V. p. 319.
b) l. c. Sua vero is hausit ex Pantaleone et Erasmo, quibus Theophrastus Basileae innotuit.
c) De morbis Tartar. c. 2. Opp. T. II. p. 253.
d) Praef. libri de Morbis Podagricis Tom. IV. Opp. p. 289.
e) l. c. p. 144.
f) l. c. p. 341.

cum diserte THEOPHRASTVS ff testetur, se Asiae et Africae angulos perreptauisse; nulla autem tam vilis regio, tam contemtus illi locus fuerit, in quo non arcana naturae discendi occasionem captauerit. Facile tamen concedimus Conringio, contendenti, plura iactauisse Paracelsum de itineribus suis, quam reuera fuit; ostentatorem enim satis impudentem fuisse, nonnunquam tamen ita sui oblitum, vt mendacium proderet, negari non potest. Nemo autem fuit adeo contemtae sortis et abiectae conditionis, quem medicinam vel experientia facientem vel artis tentamine, non consuleret; locus nullus, vbi minerarum curam esse nouerat, quem non adiret, bibliotheca monasteriorum nulla, in qua non libros chemicorum arcanos exquireret. Maxime vero celeberrimos artis et naturae interpretes adiit, libellos Lullii, Villanouani aliorumque χρυσοποιήσεως laude celebrium perquisiuit, immo nec balneatores, Iudaeos, agyrtas, cerdones, anus et quoscunque mysterium aliquod iactare nouerat, vitauit, curiosus explorator eorum, quorum arcana se possidere gloriabantur. Praecipue inter eos, ex quibus se profecisse fatetur, praeter parentem Wilhelmum ab Hohenheim, laudat g Scheytium, episcopum Seccouiensem, Erhartum episcopum Lauantinum, Nicolaum episcopum Hipponensem, Matthaeum Schachtium suffraganeum Frisingensem, Trithemium abbatem Sponhemensem, et abbates doctoresque alios; item artis metallurgicae peritissimos viros, inter quos extollit Sigismundum Fuggerum, qui eo tempore fodinas Schwarzenses in Tyrolensi comitatu possidebat, quo loco Theophrastum aliquantisper consedisse, est verisimile. Non tacebimus tamen, in hac Paracelsi narratione dubium occurrere et narrantis fidem sublestam videri. Seccouiensis enim episcopus, quem nominat, anno MDIII, Lauantinus MDX viuere desiit, quo tempore Paracelsus vix nuces reliquerat. Aut itaque iactantius, quam verius, istis nominibus gloriatus est, aut, quod suspicamur, de praeceptoribus mortuis quoque intelligendus est, ex quorum scriptis arcanis et tentaminibus profecit; id quod eo magis nobis persuaderi patimur, quia isto loco etiam episcopi Lauantini antecessores inter eos refert, ex quibus profecit. Vnde coniicimus, patrem nostri, quem in arte chemica plurimum valuisse ex filii testimonio constat, cum in Carinthia viueret, cum laudatis illius regionis episcopis familiariter vixisse, et in naturae operibus mirandis eorum opibus et auxilio suffultum multa detexisse, quae cum filio postea communicauerit. Quod autem cum vulgi fece conuersari et agyrtam atque circumforaneum quemcunque curiose explorare constituerit, ne vagantibus quidem Scholasticis, Cingaris et huius furfuris hominibus aliis exceptis, non magnopere in eo culpandum est. Non enim alio id fine suscepit, quam vt eorum experientiam examinaret, et quae ab illis annotata erant, selecta a quisquiliis nugisque in vsus suos vocaret: opposuitque hos potissimum praeceptores suos professoribus medicis, quibus atrox cum Paracelso bellum intercedebat, ostensurus

ff) Vid. not. (c) g) Praef. Chirurgiae magnae Tom. II. conf. CONRING. l. c.

surus arcaniora se interdum a contemtis homunculis didicisse, quam tunc quidem sciebat tota schola Galenica. Neque tamen a veterum lectione eum totum abstinuisse, ex antecedentibus constat, et ipse quoque fatetur, monet autem, se mature eos abiecisse, ob magnos errores, et exiguam, quam ex illis ceperit, vtilitatem. Id quod facile quidem credimus, at nec diuturnam, nec accuratam eam lectionem fuisse, ex eo concludimus, quod valde iuuenis itineribus obeundis se accinxerit, Graece et Latine vero parum doctus fuerit[h]. Vnde facile illi, si de veteribus rei medicae scriptoribus intelligatur, credimus, asseueranti[i], intra decennium, ne paginam quidem vnam se legisse, et totam bibliothecam suam ne sex quidem folia comprehendere, sed omnia ingenium suppeditare. Et hinc magnus ille veterum medicorum contemtus ortus est, quos vbique fere sugillat, ridet, exagitat, et omnibus pene paginis exsibilat: quamuis ita quoque illius temporis professores et medicos in iram et rabiem aduersus se actos mordere, et aegre illis facere voluerit. Nec alia forte caussa fuit, cur Auicennae opera Basileae publice cremauerit[k]. In quo thrasonismum quendam inepte se efferentem rei peritus manibus palpabit. Et hinc iudicari potest, quo sensu verum sit, quod multoties iactabat, se αὐτοδίδακτον nulloque academico ductore instructum ad intima naturae penetralia peruenisse. Quod vero de iuuentutis eius disciplina Erastvs[l] habet: „Adultiorem factum in „Hispaniam abiisse, ibique magicis prius initiatum chemica didicisse, a qua „cum operam et oleum se perdere in ea exercenda animaduertisset, ad me„dicinam transierit", id velut ab aduersario profectum, et nullo teste nixum merito explodimus.

Theophrasti in medendo felicitas et collata ideo professio medica.

§. V. Miram hoc pacto tum in inspiciendis naturae mysteriis, tum in arte salutari addiscenda felicitatem Theophrastus expertus est: qui cum ea, quae tot vigiliis, laboribus, molestiis didicerat, in vsum transferret, et ad artem medicam exercendam animum adiiceret, dici non potest, quanta hominem nullis, quae eum magnopere ornare poterant, eruditionis academicae decoribus conspicuum fama secuta sit. Nempe reiectis longi taedii methodo et medicaminibus, quae Galenica schola adhibebat, ad artis chemicae arcana recurrebat, quaeque eius ductu parauerat medicamenta noua tum et inaudita, saltem paucissimis cognita, aegris suppeditabat: cumque experientia haud vulgari niteretur, deploratae salutis restitutione et quidem breuiori plerumque tempore aegros haud raro recreabat. Quae res ei immortalem gloriam peperit, et velut miraculum multos in stuporem dedit, tandemque ad cathedram medicam apud Basileenses promouit, licet ab iis artibus esset minime instructus, quae in publico doctore requiruntur. Nempe grauissimo dolore circa talum dextri pedis cruciabatur Ioannes Frobenius, cui artis typographicae praestantia immortalem famam peperit; quem cum mirum in modum augerent medicorum remedia, et

h) T. IV. Opp. p. 372. T. V. p. 309.
i) loc. cit. p. 133.
k) T. IV. Opp. pag. 374.
l) loc. cit.

eo vsque nonnulli procederent, vt resecandum pedem esse statuerent, Paracelsus aduocatus, non dolorem modo sedauit, vt et tolerabilis esset, et somni cibique sumendi permitteret facultatem: sed et ita aegrum confirmauit, vt bis equo proficisceretur Francofurtum, malo in dextri pedis digitos relegato, quos solos flectere non poterat, teste, qui haec in *Frobenii Vita* narrat MELCH. ADAMO [m]. Quae tamen curatio valde postea reprehensa est, cum exacto anno Frobenius apoplexia correptus interiret, cuius funus ipse Paracelsus iuuentuti studiosae indicauit [n]. Sane Erastus [o], „Erasmum euentum docuisse, *scribit*, quam periculoso curationis genere „vsus fuerit, pharmacis adhibitis illis viribus praeditis, quae magna violentia „cogunt naturam vitiosos humores exturbare: sed ita interim vires debilitant ac prosternunt, tamque maligna post se venenatae suae conditionis „vestigia relinquunt, vt nec illa sese recolligere, nec impressas veneni reliquias abstergere possit". Quod vtrum ita se habeat, medicorum filiis expendendum relinquimus, id obseruantes, hanc vt alias quoque, curationem praestitisse Paracelsum Laudano suo; cuius virtutem sedatiuam, at euentus quoque haud raro tristes, nisi cautissime adhibeatur, exempla quam plurima docuerunt, dudumque monitum est a praestantissimis medicis. Nec tacendum, quod ADAMVS refert, Frobenium medico monenti vt a frigore sibi caueret, non obsecutum se ipsum nouo periculo obiecisse. Quodcunque autem curationis Paracelsicae pretium fuerit, eo certe tempore tanta eius fama fuit, vt innumeri ad eum aegri conuolarent [p], quos vel dolorum cruciatus in desperationem egerant, vel medicorum inscitia sine solatio reliquerat. Quorum plurimis magna felicitate sanitatem restituit, ita „vt audeat HELMONTIVS [q] scribere, „eum grauiorum morborum „myriades passim velut falce demetendo, Herculis claua trucidauisse", et „quamuis eius apologum agere recuset, fateatur tamen, „illum potuisse „per remedia ad vnitatis symbolum adscendentia sanare lepram, asthma, „tabem, paralysin, epilepsiam, calculum, hydropem, podagram, can„crum atque eiusmodi vulgo incurabiles morbos, licet eius medicamina „arcana non respexisse vitam longam, qui ipse in aetatis flore obiit, sed „sanam, moneat". Sed vt ex diuerticulo in viam redeamus, isto artis specimine meruit, vt ad obeundum physicae professionis atque poliatri munus a proceribus Basileensibus vocaretur, quam vocationem quoque suscepit. Eo enim anno MDXXVI, quo obitum Frobenii, vulgato programmate indicauit, hoc nomen subscripsit: *Theophrastus ex Hohenheim vtriusque medicinae doctor et physicus Basileensis.* Insertum quoque programma illud Paracelsi operibus est [r], quo nouum munus est auspicatus, quod tamen cum Latine scriptum sit, emendationem ab alio passum videtur. Munere suscepto, et amicos sibi nonnullos comparauit, atque inter

m) Vit. Philosoph. pag. 69.
n) T. VII. Opp. in limine.
o) P. III. p. 211.
p) Conf. T. V. Opp. p. 134. Non tamen omnes morbos se sanare posse fatetur, p. 177. 181. 182.
q) loc. cit.
r) Tom. VII. pag. 5.

inter eos Nicolaum Clauserum, praeſtantis famae medicum [s]; et iuuentutem arti ſalutari inuigilantem magno ſtudio ab ore ſuo vidit pendentem. Narratque ADAMVS, *magna primum cum admiratione et numeroſa ſectatorum, etiam eorum, qui ſapientiae et eruditionis medica in arte eximiae laude celebres fuiſſent, eſſe profeſſum.* Docebat autem inuſitato, iſto quidem tempore, modo, lingua vernacula, ita tamen, vt Latina nonnulla immiſceret, vt ex eius ſcriptis quoque paſſim diſci poteſt. Parum enim Latine doctus erat, fuitque eius oratio more illius aetatis, qua pauci adhuc viuebant Eraſmi et Rhenani, barbara et ſqualore infecta. Et licet ex libro *de Morbis ex Tartaro*, quem Latino ſermone dictauit [ſ], conſtet, non prorſus ignarum eius linguae fuiſſe, et interdum in ea quoque docuiſſe, veriſimile tamen eſt, ea quae Latine conceperat, a famulo, Oporino, fuiſſe emendata. Nec magnopere mirandum, Paracelſum ab his humanitatis ornamentis valde imparatum fuiſſe, eos enim vitae annos, quibus iſta lingua diſci ſolet, itineribus conſumſerat; multa quoque tradebat noua, et partim veteribus ignota, partim ſtudioſe barbaris nominibus ab eo celata, quae Latii nitorem omnia reſpuebant [ſſ]. Ipſe magis ad chemicae artis peritiam, et curationum felicitatem, quam ad theoriam medicam reſpiciebat, licet poſtea eam quoque attigerit. Hinc factum, vt arcana nonnulla medicamina artis chemicae opera detecta in vſus adhiberet, quibus ſtupenda fa[...]ndi ſpecimina praeſtitiſſe, eius cultores volunt. Inter ea Laudanum eſt, quo non celebrius in ſchola Paracelſi φάρμακον eſt, quo eum deſperatiſſimos morbos paucarum horarum interuallo expuliſſe adductis exemplis, quorum nonnulla collegit ADAMVS, eius ſectatores comprobant [t]. Sed et aliud vniuerſale medicamentum aegris exhibuit, Azoth ab eo dictum, quem eſſe lapidem philoſophorum medicinalem iactare ſolebat. Vnde inter ſcripta eius quoque vnum occurrit, cui nomen *Azoth ſeu de ligno et linea vitae* inſcripſit [u]: Paracelſi diſcipuli autem magnifice de hoc myſterio ſentiunt, eumque lapidem philoſophicum medicinalem in

 veram

s) Vid. Dedic. tr. de Gradibus et compoſitionibus receptorum et naturalium, T. VII. Opp.

ſ) T. III. Opp. p. 207.

ſſ) Vid. ADAMI l. c. REIMM. l. c. p. 583. not. 3. conf. T. II. Opp. p. 108.

t) Laudanum Paracelſi quid ſit, valde olim diſputatum eſt, coniecerunt tamen nonnulli, eſſe opium, quam tamen opinionem falſam eſſe ait ADAMVS l. c. p. 33. Verum compertum poſtea eſt, recte illos conieciſſe. Ex OSWALDI CROLLII, (quo vix doctiorem aſſeclam Paracelſus habuit,) Baſilica Chymica enim p. 173 ſeq. patet, parari hoc famoſiſſimum φάρμακον ex Opio Thebaico, ſucco hyoſciami, ſpeciebus diambrae et diamoſchi, mumia traſmarina, ſale perlarum et coralliorum, liquore ſuccini albi, oſſe de corde cerui, lapide Bezoardico, vnicornu animali et genuino auro potabili, vel in eius defectu, oleis nonnullis aromaticis. Ex qua laudatiſſimi medicaminis deſcriptione conſtat, praeter confortantia et bezoardica, opium et hyoſcyami ſuccum propter virtutem ſedatiuam primarium vſum praeſtare. Cum autem ob ſulphur narcoticum et naturae inimiciſſimum valde periculoſum ſit, defoecandum et purificandum eſſe vtrumque ſuccum ſerio monent. Quod vtrum ſufficiat, vt hos miraculoſos effectus, quos Paracelſo praeſtitiſſe dicitur efficiat, noſtrum non eſt diſpicere. Sed conferendi ſunt viri ſummi, qui de Opio commentati ſunt. Vnde vero Laudani nomen Paracelſus deſumſerit, vtrum a laudando, quod ſatis laudari nequeat, an a Ladano, vnguento Arabum veterum, de quo vid. ESCHENBACH. de Vnguent. gent. c. 1. Diſp. Acad. p. 376. THEVENOT. Itinerar. P. I. p. 142. dici non poteſt. Mire enim in eiusmodi excogitandis nominibus ingenio indulſit Paracelſus.

u) Tom. X. Opp.

veram tincturam corporis humani gratia diuina in his vltimis temporibus nobis donatum esse contendunt: id quod peculiari tractatu demonstrare conatus est ELIAS IOANNES HESSLINGIVS [x]. Quae autem miracula illius medicaminis ope effecerit, hoc loco enarrare nimis longum est [y], quae an vera sint, Lectori ad singulas circumstantias attento iudicandum relinquimus.

Paracelsi vita vaga et obitus.

§. VI. Exoptatissimum Basileae nidum inuenerat Paracelsus, locumque opportunum artis singularis specimina non sine magna laude et lucro edendi. Verum cum ferre medicos ceteros non posset, et acerbe in eos inueheretur, atque inscitiam, desidiam, et quaecunque probra occurrebant, illis obiiceret, nec vlli homini, etiam magno et meritis illustri parceret [z], omnes fere reipublicae illius literariae ciues in se armauit, qui vt par pari referrent, magna contentione Theophrastum aggressi sunt [a]. Id quod vehementer viri acris et iniuriae impatientis animum vulnerauit, qui, quo magis alios velut stupidos et ignauos prae se despiciebat, eo minus se ab illis contemni ferre potuit. Maxime tamen mordebat eum, quod lucrum tantum, quantum curationum suarum felicitas promittere videbatur, ex arte sua non caperet, essentque ingrati multi, quicum paucorum medicaminum vsu, intra dies haud ita multos se sanitati restitutos cernerent, magnam ei ob breuem operam praestitam mercedem se non debere censerent. Quod cum virum ambitione elatum et magnifice de se sentientem mire exacerbasset, tandem occasionem suppeditauit, amplissimum quo apud Basileenses fungebatur, munus deserendi. Rem ita „enarrat ADAMVS: „Erat Basileae, quidam canonicus nobilis Corneli-„us a Lichtenfels deploratae valetudinis. Eum Theophrastus, pactus „pretium centum florenorum, quos vltro offerens numeraturum se cano-„nicus pollicebatur, tribus pilulis Laudani sui, medicamenti genere, quo „in extrema tantum necessitate vtebatur, saliua subacti, feliciter restituit. „Canonicus tam breui spatio, et quidem re, vt videbatur, exili sanatus, „pactis stare noluit. In ius igitur Theophrastus ambulat, vbi cum solita „et a magistratu ordinata solutio decerneretur, Theophrastus tam vile „pretium suae arti statui aegre ferens, importunius in praetorem est inue-„ctus, ita vt laesi magistratus poena metueretur. A quibusdam igitur „magnae auctoritatis viris, qui honori ipsius studebant, monitus The-„ophrastus, vt se subduceret, in Alsatiam descendit, relictis Ioanni Opo-„rino, quo quasi promo-condo vtebatur, vasis chymicis". In Alsatiam cum se subduxisset, Oporinum illuc aduocauit [b], quo ministro in parandis medi-

x) Edidit hic pastor ecclesiae Vracensis in agro Wirtembergico Theophrastum rediuiuum, i. e. vsum practicum Azothi, Francof. 1660. 4. vbi miracula huius medicaminis ope praestita mirifice extollit.

y) Vide quae narrantur in dem gelehrten Critico P. III. p. 1002 seq.

z) Exempla passim in eius libris inueniuntur, v. d. T. V. Opp. p. 133 seq.

a) Valde de his iniuriis conqueritur l. c.

b) Conferenda cum his vita Oporini breuiter ab ADAMO in Vitis Philos. p. 243. conscripta, prolixius ab ANDR. IOCISCO enarrata, quam Vitis Selectis inseruit CHRIST. GRYPHIVS, p. 615 seqq. Hoc ammanuensi vtebatur, et discipulo fidissimo, conf. WVRSTEISEN Chron. Basileens. L. VII. c. 19. p. 1527.

medicamentis arcanis carere non poterat. Ibi medicinam faciendo cum haud paucos satis feliciter sanasset, magnam apud nobiles et alios homines opibus conspicuos opinionem famamque consecutus est, et haud parum nummorum corrasit. Verum vt fieri solet, vita dissoluta mores, quod infra probabimus, corrupit. Ex Alsatia, in qua biennium fere, inter nobiles aliosque opibus et facultatibus conspicuos commoratus est [c], in Heluetiam abiisse, et per illius regionis tractus vagabundum discurrisse, inde constat, quod eo tempore nonnullos Heluetiorum theologos, maxime Henricum Bullingerum, conuenerit. Quibus autem terrarum locis ab anno MDXXX ad annum MDXLI commoratus sit, dicere non possumus, et dubitandum non est, quin animi mutabilis et morae vno in loco impatientis impulsu passim discurrerit. Ex quibusdam subscriptionibus librorum intelligitur, diu eum in Morauia atque Carinthia consedisse; quemadmodum ex variis scriptorum eius locis constat, eum in Austria, Bauaria, et Sueuia fuisse, et medicinae faciendae caussa ad Angelopolitanos, Landsbergenses, aliosque inuitatum fuisse. Quam vitam vagam non negat ipse, sed excusat, caussando [d], indolem animi sui et officium medici eam requirere, quem deceat in omni terra naturae librum euoluere. Tametsi autem exercendae arti salutari praecipue industriam suam isto tempore tribuit, ita, vbi poterat, peculiarem, quam sibi confinxerat, doctrinam disseminare connisus est [e], conquerentibus multis, clanculum eum et in angulo doctoris munus affectare, et nouam quam commentus erat, theologiam tradere. Tandem anno MDXLI Iuuauii consedit [f], cum archi-episcopus ei praeclare faueret. Quo loco et itinerum et vitae metam posuit, in Xenodochio S. Sebastiani, quod Salisburgi est, viuis ereptus, et in eo coemeterio sepultus. Quo loco epitaphium hoc ei positum hodie legitur [ff]: *Conditur hic Philippus Theophrastus, insignis medicinae doctor, qui dira illa vulnera lepram, podagram, hydropisim, aliaque insanabilia corporis contagia mirifica arte sustulit: ac bona sua in pauperes distribuenda collocandaque erogauit. Anno MDXLI, die XXIV Septembris vitam cum morte commutauit. Laus Deo, pax viuis, requies aeterna sepultis.*

§. VII. Diuersissimis virorum doctissimorum iudiciis iactata est Theophrasti fama. Qui enim ab his in coelum extollitur, et inter naturae miracula numeratur; ab illis adeo deprimitur, vt nec vita nec doctrina mereatur inter doctos probosque viros referri. Et fatendum omnino est, superba esse elogia laudesque prorsus inuidendas, quas in Paracelsum illi cumulant, qui vel partibus eius adhaeserunt, vel doctrinam eius probarunt. Quas hoc loco coaceruare ideo minus opus est, quoniam vbique fere *Laudes Theophrasti.*

c) Oporinvs Ep. ad Wierum de Moribus praeceptoris.
d) Opp. T. V. p. 320. Clericvs l. c. p. 795.
e) Conf. Colberg. l. c. p. 180.
f) Opp. T. V. p. 107. 109.
ff) Additum est eius Operibus, vnde plerique repetunt, qui de Theophrasto agunt. Scriptum esse a monacho vel sacrificulo quodam parumque ponderis habere iudicat Clericvs Hist. medic. 802. Ex hoc Epitaphio liquet, errare eos, qui 48. annos natum obiisse dicunt, Reusnerus, Bailletus, Mollerus conf. Reimm. l. c. p. 551.

fere apud scriptores seculi XVI occurrunt, et haud indiligentem in eo operam posuerunt THOMAS POPE BLOVNTIVS[g], EHREGOTT DANIEL COLBERGIVS, GOD.[h] ARNOLDVS[i], IOAN. FABR.[k], aliique qui res literarias, medicas, ecclesiasticas seculi XVI attigerunt, quos adire illos oportet, qui plenis cyathis haurire cupiunt. Nos ad fidem dictis faciendam vno alteroque contenti, patientia Lectoris non abutemur. Primo vero loco inter elogia Theophrasti Paracelsi illud ponimus, quod imagini eius plerisque operum tomis praefixae adiectum legitur, in quo dicitur *Philosophus paradoxus, mysteriarcha, artium magister, medicinarum professor, Musarum mechanicarum Trismegistus Germanus.* Adduntur singulis tomis more illius temporis carmina varia laudum Theophrasti plena, quae tam eo loco euolui, quam heic legi, malumus. Singulare autem elogii genus est, quod a sectatoribus nonnullis Lutheri partes sequentibus alter Lutherus appellatus est, eo quod arti salutari illud praestitisset, quod Lutherus doctrinae ecclesiae praestiterat. Ipse vero Paracelsus parum aequo hanc comparationem tulit animo. Licet enim de Luthero pronunciauerit, neminem eum inuidia odioque prosequi, nisi cui culinam perdiderit, quique fanaticus sit[l]: abhorruit tamen a communione Lutheri[m], eo quod non obstante peculiari, quod sibi finxerat theologiae systemate, ab ecclesia Romana secessum non fecisset, maxime vero quod crederet, insipidos esse reformatores ecclesiae, seque eos prudentia et rerum cognitione longe superare, et si idem saxum voluere voluisset, longe felicius in eo stadio cursurum fuisse. Indignabatur etiam, quod, qui ferre eum non poterant, et transuersis oculis intuebantur, ista appellatione apud hostes Lutheri inuidiam illi conflare videbantur. Sane impotenter „satis ob hanc comparationem ita stomachatur[n]: „Putatisne, me solum „esse Lutherum? qui praeter Christiani hominis officia, munera gero su„pra Apostolum exsurgentia, nempe medicinae, philosophiae, astrono„miae, alchymiae? et ita me in Lutheri conditionem detruditis? Ego „sane et illi et vobis ea proponam, ad quae frustra responderitis. Probe „nostis, mihi non esse rem cum Luthero? ille sibi caussam suam agat, „mihi ne corrigias quidem calceorum soluet. Cur itaque istis me onera„tis? Nempe, quia speratis cum Luthero Theophrastum quoque rogo „esse addicendum". Verum quod inuidiae declinandae caussa in vita ferre Theophrastus noluit, post mortem asseclae nonnulli inter maximas eius laudes retulerunt, quo iure, quaue iniuria? hoc loco dispicere non licet. Nihil vero famam Paracelsi magis ad astra extulit, quam constans, sectatorum eius traditio, fuisse eum lapide χρυσοποιῷ potitum, cum vigesimum octauum aetatis annum egisset, eiusque beneficio pro lubitu metalla mutauisse[o].

Cuius

g) Censſ. Cel. Auct. p. 598. h) l. c. p. 179.
i) Hist. eccles. et Haer. P. II. p. 309.
k) Hist. Biblioth. suae T. V. p. 33.
l) Opp. T. V. p. 184.
m) Paracelsum Heluetiorum doctrinam secutum fuisse, cum inter eos viueret, tum ex munere Basileensi, tum ex testimonio Bullingeri, conquerentis, nunquam se eum sacris publicis intentum vidisse, colligit CLERICVS l. c. verum eum nullam prorsus externae professionis notam curamque prae se tulisse, rectius inde concludimus. n) T. V. Opp. p. 165. o) l. c.

Cuius rei exempla aliquot adducunt, qui rebus eius fauent, et ad testimonia fide digna prouocant. Inter quae Oporini eminet, qui narrat: *Pecuniae adeo prodigum profusorem fuisse, vt ea saepe destitutus ne obolus quidem superesset, crastino statim mane rursum crumenam bene instructam se habere ostendisse, ita vt non raro admiratus fuerit, vnde ei fuisset suppeditata.* Haec enim aliter fieri non potuisse, nisi istius artis beneficio, eius sectatores colligunt. Clarius pro Theophrasto militat epistola Francisci cuiusdam, quam Germanice suae *Geographiae* MICHAEL NEANDER adiecit, Latinam *Defensioni alchemiae transmutatoriae* inseruit ANDREAS LIBAVIVS [p]. Ille Franciscus enim testimonio suo affirmauit, vidisse se Paracelsum Basileae prope libram integram argenti viui in aurum commutasse. Similem narrationem exhibet auctor *Vitae Io. Bapt. Morini*, a TEISSIERIO [q] adductam, Neoselii apud Hungaros Theophrastum cuprum in aurum transmutauisse, et notissima ibi fama constare, cum ad Transyluanos abitum pararet, hospiti aurifabro debitum isto auro soluisse, huncque rei memoriam picta in pariete domus suae imagine Theophrasti conseruauisse. Et similia quoque alia afferuntur, ex quibus, qui ista probant, concludunt, reuera istam artem χρυσοποιητικὴν Paracelsum exercuisse, quale est, quod singulis mensibus nouam vestem sibi confici curauerit, veteri proximo cuiuis donata, etc. Quae omnia ita quidem eludit CONRINGIVS [r], vt deceptum esse istum Franciscum, dicat, contendat autem, potuisse ab alio eiusmodi puluerem χρυσοποιὸν habuisse Theophrastum, forsan genio aliquo nonnunquam eum suppeditante. Quod vtrum vim testimoniorum frangere satis valeat, aliis expendendum relinquimus. Non diffitemur tamen, veritatem rei nondum istis exemplis et testimoniis probari, cum sola traditione vnius hominis, qui et falli potuit et fallere, nitantur, nec iis requisitis gaudeant, quae ad fidem certam, vel verisimilitudinem, necessaria sunt, praecipue cum haud vna ratione suspicandum sit, Theophrastum, in vendendis fumis et proficiendis iactantiae bullis mire foecundum, hisce artibus gloriatum fuisse, vt de se opinionem hominis admirandi augeret: quid enim de transmutatione metallorum senserit, in libris suis, maxime *de Tinctura physicorum* [s] prodidit, ex quo patet, quam gloriose de his thesauris suis dicere consueuerit. Meliori forte iure inter chemicae artis principes refertur, quam ei laudem ne aduersarii quidem denegant, sectatores autem, stupenda curationum exempla medicamentorum chemicorum opera ostendisse, vno ore clamitant, et desperatos atque incurabiles morbos sustulisse affirmant: maxime tincturam quandam vniuersalem ei tribuunt. Imo illi potissimum acceptum referendum esse contendunt, quod medentium multitu-

p) L. II. p. 153.

q) Elog. T. III. p. 139.

r) l. c. p. 357. conf. BVDDEVS Diss. an alchymistae in republica sint tolerandi? §. 17.

s) T. VI. Opp. p. 364.

multitudo infinito aegrorum damno hactenus insaniens nugari desierit. Id quod ipse Theophrastus ambitiose multoties iactauit [ſ], et cum munus professoris apud Basileenses auspicaretur, similia ostentando inuidiam multorum meruit: neque male ideo mulctatus ab ea iactantia destitit, indignatus aduersariis suis, quod eos sapere docuerit. Singularem quoque laudem spirat, quod sectatores eius valde extollunt [ſſ], signaturas rerum naturalium, de quibus peculiarem libellum conscripsit [t], eum ita inspexisse, siue humanae sint, siue archeum respiciant, siue astrales dicantur, vt ex iis primo intuitu de viribus rerum naturalium earumque essentiis accurate certeque iudicare potuerit. Quae omnia ita artis salutaris et mysteriorum naturalium peritum nobis Theophrastum sistunt, vt par alter in mundo inuentus haud sit. His castitatem morum ab omni impuritate illibatam, liberalitatem, facilitatem et inseruiendi promtitudinem nonnulli addunt, vt animo quoque commendetur, qui ingenio existeret maximus.

Reprehensiones Paracelsi.

§. VIII. Summas esse has laudes et encomia immortalitate digna omnino fatendum est. Verum non reticendum quoque, haud pauciora habere eius aduersarios, quae in eo vituperent. Parum eos mouent adducta exempla curationum mirificarum, quarum fidem valde eleuant, contendentes, testes eos produci, qui vel ab eo decepti sint, vel ob commoda sua atque emolumentum, ex iactata arte Paracelsica hauriendum Graeca fide talia confinxerint. Cuius rei fidem vt faciant, ad tristes euentus earum curationum prouocant, quibus Paracelsus admirationem sui temporis meruit [u]. Talia enim pharmaca aegris propinasse, aiunt, quibus tandem subitanea et inopinata mors illis accelerata fuerit. Multus in eo argumento demonstrando est THOMAS ERASTVS [x], qui licet per biennium in Theophrasti disciplina fuisset, integro tamen libro has eius imposturas detegere, orbemque medicum ab hac contumelia vindicare aggressus est. Testatus quoque est Ioannes Crato in *Epistola ad Zwingerum*, Paracelsum in Bohemiam vocatum leuiter aegrotantes suis medicaminibus ita corrupisse, vt epilepsia, coecitate, paralysi postea enecarentur: in aula Caesarea autem, vbi cum Iudaeis ex vilissimis hominibus ei semper negotium fuerit, ita fidem decoxisse, vt eum imperator mendacissimum et impudentissimum impostorem, qui cum doctis hominibus nunquam conuersari voluerit, nominauerit. Alia ab Erasto ex epistolis celeberrimorum medicorum adducta praeterimus. Ex his vero non sine verisimilitudine colligunt, Theophrastum inter agyrtas magis et circumforaneos

ſ) Vid. Opp. T. V. p. 134. add. ADAMVS l. c. p. 34.

ſſ) Vid. ADAM. l. c.

t) Est is inter Libros nouem de rerum natura nonus, *T.VI.* opp. p. 329. Tres signaturas has eo loco ponit, vnam hominis, secundam archei, tertiam spiritus astralis, hancque in chiromantia et physiognomia quaerit. Felicius in signaturis rerum mineralium versatur, eas enim accurate nouerat. Hinc tincturam rubram et albam p. 353. laudat, in quam astra solis et lunae se conclusisse gloriatur. De arcano eius steganographico ex sanguine humano confecto, vide MORHOFIVM Polyhist. T. I. L. I. c. 11. §. 15. p. 100.

u) Vid. TEISSIER l. c. p. 138. et quos laudat.

x) l. c. eum sequitur CONRINGIVS l. c.

neos artibus illicitis, mendaciis, et audacissimo medendi genere, aucupium quaerentes, quam inter medicos et philosophos esse referendum, hancque viri mali notam in tota vita sua probasse. Id quod ipsi Theophrasto obiectum esse ex *Apologia*, quam *de vita sua erratica* [y] scripsit, constat; in qua *recte se agere contendit*, *quod vagabundus per varias terras oberret*, *cum et naturam suam ista vita deceat*, *et hoc pacto ea didicerit*, *quibus virum se praestare possit*: *non enim quemquam euadere posse cosmographum*, *astronomum*, *philosophum*, *nisi multas regiones peragrando coeli distributionem*, *firmamenti inclinationem*, *terrae thesauros et affectiones et similia didicerit*. Quod quam ficulneum sit et ineptum, Lector nobis non monentibus intelligit. Augent haec opprobria, quibus Paracelsi famam onerant aduersarii, eum ex eruditorum albo delendo, et doctrinam omnem illi denegando, adeo vt ne Graece quidem vel Latine quicquam nosset, nec auderet in praesentia virorum doctorum verbum vllum Latinum edere. Id quod non negat HELMONTIVS [z], doletque *eum iusto nimis compotationibus indulgentem coepisse spernere cathedram*, *immo Latinitatem*, *vnde poene exciderit ratus*, *veritatem duntaxat Germanice loqui debere*: *indeque licet ingenio raro natum tamen dono Azoth*, *quam indagatione theoriae feliciorem fuisse*. Auget hanc obiectam ignorantiam Germanicae linguae, quae tamen illi vernacula fuit, inscitia, quam in scriptis suis ita prodidit, vt manu aliena emendari opus haberent. Nec hos valde mouent illa, quae de inuentionibus Theophrasti magnifice iactantur ab eius asseclis. Pauca enim illa, quae bonae frugis sint, aliis surripuisse contendunt, et turpissimi eum plagii accusant. Quam dicam viuo Paracelso scriptam esse, ipse fassus est [a], acerbe de hac contumelia conquestus, et aduersarios prouocans, vt vel vnam inuentionum suarum demonstrent medico vel philosopho alicui surreptam. Qui tamen facili negotio eorum catalogum contexuerunt, quorum vitulo ingratus arauerit, in quo Ioannis Isaaci Hollandi, Arnoldi de Villa noua, Raymundi Lullii, Ioannis de Rupescissa, Ioannis Trithemii, Basilii Valentini aliorumque, etiam anonymorum [b], comparent nomina. Quamuis autem a plagii crimine ita se liberaret, vt se nihil legere, omnia vero ex ingenio depromta dictare affirmaret, obiecerunt tamen eius obtrectatores, pleraque obscurum chaos esse, barbara nomina, et abyssi tenebras, non lectoribus modo lucem nullam accendentes, sed et satis prodentes, ex confuso et ordine atque claritate vacuo cerebro omnia promanasse. Neque leuioris ponderis sunt vitia animi, quae in Paracelso reprehenduntur. Inter quae primo loco eminet intolerabilis et stulta arrogantia, omnes etiam eruditissimos et meritissimos viros infra se despiciens, et inaudito fastu, atque rustica

 plane

y) T. II. Opp. p. 173.

z) l. c. CONRING. l. c. p. 353.

a) T. V. Opp. p. 133.

b) Conf. quae ipse scripsit in Praef. Chirurgiae magnae. Add. SENNERTVS de Chymicorum cum Aristotelicis et Galenicis consensu atque dissensu p. 93. THOMASIVS de Plagio §. 514. p. 229. 230. CRENIVS de Furibus librorum p. 118. aliique. Ipse tamen ad libros nonnunquam prouocauit, conf. REIMMANN. l. c. p. 555. not. f.

plane iactantia et dicacitate se aliis praeferens. Cuius si quis luculentum exemplum legere cupiat, licet omnes fere paginae hanc ferocientis animi intemperiem prodant, illi *Praefatio* libri legenda est, quem *Paragranum* [c] inscripsit, qua nihil potuit scribi vel arrogantius, vel sordidius. Mirum itaque non est, implacabile odium erga veteres Theophrastum fuisse testatum, quos ideo contemsisse aiunt, qui eum culpant, quod eos legere et intelligere satis haud posset. Grauiora sunt ἐγκλήματα, quae a vita eius desumunt, quam omni pietate et reuerentia Dei vacuam fuisse haud contemnendis rationibus probant, et quam negligens fuerit cultus publici, quamque procul a religione abfuerit, multis exemplis docent [d]. Quo pertinet, quod a MELCH. ADAMO [e] narratur, cum Basileae doceret, de incantationibus quoque et exorcismis morborum magicis agere coepisse: eam rem aegre ferentibus viris doctis atque piis in verba prorupisse: Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo [f]. Neque mirum parcum pietatis cultorem visum esse, qui totos dies noctesque ita crapulae deditus erat, vt raro sobrius videretur, si vera sunt, quae de eo Oporinus narrat, assiduus eius eo tempore, quo in Alsatia apud nobiles et rusticos oberrauit, comes et minister. Ille enim in *Epistola ad Ioannem Wierum et Reinerum Solenandrum de vita et moribus magistri sui* haec scribit: „Adeo erat totis diebus et noctibus, dum ego ipsi familiariter per biennium fere conuixi, ebrietati et crapulae deditus, vt vix vnam atque alteram horam sobrium eum reperire licuerit: maxime postquam Basilea discedens, in Alsatia inter nobiles rusticos, et rusticos nobiles, velut alter Aesculapius omnibus admirationi fuit. Atque interea tum, cum maxime esset ebrius, domum reuersus dictare mihi aliquid suae philosophiae solebat.“ Et paulo post: „Noctu toto quo ipsi conuixi tempore, nunquam se exuit, plerumque enim non nisi ebrius ad extremam noctem ibat cubitum, atque ita vt erat indutus adiuncto sibi gladio, quem carnificis cuiusdam fuisse iactitabat, in stratum se coniiciebat, ac saepe media nocte surgens per cubiculum nudo gladio ita insaniebat, ita crebris ictibus et pauimentum et parietes impetebat, vt ego non semel caput amputatum iri metuerem.“ Hoc autem spiritu ebrio dictante cum philosophia eius genita sit, quid de illa dicendum iudicandumque sit, omnibus constare aduersarii eius clamant. Huic alios testes iungit CONRINGIVS [ff], qui hanc vitae dissolutae turpitudinem αὐτόπται testati sunt, qui tamen de eo tempore tantum intelligi debent, quo Basilea se subduxit, nam ad vigesimum nonum aetatis annum vixit abstemius. His, quae in Theophrastum cumulantur opprobriis commoti viri docti eum inter Numinis hostes referunt, eumque vel plane Deum negasse, vel cultum tamen ei et religionem denegasse censent, eaque

exemplis

c) Opp. T. II. p. 10.

d) ERASTVS, CONRINGIVS ll. cc. Ille ad Bullingerum prouocat, testantem, sordidum fuisse per omnia et spurcum, raro aut nunquam ingressum coetus sacros, visum esse Deum et res diuinas leuiter curare.

e) loc. cit.

f) *Hilft Gott nicht, so helfe der Teufel.*

ff) l. c. p. 346.

exemplis probant, quae si vera sunt, impudentissimi oris et impii prorsus animi hominem Paracelsum fuisse euincunt [g]. Neque hoc de moribus tantum impiis, quos expressit, iudicatum est, sed visus quoque est HENRICO MORO [h] systematis, quod sibi construxit, scopo ad deismum et enthusiasmum lectores ducere. Ex altera vero parte graue illi crimen magiae obiiciunt, qui eum carpunt, eo quod tum perditissimam disciplinam in scriptis suis defenderit, et media magica commendauerit [i], tum cum infernali genio commercium detestabile aluerit, et quoties ebrius esset, eo vrgente et instigante pessima dogmata in chartam coniicienda dictauerit, et post multos conflictus tandem mercedem infelicissimam ab eo reportauerit. Theologi vero quot et quanta in eo desiderauerint, vt hic prolixe dicamus, nec pagina sufficit, nec instituti nostri leges patiuntur, in annalibus ecclesiasticis autem pluribus enarrandum est [k]. Paucis eo cuncta redeunt, quae graui querela in illo reprehenderunt viri docti et pii, fanaticum eius ingenium ad subuertenda illum sacrae doctrinae capita totumque theologiae aedificium corrumpendum compulisse, ita vt rationem et reuelationem confunderet, dogmata fundamentalia conuelleret, et innumera damna ciuitati Christianae inferret: nihil esse sanum, nihil, quod non ipsam doctrinae diuinae indolem laedat, et quae his sunt similia.

§. IX. Grauissima haec licet sint, et non sine verisimilitudine, et sine testibus obiecta, habent tamen, qui Theophrasto patrocinantur, quod ad has obtrectationes respondeant: qui vt audiantur, aequitas postulat [l]. Hi ad testes omni exceptione maiores et fide dignissimos prouocant, ad regum principumque testimonia, ad honores et praemia aularum, et quae alia fuerint publica, licet inuisa aduersariis suis testimonia, quibus certissime constet, inaudita eum curationum exempla edidisse. Ipse [m] omnium terrarum medicos, librosque testes prouocat, qui ea praestare nequiuerint, quae eum se praestitisse, principum testimonia et laudes illos conuicerint, adeo in rabiem actos, vt ea diaboli auxilio effecisse calumniari auderent. Inscitiam vero illi obiici ob linguae Graecae et Latinae ignorantiam non posse monent, cum arti chemicae, et medicaminibus generosioribus intentus, et naturae arcanis discendis occupatus, veteres Graecos et Latinos, inutilem ad hoc opus sarcinam, contemnere debuerit, sicque has linguas tandem dedidicerit: et gloriosum esse Theophrasto, quod suo ingenio illa debeat, quae in omnibus veterum libris frustra quaeruntur. Vernaculae autem inconditam rationem ex patriae et temporis illius indole facile excusari posse putant. Obscurum porro et vix intelligibilem docendi scribendique modum eo minus culpandum esse contendunt, quo minus obscu-

Excusatio Paracelsi.

g) Vid. quos nominant ARNOLDVS l. c. p. 311. COLBERG. l. c. p. 183. REIMMANN. Histor. atheismi Sect. III. c. 10. §. 5 p. 499. seqq.

h) De Enthusiasmo §. 45. seq Opp. philos. T. II. p. 209.

i) Loca collegit CLERICVS Hist. medic. p. 794. qui videndus.

k) Conf. quos laudat COLBERG l. c. OLEARIVS Synops. Controu. P. V.

l) Ipsius Paracelsi Apologia extat T. II. Opp. ad Status Carinthiae.

m) T. V. Opp. p. 134.

obſcuritatis cauſſam in Theophraſto haerere putant, ſed in lectore myſteriorum chemicorum imperito; nec paſſam eſſe rerum nouitatem ante inauditam, vt veteribus cuncta deſignaret vocabulis, nec decuiſſe artis praeſtantiſſimae nobilitatem, vt nuda vulgaretur, et a quouis proſtitui poſſet. Plagii autem conuinci non poſſe pertinaciter pugnant, et vt eius ſpecimina oſtendantur poſtulant. Quae autem ambitioſe dicta videntur, ita excuſant, vt in medicorum acerbiſſime in artis chemicae culturam ſatis imperito ore debacchantium iniurias culpam referant, cauſſantes, duro nodo durum quaerendum eſſe cuneum. Quam excuſationem ipſe attulit [n], et acerbas inuectiuas ita culpa liberauit, vt diceret, *ſe patria Heluetum, non delicatule educatum, ſed agreſti more formatum eſſe, adeoque ea ſe humana ſatis, et ciuilia habere, quae aliis in gynaeceis formatis videantur ruſtica. Nec ſibi verborum curam eſſe, ſed rerum, blanditiis autem ineptum ſe eſſe, nec didiciſſe, ſe ardelionem quemlibet in ſinu geſtare. Male vero ſibi ſeruos fugitiuos de ſua acerbitate conquerentes obiici, quos perfidia domo ſua et familia eiecerit* etc. Porro pietati inimicum ſeruauiſſe animum iis potiſſimum locis negant Theophraſti cultores, quibus ſatis pie et reuerenter de Deo diuinisque rebus locutus eſt [o], et quae impietatis ſpecimina narrari ſolent, inter fabulas referunt, quas genuit inuidia aduerſariorum, nutriuit credulitas, amplexa eſt ſimplicitas, verum a falſo diſtinguere neſcia. Nec ebrietatem ei obiici poſſe credunt, cum hoc vitium toties magno zelo culpauerit, ita vero pietatem commendauerit, vt hanc primarium fundamentum et columen artis ſalutaris eſſe profiteretur [p]. Magiae autem ſuſpicionem rident, eamque ſuperſtitionem et ignorantiam genuiſſe affirmant [q]. Paracelſum vero cum magiae imaginem in nonnullis ſcriptis ſuis referat, id ideo feciſſe dicunt, vt ars ab ignorantium contemtu ſecura lateret. Et hanc ob cauſſam, eſſentias, tincturas, pulueres ſuos chemicos ſpirituum nomine inſigniuiſſe volunt, vt ſtupidos naſo duceret, et ab his adytis arceret.

Iudicium de Theophraſto Paracelſo.

§. X. In tanto ſcientiarum et opinionum de Theophraſto Paracelſo diuortio admodum difficile eſt, arbitri partes ſibi ſumere, et iudicium interponere rectum. Nec diffitemur, circumſtantias hiſtoriae Paracelſi non ita omnes patere, vt quod ſatis faciat legibus fidei hiſtoricae ſtatui queat. Dicemus tamen, ita poſtulante operis noſtri indole et conditione, quid nobis, attente et diligenter inter ſe comparata narratione illa, quam ſupra dedimus, videatur veriſimiliter de Paracelſo tenendum eſſe, ſi abiecto partium ſtudio et adhibitis ratiocinandi regulis iudicandum ſit. Et hanc quidem Theophraſto Paracelſo laudem concedendam eſſe, quod artis

n) T. II. p 183. vbi patriae ruſticitatem accuſat, quam tamen noſtrorum temporum elegantiae, etiam apud Heluetios caue imputes.

o) Huc pertinet L. IV. Paragrani, qui agit de requiſitis medici.

p) ARNOLD. l. c. et Vol. II, p. 421.

q) Vid. NAVDAEVS Apolog. magiae accuſat. c. 15. p. m. 280. BORRICHIVS de Chemia c. 6. ARNOLD. l. c. Vol. I. p. 311. Vol. II. p. 420. MORHOF. Pol. T. II. p. 118. BVDDEVS Iſag. P. I. p. 865. REIMMANN. l. c. p. 567.

tis chemicae peritissimus fuerit, eamque si non penitus ignotam, certe neglectam, et in forulis bibliothecarum, vbi scripti nonnulli de ea arte libelli nec lecti nec intellecti, conseruati sunt, cum tineis blattisque colluctantem, aut ab empiricorum, vulgique manibus versatam ruditer, protaxerit in lucem, in artis formam redegerit, et nouum therapeuticae genus illi inaedificauerit, ne aduersarii quidem eius pertinaciter negabunt, certe tanta veritatis luce radiat, vt contra solem loqui censendus sit, qui id inficias iuerit. Et profecto elogio debito priuandum non est, quod artem hanc incertis antea coniecturis fluctuantem ad certa principia reuocauerit, et experientia velut claue vsus in naturae arcana ita penetrauerit, vt quos venae terrae, quos fodinae, quos montium abyssi thesauros contineant, apertum fieret, et qua ratione ad hominis conseruationem adhiberi possent constaret. Neque magnopere haeremus, affirmaturi, singularia prorsus et eo tempore insolita curationum felicissimarum et incredibilium exempla edidisse Paracelsum, vbi illi licuit eiusmodi aegrorum subiecta attingere, quibus medicamina sua chemica applicari tuto potuerunt. Haec enim omnia negare velle, idem esset, ac fidem testimoniorum omnem reiicere, et Pyrrhonismo historico vniuersali frigidam suffundere. Quamuis enim Erastus, Conringius aliique, qui in Paracelsum insurrexerunt, negationem illis narrationibus simplicem opposuerint, et omnem fidem eas superare, confictasque videri clamauerint, intelligit tamen Lector artis ratiocinandi peritus, id non sufficere, cum viri testes sint Theophrasto, qui et arti huic partibusque illius dediti haud fuerunt, et extra assentationis suspicionem positi sunt, qualis est Erasmus Roterodamus. Ipse Theophrastus cum publica voce aduersarios prouocaret, viros quoque principes nominauit, quibus a medicis relictis mirabili felicitate sanitatem restituit, quos impune mendaciis excitare et in scenam quasi producere ausus haud esset. Ipsa quoque pharmaca ab eo inuenta et in vsus hodiernos traducta, rem hanc extra dubitationem ponunt, et euidenti testimonio comprobant, plurimum Theophrastum in isto medendi genere modoque valuisse. Id quod viderunt tandem Erastus et Conringius, fassi in sanandis vlceribus malignis eius peritiam medicam comparuisse. Verum vt omnes se morbos desperatos sanare posse ipse negauit [r], ita facile nobis persuaderi patimur, haut raro artem Theophrastum deseruisse, et aggressum quidem multa in haut paucis fuisse destitutum. Quod etsi humanae imbecillitati tribui potest, nec tantae artis medicus est, qui non multoties expertus sit, interdum plus docta valere arte malum, verisimile tamen est, caussam quoque in nimiam, quam arti suae et medicaminibus tribuebat, fiduciam esse referendam: qua cum noua φάρμακα, et quidem chemica, nisi dextere et magno iudicio applicentur, magnum damnum aegris conciliantia, audacius adhiberet, multoties euentus parum laetos habuit. Hanc enim eiusmodi medicamentorum, qualia Theophrasto in vsu fuerunt, indolem esse,

vt

r) Opp. T. V. p. 177. 181. 182.

vt aut cito auxilium afferant, aut cito iugulent, ſatis notum eſt. In qua coniectura eo magis confirmamur, quia Paracelſus, teſte Oporino, qui ſtupenda ſanationum miracula eum edidiſſe ait, aegrotis diaetam non praeſcripſit, ſed vt erat vinoſus; laute cum iis vixit, et totas noctes et illos et ſe vino ingurgitauit. Quod etſi ſibi laudi duxit, gloriatus pleno ventre eos cum ſanitate in gratiam rediiſſe, rerum intelligentes tamen conuincere poteſt, multos iſta licentia morbo ſuccubuiſſe. Nec forte a veritate multum aberrat noſtra coniectura, Theophraſtum ad tollenda magis morborum atrocium ſymptomata, quam ad exſtirpandam internam mali radicem reſpexiſſe, hincque factum eſſe, vt recidiuos haut raro morbos aegri paterentur, vel ſubitanea quoque morte corruerent. Quam ſuſpicionem confirmare videtur Oporini narratio: internorum affectuum curationem ita adminiſtrauiſſe Theophraſtum, vt nullo in loco vltra anni ſpatium haerere potuerit; quod ipſe dicere ſolitus ſit: anno amplius non poſſe ſuas artes in vno loco durare. His accedit, quod ex lectione ſcriptorum eius conſtat, fuiſſe eum audaciſſimum oſtentatorem, non alios modo omnes prae ſe contemnentem, ſed et multa iactantius affirmantem, quorum fidem non probauit. Quod qui negant, eos legere iubemus *Praefationem* libri, cui barbaram *Paragrani* appellationem indidit, quo an ineptius, an thraſone impudenti dignius ſcribi quicquam poſſit, merito dubitamus. Et hunc thraſoniſmum, quo ad conſequendam opinionem et auctoritatem apud aegrotos opus eſſe medico cenſuit Patinus [s], Paracelſo plurimum exiſtimationis peperiſſe, vt inſanabiles morbos quoscunque tollere poſſe crederetur, nobis eſt veriſimillimum. Excuſanda tamen quodammodo Paracelſi iactantia videtur, ſi cogitauerimus, medicos eius temporis Galenica methodo innutritos et chemicae infenſiſſimos ſuis in Theophraſtum inuectiuis viro natura arroganti et iniuriae impatienti, quique probe nouerat, altius ſe naturae myſteria inſpexiſſe, occaſionem dediſſe, ita ſe efferendi, et ad hanc inſaniam eum prouocauiſſe. Porro ſcribendi genus et dictionem Theophraſti totam inſulſam, inficetam, et plane viro docto indignam eſſe, obſcuritate autem ineluctabili laborare, omnes librorum eius paginae loquuntur, et plebem, quacum auctor conuerſari ſolebat, vbique ſpirant. Ita enim verborum ordinem et loquendi modum inuertit ſaepe, abrumpit, confundit, vt hariolandum ſit, quid ſibi velit. Cuius cauſſas partim in educationem et diſciplinam Paracelſi, partim in viuendi morem licet coniicere [ſ]. Cum enim eo tempore eſſet natus et in Heluetia educatus, quo nulla prorſus cura ſermonis vigebat, patria magis lacticinio quam Muſis vacante, mirum non eſt, ruditatem hanc cum ipſo adoleuiſſe. Nec eam itinera mitigabant, ſed augebant. Cum enim inter tot nationes linguis, moribus, conſuetudinibus diuerſas adoleſcens et iuuenis verſaretur, et cum fece vulgi conuerſari haud dedignaretur, ratus vetulam, balneatorem, agyrtam, Iudaeum ſimilesque furfuris homines interdum ea expe-

s) Vid. Mencken. de Charletan. erud. ſ) Conf. Hvservs Praef. Tomi I. Opp. init.

experientia didicisse, quae academiarum doctores ignorant, mores horum hominum atque linguam eum induisse, mirum haud est. Cum autem relicta professione medica inter rusticos vixerit, et vita sequentis temporis circulatoria et vaga fuerit, impossibile fuit, istos naeuos emendari, qui hoc pacto mirum in modum aucti sunt. Accedit, quod Oporino teste supra retulimus, eum plerosque libros suos ebrium dictitasse, quod adeo verum esse lectio eorum comprobat, vt nonnulli ebrii capitis confusionem spirent: quamuis verisimile sit, amicos eius nonnulla emendauisse. Obscuritatem vero et artis chemicae conditio, quae a vulgi captu semota verbis communem vsum seruantibus exprimi describique non potest, et studium Paracelsi occultandi sua, ne ab indignis in abusum vertatur, excusat. Ita enim ipse in *Dedicatione ad Status Carinthiae* ss): *Stilum esse difficilem, itemque nomina, vocabula et ordinem formularum. Non hoc se ob decipiendum lectorem vel affectandam artem fecisse; sed methodum medicam id poscere, addidisse tamen obscurorum illustrationem, sed eam sibi seruare non inuidiae caussa, sed ne agyrtarum malitiae et abusui patesceret.* Et simili quoque ratione noua vocabula defendit; patebitque legentibus, voces barbaras paragranum, iliadum, iliaster, domor, cagastrum, idechtrum, pagoycum, relolleus, cherionius, euester, ylech, trarames, turban, leffas, stannar, perenda, zenda, dualech, azoth, laudanum, et complura alia eum in finem illum confinxisse. Quae adiecto quidem dictionario in fine operum non nemo explicuit, verum ita, vt nouo Oedipo opus habeat. Par ratio est eorum, quorum nomina quidem satis nota sunt, at noua ex Theophrasti ingenio accessit significatio. Neque tamen iniuriam facere videntur Paracelso illi, qui eam quoque ob caussam obscuritatem inuincibilem illum affectasse dicunt, vt ignotorum et peregrinorum maior esset admiratio:

Omnia enim stolidi magis admirantur amantque
Inuersis quae sub verbis latitantia cernant.

Multa inuenisse Paracelsum, nemo forte negauerit, qui a partis studio alienum habet animum, noua enim haud pauca eius scripta ostendunt, et vsus probauit, cum antea non innotuissent: verum, vni ingenio suo eum debere omnia, illis demum persuadebitur, qui, quae ante eum scripta et arcana custodita sequens tempus in apricum protulit, ignorant. Haec enim cum Theophrasti εὑρήμασι comparantibus patere, multa eum a scriptoribus se prioribus accepisse, experientia edoctus testatur SENNERTVS t): vnde a plagii nota eum totum liberare non audemus. Quo concesso, fatendum quoque est, ambitiosam ostentationem eius bonum virum dedecentem non posse excusari, cum suis se circulis continere, et suo pede metiri debuisset. Nihil vero philosophi moribus magis dissimile est in Paracelso, quam conuiciorum acerbissimorum in quoscunque, qui displicuissent iactorum insolentia. Quam tantum abest vt negare vel excusare contendat, vt potius in

ss) Opp. T. II. p. 148.

t) loc. cit.

in *Dedicatione ad Status Carinthiae* [u] affirmet, aequum esse vt pseudo-medicis par pari referatur, asseratque sibi legem Christi de tolerandis proximi iniuriis latam haud esse, quae ad alium scopum referenda sit, sibi vero concessum esse, dona, quae a Deo acceperit, tueri. Quae si cum amarulentis, quas in aduersarios effutiit inuectiuis comparentur, patebit, frustra esse Godofredum Arnoldum, alias in detegendis naeuis et vitiis aliorum lynceum, qui haec negat, et noluisse detestabilem Paracelsi consuetudinem agnoscere, cum ex omni fere parte eum absoluere constituisset. Quae quoque ratio eum commouit, vt inuitis testimoniis minime suspectis ab ebrietatis crimine eum liberaret, caussatus, ab isto eum vitio fuisse dehortatum. Alia enim nobis Oporinus minime suspectus testis refert, alia viri docti, qui cum eo congressi sunt, quod adeo certum visum Helmontio [x], vt cum laudare Theophrastum constituisset, doleret, quod iusto nimis compotationibus fuerit deditus. Feliciori conatu ab atheismi macula liberari potest, si vox ista de aperto Numinis hoste intelligitur. Nam credidisse Paracelsum, esse Deum, eumque colendum statuisse, ex *Paragrano* eius est manifestissimum. Requirit enim in medico sinceram veramque fidem in Deum, quae totum animum et cogitationes atque sensus omnes ita occupat, vt amore et fiducia in eum homo plenus sit. Et hanc fidem atque amorem effecturum, ait, vt veritatis manifestationem Deus illi non inuideat, sed totum opus diuinum tandem pateat, intelligantque omnes, quomodo illa se erga Deum fides habeat. Quae vt ab impietatis crimine Theophrastum liberant, ita produnt eos, qui atheismum ei obiecerunt, aut de practica quadam vitae impietate loqui, aut more illius temporis ob nouam doctrinam eum in hunc censum retulisse. Interim non negamus, periculosa fouisse Paracelsum dogmata, et ad impietatem viam paratura, si ingenium accedat ἑτερόκλιτον, nec magnopere aduersabimur Moro, enthusiasmum ei ob assertiones nonnullas obiicienti. Ea vero nondum sufficiunt, vt in atheorum, hostiumque Diuinitatis album queat referri. Paulo plus attentionis postulat insimulatum magiae crimen: cuius accusationis fundamenta vel in doctrina eius vel in vita sita sunt. Et quod ad primum quidem attinet, fatendum est, scripsisse Theophrastum librum de magia, quam *Philosophiam sagacem* vocat, qui *Tomum X Operum* constituit. In eo de vnione hominis cum sideribus agit, et ex illa multas oriri scientias statuit, hucque refert magiam, cabbalisticam, necromantiam, astrologiam, chiromantiam, physiognomiam, substantinam, geomantiam, pyromantiam, hydromantiam, medicinam adeptam, philosophiam adeptam, et mathematicam adeptam, quae omnia tanta confusione et obscuritate explicat, vt Lectori sponte subnascatur suspicio, Paracelsum hunc librum ebrium dictitasse, nec intellexisse, quae in chartam referri iusserit. Multa vero inepta, superstitione plena, et vetulis, quam philosophis digniora in eo tractatu offenduntur [y]. Tacemus loca alia, in quibus magiam pro arte occulta et suprema omnium scientiarum venditare non erubuit.

Extat

u) T. II. p. 145. x) loc. cit. y) Conf. cum his Clericvs Hist. medic. p. 795.

Extat etiam in *Appendice decimi Tomi Operum* tractatio, quam more suo obscuro titulo: *Archidoxis magica* insigniuisse dicitur, quae tota curationes magicas per amuleta, sigilla et similia explicat. Verum vt de hoc libro ipse editor dubitauit, vtrum genuinus Theophrasti foetus sit; ita quae de magia tradidit, recte intelligenda sunt, et ex propriis eius hypothesibus explicanda. Quae si rite considerentur, facile est, Paracelsum a magiae crimine absoluere. Nempe mundi superioris et coelestis concentum, influxum et operationem in inferiorem statuit, et inuisibilium magnam vim esse in visibilia, et coelestium in sublunaria asserit: quod dogma cum plurimis aliis commune habuit. Quodsi admittatur, facillimum fuit, de operationibus spirituum in res inferiores, vel de mutuo influxu virtutum coelestium in corpora elementaria multa ad excitandam apud rei ignaros admirationem garrire, licet a magia, commercioque cum spiritibus malis auctor immunis fuerit. Eodem enim principio nixi, Pomponatius, Petrus Aponensis, Agrippa aliique eiusmodi magiam naturalem commenti sunt. Accedit Theophrasti ingenium paradoxum et peregrinis somniis excogitandis aptissimum, quod philosophiae nomen sua dignitate non constare credidit, nisi talia traderentur, quae ab hominum fide et vulgi opinione essent remotissima, et admirationem apud rerum ignorantes excitare apta. Hinc de sylphis et gnomis, de salamandris, nymphis aliisque elementorum incolis multa ineptit et mira tradit, quae inaudita sunt, et fidem omnem superant. Et haec quidem ingenium prodere paradoxum, visionibus indulgens, et somniis atque chimaeris Lectorem pascens, minime diffitemur, et vel ex hoc vno dogmate constare putamus, quam longe a vera philosophia Paracelsus abfuerit: at magiam tamen non magis demonstrant, quam astrologorum prognostica futurorum praescientiam, sed fructus sunt animi stolidi et vani, iudicii autem corrupti, et imaginationis insanientis furore correpti. Neque inuiti eorum subscribimus sententiae, qui coniiciunt Paracelsum παραδοξοφιλίᾳ inductum talia sibi selegisse, vel ideo ignota, et insolita crepuisse, vt more suo fumos venderet, et aliis persuadendo, plura et maiora humanis se viribus praestare posse, venerationem atque auctoritatem consequeretur. Quae coniectura valde inde augetur, quod Paracelsus hos libros magicam artem prae se ferentes apud amicos, qui his nugis delectabantur, non scripserit ipse, sed illis dictauerit; hoc enim argumento est, voluisse eum istorum curiositatem talibus gerris otiose pascere, seculum enim XVI philosophiae huius occultae, vel vt noster vocat, sagacis amantissimum fuisse, ex iis, quae supra de Pythagoreo-Platonico-Cabbalisticis diximus, est manifestissimum. Vtrum autem per magicas formulas, figuras et signa, tincturas, essentias, spiritus aliaque praeparata chemica designauerit, quod NAVDAEVS z) contendit, in medio relinquimus. Talismanes enim, amuleta et similia principiis Paracelsicis omnino conformia sunt, magiam autem practicam, eo sensu, quo Theophrasto tribui solet, non euincunt, sed thrasonem et impo-

z) Apol. Magiae accusat. loc. cit.

impoſtorem demonſtrant. Quae vero ex vitae eius circumſtantiis afferuntur, v. g. quod diſcipulis, famulisque malos, qui ipſi ſeruiuerint, ſpiritus oſtendere promiſerit, quod noctu cum illis digladiatus ſit, et quae huius generis alia ſunt, prius probanda ſunt, vtrum vera ſint, et ab aduerſariis non conficta, aut ad decipiendos diſcipulos vaniſſimis verbis a Paracelſo iactata? vel inter ruſticos ebrios ad ludendam imperitam plebeculam ab agyrta oſtentata? Similes enim nugas circulatores excogitare ſolere, nemo eſt, qui ignoret. Ceterum valde adulteraſſe Theophraſtum doctrinae diuinioris caſtimoniam, adeo non inficias imus, vt potius cenſeamus, valde ſuae famae conſulturum fuiſſe Paracelſum, ſi theologorum pulpita non tetigiſſet. At cum reformatorem agere conſtituiſſet, et ſe plura vidiſſe crederet, quam viros illos doctos, qui in emendanda eccleſiae doctrina eo tempore deſudabant, cum famae ſuae diſpendio noua quoque in doctrina Chriſtiana dare auſus eſt. Quae res adeo infeliciter ei ceſſit, cum iis omnibus deſtitueretur, quae ad verum rectumque interpretem diuinorum dogmatum requiruntur, vt inde grauiſſimum conſequeretur odium, et inuiſus illis quoque redderetur, qui alias chemicae artis peritiam in eo admirabantur. Quae omnia ſatis prolixe deducta iam deſignant, quo loco inter philoſophos Theophraſtus ſit habendus.

Scripta Theophraſti.

§. XI. Multa ſcripſit, vel potiorem partem noctu amanuenſi dictauit Paracelſus, et quidem, ſi fides Oporino, haud raro ebrius, ex quo conſtat, ornatum et elaborationem eius ſcriptis deeſſe, nec vbique inter ſe conſpirare. Ea vero non edidit ipſe Paracelſus, maiorem forte diligentiam in id collaturus, vt emaculate prodirent. Diligentiam autem in tam vago vitae genere merito miramur: Si enim VALENTINO ANTRAPASSO SILORANO credendum [a], libros philoſophicos CCXXXV, medicos LIII conſcripſit, vt theologicos ſileamus. Plerique autem adhuc in forulis curioſorum latent; quamquam enim viuus adhuc edere nonnullos conſtituerat, aduerſariorum artibus tamen impeditus eſt, vt ipſe conqueritur [b]. Id quod eum commouit, vt carceribus mſc. includeret, ex quibus tamen eo inſcio famulorum proditione nonnulli rapti ſunt [c], qui vbi inuenti ſint, editor in fronte indicauit. Et ex his foetuum Paracelſicorum reliquiis IOANNES HVSERVS, electori Colonienſi a conſiliis et tuenda valetudine, quotquot reperire potuit, vno faſce comprehenſa XI. Voluminibus anno cIↄ Iↄ LXXXV, Baſileae edidit [d]. Ex cuius collectionis dedicatione ab editore ad Erneſtum electorem patet, multos habuiſſe diſciplinam Paracelſicam admiratores et ſectatores, et complures viros doctos, immo principes quoque ſcriptis Theophraſti fauiſſe,

a) In Prologo ad Tract. de Morbis ex tartaro T. IV. Opp. p. 10.

b) T. II. p. 147.

c) VAL. ANTIPRASSVS SILORANVS l. c. p. 11.

d) Titulus editionis rariſſimae eſt: *Bücher und Schriften des edlen, hochgelehrten und bewährten* Philoſophi *und* Medici Philippi Theophraſti Bombaſt von Hohenheim, *iezt aufs neue mit den Originalien und Theophraſti eigener Handſchrift, ſo viel deren zu bekommen geweſen, aufs treulichſt und fleiſſigeſt an Tag gegeben durch* Ioannem Huſerum Briſgoium, *Churfürſtl. Cölniſchen Rath und Medicum, Baſel, gedruckt durch* Conrad *Waldkirch*, 1589. 4.

fauisse, illisque plurimum tribuisse. Praeter electorem enim, comitem Palatinum Rheni Philippum Ludouicum, Status Carinthiae, et inter medicos D. Ioannem Scultetum Montanum physicum Hirschbergensem, D. Io. Homelium Secundum physicum ducatus Stiriae, D. Eliam Roeslinum physicum Hagenoënsem, D. Lucam Bathodium archiatrum Palatinum, D. Ioannem Hillerum archiatrum Brandenburgicum Onolsbacensem, D. Melchiorem Wielum, physicum Soloduranum, M. Barth. Scultetum, mathematicum et senatorem Gorlicensem, Franciscum Kretschmayerum medicum Saganensem, Laurentium Dehnium ciuem Augustanum, et Hartmannum Ammanum patricium Bernensem secum, auctor ait, communicasse scripta Theophrasti, et ita aptum reddidisse, vt reiectis corruptis et adulteratis atque suppositis editionibus, veros eius labores inter se collatos edere posset. Ex qua editoris narratione recte colligitur, incertum esse, vtrum omnes illi libri, qui in hac sylloge inueniuntur, ipsi Theophrasto tribuendi sint, eumque parentem agnoscant, nec ne? Errant etiam ARNOLDVS [e] et REIMMANNVS [f], qui editionem Argentoratensem anni clↃ IↃCXVI [g] primam fuisse dicunt. Eam enim, quam indicauimus, nos manibus nostris terimus, aliam Francofurti clↃ IↃ CIII editam recenset, et libros in ea comprehensos enumerat ABRAHAMVS MERCKLINVS [h]. Geneuenses autem totam syllogen anno clↃ IↃ CLVIII [i] recusam dederunt. Cum autem fama Paracelsi per omnem Europam longe lateque disseminaretur, et scripta eius mysteria inaudita prae se ferrent, ad explendam exterorum sitim nonnullos eius tractatus Latinos fecit Adamus Bodensteinius, medicus Basileensis, in sequentibus commemorandus, totam collectionem autem Latinam edidit FRIDERICVS BITISCVS [k]. Tradit etiam, quem supra allegauimus Valentinus Antrapassus Siloranus, Cyperinum Haenum scripta Theophrasti Italis Gallisque vernacula, Bebeum Ramdum Graece legenda dedisse. Verum nec hos interpretes, nec has versiones vllibi commemorari, recte monuit Ven. REIMMANNVS [l]. Neque commentator obscuris Theophrasti commentationibus defuit, qui lucem his tenebris accenderet. Edidit enim PETRVS SEVERINVS archiater regis Daniae et canonicus Roskildiensis: *Ideam medicinae philosophicae, fundamenta continentem totius doctrinae Paracelsicae, Hippocraticae et Galenicae* [m], cui in editionibus Belgarum [n] adiectus est commentarius GVILEMI DAVIDSONI [o]. Idem SEVERINVS *Epistolam* scripsit, *in qua ratio ordinis et nominum, adeoque totius philosophiae adeptae methodus compendiose et erudite ostenditur;* et his scriptionibus tantum plausum meruit, atque philosophiae Paracelsicae eam existimationem comparauit, vt noua pene secta Seueriniana, teste SENNERTO [p] ex ea exsurgeret. Diuersi autem generis et argumen-

e) loc. cit.
f) l. c p. 571.
g) II. Vol. fol.
h) In Lindenio renouato p. 101.
i) 1658. III. Vol. fol.
k) Eam exhibet editio Geneuensis.
l) l. c. p. 574.
m) Basil. 1571. 4. Erford. 1616. 8.
n) Hagae comit. 1660 8 Roterod. 1668. 4.
o) Conf. MERCKLIN l. c. p. 906.
p) De Consensu et dissensu chemicorum et Galenic. c. 3. p. 58.

gumenti sunt scripta Theophrasti, ad nostrum vero forum, *Tomus operum octauus, nonus et decimus* pertinent. Hi enim, vt ab editore monitum, philosophici argumenti sunt, agitque primus *de generationibus et fructibus quatuor elementorum*, secundus *de arcanis naturae eorumque origine, caussis, indole et affectionibus*, tertius *de philosophia sagace siue astronomia magna*. Caue tamen putes, distinctam atque claram systematis Paracelsici notitiam ex iis hauriri posse, cuncta enim inextricabili obscuritate laborant, et ita male cohaerent, vt Aethiopem lauare censendus sit, qui systema aliquod philosophicum apte connexum ex illis libris eruere conatus fuerit. Maxime vero contaminant eos contradictiones, quibus, quae alibi dicta sunt, euertuntur. Nullo vero in argumento Cimmeriis sua philosophemata tenebris magis texit, quam vbi de spiritibus agit. Tot enim ignota nomina, classes, naturas, ordines fingit, vt clare pateat, aut ebrio istas nugas in mentem venisse, aut data opera lectorem istis laruis et lemuribus ludere voluisse. Igitur non expectabit a nobis Lector, vt more nostro ex ipso Theophrasto ideam systematis Paracelsici afferamus; hoc enim nobis quidem, ob dictas caussas impossiblle videtur: adeo quoque confuso et inordinato dicendi genere, licet Germanice scriberet, vsus est, vt qua ratione accurate eius verba Latinis vocabulis explicanda sint, nec ipsi sciamus, nec ab interpretibus discere potuerimus. Germanica tamen potiora alibi [q] dedimus, quae, si tanti videbuntur, consuli possunt. Relicta vero discipulis et sectatoribus eius gloria est, vt systema eius emendarent, et vt viri docti erant, apte connecterent. Vnde eorum potius filum sequentes, qualis philosophiae Paracelsicae facies sit, infra exponemus.

Discipuli et sectatores Paracelsi.

§. XII. Plurimorum discipulorum cateruam post se reliquit Paracelsus; ex quo enim ille ignis opera rerum naturalium adyta reclusisse visus est, plerique, qui steriles Aristotelicorum, vbique tum dominantium, campos reliquerunt, ad hoc philosophiae genus discesserunt. Quae caussa fuit cel. MOSHEMIO [r], vt omnem philosophorum nationem recentiorem in Peripateticos et Chemicos distingueret. Qui licet Robertum Fluddum his potissimum ducem se praebuisse statuit, patet tamen ex fortuna scholae Paracelsicae, seculo iam XVI plurimos philosophos fuisse, qui hanc viam ingrederentur. Multa ad hanc factionem augendam confirmandamque, non obstante graui; qua premebatur, inuidia concurrisse, fatendum est. Nempe noua, insolita, stupenda ostenderat Paracelsus, et vix oculis suis fidem habebant viri docti, cum viderent ignis beneficio ea recludi, quae tot secula ignorauissent. Praeterea magna, quam Theophrastus consecutus erat, nominis gloria multos in admirationem rapuerat, et illustria, quae medendo edidisse dicebatur, miracula ita animos fascinauerant, vt vehementer cuperent arcanas eorum caussas cognoscere. Ipsa quoque aemulantium aduersariorum inuidia et calumnia apud multos effecit, vt illud philosophiae genus explorarent, quod tantos in animis fluctus

q) In Germanico hist. phil. opere T. VI. p. 1118. seqq. excerpta ex Philosophia ad Athenienses T. VIII. Opp. p. 1.

r) Hist. Christian. recent. Sec. XVII. c. I. §. 27. p. 396. Hoc tamen certo tantum sensu valet. Patet enim ex hactenus dictis, ad alia quoque philosophandi genera aliquos deflexisse.

fluctus commouisset. Inde factum, vt viuo adhuc Paracelso multi discipuli adhaererent, quae tamen schola non semper magistro suo laeta fuit eiusque partes commendauit. Cum enim obscura satis et difficilis Paracelsi disciplina esset, haut pauci, qui ab eius ore pendebant, eius mentem nec assequi satis, nec iusta notione exprimere poterant, id quod Pseudo-Paracelsistas genuit, quos sibi ignominiae et dedecori esse ipse Theophrastus conquestus est [s]. Nonnulli per tempus aliquod satis studiose eum sectati sunt, blanditiisque eius sibi beneuolentiam conciliarunt: cum autem multa essent expiscati, eum deseruerunt, et arcanorum Paracelsicorum notitiam iactantes in aegrorum non crumenas modo, sed et corpora inuolarunt: qui cum magnam stragem ederent, eo quod medicaminum chemicorum vim, et vsum cautum non satis intellexissent, ipsam Paracelsi famam calumniis onerarunt. Quae res dici non potest, quantam molestiam et aegritudinem Paracelso concitauerit, qui ideo multis verbis, vt ab iis homines sibi cauerent, monuit. Scribit inter alia [t]: *Cauendos esse discipulos suos Basileenses, qui licet omni blanditiarum genere ipsi placere studuerint, impostores sint, a quorum venenatis consiliis sibi sit cauendum. Non enim expectauisse, donec rite praeparati instructique dimitterentur, sed furis instar dilapsos ante tempus esse.* Alio quoque loco contestatur [u]: „Omnis generis homines, empiricos, chirurgos, balneatores, „alchemistas ad ipsum concurrisse, ea promittentes, quae non potuerint „non sibi esse gratissima, et doctrinam maximam promiserint: at ne vnum „quidem, licet probissimum, vltra trimestre perstitisse, sed exploratis arcanis „suis, abiisse, et aegros ab eo auocando sibi conciliasse: multo vero minus „rem cum doctoribus in disciplinam admissis successisse: ne vnum quidem „fidum se collegam habuisse, qui non et ipsum et aegros decepisset, eo quod „totam disciplinam non hauserint, sed immaturam deseruerint. Cauendos „ergo esse eos, *inculcabat*, qui se esse discipulos suos dicerent.“ Mirandum itaque haud est, quod alibi narrat, ex Hungaria duos tantum ex Polonia tres, ex Saxonia duos, ex Sclauonia vnum, ex Belgio vnum tantum in magno ceterorum, qui aduolauerint numero veros et genuinos disciplinae suae alumnos censendos esse; eo quod omnes placita et methodum eius suis coniecturis infeliciter attemperauerint.

§. XIII. Inter eos vero, qui sinceram Paracelsi doctrinam assecuti esse visi sunt, certe magistro se probauerunt, vel disciplinam eius auxerunt, emendauerunt, et horridam atque squalentem elegantiori mundo induxerunt, haud obscura sunt virorum doctorum nomina. Et Ioannem quidem Oporinum, amanuensem eius fuisse, supra iam diximus, eumque inter fidissimos discipulos retulit, atque per biennium vitae fatorumque socium habuit. Et hunc tamen magistri vitam moresque ita depinxisse, vt probari illa nemini posset, ex antecedentibus notum est. Cuius tamen eum poenituisse, dicit, qui Latinam scripto- *Io. Oporinus.*

s) Valde in hos spurios et adulterinos Theophrastaeos insurgit quoque OTTO CROLLIVS Praef. Basilicae chymicae p. 7.

t) T. II. Opp. p. 165.

u) p. 311.

ſcriptorum Theophraſti verſionem edidit Bitiscvs [x], quod eius fidei relinquimus. Primus autem, qui Paracelſicam philoſophiam et medicinam in cathedra academica tradidit ADAMVS a BODENSTEIN fuit, quem et parens Andreas Bodenſtein Caroloſtadius in annalibus ſeculi XVII eccleſiaſticis famoſiſſimus, et vita magiſtri Paracelſi exemplo haud indigna notiſſimum fecit. Natus anno cIↃ IↃ XXVII [y], admodum adoleſcens patrem amiſit, affinium tamen et cognatorum cura ad literas traductus haud infeliciter arti ſalutari operam dedit, eo euentu, vt cathedrae Baſileenſi poſſet praefici. In qua primus, poſt praeceptorem Paracelſum eius diſciplinam et ore et calamo profeſſus eſt. Cuius exemplo excitatus vitam vagam, et, quod nonnulli addunt, intemperantem amplexus, tandem apud Baſileenſes anno cIↃ IↃ LXXVII aetatis XLIX viuere deſiit, magiſtro parum annoſior, cum peſtis eum extinxiſſet, licet praemunire ſe theriaca chemice parata poſſe hominem iactaret. Qui quam ſcite magiſtrum retulerit, quosque in eius diſciplina mores tenuerit, omnium optime ex epitaphio intelligi poteſt, quod amici illi poſuerunt. Quod hoc loco legere, non iniucundum erit Lectori.

Adamus a Bodenſtein.

HYGIAE AET.
ADAMVS A BODENSTEIN
THEOPHRASTI PARACELSI
VT PRIMVS
SIC FIDVS SCITVSQVE ET
OPERE ET ORE
INTERPRES
PALMAM VICTORIAE SVAE
REGI TRIVMPHANTI
OBLATVRVS
MORTALITATIS EXVVIAS
NEC METVENS, NEC
OPTANS
SOLO HOC COELOQVE LIBERO
HOMO LIBER
FIDE DEPOSVIT BONA
QVAS
SPE BONA OLIM
REPETAT.
AN. SAS. CIↃ IↃ LXXVII.
AETAT. HEBDOMADE
SEPTIMA.

Nec omnia, nec omnes mihi
Placuere: quinam ego omnibus?
Non omnibus Cous ſenex
Non eremita Spagirus [z].
Num tu viator omnibus.
Deo placere cura. Abi.

Ceterum

x) Conf. Teissier Elog. T. III. p. 140.

y) Debemus haec Melch. Adamo in Vitis medic. p. 321. Conf. Thvanvs et Teissier. l. c. p. 135. Freher Theatr. p. 1273. MerckLin. Lind. renou. p. 7.

z) Id eſt Theophraſtus, ſpagirica arte famigeratiſſimus.

Ceterum de Paracelſo hoc quoque nomine meruit, quod libros eius Germanice, & Latine verſos in publicum edidit, et praefationibus commendauit. Ipſe pro alchymia in *Epiſtola ad Fuggeros* acriter dimicauit, eamque artem veriſſimam eſſe, lapidem quem vere inuentum, demonſtrare conatus eſt. Eruit quoque ex tenebris ARNOLDI DE VILLA NOVA *Roſarium chymicum*, idque *Iſagoge paraphraſtica* illuſtrauit, vt taceamus alia ab eo edita, enumerata ab ABR. MERCKLINO [x]. In Gallia Paracelſicam diſciplinam primus, teſte NAVDAEO, diſſeminauit IACOBVS GOHORY, profeſſor mathematum regius, in academia Pariſienſi, dictus Solitarius, et, quo nomine interdum latuit, Leo Suauius. Cuius Paracelſicae eruditionis ſpecimina hodie legimus, librum *de Vſu et myſteriis notarum* et *Commentarium in librum IV.* PARACELSI *de vita longa*. Obiit cIↄ Iↄ LXXVI. Is inprimis eo nomine notandus eſt [y], quod totam magiam ad chemiam retulit ratus ſpirituum nomina et commercia parabolice eſſe intelligenda. Poſt hos principes magna ſubito caterua Paracelſicorum exorta eſt, quorum hiſtoriam hoc loco enarrare, inſtitutum vetat, et in ſpeciali chemicae hiſtoria faciendum eſt. Pleroſque quos aut nominis fama, aut artis chemicae peritia, aut medendi felicitas extulit, VLRICVS BOLLINGERVS in *Elegia de vera antiqua philoſophica medicina ad Oſwaldum Crollium* [z] enumerauit, quae elegia ad illuſtrandam hiſtoriam ſcholae Paracelſicae, digna eſſet, quae hic tota legeretur (rarius enim liber occurrit [a], cui adiecta eſt) niſi paginarum id noſtrarum anguſtia vetaret. Nam & ſummam Paracelſicae philoſophiae eleganter enarrat, et quos in arte chemica excelluiſſe nouerat, enumerat. Inter quos

Primus diuinus Paracelſus in arte monarcha eſt,
Secula cui ſimilem nulla tulere virum.

huic ſocios et ſectatores iungit Korndoferum, Phaedronem, Laideccerum, Montanum, Winzium, Mollerum, Bergerum, Vigelium, Muffetum, Ioannem Dee, Tornerum, Ioannem Portam, Scerbetium, Cragium, Gramanum, Arragoſium, Platerum, Zwingerum, Geſnerum, Siderocratem, Perietum, Petrum Seuerinum Huſerum, Linccium, Dornaeum, Balduinum, Hartmannum, Moſanum, Bodenſteinium, Andernacum, Dariotum, Hornerum, Hillerum, Cretſchmerum, Heſſum, Maium, Rulandum, Toxiten, Suchtenium, Crollium. De quibus tamen omnibus hiſtoriae literariae medicinae ſcriptores, et de ſcriptis eorum MERCKLINVS, conſulendi ſunt. Nos ex illis celeberrimos modo nonnullos ſeligimus, vt quales iſti ſectatores Paracelſi fuerint, intelligatur.

Iacobus Gohory.

XIV. Inter celeberrimos Paracelſicae doctrinae interpretes GERARDVS DORNEVS numerandus eſt: longus enim ſcriptorum index eſt, quem

Gerardus Dornaeus.

x) Lindenio renou. loc. cit.
y) NAVDAEVS Apologia magiae accuſat. p. m. 859.
z) Suffixa eſt Tract. de Signaturis rerum.
a) Vid. Obſ. Hal. Lat. T. VI. p. 188.

quem dedit ABR. MERCKLINVS [b], quibus Paracelsicam medendi methodum, & imprimis processus chemicos explicuit. Neque tamen medicina & chemia Paracelsica contentus, ad philosophiam quoque Theophrasti commentariis suis illustrandam se conuertit. Edidit enim *Compendium astronomiae magnae Theophrasti Paracelsi, de naturalium et supernaturalium arcanorum, mysteriorum, Dei quoque magnalium ad artes et scientias adeptas consequendum optima consideratione*, itemque *de luce naturae physica ex Genesi desumta, iuxta sententiam Theophrasti Paracelsi*, porro commentarios tres *de summis naturae mysteriis, nempe de spiritibus planetarum, de occulta philosophia, et de medicina coelesti, siue de signis zodiaci et mysteriis illorum.* *Dictionario* quoque *Theophrasti* edito, *quo obscuriorum vocabulorum, quibus in suis scriptis passim vtitur definitiones traduntur* [c], praeclare de magistro suo meruit. Sed et inter polemicos Paracelsi sectatores pertinet. Thomam Erastum enim, quem Theophrastum mire conuiciis proscidisse, supra diximus, reprehendit, edita *Admonitione modesta ad Thomam Erastum, Germanum etiam philosophum ac medicum, de retractandis calumniis et conuitiis in Paracelsum ac suos perperam ac immerito datis in lucem per quatuor tomos de noua medicina.* Quin et contra Gohoryum in arenam descendit, qui Paracelsistas Germanos redarguere et emendare conatus erat, edita *apologetica retorsione veneni, quod Leo, nescio quis, Suauius in Theophrasticos euomere conatur, in proprium pectus eius, quae Gohorii Compendio medicinae vtriusque Theophrasti Paracelsi* adiecta est. Ex quo intelligimus, scholam Paracelsi in partes mature scissam inter se fuisse satis acerbe digladiatam. Dornaeo MICHAELEM TOXITEN iungimus, praeclarum in coelo Paracelsico sidus [d]. Qui ex Rhaetis Storzingae oriundus Dillingae in familia Ioannis a Stadion, praefecti vrbis, haesit, a quo et Christophoro Stadione, antistite Augustano, et post hunc a cardinale Ottone, qui infulam quoque Augustanam gestauit, liberaliter adiutus est, vt metam studiorum arti salutari dicatorum feliciter attingere posset. In Italiam profectus, postquam optimarum literarum, maxime medicarum, fundamenta iecisset, redux in patriam a Hagenoënsi ciuitate poliater constitutus est, creatus post ista a Carolo V comes palatinus caesareus. Tanta vero felicitate in facienda medicina vsus est, vt a desperatis morbis quales sunt epilepsia atque calculus, haud paucos liberaret. Adhaesit et is Paracelso, ea tamen moderatione, vt neque in Galenum, neque in eius sectatores inueheretur, sed consilia aperiret sua, qua ratione citra veritatis praeiudicium inter vtramque sectam concordia iniri posset et tolli dissidium. Meruit is de Paracelsica disciplina praeter alia, *Onomastico Theophrasti Paracelsi*, hoc est, *earum vocum, quarum in scriptis eius solet esse vsus, explicatione. Stibium* quoque eiusque praeparationes chemicas

Michaël Toxites.

b) loc. cit. p. 356. conf. Cat. Bibl. Bodlei. p. 213.
c) Francof. 1588.
d) M. ADAM, Vit. medic. p. 195.

micas *contra adſpergines Lucae Stenglini* [e] vindicauit. His ſuo merito ſubiungimus OSWALDVM CROLLIVM virum doctiſſimum, et cui plurimum debet ſchola Paracelſica, quippe qui confuſam ante et fluctuantem diſciplinam in certum ſyſtema coëgit, et imprimis inuentiones chemicas mira luce perfudit. Is auctore VLRICO BOLLINGERO [f], qui *Encomium Wetterae Athenarum Haſſiae* ſcripſit, virosque eruditos Veteranos eleganti carmine laudauit, poſt abſolutum ſtudiorum academicorum curſum, per Italiam, et Galliam, Germaniam, Hungariam, Poloniam, Bohemiam [g] integro ſeptennio iter literarium fecit, virosque medicae artis excellentiſſimos adiit, naturam rerum vbique explorauit. Redux Papenhemio comiti vitae morumque magiſter datus, hincque a Chriſtiano Anhaltinorum principe in aulam ad tuendam valetudinem vocatus eſt. Meruit is praeclare de philoſophia et medicina Paracelſica, *edita Baſilica chymica continente philoſophicam propria laborum experientia confirmatam deſcriptionem et vſum remediorum chymicorum ſelectiſſimorum, e lumine gratiae et naturae deſumtorum;* cui in fine additus eſt *tractatus nouus de ſignaturis rerum internis.* Quem librum poſt iteratas aliquot editiones [h] *pluribus ſelectis et ſecretiſſimis propria manuali experientia approbatis deſcriptionibus et vſu remediorum auxit* IOANNES HARTMANNVS [i]. Bonae frugis plenus liber recte viris doctis viſus eſt, non modo ob artis chemicae, quae in ea ſatis luculenter explicatur, peritiam, ſed et ob *praefationem admonitoriam ad lectorem candidum, in qua iuxta medicinae chymicae comprobatam praeſtantiam, et hominis microcoſmi excellentem dignitatem a pauciſſimis obſeruatam de vtriusque philoſophiae gratiae ſcilicet et naturae myſteriis profundiſſimis ac reconditiſſimis agitur.* Quamquam enim vix ſanioris philoſophiae perito illa ſe philoſophia probabit, quam in hac tractatione Crollius ſtatuminat; laudandus tamen magnopere eſt, quod confuſa Paracelſi et ſequacium φιλοσοφούμενα in ordinem redegit, obſcura illuſtrauit, et concinna luculentaque explicatione propoſuit. Quare, qui methodo philoſophica Paracelſicam philoſophiam deſcriptam cupiunt, ex his fontibus omnino ſitim ſuam reſtinguere poſſunt. Crollio ex academia Lipſienſi iungimus HENRICVM KVNRATH, in ea profeſſorem medicinae publicum, qui ineunte ſeculo XVII floruit, et a G. ARNOLDO [k] inter celeberrimos Theoſophicos numeratus eſt. Edidit is librum vernacula conſcriptum: *Vom hylealiſchen, das iſt primaterialiſchen catholiſchen oder allgemeinen chaos der naturgemaeſſen Alchimiae und Alchimiſten wiederholte, vermehrte und verneuerte naturgemaeſſe alchimiſch und rechtlehrende philoſophiſche Confeſſion* [l]: itemque *Amphitheatrum ſapientiae aeternae*

Oſwaldus Crollius.

Henricus Kunrath.

e) Vid. Hiſtoria noſtra ad Occanum, diſſ. praelim. §. 12. p. 22.

f) loc. cit.

g) Vid. Praef. Baſ. chymicae.

h) Prima ſatis luculento charactere prodiit Francof. 1606. 4. qua nos vtimur.

i) Vid. MERCKLIN. l. c. p. 859.

k) Hiſt. eccl. et haer. Vol. II. p. 11. ſeqq.

l) Magdeb., 1598.

solius verae Christiano-Cabbalisticum, nec non physico-chymicum, tres-triunum catholicum [m], ex cuius vtriusque libri titulo satis superque lector intelliget, cur in hac classe Auctor reponendus sit. Addi his posset, si Alchemistarum historiam scriberemus, IOSEPHVS FRANCISCVS BVRRHVS, non in annalibus modo medicae artis literariis, sed in ecclesiasticis quoque notissimus, de cuius vitae historia post *relationem fidei actionum, et vitae Burrianae* [n], aliaque, quae res eius ex instituto delinearunt scripta [o], videndus P. BAYLE [p], quocum conferendus, qui paulo mitius de eo iudicauit G. ARNOLDVS [q]: vt alios taceamus, qui res eius tetigerunt, quos nominat, et multa ad eius historiam facientia doctissime cumulat Cl. SCHELHORNIVS [r]. Verum cum haec nimis prolixa sint, et ab instituto nostro longius abeant, iis non immoramur. Id modo monemus, in doctrina de spiritibus deque metallorum transmutatione, vt in vita vaga et circulatoria aliisque circumstantiis Burrhum Paracelsianum haud raro ingenium retulisse. Qua de re videsis, qui placita eius nonnulla tetigit DAN. GEORG. MORHOFIVM [s].

I. Fr. Burrhus.

Delineatio philosophiae Paracelsicae.

§. XV. Postulant ordo et leges tractationis, vt his systematis Paracelsici delineationem adiiciamus. Verum candide fatemur, nobis hunc laborem videri impossibilem. Quemadmodum enim ipse Theophrastus sibi ipsi non semper constitit, et haud raro vno in loco asseruit, quod in alio iterum euertit, ita tantopere obscurissimarum vocum, cerebrinorum principiorum, et nugarum similium cumulis sua repleuit, vt satis appareat, ipsum nesciuisse, quid de omnibus statuendum sit, et claras distinctasque notiones suae philosophiae non habuisse. Quod quibus durius pronuntiatum esse de tanto viro videbitur, eos rogamus, vt vel vnum dogma de mysterio magno, omnibus mysteriis μυστικωτέρῳ considerent, quod in *Philosophia ad Athenienses* proponit, et claris nobis verbis atque notionibus enuntient, quid sit illud mysterium, quod nec comprehendi potest, nec figuram, formam, colorem habuit, quod increatum est, et a summo artifice praeparatum, cui nec simile quicquam est, vel erit, quod mater quidem est, creaturarum omnium sensitiuarum & insensitiuarum, quod tamen vegetabilia et animalia in se omnia formata non habuit, ita vt singulis essentiis sua mysteria sint ad formam suam inclinantia: et tamen res omnes materiales ex hoc mysterio increato ortae sint, quia a conditore in hoc increato res omnes creatae sint, non formaliter, essentialiter, vel secundum qualitates, sed velut imago quaedam ligno impressa: ex cuius mysterii magni separatione deinde formae ortae sint innumerae, quibus res quaelibet in peculiarem suam substantiam recesserit, et ita substantialis materia apparuerit; vt compacta sint omnia, quae compingi potuerunt, reliqua autem vacua manserint. Nempe accedente magy, id est; separationis

m) Hanou. 1609. 1654. Cedro dignum opus audit CROLLIO l. c. p. 33.

n) 1670.

o) La ciave del cabinetto, de cavagliere Gioseppe Francesco Borri, Milanese Col. 1681. 12. Act. erudit. 1682. p. 40. Item, Vita de cav. Borri, aliaque.

p) Dict. T. I. art. Borri p. 615.

q) l. c. p. 185. seq.

r) Amoenit. lit. T. V. p. 141.

s) Polyhist. lit. T. II. p. 39.

rationis principio, cuius beneficio rebus omnibus accessit particula aeternitatis, vt destrui non possit, vsque ad consummationem seculi: quibus verbis rerum omnium materialium principia et origines describit Theophrastus. Quanquam enim non sine veri similitudine coniici possit, Paracelsum aliquid de materia prima Peripateticorum audiuisse, indeque hoc principium magnum, ex quo sunt omnia, sibi confinxisse, patet tamen ex proprietatibus et attributis, quae illi inesse dicit, ita materiam primam ab eo asseri, vt constare sibi minime possit: quo pertinet, quod formas cum materia commiscendo materiae vniuersali, materias separatas singularum substantiarum opponit, quod formas et rationes seminales inter se confundit, et soli separationi formarum inductionem tribuit. Ipse autem cum fateatur, ignorare se, quid sit magy, id est principium separatiuum, nec posse se dicere, qua ratione rerum formae coaluerint, factis prodidit, confusissimas horum omnium notiones se in cerebro confinxisse. Sed ponamus, habuisse Theophrastum in animo distinctum accuratumque doctrinae suae systema, et cuncta iusto ordine comprehendisse, fatebuntur tamen ipsi eius discipuli, tam obscura aenigmata eum exposuisse, vt Oedipo in iis soluendis opus sit. Inde factum vt in diuersa abiret schola Paracelsica, et quilibet, vt erat ingenio promtior, et imaginatione foecundior, propria sibi principia, et quod illis inaedificauit, aedificium construeret. Quae omnia in concordiam redigere, esset laterem lauare, et dealbare Aethiopem. Non negamus quidem esse nonnulla dogmata, huic scholae propria et quasi characteristica, in quibus plerique consenserunt, qui Paracelsicam philosophiam professi sunt, qualia sunt t): esse mundorum trium, coelestis, sublunaris, et humani miram inter se concordiam, eamque consensionem certis signaturis posse detegi; ad tria principia chemica, ignis virtute resoluenda, sal, sulphur et Mercurium omnia reduci: inesse ex regno siue mundo astrali quendam rebus omnibus spiritum mundanum vniuersalem, regendae naturae destinatum, quem nonnulli archaeum vocant: omnibus elementis, et imprimis aeri sua inesse principia viua, spiritualia; sed bruta, quae ad recludenda naturae mysteria possint suo modo adhiberi, et quae sunt similia. Ast haec intestino sensu luminisque diuini illapsu et imaginationis diuinitus excitatae et illuminatae ministerio dum se cognoscere putarunt, in diuersissimas opiniones descenderunt, quas qui in concordiam redigere conatur, gryphes iungit equis. Attamen fuerunt ex hac schola nonnulli viri docti, qui cum clare et ordinate cogitationes suas delineare didicissent, luculentiorem aliquam Paracelsicae doctrinae faciem adumbrare conati sunt. Inter quos cum OSWALDO CROLLIO merito primus locus debeatur, vt supra dictum, ex eius introductione, siue praefatione admonitoria,

t) Conferendus hoc loco MORHOFIVS, Polyhist. T. II. L. II. P. I. c. 16. p. 250. vbi peculiari capite de Paracelso eiusque sectae principiis multa scitu digna pulchre obseruat. Quem tutius legendum commendari posse putamus, quam CONRINGIVM in libro de Paracelsica & Hermetica medicina, satis impotenter in eam inuehentem.

toria, *Basilicae chymicae* praemissa, notatu dignissima huc afferemus, vt habeat Lector, vnde sibi huius philosophiae imaginem quandam philosophicam animo concipiat. Cuncta vero, nisi fallimur, huc redeunt:

I. Vera philosophia et medicina, non ab ethnicis, non a creaturis discitur, sed ex Deo, solo arcanorum conditore discenda est, qui proprietates creato cuique indidit.

II. Nasci ergo debet medicus, e lumine naturae et gratiae ab interno et inuisibili homine, interno angelo, luce naturae, quae instar veri doctoris homines instruit, et exercendo confirmatur et in lucem producitur Dei et naturae institutione.

III. Philosophia haec et medicina fundata est non super figmenta humana, sed supra naturam, quam Deus sanctus suo digito sublunaribus, praecipue metallis perfectis impressit, ideo verum eius fundamentum Deus est.

IV. Haec vero medicina seu mumia naturalis et naturae nucleus in sulphure continetur, totius naturae thesauro, et fundatur in balsamo vegetabilium, cui omnium actionum in natura principium acceptum referendum est; cuius quoque potestate vnica omnes omnium morborum curationes possunt absolui.

V. Fundamentum huius scientiae est, quantum minor mundus, id est homo, cum maiore et externo conueniat mundo.

VI. Ad hanc itaque medicinam opus est astronomia et philosophia; haec enim docet vires et proprietates aquae et terrae, illa firmamenti et aëris.

VII. Philosophia et astronomia faciunt internum et perfectum philosophum non solum in macrocosmo, verum etiam in microcosmo.

VIII. Necesse igitur macrocosmi tanquam parentis dispositionem microcosmo filio, scilicet homini, accommodare.

IX. Exterior mundus est speculum in quo minor mundus, id est, homo videtur. Conueniunt autem non forma externa, aut corporali substantia, sed in omnibus viribus et virtutibus. Sunt enim vnum et idem in essentia et interna forma, forma saltem externa differunt.

X. Naturae lumen nihil aliud est, quam illius mundi visibilis cum corpore microcosmico diuina quaedam analogia.

XI. Externus mundus est figura hominis, et homo est mundus absconditus, quia visibilia in eo sunt inuisibilia, et vbi fiunt visibilia, tunc morbi sunt, non sanitates.

XII. Quia hominis materia est extractum quatuor elementorum, oportet, vt in se habeat familiaritatem cum omnibus elementis et suis fructibus: imo absque illis viuere non potest.

XIII. Deus creauit in omnibus quatuor elementis ad euitandum vacuum creaturas viuas, inanimatas, (videlicet sine anima intellectuali) quadrupli-

druplices fcilicet elementorum incolas, ab hominibus ad imaginem Dei creatis, intellectu, fapientia, artibus, operationibus et manfionibus difcrepantes.

XIV. Aquae funt nymphae, vndenae, melofynae, et harum monftra, feu fpuriae, firenes aquae innatantes.

XV. Terrae funt gnomi, lemures, fylphes, montani, zonnetti, quorum monftra funt pygmaei.

XVI. Aëris, feu noftri mundi aërei funt vmbratiles, fyluestres, fatyri, horum monftra funt gigantes.

XVII. Ignis feu firmamenti funt vulcanales, pennates, falamandrae, fuperi, quorum monftra funt Zundel.

XVIII. Similiter cor macrocofmicum quadruplex eft, igneum, aëreum, aqueum, terreum.

XIX. Coeleftis aftronomia inferioris eft quafi parens et magiftra, quandoquidem vtrisque eft fuum coelum, fuus fol, fua luna, fui alii planetae et fuae ftellae, ita tamen, vt aftrologia rerum fuperiorum, chymiologia rerum inferiorum curam habeat.

XX. Prouidentia et bonitate creatoris factum eft, vt inuifibilia reliquorum elementorum aftra in fupremo elemento vifibili fpecie repraefentarentur, motuumque leges et temporum praedeftinationes clare explicarent.

XXI. Coelum duplex eft, externum, vt omnia corpora in coelo firmamenti, et internum, quod eft aftrum feu corpus inuifibile ac infenfibile in omnibus coeli ftellis. Iftud corpus eft fpiritus mundi feu naturae, Paracelfo dictus Hylech, diffufus in omnia aftra, feu potius eft ipfe omnia aftra.

XXII. Quemadmodum omnia ab intra fcaturiunt, et procedunt ab inuifibilibus et occultis, fic etiam vifibiles corporales fubftantiae veniunt ex incorporalibus, fpiritualibus, ex aftris, et funt corpora aftrorum, et manent in aftris, vnum in alio.

XXIII. Hinc fequitur, quod non folum omnia viuentia fed etiam omnia crefcentia, et quaecunque in vniuerfa rerum natura exiftunt, fpiritu fidereo funt praedita, qui vocatur, coelum feu aftrum, faber occultus, a quo omnis rerum procedit formatio, figura et color. Is ens feminis et virtutis Paracelfo dicitur.

XXIV. Id autem non eft intelligendum de corpore vifibili vel inuifibili aftrorum in firmamento, fed de cuiuslibet rei proprio aftro. Hoc folum in eam influit, non vero illa.

XXV. Aftra itaque externa nec inclinant, nec neceffitant hominem, fed homo potius aftra inclinat, et fua magica imaginatione inficit. Vtriusque coeli curfus liber eft, nec ab altero regitur.

XXVI. Nihilominus fructus aftrorum, feu feminum coeleftium, aëreorum, terreftrium, aquae, in vnam rempublicam confpirant, eiusdem anatomiae

tomiae clues: quare ſocietate et actionum grata viciſſitudine ſe inuicem mutuo fouent: hic eſt annulus Platonis et catena homerica, nempe ſeries rerum diuinae deſeruiens prouidentiae, rerum gradaria et concatena ſympathia.

XXVII Tria ſunt rerum omnium principia, quae in omni compoſito inueniuntur, nempe, Mercurius ſeu liquor, ſulphur, ſeu oleum, et ſal.

XXVIII. Sancta triunitas, per ſuum triunum prolatum verbum, fiat, omnia creauit triuna, analyſi ſpagyrica teſte.

XXIX. Deus per verbum fiat produxit materiam primam, quae ratione trium principiorum contentorum primo triplex eſt, et poſt hae tres ſpecies ſeparatae ſunt in quatuor diuerſa corpora, ſeu elementa.

XXX. Vera elementa ſpiritualia cuſtodes ſunt, nutrices, loca, minerae, matrices, et receptacula totius creaturae, immo eſſentia, exiſtentia, vita et actio entium vniuerſorum.

XXXI. Diſtributa ſunt in globos duos ſuperiorem, ignem ſeu firmamentum et aërem, albumini et teſtae oui comparandum: inferiorem, aquam et terram vitello oui ſimilem.

XXXII. In his quatuor naturis incorporeis, inanibus, vacuis, lucem et ſeminales rerum omnium rationes benedictione diuina ſemel impletas nec in aeternum defecturas, impoſuit creator virtute verbi explicantis vnitam multitudinem, et ſpiritus ille, qui ſuper aquas ferebatur, principia corporum adiungens, quibus ceu veſtimentis et domiciliis induerentur, in mundanam hanc ſcenam progreſſura.

XXXIII. In elementorum theſauris, tanquam in abyſſo deliteſcunt ſemina et aſtra rerum vincula, ab initio creationis collocata viſibilia inuiſibilibus, ſumma infimis coniungentia, et deſtinatis temporibus progredientia, quorum beneficio elementa conſpirant, ac totius naturae ſympathia cuſtoditur, illorumque miniſterio mundana prouincia adminiſtratur, et noua ſuffectione aeternitatem aemulantur.

XXXIV. Semina et principia rerum generationis et multiplicationis vim acceperunt a verbo.

XXXV. Nec ſemina ab elementis, nec corporum principia ab illis naturae legibus ſeparari poſſunt.

XXXVI. Minima quaeque ſemina mundanam oeconomiam aemulantur, et adumbratam elementorum ac principiorum analogiam oſtendunt, atque hoc pacto rebus omnibus elementa inſunt, eaque miſcentur atque conſeruantur beneficio balſami et radicalis tincturae.

XXXVII. Ex elementis formatae ſunt omnes creaturae; aëri attribuuntur animantia, terrae vegetabilia, aquae mineralia: ignis vnicuique dat vitam.

XXXVIII. Corpus elementorum eſt res mortua et tenebricoſa; ſpiritus eſt vita, et diuiſus eſt in aſtra, quae ſuas creſcentias et fructus de ſe dant: et vt anima ſuum corpus a ſe ſeparat, et in illo habitat, ita etiam haec

haec elementa spiritualia in separatione rerum omnium excreuerunt a se corpora visibilia per separationem.

XXXIX. Ita ex corpore igneo emicuerunt astra visibilia, ex corpore aquae crescunt metalla, salia mineralia; ex corpore terrae crescunt arbores et herbae.

XL. Terra est duplex, externa visibilis, quae est corpus elementi, et est sulphur, mercurius salis; interna inuisibilis, quae est elementum, estque vita et spiritus, in quo astra terrae iacent, quae per corpus terrae producunt omnia crescentia: ideo terra in se continet omnium rerum semina seminalesque virtutes.

XLI. Similiter de reliquis elementis pronunciandum est, quae vel corpus sunt, tribus istis principiis constans, vel elementum, vita et spiritus in qua astra continentur, quae instar matris e sua abysso proferunt fructus elementorum.

XLII. Ignis noster non est elementum, cum instar mortis omnia consumat; sed quartum et primum elementum reliqua omnia in se continens, quemadmodum testa ouum, est coelum.

XLIII. Nullum elementum altero carere potest, sed semper commixtio elementorum in generatione omnium rerum reperitur.

XLIV. Quatuor dictorum elementorum astra sunt semina in quatuor matricibus, semperque duo sunt simul et vna, vtpote corpus et astrum, visibile et inuisibile, corporale crescit e spirituali, manetque in eo, ac ita propagantur virtutes inuisibiles, semina, astra per corporale visibile in multa millena millia.

XLV. Quamprimum vbi semen vel astrum moritur, et putrescit in sua matrice, tunc astrum progreditur in nouum corpus et multiplicat se. Corruptio enim est causa nouae generationis.

XLVI. Hinc ratio patet, cur chymici opus habeant putrefactione et regeneratione, in qua tria prima se cum suis arcanis viribus manifestant.

XLVII. In quocunque corpore tria prima per vnionem conueniunt, illud sanum iudicari potest, sanitas enim in temperatura consistit: in quo vero non, morbum et mortis primam radicem intrasse statuendum est.

XLVIII. Morbi alii sunt elementares, e semine vel astris producti, alii sunt astrales seu firmamentales, quia oriuntur e firmamento hominis.

XLIX. Homo habet duplicem magnetem ratione corporis, partim enim astra ad se trahit, et ex illis cibum exsugit, sapientiam videlicet mundanam, sensus, cogitationes; partim vero sua vi attractiua ab elementis allicit quotidianum nutrimentum carnis et sanguinis sui.

L. Nempe firmamentum est lumen naturae, quod homini naturaliter influit.

LI. Astra seu elementa, quae spiritus sunt, sunt sine qualitate, sed producta ex ipsis sunt qualitate praedita.

LII. Morbi non curantur per contraria, ac si elementa ex homine essent

 expel-

expellenda, verum per arcana vel aſtra, quae medicus beneficio chymiae ex materia vltima in primam reducere poteſt: eaque nec calida nec frigida ſunt actu.

LIII. In medio noſtrorum cordium Dei ſpiritus habitat.

LIV. Nulla cognitio manebit in anima perpetuo, niſi ſola illa, quae in abdito intellectu eſſentiali cognitione intrinſecus recepta eſt: ea vero non eſt, ex carne et ſanguine, libris, lectione, ratione, ſed in ipſa paſſione diuinorum, non in diſcendo, ſed in patiendo diuina hominis mens perficitur.

LV. Omnia bona naturalia et ſupernaturalia antea ſunt in homine, verum vt per peccatum obtenebratur in nobis diuinus ille character, ſic expurgato et expiato peccato rurſus ille magis magisque illuceſcit.

LVI. Concreata eſt nobis rerum omnium notio, et in meditullio ſpiritus latent cuncta, ſaltem opus eſt excitatione a ſtertore peccati.

LVII. Humanus intellectus priusquam corpori iungatur, omnium ſcientiarum plenus eſt, qui corpore oppreſſus latet, ſed excitatus ſplendet.

LVIII. Nobis ipſis probe cognitis ſecundum ſpiritum et naturam, tunc oſtium cordis pulſanti Deo aperuimus.

LIX. Ex hac ſui cognitione oritur immediate Dei cognitio.

LX. Nemo recte cognoſcere poterit mundi machinam, niſi doctus a Deo. Hinc ethnicorum ſcripta de Deo plerumque falſa ſunt, quibus philoſophia deprauata eſt.

LXI. Omnis ergo vera philoſophia e ſacris literis fundari debet, et redire in Deum: et ad perfectionem omnium artium requiritur renaſcentia, et ſoli Chriſtiani ſemen ex Deo ad philoſophiam beneficio regenerationis habent.

LXII. Qui cognoſcit ſe ipſum, fundamentaliter in ſe cognoſcit omnia, ſupra ſe Deum, iuxta ſe angelos aeuiternos, infra ſe mundum viſibilem et omnes creaturas.

LXIII. Homo mundi copula e limo terrae, ſeu totius mundi machina viſibili e coelo ſeu coeleſtibus ſphaeris et terra compacta, videlicet e ſubtiliſſima eſſentia totius machinae mundi in vnum corpus concentrata extractus et formatus eſt a ſummo ſpagyro in formam corporalem.

LXIV. Gerit autem homo ex parte corporis imaginem macrocoſmi ſenſibilis et temporalis; ex parte animae imaginem archetypi: ideo in illum ingrediebantur omnes animalium, vegetabilium et mineralium proprietates, et inſpirata inſuper anima eſt.

LXV. Sicut Deus eſt circulus et centrum omnium a ſe productorum, a quo omnia manant, quod omnia penetrat, quod complectitur omnia: ita et homo ad creatoris imitationem eſt centrum et circulus creaturarum omnium, ad quem omnes reſpiciunt et vires ſuas in eum effundunt.

LXVI. Igitur homo omnes creaturas continet, et omnia ex ſummo bono manan-

manantia secum reducit ad fontem aeternitatis, ex quo originaliter singula fluxerunt et emanarunt.

LXVII. Sunt in homine duo spiritus, vnus e firmamento, sidereus, alius venit e spiraculo vitae, et ore altissimi est anima intellectualis a Deo inspirata.

LXVIII. Habet itaque homo tres partes, corpus mortale cum sidereo spiritu, et animam aeuiaeternam quae est domicilium imaginis Dei vel spiritus sancti in homine.

LXIX. Homo habet duplicem patrem, aeternum, et mortalem, ille spiritus Dei est, hic mundus totus cum creaturis omnibus.

LXX. In homine non est membrum, quod non respondeat alicui elemento, alicui planetae, alicui intelligentiae, et alicui mensurae ac numerationi in archetypo.

LXXI. Corpus visibile animae indumentum ac domicilium homo ab elementis habet, corpus inuisibile seu animae currum et vehiculum, quo anima intellectualis cum corpore velut vinculo connectitur, sidereum, aethereum et astrale a coelo seu firmamento possidet.

LXXII. Per hoc aethereum corpusculum anima intellectualis iussu Dei executione intelligentiarum in punctum cordis medium primum infunditur, exinde per vniuersas sui corporis partes membraque diffunditur.

LXXIII. Quia hoc corpus aethereum a coelo participat, eundem etiam cursum tenet cum cursu firmamenti, cuius vires vi quadam magnetica attrahit. Hinc sidera cum suis proprietatibus hominem penetrant, et ex siderali spiritu possumus omnia naturalia discere.

LXXIV. Vt itaque Deus triunus est, ita et homo vnus in persona, trinus in essentia distincta, anima a Deo inspirata, spiritu aethereo et corpore.

LXXV. Tres quoque in homine mundi seu coeli reperiuntur, et a tribus mundis geritur, vel potius omnis mundi exploratissimum exemplar est.

LXXVI. Porro cum triplici mundo homo ob eam causam communicat, cum archetypo seu deali, intelligibili seu angelico, sensibili seu elementali.

LXXVII. Per communicationem cum Deo seu mente diuina anima intellectualis diuinae animae quaedam particula est, qua Deus mentis suae semina in nobis expressit; hinc nihil est in homine, in quo non fulgeat aliquid diuinitatis.

LXXVIII. Cum angelis homo symbolum habet ratione corporis inuisibilis et animae rationalis, cuius beneficio operatur et conuersatur cum ipsis.

LXXIX. Cum elementis communicat homo, quia accepit corpus physicum terrestre, mortale, ideoque etiam imaginatio spirituum elementarium sunt in homine, sed a ratione hominis velut catena ligantur, vt cum

ſua imaginatione quieſcant. Et ob eam quoque cauſſam, naturam animalium vegetabilium, mineralium omnium in ſe continet.

LXXX. Sidereum corpus eſt hominis genius, lar domeſticus, daemon bonus, internus Paracelſi Adech, Eueſtrum praeſagiens et propheticum.

LXXXI. Vt omne aſtrum, ſiue corpus inſenſibile, vel ſpiritus viuus licet ratione carens imaginando et formando operatur, ita et in homine.

LXXXII. Hinc imaginatio licet incorporea ac inuiſibilis exaltata tamen et firmiſſimae fidei naturali ſeu ingenitae coniuncta fons eſt et initium omnium magicarum operationum, et absque aſtralis ſpiritus detrimento poteſtatem habet gignendi et producendi corpora viſibilia, et operationes quascunque mirabiles praeſens, abſens, ſupra humanae rationis captum proferre poteſt. Et hinc tota magia naturalis oritur, quae tamen artis adiumentum habet, et omnia inuiſibiliter facere poteſt, quae natura facit viſibiliter.

LXXXIII. Cum homo ſit maioris mundi quintum eſſe, ſequitur etiam, hominem non ſolum imitari poſſe coelum, ſed illud quoque regere ſuo nutu atque eidem domnari, ſi vult. Omnes enim res habent de neceſſitate motum et efficaciam ad id, quod deſiderat anima, magno exceſſu, attracta virtute ab ipſo archetypo noſtrorum operum, ad quem cum aſcendimus, neceſſe eſt, creaturam nobis obedire totumque nos ſequi coeleſtium chorum.

LXXXIV. Per fidem naturalem ingenitam, qua ipſis ſpiritibus pariſicamur, omnes magicae operationes atque omnia mirabilia efficiuntur, imaginatione accedente; quae in homine operatur inſtar ſolis, et omnia attrahit.

LXXXV. Efficax autem non eſt imaginatio, niſi prius rem conceptam attrahat per vim imaginationis attractiuam, vt ex ſe quaſi ſpiritum natiuum imaginationis architectum procreet, poſtea imaginatio quaſi ingrauidata imprimit. Haec eſt ars Gabaliſtica.

LXXXVI. Quicquid oculis videmus in maiori mundo, hoc idem imaginatio poteſt producere per veram Gabaliam.

LXXXVII. Haec magiae pars, quae Gabaliſtica dicitur, tribus columnis nititur, primo, veris precibus, quibus Deus et ſpiritus creatus vniuntur; ſecundo fide naturali ſeu ſapientia in creatione omnibus hominibus aequaliter ingenita, et imaginatione fortiter exaltata, quae corpus quoque alienum transmutare poteſt u).

LXXXVIII. Qui vero imaginatione triſti et diffidentia occupantur cauſam praebent, vt a ſpiritu immundo tententur vel prorſus regantur.

LXXXIX. Mens purificata precibus et fide fulminis inſtar penetralia rerum attingit, ſuperatis vmbris.

XC. Vera

u) Lepidam in has nugas Paracelſicas ſatyram ſcripſit VILLARSIVS abbas im Comite Gabalis, de cuius libri hiſtoria vid. MARVILLE Melange de literat. T. I. p. 336. ed. recentiſſ. ex quo emendari poteſt MORHOFIVS l. c. ne titulum quidem libri recte afferens.

XC. Vera et ſpecifica medicina morborum materialium eſt virtus in ipſis ſeminibus deliteſcens, cuique rei creſcenti in creatione inſita, vi verbi; adeoque nec a ſtellis eſt, nec ab atomorum congreſſu, nec a mixtione corporum et forma.

XCI. Tota natura inferior in tres diuiditur partes principales, vegetabilem, mineralem et animalem, in quouis regno inexhauſta remediorum ſupellex eſt.

Haec ex multis, quae mira breuitate cumulat Crollius, σύνοψις placitorum Paracelſicorum, pro noſtro inſtituto ſufficiet, noſcere cupientibus, quid in obſcuriſſimis Paracelſi aenigmatibus lateat. Adplicuit haec omnia ad artem ſalutarem Paracelſicam, et qua ratione inſtituenda ſit, et imprimis ignis beneficio paranda docet Crollius. Quae tamen cum ſphaeram noſtram non attingant, non adducimus, Lectoris patientiae taedium ineptis ſpeculationibus non excitaturi. Cuncta enim iſtis principiis Theophraſtaeis inaedificantur, et ad harmoniam macrocoſmi et microcoſmi reuocantur. Quae omnia tanta magiſtri admiratione Crollius proſequitur, vt non erubeſcat aſſerere, *ſic ſcripſiſſe, vt nobis ſpem omnem imitationis abſtulerit, in theologicis eius ſcriptis veritatis pietatisque perfectae e libro gratiae et naturae deſumtum inuictiſſimum fundamentum ingrato et indigno mundo fruſtra manifeſtare conatum eſſe, nempe vt mens noſtra ad Deum eleuetur, et oculi noſtri ad veritatem erigantur acquirendam, ac per regenerationem ad beatitudinis futurae deſiderium. Sine philoſophia enim ſumme pium eſſe* ἀδύνατον, *nec philoſophari quem ſumme poſſe, niſi pium.* Quod vtrum verum ſit, Lectori inquirendum explorandumque relinquimus.

§. XVI. Eſt aliud Paracelſicorum philoſophorum genus, hoc loco non praetermittendum, quod ſuppoſita phyſica philoſophiae parte moralem potiſſimum et theologicam ſecundum Theophraſti principia excoluit, et theoſophiam ſenſu ſtrictiſſimo reſtituiſſe ſibi viſum eſt. Poteſt id quidem in noſtra tractatione plane omitti, eo quod eius hiſtoria in annalibus eccleſiaſticis ſolet enarrari. Aſt cum multa tamen tetigerit, quae mere philoſophica ſunt, vnus itemque alter in ſcenam producendus eſt, qui in hoc ſtadio cucurrit, vt ex iis de reliquis iudicium fieri queat. Omnes vero in hac ſecta nominis celebritate et παραδοξοφιλίᾳ ſuperauere AEGIDIVS GVTHMANNVS et IVLIVS SPERBERVS. Et illum quidem Sueuia noſtra genuit [x], ex obſcuris autem latebris protraxit liber famoſiſſimus, in quo rerum omnium origines ſecundum principia Paracelſica explicare conſtituit. Prodiit liber rariſſimus, et vt ſolet fieri, cariſſimus [y] hoc titulo: *Reuelatio diuinae maieſtatis, qua explicatur, quo pacto in principio omnibus ſe Deus creaturis ſuis et ver-*

Alii Paracelſici theologiae theoſophicae cultores.

Aegidius Guthmannus.

x) Vid. COLBERG. Platon. Chriſt. P. I, c. 6. p. 288.

y) Vid. quos laudat Cl. VOGT. Cat. libr. rar. p. 433. ſeq.

bo et facto manifestauerit, et qua ratione opera sua omnia eorumque virtutem attributa et operationes scripto breui eleganter comprehenderit, atque primo homini, ad suam imaginem ab ipso condito, tradiderit, [z] anno cIↃ IↃ LXXV exaratus *Hanouiae* cIↃ IↃ CXIX, et abditae arcanaeque sapientiae, praesertim, quae ad transmutationem metallorum pertinet, tantos thesauros comprehendere visus est, vt referat EHREGOTT. DAN. COLBERGIVS [a], ducem quendam Würtenbergicum, aliquot millium numorum impendio sibi hunc librum manu descriptum acquisiuisse, et velut pretiosissimam gazam arcanum custodiuisse. Certe tantae raritatis fuit, vt vel quinquaginta immo centum Ioachimicorum pretio venderetur, testibus viris rerum literariarum peritissimis STRVVIO [b] et REIMMANNO [c]. Et tollere quidem hanc raritatis caussam librumque ob eximiae sapientiae opinionem vulgatiorem facere studuit, Henricus Ammersbachius, pastor Halberstadiensis, anno cIↃ IↃ CLXXV, qui eodem quo prior editio prodiit, habitu eum recudi fecit. Cum autem omnia exemplaria paucissimis exceptis, quae carcerem euaserant, publica auctoritate supprimerentur, raritas libri non imminuta, isque triginta thalerorum pretio venditus est. Nouimus autem ex cel. CHR. THOMASII [d] relatione, ministerium Tripolitanum, edito contra illud opus scripto, impetrasse, vt fisco addiceretur; fato tamen incerto tandem factum esse, vt exemplaria hactenus vinculis detenta libere distraherentur. Valde conspirant Guthmannus et Paracelsus, vt recte obseruatum viris doctis, qui de hoc libro egerunt: nam totus auctoris scopus est, historiam creationis Mosaicam ad Paracelsica mysteria ita applicare, vt theosophiae principia et effectus mirabiles inde cognoscantur. Ait enim in dedicatione: *Docere se in eo libro velle veram philosophiam, qua discimus, omnia in vno illo centro, ex quo emanarunt, quaerenda et inuenienda esse; itemque tradere se ea media cupere, quibus non solum specifica medicina, astronomia, signaturae rerum, et his similia, sed et tinctura vniuersalis et dona praeclara Spiritus Sancti, ad pernoscendas creaturas omnes et imprimis maiestatem Dei, percipi possint.*

Iulius Sperberus.

§. XVII. Alter IVLIVS SPERBERVS est, medicinae Doctor et principi Anhaltino a consiliis, vir portentosi ingenii, et praecipue Cabbalae Paracelsicae mirus cultor. Multa is scripsit ad hanc theosophiae partem pertinentia, quae post eius mortem pleraque edita sunt, recensita a GODOF. ARNOLDO [e]: quocum tamen comparandus COL-

BERGIVS

z) *Offenbahrung göttlicher Maiestaet, darinnen angezeiget wird, wie Gott der Herr sich anfaenglich allen seinen Geschoepfen mit Worten und Wercken geoffenbahret, vnd wie er alle seine Wercke, derselbigen Art, Kraft, Eigenschaft und Würckung in kurze Schrift artlich verfasset, und solches alles dem ersten Menschen, den er selbst nach seinem Bilde geschaffen, überreichet.* Conf. ARNOLD. Hist. haer. et eccl. P. III. c. 1. Vol. II. p. 1. seqq.

a) loc. cit.

b) Introd. in hist. lit. p. 455.

c) Cat. Bibl. theol. p. 682. vbi obseruatur, p. 79. non obscura circulationis sanguinis vestigia comparere, conf. Hist. Lit. Germ. P. III. p 415.

d) Cautel. circa Praecognita Iuris Eccles. p. 41 seqq.

e) loc. cit. Voll. II. p. 18.

BERGIVS f, qui assertiones eius theologicas recensuit. Vixit is oriente seculo XVII, et enatae paulo post fabulae Rosecrucianorum pars quoque aliqua fuit. Qualis autem mens auctoris de hac diuina philosophia fuerit, ex libris eius, oppido raris et paucis obuiis intelligendum est. Aperuit eam in *Isagoge in veram triunius Dei et naturae cognitionem* g, in „qua totius Cabbalisticae sapientiae fundamentum posuit in filio Dei, sa„pientia Dei Patris, in quam pater ex se progenerando transtulit non so„lum omnem suam diuinam naturam, nulla circumscriptione determina„tam, sed etiam totius mundi veram et viuam ideam, siue viuens exem„plar cum omnibus viribus, virtutibus, proprietatibus et pulchritudini„bus, non mundano ac corporali; sed diuino, spirituali ac intellectuali „modo ideas vniuersorum ac singulorum angelorum, ideam expansionis, „seu firmamenti, ideas vniuersarum stellarum, elementorum, etc. et „rerum omnium per circumferentias ac meditullium ad centrum vsque in „mundo postea producendarum et fiendarum (Sperberi haec verba sunt) „ideas omnium hominum. Quem cum archetypum omnium entium sta„tueret, in quo omnium rerum ideae substantiales laterent, ad ideas il„las cognoscendas sapientiam humanam traducere constituit. Has ideas „esse dicit mentales seu intellectuales ac voluntariae seu liberrimae spon„tis substantias, naturam, vitam, motum, ignem, lucem, virtutem, faculta„tem, potestatem, proprietatem & perfectionem omnium ac singularum „rerum in mundo creatarum; inuisibilesque formas essentiales, quae „omnibus ac singulis rebus suum dant esse, sine quibus e creaturarum „numero eximuntur, vt nihil sint. Praeter hunc autem Filium, Patrem, „ait produxisse mediante Spiritu Sancto mundum, secundum ideam in Fi„lio praeexistentem, et in hunc finem materiam primordialem, siue chaos „tenebrosum condidisse, rudem et indigestam molem Cum autem es„sentiales Dei proprietates sint ἀμέριστοι, ideo contendit Spiritum S. ar„chitectum, Filio loquente, i. e. mysteria idearum reuelare volente, for„mauisse viuas imagines, viua simulacra, et exemplaria archetypi similitu„dinem referentia, eaque postmodum materiae primordiali impressisse, „inque varia genera et species dispertiuisse: atque ita chaos mortuum ani„masse vacuum repleuisse, tenebrosum illuminasse, confusum distinxisse „et ordinasse, crudum calore maturauisse. Et hanc idearum processio„nem et impressionem, vocat processionem Spiritus Sancti a Patre & Fi„lio in mundum. Factam autem porro contendit hanc impressionem „idearum per lucem, quam igneum flumen ac spiritualem typum omnium „et singularum idearum in archetypo retrusarum a Spiritu S. formaliter „effigiatum et in vnum glomeramen coagmentatum nominat, quod am„bitu suo per omnem conuexitatem circumfundit. Et ex hac luce ignea, „vitam, intellectum, voluntatem, motum, actionem, vegetationem deriuat, „eamque animam mundi catholicam, vel naturam vniuersalem appellat, „et

f) loc. cit. P. I. c. 6. p. 286. c. 2. p. 122.

g) Prodiit diu post fata auctoris Hamb. 1675. 8.

„et cum fluuio Eden comparat, ex quo quadruplex anima, rationalis, sen-„sitiua, vegetatiua et mineralis emanauerint. Hanc tetractyn Pythago-„ream esse, inque ea ita temperamenta elementorum apparare putat, vt „prima ignem, altera, ignem et aërem, tertia, ignem, aërem et aquam, „quarta, ignem, aërem, aquam et terram, et hae simul sumtae, denarium „constituant. Has animas, in multas scintillas Spiritum S. iuxta ideas „Filii et in radios multiplices diuisisse ait, easque per totum chaos disper-„sisse, et hinc pro diuersitate radiorum et scintillarum, diuersa rerum ge-„nera species et indiuidua extitisse." Et hoc pacto animae notiones Pythagoricas et Peripateticas, numeri siue motus, naturae, perpetui, et ἐντελεχείας attemperat. Longum esset totam, quam hoc modo exorsus est auctor fabulam pertexere, ostendereque, qua ratione animarum haec quatuor genera pro sex dierum creatione discriminet, et singula suis partibus enumeret. Omnia enim ita cohaerent, vt nihil harum nugarum liceat omittere, si reliqua intelligi debeant, quod patientia Lectoris esset abuti. Sufficit annotasse, facere auctorem angelos et homines ex vno fonte ortos, deriuare, ex influxu astrorum animam sensitiuam, quae sit fluuius firmamentalis, et origo animalis seu carnalis sapientiae ac scientiae, quam in brutis particulariter, in homine vniuersaliter congregatam statuit, et bruta ideo particulariter scire dicit, idque post lapsum hominibus quoque accidisse affirmat. Quartum autem fluuium, siue animam mineralem, dicit esse centrum quatuor animarum, in quo virtutes illarum omnes concurrant, et conglomerentur. Indeque concludit, quicunque centri naturam probe cognitam habet, eum nihil eorum, quae in terra coeloque sunt latere, eo quod circumferentia nihil aliud sit, quam centrum euolutum et in omnes partes expansum. In hoc centro, si hunc audias, latet materia lapidis philosophorum. Eius tres partes essentiales statuit, spiritum siue mercurium, animam siue sulphur, corpus siue sal, illique animam catholicam indit, et huic mysterio alchemiam, magiam et cabbalam inaedificat, eamque aurum philosophorum esse dicit, fixatum, mediante spiritu in terra candida. Ex quo largissima seges enascitur auctori foecundissimae imaginationis, vsum lapidis philosophorum multiplicem in reseranda natura explicandi, et cabbalam hanc ita illustrandi, vt audacissimis allegoriis verba Mosis obtorto ad scopum suum collo rapiat: et vbique thesauros, tincturas, naturarum centra et similia vocabula spargit, in quibus omnibus longi esse nolumus. Quia autem scientiam huius mysterii, veram illam Cabbalam esse putat, qua naturae arcana reserantur, credit autem, per essentialia Dei nomina, attributa et, quae his innituntur deprecationes et inuocationes flecti certissime Deum posse, ideo *Cabbalisticas precationes* [h] edidit, solis Scripturae S. formulis constantes, quorum vsum mirificum se in *Introductorio ad magiam coelestem seu diuinam sapientiam* explicaturum esse indicat, adiectis magicarum benedictionum et

h) Prodiit Magdeburgi 1600. 8.

et maledictionum exemplis miris et efficacissimis. Hac enim arte futura praeuidere, secreta inuestigare, veris diuitiis ditari, aegrotos curare, miracula edere, visiones accipere, immo ad ipsum Deum ascendere, eo vniri, et adesse, eius gaudio frui hominem posse contendit. Similia in *Mysterio magno* [i] disserit, quae cuncta eo tendunt: Deum esse lucem, inque hoc lucis oceano trinitatem esse, et in luce habitare; ex hac luce progressum esse in mundum Filium Dei velut lucem, et ex huius luce animam protoplasti, quae et ipsa lux sit, et lucis instar propagetur, in morte vero carbonis instar extinguatur etc. Quibus multa theologica prorsus παράδοξα καὶ ἑτερόδοξα addit, quae heic congerere non licet. Quae omnia rerum intelligentem facile conuincunt, ex Alexandrinae et Cabbalisticae philosophiae riuulis nonnulla auctorem hausisse, et cum Paracelsicis, ad effingendum theologiae corpus nouum et theosophicum coniunxisse: eo, nisi nos ratio destituit, effectu, vt febricitantium somnia videatur enarrasse.

§. XVIII. Post Paracelsum magnos motus seculo XVII Theosophiae cuiusdam assertione excitauerunt scripta VALENTINI WEIGELII. *Valentinus Weigelius.* Is ad theologiam quidem emendandam animum applicuit, et supposito latente igniculo siue scintilla diuinae sapientiae in centro hominis, diuina reuelatione excitata et inflammata, doctrinam genuinam restituere conatus est, ita vero ad philosophiam quandam theosophicam respexit, vt licet memoria eius in annalibus ecclesiasticis soleat plerumque haud parce recoli eiusque historia enarrari [k], nobis tamen ob nomen, quod factioni cuidam theosophicae dedit, indictus hoc loco non dimittendus sit. Natus est Valentinus Weigelius apud Haynenses, vt ex epitaphio eius constat [l], anno cIɔ Iɔ x x x, errantque, qui Arterensem faciunt, et hoc fundamento nixi multis fabulis Weigelii historiam corrumpunt. Illi enim Valentinum Vigelium, Mansfeldiensem, cuius memoria non apud omnes ob vitae singularis circumstantias, bene audit, cum Valentino Weigelio confundunt. Quod quamuis negent, et Arterae in comitatu Mansfeldiensi, editum esse contra epitaphii Weigeliani fidem nonnulli [m] contendant, indubitatis tamen testimoniis [n] constat, reuera Haynensem fuisse, adeoque a Vigelio esse distinguendum. Is tredecim annos litterarum studiis, more et methodo eo tempore in academiis recepta inuigilauit, et philoso-

i) Amstelod. 1675. 8.

k) Multos huc pertinentes laudant MART. LIPENIVS Bibl. Theolog. P. II. p. 937. PFAFFIVS Hist. Theol. Liter. P. II. p. 363. BVDDEVS Isagog. Hist. Theol. T. II. c. 7. p. 1366. seqq. maxime huc pertinet Chronicon Weigelianum, quod eius res secundum annorum seriem exponit, in Relat. Innoc. 1714. p. 22.

l) Integrum exhibet ARNOLDVS Hist. Eccl. P. II. L. XVII. c. 17. Vol. I. p 589.

m) His exemplum praeiuit Io. SCHELHAMMERVS ministerii Hamburgici senior, qui secum eo anno 1590. Neostadii scholam frequentasse scripsit, in Refut. Postillae mysticae. Pro hac traditione pugnant Auctores Relat. Innoc. l. c.

n) Vid. Summe Reu. ERN. SAL. CYPRIANI Catal. Codd. MSC. Bibl. Goth. p. 112. ZELTNER. Proleg. ad Hist. Enthusiasmi §. 19. p. 19. Quorum testimonio conuicti auctores Rel. Innoc. p. 1075. tandem priorem sententiam dimiserunt.

philosophiae quoque honores accepit. Tandem anno cIↃ IↃ LXVII Tschopauiensi gregi pascendo praefectus, et Chemnicensi simul ephoriae adiunctus est. Nec quoad vixit, aut in doctrina suspectus aut vitae minus Christianae actae vnquam accusatus est, immo subscripsit Formulae Concordiae, siue tum cum ea consenserit, siue peculiares opiniones suas constare, illa salua, posse, sicque pacem et tranquillitatem seruari crediderit [o]. Vnde factum, vt simulatorem eum fuisse quidam illi obiecerint [p]. Illud certum, ad vitae finem, qui Id. Iun. anno cIↃIↃLXXXVIII contigit, in munere ecclesiastico mansisse, errareque eos, qui eo exutum ante mortem contendunt. Qui vero viuus tranquille vixerat, sane nemini suspectus erat, post mortem scriptis suis tandem in lucem protractis magnos motus concitauit. Descripserat ea Christophorus Weickartus, cantor Tschopauiensis, et post pastoris sui obitum ediderat. In quibus cum a typo doctrinae, in ecclesiis Protestantium sonantis mire deflecteret, dici non potest, quantae inde lites inter theologos enatae sint [q]. Quas tamen hoc loco enarrare, et opiniones eius singulares et paradoxas adducere non licet [r], sed in recentiori ciuitatis Christianae historia exponendum est. Id tamen narrationis gratia non tacendum, iustum suspicionis locum esse [s], multa fuisse post Weigelii mortem eius nomini supposita, nec tam mala illum doctrinae ecclesiasticae vulnera inflixisse, qualia scripta eius nomen gerentia faciunt. Hoc vero capite ideo nobis tangendus est, quia multa a Paracelso hausit, vt ipse non negat [ss], licet a Lautensackio quoque et Schwenckfeldio, famosissimis ista aetate hominibus, nonnulla acceperit. His praeceptoribus praeeuntibus nouam theosophiam reiecta naturali rationis cognitione et philosophia commentus est, quae ex interna luminis diuini reuelatione discenda sit, quam diuinam quandam magiam esse contendit. Multum axiomata παραδοξώτατα et falsa eleuat et excusat more suo G. ARNOLDVS [t], ita tamen, vt extra culpam erroris Weigelium ponere totum vix audeat. Nobis opiniones eius ad theologiam spectantes, et toties examini subiectae curae hoc loco non sunt, sed ea tantum asserta notamus, quae ad praesentem tractationem pertinent. Inter ea vero haec eminent: non extrinsecus in hominem descendere scientias artesque, sed earum semina et formas ita in eo latere, vt ab externo principio eas peti necesse haud sit, exque suo illas fundo homo excitare prouocareque possit. Tres esse partes hominis, corpus constans ex aqua et terra, anima ex igne et aëre, spiritum ex astrali

o) Conf. ARNOLD. l. c. p. 610.

p) Rel. Innoc. l. c.

q) Testes sunt scripta Gerhardi, Himmelii, Hunnii, Calouii, aliorumque laudat a Io. OLEARIO in Synopsi Controu. P. V. p. 443. seqq. add. COLBERG. Christianism. Plat. P. I. p. 257. Ven. WALCH. Introd. in Controuers. relig. P. I. p. 633.

r) Dabunt, quod satis ARNOLDVS et COLBERGIVS ll. cc. inter se comparati.

s) DIECMANN. Praef. ad ARNDIVM de vero Christianismo.

ss) Postill. P. I. p. 195. P. II. p. 257. 266. *Guldner Griff* p. 48. 49. ARNOLD. l. c. p. 592. ideo impense laudatur CROLLIO Praef. Basil. Chym. p. 65.

t) loc. cit.

aſtrali principio compoſitum, ideoque hominem microcoſmum elementa macrocoſmi, huncque totum in ſe comprehendere. Subeſſe cuiuslibet hominis natiuitatem certo planetae, et ab eius influxu atque conſtellatione, vitae eius, temperamenti ac actionum rationes pendere. Cognoſcens cum cognito, intelligens cum intelligibili eſſentialiter vniri: duo contradictoria combinari poſſe in lumine reuelationis, licet id ratio reſpuat [u]. Maxime vero inuiſum eius nomen fuit, quod diſciplinas artesque humanas omnes, quae ab interna luminis reuelatione non eſſent profectae, multis rationibus reiecerit; quod κύριον δόγμα, in *Philoſophia myſtica*, in *Arcano aureo res omnes ſine errore cognoſcendi* [x], in *Studio vniuerſali*, in *Theologia aſtrologizata*, aliisque multis, (modo eius foetus genuini ſint) diſſeminauit. Neque id magnopere mirandum eſt, cum Paracelſica hypotheſi infectus, ex interno ſapientiae diuinae fonte in hominem ex Deo emanante, omnem veram ſcientiam oriri, et ipſas eſſentias cognoſci ſtatueret. Id enim ſyſtema emanatiuum, quod veras nobis theoſophicae ſectae origines pandit, poſtulat. Quae cauſſa fuit, cur illuſtris LEIBNITIVS [y], Weigelio, cui magnum ingenium tribuit, aliquid ex Spinoziſticis hypotheſibus adhaeſiſſe iudicauerit. Quod tamen, ſi accurate dicendum, falſum eſt, effluxus enim ſiue emanatio eſſentiarum ex Deo a Spinoziſmo valde differt. Habuit plurimos aſſeclas haec diſciplina Weigelii, inter quos Ezechiel Meth, Eſaias Stifelius, ſimilesque famoſi ſunt. Horum vero hiſtoria alibi quaerenda eſt.

§. XIX. Quod Paracelſus in hoc agmine ſeculo XVI fuit, id fuit ſeculo XVII ROBERTVS FLVDDVS ſiue a FLVCTIBVS, armiger et medicinae Doctor apud Britannos, de cuius vitae hiſtoria videndus ANTONIVS WOODIVS [z]. Natus eſt in prouincia Cantii anno cIↃIↃLXXIV, patre Thoma Fluddo, rationum magiſtro, imperante Eliſabetha. Anno cIↃIↃXCI in academiam Oxonienſem miſſus eſt [a], ad perficiendas ſeueriores literas, qua in palaeſtra literaria et ſacram doctrinam didicit, et philoſophiae operam impendit: Maxime vero ſalutarem artem impiger excoluit, et quodcunque arcanum et abſtruſum vetus pariter atque recens aetas recondidit, perquirere ſtudioſe coepit. Academicorum ſtudiorum curriculo finito iter literarium ingreſſus eſt, et Galliam, Germaniam, Italiam totum ſexennium peragrando, quicquid natura ſingulare ſeruabat, quicquid myſteriorum ars oſtentabat, quicquid ſapientiae apud viros eruditiſſimos latebat, expiſcaturus nullo labori pepercit nullisque ſumtibus. Ita viris ſummis innotuit, commendatusque eſt, quorum nonnulli eius inſtitutione vſi ſunt. Redux anno cIↃIↃCV, ſummos in *Robertus Fluddus.*

 medi-

u) Conf. Cl. GENTZKE Hiſtor. philoſ. pag. 250.

x) *Guldner Griff alle Dinge ohne Irrthum zu erkennen.*

y) Diſſ. praelim. Theodiceae §. 9. p. m. 9.

z) Athen. Oxon. Vol. p. 610. Hiſt. Antiqq. Acad. Oxon. L. II. p. 390. ſeqq.

a) In iuuentute armigeri dignitatem in bello meruiſſe ſcribit MERCKLINVS Linden. renou. p. 941.

medicina honores apud Oxonienses suscepit, cumque artis chemicae peritia maxime excelleret, facile obtinuit, vt collegio medico apud Londinenses aggregaretur. Quo loco positus multorum admirationem et plausum meruit, cum et singularis, quam affectabat, pietas, eum commendaret, et meditationes obscurae et Cimmeriis tenebris obductae summa mysteria, licet intelligi non possent, promitterent, et arcanorum chemicorum notitia multos illi adduceret, qui capitis sui tutelam ei tradebant; vnde magnus aegrotorum ad eum concursus factus est. Obiit anno aetatis climacterico anno cIↃIↃCXXXVII, VI. Id. Sept. in vrbe Londinensi. Dici non potest, quam mirum Fluddus ingenium habuerit, nihil enim tam peregrinum, vel a ratione alienum fuit, quod non animo complecteretur, nihil, quod vel cana antiquitas mysterii instar commendabat, vel recentior aetas velut abditam sapientiam extollebat, quod non in sua horrea colligeret. Nactus enim imaginationis vim prorsus extra orbitam vagantem et, si verum dicendum, ex arte insanientem, quodcunque absonum et incomprehensibile nouerat, arripuit, et somnia Paracelsicae, Cabbalisticae, Magicaeque factionis confundendo in vnum, nouam theosophiam explicare aggressus est. Maxime vero, cum arti salutari et praecipue chemicae se totum tradidisset, nouum physicae genus commentus est, singulare prorsus, et non destitutum quidem eruditione et rerum naturalium experientia, at portentosis hypothesibus refertum, et nugis Rabbinorum, Cabbalistarum, Paracelsistarum, & imprimis magicis somniis ita deprauatum, vt dignosci bona vix possint. Duo ponit [b] principia vniuersalia, quibus totam rerum naturalium explicationem inaedificauit; virtutem septentrionalem siue condensantem, et virtutem australem, siue rarefacientem. Quibus nihil noui dixisse, sed principia sectae Methodicorum apud veteres medicos, qui adstrictum et fluens principium posuerunt [c], recoxisse videri poterat, quemadmodum post eum KENELMVS DIGBAEVS [d] fecit, nisi totam physicam suam intelligentiis, spiritibus, geniis repleuisset, et quae mechanica sunt, in principia pneumatica commutauisset. Cuilibet enim morbo daemonem morbificum assignat, et genium auerruncum opponit, immo totas horum spectrorum familias a quatuor ventis cardinalibus arcessit, et iis nescio quas laruas tribuit, quae argumento sunt, febricitantium affectionem eius imaginationem fuisse passam. Vt vero condensationis et rarefactionis signa dignoscantur, thermometrum adhibendum esse statuit, quod vitrum calendarium vocat, et spiritum in eo tubo vitreo comprehensum cum machina mundi accurate conspirare statuit. Id quod nititur principio Paracelsico, a Fluddo quoque admisso, macrocosmi et microcosmi siue hominis arctissimam esse conspirationem et con-

b) Conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. II. P. I. c. 15. §. 5. p. 246.

c) Vid. CELSVS de Re medica Praef. SEXT. EMPIRIC. Pyrrh. hyp. L. II. c. 34. p. 238.

d) Institut. Peripat. L. I.

concordiam, et vniuersae naturae typum homini esse impressum. Hinc suae inuentioni, quam ex veteri codice D. annorum accepisse iactat, tantum tribuit, vt thermometri scalas vrinarias describat, et alias boreales, alias australes vrinas in eo dignosci dicat: quae, quo loco philosophia naturalis Fluddana habenda sit, satis produnt. Naturae limitibus enim non contentus in alienas terras vbique diuagatur, et spirituum atque coelorum prouincias, coelum scilicet et terram, miscet, qua ratione hoc hominum genus plerumque philosophari solet, ratum, rerum naturam non posse explicari, nisi vbique magica personent principia. At hoc pacto confusam et obscuram tractationem exsurgere vel puer intelligit. Non magnopere quidem contradicendum esse putamus MORHOFIO e), ingenium illi profundum et mathematum, praesertim mechanicae, notitiam singularem tribuenti: verum nullo iudicandi acumine, nullis ordinis et ratiocinandi legibus castigatam imaginationis delirantis ferociam omnem eius eruditionem corrupisse, et ad artes vanissimas portentosum ingenium seduxisse, omnes eius libri clamant, eorumque soli tituli demonstrant, qui vbique fere Cabbalam, Alchymiam, Magiam, prae se ferunt. Quo fieri non potuit, vt non mille ineptiae inter bona quaedam illi enascerentur, quae cerebrum parum sanum solent prodere. Mirum itaque non est, viros acutos, et accurata philosophandi methodo instructos Fluddum acriter reprehendisse, inter quos praeter Ioannem Keplerum, et pseudonymum Eusebium de S. Iusto, fuere Marinus Mersennus et Petrus Gassendus. Quorum ille cum insaniae Fluddanae adeo irasceretur, vt eum *cacomagum foetidae et horrendae magiae doctorem* appellaret, Fluddum ita prouocauit, vt par pari relaturus illi *Certamen sophiae cum moria* opponeret, *in quo lapis Lydius a falso structore Marino Mersenno monacho reprobatus, celeberrima voluminis sui Babylonici in Genesin figmenta accurate examinat.* Mersennus autem cum contentionis serram reciprocare cum homine dilirantis ingenii nollet, Gassendum exorauit, vt eum castigaret, quem ideo *Examen philosophiae Fluddanae* edidisse in eius vita monuimus. Quod ab iis legendum est, qui sanum de Fluddo et theosophicis omnibus iudicium cupiunt. Hoc vero nouae physicae saxum non vno opere voluit, sed plurima eius generis scripta edidit, ex quorum titulis satis iam philosophiae Fluddanae vultus conspici potest. Edidit enim *Vtriusque cosmi historiam; veritatis proscenium; anatomiae amphitheatrum; monochordium mundi symphoniacum Io. Keplero oppositum; medicinam catholicam cum integro morborum mysterio et pulsus noua ratione; clauem philosophiae et alchymiae; philosophiam sacram et vere Christianam, seu meteorologiam cosmicam f)*, et alia, quae ob inauditas, et profanas haut raro opiniones inter libros vetitos sunt relata, et caro pretio vendita g) id quod

 impri-

e) Polyhistor. loc. cit.
f) Vid. Cat. Bibl. Vffenbach. T. I. p. 683. 684.
g) Vid. VOGT. Cat. librorum rariorum p. 255. et quos laudat.

imprimis de illis intelligendum, quae magiae praecepta tangunt [h]. Non vero contentus philosophiam nouis istis laruis induisse, ipsam quoque Mosaicam cosmogoniam suis somniis corrupit, edita *Philosophia Moysaica, in qua sapientia et scientia creationis et creaturarum sacra veraque Christiana, vtpote cuius basis, siue fundamentum est vnicus ille lapis angularis Iesus Christus, ad amussim et enucleate explicatur* [i]. In quo libro ad explicandam cosmogoniam Mosaicam machinam suam experimentalem siue calendarium vitreum, nempe thermometrum in subsidium vocat, et distinctione inter veram et falsam sapientiam allata, rerum omnium principia, cum primaria, tenebras siue materiam primam, aquam seu materiam secundam, et lucem diuinam, quae sit essentia illa centralissima omnia creans, informans, viuificans, mouens, tum secundaria et actiua, frigiditatem et caliditatem, et passiua, humiditatem et siccitatem explicat, et veram plenitudinis et vacuitatis rationem dare nititur, quaeque condensationis et rarefactionis causa mystica sit, exponit: et tum generationis et corruptionis ortum atque etiam regenerationis atque resurrectionis mysterium detegit: et denique, de ventis, nubibus et pluuiis, niue, fontibus, fulgure et tonitru more suo agit. In qua tractatione tota ita ineluctabilis obscuritas regnat, vt diu lector haereat, quid sibi Fluddus velit: accedit scribendi ratio circumducta, periodi praelongae, et confusae; notiones incertae, indeterminatae, vagae, nihil significantes [k], disputatio vbique contra philosophos suscepta, et similia, quae omnia labyrinthum construunt, ex quo sine errore nemo facile exierit. Pleraque tamen, quantum nos quidem in his tenebris palpamus, ad emanatiuum systema redeunt: *Libro* enim *secundo*, sympathiae et antipathiae cosmicae indolem et principia explanaturus, supponit, Deum esse puram, simplicissimam et catholicam illam vnitatem, quae multitudinem et numerum omnem in se comprehendit, adeoque omnia in Deo complicite et idealiter fuisse, priusquam explicite aliquid compareret aut factum esset. Ex hoc vero fonte statuit amabilem et splendidum amoris catholici et viuifici spiritum effulsisse, tenebrasque litigiosas atque odiosas ab obscuri chaos siue abyssi deformis throno remouisse, vt exinde mundus ex nihilo actuali crearetur. Et ob eam caussam mundi animam a Stoicis, Pythagoreis, Platonicis transsumit, et in ea omnes animas esse, exque ea procedere, et suas in ea multiplicationes habere dicit: hisque demum contrarietatem tenebrarum et lucis inaedificat, et antipathiae huius rationem inter coelum et terram etc. ostendere satagit. Quae omnia licet obseruationibus, praesertim magnetis roborare nititur, satis luculenter tamen prodidit, Cabbalistarum et Alexandrinorum scrinia se expilasse; nec ad clara principia, sed obscuras nugas omnia reuocasse. Magnetismi vim enim ab irradiationibus angelorum, quis quaeso philosophus lumen et claritatem in philosophando sectans,

deriua-

h) Monet autem MORHOFIVS l. c. T. II. p. 248. primas editiones esse optimas, in posterioribus autem multa esse omissa.

i) Goudae 1638. fol.

k) Exemplum esse potest, quando inter voluntatem et noluntatem patris p. 66. distinguit.

deriuauerit? Talis autem cum fuerit Fluddus, mirum non est, fabulae Rosencrucianae, quae eo tempore ex obscuro et incerto angelo laruata in scenam prodiit actorem eum fuisse. Debemus enim ei, *Apologiam compendiariam, fraternitatem de rosea cruce suspicionis et infamiae maculis aspersam veritatis quasi fluctibus abluentem, et abstergentem:* itemque *Tractatum apologeticum, integritatem societatis de Rosea cruce defendentem, in qua probatur contra D. Libauii et aliorum eiusdem farinae calumnias, quod mirabilia nobis a F. R. C. oblata sine improba magiae impostura, aut diaboli illusionibus et praestigiis praestari possint.* Quae vt reliqua auctoris φιλοσοφούμενα omnia an talia sint, vt suo merito a diuinae sapientiae cultoribus extollantur, Lectori pio et acuto iudicandum, et quid de hoc G. ARNOLDI [l] iudicio dicendum sit, expendendum relinquimus. Semper enim labra fuerunt, quae similis lactuca delectauit. Id nemo forte negabit, a philosophiae hortis ea lolia esse arcenda.

§. XX. Nemo autem ex hac secta vel maiorem strepitum edidit, vel celebriorem inter huius sapientiae cultores famam consecutus est, quam IACOBVS BOEHMIVS, famosissimus ille Germanus philosophus, eo minus a nobis praetereundus, quia hoc potissimum auctore schola theosophica in certam formam coaluisse visa est. Vitam eius amico et sectatori Abrahamo de Franckenberg, equiti Silesio debemus, qui, quae ex consuetudine cum Boehmio cognouerat, et ab aliis fide digna acceperat, collegit, et digessit, soletque haec biographia et operibus Boehmii et nonnullis eius tractatibus praefigi [m]. Praeter hunc et anonymum [n] cl. REIMMANNO [o] laudatum, IVSTVS WESSELVS RVMPAEVS [p] et IO. ADAMVS CALO [q] de Boehmii vita rebusque integris dissertationibus egerunt; vt taceamus, qui vel historiam fanaticorum, rerumque ecclesiasticarum seculi XVII tetigerunt [r], laudati CASP. SAGITTARIO [s], vel dogmata a fide ecclesiae orthodoxae aliena proscripserunt, et Boehmii deliramenta examinarunt, qui tum consulendi sunt, quando Boehmii de sacris dogmatibus opiniones, et contentiones describuntur. Nobis hoc loco sufficit, philosophi personam in Boehmio contueri, quod nomen illi non sectatores modo κατ' ἐξοχὴν tribuunt, sed non inuiderunt quoque antagonistae nonnulli, interque eos Henricus Morus. Sequemur autem Franckenbergii narrationem, cuius fidem tamen, ipse Lector vt examinet, monemus.

Iacobus Boehmius.

§. XXI.

l) Histor. Eccles. l. c.

m) Comparere in limine Viae ad Christum, et Mysterii magni tradit REIMMANNVS Hist. liter. Germ. P. III. p. 419. In prioris tamen tractatus editione Amstelodamensi 1704. qua nos vtimur, non legitur.

n) In Historia Iacobi Boehmii ex propriis eius verbis concinnata, quae vernacula prodiit Hamburgi 1698. 8.

o) l. c.

p) Susati 1714.

q) Wittebergae 1707. 1715.

r) ARNOLDVS Hist. eccl. et haer. P. II. L. XVII. c. 19. p. 618. IAEGER Hist. eccles. et polit. Sec. XVII. T. I. L. I. c. 6. p. 15.

s) Introd. in Hist. eccles. c. 133. §. 19. p. 899.

Vita I. Boehmii.

§. XXI. Edidit portentoſum hoc ingenium Germania, anno cIↃ IↃ LXXV. Natus enim eſt Iacobus Boehmius in Luſatia ſuperiori, Palaeo-Seidenburgi, qui pagus eſt Gorlitio vicinus, parentibus editus ruſticis, iisque adeo egenis, vt filium gregi cuſtodiendo adhiberent. Maiori tamen operi eum deſtinauit prouidentia diuina, ſi eius laudatores, et imprimis Franckenbergium audias. Contemtum rerum humanarum enim, detecto in ſpelunca quadam et neglecto magno numorum aceruo, eum demonſtrauiſſe, et ob ingenii praeſtantiam a parentibus in ſcholam miſſum praematuros oſtendiſſe futurae flammae igniculos, narrant. Cum autem praeter rudimenta pietatis et literarum puerilium maioribus eum non deſtinaſſet parentum cura, Gorlitii ſutori inſtituendus traditus eſt. In cuius diſciplina cum haereret, nonnemo, ipſi ignotus, de futura quidem famae illius magnitudine, at multis aerumnis, miſeriis atque perſecutionibus ſtipata vaticinium edidiſſe dicitur. Quae et alia his ſimilia ab eius ſectatoribus velut oracula tradita credet, qui volet [t]. Nobis enim ea examinare nec opus eſſe videtur, nec magnopere Lectori acuto et attento iucundum. Anno cIↃ IↃ XCV magiſtri iura in iſta tribu apud Gorlicenſes obtinuit, et matrimonium quoque iniit cum lanionis cuiusdam filia, quacum triginta annos concorditer vixit, filiosque genuit quatuor, quos et ipſos opificio exercendo deſtinauit. Licet autem in arte ſellularia totam fere vitam tranſegiſſet, factum tamen, vt eius nomen omni opinione latius ſpargeretur, ſignumque quaſi exiſteret, ad quod contrariae inter ſe factiones concurrerent, et inimicis inter ſe telis digladiarentur. Rem ita accidiſſe eius narrant biographi. Cum valde ſub finem ſeculi XVI controuerſiis Crypto-Caluinianis exagitaretur Saxonia, multique, quid ſtatuendum et recipiendum eſſet, ignorarent, ipſe quoque, animo vehementer fluctuans ad preces confugit, et diuinum lumen ad capiendam rectam ſemitam a Deo ardenter petiit. Cuius, ipſo narrante [u], is effectus fuit, vt extra ſe per ſeptem dies raptus ſacrum ſabbathi ſilentium experiretur, et ad diuinam intuitionem admitteretur. Quod licet multis incredibile videatur, temperamenti tamen Boehmiani indolem viresque imaginationis ardentis et extra ſe raptae conſideranti, non vero videbitur abſimile, ecſtaſin quandam Boehmium fuiſſe paſſum. Talem enim Plotinum quoque, Iamblichum, Porphyriumque habuiſſe, et intuitiuae iſtius felicitatis gaudia iactauiſſe, ex iis, quae *Tomo ſecundo* narrauimus conſtat, et in huius commatis hominibus, quamcunque etiam religionem ſequantur, inſolens haud eſt: vnde autem iſte ſtatus animi oriatur, et qua ratione anima ſuo imperio ſpoliata, commoueatur, et ad inaudita rapiatur, norunt, qui conditionem humani cerebri intelligunt. Confirmantur haec ſecunda eius ecſtaſi, quam ſibi exoriente ſeculo XVII obtigiſſe, ipſe quoque

t) Conf. Io. Chr. Holzhavsen Capiſtratus Böhmicolarum rabula p. 72. Ven. Weismannvs Hiſt. eccl. N. T. T. II. p. 1234.

u) In Aurora c. 19. §. 4. ſeqq. T. I. Opp. p. 230. ſeqq.

quoque narrat. Nam ex aspectu vasis cuiusdam stannei subitaneo, spiritum suum astralem, ait, per irradiationes Ioviales ad centrum naturae intimum raptum, et a lumine diuino introductum esse, ita, vt ex figuris, lineamentis et coloribus creaturarum externis in ipsos essentiae naturaeque illarum recessus penetrare, et quae vniuscuiusque indoles sit, intelligere potuerit. Nemini tamen hunc infusum philosophiae habitum patefecit, sed suo opificio vacauit. Donec anno cIↃ IↃ C X tertiam diuini luminis collustrationem pateretur, qua tanta sibi mysteria de rerum omnium origine, natura, et constitutione, deque ipsis principiis diuinis naturisque intellectualibus manifestata esse, dicit, vt profundissime iis immergeretur. Quae ne angustae memoriae diffluerent, tandem anno cIↃ IↃ CXII in chartam coniecit, et systema hoc θεόπνευστον, quo omnis sapientia diuina et humana comprehendebatur, concinnauit, quem librum *Aurorae* titulo insigniuit. Et hic primus quidem ingenii Boehmiani foetus est, qui cum a rerum imperito, vti ferunt, conscriberetur, non potuit non Cimmeriis tenebris fieri obscurior. Cum enim noua sibi principia, nouas notiones, nouos terminos et vocabula selegisset, quorum forte ipse distinctam notitiam clarosque sensus ignorabat, non potuit lumen vllum huic scriptioni inesse. Id quod ipsum librum legere, et meditationes eius in ordinem redigere tentaturus manibus palpabit. Nec audemus nos, ea, quam scopus noster postulat, perspicuitate, eo ordine, qui argumentum philosophicum decet, principia Boehmiana ex hoc libro enarrare, cum insuperabili nobis obscuritate latere videantur. Rogamus tamen Lectorem, vt quae in hoc libro, qui symbolicus quasi est theosophiae Boehmianae, dicuntur, praecipue de concentu et connexione macrocosmi et microcosmi, cum Paracelsicis comparet, et sanum ipse iudicium adhibeat. Illud tamen silentio non praetereundum est, rationis lumen Boehmium ad addiscendam hanc philosophiam tum plane eiurasse, frustraque esse, qui ad eius regulas et axiomata Boehmiana philosophemata exigunt. Monet enim x): *Philosopho et physiologo futuro, Deique essentiam in rerum natura scrutaturo exorandum esse a Deo Spiritus S. immediatam illuminationem. Esse enim haec mysteria carni atque sanguini incomprehensibilia, et obscura atque δυσνόητα manere, etiamsi verba legantur. Eum autem, in quo est spiritus sanctus, qui et Deo inest, et toti naturae, ex quo facta sint omnia, scrutari et penetrare posse, in totum corpus diuinum, quod natura constituit, immo in ipsam SS. Trinitatem.* Hac itaque ratione cum hoc sibi conflasset systema theosophicum, sibi quidem soli sapere constituit, in vulgus tamen res exiit, ipsumque librum pastor gregis Gorlicensis legendum accepit. Qui rei insolentia commotus ex suggestu auctorem ideo vehementer obiurgauit, et interposita senatus vrbani auctoritate, librum tolli, prohiberique scriptionem Boehmio curauit. Et latuisset forte

x) c. 2. §. 11. 12. p. 7.

forte diutius, nisi anno cIↄ Iↄ c x L I consul quidam vrbis istius librum hunc Mareschallo aulae electoralis Saxonicae Georgio Pflugio dono dedisset, cuius concessione prelo tandem Amstelodami exiit. Ipse Boehmius facta scribendi prohibitione septennium quieuit, anno cIↄ Iↄ c x I x autem arrepto iterum calamo vsque ad vitae finem, quamplurimas tractationes elaborauit. Sunt, qui narrent, nouas et paradoxas opiniones Boehmii commouisse senatum vrbanum, vt ad supremum, quod Dresdae est synedrium ecclesiasticum rem deferret. Boehmium autem illuc citatum comparuisse, factoque a theologis examine, ita caussae suae adfuisse, vt non solum magna eius inde existeret existimatio, sed et insons tranquillusque dimitteretur. Alii vero hanc narrationem inter commenta Boehmianae factionis referunt, acriterque ea de re circa finem seculi XVII disputatum est, inter B. Io. Iacobum Spenerum et Ministerium Ecclesiasticum Hamburgense, cum ille Boehmii scripta damnare recusaret, quod nec lecta sibi essent, nec intellecta. Quae qua ratione gesta sint, hic narrari non possunt, et in annalibus ecclesiae Protestantium exponi solent [y]. Obiit autem Iacobus Boehmius in communione ecclesiae Lutheranae apud Gorlicenses anno cIↄ Iↄ c x x I v, nunquam enim ab eius gremio secessum fecit: ita quoque vltima fata subiisse dicitur, vt fidem et pietatem demonstraret [z].

Conditio et indoles ingenii Boehmii. §. XXII. Intelligi ex dictis potest, temperamento gauisum esse Boehmium atra bile referto, subtristi et profundo, quod imaginandi facultatem nutrire solet ardentem, foecundam, mirisque imaginum viuidarum sensusque etiam externos et neruos concutientium cumulis turgentem, quae vbi semel acriori quodam paroxysmo commouetur, ita naturalem intelligendi sentiendique facultatem turbat, vt extra orbitam vagans animus, mirisque visionibus immo raptu quoque et agitatione praeternaturali concitatus, mirabilia videat sentiatque, et ad inauditas insolentesque cogitationes deducatur. Quem ingenii Boehmiani characterem tota eius theosophia loquitur, et ecstases, quibus gloriabatur, produnt, ac tota sartago verborum, terminorum, axiomatum in eius scriptis occurrens luce meridiana clarius demonstrat. Ipsa autem symbola et imagines hieroglyphicae, quae eius libris praefiguntur, testes sunt, imaginandi facultatem, pro gubernatore atque praeside nudatam rem fere omnem absoluere. Nec aliunde tota eius theosophia deriuanda est, quam tamen non a doctrina humana se accepisse iactat [a], ideoque a philosophis ceteris distingui voluit, ostentando, *se non secundum externum naturae intuitum, sed secundum spiritus dictamen scribere, et quae de natura rerum tradat, de operibus et creaturis diuinis, Deum spiritui suo aperuisse.* Et hoc quidem duce non rerum modo diuinarum, et spiritualium, sed naturalium quoque scientiam infusam diuinitus iactauit, in qua vero lucem et ordinem,

y) Vid. WEISMANN. Hist. eccl. N. T. sec. XVII. T. II. p. 1231. CALO loc. cit. §. 12. seqq.

z) CALO l. c. §. 14. 15. qui mortis circumstantias enarrat.

a) Praef. Aurorae §. 87. 95.

nem, atque iuſtam aſſertionum conſecutionem fruſtra requiras. Quae quamuis non ſine veriſimilitudine ſutorem auctorem prodere videri queant, ſuſpicati tamen quidam ſunt, alieno Boehmium arauiſſe vitulo, vel virum quendam doctum ac theoſophiae Paracelſicae ſtudio deditum ea ſcripta genuiſſe, Boehmium nomen tantum ad excitandam admirationem rei inſolitae praefixiſſe. Immo contendit GVIL. SALDENVS in *Epiſtola ad Schurmanniam* [b], eruditam virginem, nomine DESIDERII PACEI data, a Pontificii gregis aſſecla quodam ea Boehmio eſſe ſuppoſita. His tamen alii [c] teſtimonia hominum fide digniſſimorum opponunt, qui αὐτόγραφα Boehmii viderunt, eiusque manum agnouerunt. Qua de re certi quid ſtatui poſſe non videtur. Fatemur autem, aegre nobis perſuaderi, ſine alieno vitulo ſolum propria arua arauiſſe Boehmium, nec acceſſiſſe manum obſtetricem, quae ſomnia hominis delirantis in ordinem aliquem redigeret, mutaretque et reſecaret incommoda, et ad quendam diſciplinae habitum refingeret. Tot enim notiones terminique ex artium diſciplinarumque ambitu deſumtae, in eius ſcriptis reperiuntur, quales ſunt, philoſophia, aſtrologia, principium, elementum, qualitas, corpus, forma, ſubſtantia, ſpecies et ſimilia, vt clare pateat, acceſſiſſe calamum philoſophiae, quae in ſcholis tum tradebatur, non expertem, niſi ridiculo commento dicas, Spiritum S. iſta Boehmio reuelantem voces ex Peripateticis et Scholaſticis circulis ad tradenda myſteria ſua mutuas accepiſſe. Certe illud nobis dubio carere videtur, multa ex docti cuiusdam viri chartis hauſiſſe Boehmium, quae, cum artium ab humanitate nomen ſortientium, imperitus eſſet, deinde corrupit; ſcribit enim v. c. Marcurius pro Mercurius, Saliter pro Salpetrae, et ſimilia. Nec ſine graui ratione ſuſpicamur, quicquid in contrarium clamet ARNOLDVS, Boehmium a paraſtata quodam libros nonnullos Paracelſicos accepiſſe, et ex iis ſua incruſtaſſe: id enim luculenter euincunt dogmata chemicis proceſſibus adaptata, vocesque ex medio igne Paracelſi deſumtae; obſeruatum quoque viris doctis [d], ipſa Theopraſti verba interdum apud Boehmium deprehendi. Quod tam manifeſtum eſt ex ſcriptorum eius lectione, vt faſſus tandem ſit Arnoldus, medicos quosdam [e] Paracelſicos myſteria nonnulla chemica ei tradidiſſe, legiſſe quoque eum in vltimis vitae ſuae annis libros quosdam philoſophorum, deque iis cum viris doctis contuliſſe. Ceterum profunditatem ſpeculationum abditiſſimarum prae ſe ferre libros Boehmianos, quicunque demum telam vel exorſus ſit, vel abſoluerit, negari non poteſt, mira namque omnibus paginis imaginationis foecunditas proditur. Cui ſi acceſſiſſent iudicandi vis iuſta atque ſolida, quae limites euaganti animo poſuiſſet, et diſciplina iuſtis legibus ſubacta, dubitandum non eſt, quin

Boehmius ani plagii ſuſpectus?

Tttt 2

b) Vid. BENTHEM. in ſtatu eccleſ. Holland. P. II. c. 4. p. 427.

c) ARNOLD. l. c. p. 636. WALCHIVS Introd. in Hiſt. controuerſ. theol. P. I. c. 6. p. 639. MORHOF. Pol. T. I. L. I. c. 10. §. 28. p. 93.

d) Hos infra nominabimus.

e) BVDDEVS Iſagog. L. II. c. 7. p. 1569. Acta phil. Vol. I. p. 600.

quin inter praclarissima recentioris aetatis ingenia potuisset numerari. Verum ab his praesidiis eum fuisse imparatissimum, nec iudicio ad discriminandam rerum veritatem a somniis ferocientis imaginandi facultatis, fuisse vsum, omnis autem doctrinae vacuum extitisse, nemo negauerit, nisi Boehmio aut animo aut doctrina suppar. Certe quaecunque fundamenta philosophiae nouae et diuinae affert, non certis et indubitatis principiis atque axiomatibus constant, non iusto veritatum nexu, non aequo et accurato systematis habitu gaudent, sed solas mentis emotae imagines, velut e tripode dicta suppeditant. Quorum demonstrationem si petieris, eodem te spiritu afflandum, eodem lumine collustrandum, id est, eadem imaginandi confusione et ineptiendi somniandique ardore corrumpendum esse clamat. Mirum itaque non est, homines vt iudicio pauperrimos ita ad deliria quaeuis foecundissima imaginatione aptos, cum similem viam essent ingressi, Boehmii mysteria pro traditionibus ex diuinae sapientiae abysso promanantibus habuisse, et hoc pacto deceptos nebulam pro Iunone fuisse amplexos. Sophistarum hoc iudicium esse oggerit Boehmius, obiiciunt asseclae, et carere hos homines, ita iudicantes spiritu diuino afflante et illustrante conqueruntur, magno supercilio affirmantes, diuinam Sophiam non nisi infantibus et simplicissimis tradi manifestarique. Ast clamoribus hic nihil efficit, sed rationum euidentium demonstratione opus esse, quilibet intelligit, qui cogitat, non contradicere et euertere rationis lumen diuinam reuelationem, licet illud multis parasangis supergressam, nec praeter vtrumque principium cognitionis humanae, quorum illud philosophiam gignit, hoc doctrinam diuiniorem, tertium et his vel contradicens vel euertens dari posse: Esse vero pestilens emanationis dogma, quod et rationis axiomata et reuelationis traditionem vehementer conuellit violatque, cardinem theosophiae Boehmianae, adeoque a Deo inspiratum esse non posse, nec velle diuinum spiritum vocibus cassis et sine mente sonis summam sapientiam edocere. Quae omnia si expendantur, consensuros nobiscum esse omnes, quotquot partium studio non ducuntur, confidimus, totam Boehmianam disciplinam esse fructum imaginationis emotae, et delirantis: quamuis haud inuiti fateamur, occurrere apud eum non pauca, quae extra systematis nexum sensumque considerata veritates continent eximias; concedamusque, eorum, quae non intelligimus, iudicium haud facile fieri posse. Non enim hoc loco de singulis eius dogmatibus obscuris sententiam dicimus, sed de generali disciplinae eius habitu, qualis ex manifestis indiciis potest dignosci. His euictis atque suppositis, nulli dubitamus asserere, nihil habere doctrinam Boehmianam, quod philosophiam referat. Extra se enim raptus et incerto atque cerebrino cognoscendi principio innixus, de rebus naturalibus et spiritualibus talia tradere ausus est, quae nec sibi constant et cohaerent, nec vel regni gratiae conditioni respondent. Quid enim series illa emanationum, principiorum, sephirarum, regnorum etc. velit, ipsi

ipſi Boehmianae diſciplinae alumni dicere, et negantibus vel dubitantibus demonſtrare nequeunt, ſed ad experientiam et internam illuminationem prouocant, qua nullum adeo delirum ſomnium eſt, quod non ita probari poſſit. His accedit obſcuritas nocti denſiſſimae ſimilis, quam rerum quidem profunditas genuiſſe his hominibus videtur, ſi verum autem dicendum, ipſa horum myſteriorum vanitas peperit. Cum enim chemicorum aenigmatum ſymbola, quae in ſe difficillima et incertiſſimis interpretationibus obnoxia ſunt ad res diuinas ſpirituales, ipſamque diuinam eſſentiam, et intelligentias coeleſtes definiendas transtuliſſet, quorum omnium ideas alias non habuit, quam quae ſuppeditatae erant ab imaginandi facultate, neceſſario iſtae tenebrae ob ipſam rei et argumenti naturam obtingere debuerunt [f]. Quamuis autem hanc obſcuritatem ſuis commentariis velut ſtellis quibusdam illuſtrare quidam ſectatores contenderint, quales fuere anonymus a G. ARNOLDO operi ſuo hiſtorico inſertus [g], Auctor *Hortuli Seraphici*, Franciſcus Clingius [h] aliique, fatendum tamen, poſt faces ab illis accenſas nihil plus nos videre, immo magis coecutire, quam antea, et ignes nonnullos erraticos pro lucidis ſideribus deprehendere. Ad quod demonſtrandum nihil aliud, praeter lectionem librorum Boehmii et ſectatorum, requiritur; cuncta enim tanta nocte premuntur, vt ipſe ARNOLDVS [i] fateatur, metaphoras alieniſſimas et figuratam dictionem aenigmata exhibere, nec potuiſſe Boehmium, hominem idiotam, clare ſua atque perſpicue enunciare.

§. XXIII. Certius haec cognoſcere, et iudicium adhibere ſuum Lector poſſet, ſi, quod hactenus facere conſueuimus, ipſum Boehmii ſyſtema eius oculis liceret ſubiicere. Aſt id nobis impoſſibile eſſe, candide fatemur: cum et res ipſae nulla claritate ſe deſcribi patiantur, et verba Boehmii noua, inuſitata et peregrina ſignificatione detorta Latinis vocibus commode ſatis nequeant enarrari. Lectorem itaque Boehmianae ſapientiae noſcendae cupidum rogamus, vt ipſum Boehmium adeat, et imprimis *Auroram* eius conſulat, libellumque in quo *tria diuinae eſſentiae principia* explicuit. Illa enim obſcuriſſima eſt, et ſine hoc intelligi plane non poteſt [k]: ipſe quoque Boehmius tractationem *de tribus Principiis* clauem et alphabethum eorum, qui ſcriptorum ſuorum intelligentiam affectant, ob eam cauſſam appellauit [l]. Fatemur autem, in hoc quoque libello ineluctabilem regnare obſcuritatem et difficultates inſuperabiles. Dabimus tamen nonulla ex eo, tentabimusque vtrum Latine loquentem in ſcenam adducere Boehmium poſſimus, quia in hoc tractatu paulo clarius prodidit, quo tota theoſophia ſua tendat. Ipſe libri titulus ſolito euidentiora loquitur, promittit enim, *actum iri de aeterna generatione SS. Trinitatis diuinae principii*

Doctrina theoſophica Boehmii.

 cipii

f) Vol. III. p. 1964. ſeqq.
g) Amſtelod. 1700. 8.
h) Conf. Relat. Innoc. 1703. p. 110. ſeqq.
i) loc. cit. p. 637.
k) Cauſſas indicat ARNOLDVS loc. cit. p. 635.
l) Epiſt. XII. §. 66. p. 87.

cipii experte, et quo pacto per eam et ex ea creata sint omnia, non modo angeli et coeli cum stellis et elementis, sed et essentiae naturales omnes, et quodcunque viuit et crescit, praecipue tamen homo, ex quo creatus sit; quo modo exorta in hoc tempore sint omnia, quae iam fiant, et quae futura tandem sint omnia. Huic igitur argumento sequentes inaedificauit assertiones.

I. Deus ipse est essentia omnium essentiarum, omnia enim ortum suum habent ex Deo [m].

II. Cum Deus mundum, et quaecunque in eo sunt, conderet, non habuit materiam aliam, ex qua omnia faceret, nisi essentiam suam ex se ipso [n].

III. Spiritus actio alia non est, nisi vt se attollat, scaturiat, se moueat, seque semper generet. Et hac quidem ratione Deus est Spiritus incomprehensibilis.

IV. Tres vero generationis eius formae sunt, amarum, acerbum et feruidum.

V. Fons originalis irae et amoris ex vna scaturigine, ex vna matre est, adeoque vtrumque idem est [o].

VI. Dici non potest, Deum esse ignem, acerbum, amarum et similia, multo minus, esse aquam, aërem, terram, quod vero ex eo haec facta sint, id cernimus. Nec dici potest esse in Deo mortem vel infernum, at haec inde orta esse dicendum est.

VII. Tria sunt in rerum omnium fonte et origine, ex quo exorta sunt omnia, spiritus, vita, actio, comprehensio omnis, sulphur, mercurius, sal.

VIII. Sal, anima est, siue spiritus oriundus, phur prima materia, ex qua genitus est spiritus, praesertim in acerbitate: mercurius quatuor continet species siue formas, acerbum, amarum, ignem et aquam; sal foetus est, quem illa generant, et acerbum est, adeoque caussa est, comprehensibilitatis [p].

IX. Mercurius acerbus est, et amarus, nempe aqua sulphurea et ignea, res inter omnia terribilissima, verum id omne in spiritu, natura nempe originali, id est, in essentiarum essentia, Deo, natura principii experte, parente naturae huius mundi.

X. Animae origo ex primo Dei principio extat, et a Deo homini, principio tertio, inspirata est, nempe in foetum sidereum et elementarem; tradit autem in hoc primum principium DEI, ex quo, et in quo est, cum sit pars propria essentiae eius [q].

XI. Ipsi quoque diaboli ex primo principio Dei sunt, illud enim primoprima origo naturae diuinae est, at ab altero principio excluduntur [r].

XII. Anima, quae a Spiritu S. illuminatur, vere ingreditur diuinam naturam, videt enim in diuino lumine et intuetur alterum sanctae et diuinae

m) §. 1. n) §. 3. o) §. 5. p) §. 7. q) c. II. §. 2. r) §. 3.

nae generationis principium, nempe eſſentiam diuinam: Spiritus ſidereus autem et elementaris, qui ex ſanguinis ſcaturigine progreditur, non niſi matrem intuentur, ex qua progreſſi ſunt, et in qua viuunt [s].

XIII. In tres ſpecies ſiue formas *(Geſtalten)* natura abit, quarum quaelibet aliam gignit, ſua qualitate et natura praeditam [t].

XIV. Fons acerbitatis originalis mater eſt, ex qua ſcaturigines aliae quinque proſiliunt, generanturque, amarum, ignis, amor, limus, aqua [u].

XV. Anima vero ex prima patris generatione originali per ſcaturientem ſpiritum, qui eſt Spiritus Sanctus ex patris lumine progreſſus, homini inſpirata eſt. Ex quo ſequitur, animam eſſe ipſam Dei eſſentiam.

XVI. In materia aeterna ſeparatio fit aeterna, quae oritur in generatione aeterna, a quatuor anxietatibus, dum ex acerbi et amari congreſſu ignis gignitur, et in ignis fulmine lumen, ita tamen, vt ſuum cuiuis fonti ius et natura ſua conſeruetur [x].

Non penetrabimus altius in hanc ſyluam denſiſſimam, et quo longius mirus generationum et emanationum architectus progreditur, eo obſcuriorem. Principia enim et fontes principiis et fontibus cumulat, qualitates acerbas, amaras, acidas, dulces ponit, matrices, generationes, foetus et ſimilia excogitat, malos fructus cerebri ſomniantis. Quae omnia eo tendunt, vt ſcaturigines per varias claſſes, ſpecies, et gradus ex Deo emanantes, quibus rerum omnium eſſentias conſtare ait, deſcribat. In quo maxime ridiculum eſt, quod interdum etymologia quaedam inepta, puerilis et abſona occaſionem foecundiſſimae imaginationi Boehmii ſuppeditet noua principia principiataque, nouos fontes, formas et naturas rerum comminiſcendi, quo fieri non potuit, vt non entia imaginaria et cerebrina coaceruentur innumera. Similia quoque in *Pſychologia*, ſiue *Quaeſtionibus de anima* [y] habet, in qua Quaeſt. I. [z] Globum philoſophicum rerum omnium origines depingentem exhibet, Gnoſticorum deliriis haud abſimilem. Qui libellus, cum a IO. ANGELO WERDENHAGENIO ICto Helmſtadienſi Latine verſus ſit, et frequenter occurrat, Lectorem, harum lautitiarum cupidum ad eum ablegamus. Mirum autem philoſophum ipſo Heraclito σκοτεινώτερον, eas quaeſtiones tetigiſſe, quae ſummos ſemper philoſophos exercuerunt, qualis eſt, animae propagatio, natura, operatio. Quas ita explicat, vt vel ex hac ſola Boehmii pſychologia ſit manifeſtiſſimum, in excludendo hoc foetu acceſſiſſe manum auxiliatricem philoſophiae in ſcholis tum agitatae peritiſſimam; ad cuius terminos et definitiones ita principia Boehmiana applicata ſunt, vt noua dogmata conſtituant. Et tamen in epilogo auctor excuſationem praetendit, quod artis ignarus, verbis idiotarum magna haec myſteria inepte enuntiauerit, quamuis ita turgidus, vt haec omnem ſcholarum ſapientiam longe ſuperare

s) §. 4.
t) c. III. §. 9.
u) §. 11.
x) c. IV. §. 19.
y) Vtimur editione Amſtelodamenſi 1648. 12.
z) p. 28.

rare ostentet. Ex his vero omnibus vt tandem his nebulis Lectorem liberemus, licet satis obscura et incomprehensibilia sint, (vt solent esse, quae imaginatio lasciuiens et ratione non castigata parit) constare tamen palparique a Lectore posse putamus, systema emanatiuum, secundum quod Deus rerum et essentiarum fons omnis est, ex quo omnia effluxerunt, caput cardinemque immo totam animam systematis Boehmiani esse, et huc omnia tendere, vt positis principiis quibusdam secundis, siue principiatis, emanationum diuersitates, modi, discrimina patescerent. Id adeo apertum, et a B. HINCKELMANNO [a] tot locis scriptorum eius demonstratum est, vt prolixe probari haud sit opus. Nam non spiritus solummodo, sed omnem quoque materiam ex scaturiente Deo emanauisse, vbique tradit; sic vt non erubescat scribere in *Aurora* [b]: *Totam diuinam SS. Trinitatem scaturiendo emanandoque corpus imaginemque ex se configurasse, velut Deum quendam paruum;* item [c]: *Naturas et creaturas omnes ex Dei virtute ab aeterno progrediente ortas esse.* Immo verbis satis claris obscurissimum principium emanationis omnis ita explicat [d]: *SS. Trinitas immutabilis, est substantia triumphans, scaturiens, mobilis, in qua omnes virtutes sunt, vt sunt in natura. Haec enim aeterna mater naturae est, ex qua coelum, terra, sidera, elementa, angeli, diaboli, homines, animalia, et quaecunque facta sunt, originem atque essentiam acceperunt. Si quis coelum, terram, stellas, elementa et quaecunque sunt vel sub coelis vel super coelos nominat, hoc ipso totum Deum nominat, qui virtute sua ex se procedente essentiam suam ita corpoream fecit.* Quae multis quidem impudentissimum atheismi genus visa sunt, reuera autem systema emanatiuum aperte produnt, secundum quod Deus mundus expansus est. Non ignoramus, fuisse, qui castiores sensus his et similibus Boehmii verbis tribuant; ast eos audiendos non esse, vel haec vna ratio euincit, quia abiecto emanationis ordine et principio totum Boehmianum systema corruit Nos Lectorem potius, si patientia gaudet hisce deliriis immorandi, hoc doctrinae aedificium cum Cabbalistico comparare iubemus [e], certi, multis, quae obscurissima in Boehmio videntur lucem affulsuram inexpectatam. Non enim principia tantum inter se conueniunt, sed et termini vocesque ex hac schola desumtae videntur. Vnum dogma de Adam Kadmon et Sephiris siue scaturiginibus lucis diuinae in eo fulgentibus et ex eo diuersis gradibus emanationibus, reuolutionibus procedentibus si cum doctrina Boehmii in *Aurora* allata conferatur, rem mirifice illustrabit. Simili prorsus modo enim de Filio Dei ex Deo genito, de origine angelorum ex eo, de profluentibus ex eo spiritibus fontanis, siue Sephiris (*Quallgeister*) de reuolutione, proportione mutatione et ascensu qualitatum in diuina natura, de tribus principiatis in diuinis,

a) In detectione fundamenti Boehmiani.
b) § 26. p. 30.
c) §. 30.
d) c. IV. §. 32. 33.
e) Conf. H. MORI Iudicium de Boehmio.

uinis, et septem spiritibus naturae, de anima hominis diuina, siderea et elementari differit. Quae si non probant, multa eum vel, qui materiam illi subministrarunt, a Cabbalistis accepisse, id tamen euincunt, simile de eius placitis iudicium esse ferendum, eaque eodem modo intelligenda, vt illa. Nisi enim secundum significationem systematis emanatiui theosophiam Boehmianam explices, sensum prorsus nullum, lucem nullam in eius praeceptis inuenies. Plura ex ipsis eius scriptis haurienda sunt, multoties editis, et vno fasce anno cIↃIↃCLXXXII Amstelodami vulgatis, quibus diutius cum taedio Lectoris inhaerere non licet.

§. XXIV. Habuit Boehmius sectatores multos, vt obscura et intellectu difficilia plerumque admiratores haud paucos inueniunt. Qui tamen cum plerumque ad theologiam, cui mysteria Boehmiana intulerunt, respexerint, non hoc loco omnes enarrari possunt, sed in annalibus ecclesiasticis producendi sunt: consuli autem debent, quos cumulauit virorum praestantissimorum CASP. SAGITTARII [f], MATTH. CHR. PFAFFII [ff], COLBERGII [g], ARNOLDI [h], WALCHII [i] aliorumque diligentia. Quamuis Paracelsi quoque et Fluddi sequaces huc trahi possint, qui seculo XVII prodierunt. Paracelso enim haud pauca debere Boehmium supra obseruauimus, a Fluddo autem non pauciora eum accepisse quorundam, et nuper demum, cel. MOSHEMII [k] coniectura fuit. Fatemur tamen, posterius nobis non verisimile videri; eo enim tempore, quo Boehmius Auroram scripsit, libros suos vel nondum vulgauerat Fluddus, vel in Germania tamen innotescere et in manus sutoris Gorlicensis peruenire non potuerunt, Boehmius quoque ante Fluddum fatis functus est, et ipsa, nisi fallimur, vtriusque principia diffident. Quaecunque autem schola Boehmio affinis fuerit, illud certum, concurrisse ad factionem Boehmianam, quotquot ingenium exagitauit ἑτερόκλιτον, et delectauere principia vaga, et dogmata tritam viam deserentia: quos nosse omnes et in scenam adducere, esset otio lectoris atque patientia abuti. Nos paucos et celebriores tantum considerabimus. *Sectatores Boehmii.*

§. XXV. Fauit vehementer Boehmio Silesia [l], et complures Boehmii produxit asseclas. Inter quos praecipue notandus est Balthasar Waltherus, Glogauiensis, Doctor medicinae, artisque chemicae consultissimus. Is enim amplissime Boehmio fauisse, et, inter amicos eius primum locum obtinuisse dicitur. Memorabile est, quod de eo narrat FRANCKENBERGIVS [m], sexennio eum per Syriam, Aegyptum, Arabiam, Per- *Medici Boehmii parastatae.*

f) Introduct. in Hist. Eccl. p. 899. SCHMIDIVS Supplem. p. 671.
ff) Hist. lit. theol. P. II. p. 348. 364.
g) Christianism. Platonico-Hermet. P. I. p. 107.
h) loc. cit. p. 651. Descript. theol. myst. p. 592.
i) Introd. in Hist. Controu. Theol. P. I. p. 646.
k) Hist. Christ. rec. Sec. XVII. c. f. I. c. 4. §. 28. p. 399.
l) Vid. WERNSDORF. Disp. de Fanaticis Silesiorum.
m) In Vita Boehmii §. 18.

Persiam iter fecisse, iactareque solitum a Chaldaeis et Arabibus astronomiam, chemiam, magiam, cabbalam se didicisse. Qui cum domum rediisset, percepta fama de Boehmii noua sapientia, ad eum Gorlicium venit, et trimestre apud eum commoratus est. Verisimilitudine ergo non destituuntur, qui contendunt, ab hoc viro Boehmium, hominem cetera ἰδιώτην, notiones et principia Paracelsica, chemica, magica, quorum tot vestigia in eius scriptis extant, didicisse, et fortean illum quoque manus emendatrices eius scriptis admouisse. Illud sane tradit ERASMVS FRANCISCI [n], nescio qua fide, Boehmium sua scripta emendanda Walthero Dresdam misisse, quo loco illi officinae chemicae, quam elector instruxerat, praeerat. Et hic ille *Mysteriophilus* est, ad cuius *Quaestiones de animae origine, essentia, natura, facultatibus et statu* respondit BOEHMIVS, vt supra dictum. Praeter hunc medicum alius quoque artis salutaris custos, Tobias Koberus familiaritate Boehmio innotuit. Is enim Gorlicii medicinam fecit, et intima familiaritate sutori Gorlicensi iunctus fuit, vt ex epistolis eius nonnullis, *Epistolis* Boehmii *theosophicis* insertis liquet [o]. Sed et Cornelium Weisnerum et Fridericum Krausium, medicos inter familiares Boehmii fuisse, nonnullis obseruatum est. Id quod ideo notandum, vt constet, quo canali ad Boehmium opiniones, voces, termini Paracelsici, chemici, magici, profluxerint, licet artis medicae chemicaeque esset imperitus. Multum vero inter amicos Boehmius debuit Abrahamo a Franckenberg, Oelsnensi, equiti Silesio, anno cIↃIↃxCIII nato. Qui cum satis ingenio valeret, et eruditionis copiam possideret haud contemnendam, sectarum Christianarum dissidiis offensus totum se Boehmio tradidit, et non eius modo scriptis obstetricatus [p] est, sed et secundum principia Boehmiana librum *de Fundamento sapientiae; viam veterum sapientum; triadem mysticam, et gemmam magicam* edidit, vt alia taceamus, enarrata CASP. SAGITTARIO [q]. Apologiam autem pro Boehmio scripsit Io. Theodorus a Tschesch, Friderico Palatino principi, et post hunc Ioanni Christiano, duci a consiliis, de cuius itineribus, fatis et vitae historia, videndus praeter G. ARNOLDVM [r], GOTTL. WERENSDORFIVS [s]. Obiit post vitam vagam et exulem medio seculo XVII, apud Elbingenses in Borussia, et edita quoque HENRICI PRVNNII *Introductione in notitiam scriptorum viri theosophi Iacobi Boehmii* [t], de hac factione pulchre mereri conatus est.

Quirinus Kuhlmannus. §. XXVI. Nemo tamen Boehmianae factionis, nomen suum magis fecit memorabile, quam QVIRINVS KVHLMANNVS, infelici tragicoque vitae exitu notissimus, cuius res prolixe narrant ARNOL-

n) In confractis telis calumniae Leui p. 223.
o) Vid. ARNOLD. l. c. p. 652.
p) ARNOLD. Hist. Eccl. Vol. III. pag. 92. WERNSDORF. l. c. §. 18. CALO loc. cit. c. 2. §. 3.
q) loc cit. p. 902.
r) P. III. c. 9. p. 93.
s) loc. cit. §. 17.
t) Amstelod. 1684. 8. lingua Germ.

NOLDVS[v], WERNSDORFIVS[x], BENTHEMIVS[y], BAYLE[z], aliique a SAGITTARIO[a] laudati. Natus in celebri Silesiae metropoli Vratislauiae anno cIↃIↃCLII, parentibus honestis, adolescens ingenium prodidit praecox, ac singulare, paradoxum et a via declinare promtum. In Ienensi academia Themidis sacra amplexus, ab aliorum conuersatione vitae singularis affectatione abhorruit. Tum ad Batauos abiit, Lugdunique summos in iure honores affectans de emendando corpore iuris cogitauit: morbo vero grauissimo correptus ad reformandum restituendumque regnum Dei animum adiecit, et vt huic animi instinctui pareret, in Britanniam, Galliam, ipsasque ditiones imperii Turcici excurrit, male tamen mulctatus anno cIↃIↃCLXXXVI Vratislauiam rediit. Vbi cum quiescere eum vel animi impotentia, vel fatorum iniquitas non sineret, nouum iter ad Sarmatas suscepit, et in Moscouiam tandem venit, adeoque si non impie, imprudenter tamen res suas egit, vt blasphemiae accusatus exitiali tandem rogo anno cIↃIↃCLXXXIX, IV. Non. Octobr. deleretur. Hunc ad extremum furorem seduxisse imaginationis ferociam fatendum est, si vera sunt, quae de eo narrantur. Nihil enim tam paradoxum, vagum, absonum, quod non miris coloribus pingere auderet. Mirum itaque non est, artem Lullianam, combinatoriam et similes nugas vehementer illi placuisse, et pro Boehmio quoque eum verba fecisse, acriterque pro eius θεοπνευστίᾳ dimicauisse. De quibus tamen eius somniis conatibusque deliria mentis aperte prodentibus, ne nimii simus, hoc loco plura dici non possunt, adeundus autem est, qui, quantum satis est, dabit D. G. MORHOFIVS[b]. Verum ne inspirationis diuinae Boehmio testis ipse inspiratus deesset, ex Anglia prodiit IOANNES PORDAGE, medicinae Doctor, Leadiae virginis factioni quoque addictissimus. Qui cum diuinas reuelationes visionesque iactaret, systematis Boehmiani diuinitatem a Deo edoctum se esse testatus est. Quod vt noua luce collustraret, vulgauit *Metaphysicam veram et diuinam*, per Lothum Vischerum Germanico habitu postea in lucem productam[c], itemque *Sophiam*, siue *detectionem coelestis sapientiae de mundo interno et externo;* porro *theologiam mysticam, siue arcanam mysticamque doctrinam diuinam de inuisibilibus aeternis, nempe mundo et globo archetypo, siue mundo mundorum, essentiis, centris, elementis et creationibus, non rationali arte sed cognitione intuitiua descriptam.* Concedenda laus Pordagio, et ordinis et claritatis paulo meliorem eum curam, quantum argumenti natura et indoles patiuntur, habuisse, quam Boehmium, et systema theosophicum luculentius exornasse. Ipsa tamen dogmata cum mysteriis Boehmianis concordant, et eiusdem commatis sunt. Statuit enim: spiritum aeternitatis

Io. Pordage.

v) P. III. c. 19.
x) loc. cit.
y) Statu Eccles. et Schol. apud Batauos P. II. p. 344.
z) Dict. T. III. art. Kuhlmann. add. Relat. Innoc. 1711. p. 755.
a) l. c. p. 902.
b) Polyhist. T. I. L. II. c. 5. §. 63. p. 361. seqq.
c) Francofurti 1715. 8. vid. Relat. Innoc. 1715. p. 111. PFAFF. Hist. Lit. P. II. p. 382.

tatis esse essentiam essentiarum et caussam caussarum; Patrem esse monadem, Filium dyadem, Spiritum S. triadem; mundum primum et aeternum a Deo creatum haud esse, sed genitum exclusumque ex Deo, adeoque substantiam esse purissimam. In hoc mundo aeterno esse millies millia spirituum simplicissimorum, ab angelis diuersorum, cum hi ex formis naturae aeternae facti sint: illos enim esse purissimos, supernaturales et abstractos spiritus, exeuntes a patre, vnitate summa fonteque spirituum: inter eos autem septem reliquis anteire. Huc autem omnem philosophiam suam reuocat [d], vt septem illi spiritus archetypi in sophiae vnione, et hinc cum spiritu hominis aeterno resuscitato coniuncti, efficiant magum, philosophum durum, astrologum peritum, chemicum expertum, medicum honore dignum, theologum beatum, verumque Christi discipulum. Cuius sapientiae alumnos tota illa societas, quae Philadelphiensis nomen sibi arrogauit [e], comprehendit, de quibus videndi, qui res ecclesiae superioris seculi enarrarunt [f], vel mysticorum historiam literariam exposuerunt, G. ARNOLDVS [g] et PETRVS POIRETVS [h]. Solet etiam inter Boehmii asseclas referri IO. IACOBVS ZIMMERMANNVS, pastor ecclesiae Bietighemensis, in agro Wurtembergico, qui ob dogmata Paracelsica, Boehmiana, et similia munere exutus strenue pro caussa Boehmii pugnauit, tandemque cum familia ad Batauos recessit, apud quos ipse Roterodami obiit, reliqui in Pensyluaniam transfretarunt, de cuius scriptis fatisque inter se comparandi FRIDERICVS BRECKLINGIVS [i], ANDREAS CAROLVS [k], Cl. FISCHLINVS [l], aliique.

Io. Iac. Zimmermann.

Aduersarii Boehmii.

§. XXVII. Quemadmodum amicis et sectatoribus Boehmius non caruit, ita magnus quoque eorum numerus est, qui inimicis in eum signis insurrexerunt, et fanaticismi, enthusiasmi, ipsiusque atheismi eum accusarunt. Quos enumerare eo minus opus est, quo minus plerique in hunc campum possunt adduci, eo quod theologicis armis contra illum in aciem processerint. Multos nominant ARNOLDVS [m] et PFAFFIVS [n], qui consulendi. Inter hos sunt, qui praeter enthusiasmi notam atheismum Boehmio obiiciunt, eo quod Deum esse mundum expansum, exque Deo emanare omnia statuerit, sicque mundum in Deum conuerterit. Id quod tam impium visum B. BVDDEO [o], vt Spinozismi eum reum ageret, in quo praeeuntem habuit ABR. HINCKELMANNVM [p]. Recte tamen et distincte de hac accusatione statuendum est. Et ipsum quidem, quod ei obiicitur, dogma, omnia ex Deo emanare, omnium rerum essentias in Deo consistere, redire omnia in Deum, toties ingeminauit commendauitque Boehmius, vt laterem lauare cen-

d) l. c. p. 506.
e) Vid. IAEGER. pec. Diss. de Societate Philadelphiensi inserta Hist. Eccl. Sec. XVII.
f) ARNOLD. l. c. p. 652. P. IV. p. 377. WEISMANN. Hist. Eccl. T. II. p 1106.
g) Descript. theol. myst. p. 385.
h) Bibl. myst. select. p. 174. 176.
i) Apud ARNOLDVM l. c. P. III. p. 775.
k) Innocentia Wurtenbergica p. 50.
l) Memor. Theol. Wurtenberg. Suppl. p. 230.
m) l. c. p. 650.
n) l. c. P. II. p. 361.
o) Isagog. Bibl. theol. p. 1371.
p) In detect. fundam. Boehm.

censendi sint, qui verbis eius sensum magis commodum affingunt. Supra enim obseruatum, totius systematis Boehmiani fundamentum id esse, et sine eo consistere non posse. Ast qui Spinozismum ex emanatiuo Systemate exsculpunt, nimii sunt. Ille enim vnam tantum substantiam certis tantummodo modificationibus distinctam, nempe rerum vniuersitatem, Dei loco agnoscit, hoc posita diuinitate, res omnes ex ea emanationis lege effluxisse statuit. Quo pacto licet res omnes ex essentia diuina participent, sua tamen substantia peculiari gaudent, et formaliter a fonte suo differunt, suos quoque essentiae et perfectionis gradus, et limites diuersos habent. Et ita quidem Deus cum creatura, caussa cum effectu non confunditur, nec emanatiuo systemati atheismus potest obiici: ast parum leuius id errare fatendum quoque est, cum non minus periculosum deismum inuoluat, essentiam Dei simplicissimam in partes discindat, et omnia diuinitatis particulis repleat. Quod omni fere aetate maximas veritati diuinae insidias struxisse, exempla tot philosophorum emanationis hypothesin admittentium comprobant. Ex quo tandem, nobis non praeeuntibus Lector ipse sententiam de schola Boehmiana dicere poterit.

§. XXVIII. Longe elegantius ornatiusque hanc scenam instruxit IOANNES BAPTISTA VAN HELMONT, toparcha in Merode, Royenborch, Oorschot, Pellines, medicus superiori seculo celeberrimus. *Io. Baptista Helmontius.* Cuius vitae historiam attentione dignam ne ignoraremus, ipse cauit; duobus enim locis [q] scriptorum suorum rerum suarum circumstantias descripsit, quae diligenter inter se comparanda, et quae Filius Franciscus Mercurius Helmontius de vitae eius exitu in literas retulit [r] adiicienda sunt, quod neglexisse ARNOLDVM, WITTENIVM, REIMMANNVM [s], qui res eius attigerunt, merito miramur. Natus est Ioannes Baptista Helmontius, ex antiqua generosaque prosapia [t], Bruxellis anno cIↃ IↃ LXXVII, fratrum ac sororum postremus. Puer indolem excitatam, ingeniumque praecox, quodque tritam viam deserere auderet, demonstrauit, triennis autem calamitosissimo Belgii tempore anno cIↃ IↃ LXXX parentem amisit, cumque filiorum postremus esset, in studiis educatus est. Quibus tanta alacritate mentisque contentione insudauit, vt annos natus septemdecim philosophiae cursum iam absolueret, eosque doctrinae profectus demonstraret, quibus permoti professores medicinae Louanienses eum elegerunt, qui lectiones chirurgicas in collegio medicorum praelegeret. Quanquam autem fatetur, temerarie se et incogitanter egisse, ea docere praesumens, quae non intelligeret, ad eius tamen temporis consuetudinem se attemperauit, qua auctorum opiniones nullo

q) In Confessione T. I. Opp. p. 9. edit. Lugd. vnde repetiere WITTENIVS Memor. Med. p. 125. ARNOLDVS H. E. P. III. c. 8. p. 71. REIMMANN. Hist. liter. Germ. Vol. III. p. 437. et tum in Tumulo pestis T. II. Opp. p. 146.

r) In Praefatione Opp. parentis praemissa.

s) ll. cc. FREHERVS Theatr. p. 1374. qui negligentissimus hoc loco est.

t) Arma gentilitia exhibet titulus.

nullo fere delectu habito iuuentuti proponebantur. Erat autem librorum heluo et notabilia cuncta in locos communes redegerat, ita vero diligentia eminebat, vt a paucis superaretur. Mature vero perspexit, quam longe a vera eruditione abesset, cognouitque, quam mire ab arrogantia professorum iuuenes creduli simplicesque deciperentur. Contraxit itaque se in calculum, vt suo iudicio cognosceret, qualis quantusque philosophus esset, et an ad veritatem adspirauisset. Quod examen cum candide suscepisset, comperit se litera inflatum, et plane nudum, nisi quod artificiose altercari didicisset. Qua re ita aperti sunt Helmontii oculi, vt se nihil scire intelligeret. Et astronomiae quidem haut leuem operam impenderat, quod in argumento physico aliquid scientiae promittere sibi videretur: logisticam quoque et algebram, loco oblectationis, quoties taedium lectio adduxerat, coluerat: hisque Euclidis elementa iunxerat, et *Cyclognomonicam* CORNELII GEMMAE. A quo cum Copernicum vnice commendari videret, non destiterat, donec eundem sibi familiarem fecisset. At cognitis eccentricitatibus, coelorumque gyris, cognouisse se, ait, non impenso tempore dignum fuisse, quicquid de coelis acquisiuisse praesumsisset. Coepit itaque astronomiae quoque studium apud eum vilescere, quod parum certitudinis ac veritatis promitteret, inania vero suppeditaret quam plurima. Indignatus ergo suae ignorantiae, magistri artium titulum recusauit, cum ne vnam quidem artem secundum veritatem, sed secundum apparentiam tantum, didicisset. Hincque factum, vt omnis, quae in scholis tradi solet disciplina Helmontio per omnem vitam valde sorderet, isque in illam, quocunque loco posset, inueheretur. Id quod mire quidem placuit G. ARNOLDO eandem vbique tibiam inflanti, recte autem, nisi fallimur, ex intolerabili fastu, quo praeter se atque sua omnem eruditionem Helmontius deprimit atque contemnit, et se solum sapere putat, colligitur, animi typhum eum seduxisse, vt non vanitatem tantum disciplinarum nonnullarum, sed omnem quoque eruditionis orbem fastidioso sperneret animo, ratus se ad excitandas scientias meliores a Deo esse missum. Id quod vidit notauitque in Helmontio HIERONYMVS HIRNHAYM [u], qui non ineleganter ita de eo pronuntiat: *Plures Helmontium voluerent, nisi stilo tam arroganti et superciliosо scripsisset. Imprimis enim tanquam a Deo ad reformandam philosophiam simul et medicinam, ad penuriosas vt vocat, scholarum caecitates et credulam ignauiam corrigendam esset vocatus ac delegatus, dicit se veritatem docere compulsum, et nouam condere philosophiam, ac omnia pene rescindere a prioribus tradita.* Sed audiendus porro de vitae suae ratione et studiorum modo Helmontius. Is ad Iesum Dei filium conuersus orauit, ipsum vocaret, quo videretur. Docebant eo tempore Louanii philosophiam Iesuitae, rege licet, proceribus et academiae doctoribus ipsoque pontifice Clemente VIII inuitis. Apud quos cum Martinus

u) De Typho humani generis c. XV. p. 165. probante I. F. BVDDEO Isagog. P. I. p. 22.

nus Delrio disquisitiones magicas exponeret, huic praeceptori adhaesit: at pro messe se solas, ait, stipulas inanes rapsodiaque pauperrima collegisse, iudicio priuatum. Ad moralem itaque philosophiae partem conuersus, cuius illi sensum quendam Seneca et Epictetus iniecerant, hanc esse iudicauit, quam graui silentii iugo redimendam Pythagoras censuisset. Placuit quoque austeritas persuaso, paucis mutatis Capucinum esse Stoicum Christianum, aeternitatis quoque arrisit studium, sed rigidiorem sectam renuit valetudo tenerior. Scriptis Thomae Kempisii et Tauleri autem excitatus Dominum rogauit, vt vires daret ad amandam sectandamque veritatem nudam. Mire autem cum se per Stoicam philosophiam in perfectione Christiana profecisse crederet, ecce somnio ab ea reuocatur. Enarrabimus illud ipsis eius verbis, cum memorabile et accuratum de Stoica ethica iudicium suppeditet. *Videbar*, scribit, *factus bulla inanis, cuius diameter a terra in coelum vsque vergeret: superne enim eminebat sarcophagus, inferne vero loco terrae abyssus erat obscuritatis: horrui immensum, simulque excidi extra omnem rerum, meique notitiam. Ad me vero rediens, intellexi vnico conceptu, quod in Christo Iesu viuimus; mouemur et sumus, quodque nemo vel nomen Iesu ad salutem dicere, sine peculiari gratia Dei possit; quod continue orandum sit, et ne nos inducas in tentationem. Datus est mihi nimirum intellectus, quod sine peculiari gratia, ad quaslibet actiones, non nisi peccatum nos expectet. Quo conspecto, et saporabiliter cognito, admiratus sum priores meas ignorantias, et cognoui, quod Stoicismus me, inanem et tumidam belluam; inter abyssum inferni et mortis imminentis necessitatem detineret. Cognoui, inquam, hoc studio, specie mediocritatis fieri me arrogantissimum, quasi libertatis arbitrio fretus, gratiae diuinae renunciarem, ac quasi, quae vellemus, per nosmet ipsos efficeremus. Absit tale nefas, dixi: quapropter istam blasphemiam paganismo quidem indulgendam, at Christianum dedecere censui, adeoque philosophiam Stoicam hoc titulo odibilem censui.* Qui locus eo magis memorabilis esse videtur, quo clarius docet, quid nocumenti afferant μετέωρα moralia, et praecepta superba humanae sapientiae, et quo elegantius eos sobrie in argumento morali versari iubet, quibus austeritas philosophiae et virtutis Stoicae etiam in doctrina Christianorum morali est commendatissima, et qui supra humanae naturae conditionem sapiunt. Quales sibi visos esse Taulerum et Kempisium Helmontius haud obscure innuit, quo iure, quaue iniuria? Christianis doctoribus definiendum relinquimus Horum itaque Helmontius pertaesus, ad leuandum lectionis taedium, animum ad herbarum cognitionem aduertit, et Matthioli atque Dioscoridis libros euoluit, qui cum nec vsum certum, nec effectuum stabilem caussam exponerent, ipsi quoque nauseanti Helmontii animo euiluerunt. Idem sibi in Galeno et Auicenna accidisse fatetur, cum ex eorum lectione didicisset, veram medicinam non ex hominum libris, sed a Deo esse percipiendam. Medicae artis

artis incertitudine delusus, ad populorum mores, principum placita, iusque atque leges animum traducere cupiens, miris omnia fluctibus iactari vidit, et tam difficilem aliorum gubernationem, vt suae vix sufficeret. Animi tamen inclinatione propendens in rerum naturalium placidissimam cognitionem, medendi institutiones apud veteres Graecos et Arabes, et apud recentiores obuios legit, examinauit, et notabiliora per locos communes annotauit. Ast relegens omnem thesauri collecti copiam, suae se egestatis puduisse, insumtique laboris piguisse ait. Idem illi accidit, cum medicum artis salutaris praxin facientem comitaretur; nec enim certi quicquam se de morbis statuere nouisse, ait, et regulas medicorum fallacissimas deprehendisse. Conuersus itaque ad preces, doluit, primum se, renitentibus suis ad incertissimam vanamque medendi artem animum adiecisse, rogauitque Deum, ad eam vocationem se duceret, quae ipsi placeret, obsecuturum se pro possibili, quocunque vocaret. Haereditate vero inter viuos distributa, et ex parte sorori inscripta, cum se vbique frustra et inutiliter egisse deprehenderet, medicinam deserere et peregre proficisci statuit, excitatus somnio quodam, quo totum vniuersum, tanquam informe aliquod chaos et merum nihil vidit, addita voce, monente, vt, cum omnia nihil sint, apud Deum veram sapientiam quaereret. Iter ingressus, quo magis medicinam detestabatur, ac velut imposturam a se abiiciebat, eo maior illi se suppeditabat medendi occasio. Nempe ab homine idiota quodam, qui se illi sociauerat, pyrotechniae, id est, chemiae quaedam manualia discebat, et vt erat acumine praeditus, mox penetrale quorundam corporum per ignem inspexit, comprehenditque multorum separationes in libris nondum traditas, quo pacto valde creuit discendi auiditas. Comparata vero supellectile chemica, abdicauit libros omnes, sensitque, vt scribit ipse, se per ignem plus proficere, in conceptis orando acquisitis, quam libris quibuslibet, cantum semper cuculi eundem canentibus. Ita factus philosophus per ignem, quo nomine se ipse appellare solebat, totus in hanc artem incubuit, nec obstaculis, quae innumera apparebant, absterreri se passus est, nec laborem, aetatem, vigilias, nummorum dispendia pertimuit. Neque sympofia, neque Venus vllam ei horam subtraxerunt, quo minus totus dies noctesque huic operae inuigilaret. Vt vero diuinae beneuolentiae successus fauentiores experiretur, pauperes et mediocris fortunae homines lubens sine mercede sanauit, tanta pertinacia, vt eum confessionarius, quem vocant, cogeret cuiusuis offerentis pecuniam admittere, ne secus faciendo fores illis praecluderet, qui pudore praepediti non auderent auxilium eius vlterius inuocare, iuberetque ea, quae medendo acquisiuisset, inter pauperes distribuere. Auaritiae tamen surculum in diuitum sanationibus non sine pugna euellere se potuisse fatetur, eamque ob caussam Deum implorauisse, eum autem media ipsi praescidisse, ita, vt licet in aula Rudolphi imperatoris amplae fortunae illi promitterentur, ea res in vanum abiret. Aliter

autem

autem ipsi prospexit diuina prouidentia, vxorem enim piam atque nobilem ei dedit, cum qua Viluordiam se subduxit et totum se arti chemicae, (pyrotechniam vocat) immolauit, pauperumque calamitatibus subuenit. Quod facile ab eo fieri potuit, cum ex vxoris haereditate amplissimae ad eum facultates accessissent, licet non nisi litibus intercedentibus earum possessionem recuperauisset. Conqueritur autem praepotentes ad infamiam et occultam necem sub pietatis inuolucro eum fuisse persecutos [x]. Nec a vero absimile, cum sine mercede curationes institueret, multos ad eum concurrisse, morborum remedia implorantes, at, annon arrogantius scripserit: *Se quotannis aliquot myriades infirmorum sanare suis remediis non desistere, nec proinde minui sua pharmaca*, Lectori expendendum relinquimus. Ita vero et arti et proximo seruiens mortem sibi accivit [y]. Ab aegrotis enim aliquando in nebula gelida domum reuersus, pleuritidem sibi contraxit, suis tamen medicaminibus incolumem se restituit. Sensit tamen imbecillitatem vitae viriumque ex febris recrudescentis insultu, adeo vt pridie exitus sui erectus adhuc amico Parisios scriberet, coniicere se, non vltra viginti quatuor horarum spatium, vitam suppetiturum. Id quod factum; ereptus enim est rebus mortalium III. Cal. Ian. anno cIɔ Iɔ c x l i v. Ex qua narratione filii liquet, falsum esse Patinvm [z] asserentem, Helmontium, qui venaesectionem improbabat, cum pleuritide infestaretur, ea neglecta phreneticum obiisse. Magnas fuisse Helmontio patri ingenii dotes, acumen insolitum, experientiam multam, nemo negauerit, qui res eius nouit, nec aduersarii hanc ei gloriam denegare audent: communis autem medentium plausus multifariam eius eruditionem extulit [a]. Qui si parcius veteres castigasset, si a satyra scribenda et inuectiuis in alios, partes suas non sequentes abstinuisset, si modestius sua laudasset, longe maiorem famam ab omnibus retulisset. Inerat enim ei vis ingenii acerrima, et artis chemicae peritia singularis, nec a literarum ornatu destituebatur, ea vero felicitate medendi fruebatur, vt miraculosas curationes instituisse dicatur illis, qui hominem nouerant. Id quod agnouerunt viri docti, etiam ex medicorum filiis, qui licet haud pauca in eo reprehenderint, eum tamen ob doctrinam atque experientiam mirifice extulerunt, et Verulamio, Boyleo, Galilaeo, Cartesio aliisque seculi XVII heroibus iunxerunt [b], quorum loca, ne nimii simus, hic non adducimus, legi autem apud Thom. Pope-Plovntivm [c] et G. Arnoldvm [d] possunt. Maxime vero inter laudes eius extollitur, quod arcani χρυσοποιοῦ particeps fuerit, id quod tot viri docti asserue-

x) Multa de sua constantia in contemnendis persecutionum imbribus ab academiis excitatis gloriatur, de Lithiasi c. 8. §. 2. T. II. Opp. p. 45.
y) Filius in Praef.
z) Lettr. III. p. 12.
a) Thom. Bartholin. Epist. med. cent. IV. Ep. 73. p. 429.
b) Rapin Reflexions sur la philosophie p. 54.
c) Cens. cel. auct. p. 955.
d) loc. cit.

afferuerunt, vt crederet BVDDEVS [e], Helmontium, licet lapidis parandi myfterium non intellexerit, puluerem tamen hunc effectum producentem, habuiffe. Hanc vero artis fuae felicitatem liquori Alcaheft adfcripfit Helmontius. Quem primaeuum illud principium effe putat, ex quo omnia orta fint, et fal fummum effe praedicat, ignem et aquam, cunctaque ait corpora penetrare, et fubtilia reddere atque transmutare, feparare lumen a vegetabili, hocque in diftillabilem fuccum mutare, carbones in liquores diaphanos vertere, et fophiae proceffu parari poffe. Quae quamuis fatis certe vifa fint Helmontianis fectatoribus, valde tamen fufpecta funt D. G. MORHOFIO [f], eo quod liquor ille nemini mortalium, qui cognitus quidem fit, fuerit oftenfus, immo ne ipfi quidem filio Francifco Mercurio, vnquam vifus fit: ignotus autem fuerit veterum fcholae chemicae, primusque memoratus Paracelfo, ita tamen, vt fi rem ipfam confideres, repugnare omnino rerum naturae videatur. Vnde illorum fententiae accedit, qui hoc fophifma putant medicum, quo nouae doctrinae fuae gratiam aliquam conciliare voluerint, tam Paracelfus quam Helmontius, longe ifto fpeciofior in adftruendis liquoris fui Alcaheftici dotibus. Qua de re medicorum filiis iudicium relinquimus. Quanquam autem minime proletaria eruditionis copia et lectione haud contemnenda abundabat, adeo tamen omnem, quae in fcholis addifcitur doctrinam contemnebat, vt ne conuiciis quidem parceret, magnoque fupercilio omnia defpiceret, quae non diuina quaedam illi philofophia fuggeffiffet. Inde factum, vt nouum fibi fyftema tum philofophico-medicum tum theologicum effingeret, quod nouis paradoxis, et infolitis dogmatibus fcatet. In eo multa quidem a Paracelfo accepit, eum tamen in haud paucis deferuit, ratus, vidiffe eum multa, at in ipfa naturae adyta non fuiffe admiffum. Singularia autem et inaudita cum fequeretur, mirum haud eft, innumeras eum contradictiones fuiffe paffum, et imprimis medicos plerosque eius hypothefibus fuiffe offenfos [ff]. Ita v. g. ferre non potuerunt, damnari ab eo venaefectiones [g], tribuique inter vifcera duumuiratum [h] ventriculo et lieni. Vt alia taceamus medicis ignota et fufpecta, Helmontio vero laudatiffima, de quibus videfis REIMMANNVM [i]. Eundem fe in theologia praeftitit, licet enim totus pietatem fpiraret, vetera tamen illi omnia forduerunt, et ne doctrinam quidem Chriftianam ita probauit, vt non nouum illi vultum effingeret: de quibus tamen eius placitis hoc loco plura dicere nihil attinet; enumerat autem ea E. D. COLBERGIVS [k], qui adeundus, et comparandus cum G. ARNOLDO [l]. Quo tamen facile conce-

e) Diff. an Alchymiftae in Rep. fint tolerandi §. 14.

f) Polyhift. T. II. L. II. P. I. c. 10. §. 2. p. 201.

ff) Vid. BARTHOLIN. de Pulmon. fect. III. p. 20. filius Cent. I. Epp. med. 79. p. 311. P. AMMANN. Medicina crit. Praef. p. 8.

g) IO. MAVRIT. HOFMANN. de Venaesect. neceffit. th. 30. 37.

h) CONRING. Introd. in art. med. c. II. §. 23. SCHELHAMMER ad h. l.

i) loc. cit.

k) Chrift. Plat. Herm. P. I. p. 197. 201. add. FECHT. Noct. Chrift. p. 926.

l) loc. cit.

concedimus, verum esse, quod de Helmontio narrat Io. CARAMVEL LOBKOWITZ [m] his verbis: *Noui hominem, fuit pius, doctus et celeber: Galeni et Aristotelis iuratus hostis, sub quo aegri non laborabant diu, nam secunda aut tertia die carebant vita aut morbo. Vocabatur praecipue ad illos, qui ab aliis medicis deserebantur, e quibus non paucos restituit, vel frendentibus illis, a quibus fuerant condemnati.* Nam nec nostra aetate desunt, qui Helmontianis medicaminibus mirificas virtutes tribuunt [n]. Collegit scripta Helmontii filius Franciscus Mercurius, quae diuersis locis prodiere [o], Germanico quoque habitu, curata ab amico filii et Helmontianae disciplinae admiratore CHRISTIANO KNORRIO A ROSENROTH [p].

§. XXIX. Helmontiana physiologia tota, vt omnis eius disciplina, paradoxa est, paucis autem thesibus vix comprehendi potest, et lectorem poscit valde attentum, ob rerum difficultatem, et dictionis obscuritatem. Vidit id ipse Helmontius, et excusauit, timens *ne taedium lectori suboriatur, si forte noua atque paradoxa infestent magis, quam vera oblectent.* Ne tamen abeamus ἀσύμβολοι praecipua Helmontianae physicae dogmata paucis, qua licet breuitate enarrabimus. Statuit autem ita: *Physiologia Helmontii patris.*

I. Omnis caussa efficiens physica, non est externa, sed interna, essentialis, in natura [q].

II. Constitutiuum, efficienter instituens, caussans intrinsece, perfectiue atque per se est archeus.

III. Omne corpus naturale non alia requirit, quam corporea initia, plerumque mutationi ac vicissitudini dierum obnoxia, non autem natura constat hyle indefinita, ac impossibili, nec priuatione.

IV. Sunt itaque caussae rerum tantum duae, vna efficiens, altera materialis.

V. Res singulae in natura succum aliquem genericum desiderant pro materia, ac denique seminale, efficiens, dispositiuum, dirigens principium internum generationis, ex harum duarum caussarum connexione desumenda est definitio.

VI. Materia ex qua, aqua est, initium autem per quod, fermentum seminale dispositiuum, vnde mox producitur semen in materia.

VII. Materia acquisito semine, fit eo ipso vita siue materia illius entis media, discurrens in rei vtriusque periodum, siue materiam vltimam.

VIII. Est autem fermentum, ens creatum, formale quod neque substantia, neque accidens, sed neutrum, per modum lucis, ignis, magnalis,

 forma-

m) In Catalogo operum apud DE VISCH Bibl. Ordin. Cistercienſ. p. 187.

n) Pertinet huc Io. HENR. COHAVSEN Archeus febrium faber, Amst. 1731. itemque Helmontius ecstaticus, siue visa medicaminum potestas ab Helmontio somniante. Vid. Iournal literaire T. XVII. P. I.

o) Amstelod. 1648. 1652. 4. Venet. 1651. f. Lugd. 1667. f. qua nos vtimur.

p) Vid. MERCKLINI Lind. renou. p. 558.

q) Opp. T. I. p. 11. seqq.

formarum etc. conditum a mundi principio in locis suae monarchiae, vt semina praeparet, excitet et praecedat.

IX. Haec fermenta dona et radices sunt a creatore domino stabilitae in seculorum consummationem continua propagatione sufficientes, atque durabiles, quae ex aqua semina sibi propria excitent atque faciant.

X. Inest locis ordo quidam diuinitus inditus ratio quaedam et radix immutabilis producendi statutos quosdam effectus siue fructus [r].

XI. Aqua est vnica rerum caussa materialis, quatenus initii naturam in se habet, in modo, puritate, simplicitate ac progressu initiandi, prout et in termino dissolutionis, ad quem cuncta corpora per materiae vltimae reductionem redeunt [s].

XII. Ignis non ad generationem, sed ad destructionem datus est, nec eius origo seminalis est, sed peculiaris, estque res inter creata singularis vna et impar.

XIII. Caussarum efficientium in natura aliae sunt efficienter efficientes, aliae effectiue: prioris classis sunt ipsa semina, horumque dispensatores spiritus; posterioris sunt ipsa hospitia atque organa seminum proxima, qualia sunt fermenta externa materiae dispositiua, in alteritatem transmigrationes.

XIV. Omne agentis naturalis consilium non alio fine agit, quam vt disponat materiam sibi substratam ad scopos sibi cognitos saltem determinatos pro generatione.

XV. Singula vtut dura et opaca tamen ante sui istam soliditatem claudunt in se auram, quae ante generationem semini hactenus foecundo internam futuram generationem adumbrat, et generatum ad finem vsque scenae comitatur. Et haec caussa efficiens interna archeus vocatur [t].

XVI. Constat archeus ex connexione vitalis aurae velut materiae, cum imagine seminali, quae est interior nucleus spiritualis, foecunditatem seminis continens: semen visibile autem huius tantum est siliqua.

XVII. Archeus generationis faber ac rector se ipsum vestit statim corporali amictu: in animatis enim perambulat sui seminis latebras omnes ac recessus, incipitque materiam transformare iuxta imaginis sui entelechiam; praeses demum manet curator rectorque internus finium in obitum vsque [u].

XVIII. Omnis conclusio opinionem duntaxat inducit, non demonstrationem.

XIX. Necessario in nobis praeexistit cognitio conformitatis terminorum in syllogismo ante conclusionem, adeo vt in generali praesciuerim id, quod in conclusione demonstratur, et tantum in apricum producitur.

XX. Co-

r) p. 23. seq.

s) Notum, Thaletem hanc sententiam primum affirmauisse, conf. Morhof. Polyhist. T. II. p. 362. 401.

t) p. 25.

u) p. 26.

XX. Cognitio quam per demonſtrationem haurimus, iam prius in nobis erat, et tantum per ſyllogiſmum fit paulo diſtinctior, ſed tamen remanet, vt ante, dubio annexa, quia concluſio ſequitur debiliorem partem praemiſſarum.

XXI. Cum ſcientia lateat ſub cinere in intellectu, hic poteſt eum diſcutere, nec opus ad hoc habet modis et formis ſyllogiſticis.

XXII. In praemiſſis non clauditur neceſſario concluſionis cognitio.

XXIII. Syllogiſmus non poteſt inuenire ſcientias, ſed eas tantum clariores facit.

XXIV. Verae ſcientiae ſunt indemonſtrabiles, id eſt, non poſſunt proficiſci a demonſtratione.

XXV. Logicalis inuentio mera eſt reſumtio eius, quod prius erat ſcitum.

XXVI. Logicae ergo vſus eſt tantum, vt docens queat ſuam opinionem imprimere diſtincte in audiente, et vt audiens per connexionem reminiſcentiam excitet.

XXVII. Phyſica Ariſtotelis et Galeni ignara eſt, ſed quaerenda ſunt praecepta ſolidiora.

XXVIII. Initio rerum coelum, terra et aqua omnium corporum deinceps naſcendorum materia creata eſt: aqua autem in coelo continebatur, quod auram ſimul complectitur [x].

XXIX. Ignis ex elementorum numero relegandus eſt, nusquam enim creatus legitur.

XXX. Terra non eſt pars mixti, nec mater corporum ſed matrix.

XXXI. Aqua et aër nihil quicquam aliud in ſe conuertunt.

XXXII. Terra initio fuit continua et indiuiſa et vnico fonte irrigabatur: in diluuio demum in varias ſectiones hiſcebat [y].

XXXIII. Aër et aqua inter ſe nunquam permutantur.

XXXIV. Globus ex terra et aqua compoſitus, rotundus quidem eſt, ab ortu per occaſum in ortum, ſed teres ſiue oualis figurae.

XXXV. Inter initia phyſica gas et blas, veteribus incognita, neceſſario obtinent. Gas exhalatio aquae eſt, a frigore Mercurii eleuata, magis magisque ſubtilis reddita exſiccante ſulphure [z]. Blas autem eſt motus localis et alteratiuus ſtellarum [a]. Et haec duo initia meteororum ſunt.

XXXVI. Datur vacuum in aëre, ex demonſtratione mechanica per ignem.

XXXVII. Aëris poroſitates, vtcunque ſint actualiter omni materia expertes, habent nihilominus in ſe ens creatum, reale, non locum nudum, ſed quod eſt inter materiam et ſpiritum incorporeum plane medium, adeoque nec ſubſtantia nec accidens, ſed neutrum: idque magnale vocatur.

XXXVIII. Magnale non quidem lux eſt, ſed forma quaedam aſſiſtens aëri, eiusque velut ſocia et connubio certo coniugalis.

XXXIX. Corpora, quae miſta dicuntur, ſolius aquae fructus materialiter

x) pag. 32. y) p. 35. z) p. 46. a) p. 50.

liter sunt, nec alio elemento opus habent. In solam enim aquam insipidam, sublato semine mercurius ille resoluitur.

XL. Concretorum corporum semina partes similares in sal, sulphur, et mercurium remigrant, et in iis pro illorum exigentia latent, non tamen sensu Paracelsico.

XLI. Nulla rerum seminalis vicissitudo fit citra fermentum, quod massam semine impraegnat [b].

XLII. Sunt autem duplicia fermenta in natura, vnum quidem in se continet auram fluxibilem, archeum seminalem, qui suo fluxu in animam viuentem adspirat; alterum vero solum continet initium motus siue generationis rei in rem.

XLIII. Ille, qui res omnes ex nihilo fecit, hodie quoque cunctorum viam, originem, vitam, et perfectionem creat, licet caussae secundae operentur velut partiales [c]: hinc formae ex nihilo a Deo creantur.

XLIV. Deus est vera, perfecta et actualiter omnis omnium essentia, esse autem, quod res habent est entis, non autem Deus [d].

XLV. Initio generationis archeus nondum est luminosus, sed est aura, in quam forma, vita vel anima sensitiua generantis parumper nituit, donec sufficienter sui fulgoris sigillum aliquod vmbratile impressisset [e].

XLVI. Aura haec, auida splendoris sensati in generante semel ac vmbratiliter in se concepti, intendit via omni sibi possibili, corpus organizare, ad receptionem illius luminis et actionum ab illo lumine dependentium.

XLVII. Huc ergo anhelans desiderando, se ipsum magis magisque accendit, curritque perfectissime, vt suscipiat istud lumen formam siue vitam. Quam tandem non aliunde acquirit, quam ab eo, qui vita est, veritas ac lumen vitale: sicque formas accipit a patre luminum, postquam plene est fruitus suis muniis. Et sic Christiana philosophia dictat.

XLVIII. Archeus iam conceptus vbique vitae custos, et transmutationum promotor manet, eiusque mutationem illico vitae suae mutatio a prima ad vltimam sequitur [f].

XLIX. Consonant quidem archei, quatenus vitales splendorem aliquem possident: attamen non se mutuo recipiunt, ne illorum turbetur regimen et ordo.

L. Vicissitudo in natura non ex materiae appetitu, sed ex potestate efficientis Vulcani est [g].

LI. Corruptio est dispositio quaedam materiae, a fatiscente rectore Vulcano derelictae, adeoque non priuatio est, sed caussis constat positiuis.

LII. Fermenta aliena praeficiuntur corruptionibus cunctis perque fermentorum alteritates omnis inchoat corruptio ad gradum sensim ac fastigium ascendit, ac tandem adepta periodum terminatur. Alia enim difflato naturae balsamo pereunt, alia non nisi prius excitata putredine.

LIII.

b) pag. 69. seqq. c) p. 81. d) p. 83. e) p. 87. f) p. 93. g) p. 95.

LIII. Natura nescit, nec admittit suo voto contraria [h].

LIV. Duplex blas est in homine, vnum, quod naturali motu, alterum vero voluntarium, quod per internum velle sibi motor existit. Hoc primum mouens voluntas est [i].

LV. Calor efficienter non digerit, sed tantum excitatiue, adeoque non est proprium digestionis organum, sed fermentum stomachicum [k].

LVI. Timor domini initium, finis vltimus sapientiae autem caritas [l].

LVII. Anima nequit se ipsam apprehendere per rationem, neque per imagines. Veritas essentiae enim, et veritas intellectus se penetrant in vnitate et identitate, ideoque intellectus res immortalis est.

LVIII. Cum luminum vitalium sint plura genera, lumen mentis est substantia spiritualis, vitalis et luminosa creatura [m].

LIX. Qui identitatem nostram cum Deo immenso fingunt, aut nos partem illius totius dicunt, athei sunt.

LX. Intellectus habet sibi coaequaliter atque substantialiter colliquatam et vnitam voluntatem intellectiuam, non quidem quae sit potestas vel accidens, sed ipsum lumen intellectuale, substantia spiritualis essentia simplex indiuisa, ab intellectu separata per suppositionalitatem sui esse, incomprehensibili modo et non in essentia [n].

LXI. In mente pariter tertium est amor, seu desiderium amandi et complacendi, illis aequale, et simplex in vnitate substantiae. Non autem ille amor est actus quidam voluntatis, sed procedit simul ab intellectu et voluntate substantialibus tanquam distinctus et gloriosus actus.

LXII. Mens est actus vnus purus simplex, formalis homogeneus, indiuisus et immortalis, in quo proxime Dei imago incomprehensibilis, incomprehensibiliter essentialiterque consistit, mentemque format, adeo vt in ista imagine omnes potestates nedum deponant naturam attributorum, verum suas suppositionalitates colligant in vnitatem indistinctam.

LXIII. Intellectus est ita lux mentis, vt ipsa mens sit intellectus merus, lucidus, adeoque a corpore separata videt et sine cerebro intelligit.

LXIV. In corpore intellectus corporalibus organis obligatus et per suam sedem animae sensitiuae in profundum corruptae naturae demersus vim qualificatiuam assumit, quae imaginatio dicitur.

LXV. Imaginatio non habet species intellectiuas, quas non hausit ab obiectis sensibilibus.

LXVI. Ideo vis intellectiua, quae cum animae sensitiuae functione phantastica concurrit, sequitur organi indolem, atque vitae sensitiuae arbitrium [o].

LXVII. Ordinaria fabrica discursuum est circa os stomachi anima enim cogitat in praecordiis.

LXVIII. In cerebro est sedes memoriae, ab anima impressa.

LXIX.

h) p. 100. i) p. 112. k) p. 124. l) p. 164. m) p. 165. n) 167. o) p. 171.

LXIX. Intellectus est de essentia animae, voluntas et memoria sunt facultates caducae et vitae sensitiuae.

LXX. Intellectus radiat luminaliter in caput, medio tamen corporalis connexionis, per spiritum aëreum.

LXXI Intellectio orta per inuentionem atque iudicium fit in cerebro per affluxum radii e praecordiis [p].

LXXII. Nempe sedes animae est in stomacho, praesertim eius orificio, tanquam centrali puncto atque radice [q].

LXXIII. Quia mens proxima diuinitatis imago est, idcirco nihil proprie principaliter atque intime cogitat, contemplaturque, nisi primam illam vnitatem, et reliqua cuncta propter eandem: quamdiu autem quippiam cogitatur, quod sensibus vel ratione percipi potest, nondum est pura abstractaque mentis notio [r].

LXXIV. Modus autem eo perueniendi est procul remotus, propter omnimodam abstractionem et proscriptionem omnium rerum creatarum, immo et increati considerationem: fit autem per abnegationem ex sequestratione progredientem, vsque ad omnem mentis actiuitatem, quae nempe proin excludit mentis omnem cogitationem et contemplationem, exspectatque superne influum lumen gratuitum, nihil agendo, sed tantum tolerando post exhaustam omnem egoitatem [s].

LXXV. Non propinquius agendo scanditur ad supereminentem solius mentis et abstractam lucis idealis denudationem, quam per orationem silentii in spiritu, in quo deliciae Dei sunt adorari.

LXXVI. Vt autem exercitia prodant quidditatem mentis, id potentius non aliunde haberi potest, quam ab exercitiis spiritualibus, quibus ipsa mens sese extricata connexis conceptibus rerum creatarum, cognitarumque sensuum ministerio.

LXXVII. Desiderium optatusque animae, qui est absque omni egoitate in anima amorosa feruenter desiderante, fit per liquationem mentis desiderantis in amore Dei: vnde dependet totalis resignatio sui totius, quod Deo offert, quo excluduntur omnes cogitationes praeter nudum amoris optatum.

Haec ex innumeris, quae coaceruat Helmontius ipsis eius verbis barbariem haud raro prodentibus selegimus, vt de summa philosophiae eius, cum rationalis tum naturalis, tum moralis Lectori constaret. Quae licet theosophicum aliquod systema prae se ferunt, vt ex vltimis assertionibus totaque de mente humana doctrina luculenter patet, scholarum tamen methodum propius seruant, eosdemque vultus exprimunt. Nec errabimus magnopere a vero, affirmaturi, Helmontium licet magno Scholasticae et Galenicae sectae odio duceretur, attamen philosophiam nobis scholasticam nouo habitu indutam in scenam reduxisse. Certe, eadem dicendi barbaries, eadem notionum nihili, vagarum, et sensu carentium figmenta, ea-

p) pag. 182. q) p. 176. r) p. 190. s) p. 194.

ta, eadem diſtinctionum inanium diligentia, eadem diſputandi licentia, et quae alia Scholaſticae philoſophiae vitia ſunt, in Helmontianis philoſophematis vbique reperiuntur. Et licet ad experientiam multoties prouocet, nec negandum ſit, multa eum ignis beneficio detexiſſe latentia, infeliciter tamen plerumque et ἀνακολούθως ex iis dogmata deriuat. Maxime vero in Helmontio reprehendendum eſt, quod ingenio vehementer luxurianti et nonnunquam deliranti totam ſuam philoſophiam inaedificauerit. Cuius manifeſta indicia ſunt, quod ex ſomniis animo, poſt meditationes profundas oblato et ecſtaſibus, quas ſe paſſum eſſe dicit, principia ſua philoſophica deſumſerit; totam autem pſychologiam ſuam ſtatui animi ex guſtato Napello deliranti eiusque experientiae inaedificauerit [t]. Quis enim quaeſo a delirante, et ſuo regimine orbato cerebro ſanum aliquid expectauerit? Reliqua, ſi pauca quaedam experientia magiſtra afferta excipias, ſtudium contradicendi ſcholarum placitis auctori dictauit, quae tamen ſuppoſitionalitatibus, quidditatibus, haecceitatibus, egoiſmis et ſimilibus ſcholaſticorum laruis ipſe quoque incruſtat. Studium autem nouitatis dum ad abſtractas et cerebrinas notiones eum adduxit, huiusmodi principia excogitauit, quae nullibi niſi in febricitantis Helmontii ingenio inueniuntur, qualia ſunt Gas et Blas eius, quibus tamen inuentionibus mire gaudet, licet nec perſpicuitatem gignant, nec ſolidi quid dicant, nec diſtinctam notionem faciant. Cuius generis quoque archeus luminoſus Helmontii eſt, quem tamen tot viri docti adamarunt, nempe quod facilius licet incertis, obſcurisque principiis admiſſis, ignorantiam tegere, et de ignotis multa garrire. Qui autem accuratam ratiocinationis ſeriem poſtulat, ſitiens abibit ab Helmontio, apud quem innumera falſorum ratiociniorum genera ſunt, quae ſatis probant, ipſum accuratis et perſpicuis diſtinctisque rerum, quas afferebat, notionibus non fuiſſe vſum. Quae nobis monentibus, ſufficiunt, vt ſententiam Lector ferre queat, quo loco habenda ſit Helmontiana ſapientia.

§. XXX. Patrem non imitatus modo eſt, ſed coniecturis aſſertisque paradoxis ſuperauit, eruditione non fuit inferior, filius FRANCISCVS MERCVRIVS HELMONTIVS, philoſophus per vnum in quo omnia, eremita peregrinans. Hoc enim epitheto ipſe vſus eſt, vt characterem philoſophi eo certius dignoſcas. Natus eſt anno cIↃIↃcxviii parentique et philoſophanti et naturae receſſus igne tentanti gnauus adſtitit, eadem autem theoſophicae doctrinae principia theologica, philoſophica et medica aſſeruit, in haud paucis longius progreſſus eſt. Paternarum curationum felicitate vero, et arcanorum chemicorum notitia magnam famae celebritatem nactus eſt [u], ſuntque qui tradant, artis χρυσοποιοῦ non notitiam modo ſed facilem quoque vſum habuiſſe, eiusque ſpecimina in aula

Fr. Mercurius Helmontius.

t) p. 170.

u) Conf. STOLLIVS Introd. in hiſt. liter. P. I. c. 2. §. 8. p. 78.

la imperatoris ostendisse. Quod vtrum verum sit, hic disquiri non potest, eo quod testium fides examinanda sit, quod huc non pertinet. Et magna quidem ingenii extraordinarii vi et foecunditate gauisum esse Helmontium filium, omnino fatendum est, vnde illa nominis celebritas extitit, quamne summi quidem viri illi denegant [x]. Accessit linguae Hebraicae insolita cognitio per arcanos quoque libros Iudaeorum volutata, vnde factum, vt Cabbalisticae philosophiae maximum pretium statuerit, et Cabbalae denudatae editionem consilio et re cum Knorrio admodum iuuerit. De qua re cum *Tomo tertio* quaedam iam dixerimus, ea repetere hoc loco nolumus. Non mirum autem Cabbalisticam philosophiam Helmontium deperiisse, eam enim cum theosophica mire conuenire, ex supra dictis est manifestissimum, facileque illi intelligent, qui ideam metaphysicae Cabbalisticae Helmontianae, a nobis *Tomo tertio* enarratam attento considerauerint animo, et cum theosophicis placitis comparauerint. Ea vero eruditio Cabbalistica valde eum commendauit principi Palatino Solisbacensi, qui his potissimum cupediis delectabatur, et Knorrii atque Helmontii conatus valde adiuuabat. Ex aula Palatina autem Amstelodamum, indeque Berolinum secessit, ibique anno cIↃ IↃ C X C I X obiit. Animi vero temperamento gaudebat atra bile referto subtristi et seuero, quod cum imaginationis foecundissimae feruore accenderetur, ad singularia, paradoxa insolita quaeuis dilabebatur. Non id ignorauit Helmontius, qui in his paradoxis haud exiguam sapientiae partem repositam esse censebat. Id quod prodidit editis *Dissertationibus paradoxicis de Macrocosmo et microcosmo, et vtriusque vnione, in quibus de sole, luna, stellisque earumque influxu et operatione, deque hominibus, brutis, mineralibus, lapidibus* [y] etc. profunda multa afferuntur, vt ex dicendis constabit. Nec luculentius forte huius characteris ingenii Helmontiani testimonium est, quam *Delineatio alphabeti vere naturalis Hebraici Solisbaci anno* cIↃ IↃ C L V I I edita [z], in qua alphabeti Hebraici signa, significationem, mysteria, et tandem quid non? in homine mira imaginandi felicitate inuenit. Quibus an in omni philosophiae et literarum historia leuius quid inueniatur, dubii haeremus. Ipsa sane inextricabilis obscuritas viri, tantam meditationum profunditatem sectantis, vt atra ipse nocte se cingeret, satis dicta probat, ac omnino probandum est, iudicium serenissimae cuiusdam principis et summo de rebus philosophicis iudicandi acumine instructae, et Helmontium intus et in cute noscentis [a], quae virum nimia imaginum insolitarum et male cohaerentium subtilitate se ipsum non intellexisse, eleganter et ex vero censuit. Hunc enim totius scholae theosophicae characterem esse, ea quae hactenus dicta sunt, satis comprobant, re-

cteque

x) Vid. LEIBNIZ. Hist. crit. de la Rep. des lettres T. X. p. 317. Pertinet huc quod opificiorum fere omnium peritus fuerit, Leibniziana p. 226.

y) Lingua Anglicana, Germanice prodiit Hamburgi 1691 8.

z) Conf. STOLL. l. c. p. 79. MORHOF. Polyh. T. I. L. IV. c. 3. §. 1. p. 734.

a) Leibniziana p. 230.

eteque hanc anomaliam ingenii Helmontiani notauit magnus LEIBNIZIVS [b]. Nec errabimus a verisimilitudine, si ad confirmandam quam de eius ingenio dedimus imaginem ipsam eius religionem aduocemus. Quamuis enim cum parente Romanae ecclesiae professioni esset addictus, ab ea tamen ad Quackeros secessit, eorumque vitae rationem indolem habitu quoque simplici et plebeio expressit. Nihil autem dicta manifestioribus speciminibus probat, quam placita παραδοξότατα, quae illi in mentem venerunt. Vt enim Cabbalistica eius somnia taceamus, quae tamen verum Cabbalistarum systema peruertere suo loco demonstrauimus, philosophia illa Mosaica, quam in *quibusdam praemeditatis et consideratis cogitationibus super quatuor priora capita libri Geneseos* [c] exposuit, adeo vaganti extra ordinem orbitamque imaginationi habenas laxat, vt

Diruat, aedificet, mutet quadrata rotundis.

Nec aliud iudicium meretur, *Seder olam, siue ordo seculorum, id est, Principia philosophiae antiquissimae et recentissimae;* qui liber quidem a PETERSENIO [d] foeminae cuidam illustri apud Anglos tribuitur, ex Leibnizii autem testimonio, Ven REIMMANNVS [e] affirmat, Helmontium verum et genuinum eius auctorem esse; licet non magnopere repugnauerimus GER. CROESIO [f] asserenti, comitissam quandam Anglicanam easdem cum Helmontio hypotheses amplexam illi in hoc foetu excludendo obstetricatam fuisse. Ita vero παραδοξοφιλίαν in eo libro auctor secutus est, vt recte affirmatum laudato REIMMANNO, *animi se pendere, an a natis literis vnquam scriptum in lucem prodierit, quod plura comprehenderit paradoxa, et tot ac tanta in theologia iuxta ac philosophia sparserit semina contra opinionem omnium.* Non enarrabimus peregrina auctoris placita, quae in isto libro incrustauit, cum ab aliis facili negotio hauriri possint [g], sed verbo tantum monemus, totum in eo esse Helmontium, vt animarum euolutiones, emanationesque ex fonte diuino earumque reuolutiones per varios gradus et statas periodos explicet, vnde nec a μετενσωματώσεως dogmate sibi temperauit, re ipsa vero Cabbalistarum deliria expressit, quorum nihil fere est, quod non adulteratum et suis commentis intermixtum in horrea sua receperit. Scripsit autem hunc librum Helmontius vt a Spinozismo, Cartesianismo et Hobbesianismo, quae eo tempore inuisa inter Batauos Anglosque erant nomina, suam philosophiam distingueret; quod qua ratione fecerit, illi, quibus libellus rarissimus ad manus non est, ex REIMMANNI [h] narratione discent, cuius liber cum in omnium manibus sit, eum hoc loco non exscribimus. Sed ne arrogantius nos sine allatis rationibus de Helmontio iudicasse videamur, ecce

 paucas

b) Conf. FELLERI Monumenta inedita P. VI. n. 4. vbi exhibentur Excerpta ex literis Leibnizii de ingenio F. M. Helmontii.

c) Amstelod. 1697. 12.

d) *Im Geheimnis vom Erstgebohrnen aller Creaturen.* p. 27.

e) In Histor. Atheismi S. III. c. 10. p. 521.

f) In Histor. Quackeror. L. II. p. 282.

g) CROESVS l. c. Relat. Innoc. 1704. pag. 650. 753.

h) loc. cit.

paucas ex quamplurimis, theses et assertiones, ex *discursibus* eius *paradoxicis de macrocosmo et microcosmo* haustas, quae ingenii Helmontiani indolem mire exprimunt, et quae diximus abunde probant. Ita nempe statuit:

I. Luminaria coeli aut masculina sunt et calida, aut foeminina et frigida [i].

II. Calor et frigus non accidens sunt, sed substantia realis, vera et spiritualis [k].

III. Calor siue lumen solis pater est rerum comprehensibilium, qui foetum essentialem ex aqua progenerat [l].

IV. Omnis vnio fit modo spirituali.

V. Frigus lunae est res spiritualis pariter atque corporalis, qua mediante spirituali vnione cum calore solis spirituali res omnes comprehensibiles, producuntur et reducuntur in vnum. Grauida itaque luna est ex sole.

VI. Luminaria nocturna, luna puta et stellae magna cupiditate interdiu propter vitam suam solem attrahunt, eiusque calorem in naturam suam conuertunt, noctu vero eum iterum edunt, qui ita transmutatus in lunae centro colligitur, fitque aqua aetherea subtilissima et spiritualis [m].

VII. Principium vniens spiritus est, siue substantia realis spiritualis. Et hic spiritus mundi maximus, in quauis parte creaturarum habitat, et perpetuas reuolutiones operatur [n].

VIII. Et macrocosmus et microcosmus suum in se creatorem comprehendit, ideo vterque etiam in eo ad suam perfectionem redit [o].

IX. Fit autem ea vnio in filio primogenito et ab vno perfectionis et gloriae gradu ad alterum promouetur [p].

X. Et hac quidem ratione per multas reuolutiones ad Dei gloriam redit homo [q].

XI. Quicquid est, principio carere debet, adeoque aeternam naturam essentiamque in se habet, quae sine fine continuo operatur, et se expandit, vt post suam originem ad maiorem perfectionis gradum eleuetur, ita tamen, vt quamuis semper fiat propinquior et similior Deo, nunquam in Deum ipsum mutetur [r].

XII. Effluere ex homine perpetuo et sine fine iusta proportione homo integer idealis, redireque in eum debet. Haec vero sunt corpora spiritualia, et spiritus corporei, qui originem ex spiritu hominis centrali capiunt [s].

XIII. In coitu coniugali emanat spiritus idealis, et semen vtrumque spirituale iungit, ex quo foetus dein corporeus nascitur [t].

Sufficiunt pauca haec, vt de singulis, quibus scatet liber, iudicium ferre Lector prudens queat. Quae omnia miram quidem imaginandi vim et foecunditatem produnt, at iudicio eo magis destituuntur, quo magis nec funda-

i) p. 2. k) p. 4. l) p. 5. m) p. 12. n) p. 22. 24. o) p. 149. 150. p) ibid. q) p. 152. r) p. 153. s) p. 155. t) p. 166.

fundamento quodam rationali nituntur, nec recte inter se cohaerent. Πρῶτον ψεῦδος autem emanationis doctrina est, ex male intellecto axiomate: ex nihilo nihil fit, enata, quam vbi cum parentis placitis cum Cabbalistarum deliriis et notionibus atque regulis quibusdam chemicis sociasset, mirabile hoc doctrinae aedificium inde emersit. Quod totum theosophiam quandam spirare, ex Helmontii *Praefatione operibus parentis praemissa* est manifestissimum.

§. XXXI. Omnium tamen, qui ex theosophicorum schola prodierunt acumen vicit, et φιλοσοφωτάτως in hac via incessit PETRVS POIRETVS, philosophorum nostrae aetatis haut postremus. Cuius vitae historiam, praeter G. ARNOLDVM [u], L. H. BENTHEMIVM [x], NICERONIVM [y] aliosque auctor commentarioli *de vita et scriptis Petri Poireti* [z] persecutus est, qui tamen elogium magis quam biographiam Poiretianam condidit. Ipse vero Poiretus, de vita sua narrationem cum amicis communicauit, quae cum *Bibliothecae Bremensi* [a] inserta sit, hunc in exponendis rebus eius ducem omnium tutissime sequemur, et reliqua suo loco attexemus. Natus et Poiretus Metis XVII Cal. Mai anno cIↃ IↃ C XLVI, parentibus pauperibus quidem, at honestis, qui cum acumen iudicii in puero mature vigere et ingenio eum commendari cernerent, scholae vrbanae eum tradiderunt, ipse vero tredecim annorum adolescens, totum se Latino sermoni reliquisque humanitatis disciplinis addiscendis addixit. Cumque anno cIↃ IↃ C LXI a praetore Hanouiensi, qui comitatui Lichtensteinensi in Alsatia praeerat, ad instituendos lingua Gallica filios aduocaretur, studium istud non deseruit, sed ea alacritate cucurrit, vt anno cIↃ IↃ C LXIV academiam Basileensem adire posset, quo loco fautorum commendatione in collegium Augustinianum receptus est. Triennium in hac Musarum sede commoratus est Poiretus, cum autem valetudine valde infirma affligeretur, ab ore doctorum pendere, et diuinae atque humanae sapientiae praecepta ab eis haurire impeditus est. Suo Marte itaque in disciplinarum recessus penetrare, et musei parietibus affixus, a mortuis ea discere sategit, quae a viuis accipere non poterat. Quo factum, vt suo genio in eligenda studiorum via indulgeret, cum ab aliorum opinione et iudicio pendere opus haut haberet. Ignota tum quidem in acroateriis philosophorum erat philosophia Cartesii, quam cum valde commendari a viris doctis obseruauisset, summa diligentia in eam addiscendam incubuit, cumque acumine iudicii gauderet, ita in eius mysteria penetrauit, vt intimi recessus paterent, ipse vero totus ad Cartesianismum raperetur. Sacram vero doctrinam, typum Salmuriensium theologorum atque Piscatoris secutus didicisse, illi dicitur, qui biographiam eius *Bibliothecae Bremensi* inseruit, eamque ab ipso Poireto se accepisse testa-

Petrus Poiretus.

u) Hist. eccl. P. III. p. 162.
x) Stat. eccles. et schol. Holl. P. II. p. 420.
y) Memoires de Lit. T. IV.
z) Praefixus est POIRETI Opusculis posthumis.
a) Class. III. Fasc. I. m. 4. p. 75.

testatus est. Ast narratum nobis ab amico fide dignissimo est, qui Poiretum paucis ante obitum diebus anno cIↄ Iↄ cc xix conuenit, et de eius studiorum ratione multa ab eo accepit, fassum sibi esse Poiretum, se nunquam integrum aliquod theologiae systema legisse, exceptis *Institutionibus theologicis* Maresii, neque tamen has absoluisse. Multa tamen se didicisse a Io. Ludouico Fabricio, Palatino theologo, quem Heidelbergae audiuerit, neque ipsi Vitringam patrem displicuisse. Ex qua narratione de fide Arnoldi iudicandum est, qui ad relationem ipsius Poireti prouocat, testaturque, quamuis inuitus sacrarum literarum studio a parentibus destinatus sit, nunquam tamen receptis dogmatibus animum adiecisse, et hanc caussam fuisse, cur tandem litibus, et contradictionibus implicatus fuerit. Paulo tamen aliter ipse Poiretus, in *Epistola ad auctorem bibliothecae vniuersalis* [b], differit, quo loco fatetur, se more hominum literatorum communi φίλαυτον et sibi placentem loco doctrinae sacrae, quae detecta mentis miseria ad veram sapientiam ducit, inutilibus atque stultis speculationibus tempus operamque impendisse, laudatum autem ob eam rem ab illis fuisse, quorum magna tum fuerit auctoritas. Superficiariam enim vulgaremque eruditionem velut vestimentum aliquod splendidum se induisse et a praeceptorum ore, decretis et opinionibus acerrime a se defensis pependisse, et non quidem scientiarum maxime philologicarum omnium insatiabilem fouisse famem, cum eas despiceret, at maioribus et altioribus inhiasse, ideoque ad inutiles metaphysicae chimaeras nugasque inanes diuertisse, quo tamen pacto animae desiderium et insatiabilis sciendi cupiditas extincta non sit. Tandem miserante diuino Numine, ad Tauleri, Kempisii et similium scripta delatum, cum animae suae miseriam sordesque agnouisset, deque purgationis necessitate fuisset conuictus, omnem sibi sectariam doctrinam sorduisse, et concordiam dissentientium toto animo praeoptasse: donec ad Burignoniam delatus haec omnia vicerit, et theosophiae se totum tradiderit. Ex quibus narrationibus tribus, quae omnes ab ipso Poireto profectae sunt, sole meridiano clarius patet, Poiretum in exponenda studiorum suorum philosophicorum et theologicorum historia non in omnibus sibi constitisse, et mox eclecticum se in iuuentute iam fuisse, mox auctoritatis praeiudicio fascinatum doctorum suorum opiniones fuisse secutum, tradidisse. Illud tamen dubio caret, Poiretum, cui ingenii adfuit vigor insolitus et iudicandi vis acris, sibi magis suisque meditationibus, quam praeceptorum institutioni eruditionem suam debuisse. Anno cIↄ Iↄ c lxvii paucos dies, antequam pestifera lues inualesceret, Basileam deseruit, et Hanouiam secessit, ineunte vere anni cIↄ Iↄ c lxviii autem Heidelbergensem scholam adiit, vt sacro se muneri, cui se destinauerat, praeparet. Ibi Fabricium virum doctissimum, vti dictum, audiuit, et ordinis quoque ecclesiastici axioma accepit, vt vicariam in exercendo munere ecclesiastico operam praestare

posset,

b) p. 449.

possit, qua ratione aliquandiu ecclesiae inseruiit, anno cIↄ Iↄ C LXXII autem ordinarium ecclesiastae munus in ducatu Bipontino accepit. Eo loco positus cum morbo vehementi corriperetur, edito voto contra atheos et religionis hostes, restituta sanitate scribendi, ad id exsoluendum se accinxit, et religionem naturalem conscriptis *cogitationibus rationalibus de Deo, anima et malo*, vsus Cartesianis φιλοσοφουμένοις defendere aggressus est. De quo tamen eius labore, quo famam sibi haud contemnendam inter philosophos comparauit, infra magis commodo loco dicemus. Belli calamitatibus autem et munere et domo pulsus est, quae occasionem ei suppeditarunt, totam vitae et fidei scenam commutandi. Et ipse quidem in tumultus bellicos, quibus exilium eligere coactus sit, caussam transfert; BENTHEMIVS [c] autem, qui Poiretum aliquoties conuenit, et vitae circumstantias ex eius ore didicit, narrat, ideo eum munus deseruisse, quod intellexisset, nec suam, nec gregis commissi vitam cum doctrina ab ipso tradita conspirare. Conciliari autem haec possunt, si G. ARNOLDI [d] narrationem sequamur, qui ipse quoque a Poireto eam accepit. Is enim refert, cum vidisset, suspectum a Maresio factum esse Voëtium, quod Thomam Kempisium legendum commendauisset, cupiditatem se incessisse librum hunc inspiciendi: eius tandem cum alio a Burignonia conscripto compotem factum, magno desiderio accensum fuisse dictam virginem conueniendi: quorum amicitiam epistolis nonnullis ambiuerit. Cum autem anno cIↄ Iↄ CLXXVI irruptionibus Gallorum loco et munere moueretur, adeo non deiectum animo fuisse, vt potius gratulatus sibi id exilium sit, cum difficultates muneris grauissimas, et virium imbecillitatem diu intellexisset, hancque ideo caussam Deo commendauisset. Qua narratione admissa, omnia cohaerent; constat enim ex ea, Poiretum munus quidem non deseruisse, at eiectum furore hostium exilium non modo patienter tulisse, sed gratissimum quoque habuisse, quod occasionem nactus esset commodam ad eas partes transeundi, quae mirifice illi placere coeperant. Exutus itaque munere ad Batauos secessit, indeque Hamburgum, vbi conuenit Antoniettam Burignoniam, (cuius vitam ipse POIRETVS scripsit, eiusque *Operibus* [e] praefixit, quam enarrauit quoque more suo P. BAYLE [f], vehementi idcirco controuersiae cum Poireto implicatus, vt supra dictum). Quae ita suis dogmatibus placitisque cepit Poiretum, vt et aliquandiu eius lateri affixus eam comitaretur, et adoptato systemate paradoxo ex Cartesiano fieret μυστικώτατος. Quod nomen quidem refugit, quoad vixit Poiretus, et more suo valde indignatus est B. Iaegero [g], cum is locum illi inter mysticos assignauisset: licet enim non negaret, *se theologiam mysticam cum innumeris viris maximis ita magni facere, vt nihil supra, nec se illius theologiae vere diuinae*

c) l. c. p. 421. d) l. c. p. 162.
e) Edidit eas Poiretus Gallice, et Germanice Amstelod. 1684. Vol. 19. 8.
f) Dict. T. I. p. 646.
g) Opp. posthum. p. 252.

nae pudere; pati tamen se non posse, ait, *quod malo fine inter mysticos referatur, quia nunquam de ea theologia ex professo scripserit, neque de ea scribendi se capacem crediderit, multo minus se inter illuminatos immediate et adeptos adnumerari, aut aliis regenitum credi legemque impleuisse voluerit.* Si tamen verum fatendum, et non de nomine, sed de re ipsa sermo est, totum, quod abiecto Cartesianismo, elegit systema ita comparatum est, vt mysticorum placitis vt ouum ouo sit simillimum. Quod enim de Burignonia ipse obseruat: *Quamuis nequidquam arte aut studio consectetur argumenta aut dictiones mysticorum auctorum, tamen eius scripta passim eorum substantiam et solida fundamenta comprehendere, eorundemque sensum mire detegere;* id de Poireto quoque pronuntiandum est, cuius scripta medullam mystici systematis exhibere, non modo *oeconomia* eius *diuina*, sed tractatio quoque *de Eruditione triplici*, immo noua quoque *Cogitationum rationalium* editio sole meridiano clarius testantur. Nec alio teste opus est, nisi ipso Poireto, qui haud vno loco [h] mysticorum doctrinam velut diuinam commendauit, et suis meditationibus assertum iuit: nec alia caussa est, cur Iaegero atque Christiano Thomasio mysticorum primipilis eum adnumerantibus tam graui indignatione succensuerit, quam, quod nosset, eos rationis contemtum, et somniantis imaginationis imperium illis obiecisse; quam ignominiam ferre noluit, licet rationis operam omnem multo labore ex eruditionis solidae circulis eiecisset. Sane ita vbique vrget illuminationem passiuam in fundo animae sacro silentio admittendam, vt contradicendi studio seipsum nesciuisse Poiretus censendus sit, cum se mysticum exprimere velle negaret. Quemadmodum autem ad Burignoniae partes vehementer erat pertractus, ita deserta factione Cartesiana, quam ante haut parum ornauerat atque roborauerat, non modo eius decreta abiecit, sed acerrime quoque in eam insurrexit, naeuosque eius philosophiae detegere, quibus poterat modis, annisus est. Neque deneganda laus Poireto, eum, qua erat iudicandi acrimonia, si praeiudiciis se exuisset, errores et πρῶτα ψεύδη Cartesiani systematis acute detexisse, et in quibus deficiat, quid in eo culpandum sit, luculenter ostendisse [i]. Ast ferri non potest, virum doctum et acutum, cum se Burignoniae auctoritate fascinari passus esset, et theosophiam quandam miris dogmatibus paradoxis refertam esset amplexus, non sectariam modo philosophiam, sed omnem rationem eiusque scientiam iisdem telis iugulauisse. Quod cum obiecisset Poireto Christianus Thomasius, qui prius vehementer Poireti consilia probauerat [k], at melius re inspecta, consideratoque damno et ἀσοφίᾳ rei ineptum sapientiae genus more suo critico obelo confixerat, valde eo nomine in hunc aduersarium Poiretus coepit insurgere, negando sibi rationem inuisam

h) Vid. Defensio methodi inueniendi rerum Opp. posthum. f. 5. p. 167.

i) Vid. Method. inueniendi rerum P. I. §. 8. Cogit. rat. p. 115. 140. 145. 146. ed. recentiss.

k) In priori praefatione Tr. de eruditione triplici.

vſam et contemnendam cenſeri, ſed intra limites ſe ſuos illam tantummodo cogere. Nec negari poteſt, non tam impotenter ſtolideque in omnem rationis vſum debacchari Poiretum, quemadmodum ab aliis theoſophiae ſectatoribus factum, ſed idealem eum illi cognitionem et eruditionem ſuperficiariam relinquere. At ſi res ipſa conſideretur, et fundamenta Poiretiana excutiantur, patebit, verum eſſe, quod illi obiecit Thomaſius [l], eum, cum obſeruauiſſet, Carteſianos aliosque vſum rationis nimis extollere in inquirenda veritate, in alterum extremum eſſe prolapſum, vt lumen rationis plane deprimeret; et tanquam inutile et damnoſum abiiciendum eſſe ſtatueret. Re ipſa enim huc omnia conſpirant, quae de eruditione rationis ſuperficiaria commentatur [m]: „Eſſe rationem in „mente facultatem eam veluti pictoriam et vmbratilem, eamque naturam „habere, vt ob idearum proprietatem non niſi ſuperficiaria cognitio inde „exſurgere poſſit, nec reales obiectorum affectionumque proprietates in„telligantur: eſſe rationem facultatem corruptam, limitatam, vmbratilem, „mereque accidentariam, et actiuitate ſua ideas ſuas ſine Dei amico con„curſu debito modo excitare non poſſe: ratiocinandi actum ipſa ratione „ideisque imperfectiorem eſſe, ob attentionem minorem, memoriae an„guſtiam, idearum abſentiam, latentem propenſionem animi, praeiudi„cia, etc. adeoque ex tribus illis putridis atque corruptis fulcris, ideis „ſcilicet, ſuisque affectionibus tantopere euanidis ac imperfectis, intelle„ctu actiuo aegro, et ratiocinatione incerta patere, quam parum illi co„gnitioni ſit deferendum; immo ne vigiliam quidem huiusque a ſomno „diſtinctionis certitudinem a ratione expectari poſſe, certitudinem meta„phyſicam nec ſummam eſſe, et tenuem eſſe, et pauci vſus; rerum na„turalium cognitionem ſolidam nec a ratione, nec in ratione eſſe poſſe; „matheſin non niſi externa quaedam palpare velut coecum, nec habere „rationis oculos, immo principia de maximis et minimis omnis quanti „mathematica, omnem vim rationis humanae tranſcendere, aut ſi quasdam „de his efformare voles, contradictorias vnius eiusdemque rei efformare „poſſe, quarum vnaquaeque demonſtretur vera eſſe, non obſtante con„tradictione perſiſtente." Haec enim et complura alia, quae magno molimine aſſerit, ita comparata ſunt, vt rationem aut plane eiurandam abiiciendamque, aut myſticorum et theoſophorum placitis, quae demonſtrationem omnem refugiunt, nudo obſequio ſubiiciendam et captiuandam eſſe, inde ſequatur. Quo pacto nihil tam abſurdum delirumque eſt in cerebri humani theoſophiam et coeleſtem illuminationem affectantis iactantisque cogitationibus, quod non de ratione triumphet, quam ita deprimit Poiretus, vt altiora vulnera a nullo ſceptico vnquam acceperit, nec ab Arceſilao vel Carneade proficiſci potuerit in hoc lumen a Deo nobis conceſſum accenſumque aliquid contumelioſius.

§. XXXII.

l) In noua Praefat. §. 23. p. 23.

m) Sect. II. c. 5. p. 391. ſeqq.

Poireti vltima fata et scripta.

§. XXXII. Sed vt in viam reuertamur, paucis reliqua vitae Poiretianae absoluimus. Ad Burignoniam delatus dici non potest, quanta diligentia et insigni feruore eius placita defenderit et disseminauerit. Per Frisiam orientalem autem in Hollandiam delatus, Rhenoburgi consedit, quo loco tolerabantur, quicunque a communi ecclesiae sententia discesserant, modo tranquillitatem publicam non laederent. Ibi quietus ad obitum illuminationi passiuae atque libris scribendis vacans et ab omni munere abhorrens, sibi vixit, et familiam aluit, ex nonnullis, quibus vulgaria sordebant, collectam. Neque tamen sectam vnquam instituit, neque conuentus sacros, immo ne domo quidem ad cultum diuinum publicum aut sacram synaxin egressus est, facile autem passus, vt, quamcunque familiares sibi religionem sequendam putarent sequerentur, aut suo ingenio et placitis obsecundarent [n]. Ita corruptam enim ciuitatem totius mundi credebat, vt illi interesse, eiusque partem esse Christiano conscientiae integritatem seruare cupienti sit impossibile. Et hac quidem ratione vsque ad annum aetatis LXXIII vixit, vltimis vitae temporibus doloribus haemorrhoidalibus vehementer excruciatus, deposuitque mortalem sarcinam XII Cal. Iun. anno cIↃ IↃ CC XIX, febre catarrhali extinctus. Concedenda laus acuminis et ingenii Poireto est, quo alte in rem penetrare, errores detegere, naeuos luculenter demonstrare, cunctaque apte et concinne enarrare poterat. Nec diffitendum, quamplurima bona, pulchra et egregia in eius libris, illis praecipue, quos ante Burignonianae factionis electionem scripsit, deprehendi. Agnouerunt id viri docti passim, non illi tantum, qui mysticis fauent [o], sed et illi, qui multa in Poireto desiderarunt, et in his Chr. Thomasivs [p], qui, licet insignes, quas Poireto tribuerat laudes, suo modo retractasset, fatetur tamen etiamnum, *in libris eius de eruditione triplici multa egregie bona deprehendi, multos errores eruditionis falsae detegi, non solum antiquioris philosophiae scholasticae, sed et nouioris Cartesianae, adeoque eos valde commendandos esse studiosae iuuentuti, ne illecebris doctrinae illius communis vel antiquioris vel nouioris decipiantur.* Laudanda quoque Poireti perspicuitas, qua concinne et luculenter difficillimum argumentum enodare, et tum subtilissimas quaestiones metaphysicas explicare, tum theosophica quoque principia in se obscurissima mira luce perfundere valebat. Animo autem adeo pacifico regebatur, vt omnium sectarum, religionum hominum concordiam meditaretur, et *Irenico vniuersali* [q]. Iurieo opposito, hanc pacem Christianam, non sine eloquentia commendaret. Extollunt quoque, qui cum Poireto congressi sunt, animi humilitatem, modestiam, moresque ad pietatem compositos, et humanitatem cunctis beneuolam facilemque; quam tamen, quod mireris, moderatio-

nem

n) Benthem. l. c.

o) Vid. quae collegit Arnold. l. c. p. 162. et ipsius Apologeticus IV. p. 432.

p) l. c. p. 22.

q) Prodiit primo Gallice, hoc titulo: La paix des bonnes ames, dans tout les partis du Christianisme 1687. Germanice 1702.

nem animi in ſcriptis eius polemicis deſideres, in quibus aduerſariis magna vehementia reſpondit, ratus ſcilicet, ſe pro cauſſa Dei pugnare. Eius enim aduerſus impios quoscunque, maxime atheos et religionis irriſores ſtrenue defendendae ſtudio laudabili totus ardebat, cuius exemplum eſſe poſſunt quae contra Clericum et P. Baylium, Spinozam aliosque maxima contentione zeloque diſputauit. Dolendum itaque, virum nec iudicio nec eruditionis cultura deſtitutum adeo in amplectendis Burignoniae deliriis inſaniuiſſe, vt, ſi quis *Nouam oeconomiam diuinam* [r], quam eius principiis ſuperſtruxit, et ſingulare atque paradoxum ſanctioris diſciplinae aedificium inaedificauit, legat, vix oculis ſuis fidem habeat, huiusmodi foetum a Poireto proficiſci potuiſſe, qua de re, ne nimii ſimus, doctorum eccleſiaſticorum [s] cenſurae conſulendae ſunt. Neque in hac ſphaera ſe continuit, ſed nouam ſapientiam diuinitus edocendam philoſophiae non tam intulit, quam illa eiecta perditaque ſurrogauit. Fecit id in tractatione *de Eruditione triplici ſolida, ſuperficiaria et falſa, in qua oſtenſa veritatum ſolidarum via et origine, cognitionum ſcientiarumque humanarum et in ſpecie Carteſianiſmi fundamenta, valor, defectus et errores deteguntur, praemittitur tr. de vera methodo inueniendi verum.* Qui cum prima vice *Amſtelodami* anno cIↄ Iↄ c xc II prodiiſſet, adeo placuit Chriſtiano Thomaſio, valde eo tempore theoſophos depereunti, quod corruptam voluntatem, eos ſanare poſſe crederet, vt anno cIↄ Iↄ c xcvI eam tractationem *Halae* recudi curaret, praefixa *Praefatione*, in qua laudes innumerae, in philoſophiam myſticam et theoſophicam, maxime Poiretianam cumulantur. Non tamen diu in eo errore haeſit vir acerrimi iudicii, et hypotheſi pertinaciter non addictus, ſed perſpecta confuſione principiorum a myſticis et theoſophis admiſſa, illas partes deſeruit, probe animaduertens, viam illam paſſiuam a Poireto commendatam, ad enthuſiaſmum ducere. Cum autem ob detectos in eo ſectariae philoſophiae naeuos librum manibus iuuenum excutiendum non putaret, noua *Praefatione critica*, de vero eruditionis ſolidae, ſuperficiariae falſaeque diſcrimine accurate egit, et quam periculoſum ſit abiecto neglectoque intellectu actiuo, paſſiuam quandam illuminationem in centro animae ſacro ſilentio admittendam expectare, diſtincte demonſtrare ſtuduit, quam editionem, iuxta illam, quam Poiretus auctam et emendatam anno cIↄ Iↄ ccvII vulgauerat, expreſſam luci publicae anno cIↄ Iↄ ccvIII [t] commiſit. In qua editione tamen omiſſa appendix a Poireto editioni Batauae adiecta, qua *Defenſio contra Titium*, *Apologia pro tr. de Educatione liberorum contra miniſterium Hamburgenſe; Irenicum vniuerſale, Idea theologiae myſticae eiusque auctorum*, et *Epiſtolae apologeticae duae aduerſus Io. Clericum* continentur. Valde offendit haec diſſertatio Thomaſiana Poiretum

r) Hiſtoriam libri dat BVDDEVS Iſagog. in hiſt. theol. L. II. c. 7. p. 1374.

s) B. IAEGERI et Cel. I. IOACH. LANGII Antipoiretiana ſcripta.

t) Lipſ. et Francof. 8.

retum, contradictionis paulo impatientiorem, qui in *peculiari Defensione methodi inueniendi verum* non sine aculeis ad eam respondit, edere tamen fatis vltimis impeditus eam apologiam non potuit, vnde inter *Opera posthuma* apparuit, quibus similis generis responsionem in *Praefatione generali* editor adiecit. Licet autem fluctus in simpulo, quod aiunt, Poiretus plurimos mouisset, parum tamen operosis istis apologiis profecit, cum contra rationes Thomasii a Titio quoque strenue Poireto oppositas, nihil vrgere potuerit, nisi suam, et sibi similium hominum experientiam, quam deceptam fuisse imaginationis lusu ex opposita vtriusque luminis rationis et reuelationis indole scopoque inuictis demonstrationibus probabant: vnde negatis assertis Poiretianis eorumque confirmatione desiderata totum corruit theosophiae, id est eruditionis istius verae, diuinae, internae et realis aedificium. Interim, praeter ea, quibus naeuos sectariae philosophiae detexit, hoc tamen laudandum est, quod perspicue ordinateque theosophicum systema more philosophico exposuit. Idem, quod mireris, in emendatione *Cogitationum rationalium de Deo, anima et malo* suscepit. Eas cum prima vice anno cIɔ Iɔ C LXXVII edidisset, in plerisque Cartesium secutus est, ita tamen, vt suas quoque meditationes interdum afferret. Ast cum alteram editionem anno cIɔ Iɔ C LXXXXV vulgaret, quo tempore iam theosophico mysticoque systemati aperte adhaerebat, relictis notionibus et definitionibus Cartesianis de Deo menteque humana, nouas dare mysticorum dogmatibus conuenientes contendit. Nempe supposito ⁿ), „Deo placere, vt se ipse viuide quaerat, inueniat „et contempletur, seque sentiat, quantum fieri potest deliciosissime, extra sta„tum solitudinis diuinae essentiae suae, atque inde posito, dari entia extra „essentiam Dei, in quibus se Deus tanquam principium agens et actuosum re„praesentare velit, conclusit inde, mentis essentiam debere esse cogita„tionem cupidam luminis et laetae acquiescentiae, quibus scilicet pro„prietatibus diuinae essentiae imaginem referat. Inde porro asserit, nihil „menti essentialius et intimius esse, quam cupiditatem obiecti, hancque „ferri essentialiter in lucem et acquiescentiam, siue in verum et bonum „infinitum, non posse autem producere illam lucem et acquiescentiam, „cuius indistinctius cupida est: ex quo sequi putat, ad explendam istam „cupiditatem opus esse illuminatione fidei, qua desiderium luminosae ac„quiescentiae infinitae expletur, mensque suarum tenebrarum et impoten„tiae ad acquiescentiam conscia, denegatis ideis omnibus et figmentis „propriis ad determinationem a Deo ita transfertur, vt esuriens Deum „cum ineffabili et intensissimo ardore atque anxia expectans pabulum de„siderii, Dei luce et acquiescentia tota lucide et tranquille repleatur, ea„que Deum luminosum et tranquillantem reuera possideat, quamuis ipsa, „quamdiu mortali onere grauatur et tegitur, lumen eius retecta non ad„spiciat facie. Ex quo actu mentis illuminatiuo mentis acquiescentiam

„nasci

n) Prolixe haec et acute persequitur in Diss. praeliminari.

„nasci ait tranquillissimam, et coniunctionem ardentissimam siue amorem „Dei." Et hoc quidem fundamentum illud est, quod a mysticis et theosophis acceptum, qua potuit perspicuitate et acumine philosophico ornauit roborauitque, quod deinde in tr. de *Eruditione triplici* prolixe deduxit. Diuersissima haec esse a Cartesiano demonstrationis Dei modo et theologia naturali, quilibet videt. Cum itaque in prima editione contra atheos, de Deo, trinitate, anima, malo acute secundum Cartesii principia disputasset, ea omnia in adiectis annotationibus secundum principium istud mysticum emendauit, et singulis fere paginis illud inculcauit. Quod qua caussae Dei felicitate et victoria factum sit, licet cetera acutissime pro ea pugnauerit, illorum iudicium esto, qui norunt, quam male res Dei hostibus eius prodantur, si principia assumantur precario excogitata, cerebrina, saltem hypothetica et quorum negatione tota caussa diuina cadit. Tacemus intellectum illum passiuum et otiosum silentium, naturae humanae mentis aduersum, et S. Scripturae ignotum, ad quaeuis somnia decipientis imaginationis recipienda esse aptissimum, vnde recte monuit Cel. STOLLIVS [x], libros hos Poireti caute legendos, et otiosi animi hominibus tradendos non esse. Idem institutum in tertia editione, paucis ante obitum annis [y] seruauit Poiretus, cui nouam dissertationem *de duplici discendi methodo deque simulato P. Baylii contra Spinozae atheismum certamine* adiecit, de qua in Baylii vita, quantum satis, dictum. Viderunt deuia in quae seduxit lectorem Poiretus, viri docti beneque monuerunt, recta via ad enthusiasmum duci animum; id quod primus, nisi fallimur, Poireto obiecit IOANNES CLERICVS [z]. Cui *peculiari epistola*, alteri volumini tr. *de Eruditione triplici adiecta* non sine aculeo Poiretus respondit, iniuriam sibi fieri clamans, eo quod diserte affirmauisset, rationem et sensus in vnionem Dei peruenire non posse, in *Oeconomia diuina* autem ab enthusiasmo fanatico Christianam doctrinam luculenter vindicasset. Ast probe obseruatum viris eruditis est, ludere definitionum varietate Poiretum, et id tantum enthusiasmum vocare, quando ratio corrupta illuminationem diuinam iactat, quam intellectui hominis passiuo in fundo centroque animae vindicauit. Vnde cum de habitu disciplinae generalis differeret vir acerrimi iudicii GOTTL. GERHARDVS TITIVS [a], et totam Poireti ideam eruditionis verae, falsae et superficiariae depingeret, examinaretque, ita de eo pronunciauit: *Enthusiasmum fanaticum, id est, aegrae mentis deliria esse illam eruditionem solidam, notitiam humanam seu naturalem ad enthusiasmum duci aptam, eruditionem superficialem, ab enthusiasmo alienam eruditionem falsam.* Quae censura adeo vulnerauit animum Poireti, vt cum non haberet, quae accurate responderet, ad inuectiuas descenderet, et concionando magis, quam refellendo, aduersarium repellere conaretur, vt recte obseruatum Cl.

x) Hist. lit. P. II. c. 2. §. 7. p. 447.
y) Amstelod. 1715. 4.
z) Bibl. vniuers. T. VI.
a) Art. cogit. c. 19 p. 475.

STOLLIO [b]. Attamen pulchre rem ſuam egiſſe Poiretum, iudicauit ARNOLDVS [c], in eodem luto haerens, qui vtrum rem acu tetigerit, Lectoris arbitrio definiendum relinquimus. Cum autem ex hoc principio admiſſo innumera dogmatum paradoxorum ſeges effloreſceret, et ſtudium placitorum Burignoniae, quaecunque paradoxa et a ſenſu, ratione et ſcriptura aliena illa dixerat, Poireto ita commendauiſſet, vt ornare ea, defendere, et hederam illis ſuſpendere auderet, aduerſarios quampluri-mos expertus eſt, quibuscum vsque ad finem vitae illi dimicandum fuit. Nam praeter Clericum et Titium, quorum iam mentionem fecimus, illuſtrem quoque virum V. L. SECKENDORFIVM aduerſus ſe concitauit, cum is ſcripta Burignoniae in *Actis Eruditorum Lipſienſibus* [d] recenſuiſſet; illi enim ſecus, quam Poiretus, de eius placitis ſtatuenti *Monitum neceſſarium* oppoſuit, cui tamen vir celeberrimus *peculiari ſcheda ἀνωνύμως* reſpondit. Sed Iurieum quoque, Iaegerum, *Theologiam Anti-Poiretianam* edentem, Thomaſium Bayliumque aduerſarios expertum fuiſſe, ex ſupra dictis repetendum eſt. Idem celeberrimo Halenſium theologo IO. IOACHIMO LANGIO accidit, cuius *Diſſertationes Anti-Poiretianas* ante mortem refutauit, vulgauit *Reſponſionem* eamque *Prologo galeato* muniuit editor. Cumque ob POIRETI libellum *de Educatione liberorum* graues motus in eccleſia Hamburgenſi fuiſſent concitati, Pfeiffero eum reprehendenti more ſuo vehementi *Apologia* [e] reſpondit. In his autem ſcriptis polemicis, quae omnia fere partim nouae editioni tr. de Eruditione triplici adiecta ſunt, partim in *Operibus poſthumis* comprehenduntur, prodidit Poiretus, hominem ſe fuiſſe, iſto tranquilliſſimo quem tantopere commendabat ſtatu nondum potitum. Tanta enim in aduerſarios, et praecipue in Clericum, Baylium, Titium et Pfeifferum acerbitate et dicendi vehementia inuectus eſt, vt niſi certam virorum doctorum fidem ſciremus, qui humanitatem et morum facilitatem eius experti laudant, minime credi poſſet, talem eum in conuerſatione ſe exhibuiſſe, qui pugnando amorem et modeſtiam neglexerat [f]. Adeo verum eſt, contradictionis impatientes animos cancellis contineri non poſſe, et myſtico quoque atque theoſophico philoſopho ſuam bilem eſſe. Feliciori pugna et laetiori victoria contra Spinozae impietatem et Balthaſaris BEKKERI nugas dimicauit. Et illum quidem in *Fundamentis atheiſmi euerſis*, *ſiue ſpecimine abſurditatis atheiſmi Spinoziani*, *Cogitationibus rationalibus* [g] adiectis haud infeliciter aggreſſus eſt, quanquam nonnulla in eo ſpecimine deſideret Ven. IAC. STALKOPFIVS [h]: Bekkerum autem ita profligauit, vt quid reponeret: non haberet, et licet ab amicis exſtimularetur, reſpondere

b) loc. cit. p. 447.
c) loc. cit.
d) 1686. p. 9.
e) T. II. Operis de Erud. triplici.
f) Vid. BVDDEVS Iſag. L. II. c. 7. p. 1375. STOLLIVS l. c. p. 485. Act. erud. Germ. P. LXXXI. art. 2.
g) p. 829.
h) In Animaduerſionibus ſuccinctis in definitionem II. Part. II. Ethices Ben. Spinozae, nec non illius confutationem a P. Poireto ſcriptam.

dere tamen Poireto minime auderet. Cum autem Burignoniae partibus se addixisset, non modo iudicium, quo pollebat, amisisse, sed quem toto animo detestabatur spiritum sectarium admisisse visus est; certe ferre non potuit eius visiones et praecepta improbantes [i]. Scripsit praeter laudatas tractationes plura alia, quae tamen huc non pertinent [k], omnia enim, excepta dissertatione *de natura idearum ex origine sua repetita, siue, vera et cognita prima adu. Cl. Abrah. Pungelerum* [l], theologica sunt: ista vero dissertatio ea suis domesticis innixa hypothesibus repetit, quae in noua *Cogitationum rationalium* editione prolixe iam disseruerat. Cum autem mysticis impense faueret, multa scripta theosophica aliorum in lucem produxit, praefationibus, auctariis, animaduersionibus illustrauit [m], hancque scholam sibi, quo posset modo, habuit commendatissimam.

§. XXXIII. Praeter hos, quos ex ingenti theosophorum numero adduximus philosophos, non omittenda est integra Rosaecrucianorum societas, quae ineunte seculo XVII magnum strepitum in ecclesia orbeque literario excitauit, et diuersissima eruditorum iudicia meruit. Tanta autem prolixitate famosae societatis historia diffunditur, et cum ecclesiae tum artis salutaris fata ingreditur, vt integram hoc loco enarrare, et iudicium interponere non liceat, paginae angustia et tractationis limitibus obstantibus. Accedit difficultas rei, quae coniecturis tantum definiri potest, quae prout lectorem offendunt, ita momentum vel leue et graue habere videntur. Ipse autem libri huius societatis symbolici, quales sunt *Fama* et *Confessio*, et qui reliqui sunt, consulendi sunt, in quibus colligendis diligentissimus fuit G. ARNOLDVS [n], licet in eius tractatione ordo et accuratio desideretur. Multos quoque nominant STRVVIVS [o], LIPENIVS [p], COLBERGIVS [q], quibus tantum non omnes addi possunt, qui historiam ecclesiasticam recentiorem attigerunt. Nos summam rei, prout lectis et comparatis inter se libellis hoc nomen gerentibus [r] nobis apparuit, enarrabimus, et nostram sententiam modeste subiiciemus.

Rosaecrucianae fraternitatis historia vnde petenda?

XXXIV. Percrebuit fama societatis Rosaecrucianae exoriente seculo XVII, de anno autem, quo primo innotuit, incerti scriptores haerent. Quidam ad annum seculi decimi sexti septuagesimum recurrunt, non audiendi, cum vestigium huius societatis nullum eo tempore compareat.

Summa Historiae Rosaecruciani sodalitii.

PA-

i) Vid. LEIBNIZ. Reflexions sur l' esprit sectaire, in FELLERI Monumentis ineditis T. IX. art. 7.

k) Catalogus scriptorum Poireti omnium adiectus est in calce Cogit. rat. et in Bibl. Bremensi l. c. itemque in Opp. posthumis.

l) Amstelod. 1715. 8.

m) Pertinet huc Theologia Germanica, Gallice edita, cum diss. apologetica adu. Iurieum 1700. 12. praefationem quoque praemisit refutationi libri LOCKII Fides et ratio collata, quam secundum principia sua edidit discipulus quidam eius. De aliis vid. BVDDEVS l. c. p. 910.

n) Hist. Eccles. et Haer. P. II. c. 18. p. 613. seqq.

o) Introd. in Hist. Lit. c. IX. §. 29. p. 466. collata Biblioth. philos. c. II. §. 13. et quae viri docti ad haec loca annotarunt.

p) In Biblioth. theol. P. II. p. 684. 685.

q) Christianism. Platonico-Hermet. P. I. c. 6. p. 265.

r) Nominauimus nonnullos in Germ. Hist. phil. opere T. VI. p. 1236. seq. plures autem ARNOLDVS l. c. quos plerosque euoluimus.

PASCHIVS inter *Inuenta nou-antiqua* huius quoque ſocietatis mentionem faciens eius origines in annum cIↃIↃCXVII refert, ſed falſum hoc eſſe libelli illi demonſtrant, qui de hac ſocietate ante annum iſtum in vulgus exierunt. Nobis veriſimile eſt, anno cIↃIↃCX primum de ea rumorem ſparſum eſſe. Nam non ſcribit modo perſonatus IVLIANVS DE CAMPIS, in *Epiſtola ad omnes, qui de noua ſocietate ordinis de cruce roſea aliquid vel legerunt, vel diſſerendo de re iſta aliquid audiuerunt, anno* cIↃIↃCXV edita: *Non ignotum eſſe plurimis, quam fortunam ſiniſtram excurſus de reformatione totius mundi in aeſtate elapſi anni* cIↃIↃCXIV *expertus ſit, et quam male excepta ſit adiecta narratio de fama fraternitatis roſeae crucis.* Sed et DANIEL MEDERVS in *Iudicio theologico de Fama et Confeſſione fraternitatis R. C. anno* cIↃIↃCXVI edita, Praef. ait, *ante quinquennium Famam fraternitatis in quinque linguis diuerſis prodiiſſe.* Ex his enim verbis clarum eſt, anno hoc famam de iſta fraternitate primum eſſe ſparſam. Ipſam vero iſtius ſodalitii hiſtoriam veriſimili iudicio eruere eſt difficillimum. Cum enim ſparſa ſemel Fama de hac fraternitate, quicquid erat theoſophorum Paracelſiſtarum, adeptorum, alchemiſtarum, et huius furfuris aliorum, ſodalitium hoc ſibi vindicaret, eo quod ad arcanas iſtas artes et ſcientias chemicas, magicas, Cabbaliſticas alluderet, factum inde eſt, vt ſua ex hoc grege quilibet ſomnia Roſeae crucis ſodalibus accepta referret, ſicque incertis rumoribus totum fere orbem Chriſtianum repleret; id quod Fluddi, Sperberi ſimiliumque, qui hoc ſibi axioma vindicarunt, ſcripta de hoc ſodalitio ſatis ſuperque comprobant. Quod ita exacerbauit viros doctos, puritatis fidei cuſtodes, vt ipſam hanc ſocietatem, de cuius tamen exiſtentia certi ſciebant plane nihil, multis accuſationibus et ſuſpicionibus onerarent. Quae omnia niſi accurate ab ipſius fabulae originibus diſtinguantur, numquam inuenietur, quid veriſimili ratione de hac re ſtatui poſſit. Ad hanc itaque cautelam attenti, rem primo quidem, prout fama ferebat, enarrabimus, et tum demum modeſte noſtram ſententiam ſubiungemus. Ita vero publico rumore, primo Germaniam, mox per omnem fere Europam ſparſo tradebatur: Prodiiſſe Sodalitium hactenus latens, cuius origines ad Chriſtianum Roſencreuz referendae ſint: Natum illum eſſe in Germania anno cIↃCCCLXXXVIII, ſuſceptoque itinere ſacro ad ſepulchrum Saluatoris ex Palaeſtina Damaſcum perueniſſe, ibique cum ſapientibus Chaldaeorum fuiſſe congreſſum, arcanasque eorum diſciplinas, magiam puta Cabbalamque didiciſſe. Tum in Aegyptum et Libyae regiones delatum, myſteria iſta multis theſauris auxiſſe. Reuerſum autem in patriam emendationem ſcientiarum omnium animo concepiſſe, et ad obtinendum hunc ſcopum laudabilem arcanam fraternitatem inſtituiſſe, paucis membris conſtantem, huicque amicorum ſacro ſibi fidei et ſilentii ſymbolo iunctorum collegio ſua myſteria aperuiſſe, et diuinam hanc eos ſapientiam docuiſſe, praecipiendo, vt ad poſteritatem ſimili modo methodoque arcana

propagaretur. Tandem annos natum centum atque viginti sine morbo vigentem pie obiisse. Sublato tribus huius auctore, eam inter fidissimos quosque arcanam seruatam et ad posteros pari modo propagatam fuisse; donec tandem istud sodalitium detectum sit. Quod vt specioso atque verisimili titulo orbi persuaderetur, libelli prodierunt duo, in quibus, res omnis enarrata et mysterium hoc siue verum siue fictum, detectum est. Vnus *Famae fraternitatis* rubrum gerit, id est, *Detectionis fraternitatis laudabilis ordinis Roseae crucis;* alteri *Confessionis fraternitatis* titulus praefixus est, et Germanica atque Latina lingua prodiit. In his libellis, qui primam totius fabulae scenam confinxerunt, haec sodalitio isti tribuuntur I. Singularem a diuina beneuolentia reuelationem sodales accepisse, eiusque beneficio maximorum et plurimorum mysteriorum notitiam acquisiuisse, ea quoque velut veros theosophos explicare posse, cum mediante lumine gratiae, ad collustrandum naturae lumen sint maxime idonei. Ideo praeter sacra oracula, scripta Tauleri et theologiam Teutonicam commendabant. II. Vniuersalem eruditionis omnis per quoscunque status et vitae genera emendationem eos moliri, et ad emendandos naeuos doctorum, maxime medicorum et philosophorum, se accingere. III. Possidere eos lapidem philosophorum, eoque parario tincturam siue medicinam vniuersalem, artemque mutandorum metallorum, arcanamque notitiam vitae prolongandae fuisse adeptos. IV. Scire eos et praedicere, instare seculum aureum omni felicitate exoptatissimum. His quatuor scenis primus fabulae actus comprehendebatur. Cum autem ea diuulgata, tota Paracelsicorum, Theosophorum, et Chemicorum turba res suas agi crederet, et vtraque manu hanc sibi sodalitatem vindicaret, nihil tam absonum delirumque fuit, nihil adeo noua et inaudita mysteria prae se tulit, quod non ad hanc tribum referretur, quae vero omnia, et a quibus auctoribus profecta sint, et quo fundamento isti societati tribuantur expendenda, et cum ipsis fabulae originibus et dogmatibus, quae simulabat, non commiscenda sunt. Enarrari satis non potest, quantos motus in ecclesia pariter atque orbe literario rumor iste, vbi semel percrebuisset, excitauerit. Nempe prout quilibet aut animo erat affectus, aut hypothesi peculiari addictus, aut sectae cuiusdam praeiudicio occupatus, ita obscurissimi aenigmatis interpretationem fingebat, et se Oedipum esse putabat. Et theologorum quidem plerique, quos Paracelsica schola, et chemicorum atque theosophorum factio simili clamore dudum offenderat, valde fidei puritati metuebant, ac fanaticam quandam cohortem sub hac larua latere suspicabantur [s], CHRISTOPHORVS NIGRINVS autem Caluini asseclas ista fabula tegi, prolixa commentatione [t] demonstrare voluit. Obstabant tamen vtrique coniecturae loca nonnulla in laudatis libellis occurren-

s) HORNBECK. Summa Controuers. p. m. 426. IO. OLEAR. Synops. Controu. p. 461.

t) In Sphynce rosacea Francof. 1619. 8.

currentia, quae satis prodebant, societatis huius sodales, ecclesiae Euangelicae esse addictos, nec communionem eos cum Fanaticis affectare. Id ipsum Roseae crucis nomen nonnullis prodere videbatur, quod ab insignibus B. Lutheri desumtum esse suspicabantur. Et hinc prodiit vnus et alter ex Lutheranae ecclesiae gremio, qui pro fraternitatis orthodoxia pugnauit [u]. Alii, et imprimis medicorum natio collegium aliquod chemicum hanc fabulam condidisse, coniiciebant, qua in opinione valde confirmabat eos et nomen societatis, et iactatae artes chemicae et Paracelsicae, quas cum emendandae promouendaeque pietatis studio sodalitium illud prae se ferebat. Et nomen quidem chemicum esse, et compositum ex vocabulo ros et crux coniiciebant, quae vocabula sint chemica, eo quod ros sit omnium corporum potentissimum ad soluenda metalla, crux vero idem significet quod lux, quia signum crucis tres illas literas LVX exhibeat, lux autem sit semen, siue crassum illud et corporeum lumen, quo coacto auri mutatio perficitur; vnde Rosaecrucianum esse philosophum χρυσοποιοῦντα suspicatus est PETRVS GASSENDVS [x], cuius coniecturam latius deduxit EVSEBIVS RENAVDOTIVS [y], probauitque nuper praestantissimus MOSHEMIVS [z]. Paracelsi autem partes ideo iuuari commendarique credebant, quod medicina Galenica valde contemneretur. Plurimum autem auxit hanc suspicionem, quod Paracelsistarum et Theosophorum Chemicorum celeberrimi FLVDDVS [a] atque Sperberus aliique nonnulli fraternitatis huius patrocinium suscepissent, et de eius profectibus admirandis in philosophia adepta, magia, cabbala, chemia nescio quae miracula confinxissent, et splendide essent mentiti. Quae eo magis verisimilitudinem prae se ferebant, quod primi totius comoediae auctores de huiusmodi artibus multa promisissent, vt eo occultius laterent, et laetior emergeret insperata fabulae catastrophe. Adeo vero haec se medicis nonnullis probauit opinio, vt cum Galenicae scholae essent addictissimi, irarum pleni in Rosaecrucianos insurgerent, in quo certamine alios vehementia vicit ANDREAS LIBAVIVS [b]. Tandem inuenti quoque sunt, qui singularem ex diuina misericordia viris quibusdam piis contigisse reuelationem credebant, vt emendarentur scientiae, et pietas atque mysteria hactenus ignota ingenti humani generis emolumento panderentur, et hi quidem reuera existere eiusmodi societatem, et vera esse, si non omnia, attamen, quae de ea narrabantur, pleraque crediderunt. Quas partes statim sub exordium fabulae arripuit DAVID MEDERVS [c], antistes ecclesiarum comitatus Hohenloici MICHAEL MAIERVS [d], et ipse ROBERTVS FLVDDVS [e], aliique. Hi instare nouum felixque seculum,

u) MEDERVS l. c. et Vindiciae rhodostauroticae.

x) In Examine philosophiae Fluddanae §. 15. T. III. opp. p. 261.

y) Conferences publiques T. IV. p. 87.

z) Hist. Christ. recent. Sec. XVII, S. I. c. 4. §. 28. p. 398.

a) In Tr. Apologetico, integritatem societatis de Rosea Cruce defendente contra Libauium 1617. et in Apologia compendiaria.

b) Vid. ARNOLD. l. c. p. 625. seqq.

c) loc. cit.

d) In Themide aurea.

e) loc. cit.

culum, et regni naturae et gratiae fines ampliſſime dilatatum iri ſibi perſuadebant. Quanquam autem vbique locorum ſodalitii Roſaecruciani fama percrebuerat, adeo vt lippis quoque et tonſoribus nota eſſet, nemo tamen dicere poterat, quo loco illud inueniri poſſet, et non deprehendebatur, qui conuinci poſſet, quod illi eſſet addictus. Certe, Renatum Carteſium, vbicunque in itinere longo eſſet moratus Roſaecrucianos quaeſiuiſſe, nullum autem inueniſſe, teſtatur HADRIANVS BAILLETVS [f]. Attamen leges et ſtatuta fraternitatis in vulgus comparebant, et vbique ſatis curioſe perquirebantur ſodales, vt, quod eccleſiae metuebatur, damnum arceretur, et impoſturae poena irrogaretur. Ipſa quoque Paracelſiſtarum, theoſophorum, philoſophorumque per ignem turba, fabulae incertitudine decepta, dum hanc ſibi ſodalitatem aſſerit, eiusque myſteria mire crepat et defendit, acerbe autem in eos inuehitur, qui in eam inſurrexerant, mire rem turbauit, et nouis ſuſpicionibus orbem repleuit. Fuerunt enim ex hoc numero, qui non modo dogmata inaudita et ab omni fide et opinione remota Roſaecruciano collegio tribuebant, ſed ipſam quoque magiam huc transferebant, et quid iſta ſocietas in euocandis numerorum potentia ſpiritibus poſſet, iactabant [g]. Quos dum pro veris tribulibus plerique habent, peſſime apud pleroſque ſodalitas iſta audire coepit. Sagacioribus autem nonnullis mature ſubolebat, fabulam quandam vel aenigma aliquod ſymbolicum artificioſe et non ſine ingenio confictum latere, vixque prodierat *Fama* et *Confeſſio fraternitatis*, cum iudicarent nonnulli viri docti, aenigmaticum et figuratum ſcriptum eſſe [h], nec extitiſſe vnquam huiusmodi collegium ſecretum vel vixiſſe eius auctorem. Aſt quae ſub hac larua facies lateret, coniecturis nonnulli aſſequi tentabant, et alii quidem chemicorum quorundam luſum eſſe, ſuſpicabantur [i], alii, vnionem inter Lutheranam et Reformatam eccleſiam magnis moliminibus ſtudioſe eo tempore quaeſitam exoptatamque ſibi deprehendiſſe in eo aenigmate videbantur [k]. Qui vero omnium cautiſſime iudicium faciebant, in eam opinionem diſcedebant, viros quosdam ingenii excelſi, et acuti totam ideo fabulam excogitauiſſe, vt otioſos homines naſo ſuſpenſo ducerent, et credulitati ſimpliciorum illuderent, aut philoſophos medicoſque exagitando curioſo figmento expiſcarentur, quid de emendatione artium et ſcientiarum, de myſteriis Paracelſicis et chemicis et ſimilibus crederent. Immo anno cIɔ Iɔ c x x auſus eſt ſcribere MICHAEL BRELERVS [l]: *Laterem lauare, qui in detegenda fraternitate, iſta operam ponant ſuam; famam fraternitatis enim auctores agnoſcere trigam virorum clariſſimorum, qui ingenioſo hoc aenigmate alios, quos philoſophorum lapidem adeptos eſſe fama ferebat, ita prouocare tentauerint, vt ſuo ſe indicio proderent: et hanc quidem non coniecturam nudam eſſe,*

 ſed

f) In Vita Carteſii T. I. p. 90. Synopſeos.
g) Vid. MORHOF. Polyhiſt. T. I. p. 131.
h) Vid. MEDERVS in Praef. l. c.
i) Ibid.
k) NIGRINVS loc. cit.
l) In Myſterio iniquitatis Pſeudo-Euang. c. 3. p. 100.

ſed veritatem certiſſimam, reliquos clamores autem omnes inter mendacia eſſe referenda. Nec defuit fabulae cataſtrophe; euanuere enim et ſocietas iſta et omnes illi, quos edidit ſtrepitus, cum auctores eius ſilerent, nec agere eam editis porro ſcriptis, vt hactenus factum, pergerent. Qui ideo ſcribere deſiiſſe videntur, vel quod crederent, ſatis iam eſſe commentorum, et abunde prodidiſſe orbem literatum animi ſenſa et multorum ſtoliditatem, vt pii prudentesque viri inde emendationis cauſam quaerere poſſent; vel quod obſeruarent, abuti ingenia fanatica, et paradoxa iſta ſodalitii ſecreti fama, et metuendum eſſe doctrinae puriori periculum: vel quod ipſi ſibi timerent, ne, qui laruato Roſaecrucianorum nomine abutentes, vehementes ſatyras et acerbas inuectiuas vulgauerant [m], innocentibus tandem fabulae auctoribus moleſtiam crearent. Et haec quidem iſto tempore facta ſunt; vbi vero fama conticuit, valde confirmata eſt opinio, viros nonnullos pios atque doctos, et ingenio atque eruditione non carentes hanc ideo fabulam exorſos fuiſſe, vt et emendandi orbis eruditi deſideria, aenigmatica ſcriptione, proponerent, et ſectarium, quod vehementer illo tempore regnabat, ſtudium exagitarent, et vitia atque naeuos eruditorum ſymbolica ſatyra corrigerent, latere tamen in argumento delicato poſſent, et ſeculi ſui ſupra modum acerbi et contentioſi dicacitatem perſonati eluderent. Quam coniecturam veriſimilitudine ſumma gaudere, ipſa *Famae fraternitatis praefatio* ſatis innuit, et tota fabula loquitur. Quanquam autem impoſſibile eſt, viros illos pios et cordatos detegere, qui hoc ſocietatis Roſaecrucianae ſymbolo orbem eruditum tentare auſi ſunt, fatemur tamen, magna nobis veriſimilitudine ſe commendauiſſe GOTTFREDI ARNOLDI [n] coniecturam, qui Ioannem Valentinum Andreae, virum doctiſſimum et elegantiſſimi ingenii, theologum Wurtenbergicum, ſi non primum comoediae auctorem, actorem tamen cum nonnullis viris doctis fuiſſe ſuſpicatur. Non ignoramus B. IAEGERVM [o], quem ſecuti ſunt alii [p], multum in eo fuiſſe, vt hanc ſuſpicionem ab eo depelleret, narrat enim: rogatum virum doctiſſimum a ſenatu eccleſiaſtico ducatus Wurtenbergici, reſpondiſſe, ſemper ſe, audita fabula Roſaecruciana riſiſſe, et curioſos fratres pati non potuiſſe. Verum tantum abeſt, vt haec coniecturam iſtam infirment, vt potius magnum ei pondus addant, cum ſatis luculenter innuant, habuiſſe eum totum ſodalitium pro fabula ideo excogitata, vt curioſi deluderentur. Sane ex viri praeſtantiſſimi, et praeter iudicii acrimoniam et elegantiam ingenii ſummo candore et pietate laudabilis verbis et circumſtantiis omnibus, maximum haec coniectura veriſimilitudinis gradum obtinet. Erat enim illi ingenium ſatyricum, et naeuorum in eccleſia atque orbe docto perſpicax, quos haud vno ſcriptionum genere iugulauit; ex quibus

m) Tales edidit laruatus Irenaeus Agnoſtus.
n) loc. cit.
o) In Hiſt. Eccleſ. Sec. XVII. p. 58.
p) Auctor Reprehenſionum God. Arnoldi pag. 132. SERPILIVS Epitaph. theol. Sueu. p. 12.

hus intelligitur, emendandis illis animum magno cum ſtudio adiecisse. Accedit ſcribendi ratio illi propria eiusque characterem mire referens, ipſaque arma eius gentilitia, et quae alia ſunt, quae hanc coniecturam magnopere firmant. Talia autem ſcriptorum Andreae loca ab Arnoldo allata ſunt q), ex quibus, niſi omnia fallimur, inuictis rationibus conſtat, eum, ſi non ipſe primus fabulae auctor fuit, actorem tamen cum aliis fuiſſe; claris enim verbis indicauit, actam eam eſſe, et depoſitam perſonam, euanuiſſe comoediae laruas, nec expectanda eſſe fraternitatis fata alia, ſed pudore ſuffuſo reſipiſcendum eſſe eruditis, quod naſo ſe ducere et expiſcari auctores eius paſſi ſint. Neque magnopere huic coniecturae opponi poteſt, Paracelſiſtas, chemicos, adeptos, et inter eos, qui magna nominis claritate innotuerunt, Fluddum atque Sperberum huic ſodalitio nomen dediſſe. Ipſe enim VALENTINVS ANDREAE monuit, adeptos, medicaſtros, theoſophos huiusque generis alios, occaſionem iſtius fabulae arripientes de ſuo emolumento cogitauiſſe, et ſpes ſuarum fortunarum amplas inde hauſiſſe. Qui cum eius cataſtrophe tandem prodeunte et ceſſante iſto collegio, attamen durauerint, et ſuas res porro vrgere perrexerint, manifeſtum inde eſſe putamus, ipſas eius ſodalitatis rationes cum Paracelſica et theoſophica factione non cohaeſiſſe. Quia tamen ingenia haec anomala et fanatica, hoc nomine ad commendandum peregrinum philoſophiae habitum valde abuſi ſunt, ratio inde patet, cur in theoſophorum hiſtoria memoria Roſaecrucianae tribus omitti non potuerit.

§. XXXV. Sufficiunt dicta, vt intelligatur, qualis ſecta theoſophorum fuerit, qua indole fuerit gauiſa, quibus characteribus ab aliis diſtinguatur. Colligemus iam ſparſim dicta in vnum, et quid de ea ſtatuendum ſit, poſcentibus tractationis noſtrae legibus ſtrictim exponemus. Cuncta autem, re accurate expenſa, huc redeunt: *Obſeruationes de philoſophia ſcholae theoſophicae.*

I. Non conſpirat haec ſecta placitis, decretis, et fundamentis, ſed vt quisque ingenio magis promtus et imaginationis oeſtro percitus eſt, eo magis ſententiis paradoxis variat. Fruſtra itaque agunt, qui horum hominum philoſophiam vno typo poſſe exprimi ſperant. Cuius ratio ipſa a cognoſcendi principio, quod reiecta rationis luce elegerunt, deriuanda eſt. Cum enim non certas leges, et principia ſibi delegiſſent, ſed intellectu paſſiuo ſacroque ſilentio in centro fundoue animae illuminationem diuinam quaererent, non potuit non tota theoſophicae gentis ſchola ad diuerſiſſima placita deferri. Quicquid enim ſuggerebat iſtud principium internum, imaginarium, et incerto ſenſu fallax, id pro diuino, et vero habitum eſt. Et haec cauſſa eſt, cur tot ſyſtemata (ſi modo nomen hoc mereantur male cohaerentia animi aegri ſomnia) theoſophica ſint, quot ſunt theoſophorum capita.

q) Alethaea exul, p. 329. Turris Babel c. 25. p. 69.

II. Sunt tamen dogmata nonnulla, quae characteristica recte appellaueris, eo quod non communia tantum toti factioni isti sunt, sed eam quoque ab aliis sectis discriminant. Inter ista autem illuminatio passiua primum locum occupat, et fundamentale dogma est. Nempe magno hi homines odio rationis homini connatae lumen prosequuntur, idque fallax esse et incertum, ac superficiariam tantum atque idealem cognitionem scientiae et certitudinis expertem et sapientia vacuam gignere clamant: hac ducente errare hominem et in deuia delabi a felicitatis tramite, magnis profundisque suspiriis conqueruntur. Eam itaque aut plane abiiciendam negligendamque, aut e philosophiae verae, diuinae et ad felicitatem atque tranquillitatem hominis facientis circulis eiiciendam esse contendunt. Licet autem diuinorum oraculorum auctoritatem aperte contemnere non audeant, ne impietatis suspecti sibi ipsis apud alios officiant, minusue tolerentur, contemta tamen literae significatione, non tam oraculorum sacrorum dictamina pro principiis assumunt, quam allegoriarum insulsarum machinis nonnulla in partes suas rapiunt, ipsum doctrinae Christianae systema Scripturae S. innixum magno supercilio velut commenta scholarum et humanarum speculationum spernentes. Dumque omnem intellectus actiuitatem proscribunt, nouum et a mentis humanae natura atque indole plane abhorrens cognitionis genus passiuum, intrinsecum, immediatum atque diuinum comminiscuntur, quo anima diuinae sapientiae luminisque coelitus infundendi auida, sine vllo actu suo, quiescens, silensque lucis diuinitus irradiantis illapsum expectat, et hoc suo desiderio tandem cum maxima acquiescentia et gaudio in statu isto luminoso fruitur. Qua illuminatione passiua coelestem atque diuinam prorsus sapientiam, reliquis hominibus ideales rationis nugas sectantibus ignotam se adeptos esse, magnificis orationibus ostendant. Quae adeo ex dictis et allatis testimoniis atque exemplis clara sunt, et omnibus fere paginis in scriptis eorum inculcantur, vt ea prolixius probare opus haut sit. Ita vero suo se indicio hi homines produnt, et quam inepta et a vera philosophiae indole aliena sit theosophia ista, luculenter manifestant. Cum enim et rationis et reuelationis lumen a patre luminum homini sit traditum, nec quae ab vno auctore profecta sunt, repugnare sibi possint, distincti tamen sint naturae gratiaeque circuli; in vtramque eos vehementer peccare, quilibet videt. Nempe rationem deprimendo, et scripturae auctoritatem eleuando ita diuinum vtriusque auctorem laedunt, vt is homines fallere voluisse, (absit blasphemia dictis!) censendus sit, qui istis eos ducibus muniuit in inquirenda felicitatis via, quibus veram animae tranquillitatem et beatitatem assequi et sapientia ornari nequeant. Quamuis enim diuina collustrari luce hominem ad aeternorum cognitionem ipsa sacra oracula dictitent, non tamen vel rationem ea supprimit, vel immediato animum lumine perfundit, vnde longe alia existit illuminatio, quam ab his hominibus vrgetur. Qui dum omne veri criterium, et id distinguendi a falso

regulam

regulam atque instrumentum insuper habent et contemnunt, erroribus, somniisque cerebri ab omni veritatis diuinae et humanae sensu deuiantibus patulas portas aperiunt, et quodcunque delirantis cerebri nugae suggerunt, pro diuino nobis obtrudunt, ea superbia et intolerabili fastu, vt cum criterium veritatis dignoscendae non habeant, sibi solis suaeque experientiae credendum esse postulent, rati, decipi se non posse, licet a febricitantium deliriis rationes eorum parum distent. Quod quam ineptum sit, et humanae naturae indecorum, immo ipso creatori benignissimo indignum, quilibet palpat, qui praeiudiciis turpissimis non fallitur. Et hoc πρῶτον ψεῦδος huius sectae et primarius error est, quem recte iugulauit virorum piorum et acutorum diligentia [r].

III. Fallere autem hos homines et falli, adeoque in omnem sapientiae diuinae humanaeque modum peccare, alterum systematis theosophici dogma characteristicum luculenter prodit. Nempe cuncta ad emanationis systema redeunt, cuncta ex Deo deriuant, Deumque faciunt fontem essentiarum omnium, mundum autem Deum expansum, animam quoque ex ista scaturigine velut diuinae aurae particulam oriri statuunt, et hunc in finem varios fontes, principiata et emanationes, variosque euolutionum gradus comminiscuntur, reditumque rerum omnium post plurimas reuolutiones in Deum afferunt, vt ex supra dictis est manifestissimum. Qua ratione, si non ipsum Deum cum mundo confundunt, et in Spinozae castris militant, attamen rebus omnibus, maxime animae humanae essentiae diuinae communicationem ita tribuunt, vt et deismo aperta porta pateat, et ad enthusiasmum, deificationem (veniam verbo exoramus) quandam affectantem seducatur humanus animus. Quam culpam quidem valde deprecantur huius sapientiae diuinae cultores, et se enthusiasmo quam maxime refragari, magnopere clamant, vt supra Poireti exemplo demonstrauimus: at ludunt vocis ambiguitate, vt inuidiam exosi erroris euitent: hunc enim enthusiasmum vocant, si diuina affectet humana ratio. At hoc pacto suo se telo iugulant, et enthusiasmi reos esse fatentur. Tota enim illa interna et passiua illuminatio, quam Deo adscribunt, imaginationis emotae opus est, quae cum diuinam collustrationem somniet, ἐνθουσιάζειν recte dicitur.

IV. Damna haud exigua philosophiae pariter atque sanctiori disciplinae ex hac affectata theosophia oriri, nemo non videt. Parit enim hic enthusiasmus superbum rationis atque reuelationis contemtum, ordinaria luminis diuini collustratione, mediisque quibus illa peragitur, non contentum, sed singularia, extraordinaria, immediata desiderantem: quo affectu occupatus animus omnia fastidit, quaecunque via trita et solita homini solent innotescere, siue humana sint, siue diuina. Id quod negant quidem scholae huius patroni, et vt demonstrent, reuelationi in sacris oraculis factae ab ea iustum statui pretium, ea loca cumulant, quibus praeclare de

r) Conf. THOMAS, Praef. ad POIRETI tr. de Eruditione triplici, ed. nou.

re de sacris literis loquuntur, eamque miris modis commendant. Ast tametsi negari non potest, pulchra nonnulla, et si verba spectes, omnino probanda ab his hominibus dici, fatendum tamen, neruum eos sacrarum paginarum excidere, vique omni eas spoliare, asserendo mortuam esse in illis literam, veram sapientiam lucemque salutarem in mentibus accendere minime efficacem, nisi interna et immediata illuminatione, quae in fundo centroque animi obtingat, viua reddatur et operationi suae restituatur. Quo pacto omnis diuina notitia non sacrae, quae in oraculis diuinis continetur, doctrinae tribuitur, sed interno isti principio, quod cum diuinas sibi origines asserat, scripturae literam ad deliria aegri animi torquet rapitque, adeo vt nihil sit tam absonum, tamque insanum, cui non hoc interprete admisso verba diuinorum scriptorum accommodentur, idque in diuinis foliis quaeratur, de quo eorum auctores θεόπνευστοι ne somniantes quidem cogitauerunt. Cuius si quis exempla cupiat, eum explicationes cosmogoniae Mosaicae a Fluddo, Sperbero, Gutmanno, Boehmio aliisque datas, et dictante isto lumine interno ex fundo animae illuminatae productas, intueri iubemur, quae tanta nobis cerebri confusi et imaginationis errantis somnia narrant, vt sufficiant ad demonstrandum, quantum inde damnum sanctior disciplina capiat. Quae tamen a diuinioris sapientiae doctoribus latius enarrari solita pluribus heic tangere haud licet. Auget vero hoc malum intolerabilis arrogantia et quae illi iuncta est dicacitas horum hominum, qui se solos sapere, sibique diuinos hos thesauros solis obtigisse, reliquos atra nocte cinctos oberrare, et in tenebris sine duce, sine via palpare sibi persuadent. Nihil enim aut religione sanctum, aut muneris grauitate reuerendum, aut meritorum gloria illustre est, in quod, si placitis suis refragetur, non atrocibus criminationibus inuehantur; nullus vitae status, nullus ordo et humanae societatis membrum nullum est, cui non errores, naeuos, vitia, scelera, et denique quid non? obiiciant, in aliorum maculis perspiciendis adeo lyncei, vt exaggerationibus defectuum aliorum suorum omnino obliuiscantur, vel eos plane coecutientes non videant. Nec his contenti, haud raro, vt omnia infra suam sapientiam posita esse demonstrent, monstra confingunt, et nihil rectum esse statuunt, nisi quod ab ipsorum dictamine regulisque praescribitur atque proficiscitur. Immo in omnem eruditionem humanam inuolant, literas, scholas, doctores, et quodcunque ab interno lumine ab illis iactato profectum haud esse credunt, magnis calumniis onerant, sic vt palam sit, nullum eos cognitionis genus pati posse, quod ferocientis imaginationis deliriis modum ponit, et paucis modeste sapere docet. Quod vt aliqua specie atque colore faciant, hominum, atque temporum vitia, licet non minus illis polluti, quam alii, ipsis disciplinis tribuere, et vbi ferro recidere morbida membra debebant, id in viscera adigere, et corpus ipsum interficere minime erubescunt. Et haec vera caussa est, cur tot querelae, inuectiuae, et verba acerbissima in homines ecclesiasticos et

acade-

academicos, in ſcientias humanas et diſciplinas ſanctiores, in eorum libris cumulentur, in quibus colligendis miram induſtriam probauit GOD. ARNOLDVS. Quod an ſtare poſſit cum caritate et humilitate, quas virtutes ex illuminatione iſta immediata et interna oriri iactant, et annon animi impotentiam ambitionis atque irarum, omnisque affectus vehementiae pleniſſimam, ſapientiae verae autem e diametro contrariam prodat, Lectoris pii et prudentis arbitrio definiendum relinquimus.

V. Plurimum hanc ingenii humani nec legibus ſubiecti, nec limitibus circumſcripti, nec diſciplina caſtigati proteruiam et ſapientiae humanae, id eſt, philoſophiae, et diuinae ipſique religioni obeſſe, facile cogitari poteſt. Quemadmodum enim illa, pietatis et diuinae originis atque operationis praetextu in contemtum adducitur, vt animis leuibus, vilibus ac ignauis omnino ſordeſcat: ita religionis hoſtibus, cum vident, deliria nullo modo pingenda, et ſano ſenſu excuſanda pro diuina ſapientia vendi, ſanctiſſima myſteria deridendi, omnemque reuelationem pro emotae mentis deliriis habendi fauentiſſima ſuppeditatur occaſio. Ipſa quoque pietas, et quae illam mediante diuina doctrina in animis per Spiritum S. producit veritatis diuinae colluſtratio atque ſapientiae coeleſtis diſciplina, quae nec rationis lumen deprimit, ſed ſuis tantum limitibus circumſcribit, nec alia hominem docet, quam quae claro et aperto ſenſu teſtantur diuiniores literae, in ſuſpicionem enthuſiaſmi atque fanaticiſmi apud eos, qui emendationem animi vitiorumque eradicationem odio perſequuntur, adducit. Qua ratione ipſa diſciplina IESV CHRISTI, doctoris diuiniſſimi contemnitur et in periculum maximum adducitur, cum habeat impietas et vitae licentia, quae ſeueritati praeceptorum Chriſtianorum ipſa philoſophia iudice optimorum et veriſſimorum opponant, et caſtigationis animi leuis et nondum emendati iugum excutiat.

VI. Dabimus autem id caritati, bene de proximo ſperanti, vt credamus, non vidiſſe quosdam huius gregis damna iſta, quae paucis enarrauimus; et optima animi intentione vſos, deluſosque ſectariae philoſophiae ineptiis, meliora, ſanctiora, diuiniora quaeſiuiſſe, quae animum explere, et ſatiare diuina luce pectus valeant, quo nonnullos animo ad theoſophiam querendam fuiſſe impulſos facile nobis perſuademus. Dolemus autem, eos ſpe ſua deluſos, cum lucida ſidera ſe duces elegiſſe crederent, ab ignibus erraticis fuiſſe deceptos. Abiecto enim rationis iudicio, qua norma verum a falſo diſtinguitur, cum non haberent, quo imaginationis laſciuientis et extra orbitam vagantis operationem a diuina colluſtratione rite diſcernerent, ſe ipſos turpiter deceperunt. Temperamento enim gaudentes atra bile referto, auſtero et ſubtriſti, quod imaginandi facultatem nutrire ſolet ſupra modum foecundam, at deliram et ratione carentem, et ſumma animi commotione, etiam ad corpus, maxime ad cerebri partes pertingente, maiora, inſolita et diuina affectantes, extraordinarias, quas imaginationis cerebrique emoti turbatique morbi frequenter ſentiunt, commotio-

motiones ſpirituum animalium neruorumque paſſi ſunt, quae ad ecſtaſin vsque et raptus quosdam apud Boehmium ſimilesque ſunt progreſſae. Quae cum vehementi agitatione cerebro eſſent impreſſae, fixis radicibus altiſſimis et veſtigiis luculentis relictis occaſionem praebuerunt his hominibus ſibi perſuadendi, diuinam ſibi atque extraordinariam illuminationem obtigiſſe, de cuius veritate, licet eam nullo alio colore pingere, nulla alia ratione demonſtrare poſſent, niſi ſenſu ſuo, adeo tamen ſe conuictos putabant, vt nullatenus de ea dubitarent. Nonnulli vero eo vsque progreſſi ſunt, vt noua praedicere et de futuris vaticinari auderent: quae vatum nouorum effata cum temporum euentu refutarentur, et imaginationis fallacia proderetur, loco commiſerationis, qua digni erant, riſus et dicteria plerorumque retulerunt, et, quam turpiter fallatur animus, rectore ratione excuſſo et eiecto, luculento declarauerunt ſpecimine.

VII. Mirari quis iure queat, qui obiter rem aſpicit, qui fieri potuerit, vt ad tam abſona et a mentis humanae indole naturaque abhorrentia delabi viri minime mali potuerint, magis autem, quo pacto euenerit, vt ſectatores illis non defuerint, qui has partes probando pro diuiniore ſapientia iſta deliria habuerint? Aſt mirari deſinet, cogitans, ita plerumque euenire, vt obſcura, ignota, et aegnimata prae ſe ferentia, quae aures quidem inauditis vocabulis et ſtrepitu inſolito implent, vacuum autem dimittunt animum, imperitos et iudicio atque ratiocinatione non ſubactos plerumque capiant, ſic vt omiſſo examine accurato, cuius difficultatem propter obſcuritatem iſtorum aenigmatum Oedipo opus habentium timent, ſibi perſuadeant, magna et admiranda latere, et licet iſta myſteria fateantur eſſe incomprenſibilia, et omni rationi aduerſa, culpam tamen malint in intellectus ſui imbecillitatem, eorum arcanorum incapacem reiicere, quam in ipſam nugarum iſtarum abſurditatem transferre. Ineluctabilis autem obſcuritas, paulo attentiores conuincere debuit, totam iſtam diuinioris ſapientiae oſtentationem vanam eſſe, atque probari non poſſe. Recte enim viro cuidam doctiſſimo [s] obſeruatum eſt, abhorrere a diuinae ſapientiae ratione et indole regulas viuendi et ad felicitatem noſtram perueniendi, quae ita obſcurae ſunt, et intelligi adeo non poſſunt, vt quid ſtatuendum, quid ſequendum ſit, humanus ignoret animus. Praeter hanc obſcuritatis admirationem in cauſſa quoque fuere artes et ſcientiae mirabiles ab hac ſchola iactatae, quales ſunt cabbala, magia, aſtrologia alchemia, medicina vniuerſalis, et ſimiles, quibus ſtupenda praeſtare, totius naturae harmoniam intelligere, gremiumque eius recludere, diuitiis innumeris potiri, morbos deſperatiſſimos curare, et vt verbo dicamus, omni creaturae, ne intelligentiis quidem ſpiritualibus exceptis imperare ſe poſſe ſtrenue mentiti ſunt. Quae artes vaniſſimae omni fundamento et veritate carentes indicio quidem ſponte ſe offerente attentos et paulo caſtius ratiocinantes conuicerunt, thraſoniſmum et circulatoriam ambitio-

s) MOSHEM. Inſtitut. ethic. Chriſtianae P. I. p. 22.

ambitionem atque praeiudicia hos homines regere, eosque credulis fumos vendere: at qui vel attentione vel iudicio minus valebant, mendaciis se circumueniri passi sunt, cum specimina illis narrarentur stupenda et inaudita, quae istis artibus effecta dicebantur. Quae si prouocata et examinata testium fide ad regulas criticas artis rationalis exigantur, risum magis mouent, quam assensum imperant.

VIII. Nihil autem hanc scholam magis prodidit, et ἀσοφίαν eius detexit, quam audacia de spirituum natura, operationibus, influxuque in sublunaria, de eorum regionibus, sedibus, custodia, deque theosophorum in illos potestate insana et enormia innumera fingendi atque mentiendi. Nulla enim verisimilitudine nititur ista pneumatologia theosophica, adeo vt comprehendi vix queat, potuisse Paracelsum suas nymphas, gnomos, salamandros, sylphas, satyros et reliquam spirituum cateruam hominibus persuadere, quibus sanum tamen sinciput fuisse, alia, in quibus minus desipuerunt, nobis persuadent. Verum quid non potest auctoritatis praeiudicium, et cupido insolita et miraculis similia venandi? Quamuis autem ausi sint nonnulli insipido dogmati fundamentum substernere philosophicum, asserta harmonia superioris et inferioris mundi illiusque in hunc influxu, et assumto spiritu naturae astrali per elementa mundana se diffundente, nullo tamen vel mediocris tantum probabilitatis ratiocinio demonstrarunt, dari eiusmodi spiritum astralem, archaeum, rebus formandis animandisque praefectum, eumque in tot particulas diuisum, quot illi spirituum perfectorum et imperfectorum genera comminiscuntur. Digna itaque doctrina ἀφιλόσοφος est, quae rideatur magis quam refutetur; ita enim vno halitu difflari potest, vt negato vno isto inepto supposito, si modo placita horum hominum suis depingantur coloribus, omnes simul pateant manibusque palpentur ineptiae. Id quod luculento atque iucundo specimine, in *Dialogis cabbalisticis* ita demonstrauit VILLARSIVS abbas, vt dignas his labris lactucas apposuisse, et iusto remedio eorum insaniam emendauisse censendus sit.

IX. Nihil hactenus nos dixisse, quod non ipsa scholae huius indoles atque natura probat, ex ipso systematis theosophici habitu est manifestissimum. Quamuis enim nec inter se conspirent doctores isti theosophici, nec ita eorum disciplina cohaereat, vt systematis philosophici nomen tueri eiusque accurationem et nexum referre queat, sunt tamen dogmata nonnulla, quae si ex obscuritatis latebris et retecto allegoriarum audacissimarum velo protrahantur, et scriptorum horum praecepta inter se attente comparentur, definiri huicque scholae tribui possunt. Ea paucis huc redeunt: I. Omnia ortum suum ex diuina essentia habere, at ex hoc infinito fonte emanauisse, et hinc res omnes Deum nobis expansum et in creaturis manifestatum per varios euolutionum gradus sistere; II. ideo autem simili reuolutionum ordine et serie cuncta ad fontem suum redire debere. III. Id vero imprimis de anima humana, spirituue im-

mortali, qui corpori mortali ineſt, dicendum eſſe, eum enim velut ſcintillam ex hoc lucis infinitae oceano proſilientem homini infuſum, originis ſuae veſtigia et attributa ſeruare, et ad hanc, ex qua profluxit aeternam diuinitatis ſcaturiginem eſſe reuerſurum: eius itaque opus eſſe, vt agnito fonte ſuo centroque, ex quo emanauit, ad id aſſurgere tentet, hocque puro et infinito deſiderio anxie quaeſito tandem cum ſumma delectatione et acquieſcentia potiatur. IV. Ex quo dogmate omnis illa moralis diſciplina fluit, quam non ſine inſignis pietatis ſpecie magnoque ſtrepitu commendant, abiicienda eſſe carnis vincula, nec ſeruiendum corporis cupiditatibus, neque ideali rationis diſcurſu vinciendum et detinendum animum, ſed euacuandum eum eſſe purgandumque poenitentia, et paſſiuo obſequio, eiectis omnibus rationis ſeductricis operationibus, piis precibus et interceſſionibus expectandum eſſe lumen diuinum, eiusque deſiderio totum animi fundum eſſe replendum. Hanc enim veram eſſe ſapientiam eamque non ab Ariſtotele, non a gentilibus philoſophis, ſed a Spiritu S. interna et immediata illuminatione intercedente diſci poſſe, eamque in ſabbathiſmo animae, ab omni externa internaque operatione et actiuitate vacuae, eſſe expectandam. V. Quae vt eo certius affirmare poſſint, porro ſtatuunt, Deum rerum omnium fontem, imaginem ſuam eſſentialem, non in homine modo ita expreſſiſſe, vt eam cum omnibus attributis referat, et contueri quoque in animae centro rite praeparatus poſſit, ſed et rebus atque creaturis omnibus ita indidiſſe, vt cognito ſemel Deo intuitiua imagine, ab eo ad creaturarum typos et ſignaturas deſcendi, intelligique poſſit, quo vinculo mirabili et concentus mutui operatione atque influxu res omnes cohaereant. VI. Et in hac quidem cognitione connexionis et influxus Dei in res inferioris, atque ordinis et poteſtatis emanationum ex Deo conſiſtere magiam naturalem, quam qui didicerit, illum poſſe non elementis modo, ſed ſpiritibus quoque mundanis, eorum praeſidibus, imperare, mirabiles effectus producere, arcana latentia detegere, et in ipſam naturae abyſſum penetrare. VII. Cum autem emanatio iſta diuina et influxus in res inferioris mundi per aſtrorum irradiationes ſecundum illos fiat, hinc pars theoſophiae haud minima poſita eſt, in cognitione verae aſtronomiae, et concordiae atque harmoniae ſiderum cum corporibus humanis, animalibus, terra, mineralibus, plantis. VIII. In quibus cum idem ſpiritus lateat, et ſigna quoque in externa facie expreſſa referat, ſignaturas rerum ad recludendam internam earum naturam plurimum facere, et a theoſopho eſſe conſiderandas, adhibendum autem ignem ad referanda naturae adyta, ſicque chemiae ope in naturam mineralium, lapidum, metallorum penetrari poſſe. IX. Qua ſapientia mirabili adeptis poſſibile eſſe, mutare et ad ſummam perfectionem metalla perducere, medicinam ſaluberrimam et inſanabilibus morbis ſuperiorem parare, cuſtodire vitam in aeuum, et ad ſeram immortalitatem conſeruare.

re. X. Ex his autem colligunt: conftare hominem partibus tribus, fcintilla, fiue particula diuina, fpiritu aftrali et corpore: et quamdiu quidem corpori feruiat, brutalem ftatum experiri; ab aftrali vero fpiritu ad humanitatem reuocari, et a fcintilla diuini, quod in ipfo eft, luminis, ad fontem luminis Deum afcendere. Ita vero mali fomitem in corpore latentem, quo etiam fidereus ille fpiritus inquinetur, deferere et ad centrum puriffimum et felicitatis terminum perfectiffimum euolare animam. XI. Et hanc quidem felicitatem initia fua habitura in hoc aeuo, reflorefcentibus fcientiis diuinis, et manifeftato coelefti Sophiae munere, fibi plerique huius fcholae promittunt. Haec effentialia theofophicorum philofophorum dogmata funt, quae, quantum fcimus, a nullo reprobrantur, quamuis in iis explicandis applicandisque mirum in modum diffentiant. Effe vero inter ifta dogmata et placita Alexandrinae, fiue Platonicae, et quae huic valde affinis eft, Cabbalifticae philofophiae magnam affinitatem, ex comparatione vtriusque factionis eft manifeftiffimum: quae cauffa fuit. cur multi facrorum doctorum philofophiam Platonicam parentem effe theofophicae fcholae affirmauerint. In quo tamen afferto prouide et diftincte procedendum eft. Nondum enim affertionum opinionumque fimilitudo demonftrat, vnum philofophandi genus alterius fibi fimilis fontem effe atque originem. Fatendumque admiffum commune emanationis principium potuiffe theofophis his omnia illa dogmata perfuadere, quae tradiderunt, licet Platonifmi ignaris: nec dubitandum eft, quin Paracelfus ad hanc fcholam minime refpexerit, cum veteres tantum non omnes neglexerit: idem de Boehmio aliisque pronuntiare non cunctamur. Aft certum tamen, doctiores in hac fchola et veteris philofophiae haud ignaros, concordiam cum Platonifmo iactare, et haud leue cauffae fuae patrocinium in eo confenfu quaerere, eo quod vbique locorum, fine refpectu externae fidei profeffionis Deum lumen hoc, fiue Sophiam infudiffe animis fui cupidis ftatuant. Vnde multus in eo eft POIRETVS [t], vt demonftret, Pythagoricam atque Platonicam fectam in eadem via ad veritatem fuiffe progreffam. Accedit chemicorum iactantia, qui cum veteris philofophiae auctores principesque Zoroaftrem, Hermetem, Orpheum arcanorum naturalium peritiffimos fuiffe, et inprimis artem χρυσοποιόν exercuiffe fama audiuiffent, vt illi auctoritatem pararent atque fidem, Hermetica fapientia gloriati funt. Id quod imprimis fecit Paracelfica fchola, cuius iactantiam integra tractatione repreffit HERMANNVS CONRINGIVS [u]. Idem de Cabbaliftica philofophia cenfendum, cuius libros arcanos pauciffimi, excepto Helmontio filio viderunt, et tamen eam oftentando Cabbalae notitiam, id eft arcanam et diuiniorem doctrinam iactarunt, cum fando tantum de ea aliquid audiuiffent. Id quod imprimis Paracelfus prodidit, qui ridicula affe-

t) De Erud. triplici L. II. p. m. 504.

u) De Hermetica Aegyptiorum veterum et Paracelficorum noua medicina, ad quem librum faepe prouocauimus.

affectatione cum mysteria Cabbalistica cognouisse videri vellet, ne nomen quidem exprimere potuit, et pro Cabbala Gabalia scripsit. Cuius inscitiam cum sectatorum nonnulli imitati sint, praeclaro inde exemplo discimus, quid valeat auctoritatis praeiudicium.

CAPVT IV.

DE SYNCRETISTIS PHILOSOPHICIS.

§. I.

Syncretismus quid sit?

Superest alia philosophorum classis, quae sectariae philosophiae absurditate detecta sapere quidem constituit, at peruerse egit, suique laboris fine frustrata philosophiam magis corrupit, quam promouit adiuuitque. Henoticos intelligimus, siue conciliatores sectarum, qui restituta inter sectas digladiantes dissentientesque pace, conflare ex variis dogmatibus vnum certum doctrinae philosophicae corpus conati sunt: Hi Syncretistae vocari solent, notissima locutione prouerbiali, qua appellabantur olim, qui cum modo viderentur hostes acerrimi, repente in concordiam redirent, vt communi malo resisterent. Quod prouerbium a Cretensibus desumtum esse PLVTARCHVS [a] testatur, qui cum frequenter factionibus et bellis intestinis inter se pugnarent, inuadentibus hostibus coëuntes et conspirantes se opposuerunt. Quamquam autem Syncretismi nomen ad omnem dissentientium conspirationem subitaneam solet transferri [b], maxime tamen in annalibus literariis ea significatione vox obtinet, qua sententiae opiniones, dogmata, inter se diuersissima ita in concordiam ire coguntur, vt amice inter se conspirare, et pugna euanescere videri queat. Et isto quidem sensu in hoc capite de Syncretismo, id est malesana dogmatum et sententiarum philosophicarum, toto coelo inter se dissidentium conciliatione agendum est. Qua appellatione philosophorum, et genuina vocis huius notione definita patet, separandos a syncretistis esse illos, qui omnium sectarum systematibus, decretis, opinionibus ea seligunt, quae vera esse videntur, vel cum certis et indubitatis principiis atque conclusionibus inde deductis ea, quae inter omnes sectas occurrunt veritati affinia, coniungunt: quae eclectica philosophandi methodus, dudum viris prudentibus commendata, et a maximi ingenii philosophis culta cum syncretismo confundi non debet. Quod tamen multoties factum est, indeque haud parum damni philosophiae enatum, cum Syncretismi pestis eclecticae philosophiae nomine cohonestata, turpissime magnis quoque viris imponeret. Id quod sectae eclecticae, et philosophiae PP. veterumque Christianorum historiam suo loco enarratam recolenti ignotum esse nequit,

a) De Frat. amore T. V. p. 298.

b) ERASMVS Adag. cent. II. c. 2. p. m. 27.

quit, et exemplis istis memorabilibus illustrari potest. Porro nec illi hoc capite tanguntur, qui omnium sectarum tolerantiam fouent, et nullam earum aperte damnant, saltem ab omni spiritus sectarii rigore et acerbitate in dissentientes abstinent, vel quod putant, adeo profunde demersam latere sapientiam, vt iustum sit, eos, qui a nostris opinionibus dissident, aequo animo ferre, vel quod in omni secta occurrere veritates quasdam haud contemnendas credunt, vel quod dissensum inter sectas leuiorem esse iudicant, quam vt atrox ideo pugna excitari, et inimicitia philosopho indecora geri debeat: quam potissimum rationem philosopho sequendam esse illi inculcant, qui innumeras logomachias et inutiles vanasque de verbis contentiones philosophantium animos disiunxisse olim, et hodie dissociare obseruant. Ipsa quoque Christianae legis recordatio, qua amor proximi et infirmitatis eius patientia iniungitur, studiumque modestiae, quod non sibi solis sapere, sed suae imbecillitatis memores de aliis quoque bene sperare homines iubet, hanc tolerantiam commendauit, licet ea non probentur, quae spe bona et patienti animo feruntur. Tandem illi quoque huc referri non debent, qui comparatis inter se Sectarum systematibus et opinionibus, in quo differant, in quo consentiant, ostendunt, et quo pacto verbis magis haut raro, quam sententiis differant, exponunt. Adeo enim id in philosophiae historia non contemnendum est, vt potius, si recte instituatur, magna commoda philosophantibus afferre queat. Syncretistae autem, ab his omnibus diuersi illi sunt, qui opiniones, dogmata, systemata, ipso fundamento sensuque genuino toto coelo distantia obtorto collo in consensum concordiamque rapiunt, et inter lucem et tenebras ita paciscuntur, vt dolosa pax cum veritatis damno inde exsurgat. Et hanc quidem labem nulla disciplina vel humana vel diuina est, cui non affricet inepte sedula humani ingenii stoliditas; id quod ex Syncretismo in ecclesia magno purioris doctrinae detrimento inualescente est longe clarissimum. Qua de re tamen, ne nimis ab instituto discedamus, plura addere non licet. Dabit autem obseruationes de hoc argumento egregias, qui post alios de Syncretismo pulchre egit B. Io. Fr. Bvddevs [e].

§. II. Semper morem hunc in orbe philosophico obtinuisse, vt dogmata toto inter se coelo distantia copularentur in vnum, et hoc pacto nouae inde doctrinae conflarentur, innumeris hactenus exemplis in historia philosophiae exposita demonstrauimus, in qua diligenter ad hunc philosophantium naeuum respeximus. Nec recentiori, de qua iam agimus aetati defuere, qui simile consilium in animum admitterent. Quos dum paucis enarrare constituimus, ordinis caussa in certas classes distribuemus. Fuerunt enim nonnulli, qui vnam vel plures sectas cum Scripturae Sacrae dogmatibus et doctrina Christiana in concordiam ire iusserunt: *Classes Syncretistarum.*

e) Dedit is T. III. Obs. Halens. quatuor obseruationes, 12. 13. 14. 15. de Syncretismo philosophico admodum luculentas, ad quas subinde respeximus. Alios de hoc argumento scriptores nominauimus in Germ. Histor. Philos. opere T. VI. p. 1258.

runt: alii medicae quidem artis vulnera ſanaturi hypotheſes philoſophicas Hippocraticorum et Galenicorum cum ſchola Paracelſi et chemicorum conciliare aggreſſi ſunt. Pacem quoque nonnulli facere conati ſunt, inter Stoicos, Epicureos, Ariſtotelicos: maxime vero inter Platonem et Ariſtotelem multoties concordia tentata eſt. Id quod pleroſque feciſſe, qui Platonicam philoſophiam recentiori tempore excoluerunt, vno Franciſco Patricio excepto, quin et inter Peripateticos haud paucos tentauiſſe, diligenter, cum de his ſectis ageremus, annotauimus. Sed nouarum quoque factionum, maxime Rami et Melanchthonis, ſiue Ariſtotelis, Carteſii et Ariſtotelis partes in foedus ire mutuum coactae ſunt. Et de his quidem ſingulis, ad finem properante noſtra huius partis tractatione, ſtrictim dicemus.

Syncretiſmus inter Scr. S. et ſectas philoſophorum.

§. III. Eorum, qui Syncretiſmum quendam inter Scripturam Sacram, et quae in ea continentur diuina dogmata et inter ſectarum vel veterum vel recentiorum placita inſtituere conati ſunt maior eſt numerus, quam vt noſtra eum pagina capiat. Pertinet enim ſuo modo ad hanc claſſem pars eorum, qui veritatem religionis Chriſtianae ex concordia philoſophorum gentilium cum ea demonſtrare ſunt aggreſſi; quos vero hoc loco enarrare, eſſet extra oleas vagari, praeſertim cum otia nobis in hoc argumento fecerit deſideratiſſimi I. A. FABRICII [d] diligentia, qui, cum nobis hoc loco tam prolixis eſſe non liceat, adeundus eſt. Porro omnes illi quoque ad hanc claſſem referendi ſunt, qui ſyſtemata ſua phyſiologica ad Moſaicam coſmogoniam tranſtulerunt, eamque ſecundum ſua principia explicarunt, quas cum in antecedentibus fuſe enarrauerimus, hoc loco recte praeterimus. Ipſa quoque theoſophicorum philoſophorum ſchola huic albo inſcribenda eſt, eo quod Scripturae Sacrae teſtimoniis ſuorum placitorum veritatem demonſtrare, eaque oraculis diuinis affingere auſi ſunt, vt in *praecedente Capite* annotatum eſt. Qui licet omnem rationis vſum contemnerent, et omnium ſectarum philoſophiam ſugillarent, vt tamen fines ſuos dilatarent, non cunctati ſunt aſſerere, contigiſſe interni luminis particulam nonnullis philoſophis gentilibus, praecipue Pythagorae, et Platoni, quos de diuinis efficacius ſcripſiſſe credebant, et ad ſimilem, qualem ipſi probabant, enthuſiaſmum ducere nouerant [e]. Immo inuentus eſt, qui totum mundum, omneſque qui in eo diſſident, partes in concordiam hac ratione reuocare conaretur, GVILELMVS POSTELLVS, philoſophus et opinionibus et fatis paradoxus, et in annalibus quoque eccleſiaſticis notiſſimus, cuius hiſtoriam rerum literariarum ſcriptores paſſim ſolent enarrare [f]. Is enim adſcito nomine perſonato ELIAE PANDO-

Guil. Poſtellus.

CHEI

d) In Syllabo Scriptorum de V. R. C. c. XXXII. p. 634.

e) Locum Poireti in antecedente capite allegauimus.

f) Videndi poſt hiſtoriae literariae Gallorum ſcriptores Verdierium, et Crucimanium, COLOMESIVS Gall. Orient. p. 59. ſq. FREHER. Theatr. p. 1474. POPE-BLOVNT. Cenſ. p. 667. TEISSIER Elog. T. III. p. 195. SALLENGRE Memoires de literature T. I. art. I Obſ. Hal. T. I. p. 325. ITTIG. pec. diſſ. in Opuſculis exeunte, et Annalium Eccleſiaſticorum conditores paſſim.

CHEI edidit, *Pantheonosian, siue compositionem omnium dissidiorum circa aeternam veritatem aut verisimilitudinem versantium, quae non solum inter eos, qui hodie infidelium, Iudaeorum, haereticorum, et catholicorum nomine vocantur, orta sunt et vigent, sed iam vt admissis per peccatum circa nostrum intellectum tenebris fuere inter ecclesiae peculiaris et communis membra* [g]. In quo libro Postellus characterem ingenii sui paradoxi egregie seruauit, sic vt clare appareat, ab amente (quo nomine a senatu Parisiensi declaratus magis, quam condemnatus est) fuisse scriptum. Vt taceamus enim opiniones, insolitas et nullo vel rationis vel reuelationis fundamento nixas, v. g. animam Messiae fuisse creaturarum primaeuam, esseque spiritum siue animam mundi, vt res omnes animet, ad beatitudinem reuocet, et animum, spiritum, corpus felicitate donet etc. ita circa omnium philosophorum, haereticorum et, quoscunque error a Christi disciplina alienauit, opiniones versatur, vt eas cum Scriptura S. in concordiam redigere ipso systemate dualistico, quo non foedior error a Christiana disciplina abhorret, non excepto audeat. Quod quanta mentis delirantis insania, Postellus ausus sit, et quam misere opiniones philosophorum torserit, vt in partes vocare posset, vel ex vno hoc specimine disci potest, quod duobus independentibus principiis, siue Deis, bono et malo ipsum Numen intelligi contendat, quatenus est caussa rerum spiritualium et materialium [h]. Quod quam ficulneum sit et ineptum, illos non latet, qui primis labris veteris philosophiae decreta degustarunt. Quamuis autem nemo tam effreni statuendi licentia esset, quem non ad hanc pacis et concordiae tesseram admitteret, Aristoteli tamen infensissimum seruauit animum, eumque cum Pomponatio inter apertos Numinis hostes numerat, de quo verba eius adduxit quoque IO. LAVNOIVS [i], qui videndus.

Consensus inter Script. S. et philosophos veteres scriptores.

§. IV. Ne tamen sicco hanc classem pede, quod aiunt, praeteriisse videamur, paucos delibabimus, qui consensum inter Scripturas diuinas et veteres sectas vel plerasque, vel vnam tamen demonstrandum susceperunt, et hoc pacto concordiam rationis et fidei instituere sunt conati. Inter quos MVTIVS PANSA eminet, qui in *Osculo siue consensu ethnicae et Christianae philosophiae, Chaldaeorum, Aegyptiorum, Persarum, Arabum, Graecorum, et Hebraeorum mysteria tanquam ab Hebraeis desumta, fidei Christianae consona de Deo deducere* [k] fategit eo euentu, vt ineptissimo Syncretismo, iudice IAC. THOMASIO [l], inter lucem et tenebras pacisci, et coelum terramque miscere non dubitauerit. Idem saxum voluit AVGVSTINVS STEVCHVS

g) Nec locus, nec annus, nec typographus in fronte libri apparet: vid. PLACCII Theatr. Pseudonym. p. 481. ITTIG. l. c. p. 253.

h) Conf. IAC. THOMASIVS de Exust. mundi Stoica p. 5. Otium Vindelic. Mel. I. p. 117.

i) De Fortuna Aristotelis c. XIV. p. 267.

k) Marpurgi, 1605. 8.

l) l. c. Otium Vindelic. l. c.

CHVS EVGVBINVS, episcopus Kisami in Creta insula, bibliothecarius Vaticanus, qui concilio Tridentio interfuit obiitque anno cIↃIↃL [m], vir maioris lectionis et eruditionis, cuius insignem apparatum possidebat, quam iudicii et accurationis, vt ex variis eius scriptis iunctim apud Parisienses [n] editis constare potest. Is enim prolixum opus edidit, quod *de perenni philosophia* inscripsit, et aliquoties ob insignem doctrinae et lectionis copiam recusum est [o]. In quo multus in eo est, vt ex vasta lectionis copia omnia corradat, quae de mente et trinitate in diuinis, de vnitate Dei et ceteris attributis, de creatione vniuersi, de angelis et daemonibus, de creatione hominis et immortalitate animorum, de vera sapientia, pietate praemiisque piorum et impiorum poenis, deque mundi exitio apud Chaldaeos, Aegyptios, Orphicos, Platonicos, Stoicos, Eclecticos, reliquosque veteris Graeciae philosophos Mosaicis, Hebraicis, Christianis consona se deprehendisse iudicauerat. Quod opus admirabile quidem esse censuit CASP. BARTHIVS [p], si vero fatendum, quod res est, miserabilis cento est eruditionis confuse congestae, male digestae, laborque ab auctore sine iudicio et critica historiae philosophicae notitia, susceptus. Nam contentus veterum loca, similitudinem quandam cum sacris referentia cumulasse, nec ad scriptorum sinceritatem, nec ad sententiarum dogmatumque significationem certam attendit, et foetibus suppositiis, adulterinis, nugiuendulis velut monumentis fide dignissimis vtitur, mentem vero sectarum, immo interdum sacrorum quoque dogmatum peruertit, et dum mire Platonicis fauet, rem sacram prodit; quam ob caussam a IO. BAPT. CRISPO [q] acriter est castigatus: cuius verba cum alio loco [r] adduxerimus, actum agere nolumus. Viderunt id alii quoque viri docti, quibus inepta haec conciliatio displicuit, quique male et imprudenter in hac palaestra se exercuisse Steuchum iudicarunt [s]. Eandem dicam scribi Petri Danieli Huetio, viro celeberrimo ob *Quaestiones Alnetanas de concordia rationis et fidei*, supra in eius vita memorauimus, et quam imprudenter in hac comparatione versatus sit, luculenter ostendimus, quae hoc loco repetenda non sunt. Idem de TOBIAE PFANNERI *Systemate philosophiae gentilis* [t] pronunciaremus, eo quod bona et mala sine discrimine miscuit, et pro sanis morbida propinauit, nisi in *Praefatione* monuisset: *In gentilium demonstrando consensu aliquando similitudinem fere verborum tantum saepe fallacem se sectatum fuisse.* Quod vtrum sufficiat ad saniorem philosophiam gentilem demonstrandam, lectoris est, accurate expendere.

§. V.

m) Vid. GADDIVS de Script. non-eccl. T. II. p. 325. DVPIN. Bibl. eccles. T. XIV. p. 183.
n) 1577. fol.
o) Lugduni 1540. fol. Basil. 1542. 4. et inter opera eius: conf. FABRIC. l. c. p. 634.
p) Aduersar. L. VII. c. 2.
q) De Platone caute legendo distr. I. L. II. p. 36.
r) l. c. p. 116.
s) VOSSIVS Ep. 78. PETAVIVS Dogm. Theol. P. II. de Angelis p. 94. THOMASIVS l. c. p. 29. FABRIC. l. c. BALTVS in Iudicio PP. de Philosophia morali gentilium c. 4. p. 412.
t) Basileae 1679. 4.

§. V. Quod hi similesque inter omnes sectas philosophorum et Christianam doctrinam tentarunt, id nonnulli in vna tantum secta experiundum esse censuerunt, vt eam cum diuinioribus placitis in concordiam redigerent, sicque non repugnare illius professionem Christianae fidei ostenderent. Id ad commendandam Stoicam sectam suscepisse Iustum Lipsium, ex illis, quae in antecedentibus de studio eius resuscitandae philosophiae Stoicae diximus, repetendum est. Quamuis enim adeo dissimilis est Stoica philosophia Christianae doctrinae, vt ipse vir magnus hunc dissensum agnoscere coactus sit; in multis tamen eam amice conspirare sibi persuasit. Ex qua opinione verba fluunt, in *Manuductione ad philosophiam Stoicam* [u]: *cui religioni Christianae, hanc non vndique concordem aut amicam, in multis tamen, et ipsa manuductio te hoc docebit.* Verum vehementer falli atque fallere Lipsium, splendidis Stoicorum praeceptis et subdola Christianorum imitatione deceptum, suis locis a nobis demonstratum, et integra quoque dissertatione [x] euictum est, praeter surreptas voces et phrases, et quandam speciem dogmatum Christianorum, ad pessimum Stoicae philosophiae systema fraudulenter et artificiose traductam, nihil habere Stoicos, quod cum Christi disciplina conspiret. Quae cum ita se habeant, inter iniquos et deceptos Stoicorum cum Christianis conciliatores THOMAS GATAKERVS, quoque referendus est, qui eruditam, quam ANTONINI institutionibus ethicis, *de officiis ad eum pertinentibus*, praemisit *Praefationem* magno labore ideo conscripsit, vt demonstraret: *Stoicam disciplinam prae caeteris philosophorum priscorum sectis ad dogma Christianum proxime accessisse, et non modo in multis conuenire, sed in pluribus etiam, quam sectam aliam, si practica praecepta consideres,* vnde ad Hieronymum prouocat, asserentem *Stoicos nostro dogmati in plerisque concordare.* Quae tanta fiducia adductis splendidis Stoicorum de morali argumento praeceptis regulisque asserit, vt contendat, non modo probare hanc Stoicorum dogmatum cum Christianis conspirationem horum veritatem, sed et scintillulas quasdam diuinae imaginis haud contemnendas relictas in hominum mentibus prodere, et adeo manifestum esse hunc consensum, vt nihil in exterorum, quae hodie extant scriptis reperiatur, quod ad disciplinam nostram propius accedat. In qua opinione virum optimum, et laudabili cetera pietatis amore accensum, at non satis caute in Stoicorum scriptis versatum, plurimum decipi, vera, ex quibus praecepta Stoicorum moralia fluunt, fundamenta pestilentissima et impia satis superque produnt: memorabili exemplo, viros etiam doctissimos, et cum eruditione tum pietate insignes falli in hac comparatione et conciliatione turpiter posse, nisi cautelas, alio a nobis loco explicatas [y] inculcatasque probe admittant obseruentque, et verborum sana men-

Vnius sectae Graecanicae conciliatores cum Scr. S.

u) In Praef.
x) De Stoicis subdolis Christianorum imitatoribus. Tempe Heluet. T. III. sect. 2. p. 270.
y) In Diss. de Comparatione philosophiae gentilis cum Scr. S. et religionis Christianae dogmatibus caute instituenda, quae Otii Vindelici melet. primo extat.

mentientium ſplendore ſe decipi non patiantur. Idem de Andrea Daciero pronuntiandum eſſe, ſupra quoque, vbi de Stoiciſmo reſuſcitato actum eſt, monuimus. Is vt eruditione et Stoicae philoſophiae peritia Gatakero longe eſt inferior, ita in hoc conſenſu exſculpendo multo magis deſipuit, prodiditque veras rationes diſciplinae Stoicae ſibi fuiſſe ignotas; quo nomine maleſana eius in hac concordia demonſtranda diligentia ex merito a FRANC. BALTO [z] caſtigata eſt. Similem fortunam experta eſt ſecta Epicurea. Et Gaſſendus quidem vir ſummus, et doctrina non minus quam iudicio illuſtris, licet Epicurum meliora et ſaniora praecepiſſe, quam plerique putant, haud contemnendis rationibus demonſtraſſet, ab hac tamen conciliatione tanta prudentia abſtinuit, vt ipſa fundamenta impietatis Epicureae, quibus omnis moralis doctrinae ſanctitas euertitur, non modo in apricum proferret, ſed egregiis quoque confutationibus perimeret. Aſt elegantius comendum Epicurum eſſe ratus Iacobus Rondellus, eleuare impietatem Epicuri, ſanumque dictis eius ſenſum affingere nullus dubitauit, qua in re fruſtra eum agere ſupra quoque oſtendimus. Pertinent huc quoque ſuo modo, qui ſyſtema atomiſticum a Democrito et Epicuro, rerum omnium generationi explicandae adhibitum ita ad Moſis coſmogoniam applicarunt, vt diuinus vates ἐπικουρίζειν cogeretur, quos cum inter Moſaicos philoſophos iam tetigerimus, et quam praepoſtere egerint, monuerimus, plura dictis non addemus. Nulla tamen ſecta fauentioribus in hac re ſatis vſa eſt, quam Platonica et Ariſtotelica. Cum enim hae potiſſimum inter recentiores philoſophos imperium obtinuiſſent, earum maxima contentio fuit, demonſtrare, conditores harum ſectarum ipſamque earum diſciplinam a Chriſtiana parum diſcrepare, habere autem quamplurima, quae pulchre ſatis cum diuiniori doctrina conueniant. Qua in opinione totum fere ſeculum XV et XVI fuit, quatenus in eo philoſophi Platonica dogmata probauerunt, vt ex iis conſtat, quae *Tomi huius Libro primo* de reſuſcitata ſecta Platonica diximus, et luculenta Beſſarionis, Pici, Ficini loca adduximus, quae heic repetenda ſunt. Ex quorum ſchola cum Platonici ſequentes prodierint, eadem illi chorda oberrarunt; immo adeo hoc praeiudicium ſyncretiſticum virorum erudtiſſimorum, qui veritatem religionis Chriſtianae demonſtrare ſunt agreſſi, animos occupauit, vt longum texere eorum indicem liceret, qui huc debent referri, ſi id ageremus. Speciminis loco autem conſulere Lectorem iubemus, LIVIVM GALANTEM [a], FRANC. PATRICIVM [b], FRANCISCVM VIERIVM [c], aliosque ex parte

z) In Iudicio PP. de Philoſ. morali gentilium paſſim.

a) Fuit is ordinis Minorum theologus, edidit libros XX. de Chriſtianae theologiae cum Platonica comparatione Bonon. 1627. fol.

b) In Ariſtotele exoterico, conf. IO. LAVNOIVS de Fortuna Ariſtot. c XIV. p. 283.

c) In Compendio doctrinae Platonicae quatenus cum Chriſtiana fide conſpirat, 1577. 8. et, Concluſioni di Platone conformi alla dottrina Chriſtiana et a quella di Ariſtotele Flor. 1590 8.

parte inter Platonicos recentiores nominatos. Quibus ex feculo XVII addendos esse theologos Anglos, Galeum, Cudworthum, Morum, ex dictis suo loco est manifestissimum. Vt taceamus Souuerainium, Baltum aliosque, qui vel ex Christianis Platonica, vel ex Platonicis Christiana exsculpere sunt conati. Idem consilium Aristotelis cum reuelatione diuina conciliandi in tota Scholasticorum recentiorum cohorte deprehenditur. Nec inter nostros desunt, qui eandem cantilenam recitarunt, et sana atque doctrinae diuiniori conformia in Aristotele viderunt, quae morbida sunt, et ab illa toto coelo discrepant; ad quem lapidem ipse Io. IONSIVS [d] offendit. Alios, ne prolixi simus, apud cel. FABRICIVM [e] quaerat Lector, rogamus. Qui quam inepte in hac conciliatione egerint, physiologia Peripatetica, aeternique motoris atque motus natura et conditio, mundi aeternitas, animorum mortalitas, et exitialia dogmata alia, quae larga messe diffunduntur in Lyceo, suoque loco a nobis demonstrata sunt, abunde conficiunt. Omnem itaque philosophandi prudentiam modestiamque exuisse censendus est Io. ZEISOLDVS, philosophus Ienensis, cum peculiari tractatione, *de Aristotelis in illis, quae ex lumine naturae innotescunt, cum scriptura S. consensu ab eaque apparente dissensu* [f] hoc saxum volueret. Vt enim Aristotelis mentem saepenumero peruertere debuit, quo sanum illi sensum affingeret, ita ad libros spurios, et imprimis illum, qui *de mundo* agit, *ad Theologiam mysticam* [g] aliaque, quae huius generis sint ὑποβολιμαῖα prouocauit. Quo pacto syncretistas plerosque peccauisse, eorum lucubrationes abunde probant, et illi potissimum docent, qui de salute Aristotelis aeterna bene sperant, suo loco in partes vocati. Hi enim huius furfuris scriptis adulterinis maxime nituntur. Eandem fortunam Cartesiana philosophia experta est, cuius φιλοσοφούμενα cum impietatis praetextu ab aduersariis valde premerentur, id sibi negotii datum esse sectatores nonnulli crediderunt, vt quam pulchre eius philosophia cum scriptura diuiniore conspiret, demonstrarent. Quod sibi pensum absoluendum esse putauit LVDOVICVS DE BEAVFORT medicus Parisiensis, qui in *Cosmopoeia diuina siue fabrica mundi explicata* [h], Cartesianam physiologiam cum cosmogonia Mosaica erudite comparauit. Quo nomine meruit, vt inter Mosaicos a CHRISTIANO THOMASIO [i] numeraretur. Non infeliciter autem in eo campo versatum esse iudicat MORHOFIVS [k], quod iudicium vtrum probandum sit, ex iis, quae supra de conatibus his cosmogoniam Mosis ad hypotheses philosophorum refingendi diximus, prudens Lector nobis non monentibus statuet. Recte autem, inter huius classis syncretistas eum referri, censuit B. BVDDEVS [l]. Idem tentauit Io. AMERPOEL in

d) De Script. hist. phil. L. I. c. 2. p. 7. 8.
e) l. c. c. VIII. p. 307.
f) Ienae 1667. 4.
g) Idem facit PATRICIVS libro citato.
h) Philosophical transact. T. I. p. 1052.
i) Introd. in philos. aul. c. II. §. 58. p. 688.
k) Polyhist. T. II. L. II. c. 3. p. 167.
l) Hist. phil. c. 6. §. 6. p. 388.

Cartesio Mosaizante, siue euidente et facili conciliatione philosophiae Cartesii cum historia creationis primo capite Geneseos per Mosen tradita [m]. Is eodem, quo plerumque vti Syncretistae solent, fato laborem hunc aggressus est, vt scilicet hypotheses confunderet, Mosaicae creationi aliena affingeret, et soccum adaptaret cothurno, sicque infeliciter in ea arena desudaret, id quod luculentis exemplis B. BVDDEVS probauit [n]. Tacemus theologos reformatae ecclesiae, qui obortis litibus Cocceianis et Cartesianis, cum Cartesianae factioni ab aduersariis impietas obiiceretur, pro orthodoxia Cartesiana acriter dimicarunt, et amice conuenire Cartesio cum Christiana doctrina editis integris tractationibus demonstrare sunt conati. Inter quos imprimis eminuit CHRISTOPHORI WITTICHII diligentia, qui magno conatu hoc saxum in *Theologia pacifica* et tr. *de Consensu scripturae S. cum veritate philosophiae Cartesianae* [o] voluit. De qua tamen controuersia cum in Cartesii historia parte huius operis vltima sit dicendum, et quae fata ob imputatam atheismi suspicionem Cartesianismus habuerit, quibus aduocatis quoue patrocinio vsus fuerit, exponendum sit, hoc loco plura non adducimus. Id modo addimus, recentiori tempore inuentum esse, qui systema Cartesii de mundi generatione et ortu, et de animabus brutorum, ex primo Geneseos capite desumtum esse assereret [p].

Concordia inter Peripateticos, Galenicos, et inter chemicos tentata.

§. VI. Quam inimicis inter se signis concurrerint philosophi et medici, ex quo facem praeferente Theophrasto Paracelso illi, in Peripateticos atque theosophos; hi in Galenicos Hippocraticosque et chemicos siue Paracelsicos, qui Spagirici quoque dicti sunt, diuisi sunt, ex iis, quae de theosophorum historia prolixe attulimus, constat. Magna inde et acerba lis in scholis artis salutaris exorta est, adeo vt nec inuectiuis parceretur; nec contumeliis. Cum autem chemiae praestantia et vtilitas tandem vsu et experientia medicorum filiis, quos hactenus nouaturientis Paracelsi barbaries illiterata et obscuritas offenderat, esset comprobata, pacis inter vtramque partem ineundae consilium ceperunt viri quidam eruditissimi, rati non ita inter se dissentientes differre, vt non conspirare tamen in multis, in reliquis mutuo tolerare se possent. Quam palaestram in academiis primus forte ingressus, vir eruditissimus, et de arte salutari multis nominibus praeclare meritus DANIEL SENNERTVS. Is enim non modo vsum chemiae, et medicaminum arte chemica paratorum primus in scholas medicorum Hippocraticorum introduxit, et cum Hippocratica et Galenica medendi methodo haud infeliciter coniunxit, sed tollere quoque dissensum, et in haud paucis vtramque sectam conspirare, demonstrare satetegit,

m) Leouard. 1667. 12.
n) Obs. Hal. l. c. p. 249.
o) Neomagi 1659. 8.
p) CORDEMOI Lettre pour montrer que tout ce que Des Cartes a ecrit du systeme du monde, et de l'ame des bêtes semble etré tire du prem. chapitre de la Genese, conf. Hist. crit. de la philosophie T. I. p. 170.

egit, edita tractatione, *de Chymicorum cum Aristotelicis et Galenicis consensu et dissensu* [q]. Quo tamen labore, vt solet plerumque τοῖς εἰρηνοποιοῖς euenire, parum gratiae retulit apud veteris medicinae cultores. Prodiit enim in scenam IOANNES FREITAGIVS, medicus Groeningensis, edita *Nouae sectae Sennerto-Paracelsicae recens in philosophiam et medicinam introductae, qua antiquae veritatis oracula, et Aristotelicae ac Galenicae doctrinae fundamenta conuellere ac stirpitus eradicare moliuntur nouatores, detectione et solida refutatione* [r]. Qui aliis quoque scriptis malo serpenti obuiam ire, et pacem subdolam palam facere contendit, quorum titulos exponit ABRAHAM MERCKLINVS [s]. Quo indice [t] nouimus, quoque eandem diligentiam in refutando Syncretismo Galenico-Paracelsico adhibuisse, GREGORIVM MARTINVM, cui debemus *Commentatiunculam in librum, qui inscribitur: de Chymicorum cum Aristotelicis et Galenicis consensu ac dissensu cap. XI. quod est de principiis chymicorum: tractationem quaestionis, an sulphur et mercurius sint prima perfecte mixta, et reliquorum imperfecte mixtorum principia nouam perque vtilem continentem* [u]. Non fuisse autem Sennertum primum, qui eiusmodi concordiam tentauerit, licet primus fuerit, qui cum successu eam rem in academiis egerit, exemplo IO. ALBERTI WIMPINAEI medici Bauarici constat, qui anno cIↃ IↃ LX et sequentibus et praxi medica et libris editis famam sibi inter medicos Bauariae haud contemnendam comparauit. Is forte ipsi Paracelso, in Bauaria satis noto et deamato, innotuit, certe eius medendi rationem et philosophiam probauit, et editis commentationibus illustrare conatus est, de quibus eius lucubrationibus consulendus doctissimus FRANC. IOSEPHVS GRVENWALDTIVS [x]. Cum autem nec veteres contemneret, nec in concordiam vtramque scholam redigi posse desperaret, vbique in id digitum intendit, vt pacem restitueret. Quod adeo male habuit scholam Galenicam, vt et scriptis et dictis eum arroderent. Non tamen ideo animum abiecit Wimpinaeus, sed caussae suae nouo scripto adfuit, editis *de Concordia Hippocraticorum et Paracelsistarum libri magni excursionibus defensiuis, cum appendice, quid medico sit faciendum.* In quo libro conciliatorem agit inter Graecos, Latinos, Arabes, ac inter Theophrastum Paracelsum, et non adeo longe inter se eos distare demonstrat. *Fuisse autem*, ait, laudatus Gruenwaldtius, *virum non vni medicorum sectae addictum, sed familiariter omnes, quotquot tunc erant, agnouisse, omnino certum, in vnaquaque familia esse aliquid insigne, quod non esset ei commune cum ceteris.* Quod eclecticum quidem exprimit, ast syncretisticum studium fuisse, ex ipsis his *Excursionibus defensiuis* est clarissimum,

q) Viteberg. 1619. 1629. Erfurti 1655. et Tomo I. Opp. conf. MERCKLIN. Linden. renou. p. 231.
r) Amstelod. 1636.
s) p. 584.
t) p. 368.
u) Francof. ad Oder. 1621. 8.
x) In albo Bauariae iatricae p. 143. 144.

mum, in quibus aduersarios et obtrectatores, qui neruos ipsi rodebant, eumque variis clandestinisque conuitiis dilaniabant, digno lixiuio perfricuit.

Io. Baptistae du Hamel syncretistici conatus.

§. VII. Idem opus aggressus chemicorum physicam cum veteribus philosophis conciliare tentauit, at patentiorem simul campum sibi elegit, et consensum veterum et recentiorum philosophorum si non in omnibus, in multis tamen ostendere conatus est IOANNES BAPTISTA DV HAMEL, vir et iudicii laude clarissimus, et doctrinae copia celeberrimus, cuius haud obscurum nomen est, inter recentioris aetatis philosophos y). Qui cum omnium doctissime et moderatissime huiusmodi concordiam meditatus sit, pulchre autem alio quoque nomine de philosophia meruerit, dignus est, cuius historiam hoc loco paucis tangamus. Normannus is fuit, patre genitus Nicolao du Hamel causidico, anno cIↄ Iↄ CXXIV. Iactis apud Condomenses humanitatis et philosophiae fundamentis ad Parisienses abiit, vt in celeberrimo Musarum domicilio elegans et concinnum doctrinae aedificium sibi exstrueret. Ibi et sacris literis se tradidit, et philosophiae atque mathesi operam dedit ea mentis alacritate et perspicacia, vt annos vix octodecim natus, scriptum trigonometricum edere posset. Anno sequente, celeberrimae Philippi Nerei congregationi nomen dedit, inque ea decennium commoratus concionatoris munus, vt ordinis statutis obediret, suscepit. Cum autem et morum pulchritudine et eloquentiae praestantia et doctrinae elegantia esset commendatissimus, a cardinali Antonio Barbarino anno cIↄ Iↄ CLIX domesticis regis sacris praeesse iussus est. Quam fauentissimam occasionem, expertus est, mirum in modum eruditionem augendi. Nihil enim erat, quod vel antiquitas commendaret, vel ingenio placeret, vel per omnem artium et disciplinarum circulum culturam prae se ferret, nihil ex omni literatura antiquum et nouum, quod non accurate perspiceret, et ex quo animi diuitias non augeret. Vsus autem bibliothecarum praestantissimarum auxilio et amicitia cum viris summis inita, adeo excelluit, vt inter summa Galliae ornamenta referretur: praecipue cum praeter disciplinarum praestantissimarum notitiam prorsus singularem, morum eum candor, et amicitiae fides redderent iucundissimum; quo nomine vehementer eum laudauit PETR. DAN. HVETIVS z). Talis cum esset, a magno literarum et literatorum praesidio Colberto, qui ad clauum reipublicae eo tempore sedebat, et viris doctis impense fauebat, academiae scientiarum, recens fundatae ab epistolis esse iussus est, eo quod eleganter et perspicue scribere Latina nosset. Quae quoque caussa fuit, cur anno sequenti regis sui iura in Belgium eo sermone vulgare, et deinde legationi regiae ad conuentum pacis caussa Aquisgrani institutum missae adesse iussus sit. Quo munere fun-

y) FONTENELLE Histoire du renouuellement de l' academie royale des sciences Tom. I. pag. 148. Act. erud. 1708. Aug. 348. seq. Noua lit. Hamb. 1707. pag. 300.

z) De rebus ad eum pertinentibus L. IV. p. 88.

functus, itinere Anglico et Batauo ſuſcepto in patriam rediit, et prodeſſe orbi erudito doctrina ſua, libris editis maxima diligentia conniſus eſt. Ab eo tempore multa eruditionis et induſtriae Hamelianae comparuere ſpecimina, theologica, philoſophica, mathematica. Edidit enim anno cIↃ IↃ C LX *Aſtronomiam phyſicam*, anno cIↃ IↃ C L X X tractatum *de Corporum affectionibus*, anno ſequenti librum *de Mente humana;* et vt integrum philoſophiae corpus exhiberet, et veteribus attemperatum et recentioribus, prodiit eius cura anno cIↃ IↃ C L X X V I I I eius *Philoſophia vetus et noua ad vſum ſcholae accommodata* [a]. In qua nec veteres contemnit, nec methodum in ſcholis vſitatam negligit, et recentiorum obſeruationibus ita vtitur, vt, quod ipſe fatetur [b], *nulli ſectae philoſophorum et maxime recentiorum addictus*, *quae ſibi veri propiora*, *et obſeruationibus magis conſentanea viderentur*, *afferre*, *contentus liberum cuique iudicium relinquat*, cuncta autem maxima perſpicuitate enarret. Qua ingenii moderatione, cum eo tempore inter Carteſianos et ſcholaſticae philoſophiae ſectatores maximae vigerent controuerſiae, adeo omnibus placuit, vt Ieſuitarum ſocietati vehementer probaretur, quae et laudibus eum cumulauit [c], et non dubitauit eius ſyſtema philoſophicum apud Sinenſes philoſophiae ſtudioſis praelegere. *Regiae Scientiarum academiae hiſtoriam* autem ſcribere aggreſſus, quam anno cIↃ IↃ C X C V I I I vulgauit, et auctiorem anno cIↃ IↃ C C I edidit, dici non poteſt, quam gratam erudito orbi operam praeſtiterit. Nobis autem hoc loco potiſſimum memorandus eſt ob libros quatuor *de Conſenſu veteris et nouae philoſophiae* [d], in quibus phyſicam tantum partem philoſophiae, eamque generalem attigit. In eo libro, multa veteris et recentioris philoſophiae notitia referto, „ſibi propoſuit auctor doctiſſimus, omnium pene philoſophorum diſci„plinas luſtrare, atque ex iis, quod veriſimillimum erit, quaſi ſuum ar„ripere, extremas opiniones ad iuſtum temperamentum adducere, eas „demum, quae non tam inter ſe diſſident, quam primo aſpectu videntur, „vt fieri maxime poterit, conciliare: hunc autem in finem, vt magis „abſoluta eſſet philoſophiae naturalis tractatio, vniuſcuiuſque ſectae for„mam non leuiter adumbratam, aut potius contradicendi libidine defor„matam, ſed omnibus ſuis expreſſam lineamentis exhibere, cum cuiuis „non hebeti conſtare poſſit, Platonem, Ariſtotelem, atque alios philo„ſophiae principes, neque omnia, neque nihil vidiſſe, et eodem omnes „tendere, quamuis diuerſas muniant vias, et alii in aliis rebus tractandis „magis excellant.“ Huic igitur ſcopo ſuo inſeruiturus, primo quidem Platonicam philoſophiam enucleat, eamque diligenter explicat, eo quod ad aeternas et primitiuas rationes mentem erigat, eamque a perituris rebus

a) Prodierunt eius opera vno faſce comprehenſa Norimb. 1681. 4. II. Voluminibus.
b) p. 84.
c) Vid. DANIEL Iter Carteſii per mundum P. II. p. 126.
d) Prodiit 1663. et tum ſaepius.

bus auocatam, ad eas, quae ſola intelligentia percipiuntur, conuertat. Qua in re infinitum prope momentum eſſe monet, quia obruimur turba philoſophorum, qui nimis fidunt ſenſibus, et nihil praeter corpora intelligi poſſe contendunt, qua nullam pernicioſiorem peſtem in vitam humanam poſſe inuadere monet, nihil quod rationi magis aduerſetur; quibus verbis aut Gaſſendiſtas nonnullos, aut Hobbeſii aſſeclas, qui magnum iſto tempore ſtrepitum ediderunt, petere videtur. In theologia ergo naturali et metaphyſicae parte Platonem, ſed ad meliores ſenſus reuocatum potiſſimum ſequitur: deinde de principiis rerum ex mente Ariſtotelis diſſerit, et tum philoſophiam Epicuream ſubnectit. Poſtremo philoſophiae Carteſianae principia perſpicue pertractat, et quae ſibi in hoc genere philoſophiae obſcuriora videntur, ingenue proponit. In poſterioribus duobus libris autem elementa et chemicorum principia, tum vniuerſim, tum ſeparatim explicata tradit, et experimenta quoque chemica, vel nuper inuenta vel nondum cognita cumulat. Haut obſcure autem prodit, hunc ſe finem ſibi obtinendum poſuiſſe, *vt aliorum lites componeret, et tumentes animos compeſceret, philoſophosque doceret aliquem controuerſiarum modum facere, et tumultuantium certamina deponere.* Valde ſe commendauit Hamelii labor viris illis doctis, qui cum recentiora non improbarent, vetera tamen omnia reiici indigne ferebant, inter quos MORHOFIVS [e] eſt, qui, cum de conciliatione veterum et recentiorum ageret, hunc vnum potiſſimum legendum eſſe monuit, *quia magna cura ſua tractet, et ex optimis ſelegat plurima, pulchro quoque orationis flore doctrinam ſuam veſtiat.* Nec negamus, eum et eleganter et perſpicue ſcripſiſſe, pugnas verborum multas ſuſtuliſſe, obſeruationibus recentiorum veterum placita mire illuſtrauiſſe, et ita haud inutiliter operam locauiſſe ſuam. Aſt fatendum quoque eſt, nimium pacis et concordiae inter veteres et recentiores ſtudium virum optimum haud raro in praeceps egiſſe, vt mentem veterum philoſophorum euerteret, et ſaniores haud raro ſenſus illis tribueret, quam ſyſtematum patitur connexio, multum lucis ex recentiore philoſophia veteri violenter inferret, vbi nil niſi tenebrae fuerunt, et ſic oculatiores eos faceret, quam reuera fuerunt: multa quoque ſupponeret, quibus ſimplici negatione euerſis tota conciliatio ſubruitur. Quos naeuos non poteſt non habere Syncretiſmus philoſophicus. Id quod ea relegenti et comparanti, quae auctor de principiis Ariſtotelicis et chemicis dixit, erunt manifeſtiſſimae [f]. Deceſſit Hamelius valde ſenex anno cIↃ IↃ CC VI, aetatis LXXXII.

Syncretiſmus Platonico-Peripatetico-Stoicus.

§. VIII. Nulla tamen parte diligentiam magis adhibuit in conciliandis dogmatibus philoſophorum natio, quam in Syncretiſmo Platonico-Peripatetico-Stoico, quem egregia doctaque obſeruatione illuſtrauit IACOBVS

e) Polyhiſt. Tom. II. L. II. P. I. c. 18. p. 261. ſeqq.

f) Conf. BVDDEVS l. c. Obſ. 14. §. 11. p. 277.

BVS THOMASIVS ff. Esse hunc Syncretismum vetustissimum, et non his demum seculis recentioribus natum, sed iam veteribus adeo deamatum, vt in eo excolendo insanirent, tot exemplis a nobis in historia harum sectarum suis locis explicata demonstratum est, vt actum ageremus, si huc ea transferremus, quae iam alibi prolixe disseruimus. Quare Lectorem, si de his philosophis, qui huius generis concordiam tentarunt, ampliorem notitiam cupiat, rogamus, vt ea consulat, quae de Syncretismo academiae quintae ab Antiocho institutae, qui pacem inter Stoicos et academiam primam iniit, quemque suo modo secutus est Cicero; et imprimis de male sana conciliatione Platonicorum inter Platonem et Aristotelem, post C. N. maxime vero de insanis in hoc argumento nugis scholae Ammonii et Plotini, quam Alexandrinam appellamus, ipsa vero Platonica et eclectica videri voluit, scripsimus. Ea enim ad istum apicem hunc Syncretismum euexit, vt magis non posset. Huc igitur ea pertinent, quae de Ammonii, Porphyrii, Themistii, Iuliani, Procli, Marini, Ammonii Hermeae, Simplicii aliorumque conciliatione inter vtrumque philosophum attulimus. Eandem tibiam inflasse philosophos Christianos Alexandriae et Athenarum institutos maxime Origenem, Sinesium, Philoponum, Psellum vtrumque, Boëthium, similesque, quin ad Arabes quoque hanc pestem transiisse suis locis luculenter probauimus. Ipsa vero renascentis Platonismi historia, quam in *hoc Tomo* prolixe enarrauimus, manifestum facit, cum ipso renascentium literarum honore resurgente, Syncretismum hunc quoque fuisse ad occidentis philosophos per exules Graeciae in Italia confidentes translatum. Quamuis enim nonnulli Platoni principem locum assignarent, plerique autem Aristotelem aliis, ipsique Platoni anteponerent; nemo tamen fuit, qui negaret, in plerisque vtrumque philosophum, si verba demus, reapse conuenire. Huic enim sententiae subscripserunt Bessario, Pletho, Ficinus, Picus, et ex Aristotelicis Gaza, quorum primus integro libro hanc concordiam defendit, vt supra dictum. Hac via illi quoque incesserunt, qui seculo XVI in Italia ducem Aristotelem sibi elegerunt, hos namque fere omnes Platonem inter Stagiritae amicos numerasse, et conspirationem vtriusque se videre sibi persuasisse, plurimis exemplis probauimus, et in singulorum philosophorum historia annotare non obliti sumus. Vnus inter Platonicos Franciscus Patricius excipiendus est, qui licet Montecatino ad fortunas suas amplificandas gratificaturus, concordiam inter Platonem et Aristotelem demonstrare suscepisset, mira tamen calliditate, vt Peripateticis imponeret, id potissimum demonstrare aggressus est, pauca vel nihil habere Aristotelem, quod non apud Platonem et veteres physicos reperiatur. Quod fauere quidem isti, quam Peripatetici moliebantur, paci Platonico-Aristotelicae visum est, at comparuit postea, in perniciem famae et philosophiae Aristoteleae haec Patricium scripsisse, cum ideo consensum inter Platonem et Aristotelem assertum iret, vt ostenderet, hunc

ff) Orat. XV. p. 323. hunc sequitur BVDDEVS l. c. obs. 14. §. 3. p. 261.

ab illo ſua eſſe ſuffuratum et detorta miſere atque corrupta ſua feciſſe. Quo pacto Syncretiſmo hoc vſus in propria Syncretiſtarum iſtorum viſcera eorum telum adegit. Neque tamen ex Syncretiſtarum huius generis numero totus eximendus eſt Patricius, quamuis enim diſciplinam Peripateticam maximo odio perſequeretur, et hunc in finem ita Platonis et Ariſtotelis philoſophiam inter ſe compararet, vt hunc admodum impie in plerisque capitibus diſſentire ab illo demonſtraret; aſſeruit tamen: *Ariſtotelem philoſophiam myſticam ſuam ipſum e Platonis ore hauſiſſe, et clanculum ſeruaſſe, aliam autem exotericam, et philoſophiarum omnium inconſtantiſſimam, et ſibi ipſi repugnantem maxime, et omnium falſiſſimam, ex odio in Platonem euulgaſſe* [g]. Quod Patricium aut nimio Platonis amore ſeductum, aut inaduertentia quadam deceptum aſſeruiſſe, inde conſtat, quia illa philoſophia myſtica ſiue Aegyptiaca Ariſtotelis adulterinus foetus eſt, cuius ſuppoſitionis notae ita manifeſtae ſunt, vt miremur, Patricium virum doctum et accuratum, ita falli fallereque potuiſſe, vt libellum nugatorium Ariſtoteli adſcriberet. Reliquos autem ſeculi XVI philoſophos, qui tantum non omnes Peripatetici fuerunt, Platonis odium ita non cepit, vt non de harmonia eius cum duce ſuo cogitarent. Qua de re imprimis relegenda ſunt, quae de Iacobo Mazzono et Franciſco Piccolominaeo ſupra obſeruauimus [h]. Addi his quam plurimi poſſent, ſi ex inſtituto Syncretiſmi Platonico-Peripatetici hiſtoriam ſcriberemus. Aliquos tamen hic nominamus, ne abeamus ἀσύμβολοι. Et famoſum imprimis Pauli Scalichii nomen eſt, qui vt origines illuſtriſſimas ſibi petulanter arrogauit, et miſcere ſacra et profana nefando conſilio auſus eſt, atque nugiuendulum ſe aulis pariter et orbi literario probauit, ita in hoc quoque conciliationis genere fumos vendidit. Non enarrabimus memorabilem vitae fatorumque impoſtoris huius hiſtoriam, licet curioſitate Lectoris non indignam, cum longius ea a noſtro inſtituto recedat; facileque conſuli poſſint viri doctiſſimi, qui ſatis accuratam eius nobis notitiam fecerunt, Ven. MICH. LILIENTHALIVS [i], Cl. VOLBRECHTVS [k], et praeſtantiſſimus SCHELHORNIVS [l] noſter, quibus addi poſſunt, qui Boruſſiae hiſtoriam enarrarunt, HARTKNOCHIVS [m], aliique [n]. Monemus autem, quod ad hunc locum pertinet, magno hiatu hunc promiſſorem, iſtam concordiam, teſte G. HORNIO [o] et I. THOMASIO [p] prae ſe tuliſſe, et demonſtrare pollicitum fuiſſe. Quanquam autem recte ab vtroque, quem laudauimus, viro docto obſeruatum eſt, nihil egiſſe Scalichium, more ſuo verba dantem, patet tamen ex ſcriptis eius philoſophicis, qualia ſunt: *Epiſtemor catholicus, quo vniuerſus orbis tam ſacrarum quam profanarum diſciplinarum omnisque omnium ſectarum et philoſophiae doctrina catholica declaratur;* item,

g) In Ariſtotele exoterico.
h) Conf. THOMASIVS l. c.
i) Act. Boruſſiae P. III. art. 1.
k) Ibid. P. VI. art. 3.
l) Bibl. Brem. Claſſe VII. p. 1027. Amoenit. liter. T. IX. p. 691.
m) Chronic. Boruſſ. p. 334.
n) Boruſſia illuſtrata T. II. et III. Summam rei enarrauimus in Germ. H. Phil. opere T. VI. p. 1285.
o) Hiſt. phil. L. VI. c. 13. p. 324.
p) loc. cit.

item, *Reuolutio alphabetaria*, *seu perfectissima ad omne genus scientiarum methodus*; *Eulogus*, *siue de anima separata eiusque actione*; *Dialectica contemplatio ad consequendos scientiarum habitus perquam vtilis*; *Theses mysticae philosophiae*; *de mundo archetypo, intellectuali, coelesti, elementari et infernali*, aliaque ab eo profecta, huic eum Syncretismo inniti illique frigidam suffundere. Quod vero Scalichius promisit tantum, exsequi tentauit SYMPHORIANVS CAMPERIVS, natione Gallus, eques auratus et archiater apud Lotharingiae principem, Scabinusque Lugdunensis, cuius inter medicos seculi XVI literatos et meritis atque literis conspicuos haud obscurum nomen est. Is cum plurimum temporis in Platonis, Aristotelis, Hippocratis et Galeni libris volutandis, conquirendisque dogmatibus posuisset, conspirationem eorum detexisse sibi visus, pluribus eam libris vel exposuit, vel philosophiam illi inaedificauit. Leguntur enim in indice scriptorum eius ab ABRAHAMO MERCKLINO [q] enarratorum, *Symphonia Platonis cum Aristotele*, *Galeni cum Hippocrate*; *Philosophia Hippocratica*; *Platonica medicina de duplici mundo*; *Speculum medicinale Platonicum et apologia literarum humaniorum*, quae iuncta prodiere apud Parisienses anno cIↃ IↃ C XVI. Sed et reliqua eius scripta philosophica huc suo modo pertinent, nempe, *Periarchon*, *siue de principiis vtriusque philosophiae*, *in quo praeclarissima quaeque et lectu digna*, *quae Galenus in demonstratiuis sermonibus et Aristoteles in libris naturalium disciplinarum*, *et Timaeus Locrus et Plato in libris de vniuerso scripserunt*, *breuiter clareque et placido stilo pertractantur atque declarantur*, *sententiae* [r]. Itemque *Libri septem*, *de dialectica*, *rhetorica*, *astronomia*, *musica*, *philosophia naturali*, *medicina et theologia*, *de LL. et Republica et de moribus ex Aristotelis et Platonis sententia* [s], vt alia taceamus, ad historiam medicorum philosophantium pertinentia [t]. His adiicimus catalogum Syncretistarum inter Platonem et Aristotelem concordiam molientium, a FR. PICCOLOMINAEO [v], eiusdem generis philosopho exhibitum, repetitumque a IAC. THOMASIO [x]. In quo comparent nomina Friderici Pendasii, Bononiensis professoris, cui debemus *Censuram physicae auditionis*, Nicolai Turci, Camilli Baldi, qui et ipse circa annum cIↃIↃCXX Bononiae Peripateticam philosophiam et artem medicam docuit, et pluribus commentationibus innotuit, MERCKLINO [y] memoratis: Iugurthae Thomasii et Fortunii Cinugi philosophorum Senensium; Augustini Buccii, philosophiae apud Taurinenses professoris, Ioannis Bernardini Longi [z], Hieronymi de Ponte, Flaminii Nobi-

q) In Lindenio renou. p. 986.
r) Lugd. 1533. 8.
s) Basileae, 1537. 8.
t) De claris medicinae scriptoribus et legum conditoribus, Vita Mesuae, Arnoldi de Villa Noua etc.
v) In Ethica p 438. seq.
x) loc. cit. p. 341.
y) loc. cit. p. 138.
z) IDEM l. c. p. 95. Eius libro de Principatu partium corporis additus est similis argumenti tractatio a Ludouico Buccaferrea Bononiensi, qui philosophiam Peripateticam in patria et Romae docuit. Cuius nomen huic quoque Syncretistarum

Nobilii [a], Luccensis, Francisci Verini, Francisci Bonamici [b], medici Florentini, et imprimis veteris philosophiae peritissimi. Scipionis Agnelli [c], Gabrielis Buratelli, monachi Augustiniani, cuius diligentia in *Praecipuarum controuersiarum Aristotelis et Platonis conciliatione*, *opere desiderato et a veteribus et recentioribus pollicito*, *non tamen absoluto* [d] eminuit. His suo iure addimus Sebastianum Foxium Morzillum, virum doctissimum, qui fere omnium diligentissime in hac palaestra se exercuit. Toletanus is fuit, generosa stirpe natus, Louaniique artium et philosophiae semina concepit a Petro Nannio, Cornelio Valerio et Gemma Frisio. Cum autem praecoci ingenio eniteret, ad philosophiam transgressus, matura eius doctrinae specimina edidit: annos enim natus XIX, *Commentarium in* CICERONIS *Topica*, et anno aetatis XXIV, in *Platonis Timaeum* euulgauit, quae specimina alia postea scripta philosophica secuta sunt. Qui si longius vixisset, plura non est dubium, quin orbi literato dedisset: at inuiderunt ei longiorem fata vitam. A Philippo II, Hispaniarum rege enim vocatus, vt filium Carolum literis et philosophia imbueret, naui conscensa, in ipso aetatis flore, naufragio periit. De qua eius vita videsis NICOL. ANTONIVM [e], C. A. HEVMANNVM [f] aliosque [g]. Syncretismum autem Peripatetico-Platonicum non modo in *Compendio ethices ex Platone et Aristotele* fouit, sed insigniter quoque promouit edito libro *de naturae philosophia*, *seu de Platonis et Aristotelis consensione* [h]. In vtroque libro lucernam olente, haud contemnendam Syncretisticae istius philosophiae epitomen physicam ethicamque exhibuit, hancque conciliationem ita adornauit, vt habitu mathematico compareret: vbique enim definitiones, axiomata et hypotheses praemittit, hisque conciliationes suas inaedificat. Quanquam autem tum in his libris, tum in aliis, et imprimis in Comm. in *Platonis Phaedonem et Libros de Republica* a NAVDAEO [i] laudato eruditionis specimina viris doctis valde probata attulerit; dolendum tamen, ipsam Syncretismi naturam eum in praeceps egisse, vt omnia haud raro confunderet, id quod luculentis exemplis probauit B. BVDDEVS [k]. Stoicos vero hi, quos recensuimus, neglexerunt, quorum consensum tamen cum Aristotelicis in controuersia circa gradum necessitatis bonorum externorum ad summam beatitatem ostendere voluit PAVLVS ROETENBECCIVS [l]; in

dogmate

rum indici inserendum est, non enim Peripateticam philosophiam solummodo excoluit, sed Platonicam quoque, seniique taedia leuaturus PLATONIS libros de Legibus in epitomen redegit. Fuit discipulus Achillini, et praeceptor Fr. Piccolominaei, Iul. Caes. Scaligeri, obiitque 1545. conf. FREHER. Theatr. p. 1450.

a) Vid. TEISSIER Eloz. T. IV. p. 98. et quos laudat.

b) Conf. MERCKLIN. l. c. p. 283.

c) Vid. Histor. de Ideis p. 76.

d) Vid. Acta philos. Vol. II. p. 570. GAVDENTIVS de Philos. Roman. c. 166.

e) Bibl. Hisp. nou. T. II. p. 225.

f) Progr. II. Suppl. Boecl. Hist. Lit. sec. XVI. p. 5.

g) Io. FABRICIVS Hist. Bibl. suae T. II. p. 4. et quos laudat.

h) Vtimur editione Parisiensi 1560. recusus est Vitebergae 1589. conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 7. §. 2. p. 34.

i) In Bibliographia politica, p. m. 27.

k) loc. cit. p. 268.

l) Pecul. Diss. Altdorf. 1709.

dogmate autem de summo bono, acriter in Epicureos et Stoicos controuerso assertum iuit BERNARDVS A MALLINCROT [m].

Conciliatio recentiorum inter se.

§. IX. Non antiquis tantum sectis haec felicitas contigit, vt inter se conciliarentur, sed cum recentiori quoque aetate, in partes philosophi abirent, pax simili modo tentata est. Maxime id eo tempore factum, cum Petrus Ramus velut Deus quidam ex machina subito prodiisset, et Aristotelis imperium alta pace securum, sexulo XVII lacessere coepisset, vt sequenti parte prolixe exponemus. Cum enim acerbis litibus et indecoris controuersiis philosophi disiungerentur, et ipsi philosophiae hae inimicitiae exitiales esse iudicarentur, Melanchthonis discipuli quidam qui faciliori habitu dialecticam Aristotelicam in scenam produxerant, praeceptoris lenitatem et facilitatem imitati, sopire litium incendia, concordiam inspirare vtriusque partis philosophis, et ex dialectica Melanchthoniana et Ramaea tertium aliquod disciplinae rationalis genus excogitare coeperunt, quod abiectis de verbis contentionibus, conspirare Aristotelem Melanchthonianum et Ramum doceret, et non nisi verbis, terminis, methodo inter se differre demonstraret. Et hi quidem eo tempore philosophi mixti vocati sunt. Inter eos (plurimi autem fuerunt,) magnam in hoc argumento diligentiam probauerunt, PAVLVS FRISIVS [n], ANDREAS LIBAVIVS [o], HEIZO BVSCHERVS [p], CONRADVS DIETERICVS [q], IO. CONRADVS ALSTEDIVS [r] aliique, de quorum tamen rebus, cum ad specialem rationalis philosophiae historiam pertineant, pluribus dicere, institutum vetat, consuli autem cum fructu possunt doctissimi viri HERM. AB ELSWICH [s] et IO. GEORG. WALCHIVS [t]. Non omitti tamen hoc loco potest, qui in hoc Syncretismo confirmando admodum desudauit, et de philosophia praeclare meruisse visus est BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS. Genitus is ex familia Pomeraniae apud Dantiscanos anno cIↃ IↃ LXXI natus est, et ingenium puer ostendit praecox, docile artibusque et scientiis aptissimum, quod diligentia singularis valde augebat ornabatque, sic vt maturam eruditionis praeclarae segetem promitteret, formatus studio et industria Iacobi Fabricii, Rectoris gymnasii Dantiscani. Absoluto humanitatis curriculo ad Musas Leucoreas missus, philosophiae operam dedit, et tum Lipsiensem atque Heidelbergensem academiam adiit, in qua anno cIↃ IↃ XCII summos in philosophia honores reportauit, et tam pulchra eruditionis praeclarae specimina edidit, vt primo in paedagogio electorali, deinde in collegio sapientiae, tandem in ipsa academia linguas sanctas docere iuberetur. Nec patria eruditionis eius oblita est, in quam ad subeundum Conrectoris mu-

nus

m) De summo hominis bono, conf. THOMASIVS l. c. p. 329 330.

n) In Comparationibus dialecticis, conf. REIMMANN. Hist. Liter. German. P. III. p. 202.

o) In Dialectica Philippo-Ramea.

p) In Harmonia Logica Philippo Ramea.

q) In Instit. dialecticis Philippo-Rameis.

r) In Critica de Harmonia philosophiae Aristoteliene, Lullianae et Rameae.

s) De Fortuna Aristotelis in Scholis Protestantium §. 25. p. 72.

t) Hist. Logicae §. 7. Parerg. acad. p. 622.

nus anno cIↄ Iↄ x c v i i vocatus eſt. Quod licet renueret eo tempore, quadriennio tamen poſt ad profeſſoris ſpartam obeundam iterum inuitatus eſt, quam vocationem quoque, accepta ſummorum in theologia iurium honorumque licentia, ſecutus eſt. Dantiſci vero ad docendam philoſophiam noua, quam ſibi finxerat methodo, Philippo-Ramea, ita ſe accinxit, vt intra triennium philoſophiae curſum abſolueret, et methodum Rameam vehementer eo tempore in Germania commendatam, ad Ariſtotelis philoſophiam transferret. In quo ſtadio et docendo et ſcribendo tanta diligentia et contentione cucurrit, philoſophiam autem et voce et vita exprimere ſategit, vt annos natus XXXVIII [v], anno cIↄ Iↄcix, a febri hectica conſumtus obiret, de quibus vitae eius circumſtantiis plura dabit Melch. Adamvs [x]. Non deneganda eſt Keckermanno laus maximae diligentiae, et patientiae improbi laboris, immo nec doctrinae quoque. Aſt dolendum nimiam feſtinationem eum impediuiſſe, quo minus attente ſatis rem perſpiceret; et vera fundamenta cognoſceret; Syncretiſmi autem illius, quem nominauimus, ſtudio in praeceps ſaepe abreptum eſſe. Hinc factum, vt licet in Syſtemate ſyſtematum [y] plurimum lucis ſe orbi philoſophico accenſurum ſperaret promitteretque, et quantum poſſet perſpicue, atque ordinate, Rameam methodum ſecutus ſcriberet, parum tamen inde luminis ad ſcientias philoſophicas redundaret. Tacemus plagii eum haud vno loco reum viſum, quod tamen in eius quoque fundis commiſiſſe alios, obſeruauerunt Iac. Thomasivs [z] et P. Bayle [a]. Laudandum autem, quod philoſophicam hiſtoriam raro tum exemplo et ipſe conſuluerit, et conſulendi iuuentuti auctor fuerit, licet praeiudiciis nonnullis impeditus vero interdum vſu careret. Cuius ſpecimen eſſe poteſt diſſertatio *de logicae diſciplinae inuentoribus et auctoribus ab initio mundi vsque ad hunc annum*, *Praecognitis logicis* praemiſſa. Ἔργον vero, ſaxumque, maxime ſibi voluendum quod delegerat, philoſophia rationalis Ariſtotelis fuit, ex obſeruationibus Petri Rami augenda et emendanda; quod illi Semi-Ramei nomen peperit. Sincerius philoſophatus fuiſſe videri poterat in *Syſtemate ethico*, in quo eclecticam viam ingreſſus eſt, niſi Syncretiſmum cum eclectica philoſophia commiſcuiſſet. Quaedam etiam affecta magis ſunt in ſcriptis eius, quam ob praematura fata perfecta, quae fortaſſis emendauiſſet, ſi prouectiori aetate tarde et praemeditate magis iudicium interponere didiciſſet. Quamuis autem mire ſe hoc pacto ad reuocandum concordiae Palladium hi Syncretiſtae concurriſſe ſibi viderentur, tantum tamen abeſt, vt ita Ariſtotelicos in partes vocarent, vt potius acerbas eorum inuectiuas mererentur, et ipſa quoque cauſſa Ramea euerteretur, de qua eius fortuna, videndi, quos laudauimus, Elswichius et Walchius.

§. X.

v) Annos 42. perperam ponit Vossivs de Scient. mathem. c. 43. §. 38. p. 262.

x) Vit. philoſoph. p. 499. conf. Reimmann. l. c. P. IV. p. 603.

y) Prodiit Hanouiae, 1613. 4.

z) De Plagio §. 349. p. 153.

a) Dict. T. III. art. Keckermann. p. 1.

Concordia inter Aristotelem et recentiores philosophos tentata, a Io. Chr. Sturmio.

§. X. Castius hanc Venerem deperiit, vel si verum dicendum, externa tantum speciei ei adhaesit IOANNES CHRISTOPHORVS STVRMIVS, philosophus Altdorfinus celeberrimus. Natus is est Hipoltsteinae, oppido Palatinatus Neoburgici, anno cIↃ IↃ c x x x v, patre principis et comitis Palatini sartore aulico, cubiculique custode. Huius adolescentia in ea tempora incidit, quibus vehementer quassata et miris calamitatibus atque miseriis cumulata est Germania. Mutato eo aetate religionis statu in Palatinatu post geminam bonorum direptionem in aulae Oettingensis famulitium concesserat parens, filiumque Weissenburgi inter alumnos ciuitatis educandum reliquerat; quo loco cum alimenta quotidiana ostiatim illi petenda essent, paupertatem virtutis et eruditionis magistram habuit. Nec defuit diuina adolescenti prouidentia, cuius nutu factum, vt a Daniele Wulfero Laurentiano apud Noricos antistite in aedes eius aduocaretur, et in familiam atque hospitium reciperetur, vt amanuensis officium illi praestaret. Cui cum diligentiam promtamque voluntatem probauisset, eius intercessione stipendiis in amplissima ciuitate procerum fauore adiutus est, vt academiam adire, et octennium integrum in variis Musarum domiciliis summa cum laude disciplinarum studia sectari posset. Et abiit quidem anno cIↃ IↃ c l v i Ienam, philosophiae mysteria hausturus, vbi honores philosophicos diligentiae et eruditionis praemium, retulit, hocque axiomate auctus legendo disputando, aliisque exercitationibus academicis philosophiam artesque mathematicas, quibus se magna industria dicauerat, colere non destitit. Anno cIↃ IↃ c l x ad Batauos excurrens, Lugduni annum fere integrum ita consumsit, vt nihil in celeberrimo literarum artiumque emporio esset, siue eruditione conspicuum, siue disciplinarum augmentis idoneum, ex quo non animi diuitias mire perficeret locupletaretque. In reditu per Saxoniae inferioris et superioris vrbes celebres, viros doctos adiit, bibliothecarum forulos excussit, rerum praestantissimarum obseruationes vbique collegit, et praecipue, quae ad naturae cognitionem pertinebant, vel τὰ μαθήματα, maxima diligentia in horrea sua retulit. Ienam autem reuersus non docendo modo, sed discendo quoque proficere, et sacro se ecclesiae muneri parare non neglexit, Norimbergam finito studiorum academicorum curriculo translatus, dum Wülferi filios literis imbuit, ad obeundum pastoris munus in comitatu Oetingensi vocatus est. Cui cum quinquennio praefuisset, tanta eruditionis eius philosophicae et mathematicae fama apud amplissimum Scholarchatus Norimbergensis collegium valuit, vt vacanti cathedrae physicae et mathematicae Altdorfii anno cIↃ IↃ c l x i x praeficeretur. Cui muneri tanta fide, tanta doctrinae gloria, tantoque philosophiae et matheseos emolumento atque incremento annos triginta et quatuor praefuit, vt inter summa Pindi Norici ornamenta, et praeclara quoque Germanicorum ingeniorum decora merito numeraretur. Neque exteros fama eius latebat, quo factum, vt ad alia

alia munera ſatis ſplendida paſſim inuitaretur, quibus tamen Norimbergenſem academiam praetulit, quam ita docendo, diſputando, ſcribendo illuſtrauit, vt elegantiſſimi philoſophiae, maxime naturalis, vultus, qui hactenus Peripateticam tantum faciem retulerant, pulchriori forma niterent, et feliciori ſucceſſu in naturae adyta penetrare poſſet iuuentus dicata philoſophiae ſtudiis. Quae ita promouebat vir ſupra modum acutus et diligens, vt, quae hactenus neglecta erat, experientiam magiſtram adhiberet, experimentorumque atque obſeruationum fide, (ex quo *Collegium* eius *curioſum* [b] enatum eſt) vanam, quam Lyceum recentius hactenus tenuerat, conſuetudinem ex principiis metaphyſicis, vagis, imaginariis et precario aſſumtis de natura rerum philoſophandi profligaret, et ad ea reſpiceret, quae ipſa natura duce poſſent addiſci. Ita ad annum cIɔ Iɔ c c III, iuuentuti pariter atque orbi literario inſeruiens ſe conſumſit, eo anno hemiplexia extinctus. Teſtati autem ſunt collegae [c], qui ei ſuperuixerunt, fuiſſe *virum pium, probum, candidum, integrum, aperti oris iuſtitiaeque veritatisque ſtudioſiſſimum, et ſtudiorum mathematicorum felicem inſtauratorem.* Quamuis autem vix ſcientia eſſet, quam non attigiſſet, omnium tamen maxime valebat in mathematicis, vnde *μαθηματικώτατος* audit actorum Lipſienſium collectoribus [d] VV. CC. Rerum autem naturalium theoriam, non vanis et inutilibus ſpeculationibus, ſed experientiae inaedificabat, quo factum, vt multa detegeret hactenus ignota. Et hinc elegans illa eruditio enata, quam non ſolum in diſſertationibus magno numero conſcriptis, et ex parte vno faſce [e] comprehenſis demonſtrauit, ſed cuius gloriam quoque libris fauentibus Muſis editis reliquit. Quorum indicem et hiſtoriam cum accurate expoſuerit B. Sig. Iac. Apinvs [f], Lectorem plura de viro egregio deſiderantem ad eum remittimus. Imbutus erat Sturmius a teneris philoſophiae Ariſtotelicae principiis, quam in Athenaeo Ienenſi ſolam ea aetate floruiſſe ſuo loco docuimus. Cum autem et iudicium ei contigiſſet acre, et mathematicae diſciplinae ad abiicienda praeiudicia, et referanda naturae adyta plurimum profuiſſent, innumeros veteris philoſophiae naeuos detexit, et de melioribus cogitauit. Ad Batauos vero eo tempore excurrens, quo Carteſianae lites valde feruebant, occaſionem quoque arripuit, eam philoſophiam examinandi, et cum veterum pariter placitis atque recentiorum obſeruationibus comparandi. Quo pacto huius quoque errores haud paucos intellexit, et ad eclecticam philoſophiam animum adiecit, ex veterum et recentiorum philoſophorum obſeruationibus placitisque ea electurus, quae meditatio atque examen accuratum ipſi probauiſſent. Cum autem inuiſum eſſet eo tempore et inauditum fere eclecti-

b) Vid. A. E. L. 1685. p. 420. Morhof. Polyh. T. II. p. 405.

c) Io. Fabricivs Hiſt. Bibl. ſuae T. III. p. 212.

d) 1699. p. 857.

e) Titulo Philoſophiae eclecticae, 1686. 8. partibus duabus.

f) In Vitis philoſoph. Altdorf. p. 209. ſeqq.

eclecticae philosophiae nomen, quod et Aristotelicam sectam plerique adhuc sequerentur, et qui secundum Cartesium philosophabantur, ipsi quoque sectarios mores induissent, cautius rem aggrediendum ratus et verborum pugnas,ad minuendam concertationum vehementiam detecturus, *Physicae conciliatricis conanima* g orbi philosophico examinanda exhibuit, sperans; etsi concordiam inter dissidentes partes non obtinuisset, animos tamen vtriusque partis ita sibi conciliatum iri, vt sanioribus sapientiae praeceptis aures commodarent. Vnde in praefatione, quam sobria mente ad hanc dissentientium reconciliationem accesserit, prolixe exponit, et quam noxium sit et philosophiae incrementis inimicum sectariae philosophiae studium, et sententiae pertinacia cum dissentientis partis contumelia coniunctum ostendit, graphiceque artes philosophorum suae sectae decreta mordicus defendentium delineat, rixandi autem et altercandi artem homines per omnem vitam minus societati humanae idoneos facere monet: et vt ab hoc vitio auditores abduceret, hanc se operam suscepisse ait, vt discerent errorem aut tolerare, aut conciliatis ex parte hypothesibus, eos, qui non omnia quidem, sed non tamen nihil viderunt, ferre, vel cum vnus errauerit Aristoteles, reliquos veteres omnes cum illo non reiicere. „Quo scopo, veterum plurima vel probat vel „excusat, et verum recentius detectum ipsos si non perspexisse penitus, „ab eo saltem non adeo longe absuisse docet; vna tamen modernorum „ingeniorum inuenta et cogitata iusto aestimat pretio, nihil eorum eo no- „mine vspiam aspernatus, quod vel antiquitatis decretis, vel aestimatio- „rum hodie philosophorum placitis non consentiret, sed id omni cona- „tu agens, vt in gratiam, si fieri possit, et quoad fieri possit, vniuersi „reducantur: persuasus, id non solum ciuilitatis esse et humanitatis, „sed scientiarum augmentis immane quantum prodesse posse.„ In qua via henotica Sturmius vagas et incertas notiones Aristotelis physicas, ex metaphysica et dialectica malo omine naturali doctrinae illatas ex recentiorum obseruationibus definit, restringit, explicat, idque propemodum iter instituit, quod ante eum Honoratus Fabri et Hamelius tenuerant, ita tamen, vt frequenter Gassendi obseruationes quoque in partes vocaret. Tametsi autem hi conatus Syncretistici fuerunt, eorum tamen fine scopoque excidit Sturmius, at alium ex iis fructum vidit longe laetiorem. Nempe factum est his eius consiliis vt eclectica philosophia, in academiis Germaniae ignota hactenus, innotesceret, et imprimis naturae cognitio melioribus instituereretur auspiciis. Hinc ipse Sturmius in *Physica electiua* siue *hypothetica* h, scenae iam paulo apertius inseruiturus, deserto Syncretismo isto, ipsum eclecticae philosophiae stadium ingressus est. Id quod etiam in erudita concertatione de principio in natura agente demonstrauit, de quo cum Henrico Moro, G. G. Leibnizio, et imprimis cum

 Gun-

g) Norimbergae, 1685. 12.
h) Norimb. 1697. 4. Accessit Tomus alter posthumus, ib. 1722. 4. cura Cl. I. G. DOPPELMAYERI.

Gunthero Christophoro Schelhammero disputauit. Morus enim principium, aliquod hylarchicum siue spiritum naturae, immaterialem quidem, sed brutum statuebat [i], Leibnizius vim actricem corporibus inesse, seu nisum, qui tamen secundum leges mechanicas exerceatur, afferebat [k], Schelhammerus naturam Aristotelis agentem vindicabat [l], Sturmius, qui totius controuersiae occasionem dissertatione *de Naturae agentis idolo* dederat, Deum in creaturis corporeis et per ipsas iussu et voluntate sua primaeua in omnia tempora et loca etiamnum efficacissima hodienum omnia operari [m], afferebat, et Mallebranchio aliisque systematis caussarum occasionalium fautoribus accedere videbatur. Quanquam ex concertatione hac erudite modesteque acta patet, Sturmium a mechanismo naturae parum dissensisse, et pugnam eam, si non omnem, magnam tamen partem, ob obscurum naturae vocabulum in verbis fuisse [n].

Leibnizii conatus.

§. XI. In eadem arena alii quoque philosophi nostrae aetatis acutissimi desudarunt, vt veteres cum recentioribus in concordiam redigerent, quod saxum voluisse Io. Casp. Svicervm testis est B. G. Stvrmivs [o]. Ipsum quoque illustrem virum, G. G. LEIBNIZIVM in hunc censum suo modo referendum esse, ex *Epistola eius ad Iacobum Thomasium*, adiecta Nizolii *Commentariis philosophicis* [p], constat. At, vt is erat ingenio maximo, non tam recentiores cum Aristotele in concordiam redigere tentabat, quam Aristotelem cum recentioribus conciliari volebat, ratus, ea quae hi de materia dicebant, in qua praeter magnitudinem, figuram et motum assumitur nihil, facile posse ita explicari, vt maneant Aristotelis principia physica. Nec negamus ingenium, quod acerrimum habebat vir summus in ea dissertatione, egregie illum demonstrauisse; certum quoque adeo vaga, indefinita et varios sensus recipere apta esse principia Aristotelis physica, vt iis ex recentiorum hypothesibus, quamcunque velis, significatio tribui possit. Haec enim notionum abstractarum, generalium, et mentalium conditio in rebus naturalibus est, vt Protei instar varias formas recipiant. Nulli autem dubitamus asserere, Leibnizium, qui accurate naeuos physicae Peripateticae inspexerat, haecque iuuenis scripserat, sine dubio, vt praeceptori Thomasio placeret, senem aliter sensisse, et totum istud Syncretismi studium, quod se post Scaligerum, Kenelmum Digbaeum, Thomam Anglum, Abdiam Treu, Erhardum Weigelium, Ioannem Raci et alios tentasse scribit, reiecisse. Nouum enim ipse sibi systema philosophiae formauit, infra explicandum, nec magnopere hos suos labores in Nizolium sibi iam placere prodidit.

§. XII.

i) Vid. Act. erud. 1685. p. 421.
k) Vid Epist. Leibniz. T. I. Ep. 14. 15. p. 25.
l) In natura sibi et medicis vindicata, Ienae, 1697. 4
m) Vid. Act. erud. 1699. p. 209.
n) Colligi id potest ex resp. posthuma ad Schelhamerum ab Apino l. c. p. 228. edita.
o) Bibl. philos. c. 5. §. 4.
p) Inseruit quoque eam T. II. Epp. Leibnizii p. 121. Ven. Kortholtvs.

§. XII. Parum promouisse Syncretismum hunc, hactenus enarratum philosophiae incrementa, parum addidisse ingeniis lucis et veritatis, multum autem sincerae philosophiae obfuisse, ex sequentibus constabit obseruationibus. *Iudicium de Syncretismo.*

I. Contrarium esse Syncretismum veritati, nec iuuare eam et in apricum proferre posse, ex indole ac natura veritatis est longe euidentissimum. Non enim personae respectum ea nutrit, non auctoritatem hominis sectaeue tuetur, non factionem sequitur, et in alterius verba iurat, et quodcunque nudam se intueri prohibet, velamentum, abiicit pedibusque conculcat. Quae vt certa sunt, et a nemine negantur, qui veritatem dari vllam statuit, ita euincunt, opus illi non esse, vt cum secta, quocunque nomine, titulo, eruditionis opinione, auctoritate et antiquitate gaudeat, in concordiam cogi se patiatur; cum et sine sectae studio cuiuis sedulo in eam inquirenti via pateat, et sectarium tramitem ingresso innumerae difficultates obiiciantur, quibus in exploranda veritate impeditur, vt verum videre et a falso distinguere nequeat. Semper enim dicentis auctoritas, et systematis semel electi amor obstant, vt quid res ipsa poscat, intelligi nequeat. Ipsi conciliatores autem dum veritatem venari cupiunt, indices et exploratores eius sectas inter se conciliatas eligunt, quod quam praepostere fiat, ex dictis facile est colligere:

II. Nec melius aptiusque ipsi sectariae philosophiae, quam veritati, cum Syncretismo conuenit. Cum enim plerarumque sectarum principia totaque systematis connexio adeoque ipsa fundamenta, quibus cuncta inter se cohaerent, et innituntur, dissentiant, vt inductione facta, si id ageremus, posset demonstrari, non potest pax inter dissentientes fieri, nisi a conciliatoribus ipsa systematum axiomata, regulae, notiones, termini mutentur, alterenturque, et peregrina illis inducatur significatio. Quod vt plerumque admotis fit machinis, ita alienas sectarum conditoribus opiniones affingit, sinceramque eorum doctrinam adulterat, coelum autem terramque miscet, ac tantum confusionis chaos in philosophiae historia excludit, vt quid statuendum sit, quid tribuendum singularum sectarum philosophis, anceps lector haereat; et nec veritatem deprehendat, nec natiuos dogmatum vultus intueri possit, sed miseris sophismatis deludatur, et incautus seducatur in deuia. Cuius mali exempla si quis cupiat, eum vnam Alexandrini Syncretismi historiam intueri, et quae dogmatum monstra ille Aristoteli affinxerit, vt cum Platone conciliaretur, considerare iubemus. Recentiorum philosophorum specimina qui cupit, illi adeundi sunt eruditissimi viri THOMASIVS, BVDDEVS [q], HEVMANNVS [r], qui, quae paucis et stricte tantum heic dicere nobis licet, copiose exponunt.

III. Nullus autem Syncretismus pestilentior est, quam qui inter Scripturae S. atque religionis Christianae dogmata, et inter philosophiam sectariam instituitur. Cum enim toto coelo distet religionis simplicitas et puritas

q) Locis citatis. r) Act. phil. Vol. II. p. 576. seqq.

ab impuris riuulis gentilis philosophiae, aut philosophorum opiniones mire corrumpi necesse est, et assertiones nonnullas extra totius connexionis habitum ordinemque sensu peregrino et adulterato, detorqueri, aut ipsam diuinae doctrinae puritatem labe adspergi: quo fieri solet, vt pessima dogmata latens venenum fouentia pro sanis habeantur, sacrisque reuelationis placitis conformia, indigno sane et non ferendo oraculorum sacrorum contemtu. Nempe, vt recte obseruatum IACOBO THOMASIO [s], inter tenebras et lucem hoc modo paciscuntur homines, et errorem cum veritate vno iugo copulant. Quod licet ad demonstrandam veritatem Christianae religionis conatu non malo quidam susceperint, optime cogitata tamen pessime ceciderunt, et his ficulneis praesidiis defensa religionis veritas reipsa hostibus proditur; certe incredulis, et impiis eius hostibus occasio suppeditatur, de sanctissimis mysteriis amaris risibus triumphandi, illisque omnem impietatem imputandi. Quod qui negat, eum vel veteris ecclesiae vel nostri temporis historiam ignorare oportet; semper enim fuerunt, aut aperti, aut clandestini religionis hostes, qui hac imbecillitate eorum, qui pro veritate religionis Christianae dimicauerunt adiuti, victoriam retulisse sibi visi sunt. Vnus ex veteribus Porphyrius, ex recentioribus Tolandus ex magno impiorum aceruo exempla esse possunt luculentissima.

IV. Vt autem damni plenus est Syncretismi philosophici labor, ita inutilem eum esse omnino pronunciandum est. Difficulter enim ex sectarum comparatione veritas intelligitur, nec tam diuersis philosophorum placitis distractus animus, quo pacto consulere sibi possit, videt. Neque hoc duce in veritatis tramite opus habet. Abiecto enim sectae praeiudicio, si quis naturali iudicandi facultate gaudeat, nec attentione careat, ordine vero et accurato examine ad principia et quae inde consequuntur respiciat, et notionibus atque principiis claris, certis, adaequatis vsus ratiocinari de singulis obiectis coeperit, sine hoc Syncretismo propius certiusque ad veritatis detectionem perueniet. Ita vero animo praemunito facile est, omnium sectarum opiniones, placita, et conclusiones considerare, examinare principiorum veritatem πρῶτα ψεύδη detegere, verum a falso distinguere, quaque in re singulae sectae verum viderint, in qua coecutierint, quid errorem genuerit, vel veri cognitionem impediuerit, detegere, licet inepta conciliatione non confundantur omnia. Quo pacto sectarum opiniones, systemata, hypotheses inter se prudenter comparatae magnum in philosophia vsum praestare possunt.

V. Ipsi porro fontes, ex quibus syncretismus promanat, manifeste produnt, ex philosophiae circulis eum esse abiiciendum. Aut enim gignit eum iudicii paupertas, quae acie destituta veri rationes perspicere, et suo pede se metiri nequit, aut ignauia indecora, laborem refugiens, ipsam veritatem perquirendi, et diuturnum examen sustinendi, aut prodit ex nimia sui diffidentia, aliis omnia sibi nihil tribuenti, nihil in veri inquisitione proprio

s) De Exust. mundi Stoica p. 5.

proprio Marte audente. Immo nonnunquam ſtudium parti vtrique placendi, vel non offendendi vtramque hoc malum peperit. Qui fontes cum naturae indolique verae philoſophiae e diametro repugnent, manifeſtum eſt, ea ſalua tolerari Syncretiſmum non poſſe.

VI. Quamuis autem Syncretiſmus iure meritoque eliciatur ex philoſophia, velut peſtis quaedam, qua ingenia corrumpuntur, et errores augentur, non tamen reiicitur prudens et attenta ſectarum comparatio vel cum Scriptura Sacra, vel cum ipſa philoſophia inſtituta, quae ſua vtilitate non caret, et vel errores detegere, vel verum confirmare, interdum nouas cogitationes et εὑρήματα ſuppeditare poteſt. Aſt hic cautione ſumma opus eſt, quam alibi [r] definiuimus, et neceſſariis regulis circumſcripſimus. Quae ſi adhibeantur, tantum abeſt, vt ex hac comparatione Syncretiſmus oriatur, vt potius clariſſime pateat, quantum ſectae et inter ſe diſtent, et a veritate haud raro diſcrepent, et quae deuia euitanda ſint, ne in illos labyrinthos incidamus, in quibus tot perierunt philoſophi. Ita enim quid tenebrae a luce diſtent, quid medius dies a crepuſculo, iucunde vtiliterque intelligitur.

VII. Tandem, dum Syncretiſmum proſcribimus, caue putes, philoſophandi modeſtiam nos in exilium agere, quae humanae imbecillitatis memor, et quam facile coecutiant mentis oculi non ignara, nec ſe erroris expertem eſſe ſtatuit, nec omnia reiicit, quae vel veteres vel recentiores philoſophi aſſeruerunt. Magna enim et intolerabilis ſuperbia eſt, alios omnes vel coecos vel luſcos credere, ſibi ſoli aciem oculorum tribuere. Hac igitur modeſtia munitum philoſophi pectus neminem contemnit, nullius odio ducitur, neminem philoſophorum inauditum damnat, rationes cuiusuis audit, trutinat, examinat, et inter ſe comparat: et ad principiorum veritatem attentum, quae conſequantur, quo ordine fluant, quibus rationibus roborentur, excutit: verum a falſo, veriſimile a diſſimili diſtinguit, et hoc pacto quaecunque per omnes ſectas diſperſa ſunt vera, ſibi vindicat et in veros vſus prudenter adhibet. Sed et eadem modeſtia magiſtra ex hac comparatione diſcit philoſophus, ſapere, et arctos, quibus humanus intellectus circumſcribitur, fines intelligere, ſeruare in quaeſtionibus modum, immo patienter quoque ferre diſſentientes, et tolerantia aequa atque humana erga eos vti, placide diſcordantium obiectiones excipere et expendere, et errorem demonſtratum aut detectum ſine ira, ſine odio emendare: veritatem autem, a quocunque demum homine ea producatur in lucem, aſſeraturque, lubenter admittere, et praeiudicia perimere omnia. Quae vt veros ſanae eclecticaeque philoſophiae characteres nobis depingunt, ita docent, Syncretiſmum ab ea toto coelo diſtare, nec vultus hos elegantes exprimere.

r) In Otio Vindelico meletem. I.

CAPVT

CAPVT V.

DE HOSTIBVS PHILOSOPHIAE.

§. I.

Hostes philosophiae omni aetate inuenti.

Restat hostium philosophiae consideratio, vltimo inter eos esse instituenda, qui sectariae philosophiae falsitate et absurditate offensi in deuia inciderunt. Qui omitti quidem possent, cum philosophari ipsi nollent; ast vt integra constet nostra tractatio, appendicis loco dictis adiicientur. Semper autem fuisse, qui philosophiae obtrectarent, et inimicum aduersus eam animum fouerent, philosophorum plerumque moribus in eam exacerbati historia philosophica testis est. Et sugillasse quidem iam olim Damonem quendam Cyrenaeum, philosophos, maxime septem Graeciae sapientes testis est LAERTIVS [a]. Ea autem, quae suis locis narrauimus, recolenti constabit, reges quoque principesque inimicum aduersus philosophiam pectus ostendisse. Antiochum enim publico edicto philosophos proscripsisse, testis est ATHENAEVS [b]. Tiberii, Caligulae, Claudiique consilia autem, et quae contra philosophiam machinati sunt Domitianus, et Bassianus Caracalla, *Tomo secundo* iam exposuimus. Ipsas quoque Athenas philosophos post Socratis mortem eiecisse, *Tomo primo* narrauimus, nec passos fuisse Romanos veteres, vt iuuentus Graecos philosophos audiret, in historia philosophiae Romanae demonstrauimus. Iniqua autem sorte post Iuliani imperatoris mortem philosophos fuisse vsos, ex Maximi historia *Tomo secundo* enarrata constat, et acerbe conqueritur LIBANIVS [c]. Tacemus exempla Senecae, Dionis, et eclecticorum, sub Iustiniani imperio profugorum, quae aduersatos fuisse imperantes philosophiae, euincunt. Muhammedis odium philosophiae autem ad posteros per integrum seculum propagatum, quam amaros inter Saracenos fructus, Ommiadum familia rerum potita tulerit, haud vno in historia philosophiae Saracenicae loco declaratum est. Inter priuatos quoque non defuisse apud gentiles, qui philosophis inimicum nutrirent animum, Lucianus exemplum luculentum esse potest, licet is philosophos magis riserit, quam philosophiam exagitauerit. In Iudaeorum historia autem planum fecimus, aliquoties eos Graecanicam philosophiam ex scholis suis eiecisse, et ne addisceretur, prohibuisse. Nec alia forte sententia doctorum ecclesiasticorum fuit, qui quantis inuectiuis philosophiam gentilem, immo, omne fere, quod ipsis non arridebat philosophandi genus onerauerint, in historia philosophiae apud Christianos veteres multis locis tradidimus, et testimo-

a) L. I. f. 40.

b) L. XII. p. 547. coll. L. XIII. p. 610. CASAVBON. ad L. XIII. c. 9. p. 885.

c) In Oratione parentali §. 148. apud FABRICIVM Bibl. Graec. Vol. III. p. 369.

teſtimoniis eorum collectis demonſtrauit Io. Lavnoivs [d]. Eos enim non ſolam Peripateticam philoſophiam culpauiſſe, ſed iſtis clamoribus in ipſam philoſophiam peccauiſſe, accurate ſuis locis obſeruauimus. Tacemus ſecula barbara, quibus omnis eruditio, et imprimis philoſophia hoſtes experta eſt acerrimos, immo cum foeda Scholaſticae philoſophiae facies nonnullos offendiſſet, tota omiſſa neglectaque eſt [e]. Mirum itaque non eſt, recentiorem quoque aetatem huius furfuris hominibus non caruiſſe, qui philoſophiae aperte refragarentur, eamque abiiciendam eſſe ſtatuerent, cum vel nullo modo veritatem ea iuuari crederent, vel incerta, noxia, et ſuſpecta plurima in ea latere iudicarent, vel reuelationem cum ea ſtare non poſſe cenſerent.

Variae claſſes eorum, qui philoſophiae aduerſantur.

§. II. Non tamen omnes, quos infenſus in philoſophiam armauit animus directa fronte eam aggreſſi ſunt; ſed latenter ſubdoleque id a pluribus factum, qui licet philoſophiam ſugillare omnem aperte non auderent, tectum tamen enſem in viſcera adegerunt, talia dogmata aſſerentes, ex quibus reiiciendam eſſe philoſophiam ſponte ſequitur. Nempe huc omnes illi pertinent, qui contradictionem non apparentem modo, ſed veram intercedere inter rationem et reuelationem, interque philoſophiam et religionem incauti affirmarunt. Qui licet a philoſophia calumniis oneranda inuidiae cauſſa abſtinerent, hoc ipſo tamen prodiderunt, falſam et indignam eam ſibi videri, quae coleretur, cum impoſſibile ſit, lumina duo ab vno fonte lucis profecta re ipſa ſibi contradicere, adeoque philoſophiam, quamque illa ſequitur, rationem a Deo profectam, imponere tamen et falſis ac contradictoriis aſſertionibus ſeducere animum. Quo modo Iudaeorum ſtupor in philoſophiam peccauit, quibus ad roborandam doctorum ſuorum auctoritatem ſibi haud raro contradicentium, viſum, idem ſimul eſſe poſſe, et non eſſe [f]. Eadem chorda oberrauiſſe, Achillinum, Pomponatium, Portium, Caeſalpinum, Cremonium aliosque, vt ſtatuerent, philoſophiam cum reuelatione conciliari non poſſe, ſupra in hiſtoria Peripateticorum dictum eſt. Quamuis autem ſolam illi Ariſtotelis philoſophiam irreconciliabilem cum Chriſtiana fide dicerent, eam tamen illos pro vera et vnica philoſophia habuiſſe ex ipſorum verbis eo loco adductis eſt manifeſtiſſimum. Ex quo ſequitur, aut philoſophiam, aut Chriſtianam doctrinam pro falſa eos habuiſſe. Quod poſterius licet impiam gentem credidiſſe ſit veriſimillimum, legum tamen metus obſtitit, quo minus aperte ſententiam dicerent: vnde in philoſophiam culpam reiecerunt, vt vel ex vna Petri Pomponatii *Peroratione* tractationis *de Incantationibus* patet [g]. Scepticos autem omnes huc referendos eſſe, ex hiſtoria eorum ſupra data eſt manifeſtiſſimum. Tantas enim in philoſophia tenebras, difficulta-

d) De Fortuna Ariſtotelis in academia Pariſienſi c. II. p. 231. ſeqq.

e) Conf. Tribbechov. de DD. Scholaſt. c. VII. p. 351.

f) Peculiari de eo diſſertatione egit Io. Frischmvthvs. Conf. Thomas. l. citando.

g) Conf. Thomasivs de Duplici veritate; Praef. XLII. p. 237. ſeqq. Leibniz, de Concordia fidei et rationis §. 9. ſeqq.

cultates, contradictiones vident, vt seducere magis quam ducere animum apta illis iudicetur. Quod quanta inuidia de philosophia pronunciauerit Petrus Bayle, ex verbis eius in philosophiam maxime iniuriis, quae supra in eius vita adduximus, constat. Ipse quoque Cartesius, licet plurimum ei debeat philosophia, in eo peccauit, quod absoluta Dei potentia fieri posse crederet, vt contradictoria simul sint vera; qua assertione tela subministrauit philosophiae aduersariis. Tacemus alios in hoc luto haerentes, de quibus, ne nimii simus, consulendus est eruditissimus MOSHEMIVS [h]. Porro aliud quoque hominum eruditorum genus est, quod, quam vehementissime potuit, philosophiae aduersatum est, qui cum in maiori, quam alii homines possident, sapientia et illuminatione interna felicitatem quaererent, naturam et gratiam inter se confundentes, philosophiam velut ignem quendam fatuum condemnauerunt, et alia atque diuiniora lumina sectanda esse, clamauerunt. Quamuis autem fatendum sit, viros nonnullos doctos acerbe in philosophiam inuectos sectariam tantum philosophiam istis querelis onerasse, quo sensu intelligendi videntur, Altingius, Amesius aliique theologi ab ADAMO TRIBBECHOVIO [i] adducti, qui philosophiae dicam scripserunt; et quae mens quoque videtur fuisse Fortunati Crellii, Zabarellae discipuli, qui asseruit, non omnia in philosophia vera, statim in theologia esse vera: certum tamen ex iis, quae de theosophis prolixe adduximus, non modo sectariam philosophiam, sed omnem prorsus, quae rationem magistram habet scientiam eos reiicere, et soli sapientiae illuminationiue internae, veritatis cognitionem tribuere. Quam cantilenam repetiit, quisquis nostro tempore ad paradoxa, insolita, inaudita, et rationi pariter atque Scripturae S. contraria atque dissona placita mentem aduertit, quorum hominum loca cum theologi, qui contra fanaticos pugnant, soleant colligere, ea breuitati consulturi negligimus [k]. Adeundus autem est praeter EHREG. DAN. COLBERGIVM [l], GOD. ARNOLDVS [m], qui in iis coaceruandis diligentiam suam admodum probauit, et Weigelii [n], Rosaecrucianorum [o], Barclaii [p], Guthmanni [q], Kunrathi [r], Helmontii [s], Campanellae [t], Petri Mauritii [u], Hoburgii [x], Poireti [y] aliorumque ea de re testimonia adduxit. Tacemus Carolostadium, quem simili modo desipuisse constat [z].

Controuersia Hofmanniana de pretio philosophiae.

§. III. Fuit tamen tempus, quo in publicas controuersias argumentum istud degenerauit, et inimicis de ea re signis inter se concurrerunt viri docti. Quam historiam paucis, prout in academia Helmstadiensi accidit, enarrabimus. Quamuis enim inter controuersias ecclesiae Lutheranae domesticas in

h) Ad CVDWORTHI Syst. intell. p. 768.
i) l. c. c. VI. §. 2. p. 349.
k) Vid. quae ex KECKERMANNO narrat IAC. THOMASIVS l. c. p. 243.
l) In Christ. Platonico-Hermetic. P. II. c. 15. p. 704.
m) In Hist. eccl. P. II. et III.
n) P. II. p. 607.
o) p. 619.
p) p. 674.
q) P. III. p. 5.
r) p. 12.
s) p. 77.
t) p. 86.
u) p. 109.
x) p. 131.
y) p. 166.
z) Vid. I. G. OLEARII Scrinium antiq. p. 14.

in historia sacra soleat exponi [a], vel in Brunsuicensibus quoque eruditionis annalibus tangi [b], hoc tamen loco negligi non debet. Auctor controuersiae fuit Daniel Hofmannus [c], Halae Saxonum anno cIↃIↃXXXVIII natus, qui cum Musis diu in Ienensi academia litauisset, tandem apud Helmstadienses cathedrae dialecticae et ethicae, anno cIↃIↃLXXIX autem, theologicae admotus, et theologiae doctoris axiomate auctus ecclesiarum istarum ephorus constitutus est. Is et eruditione et ingenio valde eo tempore commendabatur [d], adeo, vt cum formulam concordiae Brunsuicenses duces reiicerent [e], is ad colloquium Quedlinburgense missus, magna ibi auctoritate emineret. Cum autem diu dialecticae cathedrae praefuisset, more illius temporis, quod totum eristicum fuit, acer et vehemens in contentione euasit, quo euenit, vt haud raro in disputationis aestu abreptus verbis offenderet, quae ambitione retentus emendare postea cum erroris agnitione nolebat. Valde eo tempore feruebant lites de vbiquitate humanae naturae Christi, quam cum asseruisse videretur formula concordiae, in alia discesserant theologi Brunsuicenses, contenti affirmauisse, Christum hominem, vbicunque vellet, praesentem esse posse. Quae lites cum secundum illius aetatis consuetudinem ita sererentur [f], vt philosophia Aristotelico-Scholastica, quae caput iterum extollere coeperat, arbitri sibi partes sumeret, occasio inde Hofmanno enata est, philosophiam reiiciendi. Nempe circa finem seculi XVI, more in academia recepto, thesibus ad disputandum, *de Deo et Christo vulgatis*, affirmauit: *Quod, quanto magis excoleretur ratio humana philosophicis istis studiis, tanto armatior hostis prodiret, et quo se ipsam armaret impensius, eo theologiam inuaderet atrocius, et errores pingeret speciosius. Ipsum lumen rationis naturaliter et carnaliter aduersari Deo et summis mandatis eius, immo esse inimicitiam aduersus Deum, praecipue in diuinis et spiritualibus rebus: nec excipiendam philosophiam in mente Platonis et Aristotelis: philosophiam depraedatricem esse haeresin et hostem theologiae, opus carnis, Pelagianismi ream etc.* Magna eo tempore philosophici acuminis fama docebat in academia Iulia Cornelius Martini, vt supra in historia Peripateticorum dictum: qui cum philosophiam Aristotelicam et imprimis metaphysicam partem mire commendaret, plerosque eius academiae doctores, et iuuentutem quoque academicam in partes pertraxit. Quo factum est, vt insigne pretium metaphysicae Aristotelico-Scholasticae statueretur, et qui non huic se disciplinae daret, comte-

a) ARNOLD. l. c. P. II. L. XVII. c. 6. §. 15. seqq. p. 460. CAROLI Memorabilia seculi XVII. p. 83. seq. IVNCKERI Comp. hist. p. 854. WEISMANN. Hist. ecclef. T. II. p. 1170. seqq.

b) Vid. THEOD. MEIERI Monum. Iul. c. 3. p. 8. BYTEMEISTERI Comm. de ducum Brunsuic. meritis in rem literar. p. 183.

c) Vid. BAYLE Dict. T. II. art. Hofmann p. 728. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. IV. p. 96.

d) ARNOLD. p. 461. Io. FABRICIVS Hist. bibl. suae P. IV. p. 468. LEIBNIZ. l. c.

e) Conf. MICHAELII Synt. Hist. eccl. L. III. f. 2. p. 84.

f) Acerrime cum Wittebergensibus de hoc dogmate conflixit Hofmannus, vid. HVTTERI Concordia concors c. LII. p. 1344. seqq.

mneretur. His accedebant controuersiae Rameae, cui factioni cum se vehementer opposuisset philosophorum ordo, valde triumphauit philosophia Peripatetica [g]. Ast eam mirifice ad tuendas partes suas adhibuerant Wittebergenses theologi, qui cum Hofmanno de omnipraesentia carnis Iesu Christi acerrime disputarant. Quibus cum acumine inferior esset Hofmannus, verisimillimum inde est, occasionem inde eum sumsisse, in ipsam philosophiam dictis primo et in lectionibus suis insurgendi. Quae cum valde offenderent philosophos Helmstadienses, qui magna tum auctoritate pollebant, iisque apologiam extorquerent, facile cogitari potest, simultatem ad personas deuolutam, non in solo controuersiae argumento haesisse, sed accessisse odii et inuidiae stimulos, quibus illa tota exacerbata est. Coniecit autem ὁ πάνυ LEIBNIZIVS [h], Ioannem Caselium virum summum, et in aulis atque inter viros doctos magna fama coruscantem inuidiam eius prouocauisse, alii Casparem Pfaffradium, Rameae factionis in iis locis antesignanum eum instigauisse, contra philosophos academiae Iuliae suspicantur. Illud ex tota controuersia patet Hofmannum odio Peripateticae philosophiae exstimulatum, adeo partis studio captum fuisse, vt nonnullorum philosophorum pertaesus tandem in ipsam philosophiam debaccharetur, et reuelationis auctoritatem dicis caussa tantum prae se ferret. Quaecunque autem arcanae huius litis caussae fuerint, quae nonnisi coniecturis definiri possunt, illud certum, valde offendisse senatum philosophorum in academia Iulia Hofmanni declamationes in rationem eiusque vsum, ratum, ita munus suum deprimi, ipsamque philosophiam contemni. Vt itaque grassanti aduersarii impudentiae obicem ponerent, consiliis conspirarunt Ioannes Caselius, Cornelius Martini, Duncanus Lidelelius, et Guntherus Owenus, qui eo tempore philosophiam in ea schola docebant. Ordine autem procedendum esse censentes, primum priuato colloquio tentare Hofmanni animum statuunt, vt intelligerent, quo sensu assertiones istas, crudas et indigestas intelligi vellet, vtque ad saniora et moderatum de philosophia ipsa iudicium eum perducerent. Verum spe sua falsi sunt; Hofmannus enim, qui inuidiam et muneris emolumenta philosophos in ipsum armauisse sibi persuadebat, caussamque se iustam tueri, et pro reuelationis diuinae dignitate stare credebat, vt animo erat impotenti, magna acerbitate et vehementia philosophis respondit, cumque totam controuersiam facile potuisset dirimere, distinguendo inter veram et falsam philosophiam, et inter vsum rationis rectum et abusum, inepte statuit, *non abusum se philosophiae tantum istis assertionibus petere, sed etiam de vero, veriore et verissimo vsu philosophiae intelligere, adeo, vt philosophia, quando in officio sit, in recto vsu contraria sit theologiae* [i]. Ita imprudenter diducto vulnere, quod facile coire potuisset, si moderationem Hofmannus attulisset, et modestiam seruauisset, dici

g) Vid. MEIER. l. c. p. 24. ELSWICH. de Fort. Arist. in Academ. Protest. §. 27. p. 76.

h) loc. cit.

i) ELSWICH. l. c.

dici non poteſt, quanta clade ipſa academia affecta ſit, ſpe conciliationis omni prorſus euaneſcente. Et Hofmannus quidem, quem virum fuiſſe φίλαυτον, et cenſorem omnium, qui reliquos omnes pro ſtipitibus ac fungis reputaret, ait Leon. Hvttervs [k], certe qui contentionis ſerram non illibenter reciprocauit, quod nec ipſe negat God. Arnoldvs, vehementibus inuectiuis philoſophos aggreſſus eſt, et, vt fieri ſolet, vbi bella eiusmodi literaria feruent, contumelia et opprobriis eos cumulauit, et haereſium poſtulauit. Ait ſilentio quoque has iniurias ferri non poſſe cenſentes philoſophi, haud minori vehementia illius aggreſſionibus ſe opponebant, et apologiam non ſine eius contemtu edebant. Quod ita in iram rabiemque conuertit Hofmannum, praecipue quod etiam in academia Ienenſi partes philoſophorum ordinis amplexus eſſet Albertvs Gravervs, edito libro *de Vnica Veritate*, vt, illos, qui Caſelii et Martini factionem ſequerentur, aditum ad officia et dignitatem ſacri muneris vel intercluderet, vel tamen redderet difficillimum, teſte G. Calixto [l], qui *fuiſſe eo tempore* (nam Hofmannum nomine non compellat) ait, *qui accuratiora literarum et philoſophiae ſtudia odiſſent, et cum theologia coniungi nollent, ne in aliis admirari, quae in ſe deſiderarent, cogerentur.* Tantaque viri huius vehementia fuit, vt Bartholdus Nihuſius, qui famulitio Martini eo tempore ſe addixerat, ſacra theologiae ſtudia ideo animo diffidente et vacillante tractaret, nec in diſputatione ſub Calixti praeſidio habita pateretur in carmine quodam theſibus ſubiuncto heri et praeceptoris ſui Cornelii nomen inferi, quod vereretur, ne id ſibi apud μισολόγους καὶ μισοσόφους inſcitiae patronos fraudi eſſet [m]. Valde autem partes Hofmanni auxit, et animum ferocienti theologo addidit Ioannes Angelus Werdhagenius, ICtus Helmſtadienſis [n], vir doctus, at infenſiſſimo in Peripateticam omnemque humanam philoſophiam animo exardeſcens [o], ex quo Iacobi Boehmii theoſophiam eſſet amplexus, vt ſupra dictum. Is acerbis ſatyris philoſophos perſtringebat, et cum facultate poëtica gauderet, ſale nigro Caſeliano, (ita enim factio contraria appellabatur) adſpergebat. Cuius ecce ſpecimen: [p]:

 Iam

k) Epiſt. Marbach. p. 765.

l) In Digreſſione de arte noua p. 8. Is autem teſtis erat αὐτόπτης.

m) Ibid.

n) Adſcriptus is erat iuris interpretum ordini in academia Iulia; cum autem Boehmianam theoſophiam eſſet amplexus, et paradoxa multa diſſeminaret, Helmſtadio abire et ſcholam iſtam deſerere iuſſus eſt. Tum Magdeburgum delatus vrbis ſyndicus conſtitutus eſt, et poſtea quoque archiepiſcopo a conſiliis ſanctioribus fuit. Cum autem hoc quoque loco dogmata in eccleſia inaudita ſpargere non omitteret, anno 1628. dimiſſus eſt, et ad Batauos abiit, ibique vsque ad annum 1632. Lugduni commoratus eſt: ab eo tempore ab archiepiſcopo Bremenſi in ſenatum ſanctiorem aſcitus, et anno 1635. imperatoris conſiliarius declaratus eſt. Quo axiomate veſtitus Lubecae vixit tandemque Razeburgi, cum filiam inuiſeret, fatis conceſſit anno 1652. Dogmata viri παραδοξωτάτου theologica enarrant Arnoldvs l. c. p. 89. 91. et Colbergivs l. c. P. I. c. 5. p. 255. et ex parte intelligi poſſunt ex Pſychologia Boehmiana, vero rerumpublicarum regimini, et iuri maieſtatico accommodata. Serueto quoque fauiſſe, ſunt qui aſſerant. Scripſit etiam Breuiarium in libros Ioannis Bodini de Republica Amſt. 1645. 12. et tr. de Vrbibus Hanſeaticis, aliaque theologis parum iucunda. Conf. Conſil. Wittenb. P. II. p. 187. Thomas ad Monzamb. c. II. p. 148. Moller. Iſag. in Cherſ. Cimbric. P. IV. c. 6. § 11. p. 510. Crenivs de claris Anglis p. 68. aliique.

o) Vid. Arnold p. 90.

p) Poëm. iuuenil. L. V. Ode IV.

Iam nulla nugae lumina coelico
Verba relinquent; vndique latius
Extenta visetur Stageirae
Barbaries, sophiesque cura.

Euincet omnes ingenii sui
Vires, velut mox imperium sibi
Grande arrogabit, tot tumescens
Cultibus assiduis Catonum.

Serpet malum iam longius in sui
Vigore cursus, quando academias
Occoecat omnes, et potentem
Dissimilat tenebris nitorem.

Incauta gens sic, et iuuenum genus
Dulci sophorum decipitur sono
Passim, quasi mentis profani
Semideos generent labores.

Talia subinde ingeminabat Hofmanni factio, Caselianae contraria, cui Simplicistarum nomen haesit, vt Hofmanni partibus Duplicistarum, quia hi vnam, illi duplicem veritatem assererent [q]. Vehementibus autem motibus cum ex ista lite academia agitaretur, et a caussae reique momento ad personarum conuitia descenderetur, aula Brunsuicensis malum opprimere statuit. Magna in ea auctoritate gaudebat Caselius, cuius maxima tunc erat ob eruditionis elegantiam existimatio; suntque, qui affirment, cancellarium principis D. Ioannem Iagmannum illi supra modum fauisse. Delegati itaque arbitri a duce sunt, qui rem omnem explorarent, et caussam dirimerent, qui audita parte vtraque, reque accurate excussa Hofmannum condemnarunt, et ad principem relata caussa omni impetrarunt, vt secundum praescriptam reuocationis formulam Hofmannus retractaret. Qua sententia XIV Cal. Mart. anno cIↃ IↃ c I vulgata, Hofmannus errorem suum nimium philosophiam perstringentem se agnoscere, et praedicta omnia de abusu philosophiae affectantis imperium in theologiam intellexisse declarabat, et vtilitatem ac praestantiam philosophiae, iuuentuti publico scripto commendabat. Sed et iniuriam deprecari apud aduersarios atque principis arbitros iussus est. Quos partis studio nimium dedisse, et accusantium pariter atque iudicum potestatem sibi arrogauisse G. ARNOLDVS [r], qui acta msc. inspexit, conqueritur. Ast vir summus G. G. LEIBNIZIVS [s], qui historiam Brunsuicensem ἀνέκδοτον mire inspexerat, tradit, Henricum Iulium, optimum principem ipsum cognoscendae caussae operam suam locauisse, reque probe perspecta arbitrium suum interposuisse, et sententiam contra Hofmannum pronuntiasse. Cum autem noui motus timerentur, Hof-

q) Conf. REIMMANN. Hist. Lit. Germ. P. IV. p. 96. not.

r) loc. cit.

s) loc. cit.

Hofmannus in monasterium Amelunxborn prope Einbeciam relegatus est, reuocatus tamen postea Helmstadium, vbi veniam tandem nactus est priuatas scholas habendi, quibus tamen auditorum frequentia, vt fit fama doctorum decrescente, defuit. Cumque quoddam linguae vitium accessisset, vt vix posset intelligi, Guelpherbytum secessit ad filiam, in cuius domo anno cIↃIↃCXI obiit.

Controuersia post fata Hofmanni continuata.

§. IV. Licet autem auctoritate principis controuersia esset diremta, et consultum videretur honori philosophiae; vel, vt candide dicemus, quod res est, logomachia in apricum esset producta, nondum tamen pugnae et contentionis ita finis factus est, licet vtraque pars inutilem et indecoram litem potuisset deserere. Intercessit autem pro Hofmanno, qui iam prius eius partes defendendas susceperat Werdenhagenius. Is tantopere Peripateticam philosophiam perhorrescebat, vt concoquere non posset, victoriam eius professores reportauisse: cumque nec inuectiuis parceret, nec a commendanda theosophia Boehmiana desisteret, tandem munere exutus est, paulo tamen post syndici axioma apud Magdeburgenses obtinuit. Is nouum comoediae actorem excitabat Wenceslaum Schillingium, Thuringum, iuuenem non indoctum, sed eadem vehementia litem istam ferentem t). Is durante caussa Hofmanniana magna vehementia in philosophos insurgere coeperat, et acerbissimis libellis in Caselianos grassatus erat, quibus factum, vt crabrones in se irritaret, et non modo Cornelius Martini, sed in academia Vitebergensi quoque Iacobus Martini eum depexum darent. Ipse autem, vt solet iuuenilis ardor, magna dicacitate et vehementia in dissentientes debacchari perrexit, et scriptiunculis satyricis oleum flammis addidit. Rarius occurrunt libelli isti eristici Schillingii, vt solent schedae huius furfuris cito disparere, titulos autem eorum exhibet G. ARNOLDVS u), inter quos *Visitatio ecclesiae metaphysicae* edita anno cIↃIↃCXVI asperrimus est. Nos inter reculas nostras vnum seruamus, titulo *Libelli fundamentalis et inuincibilis* x) insignitum, ex quo constat, Schillingium Aristotelicae philosophiae odio commotum et a Werdenhagenio persuasum ad theosophos transiisse. Ait enim in *Praefatione: Artem sapienter loquendi, apteque cogitandi, vel naturam rerum rimandi, ex*

t) Historiam iuuenis docti at elati et ferocientis exponit ARNOLDVS l. c. P. II. L. XVII. c. 6. p. 463. Rudolstatii literarum elementis haustis, in Gothanum gymnasium traductus est. Ibi cum maximo feruore se studiis tradidisset, in Iuliam academiam abiit, stipendio comitis Schwarzenburgici adiutus. Dein literarium iter ingressus, linguas fere omnes didicit. Post sinistra apud Helmstadienses fata ad Werdenhagenium Parthenopolin secedens, Cramerum pastorem sibi addictum habuit. Inde eiectus a comite laudato ecclesiasticum munus accepit, irruente autem militum armata manu grauibus vulneribus plagisque enecatus tandem periit.

u) loc. cit.

x) En titulum, vt ex vngue leonem colligas: *Vnüberwindliche feste Grundbüchlein, welchermassen man* Philosophos, *so nach irrdischen philosophischen Bildern, Dünckeln und Wahn Iesum Christum mit seiner verborgenen Weisheit schaetzen und ersinnen wollen, vnd daher Licht und Finsternisz, Leben und Tod, Verstand und Vnwissenheit ganz unverschaemt mischen, aufhalten, zurücktreiben, niederstossen, und aus Gottes theurwerthen prophetischen Wort überwaeltigen soll, kann und mag, geschrieben durch Wenceslaum Schillingen, der H. Schrift Studiosum, visitationem metaphysicae contra Matthiam Martinium constantissime propugnantem*, Magdeb. 1617. 8. Inscriptus libellus administratori et capitulo archiepiscopatus Magdeburgici.

ex reuelatione ſpiritus peculiari oriri debere, quae ſolis mentibus piis obtingat, opponatur autem philoſophis, id eſt, hominibus in carnalibus atque terrenis cogitationibus ambulantibus, et controuerſiis atque diſputationibus ſcholaſticis homines a Chriſto ad gentiles nugas fabulasque, iram, et malitiam animi gignentes ſeducentibus, qui pios pedibus calcent, et ſemen diaboli conceperint. Ideo ſapientiam quae ἄνωθεν *datur, a vanis et ineptis logomachiis et inutilibus pugnis atque litibus humani ingenii longe diſtare et ab hac philoſophia puram ſe conſeruare. Iuſtum ideo eſſe, vt iuuentus moneatur, ab ea ſeductrice philoſophia ſibi caueat, et ne voculam quidem vanitatis philoſophicae et ſtercoris metaphyſici deliret, ſed ex puro Dei verbo de diuinis rebus fiat* θεόσοφος. Quibus atrocem dicam in metaphyſicam iungit, et cum Ariſtotelis ethicam mire perſtringit, tum Iacobo Martini, *Speculo rationali* eum reprimenti, eadem acerbitate reſpondet. Cum autem partes has iſto modo tueri pergeret, ex academia Iulia anno cIɔ Iɔ CXIX proſcriptus eſt. In exilium itaque actus, ad Werdenhagenium, Magdeburgum ſe conuertit, ibique praeter ſyndicum iſtum vrbis, paſtorem ad S. Ioannis, M. Antonium Cramerum ſibi fauentem expertus eſt. Ipſe tamen loco motus eſt, effecitque, vt Werdenhagenius et Cramerus abire iuberentur. Delatus poſtea ad comitem Schwarzenburgicum, et munere eccleſiaſtico ornatus iterum a Parthenopolitanis expetitus eſt, excidio tamen vrbis intercedente eo ſecedere non potuit; et militum graſſantium ferocia vulneratus miſere tandem obiit. Werdenhagenius ad Batauos conceſſit: atque ita primariis fabulae actoribus diſparentibus, ea quoque tota acta eſt. Recrudeſcere tamen controuerſia videbatur, cum PAVLVS SLEVOGTIVS, de cuius eruditione philoſophica inter Peripateticos egimus, a Crameri, vt nonnulli tradunt factione ſeductus edidiſſet [y] *Peruigilium de diſſidio theologi et philoſophi in vtriusque principiis fundato*, cuius ſcribendi occaſionem ſumſit a quaeſtione: an Deus ſit cauſſa peccati per accidens? Ea enim, inter ſe repugnare theologiam et philoſophiam, demonſtrari poſſe putabat. Aſt ſuppreſſit Sleuogtius foetum, qui eo inuito poſtea prodiit, et totam cauſſam abiecit, ſine dubio, quod obſeruauiſſet, omnem iſtam controuerſiam ad pugnam de verbis redire.

Iudicium de hac controuerſia.

§. V. Facile ex breui hac narratione intelliget Lector, andabatarum more viros iſtos doctos, quorum lites enarrauimus, pugnauiſſe, et reuera non de philoſophiae ſobriae pretio in ſe, ſed de metaphyſica Ariſtotelica diſputatum fuiſſe. Hanc enim Venerem deperibat vterque Martinius, Caſelius, aliique, qui pro philoſophia dimicabant: quae cum diſputationum aridarum mater eſſet, et animos ſtipulis magis quam tritico paſceret, multa autem ſuppeditaret, quibus velut pretioſiſſimis theſauris iuuentuti philoſophiae ſtudiis dicatae commendatis, animi iuueniles ab eruditione

ſolida

y) Vid. IAC. THOMAS. Praef. XLII. p. 245. not. o. BAYLE Dict. T. II. art. Hofmann. not. C. p. 782.

ſolida detinebantur et nugis explebantur, mirum non eſt, nonnullos qui magno animo praeiudicia pedibus conculcauerant, iſti philoſophiae Peripatetico-Scholaſticae ſe oppoſuiſſe. Qui ſi ſanum philoſophiae vſum et rectam rationis culturam a philoſophia ſectaria diſtinxiſſent, et in hanc tantummodo fuiſſent inuecti, non eſſet, quod in illis magnopere reprehenderemus. Idem enim innumeros viros cordatos dixiſſe atque monuiſſe, exemplis atque teſtimoniis quam plurimis hactenus a nobis adductis conſtat. Verum, vt hominibus ex imbecillitatis ſuae lege plerumque accidere ſolet, vitium ἀνθολκῆς in praeceps eos egit; vt cum aliam, quam quae tunc in academiis perſonabat philoſophiam non noſſent, ipſam philoſophiam contumeliis laceſſerent, et conuitiis onerarent, id non facturi, ſi ipſi inter verum et falſum diſtinguere, et ſobria philoſophia vti sciuiſſent. Deinde acceſſit duplex cauſſa, quae effecit, vt cum leuis atque exigui momenti quaeſtio eſſet, tantus tamen puluis excitaretur, tantoque ſtrepitu res agitaretur, vt aularum et magiſtratuum ad eum ſopiendum auctoritate opus fuerit. Vna in theoſophiae fama reponenda eſt, quam tum non ſine admiratione nouaturientium ingeniorum, ſpargere coeperat Iacobus Boehmius. Ea enim cum myſteria diuina, inaudita, ſublimia promitteret, faſtidientes ſcholarum ſapientiam animos, qui alia et meliora non norant, ita occupauit, vt, abiecto rationis criterio ſine examine in eius amplexus ruerent, vt luculento exemplo ſuo probauit Werdenhagenius, cui adhaeſiſſe Schillingium, ſupra monuimus, et eodem ſcopo quoque ſuccenturiatus eſt Ioannes Schraderus. Ita vero diuinitus ſe edoctos credentes hi homines, philoſophiam academicam non potuere non infenſiſſimo perſequi animo. Altera vero cauſſa in animorum motibus et affectibus quaerenda eſt, qui totam fabulam mire turbauerunt. Eam enim totam animo a partium ſtudio vacuo recolenti manifeſtum fore putamus, ex parte philoſophorum ſectae ſtudium, emolumentorum ſuorum atque famae conſeruationem, et auctoritatis inſanum aliquod praeiudicium eos contra Hoffmanni partes ita armauiſſe, vt aulam quoque in partes vocarent: at ex altera quoque parte φιλαυτίαν et ambitionem indecoram, contemtu, odio, violentia, dicacitate aliisque animi emoti et ab affectuum vehementia perturbati exceſſibus ſe efferentem, et indigna verborum acerbitate ſe iactantem regnaſſe; adeoque ſi verum fatendum, vtramque partem verae philoſophiae characteres abnegaſſe. Quae luculento exemplo eſſe poſſunt, quam neceſſarium ſit, ſobrie philoſophari, et ratione ita vti, vt vera inde emergat ſapientia.

* *

ADDENDA ET EMENDANDA.

AD TOM. III. P. II. L. II.

P. 536. l. 22. 23. pro εικονομαλιας l. εικονομαχιας, p. 538. l. 14. pro *accusationes* l. *accusationis*, p. 544. not. d. add. p. 493. p. 548. l. 8. pro *solum* l. *solem*, p. 549. l. 24. pro *patereaque* l. *paternaque*, p. 558. l. 24. del. *rei*. p. 567. l. 22. add. not. Chalcidium licet Christianum fuisse, licet supra simile fecerimus vero, hic tamen inter scriptores seculares, quos medii aeui philosophi legerunt, reponendus erat, quod ab huius temporis viris doctis inter seculares homines, et vt multi credebant, ob rationem commentandi, inter gentiles numerabatur. p. 582. l. 21. del. *ne*, p. 587. l. 38. post scrutator, add. not. Fuisse hunc astronomum Ludouici regis domesticum, ex titulo annalium patet; quis autem fuerit, valde incertum est; vnde variae virorum doctorum de eo coniecturae extant, quas enumerat Cl. G. C. Ioannes, in *praef. ad hos annales in collect. script. rerum German.* Revberiana p. 28.

P. 610. not. v. l. 1. pro Relandvs l. Lelandvs, p. 614. l. 28. pro *monasteriis* l. *monasterio*, p. 625. not. g. l. 1. pro *in*, l. *is*, p. 628. l. 9. post *Calui* add. *industriam*, l. 39. pro Kvlpiso l. Kvlpisio, p. 629. l. 16. pro *reliqua quae*, l. *reliquos quos*, p. 647. l. penult. pro *Ptolomaeum* l. *Ptolemaeum*.

P. 648. l. 23. post *latuisse*, add. not. Vitris tamen vsus non est, sed tantum fistula illa, quam Dithmarus vocat, siue tubo, ad arcendos lucis radios. Fuit autem, vt ex hoc loco colligitur, hoc horologium siderale, quale describit Stvrmivs *mathes. iuu. P. II. p. 841.* Acum magneticam Gerberto notam fuisse nonnulli ex hoc loco Dithmari exsculpunt, teste Kirchero *de Arte magnetica P. I. c. 6. p. 29.*

P. 650. not. p. add. cel. I. D. Koehleri diss. *de Gerberto ab iniuriis veterum et recentiorum scriptorum liberato. Altdorf. 1720.*

P. 656. l. 2. del. *quoque*, p. 658. not. d. pro Pacherivs l. Dacherivs, p. 672. l. 11. del. *ita*, l. 34. pro *hinc* l. *hic*, p. 673. not. b. col. 2. l. 9. pro *continuisse*, l. *conticuisse*, p. 674. l. 11. post *dubitandum*, add. *non*. p. 678. l. 1. pro *hinc* l. *hic*. p. 681. l. vlt. pro *Syram* l. *Syriacam*, p. 684. not. p. pon. *L. I. ex. III. §. 11. T. III. Opp. p. 119.* quo tamen loco initia academiae Parisiensis ad tempora Thomae detrudendo rationes temporum confundit. P. 678. l. 9. post *transibant*, add. *id quod*. p. 698. l. 19. pro *metaphysis*, l. *metaphysicis*, p. 740. l. 21. pro *agerrime*, l. *aegerrime* ib. l. vlt. pro *magisto*, l. *magistro*, p. 756. l. 8. pro *Camotensem* l. *Carnotensem* p. 765. l. 23 pro *Lambardus* l. *Lombardus*, p. 767. l. 16. pro *expeditione* l. *expeditioni*, p. 785. l. 23. pro *attulerit*, l. *retulerit*, p. 788. l. 20. pro *quos* l. *quod*, p. 798. l. 35. pro *Ptolomaeus* l. *Ptolemaeus*, p. 807. l. 17. pro *visum* l. *visus*, p. 821. l. 21. pro *ausus* l. *vsus*, p. 824. l. 24. pro *Brituricensem*

censem, l. *Bituricensem*, p. 827. not. u. l. 6. post *adscribendus* add. *quique*, p. 826. l. 20. pro *cIↃ ccIV* l. *cIↃcccIV*. p. 542. l. vlt. pro *pauis* l. *prauis*.

P. 845. not. l. add. Consuli quoque de Alphonso eiusque tabulis potest SCHOTTVS, *Hispan. illustr. L. VII. T. I. p. 360* WEIDLERVS *Hist. astronom. c. XII. §. 18. p. 279.* et quos laudat. Tribuit Alphonso IOANNES MARIANA *Hist. Hisp. L. XIII. c. 20.* sublime ingenium, sed incautum, superbas aures, linguam petulantem, et *L. XIV. c. 5.* ea calamitate quam passus est, dignum pronuntiat, quod diuinae prouidentiae opera, et humani corporis fabricam, insigni linguae procacitate ingeniique confidentia accusare ausus fuerit, vti vulgi hominum opinio est, ab antiquo ducta per manus. Ast fatemur, mitiorem sententiam mereri regem optimum et de literis praeclare meritum. Vt enim taceamus, totam illam accusationem, qua melius se, quam Deum, nonnulla ordinaturum fuisse, si in creatione illi adfuisset, dixisse fertur, solo rumusculo niti, quod ipse Mariana non negat, adeoque incertam eius fidem esse: ipsa, quae illi obiicitur arrogantia, vbi etiam vera esse supponitur, nonnisi consideratis iis hypothesibus iudicanda est, quas mathematici a rege conuocati consultique introduxerant, quasque insignem in coelesti siderum motu confusionem supponere, norunt, qui res siderales attigerunt. Cum enim R. Isaac Aben Sid (qui cantor fuit synagogae Toletanae, teste *Iuchasin* apud WOLF. *Bibl. Hebr. T. I. p. 684.* non vero inspector, vt habet WEIDLERVS *l. c.*) magnifico, quod animo rex conceperat, operi nouarum tabularum esset praefectus, ille Thebiti hypothesi de motu trepidationis supposita, statuit, totam coelorum machinam axi Zodiaci affixam modo ad axem mundi propius accedere, modo ab ea plus recedere, hincque inaequalem stellarum motum communem produci, ex quo inaequalitas quaedam obliquitatis Zodiaci, ad aequatorem modo minor, modo maior exsurgat. Quam hypothesin non ratione modo et obseruationum fide carere, sed et magnam in rebus sideriis confusionem parere, et multa otiose fingere, dudum rerum astronomicarum peritis obseruatum est. Haec itaque intuitus Alphonsus rex, qua animo erat sagacitate non errauit, si dixit, melius ista ordinari posse: in eo solo culpandus, quod hanc confusionem inepte creatori tribuere, quam astronomos suos ignorantiae accusare, et ex his naeuis hypothesis istius falsitatem colligere eamque abiicere maluerit. Verum haec obiter.

P. 846. l. 7. pro *concussu* l. *concursu*.
P. 859. l. 18. pro *qua* l. *quo*.
P. 860. l. 35. pro *cIↃCCCXII.* l. *cIↃCCCCXIV.*
P. 862. l. 3. a fin. pro *sui* l. *suis*.
P. 868. not. z. add. conf. ANTON. WOOD. *Histor. academ. Oxon. l. I. ad ann. 1231. p. 85.* WEIDLER. *Hist. astron. c. XII. §. 16. p. 278.*

P. 873. l. 28. pro *Auentino*, l. *Auentini*.

P. 882. not. x. add. Monendus autem obiter hoc loco lector est, in plerisque Qq. in Genesin exemplaribus folia ista esse reiecta, et alia supposita, vnde prima tantum non omnia euanuerunt. Casu itaque factum esse putamus, vt in nostro, quod inter reculas literarias asseruamus, exemplari, vtriusque folii exemplum reiectum pariter et surrogatum deprehendatur. Cuius quidem caussam veram dicere non habemus, suspicamur autem, vel ipsum Mersennum inepto zelo rogum et gladium pro atheis poscendo, et de insigni Galliae atheismo conquerendo famae maculam sibi contrahentem medicinam afferre voluisse: vel sustulisse censores paginas in Gallici nominis ignominiam scriptas. Conf. NICERON. *Mem. script. erud. Vol. XXXIII*, qui tamen editionem non castratam albis coruis rariorem non vidit. Sublata folia autem ob insignem raritatem non nemo recudi fecit in *Biblioth. Gallica Vol. XXXIV. P. I. art. 7.*

P. 883. l. 13. post *dictionis*, add. *barbaries*. l. 24. pro *insubitae* l. *insubidae*. p. 905. l. 29. pro *loca* l. *loco*.

AD TOMVM IV.

P. 5. l. 2. post delineauerimus, add. not. Consuli hoc loco, vbi de meritis virorum doctorum, maxime Graecorum in renatas literas et praecipue philosophiam strictim agitur velimus, magni olim Musarum Oxoniensium decoris HVMPHREDI HODII, elegantem tractationem, de *Graecis illustribus, linguae Graecae literarumque humaniorum instauratoribus, eorum vitis, scriptis et elogiis*, quam posthumam nuper edidit S. IEBB. *Londini 1742.* inde enim, quae nos carptim et, pro instituti ratione breuiter diximus, cuncta copiose explicuit.

P. 10. l. 20. post continuauit, pro puncto pon. comma.

P. 21. not. o. add. Petrarchae vitam quoque a LVDOV. ANTON. BECCATELLO et LVD. ANT. MVRATORIO conscriptam eleganti carminum Petrarchae editioni praemisit COMINIVS *Patau. 1722. 8.* Eandem more suo delineauit quoque NICERONIVS *Memor. T. XXVIII.*

P. 25. not. o. add. Vitam eius delineauit MATTHAEVS VILLANVS, praefixam nouae editioni *Decaëmeri*, *Londini et Hagae Comitum 1725.* editi a V. C. PAVLO ROLLI, ei quoque praemissa imago Boccacii ad NICERON. Memor. *T. XXXIII. ib. not. q.* add. conferendus etiam BAILLET *Iugemens T. II. P. II. p. 49. seq.*

P. 43. l. 28. post, *effundendi* add. not. De fato disputauit cum Matthaeo Camariota, cuius *orationes duas in Plethonem de fato* edidit Cl. REIMMARVS.

P. 47. l. 24. pro *orthodoxus* l. *orthodoxos*.

P. 51. l. 3. a fin. pro *Medicum* l. *Medicem*.

P. 55.

P. 55. not. u. l. 3. pro *Meranto*, l. *Mercato*.

P. 60. l. 26. pro *scripsit* l. *serpsit*.

P. 68. not. g. add. WEIDLERVS *Hist. astron. c. XIII. §. 13. p. 304.* qui in enarrandis rebus literariis viri huius magni prolixus est. P. 96. l. 5. a fin. pro *reperiisse*, l. *reperisse*.

P. 97. l. 18. del. *et*. p. 106. in lemm. marg. pro *cultiores*, l. *cultiorem*,

P. 109. l. 26. pro *noxis*, l. *noxiis*, p. 110. l. 10. pro *collegere*, l. *colligere*, p. 118. l. 3. pro *quam*, l. *quem*, p. 121. l. 28. pro *poterat*, l. *poterant*, p. 124. l. 31. pro *Segotia*, l. *Segouia*.

P. 129. l. 5. a fin. post *haud est*, add. vidimus tandem ex catalogo bibliothecae Osiandrinae venditione nuper distractae, in ea librum hunc extitisse, sed tunc iam diuenditus, quem possessorem nactus sit, scire haud potuimus. p. 134. l. 23. pro *nonnullos*, l. *nullos*, p. 146. not. d. pro, *peupe* l. *peuple*, p. 154. l. 3. a fin. post *partes*, add. *que*, p. 168. l. 10. pro *ignoratiae*, l. *ignorantiae*, p. 169. l. 10. pro *libertatis* l. *voluntatis*, p. 170. l. 6. a fin. pro *fatam* l. *fatum*, p. 194. l. 12. pro *Nicolio* l. *Nizolio*. p. 195. l. 26. pro *Cordulae* l. *Cordubae*, p. 198. l. 23. post *delectati*, pon. comma. p. 199. not. t) pro *a*, l. *au*.

P. 198. not. m) Exemplum beneuolentiae Mediceae erga Victorium esse potest, quod Franciscus Medices sumtibus eum in neptibus elocandis adiuuerit, quod praedicat in *Dedic. comm. in Pol. Arist.*

P. 199. post *meruit*, add. not. Leguntur eius *octo libri Aristotelis de optimo statu ciuitatis cum textu Graeco et Latino, et indicibus plenissimis*, qui commentarius inter optimos refertur: itemque *commentarius in decem libros de moribus ad Nicomachum, et alios Aristotelis quoque rhetoricos &c.* Hos libros rarissimos esse obseruauit Cl. BVNEMANNVS in *Cat. libror. rariss. p. 59. p. 208. l. 1.* pro *chrystallo* l. *crystallo*. p. 210. l. 28. pro *auctis* l. *auctus*. p. 232. not. i. l. 3. pro *confectae*, l. *confecti*. p. 239. pro *Aabaptisticorum* l. *Anabaptisticorum*.

Reliqua exhibemus ad calcem partis secundae huius tomi.

* *

I. INDEX
PERSONARVM ET NOMINVM.

Bouil-

Douſa,

I. Iac-

II. INDEX

* *

II. INDEX
RERVM ET MATERIARVM.

A.

Bina-

C.

singulis

D.

G.

I.

K.

L.

Maio-

N.

O.

Q.

R.

quid

V.

W.

Z.

FINIS TOM. IV.

